ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

8Α

ΟΜΙΛΙΕΣ
ΣΕ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΡΗΤΑ
ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ – ΣΧΟΛΙΑ

Ἀπὸ τὸν

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
Διδάκτορα Θεολογίας

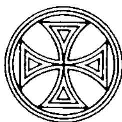
105 ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ 105

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιοῦχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1990

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν τόμο αὐτὸν τῶν ἔργων τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἐκδίδονται εἴκοσι τρεῖς ὁμιλίες του, ἠθικοκοινωνικοῦ κυρίως καὶ λειτουργικοῦ περιεχομένου, ποὺ εἶναι ἐμπνευσμένες ἀπὸ διάφορα πρόσωπα, ὁράματα, γεγονότα καὶ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπως εἶναι ἡ μητέρα τοῦ Σαμουὴλ Ἄννα, ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, ὁ προφήτης Ἠλίας, οἱ βασιλεῖς Σαοὺλ καὶ Δαβίδ, ὁ προφήτης Ἱερεμίας, τὸ ὅραμα τοῦ Ἠσαΐα, ὁ Μελχισεδὲκ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Νινευῆ.

1. *Εἰς τὴν Ἄνναν,* ὁμιλίες πέντε: Ἀναφέρονται στὴν προσευχὴ τῆς μητέρας τοῦ τελευταίου Κριτῆ τῆς Π. Διαθήκης Ἄννας, στὴν ἀπόκτηση τοῦ Σαμουὴλ καὶ στὴν ἀφιέρωσή του στὸ ναό. Στὶς ὁμιλίες αὐτὲς ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἀξία καὶ σπουδαιότητα τῆς νηστείας, γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν[1]· νὰ ἐξυμνήσει τὴ θερμὴ πίστη, τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴν καλωσύνη τῆς Ἄννας, καὶ νὰ συστήσει τὴν τιμὴ καὶ τὸ σεβασμὸ τῶν ἱερέων, καὶ τὴν προσευχὴ πρὶν καὶ μετὰ τὸ φαγητό[2]· νὰ τονίσει πόσο μεγάλο σφάλμα εἶναι ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὴν ἐπιμέλεια τῶν παιδιῶν[3]· νὰ ὑπογραμμίσει τὴν ἀνάγκη τοῦ τακτικοῦ ἐκκλησιασμοῦ καὶ τῆς συνεχοῦς προσευχῆς[4]· νὰ ἐξηγήσει τὸ ἀληθινὸ νόημα τῶν ἑορτῶν καί, ἀναφερόμενος στὴν ὕπαρξη πλουσίων καὶ φτωχῶν, νὰ ὑποστηρίξει ὅτι καὶ ἡ φτώχεια, ὅταν θεωρηθεῖ μὲ τρόπο σωστό, ἔχει τὰ πλεονεκτήματά της[5].

Οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἔγιναν στὴν Ἀντιόχεια τὸ ἔτος 387 μ. Χ. κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τελευταία ποὺ ἔγινε μετὰ τὴ γιορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς[6].

2. *Εἰς τὸν μακάριον Ἀβραάμ:* Ἀναφέρεται στὸν πρῶτο πατριάρχη τῆς Π. Διαθήκης καί, ἐγκωμιάζοντας τὴν ὑπακοή, τὴν πίστη καὶ ἀφοσίωσή του στὸ Θεό, δείχνει ὅτι οἱ γέροντες στὴν Ἐκκλησία

1. *Ὁμιλία Α'.* 2. *Ὁμιλία Β'.* 3. *Ὁμιλία Γ'.*
4. *Ὁμιλία Δ'.* 5. *Ὁμιλία Ε'.* 6. *Ὁμιλία Ε',1.*

ἀποτελοῦν κόσμημα καὶ χαρά της, ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι συμβαίνει στὴν καθημερινὴ ζωή, ὅπου συνήθως θεωροῦνται ἄχρηστοι.

3. *Εἰς τὸν Ἠλίαν καὶ τὴν χήραν:* Κύριο θέμα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς εἶναι ἡ ἐλεημοσύνη, τὴν ὁποία ἀναπτύσσει ὁ ἱ. Χρυσόστομος διηγούμενος τὴν ἱστορία τῆς ἀνομβρίας καὶ τῆς πείνας ποὺ προκάλεσε ὁ Ἠλίας γιὰ νὰ σωφρονήσει τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τὴ φιλοξενία ποὺ δέχτηκε ἀπὸ μιὰ ἀλλόφυλη φτωχὴ χήρα στὰ Σαρεπτὰ τῆς Σιδώνας, ὅπου κατέφυγε γιὰ ν' ἀποφύγει τὴ μανία τῶν συμπατριωτῶν του.

4. *Εἰς τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Σαούλ,* ὁμιλίες τρεῖς: Ἀναφέρονται στὴ συμπεριφορὰ τῶν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν τῆς Π. Διαθήκης μεταξύ τους καὶ δίνουν τὴν ἀφορμὴ στὸν ἱ. Χρυσόστομο νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἀνεξικακία, τὴν ἐπιείκεια καὶ τὴ συγχώρηση τῶν ἐχθρῶν[7]· νὰ τονίσει ὅτι εἶναι σπουδαῖο ὄχι μόνο νὰ ἀσκοῦμε τὴν ἀρετή, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἐπαινοῦμε[8]· νὰ ἐπαναλάβει γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ πόσων κακῶν πρόξενος γίνεται ἡ μετάβαση στὰ θέατρα, καὶ νὰ ὑπογραμμίσει καὶ πάλι τὴν ἀξία τῆς ἐλεημοσύνης[9]. Καὶ οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια τὸ καλοκαίρι τοῦ 387.

5. *Εἰς τοὺς Ψαλμούς,* ὁμιλίες δύο: Οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἔχουν ὡς ἀφετηρία τους τὸν ψαλμικὸ στίχο· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ» (48,17) καὶ ἔχουν ὡς κύριο θέμα τους τὸν πλοῦτο, ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς τὸ πιὸ ἀβέβαιο πρᾶγμα στὸν κόσμο καὶ δραπέτης, ἀφοῦ πηγαίνει πότε στὸν ἕνα καὶ πότε στὸν ἄλλο. Τὸ θέμα τοῦ πλούτου δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ἱ. Χρυσόστομο νὰ περιγράψει μὲ τὴν ἀπαράμιλλη γλαφυρότητα τῆς γλώσσας του τὴ ματαιοδοξία τῶν πλουσίων, τὴν ὑπεροψία, τὴ σκληρότητα, τὴν ἀπανθρωπιὰ καὶ τὴν πλεονεξία, νὰ ἐξάρει τὴν ἀξία τῆς φιλοξενίας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλοπτωχείας καὶ νὰ τελειώσει ἀνακηρύσσοντας τὴν ἐλεημοσύνη «βασίλισσα τῶν ἀρετῶν»[10].

6. *Εἰς τὸν Ἡσαΐαν* ὁμιλίες ἕξι: Ἀναφέρονται στὸ ὅραμα τοῦ μεγαλοφωνότατου προφήτη (6,1) καὶ στὸ βασιλιὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ὀζία, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ὁποίου εἶδε ὁ Ἡσαΐας τὸ ὅραμα. Σ' αὐτὲς ὁ Χρυσόστομος κάνει λόγο γιὰ τὸν τακτικὸ ἐκκλησιασμὸ καὶ τὴ

7. *Ὁμιλία Α'.* 8. *Ὁμιλία Β'.*
9. *Ὁμιλία Γ'.* 10. *Ὁμιλία Β', 4.*

στάση κατὰ τὴν ὥρα τῆς λατρείας, καὶ ψέγει τὴ συνήθεια πολλῶν νὰ συζητοῦν τὴν ὥρα ἐκείνη τὶς ἰδιωτικὲς ὑποθέσεις τους· μὲ ἀφορμὴ τὴν ὑπεροπτικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ὀζία ἀναφέρει πόσο κακὸ εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ὅτι τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα εἶναι ἀνώτερο τοῦ βασιλικοῦ· καὶ τέλος, περιγράφοντας τὸ φόβο καὶ τρόμο μὲ τὸν ὁποῖο στέκονται τὰ Σεραφεὶμ γύρω ἀπὸ τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ, κάνει καὶ πάλι λόγο γιὰ τὴ στάση ποὺ πρέπει νὰ τηροῦμε κατὰ τὴν ὥρα τῆς λατρείας.

7. *Εἰς τὴν προφητικὴν ρῆσιν· «ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ κατασκευάσας φῶς καὶ ποιήσας σκότος, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά»*[11]: Ἀναφέρεται στὸ θέμα κατὰ πόσο ὁ Θεὸς εἶναι ὁ αἴτιος τῶν κακῶν. Ἀναπτύσσοντας τὸ θέμα του ὁ ἱ. Χρυσόστομος, μὲ τὸ γνωστὸ ἐπαγωγὸ τρόπο του, κατατάσσει τὰ πράγματα ὅλα σὲ τρεῖς κατηγορίες· σὲ καλά, σὲ κακὰ καὶ σὲ ἐνδιάμεσα. Ἐνδιάμεσα εἶναι τὰ καθευατὰ οὐδέτερα, ποὺ ἀνάλογα μὲ τὴ χρήση τους γίνονται καλὰ ἢ κακὰ (π.χ. ὁ πλοῦτος, ἡ φτώχεια, ἡ ζωή, ὁ θάνατος, ἡ δουλεία, ἡ αἰχμαλωσία κ. ἄ.). Ἡ παρεξήγηση γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι πολλοὶ ἀπερίσκεπτοι θεωροῦν κακὰ ὄχι μόνο τὰ πραγματικὰ κακὰ (ἀσέβεια, βλασφημία, ἀσέλγεια, ὠμότητα, ἀπανθρωπιὰ κλπ.), ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδιάμεσα.

8. *Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ προφήτου Ἱερεμίου· «Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἀνὴρ πορεύσεται καὶ κατορθώσει πορείαν αὐτοῦ»*[12]: Ἀναφέρεται στὸ θέμα κατὰ πόσο ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ ὅ,τι κάνει. Ὁ ἱ. Χρυσόστομος ἀπορρίπτοντας τὴ γνώμη ποὺ κυκλοφορεῖ εὐρέως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του, τὴν ἀποδίδει σὲ παρερμηνεία τῶν Γραφῶν, ἡ ὁποία ὀφείλεται στὴν ἀπόσπαση φράσεων τῆς Γραφῆς ἀπὸ τὴν ὅλη συνάφεια τοῦ σχετικοῦ κειμένου. Τὴ συνήθεια αὐτὴ ὁρισμένων τὴν ἀποδίδει στὴν πανουργία τοῦ διαβόλου.

9. *Εἰς τὸν Μελχισεδέκ:* Καὶ στὴν ὁμιλία αὐτὴ ἀσχολεῖται μὲ τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονται ὡς πρὸς τὴν κατανόηση τῶν Γραφῶν, καὶ ἐξηγεῖ γιατί ὁ Μελχισεδὲκ δὲν εἶναι ἀνώτερος τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἰσχυρίζονταν οἱ Μελχισεδεκῖτες.

10. *Εἰς τὴν μετάνοια τῶν Νινευΐτῶν:* Ἀναφέρεται φυσικὰ στὸ θέμα

11. *Ἡσ.* 45,7. 12. *Ἱερ.* 10,23.

τῆς μετάνοιας καὶ τονίζει ὅτι εἶναι ἀναγκαία γιὰ ὅλους, ἀφοῦ κανένας δὲν εἶναι ἀναμάρτητος. Στὴν εἰλικρινῆ μετάνοια μᾶς βοηθεῖ τὸ παράδειγμα ἐκείνων ποὺ ἔμειναν ὀνομαστοὶ γιὰ τὴν ἀρετή τους, καὶ σὰν παράδειγμα καθολικῆς καὶ εἰλικρινοῦς νηστείας προβάλλεται ἡ γνωστὴ τριήμερη νηστεία τῶν Νινευϊτῶν, ποὺ ἀναπτύσσεται μὲ σαφήνεια καὶ παραστατικότητα.

Καὶ στὶς ὁμιλίες αὐτές, ὅπως καὶ σὲ ὅλες τὶς ἄλλες τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ποὺ γίνονταν στὴν ἐκκλησία ὡς προφορικὰ κηρύγματα καὶ καταγράφονταν ἀπὸ ταχυγράφους, θαυμάζει κανεὶς τὴν παιδαγωγικὴ μέθοδό του καὶ τὴ δαψιλῆ χρήση παραδειγμάτων, παραβολῶν καὶ εἰκόνων ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον τῶν ἀκροατῶν του (γεωργούς, ψαράδες, ναυτικούς, βασιλεῖς, δασκάλους, θάλασσα, τρικυμίες, οἰκογένεια κλπ.), καθὼς καὶ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν ἀμεσότητα τῆς ἐπικοινωνίας του μὲ τὸ ἀκροατήριό του. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ προσπάθεια ποὺ καταβάλλει στὴν ἀρχὴ κάθε ὁμιλίας του νὰ προσελκύσει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴ τῶν ἀκροατῶν του ἄλλοτε ἐπιτιμώντας αὐτοὺς ποὺ ἀπουσιάζουν προτιμώντας τὸν ἱππόδρομο ἢ τὰ θέατρα, ἄλλοτε ἐπαινώντας τὴν προθυμία καὶ τὴν ἡσυχία μὲ τὴν ὁποία τὸν παρακολουθοῦν, ἄλλοτε ἀπαριθμώντας τὶς ὠφέλειες ποὺ θὰ ἀποκομίσουν ἀπὸ τὴν ἀκρόαση τῶν ὁμιλιῶν του, ἄλλοτε χρησιμοποιώντας ὕφος ὁρμητικό, ἐντυπωσιακὸ ἢ πανηγυρικό, καὶ γενικὰ κάνοντας ὅ,τι μποροῦσε, ὥστε καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τους νὰ ἑλκύσει, καὶ τὴν προσοχή τους νὰ κρατήσει, καὶ τὸ ἠθικό τους νὰ τονώσει. Ἡ ἀνάπτυξη, στὴ συνέχεια, τοῦ θέματός του μὲ τρόπο ἐπαγωγό, μὲ ζωντάνια καὶ παραστατικότητα καὶ μὲ τὴ χρησιμοποίηση πλήθους παραδειγμάτων ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφὴ καὶ τὴν καθημερινὴ ζωή, καὶ ἡ ἀνακεφαλαίωση στὸ τέλος ὅσων λέγονται, ὥστε νὰ χαραχθοῦν καλὰ στὴ μνήμη τους καὶ νὰ γίνουν ὁδηγοὶ στὴ ζωή τους, καθὼς ἐπίσης ἡ παρρησία μὲ τὴν ὁποία μιλοῦσε, ὁ πλοῦτος τοῦ λεξιλογίου του καὶ τὸ ἄπειρο πλῆθος τῶν ἄλλων ὁμιλητικῶν καὶ διδακτικῶν ἀρετῶν του, δείχνουν ὅτι δὲν καθιερώθηκε ἄδικα ὡς οἰκουμενικὸς διδάσκαλος καὶ Δημοσθένης τῆς Ἐκκλησίας.

Π. Παπαευαγγέλου

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΕΙΣ ΤΟ ΔΕΙΝ ΚΑΙ ΕΝ ΤΗι ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗι ΚΑΙ ΑΕΙ

Τῆς νηστείας μεμνῆσθαι, καὶ ὅτι οὐ παρουσία μόνον, ἀλλὰ καὶ μνήμη νηστείας ὠφελεῖ· καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων οὐ μικρὸν μέρος αὐτῆς ἡ φυσικὴ τῶν γονέων περὶ τὰ ἔκγονα φιλία· καὶ ὅτι οὐ πατράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μητράσιν ἐπιτέτακται τὰ παιδία ῥυθμίζειν, καὶ πρὸς τῷ τέλει περὶ τῆς Ἄννης.

1. Ἐπειδὰν ξένον τινὰ καταχθέντα πρὸς ἡμᾶς, ἡμέρας τινὰς ὑποδεξάμενοι φιλοφρόνως καὶ λόγων αὐτῷ καὶ ἁλῶν κοινωνήσαντες, ἀποπέμψωμεν, τῇ μετὰ τὴν ἀποδημίαν ἐκείνην ἡμέρᾳ, τραπέζης παραθείσης, εὐθέως ἀναμιμνησκόμεθα αὐτοῦ τε καὶ τῶν λόγων τῆς συνουσίας καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἐπιζητοῦμεν τῆς ἀγάπης· τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῆς νηστείας ποιήσωμεν. Καὶ γὰρ κατήχθη πρὸς ἡμᾶς ἡμέρας τεσσαράκοντα, ὑπεδεξάμεθα αὐτὴν φιλοφρόνως καὶ ἀπεπέμψαμεν. Ἐπεὶ οὖν μέλλομεν παρατιθέναι τράπεζαν νῦν πνευματικήν, ἀναμνησθῶμεν αὐτῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἁπάντων ἐγγενομένων ἡμῖν ἀγαθῶν. Οὐ γὰρ δὴ παρουσία νηστείας μόνον, ἀλλὰ καὶ μνήμη νηστείας τὰ μέγιστα ὠφελῆσαι δύναιτ' ἄν. Καὶ καθάπερ οἱ φιλούμενοι παρ' ἡμῶν οὐχὶ παρόντες μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς νοῦν ἡμῖν ἐρχόμενοι, πολλῆς ἡμᾶς πληροῦσιν ἡδονῆς, οὕτω καὶ αἱ τῆς νηστείας ἡμέραι, καὶ οἱ σύλλογοι καὶ αἱ διατριβαὶ αἱ κοιναὶ καὶ τὰ ἄλλα ἃ παρ' ἐκείνης ἐκαρπούμεθα καλά, καὶ ἀπὸ τῆς μνήμης εὐφραίνει, κἂν ταῦτα ἅπαντα συλλέξαντες ἀναμνησθῶμεν, μεγάλα καὶ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν κερδανοῦμεν.

Ταῦτα δὲ λέγω οὐκ ἀναγκάζων νηστεύειν, ἀλλὰ πείθων μὴ τρυφᾶν, μηδὲ κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων διακεῖσθαι, εἴ γε ἀνθρώπους τοὺς οὕτω μικροψύχως διακειμένους χρὴ καλεῖν, οἵ, καθάπερ ἐκ δεσμῶν ἀφεθέντες καὶ δεσμωτηρίου τινὸς ἀπαλλαγέντες χαλεποῦ, πρὸς ἀλλήλους λέγουσι· Μόλις ποτὲ τὸ χαλεπὸν τῆς νηστείας διηνύσαμεν πέλαγος. Ἄλλοι δέ, τούτων ἀσθενέστερον διακείμενοι, καὶ ὑπὲρ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α΄

ΣΤΟ ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

Καὶ πάντοτε νὰ θυμόμαστε τὴ νηστεία, καὶ ὅτι ὄχι μόνο ἡ τήρηση, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάμνηση τῆς νηστείας ὠφελεῖ. Ἐπίσης γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα δὲν συμβάλλει σ' αὐτὴν λίγο ἡ φυσικὴ ἀγάπη τῶν γονέων γιὰ τοὺς ἀπογόνους· καὶ ὅτι δὲν ἀνατέθηκε μόνο στοὺς πατέρες, ἀλλὰ καὶ στὶς μητέρες ἡ ἐντολὴ νὰ φροντίζουν γιὰ τὰ παιδιά. Πρὸς τὸ τέλος γιὰ τὴν Ἄννα.

1. Ὅταν κάποιον φίλο, ποὺ ἦρθε σὲ μᾶς μερικὲς μέρες, ἀφοῦ τὸν ὑποδεχθήκαμε εὐγενικὰ καὶ ἐπικοινωνήσαμε μαζί του μὲ λόγια καὶ μὲ φαγητά, τὸν ἐξαποστείλουμε, τὴν ἑπόμενη μέρα μετὰ τὴν ἀναχώρησή του, ὅταν στρώνεται τὸ τραπέζι, ἀμέσως θυμόμαστε καὶ τὰ λόγια του καὶ τὴ συντροφιά του καὶ τὸν ἀναζητοῦμε μὲ πολλὴ ἀγάπη. Ἂς κάνουμε λοιπὸν τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ νηστεία. Γιατὶ ἦρθε σὲ μᾶς σαράντα μέρες, τὴν ὑποδεχθήκαμε μὲ φιλοφροσύνη καὶ τὴν ξαποστείλαμε· ἐπειδὴ λοιπὸν τώρα πρόκειται νὰ παραθέσουμε τραπέζι πνευματικό, ἂς θυμηθοῦμε καὶ αὐτὴν καὶ ὅλα τὰ καλὰ ποὺ ἀπολαύσαμε ἀπὸ αὐτήν. Γιατὶ ὄχι μόνο ἡ παρουσία τῆς νηστείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάμνηση τῆς νηστείας θὰ μποροῦσε νὰ ὠφελήσει πάρα πολύ. Καὶ ὅπως τὰ ἀγαπητά μας πρόσωπα, ὄχι μόνο ὅταν εἶναι παρόντα, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔρχονται στὸ νοῦ μας, μᾶς γεμίζουν μὲ μεγάλη χαρά, ἔτσι καὶ οἱ μέρες τῆς νηστείας καὶ οἱ συναθροίσεις καὶ κοινὲς συναναστροφὲς καὶ τὰ ἄλλα καλὰ ποὺ καρπωθήκαμε ἀπὸ ἐκείνην, καὶ μὲ τὴν ἀνάμνησή τους μᾶς εὐφραίνουν, καὶ ἐὰν τὰ συγκεντρώσουμε ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ θυμηθοῦμε, θὰ κερδήσουμε πολλὰ καὶ κατὰ τὴν παροῦσα στιγμή.

Καὶ αὐτὰ τὰ λέω ὄχι γιὰ νὰ σᾶς ἀναγκάσω νὰ νηστεύετε, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς πείσω νὰ μὴ ζεῖτε ζωὴ ἄσωτη, οὔτε νὰ συμπεριφέρεσθε ὅπως συμπεριφέρονται πολλοὶ ἄνθρωποι, ἐὰν βέβαια πρέπει νὰ ὀνομάζουμε ἀνθρώπους αὐτοὺς ποὺ συμπεριφέρονται τόσο μικρόψυχα, οἱ ὁποῖοι, σὰν νὰ λυτρώθηκαν ἀπὸ δεσμὰ καὶ ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ φοβερὸ δεσμωτήριο, λένε μεταξύ τους· 'Μόλις τώρα διανύσαμε τὸ φοβερὸ πέλαγος

τῆς μελλούσης δεδοίκασι Τεσσαρακοστῆς. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ τοῦ τὸν ἄλλον ἅπαντα καιρὸν τρυφῇ καὶ ἀσωτίᾳ καὶ μέθῃ πάσῃ μεθ' ὑπερβολῆς ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι. Ὡς, εἴ γε μεμελετήκειμεν τὰς ἄλλας ἡμέρας σεμνῶς καὶ ἐπιεικῶς ζῆν, καὶ ἀπελθοῦσαν ἂν ἐποθήσαμεν τὴν νηστείαν, καὶ παραγίνεσθαι μέλλουσαν μετὰ πολλῆς ἂν ὑποδεξάμεθα τῆς ἡδονῆς. Τί γὰρ οὐκ ἀγαθὸν ἡμῖν ἀπὸ νηστείας; Πάντα γαλήνης γέμει καὶ καθαρᾶς εὐδίας. Οὐχὶ καὶ οἰκίαι θορύβων καὶ δρόμων καὶ πάσης εἰσὶν ἠλευθερωμέναι ταραχῆς; Καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν δὲ ἡ τῶν νηστευόντων διάνοια ταύτης ἀπολαύει τῆς ἡσυχίας· πόλις δὲ ἅπασα τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τὴν ἐν ταῖς οἰκίαις εὐταξίαν μιμεῖται. Οὔτε γὰρ ἐν ἑσπέρᾳ ᾀδόντων ἐστὶν ἀκοῦσαι, οὔτε ἐν ἡμέρᾳ θορυβούντων καὶ μεθυόντων, οὐ κραζόντων, οὐ μαχομένων, ἀλλὰ πολλὴν πανταχοῦ τὴν ἡσυχίαν ἐστὶν ὁρᾶν. Ἀλλ' οὐχὶ νῦν οὕτως, ἀλλ' εὐθέως ὑπὸ τὴν ἕω κραυγαὶ καὶ θόρυβοι καὶ μαγείρων δρόμοι, καὶ πολὺς μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις, πολὺς δὲ ἐν τοῖς λογισμοῖς ὁ καπνός, τῶν παθῶν ἡμῖν ἔνδον ὑποκαιομένων καὶ τῆς φλογὸς διεγειρομένης τῆς ἐν ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις ὑπὸ τῆς τρυφῆς.

Διὰ ταῦτα ζητῶμεν καὶ ἀπελθοῦσαν τὴν νηστείαν· ἐκείνη γὰρ ταῦτα πάντα κατέστελλε. Κἂν τὸν πόνον αὐτῆς ἀπεθέμεθα, ἀλλὰ τὸν πόθον αὐτῆς μὴ καταλύσωμεν, μηδὲ τὴν μνήμην σβέσωμεν· ἀλλ' ὅταν ἀριστήσας καὶ καθευδήσεις εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμβάλῃς καὶ τὴν ἡμέραν πρὸς ἑσπέραν ἤδη ἐπειγομένην ἴδῃς, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καὶ παρὰ τὸ βῆμα τοῦτο ἐλθών, ἀναμιμνῄσκου τοῦ καιροῦ τῆς νηστείας, καθ' ὃν μεστὴ μὲν ἡ ἐκκλησία τοῦ πλήθους ἡμῖν ἦν, σφοδρὰ δὲ ἡ τῆς ἀκροάσεως προθυμία, πολλὴ δὲ ἡδονὴ καὶ διεγηγερμένη πάντων ἡ διάνοια· καὶ πάντα ταῦτα συλλέγων, ἀναμιμνῄσκου τῶν ποθεινῶν ἡμερῶν ἐκείνων. Κἂν μέλλῃς παρατίθεσθαι τράπεζαν, μετὰ τῆς μνήμης ταύτης ἅπτου τῶν ἐδεσμάτων, καὶ οὐδέποτε εἰς μέθην ἐξολισθῆσαι δυνήσῃ· ἀλλ' ὥσπερ οἱ γυναῖκα σεμνὴν καὶ σώφρονα καὶ ἐλευθέραν ἔχοντες καὶ σφόδρα αὐτῆς περικαιόμενοι, οὐδὲ ἀπούσης αὐτῆς, πόρνης καὶ διεφθαρμένης ἐρασθεῖεν ἄν, τοῦ πόθου τοῦ περὶ ἐκείνην προκατέχοντος τὴν διάνοιαν καὶ ἕτερον ἐπεισελθεῖν ἔρωτα οὐκ ἐῶντος, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς νηστείας καὶ τῆς μέθης γίνεται. Ἂν τοίνυν ἐκείνην τῆς ἐλευθέ-

τῆς νηστείας'. Ἄλλοι πάλι, συμπεριφερόμενοι πιὸ ἀδύναμα ἀπ' αὐτούς, φοβοῦνται καὶ γιὰ τὴν Σαρακοστὴ ποὺ θὰ ἔρθει. Καὶ αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ ὅλο τὸν ἄλλο καιρὸ ἐπιδίδονται σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ στὴν ἀπόλαυση καὶ ἀσωτία καὶ κάθε εἴδους μέθη. Γιατί, ἐὰν εἴχαμε φροντίσει νὰ ζοῦμε σεμνὰ καὶ μετρημένα τὶς ἄλλες μέρες, τότε καὶ ὅταν περνοῦσε ἡ νηστεία θὰ τὴν ποθούσαμε, καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει θὰ τὴν ὑποδεχόμασταν μὲ πολλὴ χαρά. Διότι τί ἀγαθὸ δὲν ἔχουμε ἀπὸ τὴ νηστεία; Ὅλα εἶναι γεμάτα γαλήνη καὶ καθαρὴ ἠρεμία. Δὲν εἶναι τὰ σπίτια ἀπαλλαγμένα ἀπὸ θορύβους καὶ τρεχάματα καὶ κάθε ἀναστάτωση; Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ σπίτια αὐτὴ τὴν ἡσυχία τὴ χαίρεται ὁ νοῦς αὐτῶν ποὺ νηστεύουν, ἐνῶ ὁλόκληρη ἡ πόλη μιμεῖται τὴν τάξη ποὺ ὑπάρχει στὸ νοῦ καὶ στὰ σπίτια. Γιατὶ οὔτε τὰ βράδια ἀκοῦς νὰ τραγουδοῦν, οὔτε τὴ μέρα νὰ θορυβοῦν καὶ νὰ εἶναι μεθυσμένοι, οὔτε νὰ κραυγάζουν καὶ νὰ φιλονεικοῦν, ἀλλὰ παντοῦ βλέπεις πολλὴ ἡσυχία. Τώρα ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἀμέσως ἀπὸ τὰ ξημερώματα ἀκούονται κραυγὲς καὶ θόρυβοι καὶ τρεχάματα τῶν μαγείρων καὶ πολὺς καπνὸς στὰ σπίτια καὶ στοὺς λογισμοὺς ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ ὑποδαυλίζονται μέσα μας καὶ τὴ φλόγα ποὺ ἀνάβει ἀπὸ τὴν ἀσωτία γιὰ ἄτοπες ἐπιθυμίες.

Γι' αὐτὸ ἀναζητοῦμε τὴν νηστεία ποὺ ἔχει περάσει· διότι ἐκεῖνοι τὰ καθησύχαζε ὅλα αὐτά. Ἔστω καὶ ἂν ἀπαλλαχθήκαμε ἀπὸ τὴν καταπόνησή της, ὅμως ἂς μὴ καταργήσουμε τὸν πόθο της, οὔτε νὰ σβήσουμε τὴ θύμησή της. Ἀλλ' ὅταν, ἀφοῦ γευματίσεις καὶ κοιμηθεῖς, μπεῖς στὴν ἀγορὰ καὶ δεῖς τὴν ἡμέρα νὰ γέρνει βιαστικὰ πρὸς τὴ νύχτα, μπαίνοντας σ' αὐτὴ τὴν ἐκκλησία καὶ ἐρχόμενος κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ βῆμα, νὰ θυμᾶσαι τὴν περίοδο τῆς νηστείας, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἐκκλησία ἦταν γεμάτη ἀπὸ τὸ πλῆθος, σφοδρὴ ἡ ἐπιθυμία γιὰ ἀκρόαση, καὶ πολλὴ ἡ χαρὰ καὶ ἐπάγρυπνος ὁ νοῦς ὅλων. Συγκεντρώνοντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ νὰ θυμᾶσαι τὶς ποθητὲς ἐκεῖνες μέρες. Καὶ ὅταν πρόκειται νὰ παρακαθήσεις σὲ τραπέζι, νὰ γεύεσαι τὰ ἐδέσματα μὲ τὴν ἀναθύμηση αὐτὴ καὶ ποτὲ δὲ θὰ καταστεῖ δυνατὸν νὰ παρασυρθεῖς σὲ μέθη. Ἀλλά, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν γυναίκα σεμνὴ καὶ λογικὴ καὶ ἐλεύθερη καὶ τὴν ἐπιθυμοῦν διακαῶς, οὔτε ὅταν ἐκείνη εἶναι ἀπούσα θὰ μποροῦσαν νὰ ἐρωτευθοῦν μιὰ πόρνη καὶ διεφθαρμένη, ἐπειδὴ ὁ πόθος γιὰ ἐκείνην κατέχει ἀπὸ πρὶν τὸ λογισμό τους καὶ δὲν ἀφήνει ἄλλον ἔρωτα νὰ μπεῖ κρυφὰ μέσα τους, ἔτσι ἀκριβῶς γίνεται καὶ στὴν περίπτωση τῆς νηστείας καὶ τῆς μέθης. Ἐὰν λοιπὸν θυμόμαστε ἐκείνη τὴν ἐλεύθερη

ρας καὶ σώφρονος μνημονεύωμεν, τὴν πάνδημον πόρνην ταύτην καὶ πάσης ἀσχημοσύνης μητέρα, τὴν μέθην λέγω, μετὰ πολλῆς διακρουσώμεθα τῆς εὐκολίας, τοῦ πόθου τῆς νηστείας, πάσης χειρὸς σφοδρότερον, ἀπωθοῦντος τὴν ταύτης ἀναισχυντίαν.

Διὰ ταῦτα δὴ πάντα, παρακαλῶ, κατὰ νοῦν ἀεὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἔχωμεν. Ἵνα δέ τι κἀγὼ πρὸς τὴν μνήμην ἐκείνην συμβάλλωμαι, τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἣν τότε κινεῖν παρασκευαζόμην, ταύτην καὶ νῦν εἰς μέσον ἀγαγεῖν πειράσομαι, ὥστε καὶ τῇ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ὁμοιότητι γενέσθαι τινὰ τοῦ καιροῦ μνήμην ἡμῖν ἐκείνου. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἴσως ἐπιλέλησθε, διὰ τὸ μεταξὺ πολλὰς γεγενῆσθαι διαλέξεις ἡμῖν καὶ ὑπὲρ ἑτέρων πραγμάτων. Καὶ γὰρ ἐλθόντος τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας, ἀναγκαῖον ἦν τὰ κατὰ τὸ στρατόπεδον συμβάντα ἅπαντα εἰπεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Ἕλληνας ἀποτείνεσθαι, ὥστε τούτους ἀπὸ τῆς συμφορᾶς βελτίους γενομένους, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἑλληνικῆς αὐτομολήσαντας πλάνης, μετ' ἀκριβείας ῥιζῶσαι καὶ διδάξαι, οἵου μὲν ἀπηλλάγησαν σκότους, οἵῳ δὲ προσέδραμον ἀληθείας φωτί. Μετ' ἐκεῖνο πάλιν, πολλὰς ἡμέρας τῆς τῶν μαρτύρων ἀπελαύσαμεν πανηγύρεως, καὶ ἄκαιρον ἦν, ἐν τάφοις μαρτύρων διατρίβοντας, τῶν τοῖς μάρτυσι πρεπόντων ἐγκωμίων ἀμοίρους ἀπελθεῖν. Ταῦτα τὰ ἐγκώμια διεδέξατο πάλιν ἡ περὶ τῶν ὅρκων παραίνεσις· ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἀγροικίαν ἅπασαν τῆς πόλεως εἴδομεν ἐπιβᾶσαν, ἐβουλήθημεν αὐτοῖς δόντες ἐφόδια ταῦτα, οὕτως αὐτοὺς ἐκπέμψαι παρ' ἡμῶν ἅπαντας.

β'. Ὑμῖν μὲν οὖν διὰ ταῦτα οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν ῥᾳδίως ἀνενεγκεῖν τὴν τότε ἡμῖν γενομένην πρὸς Ἕλληνας ζήτησιν, ἐγὼ δέ, ὁ διὰ παντὸς ἐν τούτοις ἐσχολακὼς καὶ ταύτην ἔχων μελέτην, ῥᾷστα πρὸς ὑμᾶς ὀλίγα τῶν τότε εἰρημένων εἰπών, ὁλοκλήρου τῆς τῶν λόγων ὑποθέσεως ἀναμνῆσαι δυνήσομαι. Τίς οὖν ἦν ἡμῖν ἡ ὑπόθεσις; Ἐζητοῦμεν πῶς ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἡμῶν προενόει τοῦ γένους καὶ πῶς τὰ συμφέροντα ἐπαίδευσεν, οὔτε γραμμάτων ὄντων οὔτε Γραφῶν δοθεισῶν, καὶ ἐδείκνυμεν ὅτι διὰ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν θεωρίας πρὸς τὴν αὐτοῦ θεογνωσίαν ἐχειραγώγησεν· ὅτε καὶ λαβόμενος ὑμῶν οὐχὶ τῆς χειρός, ἀλλὰ τῆς διανοίας, πανταχοῦ τῆς κτίσεως περιήγαγον, δεικνὺς οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν καὶ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ πελάγη μακρὰ καὶ

καὶ λογική, αὐτὴ τὴ χυδαία πόρνη, τὴ μητέρα κάθε ἀσχημοσύνης, ἐννοῶ τὴ μέθη, θὰ τὴν ἀποκρούσουμε μὲ πολλὴ εὐκολία, ἐπειδὴ ὁ πόθος τῆς νηστείας θὰ ἀπωθεῖ τὴν ἀδιαντροπιά της πιὸ δυνατὰ ἀπὸ κάθε χέρι.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπόν, παρακαλῶ, νὰ ἔχουμε πάντα στὸ νοῦ μας τὶς μέρες ἐκεῖνες. Ὅμως γιὰ νὰ συμβάλω κι ἐγὼ κατά τι στὴν ἀνάμνηση ἐκείνη, θὰ προσπαθήσω νὰ φέρω στὴ μέση καὶ τώρα τὴν ὑπόθεση ἐκείνη ποὺ προετοιμαζόμουν ν' ἀναπτύξω, ὥστε καὶ μὲ τὴν ὁμοιότητα τῆς διδασκαλίας νὰ ἐπιτύχουμε κάποια ἀνάμνηση τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Γιατὶ ἐσεῖς ἴσως νὰ τὴν ἔχετε λησμονήσει, ἐπειδὴ στὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε κάναμε πολλὲς ὁμιλίες καὶ γιὰ ἄλλα πράγματα. Διότι ὅταν ἐπέστρεψε ὁ πατέρας ὕστερα ἀπὸ μακρόχρονη ἀποδημία, ἦταν ἀναγκαῖο νὰ μιλήσουμε γιὰ ὅλα ὅσα συνέβηκαν στὸ στρατόπεδο, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ν' ἀπευθυνοῦμε στοὺς εἰδωλολάτρες, τοὺς ὁποίους, ἀφοῦ μὲ τὴ συμφορὰ ποὺ τοὺς βρῆκε ἔγιναν καλύτεροι καὶ ἐγκαταλείποντας τὴν εἰδωλολατρικὴ πλάνη κατέφυγαν σὲ μᾶς, νὰ τοὺς ἑδραιώσουμε μὲ προσοχὴ καὶ νὰ τοὺς διδάξουμε ἀπὸ ποιό σκοτάδι ἀπαλλάχθηκαν καὶ σὲ ποιό φῶς τῆς ἀλήθειας προσῆλθαν. Μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο πάλι, γιὰ πολλὲς μέρες ἀπολαύσαμε τὴν πανήγυρη τῶν μαρτύρων καὶ ἦταν ἄκαιρο, ἐνῶ βρισκόμασταν στοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, νὰ φύγουμε χωρὶς νὰ κάνουμε τὰ ἐγκώμια ποὺ ταιριάζουν στοὺς μάρτυρες. Τὰ ἐγκώμια αὐτὰ πάλι τὰ διαδέχθηκε ἡ παραινετικὴ ὁμιλία γιὰ τοὺς ὅρκους. Γιατί, βλέποντας νὰ ἔχει ἔρθει ὅλη ἡ ὕπαιθρος στὴν πόλη, θελήσα νὰ τοὺς ἐξαποστείλω ὅλους ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ τοὺς δώσω αὐτὰ τὰ ἐφόδια.

2. Σεῖς βέβαια ἐξαιτίας αὐτῶν δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ θυμᾶστε εὔκολα τὴ συζήτηση ποὺ ἔγινε τότε πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρες, ἐγὼ ὅμως ποὺ ἀσχολοῦμαι συνέχεια μ' αὐτὰ καὶ ἔχω αὐτὰ γιὰ μελέτη μου, εὔκολα, ἀφοῦ σᾶς πῶ λίγα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἰπώθηκαν τότε, θὰ μπορέσω νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ὁλόκληρη τὴν ὑπόθεση τῶν λόγων μου. Ποιά λοιπὸν ἦταν ἡ ὑπόθεση; Ἀναζητούσαμε πῶς ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ προνοοῦσε γιὰ τὸ γένος μας καὶ πῶς μᾶς δίδαξε ἐκεῖνα ποὺ μᾶς συμφέρουν, ἂν καὶ οὔτε γράμματα ὑπῆρχαν οὔτε Γραφὲς εἶχαν δοθεῖ, καὶ δείξαμε ὅτι μᾶς ὁδήγησε στὴ θεογνωσία του μὲ τὴ θέα τῆς κτίσεως. Καὶ παίρνοντάς σας τότε ὄχι ἀπὸ τὸ χέρι, ἀλλὰ μὲ τὸ νοῦ, σᾶς γύρισα σ' ὅλη τὴν κτίση, δείχνοντάς σας τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὶς λίμνες καὶ τὶς πηγὲς καὶ τὰ ποτάμια καὶ τὰ μακρινὰ πέλαγα καὶ τὰ λειβάδια καὶ

λειμῶνας καὶ παραδείσους καὶ κομῶντα τὰ λήϊα καὶ βριθόμενα τοῖς καρποῖς τὰ δένδρα καὶ καλυπτομένας δρυμοῖς κορυφὰς ὀρῶν· ὅτε καὶ περὶ σπερμάτων καὶ περὶ βοτανῶν καὶ περὶ ἀνθέων καὶ περὶ φυτῶν ἐγκάρπων τε καὶ ἀκάρπων, καὶ περὶ ἀλόγων, ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, ἐνύδρων τε καὶ χερσαίων καὶ ἀμφιβίων, περὶ τῶν τὸν ἀέρα τεμνόντων, περὶ τῶν χαμαὶ συρομένων, καὶ περὶ αὐτῶν τῶν τοῦ παντὸς στοιχείων πολλὰ διελέχθην καὶ καθ' ἕκαστον ἐπεβοῶμεν κοινῇ πάντες, ἀτονούσης ἡμῖν πρὸς τὸν ἄπειρον πλοῦτον τῆς διανοίας, καὶ τὸ πᾶν καταλαβεῖν μὴ δυναμένης, «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».

Οὐ διὰ τὸ πλῆθος δὲ μόνον ἐθαυμάζομεν τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ δι' ἀμφότερα ταῦτα, ὅτι καὶ καλὴν καὶ μεγάλην καὶ θαυμαστὴν τὴν κτίσιν ἐποίησε, καὶ ὅτι πολλὰ πάλιν τῆς ἀσθενείας αὐτῆς δείγματα ἐναπέθετο τοῖς ὁρωμένοις· τὸ μέν, ἵνα θαυμάζηται ἐπὶ σοφίᾳ καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ λατρείαν ὁρῶντας ἐφέλκηται, τὸ δέ, ἵνα μή, τὸν ποιήσαντα ἀφέντες οἱ θεωροῦντες αὐτῶν τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος, ἀντ' ἐκείνου προσκυνήσωσι τὰ ὁρώμενα, τῆς ἐν αὐτοῖς ἀσθενείας δυναμένης τὴν τοιαύτην διορθῶσαι πλάνην. Καὶ πῶς φθαρτὴ πᾶσά ἐστιν ἡ κτίσις καὶ πρὸς τὸ βέλτιον μεταστήσεται σχῆμα καὶ πλείονος ἀπολαύσεται δόξης, καὶ πότε, καὶ διὰ τί, καὶ τίνος ἕνεκεν φθαρτὴ γέγονε, καὶ ταῦτα ἅπαντα πρὸς ὑμᾶς ἐφιλοσοφοῦμεν τότε, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν κἀντεῦθεν ἐδείκνυμεν, ὅτι ἐν φθαρτοῖς σώμασι τοσοῦτον εἰργάσατο κάλλος, ὅπερ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς συνεκλήρωσεν ὁ Θεός, τὸ τῶν ἄστρων, τὸ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ τοῦ ἡλίου. Καὶ γὰρ ὄντως ἐστὶ θαυμάσαι, πῶς, ἐτῶν παρελθόντων τοσούτων, οὐδὲν ἔπαθον, οἷον τὰ ἡμέτερα σώματα, οὐδὲ τῷ γήρᾳ ἀσθενέστερα γέγονεν, οὐδὲ νόσῳ καὶ ἀρρωστίᾳ τινὶ κατεμαλακίσθη, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ἀκμὴν καὶ τὸ κάλλος, ὅπερ, ὡς ἔφθην εἰπών, ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς συνεκλήρωσεν ὁ Θεός, μένει διατηροῦντα, καὶ οὔτε τὸ ἡλιακὸν ἐξετρίβη φῶς, οὔτε τὸ τῶν ἄστρων ἄνθος ἀμαυρότερον γέγονεν, οὐχ ἡ τοῦ οὐρανοῦ φαιδρότης ἐξερρύη, οὐχ οἱ τῆς θαλάττης ἐκινήθησαν ὅροι, οὐχ ἡ τῆς γῆς ἐσβέσθη δύναμις ἡ περὶ τοὺς τόκους τῶν ἐτησίων καρπῶν. Καὶ ὅτι μὲν φθαρτὰ ταῦτά ἐστι, καὶ ἀπὸ λογισμῶν καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἀπεδείξαμεν, ὅτι δὲ καλὰ καὶ φαιδρὰ καὶ τὸ ἄνθος ἀκμάζον διετήρησεν, ἡ καθημερινὴ μαρτυρεῖ τῶν ὁρώντων ὄψις,

---

1. Ψαλμ. 103,24.

τοὺς παραδείσους καὶ τὰ χωράφια γεμάτα στάχυα καὶ τὰ δένδρα νὰ εἶναι κατάφορτα μὲ καρποὺς καὶ τὶς κορυφὲς τῶν βουνῶν νὰ εἶναι σκεπασμένες μὲ μεγάλα δένδρα. Τότε εἶπα πολλὰ καὶ γιὰ τοὺς σπόρους καὶ γιὰ τὰ βότανα καὶ γιὰ τὰ ἄνθη καὶ γιὰ τὰ καρποφόρα καὶ ἄκαρπα φυτά, καὶ γιὰ τὰ ἄλογα ζῶα, τὰ ἥμερα καὶ τὰ ἄγρια, τὰ ὑδρόβια καὶ τὰ χερσαῖα καὶ τὰ ἀμφίβια, γιὰ ἐκεῖνα ποὺ διασχίζουν τὸν ἀέρα καὶ ἐκεῖνα ποὺ σύρονται στὴ γῆ, καὶ γιὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ σύμπαντος, καὶ στὸ καθένα φωνάζαμε ὅλοι μαζί, ἐπειδὴ ὁ νοῦς μας ἀδυνατοῦσε μπροστὰ στὸν ἀπέραντο πλοῦτο καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὰ καταλάβει ὅλα, «πόσο μεγάλα εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε· ὅλα τὰ δημιούργησες μὲ σοφία»[1].

Καὶ δὲν θαυμάζαμε τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ μόνο ἐξαιτίας τοῦ πλήθους τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ δύο αὐτά, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔκανε τὴν κτίση καὶ ὡραία καὶ μεγάλη καὶ ἀξιοθαύμαστη, καὶ ἐπειδὴ πάλι ἐναπόθεσε σ' αὐτὰ ποὺ φαίνονται πολλὰ δείγματα τῆς ἀδυναμίας τους· καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ ἀφ' ἑνὸς γιὰ νὰ θαυμάζεται γιὰ τὴ σοφία του καὶ νὰ ἑλκύει ἐκείνους ποὺ τὰ βλέπουν στὴ λατρεία του, ἀφ' ἑτέρου γιὰ νὰ μὴ ἀφήσουν αὐτὸν ποὺ τὰ δημιούργησε ὅσοι βλέπουν τὴν ὡραιότητα καὶ τὸ μέγεθος τῶν δημιουργημάτων καὶ ἀντὶ αὐτοῦ προσκυνήσουν ἐκεῖνα ποὺ βλέπουν, ἐπειδὴ ἡ ἀτέλεια ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ διορθώσει αὐτὴ τὴν πλάνη. Φιλοσοφούσαμε ἐπίσης τότε καὶ γιὰ τὸ ὅτι ὅλη ἡ κτίση εἶναι φθαρτὴ καὶ θὰ πάρει καλύτερο σχῆμα καὶ θὰ ἀπολαύσει περισσότερη δόξα, καὶ πότε, καὶ γιατί, καὶ γιὰ ποιό λόγο ἔγινε φθαρτή, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ λέγαμε τότε σὲ σᾶς καὶ δείχναμε τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ ὅτι σὲ φθαρτὰ σώματα δημιούργησε τόση ὀμορφιά, τὴν ὁποία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κληροδότησε σ' αὐτὰ ὁ Θεός, τὴν ὀμορφιὰ τῶν ἄστρων, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἥλιου. Γιατὶ πραγματικὰ εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς πῶς, ἐνῶ πέρασαν τόσα χρόνια, δὲν ἔπαθαν τίποτα, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ σώματά μας, οὔτε ἀπὸ τὸ γῆρας ἔγιναν ἀσθενέστερα, οὔτε ἀπὸ νόσο καὶ ἀρρώστια ἀδυνάτισαν, ἀλλὰ παραμένουν διατηρώντας τὴ θαλερότητα καὶ τὴν ὀμορφιὰ πού, ὅπως εἶπα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κληροδότησε σ' αὐτὰ ὁ Θεός, καὶ οὔτε τὸ φῶς τοῦ ἥλιου ἐξαφανίστηκε, οὔτε τῶν ἄστρων ἡ λαμπρότητα ἔγινε πιὸ σκοτεινή, οὔτε ἡ ἀκτινοβολία τοῦ οὐρανοῦ χάθηκε, οὔτε τὰ σύνορα τῆς θάλασσας μετακινήθηκαν, οὔτε σβήστηκε ἡ δύναμη τῆς γῆς νὰ γεννᾶ τοὺς καρποὺς κάθε χρόνο. Καὶ ὅτι βέβαια αὐτὰ εἶναι φθαρτὰ τὸ ἀποδείξαμε καὶ μὲ συλλογισμοὺς καὶ μὲ τὶς θεῖες Γραφές, ὅτι ὅμως εἶναι καλὰ καὶ εὐχάριστα καὶ διατήρησαν τὴν ἀνθηρότητά τους ἀκμαία, τὸ βεβαιώνει ἡ καθημε-

ὃ δὴ μάλιστά ἐστι θαυμάσαι τοῦ ποιήσαντος οὕτως αὐτὰ ἐξ ἀρχῆς Θεοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λεγόντων ἡμῶν τότε τινὲς ἀντέτεινον, λέγοντες, Οὐκοῦν πάντων τῶν ὁρωμένων ἀτιμότερον ὁ ἄνθρωπος, εἴγε οὐρανοῦ μὲν σῶμα καὶ γῆς καὶ ἡλίου καὶ τὸ τῶν ἄστρων ἁπάντων πρὸς τοσοῦτον διήρκεσε χρόνον, οὗτος δὲ μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη διαλύεται καὶ ἀπόλλυται, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι οὐχ ὁλόκληρον διαλύεται τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸ κυριώτερον αὐτοῦ καὶ ἀναγκαιότερον, ἡ ψυχή, μένει διηνεκῶς ἀθάνατος, οὐδενὶ τούτων εἴκουσα τῶν παθῶν, καὶ ἡ φθορὰ περὶ τὸ ἔλαττον γίνεται· δεύτερον ὅτι καὶ τούτῳ αὐτῷ τιμώμεθα μειζόνως. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς οὐδὲ ἄνευ αἰτίας τινός, ἀλλὰ καὶ δικαίως καὶ ἐπὶ χρησίμῳ, καὶ γῆρας καὶ νόσους ὑπομένομεν· δικαίως μέν, ὅτι πρὸς ἁμαρτίαν κατεπέσομεν, χρησίμως δέ, ἵνα τὴν ἐκ τῆς ῥᾳθυμίας ἐγγινομένην ἡμῖν ἀπόνοιαν διὰ τῆς ἐνδείας ταύτης καὶ τῶν παθῶν διορθώσωμεν. Οὐ τοίνυν ἀτιμάζων ἡμᾶς ὁ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι εἴασεν. Εἰ γὰρ ἠτίμαζεν, οὐκ ἂν τὴν ψυχὴν ἡμῖν ἀφῆκεν ἀθάνατον εἶναι. Ἀλλ' οὐδὲ ἀσθενῶν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ἐποίησε τοιοῦτον. Εἰ γὰρ ἠσθένει, οὐκ ἂν τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ τὸ σῶμα τῆς γῆς ἴσχυσε τοσοῦτον διακρατῆσαι χρόνον, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ βελτίους ποιῆσαι καὶ σωφρονεστέρους, καὶ αὐτῷ μᾶλλον καταπειθεῖς, ὅπερ ἁπάσης ἐστὶ σωτηρίας ὑπόθεσις. Διὰ τοῦτο οὐρανὸν μὲν οὐκ ἐποίησεν οὔτε γήρᾳ ἁλίσκεσθαι τέως, οὔτε ἄλλαις τισὶ τοιαύταις ἀρρωστίαις. Ὁ γὰρ προαιρέσεως καὶ ψυχῆς ἀπεστερημένος οὔτε ἁμαρτεῖν οὔτε κατορθῶσαι δύναιτ' ἄν· ὅθεν οὐδὲ διορθώσεως αὐτῷ χρεία τοιαύτης. Ἡμῖν δὲ τοῖς λόγῳ καὶ ψυχῇ τετιμημένοις ἀναγκαίως γέγονεν ἡ διὰ τῶν παθῶν τούτων ἐγγενομένη σωφροσύνη καὶ ταπεινοφροσύνη, ἐπειδὴ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων εἰς ἀπόνοιαν ἀπεσκίρτησεν ὁ πρῶτος γενόμενος ἄνθρωπος. Ἄλλως δέ, εἰ καθάπερ τὰ ἡμέτερα σώματα, οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς ἔμελλε κατασκευάζεσθαι καὶ γηρᾶν, πολλὴν ἂν πολλοὶ τοῦ ποιοῦντος κατέγνωσαν ἀσθένειαν, ὡς οὐκ ἰσχύοντος ἓν σῶμα διακρατῆσαι ἐπὶ πολλὰς ἐτῶν περιόδους· νῦν δὲ αὐτοῖς καὶ αὕτη ἡ πρόφασις ἀνῄρηται, τῶν ἔργων ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μενόντων.

ρινὴ θέα αὐτῶν ποὺ βλέπουμε, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς περισσότερο τὸ Θεὸ ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ δημιούργησε ἔτσι.

Ἐπειδὴ ὅμως τότε ποὺ τὰ λέγαμε αὐτὰ μερικοὶ πρόβαλλαν ἀντίρρηση λέγοντας, "Ἄρα λοιπὸν ἀπὸ ὅλα ὅσα βλέπονται ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ πιὸ ἄτιμο δημιούργημα, ἀφοῦ τὸ σῶμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἥλιου καὶ ὅλων τῶν ἄστρων ἄντεξε τόσο πολὺ χρόνο, ἐνῶ αὐτὸς μετὰ ἀπὸ ἑβδομήντα χρόνια διαλύεται καὶ χάνεται, πρῶτα βέβαια θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἐκεῖνο, ὅτι δὲν διαλύεται ὁλόκληρη ἡ ζωντανὴ ὕπαρξη, ἀλλὰ τὸ κυριότερο καὶ ἀναγκαιότερο μέρος του, δηλαδὴ ἡ ψυχή, μένει γιὰ πάντα ἀθάνατη, χωρὶς νὰ ὑπόκειται σὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ πάθη, καὶ ἡ φθορὰ συμβαίνει στὸ κατώτερο μέρος του· δεύτερο, ὅτι καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τιμώμαστε περισσότερο. Ἄλλωστε δὲν ὑπομένουμε ἔτσι ἁπλῶς καὶ χωρὶς καμμιὰ αἰτία, ἀλλὰ δίκαια καὶ γιὰ τὸ καλό μας, καὶ τὰ γηρατειὰ καὶ τὶς ἀρρώστιες· δίκαια, ἐπειδὴ πέσαμε στὴν ἁμαρτία, καὶ γιὰ τὸ καλό μας, ὥστε μὲ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ καὶ τὰ πάθη νὰ διορθώσουμε τὴν ἀνοησία μας ποὺ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ραθυμίας. Δὲν τὸ ἄφησε ἐπομένως νὰ γίνει αὐτὸ ὁ Θεὸς γιὰ νὰ μᾶς δείξει τὴν περιφρόνησή του. Γιατί, ἂν μᾶς περιφρονοῦσε, δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ εἶναι ἡ ψυχή μας ἀθάνατη. Ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ ἀδυναμία ἔκανε τέτοιο τὸ σῶμα μας. Γιατί, ἐὰν δὲν εἶχε δύναμη, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ διατηρήσει τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἄστρα καὶ τὸ σῶμα τῆς γῆς ἐπὶ τόσον πολὺ χρόνο, ἀλλὰ τὸ ἔκανε γιὰ νὰ μᾶς κάνει καλύτερους καὶ πιὸ συνετοὺς καὶ νὰ ἔχουμε περισσότερη ἐμπιστοσύνη σ' αὐτόν, πρᾶγμα ποὺ εἶναι προϋπόθεση κάθε σωτηρίας. Γι' αὐτὸ τὸν οὐρανὸ δὲν τὸν ἔκανε νὰ καταβάλλεται οὔτε ἀπὸ τὸ γῆρας μέχρι τώρα, οὔτε ἀπὸ κάποιες ἄλλες τέτοιες ἀρρώστιες. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι στερημένος ἀπὸ ἐλευθερία βουλήσης καὶ ψυχή, δὲ θὰ μποροῦσε οὔτε νὰ ἁμαρτήσει οὔτε νὰ ἐπιτύχει κάτι· γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια διόρθωση. Σὲ μᾶς ὅμως, ποὺ ἔχουμε τιμηθεῖ μὲ λόγο καὶ ψυχή, ἦταν ἀπαραίτητη ἡ σωφροσύνη καὶ ταπεινοφροσύνη μὲ τὰ πάθη αὐτά, ἐπειδὴ ἀκόμα στὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας, πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἀποσκίρτησε σὲ ἀνταρσία ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ποὺ δημιουργήθηκε. Ἐξάλλου, ἐὰν καὶ ὁ οὐρανὸς κατασκευαζόταν καὶ γήρασκε ὅπως τὰ σώματά μας, πολλοὶ θὰ καταλόγιζαν στὸ Δημιουργὸ μεγάλη ἀδυναμία, ἀφοῦ δὲν μποροῦσε νὰ διατηρήσει ἕνα σῶμα γιὰ πολλὲς χρονικὲς περιόδους· ἐνῶ τώρα σ' αὐτοὺς καὶ τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ἀφαιρέθηκε, ἀφοῦ τὰ ἔργα παραμένουν ἐπὶ τόσον πολὺ χρόνο.

γ'. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, οὐδὲ μέχρι τούτου στήσεται τὰ ἡμέτερα, ἀλλ', ἐπειδὰν τῷ παρόντι βίῳ σωφρονισθῶμεν καλῶς, μετὰ πλείονος ἀναστήσει δόξης τὰ σώματα, καὶ οὐρανοῦ καὶ ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἔσται λαμπρότερα καὶ πρὸς τὴν ἄνω μεταστήσεται λῆξιν. Εἷς μὲν οὖν θεογνωσίας τρόπος, ὁ διὰ τῆς κτίσεως ἁπάσης, ἕτερος δὲ οὐκ ἐλάττων, ὁ τοῦ συνειδότος, ὃν καὶ τοῦτον ἅπαντα τότε διὰ πλειόνων ἐξεθέμεθα λόγων, δεικνύντες πῶς αὐτοδίδακτος ἡμῖν ἐστιν ἡ τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων γνῶσις, καὶ πῶς ἔνδοθεν ἡμῖν τὸ συνειδὸς ἅπαντα ἐνηχεῖ ταῦτα. Δύο γὰρ οὗτοι διδάσκαλοι γεγόνασιν ἡμῖν ἐξαρχῆς, ἡ κτίσις καὶ τὸ συνειδός· καὶ οὐδέτερος αὐτῶν φωνὴν ἀφιείς, σιγῇ τοὺς ἀνθρώπους ἐπαίδευον. Ἥ τε γὰρ κτίσις, διὰ τῆς ὄψεως ἐκπλήττουσα τὸν θεατήν, εἰς τὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν θαῦμα παραπέμπει τὸν ὁρῶντα ἅπαντα, τό τε συνειδός, ἔνδον ἐνηχοῦν, ἅπαντα ὑποβάλλει τὰ πρακτέα, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τῆς ψήφου τὴν κρίσιν διὰ τῶν τῆς ὄψεως πραγμάτων καταλαμβάνομεν. Ὅταν γὰρ ἔνδον κατηγορῇ τῆς ἁμαρτίας, συγχεῖ τὴν ὄψιν ἔξωθεν καὶ πολλῆς τῆς ἀθυμίας πληροῖ. Πάλιν ὠχροὺς ἐργάζεται καὶ περιδεεῖς, ὅταν ἐπί τινι τῶν αἰσχίστων ἁλῶμεν, καὶ τῆς φωνῆς μὲν οὐκ ἀκούομεν, διὰ δὲ τῆς ἔξωθεν ὄψεως τὴν ἔνδον γινομένην ἀγανάκτησιν θεωροῦμεν.

Μετὰ δὲ τούτων τῶν δύο καὶ τρίτον ἡμῖν διδάσκαλον ἐδείκνυ προστεθέντα παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ὁ λόγος, οὐκέτι ἄφωνον, καθάπερ τοὺς προτέρους, ἀλλὰ λόγῳ καὶ παραινέσει καὶ συμβουλῇ ῥυθμίζοντα ἡμῶν τὴν γνώμην. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ὁ συγκεκληρωμένος ἑκάστῳ πατήρ. Διὰ γὰρ τοῦτο φιλεῖσθαι παρὰ τῶν γεννησάντων ἡμᾶς κατεσκεύασεν ὁ Θεός, ἵνα παιδευτὰς ἔχωμεν τῆς ἀρετῆς. Οὐ γὰρ τὸ σπεῖραι ποιεῖ πατέρα μόνον, ἀλλὰ τὸ παιδεῦσαι καλῶς· οὐδὲ τὸ κυῆσαι μητέρα ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸ θρέψαι καλῶς. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, καὶ οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ ποιεῖ πατέρας, αὐτοὶ συνομολογήσαιεν ἂν ἡμῖν οἱ γονεῖς. Τοὺς γοῦν υἱοὺς τοὺς ἑαυτῶν πολλάκις, ἐπειδὰν φαύλους ἴδωσι γενομένους καὶ εἰς πονηρίαν ἀποσκιρτήσαντας, τῆς συγγενείας τῆς ἑαυτῶν ἐκκόπτουσιν, ἀποκηρύττοντες, ἑτέρους ποιοῦντες υἱοὺς οὐδαμόθεν αὐτοῖς πολλάκις προσήκοντας. Ἆρα τί τούτου γένοιτ'

3. Ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, δὲν σταματοῦν ὡς ἐδῶ τὰ δικά μας, ἀλλά, ἀφοῦ συνετισθοῦμε καλὰ στὴ ζωὴ αὐτή, θὰ ἀναστήσει τὰ σώματά μας μὲ περισσότερη δόξα, καὶ θὰ εἶναι πιὸ λαμπερὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὸν ἥλιο καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ θὰ τὰ μεταθέσει στὴν οὐράνια κληρονομία. Ἕνας λοιπὸν εἶναι ὁ τρόπος τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ποὺ κατορθώνεται μέσω ὅλης τῆς κτίσεως· καὶ ἄλλος, ὄχι κατώτερος ἀπὸ αὐτόν, ἐκεῖνος ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ συνείδηση, ποὺ κι αὐτὸν τὸν ἀναφέραμε τότε ὅλον μὲ περισσότερα λόγια, δείχνοντας πῶς εἶναι αὐτοδίδακτη σὲ μᾶς ἡ γνώση τῶν καλῶν καὶ τῶν ὄχι καλῶν, καὶ πῶς μέσα μας μᾶς τὰ ὑπαγορεύει ὅλα αὐτὰ ἡ συνείδηση. Γιατὶ οἱ δύο αὐτοὶ δάσκαλοι μᾶς δόθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἡ κτίση καὶ ἡ συνείδηση, καί, χωρὶς κανένας ἀπὸ αὐτοὺς νὰ βγάζει φωνή, δίδασκαν τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ καὶ ἡ κτίση, κάνοντας τὸν θεατὴ νὰ ἐκπλήσσεται μὲ τὴ θέα, ὁδηγεῖ καθένα ποὺ τὴν βλέπει στὸ θαῦμα τοῦ Δημιουργοῦ της, καὶ ἡ συνείδηση ἠχώντας μέσα μας, μᾶς ὑπαγορεύει ὅλα ὅσα πρέπει νὰ πράξουμε καὶ τὴ δύναμη αὐτῆς καὶ τὴν ἀπόφαση τῆς κρίσεώς της τὴν ἀντιλαμβανόμαστε ἀπὸ τὴν ὄψη τῶν πραγμάτων. Γιατί, ὅταν ἐσωτερικὰ μᾶς κατηγορεῖ γιὰ ἁμαρτία, διαταράσσει ἐξωτερικὰ τὸ πρόσωπό μας καὶ μᾶς γεμίζει μὲ πολλὴ λύπη. Ἐπίσης μᾶς κάνει ὠχροὺς καὶ φοβισμένους, ὅταν συλληφθοῦμε γιὰ κάτι τὸ πολὺ αἰσχρό, καὶ τὴ φωνή της βέβαια δὲν τὴν ἀκοῦμε, ὅμως ἀπὸ τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου βλέπουμε τὴ δυσφορία ποὺ ὑπάρχει μέσα μας.

Μαζὶ μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς δασκάλους ὁ λόγος μας ἀπέδειξε πὼς προστέθηκε καὶ τρίτος δάσκαλος σὲ μᾶς ἀπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἄφωνος, ὅπως οἱ πορηγούμενοι, ἀλλὰ δάσκαλος ποὺ μὲ λόγια καὶ παραινέσεις καὶ συμβουλὲς ρυθμίζει τὶς ἀποφάσεις μας. Ποιός εἶναι αὐτός; Ὁ πατέρας ποὺ ἔλαχε στὸν καθένα. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε μᾶς ἔκανε ὁ Θεὸς νὰ ἀγαπιόμαστε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μᾶς γέννησαν, γιὰ νὰ ἔχουμε ἐκπαιδευτὲς στὴν ἀρετή. Γιατὶ τὸν πατέρα δὲν τὸν κάνει μόνο τὸ νὰ σπείρει, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐκπαιδεύσει καλά· οὔτε ἡ κυοφορία κάνει κάποια μητέρα, ἀλλὰ ἡ καλὴ ἀνατροφή. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι σωστό, ὅτι δηλαδὴ ὄχι ἡ φύση, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ κάνει τοὺς πατέρες, θὰ μποροῦσαν νὰ τὸ ὁμολογήσουν μαζὶ μὲ μᾶς οἱ γονεῖς. Αὐτοὶ λοιπὸν πολλὲς φορὲς τοὺς γιούς τους, ὅταν τοὺς δοῦν νὰ ἔχουν γίνει κακοὶ καὶ νὰ ἔχουν ἀποσκιρτήσει στὴν κακία, τοὺς ἀποκηρύττουν ἀποκόπτοντάς τους ἀπὸ τὴ συγγένειά τους, καὶ κάνουν ἄλλους γιούς, ποὺ πολλὲς φορὲς δὲν εἶναι καθόλου συγγενεῖς τους. Τί λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πιὸ παρά-

ἂν παραδοξότερον, ὅταν οὓς μὲν ἐγέννησαν ἐκβάλλωσιν, οὓς δὲ οὐκ ἐγέννησαν εἰσάγωσιν;

Οὐχ ἁπλῶς ἡμῖν ταῦτα εἴρηται, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι προαίρεσις φύσεως δυνατωτέρα, καὶ αὕτη μᾶλλον ἐκείνης καὶ υἱοὺς καὶ πατέρας ποιεῖν εἴωθε. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἔργον ἐγένετο, τὸ μήτε γυμνοὺς τῆς φυσικῆς διαθέσεως ἀφεῖναι γενέσθαι τοὺς παῖδας, μήτε τὸ πᾶν ἐπιτρέψαι πάλιν ἐκείνῃ. Εἰ μὲν γὰρ μηδ' ὅλως ἔμελλον φιλεῖν τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς οἱ γονεῖς ἀνάγκῃ κινούμενοι φυσικῇ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν τρόπων καὶ τῶν κατορθωμάτων μόνον, πολλοὺς ἂν εἶδες ἔξω τῆς πατρῴας οἰκίας γινομένους διὰ τὴν οἰκείαν ὀλιγωρίαν, καὶ διασπώμενον ἡμῶν τὸ γένος. Πάλιν, εἰ τὸ πᾶν ἐπέτρεψε τῇ τυραννίδι τῆς φύσεως καὶ μηδὲ πονηροὺς ὄντας μισεῖν ἀφῆκεν, ἀλλὰ καὶ ὑβριζόμενοι καὶ μυρία πάσχοντες παρ' αὐτῶν οἱ πατέρες δεινά, διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην ἔμενον θεραπεύοντες ὑβρίζοντας καὶ ἐμπαροινοῦντας αὐτοῖς τοὺς παῖδας, εἰς ἔσχατον ἂν κακίας τὸ γένος ἡμῖν ἐξώλισθεν. Εἰ γὰρ νῦν οὐ τὸ πᾶν ἔχοντες τῇ φύσει θαρρεῖν οἱ παῖδες, ἀλλ' εἰδότες ὅτι, πολλοὶ γενόμενοι φαῦλοι, καὶ τῆς οἰκίας καὶ τῆς οὐσίας ἐξέπεσον τῆς πατρικῆς, ὅμως πολλαχοῦ τῷ τῶν γονέων φίλτρῳ θαρροῦντες ἐνυβρίζουσιν εἰς τοὺς τεκόντας, εἰ μὴ συνεχώρησεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς καὶ ἀγανακτεῖν καὶ ἐπεξιέναι καὶ κακοὺς γινομένους ἐκβάλλειν τοὺς παῖδας, ποῦ πονηρίας ἂν ἔστησαν; Διὰ ταῦτα καὶ τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ καὶ τῷ τῶν παιδίων τρόπῳ τὸ φίλτρον ἐνεπίστευσε τῶν γονέων ὁ Θεός, ἵνα καὶ ἁμαρτάνουσι σύμμετρα συγγινώσκωσι τοῖς παισί, τῆς φύσεως αὐτοὺς ἐπὶ τοῦτο παρακαλούσης, καὶ πονηροὺς γινομένους καὶ ἀνίατα νοσοῦντας μὴ παιδοτριβῶσιν ἐπὶ κακίαν τῇ πονηρίᾳ, τῆς φύσεως πάλιν ἐλεγχούσης καὶ δυναμένης ἀναγκάσαι καὶ φαύλους γενομένους θεραπεύειν τοὺς παῖδας.

Πόσης ταῦτα προνοίας, εἰπέ μοι, καὶ τὸ κελεῦσαι δὲ φιλεῖν, καὶ τὸ μέτρον ἐπιθεῖναι τῷ φίλτρῳ, καὶ τὸ πάλιν ἀμοιβὴν ὁρίσαι τῇ καλῇ παιδοτροφίᾳ; Ὅτι γὰρ ἀμοιβὴ κεῖται, καὶ οὐκ ἀνδράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναιξίν, ἄκουσον πῶς πολλαχοῦ καὶ ταύταις καὶ περὶ τούτων ἡ Γραφὴ διαλέγεται, καὶ οὐχ ἧττον ταύταις, ἢ τοῖς ἀνδράσιν. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος, «ἡ δὲ γυνὴ ἐξαπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονεν», ἐπήγαγε· «σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἀλ-

---

2. Α΄ Τιμ. 2,15. 3. Α΄ Τιμ. 2,15.

δοξο ἀπὸ αὐτό, ὅταν ἐκείνους ποὺ τοὺς γέννησαν τοὺς διώχνουν, καὶ εἰσάγουν στὴ θέση ἄλλους ποὺ δὲν τοὺς γέννησαν;

Αὐτὰ δὲν εἰπώθηκαν σὲ σᾶς ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι ἡ προαίρεση εἶναι πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴ φύση καὶ ὅτι συνήθως αὐτὴ μᾶλλον κάνει καὶ γιοὺς καὶ πατέρες, παρὰ ἐκείνη. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης εἶναι ἔργο τῆς κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι οὔτε χωρὶς τὴ φυσικὴ διάθεση ἐπέτρεψε νὰ γίνονται τὰ παιδιά, οὔτε καὶ τὰ ἄφησε ὅλα μόνο σ' αὐτήν. Γιατί, ἂν δὲν ἀγαποῦσαν καθόλου τοὺς γιούς τους οἱ γονεῖς κινούμενοι ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, παρὰ μόνο ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὰ κατορθώματά τους, θὰ ἔβλεπες πολλοὺς νὰ πετάγωνται ἔξω ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι ἐξαιτίας τῆς ἀδιαφορίας τους καὶ νὰ καταστρέφεται τὸ γένος μας. Ἐπίσης, ἂν τὰ ἄφηνε ὅλα στὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῆς φύσεως, καὶ δὲν ἔκανε νὰ τοὺς μισοῦν ὅταν εἶναι κακοί, ἀλλὰ καὶ ὑβριζόμενοι καὶ ὑποφέροντας μύρια ἀπ' αὐτοὺς δεινὰ οἱ πατέρες ἐπέμεναν νὰ τοὺς ὑπηρετοῦν ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, ἂν καὶ τὰ παιδιὰ τοὺς βρίζουν καὶ τοὺς προσβάλλουν, τὸ γένος μας θὰ ὁδηγοῦνταν στὸ πιὸ χειρότερο σημεῖο κακίας. Γιατί, ἂν τώρα, ποὺ τὰ παιδιὰ δὲν μποροῦν νὰ στηρίζουν τὸ θάρρος τους στὴ φύση, διότι γνωρίζουν ὅτι πολλά, ὅταν ἔγιναν κακά, ἔχασαν καὶ τὸ σπίτι καὶ τὴν περιουσία τὴν πατρική, ὅμως σὲ πολλὲς περιπτώσεις, στηρζόμενα στὴν ἀγάπη τῶν γονέων, προσβάλλουν αὐτοὺς ποὺ τὰ γέννησαν, ἐὰν δὲν ἐπέτρεπε ὁ Θεὸς στοὺς γονεῖς καὶ νὰ ἀγανακτοῦν καὶ νὰ τὰ τιμωροῦν, καί, ὅταν γίνονται κακὰ τὰ παιδιά τους, νὰ τὰ διώχνουν, σὲ ποιό σημεῖο τῆς κακίας θὰ μποροῦσαν νὰ σταματήσουν; Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς τὴν ἀγάπη τῶν γονέων τὴν ἐμπιστεύθηκε καὶ στὴ φυσικὴ ἀνάγκη καὶ στὴ συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν, ὥστε καὶ ὅταν σφάλλουν νὰ συγχωροῦν ἀνάλογα τὰ παιδιά τους, ἐπειδὴ ἡ φύση τοὺς παρακινεῖ σ' αὐτό, καὶ ὅταν γίνονται κακὰ καὶ ἐκτρέπονται ἀθεράπευτα, νὰ μὴ τὰ ἐκπαιδεύουν στὴν κακία μὲ τὴν κακία, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πάλι ἡ φύση τοὺς ἐλέγχει καὶ μπορεῖ νὰ τοὺς ἀναγκάσει νὰ φροντίζουν τὰ παιδιά τους καὶ ὅταν γίνονται φαῦλα.

Πές μου, πόσο μεγάλη φροντίδα δείχνουν αὐτά, καὶ ἡ ἐντολὴ νὰ τὰ ἀγαποῦν, καὶ τὸ ὅτι ἔβαλε μέτρο στὴν ἀγάπη, καὶ τὸ ὅτι πάλι ὅρισε ἀμοιβὴ γιὰ τὴν καλὴ ἀνατροφή τους; Γιατὶ τὸ ὅτι ὑπάρχει ἀμοιβή, καὶ ὄχι μόνο στοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ στὶς γυναῖκες, ἄκουσε πῶς μιλάει ἡ Γραφὴ καὶ σ' αὐτὲς γι' αὐτά, καὶ ὄχι λιγότερο σ' αὐτὲς ἀπὸ ὅσο στοὺς ἄνδρες. Γιατί, ἀφοῦ ὁ Παῦλος εἶπε, «ἡ γυναίκα ἀπατήθηκε καὶ παρέβηκε τὴν ἐντολή»[2], πρόσθεσε· «θὰ σωθεῖ ὅμως μὲ τὴν τεκνογονία»[3].

γεῖς, φησίν, ὅτι σε ἡ πρώτη γυνὴ εἰς ὠδῖνας καὶ πόνους ἐνέβαλε καὶ κύησιν μακράν; Ἀλλὰ μὴ δυσχεράνῃς· οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐπηρεάσθης ἀπὸ τῶν ὠδίνων καὶ τῶν πόνων, ὅσον κερδαίνεις, ἐὰν θέλῃς, ἀπὸ τῆς παιδοτροφίας πρόφασιν λαμβάνουσα κατορθωμάτων. Τὰ γὰρ παιδία τὰ τικτόμενα, ἂν τῆς προσηκούσης ἀπολαύῃ θεραπείας καὶ εἰς ἀρετὴν ἐνάγηται παρὰ τῆς σῆς προνοίας, πολλῆς σοι σωτηρίας ἀφορμὴ καὶ πρόφασις γίνεται, καὶ πρὸς τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι, καὶ τῆς περὶ ταῦτα θεραπείας πολλὴν ἀπολήψῃ τὴν ἀμοιβήν.

δ'. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τὸ τεκεῖν ποιεῖ μητέρα, οὐδὲ τούτῳ κεῖται μισθός, καὶ ἀλλαχοῦ μὲν χήρᾳ διαλεγόμενος ὁ Παῦλος οὕτως εἶπεν, «εἰ ἐτεκνοτρόφησε»· καὶ οὐκ εἶπε, 'εἰ ἐτεκνοποιήσεν', ἀλλ', «εἰ ἐτεκνοτρόφησε». Τὸ μὲν γὰρ τῆς φύσεως, τὸ δὲ τῆς προαιρέσεώς ἐστι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα εἰπών, «σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας», οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐ τὸ γεννῆσαι τέκνα, ἀλλὰ τὸ θρέψαι τέκνα καλῶς, τοῦτο ἡμῖν φέρει τὸν μισθόν, ἐπήγαγεν· «ἐὰν ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης». Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· Τότε λήψῃ πολὺν τὸν μισθόν, ἐὰν οἱ γεννηθέντες παῖδες ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ. Ἂν τοίνυν αὐτοὺς εἰς ταῦτα ἐνάγῃς, ἂν παρακαλῇς, ἂν διδάξῃς, ἂν συμβουλεύσῃς, τῆς ἐπιμελείας ταύτης κείσεταί σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ πολλὴ ἀμοιβή.

Μὴ τοίνυν ἀλλότριον αὐτῶν εἶναι νομιζέτωσαν αἱ γυναῖκες τὸ καὶ θηλειῶν καὶ ἀρρένων ἐπιμελεῖσθαι. Οὐ γὰρ διέκρινεν ἐνταῦθα τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἁπλῶς εἶπεν, «εἰ ἐτεκνοτρόφησε», καὶ ἐνταῦθα, «ἐὰν ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ». Ὥστε ἀμφοτέρων ἡμῖν ἐπιμελητέον τῶν παιδίων, καὶ μάλιστα ταῖς γυναιξίν, ὅσῳ καὶ τὰ πλείονα οἴκοι κάθηνται. Τοὺς μὲν γὰρ ἄνδρας καὶ ἀποδημίαι καὶ αἱ τῆς ἀγορᾶς φροντίδες καὶ τὰ τῆς πόλεως πράγματα περιέλκουσι πολλάκις, ἡ δὲ γυνή, πάσης τοιαύτης φροντίδος ἀτέλειαν ἔχουσα, εὐκολώτερον δύναιτ' ἂν τῶν τεχθέντων ἐπιμελεῖσθαι, πολλῆς ἀπολαύουσα τῆς σχολῆς. Οὕτως αἱ παλαιαὶ ἐποίουν γυναῖκες· οὐ γὰρ ἀνδράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναιξὶν ἀναγκαῖον τοῦτο τὸ ὄφλημα· λέγω δὲ τὸ τῶν οἰκείων προνοεῖσθαι παίδων καὶ εἰς φιλοσοφίαν αὐτοὺς ἐνάγειν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἀρχαίαν τινὰ ἱστορίαν ὑμῖν διηγήσομαι.

---

4. Α' Τιμ. 5,10.
5. Α' Τιμ. 2,15.

Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἑξῆς· Πονᾶς, λέει, ὅτι ἡ πρώτη γυναίκα σὲ ἔβαλε σὲ ἀγωνίες καὶ πόνους καὶ μακροχρόνια κύηση; Ὅμως μὴ δυσανασχετεῖς· γιατὶ δὲν ὑποφέρεις τόσο πολὺ ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ καὶ τὶς ταλαιπωρίες, ὅσο κερδίζεις, ἐὰν θέλεις, ἀπὸ τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν, παίρνοντάς την ὡς ἀφορμὴ γιὰ κατορθώματα. Διότι, ἂν τὰ παιδιὰ ποὺ γεννιῶνται δεχθοῦν τὴν κατάλληλη ἀγωγὴ καὶ ὁδηγηθοῦν στὴν ἀρετὴ μὲ τὴ δική σου φροντίδα, αὐτὸ γίνεται αἰτία καὶ ἀφορμὴ πολλῆς σωτηρίας γιὰ σένα, καὶ μαζὶ μὲ τὰ δικά σου κατορθώματα, θὰ δεχθεῖς καὶ γιὰ τὴ φροντίδα αὐτῶν μεγάλη ἀμοιβή.

4. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὴν μητέρα δὲν τὴν κάνει μόνο ἡ γέννηση, οὔτε σ' αὐτὸ ἀπόκειται ἡ ἀμοιβή, καὶ ἀλλοῦ ὁ Παῦλος μιλώντας γιὰ χήρα εἶπε αὐτό, «ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά»· καὶ δὲν εἶπε 'ἐὰν γέννησε παιδιά', ἀλλὰ «ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά»[4]. Διότι τὸ ἕνα ὀφείλεται στὴ φύση, ἐνῶ τὸ ἄλλο στὴν προαίρεση. Γι' αὐτὸ κι ἐδῶ, ἀφοῦ εἶπε, «θὰ σωθεῖ μὲ τὴ γέννηση παιδιῶν», δὲ σταμάτησε ἐδῶ, ἀλλὰ θέλοντας νὰ δείξει ὅτι ὄχι τὸ νὰ γεννήσουμε παιδιά, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀναθρέψουμε παιδιὰ σωστά, αὐτὸ μᾶς παρέχει τὸν μισθό, πρόσθεσε· «ἐὰν παραμείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὸν ἁγιασμὸ μὲ σωφροσύνη»[5]. Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἑξῆς· Τότε θὰ λάβεις μεγάλη ἀμοιβή, ἐὰν τὰ παιδιὰ ποὺ γεννήθηκαν παραμείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὸν ἁγιασμό. Ἐὰν λοιπὸν τὰ ὁδηγεῖς σ' αὐτά, ἂν τὰ παρακινεῖς, ἂν τὰ διδάξεις, ἂν τὰ συμβουλέψεις, γιὰ τὴν φροντίδα σου αὐτὴ σὲ περιμένει ἀπὸ τὸ Θεὸ μεγάλη ἀμοιβή.

Ἂς μὴ νομίζουν λοιπὸν οἱ γυναῖκες ὅτι εἶναι ξένο γι' αὐτὲς νὰ φροντίζουν καὶ θηλυκὰ καὶ ἀρσενικὰ παιδιά. Διότι δὲν ἔκανε ἐδῶ διάκριση τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἁπλῶς εἶπε, «ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά», καὶ ἐδῶ, «ἐὰν παραμείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὸν ἁγιασμό». Ὥστε πρέπει νὰ φροντίζουμε γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ τῶν δύο φύλων, καὶ προπαντὸς οἱ γυναῖκες, ποὺ μένουν καὶ περισσότερο στὸ σπίτι. Γιατὶ τοὺς ἄνδρες τοὺς ἀποσποῦν καὶ οἱ ἀποδημίες καὶ οἱ φροντίδες τῆς ἀγορᾶς καὶ οἱ ὑποθέσεις πολλὲς φορὲς τῆς πόλεως, ἐνῶ ἡ γυναίκα, ὄντας ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε τέτοιου εἴδους φροντίδα, θὰ μποροῦσε εὐκολότερα νὰ φροντίσει τὰ παιδιά, ἀφοῦ ἔχει πολὺν ἐλεύθερο χρόνο. Ἔτσι ἔκαναν οἱ παλιὲς γυναῖκες· γιατὶ τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο γιὰ τοὺς ἄνδρες ἀναγκαῖο χρέος, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες· ἐννοῶ τὸ νὰ φροντίζει τὰ δικά της παιδιὰ καὶ νὰ τὰ ὁδηγεῖ στὸ σωστὸ δρόμο. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, θὰ σᾶς διηγηθῶ μιὰ παλιὰ ἱστορία.

Ἄννα τις ἐγένετο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις γυνή. Αὕτη ἡ Ἄννα πολὺν ἐνόσησεν ἀπαιδίας χρόνον, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι ἡ ἀντίζηλος αὐτῆς παίδων ἦν μήτηρ πολλῶν. Ἴστε δὲ ὡς τῇ φύσει καὶ καθ᾽ ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα ἀφόρητόν ἐστι ταῖς γυναιξίν, ὅταν δὲ καὶ ἀντίζηλος προσῇ παῖδας ἔχουσα, πολλῷ χαλεπώτερον γίνεται· ἐν γὰρ τῇ τῆς γυναικὸς ἐκείνης εὐπραγίᾳ τὴν οἰκείαν ἀκριβέστερον καταμανθάνει συμφοράν· καθάπερ οὖν καὶ οἱ πενίᾳ συζῶντες ἐσχάτῃ, τότε ὀδυνῶνται μειζόνως, ὅταν ἐννοήσωσι τοὺς πλουτοῦντας. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, ὅτι παῖδας αὕτη μὲν οὐκ εἶχεν, ἐκείνη δὲ εἶχεν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἀντίζηλος ἦν, καὶ οὐχ ὅτι ἀντίζηλος ἦν μόνον, ἀλλ᾽ ὅτι παρώργιζεν αὐτὴν διὰ τὸ ἐξουθενεῖν αὐτήν. Ὁ δὲ Θεὸς ταῦτα πάντα ὁρῶν ἠνείχετο καὶ «οὐκ ἔδωκεν αὐτῇ Κύριος», φησί, «παιδίον κατὰ τὴν θλῖψιν αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν ἀθυμίαν τῆς ψυχῆς αὐτῆς». Τί ἐστι, «κατὰ τὴ θλῖψιν αὐτῆς»; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησίν, ὅτι πράως ὁρῶν φέρουσαν τὴν συμφοράν, ἐπεῖχεν αὐτῆς τὸν τόκον, ἀλλὰ καίτοι διακοπτομένην ὁρῶν, ὀδυνωμένην, θλιβομένην, οὐκ ἔλυσε τὴν ἀθυμίαν, ἕτερόν τι πολλῷ μεῖζον οἰκονομῶν.

Ταῦτα μὴ παρέργως ἀκούωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν μάθωμεν μεγίστην φιλοσοφίαν, καὶ ἐπειδὰν δεινῷ τινι περιπέσωμεν, κἂν ἀλγῶμεν, κἂν ὀδυρώμεθα, κἂν ἀφόρητον ἡμῖν εἶναι δοκῇ τὸ κακόν, μὴ σπεύδωμεν μηδὲ ἀλύωμεν, ἀλλ᾽ ἀναμένωμεν τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν. Ἐκεῖνος γὰρ οἶδε σαφῶς πότε δεῖ λῦσαι τὸ ποιοῦν τὴν ἀθυμίαν ἡμῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ ταύτης συνέβη. Οὐ γὰρ μισῶν αὐτὴν οὐδὲ ἀποστρεφόμενος ὁ Θεὸς ἀπέκλεισεν αὐτῆς τὴν μήτραν, ἀλλ᾽ ἵνα ἡμῖν ἀνοίξῃ τὰς θύρας τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐν τῇ γυναικὶ καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς τῆς πίστεως κατίδωμεν, καὶ γνῶμεν ὅτι λαμπροτέραν αὐτὴν ἐκ τούτου εἰργάζετο. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἑξῆς. «Καὶ οὕτως ἐποίει», φησίν, «ἐνιαυτὸν κατ᾽ ἐνιαυτὸν ἀπὸ ἱκανοῦ, ἐν τῷ ἀναβαίνειν αὐτὴν εἰς οἶκον Κυρίου». Καὶ ἠθύμει καὶ ἔκλαιε καὶ οὐκ ἤσθιεν. Ἐπιτεταγμένη ἡ ὀδύνη, πολὺ τὸ μῆκος τῆς λύπης, οὐ δύο καὶ τρεῖς ἡμέραι, οὐδὲ εἴκοσι καὶ ἑκατόν, οὐδὲ χίλιαι καὶ δὶς τοσαῦται, ἀλλ᾽, «ἐξ ἱκανοῦ», φησίν, ἔτη πολλὰ λυπουμένη καὶ ὀδυνωμένη ἦν ἡ γυνή· τοῦτο γάρ ἐστι, τό, «ἀπὸ ἱκανοῦ». Καὶ ὅμως οὐκ ἀπεδυσπέτησεν, οὐδὲ ἤλεγξεν αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ χρόνου τὸ μῆκος, οὐδὲ τὰ ὀνείδη καὶ αἱ λοιδορίαι τῆς ἀντιζήλου, ἀλλ᾽ ηὔχετο συν-

---

6. Α΄ Βασ. 1,6. 7. Α΄ Βασ. 1,7.

Ἔζησε ἀνάμεσα στοὺς Ἰουδαίους κάποια γυναίκα μὲ τὸ ὄνομα Ἄννα. Ἡ Ἄννα αὐτὴ ὑπόφερε πολλὰ χρόνια ἀπὸ στέρηση παιδιοῦ καὶ τὸ ἀκόμα χειρότερο ἦταν ὅτι ἡ ἀντίζηλός της ἦταν μητέρα πολλῶν παιδιῶν. Καὶ γνωρίζετε ὅτι καὶ ἀπὸ τὴ φύση του τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι γιὰ τὶς γυναῖκες ἀνυπόφορο, ὅταν ὅμως ὑπάρχει ἐπὶ πλέον καὶ ἀντίζηλος ποὺ ἔχει παιδιά, τότε γίνεται πολὺ χειρότερο· γιατὶ στὴν εὐτυχία τῆς γυναίκας ἐκείνης βλέπει πιὸ καθαρὰ τὴ δική της συμφορά· ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν σὲ ἔσχατη φτώχεια, τότε ὑποφέρουν περισσότερο, ὅταν σκεφθοῦν τοὺς πλουσίους. Καὶ δὲν ἦταν μόνο αὐτὸ τὸ κακό, ὅτι δηλαδὴ αὐτὴ δὲν εἶχε παιδιά, ἐνῶ ἐκείνη εἶχε, ἀλλὰ ὅτι ἦταν καὶ ἀντίζηλος, καὶ ὄχι μόνο ὅτι ἦταν ἀντίζηλος, ἀλλὰ ὅτι τὴν ἐξόργιζε γιὰ νὰ τὴν ἐξουθενώνει. Ὁ Θεὸς ὅμως βλέποντάς τα ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνεχόταν καὶ «δὲν τῆς ἔδωσε ὁ Κύριος», λέει, «παιδί, παρὰ τὴ θλίψη της καὶ τὴ ψυχική της στενοχώρια»[6]. Τί σημαίνει, «κατὰ τὴ θλίψη της»; Δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, λέει, ὅτι, βλέποντάς την νὰ ὑπομένει μὲ πραότητα τὴν συμφορά της, σταμάτησε τὴ γέννα αὐτῆς, ἀλλά, μολονότι τὴν ἔβλεπε νὰ κόπτεται, νὰ πονᾶ καὶ νὰ θλίβεται, δὲν διέλυσε τὴν θλίψη της, προσπαθώντας νὰ ἐπιτύχει κάτι ἄλλο πιὸ μεγάλο.

Αὐτὰ νὰ μὴ τὰ ἀκοῦμε ἐπιπόλαια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἂς διδαχθοῦμε τὴ μέγιστη φιλοσοφία, καὶ ὅταν περιπέσουμε σὲ κάτι τὸ τρομερό, καὶ ἂν πονοῦμε, καὶ ἂν χτυπιόμαστε, καὶ ἂν τὸ κακὸ μᾶς φαίνεται ὅτι εἶναι ἀνυπόφορο, νὰ μὴ βιαζόμαστε, οὔτε νὰ ἀδημονοῦμε, ἀλλὰ νὰ περιμένουμε τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἐκεῖνος γνωρίζει καλὰ πότε πρέπει νὰ καταργήσει αὐτὸ ποὺ μᾶς προκαλεῖ τὴ θλίψη, πρᾶγμα λοιπὸν ποὺ ἔγινε καὶ σ' αὐτήν. Διότι δὲν τῆς ἔκλεισε τὴ μήτρα ὁ Θεὸς ἐπειδὴ τὴ μισοῦσε, οὔτε ἐπειδὴ τὴν ἀποστρεφόταν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀνοίξει σὲ μᾶς τὴν πόρτα τῆς ἐπιμονῆς ποὺ ὑπῆρχε στὴ γυναίκα καὶ νὰ δοῦμε καθαρὰ τὸν πλοῦτο τῆς πίστεώς της καὶ νὰ γνωρίσουμε ὅτι μ' αὐτὸ τὴν ἔκαμνε λαμπρότερη. Ἄκουσε ὅμως καὶ τὰ ἑξῆς. «Καὶ ἔκαμνε αὐτό», λέει, «ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο ἀπὸ πολὺ καιρό, κάθε φορὰ ποὺ ἀνέβαινε στὸν οἶκο τοῦ Κυρίου. Καὶ στενοχωριόταν καὶ ἔκλαιε καὶ δὲν ἔτρωγε»[7]. Παρατεταμένη ἡ ὀδύνη της, μεγάλο τὸ μῆκος τῆς λύπης της, ὄχι δύο καὶ τρεῖς μέρες, οὔτε εἴκοσι καὶ ἑκατό, οὔτε χίλιες καὶ δύο χιλιάδες, ἀλλὰ «ἐπὶ ἀρκετὸ καιρό», λέει, «πολλὰ χρόνια λυπόταν καὶ ἔκλαιε ἡ γυναίκα». Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἀπὸ ἱκανοῦ»· καὶ ὅμως οὔτε ἀποθαρρυνόταν, οὔτε ἔκαμψε τὴν ἐπιμονή της τὸ μῆκος τοῦ χρόνου, οὔτε οἱ ντροπὲς καὶ οἱ κακολογίες τῆς ἀντιζήλου, ἀλλὰ προσευχό-

εχῶς καὶ ἱκέτευε· καὶ τὸ δὴ μεῖζον ἁπάντων καὶ ὃ μάλιστα δείκνυσιν αὐτῆς τὸν περὶ τὸν Θεὸν πόθον, ὅτι οὐχ ἁπλῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ παιδίον κτήσασθαι ἐπεθύμει, ἀλλὰ καρπὸν ἀναθεῖναι τῷ Θεῷ καὶ τῆς οἰκείας γαστρὸς ἀπάρξασθαι καὶ τῆς καλῆς ταύτης ὑποσχέσεως λαβεῖν τὸν μισθόν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ῥημάτων. Ἴστε γὰρ δήπου πάντες, ὅτι ταῖς γυναιξὶ διὰ τοὺς ἄνδρας μάλιστα ἀφόρητον ἡ ἀπαιδία. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἀλόγως διάκεινται, ὡς ταῖς γυναιξὶν ἐγκαλεῖν, ἐπειδὰν μὴ τίκτωσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι τὸ τεκεῖν ἄνωθεν ἔχει τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ οὔτε γυναικὸς φύσις, οὔτε συνουσία, οὔτε ἄλλο οὐδὲν αὔταρκες πρὸς τοῦτό ἐστιν. Ἀλλ' ὅμως, καίτοι γε εἰδότες ὅτι ἀδίκως ἐγκαλοῦσιν, ὀνειδίζουσι καὶ ἀποστρέφονται πολλάκις, καὶ οὐχ ἡδέως πρὸς αὐτὰς ἔχουσιν.

ε'. Ἴδωμεν τοίνυν καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς εἰ τοῦτο συνέβαινεν. Ἂν μὲν γὰρ ἴδῃς αὐτὴν καταφρονουμένην, ἀτιμαζομένην, ὑβριζομένην, παρρησίαν οὐκ ἔχουσαν πρὸς τὸν ἄνδρα, οὐδὲ πολλῆς ἀπολαύουσαν τῆς εὐνοίας, δυνήσῃ στοχάσασθαι, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπεθύμει παιδίου, ἵνα παρρησίαν ἔχῃ καὶ ἐλευθερίαν πολλὴν καὶ ποθεινοτέρα γένηται τῷ ἀνδρί. Ἂν δὲ τοὐναντίον ἅπαν εὕρῃς, αὐτὴν τῆς τὰ παιδία ἐχούσης μᾶλλον ἀγαπωμένην καὶ πλείονος ἀπολαύουσαν εὐνοίας, εὔδηλον ὅτι οὐ δι' ἀνθρώπινόν τι, οὐδ' ἵνα τὸν ἄνδρα ἐπισπάσηται μᾶλλον, ἐπεθύμει παιδίου, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν. Πόθεν οὖν τοῦτο δῆλον; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως αὐτὸ λέγοντος· οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς αὐτὸ τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα τῆς γυναικὸς μάθῃς τὴν ἀρετήν. Τί οὖν οὗτός φησιν; «Ἠγάπα γὰρ ὁ Ἐλκανὰ τὴν Ἄνναν ὑπὲρ τὴν Φενάνναν». Εἶτα μετὰ ταῦτα ἰδὼν αὐτὴν οὐκ ἐσθίουσαν, ἀλλὰ κλαίουσαν, φησί· «τί ἔστι σοι, ὅτι κλαίεις; καὶ ἵνα τί οὐκ ἐσθίεις; Καὶ ἵνα τί τύπτει σε ἡ καρδία σου; οὐκ ἀγαθὸς ἐγώ σοι ὑπὲρ δέκα τέκνα;». Ὁρᾷς πῶς αὐτῆς ἐξήρτητο καὶ ὑπὲρ ἐκείνης ἤλγει πλέον, οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν παιδία, ἀλλὰ διὰ τὸ ὁρᾶν ἀθυμοῦσαν αὐτὴν καὶ περιοδυνίᾳ κατεχομένην; Ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔπεισεν αὐτὴν ἀποστῆναι τῆς ἀθυμίας. Οὐ γὰρ δι' αὐτὸν ἐζήτει τὸ παιδίον, ἀλλ' ἵνα τινὰ καρπὸν ἐπιδείξηται τῷ Θεῷ.

«Καὶ ἀνέστη», φησί, «μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς ἐν Σηλὼμ καὶ μετὰ τὸ πιεῖν καὶ κατέστη ἐνώπιον Κυρίου». Οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ τοῦτο εἴρηται, ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν καιρόν, ὃν ἀνέ-

---

8. Α' Βασ. 1,5.
9. Α' Βασ.1,8.
10. Α' Βασ. 1,9.

ταν συνεχῶς καὶ παρακαλοῦσε· καὶ τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα, ποὺ δείχνει περισσότερο τὸν πόθο της πρὸς τὸν Θεό, εἶναι ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦσε ἁπλῶς νὰ ἀποκτήσει αὐτὸ τὸ παιδί, ἀλλὰ τὸ ἤθελε σὰν καρπὸ νὰ τὸ ἀφιερώσει στὸ Θεὸ καὶ νὰ κάνει ἀρχὴ τῆς προσφορᾶς ἀπὸ τὴν κοιλιά της, καὶ νὰ δεχθεῖ τὴν ἀνταμοιβὴ γιὰ τὴν καλὴ αὐτὴ ὑπόσχεση. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ ἀκολουθοῦν. Διότι γνωρίζετε ὁπωσδήποτε ὅλοι, ὅτι ἡ ἀτεκνία στὶς γυναῖκες εἶναι ἀνυπόφορη ἐξαιτίας τῶν ἀνδρῶν. Γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους φέρονται τόσο παράλογα, ὥστε νὰ κατηγοροῦν τὶς γυναῖκες, ὅταν δὲν γεννοῦν, μὴ γνωρίζοντας ὅτι τὸ νὰ γεννήσουν ἐξαρτᾶται ἀπὸ πάνω, ἀπὸ τὴ φροντίδα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι οὔτε ἡ φύση τῆς γυναίκας, οὔτε ἡ συνουσία, οὔτε τίποτα ἄλλο ἀρκεῖ γι' αὐτό. Ὅμως, ἂν καὶ γνωρίζουν ὅτι ἄδικα τὶς κατηγοροῦν, τὶς ἐπιπλήττουν καί, πολλὲς φορές, τὶς ἀποστρέφονται, καὶ δὲν εἶναι εὐχάριστοι ἀπέναντι σ' αὐτές.

5. Ἂς δοῦμε ὅμως ἂν συνέβαινε αὐτὸ καὶ στὴ γυναίκα αὐτή. Γιατί, ἂν τὴν δεῖς νὰ περιφρονεῖται, νὰ ἀτιμάζεται, νὰ βρίζεται, νὰ μὴ ἔχει θάρρος στὸν ἄνδρα της, οὔτε νὰ ἀπολαμβάνει μεγάλη εὔνοια, μπορεῖς νὰ σκεφθεῖς ὅτι γι' αὐτὸ ἐπιθυμοῦσε τὸ παιδί, γιὰ νὰ ἔχει θάρρος καὶ πολλὴ ἐλευθερία καὶ νὰ γίνει πιὸ ποθητὴ στὸν ἄνδρα της. Ἐὰν ὅμως ἀντίθετα τὰ βρεῖς ὅλα, αὐτὴν νὰ ἀγαπιέται περισσότερο ἀπὸ ἐκείνην ποὺ εἶχε τὰ παιδιά, καὶ νὰ ἔχει μεγαλύτερη εὔνοια, εἶναι φανερό, ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦσε τὸ παιδὶ γιὰ κάτι ἀνθρώπινο, οὔτε γιὰ νὰ προσελκύσει τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ γιὰ τὴν αἰτία ποὺ εἰπώθηκε. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν εἶναι φανερὸ αὐτό; Ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα νὰ τὸ λέει αὐτό· γιατὶ δὲν τὸ ἀνέφερε ἔτσι ἁπλά, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἀρετὴ τῆς γυναίκας. Τί λέει λοιπὸν αὐτός; «Ὁ Ἐλκανὰ ἀγαποῦσε τὴν Ἄννα περισσότερο ἀπὸ τὴν Φενάννα»[8]. Ἔπειτα, βλέποντάς την μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ μὴ τρώει, ἀλλὰ νὰ κλαίει, λέει· «τί σοῦ συμβαίνει καὶ κλαῖς; καὶ γιατί δὲν τρῶς; καὶ γιατί πονᾶ ἡ καρδιά σου; Δὲν ἀξίζω ἐγὼ περισσότερο ἀπὸ δέκα παιδιά;»[9]. Βλέπεις πόσο ἐξαρτῶταν ἀπὸ αὐτὴν καὶ πονοῦσε γιὰ ἐκείνην περισσότερο, ὄχι ἐπειδὴ δὲν εἶχε παιδιά, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὴν ἔβλεπε νὰ λυπᾶται καὶ νὰ διακατέχεται ἀπὸ ψυχικὸ πόνο; Καὶ ὅμως δὲν τὴν ἔπεισε νὰ παύσει νὰ λυπᾶται. Γιατὶ δὲν ζητοῦσε τὸ παιδὶ γι' αὐτόν, ἀλλὰ γιὰ νὰ παρουσιάσει στὸ Θεὸ κάποιο καρπό.

«Καὶ σηκώθηκε», λέει, «ἀφοῦ ἔφαγαν στὴ Σηλὼμ καὶ ἤπιαν, καὶ στάθηκε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»[10]. Καὶ δὲν λέχθηκε ἔτσι τυχαῖα αὐτό, ὅτι τὸ ἔκανε ἀφοῦ ἔφαγαν καὶ ἤπιαν, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὸν καιρὸ

σεως ἕτεροι καὶ ἀδείας ποιοῦνται, τοῦτον εὐχῆς καὶ δακρύων ἐποιεῖτο καιρόν, διὰ τὸ σφόδρα νήφειν καὶ ἐγρηγορέναι. «Καὶ κατέστη ἐνώπιον Κυρίου· καὶ Ἠλεὶ ὁ ἱερεύς», φησίν, «ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ δίφρου ἐπὶ τῶν φλιῶν ναοῦ Κυρίου». Οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς εἴρηται, ὅτι «ὁ Ἠλεὶ ὁ ἱερὺς ἐκάθητο ἐπὶ τῶν φλιῶν ναοῦ Κυρίου», ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τὴν θερμότητα τῆς γυναικός. Καθάπερ γὰρ χήρα πολλάκις γυνὴ ἀπροστάτευτος οὖσα καὶ ἔρημος, ἐπηρεαζομένη, πολλὰ ἀδικουμένη, βασιλέως εἰσελαύνειν μέλλοντος, δορυφόρων, ἀσπιδοφόρων, ἱππέων, ἑτέρας πολλῆς θεραπείας προαπαντώσης, οὐ καταπλήττεται, οὐδὲ προστάτου δεῖται, ἀλλὰ πάντας αὐτοὺς διατεμοῦσα μετὰ πολλῆς ἐντυγχάνει τῷ βασιλεῖ παρρησίας, τὴν οἰκείαν ἐκτραγῳδοῦσα συμφοράν, τῆς ἀνάγκης αὐτὴν χειραγωγούσης, οὕτω δὴ καὶ αὕτη ἡ γυνὴ οὐκ ἠρυθρίασεν, οὐκ ᾐσχύνθη, τοῦ ἱερέως καθημένου, αὐτὴ δι' ἑαυτῆς αἰτῆσαι καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας τῷ βασιλεῖ προσελθεῖν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πόθου πτερωθεῖσα καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβᾶσα τῇ διανοίᾳ, ὡς αὐτὸν ὁρῶσα τὸν Θεόν, οὕτω μετὰ πάσης αὐτῷ θερμότητος διελέγετο. Καὶ τί φησι; Μᾶλλον δὲ οὐδὲν φθέγγεται πρότερον, ἀλλ' ἀπ' ὀδυρμῶν ποιεῖται τὰ προοίμια καὶ θερμὰς ἀφίησι πηγὰς δακρύων. Καὶ καθάπερ, ὄμβρων καταφερομένων καὶ ἡ σκληροτέρα γῆ καταβρεχθεῖσα καὶ καταμαλαχθεῖσα, ῥᾳδίως ἑαυτὴν πρὸς τὰς τῶν καρπῶν διεγείρει γονάς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ταύτης ἐγένετο. Καθάπερ γὰρ ὑπ' ὄμβρων τῶν δακρύων ἡ μήτρα μαλαττομένη καὶ διὰ τῆς ὀδύνης διαθερμαινομένη, πρὸς τὴν καλὴν ἐκείνην τεκνογονίαν ἤρχετο διεγείρεσθαι.

Ἀκούσωμεν δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ῥημάτων καὶ τῆς καλῆς ταύτης ἱκετηρίας. «Κλαίουσα ἔκλαυσε», φησί, «καὶ ηὔξατο εὐχὴν τῷ Κυρίῳ, λέγουσα· Ἀδωναΐ Κύριε Ἐλωὶ Σαβαώθ». Φοβερὰ τὰ ῥήματα καὶ φρίκης γέμοντα. Καὶ καλῶς ἐποίησεν ὁ συγγραφεὺς μὴ μετενεγκὼν αὐτὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν φωνήν· οὐ γὰρ ἴσχυσε μετὰ τῆς οἰκείας αὐτὰ ἀρετῆς μεταθεῖναι πρὸς τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν. Οὐκ ἀφ' ἑνὸς δὲ αὐτὸν ἐκάλεσε ῥήματος ἡ γυνή, ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν τῶν προσόντων αὐτῷ, τὸν περὶ αὐτὸν πόθον ἐνδεικνυμένη καὶ τὴν θερμὴν διάθεσιν. Καὶ καθάπερ οἱ τὰς δεήσεις γράφοντες τῷ βασιλεῖ οὐκ ἐντιθέασιν ἓν ονομα μόνον, ἀλλὰ τὸν τροπαιοῦχον, τὸν αὔγουστον, τὸν αὐτοκράτορα, καὶ πολλὰ ἕτερα τούτων ἄνω προθέντες, τότε ποιοῦνται τὴν ἱκετηρίαν, οὕτω καὶ αὕτη δέη-

---

11. Α' Βασ. 1,9.

ποὺ οἱ ἄλλοι τὸν χρησιμοποιοῦν γιὰ ἀνάπαυση καὶ ψυχαγωγία, αὐτὸν τὸν ἔκανε καιρὸ προσευχῆς καὶ δακρύων, ἐπειδὴ εἶχε μεγάλη πνευματικὴ διαύγεια καὶ ἐπαγρύπνηση. «Καὶ στάθηκε μπροστὰ στὸν Κύριο· καὶ ὁ ἱερέας Ἠλεί», λέει, «καθόταν σὲ ἀνάκλιντρο στὸ κατώφλι τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου»[11]. Οὔτε αὐτὸ εἰπώθηκε τυχαῖα, τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ ἱερέας Ἠλεὶ καθόταν στὸ κατώφλι τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει τὴ θερμότητα τῆς γυναίκας. Γιατί, ὅπως πολλὲς φορὲς μιὰ χήρα γυναίκα, ὄντας ἀπροστάτευτη καὶ ἔρημη, ποὺ ἀπειλεῖται καὶ ἀδικεῖται πολύ, ὅταν πρόκειται νὰ περάσει ὁ βασιλιάς, ἐνῶ προπορεύονται δορυφόροι, ἀσπιδοφόροι, ἱππεῖς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὑπηρέτες, δὲν ἐντυπωσιάζεται, οὔτε χρειάζεται προστάτη, ἀλλά, ὁδηγούμενη ἀπὸ ἀνάγκη, προσπερνᾶ ὅλους αὐτοὺς καὶ παρουσιάζεται μὲ πολὺ θάρρος στὸ βασιλιὰ καὶ διεκτραγωδεῖ τὴ συμφορά της, ἔτσι καὶ ἡ γυναίκα αὐτὴ δὲν κοκκίνησε, δὲν ντράπηκε, ἐνῶ ὁ ἱερέας καθόταν ἐκεῖ, νὰ ζητήσει ἡ ἴδια μόνη της καὶ μὲ πολὺ θάρρος νὰ πλησιάσει τὸν βασιλιά, ἀλλά, ἀναπτερωμένη ἀπὸ τὸν πόθο καὶ ἀνεβαίνοντας στὸν οὐρανὸ νοερά, σὰν νὰ ἔβλεπε τὸν ἴδιο τὸ Θεό, μιλοῦσε σ' αὐτὸν μὲ ὅλη τὴ θερμότητά της. Καὶ τί λέει· ἢ μᾶλλον δὲν μιλάει στὴν ἀρχή, ἀλλὰ κάνει τὸ προοίμιο μὲ ὀδυρμοὺς καὶ χύνει θερμὰ δάκρυα. Καὶ ὅπως ὅταν πέφτουν βροχὲς καὶ ἡ πιὸ σκληρὴ γῆ, ἀφοῦ βραχεῖ καλὰ καὶ μαλακώσει, εὔκολα προσφέρει τὸν ἑαυτό της γιὰ τοὺς σπόρους τῶν καρπῶν, τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὴ γυναίκα αὐτή. Γιατί, ἀφοῦ μαλάκωσε ἀπὸ τὰ δάκρυα σὰν ἀπὸ βροχὴ ἡ μήτρα της καὶ ζεστάθηκε ἐντελῶς ἀπὸ τὸν πόνο, ἄρχισε νὰ διεγείρεται γιὰ νὰ δεχθεῖ τὴν καλὴ ἐκείνη τεκνογονία.

Ἂς ἀκούσουμε ὅμως καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς καλῆς αὐτῆς παρακλήσεως. «Κλαίοντας», λέει, «καὶ χύνοντας δάκρυα ἔκανε προσευχὴ στὸν Κύριο λέγοντας· Κύριε τῶν Δυνάμεων, Θεέ, Σαβαώθ»[12]. Φοβερὰ τὰ λόγια καὶ γεμάτα φρίκη· καὶ καλὰ ἔκανε ὁ συγγραφέας ποὺ δὲ τὰ μετάφρασε στὴ δική μας γλώσσα· γιατὶ δὲν μπόρεσε νὰ τὰ μεταφέρει μὲ ὅλο τὸ βαθὺ νόημά τους στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Δὲν τὸν προσφώνησε μὲ ἕνα ὄνομα ἡ γυναίκα, ἀλλὰ μὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ προτερήματά του, δείχνοντας τὸν πόθο της γι' αὐτὸν καὶ τὴ θερμή της διάθεση. Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ συντάσουν τὶς παρακλήσεις στὸ βασιλιά, δὲν ἀναφέρουν ἕνα μόνο ὄνομα, ἀλλά, ἀφοῦ ἀναφέρουν στὴν ἀρχὴ τὸν τροπαιοῦχο, τὸν σεβαστό, τὸν αὐτοκράτορα καὶ πολὰ ἄλλα τέτοια, ὕστερα κάνουν

12. Α΄ Βασ. 1,11.

σίν τινα ἀναφέρουσα τῷ Θεῷ, πολλὰ τίθησιν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς δεήσεως ὀνόματα, τήν τε οἰκείαν διάθεσιν ἐνδεικνυμένη, καθάπερ ἔφθην εἰπών, καὶ τὴν εἰς τὸν παρακαλούμενον τιμήν. Καὶ τὴν δέησιν αὐτὴν ὑπηγόρευσεν ἡ ὀδύνη· διὸ καὶ ταχέως ἠκούετο μετὰ πολλῆς αὐτὴν γράψασα τῆς συνέσεως.

Τοιαῦται γὰρ αἱ ἐξ ὀδύνης ψυχῆς γινόμεναι εὐχαί. Καὶ γὰρ ἀντὶ χάρτου μὲν ἦν αὐτῆς ἡ διάνοια, ἀντὶ καλάμου δὲ ἡ γλῶττα, τὰ δάκρυα δὲ ἀντὶ μέλανος· διὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας ἡ δέησις ἔμεινεν. Ἀνεξάλειπτα γὰρ τὰ τοιαῦτα γίνεται γράμματα, ἅπερ ἂν ἐν ἐκείνῳ βαφῇ τῷ μέλανι. Καὶ τὰ μὲν προοίμια τῆς δεήσεως τοιαῦτα, τὰ δὲ ἑξῆς τίνα; «Ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς», φησίν, «ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης σου». Οὔπω οὐδὲν ἔλαβε, καὶ ἐξ ὑποσχέσεως τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο τῆς εὐχῆς. Ἀμείβεται τὸν Θεὸν ἤδη, μηδὲν ἐν χερσὶ κατέχουσα. Οὕτω ἔζεε καὶ ὤδινε πρὸς τοῦτο μᾶλλον ἢ πρὸς ἐκεῖνο, καὶ διὰ τοῦτο ηὔξατο λαβεῖν τὸ παιδίον. «Ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης σου». Δύο δικαιώματα, φησίν, ἔχω, τὴν δουλείαν καὶ τὴν συμφοράν. «Καὶ δός μοι τῇ δούλῃ σου σπέρμα ἀνδρός· δώσω αὐτὸ ἐνώπιόν σου δοτόν». Τί ἐστιν, «ἐνώπιόν σου δοτόν»; Ἔκδοτον καὶ ὁλόκληρον δοῦλον. Ἀφίσταμαι τῆς ἐξουσίας ἁπάσης. Τοσοῦτον γὰρ βούλομαι γενέσθαι μήτηρ μόνον, ὅσον τὴν ἀρχὴν παρ' ἐμοῦ λαβεῖν τὸ παιδίον, καὶ λοιπὸν ἐξίσταμαι καὶ παραχωρῶ.

στ΄. Καὶ σκόπει γυναικὸς εὐλάβειαν. Οὐκ εἶπεν, 'ἐὰν δῷς μοι τρεῖς, τοὺς δύο σοι δίδωμι, ἐὰν δὲ δύο, τὸν ἕνα σοι δίδωμι', ἀλλ', ἐὰν μόνον ἕνα δῷς, ὁλόκληρον ἀνατίθημί σοι τὸν καρπόν. «Καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ μὴ πίεται». Οὔπω ἔλαβε τὸ παιδίον, καὶ ἤδη διαπλάττει προφήτην καὶ περὶ τῆς παιδοτροφίας αὐτοῦ διαλέγεται καὶ συνθήκας ποιεῖται πρὸς τὸν Θεόν. Ὢ παρρησίας γυναικός. Ἐπειδὴ καταβαλεῖν οὐδὲ τότε εἶχε, διὰ τὸ μηδέπω λαβεῖν, ἀπὸ τῶν μελλόντων καταβάλλει τὴν τιμήν. Καὶ καθάπερ πολλοὶ τῶν γηπόνων, ἐν πενίᾳ ζῶντες ἐσχάτῃ καὶ ἀργύριον οὐκ ἔχοντες ὥστε μόσχον ἢ πρόβατον πρίασθαι, ἐφ' ἡμισείᾳ παρὰ τῶν δεσποτῶν αὐτὰ λαμβάνουσιν, ἀπὸ τῶν μελλόντων καρπῶν τὴν τιμὴν ὑπισχνούμενοι καταβαλεῖν, οὕτω δὴ καὶ αὕτη, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμισείᾳ τὸν υἱὸν λαμβάνει παρὰ τοῦ

---

13. Α΄ Βασ. 1,11.

την παράκληση, ἔτσι καὶ αὐτή· ὑποβάλλοντας κάποια δέηση στὸ Θεό, ἀναφέρει στὴν ἀρχὴ τῆς δέησής της πολλὰ ὀνόματα, δείχοντας καὶ τὴ δική της διάθεση, ὅπως εἶπα πρίν, καὶ τὴν τιμὴ πρὸς ἐκεῖνον ποὺ παρακαλεῖ. Καὶ τὴ δέηση αὐτὴ τὴν ὑπαγόρευσε ὁ πόνος· γι' αὐτὸ καὶ ἀκουόταν γρήγορα, ἐπειδὴ τὴν ἔγραψε μὲ πολλὴ σύνεση.

Πράγματι τέτοιες εἶναι οἱ προσευχὲς ποὺ γίνονται μὲ πόνο ψυχῆς. Γιατί, ἀντὶ γιὰ χαρτί, χρησιμοποιήθηκε ἡ σκέψη της, ἀντὶ γιὰ πέννα ἡ γλῶσσα, καὶ ἀντὶ γιὰ μελάνη, τὰ δάκρυα· γι' αὐτὸ καὶ διατηρήθηκε ἡ προσευχὴ μέχρι τὴ σημερινὴ μέρα. Διότι γίνονται ἀνεξίτηλα τὰ γράμματα αὐτὰ ποὺ θὰ γραφοῦν μ' ἐκείνη τὴ μελάνη. Καὶ ἡ ἀρχὴ βέβαια τῆς παρακλήσεως ἦταν αὐτή, ποιά ὅμως ἦταν τὰ στὴ συνέχεια; «Ἐὰν ρίξεις ἕνα βλέμμα», λέει, «στὴν ταπείνωση τῆς δούλης σου»[13]. Δὲν ἔλαβε ἀκόμα τίποτα, καὶ ἄρχισε μὲ ὑπόσχεση τὴν προσευχή. Ἀνταμείβει κι ὅλας τὸν Θεὸ χωρὶς νὰ ἔχει τίποτα στὰ χέρια. Τόσο πολὺ ἔκαιε καὶ κοιλοπονοῦσε γι' αὐτὸ περισσότερο, παρὰ γιὰ ἐκεῖνο, καὶ γι' αὐτὸ προσευχήθηκε νὰ ἀποκτήσει παιδί. «Ἐὰν ρίξεις ἕνα βλέμμα στὴν ταπείνωση τῆς δούλης σου». Δύο δικαιώματα, λέει, ἔχω, τὴ δουλεία καὶ τὴ συμφορά. «Καὶ δῶσε σὲ μένα τὴ δούλη σου σπέρμα ἀνδρικό· θὰ τὸ ἀφιερώσω σὲ σένα». Τί σημαίνει «ἐνώπιόν σου δοτόν»; Προσφερμένο σὲ σένα καὶ ὁλόκληρο δοῦλο. Παραιτοῦμαι ἀπὸ κάθε δικαίωμα πρὸς αὐτό. Γιατὶ τόσο μόνο θέλω νὰ γίνω μητέρα, ὅσο νὰ λάβει τὸ παιδὶ τὴν ἀρχὴ ἀπὸ μένα καὶ ἔπειτα φεύγω καὶ τὸ παραχωρῶ.

6. Καὶ πρόσεχε εὐλάβεια γυναίκας. Δὲν εἶπε, ἂν μοῦ δώσεις τρία, θὰ σοῦ δώσω τὰ δύο, καὶ ἐὰν δύο, σοῦ δίνω τὸ ἕνα, ἀλλά, ἐὰν μοῦ δώσεις μόνο ἕνα, θὰ σοῦ προσφέρω ὁλόκληρο τὸν καρπό. «Καὶ κρασὶ καὶ οἰνοπνευματῶδες ποτὸ δὲν θὰ πιεῖ»[14]. Ἀκόμα δὲν ἔλαβε τὸ παιδὶ καὶ τὸ διαπλάθει κι ὅλας σὲ προφήτη καὶ συζητᾶ γιὰ τὴν ἀνατροφή του, καὶ κάνει συμφωνίες μὲ τὸν Θεό. Πῶ πῶ θάρρος γυναίκας! Ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε τότε νὰ πληρώσει, ἀφοῦ ἀκόμα δὲν εἶχε λάβει, πληρώνει τὴν τιμὴ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἔρθουν. Καὶ ὅπως πολλοὶ γεωργοὶ ποὺ ζοῦν σὲ ἔσχατη φτώχεια καὶ δὲν ἔχουν χρήματα γιὰ νὰ ἀγοράσουν ἕνα μοσχάρι ἢ πρόβατο, τὰ παίρνουν ἐξ ἡμισείας ἀπὸ τὰ ἀφεντικά, ὑποσχόμενοι ὅτι θὰ καταβάλουν τὴν τιμὴ ἀπὸ τοὺς μελλοντικοὺς καρπούς, αὐτὸ κάνει καὶ αὐτή, ἢ μᾶλλον ἔκανε κάτι πολὺ περισσότερο. Γιατὶ δὲν παίρνει τὸν γιὸ ἐξ ἡμισείας ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ

14. Α΄ Βασ. 1,11.

Θεοῦ, ἀλλ' ὥστε ὁλόκληρον αὐτῷ ἀποδοῦναι πάλιν καὶ τὴν παιδοτροφίαν καρπώσασθαι. Ἀρκοῦσαν γὰρ ἀμοιβὴν εἶναι ἐνόμισε, τὸ πονέσαι περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἱερέα.

«Καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ μὴ πίεται», φησίν. Οὐκ ἐνενόησε πρὸς ἑαυτήν, λέγουσα· Τί δὲ ἂν ἁπαλὸς ὢν ὑπὸ τῆς ὑδροποσίας διαφθείρηται; τί δὲ ἂν ἀρρωστίᾳ περιπέσῃ; τί δὲ ἂν ἀποθάνῃ, νόσῳ παραδοθεὶς χαλεπῇ; Ἀλλ', ἐννοήσασα ὅτι ὁ δοὺς αὐτόν, αὐτὸς καὶ τῆς ὑγείας προνοῆσαι δυνήσεται, ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων καὶ τῶν ὠδίνων εἰς τὴν ἁγιωσύνην αὐτὸν ἐνεβίβασεν, ἐπὶ τὸν Θεὸν ρίψασα τὸ πᾶν, καὶ πρὸ τῶν ὠδίνων ἡ γαστὴρ αὐτῆς ἡγιάζετο προφήτην ἔχουσα καὶ ἱερέα κυοῦσα καὶ τὸ ἀνάθημα φέρουσα, ἀνάθημα ἔμψυχον. Διὰ ταῦτα ἠνείχετο ἀθυμούσης αὐτῆς ὁ Θεός, διὰ τοῦτο βραδέως ἐδίδου, ἵνα λαμπροτέραν αὐτὴν τῷ τρόπῳ τοῦ τόκου ποιήσῃ, ἵνα δείξῃ τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ γὰρ εἰς τὴν εὐχὴν καταστᾶσα οὐκ ἐμνήσθη τῆς ἀντιζήλου, οὐκ εἶπεν αὐτῆς τὰς λοιδορίας, οὐκ ἤνεγκεν εἰς μέσον τὰ ὀνείδη, οὐκ εἶπεν· 'ἐκδίκησόν με ἐκ τῆς μιαρᾶς καὶ πονηρᾶς γυναικὸς ἐκείνης', ἅπερ πολλαὶ ποιοῦσι γυναῖκες, ἀλλὰ μηδὲ μνησθεῖσα τῶν ὀνειδῶν ἐκείνων, περὶ τῶν αὐτῇ συμφερόντων ηὔχετο μόνον.

Τοῦτο καὶ σὺ ποίησον, ἄνθρωπε, καὶ ὅταν ἴδῃς ἐχθρὸν λυποῦντα, πρὸς ἐκεῖνον μὲν μηδὲν ἐκβάλῃς ρῆμα πικρόν, μηδὲ εὔξῃ κατ' αὐτοῦ πρὸς σὲ ἀπεχθῶς ἔχοντος, εἰσελθὼν δὲ καὶ τὰ γόνατα κάμψας καὶ δάκρυα ἀφείς, παρακάλει τὸν Θεὸν λῦσαι τὴν ἀθυμίαν, σβέσαι τὴν λύπην, ὅπερ οὖν καὶ αὕτη πεποίηκε καὶ τὰ μέγιστα παρὰ τῆς ἐχθρᾶς ἐκαρπώσατο γυναικός. Ἐκείνη γὰρ πρὸς τὸν τόκον τοῦ παιδίου συνέπραξε. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Ἐπειδὴ ὠνείδισεν, ἔθλιψε καὶ μείζονα τὴν ὀδύνην εἰργάσατο, ἀπὸ τῆς ὀδύνης ἡ εὐχὴ προσεκτικωτέρα γέγονεν, ἡ εὐχὴ τὸν Θεὸν ἐπεσπάσατο καὶ ἐπινεῦσαι ἐποίησε, καὶ οὕτως ὁ Σαμουὴλ ἐτέχθη. Ὥστε, ἐὰν νήφωμεν, οὐ μόνον ἡμᾶς οἱ ἐχθροὶ οὐδὲν παραβλάψαι δυνήσονται, ἀλλὰ καὶ ὠφελήσουσι τὰ μέγιστα, πρὸς πάντας ἡμᾶς σπουδαιοτέρους ἐργαζόμενοι, μόνον ἂν μὴ πρὸς λοιδορίας καὶ ὕβρεις, ἀλλὰ πρὸς εὐχὰς ἑαυτοὺς ἄγωμεν ἀπὸ τῆς παρ' ἐκείνων ἐγγινομένης ἡμῖν ἀθυμίας. Τεκοῦσα δὲ τὸ παιδίον, ἐκάλεσεν αὐτὸ Σαμουήλ, τουτέστιν, ἀκούσει Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τοῦ ἀκουσθῆναι καὶ ἐξ εὐχῆς αὐτὸν ἔλαβε καὶ οὐκ ἀπὸ φύσεως, τῆς ἐργασίας τὴν μνήμην, ὥσπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ, τῇ

τὸν ἐπιστρέψει πάλι ὁλόκληρο, καὶ θὰ καρπωθεῖ τὴν ἀνατροφή του. Γιατὶ θεώρησε ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἀμοιβὴ τὸ νὰ κοπιάσει γιὰ τὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ.

«Κρασί», λέει, «καὶ οἰνοπνευματῶδες ποτὸ δὲν θὰ πιεῖ». Δὲν σκέφτηκε μέσα της νὰ πεῖ· 'Τί θὰ γίνει ἄν, ὅταν θὰ εἶναι μικρός, πάθει ἀπὸ ὑδροποσία; Τί θὰ γίνει ἂν πέσει σὲ ἀρρώστια; Καὶ τί θὰ γίνει ἂν πεθάνει, προσβαλλόμενος ἀπὸ φοβερὴ ἀρρώστια; Ἀλλά, κάνοντας τὴ σκέψη, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἔδωσε, ὁ ἴδιος μπορεῖ νὰ φροντίσει καὶ γιὰ τὴν ὑγεία του, τὸν ἀνέβασε στὴν ἁγιωσύνη ἀκόμα ἀπὸ τὰ σπάργανα καὶ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, ἀναθέτοντας τὰ πάντα στὸ Θεό, καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς πόνους τῆς γέννας ἡ κοιλιά της ἁγιαζόταν ἔχοντας μέσα της προφήτη, κυοφορώντας ἱερέα, καὶ κουβαλώντας τὸ ἀφιέρωμα, ἀφιέρωμα ἔμψυχο. Γι' αὐτὸ τὴν ἀνεχόταν ὁ Θεὸς ὅσο λυπόταν, γι' αὐτὸ σιγὰ - σιγὰ τῆς ἔδινε αὐτὸ ποὺ ζητοῦσε, γιὰ νὰ τὴν κάνει λαμπρότερη μὲ τὸν τρόπο τῆς γέννας, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀνωτερότητά της. Γιατὶ πράγματι, καθὼς προσευχόταν δὲν ἀνέφερε τὴν ἀντίζηλό της, δὲν εἶπε τὶς κακολογίες της, δὲν ἔφερε στὴ μέση τὶς ντροπές, δὲν εἶπε· 'βοήθησέ με νὰ ἀκδικηθῶ ἐκείνη τὴν ἀχρεία καὶ πονηρὴ γυναίκα', πρᾶγμα ποὺ τὸ κάνουν πολλὲς γυναῖκες, ἀλλὰ προσευχόταν γι' αὐτὰ ποὺ συνέφεραν σ' αὐτὴν μόνο, χωρὶς κἂν νὰ θυμηθεῖ τὶς ντροπὲς ἐκεῖνες.

Αὐτὸ κάνε καὶ σύ, ἄνθρωπε, καὶ ὅταν δεῖς ἐχθρὸ νὰ σὲ στενοχωρεῖ, σ' ἐκεῖνον νὰ μὴ πεῖς πικρὸ λόγο, οὔτε νὰ προσευχηθεῖς ἐναντίον του, ἐπειδὴ σὲ μισεῖ, μπαίνοντας ὅμως στὸ προσευχητάριό σου καὶ γονατίζοντας καὶ χύνοντας δάκρυα, παρακάλεσε τὸν Θεὸ νὰ διώξει τὴν στενοχώρια, νὰ διαλύσει τὴ λύπη, πρᾶγμα ποὺ κι αὐτὴ ἔκανε καὶ κέρδισε πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἐχθρικὴ γυναίκα. Γιατὶ ἐκείνη βοήθησε στὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ. Μὲ ποιό τρόπο, θὰ τὸ πῶ ἐγώ. Ἐπειδὴ τὴν χλεύασε, τὴ στενοχώρησε καὶ ἔκανε μεγαλύτερη τὴ λύπη της, ἀπὸ τὴ λύπη ἡ προσευχὴ ἔγινε πιὸ ἔντονη καὶ προσείλκυσε τὴν προσοχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἔκανε νὰ δώσει τὴ συγκατάθεσή του, καὶ ἔτσι γεννήθηκε ὁ Σαμουήλ. Ὥστε, ἐὰν εἴμαστε νηφάλιοι, ὄχι μόνο δὲν θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς βλάψουν οἱ ἐχθροί, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς ὠφελήσουν πάρα πολύ, κάνοντάς μας σὲ ὅλα πιὸ σπουδαίους, ἐφόσον βέβαια ἀπὸ τὴ στενοχώρια ποὺ θὰ μᾶς προκληθεῖ ἀπὸ ἐκεινους δὲν ἐκτραποῦμε σὲ κακολογίες καὶ βρισιές, ἀλλὰ σὲ προσευχές. Ὅταν γέννησε τὸ παιδὶ τὸ ὀνόμασε Σαμουήλ, δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἄκουσε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὸ τὸ ἀπόκτησε μὲ τὴν προσευχὴ ποὺ εἰσακούσθηκε καὶ ὄχι κατὰ τρόπο φυσικό, τὴν

προσσηγορίᾳ τοῦ παιδίου λοιπὸν ἐναπέθετο. Καὶ οὐκ εἶπε, 'καλέσωμεν αὐτὸν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἢ τοῦ θείου ἢ τοῦ πάππου ἢ τοῦ ἐπιπάππου', ἀλλ' αὐτὸς ὁ δεδωκὼς αὐτόν, αὐτὸς καὶ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ παιδίου τιμάσθω, φησί.

Ταύτην ζηλώσατε γυναῖκες, ταύτην μιμησώμεθα ἄνδρες, καὶ τοσαύτην περὶ τὰ παιδία ποιώμεθα τὴν ἐπιμέλειαν, οὕτως ἐκτρέφωμεν τοὺς τεχθέντας, ἔν τε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἔν τε τῷ τῆς σωφροσύνης λόγῳ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω σπουδάζειν χρὴ καὶ φροντίζειν τῶν νέων, ὡς σωφροσύνης ἕνεκεν καὶ σεμνότητος. Τοῦτο γὰρ μάλιστα τὸ πάθος ἐκείναις ἐνοχλεῖ ταῖς ἡλικίαις· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν λύχνων ποιοῦμεν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν παιδίων φυλάττωμεν. Πολλάκις γοῦν θεραπαινίδι λύχνον ἁπτούσῃ παρακελευόμεθα μὴ παραγαγεῖν τὸν λύχνον, ἔνθα ἂν ᾖ καλάμη ἢ χόρτος ἤ τι τῶν τοιούτων, μήποτε, ἀγνοούντων ἡμῶν, σπινθὴρ τις ἐκπεσὼν καὶ τῆς ὕλης ἐπιλαβόμενος ἐκείνης, ὁλόκληρον ἐμπρήσῃ τὴν οἰκίαν. Ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν παιδίων τὴν πρόνοιαν ἔχωμεν καὶ μὴ παράγωμεν αὐτῶν τὰς ὄψεις, ἔνθα θεραπαινίδες ἀσελγεῖς, ἔνθα κόραι ἄσωτοι, ἔνθα δοῦλοι ἀκόλαστοι, ἀλλὰ κελεύωμεν καὶ παρεγγυῶμεν, κἂν θεραπαινίδα τοιαύτην ἔχωμεν, κἂν γείτονα, κἂν ἁπλῶς ἑτέραν τινὰ τοιαύτην, μήτε εἰς ὄψιν, μήτε εἰς συνουσίαν λόγων τοῖς νέοις ἔρχεσθαι, ὥστε μή, σπινθῆρα ἐκεῖθεν ἐκπεσόντα, ὁλόκληρον ἀνάψαι τοῦ παιδίου τὴν ψυχὴν καὶ ἀπαραμύθητον γενέσθαι τὴν συμφοράν.

Μὴ θεαμάτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουσμάτων αὐτοὺς μαλθακῶν καὶ διακεκλαμένων ἀπάγωμεν, ἵνα μὴ γοητεύηται διὰ τούτων αὐτοῖς ἡ ψυχή· μηδὲ εἰς θέατρα αὐτοὺς ἀνάγωμεν, μηδὲ εἰς συμπόσια καὶ μέθας, ἀλλὰ τῶν θαλαμευομένων παρθένων μᾶλλον ἡμῖν οἱ νέοι φυλαττέσθωσαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τὴν ἡλικίαν ἐκείνην κοσμεῖν πέφυκεν, ὡς ὁ τῆς σωφροσύνης στέφανος καὶ τὸ πάσης ἀσελγείας καθαρεύοντα πρὸς γάμον ἐλθεῖν. Οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες αὐτοῖς γένοιντ' ἂν ποθειναί, ὅταν μὴ πορνείαν ἡ ψυχὴ προμεμελετηκυῖα, μηδὲ διεφθαρμένη ᾖ, ὅταν ἐκείνην εἰδὼς ᾖ τὴν γυναῖκα μόνην ὁ νέος τὴν γάμῳ συναφθεῖσαν αὐτῷ. Οὕτω καὶ οἱ ἔρωτες θερμότεροι καὶ ἡ εὔνοια γνησιωτέρα καὶ ἡ φιλία ἀκριβεστέρα γίνεται, ὅταν μετὰ τοιαύτης φυλακῆς ἐπὶ τοὺς γάμους οἱ νέοι βαδίζωσιν. Ὡς τάγε νῦν γινόμενα, οὐ γάμος ἐστίν, ἀλλ' ἁπλῶς χρημάτων

---

15. Τὰ ἐσώτατα μέρη τοῦ σπιτιοῦ.

ἀνάμνηση τοῦ γεγονότος τὴν ἐναπέθεσε στὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ, σὰν σὲ χάλκινη στήλη. Καὶ δὲν εἶπε νὰ τοῦ δώσουμε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του ἢ τοῦ θείου ἢ τοῦ παπποῦ ἢ τοῦ προπάππου του, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ τὸ ἔδωσε, εἶπε, αὐτὸς νὰ τιμηθεῖ καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ.

Αὐτῆς ζηλωτὲς νὰ γίνετε οἱ γυναῖκες, αὐτὴν νὰ μιμηθοῦμε οἱ ἄνδρες, καὶ τόση μεγάλη φροντίδα νὰ δείχνουμε γιὰ τὰ παιδιά, ἔτσι νὰ ἀντρέφουμε τὰ παιδιά, καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς σωφροσύνης. Γιατὶ γιὰ τίποτε δὲν πρέπει νὰ προσπαθοῦμε καὶ νὰ φροντίζουμε γιὰ τοὺς νέους τόσο, ὅσο γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ τὴ σεμνότητα. Διότι αὐτὸ τὸ πάθος ἐνοχλεῖ πάρα πολὺ τὶς ἡλικίες ἐκεῖνες· καὶ ἐκεῖνο ποὺ κάνουμε στὶς λυχνίες, αὐτὸ ἂς διαφυλάσσουμε καὶ στὰ παιδιά. Πολλὲς φορὲς δηλαδή, ὅταν ἡ ὑπηρέτρια ἀνάβει τὸ λυχνάρι, τῆς παραγγέλνουμε νὰ μὴ περνᾶ τὸ λυχνάρι ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει καλαμιὰ ἢ χορτάρι ἢ κάτι ἀπὸ αὐτά, μήπως, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουμε, πέσει καμμιὰ σπίθα καὶ ἀνάβοντας τὴν ὕλη ἐκείνη κάψει ὁλόκληρο τὸ σπίτι. Τὴν ἴδια πρόνοια νὰ δείχνουμε καὶ γιὰ στὰ παιδιὰ καὶ νὰ μὴ ἀφήνουμε νὰ στρέφονται τὰ πρόσωπά τους ἐκεῖ ὅταν ὑπάρχουν ὑπηρέτριες ἀσελγεῖς, ὅπου ὑπάρχουν κορίτσια διεφθαρμένα, ὅπου ὑπάρχουν δοῦλες ἀκόλαστες, ἀλλὰ νὰ προτρέπουμε καὶ νὰ συμβουλεύουμε τοὺς νέους, ἂν τύχει νὰ ἔχουμε τέτοια ὑπηρέτρια ἢ γειτόνισσα ἢ γενικὰ κάποια ἄλλη τέτοια, νὰ μὴ τὴν βλέπουν, οὔτε νὰ ἔχουν συνομιλία μαζί της, γιὰ νὰ μὴ πέσει καμμιὰ σπίθα ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πυρπολήσει ὁλόκληρη τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ γίνει ἡ συμφορὰ ἀπαρηγόρητη.

Καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀπομακρύνουμε μόνο ἀπὸ θεάματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀκούσματα μαλθακὰ καὶ πλαδαρά, γιὰ νὰ μὴ μαγεύεται μὲ αὐτὰ ἡ ψυχή τους· νὰ μὴ τοὺς πηγαίνουμε οὔτε στὰ θέατρα, οὔτε στὰ συμπόσια καὶ στὰ μεθύσια, ἀλλὰ νὰ φυλάγονται οἱ νέοι μας περισσότερο ἀπὸ ὅσο οἱ παρθένες ποὺ εἶναι περιορισμένες στοὺς θαλάμους[15]. Γιατὶ τίποτα ἐκ φύσεως δὲν κοσμεῖ τὴν ἡλικία αὐτὴ τόσο, ὅσο τὸ στεφάνι τῆς σωφροσύνης καὶ τὸ νὰ προσέλθει στὸ γάμο ὁ νέος καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἀσέλγεια. Ἔτσι καὶ οἱ γυναῖκες θὰ τοὺς εἶναι ἐπιθυμητές, ὅταν ἡ ψυχή τους δὲν ἔχει ἀσκηθεῖ στὴν πορνεία οὔτε εἶναι διεφθαρμένη, ὅταν ὁ νέος γνωρίζει μόνο τὴ γυναίκα ἐκείνη ποὺ ἑνώθηκε μαζί του μὲ γάμο. Ἔτσι καὶ οἱ ἔρωτες γίνονται θερμότεροι, καὶ ἡ συμπάθεια γνησιότερη, καὶ ἡ ἀγάπη πιὸ γνήσια, ὅταν οἱ νέοι βαδίζουν στοὺς γάμους μὲ τόσο μεγάλη προφύλαξη. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ γίνονται τώρα, δὲν εἶναι γάμος, ἀλλὰ δοσοληψία χρημάτων καὶ ἐμπορικὴ συναλλαγή. Καὶ ὅταν ὁ νέος εἶναι

ἐμπορία καὶ καπηλεία. Ὅταν γὰρ καὶ πρὸ τῶν γάμων διεφθαρμένος ὁ νέος ᾖ, καὶ μετὰ τὸν γάμον πάλιν πρὸς ἑτέραν βλέπῃ γυναῖκα, τί τῶν γάμων ὄφελος, εἰπέ μοι; Μείζων μὲν οὖν ἡ κόλασις, ἀσύγγνωστος ἡ ἁμαρτία, ὅταν γυναικὸς ἔνδον οὔσης εἰς πόρνας ἑαυτὸν καταισχύνῃ καὶ μοιχείαν ἐργάζηται. Μετὰ γὰρ γυναῖκα, κἂν πόρνη ᾖ ἡ προσφθειρομένη τῷ γεγαμηκότι, μοιχεία τὸ πρᾶγμά ἐστι. Ταῦτα δὲ γίνεται, καὶ μετὰ γάμον πρὸς τὰς ἑταιριζομένας γυναῖκας τρέχουσιν, ἐπειδὴ πρὸ τοῦ γάμου σωφρονεῖν οὐκ ἐμελέτησαν. Ἐντεῦθεν μάχαι καὶ λοιδορίαι καὶ οἰκιῶν ἀνατροπαὶ καὶ καθημερινοὶ πόλεμοι· ἐντεῦθεν ὁ πρὸς τὴν γυναῖκα ἔρως ὑπορρεῖ καὶ μαραίνεται, τῆς ἐν τοῖς πορνείοις ὁμιλίας ἐκλυούσης αὐτόν. Ὡς, ἐὰν σωφρονεῖν μάθῃ, πάντων ποθεινοτέραν τὴν αὑτοῦ γυναῖκα ἡγήσεται καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὴν ὄψεται τῆς εὐνοίας καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὴν τηρήσει τὴν ὁμόνοιαν· εἰρήνης δὲ οὔσης καὶ ὁμονοίας, πάντα εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην εἰσελεύσεται τὰ ἀγαθά.

Ἵν' οὖν καὶ τὰ ἐνταῦθα ἡμῖν καλῶς οἰκονομῆται, καὶ μετὰ τούτων καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύχωμεν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν παιδίων προνοῶμεν, ταύτης ἕνεκεν μάλιστα τῆς ἐντολῆς, ὅπως μὴ ρυπαρὰ ἐνδεδυμένοι ἱμάτια, εἰς τὸν πνευματικὸν ἐκεῖνον εἰσέλθωμεν γάμον, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας πολλῆς ἀπολαύσωμεν τῆς ἐκεῖ κειμένης τοῖς ἀξίοις τιμῆς, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ δόξα, τιμή, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

διεφθαρμένος καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο, καὶ μετὰ τὸν γάμο προσέχει πάλι σὲ ἄλλη γυναίκα, πές μου, ποιό εἶναι τὸ ὄφελος τοῦ γάμου; Ἀκόμα μεγαλύτερη γίνεται ἡ κόλαση, ἀσυγχώρητη ἡ ἁμαρτία, ὅταν, ἐνῶ ἡ γυναίκα μένει μέσα στὸ σπίτι, καταντροπιάζει τὸν ἑαυτό του σὲ πόρνες καὶ κάνει μοιχεία. Γιατὶ μετὰ τὴ γυναίκα, καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὴ ποὺ διαφθείρεται μὲ τὸν παντρεμένο εἶναι πόρνη, ἡ πράξη εἶναι μοιχεία. Αὐτὰ ὅμως γίνονται, καὶ τρέχουν μετὰ τὸν γάμο στὶς πόρνες γυναῖκες, ἐπειδὴ δὲν φρόντισαν πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο νὰ εἶναι σώφρονες. Ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται οἱ διαμάχες καὶ οἱ κακολογίες καὶ οἱ καταστροφὲς τῶν σπιτιῶν καὶ οἱ καθημερινοὶ πόλεμοι· ἀπὸ ἐδῶ ὁ ἔρωτας πρὸς τὴ γυναίκα σιγά–σιγὰ μειώνεται καὶ μαραίνεται, ἐπειδὴ ἡ συναναστροφὴ στὰ πορνεῖα διαλύει αὐτόν. Ἐνῶ, ἐὰν μάθει νὰ εἶναι συνετός, θὰ θεωρεῖ τὴ γυναίκα του περισσότερο ποθητὴ ἀπὸ ὅλες, θὰ τὴ βλέπει μὲ κάθε συμπάθεια καὶ θὰ διατηρεῖ μεγάλη ὁμόνοια μὲ αὐτήν, καὶ ὅταν ὑπάρχει εἰρήνη καὶ ὁμόνοια, θὰ μπαίνουν στὸ σπίτι ἐκεῖνο ὅλα τὰ ἀγαθά.

Γιὰ νὰ ρυθμίζονται λοιπὸν γιὰ μᾶς καὶ τὰ ἐδῶ καλά, καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ νὰ πετύχουμε καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἂς φροντίζουμε καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους καὶ γιὰ τὰ παιδιά, γι' αὐτὴν κυρίως τὴν ἐντολή, γιὰ νὰ μὴ μποῦμε σ' ἐκεῖνο τὸν πνευματικὸ γάμο φορώντας λερωμένα ἐνδύματα, ἀλλὰ νὰ ἀπολαύσουμε μὲ πολὺ θάρρος τὴν τιμὴ ποὺ ἐπιφυλάσσεται ἐκεῖ γιὰ τοὺς ἄξιους, τὴν ὁποία εἴθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ δύναμη ἀνήκει στὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΙΣΤΙΝ ΤΗΣ ΑΝΝΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ

Καὶ εἰς τὴν ἐπιείκειαν αὐτῆς, καὶ περὶ τῆς εἰς τοὺς ἱερέας τιμῆς, καὶ εἰς τὸ δεῖν καὶ ἀρχομένους ἀρίστου καὶ λήγοντας εὔχεσθαι.

α'. Οὐδὲν ἄρα ἴσον εὐχῆς, ἀγαπητοί, οὐδὲν πίστεως δυνατώτερον. Ἀμφότερα ἔδειξεν ἡμῖν ἡ Ἄννα πρώην· μετὰ γὰρ τούτων προσελθοῦσα τῷ Θεῷ τῶν δώρων, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἤνυσε, καὶ φύσιν πεπηρωμένην διώρθωσε, καὶ μήτραν κεκλεισμένην ἀνέῳξε, καὶ αἰσχύνην ἀνεῖλε, καὶ τὰ ὀνείδη τῆς ἀντιζήλου κατέλυσε, καὶ πρὸς παρρησίαν ἑαυτὴν πολλὴν ἐπανήγαγεν, ἐκ πέτρας ἀγόνου στάχυν κομῶντα θερίσασα. Καὶ πάντες ἠκούσατε, πῶς ηὔξατο, πῶς ᾔτησε, καὶ ἔπεισε καὶ ἔλαβε, καὶ ἔτεκε καὶ ἔθρεψε καὶ ἀνέθηκε τὸν Σαμουήλ. Ὥστε οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι, μήτερα ὁμοῦ καὶ πατέρα τοῦ παιδίου τὴν γυναῖκα ταύτην προσειπών. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀνὴρ ἔσπειρεν, ἀλλὰ τῷ σπέρματι τὴν δύναμιν ταύτης παρέσχεν ἡ εὐχή, καὶ σεμνοτέρας τοῦ Σαμουὴλ τὰς ἀρχὰς τῆς γεννήσεως ἐποίησεν. Οὐ γὰρ δή, καθάπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, ὕπνος καὶ σύνοδοι τῶν γεννησαμένων μόνον, ἀλλ' εὐχαὶ καὶ δάκρυα καὶ πίστις ἀρχαὶ τῆς γεννήσεως ταύτης ἐγένοντο καὶ σεμνοτέρας τῶν ἄλλων ἔσχε τὰς γονὰς προφήτης, διὰ τὴν πίστιν τῆς μητρὸς γεγονώς. Διὸ καὶ περὶ ταύτης εὐκαίρως ἄν τις εἴποι τῆς γυναικός· «οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι».

Ταύτην ζηλώσωμεν ἄνδρες, ταύτην μιμησώμεθα γυναῖκες· καὶ γὰρ ἑκατέρου τοῦ γένους διδάσκαλός ἐστιν ἡ γυνή. Ὅσαι στεῖραι, μὴ ἀπαγορευέτωσαν· ὅσαι μητέρες, οὕτω τρεφέτωσαν τεχθέντα τὰ παιδία, καὶ πάντες ζηλώσωμεν τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν τὴν πρὸ τοῦ τόκου, τὴν πίστιν τὴν ἐν τῷ τόκῳ, τὴν σπουδὴν τὴν μετὰ τὸν τόκον. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῆς γυναικὸς ἐκείνης φιλοσοφώτερον, ἣ συμφορὰν οὕτως ἀφόρητον πρᾴως ἤνεγκε καὶ γενναίως, καὶ οὐκ ἀπέστη πρότερον,

---

1. Ψαλμ. 125,5.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΣΤΗΝ ΠΙΣΤΗ ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ, ΤΗΝ ΕΥΣΕΒΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ ΤΗΣ

Ἐπίσης γιὰ τὴν τιμὴ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ στὸ ὅτι πρέπει, ὅταν ἀρχίζουμε τὸ γεῦμα καὶ τελειώνουμε, νὰ προσευχόμαστε.

1. Τίποτα λοιπόν, ἀγαπητοί, δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν προσευχή, τίποτα δὲν εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν πίστη. Καὶ τὰ δύο μᾶς τὰ ἔδειξε προηγουμένως ἡ Ἄννα· διότι, ἀφοῦ προσῆλθε στὸ Θεὸ μὲ αὐτὰ τὰ δῶρα, ἐπέτυχε ὅσα θέλησε, καὶ τὴν ἐλαττωματικὴ φύση διόρθωσε, καὶ τὴν κλεισμένη μήτρα τὴν ἄνοιξε, καὶ τὴ ντροπὴ τὴν κατάργησε, καὶ τὶς προσβολὲς τῆς ἀντίζηλης τὶς διέλυσε καὶ ἐπανέφερε τὸν ἑαυτό της σὲ πολλὴ παρρησία, θερίζοντας ἀπὸ ἄγονη πέτρα στάχυ μεστωμένο. Καὶ ὅλοι ἀκούσατε, πῶς προσευχήθηκε, πῶς ζήτησε καὶ ἔπεισε καὶ ἔλαβε καὶ γέννησε καὶ ἀνάθρεψε καὶ ἀφιέρωσε τὸν Σαμουήλ. Ὥστε δὲν θὰ ἁμάρτανε κανεὶς ὀνομάζοντας τὴ γυναίκα αὐτὴ μητέρα μαζὶ καὶ πατέρα τοῦ παιδιοῦ. Γιατί, ἂν καὶ ὁ ἄνδρας ἔσπειρε, ἀλλὰ ἡ δική της προσευχὴ ἔδωσε στὸ σπέρμα τὴ δύναμη καὶ ἔκανε τὴν ἀρχὴ τῆς γεννήσεως τοῦ Σαμουὴλ πιὸ σεμνή. Γιατὶ δὲν προηγήθηκαν, ὅπως συμβαίνει στοὺς ἄλλους, μόνο ὕπνος καὶ συνεύρεση ἐκείνων ποὺ τοὺς γέννησαν, ἀλλὰ ἀρχὴ τῆς γεννήσεως ἀποτέλεσαν προσευχὲς καὶ δάκρυα καὶ πίστη, καὶ ὁ προφήτης εἶχε πιὸ σεμνὴ ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὴ γέννα, ἐπειδὴ ἔγινε ἐξαιτίας τῆς πίστεως τῆς μητέρας του. Γι' αὐτὸ ἐπίκαιρα θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πεῖ γι' αὐτὴ τὴ γυναίκα· «ὅσοι σπέρνουν μὲ δάκρυα, θερίζουν μὲ ἀγαλλίαση»[1].

Αὐτῆς ζηλωτὲς ἂς γίνουμε οἱ ἄνδρες, αὐτὴν ἂς μιμηθοῦμε οἱ γυναῖκες· γιατὶ ἡ γυναίκα αὐτὴ εἶναι δάσκαλος καὶ τῶν δύο φύλων. Ὅσες εἶναι στεῖρες νὰ μὴ ἀποκάμουν· ὅσες εἶναι μητέρες, ἔτσι νὰ ἀνατρέφουν τὰ παιδιὰ ποὺ γεννήθηκαν, καὶ ὅλοι ἂς μιμηθοῦμε τὴ φιλοσοφία της πρὶν ἀπὸ τὴ γέννα, τὴν πίστη της κατὰ τὴ γέννα, τὴν φροντίδα της μετὰ τὴ γέννα. Γιατὶ τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει φιλοσοφότερο ἀπὸ τὴ γυναίκα ἐκείνη, ἡ ὁποία μιὰ τόσο ἀνυπόφορη συμφορὰ

ἕως ἔλυσε τὸ δεινὸν καὶ τοῦ κακοῦ πέρας εὗρε θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, οὐδένα κάτωθεν λαβοῦσα σύμμαχον καὶ βοηθόν; Καὶ γὰρ ᾔδει τὴν τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίαν· διὸ καὶ μόνη προσῆλθε καὶ ἤνυσεν ὅπερ ἠθέλησεν. Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης βοηθείας, ἀλλὰ τῆς θείας ἐδεῖτο χάριτος ἡ διόρθωσις τῆς ἀθυμίας ἐκείνης· καὶ γὰρ οὐκ ἐν ζημίᾳ χρημάτων ἦν, ἵνα τις ἐνεγκὼν χρυσίον λύσῃ τὴν ἀθυμίαν· οὐκ ἐν σώματος ἀρρωστίᾳ, ἵνα ἰατρῶν παρακαλέσῃ παῖδας καὶ ἀπελάσῃ τὸ νόσημα. Φύσις ἦν ἡ ἐπηρεαζομένη, τῆς ἄνωθεν δεομένη χειρός. Διὸ δή, πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ἀφεῖσα, πρὸς τὸν τῆς φύσεως ἔδραμε Δεσπότην, καὶ οὐκ ἀπέστη πρότερον, ἕως ἂν αὐτὸν ἔπεισε λῦσαι τὴν ἀπάδίαν καὶ τὴν μήτραν ἀνοῖξαι καὶ ποιῆσαι μητέρα τὴν στεῖραν. Μακαρία μὲν οὖν καὶ διὰ τοῦτο, οὐχ ὅτι μήτηρ ἐγένετο, ἀλλ' ὅτι οὐκ οὖσα ἐγένετο. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ κοινὸν τῆς φύσεως, τοῦτο δὲ ἐξαίρετον τῆς γυναικὸς ἦν κατόρθωμα. Μακαρία μὲν οὖν καὶ διὰ τὰς ὠδῖνας ἐκείνας, μακαρία δὲ οὐχ ἧττον καὶ διὰ τὰ πρὸ τῶν ὠδίνων ἅπαντα.

Ἴστε γὰρ δήπου πάντες, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, ὡς οὐδὲν ἀφορητότερον ἀπαιδίας γυναικὶ γένοιτ' ἄν, ἀλλά, κἂν μυριάκις ἀπολαύῃ τῆς εὐημερίας, τὴν ἐκ τῆς πληγῆς ταύτης ὀδύνην ἐγγινομένην αὐτῇ οὐκ ἄν ποτε ἀποκρούσαιτο. Εἰ δὲ νῦν οὕτως ἀφόρητον, ὅτε πρὸς μείζονα φιλοσοφίαν ἐκλήθημεν καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁδεύομεν καὶ λόγος ἡμῖν τῶν παρόντων οὐδείς, ἀλλὰ πρὸς ἑτέραν ζωὴν παρασκευαζόμεθα καὶ πολὺ τὸ τῆς παρθενίας ἐγκώμιον, ἐννόησον ἡλίκον τότε κακὸν τὸ πρᾶγμα ἐνομίζετο εἶναι, ὅτε τῶν μελλόντων μὲν οὐδεμία τις ἦν ἐλπίς, οὐδὲ ἔννοια τοῖς παλαιοῖς, πάντα δὲ ὑπὲρ τῶν παρόντων ἔπραττον πραγμάτων, καὶ ἀρά τις ἦν καὶ καταδίκη τὸ στεῖραν εἶναι καὶ ἄγονον. Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδὲ παραστῆσαι τῷ λόγῳ τὴν ἀπὸ τῆς πληγῆς ταύτης ὀδύνην. Μαρτυροῦσι δὲ γυναῖκες, ὅσαι πᾶσαν μὲν ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν, ταύτην δὲ τὴν δυσκληρίαν οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλ' αἱ μὲν πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐδυσχέραινον, αἱ δὲ τὸν βίον ἀβίωτον εἶναι ἐνόμισαν.

Τὴν δὲ γυναῖκα ταύτην οὐκ ἀθυμία μόνον ἡ διὰ τὴν στείρωσιν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπολιόρκει πάθος, θυμὸς διὰ τὰ ὀνείδη, τῆς ἀντιζήλου. Καὶ καθάπερ ἀνέμων ἀπεναντίας ἀλλήλοις ἐμπιπτόντων καὶ σκάφος μέσον ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀπολαβόντων μάχῃ, καὶ πολλὰ μὲν ἀπὸ τῆς πρύμνης, πολλὰ δὲ ἀπὸ τῆς πρῴρας ἐγειρόντων τὰ κύματα, ὁ κυβερνήτης ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος διασώζει τὸ σκάφος, τὰς τῶν κυμάτων ἐμβολὰς τῇ τῆς ἐπιστήμης σοφίᾳ διακρουόμενος, οὕτω καὶ ἡ

τὴν ὑπέμεινε μὲ πραότητα καὶ γενναιότητα, καὶ δὲν παραιτήθηκε, παρὰ μόνο ἀφοῦ ἔλυσε τὸ δεινὸ καὶ βρῆκε θαυμαστὸ καὶ παράδοξο τέλος τοῦ κακοῦ, χωρὶς νὰ ἔχει κανένα σύμμαχο καὶ βοηθὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Γιατὶ δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπινη βοήθεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἡ διόρθωση τῆς λύπης ἐκείνης. Δὲν ἐπρόκειτο δηλαδὴ γιὰ χρηματικὴ ζημιά, γιὰ νὰ φέρει κάποιος χρυσάφι καὶ νὰ σταματήσει τὴ λύπη· οὔτε γιὰ σωματικὴ ἀρρώστια, γιὰ νὰ παρακαλέσει τοὺς γιατροὺς καὶ νὰ ἀπομακρύνει τὴν ἀρρώστια. Ἦταν ἡ φύση ἐκείνη ποὺ προκαλοῦσε τὸ πρόβλημα καὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἀφοῦ ἄφησε ὅλα τὰ ἐπίγεια, ἔτρεξε στὸ Δεσπότη τῆς φύσεως καὶ δὲν ἔφυγε, παρὰ μόνο ὅταν τὸν ἔπεισε νὰ λύσει τὴν ἀτεκνία καὶ νὰ ἀνοίξει τὴ μήτρα καὶ νὰ κάνει μητέρα τὴ στείρα. Εἶναι βέβαια μακάρια καὶ γι' αὐτό, ὄχι ὅτι ἔγινε μητέρα, ἀλλὰ ὅτι, ἐνῶ δὲν ἦταν, ἔγινε. Γιατὶ ἐκεῖνο εἶναι κοινὸ ἔργο τῆς φύσεως, ἐνῶ αὐτὸ ἦταν ἐξαίρετο κατόρθωμα τῆς γυναίκας. Εἶναι μακάρια λοιπὸν καὶ γιὰ ἐκείνους τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι λιγότερο μακάρια καὶ γιὰ ὅλα τὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ.

Πράγματι γνωρίζετε ὁπωσδήποτε ὅλοι, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, ὅτι τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀνυπόφορο ἀπὸ τὴν ἀτεκνία, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ἀπολαμβάνει ἀμέτρητη εὐημερία, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀποβάλει ποτὲ τὴ λύπη ποὺ προκαλεῖ ἡ πληγὴ αὐτή. Ἐὰν ὅμως εἶναι τόσο ἀνυπόφορο τώρα ποὺ ἔχουμε κληθεῖ σὲ ἀνώτερο τρόπο ζωῆς καὶ βαδίζουμε πρὸς τὸν οὐρανό, καὶ δὲν γίνεται κανένας λόγος σὲ μᾶς γιὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ προετοιμαζόμαστε γιὰ ἄλλη ζωή, καὶ ἐγκωμιάζεται πολὺ ἡ παρθενία, σκέψου πόσο κακὸ θεωροῦνταν ὅτι εἶναι αὐτό, τότε ποὺ δὲν ὑπῆρχε καμμιὰ ἐλπίδα γιὰ τὰ μέλλοντα, οὔτε ἔγνοια γιὰ τὰ παλιά, καὶ ὅλα τὰ ἔκαναν γιὰ τὰ παρόντα πράγματα, καὶ θεωροῦνταν ἕνα εἶδος κατάρα καὶ καταδίκη τὸ νὰ εἶναι κάποια στείρα καὶ ἄγονη. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πῶ καὶ νὰ περιγράψω μὲ τὸν λόγο τὴ λύπη ἀπὸ τὴν πληγὴ αὐτή. Τὴ μαρτυροῦν οἱ γυναῖκες, ὅσες ἔδειξαν βέβαια ὅλη τὴν ὑπομονή, ὅμως αὐτὴ τὴν ἀτυχία δὲν τὴν ὑπέφεραν, ἀλλὰ ἄλλες δυσανασχετοῦσαν πρὸς τοὺς ἄνδρες τους, ἐνῶ ἄλλες θεωροῦσαν τὸ βίο τους ἀβίωτο.

Ὅμως αὐτὴ τὴ γυναίκα δὲν τὴν πολιορκοῦσε μόνο ἡ θλίψη τῆς στείρωσης, ἀλλὰ καὶ ἄλλο πάθος, ὁ θυμὸς γιὰ τὶς προσβολὲς τῆς ἀντιζήλου. Καὶ ὅπως ὅταν ἄνεμοι, ποὺ φυσοῦν ὁ ἕνας ἀντίθετα πρὸς τὸν ἄλλο, ἔχοντας στὴ μέση τῆς μεταξύ τους μάχης τὸ σκάφος, σηκώνουν πολλὰ κύματα καὶ στὴν πρύμνη καὶ στὴν πρώρα, ὁ κυβερνήτης καθι-

γυνὴ τότε ἐκείνη, καθάπερ πνευμάτων ἐναντίων, τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἀθυμίας εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῆς ἐμπεσόντων καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτῆς διακοπτόντων καὶ πολλὰ τὰ κύματα ἐγειρόντων, οὐχὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσι ἡμέρας, ἀλλ' ἐπ' ἐνιαυτοὺς ὁλοκλήρους (καὶ γὰρ «ἐξ ἱκανοῦ» τοῦτο ἐγένετο, φησίν), ἤνεγκε τὸν χειμῶνα γενναίως καὶ καταποντισθῆναι τὸν λογισμὸν οὐκ εἴασεν. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ φόβος, καθάπερ κυβερνήτης ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, ἔπειθε γενναίως φέρειν τὸ κλυδώνιον ἐκεῖνο, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη διακυβερνῶν αὐτῆς τὴν ψυχήν, ἕως εἰς τὸν εὔδιον λιμένα κατήγαγε πεπληρωμένην τοῦ φορτίου τὴν ναῦν καὶ πολυτίμου θησαυροῦ τὴν γαστέρα γέμουσαν. Οὐ γὰρ χρυσίον, οὐδὲ ἀργύριον ἐβάσταζεν, ἀλλὰ προφήτην καὶ ἱερέα· καὶ διπλοῦς ἦν αὐτῆς τῆς γαστρὸς ὁ ἁγιασμός, ὅτι τε τοιοῦτον ἦν τὸ κυούμενον παιδίον, ὅτι τε ἐξ εὐχῆς καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος τὴν ἀρχὴν τῆς κυήσεως ἔλαβεν.

β'. Οὐχ ὁ φόρτος δὲ μόνον παράδοξος ἦν καὶ θαυμαστός, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐμπορίας παραδοξότερος γέγονεν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸν ἀνθρώποις ἀπέδοτο, οὐδὲ ἐμπόροις τισὶ καὶ καπήλοις, ἀλλ' εὐθέως αὐτὸν ἐκβαλοῦσα τοῦ σκάφους ἐπώλησε τῷ Θεῷ, καὶ τοσαύτην εἰργάσατο τὴν ἐμπορίαν, ὅσην εἰκὸς ἦν Θεῷ συμβαλοῦσαν ἐργάσασθαι. Μετὰ γὰρ τὸ λαβεῖν αὐτόν, ἀντέδωκεν ἕτερον αὐτῇ τέκνον· μᾶλλον δὲ οὐχ ἕν, οὐδὲ δύο, οὐδὲ τρία καὶ τέσσαρα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείονα, «ὅτι στεῖρα», φησίν, «ἔτεκεν ἑπτά, καὶ ὑπερέβη τὸ κεφάλαιον ὁ τόκος». Τοιαύτη γὰρ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πραγματεία· οὐ τὸ πολλοστὸν τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ τὸ πολυπλάσιον ἀποδίδωσι. Καὶ οὐ θήλεα μόνον ἔδωκε τὰ παιδία, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑκατέρας τῆς φύσεως τὸν τόκον αὐτῆς συνεκρότησεν, ὥστε ἀπηρτισμένην αὐτῇ γενέσθαι τὴν ἡδονήν. Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἐπαινέσητε μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ζηλώσητε τὴν πίστιν, τὴν ἀναξικακίαν τῆς γυναικός, ἣν ἠκούσατε μὲν ἐκ μέρους καὶ πρῴην, ὥστε δὲ καὶ τὰ λείψανα ἀποδοῦναι, δότε μοι μικρὸν διηγήσασθαι περὶ τῶν ῥημάτων τῶν μετὰ τὴν πρώτην εὐχὴν πρὸς τὸν ἱερέα καὶ τὸν παῖδα τοῦ ἱερέως γενομένων, ἵνα μάθητε τὸ πρᾷον καὶ τὸ ἥμερον φρόνημα τῆς γυναικός.

«Καὶ ἐγένετο», φησίν, «ὅτε ἐπλήθυνε προσευχομένη ἐνώπιον Κυρίου, καὶ Ἠλεὶ ὁ ἱερεὺς ἐφύλασσε τὸ στόμα αὐτῆς». Διπλῆν ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς ἀρετὴν μαρτυρεῖ τῇ γυναικί, καὶ τὴν καρτερίαν τὴν ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ τὸ τῆς διανοίας ἐγρηγορός· τὸ μέν, διὰ τοῦ εἰπεῖν «ἐπλήθυ-

---

2. Α' Βασ. 1,12.

σμένος στὸ τιμόνι σώζει τὸ σκάφος, ἀποκρούοντας τὶς ἐπιθέσεις τῶν κυμάτων μὲ τὴ σοφία τῆς ἐπιστήμης, ἔτσι καὶ ἡ γυναίκα ἐκείνη τότε, ὅταν ἐπέπεσαν στὴν ψυχή της, σὰν ἀντίθετοι ἄνεμοι, ὁ θυμὸς καὶ ἡ θλίψη, σταματοῦσαν τὸ λογικό της καὶ σήκωναν πολλὰ κύματα, ὄχι μόνο δύο καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσι μέρες, ἀλλὰ ὁλόκληρα χρόνια (γιατὶ λέει ὅτι αὐτὸ γινόταν ἐπὶ πολὺν καιρό), ὑπέμεινε τὴ δοκιμασία γενναῖα καὶ δὲν ἄφησε νὰ καταποντισθεῖ ὁ λογισμός της. Γιατὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καθισμένος σὰν κυβερνήτης στὸ τιμόνι, τὴν ἔπεισε νὰ ὑπομείνει γενναῖα τὴν θαλασσοταραχὴ ἐκείνη, καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ κυβερνάει τὴν ψυχή της, μέχρι ποὺ ὁδήγησε στὸ γαλήνιο λιμάνι γεμάτο μὲ τὸ φορτίο του τὸ πλοῖο, καὶ τὴν κοιλιά της γεμάτη μὲ τὸν πολύτιμο θησαυρό. Γιατὶ δὲν βάσταζε χρυσάφι οὔτε ἀσήμι, ἀλλὰ προφήτη καὶ ἱερέα· καὶ ἦταν διπλὸς ὁ ἁγιασμὸς τῆς κοιλιᾶς αὐτῆς, καὶ διότι τὸ παιδὶ ποὺ κυοφοροῦσε ἦταν τέτοιου εἴδους, καὶ διότι τὴν ἀρχὴ τῆς κυήσεως τὴν ἔλαβε ἀπὸ τὴν προσευχὴ καὶ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ.

Καὶ δὲν ἦταν μόνο τὸ φορτίο παράδοξο καὶ θαυμαστό, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐμπορίας ἔγινε πιὸ παράδοξος· γιατὶ δὲν τὸν παρέδωσε σὲ ἀνθρώπους, οὔτε σὲ κάποιους ἐμπόρους ἢ μικρέμπορους, ἀλλὰ ἀμέσως μόλις τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ σκάφος τὸν πούλησε στὸ Θεό· καὶ ἔκανε τόσο μεγάλο ἐμπόριο, ὅσο ἦταν φυσικὸ νὰ κάνει συμβαλλόμενη μὲ τὸν Θεό. Γιατί, ἀφοῦ ἔλαβε αὐτόν, τῆς ἀνταπέδωσε ἄλλο παιδί· ἢ μᾶλλον ὄχι μόνο ἕνα, οὔτε δύο, οὔτε τρία καὶ τέσσερα, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερα, διότι λέει, «στείρα γέννησε ἑφτὰ» καὶ ξεπέρασε ὁ τόκος τὸ κεφάλαιο. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ δοσοληψία μὲ τὸν Θεό· δὲν ἀποδίδει ἕνα μέρος τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ πολλαπλάσιο. Καὶ δὲν τῆς ἔδωσε μόνο θηλυκὰ παιδιά, ἀλλὰ συνέθεσε καὶ ἀπὸ τὰ δύο φύλα τὸν τόκο της, γιὰ νὰ γίνει ὁλοκληρωμένη ἡ εὐχαρίστηση. Αὐτὰ τὰ λέω ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὴν ἐπαινέσετε, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ γίνετε ζηλωτὲς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνεξικακίας τῆς γυναίκας, τῆς ὁποίας ἀκούσατε ἕνα μέρος καὶ προηγουμένως· γιὰ νὰ σᾶς ἀποδώσω ὅμως καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ἐπιτρέψτε μου νὰ διηγηθῶ γιὰ λίγο τὰ λόγια ποὺ ἀνταλλάχθηκαν μετὰ τὴν πρώτη προσευχὴ μὲ τὸν ἱερέα καὶ τὸν υἱὸ τοῦ ἱερέα, γιὰ νὰ μάθετε τὸν πρᾶο καὶ ἤρεμο χαρακτήρα τῆς γυναίκας.

«Καὶ ὅταν», λέει, «ἐμάκρυνε τὴν προσευχή της ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὁ ἱερέας Ἠλεὶ τῆς ἔκλεισε τὸ στόμα»[2]. Ἐδῶ ὁ συγγραφέας ὁμολογεῖ διπλῆ ἀρετὴ γιὰ τὴ γυναίκα, τὴν καρτερία της στὶς προσευχὲς καὶ τὴν ἐπαγρύπνησή της· τὸ ἕνα μὲ τὸ νὰ πεῖ «ἐπλήθυνε», καὶ τὸ ἄλλο

νε», τὸ δέ, διὰ τοῦ προσθεῖναι «ἐνώπιον Κυρίου»· πάντες μὲν γὰρ εὐχόμεθα, ἀλλ' οὐ πάντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν γὰρ τοῦ σώματος ἐπὶ γῆς κειμένου καὶ τοῦ στόματος εἰκῇ ληροῦντος, ἡ διάνοια πανταχοῦ τῆς οἰκίας καὶ τῆς ἀγορᾶς περιέρχηται, πῶς ὁ τοιοῦτος δυνήσεται εἰπεῖν, ὅτι «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» ηὔξατο; Ἐνώπιον γὰρ Κυρίου εὔχεται, ὁ πάντοθεν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν συλλέγων καὶ μηδὲν ἔχων κοινὸν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἑαυτὸν μετοικίσας καὶ πάντα ἀνθρώπινον λογισμὸν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλών, καθάπερ οὖν καὶ αὕτη ἡ γυνὴ ἐποίησε τότε· ὅλην γὰρ ἑαυτὴν συναγαγοῦσα καὶ συντείνασα τὴν διάνοιαν, ἐκάλει τὸν Θεὸν μετ' ὀδυνωμένης ψυχῆς.

Πῶς δέ φησιν, ὅτι καὶ ἐπλήθυνε τὴν εὐχήν; Καίτοι γε βραχὺ τὸ μέτρον τῆς εὐχῆς τῆς γυναικός. Οὐ γὰρ μακροὺς ἀπέτεινε λόγους, οὐδὲ εἰς μῆκος τὴν ἱκετηρίαν ἐξέτεινεν, ἀλλ' ὀλίγα καὶ ψιλὰ εἶπε ῥήματα, «Ἀδωναΐ Κύριε Ἐλωὶ Σαβαώθ, ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης σου καὶ μνησθῇς μου, μὴ ἐπιλάθῃς τῆς δούλης σου, καὶ δῷς τῇ δούλῃ σου σπέρμα ἀνδρός, δώσω αὐτὸ ἐνώπιόν σου δοτὸν ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ μὴ πίεται, καὶ σίδηρος οὐκ ἀναβήσεται ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ». Ποῖον τοῦτο πλῆθος ῥημάτων; Τί ποτ' οὖν ᾐνίξατο εἰπών, «ἐπλήθυνε»; Συνεχῶς τὰ αὐτὰ ἐφθέγγετο, καὶ οὐκ ἀφίστατο πολὺν δαπανῶσα χρόνον διὰ τῶν αὐτῶν ῥημάτων. Οὕτω γοῦν καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ Χριστὸς ἐπέταξεν εὔχεσθαι. Εἰπὼν γὰρ τοῖς μαθηταῖς, «μὴ κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς εὔχεσθαι καὶ μὴ βαττολογεῖν», καὶ μέτρον ἡμᾶς εὐχῆς ἐδίδαξε, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐν τῷ πλήθει τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ νήψει τῆς διανοίας κεῖται τὸ ἀκουσθῆναι. Πῶς οὖν, φησίν, εἰ ὀλίγα δεῖ εὔχεσθαι, παραβολὴν εἶπεν αὐτοῖς πρὸς τὸ δεῖν ἀεὶ προσεύχεσθαι, ὅτι χήρα τις ἦν, ἣ τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεύξεως ὠμὸν δικαστὴν καὶ ἀπάνθρωπον, οὔτε Θεοῦ φόβον, οὔτε ἀνθρώπων ἔχοντα αἰδῶ, τῇ πυκνότητι τῆς προσόδου κατέκαμψε; Πῶς δὲ καὶ ὁ Παῦλος παραινεῖ λέγων, «τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες», καὶ πάλιν, «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»; Εἰ γὰρ δεῖ μὴ μακροὺς ἀποτείνειν λόγους καὶ συνεχῶς εὔχεσθαι, ἐναντίον τοῦτο ἐκείνου.

Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντίον, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαῖνον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Παῦλος βραχείας καὶ πυκνὰς ποιεῖσθαι

---

3. Α' Βασ. 1,11. 4. Ρωμ. 12,12. 5. Α' Θεσ. 5,17.

μὲ τὸ νὰ προσθέσει «ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»· ὅλοι δηλαδὴ προσευχόμαστε, ἀλλὰ δὲν προσευχόμαστε ὅλοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅταν τὸ σῶμα βρίσκεται στὴ γῆ καὶ τὸ στόμα φλυαρεῖ ἄσκοπα, ὁ νοῦς τριγυρίζει παντοῦ στὸ σπίτι καὶ στὴν ἀγορά, πῶς μπορεῖ αὐτὸς νὰ πεῖ ὅτι προσευχήθηκε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ προσεύχεται ἐκεῖνος ποὺ συγκεντρώνει ἀπὸ παντοῦ τὴν ψυχή του καὶ δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴ γῆ, ἀλλὰ ἔχει μετακομίσει τὸν ἑαυτό του στὸν οὐρανὸ καὶ ἔχει βγάλει ἀπὸ τὴν ψυχή του κάθε ἀνθρώπινο λογισμό, ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε τότε κι αὐτὴ ἡ γυναίκα· γιατί, ἀφοῦ συγκέντρωσε ὅλο τὸν ἑαυτό της κι ἀνύψωσε τὸ νοῦ της, καλοῦσε τὸ Θεὸ μὲ ψυχὴ γεμάτη ὀδύνη.

Γιατί ὅμως λέει, ὅτι παρέτεινε τὴν προσευχή, ἀφοῦ ἡ διάρκεια τῆς προσευχῆς τῆς γυναίκας ἦταν σύντομη; Γιατὶ δὲν ἀπηύθυνε μακροὺς λόγους, οὔτε παρέτεινε τὴν παράκλησή της σὲ μῆκος, ἀλλὰ εἶπε μόνο λίγα καὶ ἁπλᾶ λόγια, «Κύριε τῶν Δυνάμεων, Θεὲ Σαβαώθ, ἐὰν ρίξεις βλέμμα εὐσπλαγχνίας καὶ δεῖς τὴν ταπείνωση τῆς δούλης σου καὶ μὲ θυμηθεῖς καὶ δὲν λησμονήσεις τὴ δούλη σου καὶ δώσεις στὴ δούλη σου ἀνδρικὸ σπέρμα, θὰ τὸ προσφέρω σὲ σένα καὶ θὰ τὸ ἀφιερώσω μέχρι τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του. Καὶ κρασὶ καὶ οἰνοπνευματῶδες ποτὸ δὲν θὰ πιεῖ, καὶ ψαλίδι δὲν θὰ ἀνεβεῖ στὸ κεφάλι του»[3]. Ποιό πλῆθος λόγων εἶναι αὐτό; Τί λοιπὸν ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «ἐπλήθυνε»; Συνεχῶς ἔλεγε τὰ ἴδια καὶ δὲν ἀπομακρυνόταν δαπανώντας πολὺ χρόνο μὲ τὰ ἴδια λόγια. Ἔτσι ἄλλωστε καὶ στὰ Εὐαγγέλια ὁ Χριστὸς παράγγειλε νὰ προσευχόμαστε. Γιατὶ λέγοντας στοὺς μαθητὲς νὰ μὴ προσεύχονται ὅπως οἱ ἐθνικοὶ καὶ νὰ μὴ φλυαροῦν, μᾶς δίδαξε καὶ τὸ μέτρο τῆς προσευχῆς, δείχνοντας ὅτι τὸ νὰ ἀκουσθεῖ ἡ προσυχὴ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ πολλὰ λόγια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ νηφαλιότητα τοῦ νοῦ. Πῶς λοιπόν, λέει, ἐὰν πρέπει νὰ προσευχόμαστε μὲ λίγα λόγια, τοὺς εἶπε παραβολὴ γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ προσεύχονται διαρκῶς; ὅτι δηλαδὴ ὑπῆρχε μιὰ χήρα, ἡ ὁποία μὲ τὴν συνεχῆ παράκλησή της, ἕνα ὠμὸ καὶ ἀπάνθρωπο δικαστή, ποὺ οὔτε φόβο Θεοῦ εἶχε, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ντρεπόταν, μὲ τὶς πυκνὲς ἐπισκέψεις της τὸν ἔκαμψε; Καὶ πῶς ὁ Παῦλος παροτρύνει λέγοντας, «νὰ ἐπιμένετε στὴν προσευχή»[4], καὶ πάλι, «συνεχῶς νὰ προσεύχεσθε»[5]; Γιατί, ἂν πρέπει νὰ μὴ ἀπευθύνουμε μακροὺς λόγους, καὶ συνεχῶς νὰ προσευχόμαστε, αὐτὸ εἶναι ἀντίθετο μὲ ἐκεῖνο.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀντίθετο, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ εἶναι καὶ πολὺ σύμφωνο. Γιατὶ καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Παῦλος παράγγειλαν νὰ κάνουμε σύντο-

τὰς εὐχὰς ἐκέλευσαν ἐξ ὀλίγων διαλειμμάτων. Ἂν μὲν γὰρ εἰς μῆκος ἐκτείνῃ τὸν λόγον, ὀλιγωρήσας πολλάκις, πολλὴν ἔδωκας τὴν ἄδειαν τῷ διαβόλῳ προσελθεῖν καὶ ὑποσκελίσαι καὶ τὴν διάνοιαν ἀπαγαγεῖν τῶν λεγομένων, ἂν δὲ συνεχεῖς καὶ πυκνὰς ποιῇς τὰς εὐχάς, τὸν καιρὸν ἅπαντα τῇ πυκνότητι διαλαμβάνων, δυνήσῃ σωφρονεῖν εὐκόλως, αὐτάς τε τὰς εὐχὰς μετὰ πολλῆς ποιήσῃ τῆς νήψεως, ὃ δὴ καὶ αὕτη ἐποίει, οὐ μακροὺς ἀποτείνουσα λόγους, ἀλλὰ συχνῶς καὶ πυκνότερον προσιοῦσα τῷ Θεῷ. Εἶτα, ἐπειδὴ ἐπεστόμισεν αὐτὴν ὁ ἱερεὺς (τοῦτο γάρ ἐστι τό, «ἐφύλασσε τὸ στόμα αὐτῆς», «καὶ τὰ χείλη αὐτῆς ἐκινεῖτο, φωνὴ δὲ αὐτῆς οὐκ ἠκούετο», ἐβιάσατο καὶ ὑπακοῦσαι τῷ ἱερεῖ καὶ τῆς εὐχῆς ἀποστῆναι. Ἐπεστόμιστο οὖν αὐτῆς ἡ φωνή, οὐκ ἐπεστόμιστο δὲ ἡ παρρησία, ἀλλὰ μειζόνως ἡ καρδία ἔνδον ἐβόα. Τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα εὐχή, ὅταν ἔνδον αἱ βοαὶ ἀναφέρωνται· τοῦτο μάλιστα ψυχῆς πεπονημένης, μὴ τῷ τόνῳ τῆς φωνῆς, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς διανοίας τὴν εὐχὴν ἐπιδείκνυσθαι.

γ'. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ηὔχετο· διὸ καὶ μηδὲν αὐτοῦ φθεγγομένου, φησὶν ὁ Θεός, «τί βοᾷς πρός με;». Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ταύτης μόνον ἐπακούουσι τῆς φωνῆς, ὁ δὲ Θεός, πρὸ ταύτης, τῶν ἔνδοθεν κραζόντων ἀκούει. Ἄρα ἐστὶ καὶ μὴ κράζοντας ἀκούεσθαι, καὶ ἐπ' ἀγορᾶς βαδίζοντας εὔχεσθαι κατὰ διάνοιαν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας, καὶ μετὰ φίλων συνεδρεύοντας, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ποιοῦντας μετὰ σφοδρᾶς τῆς βοῆς καλεῖν τὸν Θεόν, τῆς ἔνδον λέγω, καὶ μηδενὶ τῶν παρόντων κατάδηλον ταύτην ποιεῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἡ γυνὴ αὕτη τότε ἐποίησε. «Φωνὴ γὰρ αὐτῆς οὐκ ἠκούετο», φησί· καὶ εἰσήκουσεν αὐτῆς ὁ Θεός. Τοιαύτη ἦν αὐτῆς ἔνδοθεν ἡ κραυγή. «Καὶ εἶπεν αὐτῇ τὸ παιδάριον Ἡλεί· ἕως πότε μεθυσθήσῃ; Περιελοῦσα τὸν οἶνόν σου ἀπὸ σοῦ, ἄπελθε ἐκ προσώπου Κυρίου». Ἐνταῦθα μάλιστά ἐστι τὴν φιλοσοφίαν τῆς γυναικὸς ἰδεῖν. Ἐπὶ τῆς οἰκίας ἡ ἀντίζηλος ὠνείδιζεν· ἦλθεν εἰς τὸν ναόν, καὶ τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως ὕβρισε καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπετίμησεν. Ἔφυγε τὸν οἴκοι χειμῶνα, ἦλθεν εἰς λιμένα, καὶ κύματα πάλιν εὗρε· ἦλθε φάρμακον λαβεῖν, ἡ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ πληγὴν διὰ τῶν ὀνειδῶν προσεκτήσατο, καὶ τὸ ἕλκος μᾶλλον δι' αὐτῶν ἀνεξαίνετο. Ἴστε γὰρ πῶς αἱ ὀδυνώμεναι ψυχαὶ πρὸς τὰς λοιδορίας καὶ τὰς ὕβρεις διάκεινται. Καθάπερ

6. Α' Βασ. 1,14.

μες καὶ πυκνὲς τὶς προσευχές, μὲ σύντομα διαλείμματα. Γιατί, ἂν παρατείνεις σὲ μῆκος τὸν λόγο, πολλὲς φορὲς ὀλιγωρώντας, δίνεις μεγάλη εὐκαιρία στὸ διάβολο νὰ ἔρθει καὶ νὰ ὑπερισχύσει καὶ νὰ ἀποσπάσει τὸ νοῦ ἀπὸ τὰ λεγόμενα· ἐὰν ὅμως κάνεις συνεχεῖς καὶ πυκνὲς τὶς προσευχές, περιλαμβάνοντας στὴν πυκνότητα ὅλο τὸν χρόνο, μπορεῖς εὔκολα νὰ σωφρονεῖς καὶ νὰ κάνεις τὶς προσευχὲς μὲ μεγάλη νηφαλιότητα, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ αὐτή, ἡ ὁποία δὲν ἀπηύθυνε μακροὺς λόγους, ἀλλὰ προσερχόταν συχνὰ καὶ πυκνὰ στὸ Θεό. Ἔπειτα, ἐπειδὴ τῆς ἔκλεισε τὸ στόμα ὁ ἱερέας (γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἐφύλασσε τὸ στόμα της καὶ τὰ χείλη της βέβαια κινοῦνταν, ἀλλὰ ἡ φωνή της δὲν ἀκουόταν»), ἀναγκάσθηκε νὰ ὑπακούσει στὸν ἱερέα καὶ νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν προσευχή. Ἀποστομώθηκε λοιπὸν ἡ φωνή της, δὲν ἀποστομώθηκε ὅμως τὸ θάρρος της, ἀλλὰ ἀπὸ μέσα ἡ καρδιὰ φώναζε πιὸ δυνατά. Γιατὶ αὐτὸ προπάντων εἶναι προσευχή, ὅταν οἱ φωνὲς βγαίνουν ἀπὸ μέσα· αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς καταπονημένης ψυχῆς, νὰ δείχνει τὴν προσευχὴ ὄχι μὲ τὸν τόνο τῆς φωνῆς, ἀλλὰ μὲ τὴν προθυμία τοῦ νοῦ.

3. Ἔτσι προσευχόταν καὶ ὁ Μωϋσῆς· γι' αὐτό, ἂν καὶ αὐτὸς δὲν ἔλεγε τίποτε, λέει ὁ Θεός· «γιατί φωνάζεις σὲ μένα;». Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι μόνο αὐτὴ τὴ φωνὴ ἀκοῦνε, ἐνῶ ὁ Θεὸς πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἀκούει ἐκείνους ποὺ φωνάζουν ἀπὸ μέσα τους. Ἑπομένως εἶναι δυνατὸ νὰ ἀκουόμαστε καὶ χωρὶς νὰ φωνάζουμε, καὶ καθὼς βαδίζουμε στὴν ἀγορὰ νὰ προσευχόμαστε μὲ τὸ νοῦ μας μὲ πολλὴ προσοχή, καὶ ὅταν βρισκόμαστε μὲ φίλους, καὶ ὁ,τιδήποτε καὶ ἂν κάνουμε, νὰ καλοῦμε τὸ Θεὸ μὲ δυνατὴ φωνή, ἐννοῶ τὴν ἐσωτερική, καὶ σὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς παρόντες νὰ μὴ τὴν κάνουμε φανερή. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε τότε καὶ ἡ γυναίκα αὐτή. Γιατὶ «ἡ φωνή της», λέει, «δὲν ἀκουόταν»· καὶ τὴν ἄκουσε ὁ Θεός. Τέτοια ἦταν ἡ ἐσωτερικὴ κραυγή της. «Καὶ τῆς εἶπε ὁ ὑπηρέτης τοῦ Ἠλεί· μέχρι πότε θὰ εἶσαι μεθυσμένη; ἀφοῦ βγάλεις τὸ κρασὶ ἀπὸ μέσα σου, φύγε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου»[6]. Ἐδῶ κυρίως μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν ὑπομονὴ τῆς γυναίκας. Στὸ σπίτι τὴν ταπείνωνε ἡ ἀντίζηλός της· ἦρθε στὸ ναὸ καὶ τὴν ἔβρισε ὁ ὑπηρέτης τοῦ ἱερέα, καὶ ὁ ἱερέας τὴν ἐπιτίμησε. Ἔφυγε ἀπὸ τὴ δοκιμασία τοῦ σπιτιοῦ, ἦρθε σὲ λιμάνι, καὶ βρῆκε πάλι κύματα· ἦρθε νὰ πάρει φάρμακο, καὶ ὄχι μόνο δὲν πῆρε, ἀλλὰ ἀπέκτησε καὶ πληγὴ ἀπὸ τὶς προσβολές, καὶ μ' αὐτὲς ἐρεθιζόταν περισσότερο ἡ πληγή. Γιατὶ γνωρίζετε πόσο εὐαίσθητες εἶναι οἱ πονεμένες ψυχὲς στὶς προσβολὲς καὶ τὶς βρισιές. Ὅπως δηλαδὴ τὰ

γὰρ τὰ μείζονα τῶν τραυμάτων, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπιβολὴν τῆς χειρὸς ἀνεχόμενα, χείρονα γίνεται, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τεταραγμένη δυσάρεστός τέ ἐστι καὶ πρὸς ἅπαντα δυσχεραίνει καὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος δάκνεται ῥήματος.

Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν ἡ γυνή, καὶ ταῦτα, τοῦ παιδὸς λοιδορουμένου. Εἰ μὲν οὖν ὁ ἱερεὺς ἦν ὁ ὑβρικώς, οὐχ οὕτω θαυμαστὴ ἦν ἡ ἀνεξικακία· τὸ γὰρ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος καὶ ὁ τῆς ἀρχῆς ὄγκος καὶ ἄκουσαν αὐτὴν ἔπειθε σωφρονεῖν. Νυνὶ δὲ οὐδὲ πρὸς τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως ἐδυσχέρανε· διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον τὸν Θεὸν εἰς εὔνοιαν ἐπεσπάσατο. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἄν, λοιδορηθέντες καὶ μυρία παθόντες δεινά, τοὺς ὀνειδίζοντας φέρωμεν γενναίως, μείζονα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εὔνοιαν ἐπισπασόμεθα. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἀπὸ τῶν τῷ Δαυὶδ συμβάντων. Τί δὴ οὖν οὗτος ἔπαθεν; Ἐξέπεσέ ποτε τῆς πατρίδος, καὶ περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐκινδύνευσε, καὶ τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὸν ἀκόλαστον νεανίσκον τὸν τύραννον ἐκεῖνον καὶ πατραλοίαν μεταταξαμένου, ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ οὐκ ἐδυσχέρανεν, οὐδὲ ἀπεδυσπέτησε πρὸς τὸν Θεόν, οὐδὲ εἶπε· 'Τί ποτε τοῦτό ἐστι; συνεχώρησε τῷ παιδὶ κατεξαναστῆναι τοῦ γεγεννηκότος; Καίτοι καί, εἰ δίκαια ἐγκαλεῖν εἶχεν, οὐδὲ οὕτω τοῦτο γενέσθαι ἔδει· νυνὶ δὲ οὐ μικρόν, οὐ μέγα ἠδικημένος παρ' ἡμῶν, περιέρχεται τὴν δεξιὰν ἐπιθυμῶν αἵματι μολῦναι πατρικῷ, καὶ ὁ Θεὸς ἀνέχεται ταῦτα ὁρῶν'. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπε. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον καὶ θαυμαστόν, ὅτι πλανωμένῳ καὶ πάντων ἐκπεπτωκότι, Σεμεεί τις ἄνθρωπος πονηρὸς καὶ μιαρὸς ἐπέθετο αὐτῷ, μιαιφόνον ἀποκαλῶν καὶ ἀσεβῆ καὶ ἑτέροις μυρίοις αὐτὸν πλύνων ὀνείδεσιν· ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως ἠγρίανεν.

Εἰ δὲ λέγοι τις, 'Καὶ τί θαυμαστόν, ὅτι οὐκ ἠμύνατο ἀσθενὴς ὢν καὶ οὐκ ἰσχύων;' Πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι, ὅτι οὐχ οὕτως αὐτὸν ἐθαύμασα, εἰ τὸ διάδημα καὶ τὴν βασιλείαν ἔχων καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος, εἶτα λοιδορούμενος ἤνεγκεν, ὡς νῦν αὐτὸν ἐπαινῶ καὶ ἐκπλήττομαι ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμφορᾶς φιλοσοφήσαντα. Τότε μὲν γὰρ ὁ τῆς ἀρχῆς ὄγκος καὶ τὸ εὐτελὲς τοῦ ὑβρίζοντος καταφρονῆσαι αὐτὸν πολλάκις ἔπειθε. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλάκις τοιαῦτα ἐφιλοσόφησαν, τὴν ὑπερβολὴν τῆς μανίας τῶν ὑβρικότων εἰς ἀπολογίαν

---

7. Β' Βασ. 15,14 ἑ. 8. Β' Βασ. 16,5–8.

μεγάλα τραύματα δὲν ἀνέχονται τὸ παραμικρό ἄγγιγμα τοῦ χεριοῦ καὶ γίνονται χειρότερα, ἔτσι καὶ ἡ ταραγμένη ψυχὴ καὶ δυσαρεστημένη εἶναι καὶ μὲ ὅλα ὑποφέρει καὶ πληγώνεται ἀπὸ τὸν παραμικρὸ λόγο.

Ἀλλ' ὅμως τίποτα τέτοιο δὲν ἔπαθε ἡ γυναίκα, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ τὴν κακολογοῦσε ὁ ὑπηρέτης. Ἐὰν βέβαια ἦταν ὁ ἱερέας ἐκεῖνος ποὺ τὴν ἔβρισε, δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀξιοθαύμαστη ἡ ἀνεξικακία της, γιατὶ τὸ ὑψηλό του ἀξίωμα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας του θὰ τὴν ἀνάγκαζε νὰ πειθαρχήσει καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει. Τώρα ὅμως οὔτε καὶ πρὸς τὸν ὑπηρέτη τοῦ ἱερέως δυσανασχέτησε· γι' αὐτὸ ἀπέσπασε περισσότερο τὴ συμπάθεια τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι κι ἐμεῖς, ἄν, ὅταν βριζόμαστε καὶ ὑφιστάμεθα μύρια κακά, ἀνεχόμαστε μὲ γενναιότητα ἐκείνους ποὺ μᾶς κακολογοῦν, θὰ ἀποσπάσομε μεγαλύτερη εὔνοια ἀπὸ τὸν Θεό. Ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἀπὸ ὅσα συνέβηκαν στὸν Δαβίδ. Τί ἔπαθε λοιπὸν αὐτός; Ἐκδιώχθηκε κάποτε ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ κινδύνευσε νὰ χάσει τὴν ἐλευθερία του καὶ τὴ ζωή του· καὶ ἐνῶ ὁ στρατός του μεταπήδησε πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀκόλαστου ἐκείνου νεανίσκου, τοῦ τυράννου καὶ πατροκτόνου, περιπλανιόταν στὴν ἔρημο καὶ δὲν ἀγανακτοῦσε, οὔτε διαμαρτυρήθηκε στὸ Θεό, οὔτε εἶπε· 'Τί τέλος πάντων εἶναι αὐτὸ τὸ κακό; Ἐπέτρεψε στὸ παιδὶ νὰ ἐπαναστατήσει ἐναντίον αὐτοῦ ποὺ τὸ γέννησε; Ἂν καὶ βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμα εἶχε δίκαιο νὰ μὲ κατηγορεῖ, οὔτε ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνει αὐτό· τώρα ὅμως, χωρὶς νὰ ἀδικηθεῖ οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ἀπὸ μένα, περιφέρεται θέλοντας νὰ μολύνει τὸ δεξὶ χέρι του μὲ τὸ αἷμα τοῦ πατέρα του, καὶ ὁ Θεὸς βλέποντάς τα αὐτὰ τὰ ἀνέχεται'. Ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτα ἀπὸ αὐτά[7]. Καὶ τὸ ἀκόμα πιὸ σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι, ἐνῶ περιπλανιόταν καὶ εἶχε ἐκπέσει ἀπὸ ὅλα, κάποιος Σεμεεί, ἄνθρωπος πονηρὸς καὶ ἀχρεῖος, τοῦ ἐπιτέθηκε, ἀποκαλώντας τον δολοφόνο καὶ ἀσεβῆ καὶ περιλούζοντάς τον μὲ μύριες ἄλλες κατηγορίες[8], καὶ αὐτὸς οὔτε τότε ἀγρίεψε.

Ἐὰν ὅμως κάποιος πεῖ, Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστο ποὺ δὲν ἀμύνθηκε, ἀφοῦ ἦταν ἀδύναμος καὶ ὄχι ἰσχυρός; Κατὰ πρῶτον θὰ μποροῦσα νὰ τοῦ πῶ ἐκεῖνο, ὅτι δὲν θὰ τὸν θαύμαζα τόσο, ἐάν, ἔχοντας τὸ στέμμα καὶ τὴ βασιλεία καὶ καθισμένος στὸ θρόνο, ἀνεχόταν νὰ βρίζεται, ὅσο τὸν ἐπαινῶ τώρα καὶ τὸν θαυμάζω ποὺ στὸν καιρὸ τῆς συμφορᾶς ἐπέδειξε τέτοια φιλοσοφηκότητα. Γιατὶ τότε τὸ ὕψος τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ μηδαμινότητα ἐκείνου ποὺ τὸν ἔβριζε, θὰ τὸν ἔκαναν πολλὲς φορὲς νὰ τὸν περιφρονεῖ. Γιατὶ καὶ ἄλλοι πολλοὶ βασιλεῖς πολλὲς φορὲς ἔδειξαν τέτοια συμπεριφορά, λαμβάνοντας ὡς δικαιολογία τὴν ὑπερβολικὴ μα-

λαβόντες. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἡμῶν εὐημερίας ἀπολαυόντων καὶ κακουμένων, τὰ ὀνείδη καθάπτεσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ὅταν πταίσωμεν, τότε καθικνεῖται μειζόνως ἡμῶν καὶ δάκνει σφοδρότερον. Ἐπὶ δὲ τούτου, καὶ ἕτερόν τι πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι καὶ κύριος ἦν ἀμύνασθαι, ἀλλ' οὐκ ἠμύνατο. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀσθενείας, ἀλλ' ἀνεξικακίας ἦν ἡ φιλοσοφία, τοῦ στρατηγοῦ τότε ἀξιοῦντος ἐπιτραπῆναι διαβῆναι καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμεῖν τὴν ἐκείνου, οὐ μόνον οὐκ ἐπέτρεψεν ὁ Δαυίδ, ἀλλὰ καὶ ἐδυσχέρανε, λέγων· «τί ἐμοὶ καὶ σοί, υἱὲ Σαρουΐα; Ἄφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι, ὅπως ἴδοι τὴν ταπείνωσίν μου Κύριος καὶ ἀνταποδῷ μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας αὐτοῦ τῆς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ», ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο.

δ'. Ὁρᾷς πῶς οἶδεν ὁ δίκαιος, ὅτι τὸ φέρειν γενναίως τὰς λοιδορίας, ἀφορμὴ πλείονος εὐδοκιμήσεως γίνεται; Διὰ τοῦτό ποτε καὶ τὸν Σαοὺλ εἴσω διπλοῦ τειχίου λαβὼν καὶ κύριος ὢν ἀποσφάξαι, ἐφείσατο, καὶ ταῦτα, τῶν παρόντων κελευόντων ὠθῆσαι τὸ ξίφος. Ἀλλ' οὔτε τὸ τῆς ἐξουσίας εὔκολον, οὔτε τὸ παρ' ἑτέρων παροξύνεσθαι, οὔτε τὸ πολλὰ πεπονθέναι δεινά, οὔτε τὸ προσδοκᾶν πείσεσθαι χαλεπώτερα, συνεχώρησεν ἑλκύσαι τὸ ξίφος· καίτοι γε οὐδὲ τῷ στρατοπέδῳ κατάφωρος ἔμελλεν ἔσεσθαι ταύτην ἐργασάμενος τὴν σφαγήν. Σπήλαιον γὰρ ἦν, καὶ οὐδεὶς ἕτερος παρῆν, ἀλλὰ μόνος αὐτός. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅπερ τις μοιχείαν ἐργαζόμενος ἔλεγε, «σκότος κύκλῳ μου καὶ τοῖχοι, τί εὐλαβοῦμαι;», ἀλλ' ἑώρα τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν, καὶ ᾔδει ὅτι ὀφθαλμοὶ Κυρίου μυριοπλασίως ἡλίου φωτεινότεροι. Διὰ τοῦτο πάντα οὕτως ἔπραττέ τε καὶ ἔλεγεν, ὡς ἐκείνου παρόντος καὶ δικάζοντος τοῖς λεγομένοις, καί φησιν, «οὐ μὴ ἐπαγάγω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ χριστὸν Κυρίου». Οὐχ ὁρῶ τὴν πονηρίαν, ἀλλ' ὁρῶ τὴν ἀξίαν. Μή μοι λεγέτω τις ὅτι βίαιος καὶ μιαρὸς οὗτος· ἐγὼ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ τιμῶ ψῆφον, κἂν οὗτος ἀνάξιος φαίνηται. Οὐ γάρ ἐστιν ἐμὸν ἔγκλημα, τὸ τοῦτον ἀνάξιον φανῆναι τῆς τιμῆς.

Ἀκουέτωσαν ὅσοι καταφρονοῦσιν ἱερέων, μανθανέτωσαν ὅσην εὐλάβειαν οὗτος περὶ βασιλέα ἐπεδείξατο. Καίτοι πολὺ τιμιώτερος καὶ αἰδεσιμώτερος βασιλέως ὁ ἱερεύς, ὅσον καὶ ἐπὶ μείζονα ἀρχὴν κέκληται. Μανθανέτωσαν μὴ κρίνειν, μηδὲ εὐθύνας ἀπαιτεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι καὶ εἴκειν. Σὺ μὲν γὰρ τὸν τοῦ ἱερέως βίον, κἂν φαῦλος ᾖ τις καὶ

---

9. Β' Βασ. 16,9–12. 10. Α' Βασ. 24,1 ἑ.
11. Σοφία Σειρὰχ 23,18. 12. Α' Βασ. 24,7.

νία ἐκείνων ποὺ τοὺς ἔβριζαν. Γιατὶ ἐκ φύσεως οἱ βρισιὲς δὲν μᾶς θίγουν ὅμοια ὅταν εὐημεροῦμε καὶ ὅταν ὑποφέρουμε, ἀλλὰ ὅταν φταίξουμε, τότε μᾶς θίγουν περισσότερο καὶ μᾶς πληγώνουν σφοδρότερα. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἰπώθηκαν μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ μποροῦσε νὰ ἀμυνθεῖ, ὅμως δὲν ἀμύνθηκε. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἡ συμπεριφορά του αὐτὴ δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀδυναμίας, ἀλλὰ ἀνεξικακίας, ἐνῶ τότε ὁ στρατηγὸς ζητοῦσε νὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ πάει καὶ νὰ κόψει τὸ κεφάλι ἐκείνου, ὁ Δαβὶδ ὄχι μόνο δὲν τοῦ ἐπέτρεψε, ἀλλὰ καὶ δυσανασχέτησε λέγοντας· «τί σχέση ἔχεις ἐσὺ μὲ μένα, υἱὲ τῆς Σαρουΐας; Ἀφῆστε τον νὰ καταριέται, γιὰ νὰ δεῖ ὁ Κύριος τὴν ταπείνωσή μου καὶ νὰ μοῦ ἀνταποδώσει ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας του τῆς σημερινῆς»[9], πρᾶγμα ποὺ βέβαια καὶ ἔγινε.

4. Βλέπεις πῶς γνώριζε ὁ δίκαιος, ὅτι τὸ νὰ δέχεται κανεὶς μὲ γενναιότητα τὶς βρισιὲς γίνεται ἀφορμὴ γιὰ περισσότερη ἐπιτυχία; Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν κάποτε συνέλαβε τὸν Σαοὺλ μέσα σὲ διπλὸ τεῖχος, ἐνῶ μποροῦσε νὰ τὸν σφάξει, τὸν λυπήθηκε, καὶ αὐτό, τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ παρευρισκόμενοι τὸν προέτρεπαν νὰ βυθίσει τὸ ξίφος. Ὅμως οὔτε ἡ εὐκολία τῆς ἐξουσίας, οὔτε τὸ ὅτι τὸν παρακινοῦσαν οἱ ἄλλοι, οὔτε τὸ ὅτι εἶχε πάθει πολλὰ κακά, οὔτε ὁ φόβος ὅτι θὰ πάθει χειρότερα, τὸν ἔκαναν νὰ τραβήξει τὸ ξίφος, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἐπρόκειτο νὰ γίνει ἀντιληπτὸς ἀπὸ τὸ στρατὸ κάνοντας αὐτὴ τὴ σφαγή, γιατὶ ἦταν σπήλαιο καὶ κανένας ἄλλος δὲν ἦταν παρών, παρὰ μόνο αὐτός[10]. Καὶ δὲν εἶπε ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε κάποιος κάνοντας μοιχεία, «σκοτάδι ὑπάρχει γύρω μου καὶ τοῖχοι· γιατί φοβᾶμαι;»[11], ἀλλὰ ἔβλεπε τὸ ἀκοίμητο μάτι καὶ γνώριζε ὅτι τὰ μάτια τοῦ Κυρίου ἦταν μύριες φορὲς πιὸ φωτεινὰ ἀπὸ τὸν ἥλιο. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἔκανε καὶ τὰ ἔλεγε, σὰν νὰ ἦταν ἐκεῖνος παρὼν καὶ δίκαζε μὲ ὅσα λέγονταν, καὶ λέει· «δὲ θὰ κινήσω τὸ χέρι μου πάνω στὸν χρισμένο ἀπὸ τὸν Κύριο»[12]. Δὲν βλέπω τὴν κακία, ἀλλὰ βλέπω τὸ ἀξίωμα. Ἂς μὴ μοῦ πεῖ κάποιος ὅτι αὐτὸς εἶναι βίαιος καὶ ἀχρεῖος· γιατὶ ἐγὼ τιμῶ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς ἀποδεικνύεται ἀνάξιος. Διότι δὲν εἶναι δικό μου φταίξιμο τὸ ὅτι αὐτὸς φάνηκε ἀνάξιος τῆς τιμῆς ποὺ τοῦ ἔγινε.

Ἂς τὰ ἀκούσουν αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ περιφρονοῦν τοὺς ἱερεῖς, ἂς μάθουν πόση εὐλάβεια ἔδειξε αὐτὸς στὸ βασιλιά. Ἂν καὶ βέβαια ὁ ἱερέας εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερος καὶ σεβαστὸς ἀπὸ τὸ βασιλιά, ὅσο πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ ἐξουσία στὴν ὁποία ἔχει κληθεῖ. Ἂς μάθουν νὰ μὴ κατακρίνουν, οὔτε νὰ ζητοῦν εὐθύνες, ἀλλὰ νὰ ὑποτάσσονται καὶ νὰ πει-

ἠμελεμένος, οὐκ οἶδας, οὗτος δὲ ᾔδει μετ' ἀκριβείας ἅπαντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Σαούλ, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ᾐδεῖτο τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν ἀρχήν. Ὅτι δὲ κἂν εἰδὼς ᾖς ἀκριβῶς, οὐκ ἔχεις ἀπολογίαν οὐδὲ συγγνώμην, καταφρονῶν τῶν προεστώτων καὶ παρακούων τῶν λεγομένων, ἄκουσον πῶς καὶ ταύτην ἡμῶν ἀνεῖλε τὴν πρόφασιν ὁ Χριστός, δι' ὧν φησιν ἐν εὐαγγελίοις· «ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωϋσέως ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε». Ὁρᾷς πῶς ὧν ὁ βίος οὕτω διεφθαρμένος ἦν, ὡς ἄξιος εἶναι διαβολῆς τοῖς μαθητευομένοις, τούτων τὴν παραίνεσιν οὐκ ἠτίμασεν, οὐδὲ τὴν διδαχὴν ἐξέβαλε;

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχὶ τῶν ἱερέων κατηγορεῖν βουλόμενος· μὴ γένοιτο (καὶ γὰρ ὑμεῖς μάρτυρες ἦτε τῆς τε ἀναστροφῆς αὐτῶν καὶ τῆς εὐλαβείας ἁπάσης), ἀλλ' ἵνα ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας πολλὴν αὐτοῖς τὴν αἰδῶ καὶ τὴν τιμὴν παρέχωμεν. Οὐ γὰρ αὐτοὺς τοσοῦτον, ὅσον ἡμᾶς αὐτοὺς ὠφελήσομεν. Ὁ δεχόμενος οὖν προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται. Εἰ γὰρ τοὺς ἀλλήλων βίους οὐκ ἐπετράπημεν κρίνειν, πολλῷ μᾶλλον τοὺς τῶν πατέρων. Ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον (πάλιν γὰρ ἐπὶ τὴν γυναῖκα ταύτην ἐπανελθεῖν ἀναγκαῖον), καὶ ὅτι τὸ φέρειν γενναίως τὰς λοιδορίας πολλῶν ἡμῖν ἀγαθῶν αἴτιον γίνεται, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ συνέβη. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον οὐχ οὕτω θαυμάζω πρὸ τῆς παραινέσεως τῆς γυναικός, ὡς μετὰ τὴν ὀλεθρίαν συμβουλὴν ἐκείνην. Καὶ μή τις παράδοξον εἶναι νομιζέτω τὸ λεγόμενον. Πολλάκις γοῦν οὓς ἡ τῶν πραγμάτων φύσις οὐχ ὑπεσκέλισε, ῥῆμα καὶ παραίνεσις διεφθαρμένη κατέλυσεν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ διάβολος συνειδώς, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς πείρας πληγὴν καὶ τὴν διὰ τῶν ῥημάτων ἐπάγει προσβολήν, ὅπερ οὖν ἐποίησεν καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυίδ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὸν γενναίως ἐνεγκόντα τὴν ἐπανάστασιν τοῦ παιδὸς καὶ τὴν παράνομον ἐκείνην τυραννίδα, βουλόμενος ὑποσκελίσαι τὴν διάνοιαν καὶ πεῖσαι εἰς ὀργὴν ἐκπεσεῖν, καθῆκεν ἐκεῖνον τὸν Σεμεεί, ῥήμασι πικροῖς παρασκευάσας δακεῖν αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ ἐκακούργησεν. Ὡς γὰρ εἶδε κἀκεῖνον καταγελάσαντα αὐτοῦ τῶν βελῶν, καὶ ὥσπερ ἀδαμάντινον πύρ-

---

13. Ματθ. 23,2. 14. Ματθ. 10,41.
15. Ματθ. 7,1. 16. Ἰὼβ 2,10.

θαρχοῦν. Γιατὶ ἐσὺ δὲν γνωρίζεις τὴ ζωὴ τοῦ ἱερέα, ἔστω κι ἂν εἶναι φαῦλος καὶ ἀδιάφορος, ἐνῶ αὐτὸς γνώριζε μὲ ἀκρίβεια ὅλα ὅσα ἔκανε ὁ Σαούλ, ἀλλ' ὅμως καὶ ἔτσι σεβόταν τὴν ἐξουσία ποὺ τοῦ εἶχε δοθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα γνωρίζεις ἀκριβῶς, δὲν ἔχεις δικαιολογία οὔτε συγγνώμη περιφρονώντας τοὺς προεστῶτες καὶ παρακούοντας ὅσα λέγονται, ἄκουσε πῶς ὁ Χριστὸς κατάργησε καὶ αὐτὴ τὴν πρόφασή μας μὲ ὅσα λέει στὰ Εὐαγγέλια· «στὸ θρόνο τοῦ Μωυσῆ κάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· ὅλα λοιπὸν ὅσα σᾶς ποῦν νὰ κάνετε, κάνετέ τα, μὴ κάνετε ὅμως αὐτὰ ποὺ κάνουν ἐκεῖνοι»[13]. Βλέπεις πῶς ἐκείνων ποὺ ἡ ζωὴ ἦταν τόσο διεφθαρμένη, ὥστε νὰ εἶναι ἄξια κατηγορίας στοὺς μαθητές, αὐτῶν τὴν παραίνεση δὲν τὴν θεώρησε ἄτιμη, οὔτε ἀπέρριψε τὴ διδασκαλία;

Καὶ αὐτὰ τὰ λέω, ὄχι ἐπειδὴ θέλω νὰ κατηγορήσω τοὺς ἱερεῖς· μὴ γένοιτο (γιατὶ καὶ σεῖς εἶστε μάρτυρες καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τους καὶ ὅλης τῆς εὐλάβειάς τους), ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς δείχνουμε μὲ πολλὴ ἁπλοχεριὰ μεγάλο σεβασμὸ καὶ τιμή. Διότι δὲν θὰ ὠφελήσουμε τόσο πολὺ αὐτούς, ὅσο ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δέχεται προφήτη καὶ πιστεύει ὅτι εἶναι προφήτης, θὰ ἔχει ἀμοιβὴ προφήτη[14]. Γιατί, ἂν δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ κατακρίνουμε τὴ ζωὴ ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου[15], πολὺ περισσότερο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κατακρίνουμε τὴ ζωὴ τῶν πατέρων. Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἔλεγα (γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθουμε πάλι σ' αὐτὴ τὴ γυναίκα), ὅτι δηλαδὴ καὶ τὸ νὰ ὑπομένουμε γενναῖα τὶς κακολογίες τῶν πολλῶν γίνεται αἴτιο πολλῶν ἀγαθῶν σὲ μᾶς, αὐτὸ συνέβηκε καὶ μὲ τὸν Ἰώβ. Γιατὶ ἐκεῖνον δὲν τὸν θαυμάζω τόσο πρὶν ἀπὸ τὴν παραίνεση τῆς γυναίκας του, ὅσο μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τὴν ὀλέθρια συμβουλή της[16]. Κι' ἂς μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι εἶναι παράδοξο αὐτὸ ποὺ λέω. Γιατὶ πολλὲς φορὲς ἐκείνους ποὺ δὲν κατόρθωσε νὰ τοὺς καταβάλει ἡ φύση τῶν πραγμάτων, τοὺς κατέστρεψε ἕνας λόγος καὶ μιὰ συμβουλὴ διεφθαρμένη. Αὐτὸ ἀκριβῶς γνωρίζοντάς το καλὰ καὶ ὁ διάβολος, μετὰ ἀπὸ τὸ πλῆγμα ποὺ τοῦ κατάφερε, κάνει τὴν ἐπίθεση μὲ τὰ λόγια, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Δαβίδ. Ὅταν εἶδε δηλαδὴ ὅτι ὑπέμεινε γενναῖα τὴν ἐπανάσταση τοῦ παιδιοῦ του καὶ τὴν παράνομη ἐκείνη τυραννία, θέλοντας νὰ κατανικήσει τὸ νοῦ του καὶ νὰ τὸν πείσει νὰ ὀργισθεῖ, ἔστειλε ἐκεῖνον τὸν Σεμεεί, ποὺ τὸν προετοίμασε νὰ πληγώσει τὴν ψυχή του μὲ πικρὰ λόγια. Αὐτὸ τὸ κακούργημα σοφίστηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἰώβ. Γιατί, ὅταν εἶδε ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἀψήφισε τὰ βέλη του καὶ σὰν ἀδαμάντινος πύργος ἀντιστάθηκε σὲ ὅλα

γον πρὸς πάντα στάντα γενναίως, καθώπλισε τὴν γυναῖκα, ἵνα ἀνύποπτος ἡ συμβουλὴ γένηται, καὶ ἐνέκρυψε τὸ δηλητήριον τοῖς ἐκείνης ῥήμασι καὶ τὴν συμφορὰν ἐτραγῴδησε.

Τί οὖν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος; «Ἵνα τί ὡς μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας; Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ μὴ Δεσπότης ἦν, μηδὲ τοσοῦτον ἡμῶν ὑπερέχων, ἀλλὰ φίλος τις ὁμότιμος, ποίαν εἴχομεν ἀπολογίαν, τοσαῦτα εὐεργετηθέντες παρ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἐναντίοις αὐτὸν ἀμειβόμενοι; Εἶδες γνώμην φιλόθεον καὶ πῶς οὐ μεγαλοφρονεῖ οὐδὲ ἐναβρύνεται ἐπὶ τῷ γενναίως ἐνεγκεῖν τὰς ὑπὲρ φύσιν ἐκείνας πληγάς, οὔτε σοφίας εἶναι νομίζει καὶ μεγαλοψυχίας τὴν τοσαύτην ὑπομονήν, ἀλλ' ὥσπερ ἀναγκαῖον ὄφλημα ἐκτιννὺς καὶ οὐδὲν ἀπεικὸς παθών, οὕτως ἐκ περιουσίας τὸ γύναιον ἐπεστόμισε; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ταύτης γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὴν γενναίως φέρουσαν τὴν ἀπαιδίαν καὶ τῷ Θεῷ προσπίπτουσαν, καθῆκε τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως, ὥστε μᾶλλον αὐτὴν ἀγριᾶναι.

Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔπαθεν ἡ γυνή, ἀλλὰ μελετήσασα φέρειν τὰς λοιδορίας ἐπὶ τῆς οἰκίας καὶ τοῖς ὀνείδεσιν ἐγγυμνασαμένη τῆς ἀντιζήλου, ἀδεῶς λοιπὸν πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπεδύετο προσβολάς. Διὸ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ πολλὴν ἐπιείκειαν ἐπεδείκνυτο, ἀνδρείως μάλα καὶ μεγαλοψύχως τὰ σκώμματα φέρουσα, τὰ ἐπὶ τῇ μέθῃ καὶ τῇ παροινίᾳ. Οὐδὲν δὲ οἷον καὶ αὐτῶν ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων. Εἰπόντος γὰρ τοῦ παιδαρίου, «περιελοῦ τὸν οἶνόν σου ἀπὸ σοῦ καὶ ἄπελθε ἐκ προσώπου Κυρίου, ἀπεκρίθη ἡ Ἄννα, καὶ εἶπεν, οὐχί, κύριε». Τὸν ὑβρίσαντα, δεσπότην ἐκάλεσε. Καὶ οὐκ εἶπεν ὃ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων λέγουσιν· 'Εἰπέ μοι, ταῦτα ὁ ἱερεύς, ταῦτα ὁ διδάσκων τοὺς ἄλλους εἰς μέθην καὶ παροινίαν ἔσκωψεν;' ἀλλ' ἐσκόπησεν ὅπως ἀποκρούσαιτο μόνον τὴν ὑπόνοιαν, καίτοι γε οὐκ οὖσαν ἀληθῆ.

ε'. Ἡμεῖς δὲ πολλάκις, ἐπειδὰν λοιδορηθῶμεν, δέον ἀπολογήσασθαι καὶ ἀπαλλαγῆναι, ἐξάπτομεν τὸ πῦρ καὶ καθάπερ θηρία τοῖς ὑβρικόσιν ἐπιπηδῶμεν, ἄγχοντες, ἕλκοντες, εὐθύνας ἀπαιτοῦντες τῶν εἰρημένων, καὶ τούτοις αὐτοῖς, οἷς ποιοῦμεν, τὴν καθ' ἡμῶν βεβαιοῦντες ὑπόνοιαν. Εἰ γὰρ βούλει δεῖξαι τοῖς ὑβρικόσιν, ὡς οὐ μεθύεις, δεῖξον διὰ πρᾳότητος καὶ ἐπιεικείας, μὴ δι' ὕβρεως, μηδὲ διὰ λοιδορίας. Ἂν μὲν γὰρ τυ-

---

17. Ἰὼβ 2,10.
18. Α' Βασ. 1,14-15.

γενναῖα, ὅπλισε τὴ γυναίκα του, ὥστε νὰ γίνει ἡ συμβουλή της ἀνύποπτη, καὶ μέσα στὰ λόγια ἐκείνης ἔκρυψε τὸ δηλητήριό του καὶ ἔκανε τραγικὴ τὴ συμφορά.

Τί ἔκανε λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ γενναῖος; «Γιατί μίλησες σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς ἄμυαλες γυναῖκες; Ἐὰν δεχτήκαμε τὰ καλὰ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Κυρίου, τὰ κακὰ δὲν θὰ τὰ ὑποφέρουμε;»[17]. Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ἐὰν δὲν ἦταν Δεσπότης οὔτε ὑπερεῖχε τόσο πολὺ ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ κάποιος φίλος ἰσότιμος, ποιά δικαιολογία θὰ εἴχαμε, ἐνῶ δεχθήκαμε τόσες εὐεργεσίες ἀπὸ αὐτόν, νὰ τὸν ἀνταμείβουμε μὲ τὰ ἀντίθετα; Εἶδες γνώμη φιλόθεη καὶ πῶς δὲν καυχιέται, οὔτε ὑπερηφανεύεται γιὰ τὸ ὅτι ὑπέμεινε γενναῖα τὶς πάνω ἀπὸ τὴν φύση ἐκεῖνες πληγές, οὔτε πιστεύει ὅτι εἶναι δεῖγμα σοφίας καὶ μεγαλοψυχίας ἡ τόση ὑπομονή του, ἀλλὰ σὰν νὰ ἐξοφλεῖ ἀναγκαῖο χρέος καὶ νὰ μὴ ἔπαθε τίποτα τὸ ἀφύσικο, ἀποστομώνει καὶ μὲ τὸ παραπάνω μάλιστα τὴ γυναίκα του; Αὐτὸ ἔγινε καὶ μὲ τὴ γυναίκα αὐτή. Ὅταν τὴν εἶδε νὰ ὑπομένει γενναῖα τὴν ἀτεκνία καὶ νὰ πέφτει καὶ νὰ ἱκετεύει τὸ Θεό, ἔβαλε τὸν ὑπηρέτη τοῦ ἱερέα, γιὰ νὰ τὴν κάνει νὰ ἀγριέψει περισσότερο.

Ὅμως ἡ γυναίκα δὲν ἔπαθε τίποτα τέτοιο, ἀλλὰ μαθημένη ἀπὸ τὸ σπίτι της νὰ ὑπομένει τὰ κακόλογα καὶ γυμνασμένη μὲ τὶς προσβολὲς τῆς ἀντιζήλου της, ἀντιμετώπισε ἄφοβα τὶς προσβολὲς αὐτές. Γι' αὐτὸ καὶ ἔδειχνε πολλὴ πραότητα στὸ ἱερό, ὑπομένοντας ἀνδρεῖα καὶ μεγαλόψυχα τὶς εἰρωνεῖες γιὰ τὴ μέθη καὶ τὴν ἐξαιτίας αὐτῆς ἀπρεπῆ συμπεριφορά. Οὔτε βέβαια ἦταν δυνατὸ νὰ ἄκουσε αὐτὲς τὶς λέξεις. Γιατί, ὅταν εἶπε ὁ ὑπηρέτης, «σταμάτησε τὴν ἐπήρεια τοῦ κρασιοῦ μέσα σου καὶ φύγε ἀπὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸν Κύριο, ἡ Ἄννα ἀπάντησε καὶ εἶπε· ὄχι, κύριε»[18]. Αὐτὸν ποὺ τὴν ἔβρισε τὸν ἀποκάλεσε κύριο· καὶ δὲν εἶπε αὐτὸ ποὺ λένε οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι· 'Αὐτὰ μοῦ τὰ εἶπε ὁ ἱερέας; Αὐτὸς ποὺ διδάσκει τοὺς ἄλλους μὲ κορόιδεψε γιὰ μέθη καὶ ἀπρεπῆ συμπεριφορά;' Ἀλλὰ φρόντισε ν' ἀποκρούσει μόνο τὴν ὑπόνοια, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἦταν ἀληθινή.

5. Ἐμεῖς ὅμως πολλὲς φορές, ὅταν κακολογηθοῦμε, ἐνῶ πρέπει νὰ ἀπολογηθοῦμε καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦμε, ἀνάβουμε τὴ φωτιὰ καὶ σὰν θηρία ὁρμᾶμε ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μᾶς ἔβρισαν, τοὺς πιάνουμε ἀπὸ τὸ λαιμό, τοὺς σύρουμε, ζητοῦμε ἐξηγήσεις γιὰ αὐτὰ ποὺ εἶπαν, καὶ μ' αὐτὰ ποὺ κάνουμε ἐπιβεβαιώνουμε τὴν ἐναντίον μας ὑπόνοια. Γιατί, ἂν θέλεις νὰ δείξεις στοὺς ὑβριστές σου, ὅτι δὲν εἶσαι μεθυσμένος, δεῖξε το μὲ πραότητα καὶ καλωσύνη, ὄχι μὲ βρισιά, οὔτε μὲ κακολογία. Γιατί,

πτήσῃς τὸν ὑβρικότα, μέθην σου καταγνώσονται πάντες, ἂν δὲ γενναίως ἐνέγκῃς, ἀπεκρούσω διὰ τῶν ἔργων τὴν πονηρὰν ὑποψίαν, ὅπερ οὖν καὶ ἡ γυνὴ τότε ἐποίησε, καὶ εἰποῦσα, «οὐχί, κύριε», δι᾽ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐδείκνυ, ὅτι ψευδὴς ἦν ἡ ὑποψία. Πόθεν δὲ ὅλως καὶ ὑπώπτευσεν ὁ ἱερεὺς τοῦτο; Μὴ γὰρ γελῶσαν εἶδε; μὴ γὰρ χορεύουσαν; μὴ γὰρ περιφερομένην καὶ καταπίπτουσαν; μὴ γὰρ αἰσχρόν τι καὶ ἀνελεύθερον φθεγγομένην ῥῆμα; Πόθεν οὖν ταύτην ἔσχε τὴν ὑπόνοιαν; Οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν ἐκεῖνος, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἡμέρας· καὶ γὰρ ἦν τὸ μεσημβρινόν, ὅτε τὴν εὐχὴν ἐποιεῖτο. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν ἄνωθεν εἰρημένων. «Ἀνέστη», γάρ, φησίν, «Ἄννα μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς ἐν Σηλὼμ καὶ μετὰ τὸ πιεῖν καὶ κατέστη ἐνώπιον Κυρίου».

Ὁρᾷς; Ὃν ἀνέσεως καιρὸν ποιοῦνται ἅπαντες, τοῦτον εὐχῆς ἐποιεῖτο αὕτη καιρόν, καὶ μετὰ τράπεζαν πρὸς ἱκετηρίαν ἀνέτρεχε, καὶ πηγὰς ἠφίει δακρύων, καὶ διάνοιαν παρεῖχε σωφρονοῦσαν καὶ νήφουσαν, καὶ μετὰ τράπεζαν οὕτως ἐκτενῶς ηὔξατο, ὡς δῶρον ὑπὲρ φύσιν λαβεῖν καὶ λῦσαι στείρωσιν καὶ φύσιν ἀσθενήσασαν διορθῶσαι. Ταῦτα τοίνυν ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἐκερδάναμεν, ὥστε εἰδέναι μετ᾽ εὐωχίαν εὔχεσθαι. Ὁ γὰρ πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένος, οὐδέποτε εἰς μέθην καὶ παροινίαν ἐκπεσεῖται, οὐδέποτε ὑπὸ ἀδηφαγίας διαρραγήσεται, ἀλλά, τὴν προσδοκίαν τῆς εὐχῆς ἀντὶ χαλινοῦ τοῖς λογισμοῖς ἐπικειμένης ἔχων, μετὰ τοῦ προσήκοντος μέτρου τῶν παρακειμένων ἅψεται πάντων, καὶ πολλῆς μὲν τὴν ψυχήν, πολλῆς δὲ τὸ σῶμα ἐμπλήσει τῆς εὐλογίας. Τράπεζα γάρ, ἀπὸ εὐχῆς ἀρχομένη καὶ εἰς εὐχὴν καταλήγουσα, οὐδέποτε ὑστερηθήσεται, ἀλλὰ πηγῆς δαψιλέστερον ἅπαντα ἡμῖν οἴσει τὰ ἀγαθά.

Μὴ δὴ τοσοῦτον παρορῶμεν κέρδος. Καὶ γὰρ ἄτοπον τοὺς μὲν οἰκέτας τοὺς ἡμετέρους, εἴ ποτέ τι τῶν παρακειμένων λάβοιεν παρ᾽ ἡμῶν μέρος, εὐχαριστεῖν τε ἡμῖν καὶ μετ᾽ εὐφημίας ἀναχωρεῖν, ἡμᾶς δὲ τοσούτων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν μηδὲ τοσαύτην ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ τὴν τιμήν, καὶ ταῦτα, μέλλοντας πολλῆς ἀπολαύσεσθαι τῆς ἀσφαλείας. Ὅπου γὰρ εὐχὴ καὶ εὐχαριστία, ἁγίου Πνεύματος παραγίνεται χάρις καὶ φυγαδεύονται δαίμονες καὶ πᾶσα ἀντικειμένη δύναμις δραπετεύει καὶ ἀφίσταται. Ὁ μέλλων εἰς εὐχὴν τρέπεσθαι, οὐδὲν ἄτοπον τολμᾷ φθέγξασθαι, οὐδὲ ἐν μέσῃ τραπέζῃ· κἂν φθέγξηται, μεταγινώσκει ταχέ-

---

19. Α΄ Βασ. 1,9.

ἐὰν χτυπήσεις αὐτὸν ποὺ σὲ ἔβρισε, θὰ σὲ κατηγορήσουν ὅλοι ὅτι εἶσαι μεθυσμένος, ἐνῶ ἂν τὸ ὑπομείνεις γενναῖα, ἀποκρούεις ἔμπρακτα τὴν πονηρὴ ὑποψία, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε τότε καὶ ἡ γυναίκα λέγοντας «ὄχι, κύριε», καὶ δείχνοντας μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι ἡ ὑποψία ἦταν ψεύτικη. Ἀπὸ ποῦ ἄλλωστε τὸ ὑποπτεύθηκε ὁ ἱερέας αὐτό; Μήπως τὴν εἶδε νὰ γελάει; μήπως νὰ χορεύει; μήπως νὰ παραπαίει καὶ νὰ πέφτει κάτω; μήπως τὴν ἄκουσε νὰ λέει κάτι τὸ αἰσχρὸ καὶ ἀπρεπές; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν σχημάτισε τὴν ὑποψία αὐτή; Ὄχι ἔτσι ἁπλᾶ οὔτε τυχαῖα ἐκεῖνος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς ἡμέρας· γιατὶ ἦταν μεσημέρι, ὅταν ἔκαμνε τὴν προσευχή. Ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸ αὐτό; Ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέγονται πιὸ πάνω. Γιατὶ λέει, «σηκώθηκε ἡ Ἄννα ἀφοῦ ἔφαγαν στὴ Σηλὼμ καὶ ἤπιαν καὶ στάθηκε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»[19].

Βλέπεις; Τὴν ὥρα ποὺ ὅλοι τὴν ἔχουν γιὰ ἀνάπαυση, αὐτὴν τὴν ἔκανε ὥρα προσευχῆς καὶ μετὰ τὸ τραπέζι ἔτρεξε γιὰ ἱκεσία καὶ ἔχυνε ποτάμια δακρύων, πρόσφερνε νοῦ γεμάτο ἀπὸ σύνεση καὶ διαύγεια, καὶ μετὰ τὸ τραπέζι προσευχήθηκε τόσο ἐκτεταμένα, ὥστε νὰ λάβει δῶρο ποὺ ξεπερνοῦσε τὴ φύση, καὶ νὰ καταργήσει τὴ στείρωση καὶ νὰ διορθώσει τὴ φύση ποὺ ἦταν ἀσθενής. Αὐτὰ λοιπὸν κερδίσαμε ἀπὸ τὴ γυναίκα, ὥστε νὰ γνωρίζουμε νὰ προσευχόμαστε μετὰ ἀπὸ φαγοπότι. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι προετοιμασμένος γι' αὐτό, δὲν θὰ ξεπέσει ποτὲ σὲ μέθη καὶ κακὴ συμπεριφορά, δὲν θὰ σκάσει ποτὲ ἀπὸ τὴν πολυφαγία, ἀλλά, ἔχοντας σὰν χαλινάρι στὸ νοῦ του τὴν προσδοκία τῆς προσευχῆς, θὰ δοκιμάσει ὅλα τὰ στρωμένα φαγητὰ μὲ τὸ ἀνάλογο μέτρο καὶ θὰ γεμίσει καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα του μὲ πολλὴ εὐλογία. Γιατὶ τραπέζι ποὺ ἀρχίζει μὲ προσευχὴ καὶ καταλήγει σὲ προσευχή, δὲν θὰ στερηθεῖ ποτέ, ἀλλὰ θὰ μᾶς προσφέρει πιὸ πλούσια καὶ ἀπὸ πηγὴ ὅλα τὰ ἀγαθά.

Ἂς μὴ παραβλέπουμε λοιπὸν ἕνα τόσο μεγάλο κέρδος. Εἶναι ἄλλωστε παράλογο, οἱ δοῦλοι μας νὰ μᾶς εὐχαριστοῦν καὶ νὰ φεύγουν μὲ ἐγκώμια, ἐὰν κάποτε πάρουν ἕνα μικρὸ μέρος ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουμε, καὶ ἐμεῖς, ποὺ ἀπολαμβάνουμε τόσο πολλὰ ἀγαθά, νὰ μὴ ἀποδίδουμε οὔτε τόση τιμὴ στὸ Θεό, καὶ αὐτό, ἐνῶ πρόκειται νὰ ἔχουμε τόση ἐξασφάλιση. Γιατί, ὅπου ὑπάρχει προσευχὴ καὶ εὐχαριστία, εἶναι παροῦσα ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, φυγαδεύονται οἱ δαίμονες, καὶ δραπετεύει καὶ ἀπομακρύνεται κάθε ἀντίθετη δύναμη. Ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ καταφύγει σὲ προσευχή, δὲν τολμᾶ νὰ πεῖ τίποτα τὰ ἄπρεπο, οὔτε τὴν ὥρα τοῦ τραπεζιοῦ· καὶ ἂν πεῖ, μετανοεῖ γρήγορα. Γι' αὐτὸ

ως. Διὸ χρὴ καὶ ἀρχομένους καὶ λήγοντας εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ· μάλιστα μὲν γὰρ οὐδὲ εἰς μέθην ἐμπεσούμεθα ῥᾳδίως, καθάπερ ἔφθην εἰπών, εἰ καταστήσαιμεν εἰς ταύτην ἑαυτοὺς τὴν συνήθειαν. Ὥστε κἂν κραιπαλῶν, κἂν μεθύων ποτὲ ἀναστῇς, μηδὲ οὕτω καταλύσῃς τὸ ἔθος, ἀλλὰ κἂν καρηβαρῶμεν, κἂν περιφερώμεθα καὶ καταπίπτωμεν, καὶ οὕτως εὐξώμεθα καὶ μὴ διαλύσωμεν τὴν συνήθειαν. Ἂν γὰρ τῇ προτέρᾳ ἡμέρᾳ οὕτως εὔξῃ, τῇ δευτέρᾳ διορθώσῃ τὴν ἐν τῇ προτέρᾳ γενομένην ἀσχημοσύνην ἡμέρᾳ. Ὅταν τοίνυν ἀριστοποιώμεθα, μνημονεύωμεν ταύτης τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ταύτης δακρύων καὶ τῆς μέθης τῆς καλῆς ταύτης. Ἐμέθυε γὰρ καὶ ἡ γυνή, οὐκ ἀπὸ οἴνου, ἀλλ' ἀπ' εὐλαβείας πολλῆς. Εἰ γὰρ μετ' ἄριστον τοιαύτη ἦν, ποία ἦν ὑπὸ τὴν ἕω; Εἰ μετὰ τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν οὕτως ἐκτενῶς προσηύχετο, ὁποία ὑπῆρχε νῆστις οὖσα;

στ'. Ἐπανέλθωμεν τοίνυν πάλιν ἐπὶ τὰ ῥήματα αὐτῆς, τὰ φιλοσοφίας γέμοντα πολλῆς καὶ πρᾳότητος. Εἰποῦσα γάρ, «οὐχί, κύριε», ἐπήγαγε· «γυνὴ ἐν σκληρᾷ ἡμέρᾳ ἐγώ εἰμι καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ πέπωκα». Παρατήρησον πῶς οὐδὲ ἐνταῦθα λέγει τὰ ὀνείδη τῆς ἀντιζήλου, οὐδὲ ἐκπομπεύει τὴν πονηρίαν ἐκείνης, οὐδὲ ἐκτραγῳδεῖ τὴν συμφορὰν τὴν οἰκείαν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀποκαλύπτει τὴν ἑαυτῆς ἀθυμίαν, ὅσον ἀπολογήσασθαι πρὸς τὸν ἱερέα μόνον. «Γυνὴ ἐν σκληρᾷ ἡμέρᾳ», φησίν, «ἐγώ εἰμι καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ πέπωκα, καὶ ἐκχέω τὴν ψυχήν μου ἐνώπιον Κυρίου». Οὐκ εἶπεν, 'εὔχομαι τῷ Θεῷ', 'ἱκετεύω τὸν Θεόν', ἀλλ' «ἐκχέω τὴν ψυχήν μου ἐνώπιον Κυρίου»· τουτέστιν, ὅλην ἐμαυτὴν μετέστησα πρὸς τὸν Θεόν, τὴν διάνοιάν μου ἐξεκένωσα πρὸς αὐτόν, ὅλῃ ψυχῇ καὶ δυνάμει τὴν εὐχήν μου ἐποιησάμην, εἶπον τῷ Θεῷ τὴν συμφορὰν τὴν ἐμήν, ἔδειξα τὸ ἕλκος· ἐκεῖνος τὸ φάρμακον θεῖναι δύναται.

«Μὴ δῷς τὴν δούλην σου εἰς πρόσωπον, εἰς θυγατέρα λοιμήν». Πάλιν δούλην ἑαυτὴν καλεῖ, καὶ πολλὴν ποιεῖται σπουδήν, ὥστε μὴ πονηρὰν δόξαν παρὰ τῷ ἱερεῖ λαβεῖν. Καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτήν· 'Τί δέ μοι μέλει τῆς τούτου διαβολῆς; ἁπλῶς καὶ εἰκῇ κατηγόρησεν, ὑπώπτευσεν εἰς οὐδὲν δέον· τὸ συνειδός μου καθαρὸν ἔστω, καὶ πάντες με διαβαλλέτωσαν', ἀλλὰ τὸν ἀποστολικὸν ἐκεῖνον ἐπλήρου νόμον, τὸν κελεύοντα προνοεῖσθαι καλὰ μὴ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. Καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν ὑποψίαν ἀπεκρούετο λέγουσα, «μὴ δῷς

---

20. Α' Βασ. 1,15.
21. Α' Βασ. 1,15.
22. Α' Βασ. 1,16.

πρέπει καὶ ὅταν ἀρχίζουμε καὶ ὅταν τελειώνουμε τὸ φαγητὸ νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό· γιατὶ ἔτσι δὲν θὰ πέσουμε εὔκολα σὲ μέθη, ὅπως εἶπα πρίν, ἐὰν συνηθίσουμε τὸν ἑαυτό μας σ' αὐτὴν τὴν ἐνέργεια. Ὥστε καὶ ἂν ἀκόμα κάποτε σηκωθεῖς ἀπὸ τὸ τραπέζι ζαλισμένος ἀπὸ τὴν κρεπάλη, καὶ ἂν εἶσαι μεθυσμένος, οὔτε τότε νὰ καταργήσεις τὴ συνήθεια, ἀλλὰ εἴτε ἔχουμε βαρὺ τὸ κεφάλι μας, εἴτε παραπατᾶμε καὶ πέφτουμε κάτω, καὶ τότε νὰ προσευχόμαστε καὶ νὰ μὴ καταργοῦμε τὴ συνήθεια. Γιατί, ἂν τὴν προηγούμενη μέρα προσευχηθεῖς ἔτσι, τὴ δεύτερη μέρα θὰ διορθώσεις τὴν ἀσχημοσύνη ποὺ ἔκανες τὴν προηγούμενη. Ὅταν λοιπὸν γευματίζουμε, νὰ θυμόμαστε αὐτὴ τὴ γυναίκα καὶ τὰ δάκρυά της καὶ αὐτὴ τὴν καλὴ μέθη. Γιατὶ καὶ ἡ γυναίκα ἦταν μεθυσμένη, ὄχι ἀπὸ κρασί, ἀλλὰ ἀπὸ πολλὴ εὐλάβεια. Ἐὰν λοιπὸν μετὰ τὸ γεῦμα ἦταν τέτοια, ποιά ἦταν τὸ πρωί; Ἐὰν μετὰ τὸ φαγητὸ καὶ τὸ πιοτὸ προσευχόταν τόσο παρατεταμένα, πῶς θὰ προσευχόταν ὅταν ἦταν νηστική;

6. Ἂς ξαναγυρίσουμε λοιπὸν πάλι στὰ λόγια της, τὰ γεμάτα ἀπὸ πολλὴ φιλοσοφικότητα καὶ πραότητα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε «ὄχι, κύριε», πρόσθεσε· «εἶμαι μιὰ γυναίκα ποὺ περνῶ δύσκολες ἡμέρες καὶ κρασὶ καὶ οἰνόπνευμα δὲν ἔχω πιεῖ»[20]. Παρατήρησε ὅτι οὔτε ἐδῶ λέει τὶς προσβολὲς τῆς ἀντιζήλου της, οὔτε διαπομπεύει τὴν κακία ἐκείνης, οὔτε διεκτραγωδεῖ τὴ δική της συμφορά, ἀλλὰ ἀποκαλύπτει τὴ λύπη της τόσο μόνο, ὅσο γιὰ νὰ ἀπολογηθεῖ μόνο στὸν ἱερέα. «Εἶμαι γυναίκα ποὺ περνᾶ δύσκολες ἡμέρες καὶ κρασὶ καὶ οἰνόπνευμα δὲν ἔχω πιεῖ καὶ ξεχύνω τὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»[21]. Δὲν εἶπε 'προσεύχομαι στὸ Θεό', 'παρακαλῶ τὸ Θεό', ἀλλὰ «ξεχύνω τὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»· δηλαδὴ ὁλόκληρο τὸ ἑαυτό μου τὸν μετέθεσα στὸ Θεό, τὸν νοῦ μου τὸν ἐκένωσα σ' αὐτόν, ἔκανα τὴν προσευχή μου μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ τὴ δύναμη, εἶπα στὸ Θεὸ τὴ συμφορά μου, ἔδειξα τὴν πληγή μου· ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ προσφέρει τὸ φάρμακο.

«Μὴ θεωρήσεις τὴ δούλη σου ὡς γυναίκα ἁμαρτωλή»[22]. Πάλι δούλη ὀνομάζει τὸν ἑαυτό της, καὶ καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια, ὥστε νὰ μὴ δώσει κακὴ ἐντύπωση στὸν ἱερέα. Καὶ δὲν εἶπε στὸν ἑαυτό της· 'Τί μὲ μέλει γιὰ τὴ δική του κακὴ ἐντύπωση; Ἔτσι ἁπλῶς καὶ στὴν τύχη μὲ κατηγόρησε, μὲ ὑποπτεύτηκε ἐνῶ δὲν ἔπρεπε· ἡ συνείδησή μου νὰ εἶναι καθαρὴ καὶ ἂς μὲ συκοφαντοῦν ὅλοι'· ἀλλὰ ἐφάρμοζε ἐκεῖνον τὸν ἀποστολικὸ νόμο, ποὺ παραγγέλλει νὰ φροντίζουμε γιὰ τὰ καλὰ ὄχι μόνο ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ μὲ κάθε τρόπο ἀπέκρουε τὴν ὑποψία λέγοντας· «μὴ θεωρή-

τὴν δούλην σου εἰς πρόσωπον, εἰς θυγατέρα λοιμήν». Τί δέ ἐστιν, «εἰς πρόσωπον»; Μὴ νομίσῃς ἀναίσχυντον εἶναί με καὶ ἰταμήν. Ἀθυμίας, οὐ παροινίας ἐστὶν αὕτη ἡ παρρησία· ὀδύνης, οὐχὶ μέθης. Τί οὖν ὁ ἱερεύς; Ὅρα κἀκείνου τὴν σύνεσιν· οὐ περιειργάσατο τὴν συμφοράν, οὐκ ἠβουλήθη πολυπραγμονῆσαι τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ τί φησι; «Πορεύου ἐν εἰρήνῃ· δῴη σοι Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ πᾶν αἴτημα, ὃ ᾐτήσω παρ' αὐτοῦ». Τὸν κατήγορον συνήγορον εἰργάσατο ἡ γυνή.

Τοσοῦτόν ἐστιν ἐπιείκεια καὶ πρᾳότης καλόν. Καὶ ἀντὶ ὕβρεως ἐφόδια ἱκανὰ λαβοῦσα ἀπῆλθε καὶ προστάτην ἔσχε καὶ πρεσβευτὴν τὸν ἐπιτιμήσαντα. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίσταται, ἀλλὰ πάλιν φησίν· «εὕροι ἡ δούλη σου χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς σου»· τουτέστι, μάθοις διὰ τοῦ τέλους αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, ὡς οὐκ ἀπὸ παροινίας, ἀλλ' ἐξ ὀδύνης τοσαύτης ἐποιησάμην ἱκετηρίαν καὶ τὴν δέησιν. «Καὶ ἀπελθοῦσα», φησίν, «οὐκέτι συνέπεσεν». Εἶδες πίστιν γυναικός; Πρὶν λάβῃ ὅπερ ᾔτησεν, ἐθάρσησεν ὡς λαβοῦσα. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μετὰ πολλῆς ηὔξατο τῆς σφοδρότητος, μετὰ σπουδῆς ἀδιακρίτου. Διὰ τοῦτο, ὡς τὸ πᾶν εἰληφυῖα, κατῆλθεν. Ἄλλως δέ, καὶ ὁ Θεὸς λοιπὸν αὐτῆς τὴν ἀθυμίαν ἐξέβαλε, μέλλων διδόναι τὸ δῶρον.

Ταύτην ζηλώσωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐν ἁπάσαις ταῖς συμφοραῖς πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγωμεν. Κἂν μὴ ἔχωμεν παιδία, παρ' ἐκείνου αἰτῶμεν· κἂν λάβωμεν, μετὰ πολλῆς ἀνατρέφωμεν αὐτὰ τῆς σπουδῆς, καὶ πάσης μὲν κακίας ἀπάγωμεν τοὺς νέους, μάλιστα δὲ ἀσελγείας· χαλεπὸς γὰρ οὗτος ὁ πόλεμος, καὶ οὐδὲν οὕτως ἐνοχλεῖ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην, ὡς τοῦτο τὸ πάθος. Πανταχόθεν τοίνυν αὐτοὺς τειχίζωμεν συμβουλαῖς, παραινέσεσι, φόβοις, ἀπειλαῖς. Ἂν ταύτης περιγένωνται τῆς ἐπιθυμίας, οὐδὲ ἑτέρᾳ ταχέως ἁλώσονται, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἔσονται κρείττους, καὶ μέθης κρατήσουσι, καὶ τὰς παροινίας καὶ τὰς πονηρὰς συνουσίας πάσῃ σπουδῇ διακρούσονται, καὶ ποθεινότεροι μὲν ἔσονται τοῖς γεγεννηκόσιν, αἰδεσιμώτεροι δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις. Τίς γὰρ οὐκ αἰδεσθήσεται σωφρονοῦντα νέον; Τίς δὲ οὐκ ἀσπάσεται καὶ φιλήσει τὸν χαλινώσαντα τὰς ἀτόπους ἐπιθυμίας; Τίς δὲ οὐχ αἱρήσεται καὶ τῶν σφόδρα εὐπορωτάτων μετὰ πολλῆς αὐτῷ τῆς χάριτος ἐκδοῦναι τὸ θυγάτριον, κἂν ἁπάντων ἐκεῖνος πενέστερος ᾖ; Ὥσπερ γὰρ τὸν ἐν ἀσω-

23. Α΄ Βασ. 1,17. 24. Α΄ Βασ. 1,18.

σεις τὴ δούλη σου ὡς γυναίκα ἁμαρτωλή». Τί σημαίνει ὅμως «εἰς πρόσωπον»; Μὴ νομίσεις ὅτι εἶμαι ἀδιάντροπη καὶ αὐθάδης. Τὸ θάρρος αὐτὸ δὲν ὀφείλεται στὴ ζάλη τῆς μέθης, ἀλλά στὴ λύπη· στὸν πόνο καὶ ὄχι στὴ μέθη. Καὶ τί κάνει ὁ ἱερέας; Κοίταξε καὶ ἐκείνου τὴ σύνεση· δὲν περιεργάσθηκε τὴ συμφορά της, δὲν θέλησε νὰ πολυεξετάσει τὴν αἰτία, ἀλλὰ τί λέει; «Πήγαινε στὸ καλό· εὔχομαι νὰ ἐκπληρώσει ὁ Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ κάθε αἴτημά σου ποὺ ζήτησες ἀπὸ αὐτόν»[23]. Τὸν κατήγορο ἡ γυναίκα τὸν ἔκανε συνήγορο.

Τόσο μεγάλο καλὸ εἶναι ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότητα. Καὶ ἀφοῦ ἀντὶ γιὰ βρισιὰ πῆρε ἀρκετὰ ἐφόδια ἀναχώρησε καὶ εἶχε προστάτη καὶ μεσολαβητὴ ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἐπιτίμησε. Καὶ οὔτε ἔτσι φεύγει, ἀλλὰ πάλι λέει· «εἴθε ἡ δούλη σου νὰ βρεῖ χάρη ἐνώπιόν σου»[24]. Δηλαδὴ μακάρι νὰ μάθεις μὲ τὸ τέλος αὐτὸ καὶ μὲ τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων, ὅτι δὲν ἔκανα τὴν ἱκεσία καὶ τὴ δέηση ἀπὸ παραζάλη μέθης, ἀλλὰ ἀπὸ πολὺ μεγάλη θλίψη. Καὶ ἀφοῦ ἔφυγε, λέει, «δὲν ἔδειχνε πλέον τὸ πρόσωπό της θλίψη». Εἶδες πίστη γυναίκας; Πρὶν πάρει αὐτὸ ποὺ ζήτησε, ἀναθάρρησε σὰν νὰ τὸ πῆρε. Καὶ ἡ αἰτία ἦταν ὅτι προσευχήθηκε μὲ πολὺ δύναμη καὶ μὲ ζῆλο ἐπίμονο. Γι' αὐτὸ καὶ κατέβηκε ἀπὸ τὸν ναὸ σὰν νὰ ἔλαβε τὸ πᾶν. Ἐξάλλου καὶ ὁ Θεὸς ἔδιωξε στὸ ἑξῆς τὴ λύπη της, ἐφόσον ἐπρόκειτο νὰ τῆς δώσει τὸ δῶρο.

Αὐτῆς λοιπὸν ζηλωτὲς νὰ γίνουμε καὶ ἐμεῖς καὶ σὲ ὅλες τὶς συμφορὲς ἂς καταφεύγουμε στὸ Θεό. Καὶ ἂν δὲν ἔχουμε παιδιά, νὰ ζητᾶμε ἀπὸ ἐκεῖνον· καὶ ὅταν τὰ ἀποκτήσουμε νὰ τὰ ἀνατρέφουμε μὲ πολλὴ φροντίδα καὶ νὰ ἀπομακρύνουμε τοὺς νέους ἀπὸ κάθε κακία, καὶ προπαντὸς ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια· γιατὶ εἶναι δύσκολος αὐτὸς ὁ πόλεμος καὶ τίποτα δὲν ἐνοχλεῖ αὐτὴ τὴν ἡλικία, ὅσο τὸ πάθος αὐτό. Ἂς τοὺς περιτειχίζουμε λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ μὲ συμβουλές, παραινέσεις, φόβους, ἀπειλές. Ἂν κατανικήσουν αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία, δὲν θὰ κυριευθοῦν εὔκολα ἀπὸ ἄλλην, ἀλλὰ θὰ γίνουν καὶ ἀνώτεροι ἀπὸ τὰ χρήματα, καὶ θὰ γίνουν κύριοι τῆς μέθης καὶ θὰ ἀποκρούσουν μὲ κάθε φροντίδα καὶ τὴν κραιπάλη καὶ τὶς πονηρὲς συναναστροφές, καὶ θὰ γίνουν ἔτσι πιὸ ποθητοὶ σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς γέννησαν καὶ πιὸ σεβαστοὶ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ ποιός δὲ θὰ σεβασθεῖ ἕνα σώφρονα νέον; Ποιός δὲν θὰ ἀσπασθεῖ καὶ δὲν θὰ φιλήσει ἐκεῖνον ποὺ χαλιναγώγησε τὶς ἄτοπες ἐπιθυμίες του; Καὶ ποιός δὲν θὰ προτιμήσει, καὶ ἀπὸ τοὺς πολὺ εὔπορους, μὲ ὅλη του τὴν καρδιὰ νὰ δώσει τὴ θυγατέρα του σ' αὐτόν, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπὸ ὅλους; Γιατὶ ὅπως ἐκεῖνον ποὺ ζεῖ

τίᾳ ζῶντα καὶ πόρναις προσέχοντα, κἂν ἁπάντων εὐπορώτερος ᾖ, οὐδεὶς οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς θελῆσαι κηδεστὴν λαβεῖν, οὕτω τὸν σώφρονα καὶ σεμνὸν οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὡς ἀποκρούσασθαι καὶ ἀτιμάσαι.

Ἵν' οὖν καὶ ἀνθρώποις αἰδέσιμοι καὶ τῷ Θεῷ ποθεινοὶ οἱ παῖδες γένωνται, κατακοσμῶμεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ μετὰ σωφροσύνης ἐπὶ τοὺς γάμους ἄγωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρόντα αὐτοῖς, ὥσπερ ἐκ πηγῶν, ἅπαντα ἥξει, καὶ τὸν Θεὸν ἕξουσιν ἵλεων, καὶ τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης ἀπολαύσονται δόξης, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ δόξα τιμή, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σὲ ἀσωτία καὶ εἶναι προσκολλημένος στὶς πόρνες, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ πλουσιότερος ἀπὸ ὅλους, κανένας δὲν εἶναι τόσο ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὥστε νά θελήσει νὰ τὸν κάνει συγγενῆ του, ἔτσι τὸν συνετὸ καὶ σεμνὸ κανένας δὲν εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ τὸν ἀποκρούσει καὶ νὰ τὸν περιφρονήσει.

Γιὰ νὰ γίνουν λοιπὸν τὰ παιδιὰ καὶ στοὺς ἀνθρώπους σεβαστὰ καὶ στὸ Θεὸ ἀγαπητά, ἂς στολίζουμε τὶς ψυχές τους καὶ ἂς τὰ ὁδηγοῦμε στοὺς γάμους μὲ σωφροσύνη. Γιατὶ ἔτσι καὶ ὅλα τὰ παρόντα ἀγαθὰ θὰ τοὺς ἔρθουν σὰν ἀπὸ πηγές, καὶ θὰ ἔχουν τὸ Θεὸ εὐνοϊκό, καὶ θὰ ἀπολαύσουν καὶ τὴν παροῦσα καὶ τὴ μέλλουσα δόξα, τὴν ὁποία εἴθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ ὁποῖο ἁρμόζει δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη στὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΝΑΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΣΑΜΟΥΗΛ ΓΑΛΑΚΤΟΤΡΟΦΙΑΝ

Καὶ ὅτι χρήσιμος ἡ περὶ τὸν τόκον βραδύτης, καὶ ὅτι ἐπικίνδυνον καὶ σφαλερὸν τὸ τῶν παίδων ἀμελεῖν.

α'. Εἰ μὴ δοκῶ προσκορὴς τισιν εἶναι καὶ φορτικός, βούλομαι τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἅψασθαι πάλιν, ὑπὲρ ἧς καὶ πρῴην ὑμῖν διελέχθην, καὶ πρὸς τὴν Ἄνναν ὑμᾶς χειραγωγῆσαι, καὶ εἰς τὸν λειμῶνα τῶν κατορθωμάτων τῆς γυναικὸς εἰσαγαγεῖν τὸν λόγον· λειμῶνα οὐχὶ ροδωνίαν ἔχοντα, οὐδὲ ἄνθη μαραινόμενα, ἀλλ' εὐχὴν καὶ πίστιν καὶ ἀνεξικακίαν πολλήν. Πολὺ γὰρ ταῦτα τῶν ἠρινῶν ἀνθέων εὐωδέστερα, οὐχι πηγαῖς ὑδάτων, ἀλλ' ὄμβροις δακρύων ἀρδόμενα. Οὐ γὰρ οὕτω τοὺς κήπους αἱ πηγαὶ τῶν ναμάτων εὐθαλεστέρους ποιοῦσιν, ὡς τὸ φυτὸν τῆς εὐχῆς αἱ πηγαὶ τῶν δακρύων ποτίζουσαι, πρὸς ὕψος μέγιστον ἀνατρέχειν παρασκευάζουσιν, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ταύτης ἐγένετο. Ὁμοῦ γὰρ ἐφθέγξατο, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνέδραμεν ἡ εὐχὴ καὶ καρπὸν ἤνεγκεν ὥριμον αὐτῇ, τὸν ἅγιον Σαμουήλ.

Μὴ δὴ δυσχεράνητε, εἰ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἀρχόμεθα πάλιν. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἐροῦμεν, ἀλλ' ἕτερά τινα νέα καὶ πρόσφατα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς τραπέζης ἐξ ἑνὸς ὄψου πολλὰ ἄν τις ἐδέσματα κατασκευάσειε. Καὶ τοὺς χρυσοχόους δὲ ὁρῶμεν ἀπὸ μιᾶς μάζης χρυσίου καὶ ψέλλια καὶ περιδέρραια καὶ ἕτερα πολλὰ ποιοῦντας χρυσία. Εἰ γὰρ καὶ μονοειδὴς ἡ ὕλη, ἀλλὰ ποικίλον ἡ τέχνη καὶ οὐ στενοχωρεῖται τῷ μονοτρόπῳ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας, εὐπόριστος οὖσα καὶ πολυμήχανος. Εἰ δὲ τὰ ἐνταῦθα τοιαῦτα, πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις. Ὅτι γὰρ ποικίλη ταύτης ἡ τράπεζα καὶ πολύτροπος καὶ πολυειδής, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «ᾧ μὲν διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαι-

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

ΣΤΗΝ ΑΝΝΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΘΗΛΑΣΜΟ ΤΟΥ ΣΑΜΟΥΗΛ

Καὶ ὅτι ἡ καθυστέρηση τῆς γέννας εἶναι χρήσιμη καὶ ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνο καὶ σφάλμα νὰ ἀμελεῖ κανεὶς γιὰ τὰ παιδιά.

1. Ἂν δὲν φαίνομαι σὲ μερικοὺς ὅτι εἶμαι βαρετὸς καὶ φορτικός, θέλω νὰ ἀσχοληθῶ καὶ πάλι μὲ τὸ ἴδιο θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ προηγουμένως σᾶς εἶχα μιλήσει, καὶ νὰ σᾶς ὁδηγήσω στὴν Ἄννα καὶ νὰ φέρω τὸν λόγο στὸ λιβάδι τῶν κατορθωμάτων τῆς γυναίκας αὐτῆς· λιβάδι ποὺ δὲν ἔχει τριαντάφυλλα, οὔτε ἄνθη ποὺ μαραίνονται, ἀλλὰ προσευχὴ καὶ πίστη καὶ πολλὴ ἀνεξικακία. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι πολὺ πιὸ εὐώδη ἀπὸ τὰ ἀνοιξιάτικα λουλούδια, ἐπειδὴ ποτίζονται ὄχι μὲ ἄφθονα νερά, ἀλλὰ μὲ βροχὴ δακρύων. Γιατὶ δὲν κάνουν τόσο πολὺ θαλεροὺς τοὺς κήπους τὰ πολλὰ νερὰ τῶν πηγῶν, ὅσο τὸ φυτὸ τῆς προσευχῆς ποὺ τὸ ποτίζουν πηγὲς δακρύων, ποὺ τὸ κάνουν νὰ κατευθύνεται πρὸς τὰ ἄνω, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε καὶ μὲ τὴ γυναίκα αὐτή. Γιατὶ μόλις μίλησε, ἀμέσως ἡ προσευχὴ ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ καὶ τῆς ἔφερε καρπὸ ὥριμο, τὸν ἅγιο Σαμουήλ.

Μὴ δυσανασχετήσετε λοιπόν, ἐπειδὴ ἀρχίζουμε μὲ τὸ ἴδιο θέμα. Καθόσον δὲν θὰ ποῦμε τὰ ἴδια, ἀλλὰ μερικὰ ἄλλα νέα καὶ πρόσφατα. Γιατὶ καὶ στὸ αἰσθητὸ τραπέζι ἀπὸ ἕνα τρόφιμο θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ παρασκευάσει πολλὰ φαγητά. Ἐπίσης βλέπουμε καὶ τοὺς χρυσοχόους νὰ κάνουν ἀπὸ μιὰ μάζα χρυσοῦ καὶ βραχιόλια καὶ περιδέραια καὶ ἄλλα πολλὰ χρυσαφικά. Γιατί, ἂν καὶ ἡ ὕλη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα εἶδος, ἡ τέχνη ὅμως εἶναι ποικίλη καὶ δὲν δυσχεραίνεται ἀπὸ τὴ μονοτονία τῆς ὕλης ποὺ χρησιμοποιεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἐφευρετικὴ καὶ ἐπινοητική. Καὶ ἐὰν τὰ ἐδῶ εἶναι τέτοια, πολὺ περισσότερο ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος. Ὅτι λοιπὸν τὸ τραπέζι της εἶναι ποικίλο καὶ πλούσιο καὶ μὲ πολλὰ εἴδη, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέει· «σὲ ἄλλον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα δίνεται λόγος σοφίας, σὲ ἄλλον λόγος γνώσεως, σὲ ἄλλον πίστη, σὲ ἄλλους πάλι χαρίσματα νὰ θεραπεύουν, νὰ βοηθοῦν, νὰ κυβερνοῦν, νὰ μιλοῦν ξένες γλῶσσες. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα,

ροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται». Ὁρᾷς πῶς ποικίλη; Οἱ ποταμοὶ πολλοί, ἀλλὰ μία, φησίν, ἡ πηγή· διάφορα τὰ ἐδέσματα, ἀλλ' εἷς ὁ ἑστιάτωρ. Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, μὴ ἀποκάμωμεν. Εἴδομεν δὲ αὐτὴν στεῖραν οὖσαν, εἴδομεν αὐτὴν μητέρα γενομένην, εἴδομεν δακρύουσαν, εἴδομεν χαίρουσαν, συνηλγήσαμεν τότε· συνησθῶμεν σήμερον. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσε, «χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων». Τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ τῶν συνακμασάντων ἡμῖν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πάλαι γεγενημένων ποιεῖν χρή.

Καὶ μή μοι λεγέτω τις· 'Καὶ τί μοι κέρδος ἀπὸ τῆς Ἄννης ἔσται καὶ τῶν ταύτης διηγημάτων;' Αἵ τε γὰρ στεῖραι δυνήσονται μαθεῖν, πῶς ἂν γένοιντο μητέρες, καὶ αἱ μητέρες εἴσονται πάλιν, ποῖος παιδοτροφίας ἄριστος ἂν γένοιτο τρόπος. Οὐ γυναῖκες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες μέγιστα ἀπὸ τῆς ἱστορίας ταύτης καρπώσονται, παιδευθέντες ἡμέρως πρὸς τὰς αὐτῶν διακεῖσθαι γυναῖκας, κἂν ἀπαιδίαν νοσῶσι, καθάπερ ὁ Ἐλκανὰ πρὸς τὴν Ἄνναν διέκειτο. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τούτου μεῖζον κερδανοῦσι, μαθόντες ὅτι δεῖ τοὺς γονεῖς ἅπαντας τῷ Θεῷ τὰ τεχθέντα τρέφειν παιδία. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ χρήματα καὶ ἀργύριον οὐκ ἔστιν λαβεῖν ἀπὸ τοῦ διηγήματος, ἀνόνητον ἡμῖν εἶναι τὴν ἀκρόασιν νομίζωμεν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο κερδαλέαν καὶ ὠφέλιμον, ἐπειδὴ οὐ χρυσίον καὶ ἀργυρίον, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον τούτων ἐστί, ψυχῆς εὐλάβειαν καὶ τοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἡμῖν δείκνυσι θησαυρούς, καὶ διδάσκει πῶς ἅπαντα διακρουσόμεθα κίνδυνον. Χρήματα μὲν γὰρ παρασχεῖν καὶ ἀνθρώποις ῥᾴδιον, διορθῶσαι δὲ φύσιν καὶ ἀθυμίαν λῦσαι τοιαύτην καὶ ὀδύνην ἀνελεῖν καὶ ψυχὴν ἀναστῆσαι καταπίπτειν μέλλουσαν, ἀνθρώπῳ μὲν οὐδενί, τῷ δὲ τῆς φύσεως Δεσπότῃ μόνῳ δυνατόν.

Σὺ δέ, εἰ μὲν νόσημα ἀνίατον ἔχουσα καὶ τὴν πόλιν περιελθοῦσα ἅπασαν καὶ χρήματα δαπανήσασα καὶ ἰατροῖς χρησαμένη πολλοῖς καὶ μηδεμίαν εὑροῦσα παραμυθίαν, ἐνέτυχες γυναικὶ τὸ αὐτὸ παθούσῃ πάθος καὶ ἀπαλλαγείσῃ, οὐκ ἂν ἀπέστης ἱκετεύουσα, παρακαλοῦσα, δεομένη, ὥστε πεῖσαι τὸν ἀπαλλάξαντα δεῖξαι, νυνὶ δὲ ὁρῶσα Ἄνναν ἑστῶσαν ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὸ πάθος αὐτῆς ἐξηγουμένην καὶ τὸ φάρμακον λέγουσαν καὶ τὸν ἰατρὸν δεικνύουσαν χωρὶς ἱκετηρίας, χωρὶς πα-

1. Α' Κορ. 12,8–11.
2. Ρωμ. 12,15.

ποὺ τὰ διανέμει στὸν καθένα ἰδιαίτερα, ὅπως αὐτὸ θέλει»[1]. Βλέπεις πῶς εἶναι ποικίλη ἡ χάρη; Τὰ ποτάμια εἶναι πολλά, ἀλλὰ ἡ πηγὴ εἶναι μία· τὰ φαγητὰ διάφορα, ἀλλὰ ὁ ἐστιάτορας ἕνας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος εἶναι τόσο μεγάλη, ἂς μὴ ἀποκάμνουμε. Καὶ εἴδαμε αὐτὴν νὰ εἶναι στείρα, τὴν εἴδαμε νὰ γίνεται μητέρα, τὴν εἴδαμε νὰ δακρύζει, τὴν εἴδαμε νὰ χαίρεται· τότε συμπονέσαμε, σήμερα ἂς χαροῦμε μαζί της. Ἔτσι παρήγγειλε καὶ ὁ Παῦλος, «νὰ χαιρόμαστε μαζὶ μ' ἐκείνους ποὺ χαίρονται καὶ νὰ κλαῖμε μαζὶ μ' ἐκείνους ποὺ κλαῖνε»[2]. Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ κάνουμε ὄχι μόνο γιὰ τοὺς σύγχρονούς μας ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔζησαν παλαιά.

Καὶ ἂς μὴ λέει κάποιος· 'Καὶ τί κέρδος θὰ ἔχω ἀπὸ τὴν Ἄννα καὶ τὶς ἱστορίες της;' Γιατὶ καὶ οἱ στεῖρες θὰ μπορέσουν νὰ μάθουν, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουν μητέρες, καὶ οἱ μητέρες ἐπίσης θὰ μάθουν ποιός εἶναι ὁ ἄριστος τρόπος ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν. Καὶ ὄχι μόνο οἱ γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες θὰ ὠφεληθοῦν πολὺ ἀπὸ τὴν ἱστορία αὐτή, διδασκόμενοι νὰ φέρονται μὲ ἡμερότητα στὶς γυναῖκες τους, καὶ ὅταν πάσχουν ἀπὸ ἀτεκνία, ὅπως ὁ Ἐλκανὰ στὴν Ἄννα. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ θὰ κερδήσουν καὶ ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό, ἀφοῦ θὰ μάθουν ὅτι πρέπει ὅλοι οἱ γονεῖς νὰ ἀνατρέφουν τὰ παιδιά τους ὅπως ἀρέσει στὸ Θεό. Ἂς μὴ νομίζουμε λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε νὰ κερδήσουμε χρήματα καὶ ἀσήμι ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἱστορία, εἶναι ἀνώφελη σ' ἐμᾶς ἡ ἀκρόασή της, ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ τὴν θεωρήσουμε κερδοφόρα καὶ ὠφέλιμη, ἐπειδὴ δὲν μᾶς δίνει χρυσάφι καὶ ἀσήμι, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πολὺ ἀνώτερο ἀπὸ αὐτά, δηλαδὴ τὴν εὐλάβεια τῆς ψυχῆς, μᾶς δείχνει τοὺς οὐράνιους θησαυρούς, καὶ μᾶς διδάσκει μὲ ποιό τρόπο θὰ ἀποκρούσουμε κάθε κίνδυνο. Γιατὶ τὸ νὰ δώσει κανεὶς χρήματα εἶναι εὔκολο καὶ στοὺς ἀνθρώπους, τὸ νὰ διορθώσει ὅμως τὴ φύση καὶ νὰ διαλύσει τέτοια λύπη, νὰ καταργήσει τὸν πόνο καὶ νὰ ἀνορθώσει ψυχὴ ποὺ πρόκειται νὰ καταρρεύσει, σὲ κανένα ἄνθρωπο δὲν εἶναι δυνατό, παρὰ μόνο στὸ Δεσπότη τῆς φύσεως.

Ἐσὺ βέβαια, ἐὰν εἶχες μιὰ ἀρρώστια ἀνίατη καί, ἀφοῦ γύρισες ὁλόκληρη τὴν πόλη καὶ ξόδεψες χρήματα καὶ ἐπισκέφθηκες πολλοὺς γιατροὺς καὶ δὲν βρῆκες καμμιὰ παρηγοριά, συναντώντας κάποια γυναίκα ποὺ πέρασε τὴν ἴδια πάθηση καὶ θεραπεύτηκε, δὲν θὰ σταματοῦσες νὰ τὴν ἱκετεύεις, νὰ τὴν παρακαλεῖς, νὰ τὴν ἱκετεύεις θερμὰ γιὰ νὰ τὴν πείσεις νὰ σοῦ δείξει αὐτὸν ποὺ τὴν θεράπευσε, καὶ τώρα, βλέποντας τὴν Ἄννα νὰ βρίσκεται ἀνάμεσά μας καὶ νὰ μᾶς ἐξηγεῖ τὴν πάθη-

ρακλήσεως, οὐ προσελεύσῃ καὶ λήψῃ τὸ φάρμακον, οὐδὲ ἀκούσῃ τῆς ἱστορίας μετ' ἀκριβείας ἁπάσης; Καὶ τίνος δυνήσῃ ποτὲ ἐπιτυχεῖν ἀγαθοῦ; Ἀλλ' ἕτεροι μὲν καὶ πελάγη διέβαλον μακρὰ πολλάκις καὶ πολλὴν ἀποδημίαν ἐστείλαντο καὶ χρήματα ἐδαπάνησαν καὶ πόνον ὑπέμειναν, ἵνα τὸν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας μηνυθέντα ἰατρὸν ἴδωσι, καὶ ταῦτα οὐ σφόδρα θαρροῦντες, ὅτι πάντως ἀπαλλαγήσονται τοῦ νοσήματος, σὺ δέ, ὦ γύναι, οὐ διαπόντιον ἀποδημίαν στέλλεσθαι μέλλουσα, οὐδὲ εἰς τὴν ὑπερορίαν μετοικίζεσθαι, οὐδὲ πόνον τινὰ τοιοῦτον ὑπομένειν· καὶ τί λέγω τὴν ὑπερορίαν; οὐδὲ αὐτὸν μὲν οὖν τὸν οὐδὸν ἀναγκαζομένη τῆς οἰκίας ὑπερβῆναι, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ δυναμένη τῷ θαλάμῳ συγγενέσθαι τῷ ἰατρῷ καὶ χωρὶς μεσίτου τινὸς αὐτῷ διαλεχθῆναι περὶ πάντων ὧν ἂν ἐθέλῃς («Θεὸς» γάρ, φησίν, «ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρωθεν»), ἀναβάλλῃ καὶ ὀκνεῖς; Καὶ ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν; τίνος ἀπολαύσῃ συγγνώμης, ὅταν καὶ εὔκολον καὶ πανταχόθεν ῥᾳδίαν τῶν ἐπικειμένων κακῶν ἀπαλλαγὴν εὑρεῖν δυναμένη, ῥαθυμῇς καὶ τὴν σαυτῆς σωτηρίαν προδιδῷς; Οὐ γὰρ δὴ μόνον στείρωσιν ὁ ἰατρὸς οὗτος, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὁτιοῦν νόσημα καὶ ψυχῆς καὶ σώματος θεραπεῦσαι δύναται, θελήσας μόνον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι χωρὶς πόνου καὶ ἀποδημίας καὶ δαπάνης καὶ μεσιτῶν, ἀλλ' ὅτι καὶ χωρὶς ἀλγηδόνος τὴν ἰατρείαν ποιεῖται. Οὐ γὰρ σιδήρῳ καὶ πυρὶ πρὸς τὸ πάθος ἵσταται, καθάπερ οἱ τῶν ἰατρῶν παῖδες ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀρκεῖ νεῦσαι μόνον, καὶ πᾶσα μὲν ἀθυμία, πᾶσα δὲ ὀδύνη καὶ πάθος ἅπαν δραπετεύει καὶ φυγαδεύεται.

β'. Μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν, μηδὲ ἀναβαλλώμεθα, κἂν πένητες ὦμεν καὶ εἰς ἐσχάτην καταπεπτωκότες ἔνδειαν. Οὐδὲ γὰρ χρήματά ἐστι καταβαλεῖν, ἵνα πενίαν προβαλλώμεθα. Οὐ γὰρ ἀργύριον οὗτος ὁ ἰατρὸς ἀπαιτεῖ τὸν μισθόν, ἀλλὰ δάκρυα καὶ εὐχὰς καὶ πίστιν. Κἂν ταῦτα ἔχων πρὸς αὐτὸν ἔλθῃς, λήψῃ πάντως ὅπερ ἂν αἰτήσῃς καὶ ἀπελαύσῃ μετὰ πολλῆς τῆς εὐφροσύνης. Καὶ τοῦτο μὲν πολαχόθεν ἔξεστι μαθεῖν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ταύτης· οὐ γὰρ χρυσίον καὶ ἀργύριον καταβαλοῦσα, ἀλλ' εὐχὴν καὶ πίστιν καὶ δάκρυα, ὅπερ ᾔτησε λαβοῦσα, οὕτως ἀπῆλθε. Μὴ τοίνυν νομίζωμεν ἀκερδὲς ἡμῖν εἶναι τὸ διήγημα· «ταῦτα γὰρ ἐγράφη», φησί, «πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν

3. Ἱερ. 23,23.

σή της καὶ νὰ λέει τὸ φάρμακο καὶ νὰ δείχνει τὸν γιατρό, χωρὶς ἱκεσίες καὶ παρακλήσεις, δὲν θὰ πλησιάσεις νὰ πάρεις τὸ φάρμακο, οὔτε νὰ ἀκούσεις ὁλόκληρη τὴν ἱστορία μὲ προσοχή; Καὶ ποιό ἀγαθὸ θὰ μπορέσεις ποτὲ νὰ ἐπιτύχεις; Ἄλλοι βέβαια διέσχισαν μεγάλα πέλαγα πολλὲς φορὲς καὶ ταξίδεψαν πολὺ καὶ ξόδεψαν χρήματα καὶ ὑπέφεραν ταλαιπωρίες, γιὰ νὰ δοῦν τὸν γιατρὸ ποὺ πληροφορήθηκαν ὅτι θεραπεύει σὲ ξένη χώρα, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ πιστεύουν πολὺ ὅτι θὰ ἀπαλλαγοῦν ὁπωσδήποτε ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, καὶ σύ, γυναίκα, ἐνῶ δὲν χρειάζεται νὰ κάνεις ὑπερπόντια ἀποδημία, οὔτε νὰ μετακινηθεῖς πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα, οὔτε νὰ ὑποστεῖς κανένα παρόμοιο κόπο (ἀλλὰ γιατί μιλῶ γιὰ διάβαση συνόρων; Δὲν ἀναγκάζεσαι οὔτε τὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ περάσεις, ἀλλὰ μπορεῖς καὶ μέσα στὸ δωμάτιό σου νὰ συναντηθεῖς μὲ τὸν γιατρὸ καὶ νὰ μιλήσεις μαζί του χωρὶς κανένα μεσίτη γιὰ ὅλα ὅσα θέλεις· γιατὶ λέει· «εἶμαι Θεὸς ποὺ βρίσκομαι κοντὰ καὶ ὄχι Θεὸς ἀπὸ μακριά»)[3], ἀναβάλλεις καὶ ἀδιαφορεῖς; Καὶ ποιά δικαιολογία θὰ ἔχεις; ποιά συγγνώμη θὰ λάβεις, ὅταν, ἐνῶ μπορεῖς εὔκολα καὶ παντοῦ νὰ βρεῖς ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ σοῦ ἐπιφυλάσσει ἡ ζωή, ἐσὺ ἀμελεῖς καὶ προδίνεις τὴ σωτηρία σου; Γιατὶ ὄχι μόνο τὴ στείρωση, ἀλλὰ καὶ ὁποιαδήποτε ἄλλη πάθηση ψυχῆς καὶ σώματος μπορεῖ νὰ θεραπεύσει ὁ γιατρὸς αὐτός, ἀρκεῖ νὰ τὸ θελήσει. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ θεραπεύει χωρὶς κόπο καὶ ἀποδημία καὶ δαπάνη καὶ μεσίτες, ἀλλὰ ὅτι θεραπεύει καὶ χωρὶς πόνο. Γιατὶ δὲν στέκεται μπροστὰ στὴν πάθηση μὲ μαχαίρι καὶ φωτιά, ὅπως κάνουν οἱ βοηθοὶ τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἕνα νεῦμα του μόνο, καὶ κάθε στενοχώρια, κάθε λύπη καὶ κάθε πάθηση δραπετεύει καὶ ἀπομακρύνεται.

2. Ἂς μὴ ἀδιαφοροῦμε λοιπόν, οὔτε νὰ ἀναβάλλουμε, καὶ ἂν ἀκόμα εἴμαστε φτωχοὶ καὶ βρισκόμαστε σὲ ἔσχατη ἀνάγκη. Γιατὶ δὲν χρειάζεται νὰ πληρώσουμε χρήματα, ὥστε νὰ ἐπικαλούμαστε τὴ φτώχεια μας. Αὐτὸς ὁ γιατρὸς δὲν ζητάει ἀσήμι γιὰ ἀμοιβή, ἀλλὰ δάκρυα καὶ προσευχὲς καὶ πίστη. Καὶ ἂν ἔρθεις σ' αὐτὸν ἔχοντάς τα αὐτά, θὰ πάρεις ὁπωσδήποπτε ὅ,τι καὶ ἂν ζητήσεις, καὶ θὰ φύγεις μὲ πολλὴ χαρά. Καὶ αὐτὸ μπορεῖς βέβαια νὰ τὸ μάθεις ἀπὸ πολλὲς πηγές, ὄχι ὅμως λιγότερο καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ γυναίκα. Γιατὶ χωρὶς νὰ πληρώσει χρυσάφι καὶ ἀσήμι, ἀλλὰ προσευχή, πίστη καὶ δάκρυα, ἀφοῦ πῆρε ὅ,τι ζήτησε, ἔφυγε. Ἂς μὴ νομίζουμε λοιπὸν ὅτι εἶναι ἀνώφελη ἡ διήγηση· γιατὶ λέει, «αὐτὰ γράφτηκαν γιὰ νὰ διδαχθοῦμε ἐμεῖς, στοὺς ὁποίους κατέ-

αἰώνων κατήντησεν»· ἀλλὰ προσέλθωμεν αὐτῇ καὶ μάθωμεν, πῶς ἐλύθη τὸ νόσημα, καὶ τί μετὰ τὸ λυθῆναι πάλιν ἐποίησε, καὶ πῶς ἐχρήσατο τῷ δοθέντι δώρῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ.

«Ἐκάθισε», φησί, «καὶ ἐθήλασε τὸν Σαμουήλ». Ὅρα πῶς ἑώρα τὸ παιδίον ἐκεῖνο λοιπόν, οὐχ ὡς παιδίον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνάθημα· καὶ διπλοῦν αὐτῇ τὸ φίλτρον ἐγίνετο, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς φύσεως, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς χάριτος. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ αἰδεῖσθαι τὸ παιδίον τὸ ἑαυτῆς· καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ φιάλας καὶ ποτήρια χρυσᾶ μέλλοντές τινες ἀνατιθέναι τῷ Θεῷ, ἐπειδὰν κατασκευασθέντα λάβωσι καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας ἀποθῶνται οἴκοι, οὐχ ὡς κοινὰ λοιπὸν ὁρῶσι σκεύη, ἀλλ' ὡς ἀναθήματα, καὶ οὐδὲ τολμῶσιν ἁπλῶς καὶ εἰκῇ τούτων ἅψασθαι, καθάπερ καὶ τῶν λοιπῶν, πολλῷ μᾶλλον ἡ γυνὴ μετὰ τοιαύτης τῷ παιδίῳ γνώμης προσέχουσα, καὶ πρὶν εἰς τὸν ναὸν εἰσαγαγεῖν, καὶ ἐφίλει μειζόνως ἢ ὡς παιδίον, καὶ ἐθεράπευεν ὡς ἀνάθημα, ἁγιάζεσθαι δι' ἐκείνου νομίζουσα· καὶ γὰρ ἡ οἰκία αὐτῆς ναὸς ἐγένετο, τὸν προφήτην ἔνδον ἔχουσα καὶ τὸν ἱερέα. Οὐκ ἐξ ὧν ὑπέσχετο δὲ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν οὐκ ἐτόλμησεν ἐπιβῆναι τοῦ ναοῦ, πρὶν ἢ τῆς γαλακτοτροφίας ἀπαγαγεῖν αὐτόν, τὴν εὐλάβειαν αὐτῆς ἐστιν ἰδεῖν. «Εἶπε» γάρ, φησί, «τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς· οὐκ ἀναβήσομαι, ἕως τοῦ ἀναβῆναι τὸ παιδάριον μετ' ἐμοῦ· ὅταν δὲ ἀπογαλακτήσω αὐτό, ὀφθήσεται τῷ προσώπῳ Κυρίου καὶ καθίσεται ἐκεῖ ἕως αἰῶνος».

Ὁρᾷς; Ἀφεῖναι ἐπὶ τῆς οἰκίας καὶ ἀνελθεῖν, οὐκ ἐνόμιζεν εἶναι ἀσφαλές· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ δώρου δόσιν, οὐκ ἠνείχετο χωρὶς τοῦ δώρου φανῆναι· ἀναγαγοῦσα δὲ πάλιν καὶ λαβοῦσα αὐτὸ κατελθεῖν ἐδεδοίκει. Διὰ τοῦτο ἔμεινε χρόνον τοσοῦτον, ὥστε μετὰ τοῦ δώρου φανῆναι. Καὶ ἀνήγαγεν οὖν καὶ κατέλιπε, καὶ οὔτε ἐκεῖνος τῆς θηλῆς ἀποσπασθεὶς ἐδυσχέρανεν· ἴστε δὲ πῶς ἀσχάλλειν εἴωθε τὰ παιδία τῆς γαλακτοτροφίας ἀπαγόμενα· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνος ἤσχαλλε τῆς μητρὸς ἀποσπώμενος, ἀλλὰ πρὸς τὸν Δεσπότην ἔβλεπε, τὸν καὶ ἐκείνην ποιήσαντα μητέρα, οὔτε αὕτη ἤλγει τοῦ παιδίου χωριζομένη· τὴν γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως συμπάθειαν μεσιτεύουσα ἡ χάρις ἐνίκησε καὶ συνεῖναι ἀλλήλοις ἐδόκουν. Καὶ καθάπερ ἄμπελος ἐν ἑνὶ ἱδρυμένη χωρίῳ, μέχρι πολλοῦ προάγει τὰ

4. Α΄ Κορ. 10,11. 5. Α΄ Βασ. 1,23.

ληξαν οἱ ἔσχατοι χρόνοι»[4]. Ἀλλὰ ἂς προσέλθουμε σ' αὐτὴν καὶ ἂς μάθουμε, πῶς θεραπεύτηκε ἡ πάθησή της καὶ τί ἔκανε μετὰ τὴ θεραπεία της καὶ πῶς χρησιμοποίησε τὸ δῶρο ποὺ τῆς δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό.

«Κάθισε», λέει, «καὶ θήλασε τὸν Σαμουήλ»[5]. Πρόσεξε λοιπὸν πῶς τὸ ἔβλεπε ἐκεῖνο τὸ παιδί, ὄχι μόνο σὰν παιδί, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀφιέρωμα· καὶ ἔγινε διπλῆ ἡ ἀγάπη της, ἡ μιὰ προερχόμενη ἀπὸ τὴ φύση καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὴ χάρη. Ἐγὼ μάλιστα νομίζω ὅτι καὶ τὸ σεβόταν τὸ παιδί της· καὶ εὔλογα. Γιατί, ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ προσφέρουν φιάλες καὶ χρυσᾶ ποτήρια στὸ Θεό, ὅταν τὰ παραλαμβάνουν μετὰ τὴν κατασκευή τους, τὰ τοποθετοῦν στὸ σπίτι τους τὴν προηγούμενη μέρα τῆς ἀφιερώσεώς τους καὶ δὲν τὰ βλέπουν σὰν κοινὰ σκεύη, ἀλλὰ ὡς ἀφιερώματα καὶ δὲν τολμοῦν νὰ τὰ ἀγγίξουν ἔτσι ἁπλᾶ καὶ τυχαῖα ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σκεύη, πολὺ περισσότερο ἡ γυναίκα ποὺ μὲ τόση φροντίδα πρόσεχε τὸ παιδί της, καὶ πρὶν ἀκόμα τὸ ὁδηγήσει στὸ ναό, καὶ τὸ ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπὸ παιδί της καὶ τὸ φρόντιζε ὡς ἀφιέρωμα, πιστεύοντας ὅτι μέσω ἐκείνου θὰ ἁγιασθεῖ· γιατὶ τὸ σπίτι της ἔγινε ναός, ἔχοντας μέσα του τὸν προφήτη καὶ τὸν ἱερέα. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ ὅτι τὸ εἶχε ὑποσχεθεῖ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν τόλμησε νὰ ἐμφανισθεῖ στὸ ναὸ πρὶν τὸν ἀπογαλακτίσει, γιὰ νὰ τὸν ὁδηγήσει ἐκεῖ, μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν εὐλάβειά της. Γιατὶ λέει, «εἶπε στὸν ἄνδρα της· δὲν θὰ πάω μέχρι νὰ ἔρθει μαζί μου καὶ τὸ παιδί· ὅταν λοιπὸν σταματήσω νὰ τὸ θηλάζω, θὰ ἐμφανισθεῖ μπροστὰ στὸν Κύριο καὶ θὰ μείνει ἐκεῖ γιὰ πάντα»[6].

Βλέπεις; Δὲν θεωροῦσε ἀσφαλὲς νὰ τὸ ἀφήσει στὸ σπίτι καὶ νὰ μεταβεῖ στὸ ναό· γιατὶ ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ τῆς δόθηκε τὸ δῶρο, δὲν ἀνεχόταν νὰ ἐμφανισθεῖ χωρὶς τὸ δῶρο. Νὰ τὸ ὁδηγήσει πάλι στὸ ναὸ καὶ ἔπειτα νὰ τὸ πάρει καὶ νὰ φύγει, φοβόταν. Γι' αὐτὸ περίμενε τόσο χρόνο, ὥστε νὰ ἐμφανισθεῖ μαζὶ μὲ τὸ δῶρο. Καὶ τὸ ὁδήγησε καὶ τὸ ἄφησε καὶ δὲν δυσανασχέτησε ἐκεῖνο ποὺ ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὴ θηλή· γνωρίζετε πῶς συνήθως δυσανασχετοῦν τὰ παιδιὰ ὅταν παύουν νὰ θηλάζουν. Ὅμως αὐτὸ δὲν δυσανασχετοῦσε, οὔτε ὅταν χωριζόταν ἀπὸ τὴ μητέρα του, ἀλλὰ ἔβλεπε πρὸς τὸν Δεσπότη, ὁ ὁποῖος ἔκανε καὶ ἐκείνην μητέρα, καὶ οὔτε καὶ αὐτὴ πονοῦσε καθὼς ἀποχωριζόταν τὸ παιδί της· γιατὶ μεσολαβώντας ἡ χάρη νίκησε τὴ φυσικὴ συμπάθεια, καὶ νόμιζαν ὅτι βρίσκονται μαζί. Καὶ ὅπως ἡ κληματαριὰ ποὺ

---

6. Α΄ Βασ. 1,22.

κλήματα καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος κρεμάμενος ὁ βότρυς τῇ ρίζῃ συγγίνεται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ ταύτης ἐγένετο τῆς γυναικός. Μένουσα γὰρ ἐπὶ τῆς πόλεως, τὸ κλῆμα αὐτῆς ἐξέτεινεν ἕως τοῦ ναοῦ, κἀκεῖ τὸν βότρυν ἐκρέμασεν ὥριμον· καὶ οὐδὲν τὸ διάστημα τοῦ τόπου διεκώλυσε, τῆς κατὰ Θεὸν ἀγάπης συναπτούσης τῇ μητρὶ τὸ παιδίον. Εἰ γὰρ καὶ ἄωρος ἡ ἡλικία, ἀλλ' ὥριμος ἦν αὐτῷ ἡ ἀρετὴ καὶ τοῖς ἀναβαίνουσιν εἰς τὸν ναὸν διδάσκαλος πᾶσιν ἐγίνετο θεοσεβείας πολλῆς. Περιεργαζόμενοι γὰρ καὶ μανθάνοντες τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τὸν τρόπον, ἀρκοῦσαν ἐλάμβανον παράκλησιν, τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδα. Καὶ οὐδεὶς ὁρῶν τὸ παιδίον, σιγῇ κατῄει, ἀλλὰ πάντες ἐδόξαζον τὸν παρ' ἐλπίδας αὐτὸ δεδωκότα. Διὰ ταῦτα ὁ Θεὸς ἀνεβάλετο τὸν τόκον, ὥστε ἐπιτεῖναι ταύτην τὴν ἡδονήν, ὥστε περιφανεστέραν τὴν γυναῖκα ποιῆσαι. Οἱ γὰρ τὴν συμφορὰν αὐτῆς ἐπιστάμενοι, μάρτυρες ἐγίνοντο τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· ὥστε τὸ πολὺν αὐτὴν ἐν ἀπαιδίᾳ μεῖναι χρόνον γνωριμωτέραν τε πᾶσιν ἐποίησε, καὶ παρὰ πάντων αὐτὴν μακαρίζεσθαι καὶ θαυμάζεσθαι καὶ τὸν Θεὸν εὐχαριστεῖσθαι δι' αὐτῆς παρεσκεύασε.

Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα κἂν ἡμεῖς ἴδωμεν ἁγίας γυναῖκας ἐν ἀπαιδίᾳ οὔσας, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ δεινῷ τοιούτῳ, μὴ δυσχεραίνωμεν, μηδὲ ἀσχάλλωμεν, μηδὲ λέγωμεν πρὸς ἑαυτούς· 'Τί δήποτε περιεῖδεν ὁ Θεὸς μετ' ἀρετῆς τοσαύτης ζῶσαν γυναῖκα καὶ παιδίον αὐτῇ οὐκ ἔδωκεν;' Οὐ γὰρ περιορῶντος ταῦτά ἐστιν, ἀλλ' εἰδότος τὸ συμφέρον ἡμῖν ἡμῶν αὐτῶν ἀκριβέτερον. Ἀνῄει τοίνυν εἰς τὸν ναὸν καὶ τὸ ἀρνίον εἰς τὴν ποίμνην καὶ τὸν μόσχον εἰς τὴν ἀγέλην εἰσήγαγε καὶ εἰς τὸν λειμῶνα τὸ ρόδον τὸ ἀκανθῶν ἀπηλλαγμένον, ρόδον οὐδέποτε μαραινόμενον, ἀλλὰ διηνεκῶς ἀνθοῦν καὶ πρὸς αὐτὸν δυνάμενον ἀναδραμεῖν τὸν οὐρανόν, οὗ τῆς εὐωδίας ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀντιλαμβάνονται μέχρι τήμερον. Τοσοῦτος οὖν ἐτῶν παρῆλθεν ἀριθμός, καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς τῆς κατὰ τὴν εὐωδίαν ταύτην ἐπιτείνεται, καὶ οὐ γέγονεν ἀσθενστέρα τῷ πλήθει τοῦ χρόνου. Τοιαύτη γὰρ τῶν πνευματικῶν ἡ φύσις.

γ'. Ἀνῆλθε τοίνυν τὸ καλὸν ἔρνος τοῦτο μεταφυτεύουσα, καὶ καθάπερ οἱ φιλόπονοι τῶν γηπόνων πρότερον σπέρματα εἰς τὴν γῆν καταβάλλουσι κυπαρίττων καὶ ἑτέρων τοιούτων, εἶτα, ἐπειδὰν ἴδωσι τὸ σπέρμα δένδρον γενόμενον, οὐκ ἀφιᾶσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γῆς, ἀλλ', ανα-

ἔχει φυτευθεῖ σὲ κάποιο τόπο, ἁπλώνει πολὺ μακριὰ τὶς κληματόβεργές της, καὶ μολονότι τὸ σταφύλι εἶναι κρεμασμένο σὲ μεγάλη ἀπόσταση, συνδέεται μὲ τὴν ρίζα, ἔτσι ἀκριβῶς συνέβηκε καὶ μὲ τὴ γυναίκα αὐτή. Γιατί, ἐνῶ διέμενε στὴν πόλη, ἅπλωνε τὸ κλῆμα της μέχρι τὸ ναό, καὶ ἐκεῖ κρέμασε ὥριμο τὸ σταφύλι της, καὶ ἡ ἀπόσταση τοῦ τόπου δὲν ἐμπόδισε καθόλου, γιατὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἕνωνε τὸ παιδὶ μὲ τὴ μητέρα του. Γιατί, ἂν καὶ ἡ ἡλικία του ἦταν ἀκόμα ἀνώριμη, ἦταν ὅμως ὥριμη ἡ ἀρετή του, καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ πήγαιναν στὸ ναὸ γινόταν δάσκαλος πολλῆς θεοσέβειας. Διότι, ρωτώντας ἀπὸ περιέργεια καὶ μαθαίνοντας τὸν τρόπο τῆς γεννήσεώς του, ἔπαιρναν ἀρκετὴ παρηγοριά, δηλαδὴ τὴν ἐλπίδα στὸ Θεό. Καὶ κανένας, βλέποντας τὸ παιδί, δὲν κατέβαινε σιωπηλός, ἀλλὰ ὅλοι δόξαζαν ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔδωσε ἔτσι ἀνέλπιστα. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἀνέβαλλε τὴ γέννησή του, γιὰ νὰ ἐπιτείνει αὐτὴ τὴν ἡδονὴ καὶ νὰ κάνει πιὸ διάσημη τὴ γυναίκα. Γιατί, ὅσοι μάθαιναν τὴ συμφορά της, γίνονταν μάρτυρες τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· ὥστε, τὸ ὅτι ἔμεινε πολὺ χρονικὸ διάστημα ἄτεκνη, τὴν ἔκανε περισσότερο γνωστὴ σὲ ὅλους, καὶ προετοίμασε καὶ νὰ μακαρίζεται καὶ θαυμάζεται αὐτὴ ἀπὸ ὅλους καὶ νὰ ἀναπέμπονται εὐχαριστίες ἐξαιτίας αὐτῆς στὸ Θεό.

Καὶ τὰ λέω αὐτά, ὥστε καὶ ἐμεῖς, ὅταν δοῦμε ἅγιες γυναῖκες νὰ εἶναι ἄτεκνες ἢ νὰ βρίσκονται σὲ κάποιο ἄλλο τέτοιο κακό, νὰ μὴ δυσανασχετοῦμε, οὔτε νὰ δυσφοροῦμε, οὔτε νὰ λέμε μέσα μας· 'Γιατί ἄραγε ὁ Θεὸς παρέβλεψε μιὰ γυναίκα ποὺ ζοῦσε μὲ τόσο μεγάλη ἀρετὴ καὶ δὲν τῆς ἔδωσε παιδί;' Δὲν σημαίνει αὐτὸ ὅτι ὁ Θεὸς παραβλέπει, ἀλλὰ ὅτι γνωρίζει αὐτὸ ποὺ συμφέρει σὲ μᾶς τοὺς ἴδιους πολὺ καλύτερα. Ἀνέβηκε λοιπὸν στὸν ναὸ καὶ ἔβαλε τὸ ἀρνὶ στὸ κοπάδι καὶ τὸ μοσχάρι στὴν ἀγέλη καὶ στὸ λιβάδι τὸ ρόδο ποὺ ἦταν ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ἀγκάθια, ρόδο ποὺ ποτὲ δὲν μαραίνεται, ἀλλὰ διαρκῶς ἀνθεῖ καὶ μπορεῖ νὰ ἀνεβεῖ καὶ στὸν οὐρανό, τοῦ ὁποίου τὴν εὐωδιὰ ἀπολαμβάνουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης μέχρι σήμερα. Τόσα πολλὰ δηλαδὴ χρόνια πέρασαν καὶ ἡ εὐωδιὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῆς αὐξάνει καὶ δὲν λιγόστεψε ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια. Γιατὶ τέτοιου εἴδους εἶναι ἡ φύση τῶν πνευματικῶν πραγμάτων.

3. Ἀνέβηκε λοιπὸν στὸ ναὸ μεταφυτεύοντας αὐτὸ τὸ ὡραῖο βλαστάρι, καὶ ὅπως οἱ φιλόπονοι γεωργοὶ σπέρνουν πρῶτα στὴ γῆ σπόρους κυπαρισσιῶν ἢ ἄλλων παρόμοιων δένδρων, καὶ ὕστερα, ὅταν δοῦν τὸν σπόρο νὰ γίνεται δένδρο, δὲν τὸ ἀφήνουν στὸ ἴδιο μέρος, ἀλλὰ ξερρι-

σπάσαντες ἐκεῖθεν, ἐφ' ἑτέραν μεταμοσχεύουσι χώραν, ὥστε νεαρώτερον τοῖς κόλποις ὑποδεξαμένην τὴν γῆν, ἀκραιφνῆ καὶ ὁλόκληρον τὴν ἑαυτῆς δύναμιν εἰς τὴν ἀνατροφὴν ἐκείνης ἐπιδεῖξαι τῆς ῥίζης· οὕτω καὶ ἡ γυνὴ ἐποίησεν αὕτη. Τὸ γὰρ παιδίον, τὸ παρ' ἐλπίδας σπαρὲν ἐν τῇ γαστρὶ ἐκείνῃ, μετέθηκεν ἀπὸ τῆς οἰκίας καὶ εἰς τὸν ναὸν ἐφύτευσεν, ἔνθα πηγαὶ καὶ ἀρδεῖαι πνευματικαὶ καὶ διηνεκεῖς. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν ἐπ' αὐτοὺς πληρούμενον, ὅπερ ὁ Δαυῒδ ἔλεγεν ᾄδων οὕτως· «μακάριος ἀνήρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ». Οὐ γὰρ μετὰ τὴν πεῖραν τῆς κακίας ἐπὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς κακίας ἦλθεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων τὴν ἀρετὴν εἵλετο· οὐ μετέσχε συνεδρίων παρανομίαν ἐχόντων, οὐδὲ ἐκοινώνησε συλλόγων ἀσεβείας πεπληρωμένων, ἀλλ' ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀπὸ τοῦ μαζοῦ τῆς μητρὸς ἐφ' ἕτερον ἦλθε μαζὸν πνευματικόν. Καὶ ὥσπερ δένδρον, διηνεκοῦς ἀπολαῦον ἀρδείας, πρὸς ὕψος ἀνατρέχει μέγα, οὕτω δὴ καὶ οὗτος πρὸς ἄκρον ἔφθασεν ἀρετῆς, τῇ τῶν θείων λογίων ποτιζόμενος ἀκροάσει διηνεκῶς.

Ἀλλ' ἴδωμεν πῶς αὐτὸν ἐφύτευσεν· ἀκολουθήσωμεν τῇ γυναικί, εἰσέλθωμεν εἰς τὸν ναὸν μετ' αὐτῆς. «Ἀνέβη», φησί, «μετ' αὐτοῦ εἰς Σηλὼμ ἐν μόσχῳ τριετίζοντι». Διπλῆ λοιπὸν ἡ θυσία ἐγίνετο· καὶ ἦν μόσχος, ὁ μὲν ἄλογος, ὁ δὲ λογικός· καὶ τὸν μὲν ὁ ἱερεὺς κατέθυσε, τοῦτον δὲ ἡ γυνὴ ἀνέθηκε· μᾶλλον δὲ τῆς γυναικὸς ἦν βελτίων ἡ θυσία τῆς θυσίας, ἣν ὁ ἱερεὺς ἀνήνεγκε· καὶ γὰρ αὕτη ἱέρεια τῶν οἰκείων σπλάγχνων ἐγίνετο καὶ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ ἐμιμήσατο καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὴν ἅμιλλαν ἔθετο. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν λαβὼν τὸν υἱόν, κατήγαγεν, αὕτη δὲ ἀφῆκεν ἐν τῷ ναῷ μένειν διηνεκῶς· μᾶλλον δὲ κἀκεῖνος ἀνέθηκε καθόλου. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδῃς, ὅτι οὐκ ἔσφαξεν, ἀλλ' ὅτι τῇ γνώμῃ τὸ πᾶν ἀπήρτισεν. Εἶδες γυναῖκα πρὸς ἄνδρα ἁμιλλωμένην; εἶδες οὐδὲν παρὰ τῆς φύσεως ἐμποδισθεῖσαν ζηλῶσαι τὸν πατριάρχην; Ἀλλ' ἴδωμεν πῶς αὐτὸν ἀνατίθησι.

Προσελθοῦσα τῷ ἱερεῖ, εἶπεν αὐτῷ· «ἐν ἐμοί, Κύριε». Τί ποτέ ἐστιν, «ἐν ἐμοί»; Μετ' ἀκριβείας πρόσεχε τοῖς λεγομένοις», φησίν.

7. Ψαλμ. 1,1–3. 8. Α΄ Βασ. 1,24. 9. Α΄ Βασ. 1,26.

ζώνοντάς το ἀπὸ ἐκεῖ τὸ μεταφέρουν σὲ ἄλλο τόπο, ὥστε ἡ γῆ ποὺ τὸ δέχτηκε στοὺς κόλπους της νεαρότατο, νὰ διαθέσει ἀποκλειστικὴ καὶ ὁλόκληρη τὴ δύναμή της στὴν ἀνατροφὴ ἐκείνης τῆς ρίζας, ἔτσι ἔκανε καὶ αὐτὴ ἡ γυναίκα. Γιατὶ τὸ παιδὶ ποὺ σπάρθηκε στὴν κοιλιὰ ἐκείνη χωρὶς καμμιὰ ἐλπίδα, τὸ μετέφερε ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τὸ φύτεψε στὸν ναό, ὅπου ὑπάρχουν ἀστείρευτες πνευματικὲς πηγὲς καὶ ἀρδεύσεις. Καὶ μποροῦσες νὰ δεῖς σ' αὐτὸ νὰ ἐκπληρώνονται τὰ προφητικὰ ἐκεῖνα λόγια, ποὺ ἔλεγε ὁ Δαβὶδ ψάλλοντας ὡς ἑξῆς· «εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν πῆγε σὲ συνέδριο ἀσεβῶν καὶ δὲν στάθηκε σὲ δρόμο ἁμαρτωλῶν καὶ δὲν κάθισε σὲ κάθισμα μολυσμένων ἀνθρώπων. 'Αλλὰ τὸ θέλημά του εἶναι σύμφωνο μὲ τὸν νόμο τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν νόμο αὐτοῦ μελετάει μέρα καὶ νύχτα. Καὶ εἶναι σὰν τὸ δένδρο ποὺ εἶναι φυτεμένο ἐκεῖ ποὺ τρέχουν ἄφθονα νερὰ καὶ δίνει τὸν καρπό του στὸν κατάλληλο καιρό του»[7]. Καὶ δὲν ἦρθε νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κακία ἀφοῦ πρῶτα ἔλαβε πείρα τῆς κακίας, ἀλλὰ προτίμησε τὴν ἀρετὴ ἀπὸ τὰ σπάργανά του. Δὲν πῆρε μέρος σὲ συνέδρια παράνομα, οὔτε εἶχε ἐπαφὲς μὲ συγκεντρώσεις γεμάτες ἀσέβεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία, ἀπὸ τὸν μαστὸ τῆς μητέρας του πῆγε σὲ ἄλλο μαστο πνευματικό. Καὶ ὅπως ἕνα δένδρο ποὺ ποτίζεται διαρκῶς ψηλώνει πολύ, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ἔφτασε στὴν κορυφὴ τῆς ἀρετῆς, ποτιζόμενος διαρκῶς μὲ τὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων.

'Αλλ' ἂς δοῦμε πῶς τὸν φύτεψε· ἂς ἀκολουθήσουμε τὴ γυναίκα, ἂς μποῦμε μαζί της στὸ ναό. «'Ανέβηκε», λέει, «μαζὶ μ' αὐτὸν (τὸν ἄνδρα της 'Ελκανὰ) ἔχοντας μαζί τους ἕνα μοσχάρι τριῶν ἐτῶν»[8]. Ἔγινε λοιπὸν διπλῆ θυσία· καὶ τὸ ἕνα μοσχάρι ἦταν ἄλογο, ἐνῶ τὸ ἄλλο λογικό· καὶ τὸ ἕνα τὸ θυσίασε ὁ ἱερέας, ἐνῶ τὸ ἄλλο τὸ ἀφιέρωσε ἡ γυναίκα· ἢ μᾶλλον ἡ θυσία τῆς γυναίκας ἦταν καλύτερη ἀπὸ τὴ θυσία ποὺ πρόσφερε ὁ ἱερέας· γιατὶ αὐτὴ ἔγινε ἱέρεια τῶν σπλάγχνων της καὶ μιμήθηκε τὸν πατριάρχη 'Αβραὰμ καὶ μὲ ἐκεῖνον ἦρθε σὲ ἅμιλλα. 'Αλλὰ ἐκεῖνος βέβαια πῆρε τὸν γιό του νὰ τὸν προσφέρει καὶ τὸν κατέβασε, ἐνῶ αὐτὴ τὸν ἄφησε στὸ ναὸ νὰ μένει γιὰ πάντα· ἢ καλύτερα καὶ ἐκεῖνος τὸν ἀφιέρωσε ἐξολοκλήρου. Μὴ βλέπεις δηλαδὴ ὅτι δὲν τὸν ἔσφαξε, ἀλλὰ ὅτι μὲ τὴ διάθεσή του τὰ ἔκανε ὅλα. Εἶδες γυναίκα ν' ἀνταγωνίζεται ἄνδρα; εἶδες ὅτι δὲν ἐμποδίστηκε καθόλου ἀπὸ τὴ φύση της νὰ μιμηθεῖ τὸν πατριάρχη; 'Αλλὰ ἂς δοῦμε πῶς τὸν ἀφιερώνει.

«Πῆγε στὸν ἱερέα καὶ τοῦ εἶπε· σὲ μένα, κύριε»[9]. Τί σημαίνει «σὲ μένα»; Πρόσεχε καλὰ τὰ λεγόμενά μου, λέει. 'Επειδὴ εἶχε περάσει πο-

Ἐπειδὴ γὰρ χρόνος παρῆλθε πολύς, ἀναμνῆσαι βούλεται πάλιν τῶν πρῴην εἰρημένων· διό φησιν· «ἐν ἐμοί, κύριε· ζῇ ἡ ψυχή σου· ἐγὼ ἡ γυνὴ ἡ καταστᾶσα ἐνώπιόν σου ἐν τῷ προσεύξασθαι πρὸς Κύριον ὑπὲρ τοῦ παιδαρίου τούτου. Προσηυξάμην πρὸς Κύριον, καὶ ἔδωκέ μοι τὸ αἴτημά μου, ὃ ᾐτησάμην παρ' αὐτοῦ. Κἀγὼ κιχρῶ αὐτὸν τῷ Κυρίῳ πάσας τὰς ἡμέρας, ἃς ζῇ αὐτός, χρῆσιν τῷ Κυρίῳ». Οὐκ εἶπεν· 'Ἐγὼ ἡ γυνή, ἣν ὠνείδισας, ἣν ἐλοιδόρησας, ἣν ἔσκωψας εἰς παροινίαν καὶ μέθην, διὸ ἔδειξέ σοι ὁ Θεός, ὅτι οὐ μεθύω, σὺ δὲ ἁπλῶς τοῦτο ἐνεκάλεις'. Οὐδὲν τούτων τῶν τραχέων ρημάτων εἶπεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιεικείας ἀποκρίνεται πολλῆς· καίτοι τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔκβασιν ἔχουσα μαρτυροῦσαν αὐτῇ καὶ δυναμένη ὀνειδίσαι νῦν τῷ ἱερεῖ, ὡς εἰκῇ καὶ μάτην αὐτὴν μεμψαμένῳ τότε, οὐδὲν τούτων ποιεῖ, ἀλλὰ τὴν εὐεργεσίαν τοῦ Θεοῦ λέγει μόνον.

Καὶ σκόπει δούλης εὐγνωμοσύνην. Ὅτε ἔπασχε κακῶς, οὐδενὶ τὴν συμφορὰν ἐξεκάλυψεν, οὐδὲ εἶπε πρὸς τὸν ἱερέα· 'ἀντίζηλον ἔχω γυναῖκα, κἀκείνη μὲν ὀνειδίζουσά με καὶ λοιδορουμένη χορὸν ἔχει παίδων, ἐγὼ δὲ ἐν ἐπιεικείᾳ ζῶσα, οὐδέπω καὶ τήμερον ἠδυνήθην γενέσθαι μήτηρ, ἀλλὰ συνέκλεισέ μου ὁ Θεὸς τὴν μήτραν καὶ θλιβομένην ὁρῶν οὐκ ἠλέησεν'. Οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ σιγήσασα τῆς συμφορᾶς τὸ εἶδος, ὅτι ἀθυμεῖ μόνον ἐδήλωσεν, εἰποῦσα, ὅτι «γυνὴ ἐν σκληρᾷ ἡμέρᾳ ἐγώ εἰμι»· καὶ οὐδ' ἂν τοῦτο ἐφθέγξατο, εἰ μὴ ὁ ἱερεὺς ἠνάγκασε, μεθύειν ὑποπτεύσας αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνῆκε τὴν πληγὴν ἐκείνην καὶ τὴν αἴτησιν ὁ Θεὸς ἔδωκε, τότε ποιεῖ καταφανῆ τὴν εὐεργεσίαν τῷ ἱερεῖ, βουλομένη κοινωνὸν τῆς εὐχαριστίας λαβεῖν, ὥσπερ τότε τῆς εὐχῆς ἔλαβε, καί φησιν, «ὑπὲρ τοῦ παιδαρίου τούτου προσηυξάμην, καὶ ἔδωκέ μοι Κύριος τὸ αἴτημά μου, ὃ ᾐτησάμην παρ' αὐτοῦ. Καὶ νῦν κιχρῶ αὐτὸν τῷ Κυρίῳ». Ὅρα πῶς μετριάζει. Μὴ νομίσῃς με μέγα τι καὶ θαυμαστὸν ποιεῖν, φησίν, ὅτι τὸ παιδίον ἀνατίθημι· οὐκ ἐγὼ κατῆρξα τοῦ κατορθώματος, ἀλλ' ὀφειλὴν ἀποδίδωμι. Παρακαταθήκην γὰρ ἔλαβον, καὶ ταύτην ἀποκαθίστημι τῷ δεδωκότι. Καὶ ταῦτα τὰ ρήματα λέγουσα, καὶ ἑαυτὴν ἀνετίθει μετὰ τοῦ παιδίου, καθάπερ σειρᾷ τινι, τῇ τῆς φύσεως συμπαθείᾳ, πρὸς τὸν ναὸν ἑαυτῆς ἀναδήσασα.

δ'. Εἰ γὰρ ὅπου θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ ἡ καρδία αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον ὅπου τὸ παιδίον τῆς γυναικός, ἐκεῖ καὶ ἡ διάνοια τῆς μητρὸς ἦν καὶ ἡ γαστὴρ αὐτῆς εὐλογίας ἐπληροῦτο πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ

---

10. Α' Βασ. 1,27–28. 11. Α' Βασ. 1,15.
12. Α' Βασ. 1,27–28. 13. Ματθ. 6,21.

λὺς χρόνος, θέλει νὰ τοῦ ὑπενθυμίσει ὅσα εἰπώθηκαν παλαιότερα. Γι' αὐτὸ λέει· «πρόσεξέ με, κύριε· εἴθε νὰ ζεῖ ἡ ψυχή σου· ἐγὼ εἶμαι ἡ γυναίκα ποὺ στάθηκε μπροστά σου καθὼς προσευχόταν στὸν Κύριο γι' αὐτὸ τὸ παιδάκι. Προσευχήθηκα στὸν Κύριο καὶ μοῦ ἔδωσε αὐτὸ ποὺ τοῦ ζήτησα. Καὶ ἐγὼ τὸ δανείζω στὸν Κύριο ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς του, νὰ ὑπηρετεῖ τὸν Κύριο»[10]. Δὲν εἶπε· 'Ἐγὼ εἶμαι ἡ γυναίκα ποὺ ἔβρισες, ποὺ πρόσβαλες, ποὺ κορόϊδεψες γιὰ ἀφροσύνη καὶ μέθη· γι' αὐτὸ σοῦ ἔδειξε ὁ Θεὸς ὅτι δὲν μεθάω· ἐνῶ ἐσὺ μὲ κατηγοροῦσες ἀσυλλόγιστα'. Δὲν εἶπε καμμιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς βαρειὲς λέξεις, ἀλλὰ ἀπαντᾶ μὲ πολλὴ καλωσύνη· ἂν καὶ εἶχε ὡς μαρτυρία ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων καὶ μποροῦσε νὰ κατηγορήσει τώρα τὸν ἱερέα, ἐπειδὴ ἄσκοπα καὶ ἄδικα τὴν εἶχε τότε ἐπιτιμήσει, δὲν ἔκανε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀναφέρει μόνο τὴν εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ.

Καὶ πρόσεχε εὐγνωμοσύνη δούλης. Ὅταν ὑπέφερε, δὲν φανέρωσε σὲ κανένα τὴ συμφορά της, οὔτε εἶπε στὸν ἱερέα· 'ἔχω γυναίκα ἀντίζηλη, πού, ἂν καὶ μὲ προσβάλλει καὶ μὲ βρίζει, ἔχει ἕνα σωρὸ παιδιά, ἐνῶ ἐγώ, ἂν καὶ ζῶ μὲ καλωσύνη, ποτὲ μέχρι σήμερα δὲν μπόρεσα νὰ γίνω μητέρα, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἔφραξε τὴ μήτρα μου καὶ βλέποντάς με νὰ στεναχωριέμαι δὲν μὲ λυπήθηκε'. Δὲν εἶπε τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀπεσιώπησε τὸ εἶδος τῆς συμφορᾶς της καὶ φανέρωσε μόνο ὅτι στενοχωριέται, λέγοντας, «εἶμαι γυναίκα ποὺ περνάει δύσκολες μέρες»[11]. Καὶ δὲ θὰ ἔλεγε οὔτε αὐτό, ἂν δὲν τὴν ἀνάγκαζε ὁ ἱερέας, ὑποπτευόμενος ὅτι εἶναι μεθυσμένη. Ὅταν ὁ ἅγιος ὁ Θεὸς θεράπευσε τὴν πληγή της ἐκείνη καὶ τῆς ἔδωσε αὐτὸ ποὺ ζήτησε, τότε φανερώνει τὴν εὐεργεσία στὸν ἱερέα, θέλοντας νὰ τὸν κάνει μέτοχο τῆς εὐχαριστίας, ὅπως τότε τὸν ἔκανε στὴν προσευχή της. Καὶ λέει· «γι' αὐτὸ τὸ παιδάκι προσευχήθηκα καὶ ἱκανοποίησε ὁ Κύριος τὸ αἴτημα ποὺ ζήτησα ἀπὸ αὐτόν. Καὶ τώρα τὸ δανείζω στὸν Κύριο»[12]. Κοίταξε πῶς δείχνει μετριοφροσύνη. Μὴ νομίζεις, λέει, ὅτι κάνω κάτι τὸ σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο μὲ τὸ νὰ ἀφιερώνω τὸ παιδί· δὲν ἄρχισα ἐγὼ τὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ ἁπλῶς ἀνταποδίδω κάτι ποὺ ὀφείλω. Γιατὶ πῆρα μιὰ παρακαταθήκη καὶ τὴν ἐπιστρέφω σ' αὐτὸν ποὺ μοῦ τὴν ἔδωσε. Καὶ λέγοντας τὰ λόγια αὐτὰ ἀφιέρωνε καὶ τὸν ἑαυτό της μαζὶ μὲ τὸ παιδί, δένοντας τὸν ἑαυτό της στὸ ναὸ μὲ τὴ φυσικὴ συμπάθεια, σὰν μὲ κάποια ἁλυσίδα.

4. Ἐὰν λοιπὸν «ὅπου βρίσκεται ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ βρίσκεται καὶ ἡ καρδιά του»[13], πολὺ περισσότερο καὶ ἡ σκέψη τῆς μητέρας βρισκόταν ἐκεῖ ὅπου ἦταν τὸ παιδὶ τῆς γυναίκας, καὶ ἡ κοιλιά της

ταῦτα εἶπε τὰ ῥήματα καὶ ηὔξατο, ἄκουσον τί φησιν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν Ἐλκανά· «ἀνταποδῷ σοι Κύριος σπέρμα ἕτερον ἀπὸ τῆς γυναικὸς ταύτης, ἀντὶ τοῦ χρέους, οὗ ἔχρησας τῷ Κυρίῳ». Παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔλεγεν, «ἀνταποδῷ σοι», ἀλλὰ τί; «δῴη σοι πᾶν αἴτημά σου». Ἐπειδὴ δὲ ὀφειλέτην κατέστησε τὸν Θεόν, «ἀνταποδῷ σοι», λέγει, χρηστὰς περὶ τῶν μελλόντων ὑποτείνων ἐλπίδας. Εἰ γὰρ οὐκ ὀφείλων ἔδωκε, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὸ λαβεῖν ἀνταποδώσει. Καὶ ὁ πρῶτος τοίνυν ἐξ εὐχῆς, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἐξ εὐλογίας τὰς ἀρχὰς ἔλαβον, καὶ οὕτω λοιπὸν ὁλόκληρος ὁ καρπὸς τῆς γυναικὸς ἡγιάζετο. Καὶ ἦν ὁ μὲν πρωτότοκος κατόρθωμα τῆς γυναικός, ὁ δεύτερος δὲ αὐτῆς καὶ τοῦ ἱερέως κοινωνός. Καὶ καθάπερ γῆ λιπαρὰ καὶ πίων, δεξαμένη τὰ σπέρματα, κομῶντα δείκνυσιν ἡμῖν τὰ λήϊα, οὕτω καὶ ἡ γυνή, μετὰ πίστεως τὰ ῥήματα δεξαμένη τοῦ ἱερέως, κομῶντας ἡμῖν στάχυας ἑτέρους ἤνεγκε, καὶ τὴν παλαιὰν μετέβαλεν ἀράν, ἀπὸ εὐχῆς καὶ εὐλογίας τίκτουσα.

Καὶ σὺ τοίνυν, ὦ γύναι, ταύτην ζήλωσον, κἂν μὲν στεῖρα ᾖς, εὐχήν τε ἐπίδειξαι τοιαύτην καὶ τὸν ἱερέα παρακάλεσον συνεφάψασθαί σοι τῆς πρεσβείας. Πάντως, ἂν μετὰ πίστεως δέξῃ τὰ ῥήματα, εἰς καρπὸν τελευτήσει καλὸν καὶ ὥριμον τῶν πατέρων ἡ εὐλογία. Ἂν δὲ γένῃ μήτηρ, ἀνάθες σου καὶ σὺ τὸν υἱόν. Ἐκείνη εἰς ναὸν ἀνήγαγε, σὺ ναὸν κατασκεύασον σαυτὴν βασιλικόν. «Τὰ γὰρ μέλη ὑμῶν», φησί, «σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐστι καὶ ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος». Καὶ πάλιν· «ἐνοικήσω ἐν ὑμῖν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω». Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον οἰκίαν μὲν γεγηρακυῖαν καὶ καταπίπτειν μέλλουσαν διορθοῦν καὶ χρήματα δαπανῶντας καὶ οἰκοδόμους συλλέγοντας καὶ πάντα πραγματευομένους, τὴν δὲ οἰκίαν τοῦ Θεοῦ (οἰκία γὰρ τοῦ Θεοῦ, τοῦ νέου γένοιτ' ἂν ἡ ψυχὴ) μηδὲ τῆς τυχούσης ἀξιοῦν προνοίας; Ὅρα μὴ ταὐτὸν ἀκούσῃς, ὅπερ καὶ Ἰουδαῖοί ποτε ἤκουσαν. Ἐκεῖνοι γὰρ ἐπειδὴ τὸν ναὸν τοῦτον τὸν αἰσθητὸν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανελθόντες ἠμελημένον ἑώρων καὶ τὰς ἑαυτῶν ἐκαλλώπιζον οἰκίας, οὕτω παρώξυναν τὸν Θεόν, ὡς πέμψαι τὸν προφήτην καὶ λιμὸν ἀπειλῆσαι καὶ πολλὴν τῶν ἀναγκαίων τὴν σπάνιν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπειλῆς ταύτης εἰπεῖν, αὕτη δὲ ἦν, ὅτι «ὑμεῖς μὲν οἰκεῖτε ἐν οἴκοις κοιλοστάθμοις, ὁ δὲ οἶκός

---

14. Α' Βασ. 2,20. 15. Α' Βασ. 1,17.

γέμιζε πάλι ἀπὸ εὐλογία. Γιατί, ὅταν εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια καὶ προσευχήθηκε, ἄκουσε τί εἶπε ὁ ἱερέας στὸν Ἐλκανά· «εἴθε νὰ σοῦ ἀνταποδώσει ὁ Κύριος καὶ ἄλλα παιδιὰ ἀπὸ τὴ γυναίκα αὐτή, ἔναντι τοῦ τάματος ποὺ ἀφιέρωσες στὸν Κύριο»[14]. Στὴν ἀρχὴ βέβαια δὲν ἔλεγε «νὰ σοῦ ἀνταποδώσει», ἀλλὰ τί; «εἴθε νὰ σοῦ δώσει ὅ,τι ζητᾶς»[15]. Ἐπειδὴ ὅμως τώρα ἔκανε ὀφειλέτη τὸ Θεό, λέει· «εἴθε νὰ σοῦ ἀνταποδώσει», στηρίζοντας καλὲς ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον. Γιατί, ἐὰν ἔδωσε χωρὶς νὰ ὀφείλει, πολὺ περισσότερο θὰ ἀνταποδώσει τώρα ποὺ ἔλαβε. Καὶ ὁ πρῶτος βέβαια καρπὸς ἄρχισε μὲ τὴν προσευχή, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μετὰ ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴν εὐλογία, καὶ ἔτσι ἁγιάσθηκε ὁλόκληρος ὁ καρπὸς τῆς γυναίκας. Ἐπίσης ὁ πρωτότοκος υἱὸς ἦταν κατόρθωμα τῆς γυναίκας, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἦταν κοινὸς αὐτῆς καὶ τοῦ ἱερέα. Καὶ ὅπως ἡ λιπαρὴ καὶ εὔφορη γῆ, ὅταν δεχτεῖ τοὺς σπόρους, ἀποδίδει ἄφθονα στάχυα, ἔτσι καὶ ἡ γυναίκα, ὅταν δέχτηκε τὰ λόγια τοῦ ἱερέα μὲ πίστη, μᾶς ἔφερε ἄλλα ἄφθονα στάχυα καὶ ἄλλαξε τὴν παλιὰ κατάρα, γεννώντας μὲ προσευχὴ καὶ εὐλογία.

Καὶ σὺ λοιπόν, γυναίκα, νὰ μιμηθεῖς αὐτὴν καί, ἂν εἶσαι στείρα, παρουσίασε τέτοια προσευχὴ καὶ παρακάλεσε τὸν ἱερέα νὰ σὲ βοηθήσει μὲ τὴ μεσιτεία του. Ὁπωσδήποτε ἐὰν δεχτεῖς μὲ πίστη τὰ λόγια, ἡ εὐλογία τῶν πατέρων θὰ καταλήξει σὲ καλὸ καὶ ὡραῖο καρπό. Ἂν πάλι γίνεις μητέρα, ἀφιέρωσε καὶ σὺ τὸ γιό σου. Ἐκείνη τὸν ὁδήγησε στὸ ναό, ἐσὺ κάνε τὸν ἑαυτό σου ναὸ βασιλικό. Γιατὶ λέει, «τὰ μέλη σας εἶναι σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ποὺ κατοικεῖ μέσα σας»[16]. Καὶ πάλι· «θὰ κατοικήσει μέσα σας καὶ θὰ περπατήσει»[17]. Γιατὶ πῶς δὲν εἶναι παράλογο νὰ ἐπισκευάζουμε ἕνα σπίτι παλιό, ποὺ πρόκειται νὰ καταρρεύσει, δαπανώντας χρήματα καὶ συγκεντρώνοντας οἰκοδόμους καὶ ἐνδιαφερόμενοι γιὰ ὅλα, καὶ τὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ (γιατὶ σπίτι τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ γίνει ἡ ψυχὴ τοῦ νέου) νὰ μὴ τὸ θεωροῦμε ἄξιο τῆς παραμικρῆς φροντίδας; Πρόσεχε μὴν ἀκούσεις αὐτὸ ποὺ ἄκουσαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κάποτε. Γιατὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ἐνῶ ἔβλεπαν τὸν ὑλικὸ αὐτὸ ναὸ παραμελημένο, ἐξωράϊζαν τὰ σπίτια τους καὶ ἐξόργισαν τόσο πολὺ τὸ Θεό, ὥστε νὰ στείλει τὸν προφήτη, ὁ ὁποῖος ἀπείλησε πείνα καὶ μεγάλη ἔλλειψη τῶν ἀναγκαίων καὶ εἶπε τὴν αἰτία τῆς ἀπειλῆς· «ἐσεῖς βέβαια κατοικεῖτε σὲ σπίτια μὲ φατνώματα, ἐνῶ τὸ δικό μου σπίτι ἔχει ἐρημω-

16. Α΄ Κορ. 6,19. 17. Β΄ Κορ. 6,16.

μου ἠρήμωται. Εἰ δὲ περὶ τὸν ναὸν ἐκεῖνον ἡ ὀλιγωρία τοσαύτην ἐξήγειρε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ ναοῦ τούτου ῥᾳθυμία παροξυνεῖ τὸν Δεσπότην· πολὺ γὰρ οὗτος ἐκείνου τιμιώτερος, ὅσῳ καὶ μείζονα ἔχει τῆς ἁγιαστίας τὰ σύμβολα.

Μὴ τοίνυν ἀφῇς τοῦ Θεοῦ τὸν οἶκον σπήλαιον γενέσθαι λῃστῶν, ἵνα μὴ καὶ ἑτέραν ἐπιτίμησιν ἀκούσῃς, ἣν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὁ Χριστὸς ἐποιήσατο λέγων· «ὁ οἶκος τοῦ Πατρός μου οἶκος προσευχῆς ἐστιν, ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν». Πῶς δὲ σπήλαιον λῃστῶν γίνεται; Ὅταν ἀνελευθέρους καὶ ἀνδραποδώδεις ἐπιθυμίας, ὅταν ἀσέλγειαν πᾶσαν εἰσελθεῖν καὶ ἐμφιλοχωρῆσαι ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων ἐάσωμεν. Λῃστῶν γὰρ χαλεπώτεροι οἱ τοιοῦτοι λογισμοί, τὴν ἐλευθερίαν τῶν παίδων ἐξανδραποδίσαντες, καὶ δούλους τῶν ἀλόγων ποιοῦσι παθῶν, κατακεντοῦντες αὐτοὺς πάντοθεν καὶ πολλῶν τραυμάτων πληροῦντες αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Διὸ δὴ ταῦτα καθ' ἑκάστην ἡμέραν περισκοπῶμεν καὶ καθάπερ μάστιγι τῷ λόγῳ χρώμενοι, πάντα τὰ τοιαῦτα πάθη τῆς ἐκείνων ψυχῆς ἀπελαύνωμεν, ἵνα τῆς ἄνω πολιτείας μετασχεῖν δυνηθῶσιν ἡμῖν οἱ παῖδες καὶ τὴν ἐκεῖ λειτουργίαν ἐπιτελέσαι πᾶσαν. Οὐκ οἴδετε, ὅτι οἱ ἐν ταῖς πόλεσι πολιτευόμενοι, τῆς θηλῆς πολλάκις τοὺς ἑαυτῶν παῖδας εὐθὺς ἀποσπασθέντας, θαλλοφόρους καὶ ἀγωνοθέτας καὶ γυμνασιάρχους καὶ χορειάρχας ποιοῦσι; Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐργασώμεθα· ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐτοὺς εἰς τὴν πολιτείαν εἰσάγωμεν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Αὕτη μὲν γὰρ ἡ ἐπίγειος δαπανηρὰ μόνον ἐστὶ καὶ κέρδος οὐδὲν ἔχει.

ε'. *Ποῖον γὰρ ἂν γένοιτο κέρδος ἐκ τῆς τῶν δήμων εὐφημίας; εἰπέ μοι. Τῆς ἑσπέρας γὰρ καταλαβούσης εὐθέως ὁ κρότος ἐκεῖνος καὶ ὁ θόρυβος ἅπας μαραίνεται καὶ παρελθούσης τῆς πανηγύρεως, ὥσπερ ὄναρ τρυφήσαντες, οὕτως ἔρημοι πάσης καθίστανται εὐφροσύνης, καὶ οὔτε τὴν ἀπὸ τοῦ στεφάνου, οὔτε τὴν ἀπὸ τῆς στολῆς τῆς λαμπρᾶς καὶ τῆς ἄλλης φαντασίας ἁπάσης εὐθυμίαν ἐγγινομένην αὐτοῖς ζητοῦντες εὑρεῖν δύναιτ' ἄν, ἀνέμου παντὸς ταχύτερον παραδραμόντων αὐτοὺς ἁπάντων. Ἡ δὲ τῶν οὐρανῶν πολιτεία τοὐναντίον ἅπαν· χωρὶς δαπάνης πολὺ φέρει κέρδος ἡμῖν καὶ μόνιμον. Οὐ γὰρ ἄνθρωποι μεθύοντες, ἀλλὰ τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος τὸν ἐκεῖ πολιτευόμενον κροτοῦσι διηνεκῶς. Καὶ τί λέγω τῶν ἀγγέλων τὸν δῆμον; Αὐτὸς αὐτὸν ὁ τὸν ἀγγέλων Δεσπότης ἐπαινέσει καὶ ἀποδέξεται. Ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαινούμενος,*

18. Ἀγγ. 1,4. 19. Ματθ. 21,13. Λουκᾶ 19,46.

θεῖ»[18]. Ἐὰν ὅμως ἡ ἀδιαφορία γιὰ ἐκεῖνο τὸ ναὸ προκάλεσε τόσο τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, πολὺ περισσότερο θὰ ἐξοργίσει τὸ Δεσπότη ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὸ ναὸ αὐτόν· γιατὶ αὐτὸς εἶναι πιὸ πολύτιμος ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅσο εἶναι μεγαλύτερα τὰ σύμβολα τοῦ ἁγιασμοῦ ποὺ ἔχει.

Μὴν ἀφήσεις λοιπὸν τὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ νὰ γίνει σπήλαιο ληστῶν, γιὰ νὰ μὴ ἀκούσεις καὶ ἄλλη ἐπιτίμηση, ποὺ ἔκανε ὁ Χριστὸς στοὺς Ἰουδαίους λέγοντας· «τὸ σπίτι τοῦ Πατέρα μου εἶναι σπίτι προσευχῆς, ἐνῶ ἐσεῖς τὸ κάνατε σπήλαιο ληστῶν»[19]. Πῶς ὅμως γίνεται σπήλαιο ληστῶν; Ὅταν ἀφήσουμε νὰ μποῦν καὶ νὰ εἰσχωρήσουν στὶς ψυχὲς τῶν νέων ἀνελεύθερες καὶ δουλικὲς ἐπιθυμίες καὶ κάθε εἴδους ἀσέλγεια. Γιατὶ εἶναι χειρότεροι ἀπὸ ληστὲς αὐτοὶ οἱ λογισμοί, οἱ ὁποῖοι αἰχμαλωτίζουν τὴν ἐλευθερία τῶν παιδιῶν, τὰ κάνουν δούλους τῶν ἀλόγων παθῶν, κατατρυπώντας τα ἀπὸ παντοῦ καὶ γεμίζοντας τὴ διάνοιά τους μὲ πολλὰ τραύματα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἂς τὰ ἐπιβλέπουμε καθημερινὰ καὶ χρησιμοποιώντας τὸ λόγο σὰν μαστίγιο, ἂς διώχνουμε ὅλα τὰ πάθη αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἐκείνων, γιὰ νὰ μπορέσουν τὰ παιδιά μας νὰ γίνουν μέτοχοι τῆς οὐράνιας πολιτείας καὶ νὰ ἐπιτελέσουν ὁλόκληρο τὸν ἐκεῖ προορισμό τους. Δὲν εἴδατε ὅτι ὅσοι ζοῦν στὶς πόλεις πολλὲς φορές, μόλις τὰ παιδιά τους ἀποκοποῦν ἀπὸ τὴ θηλή, τὰ κάνουν θαλλοφόρους καὶ ἀγωνοθέτες καὶ γυμνασιάρχες καὶ χορωδιάρχες; Αὐτὸ ἂς κάνουμε καὶ ἐμεῖς· ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία τους ἂς τὰ ὁδηγήσουμε στὴν οὐράνια πολιτεία. Γιατὶ αὐτὴ ἡ ἐπίγεια εἶναι μόνο δαπανηρὴ καὶ δὲν φέρνει κανένα κέρδος.

5. Πράγματι, πές μου, ποιό κέρδος θὰ μποροῦσε νὰ προέλθει ἀπὸ τὶς ἐπευφημίες τοῦ λαοῦ; Γιατί, ὅταν ἔρθει ἡ νύχτα ἀμέσως ὅλος ἐκεῖνος ὁ κρότος καὶ ὅλος ὁ θόρυβος σβήνει καὶ ὅταν περάσει τὸ πανηγύρι, σὰν νὰ ἀπόλαυσαν ἕνα ὄνειρο, ἔτσι μένουν πάλι ἔρημοι ἀπὸ κάθε εὐφροσύνη καὶ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν, ἂν καὶ τὴν ἀναζητοῦν, τὴν εὐθυμία οὔτε ἀπὸ τὰ στεφανώματα, οὔτε ἀπὸ τὶς πολυτελεῖς ἐνδυμασίες καὶ τὴν ἄλλη ἐντυπωσιακὴ ἐμφάνιση, διότι ὅλα αὐτὰ πέρασαν γρηγορότερα ἀπὸ κάθε ἄνεμο. Ἐνῶ ἡ πολιτεία τῶν οὐρανῶν εἶναι τελείως ἀντίθετη· χωρὶς δαπάνη μᾶς φέρνει πολὺ καὶ μόνιμο κέρδος. Γιατὶ αὐτὸν ποὺ ζεῖ ἐκεῖ δὲν τὸν ἐπευφημοῦν διαρκῶς ἄνθρωποι μεθυσμένοι, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων. Καὶ γιατί λέω τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων; Θὰ τὸν ἐπαινέσει καὶ θὰ τὸν ἀποδεχθεῖ ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης τῶν ἀγγέλων. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπαινεῖται ἀπὸ τὸ Θεό, ὄχι μιά, οὔτε δύο καὶ τρεῖς μέρες, ἀλλὰ αἰώνια πανηγυρίζει στεφανωμένος καὶ δὲ θὰ δεῖς ποτὲ τὸ κεφάλι

οὐ μίαν, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος πομπεύει στεφανηφορῶν καὶ γυμνὴν οὐκ ἂν ποτε ἴδοις τῆς δόξης ἐκείνης τὴν τοῦ τοιούτου κεφαλήν· οὐ γὰρ ὡρισμέναις ἡμέραις ὁ τῆς πανηγύρεως ταύτης περιγέγραπται χρόνος, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀθανασίαν τῶν μελλόντων ἐπεκτείνεται. Ταύτης τῆς λειτουργίας οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πενία κώλυμα, ἀλλὰ δυνατὸν καὶ τὸν πένητα λειτουργῆσαι ταύτην τὴν λειτουργίαν, καὶ μάλιστα τὸν πένητα, ἅτε πάσης ἀπηλλαγμένον φαντασίας βιωτικῆς· οὐ γὰρ δαπάνης χρημάτων καὶ περιουσίας, ἀλλὰ ψυχῆς δεῖ καθαρᾶς καὶ σωφρονούσης διανοίας. Ἀπὸ ταύτης καὶ τὰ ἱμάτια τῆς πολιτείας ἐκείνης ὑφαίνεται τῇ ψυχῇ καὶ ὁ στέφανος πλέκεται, ὥστε ἂν μὴ τοῖς τῆς ἀρετῆς ᾖ κεκοσμήνη κατορθώμασιν, οὐδὲν ὄφελος αὐτῇ χρυσίου πολλοῦ· ὥπερ οὖν οὐδὲ βλάβος ἔσται πενίας, ἐὰν τὸν ἔνδοθεν ἔχῃ πλοῦτον ἐναποκείμενον.

Ταύτην τὴν λειτουργίαν μὴ μόνον ἄρρενες παῖδες, ἀλλὰ καὶ θυγατέρες ἡμῖν λειτουργήτουσαν· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἔξωθεν πολιτείας ἀνδράσι μόνον ταῦτα λειτουργεῖν ἐπιτέτακται, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ἐκεῖνο τὸ θέατρον δέχεται καὶ γέροντας καὶ νέους καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους. Ὅπου γὰρ ψυχῆς ἐστιν ἡ ἐπίδειξις, οὐ φύσις, οὐχ ἡλικία, οὐκ ἀξίωμα βιωτικόν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ἐμποδίζει πέφυκε. Διὰ δὴ τοῦτο, παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐκδιδόναι καὶ υἱοὺς καὶ θυγατέρας ταῖς τοιαύταις λειτουργίαις καὶ τὸν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ ἁρμόζοντα προαποτίθεσθαι πλοῦτον αὐτοῖς, οὐ χρυσίον κατορύττοντας, οὐδὲ ἀργύριον συλλέγοντας, ἀλλὰ ἐπιείκειαν, σωφροσύνην, σεμνότητα, τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν ἐναποτιθεμένους αὐτῶν τῇ ψυχῇ. Ταύτης γὰρ δεῖται τῆς δαπάνης ἐκείνη ἡ λειτουργία. Ἂν ταύτην οὖν καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς παιδίοις συλλέξωμεν τὴν εὐπορίαν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον πολλῆς ἀπολαυσόμεθα τῆς λαμπρότητος, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀκουσόμεθα φωνῆς, δι' ἣν ἅπαντας τοὺς ὁμολογήσαντας αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἀνακηρύττει. Ὁμολογία δὲ οὐχ ἡ διὰ τῆς πίστεως μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τῶν ἔργων, ὡς ἐὰν μὴ καὶ αὕτη παρῇ, κινδυνεύομεν μετὰ τῶν ἀρνουμένων κολάζεσθαι. Οὐ γὰρ εἷς ἀρνήσεώς ἐστι τρόπος, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι, οὓς ὁ Παῦλος ἡμῖν ὑπογράφων οὕτως ἔλεγε· «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται»· καὶ πάλιν· «εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ,

20. Τίτ. 1,16.

του γυμνὸ ἀπὸ τὴ δόξα ἐκείνη· γιατὶ ὁ χρόνος τοῦ πανηγυριοῦ αὐτοῦ δὲν περιορίζεται σὲ ὁρισμένες μόνο μέρες, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται στὴν αἰωνιότητα τοῦ μέλλοντος. Σ' αὐτὴ τὴ λειτουργία δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνει ἐμπόδιο ἡ φτώχεια, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸ καὶ ὁ φτωχὸς νὰ τελέσει αὐτὴ τὴ λειτουργία, καὶ προπάντων ὁ φτωχός, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε βιωτικὴ ματαιοδοξία· γιατὶ δὲν χρειάζεται δαπάνη χρημάτων καὶ περιουσίας, ἀλλὰ ψυχὴ καθαρὴ καὶ διάνοια γεμάτη σωφροσύνη. Ἀπὸ αὐτὴν ὑφαίνονται γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ τὰ ἐνδύματα τῆς πολιτείας ἐκείνης καὶ πλέκεται τὸ στεφάνι· ὥστε, ἂν δὲν εἶναι στολισμένη μὲ τὰ κατορθώματα τῆς ἀρετῆς, δὲν τὴν ὠφελεῖ σὲ τίποτα τὸ πολὺ χρυσάφι· ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ζημιὰ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ φτώχεια, ἐὰν ἔχει ἀποθησαυρισμένο πλοῦτο ἐσωτερικό.

Αὐτὴ τὴ λειτουργία ἂς τὴν ἐκτελοῦν ὄχι μόνο τὰ ἄρρενα παιδιά, ἀλλὰ καὶ οἱ θυγατέρες μας· γιατὶ δὲν ἔχει δοθεῖ ἐντολὴ οἱ λειτουργίες αὐτὲς νὰ ἀσκοῦνται μόνο ἀπὸ ἄνδρες, ὅπως συμβαίνει στὴν κοσμικὴ πολιτεία, ἀλλὰ τὸ θέατρο ἐκεῖνο δέχεται καὶ γυναῖκες καὶ γέροντες καὶ νέους καὶ δούλους καὶ ἐλεύθερους. Γιατί, ὅπου χρειάζεται ἡ ἐπίδειξη ψυχῆς, οὔτε ἡ φύση, οὔτε ἡ ἡλικία, οὔτε κοσμικὸ ἀξίωμα, οὔτε τίποτα ἄλλο μπορεῖ νὰ γίνει ἐμπόδιο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ ὅλους ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία νὰ παραδίνετε τοὺς υἱοὺς καὶ τὶς θυγατέρες σας σ' αὐτὲς τὶς λειτουργίες καὶ νὰ ἐναποθέτετε σ' αὐτοὺς τὸν πλοῦτο ποὺ ταιριάζει στὴν πολιτεία αὐτή, χωρὶς νὰ κρύβετε χρυσάφι στὴ γῆ, οὔτε νὰ συγκεντρώνετε ἀσήμι, ἀλλὰ νὰ ἐναποθέτετε στὴν ψυχή τους καλωσύνη, σωφροσύνη, σεμνότητα καὶ κάθε ἄλλη ἀρετή. Γιατὶ αὐτὴ τὴ δαπάνη χρειάζεται αὐτὴ ἡ λειτουργία. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸν τὸν πλοῦτο συγκεντρώσουμε γιὰ μᾶς καὶ τὰ παιδιά μας, καὶ στὴν ἐδῶ ζωὴ θὰ ἀπολαύσουμε μεγάλη λαμπρότητα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ θὰ ἀκούσουμε ἐκείνη τὴ μακάρια φωνὴ μὲ τὴν ὁποία ὁ Χριστὸς ἀνακηρύττει ὅλους ὅσους τὸν ὁμολόγησαν. Καὶ ὁμολογία δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ποὺ γίνεται μόνο μὲ τὴν πίστη, ἀλλὰ καὶ ἐκείνη ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὰ ἔργα, ὥστε ἐὰν δὲν ὑπάρχει καὶ αὐτή, κινδυνεύουμε νὰ τιμωρηθοῦμε μαζὶ μὲ τοὺς ἀρνητὲς τῆς πίστεως. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἕνας τρόπος ἀρνήσεως, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι, τοὺς ὁποίους ὑπογραμμίζοντας ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεό, μὲ τὰ ἔργα τους ὅμως τὸν ἀρνοῦνται»[20]. Καὶ πάλι· «ἐὰν κάποιος δὲν φροντίζει γιὰ τοὺς δικούς του καὶ μάλιστα γιὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του, ἔχει ἀρνηθεῖ τὴν πίστη καὶ

τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων»· καὶ πάλιν· «φεύγετε τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρία».

Ἐπεὶ οὖν ἀρνήσεως τοσοῦτοι τρόποι, εὔδηλον ὅτι καὶ ὁμολογίας τοσοῦτοι καὶ πολλῷ πλείους, οὓς δὴ πάντας ὁμολογῆσαι σπουδάσωμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς τιμῆς ἀπολαύσωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἶναι χειρότερος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους»[21]. Καὶ πάλι· «ἀποφεύγετε τὴν πλεονεξία, ποὺ εἶναι εἰδωλολατρία»[22].

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπάρχουν τόσοι πολλοὶ τρόποι ἀρνήσεως, εἶναι φανερὸ ὅτι ὑπάρχουν καὶ τόσοι τρόποι ὁμολογίας, καὶ πολὺ περισσότεροι. Αὐτοὺς λοιπὸν ἂς φροντίσουμε νὰ τοὺς ἐφαρμόσουμε ὅλους, γιὰ νὰ ἀπολαύσουμε καὶ ἐμεῖς τὴν τιμὴ στοὺς οὐρανούς, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα μαζὶ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

21. Α' Τιμ. 5,8.
22. Κολ. 3,5.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ΄

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΑΣ ΣΥΝΑΞΕΙΣ ΚΑΤΑΛΙΜΠΑΝΟΝΤΑΣ

Καὶ εἰς τὰ θέατρα ἀναβαίνοντας, καὶ ὅτι οὐ μόνον χρησιμωτέρα τῆς ἐν θεάτροις διαγωγῆς ἡ ἐν ἐκκλησίᾳ διατριβή, ἀλλὰ καὶ ἡδίων· καὶ εἴς τε τὴν δευτέραν ῥῆσιν τῆς εὐχῆς τῆς Ἄννης, καὶ εἰς τὸ δεῖν συνεχῶς εὔχεσθαι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, κἂν ἐν ἀγορᾷ ὦμεν, κἂν ἐν ὁδῷ, κἂν ἐπὶ κλίνης.

α΄. Οὐκ οἶδα ποίοις χρήσομαι λόγοις σήμερον. Καὶ γάρ, ὁρῶν τὰς συνάξεις ἐλαττουμένας, προφήτας ὑβριζομένους, ἀποστόλους ὑπερορωμένους, πατέρας καταφρονουμένους, διὰ τῶν δούλων εἰς τὸν Δεσπότην διαβαίνουσαν τὴν ὕβριν, βούλομαι μὲν ἐγκαλέσαι, τοὺς δὲ ὀφείλοντας ἀκοῦσαι τῆς κατηγορίας οὐχ ὁρῶ παρόντας, ἀλλ' ὑμᾶς τοὺς οὐδὲν δεομένους τῆς παραινέσεως ταύτης καὶ τῆς νουθεσίας. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτω σιγητέον ἡμῖν· τήν τε γὰρ ὀδύνην τὴν ἐπ' ἐκείνοις διαπνεῦσαι μικρὸν παρασκευάσομεν εἰς τὰ ἔξω, διὰ τῶν ῥημάτων ἐκβάλλοντες αὐτήν, αὐτούς τε ἐκείνους αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾷν ποιήσομεν, τοσούτους αὐτοῖς ἐπαφέντες κατηγόρους, τοὺς ἀκούοντας ἅπαντας ὑμᾶς. Εἰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα παρεγένοντο, ἡμῶν μόνον ἐπιτιμώντων ἤκουαν ἄν, νῦν δὲ φεύγοντες τὴν παρ' ἡμῶν ἐπιτίμησιν, παρ' ὑμῶν ταῦτα ἀκούσονται πάντα. Οὕτω καὶ φίλοι ποιοῦσιν· ἐπειδὰν τοὺς ὑπευθύνους μὴ εὕρωσι, τοῖς ἐκείνων ἐντυγχάνουσι φίλοις, ὥστε ἀπελθόντας εἰπεῖν τὰ εἰρημένα.

Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε· τοὺς γὰρ εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκότας ἀφείς, τῷ μηδὲν ἠδικηκότι κατεντυγχάνει τῷ Ἱερεμίᾳ, λέγων· «εἶδες τί ἐποίησέ μοι ἡ ἀσύνετος θυγάτηρ Ἰούδα;» Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὑμῖν ὑπερεντυγχάνομεν κατ' ἐκείνων, ἵνα ἀπελθόντες διορθώσητε αὐτούς. Τίς γὰρ ἂν ἐνέγκῃ τὴν ὀλιγωρίαν τὴν τοσαύτην; Ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἐνταῦθα συλλεγόμεθα, καὶ οὐδὲ ταύτην ἀνέχονται τὴν ἡμέραν τῶν βιωτικῶν ὑπερορᾷν φροντίδων· κἂν ἐγκαλῇ τις, εὐθέως πενίαν προβάλλονται,

1. Πρβλ. Ἱερ. 3,6 ἑ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΠΟΥΝ ΤΙΣ ΙΕΡΕΣ ΣΥΝΑΞΕΙΣ

Καὶ πηγαίνουν στὰ θέατρα, καὶ ὅτι ἡ προσέλευση στὴν ἐκκλησία εἶναι ὄχι μόνο πιὸ χρήσιμη ἀπὸ τὴν παρακολούθηση τῶν θεάτρων, ἀλλὰ καὶ πιὸ εὐχάριστη· καὶ στὸ δεύτερο μέρος τῆς προσευχῆς τῆς Ἄννας καὶ στὸ ὅτι πρέπει συνεχῶς νὰ προσευχόμαστε σὲ κάθε τόπο, εἴτε βρισκόμαστε στὴν ἀγορὰ εἴτε στὸ δρόμο εἴτε στὸ κρεβάτι μας.

1. Δὲν γνωρίζω κι ἐγὼ ποιά λόγια νὰ χρησιμοποιήσω σήμερα. Πραγματικά, βλέποντας τὶς συνάξεις νὰ ἐλαττώνονται, τοὺς προφῆτες νὰ βρίζονται, τοὺς ἀποστόλους νὰ περιφρονοῦνται, τοὺς πατέρες νὰ παραθεωροῦνται, τὴν προσβολὴ νὰ μεταφέρεται ἀπὸ τοὺς δούλους στὸν Κύριο, θέλω βέβαια νὰ ἀπαγγείλω κατηγορία, ὅμως δὲ βλέπω νὰ εἶναι παρόντες αὐτοὶ ποὺ πρέπει ν' ἀκούσουν τὴν κατηγορία, ἀλλὰ βλέπω ἐσᾶς ποὺ δὲν ἔχετε ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὴ τὴν παραίνεση καὶ νουθεσία. Πλὴν ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι πρέπει νὰ σιωπήσουμε. Πρέπει λοιπὸν νὰ λάβουμε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὥστε καὶ ἡ λύπη μας γιὰ ἐκείνους νὰ διοχετευθεῖ σιγὰ – σιγὰ πρὸς τὰ ἔξω, γιατὶ θὰ τὴν ἐξωτερικεύσουμε μὲ τὰ λόγια καὶ θὰ τοὺς κάνουμε νὰ ντραποῦν καὶ νὰ κοκκινίσουν, ἀφοῦ θὰ στείλουμε ἐναντίον τους τόσους πολλοὺς κατηγόρους, δηλαδὴ ὅλους ἐσᾶς ποὺ μὲ ἀκοῦτε. Γιατί, ἂν ἔρχονταν ἐδῶ, θὰ ἄκουαν μόνο ἐμένα νὰ τοὺς ἐπιτιμῶ, ἐνῶ τώρα ποὺ γλυτώνουν τὴ δική μου ἐπιτίμηση, θὰ τὰ ἀκούσουν ὅλα ἀπὸ σᾶς. Ἔτσι κάνουν καὶ οἱ φίλοι. Ὅταν δὲν βροῦν τοὺς ὑπεύθυνους, συναντοῦν τοὺς φίλους ἐκείνων, ὥστε, μεταβαίνοντας σ' ἐκείνους, νὰ τοὺς μεταφέρουν ὅσα λέχθηκαν.

Αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Θεός. Ἀφοῦ ἄφησε ἐκείνους ποὺ ἁμάρτησαν σ' αὐτόν, ἀπευθύνεται στὸν Ἱερεμία, ποὺ δὲν διέπραξε καμμιὰ ἀδικία, καὶ τοῦ λέει· «Εἶδες τί μοῦ ἔκανε ἡ ἀσύνετη θυγατέρα τοῦ Ἰούδα;»[1]. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ σᾶς ὑπερπαρακαλῶ γιὰ χάρη ἐκείνων, γιὰ νὰ πᾶτε νὰ τοὺς διορθώσετε. Γιατὶ ποιός θὰ μποροῦσε νὰ ὑποφέρει τὴν τόσο μεγάλη ὀλιγωρία τους; Συναθροιζόμαστε ἐδῶ μιὰ φορὰ τὴν ἑβδομάδα καὶ δὲν ἀνέχονται οὔτε αὐτὴ τὴ μέρα νὰ παραβλέψουν τὶς βιοτικὲς

καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, καὶ ἀσχολίας κατεπειγούσας, ἀπολογίαν κατηγορίας ἀπάσης χαλεπωτέραν μελετήσαντες. Τί γὰρ ἂν ταύτης τῆς κατηγορίας γένοιτ' ἂν χεῖρον, ἀλλ' ἢ ὅταν τῶν τοῦ Θεοῦ πραγμάτων ἕτερον ἀναγκαιότερον ὑμῖν τι φαίνηται καὶ κατεπεῖγον μᾶλλον; Μάλιστα μὲν οὖν εἰ καὶ τοῦτο ἦν ἀληθές, κατηγορία ἡ ἀπολογία ἦν, ὥσπερ ἔφην.

Ἵνα δὲ μάθητε, ὅτι καὶ ταῦτα σκῆψις καὶ πρόφασις καὶ ῥᾳθυμίας ἐστὶ παραπετάσματα, οὐδὲν ἐμοῦ λέγοντος, ἡ μετὰ τὴν αὔριον αὐτοὺς ἐλέγξει πάντας ἡμέρα τοὺς τὰ τοιαῦτα προφασιζομένους, ὅταν πᾶσα ἡ πόλις πρὸς τὸν ἱππόδρομον μεταστῇ, καὶ οἰκίαι καὶ ἀγοραὶ εἰς τὴν παράνομον θεωρίαν κενωθῶσιν ἐκείνην. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐδὲ τὸν κύριον τῆς ἐκκλησίας τόπον πληρούμενόν ἐστιν ἰδεῖν, ἐκεῖ δὲ οὐ τὸν ἱππόδρομον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερῷα καὶ οἰκίας καὶ δώματα καὶ κρημνοὺς καὶ μυρίους ἑτέρους ἄνωθεν καταλαμβάνουσι τόπους· καὶ οὔτε πενία, οὔτε ἀσχολία, οὔτε ἀσθένεια σώματος, οὐ ποδῶν ἀρρωστία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν τοιούτων ἐπέχει τὴν ἀκάθεκτον μανίαν, ἀλλ' ἄνθρωποι γεγηρακότες νέων ἀκμαζόντων σφοδρότερον ἐκεῖ τρέχουσι, τὴν πολιὰν καταισχύνοντες, τὴν ἡλικίαν παραδειγματίζοντες, τὸ γῆρας αὐτὸ καταγέλαστον ποιοῦντες. Καὶ ἐνταῦθα μὲν εἰσιόντες, ναυτιῶντες ὥσπερ καὶ ἐνοχλεῖσθαι νομίζουσι, καὶ ἀναπεπτώκασιν ἐν τῇ τῶν θείων λόγων ἀκροάσει, στενοχωρίαν καὶ πνιγμὸν καὶ τὰ τοιαῦτα προβαλλόμενοι, ἐκεῖ δὲ καὶ ἥλιον γυμνῇ δεχόμενοι τῇ κεφαλῇ, καὶ πατούμενοι καὶ ὠθούμενοι καὶ μετὰ πολλῆς πιεζόμενοι τῆς σφοδρότητος καὶ μυρία ἕτερα πάσχοντες δεινά, καθάπερ ἐν λειμῶνι τρυφῶντες, οὕτω διάκεινται. Διὰ τοῦτο ἡμῖν αἱ πόλεις εἰσὶ διεφθαρμέναι, ὅτι πονηροὶ τῆς νεότητός εἰσι διδάσκαλοι. Πῶς γὰρ δυνήσῃ τὸν νέον ἄκοσμον ὄντα καὶ ἀσελγαίνοντα σωφρονίσαι, αὐτὸς ἐν πολιᾷ τοιαῦτα μετεωρίζων, αὐτὸς μετὰ τοσοῦτον χρόνον κόρον μὴ λαβὼν τῆς ἀτερπεστάτης θέας ἐκείνης; Πῶς δυνήσῃ ῥυθμίσαι τὸν υἱόν, πῶς κολάσαι τὸν οἰκέτην ἁμαρτάνοντα, πῶς ἑτέρῳ συμβουλεῦσαι τὰ δέοντα ἀμελοῦντι, τοιαῦτα αὐτὸς ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ ἀσχημονῶν; Κἂν μὲν ὑβρίσῃ νέος τὸν γεγηρακότα, τὴν ἡλικίαν εὐθέως προβάλλεται καὶ μυρίους ἔχει συναγανακτοῦντας, ὅταν δὲ σωφρονίζειν δέῃ τὸν νέον καὶ κανόνα τινὰ ἀρετῆς αὐτὸν γίνεσθαι, οὐδα-

φροντίδες τους· καὶ ὅταν τοὺς κατηγορεῖ κανείς, ἀμέσως προβάλλουν τὴ φτώχεια καὶ τὴν ἀπαραίτητη τροφὴ καὶ τὶς πολὺ ἐπείγουσες ἐργασίες, βρίσκοντας γιὰ κάθε κατηγορία τὴν πιὸ φοβερὴ δικαιολογία. Γιατί, τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει χειρότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν κατηγορία, ὅταν ἀντὶ τῶν πραγμάτων τοῦ Θεοῦ σᾶς φαίνεται πιὸ ἀναγκαῖο καὶ κατεπεῖγον κάτι ἄλλο; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὸ ἦταν ἀληθινό, ἡ δικαιολογία σας θὰ ἦταν κατηγορία, ὅπως εἶπα.

Γιὰ νὰ μάθετε ὅμως ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι πρόσχημα καὶ πρόφαση καὶ κάλυψη τῆς ραθυμίας, χωρὶς νὰ πῶ ἐγὼ τίποτα, ἡ ἑπόμενη μέρα θὰ ἀποκαλύψει ὅλους αὐτοὺς ποὺ προφασίζονται αὐτά, ὅταν ὁλόκληρη ἡ πόλη θὰ μεταφερθεῖ στὸν ἱππόδρομο, καὶ τὰ σπίτια καὶ οἱ ἀγορές θὰ ἀδειάσουν γιὰ νὰ δοῦν τὸ παράνομο ἐκεῖνο θέαμα. Καὶ ἐδῶ βέβαια δὲν βλέπουμε οὔτε τὸν κεντρικὸ χῶρο τῆς ἐκκλησίας νὰ γεμίζει, ἐνῶ ἐκεῖ ὄχι μόνο τὸν ἱππόδρομο καταλαμβάνουν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπερῶα καὶ τὰ σπίτια καὶ τὶς ταράτσες καὶ τοὺς γκρεμοὺς καὶ μύριους ἄλλους ἀπὸ πάνω τόπους, καὶ οὔτε φτώχεια, οὔτε ἀσχολία, οὔτε σωματικὴ ἀρρώστια, οὔτε ἀρρώστια τῶν ποδιῶν, οὔτε τίποτα ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ δὲν συγκρατεῖ τὴν ὁρμητικὴ μανία τους, ἀλλὰ ἄνθρωποι γερασμένοι τρέχουν ἐκεῖ πιὸ γρήγορα ἀπὸ νέους ποὺ βρίσκονται στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας τους, ντροπιάζοντας τὰ ἄσπρα μαλλιά τους, ρεζιλεύοντας τὴν ἡλικία τους, κάνοντας τὰ ἴδια τὰ γηρατειὰ καταγέλαστα. Καὶ ὅταν βέβαια μπαίνουν ἐδῶ αἰσθάνονται σὰν νὰ ἔχουν ναυτία καὶ ἐνοχλοῦνται καὶ καταρρέουν κατὰ τὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων, προβάλλοντας ὡς δικαιολογία στενοχώρια καὶ ἀσφιξία καὶ τὰ ὅμοια, ἐνῶ ἐκεῖ δεχόμενοι καὶ τὸν ἥλιο μὲ γυμνὸ τὸ κεφάλι, καὶ καταπατούμενοι καὶ σπρωχνόμενοι καὶ πιεζόμενοι μὲ πολλὴ δύναμη καὶ πάσχοντας μύρια ἄλλα δεινά, τὰ ἀντιμετωπίζουν ὅλα σὰν νὰ βρίσκονται σὲ λιβάδι καὶ ἀπολαμβάνουν. Γι' αὐτὸ οἱ πόλεις μας εἶναι διεφθαρμένες, ἐπειδὴ εἶναι κακοὶ δάσκαλοι τῶν νέων. Γιατί, πῶς θὰ μπορέσεις νὰ σωφρονίσεις τὸν νέο ποὺ εἶναι ἀπρεπὴς καὶ ἀσελγής, ὅταν σὺ ὁ ἴδιος στὰ γηρατειά σου ἀεροβατεῖς μὲ τέτοια, καὶ μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια δὲν χόρτασες τὸ ἄχαρο αὐτὸ θέαμα; Πῶς θὰ μπορέσεις νὰ διορθώσεις τὸν γιό σου, πῶς θὰ τιμωρήσεις τὸν ὑπηρέτη ὅταν ἁμαρτάνει, πῶς θὰ συμβουλεύσεις ἄλλον, ὅταν παραμελεῖ αὐτὰ ποὺ πρέπει, τὴ στιγμὴ ποὺ ἐσὺ σὲ προχωρημένα γεράματα ἀσχημονεῖς; Καὶ ἂν βέβαια βρίσει νέος τὸν γερασμένο, προβάλλει ἀμέσως τὴν ἡλικία του καὶ κάνει μυριάδες νὰ ἀγανακτοῦν μαζί του, ὅταν ὅμως πρέπει νὰ συνετίσει τὸν νέο καὶ νὰ γίνει αὐτὸς κάποιος

μοῦ τῆς ἡλικίας αὐτοῖς λόγος, ἀλλ' αὐτῶν ἐκείνων μανικώτερον ἐπὶ τὴν παράνομον βαδίζουσι θεωρίαν.

Ταῦτα δὲ λέγω καὶ τῶν γεγηρακότων καθάπτομαι, οὐχὶ τοὺς νέους ἀπαλλάττων κατηγορίας καὶ διαβολῆς, ἀλλὰ δι' ἐκείνων τούτους ἀσφαλιζόμενος. Εἰ γὰρ τὸ γεγηρακότα οὐ δεῖ, πολλῷ μᾶλλον τὸν νέον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ πολὺς ὁ γέλως καὶ μείζων ἡ ἀσχημοσύνη, ἐνταῦθα δὲ χαλεπώτερος ὁ ὄλεθρος, βαθὺ τὸ βάραθρον, ὅσῳ καὶ ἀκμαιότερα μᾶλλον τὰ τῆς ἐπιθυμίας τοῖς νέοις καὶ σφοδροτέρα αὐτοῖς ἡ φλόξ, κἂν μικρᾶς ἐπιλάβηται μόνον ἔξωθεν ὕλης, τὰ πάντα ἐμπίπρησι. Καὶ γὰρ πρὸς θυμὸν καὶ πρὸς ἐπιθυμίας εὐέμπτωτος μᾶλλόν ἐστιν ὁ νέος, διὸ καὶ πλείονος δεῖται τῆς φυλακῆς, σφοδροτέρου τοῦ χαλινοῦ, ἀσφαλεστέρου τοῦ τειχίου καὶ τοῦ κωλύματος.

β'. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ἄνθρωπε, ὅτι ἡδονὴν ἔχει ἡ θεωρία, ἀλλ' εἰ μὴ μετὰ τῆς ἡδονῆς καὶ βλάβην ἔχει, τοῦτό με δίδαξον. Καὶ τί λέγω βλάβην; Ὅτι γὰρ οὐδὲ ἡδονὴν τὸ πρᾶγμα ἔχει, ἐντεῦθεν εἴσῃ σαφῶς. Ἐκ τῆς ἱπποδρομίας ἀναχωρῶν ἐκείνης, ἀπάντησον τοῖς ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀναχωροῦσι, καὶ κατάμαθε μετὰ ἀκριβείας, τίς ἐστιν ἐν ἡδονῇ μείζονι, ὁ προφητῶν ἀκούσας καὶ μετασχὼν εὐλογίας καὶ διδασκαλίας ἀπολαύσας καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσας ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων καὶ κουφότερον ποιήσας τὸ συνειδὸς καὶ μηδὲν ἑαυτῷ κατεγνωκὼς τοιοῦτον, ἢ σὺ ὁ καταλιπὼν τὴν μητέρα καὶ τοὺς προφήτας ἀτιμάσας καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἐξυβρίσας καὶ μετὰ τοῦ διαβόλου χορεύσας καὶ βλασφημούντων ἀκούσας καὶ λοιδορουμένων καὶ τὸν καιρὸν ἀναλώσας εἰκῇ καὶ μάτην καὶ μηδὲν οἴκαδε ἔχων ἀπενεγκεῖν, μήτε σωματικὸν μήτε πνευματικὸν κέρδος ἐκεῖθεν; Ὥστε ἡδονῆς ἕνεκεν μάλιστα ἐνταῦθα ἀπαντᾶν χρή. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εὐθέως κατάγνωσις, κατηγορία τοῦ συνειδότος, μετάνοια ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις, αἰσχύνη καὶ ὄνειδος καὶ τὸ ἀπαρρησιάστους ἔχειν τοὺς ὀφθαλμούς, ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον ἅπαν, παρρησία καὶ τὸ ἐλευθεροστομεῖν καὶ τὸ μετὰ ἀδείας ἅπασι διαλέγεσθαι περὶ τῶν ἐνταῦθα ἀκουσμάτων ἁπάντων.

Ὅταν τοίνυν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλῃς καὶ πάντας ἴδῃς ἐπὶ τὴν θεωρίαν τρέχοντας ἐκείνην, κατάφυγε σὺ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν εὐθέως, καὶ μικρὸν καρτερήσας χρόνον, τρύφα διηνεκῶς τῶν θείων ῥημάτων. Ἂν μὲν γὰρ παρασυρεὶς μετὰ τῶν πολλῶν ἀπέλθῃς ἐκεῖ, μικρὸν ψυχαγωγηθείς, διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἀλγήσεις, τῆς τε ἐπιούσης καὶ πολλῶν ἑτέρων κατα-

κανόνας ἀρετῆς, πουθενὰ δὲν κάνουν λόγο γιὰ τὴν ἡλικία, ἀλλὰ βαδίζουν μὲ περισσότερη μανία ἀπὸ ἐκείνους στὸ παράνομο θέαμα.

Τὰ λέω αὐτὰ καὶ κατηγορῶ τοὺς γέροντες, ὄχι γιὰ νὰ ἀπαλλάξω τοὺς νέους ἀπὸ τὴν κατηγορία καὶ συκοφαντία, ἀλλὰ γιὰ νὰ προφυλάξω μέσω ἐκείνων αὐτούς. Γιατί, ἂν δὲν πρέπει νὰ τὰ κάνει ὁ γέρος, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει ὁ νέος. Γιατὶ στὴν περίπτωση βέβαια τῶν γερόντων ἡ πράξη τους εἶναι ἄξια γιὰ πολλὰ γέλια καὶ ἡ ἀσχημοσύνη τους μεγάλη, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῶν νέων ἡ καταστροφὴ εἶναι πιὸ φοβερή, τὸ βάραθρο βαθύ, ὅσο πιὸ ἰσχυρὲς εἶναι οἱ ἐπιθυμίες στοὺς νέους καὶ δυνατότερη ἡ φλόγα, καὶ ἐὰν δεχθεῖ ἀπ' ἔξω καὶ ἕνα μόνο μικρὸ ἀναμμένο ξυλαράκι, καίει τὰ πάντα. Γιατὶ ὁ νέος φθάνει πιὸ εὔκολα σὲ κατάσταση θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, γι' αὐτὸ χρειάζεται περισσότερη προφύλαξη, πιὸ δυνατὸ χαλινάρι, πιὸ σίγουρο τεῖχος καὶ ἐμπόδιο.

2. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς, ἄνθρωπε, αὐτό, ὅτι τὸ θέαμα ἔχει εὐχαρίστηση, ἀλλὰ πές μου αὐτό, ἂν μαζὶ μὲ τὴν εὐχαρίστηση δὲν ἔχει καὶ ζημιά. Καὶ τί λέω ζημιά; Γιατί, ὅτι οὔτε εὐχαρίστηση ἔχει τὸ πρᾶγμα, θὰ τὸ δεῖς καθαρὰ ἀπὸ τὰ ἑξῆς· ἀναχωρώντας ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἱπποδρομία, συνάντησε αὐτοὺς ποὺ φεύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ μάθε μὲ ἀκρίβεια ποιός βρίσκεται σὲ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση, αὐτὸς ποὺ ἄκουσε τοὺς προφῆτες καὶ πῆρε μέρος στὴν εὐλογία καὶ ἀπόλαυσε διδασκαλία καὶ παρακάλεσε τὸ Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες του καὶ ξελάφρωσε τὴ συνείδησή του καὶ δὲν καταλόγισε τίποτε τέτοιο στὸν ἑαυτό του, ἢ σὺ ποὺ ἐγκατέλειψες τὴν μητέρα σου καὶ ἀτίμασες τοὺς προφῆτες καὶ ἐξύβρισες τὸ Θεὸ καὶ χόρεψες μαζὶ μὲ τὸν διάβολο καὶ ἄκουσες αὐτοὺς ποὺ βλασφημοῦσαν καὶ κοροΐδευαν καὶ ξόδεψες τὸ χρόνο σου ἄσκοπα καὶ ἄδικα καὶ δὲν ἔχεις νὰ φέρεις ἀπὸ ἐκεῖ στὸ σπίτι σου κανένα κέρδος οὔτε σωματικὸ οὔτε πνευματικό; Ὥστε, ἐὰν θέλεις εὐχαρίστηση, ἐδῶ προπάντων πρέπει νὰ συχνάζεις. Διότι ἐκεῖ ἀμέσως ἀκολουθεῖ ἀποδοκιμασία, τύψεις τῆς συνειδήσεως, μετάνοια γιὰ ὅσα ἔγιναν, ντροπή, καὶ βρισιὰ καὶ τὸ νὰ ἔχεις τὰ μάτια σου ντροπιασμένα, ἐνῶ ἐδῶ ὅλα τὰ ἀντίθετα· καὶ θάρρος καὶ εἰλικρίνεια καὶ ἐλεύθερη συνομιλία μὲ ὅλους γιὰ ὅλα ὅσα ἀκούονται ἐδῶ.

Ὅταν λοιπὸν πᾶς στὴν ἀγορὰ καὶ δεῖς ὅλους νὰ τρέχουν στὸ θέαμα ἐκεῖνο, πήγαινε ἀμέσως στὴν ἐκκλησία καὶ κάνοντας λίγο χρόνο ὑπομονή, ἀπολάμβανε διαρκῶς τὰ θεϊκὰ λόγια. Γιατί, ἐὰν παρασυρθεῖς μαζὶ μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ πᾶς ἐκεῖ, ἀφοῦ ψυχαγωγηθεῖς γιὰ λίγο, θὰ πονᾶς ὅλη τὴ μέρα καὶ τὴν ἑπομένη καὶ πολλὲς ἄλλες, κατηγορώντας

γινώσκων σαυτοῦ, ἂν δὲ μικρὸν ἐπίσχῃς σαυτόν, διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἕξεις τρυφᾶν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων οὕτω συμβαίνειν εἴωθεν. Ἡ μὲν γὰρ κακία πρόσκαιρόν τινα ἔχει τὴν ἡδονήν, διηνεκῆ δὲ τὴν ὀδύνην, ἡ δὲ ἀρετή, βραχὺν μὲν τὸν πόνον, διηνεκὲς δὲ τὸ κέρδος μετὰ τῆς εὐφροσύνης. Οἷον, ηὔξατό τις πρὸς Θεόν, ἐδάκρυσεν, ἤλγησεν ὀλίγον χρόνον κατὰ τὴν εὐχήν· ἕτερος διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἐτρύφα, εἶτα ἐλεημοσύνην ἔδωκεν, ἐνήστευσεν, ἄλλο τι τῶν ἀγαθῶν εἰργάσατο, ἢ ὑβρισθεὶς οὐκ ἀντελοιδόρησεν· ἐν μιᾷ γοῦν καιροῦ ῥοπῇ καρτερήσας καὶ κατασχὼν τὸν θυμόν, διὰ παντὸς γάννυται καὶ εὐφραίνεται, τῶν κατορθωμάτων ἀναμιμνήσκων ἑαυτὸν ἐκείνων. Ἐπὶ δὲ τῆς κακίας τοὐναντίον· ὕβρισέ τις, ἀντελοιδόρησε· μετὰ ταῦτα οἴκοι γενόμενος, ἑαυτὸν κατεσθίει τὰ ῥήματα ἀναλογιζόμενος, ἃ πολλάκις πολλὴν ἤνεγκε βλάβην. Ὥστε, εἰ διώκεις ἡδονήν, «φεῦγε τὰς νεωτερικὰς ἐπιθυμίας», καὶ σωφροσύνης ἐπιμελοῦ, καὶ ἀκροάσει θείων πρόσεχε λογίων.

Ταῦτα πρὸς ὑμᾶς λέγομεν, ἵνα ὑμεῖς πρὸς ἐκείνους λέγοντες καὶ συνεχῶς τούτοις αὐτοὺς ἐπαντλοῦντες τοῖς ῥήμασιν, ἀφέλκητε πάσης πονηρᾶς συνηθείας καὶ πείθητε λογισμῷ πάντα ποιεῖν τῷ προσήκοντι. Τῶν γὰρ τοιούτων καὶ ἁπλῶς καὶ εἰκῇ φερομένων οὐδὲ τὴν σπουδὴν ἐπαινετὴν εὕροι τις ἂν οὖσαν· καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπιούσης συνάξεως δῆλον καθίστημι. Τῆς γὰρ ἁγίας ἡμῖν τελουμένης Πεντηκοστῆς, τοσοῦτον δραμεῖται πλῆθος, ὡς ἅπαντα ἡμῖν τὰ ἐνταῦθα στενοχωρεῖσθαι. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ταύτην ἀποδέχομαι τὴν συλλογήν· συνηθείας γάρ ἐστιν, οὐκ εὐλαβείας. Τί τοίνυν γένοιτ' ἂν ἐκείνων ἀθλιώτερον, ὅταν καὶ ἡ ῥᾳθυμία αὐτῶν τοσούτων ἐγκλημάτων γέμῃ, καὶ ἡ δοκοῦσα εἶναι σπουδὴ ἐγκωμίων ᾖ ἔρημος; Τὸν γὰρ ζήλῳ καὶ πόθῳ καὶ σώφρονι λογισμῷ τοῦ θείου τούτου μετέχοντα συλλόγου, διηνεκῶς ταῦτα ποιεῖν χρή, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῶν ἐν ἑορτῇ μόνον φαινομένων, μετ' ἐκείνων ἀφίστασθαι πάλιν, θρεμμάτων δίκην ἁπλῶς ἀγόμενον.

γ'. Ἠδυνάμην μὲν οὖν καὶ πρὸς πλέον μῆκος ἐκτεῖναι τὸ προοίμιον τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπειδὴ οἶδα σαφῶς, ὅτι καὶ πρὸς τῆς ἡμετέρας παραινέσεως τὰ προσήκοντα ὑμῖν αὐτοῖς ποιοῦντες, καὶ πλείονα τῶν εἰρημένων ἐρεῖτε, ὥστε μὴ δόξαι παρενοχλεῖν ἐν ταῖς κατ' ἐκείνων ἐπιτιμήσε-

---

2. Β' Τιμ. 2,22.

τὸν ἑαυτό σου, ἐνῶ, ἐὰν συγκρατήσεις γιὰ λίγο τὸν ἑαυτό σου, θὰ ἔχεις ὁλόκληρη τὴν ἡμέρα γεμάτη ἀπόλαυση. Καὶ ὄχι μόνο σ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα ἔτσι συμβαίνει συνήθως. Γιατὶ ἡ ἀδικία ἔχει κάποια πρόσκαιρη ἡδονὴ καὶ διαρκῆ τὴ λύπη, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ ἔχει σύντομο πόνο, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν εὐφροσύνη καὶ διαρκὲς τὸ κέρδος. Ὅπως γιὰ παράδειγμα· προσευχήθηκε κάποιος στὸ Θεό, δάκρυσε, πόνεσε λίγο χρόνο κατὰ τὴν προσευχή· ἄλλος πέρασε ὅλη τὴ μέρα μὲ εὐχαρίστηση, ἔπειτα ἔδωσε ἐλεημοσύνη, νήστεψε, ἔκανε κάποιο ἄλλο καλό, ἤ, ἐνῶ βρίστηκε, δὲ ἀνταπέδωσε τὴ βρισιά· κάνοντας λοιπὸν ὑπομονὴ γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ συγκρατώντας τὸν θυμό του, λάμπει διαρκῶς ἀπὸ χαρὰ καὶ εὐφραίνεται καθὼς φέρει στὴ μνήμη του τὰ κατορθώματά του ἐκεῖνα. Στὴν περίπτωση ὅμως τῆς κακίας γίνεται τὸ ἀντίθετο· τὸν ἔβρισε κάποιος, ἀνταπέδωσε τὴ βρισιά· ἐρχόμενος ἔπειτα στὸ σπίτι, τρώει τὸν ἑαυτό του καθὼς σκέφτεται τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα πολλὲς φορὲς τοῦ προξένησαν μεγάλη ζημιά. Ὥστε, ἐὰν ἐπιδιώκεις τὴν εὐχαρίστηση, «ἀπόφευγε τὶς ἐπιθυμίες ποὺ ταιριάζουν στοὺς νέους»[2], νὰ φροντίζεις τὴ σωφροσύνη καὶ νὰ προσέχεις στὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων.

Αὐτὰ τὰ λέμε σὲ σᾶς, ὥστε καὶ ἐσεῖς λέγοντάς τα σ' ἐκείνους καὶ λούζοντάς τους συνεχῶς μ' αὐτὰ τὰ λόγια, νὰ τοὺς ἀποτραβήξετε ἀπὸ κάθε πονηρὴ συνήθεια, καὶ νὰ τοὺς πείθετε νὰ κάνουν ὅλα ὅσα ταιριάζουν στὸ λογικό. Γιατὶ στὰ θέματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ποὺ γίνονται ἔτσι ἁπλᾶ καὶ τυχαῖα, δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε προθυμία ἐπαινετὴ νὰ ὑπάρχει, καὶ αὐτὸ τὸ κάνω φανερὸ ἀπὸ τὴν ἑπόμενη σύναξη. Γιατί, ἐπειδὴ γιορτάζουμε τὴν ἁγία Πεντηκοστή, θὰ ἔρθει τόσο πλῆθος, ὥστε ὅλα ἐδῶ τὰ δικά μας θὰ γεμίσουν. Ἀλλὰ δὲν τὴν ἀποδέχομαι αὐτὴ τὴν συγκέντρωση· γιατὶ ὀφείλεται στὴ συνήθεια καὶ ὄχι στὴν εὐλάβεια. Τί θὰ μποροῦσε λοιπὸν νὰ ὑπάρξει πιὸ ἄθλιο ἀπὸ ἐκεῖνο, ὅταν καὶ ἡ ὀκνηρία τους εἶναι γεμάτη μὲ τόσο πολλὰ ἐγκλήματα, καὶ ἡ φαινομενικὴ προθυμία τους δὲν εἶναι ἀξιέπαινη; Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ συμμετέχει στὶς θεϊκὲς αὐτὲς συναθροίσεις μὲ ζῆλο καὶ πόθο καὶ σώφρονα λογισμό, πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ κάνει διαρκῶς καὶ ὄχι μαζὶ μ' ἐκείνους μόνο ποὺ ἐμφανίζονται στὴ γιορτή, καὶ μαζὶ μ' ἐκείνους πάλι νὰ ἀπομακρύνεται, ὁδηγούμενος ὅπως τὰ πρόβατα.

3. Μποροῦσα βέβαια νὰ παρατείνω σὲ περισσότερο μῆκος τὸ προοίμιο τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίζω καλὰ ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ δική μου παραίνεση κάνοντας σεῖς τὸ καθῆκον σας, θὰ τοὺς πεῖτε καὶ περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, γιὰ νὰ μὴ δώσω τὴν ἐντύπωση ὅτι σᾶς ἐνο-

σι, τὰ λειπόμενα ἅπαντα ὑμῖν ἀφείς, τῆς εἰωθυίας ἅψομαι διδασκαλίας, ἐπὶ τὴν τῆς Ἄννης ἱστορίαν ἐπαναγαγὼν τὸν λόγον. Καὶ μὴ θαυμάσητε, εἰ μηδέπω τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀπηλλάγημεν. Καὶ γὰρ οὐ δύναμαι τὴν γυναῖκα ταύτην ἀπὸ τῆς διανοίας ἐκβαλεῖν τῆς ἐμῆς· οὕτως αὐτῆς θαυμάζω τὴν εὐμορφίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ κάλλος τῆς διανοίας. Φιλῶ γὰρ ὀφθαλμοὺς δακρύοντας ἐν εὐχαῖς, διὰ παντὸς μελετῶντας, καὶ χείλη καὶ στόμα οὐκ ἐπιτρίμμασί τισιν ἐρυθραινόμενον, ἀλλ' εὐχαριστίᾳ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν καλλωπιζόμενον, οἷον ἦν τὸ ταύτης, ἣν θαυμάζω μέν, ὅτι ἐφιλοσόφησε, θαυμάζω δὲ μειζόνως, ὅτι γυνὴ οὖσα ἐφιλοσόφησε, γυνή, ἧς πολλοὶ πολλάκις κατηγόρησαν. «Ἀπὸ γὰρ γυναικός», φησίν, «ἀρχὴ ἁμαρτίας, καὶ δι' αὐτὴν ἀποθνήσκομεν πάντες»· καὶ πάλιν, «μικρὰ πᾶσα κακία πρὸς κακίαν γυναικός»· καὶ ὁ Παῦλος· «Ἀδὰμ γὰρ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα, ἐν παραβάσει γέγονε». Διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὴν θαυμάζω, ὅτι τὰ ἐγκλήματα ταῦτα διεκρούσατο, ὅτι τὴν κατηγορίαν ἀπέθετο, ὅτι τοῦ διαβαλλομένου γένους οὖσα καὶ κατηγορουμένου τὰ ὀνείδη πάντα ἀπετρίψατο, διὰ τῶν ἔργων παιδεύουσα, ὅτι κἀκεῖναι οὐ παρὰ τὴν φύσιν τοιαῦται γεγόνασιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν οἰκείαν ὀλιγωρίαν, καὶ ὅτι ἐν τῷ γένει τούτῳ δυνατὸν ἄκρας ἀρετῆς ἐπιλαβέσθαι. Φιλόνεικον γάρ ἐστι τὸ ζῶον τοῦτο καὶ εὔτονον, κἂν εἰς πονηρίαν ἀποκλίνῃ, μεγάλα ἐργάζεται κακά, κἂν ἀρετῆς ἐπιλάβηται, τὴν ψυχὴν προήσεται πρότερον, ἢ τῆς προθέσεως ἀποστήσεται.

Οὕτω γοῦν καὶ αὕτη τὴν φύσιν ἐνίκησε καὶ τὴν ἀνάγκην ἐβιάσατο καὶ τῇ προσεδρίᾳ τῆς εὐχῆς ἀπὸ μήτρας πεπηρωμένης τέκνον βλαστῆσαι παρεσκεύασε. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τὴν εὐχὴν καταφεύγει καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν οὕτω λέγουσα· «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου». Ὅτι μὲν οὖν, τί ἐστιν, «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ», πρῴην εἶπον πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, δῆλον ὑμῖν, νυνὶ δὲ ἀναγκαῖον τὴν ἑξῆς ἑρμηνεῦσαι ῥῆσιν. Εἰποῦσα γάρ, «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ», ἐπήγαγεν, «ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου». Τί ἐστι, «κέρας μου»; Καὶ γὰρ συνεχῶς ταύτῃ κέχρηται τῇ λέξει ἡ Γραφή, ὡς ὅταν λέγῃ, «ὑψώθη κέρας αὐτοῦ», καί «ὑψώθη κέρας Χριστοῦ αὐτοῦ». Τί ποτ' οὖν λέγει «κέρας»; Τὴν δύναμιν, τὴν δόξαν,

---

3. Σοφ. Σειρὰχ 25,24. 4. Σοφ. Σειρὰχ 25,19.

χλῶ μὲ τὶς ἐπιπλήξεις ἐναντίον ἐκείνων, ἀφήνοντας ὅλα τὰ ὑπόλοιπα σὲ σᾶς, θὰ ἀρχίσω τὴ συνηθισμένη διδασκαλία, ἐπαναφέροντας τὸν λόγο στὴν ἱστορία τῆς Ἄννας. Καὶ μὴν ἀπορεῖτε ποὺ δὲν ἀπαλλάχθηκα ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό. Γιατὶ δὲν μπορῶ νὰ βγάλω τὴ γυναίκα αὐτὴ ἀπὸ τὴ σκέψη μου· τόσο πολὺ θαυμάζω τὴν ὁμορφιὰ τῆς ψυχῆς της καὶ τὸ κάλλος τοῦ νοῦ της. Γιατὶ ἀγαπῶ τὰ μάτια ποὺ δακρύζουν στὶς προσευχές, ποὺ διαρκῶς γυμνάζονται, καὶ τὰ χείλη καὶ τὸ στόμα ποὺ δὲν κοκκινίζει μὲ κάποιο ἐπίχρισμα, ἀλλὰ καλλωπίζεται μὲ τὴν εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό, ὅπως ἦταν τὸ δικό της, ποὺ τὴ θαυμάζω βέβαια ἐπειδὴ ἔδειξε τέτοια φιλοσοφικότητα, τὴ θαυμάζω ὅμως περισσότερο ἐπειδὴ ἔδειξε τὴ φιλοσοφικότητα αὐτὴ ὄντας γυναίκα, γυναίκα, τὴν ὁποία πολλοὶ πολλὲς φορὲς τὴν κατηγόρησαν. Γιατὶ λέει, «ἀπὸ τὴ γυναίκα ἄρχισε ἡ ἁμαρτία, καὶ ἐξαιτίας αὐτῆς πεθαίνουμε ὅλοι»[3]· καὶ πάλι· «εἶναι μικρὴ κάθε κακία σὲ σύγκριση μὲ τὴν κακία τῆς γυναίκας»[4]· καὶ ὁ Παῦλος· «διότι ὁ Ἀδὰμ δὲν ἀπατήθηκε, ἐνῶ ἡ γυναίκα ἀπατήθηκε καὶ ἔγινε παραβάτιδα»[5]. Γι' αὐτὸ τὴ θαυμάζω περισσότερο, ἐπειδὴ ἀπέκρουσε τὶς κατηγορίες αὐτές, ἐπειδὴ παραμέρισε τὴ μομφή, ἐπειδή, ἐνῶ ἀνήκει στὸ γένος ποὺ κατηγορεῖται, καθάρισε ὅλες τὶς προσβολές, διδάσκοντας ἔμπρακτα, ὅτι κι ἐκεῖνες δὲν ἔγιναν τέτοιες ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προαίρεση καὶ τὴν ὀλιγωρία τους καὶ ὅτι στὸ γένος αὐτὸ εἶναι δυνατὸ νὰ φθάσουν οἱ γυναῖκες στὴν ὕψιστη ἀρετή. Γιατὶ τὸ ζῶο αὐτὸ (δηλ. ἡ γυναίκα), εἶναι φιλόνεικο καὶ δυνατό, καὶ ὅταν κλίνει πρὸς τὴν ἁμαρτία προξενεῖ μεγάλα κακά, ὅταν ὅμως φθάνει στὴν ἀρετή, προτιμάει νὰ παραδώσει τὴν ψυχή του, παρὰ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πρόθεσή του.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὴ νίκησε τὴ φύση καὶ παραβίασε τὴν ἀνάγκη, καὶ μὲ τὴν ἐμμονή της στὴν προσευχὴ ἔκανε νὰ βλαστήσει παιδὶ ἀπὸ μήτρα ἀνάπηρη. Γι' αὐτὸ καί, ἀφοῦ ἔλαβε αὐτὸ ποὺ ἤθελε, καταφεύγει πάλι στὴν προσευχή, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο, ἐξυψώθηκε ἡ δύναμή μου χάρη στὸ Θεό μου»[6]. Καὶ τὸ τί σημαίνει βέβαια «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο», εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ εἶπα προηγουμένως πρὸς τὴν ἀγάπη σας, τώρα ὅμως εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἑρμηνεύσω τὸ ὑπόλοιπο ρητό. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο», πρόσθεσε· «ἐξυψώθηκε ἡ δύναμή μου χάρη στὸ Θεό μου». Τί σημαίνει «κέρας μου»; Γιατὶ συχνὰ ἡ Γρα-

5. Α' Τιμ. 2,14. 6. Α' Βασ. 2,1.

τὴν περιφάνειαν, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀλόγων ζώων αὐτὸ τιθείς· καὶ γὰρ ἐκείνοις ἀντὶ δόξης καὶ ὅπλου τὸ κέρας μόνον ἐνέθηκεν ὁ Θεός, κἂν ἀποβάλωσι τοῦτο, τὸ πλέον ἀπέβαλον τῆς δυνάμεως· καὶ καθάπερ ἄοπλος στρατιώτης, οὕτω καὶ ταῦρος χωρὶς κεράτων ῥᾳδίως ἁλίσκεται. Οὐδὲν οὖν διὰ τούτου ἄλλο φησὶν ἡ γυνή, ἀλλ' ἤ, ὅτι 'ὑψώθη ἡ δόξα μου'.

Καὶ πῶς ὑψώθη; «Ἐν Θεῷ μου», φησί. Διὰ τοῦτο καὶ ἀσφαλὲς τὸ ὕψος ἐστί, βεβαίαν καὶ ἀκίνητον ἔχον τὴν ρίζαν. Ἡ μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξα, τῶν δοξαζόντων μιμεῖται τὴν εὐτέλειαν, ὅθεν καὶ μεταπίπτει ῥᾳδίως, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἀκίνητος μένει διὰ παντός. Καὶ ταῦτα ἀμφότερα δηλῶν ὁ προφήτης, κἀκείνης τὸ εὐμετάπτωτον, καὶ ταύτης τὸ μόνιμον, οὕτως ἔλεγε· «πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε». Περὶ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; «Τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει». Καὶ δῆλον τοῦτο καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς γυναικός. Βασιλεῖς μὲν γὰρ καὶ στρατηγοὶ καὶ δυνάσται, πολλὰ πραγματευσάμενοι πολλάκις, ὥστε αὐτῶν ἄληστον γενέσθαι τὴν μνήμην, καὶ τάφους λαμπροὺς οἰκοδομησάμενοι, καὶ ἀνδριάντας ἀναστήσαντες, καὶ εἰκόνας πολλὰς πολλαχοῦ, καὶ κατορθωμάτων ὑπομνήματα μυρία καταλιπόντες, σεσίγηνται καὶ οὐδὲ ἀπὸ ψιλῆς προσηγορίας εἰσί τινι γνώριμοι, αὕτη δὲ ἡ γυνὴ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ᾄδεται νῦν· κἂν εἰς Σκυθίαν ἀπέλθῃς, κἂν εἰς Αἴγυπτον, κἂς εἰς Ἰνδούς, κἂν εἰς αὐτὰ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, πάντων ἀκούσῃ τὰ κατορθώματα τῆς γυναικὸς ταύτης ᾀδόντων, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς, ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, ἡ δόξα τῆς Ἄννης καταλαμβάνει.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ᾄδεται ἡ γυνή, ἀλλ' ὅτι, τοσούτου παρελθόντος χρόνου, οὐ μόνον οὐκ ἐσβέσθη τὰ τῆς εὐφημίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ αὔξεται καὶ ἐπιτείνεται πολλῷ πλέον, καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν καρτερίαν ἅπαντες ἴσασι, καὶ ἐν πόλεσι καὶ ἐν ἀγροῖς καὶ ἐν οἰκίαις καὶ ἐν στρατοπέδοις καὶ ἐν πλοίοις καὶ ἐν ἐργαστηρίοις καὶ πανταχοῦ τῆς γυναικὸς ἐγκωμιαζομένης ἀκούσῃ ταύτης. Ὅταν γὰρ ὁ Θεός τινα δοξά-

---

7. Ψαλμ. 88,25. 8. Α΄ Βασ. 2,10.

φὴ χρησιμοποιεῖ αὐτὴ τὴ λέξη, ὅπως ὅταν λέει· «ὑψώθη κέρας αὐτοῦ»[7] καὶ «ὑψώθη κέρας Χριστοῦ αὐτοῦ»[8]. Τί τέλος πάντων λοιπὸν ἐννοεῖ λέγοντας κέρας; Τὴ δύναμη, τὴ δόξα, τὴ φήμη, καὶ τὸ ἀναφέρει μεταφορικὰ παίρνοντάς το ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα· γιατὶ σ' ἐκεῖνα ἀντὶ γιὰ δόξα καὶ ὅπλο τὸ κέρατο μόνο τοποθέτησε ὁ Θεός, καὶ ἂν χάσουν αὐτό, χάνουν τὴν περισσότερη δύναμή τους· καὶ ὅπως ὁ ἄοπλος στρατιώτης, ἔτσι καὶ ὁ ταῦρος χωρὶς κέρατα συλλαμβάνεται εὔκολα. Τίποτα ἄλλο λοιπὸν δὲν λέει μ' αὐτὸ ἡ γυναίκα, παρὰ ὅτι ἀνυψώθηκε ἡ δόξα μου.

Καὶ πῶς ἀνυψώθηκε; «Χάρη στὸ Θεό μου», λέει. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ὕψος εἶναι ἀσφαλές, ἐπειδὴ ἔχει σίγουρη καὶ ἀμετακίνητη ρίζα. Διότι ἡ ἀνθρώπινη δόξα ἀκολουθεῖ τὴν εὐτέλεια αὐτῶν ποὺ δοξάζουν, γι' αὐτὸ καὶ ξεπέφτει εὔκολα, ἡ δόξα ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ μένει ἀμετακίνητη γιὰ πάντα. Γιὰ νὰ δηλώσει καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὁ προφήτης, καὶ ἐκείνης τὸ εὐμετάβλητο καὶ αὐτῆς τὴ μονιμότητα, ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «κάθε σάρκα εἶναι χορτάρι καὶ κάθε δόξα ἀνθρώπου σὰν ἄνθος χορταριοῦ. Ξηράθηκε τὸ χορτάρι καὶ ἔπεσε τὸ ἄνθος»[9]. Γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ ὅμως δὲν μιλάει ἔτσι, ἀλλὰ πῶς; «ἐνῶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μένει αἰώνια»[10]. Καὶ αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ γυναίκα αὐτή. Διότι οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἐξουσιαστές, ἂν καὶ ἀγωνίζονται πολλὲς φορὲς γιὰ νὰ μείνει ἡ μνήμη τους ἀλησμόνητη, καὶ κτίζουν λαμπροὺς τάφους καὶ στήνουν ἀνδριάντες καὶ ἀγάλματα πολλὰ σὲ πολλὰ μέρη, καὶ ἀφήνουν μυριάδες ἀπομνημονεύματα τῶν κατορθωμάτων τους, ἔχουν λησμονηθεῖ, καὶ οὔτε ἀπὸ τὸ ὄνομά τους ἁπλῶς δὲν εἶναι γνωστοὶ σὲ κανέναν, ἐνῶ αὐτὴ ἡ γυναίκα ψάλλεται σήμερα παντοῦ στὴν οἰκουμένη· καὶ ἂν πᾶς στὴ Σκυθία ἢ στὴν Αἴγυπτο ἢ στὴν Ἰνδία, ἀκόμα καὶ στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, θὰ τοὺς ἀκούσεις ὅλους νὰ ψάλλουν τὰ κατορθώματα αὐτῆς τῆς γυναίκας, καὶ γενικὰ ἡ δόξα τῆς Ἄννας εἶναι διαδεδομένη σ' ὅλη τὴ γῆ ποὺ βλέπει ὁ ἥλιος.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ ἡ γυναίκα ἐγκωμιάζεται παντοῦ στὴν οἰκουμένη, ἀλλὰ ὅτι, ἂν καὶ πέρασε τόσος χρόνος, ὄχι μόνο δὲν ἔσβησε ἡ καλή της φήμη, ἀλλὰ καὶ αὐξάνεται καὶ ἁπλώνεται πολὺ περισσότερο, καὶ τὴν εὐσέβεια αὐτῆς, τὴν ὑπομονὴ καὶ καρτερικότητά της τὴν γνωρίζουν ὅλοι καὶ στὶς πόλεις καὶ στὰ χωράφια καὶ στὰ σπίτια καὶ στὰ στρατόπεδα καὶ στὰ πλοῖα καὶ στὰ ἐργαστήρια, καὶ παντοῦ ἀκοῦς νὰ ἐγκωμιάζεται ἡ γυναίκα αὐτή. Γιατὶ

9. Ἠσ.40,6. 10. Ἠσ. 40,8.

σαι βουληθῇ, κἂν θάνατος ἐπιγένηται, κἂν χρόνου πλῆθος, κἂν ἄλλο ὁτιοῦν, μένει τὰ τῆς δόξης ἐκείνης ἀνθοῦντα διηνεκῶς, καὶ οὐδεὶς ἐπισκοτῆσαι τῇ περιφανείᾳ ταύτῃ δυνήσεται. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴ παιδεύουσα τοὺς ἀκούοντας ἅπαντας, ὅτι οὐ χρὴ καταφεύγειν τοῖς ἐπικήροις, ἀλλ' ὅθεν βέβαια καὶ ἀκίνητα ἡμῖν μένει τὰ ἀγαθά, εἶπε τὸν τῆς δόξης αἴτιον. Εἰποῦσα γάρ, ὅτι «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ», ἐπήγαγεν, «ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου», διπλᾶ ἐνταῦθα ἡμῖν αἰνιττομένη τὰ ἀγαθά, ἅπερ δύσκολον συμβαίνειν ταχέως. Καὶ γὰρ τοῦ σάλου, φησίν, ἀπηλλάγην καὶ τὴν ἀτιμίαν ἀπεθέμην καὶ ἀσφαλείας ἀπέλαυσα καὶ δόξης μετέσχον.

Ταῦτα δὲ ἀμφότερα οὐκ ἄν τις ἴδοι ῥᾳδίως ἀλλήλοις συντρέχοντα. Πολλοὶ γὰρ κινδύνων μὲν ἀπαλλάττονται, ἐπίδοξον δὲ οὐκ ἔχουσι βίον· ἕτεροι πάλιν δόξης μὲν ἀπολαύουσι καὶ περιφανείας, κινδυνεύειν δὲ ἀναγκάζονται διὰ τὴν δόξαν ταύτην. Οἷόν τι λέγω· πολλοὶ πολλάκις τὸ δεσμωτήριον οἰκήσαντες, μοιχοὶ καὶ γόητες καὶ τυμβωρύχοι καὶ οἱ ἕτερά τινα τοιαῦτα ἡμαρτηκότες, εἶτα ἀπό τινος φιλανθρωπίας βασιλικῆς ἀφέθησαν τοῦ οἰκήματος· οὗτοι τῆς κολάσεως μὲν ἀπηλλάγησαν, τὰ δὲ ὀνείδη οὐκ ἀπετρίψαντο, ἀλλ' ἔχουσι τὴν αἰσχύνην ἑπομένην αὐτοῖς. Ἄλλοι στρατιῶται γενναῖοι τὸν ἐπίδοξον καὶ περιφανῆ βίον διώκοντες, ῥιψοκινδύνως ἑαυτοὺς τοῖς πολεμίοις ἐνδόντες, πολλὰ πολλάκις ἔλαβον τραύματα, καὶ ἔσχατον ἄωρον ὑπέστησαν θάνατον· οὗτοι, δόξης ἐπιθυμήσαντες, ἀσφαλείας ἐξέπεσον. Ἐπὶ δὲ τῆς γυναικὸς ἀμφότερα ταῦτα συνέβη, καὶ ἀσφαλείας ἀπέλαυσε καὶ δόξης ἐπέτυχεν.

δ'. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν παίδων ἐγένετο· καὶ γὰρ κινδύνων ἀπηλλάγησαν διαφυγόντες τὸ πῦρ, καὶ περιφανεῖς ἐγένοντο, ὑπὲρ φύσιν τοῦ στοιχείου νικήσαντες τὴν δύναμιν. Τοιαῦτα τοῦ Θεοῦ τὰ κατορθώματα· ὁμοῦ γὰρ λαμπρὸν καὶ ἀσφαλῆ χαρίζεται βίον. Ἅπερ οὖν ἀμφότερα καὶ αὕτη αἰνιττομένη ἔλεγεν, «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου». Οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, «ἐν Θεῷ», ἀλλ', «ἐν Θεῷ μου», τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης Δεσπότην ἁρπάζουσα πρὸς ἑαυτήν. Τοῦτο δὲ ἐποίησεν, οὐκ ἐλαττοῦσα αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν, ἀλλὰ τὸν οἰκεῖον ἔρωτα ἐνδεικνυμένη τε καὶ παραμυθουμένη. Τοιοῦτον γὰρ τῶν

ὅταν ὁ Θεὸς θελήσει νὰ δοξάσει κάποιον, καὶ ἂν ἀκόμα συμβεῖ θάνατος, ἢ περάσει πολὺς χρόνος καὶ συμβεῖ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ἡ δόξα ἐκείνη μένει ἀνθηρὴ γιὰ πάντα, καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐπισκιάσει τὴ φήμη αὐτή. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ διδάσκοντας ὅλους ὅσους τὴν ἀκοῦνε, ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταφεύγουν στὰ φθαρτά, ἀλλὰ ἐκεῖ ὅπου τὰ ἀγαθὰ παραμένουν ἀσφαλῆ καὶ ἀμετακίνητα, ἀνάφερε καὶ τὸν αἴτιο τῆς δόξας. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο», πρόσθεσε· «καὶ ἐξυψώθηκε ἡ δόξα μου χάρη στὸ Θεό μου», ὑπαινισσόμενη μὲ αὐτὸ σὲ μᾶς διπλᾶ τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εἶναι δύσκολο νὰ συμβοῦν γρήγορα. Γιατὶ λέει, καὶ ἀπαλλάχτηκα ἀπὸ τὴν ταραχὴ καὶ ἀπέβαλα τὴ ντροπὴ καὶ βρῆκα ἀσφάλεια καὶ ἔλαβα μέρος στὴ δόξα.

Αὐτὰ τὰ δύο δὲν μπορεῖ νά τὰ δεῖ κανεὶς νὰ συνυπάρχουν μεταξύ τους εὔκολα. Γιατὶ πολλοὶ ἀπαλλάσσονται βέβαια ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἔνδοξη ζωή· ἄλλοι πάλι ἔχουν δόξα καὶ φήμη, ἀλλὰ ἀναγκάζονται νὰ κινδυνεύουν ἐξαιτίας τῆς δόξας αὐτῆς. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέω· πολλοὶ μοιχοί, ἀγύρτες, τυμβωρύχοι καὶ ἄλλοι ποὺ ἔκαναν παρόμοιες παρανομίες, ἀφοῦ κλείστηκαν πολλὲς φορὲς στὴ φυλακή, ἔπειτα ἀπὸ κάποια βασιλικὴ φιλανθρωπία ἀποφυλακίσθηκαν· αὐτοὶ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν τιμωρία, ἀλλὰ δὲν καθαρίστηκαν καὶ ἀπὸ τὶς μομφές, ἀλλὰ ἔχουν τὴ ντροπὴ νὰ τοὺς ἀκολουθεῖ. Ἄλλοι, στρατιῶτες γενναῖοι, ἐπιδιώκοντας τὴν ἔνδοξη καὶ φημισμένη ζωή, ὁρμώντας ριψοκίνδυνα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τους, δέχθηκαν πολλὲς φορὲς πολλὰ τραύματα καὶ τελικὰ ὑπέστησαν πρόωρο θάνατο· αὐτοί, ἐπιθυμώντας δόξα, ἔχασαν τὴν ἀσφάλειά τους. Στὴ γυναίκα ὅμως συνέβηκαν καὶ τὰ δύο αὐτά, καὶ ἀσφάλεια ἀπόλαυσε καὶ δόξα ἐπέτυχε.

4. Τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ μὲ τοὺς τρεῖς παῖδες· διότι καὶ ἀπὸ τοὺς κινδύνους ἀπαλλάχθηκαν διαφεύγοντας τὴ φωτιά, καὶ ἔνδοξοι ἔγιναν, νικώντας κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ τὴ δύναμη τοῦ στοιχείου. Τέτοια εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ Θεοῦ· χαρίζουν συγχρόνως καὶ ἔνδοξη καὶ ἀσφαλῆ ζωή. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ δύο ὑπαινισσόμενη καὶ αὐτὴ ἔλεγε· «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο, ἐξυψώθηκε ἡ δόξα μου χάρη στὸ Θεό μου». Δὲν εἶπε ἁπλῶς «στὸ Θεό», ἀλλὰ «στὸ Θεό μου», ἁρπάζοντας τὸν κοινὸ Δεσπότη τῆς οἰκουμένης γιὰ τὸν ἑαυτό της. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ μειώσει τὴν κυριαρχία του, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει καὶ τὸν ἔρωτά της καὶ λαμβάνοντας ἀπὸ αὐτὸ παρηγοριά. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ συνήθεια ἐκείνων ποὺ ἀγαποῦν· δὲν ἀνέχονται νὰ ἀγαποῦν μαζὶ μὲ

φιλούντων τὸ ἔθος· οὐκ ἀνέχονται μετὰ πολλῶν φιλεῖν, ἀλλ' ἐξαιρέτως καὶ ἰδιαζόντως βούλονται αὐτῶν ἐνδείκνυσθαι τὸ φίλτρον. Οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ ποιεῖ λέγων· «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω». Εἰπὼν γὰρ τὴν κοινὴν αὐτοῦ δεσποτείαν, εἶπε καὶ τὴν ἰδιάζουσαν τὴν ἐπὶ τῶν ἁγίων. Καὶ πάλιν, «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι· ἵνα τί ἐγκατέλειπές με;». Καὶ πάλιν, «ἐρῶ τῷ Θεῷ, ἀντιλήπτωρ μου εἶ»· ψυχῆς γὰρ ζεούσης καὶ θερμῆς καὶ διακαιομένης ὑπὸ τοῦ πόθου ταῦτα τὰ ῥήματα.

Οὕτω καὶ ἡ γυνὴ αὕτη ἐποίησεν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀνθρώπους τοῦτο ποιεῖν θαυμαστὸν οὐδέν, ὅταν δὲ ἴδῃς τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦντα, τότε ἐκπλάγηθι. Καθάπερ γὰρ οὗτοι οὐ κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων φησὶν αὐτῶν εἶναι Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιαζόντως ἑαυτῶν αὐτὸν βούλονται εἶναι θεόν, οὕτω καὶ αὐτὸς οὐ κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων φησὶν αὐτῶν εἶναι Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιαζόντως αὐτῶν. Διὰ τοῦτο λέγει, «ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ», οὐ συστέλλων αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν, ἀλλ' ἐκτείνων μᾶλλον· οὐ γὰρ οὕτω τὸ πλῆθος τῶν ἀρχομένων, ὡς ἡ ἀρετὴ τῶν βασιλευομένων δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἀρχήν· οὐδὲ οὕτω χαίρει καλούμενος Θεὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ τῶν ἐν τούτοις, ὡς χαίρει καλούμενος Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Καὶ ὅπερ ἐπ' ἀνθρώπων οὐ γίνεται, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Θεοῦ συμβαῖνόν ἐστιν ἰδεῖν. Οἷόν τι λέγω· ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν δεσποτῶν οἱ δοῦλοι καλοῦνται, καὶ οὕτως ἔθος ἅπασι λέγειν, ὁ δεῖνα ἐπίτροπος τοῦ δεῖνος, ὁ δεῖνα οἰκονόμος τοῦ δεῖνος, τοῦ στρατηγοῦ καὶ ὑπάρχου· οὐδεὶς δέ φησιν, ὁ δεῖνα ὁ ὕπαρχος τοῦδε τοῦ ἐπιτρόπου, ἀλλὰ τοὺς ἐλάττονας ἀπὸ τῶν μειζόνων ἀεὶ καλεῖν εἰώθαμεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τοὐναντίον γέγονεν· οὐ γὰρ μόνον Ἀβραὰμ τοῦ Θεοῦ λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Δεσπότης ἀπὸ τοῦ δούλου καλεῖται. Τοῦτο γοῦν αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἐκπληττόμενος ἔλεγε· «δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἀπαισχύνεται», φησίν, «ὁ Δεσπότης ἀπὸ τῶν δούλων καλεῖσθαι». Διὰ τί οὐκ ἐπαισχύνεται; εἰπὲ τὴν αἰτίαν. Ἵνα μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς.

Ἀλλ' ἐκεῖνοι ξένοι καὶ παρεπίδημοι ἦσαν, φησίν. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο

---

11. Ψαλμ. 62,1. 12. Ψαλμ. 21,1.
13. Ψαλμ. 41,10. 90,2.

πολλοὺς ἄλλους, ἀλλὰ θέλουν νὰ δείχνουν τὴν ἀγάπη τους ξεχωριστὰ καὶ μὲ ἰδιαίτερο τρόπο. Αὐτὸ κάνει καὶ ὁ Δαβὶδ λέγοντας· «Θεέ μου, Θεέ μου, σὲ σένα ἀπευθύνω τὴν προσευχή μου μέσα στὸν ὄρθρο»[11]. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἀνέφερε τὴν κοινὴ ἐξουσία του, ἀνέφερε καὶ τὴν ἰδιαίτερη στοὺς ἁγίους. Καὶ πάλι· «Θεέ μου, Θεέ μου, πρόσεξέ με· γιατί μὲ ἐγκατέλειψες;»[12]. Καὶ πάλι· «θὰ πῶ στὸ Θεό, εἶσαι βοηθός μου»[13]. Γιατὶ αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι λόγια ψυχῆς ποὺ βράζει, εἶναι θερμὴ καὶ καίεται ἀπὸ τὸν πόθο.

Αὐτὸ ἔκανε καὶ ἡ γυναίκα αὐτή. Ἀλλὰ τὸ νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ ἄνθρωποι δὲν εἶναι καθόλου ἐξιοθαύμαστο, ὅταν ὅμως δεῖς τὸ Θεὸ νὰ τὸ κάνει αὐτό, τότε νὰ ἐκπλαγεῖς. Διότι, ὅπως αὐτοὶ δὲν τὸν ἀποκαλοῦν ἀπὸ κοινοῦ μαζὶ μὲ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ θέλουν νὰ εἶναι καὶ ἰδιαίτερα δικός τους Θεός, ἔτσι καὶ αὐτός, δὲν λέει ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς ἄλλους μόνο ὅτι εἶναι Θεός τους, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα δικός τους. Γι' αὐτὸ λέει· «ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ»[14], χωρὶς νὰ περιορίζει τὴν ἐξουσία του, ἀλλὰ μᾶλλον ἁπλώνοντάς την· γιατὶ τὴν ἐξουσία του δὲν τὴν δείχνει τόσο ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπηκόων, ὅσο ἡ ἀρετὴ αὐτῶν ποὺ ἀνήκουν στὴ βασιλεία του· οὔτε χαίρεται τόσο πολὺ ὅταν ὀνομάζεται Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας καὶ αὐτῶν ποὺ βρίσκονται σ' αὐτά, ὅσο χαίρεται ὅταν ὀνομάζεται Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ. Καὶ αὐτὸ ποὺ δὲν γίνεται στοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε νὰ συμβαίνει στὸ Θεό. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέω· στοὺς ἀνθρώπους οἱ δοῦλοι ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς κυρίους τους καὶ ἔτσι συνηθίζεται σὲ ὅλους νὰ λένε, ὁ τάδε εἶναι ἐπίτροπος τοῦ τάδε, ὁ τάδε εἶναι οἰκονόμος τοῦ τάδε, τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ ὑπάρχου, κανένας ὅμως δὲν λέει, ὁ τάδε ποὺ εἶναι ὕπαρχος τοῦ τάδε ἐπιτρόπου, ἀλλὰ συνηθίζουμε πάντοτε νὰ ὀνομάζουμε τοὺς κατώτερους ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους. Στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ ὅμως ἔγινε τὸ ἀντίθετο· γιατὶ δὲν λέγεται μόνο ὁ Ἀβραὰμ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Κύριος ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν δοῦλο. Αὐτὸ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς κατάπληκτος ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος· «γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς νὰ ὀνομάζεται Θεὸς αὐτῶν»[15]. Δὲν ντρέπεται, λέει, ὁ Κύριος νὰ ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς δούλους. Γιατὶ δὲν ντρέπεται; Πὲς τὴν αἰτία. Γιὰ νὰ τὸν μιμηθοῦμε κι ἐμεῖς.

Ἀλλ' ἐκεῖνοι, λέει, ἦταν ξένοι καὶ προσωρινοὶ ἐπάνω στὴ γῆ[16].

---

14. Ἐξ. 3,6. 4,5. 6,8 κ.ἀ. 15. Ἑβρ. 11,16.
16. Ἑβρ. 11,13.

ἐπαισχύνεσθαι δεῖ· ὁ γὰρ ξένος εὐτελὴς καὶ εὐκαταφρόνητος εἶναι δοκεῖ. Ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἅγιοι οὐ τοῦτον ἦσαν ξένοι τὸν τρόπον, ὃν ἡμεῖς νομίζομεν, ἀλλ' ἕτερόν τινα καὶ παράδοξον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ξένους ἐκείνους καλοῦμεν τοὺς τὴν αὐτῶν πατρίδα ἀφέντας, καὶ εἰς ἑτέραν γῆν ἐλθόντας· ἐκεῖνοι δὲ οὐχ οὕτως ἦσαν ξένοι, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ὑπεριδόντες, καὶ μικρὰν εἶναι νομίσαντες τὴν γῆν, πρὸς τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πόλιν ἔβλεπον, οὐ δι' ἀλαζονείαν, ἀλλὰ διὰ μεγαλοψυχίαν, οὐ δι' ἀπόνοιαν, ἀλλὰ διὰ φιλοσοφίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐσκέψαντο τὰ ἐπὶ γῆς ἅπαντα καὶ εἶδον ὅτι ρεῖ καὶ ἀπόλλυται, καὶ οὐδὲν ἐνταῦθα βέβαιον καὶ ἀκίνητον, οὐ πλοῦτος, οὐ δυναστεία, οὐ δόξα, οὐκ αὐτὴ ἡ ζωή, ἀλλ' ἕκαστον ἔχει τέλος, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐπείγεται πέρας, τὰ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὐ τοιαῦτα, ἀλλὰ ἀτελεύτητα καὶ ἀθάνατα, εἵλοντο ξένοι τῶν ρεόντων καὶ παρατρεχόντων γενέσθαι, ἵν' ἐκείνων τῶν μενόντων ἐπιλάβωνται. Ξένοι τοίνυν ἦσαν, οὐ τῷ μὴ ἔχειν πατρίδα, ἀλλὰ τῷ πατρίδος ἐφίεσθαι τῆς ἀεὶ μενούσης. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς παραδηλῶν ἔλεγεν· «οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες, ἐμφαίνουσιν ὅτι πατρίδα ζητοῦσι». Ποίαν, εἰπέ, «πατρίδα; ἆρα τὴν προτέραν, ἣν ἀπέλιπον; Οὐχί, φησί· εἰ γὰρ ἐκείνης ἐμέμνηντο, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι, νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν, ἐπουρανίου, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαισχύνεται ὁ Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν Θεός.

ε'. Μιμησώμεθα δὴ καὶ ἡμεῖς τούτους, παρακαλῶ· ὑπερίδωμεν τῶν παρόντων, ἐπιθυμήσωμεν τῶν μελλόντων, λάβωμεν τὴν γυναῖκα ταύτην διδάσκαλον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀεὶ καταφεύγωμεν, καὶ παρ' ἐκείνου πάντα αἰτῶμεν. Οὐδὲν γὰρ εὐχῆς ἴσον· καὶ γὰρ τὰ ἀδύνατα αὕτη ποιεῖ δυνατά, καὶ τὰ δύσκολα ῥάδια, καὶ τὰ δυσχερῆ εὐθέα καθίστησι. Ταύτην καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ κατώρθου· διὸ καὶ ἔλεγεν· «ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ᾔνησά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου». Εἰ δὲ βασιλεὺς ἀνὴρ μυρίαις βαπτιζόμενος φροντίσι καὶ πανταχόθεν περιελκόμενος, τοσαυτάκις τῆς ἡμέρας παρεκάλει τὸν Θεόν, τίνα ἂν ἔχοιμεν ἀπολογίαν ἢ συγγνώμην ἡμεῖς, τοσαύτην σχολὴν ἄγοντες καὶ μὴ συνεχῶς αὐτὸν ἱκετεύοντες, καὶ ταῦτα τοσοῦτον μέλλοντες καρποῦσθαι κέρδος; Ἀμήχανον γάρ, ἀμήχανον, ἄνθρωπον μετὰ τῆς προσηκούσης προθυμίας εὐ-

---

17. Ἑβρ. 11,14. 18. Ψαλμ. 118,164.

Μὰ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ντρέπονταν· γιατὶ ὁ ξένος εἶναι κατώτερος καὶ περιφρονημένος. Ἐκεῖνοι ὅμως οἱ ἅγιοι δὲν ἦταν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ξένοι, ὅπως νομίζουμε ἐμεῖς, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπο παράδοξο. Διότι ἐμεῖς ξένους ὀνομάζουμε ἐκείνους ποὺ ἄφησαν τὴν πατρίδα τους καὶ μετέβηκαν σὲ γῆ ξένη, ἐκεῖνοι ὅμως δὲν ἦταν ξένοι μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἀλλά, ἀφοῦ περιφρόνησαν ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ἔκριναν ὅτι ἡ γῆ εἶναι μικρή, ἀπέβλεπαν στὴν οὐράνια πόλη, ὄχι ἀπὸ ἀλαζονεία, ἀλλὰ ἀπὸ μεγαλοψυχία, ὄχι ἀπὸ ἀνοησία, ἀλλὰ ἀπὸ φιλοσοφικὴ διάθεση. Γιατί, παρατηρώντας ὅλα τὰ ἐπίγεια καὶ βλέποντας ὅτι εἶναι ρευστὰ καὶ χάνονται καὶ ὅτι τίποτα ἐδῶ δὲν εἶναι σταθερὸ καὶ ἀμετακίνητο, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ ἐξουσία, οὔτε ἡ δόξα, οὔτε ἡ ἴδια ἡ ζωή, καὶ ὅτι τὸ καθένα ἔχει τέλος καὶ προχωρεῖ βιαστικὰ πρὸς τὸ τέρμα του, ἐνῶ τὰ οὐράνια δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ εἶναι ἀτελείωτα καὶ ἀθάνατα, προτίμησαν νὰ γίνουν ξένοι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶναι ρευστὰ καὶ φεύγουν γρήγορα, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν ἐκεῖνα ποὺ μένουν. Ἦταν δηλαδὴ ξένοι, ὄχι ἐπειδὴ δὲν εἶχαν πατρίδα, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσαν τὴν πατρίδα ποὺ μένει πάντοτε, πρᾶγμα βέβαια ποὺ ὑποδηλοῦσε καὶ ὁ ἴδιος λέγοντας· «αὐτοὶ ποὺ τὰ λένε αὐτά, δείχνουν ὅτι ἀναζητοῦν πατρίδα[17]. Πές μου, ποιά πατρίδα; Μήπως τὴν προηγούμενη, αὐτὴν ποὺ ἐγκατέλειψαν; Ὄχι, λέει· γιατί, ἂν εἶχαν στὴ μνήμη τους ἐκείνην, εἶχαν καιρὸ νὰ ξαναγυρίσουν, τώρα ὅμως ἐπιθυμοῦν ἀνώτερη, δηλαδὴ ἐπουράνια, τῆς ὁποίας τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς νὰ ὀνομάζεται Θεός τους.

5. Ἂς τοὺς μιμηθοῦμε κι ἐμεῖς, παρακαλῶ· ἂς περιφρονήσουμε τὰ παρόντα, ἂς ἐπιθυμήσουμε τὰ μέλλοντα, ἂς κάνουμε τὴ γυναίκα αὐτὴ δάσκαλό μας, καὶ ἂς καταφεύγουμε πάντοτε στὸ Θεὸ καὶ ἂς ζητοῦμε ἀπὸ ἐκεῖνον τὰ πάντα. Γιατὶ τίποτα δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν προσευχή· καθόσον καὶ τὰ ἀδύνατα τὰ κάνει αὐτὴ δυνατά, καὶ τὰ δύσκολα εὔκολα, καὶ τὰ γεμάτα δυσχέρειες ὁμαλά. Αὐτὴν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ κατόρθωνε, γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «ἑφτὰ φορὲς τὴν ἡμέρα σὲ δοξολόγησα γιὰ τὶς δίκαιες κρίσεις σου»[18]. Ἐὰν λοιπὸν βασιλιάς, ἄνδρας ποὺ πνίγεται σὲ μύριες φροντίδες καὶ περισπᾶται ἀπὸ παντοῦ, τόσες πολλὲς φορὲς τὴν ἡμέρα παρακαλοῦσε τὸ Θεό, ποιά δικαιολογία ἢ συγγνώμη θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε ἐμεῖς, πού, ἐνῶ ἔχουμε τόσον πολὺν ἐλεύθερο χρόνο, δὲν τὸν παρακαλοῦμε συνεχῶς, καὶ αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ πρόκειται νὰ ἔχουμε τόσο μεγάλο κέρδος; Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο, ἄνθρωπος ποὺ προσεύχεται καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ μὲ τὴν πρέπουσα ἐπιθυμία, νὰ

χόμενον καὶ παρακαλοῦντα τὸν Θεὸν συνεχῶς, ἁμαρτεῖν ποτε. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Ὁ διαθερμάνας αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ψυχὴν ἀναστήσας καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἑαυτὸν μετοικίσας καὶ οὕτω τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ καλέσας καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἀναμνησθεὶς καὶ περὶ τῆς συγχωρήσεως τούτων αὐτῷ διαλεχθεὶς καὶ παρακαλέσας ἵλεων γενέσθαι καὶ ἥμερον, ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς λόγοις τούτοις διατριβῆς πᾶσαν ἀποτίθεται βιωτικὴν φροντίδα, καὶ πτεροῦται καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ὑψηλότερος γίνεται· κἂν ἐχθρὸν ἴδῃ μετὰ τὴν εὐχήν, οὐκ ἔτι ὡς ἐχθρὸν ὄψεται· κἂν γυναῖκα εὔμορφον, οὐ κατακλασθήσεται καὶ πρὸς τὴν ὄψιν, τοῦ πυρὸς τοῦ κατὰ τὴν εὐχὴν ἔνδον μένοντος, καὶ πάντα ἄτοπον λογισμὸν διωθουμένου.

Ἀλλ' ἐπεὶ ἀνθρώπους ὄντας εἰκὸς καὶ εἰς ῥᾳθυμίαν ἐμπεσεῖν, ἐπειδὰν παρέλθῃ μία καὶ δευτέρα ὥρα καὶ τρίτη μετὰ τὴν εὐχήν, καὶ ἴδῃς τὴν γενομένην σοι θερμότητα κατὰ μικρὸν ὑπορρεῖν μέλλουσαν, δράμε ταχέως πάλιν ἐπὶ τὴν εὐχήν, καὶ καταψυγεῖσάν σου τὴν διάνοιαν θέρμανον. Κἂν τοῦτο ποιῇς διὰ πάσης τῆς ἡμέρας, τὰ μεταξὺ διαλείμματα τῇ πυκνότητι τῶν εὐχῶν διαθερμαίνων, οὐ δώσεις τῷ διαβόλῳ ἀφορμὴν καὶ εἴσοδον κατὰ τῶν σῶν λογισμῶν. Καὶ ὅπερ ἀριστοποιούμενοι καὶ πίνειν μέλλοντες ποιοῦμεν, ἐπειδὰν ἴδωμεν τὸ θερμανθὲν ὕδωρ καταψυγέν, ἐπὶ τῆς ἐσχάρας αὐτὸ τίθεμεν πάλιν, ὥστε διαθερμανθῆναι ταχέως· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιῶμεν, καὶ καθάπερ ἐπ' ἀνθράκων, τῆς εὐχῆς, τιθέντες ἡμῶν τὸ στόμα, οὕτω πάλιν ἀνάπτωμεν ἡμῶν τὴν διάνοιαν εἰς εὐλάβειαν, καὶ μιμώμεθα τοὺς οἰκοδόμους. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, πλίνθους μέλλοντες οἰκοδομεῖν, διὰ τὸ τῆς ὕλης σαθρὸν ξύλοις μακροῖς ἀποσφίγγουσι τὴν οἰκοδομήν, καὶ οὐδὲ διὰ πολλοῦ τοῦτο ποιοῦσι τοῦ διαστήματος, ἀλλὰ δι' ὀλίγου, ἵνα τῇ πυκνότητι τῶν ξύλων τούτων ἀσφαλεστέραν τὴν συνθήκην τῶν πλίνθων ἐργάσωνται.

Τοῦτο καὶ σὺ ποίησον, καὶ τὰς βιωτικὰς πράξεις ἁπάσας, καθάπερ ἱμαντώσεσί τισι ξύλων, τῇ συνεχείᾳ τῶν εὐχῶν διαλαμβάνων, πάντοθέν σου περίφραξον τὴν ζωήν. Ἂν τοίνυν οὕτω ποιῇς, κἂν μυρίοι πνεύσωσιν ἄνεμοι λοιπόν, κἂν πειρασμοί, κἂν ἀθυμίαι, κἂν λογισμοί τινες ἀηδεῖς, κἂν ὁτιοῦν ἐπέλθῃ δεινόν, οὐ δυνήσεται καταβαλεῖν τὴν οἰκίαν ἐκείνην πυκναῖς οὕτως εὐχαῖς συνδεδεμένην. Καὶ πῶς δυνατόν, φησίν, ἄνθρωπον βιωτικόν, δικαστηρίῳ προσηλωμένον, κατὰ τρεῖς ὥρας εὔχεσθαι τῆς ἡμέρας καὶ εἰς ἐκκλησίαν ἐκτρέχειν; Δυνατὸν καὶ σφόδρα εὔκολον· κἂν γὰρ εἰς ἐκκλησίαν δραμεῖν μὴ ῥᾴδιον, ἑστῶτα ἐκεῖ πρὸ τῶν θυρῶν, καὶ τῷ δικαστηρίῳ προσηλωμένον εὔξασθαι δυ-

ἁμαρτήσει ποτέ. Καὶ πῶς συμβαίνει αὐτό, θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ. Αὐτὸς ποὺ θέρμανε τὴ σκέψη του καὶ διήγειρε τὴν ψυχή του καὶ μετέφερε τὸν ἑαυτό του στὸν οὐρανό, καὶ ἐπικαλέσθηκε ἔτσι τὸν Δεσπότη του, καὶ θυμήθηκε τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ συζήτησε μ' αὐτὸν γιὰ τὴ συγχώρησή τους, καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ γίνει εὐνοϊκὸς καὶ ἥμερος, μὲ τὸ νὰ καταγίνεται μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἀποβάλλει κάθε φροντίδα τῆς ζωῆς, ἀναπτερώνεται καὶ γίνεται ἀνώτερος τῶν ἀνθρώπινων παθῶν· καὶ ἂν δεῖ ἐχθρὸ μετὰ τὴν προσευχή, δὲν θὰ τὸν δεῖ πιὰ ὡς ἐχθρό· καὶ ἂν δεῖ γυναίκα ὄμορφη, δὲν θὰ καταζαλισθεῖ ἀπὸ τὸ θέαμα, ἐπειδὴ ἡ φλόγα τῆς προσευχῆς μένει μέσα του καὶ διώχνει κάθε ἄτοπο λογισμό.

Ἀλλ' ἐπειδὴ εἴμαστε ἄνθρωποι καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ πέσουμε καὶ σὲ ραθυμία, ὅταν περάσει μιὰ καὶ δεύτερη καὶ τρίτη ὥρα μετὰ τὴν προσευχή, καὶ δεῖς ὅτι ἡ θερμότητα ποὺ εἶχες πηγαίνει σιγὰ σιγὰ νὰ σβήσει, τρέξε πάλι γρήγορα στὴν προσευχὴ καὶ θέρμανε τὴ σκέψη σου ποὺ πάγωσε. Καὶ ἐὰν αὐτὸ τὸ κάνεις ὅλη τὴν ἡμέρα, διαθερμαίνοντας τὰ ἐνδιάμεσα διαλείμματα μὲ τὴν πυκνότητα τῶν προσευχῶν, δὲν θὰ δώσεις δικαίωμα στὸ διάβολο νὰ εἰσχωρήσει στοὺς λογισμούς σου. Καὶ αὐτὸ ποὺ κάνουμε ὅταν γευματίζουμε καὶ πρόκειται νὰ πιοῦμε, πού, ὅταν βλέπουμε ὅτι τὸ ζεστὸ νερὸ κρύωσε, τὸ ξαναβράζουμε στὴ σχάρα γιὰ νὰ ζεσταθεῖ γρήγορα, αὐτὸ ἂς κάνουμε καὶ ἐδῶ, θέτοντας, σὰν ἐπάνω σὲ κάρβουνα, στὸ στόμα μας τὴν προσευχή, ἂς ἀνάβουμε πάλι τὴ σκέψη μας πρὸς τὴν εὐλάβεια καὶ ἂς μιμούμαστε τοὺς οἰκοδόμους. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι ὅταν πρόκειται νὰ κτίσουν πλιθιά, ἐπειδὴ τὸ ὑλικὸ δὲν εἶναι σταθερό, σφίγγουν τὴν οἰκοδομὴ μὲ μακριὰ ξύλα, καὶ δὲν τὸ κάνουν αὐτὸ κατὰ ἀραιὰ διαστήματα, ἀλλὰ πυκνά, ὥστε μὲ τὰ πυκνὰ αὐτὰ ξύλα νὰ κάνουν πιὸ ἀνθεκτικὸ τὸ δέσιμο τῶν πλίνθων.

Αὐτὸ κάνε καὶ σὺ καὶ ὅλες τὶς βιωτικές σου πράξεις, σφίγγοντάς τις μὲ τὶς συνεχεῖς προσευχές, σὰν μὲ ζωναρια ἀπὸ ξύλα, περίφραξε ἀπὸ παντοῦ τὴ ζωή σου. Ἂν λοιπὸν ἐνεργεῖς ἔτσι, καὶ ἂν ἀκόμα φυσήξουν μύριοι ἄνεμοι καὶ πειρασμοὶ καὶ στενοχώριες καὶ κάποιοι ἀηδεῖς λογισμοί, καὶ ἂν συμβεῖ ὁποιοδήποτε κακό, δὲν θὰ μπορέσει νὰ γκρεμίσει τὸ σπίτι ἐκεῖνο ποὺ εἶναι στηριγμένο μὲ τόσο πυκνὲς προσευχές. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό, λέει, ἄνθρωπος κοσμικός, ποὺ εἶναι προσηλωμένος στὸ δικαστήριο, κάθε τρεῖς ὧρες τῆς ἡμέρας νὰ προσεύχεται καὶ νὰ τρέχει στὴν ἐκκλησία; Εἶναι δυνατὸ καὶ πολὺ εὔκολο· γιατί, καὶ ἂν δὲν εἶναι εὔκολο νὰ πᾶς στὴν ἐκκλησία, καθὼς στέκεσαι ἐκεῖ μπροστὰ στὶς πόρτες καὶ εἶσαι προσηλωμένος στὸ δικαστήριο, εἶναι δυνατὸ νὰ

νατόν· οὐδὲ γὰρ οὕτω φωνῆς χρεία, ὡς διανοίας, οὐδὲ ἐκτάσεως χειρῶν, ὡς συντεταμένης ψυχῆς, οὐδὲ σχήματος, ἀλλὰ φρονήματος· ἐπεὶ καὶ ἡ Ἄννα αὕτη, οὐκ ἐπειδὴ λαμπρὰν καὶ μεγάλην ἀφῆκε φωνήν, διὰ τοῦτο ἠκούετο, ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλα ἔνδον κατὰ τὴν καρδίαν ἐβόα. «Ἡ φωνὴ γὰρ αὐτῆς οὐκ ἠκούετο», φησί, καὶ εἰσήκουσεν αὐτῆς ὁ Θεός. Τοῦτο καὶ ἄλλοι πολλοὶ πολλάκις ἐποίησαν, καὶ βοῶντος τοῦ ἄρχοντος ἔνδοθεν, ἀπειλοῦντος, διατεινομένου, μαινομένου, πρὸ τῶν θυρῶν ἑστῶτες σφραγισάμενοι, καὶ ὀλίγα ῥήματα κατὰ διάνοιαν εὐξάμενοι, εἰσελθόντες μετέβαλον αὐτὸν καὶ ἐπράϋναν καὶ ἥμερον ἐξ ἀγρίου κατέστησαν· καὶ οὐδέν, οὔτε ἀπὸ τοῦ τόπου, οὔτε ἀπὸ τοῦ καιροῦ, οὔτε ἀπὸ τῆς σιγῆς, πρὸς τὴν εὐχὴν ταύτην ἐνεποδίσθησαν.

στ΄. Τοῦτο δὴ καὶ σὺ ποίησον· στέναξον πικρῶς, ἀναμνήσθητι τῶν ἁμαρτημάτων τῶν σῶν, ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανόν, εἰπὲ κατὰ διάνοιαν· «ἐλέησόν με ὁ Θεός», καὶ ἀπήρτισταί σου ἡ εὐχή. Ὁ γὰρ εἰπών, «ἐλέησόν με ὁ Θεός», ἐξομολόγησιν ἐπεδείξατο, καὶ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἐπέγνω· τῶν γὰρ ἡμαρτηκότων ἐστὶ τὸ ἐλεεῖσθαι. Ὁ εἰπών, «ἐλέησόν με», συγχώρησιν ἔλαβε τῶν πεπλημμελημένων»· ὁ γὰρ ἐλεηθεὶς οὐ κολάζεται. Ὁ εἰπών, «ἐλέησόν με», βασιλείας ἔτυχεν οὐρανῶν· ὃν γὰρ ὁ Θεὸς ἐλεήσει, οὐ κολάσεως ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀξιοῖ. Μὴ τοίνυν προφασιζώμεθα λέγοντες, ὡς οὐκ ἔστι πλησίον εὐκτήριος οἶκος· ἡμᾶς γὰρ αὐτούς, ἐὰν νήφωμεν, ναοὺς ἐποίησε τοῦ Θεοῦ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις, ὥστε πολλὴ πάντοθεν ἡμῖν ἡ εὐκολία. Καὶ γὰρ οὐ τοιαύτη ἡμῶν ἡ λατρεία, οἵα παρὰ Ἰουδαίοις τὸ πρότερον ἦν, πολὺ τὸ αἰσθητὸν ἔχουσα καὶ πολλῆς δεομένη πραγματείας. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸν εὐχόμενον καὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἀναβῆναι ἔδει καὶ τρυγόνα πρίασθαι καὶ ξύλα καὶ πῦρ μεταχειρίσαι καὶ μάχαιραν λαβεῖν καὶ τῷ βωμῷ παραστῆναι καὶ πολλὰ ἕτερα διανύσαι ἐπιτάγματα, ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ὅπουπερ ἂν ᾖς, τὸ θυσιαστήριον ἔχεις μετὰ σαυτοῦ, καὶ τὴν μάχαιραν καὶ τὸ ἱερεῖον, αὐτὸς ὢν σὺ καὶ ἱερεὺς καὶ θυσιαστήριον καὶ ἱερεῖον. Ὅπου γὰρ ἂν ᾖς, δύνασαι στῆσαι τὸν βωμόν, προαίρεσιν νήφουσαν ἐπιδειξάμενος μόνον, καὶ οὐδὲν κωλύει τόπος, οὐδὲ ἐμποδίζει καιρός, ἀλλὰ κἂν γόνατα μὴ κλίνῃς, κἂν μὴ

---

19. Α΄ Βασ. 1,13.

προσευχηθεῖς· γιατὶ δὲ χρειάζεται τόσο φωνή, ὅσο σκέψη, οὔτε ἔκταση τῶν χεριῶν, ὅσο τεντωμένη ψυχή, οὔτε κάποια στάση, ἀλλὰ πίστη· γιατὶ καὶ αὐτὴ ἡ Ἄννα δὲν εἰσακούστηκε ἐπειδὴ ἔβγαλε δυνατὴ καὶ μεγάλη φωνή, ἀλλὰ ἐπειδὴ φώναξε δυνατὰ μέσα στὴν καρδιά της. Γιατὶ «ἡ φωνή της δὲν ἀκουόταν»[19], λέει, ἀλλὰ τὴν ἄκουε ὁ Θεός. Τὸ ἴδιο ἔκαναν πολλὲς φορὲς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, καὶ ἐνῶ ὁ ἄρχοντας μέσα φώναζε, ἀπειλοῦσε, ἔκανε χειρονομίες, μαινόταν, αὐτοί, στεκόμενοι μπροστὰ στὶς κλειστὲς πόρτες καὶ λέγοντας λίγα λόγια προσευχῆς μὲ τὸ νοῦ τους, ὅταν μπῆκαν μέσα τὸν μετέβαλαν καὶ τὸν καταπράϋναν καὶ τὸν ἔκαναν ἥμερο, ἀπὸ ἄγριος ποὺ ἦταν· καὶ δὲν ἐμποδίστηκαν καθόλου, οὔτε ἀπὸ τὸν τόπο, οὔτε ἀπὸ τὴν ὥρα, οὔτε ἀπὸ τὴ σιωπὴ γιὰ τὴν προσευχὴ αὐτή.

6. Αὐτὸ λοιπὸν κάνε καὶ σύ· στέναξε βαθειά, φέρε στὴ μνήμη σου τὶς ἁμαρτίες σου, στρέψε τὸ βλέμμα σου στὸν οὐρανό, πὲς μὲ τὸν νοῦ σου· 'Ἐλέησέ με, Θεέ μου', καὶ ὁλοκληρώθηκε ἡ προσευχή σου. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶπε «ἐλέησέ με», ἔδειξε ἐξομολόγηση καὶ μετάνοιωσε γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του· διότι τὸ νὰ ζητοῦν ἔλεος ταιριάζει σ' αὐτοὺς ποὺ ἁμάρτησαν. Αὐτὸς ποὺ εἶπε «ἐλέησέ με», πῆρε συγχώρηση τῶν σφαλμάτων του· γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἐλεήθηκε δὲν κολάζεται. Αὐτὸς ποὺ εἶπε «ἐλέησέ με», κέρδισε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· γιατὶ αὐτὸν ποὺ θὰ ἐλεήσει ὁ Θεός, δὲν ἀπαλλάσσεται μόνο ἀπὸ τὴν κόλαση, ἀλλὰ γίνεται ἄξιος καὶ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν. Ἂς μὴ προφασιζόμαστε λοιπὸν λέγοντας, ὅτι δὲν ὑπάρχει κοντά μας οἶκος προσευχῆς· γιατὶ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους ἔκανε ναοὺς ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἐὰν βέβαια εἴμαστε ἐπάγρυπνοι, ὥστε νὰ ἔχουμε ἀπὸ παντοῦ μεγάλη εὐκολία. Γιατὶ ἡ λατρεία μας δὲν εἶναι τέτοια, ὅπως ἦταν παλαιότερα τῶν Ἰουδαίων, ποὺ εἶχε πολὺ τὸ ὑλικὸ στοιχεῖο καὶ ἀπαιτοῦσε πολλὴ ἀπασχόληση. Διότι ἐκεῖ ὁ προσευχόμενος ἔπρεπε νὰ ἀνεβεῖ στὸ ἱερό, νὰ ἀγοράσει τρυγόνια, νὰ χρησιμοποιήσει ξύλα καὶ φωτιά, νὰ πάρει μαζί του μαχαίρι, νὰ σταθεῖ μπροστὰ στὸν βωμὸ καὶ νὰ ἐκτελέσει πολλὲς ἄλλες ἐντολές· ἐνῶ ἐδῶ τίποτε τέτοιο, ἀλλά, ὅπου καὶ νὰ βρίσκεσαι, ἔχεις τὸ θυσιαστήριο μαζί σου καὶ τὸ μαχαίρι καὶ τὸ θῦμα, διότι σὺ ὁ ἴδιος εἶσαι καὶ ἱερέας καὶ θυσιαστήριο καὶ θῦμα. Ὅπου λοιπὸν καὶ ἂν βρίσκεσαι, μπορεῖς νὰ στήσεις τὸ βωμό, δείχνοντας μόνο νηφάλια πρόθεση, καὶ σὲ τίποτα δὲν σὲ ἐμποδίζει ὁ τόπος, οὔτε σὲ ἐμποδίζει ἡ ὥρα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ γονατίσεις, χωρὶς νὰ χτυπήσεις τὸ στῆθος σου καὶ χωρὶς

στῆθος τύψῃ καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνῃς, διάνοιαν δὲ μόνον ἐπιδείξῃς θερμήν, τὸ πᾶν ἀπήρτισας τῆς εὐχῆς.

Ἔξεστι καὶ γυναῖκα ἠλακάτην κατέχουσαν καὶ ἱστουργοῦσαν ἀναβλέψαι εἰς τὸν οὐρανὸν τῇ διανοίᾳ καὶ καλέσαι μετὰ θερμότητος τὸν Θεόν· ἔξεστι καὶ ἄνθρωπον εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλοντα καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ βαδίζοντα εὐχὰς ποιεῖσθαι ἐκτενεῖς· καὶ ἕτερον ἐπ' ἐργαστηρίου καθήμενον καὶ δέρματα ῥάπτοντα, τὴν ψυχὴν ἀναθεῖναι πρὸς τὸν Δεσπότην· ἔξεστιν οἰκέτῃ καὶ ὠνουμένῳ καὶ ἀναβαίνοντι καὶ καταβαίνοντι καὶ μαγειρίῳ παρεστῶτι, ὅταν μὴ δυνατὸν εἰς ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, εὐχὴν ποιεῖσθαι ἐκτενῆ καὶ διεγηγερμένην. Οὐκ ἐπαισχύνεται τόπον ὁ Θεός· ἓν ζητεῖ μόνον, διάνοιαν θερμὴν καὶ ψυχὴν σωφρονοῦσαν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ σχήματος χρεία καὶ τόπων πάντως καὶ καιρῶν, ἀλλὰ φρονήματος γενναίου καὶ διεγηγερμένου, ὁ Παῦλος ὕπτιος ἐπὶ τοῦ δεσμωτηρίου κείμενος καὶ οὐκ ὀρθὸς ἑστὼς (οὐ γὰρ ἠφίει τὸ ξύλον, ᾧ τοὺς πόδας ἐδέδετο), ἐπειδὴ μετὰ προθυμίας ηὔξατο κείμενος, τὸ δεσμωτήριον ἔσεισε καὶ τὰ θεμέλια διεσάλευσε καὶ τὸν δεσμοφύλακα ἔδησε καὶ πρὸς τὴν ἱερὰν μετὰ ταῦτα μυσταγωγίαν ἐχειραγώγησε. Πάλιν ὁ Ἐζεκίας οὐκ ὀρθὸς ἑστώς, οὐδὲ γόνατα κλίνας, ἀλλ' ὕπτιος ἐπὶ τῆς κλίνης κείμενος διὰ τὴν ἀρρωστίαν, στρέψας ἑαυτὸν ἐπὶ τὸν τοῖχον, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν θερμῶς ἐκάλεσε καὶ μετὰ ψυχῆς σωφρονούσης, καὶ ἀπόφασιν ἐξενεχθεῖσαν ἀνεκαλέσατο καὶ πολλὴν ἐπεσπάσατο τὴν εὔνοιαν καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἐπανῆλθε ὑγείαν.

Οὐκ ἐπ' ἀνδρῶν δὲ ἁγίων καὶ μεγάλων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πονηρῶν τοῦτο ἴδοι τις ἂν συμβαῖνον. Καὶ γὰρ ὁ λῃστής, οὐκ ἐν οἴκῳ στὰς εὐκτηρίῳ, οὐδὲ γόνατα κλίνας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τεταμένος, ἀπὸ ῥημάτων ὀλίγων τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπέτυχεν· ἄλλος ἐν βορβόρῳ καὶ λάκκῳ, ἄλλος ἐν λάκκῳ καὶ θηρίοις, ἕτερος ἐν αὐτῇ τοῦ κήτους τῇ νηδύϊ, τὸν Θεὸν παρακαλέσαντες, τὰ ἐπικείμενα ἅπαντα διέλυσαν, καὶ τὴν ἄνωθεν εὔνοιαν ἐπεσπάσαντο. Καὶ ταῦτα μὲν λέγων, παραινῶ συνεχῶς ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιχωριάζειν, καὶ ἐν οἰκίᾳ μετὰ πολλῆς ἡσυχίας εὔχεσθαι, καὶ κατὰ σχολὴν γόνατα κλίνοντας, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνοντας· εἰ δὲ ἢ διὰ καιρὸν ἢ διὰ τόπον ἀποληφθείημεν με-

---

20. Πράξ. 17,25–34. 21. Λουκᾶ 23,40.

νὰ ὑψώσεις τὰ χέρια σου στὸν οὐρανό, μόνο ἐὰν δείξεις θερμὴ διάνοια, ὁλοκλήρωσες τὸ ἅπαν τῆς προσευχῆς.

Εἶναι δυνατὸ ἀκόμα καὶ γυναίκα, ποὺ κρατάει ρόκα καὶ ὑφαίνει, νὰ στρέψει τὸ βλέμμα νοερὰ στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ ἐπικαλεσθεῖ μὲ θερμότητα τὸ Θεό· μπορεῖ καὶ ἄνθρωπος ποὺ πηγαίνει στὴν ἀγορὰ καὶ βαδίζει μόνος του νὰ κάνει μακρὲς προσευχές· καὶ ἄλλος, ποὺ κάθεται στὸ ἐργαστήριο καὶ ράβει δέρματα, μπορεῖ νὰ ἀφιερώσει τὴν ψυχή του στὸν Δεσπότη· εἶναι δυνατὸ καὶ ὁ δοῦλος καὶ αὐτὸς ποὺ ψωνίζει, καὶ αὐτὸς ποὺ ἀνεβαίνει καὶ αὐτὸς ποὺ κατεβαίνει, καὶ αὐτὸς ποὺ ἐργάζεται στὸ μαγειρεῖο, ὅταν δὲν μποροῦν νὰ ἔρθεοῦν στὴν ἐκκλησία, νὰ κάνουν προσευχὴ μακρὰ καὶ ζωηρή. Ὁ Θεὸς δὲν ντρέπεται τὸν τόπο· ἕνα πρᾶγμα μόνο ζητᾶ, θερμὴ διάνοια καὶ ψυχὴ γεμάτη σωφροσύνη. Καὶ γιὰ νὰ δεῖς ὅτι δὲν χρειάζονται σχήματα καὶ τόποι καὶ ὧρες γενικά, ἀλλὰ γενναῖο καὶ διεγηρμένο φρόνημα, ὁ Παῦλος, ἐνῶ ἦταν ξαπλωμένος ἀνάσκελα στὴ φυλακὴ καὶ δὲν στεκόταν ὄρθιος (γιατὶ δὲν τὸν ἄφηνε τὸ ξύλο στὸ ὁποῖο ἦταν δεμένα τὰ πόδια του), ἐπειδή, ὄντας ξαπλωμένος, προσευχήθηκε μὲ προθυμία, ταρακούνησε τὴ φυλακὴ καὶ τράνταξε τὰ θεμέλιά της καὶ ἔδεσε τὸν δεσμοφύλακα καὶ τὸν ὁδήγησε ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ στὴν ἱερὴ μυσταγωγία[20]. Καὶ ὁ Ἐζεκίας ἐπίσης χωρὶς νὰ στέκεται ὄρθιος, οὔτε νὰ εἶναι γονατισμένος, ἀλλὰ ξαπλωμένος ἀνάσκελα στὸ κρεβάτι, ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας, γύρισε τὸν ἑαυτό του πρὸς τὸν τοῖχο, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐπικαλεσθεῖ θερμὰ καὶ μὲ σώφρονα ψυχὴ τὸ Θεό, καὶ τὴν ἀπόφαση ποὺ εἶχε ἀνακοινωθεῖ ἀνακάλεσε καὶ πολλὴ συμπάθεια κέρδισε καὶ ξαναβρῆκε ὅπως πρὶν τὴν ὑγεία του.

Καὶ αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει ὄχι μόνο σὲ ἁγίους καὶ μεγάλους ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ σὲ κακούς. Γιατὶ καὶ ὁ ληστὴς[21] δὲν στάθηκε σὲ εὐκτήριο οἶκο, οὔτε γονάτισε, ἀλλὰ τεντωμένος ἐπάνω στὸ σταυρό, μὲ λίγα λόγια πέτυχε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἄλλος μέσα σὲ βοῦρκο καὶ σὲ λάκκο[22], ἄλλος μέσα σὲ λάκκο καὶ ἀνάμεσα σὲ θηρία[23], ἄλλος μέσα στὴν ἴδια τὴν κοιλιὰ τοῦ κήτους[24], ἀφοῦ παρακάλεσαν τὸ Θεό, ὅλα ὅσα τοὺς ἀπειλοῦσαν τὰ διέλυσαν καὶ πέτυχαν τὴν εὔνοια τοῦ Θεοῦ. Καὶ βέβαια λέγοντας αὐτὰ σᾶς προτρέπω νὰ πηγαίνετε συνεχῶς στὶς ἐκκλησίες, καὶ στὸ σπίτι νὰ προσεύχεσθε μὲ πολλὴ ἡσυχία, καὶ ὅταν ἔχετε ἐλεύθερη ὥρα νὰ γονατίζετε καὶ νὰ ἀνυψώνετε τὰ χέρια· ἐὰν ὅμως εἴτε ἐξαιτίας τῆς ὥρας, εἴτε ἐξαιτίας τοῦ τόπου μεί-

22. Ἱερ. 45,6. 23. Δαν. 6,22.
24. Ἰωνᾶ 2,2–10.

ταξὺ πολλῶν ἑτέρων, μὴ διὰ τοῦτο τὰς συνήθεις ἀπολιμπάνειν εὐχάς, ἀλλὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὅνπερ εἶπον πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, εὔχεσθε καὶ παρακαλεῖτε τὸν Θεόν, ὡς οὐδὲν ἔλαττον παρὰ ταύτην ἕξοντες τὴν εὐχήν.

Ταῦτα εἶπον, οὐχ ἵνα κροτήσητε καὶ θαυμάσητε, ἀλλ' ἵνα διὰ τῶν ἔργων αὐτὰ ἐπιδείξησθε καὶ τὸν καιρὸν τὸν τῆς νυκτὸς καὶ τὸν τῆς ἡμέρας καὶ τὸν τῆς ἐργασίας καιρὸν ἐν εὐχαῖς καὶ δεήσεσι διαλαμβάνοντες. Ἂν οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομῶμεν, καὶ τὸν παρόντα μετὰ ἀσφαλείας διανύσομεν βίον, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτευξόμεθα, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ναμε ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἄλλους, νὰ μὴ παραλείπετε ἐξαιτίας αὐτοῦ τὶς συνηθισμένες προσευχές, ἀλλὰ νὰ προσεύχεσθε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ποὺ εἶπα στὴν ἀγάπη σας, καὶ νὰ παρακαλεῖτε τὸ Θεό, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι δὲ θὰ ἔχετε τίποτα λιγότερο μὲ αὐτὴ τὴν προσευχή.

Αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα ὄχι γιὰ νὰ μὲ θαυμάσετε καὶ νὰ χειροκροτήσετε, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ ἐφαρμόσετε ἔμπρακτα καὶ νὰ ἀφιερώνετε τὶς ὧρες τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἐργασίας στὶς προσευχὲς καὶ τὶς δεήσεις. Ἐὰν ρυθμίζουμε ἔτσι ὅσα μᾶς ἀφοροῦν, θὰ πετύχουμε καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εἴθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΕΟΡΤΑΙΣ ΜΟΝΟΝ ΣΥΝΑΓΟΜΕΝΟΥΣ

Καὶ τί ποτέ ἐστιν ἑορτή· καὶ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, διὰ τὸ πλουσίους εἶναι καὶ πένητας ἐν τῷ βίῳ· καὶ ὅτι χρησιμώτατον ἡ πενία, καὶ ὅτι πλούτου πλείονα ἡδονὴν ἔχει πανταχοῦ καὶ ἀσφάλειαν· καὶ εἰς τὴν Ἄνναν.

α'. Μάτην, ὡς ἔοικε, τοὺς τῇ προτέρᾳ συνάξει παραγενομένους ἡμῖν παρακαλέσαμεν, πείθοντες μένειν ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς πατρῴας καὶ μὴ μετὰ τῶν ἐν ἑορτῇ μόνον ἡμῖν φαινομένων ἐφίστασθαι καὶ ἀφίστασθαι πάλιν· μᾶλλον δὲ οὐ μάτην. Εἰ γὰρ καὶ μηδεὶς τούτων ἐπείσθη τοῖς λεγομένοις, ἀλλ' ἡμῖν ὁ μισθὸς ἀπήρτισται καὶ τὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀπολογίας πεπλήρωται. Διόπερ τὸν λέγοντα, κἂν προσέχῃ τις κἂν μὴ προσέχῃ, τὰ σπέρματα χρὴ καταβάλλειν καὶ τὸ ἀργύριον κατατιθέναι, ἵνα μηκέτι πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς τραπεζίτας ὁ λόγος ᾖ τῷ Θεῷ, ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, ἐλέγξαντες, ἐπιτιμήσαντες, παρακαλέσαντες, νουθετήσαντες. Καὶ γὰρ τοῦ τὴν οὐσίαν κατεδηδοκότος υἱοῦ καὶ πρὸς τὴν πατρικὴν οἰκίαν ἐπανελθόντος ἀνεμνήσαμεν, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν ἅπασαν καὶ τὸν λιμὸν καὶ τὴν αἰσχύνην καὶ τὰ ὀνείδη καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας ὑπέμεινε προσεθήκαμεν, τῷ παραδείγματι τούτῳ σωφρονεστέρους ποιῆσαι βουλόμενοι· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον ἐστήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς φιλοστοργίαν περὶ αὐτοὺς ἐπεδειξάμεθα, οὐκ ἀπαιτήσαντες αὐτοὺς τῆς ῥᾳθυμίας εὐθύνας, ἀλλ' ὑπτίαις τούτους δεξάμενοι ταῖς χερσί, καὶ συγγνώμην δόντες ὑπὲρ τῶν πεπλημμελημένων, καὶ τὴν οἰκίαν ἀνοίξαντες καὶ τὴν τράπεζαν παραθέντες καὶ στολὴν αὐτοὺς περιβαλόντες τὴν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν παρασχόντες αὐτοῖς θεραπείαν. Ἐκεῖνοι δὲ τὸν υἱὸν ἐκεῖνον οὐκ ἐμιμήσαντο, οὐδὲ κατέγνωσαν τῆς ἔμπροσθεν ἀναχωρήσεως, οὐδὲ ἔμειναν ἐπὶ τῆς πατρῴας οἰκίας, ἀλλ' ἀπεπήδησαν πάλιν. Ὑμέτερον μὲν οὖν εἴη, ὑμῶν τῶν ἀεὶ μεθ' ἡμῶν ὄντων, ἐπαναγαγεῖν αὐτοὺς καὶ πεῖσαι κοινωνεῖν ἡμῖν τῆς καθ' ἑκάστην σύναξιν ἑορτῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἡ Πεντηκοστὴ παρῆλθεν, ἀλλ' ἡ ἑορτὴ οὐ παρῆλθε· πᾶσα γὰρ σύνοδος ἑορτή.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε΄

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΖΟΝΤΑΙ ΜΟΝΟ ΤΙΣ ΕΟΡΤΕΣ

Καὶ τί τέλος *πάντων* εἶναι ἑορτή. Ἐ*πίσης* πρὸς ἐκείνους ποὺ κατηγοροῦν τὴν *πρόνοια* τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὑπάρχουν *πλούσιοι* καὶ φτωχοὶ στὴ ζωή, ὅτι ἡ φτώχεια εἶναι πολὺ χρήσιμη καὶ ὅτι παντοῦ ἔχει πιὸ *πολλὴ* χαρὰ καὶ ἀσφάλεια ἀπὸ τὸν *πλοῦτο*· καὶ στὴν Ἄννα.

1. Φαίνεται πὼς ἄσκοπα παρακάλεσα αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἔρθει ἐδῶ κατὰ τὴν προηγούμενη συνάθροιση, προσπαθώντας νὰ τοὺς πείσω νὰ παραμένουν στὸ πατρικό τους σπίτι καὶ νὰ μὴ παρουσιάζονται ἐδῶ μόνο μαζὶ μ' ἐκείνους ποὺ ἐμφανίζονται στὴ γιορτὴ καὶ νὰ φεύγουν πάλι· ἢ μᾶλλον ὄχι ἄσκοπα. Γιατί, ἂν καὶ κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν πείσθηκε μὲ τὰ λεγόμενά μου, ὅμως ἡ ἀμοιβή μου εἶναι ὁλοκληρωμένη καὶ ἐκπληρωμένη ἡ ἀπολογία μου στὸ Θεό. Γι' αὐτὸ αὐτὸς ποὺ μιλάει, εἴτε τὸν προσέχει κανείς, εἴτε δὲν τὸν προσέχει, πρέπει νὰ σπέρνει τὸ σπόρο καὶ νὰ καταθέτει τὸ ἀργύριο, γιὰ νὰ μὴ ἀπευθυνθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ ὁ λόγος σ' αὐτόν, ἀλλὰ στοὺς τραπεζίτες, πρᾶγμα βέβαια ποὺ ἔκανα κι ἐγώ, κατηγορώντας, ἐπιτιμώντας, παρακαλώντας, νουθετώντας. Διότι καὶ τὸ γιὸ ποὺ κατέφαγε τὴν περιουσία καὶ ἐπέστρεψε στὸ πατρικὸ σπίτι ὑπενθύμισα, καὶ τὴν ταλαιπωρία ὅλη καὶ τὴν πείνα καὶ τὴ ντροπὴ καὶ τὶς προσβολὲς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα ὑπέφερε στὴν ξένη χώρα πρόσθεσα, θέλοντας μὲ τὸ παράδειγμα αὐτὸ νὰ σᾶς κάνω πιὸ συνετούς. Καὶ δὲν σταμάτησα ἐδῶ τὸ λόγο μου, ἀλλὰ ἔδειξα καὶ τὴ φιλοστοργία τοῦ πατέρα σ' αὐτούς, χωρὶς νὰ ζητήσω εὐθύνες ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τὴ ραθυμία, ἀλλὰ τοὺς δέχθηκα μὲ ἁπλωμένα τὰ χέρια καὶ τοὺς συγχώρησα γιὰ τὰ σφάλματά τους, ἄνοιξα καὶ τὸ σπίτι καὶ τοὺς παρέθεσα τραπέζι καὶ τοὺς φόρεσα τὴ στολὴ τῆς διδασκαλίας, καὶ τοὺς πρόσφερα κάθε ἄλλη φροντίδα. Ἐκεῖνοι ὅμως δὲν μιμήθηκαν τὸ γιὸ ἐκεῖνο τῆς παραβολῆς, οὔτε καταδίκασαν τὴν προηγούμενη ἀναχώρησή τους, οὔτε ἔμειναν στὸ πατρικὸ σπίτι, ἀλλὰ πάλι δραπέτευσαν. Ἀνήκει λοιπὸν σὲ σᾶς, σὲ σᾶς ποὺ εἴσαστε πάντοτε μαζί μας, νὰ τοὺς ἐπαναφέρετε καὶ νὰ τοὺς πείσετε νὰ ἐπικοινωνοῦν μαζί μας σὲ κάθε συνάθροιση γιορτῆς. Γιατί, ἂν καὶ ἡ Πεντηκοστὴ πέρασε, ὅμως ἡ γιορτὴ δὲν πέρασε· καθόσον κάθε συνάθροιση εἶναι γιορτή.

Πόθεν δῆλον τοῦτο; Ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων, δι' ὧν φησιν· «ὅπου ἂν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ᾖ τῶν συνειλεγμένων, ποίαν ἑτέραν ζητεῖς ἀπόδειξιν ἑορτῆς ταύτης μείζονα; Ὅπου διδασκαλία καὶ εὐχαί, ὅπου πατέρων εὐλογίαι καὶ θείων νόμων ἀκρόασις, ὅπου σύνοδος ἀδελφῶν καὶ γνησίας ἀγάπης σύνδεσμος, ὅπου πρὸς Θεὸν ὁμιλία καὶ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους διάλεξις, πῶς οὐκ ἂν εἴη ἑορτὴ καὶ πανήγυρις; Τὰς γὰρ ἑορτὰς οὐ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ τῶν συλλεγομένων ποιεῖν εἴωθεν· οὐχ ἡ πολυτέλεια τῶν ἱματίων, ἀλλ' ὁ τῆς εὐλαβείας καλλωπισμός· οὐχ ἡ δαψίλεια τῆς τραπέζης, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς πρόνοια. Ἑορτὴ γὰρ μεγίστη, συνειδὸς ἀγαθόν. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν πανηγύρεων, ὁ μὲν μήτε ἱμάτιον ἔχων περιβαλέσθαι λαμπρόν, μήτε δαψιλεστέρας ἀπολαῦσαι τραπέζης, ἀλλ' ἐν πενίᾳ καὶ λιμῷ ζῶν καὶ τοῖς ἐσχάτοις κακοῖς, οὐκ αἰσθάνεται τοῦ καιροῦ τῆς ἑορτῆς, κἂν πᾶσαν τὴν πόλιν ἴδῃ χορεύουσαν, ἀλλὰ τοσούτῳ μᾶλλον ὀδυνᾶται καὶ δάκνεται, ὅσῳ καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ὁρᾷ ἐν ἀπολαύσει, ἑαυτὸν δὲ ἐν ἀπορίᾳ· ὁ δὲ πλουτῶν καὶ τρυφῶν καὶ στολὰς καθ' ἑκάστην ἀμείβειν ἔχων καὶ πολλῆς ἀπολαύων εὐημερίας, κἂν μὴ παρῇ καιρὸς ἑορτῆς, ἑορτάζειν νομίζει. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πραγμάτων, ὁ μὲν ἐν δικαιοσύνῃ ζῶν καὶ κατορθώμασι, κἂν μὴ παρούσης ἑορτῆς, ἑορτὴν ἄγει, τὴν καθαρὰν ἡδονὴν καρπούμενος τὴν ἀπὸ τοῦ συνειδότος, ὁ δὲ ἐν ἁμαρτίᾳ καὶ πονηρίᾳ τρεφόμενος καὶ πολλὰ κακὰ συνειδὼς ἑαυτῷ, καὶ παρούσης ἑορτῆς, ἀνέορτος μάλιστα πάντων ἐστίν.

Ὥστε ἔξεστιν ἡμῖν, ἂν ἐθέλωμεν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑορτὴν ἄγειν, ἂν ἀρετῆς ἐπιμελώμεθα καὶ τὸ συνειδὸς ἡμῶν ἐκκαθαίρωμεν. Τί γὰρ ἡ παρελθοῦσα σύναξις τῆς παρούσης πλεονεκτεῖ; ἢ οὐχὶ τῷ θορύβῳ καὶ τῇ ταραχῇ μόνον, ἄλλῳ δὲ οὐδενί; Ὅταν γὰρ καὶ ἡ τῶν ἁγίων μυστηρίων ἀπόλαυσις καὶ ἡ τῶν ἄλλων τῶν πνευματικῶν κοινωνία, οἷον εὐχῆς λέγω καὶ ἀκροάσεως καὶ εὐλογιῶν καὶ ἀγάπης καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἡ αὐτὴ καὶ σήμερον ᾖ, οὐδὲν ἔσται ἐλάττων ἐκείνης αὕτη ἡ ἡμέρα, οὔτε ὑμῖν, οὔτε ἐμοὶ τῷ λέγοντι. Οἱ γὰρ τότε ἡμῶν ἀκούσαντες, οὗτοι καὶ νῦν ἀκούσονται, οἱ δὲ μὴ παρόντες νῦν, οὐδὲ τότε

---

1. Ματθ. 18,20.

Ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; Ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὰ ὁποῖα λέει· «ὅπου βρεθοῦν δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στὸ ὄνομά μου, εἶμαι ἐκεῖ ἀνάμεσά τους[1]. Ὅταν ὁ Χριστὸς βρίσκεται μεταξὺ τῶν συναθροισμένων, ποιά ἄλλη ἀπόδειξη γιορτῆς ζητᾶς μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτήν; Ὅπου γίνονται διδασκαλία καὶ προσευχές, εὐλογίες πατέρων καὶ ἀκρόαση τῶν θείων ἐντολῶν, συνάθροιση ἀδελφῶν καὶ ἕνωση ἀληθινῆς ἀγάπης, συνομιλία μὲ τὸ Θεὸ καὶ ὁμιλία τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους, πῶς δὲν εἶναι γιορτὴ καὶ πανηγύρι; Γιατὶ τὶς γιορτὲς δὲν τὶς κάνει συνήθως τὸ πλῆθος, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ τῶν συγκεντρωμένων· ὄχι ἡ πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλὰ ὁ καλλωπισμὸς τῆς εὐσέβειας· ὄχι ἡ ἀφθονία τοῦ τραπεζιοῦ, ἀλλὰ ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ψυχή. Γιατὶ ἡ πιὸ μεγάλη γιορτὴ εἶναι ἡ ἀγαθὴ συνείδηση. Καὶ ὅπως στὰ κοσμικὰ πανηγύρια, ἐκεῖνος βέβαια ποὺ δὲν ἔχει οὔτε ἔνδυμα πολυτελὲς νὰ φορέσει, οὔτε τὴ δυνατότητα νὰ ἀπολαύσει ἕνα πλούσιο τραπέζι, ἀλλὰ ζεῖ σὲ φτώχεια καὶ πείνα καὶ στὰ ἔσχατα κακά, δὲν αἰσθάνεται τὴν καιρὸ τῆς γιορτῆς, ἀκόμα καὶ ὅταν βλέπει ὁλόκληρη τὴν πόλη νὰ χορεύει, ἀλλὰ τόσο περισσότερο λυπᾶται καὶ πληγώνεται, ὅσο βλέπει τοὺς ἄλλους νὰ ἀπολαμβάνουν καὶ τὸν ἑαυτό του νὰ στερεῖται, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι πλούσιος καὶ ζεῖ μὲ ἀπολαύσεις καὶ ἔχει στολὲς νὰ ἀλλάζει κάθε μέρα καὶ ζεῖ σὲ μεγάλη εὐημερία, καὶ ὅταν δὲν εἶναι περίοδος γιορτῆς, νομίζει πὼς γιορτάζει. Ἔτσι λοιπὸν καὶ στὰ πνευματικὰ πράγματα, ἐκεῖνος βέβαια ποὺ ζεῖ μὲ δικαιοσύνη καὶ ἀρετές, καὶ ὅταν δὲν εἶναι γιορτή, γιορτάζει, ἀπολαμβάνοντας τὴν καθαρὴ ἡδονὴ τῆς συνειδήσεως, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἀνατρέφεται μέσα στὴν ἁμαρτία καὶ τὴν κακία καὶ ἀναγνωρίζει πολλὰ κακὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ ὅταν ὑπάρχει γιορτή, εἶναι πιὸ ἀνέορτος ἀπὸ ὅλους.

Ὥστε εἶναι δυνατό, ἂν θέλουμε, νὰ ἔχουμε κάθε μέρα γιορτή, ἐὰν φροντίζουμε γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ καθαρίζουμε τὴ συνείδησή μας. Γιατὶ σὲ τί πλεονεκτεῖ ἡ προηγούμενη συνάθροιση ἀπὸ τὴν προηγούμενη; δὲν πλεονεκτεῖ μόνο στὸν θόρυβο καὶ στὴν ἀναταραχὴ καὶ σὲ τίποτε ἄλλο; Γιατί, ἐφόσον καὶ ἡ ἀπόλαυση τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ ἡ συμμετοχή μας στὶς ἄλλες πνευματικὲς πράξεις, ὅπως στὴν προσευχή, στὴν ἀκρόαση, στὶς εὐλογίες, στὴν ἀγάπη καὶ σ' ὅλες τὶς ἄλλες εἶναι ἴδια καὶ σήμερα, δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἡ ἡμέρα αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνην, οὔτε γιὰ σᾶς οὔτε γιὰ μένα ποὺ μιλῶ. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ μὲ ἄκουσαν τότε ἀπὸ σᾶς, αὐτοὶ θὰ μὲ ἀκούσουν καὶ τώρα· καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶναι τώρα παρόντες, οὔτε τότε παρευρίσκονταν, ἂν καὶ φαινομενικὰ

παρῆσαν, εἰ καὶ ἐδόκουν παρεῖναι τῷ σώματι· οὐκ ἀκούουσι νῦν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἤκουον· οὐ μόνον δὲ οὐκ ἤκουον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν ἠνώχλουν, θόρυβον καὶ ταραχὴν ἐμποιοῦντες. Ὥστε ἴσον ἐμοὶ τὸ θέατρον καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ ὁ τῶν ἀκροατῶν σύλλογος ὁ αὐτός, καὶ οὐδὲν οὗτος ἐλάττων ἐκείνου. Ἀλλ', εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, ἔχει τι πλέον οὗτος ἐκείνου, ὅσῳ καὶ ἀτάραχος ἡ διάλεξις, καὶ ἀθόρυβος ἡ διδασκαλία, καὶ μετὰ πλείονος συνέσεως ἡ ἀκρόασις, οὐδενὸς ἡμῶν τὴν ἀκοὴν ἐνοχλοῦντος θορύβου.

β'. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐκ ἀτιμάζων τὸ πλῆθος τῶν τότε συλλεγέντων, ἀλλὰ πείθων ὑμᾶς μὴ στυγνάζειν μηδὲ κατηφιᾷν διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν νῦν συλλεγέντων ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ δὴ σωμάτων πλῆθος βουλόμεθα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὁρᾷν, ἀλλὰ ἀκροατῶν πλῆθος. Ἐπεὶ οὖν οἱ αὐτοὶ δαιτυμόνες καὶ τότε καὶ νῦν ἡμῖν πάρεισι, μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ σήμερον τὴν ἑστίασιν ὑμῖν παραθήσομαι, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπανελθών, ἣν ὁ τῆς ἑορτῆς καιρὸς διέκοψεν. Ὥσπερ γὰρ τῆς Πεντηκοστῆς παρούσης ἄκαιρον ἦν, ἀφέντας λέγειν περὶ τῶν δοθέντων ἡμῖν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἀγαθῶν, τῆς ἀκολουθίας τῆς προτέρας ἔχεσθαι, οὕτω νῦν τῆς Πεντηκοστῆς παρελθούσης, εἰς καιρὸν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἱστορίας ἀναληψόμεθα, ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Ἄνναν ὑποθέσεως ἐχόμενοι. Οὐδὲ γὰρ εἰ πολλὰ τὰ εἰρημένα χρὴ σκοπεῖν καὶ ἐν πολλαῖς ἡμέραις, ἀλλ' εἰ πρὸς τὸ τέλος ἤλθομεν τῆς ὑποθέσεως. Καὶ γὰρ οἱ θησαυρὸν εὑρόντες, κἂν μυρία λάβωσιν ἐκεῖθεν χρήματα, οὐ πρότερον ἀφίστανται, ἕως ἂν τὸ πᾶν ἐξαντλήσωσιν· οὐ γὰρ τὸ πολλὰ λαβεῖν, ἀλλὰ τὸ μηδὲν ἀφεῖναι, τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἀνακτᾶσθαι πέφυκεν. Εἰ δὲ οἱ περὶ τὰ χρήματα μαινόμενοι τοσαύτῃ περὶ τὰ ἀπολλύμενα καὶ μὴ μένοντα κέχρηνται τῇ σπουδῇ, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἐπὶ τῶν θείων θησαυρῶν τοῦτο ποιεῖν χρή, καὶ μὴ πρότερον ἀφίστασθαι, ἕως ἅπαν τὸ φαινόμενον ἐξαντλήσωμεν. Τὸ φαινόμενον δὲ εἶπον, ἐπειδὴ πάντα ἐξαντλῆσαι ἀμήχανον. Πηγὴ γάρ ἐστι διηνεκῶς βλύζουσα τῶν θείων νοημάτων ἡ δύναμις, οὐδέποτε ἐπιλείπουσα, οὐδὲ δαπανωμένη.

Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ εὐχῆς, τῆς ἐλπίδος τῆς ἡμετέρας· εὐχῆς δέ, δι' ἧς ἡ στεῖρα μήτηρ ἐγένετο, καὶ πολύπαις ἡ ἄπαις, καὶ ἡ κατώδυνος ἐν εὐθυμίᾳ· δι' ἣν ἡ πεπηρωμένη διωρθοῦτο φύσις καὶ μήτρα ἀποκεκλεισμένη ἀνε-

ἦταν μὲ τὸ σῶμα τους παρόντες· δὲν θὰ μὲ ἀκούσουν τώρα, ἢ μᾶλλον οὔτε τότε μὲ ἄκουαν. Καὶ ὄχι μόνο δὲν μὲ ἄκουαν, ἀλλὰ ἐνοχλοῦσαν καὶ ἐκείνους ποὺ ἄκουαν, κάνοντας θόρυβο καὶ φασαρία. Ὥστε γιὰ μένα τὸ ἐκκλησίασμα εἶναι ἴσο καὶ τότε καὶ τώρα, καὶ τὸ σύνολο τῶν ἀκροατῶν τὸ ἴδιο καὶ καθόλου λιγότερο αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἀλλά, ἐὰν πρέπει νὰ πῶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, αὐτὸ ἐδῶ ἔχει κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐπειδὴ ἡ ὁμιλία γίνεται ἀνενόχλητα, ἡ διδασκαλία χωρὶς θόρυβο καὶ ἡ ἀκρόαση μὲ περισσότερη προσοχή, ἀφοῦ κανένας θόρυβος δὲν ἐνοχλεῖ τὴν ἀκοή μας.

2. Τὰ λέω αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ ὑποτιμήσω τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ εἶχαν τότε συγκεντρωθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ πείσω ἐσᾶς νὰ μὴ λυπᾶστε, οὔτε νὰ κατσουφιάζετε ἐπειδὴ εἶναι λίγοι αὐτοὶ ποὺ συγκεντρώθηκαν ἐδῶ. Γιατὶ δὲν θέλουμε νὰ βλέπουμε στὶς ἐκκλησίες πολλὰ σώματα, ἀλλὰ πολλοὺς ἀκροατές. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ ἴδιοι ὁμοτράπεζοι καὶ τότε καὶ τώρα εἶναι παρόντες, μὲ τὴν ἴδια προθυμία καὶ σήμερα θὰ παραθέσουμε τὸ τραπέζι, ἐπανερχόμενοι στὸ θέμα ποὺ μᾶς διέκοψε ἡ περίοδος τῆς γιορτῆς. Γιατί, ὅπως, ὅταν εἴχαμε Πεντηκοστή, ἦταν ἄκαιρο, παραλείποντας νὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς προσφέρονταν ἐκείνη τὴν περίοδο, νὰ μείνουμε στὴν προηγούμενη συνέχειά μας, ἔτσι καὶ τώρα ποὺ πέρασε ἡ Πεντηκοστή, εἶναι καιρὸς νὰ ἐπανέλθουμε στὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας, καὶ νὰ συνεχίσουμε τὸ θέμα τῆς Ἄννας. Ἄλλωστε δὲν εἶναι πολλὰ αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε καὶ γιὰ πολλὲς μέρες, ἀλλὰ φτάσαμε πιὰ στὸ τέλος τοῦ θέματος. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀνακαλύπτουν θησαυρό, καὶ ἂν ἀκόμα πάρουν μύρια χρήματα ἀπὸ ἐκεῖ, δὲν ἀπομακρύνονται ἂν προηγουμένως δὲν τὰ ἐξαντλήσουν ὅλα. Γιατὶ εἶναι φυσικὸ νὰ θέλουν ὄχι νὰ πάρουν πολλά, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀφήσουν τίποτε. Ἐὰν λοιπὸν ὅσοι ἔχουν μανία μὲ τὰ χρήματα, δείχνουν τόσο ζῆλο γιὰ πράγματα ποὺ χάνονται καὶ δὲν μένουν, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάνουμε ἐμεῖς αὐτὸ γιὰ τοὺς θεϊκοὺς θησαυρούς, καὶ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦμε πρὶν ἐξαντλήσουμε ὅλα ὅσα φαίνονται. Καὶ λέω ὅσα φαίνονται, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ ἐξαντλήσουμε ὅλα. Γιατὶ ἡ δύναμη εἶναι πηγὴ ποὺ ἀναβλύζει ἀδιάκοπα τὰ θεῖα νοήματα, χωρὶς ποτὲ νὰ σταματᾶ, χωρὶς νὰ ἐξαντλεῖται.

Ἂς μὴν ἀποκάμουμε λοιπόν· ἄλλωστε ὁ λόγος μας δὲν εἶναι γιὰ πράγματα τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ τὴν προσευχή, γιὰ τὴν ἐλπίδα μας· γιατὶ τὴν προσευχή, μὲ τὴν ὁποία ἡ στεῖρα ἔγινε μητέρα, καὶ αὐτὴ ποὺ δὲν εἶχε παιδιὰ ἔγινε πολύτεκνη, καὶ ἡ περίλυπη ἔγινε χαρούμενη· γι' αὐ-

ῴγνυτο καὶ τὰ ἀδύνατα δυντὰ πάντα ἐγίνετο. Διὸ δὴ κατὰ μικρὸν διερευνώμεθα πάντα, καθ' ἑκάστην ῥῆσιν ἀναπτύξαντες, ὥστε μηδὲ τὸ μικρότατον ἡμᾶς, ὡς οἷόν τε, παραδραμεῖν. Διὰ δὴ τοῦτο δύο διαλέξεις ὁλοκλήρους εἰς δύο ῥήσεις ἀνηλώσαμεν μόνας, εἴς τε τὴν πρώτην τὴν λέγουσαν, «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ» καὶ τὴν δευτέραν τὴν μετ' ἐκείνην, «ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου». Ἀκόλουθον δὴ σήμερον ἐπὶ τὴν τρίτην ἐλθεῖν. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; «Ἐπλατύνθη στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς μου», φησίν· «εὐφράνθην ἐν σωτηρίᾳ σου». Προσέχετε τῇ ἀκριβείᾳ τῆς λέξεως. Οὐκ εἶπεν, 'ἠκονήθη στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς μου'· οὐ γὰρ πρὸς λοιδορίας καὶ σκώμματα παρεσκεύαστο, οὐ πρὸς ὀνείδη καὶ κατηγορίαν, ἀλλὰ πρὸς παραίνεσιν καὶ συμβουλήν, πρὸς διόρθωσιν καὶ νουθεσίαν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, 'ἠκονήθη ἡ γλῶσσά μου ἐπ' ἐχθρούς μου', ἀλλ' «ἐπλατύνθη». Ἀνέσεως ἀπέλαυσα, φησίν, εὐλεθεροστομεῖν δύναμαι. Νῦν ἀπεκρουσάμην τὴν αἰσχύνην, πρὸς παρρησίαν ἐπανῆλθον. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εἶπεν ὀνομαστὶ τὴν γυναῖκα τὴν ἀντίζηλον, ἀλλὰ ἁπλῶς τῷ τῆς προσηγορίας ἀδιορίστῳ, καθάπερ προσωπείῳ, κατέκρυψε τὴν τοσαῦτα λυπήσασαν. Οὐκ εἶπεν ὃ πολλαὶ λέγουσι γυναῖκες· 'κατῄσχυνεν αὐτὴν ὁ Θεός, κατέρραξε καὶ κατέβαλε τὴν μιαρὰν καὶ ἀλαζόνα καὶ μαγαλήγορον', ἀλλ' ἁπλῶς, «ἐπλατύνθη στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς μου· εὐφράνθην ἐν σωτηρίᾳ σου».

Ὅρα πῶς τὸν αὐτὸν διατηρεῖ νόμον διὰ τῆς εὐχῆς ἁπάσης. Ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἔλεγεν, «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου, ἐπλατύνθη στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς μου», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «εὐφράνθην ἐν σωτηρίᾳ σου». Οὐχ ἁπλῶς, «ἐν σωτηρίᾳ», ἀλλ', «ἐν σωτηρίᾳ σου». Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐσώθην, φησίν, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ σοῦ ἐσώθην, διὰ τοῦτο χαίρω καὶ ἀγάλλομαι. Τοιαῦται τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί· τῶν δώρων μᾶλλον χαίρουσιν ἐπὶ τῷ δεδωκότι Θεῷ· οὐ γὰρ αὐτὸν διὰ τὸ αὐτοῦ φιλοῦσι, ἀλλ' ἐκεῖνα δι' αὐτόν. Τοῦτο οἰκετῶν εὐγνωμόνων, τοῦτο δούλων εὐχαρίστων, πάντων τῶν ἑαυτῶν τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτῶν προτιθέναι. Οὕτω, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς διακεώμεθα· κἂν ἁμάρτωμεν, μὴ ἀλγῶμεν ἐπειδὴ κολαζόμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ παρωξύναμεν τὸν Δεσπότην· κἂν κατωρθώσωμεν, μὴ χαίρωμεν διὰ

2. Α΄ Βασ. 2,1.

τὴν μὲ τὴν ὁποία διορθώθηκε ἡ ἀνάπηρη φύση, καὶ ἡ κλειστὴ μήτρα ἀνοίχθηκε καὶ τὰ ἀδύνατα ὅλα ἔγιναν δυνατά. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἂς τὰ ἐξετάσουμε ὅλα λεπτομερῶς, ἀναπτύσσοντας κάθε φράση, γιὰ νὰ μὴ μᾶς διαφύγει, ὅσο εἶναι δυνατό, τὸ παραμικρό. Γι' αὐτὸ ἐξάλλου ἀφιερώσαμε δύο ὁλόκληρες ὁμιλίες μόνο σὲ δύο ρητά, στὸ πρῶτο ποὺ λέει, «στερεώθηκε ἡ καρδία μου μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου», καὶ τὸ δεύτερο μετὰ ἀπὸ αὐτό· «ἐξυψώθηκε ἡ δύναμή μου μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μου»[2]. Σειρὰ ἔχει λοιπὸν σήμερα νὰ ἔρθουμε στὸ τρίτο χωρίο. Καὶ ποιό εἶναι αὐτό; «ἄνοιξε», λέει, «πλατειὰ τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου· εἶμαι γεμάτη χαρὰ γιὰ τὴ σωτηρία σου»[2]. Προσέχετε τὴν ἀκριβολογία τῆς λέξεως. Δὲν εἶπε, 'ἀκονίστηκε τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου'· γιατὶ δὲν ἑτοιμάστηκε γιὰ βρισιὲς καὶ εἰρωνεῖες, οὔτε γιὰ προσβολὲς καὶ κατηγορίες, ἀλλὰ γιὰ παραίνεση καὶ συμβουλή, γιὰ διόρθωση καὶ νουθεσία. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'ἡ γλώσσα μου ἀκονίστηκε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου', ἀλλὰ «πλατύνθηκε». Ἀπέκτησα ἄνεση, λέει, μπορῶ νὰ μιλῶ ἐλεύθερα. Τώρα ἀπέκρουσα τὴ ντροπὴ καὶ πῆρα θάρρος. Καὶ οὔτε ἐδῶ ἀνέφερε τὴν ἀντίζηλό της γυναίκα μὲ τὸ ὄνομά της, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴν ἀοριστία τῆς προσφωνήσεως, σὰν μὲ προσωπεῖο, κάλυψε αὐτὴν ποὺ τόσο πολὺ τὴν εἶχε λυπήσει. Δὲν εἶπε αὐτὸ ποὺ λένε οἱ πολλὲς γυναῖκες· 'τὴν καταντρόπιασε ὁ Θεός, τὴν κατατρόπωσε καὶ τὴ νίκησε τὴν ἀχρεία καὶ ὑπερήφανη καὶ καυχησιάρα', ἀλλὰ ἁπλῶς, «ἄνοιξε πλατειὰ τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου· γέμισα ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὴ σωτηρία σου».

Πρόσεχε πῶς διατηρεῖ τὸν ἴδιο κανόνα μὲ ὅλη τὴν προσευχή της. Ὅπως στὴν ἀρχὴ ἔλεγε «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου· ἀνυψώθηκε ἡ δύναμή μου μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μου, ἀνοίχτηκε διάπλατα τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου», ἔτσι καὶ ἐδῶ· «γέμισα ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὴ σωτηρία σου». Ὄχι ἁπλῶς «γιὰ τὴ σωτηρία», ἀλλά, «γιὰ τὴ σωτηρία σου». Δηλαδή, ὄχι ἐπειδὴ σώθηκα, λέει, ἀλλὰ ἐπειδὴ σώθηκα μὲ τὴ δική σου δύναμη, γι' αὐτὸ χαίρομαι καὶ ἀγάλλομαι. Τέτοιες εἶναι οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων. Περισσότερο ἀπὸ τὰ δῶρα χαίρονται γιὰ τὸ Θεὸ ποὺ τοὺς τὰ ἔδωσε· γιατὶ δὲν τὸν ἀγαποῦν γιὰ τὰ δῶρα του, ἀλλὰ ἀγαποῦν τὰ δῶρα ἐξαιτίας αὐτοῦ. Αὐτὸ εἶναι γνώρισμα εὐγνωμόνων δούλων, τὸ νὰ τοποθετοῦν πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ δικά τους τὸ Δεσπότη τους. Ἔτσι, παρακαλῶ, νὰ συμπεριφερόμαστε κι ἐμεῖς· καὶ ἂν ἁμαρτήσουμε, νὰ μὴ πονᾶμε ἐπειδὴ θὰ τιμωρηθοῦμε, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐξοργίσαμε τὸν Κύριο. Καὶ ἂν κάνουμε κατορθώματα, νὰ

τὴν βασιλείαν τῶν όρανῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἠρέσαμεν τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν. Τῷ γὰρ νοῦν ἔχοντι γεέννης ἁπάσης φοβερώτερον τὸ προσκροῦσαι Θεῷ, ὥσπερ καὶ βασιλείας ἁπάσης ποθεινότερον τὸ ἀρέσαι Θεῷ.

Καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ οὕτω διακεῖσθαι χρή, ὅπου γε καὶ ἐπ᾽ ἀνθρώπων οὕτω πολλοὶ διάκεινται. Υἱοὺς γοῦν ἔχομεν πολλάκις γνησίους· κἂν ἄκοντες αὐτοὺς διαθῶμέν τι κακόν, ἑαυτοὺς τιμωρούμεθα καὶ κολάζομεν· καὶ ἐπὶ φίλων δὲ τοῦτο ποιοῦμεν. Εἰ δὲ ἐπὶ φίλων καὶ υἱῶν τοῦ κολασθῆναι τὸ λυπῆσαι ἐκείνους πολλῷ χαλεπώτερον εἶναι νομίζομεν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ οὕτω διακεῖσθαι χρή, καὶ γεέννης ἁπάσης χαλεπώτερον εἶναι νομίζειν τὸ ποιῆσαί τι τῶν μὴ δοκούντων αὐτῷ. Τοιοῦτος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος· διὰ τοῦτο ἔλεγε· «πέπεισμαι ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κρίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Καὶ ἡμεῖς δὲ τοὺς ἁγίους μάρτυρας ὅταν μακαρίζωμεν, ἀπὸ τῶν τραυμάτων πρότερον μακαρίζομεν, καὶ τότε ἀπὸ τῶν βραβείων· ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ τότε ἀπὸ τῶν ἀποκειμένων στεφάνων. Ἀπὸ γὰρ τῶν τραυμάτων τὰ βραβεῖα, οὐκ ἀπὸ τῶν βραβείων τὰ τραύματα τὴν ἀρχὴν λαμβάνει καὶ τὴν ὑπόθεσιν.

γ'. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος πρὸ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν αὐτῷ διὰ τὸν Χριστὸν λυπηροῖς ἔχαιρε καὶ ἐβόα λέγων, «χαίρω ἐν τοῖς παθήμασιν ὑπὲρ ὑμῶν»· καὶ πάλιν, «οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι»· καὶ πάλιν, «ὅτι ἡμῖν ἐχαρίσθη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν». Καὶ γὰρ ὄντως χάρις μεγίστη, τὸ καταξιωθῆναι διὰ Χριστόν τι παθεῖν, καὶ στέφανος δὲ ἀπηρτισμένος καὶ ἀμοιβὴ τῆς μελλούσης ἀντιδόσεως οὐκ ἐλάττων, καὶ τοῦτο ἴσασιν ὅσοι γνησίως καὶ θερμῶς φιλεῖν ἴσασι τὸν Χριστόν. Τοιαύτη τις ἦν καὶ ἡ γυνὴ αὕτη, θερμὸν ἔχουσα περὶ τὸν Θεὸν πόθον καὶ φίλτρον διακαές· διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «εὐφράνθην ἐν σωτηρίᾳ σου». Οὐδὲν γὰρ κοινὸν αὐτῇ πρὸς τὴν γῆν ἦν, ἀλλ᾽ ὑπερεώρα ἀνθρωπίνης βοηθείας ἁπάσης καὶ ἐπτέρωτο τῇ τοῦ Πνεύμα-

3. Ρωμ. 8,39–40. 4. Κολ. 1,24.
5. Ρωμ. 5,3. 6 Φιλιππ. 1,29.

μὴ χαιρόμαστε γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ γίναμε ἀρεστοὶ στὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν. Γιατὶ γιὰ τὸν συνετὸ τὸ φοβερότερο ἀπὸ κάθε κόλαση εἶναι νὰ συγκρουσθεῖ μὲ τὸ Θεό, ὅπως καὶ πιὸ ἐπιθυμητὸ ἀπὸ ὅλη τὴ βασιλεία τὸ νὰ ἀρέσει στὸ Θεό.

Καὶ μὴ ἀπορεῖς, ἐὰν πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε ἔτσι πρὸς τὸ Θεό, ἀφοῦ καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους πολλοὶ ἔτσι συμπεριφέρονται. Πολλὲς φορὲς ἔχουμε γνήσιους γιούς, καὶ ἄν, χωρὶς νὰ τὸ θέλουμε, τοὺς κάνουμε κάποιο κακό, τιμωροῦμε καὶ βασανίζουμε τοὺς ἑαυτούς μας· τὸ ἴδιο ἐπίσης κάνουμε καὶ στοὺς φίλους μας. Ἐὰν λοιπὸν στὴν περίπτωση τῶν φίλων καὶ τῶν γιῶν μας θεωροῦμε ὅτι τὸ νὰ τοὺς λυπήσουμε εἶναι πολὺ πιὸ φοβερὸ ἀπὸ τὸ νὰ τιμωρηθοῦμε ἐμεῖς, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε ἔτσι πρὸς τὸ Θεό, καὶ νὰ νομίζουμε ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ φοβερὸ ἀπὸ ὁλόκληρη τὴν κόλαση τὸ νὰ κάνουμε κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ δὲν ἀρέσουν σ' αὐτόν. Τέτοιος ἦταν ὁ μακάριος ὁ Παῦλος καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε· «εἶμαι πεπεισμένος ὅτι οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε οἱ ἀρχές, οὔτε οἱ δυνάμεις, οὔτε οἱ τωρινὲς περιστάσεις, οὔτε αὐτὰ ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν, οὔτε ὕψος, οὔτε βάθος, οὔτε κανένα ἄλλο δημιούργημα θὰ μπορέσει νὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔχουμε μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας»[3]. Καὶ ἐμεῖς, ὅταν μακαρίζουμε τοὺς ἁγίους μάρτυρες, τοὺς μακαρίζουμε πρῶτα γιὰ τὰ τραύματά τους, καὶ ὕστερα γιὰ τὰ βραβεῖα τους. Πρῶτα γιὰ τὶς πληγές, καὶ ὕστερα γιὰ τὰ στεφάνια. Διότι τὰ βραβεῖα ἔχουν ὡς ἀρχὴ καὶ προϋπόθεση τὰ τραύματα καὶ δὲν ὀφείλονται τὰ τραύματα στὰ βραβεῖα.

3. Ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος χαιρόταν γιὰ τὰ ὅσα θλιβερὰ τοῦ συνέβηκαν ἐξαιτίας τοῦ Χριστοῦ, πρὶν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποὺ τὸν περίμεναν, καὶ φώναξε λέγοντας· «χαίρομαι γιὰ τὰ παθήματα ποὺ ὑποφέρω γιὰ σᾶς»[4]. Καὶ πάλι· «καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ καυχόμαστε γιὰ τὶς θλίψεις»[5]· καὶ πάλι· «διότι σὲ σᾶς δόθηκε σὰν χάρη ἀπὸ τὸ Θεό, ὄχι μόνο νὰ πιστεύετε σ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποφέρετε γι' αὐτόν»[6]. Γιατὶ πραγματικὰ εἶναι πολὺ μεγάλη χάρη τὸ νὰ ἀξιωθεῖς νὰ πάθεις κάτι γιὰ τὸ Χριστό, καὶ στεφάνι ὁλοκληρωμένο καὶ ἀμοιβὴ τῆς μέλλουσας ἀνταπόδοσης ὄχι κατώτερη. Καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζουν ὅσοι γνωρίζουν νὰ ἀγαποῦν τὸ Χριστὸ ἀληθινὰ καὶ θερμά. Τέτοια ἦταν καὶ αὐτὴ ἡ γυναίκα, ποὺ εἶχε γιὰ τὸ Θεὸ θερμὸ πόθο καὶ ἀγάπη διακαῆ· γι' αὐτὸ ἔλεγε· «χάρηκα γιὰ τὴ σωτηρία σου». Γιατὶ αὐτὴ δὲν εἶχε τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴ γῆ, ἀλλὰ περιφρονοῦσε κάθε ἀνθρώπινη βοήθεια, πετοῦσε μὲ τὴ

τος χάριτι καὶ μετάρσιος ἦν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ἅπασιν ἔβλεπε καὶ τῶν ἐπικειμένων δεινῶν τὴν λύσιν ἐκεῖθεν ἐζήτει. Ἤιδει γάρ, ᾔδει σαφῶς, ὅτι τὰ μὲν ἀνθρώπινα, οἷα ἂν ᾖ, μιμεῖται τὴν φύσιν τῶν δεδωκότων· δεῖ δὲ πανταχοῦ τῆς ἄνωθεν ἡμῖν ῥοπῆς, εἴγε μέλλοιμεν ἐπ' ἀσφαλοῦς ὁρμεῖν τῆς ἀγκύρας. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὸν ἐν ἅπασι κατέφευγε, καὶ λαβοῦσα τὴν χάριν, ἐπὶ τῷ δεδωκότι μᾶλλον ἔχαιρε καὶ εὐχαριστοῦσα ἔλεγεν· «οὐκ ἔστιν ἅγιος, ὡς ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἅγιος πλὴν σοῦ». Ἄληπτος γὰρ ἡ κρίσις αὐτοῦ, φησί, καθαρὰ καὶ ἀπαραλόγιστος ἡ ψῆφος.

Εἶδες ψυχῆς εὐγνώμονος ἔννοιαν; Οὐ γὰρ εἶπε πρὸς ἑαυτήν· 'τί γάρ μοι μέγα γέγονε; τί δὲ πλέον τῶν ἄλλων; Ὅπερ ἡ ἀντίζηλος πάλαι ἔλαβε καὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας, τοῦτο μετὰ πολὺν χρόνον ἐγώ, μετὰ καμάτου καὶ δακρύων καὶ ἱκετηρίας καὶ δεήσεως καὶ πόνου πολλοῦ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ καλῶς ἐπέπειστο περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, οὐκ ἀπαιτεῖ τὸν Δεσπότην εὐθύνας τῶν γινομένων, ὃ πολοὶ τῶν ἀνθρώπων ποιοῦσι, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῷ Θεῷ δικάζοντες. Κἂν ἴδωσι τὸν μὲν πλουτοῦντα, τὸν δὲ πενόμενον, μυρίους κατὰ τῆς προνοίας αὐτοῦ κινοῦσι λόγους. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Τῷ συνδούλῳ δικάζειν σε οὐκ ἀφῆκε Παῦλος οὕτω λέγων, «ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος», καὶ τὸν Δεσπότην εἰς δικαστήριον ἕλκεις καὶ λόγον ἀπαιτεῖς τῶν πεπραγμένων, καὶ οὐ φρίττεις οὐδὲ δέδοικας; Καὶ ποίας τεύξῃ συγγνώμης, ποίας δὲ ἀπολογίας, εἰπέ μοι, τοσαύτας μὲν τῆς προνοίας αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἀποδείξεις λαμβάνων, ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν δοκούσης ἀνωμαλίας εἶναι καταψηφιζόμενος τῆς ἐν ἅπασιν εὐταξίας, καὶ ταῦτα ἀδίκως; Εἰ γὰρ μετὰ τῆς προσηκούσης γνώμης καὶ πεπονημένης διανοίας καὶ ταῦτα ἐξετάζειν ἤθελες, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον ἦν τὸ συνιστῶν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πενία ταύτην ἂν μάλιστα σαφῶς ἀπέδειξεν. Ἂν γὰρ ἀνέλῃς τὴν πενίαν, τοῦ βίου τὴν σύστασιν ἀνεῖλες ἅπασαν καὶ διέφθειρας ἡμῶν τὴν ζωήν· καὶ οὔτε ναύτης, οὔτε κυβερνήτης, οὐ γεωργός, οὐκ οἰκοδόμος, οὐχ ὑφάντης, οὐχ ὑποδηματορράφος, οὐ τέκτων, οὐ χαλκοτύπος, οὐ σκυτοτόμος, οὐ σιτοποιός, οὐκ ἄλλος τις τῶν δημιουργῶν ἔσται τού-

---

7. Α' Βασ. 2,2. 8. Α' Κορ. 4,5.

χάρη τοῦ Πνεύματος, καὶ βρισκόταν προσηλωμένη στὰ οὐράνια, καὶ γιὰ ὅλα ἀπέβλεπε στὸ Θεό, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ζητοῦσε τὴ λύση τῶν δεινῶν ποὺ τὴν εἶχαν βρεῖ. Γιατὶ γνώριζε, γνώριζε καλά, ὅτι τὰ ἀνθρώπινα, ὅποια κι ἂν εἶναι, μιμοῦνται τὴ φύση αὐτῶν ποὺ τὰ ἔδωσαν, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν οὐράνια βοήθεια, ἐὰν θέλουμε νὰ ἀράξουμε στηριζόμενοι σὲ ἀσφαλῆ ἄγκυρα. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ ὅλα κατέφευγε σ' αὐτόν, καὶ ὅταν ἔλαβε τὴ χάρη, χαιρόταν περισσότερο γιὰ τὸν Δωρητὴ καὶ εὐχαρστώντας ἔλεγε· «δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος, ὅπως ὁ Κύριος, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος δίκαιος, ὅπως ὁ Θεός μας, καὶ δὲν ὑπάρχει ἅγιος ἐκτὸς ἀπὸ σένα»[7]. Εἶναι ἀκατάληπτη ἡ κρίση του, λέει, καὶ ἡ ἀπόφασή του καθαρὴ καὶ ὄχι παράλογη.

Εἶδες σκέψη ψυχῆς ποὺ εἶναι γεμάτη εὐγνωμοσύνη; Δὲν εἶπε μέσα της, 'Τί τὸ μεγάλο μοῦ συνέβηκε; Καὶ τί περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Αὐτὸ ποὺ ἡ ἀντίζηλός μου τὸ ἔλαβε πρὸ πολλοῦ καὶ πλουσιοπάροχα, ἐγὼ τὸ ἔλαβα ὕστερα ἀπὸ πολὺν χρόνο μὲ κόπο καὶ δάκρυα καὶ ἱκεσίες καὶ δεήσεις καὶ πολὺ πόνο'. Ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶχε πεισθεῖ καλὰ γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, δὲν ζητᾶ εὐθύνες ἀπὸ τὸν Δεσπότη γι' αὐτὰ ποὺ ἔγιναν, πρᾶγμα ποὺ κάνουν πολλοὶ ἄνθρωποι, κατακρίνοντας κάθε μέρα τὸ Θεό. Ὅταν μάλιστα δοῦν ἄλλον νὰ πλουτίζει καὶ ἄλλον νὰ εἶναι φτωχός, ἐκτοξεύουν μύριες ἐπικρίσεις ἐναντίον τῆς πρόνοιάς του. Τί κάνεις, ἄνθρωπε; Ὁ Παῦλος δὲ σοῦ ἐπέτρεψε νὰ κρίνεις τὸν σύνδουλό σου, λέγοντας, «ὥστε νὰ μὴ κρίνετε πρὶν ἀπὸ τὸ ὁρισμένο χρόνο, μέχρι νὰ ἔρθει ὁ Κύριος»[8], καὶ σὺ σύρεις στὸ δικαστήριο τὸν Δεσπότη καὶ ζητᾶς τὸ λόγο γιὰ ὅσα ἔγιναν, καὶ δὲν φρίττεις οὔτε φοβᾶσαι; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἔχεις καὶ ποιά δικαιολογία, πές μου, ὅταν ἔχεις τόσες ἀποδείξεις κάθε μέρα καὶ ὥρα γιὰ τὴν πρόνοιά του, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνωμαλία ποὺ νομίζεις ὅτι ὑπάρχει σχετικὰ μὲ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φτώχεια, καταδικάζεις τὴν τάξη ποὺ ὑπάρχει σὲ ὅλα, καὶ μάλιστα ἄδικα; Γιατί, ἐὰν ἤθελες νὰ τὰ ἐξετάσεις κι αὐτὰ μὲ τὴν πρέπουσα σκέψη καὶ νὰ βασανίσεις τὸ μυαλό σου, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἦταν τίποτα ἄλλο αὐτὸ ποὺ συνιστᾶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, θὰ τὴν ἀποδείκνυαν καθαρὰ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ φτώχεια. Γιατί, ἐὰν καταργήσεις τὴ φτώχεια, καταργεῖς ὅλη τὴ συγκρότηση τῆς ζωῆς καὶ καταστρέφεις τὴ ζωή μας· καὶ οὔτε ναύτης, οὔτε κυβερνήτης, οὔτε γεωργός, οὔτε οἰκοδόμος, οὔτε ὑφαντουργός, οὔτε ὑποδηματοποιός, οὔτε ξυλουργός, οὔτε χαλκοματᾶς, οὔτε μπαλωματῆς, οὔτε μυλωνᾶς, οὔτε κανένας ἄλλος ἀπὸ τοὺς κατασκευαστὲς αὐτοὺς θὰ ὑπάρχει, καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχουν αὐτοί, θὰ χά-

των· τούτων δὲ οὐκ ὄντων, πάντα ἡμῖν οἰχήσεται. Νῦν μὲν γάρ, καθάπερ διδάσκαλός τις ἀρίστη, ἑκάστῳ τούτων ἐπικαθημένη ἡ τῆς πενίας ἀνάγκη, πρὸς τὰ ἔργα καὶ ἄκοντας συνωθεῖ· εἰ δὲ ἅπαντες ἔμελλον πλουτεῖν, ἅπαντες ἔμελλον ἐν ἀργίᾳ ζῆν, καὶ οὕτω πάντα ἂν ἀπώλετο καὶ διεφθάρη.

Χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων καὶ ἑτέρως αὐτοὺς ἀπ' αὐτῶν, ὧν ἐγκαλοῦσι, πάλιν ἐπιστομίσαι ῥᾴδιον. Τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, κατηγορεῖς τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας; Ἐπειδὴ ὁ μὲν πλείω, ὁ δὲ ἐλάττω κέκτηται χρήματα; Τί οὖν; ἂν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καὶ πολλῷ μείζοσι καὶ συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωήν, δείξωμεν ἰσομοιρίαν οὖσαν πᾶσιν ἀνθρώποις, ψηφιῇ τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ; Ἀνάγκη πᾶσα. Εἰ γὰρ τὸ μὴ πάντας ἐπίσης ἀπολαύειν ἑνὸς πράγματος, χρημάτων λέγω, ἀπόδειξιν ποιῇ τοῦ μηδεμίαν εἶναι πρόνοιαν, ἂν φανῶσιν ἐξίσης ἅπαντες ἀπολαύοντες, οὐχ ἑνὸς πράγματος, οὐδὲ οὕτως εὐτελοῦς, ἀλλὰ πλειόνων καὶ πολὺ μειζόνων, εὔδηλον ὅτι καὶ ἄκων ἐκεῖθεν συναναγκασθήσῃ ψηφίσασθαι τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ. Δεῦρο οὖν ἐπὶ τὰ συνέχοντα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἴωμεν τῷ λόγῳ καὶ διερευνησώμεθα αὐτὰ μετὰ ἀκριβείας, καὶ ἴδωμεν εἰ πλεονεκτεῖ τὸν πένητα ὁ πλούσιος ἐν ἐκείνοις. Οἷον, ὁ πλούσιος ἔχει Θάσιον καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα πόματα πεφαρμεκευμένα καὶ μετὰ πολλῆς κατεσκευασμένα τῆς καρυκείας· ἀλλ' αἱ τῶν ὑδάτων πηγαὶ κοινῇ πᾶσι πρόκεινται, καὶ πλουσίοις καὶ πένησι.

Τάχα ἐγέλασας ἀκούων τὴν ἰσότητα ταύτην. Οὐκοῦν, μάθε, πόσῳ τιμιώτερον οἴνου παντός, ὕδατος φύσις, καὶ ἀναγκαιότερον καὶ χρησιμώτερον, καὶ τότε σαυτοῦ καταγνώσῃ καὶ τὸν ἀληθῆ τῶν πενήτων εἴσῃ πλοῦτον. Οἴνου μὲν γὰρ ἀναιρεθέντος, οὐ πολλή τις ἂν γένοιτο βλάβη τινί, πλὴν τοῖς ἀσθενέσι μόνοις· ἂν δέ τις σβέσῃ τὰς τοῦ ὕδατος πηγὰς καὶ τὸ στοιχεῖον ἀνέλῃ, τὸν βίον ἡμῶν ἀνέτρεψεν ἅπαντα καὶ πάσας τὰς τέχνας ἠφάνισε· καὶ οὔτε δύο δυνησόμεθα μόνον διαρκέσαι ἡμέρας, ἀλλ' εὐθέως ἀποθανούμεθα πάντες θάνατον ἐλεεινόν τινα καὶ χαλεπώτατον.

δ'. Ὥστε ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καὶ συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν ὁ πένης οὐδὲν πλεονεκτεῖται, ἀλλ', εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, καὶ πλεονεκτεῖ τοῦ πλουτοῦντος. Πλουσίους μὲν γὰρ πολλούς ἐστιν ἰδεῖν

σουμε τὰ πάντα. Ἐνῶ τώρα ἡ ἀνάγκη τῆς φτώχειας, πιέζοντας τὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς σὰν ἄριστη δασκάλα, τοὺς σπρώχνει καὶ χωρὶς νὰ θέλουν στὰ ἔργα αὐτά, ἐνῶ, ἐὰν συνέβαινε νὰ γίνουν ὅλοι πλούσιοι, ὅλοι θὰ ζοῦσαν χωρὶς νὰ ἐργάζονται, καὶ ἔτσι θὰ χάνονταν ὅλα καὶ θὰ καταστρέφονταν.

Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἰπώθηκαν καὶ μὲ ἄλλο τρόπο εἶναι εὔκολο νὰ τοὺς ἀποστομώσει κανεὶς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς κατηγορίες τους. Γιατὶ πές μου, ἐξατίας τίνος κατηγορεῖς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ ὁ ἕνας ἔχει περισσότερα καὶ ὁ ἄλλος λιγότερα χρήματα; Τί λοιπόν; Ἐὰν στὰ πολὺ ἀναγκαῖα καὶ πολὺ πιὸ σπουδαῖα, ποὺ συγκρατοῦν τὴ ζωή μας, δείξουμε ὅτι ὑπάρχει ἰσότητα σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, θὰ παραδεχθεῖς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ; Ὁπωσδήποτε. Γιατὶ ἐάν, τὸ νὰ μὴ ἀπολαμβάνουν ὅλοι ἐξίσου ἕνα πρᾶγμα, ἐννοῶ τὰ χρήματα, ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία πρόνοια, ἂν ἀποδειχθεῖ ὅτι ὅλοι ἀπολαμβάνουν ἐξίσου ὄχι ἕνα μόνο πρᾶγμα, οὔτε ἕνα τόσο εὐτελές, ἀλλὰ περισσότερα καὶ σημαντικότερα, εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλεις θὰ ἀναγκασθεῖς ἀπὸ αὐτὰ νὰ παραδεχθεῖς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς προχωρήσουμε μὲ τὸν λόγο στὰ πράγματα ποὺ συγκρατοῦν τὴ ζωή μας, καὶ νὰ ἐξετάσουμε μὲ ἀκρίβεια καὶ νὰ δοῦμε ἐὰν ὑπερέχει ὁ πλούσιος ἀπὸ τὸν φτωχὸ σ' αὐτά. Γιὰ παράδειγμα· ὁ πλούσιος ἔχει κρασὶ ἀπὸ τὴ Θάσο καὶ ἄλλα πολλὰ τέτοια ποτὰ μὲ φαρμακευτικὲς οὐσίες, κατασκευασμένα μὲ πολλὰ καρυκεύματα, οἱ πηγὲς ὅμως τῶν ὑδάτων εἶναι κοινὲς γιὰ ὅλους, καὶ πλούσιους καὶ φτωχούς.

Ἴσως νὰ γέλασες ἀκούοντας αὐτὴ τὴν ἰσότητα. Σκέψου ὅμως πόσο πιὸ πολύτιμη καὶ ἀναγκαία καὶ χρήσιμη εἶναι ἡ φύση τοῦ νεροῦ ἀπὸ κάθε κρασί, καὶ τότε θὰ κατηγορήσεις τὸν ἑαυτό σου καὶ θὰ γνωρίσεις τὸν ἀληθινὸ πλοῦτο τῶν φτωχῶν. Γιατί, ἐὰν λείψει τὸ κρασί, δὲ θὰ προκληθεῖ μεγάλη ζημιὰ σὲ κανένα, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τοὺς ἀρρώστους, ἐὰν ὅμως κάποιος κάνει τὶς πηγὲς τοῦ νεροῦ νὰ στερέψουν καὶ ἐξαφανίσει τὸ στοιχεῖο αὐτό, τότε θὰ ἀνατρέψει ὅλη μας τὴ ζωὴ καὶ θὰ ἐξαφανίσει ὅλες τὶς τέχνες, καὶ δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιζήσουμε οὔτε δύο μέρες, ἀλλὰ ἀμέσως θὰ πεθάνουμε ὅλοι μὲ ἕνα θάνατο ἐλεεινὸ καὶ φοβερό.

4. Ὥστε στὰ πολὺ ἀναγκαῖα ποὺ συγκρατοῦν τὴ ζωή μας ὁ φτωχὸς δὲν ὑστερεῖ καθόλου, ἀλλά, ἐὰν πρέπει νὰ πῶ καὶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, καὶ ὑπερέχει ἀπὸ τὸν πλούσιο. Γιατὶ μπορεῖ βέβαια κανεὶς νὰ δεῖ

ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἀρρωστίας τῆς διὰ τὴν τρυφὴν ἐγγινομένης αὐτοῖς τὰ πολλὰ ὑδροποσίας ἀπεχομένους, ὁ δὲ πένης διὰ τοῦ βίου παντὸς ἀδεῶς ἀπολαύει τῶν ναμάτων τούτων, ὡς ἐπὶ πηγὰς μέλιτος, οὕτως ἐπὶ τὰς τῶν ὑδάτων τρέχων πηγάς, καὶ εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν ἐκεῖθεν καρπούμενος τὴν ἡδονήν. Τί δὲ ἡ τοῦ πυρὸς φύσις; οὐχὶ μυρίων ἀναγκαιοτέρα θησαυρῶν καὶ πλούτου παντὸς ἀνθρωπίνου; Καὶ οὗτος πάλιν ἐξ ἴσης πλουσίῳ καὶ πένητι πρόκειται τῆς χρείας ὁ θησαυρός. Ἡ δὲ παρὰ τοῦ ἀέρος γινομένη τοῖς σώμασιν ἡμῶν ὠφέλεια καὶ τὸ φῶς τῆς ἀκτῖνος, ἆρα τοῖς μὲν εὐπόροις πλέον, τοῖς δὲ πένησιν ἔλαττον παραγίνεται, κἀκεῖνοι μὲν τέτρασιν, οὗτοι δὲ δύο μόνον καθορῶσιν αὐτὸ ὀφθαλμοῖς; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν· καὶ γὰρ καὶ πλουσίοις καὶ πένησιν ἴσον τῆς ἀπολαύσεως ὥρισται μέτρον, μᾶλλον δὲ καὶ ἐνταῦθα τοὺς πένητας τῶν πλουτούντων πλεονεκτοῦντας ἴδοι τις ἄν, ὅσῳ καὶ τρανοτέρας τὰς αἰσθήσεις, καὶ ὀξύτερον τὸ ὄμμα, καὶ ἀκριβεστέρας ἔχουσι τὰς ἀντιλήψεις ἁπάσας. Διὸ καὶ γνησιωτέραν καρποῦνται τὴν ἡδονήν, καὶ μᾶλλον ἐντρυφῶσι καὶ ἀπολαύουσι τῇ θεωρίᾳ τῆς κτίσεως.

Οὐκ ἐπὶ τῶν στοιχείων δὲ μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν παρὰ τῆς φύσεως εἰσενεχθέντων ἡμῖν πολλὴν ὄψει τὴν ἰσότητα, μᾶλλον δὲ τὴν πλεονεξίαν παρὰ τοῖς πένησιν οὖσαν. Καὶ γὰρ ὕπνος, ὁ πάσης τρυφῆς ἡδίων καὶ ἀναγκαιότερος καὶ τροφῆς ἁπάσης χρησιμώτερος, εὐκολώτερος τοῖς πένησιν, ἢ τοῖς πλουσίοις ἐστίν· οὐκ εὐκολώτερος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰλικρινέστερος. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ἡ πολλὴ τρυφὴ καὶ τὸ μήτε πεινῶντας ἐσθίειν, μήτε διψῶντας πίνειν, μήτε καθεύδειν νυστάζοντας, τὴν ἐν ἅπασιν ἡδονὴν ἐκλύειν εἴωθεν· οὐ γὰρ οὕτως ἡ τῶν πραγμάτων φύσις, ὡς τὸ τῆς χρείας ἀναγκαῖον ἕκαστον ἡμῖν τούτων ἡδὺ καθίστησιν. Οὐχ οὕτω γοῦν τὸ πίνειν οἶνον ἡδὺν καὶ ἀνθοσμίαν, ὡς τὸ διψῶντας πίνειν ὕδωρ εὐφραίνειν εἴωθεν· οὐχ οὕτω τὸ πλακοῦντας ἐσθίειν, ὡς τὸ πεινῶντας ἐσθίειν· οὐχ οὕτω τὸ καθεύδειν ἐπὶ στρωμνῆς ἁπαλῆς, ὡς τὸ νυστάζοντας καθεύδειν, ἅπερ ἅπαντα παρὰ τοῖς πένησι μᾶλλόν ἐστιν, ἢ παρὰ τοῖς πλουτοῦσι.

Τὰ δὲ τῆς ὑγιείας τοῦ σώματος καὶ τῆς ἄλλης εὐεξίας ἁπάσης οὐ κοινὰ καὶ πλουσίοις καὶ πένησι πρόκειται; Μὴ δύναταί τις εἰπεῖν ἢ δεῖξαι, ὅτι πένητες μὲν ἀρρωστοῦσι μόνον, πλούσιοι δὲ διὰ παντὸς ἐκ κα-

πλούσιους πολλοὺς νὰ μὴ πίνουν νερὸ ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας τοῦ σώματός τους ποὺ προκαλεῖται κυρίως σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὶς ἀπολαύσεις, ἐνῶ ὁ φτωχὸς σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ἀπολαμβάνει ἄφοβα τὸ νερὸ τῶν πηγῶν, τρέχοντας σ' αὐτὲς σὰν νὰ εἶναι πηγὲς ποὺ ἀναβλύζουν μέλι καὶ δοκιμάζοντας ἀπ' αὐτὲς ἀληθινὴ καὶ καθαρὴ ἡδονή. Ἀλλὰ καὶ ἡ φύση τῆς φωτιᾶς, δὲν εἶναι πιὸ ἀπαραίτητη ἀπὸ μύριους θησαυροὺς καὶ ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο πλοῦτο; Καὶ αὐτὸς ὁ θησαυρὸς εἶναι στὴ διάθεση τῆς ἀνάγκης ἐξίσου καὶ στὸν πλούσιο καὶ τὸν φτωχό. Καὶ ἡ ὠφέλεια ποὺ προέρχεται στὰ σώματά μας ἀπὸ τὸν ἀέρα, καὶ τὸ φῶς τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, παρέχεται μήπως στοὺς εὔπορους περισσότερο καὶ στοὺς φτωχοὺς λιγότερο, καὶ ἐκεῖνοι μήπως τὸ βλέπουν μὲ τέσσερα, ἐνῶ αὐτοὶ μόνο μὲ δυὸ μάτια; Ἀλλὰ οὔτε αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ πεῖ· γιατὶ καὶ στοὺς πλούσιους καὶ στοὺς φτωχοὺς ἔχει ὁρισθεῖ ἴσο μέτρο ἀπολαύσεως, ἢ καλύτερα καὶ ἐδῶ θὰ μποροῦσε νὰ δεῖ κανεὶς ὅτι οἱ φτωχοὶ ὑπερέχουν ἀπὸ τοὺς πλούσιους, ἐπειδὴ ἔχουν ἰσχυρότερες τὶς αἰσθήσεις καὶ ὀξύτερο τὸ βλέμμα καὶ πιὸ ὑγιῆ ὅλα τὰ αἰσθητήρια ὄργανα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπολαμβάνουν πιὸ γνήσια τὴν ἡδονὴ καὶ εὐχαριστιοῦνται καὶ χαίρονται περισσότερο βλέποντας τὴν κτίση.

Ὅμως ὄχι μόνο στὰ στοιχεῖα αὐτά, ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλλα, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση μᾶς δόθηκαν, θὰ δεῖς νὰ ὑπάρχει μεγάλη ἰσότητα, ἢ μᾶλλον νὰ ὑπερέχουν οἱ φτωχοί. Γιατὶ ὁ ὕπνος, ποὺ εἶναι ὁ πιὸ γλυκὸς καὶ πιὸ ἀπαραίτητος ἀπὸ κάθε ἀπόλαυση καὶ πιὸ χρήσιμος ἀπὸ κάθε τροφή, εἶναι εὐκολότερος στοὺς φτωχοὺς παρὰ στοὺς πλούσιους. Καὶ ὄχι μόνο εὐκολότερος, ἀλλὰ καὶ πιὸ σωστός. Γιατὶ σ' ἐκείνους ἡ πολλὴ ἀπόλαυση, καὶ τὸ ὅτι τρῶνε χωρὶς νὰ πεινοῦν, καὶ πίνουν χωρὶς νὰ διψοῦν, καὶ κοιμοῦνται χωρὶς νὰ νυστάζουν, συνήθως ἐξαφανίζει τὴν εὐχαρίστηση ἀπὸ ὅλα αὐτά. Γιατὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸ κάνει εὐχάριστο σὲ μᾶς ἡ φύση του, ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη τῆς χρήσεώς του. Ἔτσι, συνήθως δὲν εὐχαριστιόμαστε τόσο πίνοντας γλυκὸ καὶ μυρωδάτο κρασί, ὅσο ὅταν πίνουμε νερὸ διψασμένοι. Δὲν εὐχαριστιόμαστε τόσο τρώγοντας γλυκίσματα, ὅσο ὅταν τρῶμε πεινασμένοι. Δὲν μᾶς εὐχαριστεῖ τόσο τὸ νὰ κοιμώμαστε σὲ στρῶμα ἁπαλό, ὅσο ὅταν κοιμώμαστε νυστάζοντας, πράγματα βέβαια ποὺ ὑπάρχουν ὅλα περισσότερο στοὺς φτωχοὺς παρὰ στοὺς πλούσιους.

Ὅσα πάλι σχετίζονται μὲ τὴν ὑγεία τοῦ σώματος καὶ τὴ γενικότερη εὐεξία του, δὲν εἶναι κοινὰ καὶ στοὺς πλούσιους καὶ στοὺς φτωχούς; Μήπως μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ἢ νὰ ἀποδείξει ὅτι μόνον οἱ

θαρᾷ διαμένουσιν ὑγιείᾳ; Τοὐναντίον μὲν οὖν ἔστιν ἰδεῖν, πένητας μὲν οὐ ῥᾳδίως ἁλισκομένους τοῖς ἀνιάτοις νοσήμασι, πανταχοῦ δὲ ἐν τοῖς τῶν πλουτούντων σώμασι ταῦτα βλαστάνοντα. Ποδαλγίαι γοῦν καὶ καρηβαρίαι καὶ παρέσεις καὶ νεύρων ἀνήκεστοι διαστροφαὶ καὶ πονηρὰ καὶ διεφθαρμένα ῥεύματα παντοδαπά, κἀκείνοις μάλιστα ἐνοχλεῖν εἴωθε τοῖς τρυφῶσι, τοῖς μύρων ὄζουσιν, οὐ τοῖς πονοῦσι καὶ ταλαιπωρουμένοις καὶ ἐκ τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐργασίαν τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν πορίζουσι.

ε'. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν προσαιτῶν οἱ τρυφῇ συζῶντες ἀθλιώτεροι πάντες· καὶ τοῦτο οὐδ' ἂν αὐτοὶ οἱ τρυφῶντες ἀντείποιεν. Πολλάκις γοῦν πλούσιος ἐπὶ στρωμνῆς κατεκείμενος ἁπαλῆς, οἰκετῶν καὶ θεραπαινίδων παρόντων, πολλῆς θεραπείας ἀπολαύων παρὰ πάντων, πένητος διὰ τοῦ στενωποῦ ἀκούσας βοῶντος, ἄρτον αἰτοῦντος, ἐδάκρυσε καὶ ἐστέναξε καὶ ηὔξατο γενέσθαι τοιοῦτος μετὰ τῆς ὑγιείας, ἢ μετὰ τοῦ πλούτου τὴν ἀρρωστίαν ἔχειν. Οὐκ ἐπὶ τῆς ὑγιείας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παιδοποιίας πάλιν οὐδὲν ὄψεταί τις τὸν πλούσιον τοῦ πένητος πλεονεκτοῦντα· ἀλλ' ὁμοίως καὶ παρὰ τούτοις καὶ παρ' ἐκείνοις καὶ πολυπαιδίαι καὶ ἀπαιδίαι· μᾶλλον δὲ κἀνταῦθα ἴδοι τις ἂν τὸν πλούσιον ἐλαττούμενον. Ὁ μὲν γὰρ πένης, κἂν μὴ γένηται πατήρ, οὐ πολλῆς αἰσθάνεται τῆς ὀδύνης, ὁ δὲ πλούσιος, ὅσῳ τὴν οὐσίαν αὐξομένην ὁρᾷ, τοσούτῳ δάκνεται μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἀπαιδίας, οὐδεμιᾶς ἡδονῆς αἰσθανόμενος διὰ τὴν ἐρημίαν τοῦ κληρονόμου. Καὶ τοῦ πένητος μὲν ὁ κλῆρος, κἂν ἄπαις ἀπέλθῃ, διὰ τὴν εὐτέλειαν οὐκ ὢν περιμάχητος, εἰς φίλους διέβη καὶ συγγενεῖς, ὁ δὲ τοῦ πλουτοῦντος πολλοὺς πάντοθεν πρὸς ἑαυτὸν ὀφθαλμοὺς ἕλκων, εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τοῦ τετελευτηκότος ἦλθε πολλάκις· καὶ ταῦτα ζῶν ἐκεῖνος καὶ βλέπων ἐφ' ἑτέρων συμβαίνοντα, θανάτου παντὸς χαλεπώτερον βιώσεται βίον καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦτο συμβήσεσθαι προσδοκῶν.

Ἀλλὰ τὰ τοῦ θανάτου οὐ κοινά; Οὐχὶ καὶ ἐπὶ πλουσίων καὶ ἐπὶ πενήτων ἄωροι γίνονται θάνατοι; Καὶ μετὰ τὸν θάνατον δὲ οὐχ ἅπασιν ὁμοίως καὶ τοῦτο κἀκεῖνο τὸ σῶμα διαλύεται καὶ γίνεται τέφρα καὶ κόνις καὶ σκώληκας τίκτει; Ἀλλὰ τὰ τῶν ἐνταφίων οὐ κοινά, φησί. Καὶ τί τὸ ὄφελος; Ὅταν γὰρ πολλὴν ἐπιστιβάσῃς τῷ πλουσίῳ στολὴν καὶ πο-

φτωχοὶ ἀρρωσταίνουν καὶ ὅτι οἱ πλούσιοι μένουν σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ μὲ ἀκλόνητη ὑγεία; Τὸ ἀντίθετο μάλιστα θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε, ὅτι δηλαδὴ οἱ φτωχοὶ δὲν προσβάλλονται εὔκολα ἀπὸ ἀνίατες ἀσθένειες, ἀλλὰ παντοῦ αὐτὲς ἐμφανίζονται στὰ σώματα τῶν πλουσίων. Πόνοι λοιπὸν στὰ πόδια καὶ πονοκέφαλοι, παραλύσεις καὶ ἀθεράπευτες παθήσεις τῶν νεύρων καὶ κάθε εἴδους κακοὶ καὶ καταστροφικοὶ ρευματικοὶ πόνοι ἐνοχλοῦν συνήθως ἐκείνους ποὺ ζοῦν σὲ ἀπολαύσεις, ποὺ μυρίζουν ἀρώματα, καὶ ὄχι ἐκείνους ποὺ κουράζονται καὶ ταλαιπωροῦνται καὶ μὲ τὴν καθημερινὴ ἐργασία τους ἐξοικονομοῦν τὴν ἀπαραίτητη τροφή τους.

5. Γι' αὐτὸ ὅσοι ζοῦν μὲ ἀπολαύσεις ὅλοι τοὺς εἶναι πιὸ ἄθλιοι ἀπὸ τοὺς ζητιάνους, καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἀρνοῦνται οὔτε οἱ ἴδιοι ποὺ καλοπερνοῦν. Πολλὲς φορὲς λοιπὸν πλούσιος κατάκοιτος σὲ μαλακὸ στρῶμα, περιτριγυρισμένος ἀπὸ ὑπηρέτες καὶ ὑπηρέτριες, ἐνῶ ἔχει κάθε περιποίηση ἀπὸ ὅλους, ἀκούοντας κάποιο φτωχὸ νὰ φωνάζει στὸ στενὸ ζητώντας ψωμί, δάκρυσε καὶ στέναξε καὶ εὐχήθηκε νὰ γίνει τέτοιος καὶ νὰ ἔχει τὴν ὑγεία του, παρὰ μαζὶ μὲ τὸν πλοῦτο νὰ ἔχει τὴν ἀρρώστια. Καὶ ὄχι μόνο στὴν ὑγεία, ἀλλὰ καὶ στὸ θέμα τῆς τεκνοποιΐας δὲν θὰ δεῖ κανεὶς νὰ ὑπερτερεῖ ὁ πλούσιος ἀπὸ τὸν φτωχὸ σὲ τίποτε, ἀλλὰ κατὰ τρόπο ὅμοιο καὶ σ' αὐτοὺς καὶ σ' ἐκείνους ὑπάρχουν καὶ πολύτεκνοι καὶ ἄτεκνοι· ἢ καλύτερα καὶ ἐδῶ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ δεῖ τὸν πλούσιο νὰ ὑστερεῖ. Γιατὶ ὁ φτωχὸς καὶ ἂν ἀκόμα δὲν γίνει πατέρας, δὲν αἰσθάνεται πολλὴ στενοχώρια, ὁ πλούσιος ὅμως, ὅσο βλέπει τὴν περιουσία του νὰ αὐξάνει, τόσο πιὸ πολὺ πληγώνεται ἀπὸ τὴν ἀτεκνία, καὶ δὲν αἰσθάνεται καμμιὰ ἀπόλαυση ἐπειδὴ δὲν ἔχει κληρονόμο. Καὶ τοῦ φτωχοῦ ἡ κληρονομιά, ἐὰν φύγει ἄτεκνος, ἐπειδὴ δὲν τὴν διεκδικεῖ κανένας, ἀφοῦ εἶναι ἀσήμαντη, μεταβιβάζεται σὲ φίλους καὶ συγγενεῖς, ἐνῶ ἡ κληρονομιὰ τοῦ πλουσίου, ἑλκύοντας ἐπάνω του πολλὰ μάτια ἀπὸ παντοῦ, πολλὲς φορὲς περιέρχεται στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀποθανόντος· καὶ αὐτὰ βλέποντας ἐκεῖνος, ἐνῶ ἀκόμα ζεῖ, νὰ συμβαίνουν στοὺς ἄλλους, ζεῖ ζωὴ χειρότερη ἀπὸ κάθε θάνατο, περιμένοντας νὰ συμβεῖ τὸ ἴδιο καὶ σ' αὐτόν.

'Αλλὰ μήπως ὁ θάνατος δὲν εἶναι κοινός; δὲν συμβαίνουν καὶ σὲ πλούσιους καὶ σὲ φτωχοὺς πρόωροι θάνατοι; καὶ μετὰ τὸ θάνατο δὲν διαλύεται σὲ ὅλους ὅμοια καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, καὶ γίνεται στάχτη καὶ σκόνη καὶ γεννάει σκουλήκια; 'Αλλὰ τὰ τοῦ ἐνταφιασμοῦ, λέει, δὲν εἶναι κοινά. Καὶ ποιό εἶναι τὸ ὄφελος; Γιατί, ὅταν φορτώσεις

λυτελῆ καὶ διάχρυσον, οὐδὲν ἕτερον ἢ πλέον αὐτῷ προξενεῖς τὸ μῖσος, καὶ μείζονα τὴν κατηγορίαν, καὶ τὰ πάντων ἀνοίγεις στόματα κατὰ τοῦ τετελευτηκότος, καὶ ἀρὰς μυρίας ἐπισπάσαι κατ' αὐτοῦ, καὶ σφοδροτέραν τῆς πλεονεξίας ἀνάπτεις τὴν διαβολήν, ἑκάστου διαρρηγνυμένου καὶ ἀποπνιγομένου καὶ καταρωμένου τὸν τελευτήσαντα, ὅτι μηδὲ ἀποθανὼν τὴν περὶ τὰ χρήματα μανίαν κατέλυσε. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς τῶν τοιχωρύχων ἀνοίγει ὀφθαλμούς. Ὥστε ἡ πλείων θεραπεία πλείονος ἀσχημοσύνης αὐτῷ γίνεται πρόφασις. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦ πένητος οὐκ ἄν τις ἕλοιτο γυμνῶσαι λοιπόν· ἡ γὰρ εὐτέλεια τῶν ἱματίων φυλακὴ τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος γίνεται. Ἐνταῦθα δὲ κλεῖθρα καὶ μοχλοὶ καὶ θύραι καὶ φύλακες, καὶ πάντα εἰκῇ καὶ μάτην, τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας τοὺς τὰ τοιαῦτα κακουργεῖν ἐπισταμένους πάντα τολμᾷν ἀναπειθούσης. Ὥστε ἡ πλείων τιμὴ πλείονα ἐπάγει τῷ τετελευτηκότι τὴν ὕβριν καὶ ὁ μὲν εὐτελῆ λαβὼν ἐντάφια, κεῖται τῆς τιμῆς ἀπολαύων, ὁ δὲ πολυτελῆ, γυμνοῦται καὶ ἀτιμάζεται· εἰ δὲ μηδὲν τούτων γένοιτο, οὐδὲ οὕτως ἔσται τι πλέον αὐτῷ, ἀλλ' ἢ τὸ δαψιλεστέραν παρασχεῖν τῷ σκώληκι τὴν τράπεζαν καὶ πλείων γενέσθαι τὴν σηπεδόνα.

Ταῦτα οὖν, εἰπέ μοι, μακαρισμῶν ἄξια; Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς ἀπὸ τούτων ζηλωτὸν νομίζειν εἶναι ἄνθρωπον; Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα καθ' ἕκαστον ἐπιόντες, καὶ μετὰ ἀκριβείας διερευνώμενοι, τοὺς πένητας τῶν πλουτούντων πολὺ πλέον εὑρήσομεν ἔχοντας. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας σκοποῦντες, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐπεξιόντες («δίδου» γάρ, φησί, «σοφῷ ἀφορμήν, καὶ σοφώτερος ἔσται»), κἀκεῖνο μεμνημένοι διηνεκῶς, ὅτι οὐδὲ ἀπ' αὐτῆς τῆς τῶν χρημάτων περιουσίας ἔσται τι πλέον τοῖς κεκτημένοις, ἀλλὰ φροντίδες καὶ ἀγωνίαι καὶ φόβοι καὶ κίνδυνοι· μηδὲν νομίζωμεν ἔλαττον ἔχειν τῶν πλουτούντων. Ἐὰν γὰρ νήφωμεν, καὶ πλέον ἕξομεν, ἔν τε τοῖς κατὰ Θεὸν πράγμασιν, ἔν τε τοῖς παροῦσιν ἅπασι. Καὶ γὰρ ἡδονὴν καὶ ἀσφάλειαν καὶ δόξαν ἀγαθὴν καὶ ὑγίειαν σώματος καὶ φιλο-

---

9. Παρμ. 9,9.

στὸν πλούσιο πολλὰ πολυτελῆ καὶ χρυσοῦφαντα ἐνδύματα, δὲν κάνεις τίποτα ἄλλο, παρὰ νὰ προκαλεῖς περισσότερο μίσος γι' αὐτὸν καὶ μεγαλύτερη κατακραυγή, ἀνοίγεις τὰ στόματα ὅλων ἐναντίον τοῦ νεκροῦ, προκαλεῖς μύριες κατάρες ἐναντίον του καὶ ἀνάβεις περισσότερο τὴ συκοφαντία τῆς πλεονεξίας, γιατὶ ὁ καθένας σκάζει ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ πνίγεται ἀπὸ ἀγανάκτηση καὶ καταριέται τὸν νεκρό, ποὺ οὔτε καὶ νεκρὸς δὲν νίκησε τὴ μανία του γιὰ τὰ χρήματα. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ φοβερό, ἀλλὰ ὅτι ἀνοίγει καὶ τὰ μάτια τῶν διαρρηκτῶν. Ὥστε ἡ μεγαλύτερη φροντίδα γίνεται ἀφορμὴ γιὰ μεγαλύτερη ἀσχημοσύνη εἰς βάρος του. Τὸ πτῶμα δηλαδὴ τοῦ φτωχτοῦ δὲν θὰ προτιμήσει κανένας νὰ τὸ ξεγυμνώσει, ἀφοῦ τὰ φτωχά του ἐνδύματα προφυλάσσουν τὴν περιβολὴ τοῦ σώματος. Ἐδῶ καὶ κλειδιὰ καὶ ἀμπάρες καὶ πόρτες καὶ φύλακες καὶ ὅλα εἶναι ἀχρείαστα καὶ ἄσκοπα, ἀφοῦ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων εἶναι ἐκείνη ποὺ πείθει αὐτοὺς ποὺ γνωρίζουν καλὰ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς κακουργίες, νὰ ἀποτολμοῦν τὰ πάντα. Ὥστε ἡ μεγαλύτερη τιμὴ προκαλεῖ μεγαλύτερη προσβολὴ στὸν νεκρό, καὶ αὐτὸς βέβαια ποὺ θάφτηκε φτωχικὰ ἀναπαύεται ἀπολαμβάνοντας τὴν τιμή, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ θάφτηκε μὲ πολυτέλεια, ἀπογυμνώνεται καὶ ἀτιμάζεται. Καὶ ἐὰν δὲν συμβεῖ τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε ἔτσι θὰ κερδίσει τίποτα περισσότερο αὐτός, παρὰ μόνο ὅτι θὰ δώσει πλουσιότερο τραπέζι στὰ σκουλήκια καὶ θὰ γίνει ἡ σαπίλα περισσότερη.

Αὐτὰ λοιπόν, πές μου, εἶναι ἄξια μακαρισμῶν; Καὶ ποιός εἶναι τόσο ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὥστε νὰ νομίζει ὅτι ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀξιοζήλευτος ὁ ἄνθρωπος; Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα, ἂν τὰ ἐξετάσουμε τὸ καθένα χωριστὰ καὶ τὰ διευρενήσουμε λεπτομερῶς, θὰ βροῦμε ὅτι οἱ φτωχοὶ ἔχουν πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς πλούσιους. Παρατηρώντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια καὶ ἐξηγώντας τα καὶ σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους (γιατὶ λέει, «δίνε στὸ σοφὸ ἀφορμή, καὶ θὰ γίνει σοφότερος»[9]), καὶ ἔχοντας στὸ νοῦ μας διαρκῶς καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἀπὸ τὴ χρηματικὴ περιουσία θὰ κερδίσουν τίποτα περισσότερο ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ἔχουν, παρὰ μόνο φροντίδες καὶ ἀγωνίες καὶ φόβους καὶ κινδύνους, ἂς μὴ νομίζουμε ὅτι ἔχουμε τίποτα λιγότερο ἀπὸ τοὺς πλούσιους. Γιατί, ἂν εἴμαστε προσεκτικοί, θὰ ἔχουμε καὶ περισσότερα, καὶ στὰ πράγματα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλα τὰ παρόντα. Γιατὶ καὶ χαρὰ καὶ ἀσφάλεια καὶ φήμη καλὴ καὶ σωματικὴ ὑγεία καὶ εὐγένεια ψυχῆς καὶ καλὲς ἐλπίδες καὶ τὸ νὰ μὴ ἁμαρτάνουν

σοφίαν ψυχῆς καὶ χρηστὰς ἐλπίδας καὶ τὸ μὴ ταχέως ἁμαρτάνειν παρὰ τοῖς πένησιν εὑρήσει τις μᾶλλον, ἢ παρὰ τοῖς πλουτοῦσι.

Μὴ τοίνυν κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τῶν οἰκετῶν γογγύζωμεν, μηδὲ τοῦ Δεσπότου κατηγορῶμεν, ἀλλ' ἐν πᾶσιν εὐχαριστῶμεν, καὶ ἓν μόνον νομίζωμεν εἶναι δεινόν, ἁμαρτίαν, καὶ ἀγαθόν, δικαιοσύνην. Ἂν γὰρ οὕτως ὦμεν διακείμενοι, οὐ νόσος, οὐ πενία, οὐκ ἀτιμία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἡμᾶς δήξεται, ἀλλά, καθαρὰν ἡδονὴν καρπωσάμενοι διὰ πάντων, τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εὔκολα, θὰ τὰ βρεῖ κανεὶς περισσότερο στοὺς φτωχούς, παρὰ στοὺς πλούσιους.

Ἂς μὴ γογγύζουμε λοιπὸν σὰν τοὺς ἀγνώμονες ὑπηρέτες, οὔτε νὰ κατηγοροῦμε τὸν Δεσπότη, ἀλλὰ νὰ τὸν εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα, καὶ ἕνα μόνο πρᾶγμα νὰ θεωροῦμε φοβερό, τὴν ἁμαρτία, καὶ ἀγαθὸ τὴ δικαιοσύνη. Γιατί, ἐὰν ἔτσι συμπεριφερόμαστε, οὔτε ἀρρώστια, οὔτε φτώχεια, οὔτε ἀτιμία, οὔτε ἄλλο τίποτα ἀπὸ αὐτά, ποὺ θεωροῦνται λυπηρά, θὰ μᾶς προσβάλει, ἀλλά, ἀφοῦ γευθοῦμε καθαρὴ ἀπὸ ὅλα ἀπόλαυση, θὰ πετύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΑΒΡΑΑΜ

α΄. Εἴδετε πολιὰν σφριγῶσαν καὶ γῆρας ἀκμάζον; εἴδετε ἀθλητὴν γενναῖον πρὸς φύσιν καὶ σπλάγχνα παραταξάμενον; εἴδετε ἄνδρα ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ ἀδάμαντος στερρότερον; Κεχάλαστο μὲν αὐτοῦ ὁ τόνος τῶν σαρκῶν, νενεύρωτο δὲ αὐτοῦ ὁ τόνος τῆς πίστεως. Τοιαῦτα γὰρ τῆς Ἐκκλησίας τὰ κατορθώματα, ὅτι ἡ ἀτονία τοῦ σώματος οὐδὲν λυμαίνεται τὴν προθυμίαν τῆς πίστεως· κόσμος γὰρ Ἐκκλησίας πολιὰ κατεσταλμένη καὶ πίστις ἐπτερωμένη, καὶ ἐν τούτῳ χαίρει ἡ Ἐκκλησία μᾶλλον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξω πραγμάτων ὁ γέρων ἄχρηστος, εἰς οὐδὲν ἐπιτήδειος, ἀλλὰ πανταχοῦ συγγνώμης ἀπολαύει διὰ ἀτονίαν μὴ δυνάμενος χρησιμεῦσαι τοῖς ἀναγκαίοις. Οἷόν τι λέγω· οὐ δύναται ὁ γέρων εἰς πόλεμον παρατάξασθαι, οὐχ ἵππῳ ἀναβῆναι, οὐ δόρυ κινῆσαι, οὐκ ἀσπίδα σεῖσαι, οὐχ ἡλίου θερμότητα ὑπενεγκεῖν, οὐχ ὁδοιπορίας μέγεθος βαστάσαι, οὐ λιμοῦ δεινότητα ὑπομεῖναι, οὐ θορύβων ὄγκον, ἀλλ' ἐν ἡσύχῳ τόπῳ καθέζεται, συνήγορον ἔχων τὴν πολιάν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πλοίων ἴδοι τις ἄν· οὐ δύναται ὁ γέρων ἐπὶ τῶν οἰάκων καθεσθῆναι, οὐ πελάγη τεμεῖν, οὐ κώπην ἐλάσαι, οὐχ ἱστίον κρεμάσαι, οὐκ ἐναντίοις ἀνέμοις παρατάξασθαι, οὐ κρύους δριμύτητα ὑπομεῖναι, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων δύναται ποιῆσαι, ἀλλὰ καθέζεται ἐν τῇ νηῒ τὴν ἐπὶ τῆς ἡλικίας ἔχων συγγνώμην. Τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῶν γηπόνων ἐστὶν ἰδεῖν· οὔτε γὰρ ἄροτρον ἑλκύσαι δύναται, οὔτε αὔλακα ἀνατεμεῖν, οὔτε πωλοδάμνης γενέσθαι, οὔτε βοῶν ἰσχυρῶν ὑπενέγκαι ἰσχύν, οὔτε καύματος πόλεμον, οὔτε θερμότητος ὄγκον, οὔτε σκαπάνης βάρος, οὔτε ἄλλο τι τῶν πρὸς τὴν γῆν χρησιμευόντων, ἀλλὰ καθέζεται ἐν τῷ οἴκῳ, συνήγορον ἔχων τὴν πολιάν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΣΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟ ΑΒΡΑΑΜ

1. Εἴδατε λευκὴ κεφαλὴ γεμάτη σφρῖγος καὶ γηρατειὰ ἀκμαῖα; Εἴδατε ἀθλητὴ γενναῖο, ποὺ ἀγωνίστηκε μὲ τὴ φύση καὶ μὲ τὰ σπλάγχνα του; Εἴδατε ἄνδρα σὲ βαθειὰ γεράματα νὰ εἶναι πιὸ στερεὸς καὶ ἀπὸ διαμάντι; Εἶχε χαλαρώσει βέβαια ὁ τόνος τῆς σάρκας του, ἦταν ὅμως νευρωμένος ὁ τόνος τῆς πίστεώς του. Γιατὶ τέτοια εἶναι τὰ κατορθώματα τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἡ ἀτονία τοῦ σώματος δὲν παραβλάπτει τὴν προθυμία τῆς πίστεως· διότι κόσμημα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὰ συρρικνωμένα γηρατειὰ καὶ ἡ πίστη ἡ ἀναπτερωμένη, καὶ γι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία χαίρεται περισσότερο. Στὰ κοσμικὰ δηλαδὴ πράγματα ὁ γέρος εἶναι ἄχρηστος, γιὰ τίποτα δὲν εἶναι ἱκανός, ἀλλὰ παντοῦ εἶναι ἄξιος συγγνώμης, ἐπειδή, λόγω τῆς ἀδυναμίας του, δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση τῶν ἀναγκαίων. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέω· ὁ γέρος δὲν μπορεῖ νὰ πάρει μέρος σὲ πόλεμο, οὔτε νὰ ἱππεύσει ἄλογο, οὔτε δόρυ νὰ κινήσει, οὔτε ἀσπίδα νὰ σείσει, οὔτε τὸν καύσωνα τοῦ ἥλιου νὰ ὑποφέρει, οὔτε νὰ ἀντέξει σὲ μεγάλη ὁδοιπορία, οὔτε νὰ ὑπομείνει τὴ δοκιμασία τῆς πείνας, οὔτε τοὺς πολλοὺς θορύβους, ἀλλὰ κάθεται σ' ἕνα ἥσυχο τόπο, ἔχοντας ὡς συνήγορό του τὰ γηρατειά. Αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δεῖ καὶ στὰ πλοῖα· δὲν μπορεῖ ὁ γέρος νὰ καθήσει στὸ τιμόνι, οὔτε νὰ διασχίσει τὰ πέλαγα, οὔτε νὰ κωπηλατήσει, οὔτε τὸ πανὶ νὰ σηκώσει, οὔτε νὰ ἀντισταθεῖ στοὺς ἀντίθετους ἀνέμους, οὔτε νὰ ὑπομείνει τὸ δριμὺ κρύο, οὔτε ἄλλο τίποτα παρόμοιο νὰ κάνει, ἀλλὰ κάθεται στὸ πλοῖο ἔχοντας ὡς δικαιολογία τὴν ἡλικία του. Αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δεῖ καὶ στοὺς γεωργούς· γιατὶ ὁ γέρος δὲν μπορεῖ οὔτε ἀλέτρι νὰ σύρει, οὔτε αὐλάκι νὰ ἀνοίξει, οὔτε δαμαστὴς τῶν πουλαριῶν νὰ γίνει, οὔτε νὰ ἀντέξει τὴ δύναμη ἰσχυρῶν βοδιῶν, οὔτε ἄλλο τίποτα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ χρησιμεύουν γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, ἀλλὰ κάθεται στὸ σπίτι, ἔχοντας γιὰ δικαιολογία τὰ γηρατειά του.

Ἀλλ' οὐ τὰ τῆς Ἐκκλησίας τοιαῦτα, ἀλλ' ὅταν γηράσωσιν οἱ ἐν ἀρετῇ διάγοντες, τότε μᾶλλον χρήσιμοι καθίστανται· οὐ γὰρ σαρκῶν εὐτονία, ἀλλὰ πίστεως ἐπίτασις ζητεῖται. Τοιοῦτος ἦν Ἀβραάμ, κεχαλασμένος μὲν τῷ τόνῳ τῶν σαρκῶν, νενευρωμένος δὲ τῷ τόνῳ τῆς πίστεως. Γέρων ἦν, ἀλλ' ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ πρὸς φύσιν ἐμάχετο, τρόπαια νίκης μεγάλα στήσας· γέρων ἦν, ἀλλὰ σιδήρου εὐτονώτερος καὶ ἀδάμαντος στερρότερος. Καὶ ὅτε μὲν ἐν νεότητι ἦν, οὐδὲν τούτων κατώρθωσεν, ὅτε δὲ παρέδραμεν ὁ χρόνος τῆς ἡλικίας, τότε τὸ τρόπαιον τῆς νίκης ἔστησεν· ἐν ἐσχάτῃ ἦν πολιᾷ, ἀλλ' ἐμπόδιον ἡ πολιὰ οὐκ ἐγένετο. Διὸ καὶ ὁ Θεός, εἰδὼς τὴν εὐτονίαν αὐτοῦ, ἐπιφαίνεται αὐτῷ καί φησιν· «ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω». Ὑπήκουσεν Ἀβραὰμ τῷ λόγῳ, καίτοι γέρων ὢν λοιπὸν καὶ ἄτονος τῷ σώματι, καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν· 'Ποῦ ἀπέρχομαι ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ; καταλίπω τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου καὶ τὴν γῆν ἐν ᾗ ἐγεννήθην; ὅπου περιουσία χρημάτων καὶ περιφάνεια γονέων; ὅπου κτῆσις πολυτελὴς καὶ φίλων εὐημερία;' Ἀλλ' ἐλυπεῖτο μὲν πρὸς τὸ παρόν, οὐ παρήκουε δέ· ὡς φιλότοπος γὰρ ἠγωνιᾶτο καταλιπεῖν, ὡς φιλόθεος δὲ ἐπείθετο καὶ ὑπήκουε· καὶ τὸ θαυμαστόν, οὔτε εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς εἰς ποῖον τόπον, ἀλλὰ τῷ ἀδιορίστῳ τοῦ ὀνόματος ἐγύμνασεν αὐτοῦ τὴν προαίρεσιν. Εἰ γὰρ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι εἰς γῆν σε ἔχω ἀπαγαγεῖν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, εὑρίσκετο ὁ Ἀβραὰμ οὐ φωνῇ Θεοῦ ὑπακούσας, ἀλλὰ γῆν γῆς προκρίνας. Ἐξῆλθεν οὖν Ἀβραὰμ μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἀπέρχεται.

Εἶδες πολιὰν σεμνυνομένην ἐν κατορθώμασι; Τοιαῦτα γάρ, ὡς προεῖπον, τὰ ἡμέτερα· οὐκ ἀτονία γήρως αὐτὰ καταβάλλει, οὐ χρόνος αὐτὰ μαραίνει· οὐ γὰρ ἐν σώμασίν ἐστιν ἡ πολιά, ἀλλ' ἐν ψυχῇ· διὸ καὶ ἀγήρατά ἐστιν. Ἐξῆλθεν οὖν Ἀβραὰμ μηδὲν εἰληφώς, ἀλλ' ἔτι ἐν σκηναῖς κατοικῶν· καὶ οὐκ ἠπίστησεν, οὐδὲ ἠγωνίασεν· εἶχε γὰρ ἐνέχυρον ἀξιόπιστον τοῦ καλέσαντος τὴν φωνήν. Ἦν δὲ αὐτὸς ἄγονος καὶ οὐκ ἐτέκνου, ἀλλ' οὔτε Σάρρα ἡ τούτου γυνή· ἔλαβε δὲ ἐξ ἐπαγγελίας υἱὸν τὸν Ἰσαάκ· ὅτε ἡ φύσις ἀπηγόρευσε, τότε ἡ χάρις ἐδωρήσατο· ἔλα-

---

1. Γεν. 12,1.

Τῆς Ἐκκλησίας ὅμως τὰ πράγματα δὲν εἶναι τέτοιου εἴδους, ἀλλὰ ὅταν γεράσουν ὅσοι ζοῦν ἐνάρετα, τότε γίνονται πιὸ χρήσιμοι· γιατὶ δὲν ἀπαιτεῖται δύναμη σωματική, ἀλλὰ δύναμη πίστεως. Τέτοιος ἦταν ὁ Ἀβραάμ, ἐξαντλημένος βέβαια σὲ σωματικὴ δύναμη, ἀλλὰ μὲ ἀκμαῖο τὸν τόνο τῆς πίστεως. Ἦταν γέρος, ἀλλὰ στὰ βαθειά του γεράματα πολεμοῦσε ἐναντίον τῆς φύσεως, στήνοντας μεγάλα τρόπαια νίκης· ἦταν γέρος, ἀλλὰ πιὸ δυνατὸς καὶ ἀπὸ σίδερο καὶ πιὸ στερεὸς ἀπὸ διαμάντι. Καὶ ὅταν βέβαια ἦταν νέος τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν κατόρθωσε, ὅταν ὅμως πέρασαν τὰ χρόνια τῆς ἡλικίας του, τότε ἔστησε τὸ τρόπαιο τῆς νίκης· βρισκόταν σὲ βαθειὰ γεράματα, ἀλλὰ τὰ γεράματα δὲν ἔγιναν ἐμπόδιο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεός, γνωρίζοντας τὴν ἀκμαία του κατάσταση, ἐμφανίζεται σ' αὐτὸν καὶ τοῦ λέει· «φύγε ἀπὸ τὴ χώρα σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου καὶ ἀπὸ τὸ πατρικό σου σπίτι καὶ πήγαινε στὴ χώρα ποὺ θὰ σοῦ δείξω»[1]. Ὁ Ἀβραὰμ ὑπάκουσε στὸ λόγο, ἂν καὶ ἦταν γέρος καὶ ἀδύναμος σωματικά, καὶ δὲν εἶπε μέσα του· 'Ποῦ πηγαίνω σὲ βαθειὰ γεράματα; Ἐγκαταλείπω τὸ πατρικό μου σπίτι καὶ τὴ γῆ στὴν ὁποία γεννήθηκα; ἐδῶ ὅπου ἔχω περιουσία χρημάτων καὶ φήμη τῶν γονέων μου; ὅπου ἔχω κτήματα πλούσια καὶ πολλοὺς φίλους;' Λυπήθηκε βέβαια προσωρινά, ἀλλὰ δὲν παρήκουσε· σὰν ἄνθρωπος ποὺ ἀγαποῦσε τὸν τόπο του λυπόταν νὰ τὸν ἐγκαταλείψει, ὡς φιλόθεος ὅμως πείσθηκε καὶ ὑπάκουσε. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι δὲν τοῦ εἶπε ὁ Θεὸς σὲ ποιό τόπο, ἀλλά, ἀφήνοντας ἀκαθόριστο τὸ ὄνομα τοῦ τόπου, δοκίμασε τὴ διάθεσή του. Γιατὶ ἂν τοῦ ἔλεγε, 'θὰ σὲ ὁδηγήσω σὲ χώρα ὅπου ρέει γάλα καὶ μέλι', τότε θὰ φαινόταν ὅτι ὁ Ἀβραὰμ δὲν ὑπάκουσε στὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προτίμησε τὴ μιὰ χώρα ἀντὶ τῆς ἄλλης. Ξεκίνησε λοιπὸν ὁ Ἀβραὰμ χωρὶς νὰ γνωρίζει ποῦ πηγαίνει.

Εἶδες γηρατειὰ ποὺ σεμνύνονται γιὰ τὰ κατορθώματά τους; Τέτοιου εἴδους, ὅπως εἶπα πρίν, εἶναι τὰ δικά μας πράγματα· δὲν τὰ καταβάλλει ἡ ἀδυναμία τῶν γηρατιῶν, οὔτε τὰ μαραίνει ὁ χρόνος· γιατὶ τὰ γηρατειὰ δὲν βρίσκονται στὸ σῶμα, ἀλλὰ στὴν ψυχή· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀγέραστα. Βγῆκε λοιπὸν ὁ Ἀβραὰμ χωρὶς νὰ πάρει μαζί του τίποτα, ἀλλὰ κατοικοῦσε ἀκόμα σὲ σκηνές. Καὶ δὲν ἀπίστησε, οὔτε κυριεύθηκε ἀπὸ ἀγωνία· γιατὶ εἶχε ὡς ἀξιόπιστο ἐνέχυρο τὴ φωνὴ ἐκείνου ποὺ τὸν κάλεσε. Ἦταν αὐτὸς στεῖρος καὶ δὲν τεκνοποιοῦσε, οὔτε καὶ ἡ Σάρρα, ἡ γυναίκα του, ἀλλὰ ἀπέκτησε ὕστερα ἀπὸ ὑπόσχεση γιό, τὸν Ἰσαάκ. Ὅταν ἡ φύση ἀπέκλεισε τὴν τεκνοποίηση, τότε τοῦ τὸν ἐδώρησε ἡ χάρη· δέχτηκε ἄξιο μισθὸ γιὰ τὴν ὑπακοή του, χωρὶς ὅμως νὰ

βεν ἀξιόπιστον μισθὸν ὑπακοῆς, ἀλλὰ τοῦτο μὴ εἰδώς· εἰ γὰρ ᾔδει, οὐδὲν ἀξιόπιστον ἦν ποιήσας. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο ὑπήκουσε, βλέπε πῶς καὶ αὐτὸν κελευόμενος ἀνελεῖν οὐ παρακούει, ἀλλὰ τὴν φύσιν ρίπτει καὶ τὴν φιλοθεΐαν ἀσπάζεται, τὰ σπλάγχνα καταπατεῖ καὶ τοῦ καλέσαντος οὐκ ἀφίσταται.

Τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός; «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ»· ὁ δὲ εἶπεν· «ἰδοὺ ἐγώ»· καὶ εἶπε· «λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν εἰς ὁλοκάρπωσιν ἐφ' ἓν τῶν ὀρέων, ὧν ἂν σοι εἴπω»· οὔτε τὸ ὄρος αὐτῷ ἐδήλωσεν, ἀλλὰ τῷ ἀδιορίστῳ τοῦ ὄρους εἰς πλείονα αὐτὸν ἀθυμίαν ἐνέβαλεν. Ἀλλ' ὅμως τούτων οὐδὲν τὸν Ἀβραὰμ ἐθορύβησε· μᾶλλον δὲ καὶ ἐθορύβησεν· ἔπασχε μὲν γὰρ τὰ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἔπασχε δὲ τὰ τῆς ἁμαρτίας· ἐκλυδωνίζετο μὲν ὡς πατήρ, οὐ κατεποντίζετο δὲ ὡς φιλόθεος· τὰ σπλάγχνα ἀνήπτετο, ἀλλ' ἡ πίστις ἐνίκα. Μὴ γὰρ εἴπῃς, ὅτι οὐδὲν ἔπασχεν ὁ Ἀβραάμ· ἐννόησον πῶς ἐπυρπολεῖτο ὑπὸ τῶν σπλάγχνων ἐλαυνόμενος καὶ βλέπε τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ. Οὐδὲ τῇ Σάρρᾳ λέγει· ἐδεδοίκει γάρ, μή ποτε ἐμποδίσῃ τῷ μυστηρίῳ τῷ ἐπιτελουμένῳ. Εἰ γὰρ εἶπεν, εἰκὸς αὐτὴν ἐπιστομίζειν καὶ λέγειν· 'Ποῦ ἀνάγεις τὸν υἱόν σου, ὃν παρ' ἐλπίδας ἔλαβον, ὃν κατ' ἐπαγγελίαν ἐδεξάμην, ὃν ἀντὶ τῆς φιλοξενίας ἔλαβον, ὃν ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ ἐχαρίσατό μοι ὁ Θεός; Ποῦ αὐτὸν ἀνάγεις; ποῦ αὐτὸν λαμβάνεις; Οὐδείς σοι ὤφθη· πῶς γὰρ Θεός σοι εἶχεν ὀφθῆναι καὶ ζητεῖν τὸν υἱόν, ὃν παρ' ἐλπίδα μοι ἔδωκεν; Αὐτὸς ἐχαρίσατο, καὶ αὐτὸς λαμβάνει; Εἰ διὰ τὸ λαβεῖν αὐτὸν ἔδωκε, βέλτιον εἰ μὴ ἔδωκεν· οὐ γά ἐστι τοσοῦτος πόνος τὸ μὴ ἔχειν, ὅσον τὸ λαβεῖν καὶ ἀπολέσαι'.

Ἐννόησον τὴν Σάρραν ἀναπτομένην καὶ πυρπολουμένην καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐλαυνομένην, καὶ τὴν μήτραν αὐτῆς διαστρεφομένην καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτῆς ἀλλοιούμενα· συμπαθεῖς γὰρ αἱ γυναῖκες περὶ τὰ τοιαῦτα· ὅσον γὰρ μαλακωτέρα καὶ συμπαθεστέρα, τοσοῦτον ἤμελλε διισχυρίζεσθαι πρὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἐνεποδίζετο ἡ θυσία καὶ τὸ μυστήριον κατηργεῖτο. Τί γὰρ ἂν οὐκ ἐποίησεν ἡ Σάρρα πρὸς τὸ ἀποσπάσαι τὸν υἱὸν αὐτῆς; Οὐ γὰρ ἠδύνατο βαστάσαι τὸ γινόμενον, τὸν παρ' ἐλπίδας υἱὸν μέλλειν ἀναιρεῖσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γήρᾳ δεδωρημένον αὐτῇ μέλλοντα σφάζεσθαι, πατρὸς χεῖρας τεκνοφονίαν μελλούσας ἐργάζεσθαι· οὐκ ἂν ἐβάσταζε τοιαῦτα ἡ Σάρρα, ἀλλὰ πολλὴν ἂν εἰργάσα-

2. Γεν. 22,2.

τὸ γνωρίζει· γιατί, ἂν τὸ γνώριζε, δὲν θὰ εἶχε κάνει τίποτε τὸ ἀξιόπιστο. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι δὲν ὑπάκουσε ἐξαιτίας αὐτοῦ, πρόσεχε ὅτι, καὶ ὅταν διατάχθηκε νὰ τὸν θυσιάσει, δὲν παρήκουσε, ἀλλὰ κατανίκησε τὴ φύση καὶ προτίμησε τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καταπάτησε τὰ σπλάχνα του καὶ δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κάλεσε.

Τί τοῦ εἶπε λοιπὸν ὁ Θεός· «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ· καὶ αὐτὸς ἀπάντησε· ἐδῶ εἶμαι· καὶ τοῦ εἶπε ὁ Θεός· πάρε τὸν ἀγαπητό σου γιό, ποὺ τὸν ἀγαπᾶς πολύ, τὸν Ἰσαάκ, καὶ νὰ τὸν προσφέρεις ὁλοκαύτωμα πάνω σ' ἕνα ἀπὸ τὰ βουνὰ ποὺ θὰ σοῦ πῶ»[2]· δὲν τοῦ φανέρωσε οὔτε τὸ βουνὸ καὶ μὲ τὴν ἀοριστία τοῦ βουνοῦ τὸν ἔβαλε σὲ μεγαλύτερη θλίψη. Ἀλλ' ὅμως τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν θορύβησε τὸν Ἀβραάμ· ἢ μᾶλλον τὸν θορύβησε, γιατὶ ὑπέφερε σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν ἔφθανε στὶς ἐνέργειες ποὺ ὁδηγοῦν στὴν ἁμαρτία· κλυδωνιζόταν σὰν πατέρας, ἀλλὰ δὲν καταποντιζόταν, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε τὸ Θεό· τὰ σπλάγχνα του καίονταν, ἀλλὰ νικοῦσε ἡ πίστη του. Μὴ σκεφθεῖς λοιπὸν ὅτι δὲν ὑπέφερε ὁ Ἀβραὰμ καθόλου· σκέψου πόσο καιγόταν βασανιζόμενος ἀπὸ τὰ σπλάγχνα του καὶ δὲς τὴν φιλοσοφικότητά του. Δὲν τὸ εἶπε οὔτε στὴ Σάρρα· γιατὶ φοβόταν μήπως ἐμποδίσει τὸ μυστήριο ποὺ προχωροῦσε σὲ ἐφαρμογή. Γιατὶ ἂν τὸ ἔλεγε, ἦταν φυσικὸ αὐτὴ νὰ τὸν ἀποστομώσει καὶ νὰ τοῦ πεῖ· 'Ποῦ πηγαίνεις τὸν γιό σου, αὐτὸν ποὺ ἀπόκτησα χωρὶς νὰ ἐλπίζω, αὐτὸν ποὺ δέχτηκα ὕστερα ἀπὸ ὑπόσχεση, αὐτὸν ποὺ ἔλαβα γιὰ τὴ φιλοξενία, αὐτὸν ποὺ σὲ βαθειὰ γεράματα μοῦ χάρισε ὁ Θεός; Ποῦ τὸν πηγαίνεις, ποῦ μοῦ τὸν παίρνεις; Κανένας δὲν σοῦ φανερώθηκε· γιατί πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ σοῦ φανερωθεῖ ὁ Θεὸς καὶ νὰ ζητήσει τὸ γιό, ποὺ παρ' ἐλπίδα μοῦ χάρισε; Αὐτὸς μοῦ τὸν χάρισε καὶ αὐτὸς τὸν παίρνει; Ἐὰν τὸν ἔδωσε γιὰ νὰ τὸν πάρει, ἦταν καλύτερα νὰ μὴ τὸν ἔδινε· γιατὶ δὲν εἶναι τόσο μεγάλος ο πόνος τοῦ νὰ μὴ ἔχεις, ὅσο τοῦ νὰ ἀποκτήσεις καὶ νὰ τὸν χάσεις'.

Σκέψου τὴ Σάρρα νὰ φλογίζεται καὶ νὰ πυρπολεῖται καὶ νὰ συνταράσσεται ἀπὸ τὴ φύση της, τὴ μήτρα της νὰ διαστρέφεται καὶ τὰ σπλάγχνα της νὰ ἀλλοιώνονται· γιατὶ οἱ γυναῖκες εἶναι εὐαίσθητες σ' αὐτά· ὅσο λοιπὸν πιὸ τρυφερὴ καὶ συναισθηματικὴ ἦταν, τόσο πιὸ πολὺ θὰ ἐπέμενε στὸν Ἀβραὰμ καὶ θὰ ἐμποδιζόταν ἡ θυσία καὶ θὰ ματαιωνόταν τὸ μυστήριο. Γιατὶ τί δὲν θὰ ἔκανε ἡ Σάρρα γιὰ νὰ ἀποσπάσει τὸ γιό της; Διότι δὲν μποροῦσε νὰ σηκώσει αὐτὸ ποὺ γινόταν, δηλαδὴ νὰ φονευθεῖ ὁ γιὸς ποὺ ἀπόκτησε παρ' ἐλπίδα, νὰ πρόκειται νὰ σφαχθεῖ αὐτὸς ποὺ τῆς δόθηκε ὡς δῶρο στὰ γηρατειά της, καὶ νὰ κά-

το μάχην μετὰ τοῦ Ἀβραάμ, τῆς δὲ μάχης γινομένης, ἀνάγκη ἐνέδραν τινὰ παρακολουθῆσαι, ἐνέδρας δὲ παρακολουθούσης ἐνεποδίζετο τὸ μυστήριον. Οὐκ εἶπεν οὖν Ἀβραὰμ τῇ γυναικί, ἵνα μὴ φιλονεικία γένηται, ἵνα μή, γενομένης τῆς φιλονεικίας, εἰς μάχην προέλθῃ τὸ πρᾶγμα, ἵνα μή, εἰς μάχην προελθόντος τοῦ πράγματος, εἰς μερισμὸν περὶ τοῦ υἱοῦ προχωρήσῃ, ἵνα μή, εἰς μερισμὸν προροῦντος τοῦ υἱοῦ, χρονίσῃ ἡ ἐπαγγελία, ἵνα μή, χρονισάσης τῆς ἐπαγγελίας, τὸ πρᾶγμα ἐνεδρευθῇ, ἵνα μή, τοῦ πράγματος ἐνεδρευθέντος, ἀτέλεστον μένῃ τὸ μυστήριον.

β'. Ἀλλ' ὁ φιλόσοφος Ἀβραάμ, ὁ ἀθλητὴς καὶ πρὸς φύσιν ἀγωνιζόμενος καὶ πρὸς σπλάγχνα πυκτεύων καὶ κατὰ τῆς φύσεως ὁπλιζόμενος, οὐ παρήκουσεν, ἀλλ', ἐπιτάγματι τοῦ Θεοῦ εἴκων, ἤκουσε τῆς ἀγγελίας, καὶ εὐθὺς λαμβάνει τὸν υἱόν. Ἡδέως ἐνδιατρίβω τοῖς ῥήμασι τούτοις· «λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνένεγκέ μοι αὐτὸν εἰς ὁλοκάρπωσιν ἐφ' ἓν τῶν ὀρέων, ὧν ἄν σοι εἴπω· καὶ λαβὼν ὁ Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὴν ὄνον καὶ τοὺς δύο παῖδας ἀπήει»· εἶτα φθασάντων αὐτῶν ἔν τινι τόπῳ, λέγει τοῖς παισί· «καθίσατε», φησίν, «ὑμεῖς ὧδε· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον διελευσόμεθα ἕως ὧδε, καὶ προσκυνήσαντες πάλιν ἀναστρέψομεν πρὸς ὑμᾶς». Ἄκων προεφήτευσεν ὁ Ἀβραάμ, τῆς θείας χάριτος αὐτῷ συνεργούσης. Σφάξαι ἀνέρχῃ τὸν υἱόν σου καὶ λέγεις, «ἀναστρέψομεν»; Ὡς ζητεῖ κρύψαι τοὺς παῖδας, προφήτης καθίσταται. Καὶ ἔθηκε τὰ ξύλα ἐπὶ τοὺς ὤμους τοῦ Ἰσαάκ, καὶ λαβὼν πῦρ καὶ μάχαιραν ἀνέβη ἐπὶ τὸ ὄρος. Καὶ τί φησιν ὁ Ἰσαὰκ πρὸς τὸν πατέρα; «Πάτερ». Ὁ δέ, «τί ἐστι, τέκνον;». Καί φησιν· «ἰδοὺ τὸ πῦρ καὶ τὰ ξύλα· ποῦ ἐστι τὸ πρόβατον, τὸ εἰς ὁλοκάρπωσιν;». Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· «ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὁλοκάρπωσιν, τέκνον».

Ἰδοὺ καὶ δευτέρα προφητεία· οὐ στέγνω οὔτε τὰ ῥήματα παρελθεῖν, οὔτε παραδραμεῖν τὰ γεγενημένα. Ἐννόησον ὀνόματα μέλλοντα πραγμάτων ἐρημοῦσθαι. Οὕτως ἐκεῖνος τὸν πατέρα καλεῖ, κἀκεῖνος πάλιν τὸν υἱόν, καὶ πρὸς ὥραν μὲν ἦν τὰ ὀνόματα, ἤμελλον δὲ γυμνοῦσθαι. Ἐννόησον γάρ, τί ἔπασχεν ὁ Ἀβραὰμ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰσαάκ, ὃν ἤμελλε σφάττειν, «πάτερ». Πῶς οὐ διεθρύβη τὰ γόνατα; πῶς οὐ

3. Γεν. 22,2. 4. Γεν. 22,5. 5. Γεν. 22,7–8.

νουν τὴν παιδοκτονία τὰ χέρια τοῦ πατέρα του· δὲν θὰ τὰ ἀνεχόταν αὐτὰ ἡ Σάρρα, ἀλλὰ θὰ φιλονεικοῦσε πολὺ μὲ τὸν Ἀβραάμ, καὶ ὅταν τελείωνε ἡ φιλονεικία θὰ ἐπακολουθοῦσε ἀναγκαστικὰ κάποια ἐνέδρα, καὶ ἀφοῦ θὰ ἀκολουθοῦσε ἐνέδρα, τὸ μυστήριο θὰ παρεμποδιζόταν. Δὲν τὸ εἶπε λοιπὸν ὁ Ἀβραὰμ στὴ γυναίκα του, γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ φιλονεικία καὶ ἀφοῦ γίνει φιλονεικία, προχωρήσει τὸ πρᾶγμα σὲ διαμάχη, καὶ μὲ συνέπεια τὴ διαμάχη, φθάσει σὲ χωρισμὸ γιὰ τὸν γιό, καὶ προχωρώντας σὲ χωρισμὸ γιὰ τὸν γιό, μήπως καθυστερήσει ἡ ἐπαγγελία, καὶ καθυστερώντας ἡ ἐπαγγελία, μήπως τὸ πρᾶγμα καταλήξει σὲ ἐνέδρα, καὶ φθάνοντας τὸ πρᾶγμα σὲ ἐνέδρα, μήπως μείνει ἀπραγματοποίητο τὸ μυστήριο.

2. Ὅμως ὁ γεμάτος φιλοσοφικότητα Ἀβραάμ, ὁ ἀθλητής, ἂν καὶ ἀγωνιζόταν μὲ τὴ φύση καὶ πυγμαχοῦσε μὲ τὰ σπλάγχνα του καὶ ὁπλιζόταν ἐναντίον τῆς φύσεως, δὲν παράκουσε, ἀλλά, ὑποχωρώντας στὴν ἐπιταγὴ τοῦ Θεοῦ, ἄκουσε τὸ ἄγγελμά του, καὶ ἀμέσως παίρνει τὸν γιό. Μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ λόγια αὐτά· «πάρε τὸν γιό σου τὸν ἀγαπητό, ποὺ τὸν ἀγαπᾶς, τὸν Ἰσαάκ, καὶ νὰ μοῦ τὸν προσφέρεις ὡς σφάγιο ἐπάνω σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ βουνὰ ποὺ θὰ σοῦ πῶ»[3]. Καὶ ἀφοῦ πῆρε ὁ Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὴν ὄνο καὶ τοὺς δύο δούλους, ἀναχώρησε. Ὅταν ἔφθασαν σὲ κάποιο τόπο, λέει στοὺς δούλους· «καθίστε σεῖς ἐδῶ, ἐγὼ καὶ τὸ παιδὶ θὰ πᾶμε ὡς ἐκεῖ καὶ ἀφοῦ προσκυνήσουμε θὰ γυρίσουμε πάλι σὲ σᾶς»[4]. Ἄθελά του ὁ Ἀβραὰμ προφήτευσε, μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος. Ἀνεβαίνεις νὰ σφάξεις τὸ γιό σου καὶ λὲς «θὰ ἐπιστρέψουμε»; Ζητώντας νὰ κρυφτεῖ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες, γίνεται προφήτης. Καὶ ἔβαλε τὰ ξύλα στοὺς ὤμους τοῦ Ἰσαὰκ καὶ ἀφοῦ πῆρε φωτιὰ καὶ μαχαίρι ἀνέβηκε στὸ βουνό. Καὶ τί λέει ὁ Ἰσαὰκ στὸν πατέρα του; «Πατέρα». Καὶ ἐκεῖνος· «τί εἶναι παιδί μου;». Καὶ τοῦ ἀπαντᾶ· «καλά, ἔχουμε φωτιὰ καὶ ξύλα, ποῦ εἶναι ὅμως τὸ πρόβατο γιὰ τὴ θυσία;». Καὶ ὁ Ἀβραὰμ τοῦ λέει· «ὁ Θεὸς θὰ φροντίσει γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας γιὰ τὸν ἑαυτό του, παιδί μου»[5].

Νὰ καὶ δεύτερη προφητεία. Δὲν μπορῶ οὔτε τὰ λόγια νὰ προσπεράσω, οὔτε τὰ γεγονότα νὰ ἀντιπαρέλθω. Σκέψου τὰ ὀνόματα ποὺ θὰ ἔχαναν τὴν πραγματικὴ σημασία τους. Ἔτσι ἐκεῖνος προσφωνεῖ τὸν πατέρα του, καὶ ἐκεῖνος πάλι τὸν γιό του, καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἦταν προσωρινά, ἀφοῦ ἐπρόκειτο ν' ἀπογυμνωθοῦν ἀπὸ τὴ σημασία τους. Γιατὶ σκέψου τί ὑπέφερε ὁ Ἀβραὰμ ὅταν ἀποκαλοῦνταν ἀπὸ τὸν Ἰσαάκ, ποὺ θὰ τὸν ἔσφαζε, πατέρας. Πῶς δὲν κόπηκαν τὰ γόνατά του;

συνεκλάσθη τὰ μέλη; πῶς τὴν διάνοιαν οὐκ ἔπαθε ταῦτα ἀκούσας παρὰ τοῦ υἱοῦ Ἰσαάκ; Ὅμως ἀνήνεγκε καὶ συνεπόδισε τὸν Ἰσαὰκ καὶ ἔλαβε τὴν μάχαιραν τῇ δεξιᾷ χειρί, ἵνα σφάξῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ὢ τῆς δεξιᾶς ἐκείνης τῆς κατὰ τοῦ υἱοῦ ὁπλιζομένης· οὐκ ἔχω πῶς παραστήσω τῷ λόγῳ τὰ γεγενημένα. Πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἡ χείρ; πῶς οὐκ ἔπεσε τὸ ξίφος ἀπὸ τῆς χειρός; πῶς οὐ διελύθη ὅλος καὶ διεθρύβη; πῶς δὲ ἤρκεσε στῆναι καὶ ἰδεῖν τὸν Ἰσαὰκ δεδεμένον; πῶς δὲ οὐκ ἔμεινε νεκρὸς ἄφνω; πῶς δὲ τὰ νεῦρα αὐτῷ ὑπηρέτησαν; πῶς δὲ ἡ γνώμη ἤρκεσεν; Οὐκ ἔχω, πῶς παραστήσω τῷ λόγῳ τὸ γεγενημένον.

Ὅσοι πατέρες ἢ μητέρες συνέλθετε, χεῖρα ὀρέξατε, βοηθήσατε τῷ λόγῳ· ἀτονῶ γὰρ πρὸς τὰ πράγματα· σύγγνωτε, ἀλλ' ὑμεῖς συμμαχήσατε. Πολλάκις πέντε ἢ καὶ ἓξ υἱοὺς ἔχει τις καὶ θυγατέρας, καὶ ἐπὰν εἷς ἐξ αὐτῶν ἀρρωστήσῃ, περιέρχεται ὅλην τὴν κλίνην ὁ πατήρ, φιλῶν τοῦ παιδὸς τοὺς ὀφθαλμούς, τὰς χεῖρας περιπτυσσόμενος, τὴν ἡμέραν νύκτα λογιζόμενος, καὶ τὸ φῶς σκότος, οὐ τὰ στοιχεῖα μεταβάλλων, ἀλλὰ τῇ ἀηδίᾳ τῆς λύπης οὐκ εὐφραινόμενος ἐπ' αὐτοῖς· κλῖναι ἐστρωμέναι ἁπαλαί, ἰατροὶ παρακαθεζόμενοι, πολλὴ ἡ δορυφορία τοῦ ἀνωμαλοῦντος, τήκεται ὅλος δι' ὅλου ὁ πατήρ· κἂν περιουσίαν ἔχῃ χρημάτων, ἀπευκτέα αὐτῷ ἐστι, κἂν μυρίας ἔχῃ φροντίδας, πάσας διώκει, οὐ δυνάμενος ἀνανῆψαι, ἐκ τῆς λύπης μεθύων, καὶ ὁ πᾶς αὐτῷ κόσμος ἀνίατος τοῦ κακοῦ. Ὁμοίως καὶ ἡ μήτηρ περιέρχεται διακοπτομένη, ἐμπυριζομένη καὶ ἀναπτομένη ὅλη, ζητοῦσα δύναμιν, ἵνα συμμερίσηται τὸν πόνον· μᾶλλον δὲ ἵνα καὶ ὅλον ἀναδέξηται, ἵνα τὸ κακούμενον τέκνον ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου. Οὐδὲν αὐτῇ ὁ παρὼν βίος, οὐδὲν αὐτῇ ὁ μέλλων, ἀλλὰ πάντων τούτων τιμιώτερον ἡγεῖται τὸ πᾶσαν ἀναδέξασθαι τὴν νόσον τοῦ τέκνου. Οὐκ ἔχω πῶς παραστήσω τὸ πάθος τοῦτο. Ἐννόησον καὶ τὸν Ἀβραὰμ τὰ αὐτὰ πάσχοντα μέν, φιλοσοφοῦντα δέ, καὶ τῷ προστάγματι πειθόμενον· κατεπάτει τὴν φύσιν καὶ ἡ ἐντολὴ τῶν σπλάγχνων ἐγίνετο μᾶλλον δυνατωτέρα. Ἔπασχε μὲν γὰρ ταῦτα, ὡς προεῖπον, ὡς ἄνθρωπος, ἐφιλοσόφει δὲ ὡς φιλόθεος. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν Ἰσαὰκ μάρτυρα ζῶντα καὶ οὐ ζῶντα, ἀποθανόντα καὶ οὐκ ἀποθανόντα.

πῶς δὲν τσακίστηκαν τὰ μέλη του; πῶς δὲν σάλεψε τὸ μυαλό του, ἀκούοντας αὐτὰ ἀπὸ τὸν γιό του Ἰσαάκ; Κι ὅμως τὰ ὑπέφερε, καὶ ἔδεσε τὸν Ἰσαάκ, καὶ πῆρε τὸ μαχαίρι στὸ δεξί του χέρι γιὰ νὰ σφάξει τὸν γιό του. Πόσο ἄξιο θαυμασμοῦ εἶναι τὸ δεξὶ ἐκεῖνο χέρι ποὺ ὁπλίσθηκε ἐναντίον τοῦ γιοῦ! Δὲν ξέρω πῶς νὰ παραστήσω μὲ λόγια ὅσα ἔγιναν. Πῶς δὲν ναρκώθηκε τὸ χέρι; πῶς δὲν ἔπεσε τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὸ χέρι; πῶς δὲ διαλύθηκε ὁλόκληρος καὶ δὲν συντρίφτηκε; πῶς ἄντεξε νὰ σταθεῖ καὶ νὰ δεῖ τὸν Ἰσαὰκ δεμένο; πῶς δὲν ἔμεινε ξαφνικὰ νεκρός; πῶς τὸν συγκράτησαν τὰ νεῦρα του; Πῶς ἄντεξε ὁ νοῦς του; Δὲν ξέρω πῶς νὰ παραστήσω μὲ λόγια αὐτὸ ποὺ ἔγινε.

Ὅσοι εἶστε πατέρες ἢ μητέρες ἐλᾶτε κοντά μου, ἁπλῶστε τὰ χέρια, βοηθεῖτε τὸ λόγο μου· γιατὶ χάνω τὶς δυνάμεις μου μπροστὰ στὴν πραγματικότητα. Συγχωρῆστε με, ἀλλὰ παρακαλῶ νὰ μὲ βοηθήσετε. Πολλὲς φορὲς ἔχει κάποιος πέντε ἢ καὶ ἕξι γιοὺς καὶ θυγατέρες, καὶ ὅταν ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἀρρωστήσει, φέρνει γύρο ὁ πατέρας ὅλο τὸ κρεβάτι, φιλώντας τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ, ἀγκαλιάζοντας τὰ χέρια του, θεωρώντας τὴ μέρα νύχτα καὶ τὸ φῶς σκοτάδι, χωρὶς νὰ μεταβάλλει τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀηδία τῆς λύπης του δὲν εὐχαριστιέται μ' αὐτά. Στρώνονται μαλακὰ κρεβάτια, γιατροὶ κάθονται δίπλα, ἄνθρωποι πολλοὶ περιβάλλουν τὸν ἀσθενῆ, ὁ πατέρας λειώνει ὁλόκληρος. Καὶ ἂν ἔχει ἄφθονα χρήματα, τοῦ εἶναι ἀδιάφορα, ἂν ἔχει μύριες φροντίδες, τὶς διώχνει ὅλες, μὴ μπορώντας νὰ ἀνανήψει, ὄντας μεθυσμένος ἀπὸ τὴ λύπη, καὶ ὅλα του τὰ κοσμήματα δὲν μποροῦν νὰ θεραπεύσουν τὸ κακό. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ μητέρα περιφέρεται κλαίοντας, εἶναι γεμάτη φωτιά, ἀναμμένη ὁλόκληρη, ζητάει δύναμη νὰ μοιραστεῖ τὸν πόνο· ἢ μᾶλλον γιὰ νὰ τὸν πάρει ὅλον αὐτή, γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ τὸ παιδὶ ποὺ βασανίζεται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια. Γι' αὐτὴν ἡ παροῦσα ζωὴ δὲν εἶναι τίποτα, οὔτε καὶ ἡ μέλλουσα, ἀλλὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ πιὸ πολύτιμο θεωρεῖ τὸ νὰ μεταβιβαστεῖ σ' αὐτὴν ὅλη ἡ ἀρρώστια τοῦ παιδιοῦ της. Δὲν ξέρω πῶς νὰ παραστήσω τὸ πάθος αὐτό. Φαντάσου καὶ τὸν Ἀβραὰμ νὰ ὑποφέρει τὰ ἴδια, ἀλλὰ νὰ φιλοσοφεῖ καὶ νὰ πειθαρχεῖ στὴν προσταγὴ τοῦ Θεοῦ· καταπατοῦσε τὴ φύση καὶ ἡ ἐντολὴ γινόταν πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὰ σπλάγχνα του. Γιατὶ τὰ ὑπέφερε αὐτά, ὅπως εἶπα πιὸ πρίν, σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ φιλοσοφοῦσε ὡς φίλος τοῦ Θεοῦ. Καὶ μποροῦσες νὰ δεῖς τὸν Ἰσαὰκ μάρτυρα ζωντανὸ καὶ ὄχι ζωντανό, νὰ ἔχει πεθάνει καὶ νὰ μὴ ἔχει πεθάνει. Γιατὶ ὡς πρὸς τὴν πρόθεση τοῦ πατέρα του, πέθανε, ὡς πρὸς τὴ φιλανθρωπία ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν πέθανε. Γιατὶ ἦταν τύ-

Ὅσον μὲν γὰρ τῇ προθέσει τοῦ πατρός, ἀπέθανεν, ὅσον δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ, οὐκ ἀπέθανε· τύπος γὰρ ἦν τοῦ Δεσπότου καὶ εἰκών· ἐχρησίμευσε δὲ ὁ τύπος, καὶ ἐκδέχεται τὴν ἀλήθειαν.

Εἶτα συμποδίζεται ὁ Ἰσαάκ, καὶ οὐ σφαγιάζεται· ἦλθε γὰρ ἄνωθεν φωνὴ ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας γέμουσα, καὶ ἐπέχει τὸν πατριάρχην ὅλον ἐγκείμενον ὄντα καὶ ἕτοιμον πρὸς τὴν σφαγὴν καί φησιν· «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ ἐπιβάλῃς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸ παιδάριον». Διατί οὐχὶ ἐπὶ τὸν παῖδα, ἀλλ' «ἐπὶ τὸ παιδάριον»; διατί εὐτελίζει; Ἄνθρωπος γὰρ ἦν· Υἱοῦ δὲ ἦν χρεία, οὐ παιδαρίου, οὐ δούλου, ἀλλ' Υἱοῦ ἀληθινοῦ μονογενοῦς, παρὰ Πατρὸς ἀπεσταλμένου πρὸς ἡμᾶς. «Μὴ ἐπιβάλῃς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸ παιδάριον». Ἠρκέσθης τῷ τύπῳ, ἐκδέχου τὴν ἀλήθειαν. Καὶ προφητεύει μὲν Ἀβραὰμ παραλογιζόμενος τοὺς παῖδας, ὁρᾷ δὲ ἀποβαίνουσαν ἐν τοῖς ῥηθεῖσι τὴν ἀλήθειαν. Τί γάρ φησι; «Καθίσατε αὐτοῦ μετὰ τῆς ὄνου· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον διελευσόμεθα ἕως ὧδε, καὶ προσκυνήσαντες ἀναστρέψομεν πρὸς ὑμᾶς». Εἶπεν οὐχ οὕτως ἔχων· ἀπέβαινε δὲ μᾶλλον ὡς ἔλεγεν, ἢ ὥσπερ ἐφρόνει. Τοὺς παῖδας δὲ καταλιμπάνει, ἵνα μὴ βιασθῇ θεομάχον βίαν· μὴ νομίσαντες πρεσβυτικόν τι πάθος ὑπομεμενηκέναι τὸν γέροντα, ἐπισχῶσιν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸ θῦσαι ὁρμήν, εἰπόντες, 'Τί ποιεῖς, ὦ δέσποτα; τὸν ἐξ ἐπαγγελίας θύεις, τὸν ἀγαπητόν, τὸν θεοδώρητον, τὸν γηρωκόμον, τὸν κληρονόμον, τὸν σὸν διάδοχον, τὸν Σάρρας υἱόν; Τί ποιεῖς σκόπησον, ἀνακοίνωσαι τῇ συμβίῳ, τῇ κοινωνῷ τῆς γονῆς, τῇ ἐπ' αὐτῷ τὰς ὠδῖνας ὑπομεινάσῃ· ἡμᾶς σφαγίασον πρῶτον, καὶ οὕτω τὸν υἱόν'. Ἀλλ' ὁ σοφὸς πρεσβύτης οὐ παραλαμβάνει τοὺς ὀφείλοντας ἐμποδίζειν αὐτόν, ἀλλὰ ποιεῖ βαστάζειν τὸ θῦμα τὰ ξύλα, ἵνα τὸν τύπον ἔχῃ τοῦ τὸν σταυρὸν βαστάζοντος Σωτῆρος. Βαστάζων δὲ ὁ παῖς καὶ φθεγγόμενος, κινεῖ τὰ πατρῷα σπλάγχνα, ἀλλ' οὐκ ἐξίστησι τοῦ πρὸς Θεὸν πόθου.

Τί γάρ φησι; «Πάτερ». Ἐννόει δὲ οἵα ἦν ἡ φωνή, «πάτερ». Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ὅτε θύειν μέλλομεν ἢ ἀρνίον ἢ ἄλλο τι τῶν ζώων, καὶ εἴδομεν βληχώμενον καὶ ἠρεμαίᾳ φωνῇ πρὸς ἡμᾶς φθεγγόμενον, ἐλεοῦμεν, οἰκτείρομεν ἄναρθρον προφέρον τὴν φωνήν. Ἐννόησον οὖν τοῦτο τὸ πρόβατον τί ἐποίησεν ἄν, εἰ πρὸς ἀσθενῆ διελέγετο· «Πάτερ, ἰδοὺ τὸ πῦρ καὶ τὰ ξύλα, ποῦ ἐστι τὸ πρόβατον τὸ εἰς ὁλοκάρπωσιν;». Αὐτὸς δὲ

6. Γεν. 22,11–12. 7. Γεν. 22,5.

πος καὶ εἰκόνα τοῦ Δεσπότη· χρησιμοποιήθηκε ὁ τύπος, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει ἡ ἀλήθεια.

Ἔπειτα δένεται ὁ Ἰσαὰκ καὶ δὲν σφάζεται· γιατὶ ἦρθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ φωνὴ γεμάτη εὐπλαγχνία καὶ φιλανθρωπία καὶ συγκράτησε τὸν πατριάρχη ποὺ ἦταν πεσμένος ἐπάνω του ἕτοιμος γιὰ τὴ σφαγή, καὶ τοῦ λέει· «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ βάλεις τὸ χέρι σου ἐπάνω στὸ παιδάριο»[6]. Γιατί ὄχι 'πάνω στὸ παιδὶ' ἀλλὰ «ἐπάνω στὸ παιδάριο»; Γιατί τὸ μειώνει; Διότι ἦταν ἄνθρωπος. Ὅμως χρειαζόταν Υἱός, ὄχι παιδάριο, ὄχι δοῦλος, ἀλλὰ Υἱὸς ἀληθινός, μονογενής, σταλμένος ἀπὸ τὸν Πατέρα σ' ἐμᾶς. «Μὴ βάλεις τὸ χέρι σου πάνω στὸ παιδάριο». Ἀποδέχθηκες τὸν τύπο, περίμενε τὴν ἀλήθεια. Καὶ ὁ Ἀβραὰμ προφήτευσε βέβαια παραπλανώντας τοὺς δούλους, βλέπει ὅμως νὰ ἐπαληθεύουν ὅσα εἶπε. Γιατὶ τί εἶπε; «Μείνετε ἐδῶ μαζὶ μὲ τὴν ὄνο· ἐγὼ καὶ τὸ παιδὶ θὰ μεταβοῦμε ὡς ἐκεῖ καί, ἀφοῦ προσκυνήσουμε, θὰ ἐπιστρέψουμε σὲ σᾶς»[7]. Εἶπε αὐτά, ἐνῶ ἄλλα εἶχε στὸ νοῦ του· ἀλλὰ τὰ πράγματα ἔγιναν ὅπως τὰ ἔλεγε καὶ ὄχι ὅπως τὰ πίστευε. Ἄφησε τοὺς δούλους του ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴν ἀναγκασθεῖ νὰ ἀντισταθεῖ στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ· γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, νομίζοντας ὅτι ὁ γέροντας κυριεύτηκε ἀπὸ κάποια γεροντικὴ ἀσθένεια, ἀνακόψουν τὴν ὁρμή του γιὰ τὴ θυσία λέγοντας· 'Τί κάνεις, κύριε; Θυσιάζεις τὸ γιὸ ποὺ ἀπέκτησες μὲ ὑπόσχεση, τὸν ἀγαπητό, αὐτὸν ποὺ σοῦ δωρήθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸν ποὺ θὰ σὲ γηροκομήσει, τὸν κληρονόμο σου, τὸν διάδοχό σου, τὸν γιὸ τῆς Σάρρας; Σκέψου τί κάνεις, ἀνακοίνωσέ το στὴ γυναίκα σου, ποὺ πῆρε μέρος στὴ γέννα, αὐτὴν ποὺ ὑπέφερε τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ· θυσίασε πρῶτα ἐμᾶς καὶ ἔπειτα τὸ γιό σου'. Ὅμως ὁ σοφὸς γέροντας δὲν παίρνει μαζί του αὐτοὺς ποὺ ὤφειλαν νὰ τόν ἐμποδίσουν, ἀλλὰ βάζει τό θῦμα νὰ σηκώνει τὰ ξύλα, γιὰ νὰ προτυπώσει τὸν Σωτήρα ποὺ σήκωσε τὸ σταυρό του. Καὶ καθὼς τὸ παιδὶ σήκωνε τὰ ξύλα καὶ μιλοῦσε, συντάραζε τὰ σπλάγχνα τοῦ πατέρα του, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν πόθο πρὸς τὸ Θεό.

Τί λοιπὸν λέει; «Πατέρα». Σκέψου τί σήμαινε γι' αὐτὸν ἡ λέξη, «πατέρα». Γιατὶ κι ἐμεῖς ὅταν πρόκειται νὰ θυσιάσουμε ἢ ἀρνὶ ἢ κάποιο ἄλλο ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ τὸ δοῦμε νὰ βελάζει σὰν νὰ μᾶς μιλάει μὲ ἤρεμη φωνή, τὸ λυπούμαστε, τὸ σπλαγχνιζόμαστε, ἂν καὶ βγάζει ἄναρθρη φωνή. Σκέψου λοιπὸν τί θὰ μποροῦσε νὰ κάνει αὐτὸ τὸ πρόβατο, ἂν μιλοῦσε πρὸς τὸν ἀσθενῆ ἄνθρωπο· «Πατέρα, νὰ ἡ φωτιὰ καὶ τὰ ξύλα· ποῦ εἶναι τὸ πρόβατο γιὰ τὴ θυσία;». Αὐτὸς ποὺ μιλοῦσε στὴν

ἦν κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς γνώμην ὁ λαλῶν τὸ πρόβατον, ἐρεθίζον τὸν ἱερέα εἰς εὐσπλαγχνίαν. Οὐκ ἐμαθήτευσε γὰρ Χριστῷ τῷ λέγοντι, «ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα, ἢ υἱὸν ἢ θυγατέρα, ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος». Ἐμιμεῖτο δὲ Πατέρα περὶ οὗ εἴρηται· «ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν». «Ποῦ ἔστι τὸ πρόβατον;», νουνεχῶς ὁ παῖς. Τί οὖν ὁ πατήρ φησι; «Ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὁλοκάρπωσιν, τέκνον»· οὐκ οἰκέτην, ἀλλ' Υἱόν. Ἐκεῖνος μονογενής, καὶ ὁ Θεὸς μονογενής· ἐκεῖνος ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ξύλα, καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν σταυρόν· ἐκεῖνος μηδὲ ἁμαρτήσας ἤμελλε σφάζεσθαι, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μηδὲν ἁμαρτήσας ἐσταυρώθη· ἐκεῖνος καὶ ἐσφάγη καὶ οὐκ ἐσφάγη, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενὴς καὶ ἐσφάγη καὶ οὐκ ἐσφάγη, καὶ ἀπέθανε καὶ οὐκ ἀπέθανεν· ὅσον μὲν γὰρ εἰς προαίρεσιν, ἀπέθανεν, ὅσον δὲ εἰς ἔκβασιν πραγμάτων, οὐκ ἀπέθανεν ἐκεῖνος· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῇ σαρκὶ ἀπέθανεν, ἀλλ' ἡ θεότης ἀπαθὴς ἔμεινεν.

γ'. Ἀεὶ γὰρ ὁ Θεός, ὅταν μέλλῃ πρᾶγμα μέγα διοικεῖν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, προλαμβάνει καὶ τὴν σκιὰν αὐτοῦ προζωγραφεῖ, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ἡ ἀλήθεια, μὴ ἀπιστήσωσι περὶ αὐτῆς, ἵνα, τῆς εἰκόνος προλαβούσης, μὴ ἀπιστήσωσι τῇ ἀληθείᾳ. Οἷόν τι λέγω· ἔμελλεν ἡ παναγία Παρθένος γεννᾶν καὶ ἄπιστον ἦν τὸ πρᾶγμα· πῶς παρθένος γεννήσει παρὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως; Τὸ γὰρ γεγεννημένον παρ' ἀκολουθίαν φύσεως. Τίς ἐξ αἰῶνος εἶδε παρθένον γεννήσασαν; Ἵνα οὖν μὴ εἰς ἀπιστίαν πολλὴν χωρήσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, προλαμβάνει καὶ σκιαγραφεῖ ἐν τῇ Σάρρᾳ τὴν ἀλήθειαν, ἵνα, ὅταν ἀπορήσωσιν, πῶς ἡ παρθένος ἐγέννησε, μᾶλλον ἀναμνησθέντες εἴπωσι, πῶς ἡ Σάρρα ἐγέννησε; μᾶλλον δὲ ἐκείνῳ τῷ λόγῳ, πῶς ἡ γῆ παρθένος οὖσα ἐγέννησε; Σκαπάνη οὐκ ἦν, ὁ γεωργῶν αὐτὴν οὐχ ὑπῆρχεν, ὑετὸς οὐ κατῆλθε, βοτάνη εἰς αὐτὴν οὐκ ἀνῆλθεν, αὖλαξ αὐτῆς οὐκ ἀνετμήθη, χέρσος ἦν, σπερμάτων καταβολὴν οὐκ ἐδέξατο, ψεκὰς οὐκ ηὔφρανεν αὐτήν. Εἰπέ μοι οὖν, πῶς παρθένος οὖσα τὰ μυρία γένη τῶν βοτανῶν ἐβλάστησεν; Ἀλλ' οὐκ ἔχεις ἑρμηνεῦσαι τὸ γεγενημένον, ἀλλὰ λέγεις, ὡς ἠθέλησεν ὁ Θεός. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς Παρθένου. Ἐπειδὴ ἀπορεῖς, μάθε μὴ πε-

---

8. Ματθ. 10,37. 9. Ρωμ. 2,32.
10. Πρβλ. Ἰω. 13,19.

ψυχὴ τοῦ πατέρα ἦταν τὸ πρόβατο, ποὺ παρακινοῦσε τὸν ἱερέα νὰ τὸ σπλαγχνισθεῖ. Γιατὶ δὲν μαθήτευσε στὸ Χριστὸ ποὺ λέει· «ὅποιος ἀγαπάει τὸν πατέρα του ἢ τὴ μητέρα του ἢ τὸ γιό του ἢ τὴ θυγατέρα του περισσότερο ἀπὸ μένα, δὲν εἶναι ἄξιός μου»[8]. Ὅμως μιμοῦνταν τὸν Πατέρα γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχει λεχθεῖ· «Αὐτὸς δὲ λυπήθηκε τὸν Υἱό του, ἀλλὰ τὸν παρέδωσε στὸ θάνατο γιὰ χάρη ὅλων μας»[9]. Ποῦ εἶναι τὸ πρόβατο; Ρώτησε μυαλωμένα τὸ παιδί. Καὶ τί ἀπαντάει ὁ πατέρας; «Ὁ Θεός, παιδί μου, θὰ φροντίσει γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας γι' αὐτόν». Ὄχι δοῦλον, ἀλλὰ Υἱό. Ἐκεῖνος ἦταν μονογενής, καὶ ὁ Θεὸς μονογενής· ἐκεῖνος σήκωσε στοὺς ὤμους του τὰ ξύλα, καὶ ὁ Χριστὸς σήκωσε στοὺς ὤμους του τὸ σταυρό· ἐκεῖνος χωρὶς νὰ ἁμαρτήσει ἐπρόκειτο νὰ σφαχθεῖ, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ ἁμαρτήσει σταυρώθηκε. Ἐκεῖνος καὶ σφάχτηκε καὶ δὲν σφάχτηκε, καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ σφάχτηκε καὶ δὲν σφάχτηκε, καὶ πέθανε καὶ δὲν πέθανε. Γιατὶ ἐκεῖνος, ὡς πρὸς τὴν πρόθεση πέθανε, ὡς πρὸς τὴν ἔκβαση ὅμως τῶν πραγμάτων δὲν πέθανε. Ἐνῶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πέθανε ὡς πρὸς τὴ σάρκα, ἀλλὰ ἡ θεότητά του ἔμεινε ἀπαθής.

3. Ὁ Θεός, ὅταν πρόκειται νὰ φανερώσει στοὺς ἀνθρώπους ἕνα μεγάλο γεγονός, προλαβαίνει καὶ προεικονίζει τὴ σκιά του, ὥστε, ὅταν ἔρθει ἡ ἀλήθεια, νὰ μὴ δείξουν ἀπιστία γι' αὐτήν, ὥστε, ἀφοῦ προηγήθηκε ἡ εἰκόνα, νὰ μὴ ἀπιστήσουν στὴν ἀλήθεια[10]. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέω· ἐπρόκειτο νὰ γεννήσει ἡ παναγία Παρθένος, καὶ τὸ πρᾶγμα ἦταν ἀπίστευτο. Πῶς θὰ γεννήσει παρθένος παραβαίοντας τὸν νόμο τῆς φύσεως; Γιατὶ αὐτὸ ποὺ θὰ γεννηθεῖ δὲ θὰ εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ φύση. Ποιός εἶδε μέσω τῶν αἰώνων παρθένο ποὺ γέννησε; Γιὰ νὰ μὴ προχωρήσουν λοιπὸν σὲ μεγάλη ἀπιστία οἱ Ἰουδαῖοι, προλαβαίνει ὁ Θεὸς καὶ σκιαγραφεῖ στὴ Σάρρα τὴν ἀλήθεια, ὥστε, ὅταν ἀπορήσουν πῶς γέννησε ἡ Παρθένος, νὰ θυμηθοῦν μᾶλλον καὶ νὰ ποῦν, 'πῶς γέννησε ἡ Σάρρα;' Ἢ καλύτερα αὐτὸ τὸ λόγο, πῶς γέννησε ἡ γῆ ποὺ ἦταν παρθένος;' Σκαπάνη δὲν ὑπῆρχε, γεωργὸς νὰ τὴν καλλιεργήσει δὲν ὑπῆρχε, βροχὴ δὲν ἔπεσε, χορτάρι σ' αὐτὴν δὲν βλάστησε, κανένα αὐλάκι δὲν ἀνοίχτηκε σ' αὐτήν, ἦταν ἀκαλλιέργητη, δὲν δέχτηκε σπορά, σταγόνα νεροῦ δὲν τὴν δρόσισε. Πές μου λοιπὸν πῶς, ἐνῶ ἦταν παρθένος, βλάστησε τὰ μύρια γένη τῶν χόρτων; Φυσικὰ δὲν μπορεῖς νὰ ἑρμηνεύσεις τὸ γεγονὸς καὶ λὲς ὅτι ἔτσι θέλησε ὁ Θεός. Κατὰ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο νὰ σκεφθεῖς καὶ στὴν περίπτωση τῆς Παρθένου. Ἐπειδὴ ἀπορεῖς, μάθε νὰ μὴ περιεργάζεσαι τὸ Θεό, ὅταν ἐργάζεται.

ριεργάζεσθαι ὅταν Θεὸς ἐργάζηται· μὴ ἐρώτα τὰ κατὰ φύσιν, ὅταν ὁ τῆς φύσεως τεχνίτης ἐργάζηται· μὴ πολυπραγμόνει. Εἶπε, «βλαστησάτω ἡ γῆ», καὶ εὐθέως εἰσῆλθεν ὁ λόγος εἰς τὰς λαγόνας τῆς γῆς καὶ διήγειρεν αὐτῆς τὰς ὠδῖνας καὶ ἡ παρθένος ἐγέννα. Λόγος εἷς ἦν ὁ προελθὼν καὶ μυρία γένη τῶν βοτανῶν ἐβλάστησε, καὶ ἡ γῆ τὸν ἴδιον ἀνελάμβανε κόσμον διὰ τοῦ λόγου. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν γῆν κυμαινομένην, τὰ πτηνά, τὰ ἔνυδρα, τὰ χερσαῖα, τοὺς λειμῶνας, τὰ ἄνθη, τὰ δένδρα, τὴν ἄμπελον, τὴν ἐλαίαν, τὰ μυρία γένη τῶν δένδρων, τὰ ἄωρα, τὰ ὥριμα, τὰ ἐν πεδίοις, τὰ παρὰ θάλασσαν, τὰ παρὰ λίμνας, τὰ παρὰ ποταμούς, τὰ παρὰ πηγάς, τὰ ἐν τοῖς ὄρεσι. Λόγος εἷς ἦν ὁ ἐργαζόμενος, καὶ ἡ γῆ τὴν οἰκείαν εὐπρέπειαν ἀπελάμβανεν. Ἑρμήνευσόν μοι, ὦ Ἰουδαῖε, πῶς τοῦτο· ἀλλ' οὐκ ἔχεις.

Ὁρᾷς πῶς ἡ πλάνη παρ' ἑαυτῆς ὑποσκελίζεται; Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ὡς γὰρ ἔλεγον, ὅταν μέλλῃ ὁ Θεὸς διοικεῖν τι πρᾶγμα ἄπιστον δοκοῦν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, προλαμβάνει τὸν τύπον καὶ τὴν σκιάν, ἵνα μὴ αἰφνίδιον ἐλθοῦσα ἡ ἀλήθεια εἰς ἀπιστίαν αὐτοὺς ἐμβάλῃ. Ἔδει κατελθεῖν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ βαπτίσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποπνῖξαι, καὶ τὸν ἀνανεῶσαι θέλοντα τὴν ἁμαρτίαν καταποντίσαι, καὶ τὴν εὐλογίαν ἐπαναγαγεῖν, καὶ τὴν κατάραν ἀφανίσαι, καὶ τὴν δικαιοσύνην χαρίσασθαι, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ποιῆσαι· μοιχὸν ἤμελλε λαμβάνειν, καὶ υἱὸν ποιεῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἐποίησε· μὴ ὄντα ἄξιον γῆς ἤμελλε λαμβάνειν, καὶ ἄξιον οὐρανοῦ ποιεῖν. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο μέγα ἦν τὸ θαῦμα καὶ ἄπιστον τοῖς πολλοῖς, πῶς ἡ αὐτὴ φύσις τὸν ἕνα ἄνθρωπον πνίγει καὶ δικαιοῖ, τὴν ἁμαρτίαν ἀφανίζει, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγει. Ἵνα οὖν μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, μῦθος τὰ τῶν Χριστιανῶν, πῶς οἷόν τε τὸ αὐτὸ ὕδωρ τὸν μὲν πνίγειν, τὸν δὲ ζωοποιεῖν; ἕν ἐστι τὸ ὕδωρ, καὶ πῶς δύναται δύο ἐνεργείας ἔχειν; Τί οὖν προδιοικεῖ ὁ Θεός, ἵνα ἡ ἀναισχυντία τῶν Ἰουδαίων ἐλέγχηται; Οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ κατεπονοῦντο ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τῇ πλίθῳ προσηλωμένοι καὶ τοῖς ἄλλοις πονήμασι, καὶ ἐβόων κλαίοντες καὶ λέγοντες, «τίς ἡμᾶς ῥύσεται ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων; ἀπολώλαμεν, ἐξολώλαμεν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς». Τί οὖν; Εἰσήκουσεν αὐτῶν ὁ Θεός, καὶ πέμπει τὸν Μωσέα, σημείοις καὶ τέρασιν αὐτὸν ὁπλίσας. Ἦλθεν ὁ Μωσῆς φέρων τὰς κατὰ τοῦ Φαραὼ τιμωρίας· στρατό-

11. Γεν. 1,11.
12. Ἐξ. 1,14. **2,23.**

Μὴ ρωτᾶς γιὰ τὰ σύμφωνα μὲ τὴ φύση, ὅταν ἐνεργεῖ ὁ τεχνίτης τῆς φύσεως· μὴ πολυπραγμονεῖς. Εἶπε, «ἂς βλαστήσει ἡ γῆ»[11], καὶ ἀμέσως ὁ λόγος του μπῆκε στὰ λαγόνια τῆς γῆς καὶ προκάλεσε τὶς ὠδῖνες της, καὶ ἡ παρθένος ἄρχισε νὰ γεννᾶ. Ἕνας ἦταν ὁ λόγος ποὺ εἰπώθηκε, καὶ βλάστησαν μύρια γένη χορταριῶν, καὶ ἡ γῆ μὲ τὸ λόγο ἀποκτοῦσε τὸν δικό της στολισμό. Καὶ μποροῦσε κανεὶς νὰ δεῖ τὴ γῆ νὰ κυματίζει, τὰ πτηνά, τὰ ὑδρόβια, τὰ χερσαῖα, τὰ λιβάδια, τὰ ἄνθη, τὰ δέντρα, τὰ ἀμπέλια, τὶς ἐλιές, τὰ ἄπειρα γένη τῶν δέντρων, τὰ ἄγουρα, τὰ ὥριμα, αὐτὰ ποὺ φυτρώνουν στὴν πεδιάδα, κοντὰ στὴ θάλασσα, δίπλα στὶς λίμνες, στὰ ποτάμια καὶ στὶς πηγές, καὶ στὰ βουνά. Ἕνας λόγος μπῆκε σὲ ἐνέργεια, καὶ ἡ γῆ ἀπέκτησε τὴν ὀμορφιά της. Ἐξήγησέ μου, Ἰουδαῖε, πῶς ἔγινε αὐτό; Ἀλλὰ δὲν μπορεῖς.

Βλέπεις ὅτι ἡ πλάνη ἀνατρέπεται μόνη της; Πρόσεχε καλά. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγα, ὅταν ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ φανερώσει κάποιο πρᾶγμα ποὺ θεωρεῖται ἀπίστευτο στοὺς ἀνθρώπους, δίνει ἐκ τῶν προτέρων τὸν τύπο καὶ τὴ σκιά του, γιὰ νὰ μὴ ἔρθει ἡ ἀλήθεια ξαφνικὰ καὶ τοὺς ὁδηγήσει στὴν ἀπιστία. Ἔπρεπε νὰ κατεβεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, νὰ βαπτίσει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, νὰ πνίξει τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο, νὰ καταποντίσει αὐτὸν ποὺ θέλει νὰ ἀνανεώσει τὴν ἁμαρτία, νὰ ἐπαναφέρει τὴν εὐλογία, νὰ ἐξαφανίσει τὴν κατάρα, νὰ χαρίσει τὴ δικαιοσύνη καὶ νὰ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους. Ἐπρόκειτο νὰ πάρει τόν μοιχὸ καὶ νὰ τὸν κάνει υἱό, πρᾶγμα ποὺ τὸ ἔκανε· ἐπρόκειτο νὰ πάρει τὸν ἀνάξιο τῆς γῆς καὶ νὰ τὸν κάνει ἄξιο τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὸ τὸ θαῦμα ἦταν μεγάλο καὶ ἀπίστευτο στοὺς πολλοὺς (πῶς δηλαδὴ ἡ ἴδια φύση τὸν ἴδιο ἄνθρωπο τὸν πνίγει καὶ τὸν δικαιώνει, ἀφανίζει τὴν ἁμαρτία καὶ ἐπαναφέρει τὴν ἀλήθεια;), γιὰ νὰ μὴ λένε λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ὅσα λένε οἱ Χριστιανοὶ εἶναι μῦθος, πῶς εἶναι δυνατὸ τὸ ἴδιο νερὸ ἄλλον νὰ τὸν πνίγει καὶ ἄλλον νὰ τὸν ζωοποιεῖ; Τὸ νερὸ εἶναι ἕνα, καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ἔχει δύο ἐνέργειες; Τί κάνει λοιπὸν ὁ Θεὸς ἀπὸ πρὶν γιὰ νὰ ξεσκεπάζεται ἡ ἀδιαντροπιὰ τῶν Ἰουδαίων; Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραὴλ βασανίζονταν πολὺ στὴν Αἴγυπτο, προσηλωμένοι στὰ ἔργα καὶ στὴν πλινθοποιΐα καὶ σὲ ἄλλες κοπιαστικὲς ἐργασίες, καὶ φώναζαν κλαίοντας καὶ λέγοντας· ποιός θὰ μᾶς γλιτώσει ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ τῶν Αἰγυπτίων; Χαθήκαμε, ἀφανιστήκαμε στὰ καταναγκαστικὰ ἔργα[12]. Τί ἔγινε λοιπόν; Ὁ Θεὸς τοὺς ἄκουσε καὶ ἔστειλε τὸν Μωϋσῆ, ἀφοῦ τὸν ὅπλισε μὲ σημεῖα καὶ τέρατα. Ἦρθε λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς φέροντας τὶς τιμωρίες ἐναντίον τοῦ Φαραώ· ἔφερε ἐναντίον του στρατὸ ὁλόκληρο

πεδον πονηρῶν ἀκρίδων ἐπήγαγε, βρούχῳ ἐκέλευσε, καὶ παρεγένετο· τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα μετάβαλε, φλυκτίδας ἐποίησεν ἀναζέσαι ἐν τοῖς ἀνθρωποις καὶ ἐν τοῖς τετράποσιν.

Εἶτα, ὡς μετὰ τὰς πληγὰς ταύτας οὐκ εἶξεν ὁ Φαραώ, λοιπὸν ὁ Θεὸς θάνατον τῶν πρωτοτόκων ἐπάγει· εἶτα, ἵνα ἐπιτέμω τὸν λόγον (χρὴ γὰρ ἐπιτεμεῖν, ἵνα μή, περὶ ταῦτα εἰλούμενοι, μὴ πληρώσωμεν τὴν ὑπόσχεσιν), ἐξῆλθον ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ ἦλθον παρὰ τὴν θάλασσαν. Ἐστρατοπέδευσε Φαραὼ ὀπίσω αὐτῶν μετὰ πληθους ἁρμάτων καὶ ἵππων· ὡς δὲ εἶδεν Ἰσραὴλ τὴν παράταξιν, ἐφοβήθη. Ἦλθον δὲ ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς θαλάσσης· καί φησιν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ, «τί βοᾷς πρός με;». Καὶ μὴν οὐδὲν ἔλεγε Μωϋσῆς. Ἀλλά φησι, Θεός εἰμι, οὐ τὰ ἐκ χειλέων μόνον ἀκούων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ γνωρίζων, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἐν τῷ κράζειν ἡ εὐχή, ἀλλ' ἐν τῇ γνώμῃ. «Τί βοᾷς πρός με;». Τὰ μὲν γὰρ χείλη αὐτοῦ οὐκ ἐλάλει, ἡ δὲ καρδία ἐβόα· εὐχὴ γὰρ ἀπὸ γνώμης ἀγαθῆς ζητεῖται, οὐκ ἀπὸ κραυγῆς ἰσχυρᾶς. «Τί βοᾷς πρός με; Ἔκτεινον τὴν ῥάβδον τὴν ἐν τῇ χειρί σου ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ δίελθε σὺ καὶ πᾶς Ἰσραήλ». Ἐξέτεινε δὲ Μωϋσῆς τὴν ῥάδον τὴν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπάταξε τὸ ὕδωρ, καὶ ἡ ἄτακτος ῥύμη τῶν ὑδάτων ἐχερσώθη καὶ τῆς ἰδίας φύσεως ἐπελάθετο. Τοιοῦτον γὰρ τὸ στοιχεῖον, ὅταν νεύσῃ ὁ Θεός, καὶ αὐτὰ τῆς οἰκείας φύσεως ἐπιλανθάνεται καὶ τὴν ἐνέργειαν χαλινοῖ. Καθάπερ γὰρ θεραπαινὶς εὐγνώμων ἡ θάλασσα, Δεσπότου δοῦλον ἰδοῦσα, ἐπείθετο καὶ ὑπήκουσεν· ὑπήκουσε δὲ οὐ ξύλον τὸ ξηρὸν αἰδουμένη, ἀλλὰ διὰ τὸν μέλλοντα ἐν τῷ ξύλῳ σταυροῦσθαι. Εἶδεν οὖν τὴν εἰκόνα, καὶ εὐθὺς ἐνενόησε τὴν ἀλήθειαν καὶ ὑπεχώρησε. «Πάρελθε», φησί, «σὺ καὶ πᾶς ὁ λαὸς Ἰσραήλ».

Εἶτα παρῆλθεν αὐτὸς καὶ πᾶς Ἰσραήλ· ἐπηκολούθησαν δὲ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καταδιώκοντες ἐκείνους, ὅ τε Φαραὼ καὶ τὰ ἅρματα αὐτοῦ καὶ οἱ ἱππεῖς. Εἶτα, τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ παρελθόντων, ἐπῆλθε τὸ ὕδωρ καὶ ἐκάλυψε τοὺς Αἰγυπτίους. Εἰπέ μοι οὖν, ὦ Ἰουδαῖε, πῶς τὸ ὕδωρ τὸ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος δύο ἐνεργείας ἔχει, καὶ τὸν μὲν πνίγει, τὸν δὲ ζωοποιεῖ; εἰπέ μοι, πῶς ἡ θάλασσα ἐκείνη, μία οὖσα τῇ φύσει, τοὺς μὲν ἐζωοποίησε, τοὺς δὲ ἀπέκτεινε, τοὺς μὲν ἀπέπνιξε, τοῖς δὲ ὁδὸς ἐγένε-

13. Ἐξ. 10,4–20. 14. Ἐξ. 8,1–11. 15. Ἐξ. 7,14–25.
16. Ἐξ. 9,8–12. 17. Ἐξ. 11,4 ἑ. 18. Ἐξ. 14,15.

ἀπὸ φοβερὲς ἀκρίδες[13], διέταξε νὰ ἔρθουν βατράχια καὶ ἦρθαν[14]· μετέβαλε τὸ νερὸ σὲ αἷμα[15], ἔκανε νὰ γεμίσουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ τετράποδα ἀπὸ ἐξανθήματα[16].

Ἔπειτα, ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὶς πληγὲς αὐτὲς δὲν ὑποχώρησε ὁ Φαραώ, ὁ Θεὸς ἐπέφερε τὸ θάνατο τῶν πρωτοτόκων[17]· ἔπειτα, γιὰ νὰ συντομεύσω τὸ λόγο μου (πρέπει νὰ τὸν συντομεύσω, γιὰ νὰ μὴ ἀφήσουμε ἀνεκπλήρωτη τὴν ὑπόσχεση ἀσχολούμενοι μ' αὐτά), βγῆκαν ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Αἰγύπτου καὶ ἔφτασαν κοντὰ στὴ θάλασσα. Ὁ Φαραὼ στρατοπέδευσε πίσω ἀπὸ αὐτοὺς μὲ ἕνα πλῆθος ἁρμάτων καὶ ἀλόγων. Μόλις τότε οἱ Ἰσραηλῖτες εἶδαν τὸν παρατεταγμένο στρατό, φοβήθηκαν. Ἔφτασαν στὸ χεῖλος τῆς θάλασσας, καὶ λέει ὁ Θεὸς στὸν Μωϋσῆ· «τί φωνάζεις σὲ μένα;»[18]· ὁ Μωυσῆς ὅμως δὲν ἔλεγε τίποτα. Ἀλλά, λέει, εἶμαι Θεὸς ποὺ δὲν ἀκούω μόνο ὅσα βγαίνουν ἀπὸ τὰ χείλη, ἀλλὰ γνωρίζω καὶ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὴ καρδιά, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ἡ προσευχὴ δὲν ἔγκειται στὴν κραυγή, ἀλλὰ στὴν ψυχή. «Γιατί φωνάζεις σὲ μένα;». Τὰ χείλη του βέβαια δὲν μιλοῦσαν, φώναζε ὅμως ἡ καρδιά του· διότι ἡ προσευχὴ ζητεῖται ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ ψυχὴ καὶ ὄχι ἀπὸ δυνατὴ κραυγή. «Τί φωνάζεις σὲ μένα;». Ἅπλωσε τὸ ραβδὶ ποὺ ἔχεις στὸ χέρι σου πάνω στὸ νερὸ καὶ πέρασε σὺ καὶ ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖτες. Ἅπλωσε καὶ ὁ Μωϋσῆς τὸ ραβδὶ ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι του, χτύπησε τὸ νερὸ καὶ ἡ ἀπειθάρχητη ροὴ τοῦ νεροῦ ἔγινε ξηρὰ καὶ τὸ νερὸ ἄλλαξε τὴ φύση του. Τέτοια δηλαδὴ εἶναι τὰ στοιχεῖα, μὲ ἕνα νεῦμα τοῦ Θεοῦ μεταβάλλουν τὶς ἰδιότητες τῆς φύσεώς τους καὶ συγκρατοῦν τὴν ἐνέργειά τους. Γιατὶ σὰν ὑπηρέτρια εὐγνώμων ἡ θάλασσα, βλέποντας τὸν δοῦλο τοῦ Κυρίου της, συμμορφώθηκε καὶ ὑπάκουσε. Καὶ ὑπάκουσε, ὄχι ἐπειδὴ σεβόταν τὸ ξερὸ ξύλο, ἀλλὰ ἐξαιτίας ἐκείνου ποὺ ἐπρόκειτο νὰ σταυρωθεῖ στὸ ξύλο. Εἶδε λοιπὸν τὴν εἰκόνα, καὶ ἀμέσως κατάλαβε τὴν ἀλήθεια καὶ ὑποχώρησε. «Πέρασε», λέει, «σὺ καὶ ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖτες».

Στὴ συνέχεια πέρασε αὐτὸς καὶ ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖτες· πίσω τους ὅμως ἀκολούθησαν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καταδιώκοντάς τους, καὶ ὁ Φαραὼ καὶ τὰ ἅρματά του καὶ οἱ ἱππεῖς. Ἔπειτα, ὅταν πέρασαν οἱ Ἰσραηλῖτες, ἐπανῆλθε τὸ νερὸ καὶ κάλυψε τοὺς Αἰγυπτίους. Πές μου λοιπόν, Ἰουδαῖε, πῶς τὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος ἔχει δύο ἐνέργειες, καὶ τὸν ἕνα τὸν πνίγει, ἐνῶ τὸν ἄλλον τὸν ζωοποιεῖ; Πές μου πῶς ἐκείνη ἡ θάλασσα, ἐνῶ εἶναι μία στὴ φύση, ἄλλους τοὺς ζωοποίησε, ἄλλους τοὺς σκότωσε καὶ ἄλλους τοὺς ἔπνιξε, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἔγινε δρόμος, ἂν καὶ

το, καίτοι μία ἦν ἡ ἄτακτος ρύμη τῶν ὑδάτων; Καὶ πῶς τοὺς μὲν δούλων δίκην ἠδέσθη, ἐν ἐκείνοις δὲ βαρβάρων τρόπον ἐμιμήσατο; Ἑρμήνευσόν μοι τοῦτο, ὦ Ἰουδαῖε, ὁ ἀπιστῶν τῷ σταυρῷ, πῶς τὸ αὐτὸ ὕδωρ ἐκείνους ἔπνιξε, καὶ τούτους ἔσωσεν; Ἓν ἦν τὸ ὕδωρ, μία ἡ θάλασσα, καὶ τῶν μὲν οὔτε πόδα ἔβρεξε, τῶν δὲ οὔτε ἴχνος ἀφῆκεν, ἀλλ' ἅπαντας λαβοῦσα ἐκάλυψε τῷ ὕδατι καὶ κοινὸν τάφον εἰργάσατο ἡ θάλασσα παντὶ τῷ δήμῳ τῶν Αἰγυπτίων. Εἰπέ μοι οὖν τοῦτο πῶς ἐγένετο. Ὁρᾷς πῶς ἡ σκιὰ προῆλθεν, ἵνα πιστευθῇ ἡ ἀλήθεια; πῶς ἐκεῖνα μὲν σκιά, ταῦτα δὲ ἀλήθεια; ἐκεῖνα σκιά, ταῦτα δὲ πράγματα; Ὁρᾷς, ὡς εἶπον, ὅταν μέλλῃ ὁ Θεὸς διοικεῖν πρᾶγμά τι ξένον, προδιατυποῖ πρῶτον καὶ σκιαγραφεῖ, ἵνα οὕτω προελθοῦσα ἡ ἀλήθεια εὐπρόσδεκτος γένηται; Ἀνάγκη γὰρ τὴν εἰκόνα ὑποδεεστέραν εἶναι τῆς ἀληθείας· εἰ δὲ αὐτοτελὴς ἦν, οὐκ ἔτι σκιά, ἀλλὰ ἀλήθεια. Προέλαβέ τε ἡ σκιά, καὶ ἦλθεν ἡ ἀλήθεια τῶν χρωμάτων καὶ ἔδειξε καθαρὰν τὴν εἰκόνα. Ἐκεῖνα τύποι, ταῦτα πράγματα· οἷον καὶ ἐπὶ τοῦ προβάτου γέγονεν.

Ἔμελλε τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ ἐλευθεροῦσθαι ἡ οἰκουμένη καὶ κατάρας ἀπαλλάτεσθαι. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο πάλιν μέγα ἦν τὸ θαῦμα καὶ ἄπιστον παρὰ τῇ ἀγνώμονι ψυχῇ τῶν Ἰουδαίων, προδιοικεῖ ὁ Θεὸς καὶ προδιατυποῖ διὰ τοῦ προβάτου· τῶν γὰρ Αἰγυπτίων τὰ πρωτότοκα μέλλων ἀπολλύειν, ἵνα μὴ συναναιρεθῶσι καὶ τὰ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Τί οὖν; Ἵνα γένηται, φησὶν ὁ Μωυσῆς, μήποτε ὁ ὀλοθρεύων ἄγγελος συνολοθρεύσῃ τὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρωτότοκα. Τί οὖν λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός; «παράγγειλον τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, καὶ λαβέτωσαν πρόβατον ἄμωμον, ἄρσεν, ἐνιαύσιον, κατὰ συγγενείας αὐτῶν· κἂν μὴ εὐπορῶσι», φησί, «γείτων γείτονα συγκαλέσει καὶ συγγένεια συγγένειαν συγκαλέσει, καὶ οὕτω λαβόντες τὸ πρόβατον, πρόβατον ἄμωμον, ἄρσεν, ἐνιαύσιον, θύσατε», φησί, «κατὰ συγγενείας καὶ κατ' οἴκους πατριῶν. Καὶ τὰ μὲν κρέα αὐτοῦ φάγεσθε ὀπτά, πυρὶ μηδὲν ἐξ αὐτῶν καταλείψεται, τὸ δὲ αἷμα αὐτοῦ χρίσατε εἰς τὰς φλιὰς ὑμῶν. Φάγεσθε δὲ αὐτό», φησί, «περιεζωσμένοι τὴν ὀσφῦν· τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν· καὶ τοῦτο ὡς ὁδοιπόρου σχῆμα· οἱ λύχνοι ὑμῶν καιόμενοι». Διατί; Ἑσπέρα γὰρ ἦν καταλαμβάνουσα. Καὶ διατί οὕτως ἔδεσθε ὡς ὁδοιπόροι; Διατί; Ἐγὼ λέγω. Καὶ διὰ τὸν τύπον καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν· ἐπειδὴ πολλάκις

---

19. Ἐξ. 12,2–11.

ἦταν μία ἡ ἀπειθάρχητη ροὴ τοῦ νεροῦ; Καὶ γιατί ἐκείνους ποὺ ἦταν δοῦλοι τοὺς σεβάστηκε, ἐνῶ στοὺς ἄλλους ἐφάρμοσε βαρβαρικὸ τρόπο; Ἑρμήνευσέ μου το αὐτό, Ἰουδαῖε, σὺ ποὺ δὲν πιστεύεις στὸ σταυρό, πῶς τὸ ἴδιο νερό, ἐκείνους τοὺς ἔπνιξε, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔσωσε; Ἕνα ἦταν τὸ νερό, μία ἡ θάλασσα, καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν δὲν ἔβρεξε οὔτε τὰ πόδια, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους δὲν ἄφησε οὔτε ἴχνος, ἀλλὰ παίρνοντάς τους ὅλους τοὺς κάλυψε μὲ τὸ νερό, καὶ ἀποτέλεσε ἡ θάλασσα κοινὸ τάφο γιὰ ὅλο τὸν λαὸ τῶν Αἰγυπτίων; Πές μου λοιπόν, πῶς ἔγινε αὐτό; Βλέπεις πῶς προῆλθε ἡ σκιά, γιὰ νὰ πιστευθεῖ ἡ ἀλήθεια; πῶς ἐκεῖνα εἶναι σκιά, ἐνῶ αὐτὰ ἀλήθεια; Ἐκεῖνα εἶναι σκιά, ἐνῶ αὐτὰ πραγματικότητα; Βλέπεις, ὅπως εἶπα, ὅτι, ὅταν ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ φανερώσει ἕνα πρᾶγμα παράδοξο, πρῶτα τὸ προτυπώνει καὶ τὸ σκιαγραφεῖ, ὥστε, ὅταν θὰ ἐμφανισθεῖ ἡ ἀλήθεια, νὰ γίνει εὐπρόσδεκτη; Γιατὶ κατ' ἀνάγκη ἡ εἰκόνα εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Ἂν ἦταν ἐπαρκής, τότε δὲ θὰ ἦταν σκιά, ἀλλὰ ἀλήθεια. Προηγήθηκε ἡ σκιά, καὶ ἦρθε ἡ ἀλήθεια τῶν χρωμάτων καὶ παρουσίασε τὴν εἰκόνα καθαρή. Ἐκεῖνα ἦταν τύποι, αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε καὶ μὲ τὸ πρόβατο.

Ἐπρόκειτο μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ νὰ λυτρωθεῖ ἡ οἰκουμένη καὶ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κατάρα. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ τὸ θαῦμα ἦταν μεγάλο καὶ ἀπίστευτο στὴν ἀχάριστη ψυχὴ τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἐμφανίζει προηγουμένως ὁ Θεὸς καὶ τὸ προεικονίζει μὲ τὸ πρόβατο· ὅταν δηλαδὴ θὰ ἀφάνιζε τὰ πρωτότοκα παιδιὰ τῶν Αἰγυπτίων, νὰ μὴ ἐξοντωθοῦν μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ τὰ πρωτότοκα παιδιὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Τί κάνει λοιπόν; Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, λέει ὁ Μωϋσῆς, νὰ φονεύσει ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου καὶ τὰ πρωτότοκα παιδιὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, τί κάνει; Λέει σ' αὐτὸν ὁ Θεός· «Παράγγειλε στοὺς Ἰσραηλίτες νὰ πάρουν πρόβατο ἁγνό, ἀρσενικό, ἑνὸς ἔτους, ἕνα σὲ κάθε οἰκογένεια· καὶ ἂν δὲν εἶναι εὔποροι», λέει, «ὁ γείτονας νὰ φωνάζει καὶ τὸν γείτονα, καὶ οἱ συγγενεῖς τοὺς συγγενεῖς, καὶ ἔτσι, ἀφοῦ λάβετε τὸ πρόβατο, πρόβατο ἁγνό, ἀρσενικό, ἑνὸς ἔτους, θυσιάστε το», λέει, «κατὰ συγγένεια καὶ πατρικὸ σπίτι. Καὶ τὰ κρέατά του νὰ τὰ φάγετε ψητὰ στὴ φωτιὰ καὶ νὰ μὴ μείνει τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἐνῶ τὸ αἷμά του νὰ τὸ ἀλείψετε στὰ κατώφλια σας. Καὶ νὰ τὸ φᾶτε», λέει, «ἔχοντας ζωσμένη τὴ μέση σας καὶ τὰ ὑποδήματα στὰ πόδια σας· καὶ ὅλα αὐτὰ σὰν νὰ εἶστε ὁδοιπόροι· τὰ λυχνάρια σας νὰ εἶναι ἀναμμένα»[19]. Γιατί; Ἐπειδὴ πλησίαζε ἡ νύχτα. Καὶ γιατί νὰ φᾶτε σὰν νὰ εἴσαστε ὁδοιπόροι; Γιατί; Θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ· καὶ

ἐπλήγη ὁ Φαραώ, καὶ οὐκ ἀπέλυσεν αὐτούς· καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς Μωϋσῆς· πλήττεται σήμερον καὶ ἀπολύει· ἐπλήσσετο καὶ οὐκ ἀπέλυεν· ἔνατον ἐπλήγη καὶ οὐκ ἀπέλυσεν αὐτούς· τῇ δεκάτῃ δὲ ἤμελλεν αὐτοὺς ἀπολύειν· «ὁδοιπόρων», λέγει, «λάβετε σχῆμα»· μετὰ γὰρ τὸ φαγεῖν ὑμᾶς, οὐδὲν κοινὸν ὑμῖν πρὸς τὴν Αἴγυπτον· «λάβετε οὖν», φησί, «πρόβατον ἄμωμον, ἄρσεν ἐνιαύσιον, καὶ θύσατε αὐτό· καὶ χρίσατε τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τὰς φλιὰς ὑμῶν, ἵνα, ἐλθὼν ὁ ἄγγελος, κἂν δι' ἐκείνους μὴ φείσηται, διὰ τὸν τύπον τοῦ αἵματος φείσηται».

Ταῦτα οὐ διὰ τὸν ἄγγελον ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τὸ αἷμα τὸ ἐμὲ σῶσαν· οὐ γὰρ ἠδύνατο ὁ ἄγγελος τὸ παράλληλον τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἰουδαίων διαγνῶναι; ὁ τὰ πρωτότοκα εἰδώς, Αἰγυπτίους καὶ Ἑβραίους διαγνῶναι οὐκ ἴσχυσεν; Ὅταν οὖν ὀνειδίσῃ σε λέγων, 'εἰς αἷμα ἐλπίζεις;' εἰπὲ αὐτῷ, 'καὶ σὺ οὐκ αἰσχύνῃ, ἀναίσχυντε; Σὺ εἰς αἷμα προβάτου ἐσώθης, κἀγὼ εἰς αἷμα Δεσπότου οὐ σώζομαι;' Ἰουδαῖος οὖν ἐσθίων, ἐπείγεται ἀπαλλαγῆναι Αἰγύπτου, Χριστιανὸς ἐσθίων, ἐπειγέσθω ἀπαλλαγῆναι τοῦ κόσμου. Καὶ γάρ σοι ὁ Παῦλος οὕτω χρηματίζει· «ἐνδύσασθε θώρακα δικαιοσύνης· ὑποδήσασθε τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης». Ἐκεῖ ὑποδήματα, καὶ ἐνταῦθα ὑποδήματα· ἐκεῖ βακτηρία, ἐνταῦθα θώραξ· ὁ Μωϋσῆς ὡς ὁδοιπόροις, ὁ Παῦλος ὡς στρατιώταις· ἐκεῖνοι ἀπὸ γῆς εἰς γῆν, διὰ τοῦτο ὁδοιπόροι· ἐγὼ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν, διὰ τοῦτο στρατιώτης. Διὰ τί; Ὅτι ἡ ὁδός μου λῃστεύεται κατὰ τὸν ἀέρα, δαίμονές μοι ἀπαντῶσι. Διὰ τοῦτο ἔχω τὴν παρρησίαν γεγυμνωμένην, διὰ τοῦτο τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, διὰ τοῦτο τὴν ζώνην τῆς ἀληθείας· οὐ γάρ εἰμι ὁδοιπόρος μόνον, ἀλλὰ καὶ στρατιώτης. «Στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν». Ὅρα οὖν πῶς χρηματίζει Παῦλος καὶ πῶς σχηματίζει Μωϋσῆς· πῶς τὰ αἰσθητά, πῶς τὰ πνευματικά.

Σπουδάσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοί, τὸν Ἀβραὰμ μιμήσασθαι, ἵνα ξεινισθῶμεν ἐν τοῖς τούτου κόλποις, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

20. Ἐφ. 6,14–15.
21. Ματθ. 7,14.

γιὰ τὸν τύπο καὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια. Ἐπειδὴ ὁ Φαραὼ πολλὲς φορὲς δέχτηκε πληγὲς καὶ δὲν τοὺς ἐλευθέρωσε, καὶ τοὺς ἔλεγε ὁ Μωϋσῆς, σήμερα θὰ δεχθεῖ πληγὴ καὶ θὰ μᾶς ἀφήσει ἐλεύθερους, ὁ Φαραὼ ὅμως δεχόταν τὴν πληγή, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἄφηνε ἐλεύθερους (ἐννιὰ πληγὲς δέχτηκε καὶ δὲν τοὺς ἄφησε ἐλεύθερους, τὴν δέκατη φορὰ ὅμως θὰ τοὺς ἄφηνε), τοὺς λέει νὰ πάρετε σχῆμα ὁδοιπόρου· γιατί, ἀφοῦ φᾶτε, δὲν ἔχετε τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴν Αἴγυπτο. Πάρτε λοιπόν, λέει, πρόβατο ἀγνό, ἀρσενικό, ἑνὸς ἔτους, καὶ θυσιάστε το, καὶ ἀλείψετε τὸ αἷμα του στὰ κατώφλια σας, ὥστε, ὅταν ἔρθει ὁ ἄγγελος, ἂν δὲν σᾶς λυπηθεῖ ἐξαιτίας ἐκείνων, νὰ σᾶς λυπηθεῖ ἀπὸ τὸ σημάδι τοῦ αἵματος.

Αὐτὰ δὲν ἔγιναν γιὰ τὸν ἄγγελο, ἀλλὰ γιὰ τὸ αἷμα ποὺ μὲ ἔσωσε· δὲν μποροῦσε τάχα ὁ ἄγγελος νὰ διακρίνει τοὺς Αἰγυπτίους ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους; Αὐτὸς ποὺ γνώριζε τὰ πρωτότοκα, δὲν μποροῦσε νὰ ξεχωρίσει τοὺς Αἰγυπτίους ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους; Ὅταν λοιπὸν σὲ βρίσει λέγοντας, 'πιστεύεις σὲ αἷμα;', πές του· 'καὶ σὺ δὲν ντρέπεσαι, ἀδιάντροπε; Ἐσὺ σώθηκες μὲ τὸ αἷμα προβάτου, καὶ ἐγὼ δὲν σώζομαι μὲ τὸ αἷμα τοῦ Δεσπότη;' Ὁ Ἰουδαῖος λοιπὸν τρώγοντας βιάζεται νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὁ Χριστιανὸς τρώγοντας, ἂς βιαστεῖ νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο. Γιατὶ καὶ ὁ Παῦλος συνιστᾶ τὰ ἑξῆς· «ντυθεῖτε θώρακα δικαιοσύνης· φορέστε τὰ ὑποδήματα στὰ πόδια σας γιὰ νὰ εἶστε ἕτοιμοι νὰ μεταφέρετε τὸ Εὐαγγέλιο τῆς εἰρήνης»[20]. Καὶ ἐκεῖ ὑποδήματα καὶ ἐδῶ ὑποδήματα· ἐκεῖ ράβδος, ἐδῶ θώρακας· ὁ Μωϋσῆς τοὺς μιλοῦσε σὰν ὁδοιπόρους, ὁ Παῦλος σὰν στρατιῶτες· ἐκεῖνοι θὰ πήγαιναν ἀπὸ μιὰ χώρα σὲ ἄλλη, γι' αὐτὸ ὀνομάζονται ὁδοιπόροι, ἐγὼ θὰ μεταβῶ ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανό, γι' αὐτὸ ὀνομάζομαι στρατιώτης. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ δρόμος μου στὸν ἀέρα κατέχεται ἀπὸ ληστές, μὲ συναντοῦν δαίμονες. Γι' αὐτὸ ἔχω τὸ θάρρος γυμνό, γι' αὐτὸ φορῶ τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, γι' αὐτὸ φορῶ τὴ ζώνη τῆς ἀλήθειας· γιατὶ δὲν εἶμαι μόνο ὁδοιπόρος, ἀλλὰ καὶ στρατιώτης· «Εἶναι στενὸς καὶ γεμάτος θλίψεις ὁ δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ στὴ ζωή»[21]. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ μὲ τὰ πράγματα, καὶ πῶς ὁ Μωϋσῆς μὲ τὰ σχήματα (τοὺς τύπους)· πῶς εἶναι τὰ αἰσθητὰ καὶ πῶς τὰ πνευματικά.

Ἂς φροντίσουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἀγαπητοί, νὰ μιμηθοῦμε τὸν Ἀβραάμ, γιὰ νὰ φιλοξενηθοῦμε στοὺς κόλπους του, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΧΗΡΑΝ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ

α΄. Ἐν ταῖς ἡμέραις αἷς ἐνηστεύομεν ἅπαντες, τοὺς περὶ τῆς ἐλεημοσύνης πολλάκις ἑλόμενος κινῆσαι λόγους, ἐξεκρουόμην, τῆς ἑσπέρας καταλαμβανούσης καὶ τοῦ λόγου διακοπτούσης ἡμῖν τὸν δρόμον. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, τοῦ Θεοῦ τάχα συμφερόντως οἰκονομοῦντος καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν ἡμέραν τὴν περὶ τούτων ὑπερτιθέντος παραίνεσιν, ἵνα μή, κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διηρημένων ὑμῶν, οὕτως ἡ τῆς ἐλεημοσύνης παρατέθη τράπεζα σήμερον· οὐκ ἐπειδὴ μέγα τι καὶ γενναῖον ἡμεῖς ἔχομεν εἰπεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλη καὶ γεναία τῆς ἐλεημοσύνης ἡ δύναμις. Πολλὴ γὰρ τοῦ πράγματος ἡ παρρησία πρὸς τὸν Θεόν· καὶ καθάπερ τις βασιλεύουσα τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας, οὕτω μετὰ ἀδείας πολλῆς τῶν οὐρανίων ἀψίδων ἐπιβαίνειν εἴωθε, καὶ αἱ τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν ἐγκεχειρισμέναι δυνάμεις, ἂν μὲν ἴδωσι τὴν ἐλεημοσύνην ἐπιβαίνουσαν, μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς καὶ ταῖς ἄλλαις δι' αὐτῆς τὰς πύλας ἐκείνας ἀνοίγουσιν ἀρεταῖς, ἂν δὲ χωρὶς τῆς ἐλεημοσύνης ἴδωσι παραγενομένας, ἀποκλείουσι τὰς θύρας αὐταῖς. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν παρθένων δῆλον ἐκείνων, αἳ διὰ τοῦτο τῆς ἱερᾶς παστάδος ἀπεκλείσθησαν, ἐπειδὴ διηνεκὲς ἔλαιον ἐν ταῖς λαμπάσιν οὐκ εἶχον. Καὶ σκόπει μοι τὴν διαφοράν. Ἐλεημοσύνη μὲν χωρὶς παρθενίας τοὺς αὐτῆς τροφίμους εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσήγαγε, παρθενία δὲ χωρὶς ἐλεημοσύνης οὐκ ἴσχυσεν. Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη τοῦ πράγματος ἡ δύναμις, μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ τοὺς περὶ αὐτῆς δεχώμεθα λόγους. Γένοιτο δ' ἂν ἀρίστη καὶ σύντομος τοῦ πράγματος ἡ παραίνεσις, εἰ πρὸς τὴν χήραν ὑμᾶς ἀπαγάγοιμεν τὴν ἐν Σαρεφθοῖς τῆς Σιδῶνος. Τῶν γὰρ λόγοις συμβουλευόντων οἱ διὰ τῶν ἔργων παιδεύοντες ἀξιοπιστότεροι διδάσκαλοι γίνονται· διὸ καὶ ἡ χήρα ἀρίστη τοῦ πράγματος τούτου γένοιτ' ἂν ἡμῖν διδάσκαλος. Ἡμεῖς μὲν γὰρ λόγῳ

1. Γ΄ Βασ. 17,10–24.

ΟΜΙΛΙΑ
ΣΤΟΝ ΗΛΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΧΗΡΑ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗ

1. Στὶς μέρες ποὺ ὅλοι νηστεύαμε, προσπάθησα πολλὲς φορὲς νὰ κάνω λόγο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ ἐμποδιζόμουν, γιατὶ μᾶς ἔπιανε ἡ νύχτα καὶ μοῦ ἀνέκοπτε τὴν πορεία τοῦ λόγου. Καὶ αὐτὸ ἴσως νὰ ἔγινε, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὰ κανόνισε ἔτσι πρὸς τὸ συμφέρον μας, καὶ μετέθεσε τὴ παραίνεση γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ στὴ σημερινὴ μέρα, γιὰ νὰ μὴ εἴσαστε διαιρημένοι μὲ τὸ ν' ἀπουσιάζουν ὁρισμένοι ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ ἔτσι νὰ παρατεθεῖ σήμερα τὸ τραπέζι τῆς ἐλεημοσύνης. Ὄχι ἐπειδὴ ἔχω ἐγὼ νὰ σᾶς πῶ τίποτα τὸ μεγάλο καὶ γενναῖο, ἀλλὰ ἐπειδὴ μεγάλη καὶ γενναία εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης. Γιατὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἔχει πολλὴ παρρησία στὸ Θεὸ καὶ σὰν νὰ εἶναι καμμιὰ βασίλισσα τῆς πολιτείας μας, ἔτσι ἀνεβαίνει συνήθως μὲ μεγάλη ἄνεση στὶς οὐράνιες ἀψίδες, καὶ οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις, ποὺ φυλάσσουν τὶς πύλες τῶν οὐρανῶν, ἐὰν δοῦν νὰ ἀνεβαίνει ἡ ἐλεημοσύνη, ἀνοίγουν μὲ πολλὴ προθυμία τὶς πύλες ἐκεῖνες καὶ στὶς ἄλλες ἀρετές, ἐὰν ὅμως δοῦν ὅτι ἔρχονται χωρὶς τὴν ἐλεημοσύνη, κλείνουν σ' αὐτὲς τὶς πόρτες. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς παρθένες, οἱ ὁποῖες ἐξαιτίας αὐτοῦ κλείσθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸν ἱερὸ νυμφώνα, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχαν διαρκῶς λάδι στὶς λαμπάδες τους. Καὶ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τὴ διαφορά. Ἡ ἐλεημοσύνη χωρὶς τὴν παρθενία ὁδήγησε τοὺς τροφίμους της στὸν οὐρανό, ἐνῶ ἡ παρθενία χωρὶς τὴν ἐλεημοσύνη δὲν μπόρεσε. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης, γι' αὐτὸ δεχόμαστε μὲ κάθε προθυμία τοὺς λόγους γι' αὐτήν. Καὶ θὰ μποροῦσε νὰ γίνει ἄριστη καὶ συνοπτικὴ ἡ παραίνεση γι' αὐτήν, ἐὰν σᾶς μεταφέρω πρὸς τὴ χήρα ποὺ ζοῦσε στὰ Σαρεπτὰ τῆς Σιδώνας[1]. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ διδάσκουν μὲ τὰ ἔργα τους γίνονται πιὸ ἀξιόπιστοι δάσκαλοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συμβουλεύουν μὲ λόγια· γι' αὐτὸ καὶ ἡ χήρα αὐτὴ θὰ μποροῦσε νὰ γίνει σ' ἐμᾶς ἄριστη δασκάλα τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Γιατὶ ἐγὼ βέβαια

παραινοῦμεν, ἐκείνη δὲ διὰ τῶν ἔργων ὑμᾶς παιδεῦσαι δυνήσεται, τὴν ὁμότροπον ἔχουσα μεθ' αὑτῆς συνεζευγμένην.

Δύο γάρ εἰσιν αὗται αἱ χῆραι· μία μὲν ἐν τῇ Καινῇ, ἡ τὰ δύο λεπτὰ καταβαλοῦσα, μία δὲ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἡ τὸν προφήτην ὑποδέξασθαι καταξιωθεῖσα· καὶ ἀμφότεραι πρὸς τὴν αὐτὴν ἔφθασαν τῆς φιλοσοφίας ἀρετὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπεδείξαντο φιλοφροσύνην, τῇ τῶν κατορθωμάτων ὁμοιότητι τὴν συγγένειαν ἡμῖν τῶν Διαθηκῶν ἐνδεικνύμεναι. Καθάπερ γὰρ σκόπελοί τινες ὑψηλοὶ περιβεβλημένοι λιμένας, οὓς δὴ φάρους καλεῖν εἰώθασι, διὰ πάσης τῆς νυκτὸς ἄσβεστον ἔχοντες πῦρ, τοὺς πεπλανημένους κατὰ τὸ πέλαγος τῇ λαμπηδόνι τοῦ φωτὸς πρὸς τὴν τοῦ λιμένος χειραγωγοῦσιν ἀσφάλειαν, οὕτω καὶ αὗται καθάπερ τινὰς λιμένας τὴν φιλοφροσύνην περιβεβλημέναι, τῷ φωτὶ τῆς οἰκείας μεγαλοψυχίας τοὺς ἐν τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ (νυκτὸς γὰρ οὐδὲν ἄμεινον ἡμῶν ἡ ζωὴ διάκειται, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι «ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικε»), τοὺς οὖν ἐν τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ κατὰ τὸ πέλαγος τῆς φιλαργυρίας πλανωμένους καὶ γίνεσθαι μέλλοντας ὑποβρυχίους, πρὸς τὴν παρ' ἑαυτῶν καλοῦσιν ἀσφάλειαν, τὸ τῆς φιλανθρωπίας διαπαντὸς καιόμενον ἔχουσαι πῦρ καὶ διασώζουσαι τὸ τῆς ἐλεημοσύνης ἄσβεστον φῶς.

β'. Ἀλλὰ περὶ ἐκείνης μὲν ἐν ἑτέρῳ καιρῷ, τήμερον δὲ περὶ τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν. Πάντως γὰρ καὶ ταύτης ἐπαινουμένης, ἐκείνης τῶν ἐγκωμίων οἱ στέφανοι πλέκονται· ὧν γὰρ τὰ κατορθώματα ἴσα, καὶ οἱ λόγοι τῶν ἐγκωμίων κοινοί. Ἐγένετο τοίνυν κατὰ τοὺς ταύτης χρόνους λιμὸς χαλεπός· οὐχὶ ἡ γῆ δὲ καμοῦσα παρῃτήσατο τὴν φοράν, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων τὰ ἁμαρτήματα τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν ἀπεκρούσαντο. Ἐγένετο τοίνυν λιμὸς χαλεπὸς καὶ λιμῶν ἁπάντων πικρότατος, καὶ τοῦτον ἤγαγε τὸν λιμὸν ὁ μέγας Ἠλίας, καθάπερ τινὰ φοβερὸν οἰκέτην καλέσας, ὥστε τοὺς συνδούλους, τὸν Δεσπότην ὑβρίζοντας, σωφρονίσαι· μᾶλλον δὲ ἐκάλεσεν αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων τὰ ἁμαρτήματα, ἐκόμισε δὲ αὐτὸν τοῦ προφήτου τὸ στόμα, «ζῇ», γάρ φησι, «Κύριος ὁ Θεός, εἰ ἔσται ὑετός, εἰ μὴ διὰ στόματός μου». Ἦν τοίνυν ἀφόρητον κακόν· οὐδὲ γὰρ τὴν γαστέρα τῆς γῆς ἄγονον ἐποίησε μόνον ἡ φοβερὰ τοῦ προφήτου φωνή, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῶν ποταμῶν τὰ ῥεῖθρα ἀνέστειλε, καὶ οἱ χείμαρροι τότε ἐξηραίνοντο πάντες. Καὶ καθάπερ πυρετὸς λάβρος καὶ διακαὴς εἰς σώματος φύσιν ἐμπεσὼν οὐχὶ τὴν ἐπιφάνειαν

---

2. Λουκᾶ 21,2–4. 3. Πρόκειται γιὰ τὸν προφήτη Ἠλία (Γ΄ Βασ.17,10 ἑ.).
4. Ρωμ. 13,12. 5. Γ΄ Βασ. 17,1.

συμβουλεύω μὲ τὸ λόγο, ἐνῶ ἐκείνη θὰ μπορέσει νὰ σᾶς διδάξει μὲ τὰ ἔργα της, ἔχοντας συνδεδεμένη μαζί της καὶ τὴν ἄλλη ὅμοιά της.

Οἱ χῆρες αὐτὲς λοιπὸν εἶναι δύο· ἡ μία στὴν Καινὴ Διαθήκη, ποὺ ἔρριξε τὸ δίλεπτο[2], καὶ μία στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ φιλοξενήσει τὸν προφήτη[3]· καὶ οἱ δύο ἔφτασαν στὴν ἴδια ἀρετὴ τῆς εὐσέβειας καὶ ἔδειξαν τὴν ἴδια φιλοφροσύνη, ἀποδεικνύοντας σὲ μᾶς μὲ τὴν ὁμοιότητα τῶν κατορθωμάτων τους τὴ συγγένεια τῶν Διαθηκῶν. Γιατί, ὅπως κάποιοι βράχοι ψηλοί, ποὺ περιβάλλουν τὰ λιμάνια καὶ τοὺς ὁποίους συνηθίζουν νὰ ὀνομάζουν φάρους, ἔχοντας ὅλη τὴ νύχτα ἄσβηστο φῶς ὁδηγοῦν αὐτοὺς ποὺ περιπλανιῶνται στὸ πέλαγος, μὲ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ φωτός τους, στὴν ἀσφάλεια τοῦ λιμανιοῦ, ἔτσι καὶ αὐτές, ντυμένες, σὰν κάποια λιμάνια, τὴ φιλοφροσύνη, μὲ τὸ φῶς τῆς δικῆς τους μεγαλοψυχίας καθοδηγοῦν αὐτοὺς ποὺ περιπλανιῶνται σὲ πολὺ βαθειὰ νύχτα· γιατὶ ἡ ζωή μας δὲ βρίσκεται σὲ καλύτερη κατάσταση ἀπὸ τὴ νύχτα, ὅπως λέει καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι· «ἡ νύχτα προχώρησε καὶ ἡ ἡμέρα πλησίασε»[4]. Αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ περιπλανιῶνται μέσα στὴ βαθύτατη νύχτα στὸ πέλαγος τῆς φιλαργυρίας καὶ κινδυνεύουν νὰ καταποντισθοῦν, τοὺς προσκαλοῦν στὴν ἀσφάλειά τους, ἔχοντας παντοτινὰ ἀναμμένο τὸ φῶς τῆς φιλανθρωπίας καὶ διατηρώντας ἄσβηστο τὸ φῶς τῆς ἐλεημοσύνης.

2. Ἀλλὰ γιὰ ἐκείνη βέβαια θὰ μιλήσουμε σὲ ἄλλη εὐκαιρία, σήμερα ὅμως θὰ μιλήσουμε γιὰ τὴ χήρα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ὅταν ἐπαινεῖται αὐτή, καὶ ἐκείνης τὰ στεφάνια τῶν ἐγκωμίων πλέκονται· γιατὶ αὐτῶν ποὺ τὰ κατορθώματα εἶναι ἴσα, κοινοὶ εἶναι καὶ οἱ λόγοι τῶν ἐγκωμίων. Ἔγινε λοιπὸν στὰ χρόνια αὐτῆς φοβερὴ πείνα· ὄχι γιατὶ ἡ γῆ κουρασμένη ἔπαυσε νὰ εἶναι εὔφορη, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ ἁμαρτίες τῶν ἀνθρώπων ἀπομάκρυναν τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Ἔγινε λοιπὸν πείνα φοβερὴ καὶ πείνα πιὸ ὀδυνηρὴ ἀπὸ ὅλες, καὶ αὐτὴ τὴν πείνα τὴν ἔφερε ὁ μεγάλος Ἠλίας, καλώντας την σὰν κάποιο φοβερὸ ὑπηρέτη γιὰ νὰ συνετίσει τοὺς ὁμοδούλους του ποὺ ἀτίμαζαν τὸ Θεό· ἢ καλύτερα τὴν προκάλεσαν οἱ ἁμαρτίες τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τὴν ἔφερε τὸ στόμα τοῦ προφήτη· γιατὶ λέει, «στὸ ὄνομα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ βρέξει, παρὰ μόνο ὅταν ἐγὼ πῶ μὲ τὸ στόμα μου νὰ βρέξει»[5]. Ἦταν λοιπὸν ἀνυπόφορο τὸ κακό· γιατὶ δὲν εἶχε κάνει μόνο τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ἄγονα ἡ φοβερὴ φωνὴ τοῦ προφήτη, ἀλλὰ σταμάτησε καὶ τὰ νερὰ τῶν ποταμιῶν καὶ ζηραίνονταν τότε ὅλοι οἱ χείμαρροι. Καὶ ὅπως, ὅταν στὸ σῶμα πέσει ἀπότομος καὶ ψηλὸς πυρετός, δὲν ξηραίνει μόνο τὴν

ξηραίνει μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ χωρήσας τὸ βάθος, αὐτὴν τῶν ὀστῶν καταφρύγει τὴν φύσιν, οὕτω καὶ ὁ τότε γενόμενος αὐχμός, οὐχὶ τὴν ὄψιν τῆς γῆς κατέκαυσε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς λαγόνας ἐλθών, πᾶσαν κάτωθεν ἀνέσπασε τὴν νοτίδα.

Τί οὖν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν προφήτην; «Ἀνάστηθι», φησί, «καὶ πορεύθητι εἰς Σαρεφθὰ τῆς Σιδῶνος· ἐκεῖ ἐντελοῦμαι γυναικὶ χήρᾳ τοῦ διαθρέψαι σε». Τί τοῦτο; Ἐπὶ τῆς οἰκείας οὐδεμιᾶς ἀπέλαυσε φιλοφροσύνης, καὶ εἰς τὴν ἀλλοτρίαν αὐτὸν πέμπεις καὶ πρὸς γυναῖκα χήραν; Εἰ γὰρ εὔπορος ἦν, εἰ γὰρ πλουσιωτάτη, εἰ γὰρ αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος γυνή, εἰ γὰρ ταμεῖα πολλῶν εἶχεν ἐμπεπλησμένα γεννημάτων, οὐκ ἂν αὐτῆς μᾶλλον τῆς γῆς τὴν προαίρεσιν ἀπεστείρωσεν ὁ τοῦ λιμοῦ φόβος; Ἵνα οὖν μὴ ταῦτα ὁ προφήτης λέγῃ, μηδὲ διαλογίζηται, διὰ τοῦτο αὐτὸν πρότερον διὰ τῶν κοράκων ἔθρεψε, μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν λέγων διὰ τῶν γενομένων ὅτι, εἰ τὴν ἄλογον φύσιν ξενοδοχῆσαί σε παρεσκεύασα, πολλῷ μᾶλλον ἡ λογικὴ πεισθήσεται τοῦτο ποιῆσαι.

γ'. Διὰ τοῦτο μετὰ τοὺς κόρακας ἡ χήρα. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν προφήτην ὑπόδικον γενόμενον γυναικός, τὴν οὐρανομήκη καὶ θείαν ψυχὴν ἐκείνην, τὸν γενναῖον καὶ ὑψηλὸν Ἠλίαν, ὥσπερ ἀλήτην τινὰ καὶ προσαίτην πρὸς τὰς θύρας τῆς χήρας ἐρχόμενον καὶ τὸ στόμα, ὃ τὸν οὐρανὸν ἔκλεισε, τὰς τῶν προσαιτούντων φθεγγόμενον φωνάς, 'δός μοι ἄρτον, δός μοι ὕδωρ', ἵνα σὺ μάθῃς ὅτι οὐδὲν οὕτως ἐπιτήδειον, ὡς γυναικὸς οἰκία χήρας, καὶ σκηνὴ πενίας γέμουσα, καὶ πλούτου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πλούτου κακῶν ἀπηλλαγμένη. Καθαρὸν γὰρ θορύβων ἦν τὸ χωρίον καὶ πάσης φιλοσοφίας μεστὸν καὶ λιμένος παντὸς εὐδιώτερον. Τοιαῦτα δὴ μάλιστα ἐνδιαιτήματα τῶν ἁγίων ἐπιζητοῦσιν αἱ ψυχαί.

Ἀπῄει τοίνυν πρὸς τὴν χήραν ὁ προφήτης, τῆς ἰουδαϊκῆς μισοξενίας ἔλεγχον ἐσομένην· ἀπῄει πρὸς τὴν χήραν, διδάσκων ἅπαντας ὅτι δικαίως ἐκείνην τὴν κόλασιν ὑπομένουσιν Ἰουδαῖοι. Καὶ γὰρ ὅταν μέλλῃ τινὰς κολάζειν ὁ Θεός, οὐχ ἁπλῶς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, οὐδὲ τῇ τῆς οἰκείας κρίσεως ἀρκεῖται ψήφῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν πραγμάτων ἀπολογεῖται, ὥσπερ ἐν κοινῷ δικαστηρίῳ κρινόμενος ταῖς τῶν πολλῶν ὑπονοίαις. Καὶ καθάπερ οἱ δικάζοντες, ὅταν μέλλωσί τινα τὴν ἐπὶ θάνατον ἄγειν ὁδόν, ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος προκαθίσαντες καὶ τὰ παραπετάσματα συνελκυσθῆναι κελεύσαντες καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς περιστήσαντες ἅπασαν, οὕτω καθάπερ ἐν θεάτρῳ κοινῷ δικάζον-

6. Γ' Βασ. 17,9.

ἐπιφάνειά του, ἀλλὰ προχωρώντας στὸ βάθος καταξηραίνει καὶ τὰ ἴδια τὰ κόκκαλα, ἔτσι καὶ ἡ πείνα ποὺ συνέβηκε τότε δὲν κατέκαυσε μόνο τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, ἀλλά, εἰσχωρώντας στὰ σπλάχνα της, ἐξαφάνισε κάθε ὑγρασία.

Τί λέει λοιπὸν ὁ Θεὸς στὸν προφήτη; «Σήκω», λέει, «καὶ πήγαινε στὰ Σαρεπτὰ τῆς Σιδώνας· ἐκεῖ θὰ δώσω ἐντολὴ σὲ μιὰ γυναίκα χήρα νὰ σὲ συντηρήσει»[6]. Γιατί αὐτό; Στὴν πατρίδα του δὲν ἀπόλαυσε καμμιὰ φιλοφρόνηση, καὶ τὸν στέλνεις σὲ ξένη χώρα καὶ σὲ γυναίκα χήρα; Γιατί, ἂν ἦταν εὔπορη, ἂν ἦταν πολὺ πλούσια, ἂν ἦταν γυναίκα τοῦ ἴδιου τοῦ βασιλιᾶ, ἐὰν εἶχε τὶς ἀποθῆκες γεμάτες μὲ πολλὰ γεννήματα, δὲν θὰ ἔκανε περισότερο ἄγονη τὴν διάθεση αὐτῆς τῆς γῆς ὁ φόβος τῆς πείνας; Γιὰ νὰ μὴ λέει οὔτε νὰ σκέφτεται τέτοια ὁ προφήτης, γι' αὐτὸ προηγουμένως τὸν συντήρησε μὲ κόρακες, σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε μὲ αὐτὰ ποὺ ἔγιναν ὅτι, ἐὰν προετοίμασα τὴν ἄλογη φύση νὰ σὲ φιλοξενήσει, πολὺ περισσότερο θὰ πεισθεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἡ λογικὴ φύση.

3. Γι' αὐτὸ μετὰ τοὺς κόρακες ἔρχεται ἡ χήρα. Καὶ ἔβλεπε κανεὶς τὸν προφήτη νὰ περιμένει τὴν ἀπόφαση τῆς γυναίκας, ἐκείνη τὴν οὐρανομήκη καὶ θεϊκὴ ψυχή, τὸν γενναῖο καὶ ὑπέροχο Ἠλία νὰ ἔρχεται σὰν κάποιος ἀλήτης καὶ ζητιάνος στὴν πόρτα τῆς χήρας, καὶ τὸ στόμα, ποὺ ἔκλεισε τὸν οὐρανό, νὰ λέει τὰ λόγια τῶν ζητιάνων, 'δός μου ψωμί, δός μου νερό', γιὰ νὰ μάθεις ἐσὺ ὅτι τίποτα δὲν εἶναι τόσο κατάλληλο, ὅσο τὸ σπίτι τῆς χήρας γυναίκας καὶ ἡ σκηνὴ ἡ πάμφτωχη, ποὺ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸν πλοῦτο καὶ τὰ κακὰ ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτόν. Γιατὶ ὁ τόπος ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ταραχές, γεμάτος ἀπὸ κάθε ἀρετὴ καὶ πιὸ ἤρεμος ἀπὸ κάθε λιμάνι. Τέτοια δηλαδὴ καταλύματα ἀναζητοῦν προπάντων οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων.

Πῆγε λοιπὸν ὁ προφήτης στὴ χήρα, ἡ ὁποία θὰ γινόταν κατήγορος τῆς ἰουδαϊκῆς ἀφιλοξενίας. Πῆγε στὴ χήρα, διδάσκοντας ὅλους ὅτι δίκαια ὑποφέρουν ἐκείνη τὴν κόλαση τῆς πείνας οἱ Ἰουδαῖοι. Γιατὶ ὅταν πρόκειται νὰ τιμωρήσει κάποιους ὁ Θεὸς δὲν ἐπιβάλλει τὴν τιμωρία στὴν τύχη, οὔτε ἀρκεῖται στὴν ἀπόφαση τῆς δικῆς του κρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπολογεῖται στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ πράγματα, σὰν νὰ κρίνεται σὲ κοινὸ δικαστήριο ἀπὸ τὶς σκέψεις τῶν πολλῶν. Καὶ ὅπως οἱ δικαστές, ὅταν πρόκειται νὰ στείλουν κάποιον στὸ θάνατο, ἀφοῦ καθίσουν πάνω σὲ ψηλὸ βῆμα καὶ δώσουν ἐντολὴ νὰ τραβηχτοῦν τὰ παραπετάσματα, καὶ στήσουν γύρω τους ὁλόκληρη τὴν πόλη, ἔτσι δικάζουν τὸν ὑπόδικο σὰν σὲ κοινὸ θέατρο, κάνοντας τὶς ἐρωτήσεις τους μπρο-

τες πρὸς τὸν κατάδικον, ὑπὸ ταῖς ἁπάντων ὄψεσι καὶ ἀκοαῖς τὰς πεύσεις ποιούμενοι καὶ τὰ ὑπομνήματα τῶν ἐκείνοις τετολμημένων ἀναγνωσθῆναι κελεύοντες, καὶ αὐτὸν τὸν ὑπεύθυνον τῶν αὐτῷ τετολμημένων γενέσθαι κατήγορον παρασκευάζοντες, τότε τὴν ψῆφον ἐπάγουσιν, οὕτω καὶ ὁ Θεός, καθάπερ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος, τοῦ τῶν Γραφῶν κηρύγματος προκαθίσας καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν περιστήσας, ὑπὸ ταῖς ἁπάντων ὄψεσι καὶ ἀκοαῖς ποιεῖται τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἐξέτασιν, οὐχ ὑπομνήματα ἀναγνωσθῆναι κελεύων, οὐδὲ γράμματα παράγων εἰς μέσον, ἀλλ' αὐτοῖς ἡμᾶς τοῖς τῶν καταδίκων ἐφιστῶν ἁμαρτήμασιν.

δ'. Ὅτε γοῦν τοὺς χαλεποὺς κεραυνοὺς κατὰ τῶν Σοδομιτῶν ἀφεῖναι ἤμελλε καὶ δήμους καὶ πόλεις ἀναρπάζειν ἐκ μέσου τῆς χώρας διὰ τῆς φοβερᾶς φλογὸς ἐκείνης, ὅτε τὸ καινὸν καὶ παράδοξον ὑετὸν ἐπὶ τὴν γῆν ἠφίει, τοῦ προτέρου φρικωδέστερον ὄντα, ὃν πρῶτον καὶ μόνον ἥλιος ἐπεῖδεν· ἐπεὶ τοιοῦτον πρὶν ἢ τὴν κόλασιν ταύτην ἐπαγαγεῖν, ἔδειξε τῶν μελλόντων κολάζεσθαι τὴν πονηρίαν ἡμῖν, οὐχὶ γράμματα ἀναγινώσκων, καθάπερ ἔφην, ἀλλ' αὐτὰ εἰς μέσον παραγαγὼν τὰ ἁμαρτήματα. Διὰ τοῦτο γοῦν ἔπεμψε τοὺς ἀγγέλους, οὐχ ἵνα τὸν Λὼτ ἐξαγάγωσι μόνον, ἀλλ' ἵνα σοι δείξωσι τὴν παρανομίαν ἐκείνων, ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ὁ Λὼτ ὑπεδέξατο, τὴν οἰκίαν ἐπολιόρκουν τοῦ ξενοδόχου πάντες, περιιστάντες κύκλῳ. Ἐστρατήγει δὲ τῆς πολιορκίας ἄτοπος ἔρως καὶ μίξεως ἐπιθυμία παρανόμου καὶ ἡλικίας καὶ φύσεως ὅρους ὑπερβαίνουσα. Οὐδὲ γὰρ νεανίσκοι περιέστησαν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ πρεσβῦται· καὶ οὐδὲ ἡ πολιὰ τὴν λύτταν κατέπαυσεν, οὐδὲ τὸ γῆρας τὴν μανίαν ἔσβεσεν, ἀλλ' ἦν ἰδεῖν ἐν λιμένι ναυάγιον, ἐν γήρᾳ παράνομον ἐπιθυμίαν. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστησαν τῆς παρανομίας, ἀλλὰ τοῦ Λὼτ ὑποσχομένου τὰς ἑαυτοῦ παραδώσειν θυγατέρας, οὐδὲ οὕτως ἀφίσταντο, ἀλλ' ἐπέκειντο, λέγοντες μὴ πρότερον ἀποστήσεσθαι, ἕως ἂν τοὺς ἄνδρας λάβωσι, καὶ μεγάλα ἠπείλουν δώσειν κακὰ τῷ τὰς ἑαυτοῦ θυγατέρας ὑποσχομένῳ δώσειν διὰ τὴν εἰς τους ξένους τιμήν. Εἶδες πῶς πανταχόθεν ἔδειξε τῶν Σοδομιτῶν τὴν κακίαν, καὶ τότε τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγεν;

Ἵνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὁρῶν κολαζομένους αὐτοὺς κατακλασθῇς διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, μηδὲ μετ' ἐκείνων ἐγκαλῇς τῷ Θεῷ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Θεοῦ κατακρίνῃς ἐκείνους, προλαβὼν τῇ τῆς πονηρίας

7. Ἡ βροχὴ ποὺ ὑπαινίσεται ἐδῶ ὁ συγγραφέας εἶναι προφανῶς ἡ βροχὴ τοῦ κατακλυσμοῦ (Γεν. 7,4 καὶ 11).

στὰ σὲ ὅλους, καὶ ἀφοῦ δώσουν ἐντολὴ νὰ διαβαστοῦν τὰ πρακτικὰ γιὰ ὅσα διέπραξαν ἐκεῖνοι καὶ τὸ δικαίωμα στὸν κατηγορούμενο νὰ γίνει κατήγορος τῶν ἐγκλημάτων του, τότε ἐκδίδουν τὴν ἀπόφαση, ἔτσι καὶ ὁ Θεός· ἀφοῦ πρῶτα καθίσει, σὰν σὲ βῆμα ψηλό, δηλαδὴ στὸ κήρυγμα τῆς Γραφῆς, καὶ στήσει γύρω του ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἐξετάζει τὰ ἁμαρτήματα μπροστὰ σὲ ὅλους, χωρὶς νὰ δίνει ἐντολὴ νὰ διαβαστοῦν πρακτικά, οὔτε νὰ παρουσιάζει γραπτὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ παρουσιάζει σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους τὰ ἁμαρτήματα τῶν καταδίκων.

4. Ὅταν λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ρίξει ἐναντίον τῶν Σοδομιτῶν τοὺς φοβεροὺς κεραυνούς του καὶ νὰ ἐξαφανίσει λαοὺς καὶ πόλεις ἀπὸ τὴ χώρα μὲ ἐκείνη τὴ φοβερὴ φλόγα, ὅταν ἔρριχνε στὴ γῆ τὴν καινούργια καὶ παράξενη ἐκείνη βροχή, ποὺ ἦταν πιὸ φρικτὴ ἀπὸ τὴν πρώτη ποὺ μόνο ὁ ἥλιος εἶχε δεῖ[7], ἐπειδὴ ἦταν τέτοιο τὸ γεγονός, προτοῦ νὰ ἐπιβάλει τὴν τιμωρία αὐτή, ἔδειξε σὲ μᾶς τὴν κακία ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τιμωρηθοῦν, χωρὶς νὰ διαβάζει γραπτὰ στοιχεῖα, ὅπως εἶπα, ἀλλὰ παρουσιάζοντας τὰ ἴδια τὰ ἁμαρτήματά τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἔστειλε τοὺς ἀγγέλους, ὄχι μόνο γιὰ νὰ βγάλουν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τὸν Λώτ, ἀλλὰ γιὰ νὰ σοῦ δείξουν τὴν παρανομία ἐκείνων, πρᾶγμα βέβαια ποὺ καὶ ἔγινε. Γιατί, ἐπειδὴ τοὺς ὑποδέχτηκε ὁ Λώτ, πολιορκοῦσαν ὅλοι τὸ σπίτι αὐτοῦ ποὺ τοὺς φιλοξένησε, ἀφοῦ τὸ περικύκλωσαν. Καὶ τοὺς ὁδηγοῦσε στὴν πολιορκία αὐτὴ ἀφύσικος ἔρωτας καὶ ἐπιθυμία παράνομης σαρκικῆς ἐπαφῆς, ποὺ ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἡλικίας τους. Γιατὶ δὲν εἶχαν περικυκλώσει τὸ σπίτι μόνο νεαροί, ἀλλὰ καὶ ἡλικιωμένοι· καὶ οὔτε τὰ ἄσπρα μαλλιά τους κατέστειλαν τὴ λύσσα, οὔτε τὰ γηρατειά τους ἔσβησαν τὴν μανία τους, ἀλλὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ δεῖ ναυάγιο μέσα σὲ λιμάνι, στὰ γηρατειὰ παράνομη ἐπιθυμία. Καὶ δὲν σταμάτησαν οὔτε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς παρανομίας, ἀλλά, ἐνῶ ὁ Λὼτ τοὺς ὑποσχόταν ὅτι θὰ τοὺς παραδώσει τὶς θυγατέρες του, δὲν ἀπομακρύνονταν, ἀλλὰ ἐπέμεναν λέγοντας, ὅτι δὲν θὰ φύγουν, ἂν πρῶτα δὲν πάρουν καὶ τοὺς ἄνδρες· καὶ ἀπειλοῦσαν ὅτι θὰ προξενήσουν μεγάλα κακὰ σ' αὐτὸν ποὺ ὑποσχόταν νὰ τοὺς παραδώσει τὶς θυγατέρες του, γιὰ νὰ περισώσει τὴν τιμὴ τῶν ξένων. Εἶδες ὅτι πρῶτα ἔδειξε ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς τὴν κακία τῶν Σοδομιτῶν καὶ ἔπειτα πρόσθεσε τὴν τιμωρία;

Γιὰ νὰ μὴ λυπηθεῖς λοιπὸν ἀργότερα, βλέποντάς τους νὰ τιμωροῦνται μὲ τόσο μεγάλη καταστροφή, καὶ νὰ μὴ κατηγορεῖς μαζὶ μ' ἐκείνους τὸ Θεό, ἀλλὰ νὰ τοὺς κατακρίνεις μαζὶ μὲ τὸ Θεό, προλαμβάνο-

ἀποδείξει, πάντα προανήρπασεν αὐτῶν τὸν ἔλεον, τῆς πρὸς αὐτοὺς συμπαθείας ἀπαγαγὼν ἡμᾶς, ὃ δὴ καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ προφήτου πεποίηκεν. Ἵνα μὴ θεωρῶν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διαφθειρομένους τοὺς Ἰουδαίους ἀλγῇς, δείκνυσί σοι τὴν ἀπανθρωπίαν αὐτῶν καὶ τὴν ὠμότητα καὶ τῆς φιλοξενίας τὴν σπάνιν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐχ ὑπεδέξαντο τὸν προφήτην, ἀλλὰ καὶ ἀποκτείνειν ἠπείλουν, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν Θεοῦ ῥημάτων. Οὐ γὰρ εἶπεν, «ἀναχώρησον», μόνον, ἀλλὰ καί «κρύβηθι». Οὐκ ἀρκεῖ γάρ σοι πρὸς σωτηρίαν ἡ φυγή, ἀλλὰ δεῖ καὶ λαθεῖν μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας· δῆμος γάρ ἐστιν ἰουδαϊκός, δῆμος αἱμάτων διψῶν προφητικῶν καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἐμμελετήσας σφαγαῖς· ἀπὸ τῶν προφητικῶν αἱμάτων ἀεὶ τὰς ἑαυτῶν ᾕμαξαν δεξιάς. Καί, ὅτε μὲν ἐκ τῆς Ἰουδαίας αὐτὸν ἐξέπεμψεν, «ἄπελθε καὶ κρύβηθί» φησιν, ὅτε δὲ πρὸς τὴν χήραν ἀπέστελλεν, «ἐγώ», φησίν, «ἐντελοῦμαι αὐτῇ». Ὁρᾷς πῶς ἐκεῖθεν μὲν φεύγοντα μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας τοῦτο ποιῆσαι προστάττει, ἐνταῦθα δὲ καταφεύγοντα μετὰ πολλῆς παρρησίας καὶ τοῦ θάρρους ἀπιέναι κελεύει;

ε΄. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλά τι καὶ ἕτερον ᾠκονόμηται διὰ τῆς τοῦ προφήτου πρὸς τὴν χήραν παρουσίας. Ἵνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὁρῶντές τινες τὸν Χριστόν, μετὰ τὰς πολλὰς καὶ ἀφάτους εὐεργεσίας τὰς ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, μετὰ τοὺς μυρίους νεκρούς, οὓς ἀνέστησε, μετὰ τοὺς τυφλούς, οὓς ἀναβλέψαι ἐποίησε, μετὰ τοὺς λεπρούς, οὓς ἐκάθηρε, μετὰ τοὺς δαίμονας, οὓς ἀπήλασε, μετὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ σωτήριον διδασκαλίαν, παρὰ μὲν τῶν εὐεργετηθέντων ἐλαυνόμενον, παρὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι τιμώμενον οὐδὲ τοιοῦτον εἰδότων οὔτε ἀκηκοότων, θαυμάζωσι, διαπορῶσι καὶ ἄπιστον τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζωσιν, ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου διὰ τῶν δούλων τὴν ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην διδάσκει καὶ τῶν ἐθνῶν φιλοφροσύνην ἡμᾶς παιδεύει. Οὕτω γοῦν τὸν Ἰωσήφ, οὓς παρεγένετο θρέψων ἐκεῖνος, καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν, ἄνθρωπος δὲ βάρβαρος εἰς μεγίστην ἤγαγε τιμήν. Οὕτω τὸν Μωσέα ἀπήλασαν οἱ εὐεργετηθέντες Ἰουδαῖοι, ὑπεδέξατο δὲ ἄνθρωπος βάρβαρος Ἰωθὼρ καὶ πολλῆς αὐτὸν φιλοφροσύνης ἠξίωσεν. Οὕτω τὸν Δαυὶδ ἀπήλασε μὲν ὁ Σαοὺλ μετὰ τὴν τοῦ Γολιὰθ κεφαλήν, μετὰ τοὺς μυρίους κινδύνους, οὓς καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει πολλάκις ἐπαγομένους ἔλυσεν, ὑπεδέξατο δὲ Ἀγχούς, ὁ βαρβάρων βασιλεύς, καὶ εἰς πολλὴν ἤγαγε τι-

8. Γ΄ Βασ. 17,9.
9. Α΄ Βασ. 21,10–15, 27,1–12 κ.ά.

ντας μὲ τὴν ἀπόδειξη τῆς κακίας τους, ἀφήρεσε ἐκ τῶν προτέρων τὸν οἶκτο τους, ἀπομακρύνοντάς μας ἀπὸ τοῦ νὰ τοὺς δείξουμε συμπάθεια. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ τώρα μὲ τὸν προφήτη. Γιὰ νὰ μὴ πονᾶς βλέποντας τοὺς Ἰουδαίους νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα, σοῦ δείχνει τὴν ἀπανθρωπιά τους καὶ τὴν ὠμότητα καὶ τὴ σπάνια ἀφιλοξενία τους. Γιατὶ ὄχι μόνο δὲν ὑποδέχτηκαν τὸν προφήτη, ἀλλὰ ἀπειλοῦσαν ὅτι καὶ θὰ τὸν σκοτώσουν· καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν εἶπε μόνο «ἀναχώρησε», ἀλλὰ καὶ «κρύψου»[8]. Δὲ σοῦ φτάνει δηλαδὴ ἡ φυγὴ γιὰ νὰ σωθεῖς, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ κρυφτεῖς μὲ πολλὴ προσοχή· γιατὶ εἶναι ὄχλος ἰουδαϊκός, ὄχλος ποὺ διψάει γιὰ προφητικὸ αἷμα καὶ εἶναι συνηθισμένος σὲ σφαγὲς ἁγίων· μὲ τὰ αἵματα τῶν προφητῶν ἀνέκαθεν μάτωναν τὰ χέρια τους. Καὶ ὅταν βέβαια τὸν ἔστειλε ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰουδαία τοῦ εἶπε, «φύγε καὶ κρύψου», ὅταν ὅμως τὸν ἔστελνε στὴ χήρα, «ἐγώ», τοῦ λέει, «θὰ τῆς δώσω ἐντολή». Βλέπεις ὅτι, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ ἐκεῖ τὸν προστάζει νὰ τὸ κάνει μὲ πολλὲς προφυλάξεις, ἐνῶ ὅταν κατέφευγε ἐδῶ, τὸν προστάζει νὰ πάει μὲ πολλὴ παρρησία καὶ θάρρος;

5. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο προνοεῖται μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ προφήτη στὴ χήρα. Γιὰ νὰ μὴ ἀποροῦν ἀργότερα βλέποντας τὸ Χριστὸ ὕστερα ἀπὸ τὶς πολλὲς καὶ ἀπερίγραπτες εὐεργεσίες του στὴν Ἰουδαία, μετὰ ἀπὸ τοὺς μύριους νεκροὺς ποὺ ἀνέστησε, μετὰ ἀπὸ τοὺς τυφλοὺς ποὺ ἔκανε νὰ ξαναβροῦν τὸ φῶς τους, μετὰ ἀπὸ τοὺς λεπροὺς ποὺ καθάρισε, μετὰ ἀπὸ τοὺς δαίμονες ποὺ ἔδιωξε, μετὰ ἀπὸ τὴ θαυμάσια καὶ σωτήρια διδασκαλία του, νὰ διώχνεται ἀπὸ τοὺς εὐεργετηθέντες καὶ νὰ τιμᾶται ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ποὺ τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν γνώριζαν οὔτε εἶχαν ἀκούσει, καὶ ἔτσι νὰ θαυμάζουν καὶ ν' ἀποροῦν καὶ νὰ θεωροῦν ὅτι εἶναι ἀπίστευτο τὸ πρᾶγμα, ἀπὸ παλιὰ καὶ πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνο, μέσω τῶν δούλων, μᾶς διδάσκει τὴν ἀγνωμοσύνη τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν τὴν φιλοφροσύνη. Ἔτσι λοιπὸν τὸν Ἰωσήφ, ποὺ ἦρθε γιὰ νὰ τοὺς θρέψει, ἐπιχείρησαν νὰ τὸν σκοτώσουν, ἐνῶ ἕνας ἄνθρωπος βάρβαρος τὸν περιέβαλε μὲ πολὺ μεγάλη τιμή. Ἔτσι ἔδιωξαν καὶ τὸν Μωϋσῆ οἱ Ἰουδαῖοι ποὺ εὐεργετήθηκαν, τὸν ὑποδέχτηκε ὅμως ἕνας ἄνθρωπος βάρβαρος, ὁ Ἰωθώρ, καὶ τοῦ φέρθηκε μὲ πολλὴ φιλοφροσύνη. Ἔτσι τὸν Δαβὶδ τὸν ἔδιωξε ὁ Σαοὺλ μετὰ ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Γολιάθ, μετὰ ἀπὸ τοὺς μύριους κινδύνους ποὺ εἶχαν παρουσιασθεῖ πολλὲς φορές, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχε ἀπαλλάξει καὶ αὐτὸν καὶ τὴν πόλη, τὸν ὑποδέχτηκε ὅμως ὁ βασιλιὰς τῶν βαρβάρων Ἀγχοὺς[9] καὶ

μήν. Οὕτω καὶ νῦν τὸν Ἠλίαν ἀπήλασαν μὲν Ἰουδαῖοι, ὑπεδέξατο δὲ ἡ χήρα.

Ὅταν οὖν ἴδῃς τὸν Χριστὸν ἀπελαυνόμενον μὲν παρὰ αὐτῶν, ὑποδεχόμενον δὲ παρὰ τῶν ἐθνῶν, ἄνωθεν τοὺς τύπους καταμαθών, μὴ θαυμάσῃς ἐπὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀληθείας. Ἤκουσας γοῦν καὶ σήμερον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰνιττομένου. Πρὸς γὰρ τοὺς Ἰουδαίους δυσχεραίνοντας διαλεγόμενος ἔλεγεν, ὅτι «πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἠλίου, καὶ πρὸς οὐδεμίαν ἀπεστάλη Ἠλίας, εἰ μὴ πρὸς τὴν χήραν τὴν ἐν Σαρεφθοῖς τῆς Σιδῶνος». Ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἄν τις διαπορήσειε, τί δήποτε τὸν οὕτω ζηλώσαντα ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης θλίβεσθαι καὶ στενοχωρεῖσθαι ἀφῆκεν ὁ Θεός, νῦν μὲν εἰς τὸν χειμάρρουν πέμπων, νῦν δὲ πρὸς τὴν χήραν, νῦν δὲ εἰς ἄλλο χωρίον, καθάπερ τινὰ μετανάστην τόπους ἐκ τόπων ἀμείβειν παρασκευάζων; Ὅτι γὰρ ἐθλίβετο καὶ ἐστενοχωρεῖτο, ἄκουσον καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος, «περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι».

Τίνος οὖν ἕνεκεν θλίβεσθαι αὐτὸν συνεχώρησεν; Εἰ μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν ἁμαρτημάτων ταύτην ἀπῄτει τοὺς Ἰουδαίους τὴν δίκην, εἰκότως ἄν τις ἔφησε τῇ στενοχωρίᾳ τῆς θλίψεως αὐτὸν λαμβάνειν πεῖραν, ὥστε γενέσθαι πρᾳότερον καὶ καθυφεῖναι τῆς ὠμότητος. Εἰ δὲ οὐχ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν γινομένων αὐτοῖς μνησικακῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Δεσπότην ἀσεβείας καὶ ὕβρεως τηκόμενος, ταύτην ἐπήγαγεν αὐτοῖς τὴν συμφοράν, τίνος ἕνεκεν καὶ αὐτὸς κοινωνεῖ τῶν δεινῶν καὶ οὐκ ἀπολαύει πολλῆς τῆς ἀνέσεως καὶ ἀδείας; Ὅτι, εἰ τῶν ἄλλων κακουχουμένων καὶ τῷ λιμῷ διαφθειρομένων, αὐτὸς ἀνέσεως καὶ τραπέζης ἀπέλαυε πλουσίας, ἴσως ἄν τις ἐνόμισεν ὠμότητος εἶναι τὸ γεγενημένον. Θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν ἐδόκει, εὐθηνίας ἀπολαύοντα, τοῖς ἀλλοτρίοις ἐντρυφᾶν κακοῖς. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀφῆκε κοινωνῆσαι τῆς συμφορᾶς καὶ πεῖραν λαβεῖν τῶν συμβάντων δεινῶν καὶ μετασχεῖν τοῦ λιμοῦ, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ λιμός, ἀλλὰ θεῖος ἦν ζῆλος παρ' αὐτῷ. Οὐ γὰρ ἂν εἵλετο, στενοχωρούμενος οὕτω καὶ ὑστερούμενος καὶ θλιβόμενος καὶ κακουχούμενος, μὴ λῦσαι τὴν ἀπειλήν, εἰ μὴ ἀπὸ πολλοῦ τοῦ ζήλου τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀφῆκε φωνήν. Διόπερ καὶ ἥδιον ἦν αὐτῷ στενοχωρεῖσθαι καὶ σωφρονιζομένους αὐτοὺς ὁρᾶν, ἤ, τῆς ἀνάγκης ἀπαλλαγέντας τῆς ἐπικειμένης, πρὸς τὴν προτέραν ἀσέβειαν ἐπανελθόντας

---

10. Ἑβρ. 11,37.

τοῦ πρόσφερε μεγάλες τιμές. Ἔτσι καὶ τώρα τὸν Ἠλία, οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἔδιωξαν, τὸν ὑποδέχτηκε ὅμως ἡ χήρα.

Ὅταν λοιπὸν δεῖς τὸν Χριστὸ νὰ διώχνεται ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ νὰ γίνεται δεκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, μαθαίνοντας καλὰ τοὺς παλιοὺς τύπους, μὴ ἀπορήσεις γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ γεγονότος. Ἄκουσες ἄλλωστε καὶ σήμερα τὸ Χριστὸ νὰ λέει καὶ νὰ ὑπαινίσσεται τὸ ἴδιο ἀκριβῶς. Γιατὶ μιλώντας στοὺς Ἰουδαίους ποὺ δυσανασχετοῦσαν ἔλεγε· «πολλὲς χῆρες ὑπῆρχαν στὶς μέρες τοῦ Ἠλία καὶ σὲ καμμιὰ δὲ στάλθηκε ὁ Ἠλίας, παρὰ μόνο στὴ χήρα ποὺ ζοῦσε στὰ Σαρεπτὰ τῆς Σιδώνας». Ἀλλ' ἴσως ἀναρωτηθεῖ κανεὶς καὶ πεῖ· 'Γιατί ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ θλίβεται καὶ νὰ στεναχωριέται ἐκεῖνος ποὺ ἔδειξε τόσο ζῆλο γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, στέλνοντάς τον πότε στὸ χείμαρρο, πότε στὴ χήρα καὶ πότε σὲ ἄλλο τόπο, κάνοντάς τον νὰ ἀλλάζει τὸν ἕνα τόπο μετὰ τὸν ἄλλο, σὰν νὰ ἦταν κανένας μετανάστης;' Γιὰ τὸ ὅτι θλιβόταν καὶ στενοχωριόταν ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέει· «γυρνοῦσαν μὲ προβιές, μὲ δέρματα κατσικιῶν, γεμάτοι στερήσεις, θλίψεις καὶ κακουχίες»[10].

Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ θλίβεται; Ἐὰν εἶχε ζητήσει νὰ τιμωρηθοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, γιὰ τὶς ἁμαρτίες ποὺ εἶχαν κάνει ἐναντίον του, θὰ ἔλεγε κανεὶς εὔλογα ὅτι μὲ τὴ στενοχώρια ἀποκτᾶ ὁ ἴδιος πείρα τῆς θλίψεως, γιὰ νὰ γίνει πιὸ πρᾶος καὶ νὰ μετριάσει τὴν ὠμότητά του. Ἂν ὅμως εἶχε προκαλέσει σ' αὐτοὺς τὴ συμφορά, ὄχι ἀπὸ μνησικακία γιὰ ὅσα ἔκαναν σ' αὐτόν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔλειωνε ἀπὸ τὴν ἀσέβεια καὶ τὴ βλασφημία πρὸς τὸν Κύριο, γιὰ ποιό λόγο ὑφίσταται καὶ αὐτὸς τὰ δεινὰ καὶ δὲν ἀπολαμβάνει ἄνεση καὶ ἀσφάλεια; Διότι, ἐάν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὑπέφεραν ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ ἀποδεκατίζονταν ἀπὸ τὴν πείνα, ἐκεῖνος εἶχε πλούσια τραπέζια καὶ ζοῦσε ἄνετα, θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔγινε ὀφειλόταν στὴν ὠμότητά του. Γιατὶ δὲν θὰ ἦταν καθόλου περίεργο νὰ χαίρεται μὲ τὰ δεινὰ τῶν ἄλλων, ἀπολαμβάνοντας ὁ ἴδιος πλουσιοπάροχα ἀγαθά. Γι' αὐτὸ τοῦ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ δοκιμάσει τὴ συμφορὰ καὶ νὰ ἀποκτήσει πείρα τῶν κακῶν ποὺ συνέβαιναν καὶ νὰ λάβει μέρος στὴν πείνα, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν ὑπέφερε ἀπὸ τὴν πείνα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν θεϊκὸ ζῆλο. Γιατὶ δὲν θὰ προτιμοῦσε νὰ στενοχωριέται ἔτσι καὶ νὰ στερεῖται καὶ νὰ θλίβεται καὶ νὰ περνᾶ κακουχίες καὶ νὰ μὴ λύνει τὴν ἀπειλή, ἐὰν δὲν εἶχε ἐκστομίσει τὰ μακάρια ἐκεῖνα λόγια, παρακινούμενος ἀπὸ πολὺ ζῆλο. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν εὐχαριστοῦσε νὰ στενοχωριέται καὶ νὰ τοὺς βλέπει ἐκείνους νὰ σωφρονίζονται, παρὰ νὰ τοὺς δεῖ νὰ ἐπιστρέφουν στὴν προηγούμενη

ἰδεῖν.

στ΄. Τοιαῦται γὰρ πανταχοῦ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί· ὑπὲρ τῆς ἑτέρων διορθώσεως τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν προδιδόασιν. Ἵνα οὖν μή τις λέγῃ, ὅτι διὰ τὴν ὠμότητα ἐπέτεινε τὸν λιμόν, ἀφῆκεν αὐτὸν κοινωνῆσαι τοῦ λιμοῦ, ἵνα μάθῃς τοῦ προφήτου τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ χωρὶς τούτου δέ, ἐπειδὴ εἴωθέ πως ἡ τῶν θαυμάτων φύσις τούς τε θαυματουργοῦντας ἐπαίρειν, τούς τε ὁρῶντας θαύματα μείζονα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως περὶ αὐτῶν πείθει ἐπινοεῖν· καὶ ταῦτα ἀμφότερα διωρθώσατο, τὴν τῆς φύσεως ἐναλλάξας ἀσθένειαν. Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἐκ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς ῥάδιον μαθεῖν. Ὅτι μὲν γαρ ἐπαίρει τὰ θαύματα, ἄκουσον τί φησι· «καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ». Ὅτι δὲ καὶ τοὺς ὁρῶντας τὰ θαύματα καὶ τοὺς ἀκούοντας μείζονα πείθει περὶ τῶν θαυματουργούντων ἐπινοεῖν, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν δῆλον. Εἰπὼν γὰρ περὶ τῶν ἀποκαλύψεων τῶν αὐτοῦ, φησίν· «ἐὰν γὰρ καὶ θελήσω καυχήσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων· ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ». Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ καυχᾶσαι; Φείδομαι δὲ μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούσῃ τι ἐξ ἐμοῦ.

Ἵνα οὖν μὴ καὶ ἐπὶ τοῦ προφήτου τοιοῦτόν τι συμβῇ (εἰ γὰρ καὶ Ἠλίας ἦν, ἀλλ᾽ ἄνθρωπος ἦν), ἐγκατέμιξε θαύματι τὸ τῆς φύσεως ἐλάττωμα. Διὰ τοῦτο ὁ τῶν οὐρανῶν κρατήσας, τῆς πείνης οὐκ ἐκράτησεν· ὁ τὰς ὠδῖνας τῆς γῆς ἐπισχών, τῆς γαστρὸς τὴν ἀνάγκην ἐπισχεῖν οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλὰ χήρας ἐδεῖτο γυναικός, ἵνα μάθῃς καὶ τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. Οὐκ εἰς τοῦτο δὲ μόνον ὠφέλει τὸ συμβάν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ἵν᾽, ὅταν σὲ παρακαλῇ τις πρὸς τὸν τοῦ προφήτου ζῆλον, μὴ καταπέσῃς, μηδὲ ἀπογνῷς νομίζων ἑτέρας εἶναι τὸν ἄνθρωπον φύσεως, καὶ διὰ τοῦτο τοσαύτην πρὸς τὸν Θεὸν ἐσχηκέναι τὴν παρρησίαν. Ὅπερ οὖν καί τις ᾐνίξατο εἰπών· «Ἠλίας ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν ἦν ἄνθρωπος»· μονονουχὶ λέγων, μὴ νομίσῃς ἀδύνατον εἶναι πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ φθάσαι τῆς φιλοσοφίας τὴν κορυφήν· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος τῆς αὐτῆς ἐκοινώνησε φύσεως. Ἀλλ᾽ ὅμως ἡ θαυμαστὴ καὶ θεία προαίρεσις πολὺ τῶν ἄλλων αὐτὸν ὑψηλότερον ἔδειξεν.

ζ΄. Ἀλλὰ καιρὸς λοιπὸν πρὸς τὴν χήραν ἐπανελθεῖν. «Ἦλθε», φησίν,

---

11. Β΄ Κορ. 12,7. 12. Β΄ Κορ. 12,6.
13. Β΄ Κορ. 12,6. 14. Ἰακ. 5,17.

ἀσέβεια, ἀπαλλασσόμενοι ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν.

6. Τέτοιες εἶναι παντοῦ οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων· γιὰ τὴν διόρθωση τῶν ἄλλων, θυσιάζουν τὴ δική τους ἀσφάλεια. Γιὰ νὰ μὴ λέει λοιπὸν κανεὶς ὅτι ἐξαιτίας τῆς σκληρότητάς του παρέτεινε τὸν λιμό, τὸν ἄφησε νὰ ὑποστεῖ τὴν πείνα, γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἀρετὴ τοῦ προφήτη. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ἐπειδὴ συνήθως ἡ θαυματουργία κάνει αὐτοὺς πού θαυματουργοῦν νὰ ὑπερηφανεύονται, καὶ ἐκείνους ποὺ βλέπουν τὰ θαύματα τοὺς πείθει νὰ φαντάζονται γι' αὐτοὺς ὅτι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὁ Θεὸς τὰ διόρθωσε μὲ τὸ νὰ τὰ ἀνταλλάξει μὲ τὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, εἶναι εὔκολο νὰ τὸ μάθει κανεὶς ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Παύλου. Γιὰ τὸ ὅτι τὰ θαύματα προκαλοῦν ἔπαρση, ἄκουσε τί λέει· «καὶ γιὰ τὶς πολλὲς ἀποκαλύψεις, γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύομαι, μοῦ δόθηκε ἕνα ἀγκάθι στὸ σῶμα, ἄγγελος τοῦ Σατανᾶ, γιὰ νὰ μὲ ραπίζει»[11]. Ὅτι καὶ ἐκείνους ποὺ βλέπουν καὶ ἀκοῦν τὰ θαύματα τοὺς κάνουν νὰ σκέφτονται ὅτι αὐτοὶ ποὺ κάνουν θαύματα εἶναι ἀνώτεροι, καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖ· γιατί, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὶς ἀποκαλύψεις του, λέει· «ἀλλὰ κι ἂν θελήσω νὰ καυχηθῶ, δὲ θὰ εἶμαι ἀνόητος, γιατὶ θὰ πῶ τὴν ἀλήθεια»[12]. Τότε λοιπὸν γιατί δὲν καυχιέσαι; «Τὸ ἀποφεύγω ὅμως, μήπως κανεὶς μὲ θεωρήσει ἀνώτερον ἀπὸ ὅ,τι μὲ βλέπει ἢ ἀκούει κάτι ἀπὸ μένα»[13].

Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ λοιπὸν καὶ στὸν προφήτη κάτι παρόμοιο (γιατί, ἂν καὶ ἦταν ὁ Ἠλίας, ἦταν κι αὐτὸς ἄνθρωπος), ἀνέμιξε μὲ τὸ θαῦμα καὶ τὴν ἀδυναμία τῆς φύσεώς του. Γι' αὐτὸ αὐτὸς ποὺ νίκησε τοὺς οὐρανούς, δὲν νίκησε τὴν πείνα· αὐτὸς ποὺ συγκράτησε τὶς ὠδῖνες τῆς γῆς, δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήσει τὴν ἀνάγκη τῆς κοιλιᾶς του, ἀλλὰ εἶχε ἀνάγκη μιᾶς γυναίκας χήρας, γιὰ νὰ μάθεις καὶ τὴ θεία χάρη, καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Καὶ δὲν ὠφελοῦσε τὸ γεγονὸς σ' αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλο ὄχι κατώτερο ἀπὸ αὐτό. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅταν σὲ παρακαλεῖ νὰ μιμηθεῖς τὸν ζῆλο τοῦ προφήτη, νὰ μὴ χάσεις τὸ θάρρος σου οὔτε νὰ ἀπογοητευθεῖς, νομίζοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι διαφορετικῆς φύσεως καὶ γι' αὐτὸ ἔχει τόσο μεγάλη παρρησία στὸ Θεό, πρᾶγμα ποὺ τὸ ὑπαινίχθηκε καὶ κάποιος ποὺ εἶπε· «ὁ Ἠλίας ἦταν ἄνθρωπος μὲ ἀδυναμίες ὅπως ἐμεῖς»[14]. Σὰ νὰ λέει δηλαδή· Μὴ νομίζεις ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ φτάσεις στὴν ἴδια μ' ἐκεῖνον κορυφὴ τῆς ἀρετῆς· γιατὶ κι ἐκεῖνος εἶχε τὴν ἴδια φύση. Ἡ θαυμαστὴ ὅμως καὶ θεϊκή του προαίρεση τὸν ἀνάδειξε πολὺ πιὸ ψηλὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

7. Ἀλλὰ εἶναι καιρὸς πιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὴ χήρα. «Πῆγε», λέει,

«είς Σαρεφθὰ τῆς Σιδῶνος καὶ εὗρε γυναῖκα χήραν συλλέγουσαν ξύλα». Ἄξια τῆς ἔνδον πενίας τέως τὰ προπύλαια. Τί οὖν; ἀπετράπη τοιαῦτα τῆς φιλοξενίας ἰδὼν τὰ προοίμια; Οὐδαμῶς· θείας γὰρ ἦν ἀκηκοὼς ἀποφάσεως· ἀλλ' ἐβόησεν ὀπίσω αὐτῆς καὶ εἶπε, «λάβε δή μοι ὕδωρ, καὶ ἐπορεύθη λαβεῖν». Ὄντως γενναία καὶ φιλόσοφος ἡ γυνή, καὶ εἰ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν, καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ προφήτου μεγαλοψυχίας ἀξία· μᾶλλον δὲ οὐ τολμηρὸν εἰπεῖν· εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀξία, οὐκ ἂν ὑποδέξασθαι κατηξιώθη τὸν ἅγιον ἐκεῖνον. Καθάπερ ὁ Χριστός φησι πρὸς τοὺς μαθητάς· ὅτι «εἰς ἣν δὲ ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐρωτήσατε τίς ἄξιος ἐν αὐτῇ, κἀκεῖ μείνατε»· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Θεός, ἐπειδὴ μάλιστα πάντων ἀξίαν ᾔδει τὴν γυναῖκα τοῦ δέξασθαι τὸν προφήτην, διὰ τοῦτο τὰς ἄλλας πάσας ἀφείς, ἐκεῖσε αὐτὸν ἔπεμψε. Πλὴν ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἴδωμεν αὐτῆς τῆς εὐγένειαν. «Λάβε δέ μοι», φησίν, «ὕδωρ εἰς ἄγγος». Πολλὴ ἡ φιλοφροσύνη τῆς γυναικός. Ὅτι γὰρ ἀπεκρίνατο, ὅτι λόγου μετέδωκεν, ὅτι μὴ κατασχοῦσα αὐτὸν τὴν πόλιν ἅπασαν ἐκάλεσε πρὸς τὴν τιμωρίαν τῆς θείας ἐκείνης κεφαλῆς, οὐκ ἄξιον ἐκπλήττεσθαι καὶ θαυμάζειν; Καὶ γὰρ ὅτι εἰκὸς ἦν τοῦ λιμοῦ τὴν ἀνάγκην πρὸς ταύτην ἐξαγαγεῖν τὴν ὀργὴν τὸ γύναιον, ἐξ ἰουδαϊκοῦ παραδείγματος μάνθανε.

Ὁ Ἐλισσαῖος, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἡλίου, ὁ διπλοῦς Ἡλίας (ἐν γὰρ τῷ μαθητῇ διπλοῦν τὸν διδάσκαλον ἦν ἰδεῖν), προεφήτευσε μετὰ ταῦτα λιμόν· οὐχὶ αὐτὸς ἐπήγαγε, καθάπερ Ἡλίας, ἀλλὰ μέλλοντα ἥξειν προεῖπε. Τί οὖν ὁ βασιλεύς, ὁ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους βασιλεύων; «Περιεβάλλετο σάκκον», φησί· καὶ γὰρ ἐταπείνωσεν αὐτὸν ἡ συμφορά· ἀλλ' ὅμως οὕτω ταπεινωθείς, ἀκούσας γυναικὸς ὀδυρομένης τινὸς ἐπὶ συμβᾶσι διὰ τὸν λιμόν, εἰς τοσαύτην ἐξηνέχθη τότε ὀργήν, ὡς ἀναβοῆσαι εὐθέως καὶ εἰπεῖν, «τάδε ποιήσαι μοι ὁ Θεός, καὶ τάδε προσθείη, εἰ στήσεται ἡ κεφαλὴ Ἐλισσαίου υἱοῦ Σαφὰτ ἐπ' αὐτὸν σήμερον». Εἶδες τοῦ βασιλέως τὴν ὀργήν; Μάθε τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν· αὕτη γὰρ οὐχὶ τὸν προειπόντα λιμόν, ἀλλὰ τὸν ἐπαγαγόντα εὑροῦσα καὶ τῆς πόλεως οὖσα ἐγγύς, οὐκ ἠγανάκτησεν, οὐκ ἠγρίανεν, οὐχ ἑτέρους πρὸς τιμωρίαν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ὑπήκουσε τῆς ἐπιεικείας.

η'. Ἴστε δὲ ὅτι, ἐπειδὰν περί τινα χρείαν ὦμεν ἠσχολημένοι, οὐδὲ

---

15. Γ' Βασ. 17,10. 16. Γ' Βασ. 17,10–11. 17. Ματθ. 10,11.
18. Βλ. Δ' Βασ. 6,26 ἑ. 19. Δ' Βασ. 6,31.

«στὰ Σαρεπτὰ τῆς Σιδώνας καὶ βρῆκε μιὰ γυναίκα χήρα νὰ μαζεύει ξύλα»[15]. Ἡ πρόσοψη τοῦ σπιτιοῦ ἐδῶ ἦταν ἐνδεικτικὴ τῆς ἐσωτερικῆς φτώχειας. Τί λοιπόν; Ἀποθαρρύνθηκε βλέποντας σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὰ προοίμια τῆς φιλοξενίας; Καθόλου· γιατὶ εἶχε ἀκούσει τὴ θεϊκὴ ἀπόφαση· ἀντίθετα φώναξε ἀπὸ πίσω της καὶ εἶπε· «δός μου λίγο νερό, κι ἐκείνη πῆγε νὰ φέρει»[16]. Πραγματικὰ γενναία καὶ ἐνάρετη ἡ γυναίκα, καί, ἂν δὲν εἶναι τολμηρὸ νὰ τὸ πεῖ κανείς, ἀντάξια τῆς μεγαλοψυχίας τοῦ προφήτη. Μᾶλλον ὅμως δὲν εἶναι τολμηρὸ νὰ τὸ πεῖ· γιατί, ἂν δὲν ἦταν ἀντάξια, δὲν θὰ ἀξιωνόταν νὰ ὑποδεχθεῖ ἐκεῖνον τὸν ἅγιο, ὅπως λέει ὁ Χριστὸς στοὺς μαθητές του· «σ' ὁποιαδήποτε δὲ πόλη ἢ χωριὸ μπεῖτε, ρωτῆστε ποιός εἶναι ἄξιος σ' αὐτὴν καὶ ἐκεῖ νὰ μείνετε»[17]. Ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁ Θεός, ἐπειδὴ γνώριζε ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι περισσότερο ἀπὸ ὅλους ἄξια νὰ δεχθεῖ τὸν προφήτη, γι' αὐτό, ἀφοῦ ἄφησε ὅλες τὶς ἄλλες, τὸν ἔστειλε ἐκεῖ. Ἂς δοῦμε ὅμως καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα τὴν εὐγένειά της. «Δός μου», λέει, «νερὸ σὲ ἀγγεῖο». Μεγάλη ἡ φιλοφροσύνη τῆς γυναίκας. Διότι τὸ ὅτι ἀπάντησε, τὸ ὅτι συζήτησε μαζί του, τὸ ὅτι δὲν τὸν συνέλαβε καὶ δὲν κάλεσε ὁλόκληρη τὴν πόλη γιὰ νὰ τιμωρήσει τὴ θεία ἐκείνη κεφαλή, δὲν εἶναι ἄξιο νὰ ἐκπλήττεται καὶ νὰ θαυμάζει κανείς; Γιατί, τὸ ὅτι ἦταν φυσικὸ ἡ ἀνάγκη τῆς πείνας νὰ κάνει τὴ γυναίκα νὰ ὀργισθεῖ, μάθε τὸ ἀπὸ ἕνα ἰουδαϊκὸ παράδειγμα.

Ὁ Ἐλισσαῖος, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἠλία, ὁ διπλὸς Ἠλίας (γιατὶ στὸ πρόσωπο τοῦ μαθητῆ μποροῦμε νὰ δοῦμε δυὸ φορὲς τὸν δάσκαλο), προφήτεψε ἀργότερα πείνα. Δὲν τὴν προκάλεσε ὁ ἴδιος, ὅπως ὁ Ἠλίας, ἀλλὰ προεῖπε ὅτι πρόκειται νὰ ἔρθει. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ βασιλιὰς ποὺ βασίλευε ἐκεῖνα τὰ χρόνια; «Φόρεσε σάκκο», λέει, «γιατὶ ἡ συμφορὰ τὸν ταπείνωσε. Ὅμως, ἂν καὶ εἶχε ταπεινωθεῖ τόσο, ὅταν ἄκουσε μιὰ γυναίκα νὰ κλαίει γιὰ ὅσα συνέβηκαν ἐξαιτίας τῆς πείνας[18], κυριεύτηκε ἀπὸ τόση ὀργή, ὥστε ἀμέσως φώναξε καὶ εἶπε· «ἂς μοῦ κάνει αὐτὰ κι αὐτὰ ὁ Θεὸς καὶ ἄς μὲ τιμωρήσει, ἐὰν παραμείνει τὸ κεφάλι τοῦ Ἐλισσαίου, γιοῦ τοῦ Σαφάτ, ἐπάνω του σήμερα»[19]. Εἶδες τὴν ὀργὴ τοῦ βασιλιᾶ; Δὲς καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνη τῆς γυναίκας· γιατὶ αὐτὴ δὲν βρῆκε αὐτὸν ποὺ προφήτευσε τὴν πείνα, ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ τὴν προκάλεσε, καὶ ἐνῶ ἦταν κοντὰ στὴν πόλη, δὲν ἀγανάκτησε, δὲν ἐξαγριώθηκε, δὲ φώναξε ἄλλους νὰ τὸν τιμωρήσουν, ἀλλὰ ὑπάκουσε μὲ πολλὴ προθυμία.

8. Καὶ γνωρίζετε ὅτι, ὅταν εἴμαστε ἀπασχολημένοι μὲ κάποια ἀνά-

τοὺς ἐπιτηδείους πολλάκις ὁρῶμεν ἡδέως, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς δυσχεραίνομεν· ὅταν δὲ θλῖψις τοσαύτη παρῇ, καὶ αὐτὸ τὸ φῶς ἐνοχλεῖν ἡμῖν δοκεῖ· καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἰουδαϊκοῦ μαθεῖν ἐστι παραδείγματος. Ὅτε γοῦν ἦλθεν ὁ Μωϋσῆς τὰ μυρία τοῖς Ἰουδαίοις ἀπαγγέλλων ἀγαθά, τυραννίδος ἀπαλλαγήν, ἐλευθερίαν, καὶ πρὸς τὴν παλαιὰν πατρίδα ἐπάνοδον, «ἰδόντες αὐτόν», φησίν, «οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας καὶ τῶν ἔργων τῶν σκληρῶν». Ἐκεῖνοι τὸν κομίζοντα εὐαγγέλια τοσαῦτα ἰδόντες ἀπεστράφησαν, αὕτη δὲ ἰδοῦσα τὸν προφήτην ἐλθόντα, οὐχὶ ὥστε λῦσαι τὸν λιμόν, ἀλλ' ὥστε καὶ αὐτῇ γενέσθαι βαρύν, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε. Κἀκεῖνοι μὲν οὕτως ἦσαν δυσχερεῖς διὰ τὸν τῶν ἔργων πόνον, αὕτη δὲ οὐχὶ πόνου, ἀλλὰ λιμοῦ σφοδρῶς ἐπικειμένου (πολὺ δὲ πόνου καὶ λιμοῦ τὸ μέσον), οὐ μόνον οὐκ ἀπεστράφη τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν πενίαν ἐκένωσεν, ὥστε ὑποδέξασθαι τὸν ἐπαγαγόντα αὐτοῖς τὸν λιμόν. «Καὶ ἐπορεύθη», φησί, «λαβεῖν ὕδωρ, καὶ ἐβόησεν ὁ προφήτης καὶ εἶπε, Λάβε δή μοι καὶ ἄρτον καὶ φάγομαι».

Τί οὖν ἡ γυνή; Οὐδὲ ἐνταῦθα δυσχεραίνει, ἀλλὰ τί φησι; «Ζῇ Κύριος ὁ Θεός σου, εἰ ἔστι μοι ἐγκρυφίας, ἀλλ' ἢ ὅσον δρὰξ ἀλεύρου». Τίνος ἕνεκεν ὄμνυσιν; Ἄρτον ᾔτησεν ὁ προφήτης, αὐτὴ δὲ ἄρτον οὐκ εἶχεν. Ἔδεισεν οὖν μή ποτε πεπτούσης αὐτῆς, ὀπτώσης καὶ παρασκευαζούσης, εἶτα βραδυνούσης, οὐκ ἀναμείνας τὴν ἀναβολὴν ὁ προφήτης ἀποπηδήσῃ καὶ φύγῃ τῆς φιλοξενίας τὸ θήραμα. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ὅρκῳ προκατέλαβε λέγουσα, οὐχ ὅτι οὐκ ἔστι μοι ἄλευρον, ἀλλ' ὅτι ἐγκρυφίας μὲν οὐκ ἔστιν, ἄλευρον δέ ἐστι. Καὶ οὐ διὰ τοῦ ὅρκου μόνον αὐτὸν πιστοῦται, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἀποδείξεως. «Ἰδού», γάρ φησι, «δύο συλλέγω ξυλάρια καὶ εἰσελεύσομαι, καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φαγόμεθα καὶ ἀποθανούμεθα». Ἀκουέτωσαν οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκίας οἰκοδομούμενοι καὶ τοὺς πολυτελεῖς ἀγροὺς ὠνούμενοι, καὶ οἰκετῶν ἀγέλας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς περιφέροντες· μᾶλλον δὲ καὶ εὔποροι καὶ πένητες ἀκουέτωσαν πάντες· οὐδενὶ γὰρ μετὰ τὴν χήραν ταύτην ἀπολογία ἔσται λοιπόν. Τοσαῦτα ἦν αὐτῇ τὰ κωλύματα, ἀλλ' ὅμως πάντα ἐκεῖνα διέκοψε καὶ ὑπερέβη.

Ἄκουε δέ. Ἀλλόφυλος ἦν· ἓν τοῦτο τὸ κώλυμα. Σιδωνία· δεύτερον κώλυμα. Οὐδὲ γὰρ ἴσον ἀλλόφυλον εἶναι ἁπλῶς, καὶ Σιδώνιον τῆς πονηροτάτης πόλεως· ὡς γὰρ ἔσχατον κακίας ὑπόδειγμα, τὴν πόλιν

20. Ἐξ. 6,9. 21. Γ΄ Βασ. 17,11.
22. Γ΄ Βασ. 17,12. 23. Γ΄ Βασ. 17,12.

γκη μας, δὲ βλέπουμε πολλὲς φορὲς οὔτε τοὺς συγγενεῖς μας μὲ εὐχαρίστηση, ἀλλὰ δυσανασχετοῦμε καὶ πρὸς αὐτούς· ὅταν πάλι μᾶς ἔχει βρεῖ τόση στενοχώρια, νομίζουμε ὅτι ἀκόμα καὶ τὸ φῶς μᾶς ἐνοχλεῖ· καὶ αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ ἕνα ἰουδαϊκὸ παράδειγμα. Ὅταν πῆγε ὁ Μωϋσῆς ν' ἀναγγείλει στοὺς Ἰουδαίους τὰ μύρια ἀγαθά, τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν τυραννία καὶ τὴν ἐπιστροφὴ στὴν παλιὰ πατρίδα τους, «βλέποντάς τον», λέει, «δὲν τὸν ἄκουσαν ἀπὸ ὀλιγοψυχία καὶ ἀπὸ τὰ βαρειὰ ἔργα»[20]. Ἐκεῖνοι ἀποστράφηκαν αὐτὸν ποὺ τοὺς ἔφερνε τόσο εὐχάριστες ἀγγελίες, ἐνῶ αὐτή, βλέποντας τὸν προφήτη ποὺ ἦρθε ὄχι γιὰ νὰ σταματήσει τὴν πείνα, ἀλλὰ γιὰ νὰ τῆς γίνει καὶ βάρος, δὲν ἔκανε τίποτα τέτοιο. Καὶ ἐκεῖνοι δυσανασχέτησαν ἔτσι, ἐξαιτίας τοῦ κόπου ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ ἐκτελοῦσαν, ἐνῶ αὐτή, ἂν καὶ ὄχι κόπος, ἀλλὰ πείνα, ποὺ ἐρχόταν ὁρμητικὰ (κι εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν κόπο καὶ στὴν πείνα), ὄχι μόνο δὲν ἀποστράφηκε τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ πρόσφερε καὶ ὅλη τὴ φτώχεια της, γιὰ νὰ ὑποδεχθεῖ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε προκαλέσει σ' αὐτοὺς τὴν πείνα. «Καὶ πῆγε», λέει, «νὰ φέρει νερό, καὶ φώναξε ὁ προφήτης καὶ εἶπε· φέρε μου καὶ ψωμὶ νὰ φάω»[21].

Τί ἔκανε λοιπὸν ἡ γυναίκα; Οὔτε τώρα δυσανασχετεῖ, ἀλλὰ τί λέει; «Ὁρκίζομαι στὸν Κύριο καὶ Θεό σου, ὅτι δὲν ἔχω ψωμί, παρὰ μονάχα μιὰ χούφτα ἀλεύρι»[22]. Γιὰ ποιό λόγο ὁρκίζεται; Ὁ προφήτης ζήτησε ψωμὶ καὶ αὐτὴ δὲν εἶχε ψωμί. Φοβήθηκε λοιπὸν μήπως, καθὼς αὐτὴ θὰ ζύμωνε, θὰ ἔψηνε καὶ θὰ ἑτοίμαζε αὐτό, ἐπειδὴ θὰ ἀργοῦσε, μήπως, μὴ ὑπομένοντας τὴν ἀναβολὴ ὁ προφήτης, ἀποσκιρτήσει καὶ φύγει τὸ θύραμα τῆς φιλοξενίας. Γι' αὐτὸ τὸν προκατέλαβε μὲ τὸν ὅρκο λέγοντας, ὄχι ὅτι δὲν ἔχω ἀλεύρι, ἀλλὰ ὅτι ψωμὶ δὲν ἔχω, ἔχω ὅμως ἀλεύρι. Καὶ δὲν τὸν βεβαιώνει μόνο μὲ τὸν ὅρκο, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔμπρακτη ἀπόδειξη. «Νά», λέει, «μαζεύω δυὸ ξυλαράκια καὶ θὰ μπῶ νὰ ἑτοιμάσω αὐτὰ γιὰ τὰ παιδιά μου, θὰ φᾶμε καὶ θὰ πεθάνουμε»[23]. Ἂς τὰ ἀκούσουν ἐκεῖνοι ποὺ κτίζουν πολυτελῆ σπίτια καὶ ἀγοράζουν τὰ ἀκριβὰ χωράφια, καὶ φέρνουν μαζί τους στὴν ἀγορὰ κοπάδια δούλων· ἢ καλύτερα ὅλοι, καὶ πλούσιοι καὶ φτωχοὶ ἂς τὰ ἀκούσουν· γιατὶ σὲ κανέναν μετὰ τὴ χήρα αὐτὴ δὲν ὑπάρχει πιὰ δικαιολογία. Ἦταν τόσο πολλὰ σ' αὐτὴν τὰ ἐμπόδια, καὶ ὅμως ὅλα ἐκεῖνα τὰ νίκησε καὶ τὰ ξεπέρασε.

Ἄκουσέ τα· ἦταν ἀλλόφυλος· ἕνα αὐτὸ τὸ κώλυμα. Ἦταν ἀπὸ τὴ Σιδώνα· δεύτερο κώλυμα. Γιατὶ δὲν εἶναι ἴδιο τὸ νὰ εἶναι ἁπλῶς ἀλλόφυλη, καὶ τὸ νὰ κατάγεται ἀπὸ τὴ Σιδώνα, τὴ πιὸ διεφθαρμένη πόλη·

ἐκείνην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παρήγαγεν ὁ Χριστός. Ἦν τοίνυν καὶ ἀλλόφυλος, καὶ Σιδωνία, καὶ γυνή, τὸ ἀσθενὲς γένος καὶ πάντοθεν δεόμενον τῆς ἀντιλήψεως. Προσῆν καὶ χηρεία, τέταρτον κώλυμα· πέμπτον, ἐκείνων ἁπάντων μεῖζον, παιδοτροφίας ἐπιμέλεια. Ἀκουέτωσαν αἱ χῆραι καὶ παῖδας τρέφουσαι, ὡς οὐκ ἦν ἱκανὴ ἡ σκῆψις αὕτη πρὸς τὸ μὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, μηδὲ ὑποδέχεσθαι ξένους· καὶ δρὰξ ἀλεύρου ὑπελέλειπτο μόνον, καὶ μετ' ἐκείνην θάνατος προσεδοκᾶτο. Σὺ μὲν γὰρ κἂν ἅπαντα κενώσῃς τὰ χρήματα, κἂν γυμνώσῃς τῆς περιουσίας σαυτόν, δύνασαι πρὸς τὰς ἑτέρων θύρας ἀπελθεῖν καὶ τυχεῖν παραμυθίας, τότε δὲ οὐδὲ ἐπαιτεῖν δυνατὸν ἦν, οὕτως ἅπαντας τοὺς λιμένας ἔχωσεν ὁ λιμός. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐκώλυσεν. Εἴπω καὶ ἕβδομον κώλυμα, αὐτὸν τὸν μέλλοντα ἐπιξενίζεσθαι τῇ γυναικί. Οὐδὲ γὰρ οἰκεῖος, οὐδὲ γνώριμος ἦν, ἀλλὰ ξένος καὶ ἀλλότριος καὶ κατ' αὐτὸν τῆς εὐσεβείας λόγον κεχωρισμένος αὐτῆς. Οὐ μόνον δὲ ξένος καὶ ἀλλότριος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὸν λιμὸν ἐπαγαγών.

θ'. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἀπέτρεψε τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἐδίδου τροφὴν στόματι τῷ πᾶσαν αὐτῆς δαπανήσαντι τὴν τροφήν, καὶ τὸν αἴτιον τοῦ λιμοῦ τοῖς λειψάνοις ἔτρεφε τοῦ λιμοῦ. Διὰ σέ, φησίν, ἡ ἅπασά μοι περιουσία εἰς τὴν δράκα περιέστη ταύτην· ἀλλ' οὐδὲ τῆς δρακὸς ταύτης φείδομαι διὰ σέ, ἀλλὰ καὶ ἐμαυτὴν καὶ τὰ παιδία ἐπιδώσω θανάτῳ, ἵνα σύ, φησίν, ὁ τῆς στενοχωρίας αἴτιος, μηδὲ μικρὰν τῆς στενοχωρίας αἴσθησιν λάβῃς. Ποίαν τις ὑπερβολὴν ἐπινοήσειε φιλοξενίας ἑτέραν; Οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν εὑρεῖν. Εἶδε ξένον, καὶ τῆς φύσεως εὐθέως ἐπελάθετο, καὶ τὰς ὠδῖνας ἠγνόησε, καὶ πρὸς τὸν τῶν παίδων βλέπουσα χορόν, οὐ κατεκλάσθη. Καὶ οἶδα μὲν ἀκούσας πολλάκις λεγόντων πολλῶν, ὅτι ὁ δεῖνα πτωχὸν ἰδών, τὸν χιτωνίσκον, ὃν περιεβέβλητο μόνον, τοῦτον ἀποδυσάμενος, τὸν γυμνὸν περιέβαλεν, αὐτὸς δὲ παρ' ἑτέρου δανεισάμενος ἱμάτιον, οὕτως ἀπῆλθε· καὶ μέγα ἔδοξε τοῦτο εἶναι καὶ θαυμαστόν. Καὶ γὰρ ὄντως ἐστὶ μέγα· τὸ δὲ τῆς χήρας ταύτης πολὺ τούτου μεῖζον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἑαυτὸν γυμνώσας καὶ τὸν γυμνὸν περιβαλών, ἔσχε παρ' ἑτέρου λαβεῖν ἱμάτιον, αὕτη δὲ τὴν δράκα τοῦ ἀλεύρου προϊεμένη, οὐκ ἴσχυσε δράκα ἑτέραν λαβεῖν· οὐδὲ μέχρι γυμνότητος ἦν ὁ κίνδυνος αὐτῇ, ἀλλὰ μετ' ἐκεῖνο θάνατος προσεδοκᾶτο καὶ αὐτῆς καὶ τῶν

ἀφοῦ τὴν πόλη αὐτὴ τὴν ἔφερε ὁ Χριστὸς στὰ Εὐαγγέλια σὰν ἔσχατο παράδειγμα κακίας. Ἦταν λοιπὸν καὶ ἀλλόφυλη καὶ ἀπὸ τὴ Σιδώνα καὶ γυναίκα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς φύλο ποὺ ἔχει πάντοτε ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια. Ἦταν ἐπὶ πλέον καὶ χήρα· τέταρτο κώλυμα. Πέμπτο, μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα, ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν. Ἂς τὸ ἀκούσουν οἱ χῆρες ποὺ ἀνατρέφουν καὶ παιδιά, ὅτι δὲν ἦταν ἀρκετὴ ἡ δικαιολογία αὐτὴ γιὰ νὰ μὴ κάνει ἐλεημοσύνη, οὔτε νὰ φιλοξενεῖ ξένους. Καὶ τῆς εἶχε ἀπομείνει μιὰ χούφτα μόνο ἀλεύρι καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ περίμενε τὸ θάνατο. Ἐσὺ λοιπόν, καὶ ἂν ἀκόμα δώσεις ὅλα τὰ χρήματά σου, καὶ ἂν ἀπογυμνώσεις τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὴ περιουσία σου, μπορεῖς νὰ χτυπήσεις τὶς πόρτες τῶν ἄλλων καὶ νὰ βρεῖς παρηγοριά, τότε ὅμως οὔτε νὰ ζητιανέψεις ἦταν δυνατό· τόσο εἶχε ἀποκλείσει ὅλα τὰ λιμάνια ἡ πείνα. Ὅμως τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὴν ἐμπόδισε. Θὰ πῶ καὶ ἕνα ἕβδομο κώλυμα· αὐτὸν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ φιλοξενηθεῖ στὴ γυναίκα. Γιατὶ δὲν ἦταν οὔτε συγγενής, οὔτε γνωστός της, ἀλλὰ ξένος καὶ ἄγνωστος, καὶ τὸν χώριζε ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὁ λόγος τῆς θρησκείας του. Καὶ δὲν ἦταν μόνο ξένος καὶ ἄγνωστος, ἀλλὰ ἦταν καὶ αὐτὸς ποὺ προκάλεσε τὴν πείνα.

9. Τίποτα ὅμως ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀπέτρεψε τὴ γυναίκα, ἀλλὰ ἔδωσε τροφὴ στὸ στόμα ποὺ τελείωσε ὅλη τὴν τροφή της καὶ ἔτρεφε τὸν αἴτιο τῆς πείνας μὲ τὰ ὑπολείμματα τῆς πείνας. Ἐξαιτίας σου, λέει, ὅλη μου ἡ περιουσία περιορίστηκε σ' αὐτὴ τὴ χούφτα· ἀλλὰ οὔτε αὐτὴ τὴ χούφτα τὴ λυπᾶμαι γιὰ σένα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτό μου καὶ τὰ παιδιά μου θὰ τὰ παραδώσω στὸ θάνατο, γιὰ νὰ μὴν αἰσθανθεῖς ἐσύ, λέει, ὁ αἴτιος τῆς στενοχώριας, οὔτε τὴν παραμικρὴ στενοχώρια. Ποιά ἄλλη περισσότερη φιλοξενία θὰ μποροῦσε νὰ φαντασθεῖ κανείς; Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ καμμιά. Εἶδε ξένο καὶ ἀμέσως λησμόνησε τὴ φύση της καὶ ἀγνόησε τὶς ὠδῖνες τοῦ τοκετοῦ, καὶ βλέποντας τὰ παιδιά της δὲν ἔνοιωσε συντριβή. Καὶ γνωρίζω, ἔχοντας ἀκούσει πολλὲς φορὲς πολλοὺς νὰ λένε, ὅτι ὁ τάδε ὅταν εἶδε κάποιο φτωχό, ἔβγαλε τὸ πουκάμισο τὸ μόνο ποὺ φοροῦσε καὶ ἔντυσε τὸ φτωχό, ἐνῶ αὐτὸς δανείστηκε ἀπὸ ἄλλον ἕνα ἔνδυμα καὶ ἔφυγε μ' αὐτό. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο. Καὶ πράγματι εἶναι σπουδαῖο. Τῆς χήρας ὅμως αὐτῆς εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό. Γιατὶ ἐκεῖνος γυμνώνοντας τὸν ἑαυτό του καὶ ντύνοντας τὸν γυμνό, βρῆκε καὶ πῆρε ἀπὸ ἄλλον ἕνα ἱμάτιο, ἐνῶ αὐτή, προσφέροντας τὴ χούφτα τοῦ ἀλεύρου, δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ ἄλλη· οὔτε ὁ κίνδυνος γι' αὐτὴν σταματοῦσε μέ-

παίδων. Ὅταν οὖν μήτε πενίας, μήτε παιδοτροφίας ἐπιμέλεια κωλύση, μήτε λιμὸς χαλεπός, μήτε πτωχεία τοσαύτη, μήτε θάνατος προσδοκώμενος, ποίαν ἕξομεν ἀπολογίαν οἱ εὔποροι; ποίαν οἱ πένητες; «Ζῇ Κύριος ὁ Θεός σου, εἰ ἔστι μοι ἐγκρυφίας, ἀλλ' ἢ ὅσον δρὰξ ἀλεύρου ἐν τῇ ὑδρίᾳ, καὶ ὀλίγον ἔλαιον ἐν τῷ καμψάκῃ· καὶ ἰδοὺ συλλέγω δύο ξυλάρια, καὶ εἰσελεύσομαι καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φαγόμεθα καὶ ἀποθανούμεθα».

Ταύτην ἕκαστος τὴν ἐλεεινήν, μᾶλλον δὲ ἕκαστος ταύτην τὴν μακαρίαν φωνὴν καὶ τῶν οὐρανῶν ἀξίαν ἐν τοῖς τοίχοις τῆς οἰκίας ἐγγραφέτω τῆς ἑαυτοῦ, ἐν τῷ θαλάμῳ, ἐν ᾧ ἂν καθεύδωμεν, ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν ᾧ ἀριστοποιούμεθα. Ταύτην ἐπὶ τῆς οἰκίας, ταύτην ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ταύτην ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν φίλων, ταύτην εἰς δικαστήριον ἀπιών, ταύτην εἰσιών, ταύτην ἐξιὼν ἕκαστος μελετάτω τὴν φωνήν· καὶ σφόδρα ἂν ἰσχυρισαίμην, ὅτι οὐδ' ἂν εἰ λίθινός τις εἴη καὶ σιδηροῦς καὶ ἀδάμας ἀνέξεται προσελθόντα πένητα κεναῖς ἀποπέμψαι χερσίν, ἂν τὴν φωνὴν ἐγγράψῃ ταύτην, ἂν τὴν χήραν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχῃ.

Ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖ τις· 'Ἄγε κἀμοὶ προφήτην, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐνοίας ὑποδέξομαι'. Ὑπόσχου τοῦτο, καὶ ἄγω σοι τὸν προφήτην. Καὶ τί λέγω τὸν προφήτην; Αὐτὸν ἄγω σοι τὸν τοῦ προφήτου Δεσπότην, τὸν κοινὸν ἡμῶν Θεὸν καὶ Κύριον τὸν Χριστόν. Αὐτὸς γὰρ φησίν, ὅτι «πεινῶντά με εἴδετε, καὶ ἐθρέψατε». Εἰ δὲ ἀπιστοῦσί τινες τῇ φωνῇ καὶ τῆς φιλοφροσύνης ἀμελοῦσι, μαθήσονται τότε διὰ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας τοῦτο. Ὥσπερ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παραμελήσαντες, οὕτω πρὸς ἀφόρητον ἀπελεύσονται κόλασιν, οὕτως οὖν οἱ τοὺς πτωχοὺς τρέφοντες καθάπερ αὐτὸν τὸν Χριστὸν θεραπεύσαντες, εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν εἰσάγονται βασιλείαν.

ι'. Τάχα πλείω τοῦ δέοντος τὰ εἰρημένα. Εἴθε μὲν οὖν πάσας τὰς ἡμέρας ἐνδιατρίβειν ἦν τοῖς περὶ τῆς ἐλεημοσύνης λόγοις. Εἰ δὲ ἀρκούντως ὑμῖν ἔχει ταῦτα δοκεῖ, φέρε αὐτὰ ἀνακεφαλαιωσώμεθα πάντα. Εἶπον τίνος ἕνεκεν ὁ προφήτης πρὸς τὴν χήραν ἀπεστέλλετο, ἵνα μὴ μακαρίζῃς πενίαν, ἵνα μὴ θαυμάζῃς πλοῦτον, ἵνα μὴ τὸν εὔπορον ζηλωτὸν εἶναι νομίζῃς, ἵνα μὴ τὸν ἐν πτωχείᾳ ζῶντα ἄθλιον καὶ ἐλεεινόν, ἵνα μάθῃς τὴν ἰουδαϊκὴν πονηρίαν. Ἔθος γὰρ τῷ Θεῷ μέλλοντι κολάζειν,

24. Ματθ. 25,35.

χρι τὴ γυμνότητα, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τὴν περίμενε ὁ θάνατος ὁ δικός της καὶ τῶν παιδιῶν της. Ὅταν λοιπὸν δὲν τὴν ἐμπόδισε οὔτε ἡ φτώχεια, οὔτε ἡ φροντίδα τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν, οὔτε ἡ φοβερὴ πείνα, οὔτε ἡ τόσο μεγάλη φτώχεια, οὔτε ὁ ἀναμενόμενος θάνατος, ποιά δικαιολογία θὰ ἔχουμε οἱ εὔποροι; ποιάν οἱ φτωχοί; «Ὁρκίζομαι στὸν Κύριο καὶ Θεό σου, ὅτι δὲν ἔχω ψωμί, παρὰ μόνο μιὰ χούφτα ἀλεύρι στὸ πυθάρι καὶ λίγο λάδι στὸ δοχεῖο τοῦ λαδιοῦ· νὰ τώρα θὰ μαζέψω δυὸ ξυλαράκια, θὰ μπῶ μέσα, θὰ τὰ κάνω αὐτὰ στὰ παιδιά μου, θὰ φᾶμε καὶ θὰ πεθάνουμε».

Αὐτὰ τὰ ἀξιολύπητα, ἢ καλύτερα τὰ μακάρια καὶ ἀντάξια τῶν οὐρανῶν λόγια ὁ καθένας ἂς τὰ γράψει στοὺς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ του, στὸ δωμάτιο ποὺ κοιμόμαστε, στὸ σπίτι ὅπου τρῶμε. Αὐτὰ τὰ λόγια στὸ σπίτι, αὐτὰ στὴν ἀγορὰ αὐτὰ στὶς συναντήσεις τῶν φίλων, αὐτὰ ὅταν πηγαίνει ὁ καθένας στὸ δικαστήριο, αὐτὰ ὅταν μπαίνει, αὐτὰ ὅταν βγαίνει, νὰ τὰ ἔχει στὸ νοῦ του· καὶ θὰ μποροῦσα νὰ ἰσχυρισθῶ μὲ βεβαιότητα, οὔτε κι ἂν κάποιος εἶναι ἀπὸ πέτρα ἢ σίδηρο ἢ διαμάντι, θ' ἀντέξει νὰ διώξει ἕνα φτωχό, ποὺ τὸν πλησίασε, μὲ ἄδεια χέρια, ἂν γράψει τὰ λόγια αὐτά, ἂν ἔχει μπροστὰ στὰ μάτια του τὴ χήρα.

Ἀλλ' ἴσως κάποιος νὰ πεῖ· 'Φέρε καὶ σὲ μένα προφήτη, καὶ θὰ τὸν ὑποδεχθῶ μὲ τὴν ἴδια προθυμία'. Ὑποσχέσου τό μου αὐτὸ καὶ θὰ σοῦ φέρω τὸν προφήτη. Καὶ γιατί λέω τὸν προφήτη· θὰ σοῦ φέρω τὸν ἴδιο τὸν Δεσπότη τοῦ προφήτη, τὸν κοινό μας Θεὸ καὶ Κύριο, τὸν Χριστό. Γιατὶ αὐτὸς λέει· «μὲ εἴδατε πεινασμένο καὶ μὲ θρέψατε»[24]. Ἐὰν μερικοὶ ἀπιστοῦν στὰ λόγια καὶ παραμελοῦν τὴ φιλοξενία, θὰ τὸ μάθουν τότε αὐτὸ μὲ τὴν κόλαση καὶ τὴν τιμωρία. Γιατὶ θὰ ὁδηγηθοῦν στὴν ἀφόρητη κόλαση, σὰν νὰ παραμέλησαν τὸν ἴδιο τὸ Χριστό. Ἔτσι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ τρέφουν τοὺς φτωχούς, σὰν νὰ ὑπηρετοῦν τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ θὰ ὁδηγηθοῦν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἴσως τὰ ὅσα εἰπώθηκαν εἶναι περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε. Μακάρι νὰ γινόταν νὰ ἀσχολούμαστε ὅλες τὶς μέρες μὲ τοὺς λόγους γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη. Ἐὰν ὅμως γιὰ σᾶς αὐτὰ φαίνονται ὅτι εἶναι ἀρκετά, ἐμπρὸς ἂς τὰ ἀνακεφαλαιώσουμε ὅλα. Εἶπα γιὰ ποιό λόγο ὁ προφήτης στάλθηκε στὴ χήρα, γιὰ νὰ μὴ μακαρίζεις τὴ φτώχεια, νὰ μὴ θαυμάζεις τὸν πλοῦτο, γιὰ νὰ μὴ νομίζεις, ὅτι ὁ εὔπορος εἶναι ἀξιοζήλευτος, γιὰ νὰ μὴ θεωρεῖς, αὐτὸν ποὺ ζεῖ στὴ φτώχεια, ὅτι εἶναι ἄθλιος καὶ ἐλεεινός, γιὰ νὰ μάθεις τὴν κακία τῶν Ἰουδαίων. Γιατὶ εἶναι συνήθεια στὸ Θεό, ὅταν πρόκειται νὰ τιμωρήσει, νὰ ἀπολογεῖται καὶ σὲ μᾶς μὲ τὰ

καὶ ἡμῖν ἀπολογεῖσθαι διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· ἵνα μὴ μετὰ ταῦτα, ἰδὼν τὸν κοινὸν ἁπάντων Σωτῆρα παρὰ μὲν ἐκείνων ἐλαυνόμενον, παρὰ δὲ τῶν ἐθνῶν ὑποδεχόμενον, θαυμάζῃς καὶ διαπορῇς, ἄνωθεν αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην καταμαθών, καὶ ὡς ἔθος αὐτοῖς τοὺς εὐεργέτας ἐλαύνειν· ἵνα μὴ νομίσῃς ὠμότητος εἶναι τοῦ προφήτου τὴν εὐχὴν καὶ τὴν τῆς τιμωρίας παράτασιν, ἀλλὰ ζήλου θείου καὶ κηδεμονίας· ἵνα μάθῃς ὅτι ἐν τοῖς μεγίστοις κατορθώμασι καὶ σωφρονισμοῦ ἡμῶν ἡ φύσις δεῖται· ἵνα μὴ παρακαλούμενος εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ προφήτου ζῆλον, ἀδύνατον εἶναι νομίσῃς τὴν μίμησιν. Εἶπον περὶ τῆς χήρας, πῶς ἐν τοσαύτῃ στενοχωρίᾳ οὖσα, τοῦ λιμοῦ καταναγκάζοντος, οὐδὲ ῥῆμα πικρὸν πρὸς τὸν προφήτην ἐξέβαλε, καίτοι γε εἰκὸς ἦν· καὶ ἔδειξα καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἰουδαϊκῶν φρονημάτων· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν ἐκείνη, ἀλλὰ μετὰ πάσης αὐτὸν ἐδέξατο φιλοφροσύνης καὶ τὴν πενίαν ἅπασαν εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν ἐκένωσε, καὶ Σιδωνία οὖσα καὶ ἀλλόφυλος, καὶ οὔτε τῶν προφητῶν φιλοσοφούντων περὶ ἐλεημοσύνης ἤκουσεν, οὔτε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «πεινῶντά με εἴδετε, καὶ ἐθρέψατε».

Τίς οὖν ἡμῖν ἔσται συγγνώμη, εἰ μετὰ τοιαύτας παραινέσεις, εἰ μετὰ τοιούτων ἐπάθλων ὑπόσχεσιν, εἰ μετὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὴ φθάσαιμεν πρὸς τὸ αὐτὸ τῇ χήρᾳ τῆς φιλοφροσύνης μέτρον; Ἐκείνη μὲν γὰρ καὶ Σιδωνία ἦν καὶ ἀλλόφυλος καὶ γυνὴ χήρα καὶ παίδων ἐπεμελεῖτο πολλῶν καὶ λιμὸν ἐπικίνδυνον ἑώρα καὶ θάνατον προσδοκώμενον καὶ ἄνθρωπον ἀγνῶτα ὑποδέχεσθαι ἔμελλε καὶ τὸν ἐπαγαγόντα τὸν λιμὸν καὶ οὐδὲ οὕτως ἐφείσατο τῆς δρακός, ἡμεῖς δὲ καὶ προφητείας μετεσχηκότες καὶ θεϊκῶν ἀπολαύοντες διδαγμάτων καὶ πολλὰ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖν ἔχοντες καὶ οὐδὲ λιμὸν ὁρῶντες ἐπικείμενον καὶ πολὺ πλείονα κεκτημένοι τῆς γυναικός, ποίαν δυνησόμεθα ἀπολογίαν προβαλέσθαι φειδόμενοι τῶν ὄντων καὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἀφειδοῦντες;

Ὅπως ἂν οὖν τὰ χαλεπὰ ἐκεῖνα κολαστήρια ἐκφύγωμεν, πᾶσαν εὐσπλαγχνίαν εἰς τοὺς πένητας ἐπιδειξώμεθα, ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καταξιωθῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα τῷ Πατρί, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἴδια τὰ γεγονότα, ὥστε νὰ μὴ θαυμάζεις καὶ ἀπορεῖς βλέποντας ἀργότερα τὸν κοινὸ Σωτήρα ὅλων νὰ διώχνεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ νὰ γίνεται δεκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, μαθαίνοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ἀχαριστία τῶν Ἰουδαίων καὶ ὅτι εἶναι συνήθεια σ' αὐτοὺς νὰ διώχνουν τοὺς εὐεργέτες τους· γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι ἡ προσευχὴ τοῦ προφήτη καὶ ἡ παράταση τῆς τιμωρίας εἶναι δεῖγμα σκληρότητας, ἀλλὰ δεῖγμα θείου ζήλου καὶ ἐνδιαφέροντος· γιὰ νὰ μάθεις ὅτι στὰ πολὺ μεγάλα κατορθώματα ἡ φύση μας χρειάζεται καὶ σωφρονισμό· γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅταν προτρέπεσαι νὰ μιμηθεῖς τὸν ἴδιο ζῆλο τοῦ προφήτη, ὅτι ἡ μίμησή του εἶναι ἀδύνατη. Εἶπα γιὰ τὴ χήρα ὅτι, ἂν καὶ βρισκόταν σὲ τόση στενοχώρια, ἐπειδὴ τὴν πίεζε ἡ πείνα, δὲν εἶπε οὔτε λέξη πικρὴ στὸν προφήτη, ἂν καὶ ἦταν φυσικό, καὶ τὸ ἀπέδειξα καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὴ νοοτροπία τῶν Ἰουδαίων. Αὐτὴ ὅμως δὲν ἔπαθε τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ τὸν δέχτηκε μὲ κάθε φιλοφροσύνη, καὶ πρόσφερε ὅλη τὴ φτώχεια της γιὰ νὰ τὸν τιμήσει, καὶ αὐτὸ ἂν καὶ ἦταν Σιδωνία καὶ ἀλλόφυλη καὶ δὲν εἶχε ἀκούσει οὔτε τοὺς προφῆτες νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, οὔτε τὸ Χριστὸ νὰ λέει «μὲ εἴδατε πεινασμένο καὶ μὲ θρέψατε».

Ποιὰ συγγνώμη λοιπὸν θὰ ὑπάρξει γιὰ μᾶς, ἐὰν ὕστερα ἀπὸ τέτοιες παραινέσεις, ἐὰν ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση τέτοιων βραβείων, ἐὰν μετὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δὲν φθάσουμε στὸ ἴδιο μέτρο τῆς φιλοφροσύνης μὲ τὴ χήρα; Γιατὶ ἐκείνη καὶ Σιδωνία ἦταν, καὶ ἀλλόφυλη, καὶ γυναίκα χήρα, καὶ τὴ φροντίδα πολλῶν παιδιῶν εἶχε, καὶ πείνα ἐπικίνδυνη ἔβλεπε νὰ ἔρχεται, καὶ τὸ θάνατο περίμενε, καὶ ἄνθρωπο ἄγνωστο ἐπρόκειτο νὰ ὑποδεχθεῖ καὶ αὐτὸν ποὺ προκάλεσε τὴν πείνα, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν λυπήθηκε τὴ χούφτα, ἐνῶ ἐμεῖς ποὺ ἔχουμε ἀκούσει καὶ προφητεῖες καὶ ἔχουμε ἀπολαύσει θεῖα διδάγματα καὶ μποροῦμε νὰ φιλοσοφήσουμε πολλὰ γιὰ τὰ μέλλοντα, καὶ οὔτε πείνα βλέπουμε νὰ ἔρχεται, καὶ ἔχουμε πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴ γυναίκα, ποιὰ δικαιολογία θὰ μπορέσουμε νὰ προβάλουμε, ὅταν ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴ σωτηρία μας;

Γιὰ νὰ ἀποφύγουμε λοιπὸν ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ βασανιστήρια, ἂς δείξουμε κάθε εὐσπλαγχνία στοὺς φτωχούς, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦμε κι ἐμεῖς νὰ ἀποκτήσουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει δόξα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Α'

ΕΙΣ ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΔΑΥΙΔ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΑΟΥΛ

Καὶ περὶ ἀνεξικακίας, καὶ τοῦ δεῖν φείδεσθαι τῶν ἐχθρῶν καὶ μηδὲ ἀπόντας λέγειν κακῶς.

α'. Ὅταν χρονία τις καὶ σκληρὰ φλεγμονὴ τοῖς σώμασιν ἐναποσκιρρωθεῖσα τύχοι, πολλοῦ μὲν χρόνου καὶ πόνου, πολλῆς δὲ τῆς ἀπὸ τῶν φαρμάκων δεῖται σοφίας, ὥστε ἀσφαλῶς αὐτῆς χαλασθῆναι τὸν ὄγκον. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔστιν ἰδεῖν. Ὅταν γὰρ πάθος ἐρριζωμένον καὶ πολὺν ἐμφιλοχωρῆσαν τῇ ψυχῇ χρόνον βούληταί τις πρόρριζον ἀνελεῖν, οὐκ ἀρκεῖ μιᾶς, οὐδὲ δύο ἡμερῶν πρὸς τὴν διόρθωσιν ταύτην παραίνεσις, ἀλλὰ χρὴ πολλάκις καὶ ἐπὶ πολλαῖς ταῖς ἡμέραις περὶ ταύτης διαλέγεσθαι τῆς ὑποθέσεως, εἴ γε μὴ μέλλοιμεν πρὸς φιλοτιμίαν καὶ τέρψιν, ἀλλὰ πρὸς κέρδος καὶ ὠφέλειαν δημηγορεῖν. Διὰ δὴ τοῦτο, ὅπερ ἐπὶ τῶν ὅρκων ἐποιήσαμεν, πολλὰς ἐφεξῆς ἡμέρας περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διαλεχθέντες ὑμῖν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ὀργῆς ἐργασώμεθα, καὶ συνεχῆ περὶ αὐτῆς ποιησώμεθα συμβουλὴν κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν. Καὶ γὰρ οὗτος ἄριστος διδακαλίας εἶναί μοι δοκεῖ τρόπος, τὸ μὴ πρότερον ἀφίστασθαι συμβουλεύοντας ὑπὲρ ὁτουοῦν, ἕως ἂν εἰς ἔργον τὴν συμβουλὴν ἐξελθοῦσαν ἴδωμεν. Ὁ γὰρ σήμερον μὲν περὶ ἐλεημοσύνης, αὔριον δὲ περὶ εὐχῆς, μετ' ἐκείνην δὲ περὶ ἐπιεικείας, εἶτα πάλιν περὶ ταπεινοφροσύνης διαλεγόμενος, οὐδέτερον τούτων ἐν τοῖς ἀκροαταῖς κατορθῶσαι δυνήσεται, ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνο, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἕτερον συνεχῶς μεταπηδῶν· ἀλλὰ χρὴ τὸν μέλλοντα κατορθοῦν ἐν τοῖς ἀκούουσι τὰ λεγόμενα, μὴ πρότερον ἀφίστασθαι περὶ τῶν αὐτῶν παραινοῦντα καὶ συμβουλεύοντα, μηδὲ ἐφ' ἕτερόν τι μεταπηδᾷν, ἕως ἂν ἴδῃ τὴν προτέραν παραίνεσιν καλῶς ἐν αὐτοῖς ῥιζωθεῖσαν. Τοῦτο καὶ οἱ διδάσκαλοι ποιοῦσιν· οὐ πρότερον ἐπὶ τὰς συλλαβὰς τοὺς παῖδας ἄγουσιν, ἕως ἂν τῶν στοιχείων τὴν γνῶσιν ἐν αὐτοῖς κατορθωθεῖσαν ἴδωσι.

Πρῴην μὲν οὖν ὑμῖν τὴν παραβολὴν ἀναγνόντες τῶν ἑκατὸν δηνα-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΣΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΔΑΒΙΔ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΑΟΥΛ

Ἐπίσης γιὰ τὴν ἀνεξικακία καὶ ὅτι πρέπει νὰ δείχνουμε εὐσπλαχνία πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ μὴ τοὺς κακολογοῦμε ὅταν εἶναι ἀπόντες.

1. Ὅταν συμβεῖ νὰ προκληθεῖ κάποια χρόνια καὶ σκληρὴ φλεγμονὴ στὰ σώματα, χρειάζεται πολὺς χρόνος καὶ κόπος, ἀλλὰ καὶ πολλὴ σοφία φαρμάκων γιὰ νὰ ἐξαλειφθεῖ τελείως ὁ ὄγκος της. Τὸ ἴδιο εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ δοῦμε καὶ σχετικὰ μὲ τὴν ψυχή. Γιατὶ ὅταν θέλει κανεὶς νὰ ἐξαφανίσει σύρριζα ἕνα πάθος, ποὺ γιὰ πολὺ χρόνο εἰσχώρησε καὶ ρίζωσε στὴν ψυχή, δὲν ἀρκεῖ παραίνεση μιᾶς ἢ δύο ἡμερῶν γιὰ τὴ διόρθωση αὐτή, ἀλλὰ πρέπει πολλὲς φορὲς καὶ γιὰ πολλὲς μέρες νὰ μιλᾶμε γιὰ τὴν ὑπόθεση αὐτή, ἐὰν φυσικὰ δὲν πρόκειται νὰ μιλᾶμε ἀπὸ φιλοδοξία καὶ εὐχαρίστηση, ἀλλὰ γιὰ νὰ προκύψει κάποιο κέρδος καὶ ὠφέλεια. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, αὐτὸ ποὺ ἔκανα γιὰ τοὺς ὅρκους, ποὺ σᾶς μίλησα ἐπὶ πολλὲς ἡμέρες γιὰ τὴν ἴδια ὑπόθεση, αὐτὸ θὰ τὸ κάνω καὶ γιὰ τὴν ὀργή, θὰ δώσω δηλαδὴ πολλὲς γι' αὐτὴν νουθεσίες, ὅσο μοῦ τὸ ἐπιτρέψουν οἱ δυνάμεις μου. Γιατὶ νομίζω ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ καλὸς τρόπος διδασκαλίας, νὰ μὴ παύεις νὰ συμβουλεύεις γιὰ ὁποιοδήποτε πρᾶγμα, μέχρι νὰ δεῖς νὰ γίνεται ἡ συμβουλή σου ἔργο. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ μιλάει σήμερα γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, αὔριο γιὰ τὴν προσευχή, καὶ ὕστερ' ἀπὸ αὐτὴν γιὰ τὴν ἐπιείκεια καὶ ἔπειτα πάλι γιὰ τὴν ταπεινοφροσύνη, δὲν θὰ μπορέσει νὰ κατορθώσει τίποτα ἀπὸ αὐτὰ στοὺς ἀκροατές του, μεταπηδώντας συνεχῶς ἀπὸ αὐτὸ σ' ἐκεῖνο καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο πάλι σὲ ἄλλο· ἀλλὰ πρέπει, αὐτὸς ποὺ σκοπεύει νὰ πείσει τοὺς ἀκροατές του γιὰ ὅσα λέει, νὰ μὴ παύσει νὰ παραινεῖ καὶ νὰ συμβουλεύει γι' αὐτά, οὔτε νὰ μεταπηδᾶ σὲ κάτι ἄλλο, πρὶν διαπιστώσει ὅτι ἡ προηγούμενη παραίνεση ριζώθηκε καλὰ σ' αὐτούς. Αὐτὸ κάνουν καὶ οἱ δάσκαλοι· δὲν ὁδηγοῦν τὰ παιδιὰ στὶς συλλαβές, μέχρι νὰ δοῦν ὅτι ἡ γνώση τῶν στοιχείων ἔχει ἐπιτευχθεῖ σ' αὐτά.

Προηγουμένως λοιπὸν διαβάζοντάς σας τὴν παραβολὴ τῶν ἑκατὸ

ρίων καὶ τῶν μυρίων ταλάντων, ἐδείκνυμεν ὅσον ἦν κακὸν τὸ μνησικακεῖν. Ὃν γὰρ οὐκ ἀπώλεσε τὰ μυρία τάλαντα, τοῦτον ἑκατὸν δηνάρια κατεπόντισε, καὶ τὴν δοθεῖσαν συγγνώμην ἀνεκαλέσατο, καὶ τὴν δωρεὰν ἀπεκρούσατο, καὶ ἀπαλλαγέντα τῶν εὐθυνῶν εἰς τὸ δικαστήριον πάλιν εἰσήγαγε, κακεῖθεν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐνέβαλε καὶ οὕτως ἀθανάτῳ αὐτὸν παρέδωκε τιμωρίᾳ. Σήμερον δὲ ἐφ᾽ ἑτέραν ὑπόθεσιν τὸν λόγον χειραγωγήσομεν. Ἔδει μὲν γάρ, εἴπερ δίκαιον ἐγίνετο, τὸν λέγοντα περὶ ἐπιεικείας τε καὶ πρᾳότητος, οἴκοθεν καὶ παρ᾽ ἑαυτοῦ τὰ παραδείγματα παρέχειν τῆς καλῆς ταύτης φιλοσοφίας, ὥστε καὶ διὰ τῶν λόγων διδάσκειν καὶ διὰ τῶν ἔργων παιδεύειν. Ἐπειδὴ δὲ πολὺ ταύτης ἀποδέομεν τῆς ἀρετῆς ἡμεῖς, ἕνα τινὰ τῶν ἁγίων ἑλκύσαντες εἰς μέσον καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσαντες τῶν ὑμετέρων, ἐναργῆ τινα καὶ δυνατὴν ὑμῖν ποιησόμεθα τὴν παράκλησιν, ὥσπερ ἀρχέτυπόν τινα εἰκόνα, τὴν ἀρετὴν τοῦ δικαίου μιμεῖσθαι παρακελευόμενοι καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς.

Τίνα οὖν εἰς μέσον ἀγαγεῖν χρὴ περὶ ἐπιεικείας διαλεγόμενον; Τίνα δὲ ἄλλον, ἀλλ᾽ ἢ τὸν μαρτυρίαν ἄνωθεν δεξάμενον καὶ ἐπὶ τούτῳ μάλιστα θαυμασθέντα; «Εὗρον», γάρ φησι, «Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου». Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ἀποφαίνηται, οὐδεμία τοῖς ἀντιλέγουσιν ὑπολέλειπται πρόφασις. Ἀδέκαστος γὰρ ἡ ψῆφος ἐκείνη, οὔτε πρὸς χάριν, οὔτε πρὸς ἀπέχθειαν τοῦ Θεοῦ κρίνοντος, ἀλλὰ τῇ τῆς ψυχῆς ἀρετῇ γυμνῇ ψηφιζομένου. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτὸν εἰς μέσον ἄγομεν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ψῆφον ἐδέξατο, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ τραφέντων ἐστί. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς χάριτος φανῆναί τινα καθαρὸν ὀργῆς καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀφιέντα τὰ ἁμαρτήματα καὶ τῶν λελυπηκότων φειδόμενον, θαυμαστὸν οὐδὲν μετὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον, μετὰ τὴν τοσαύτην τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, μετὰ τὰ φιλοσοφίας γέμοντα ἐπιτάγματα, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ἡνίκα ὁ νόμος συνεχώρει ὀφθαλμὸν ἐξορύττειν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος καὶ τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι τὸν ἀδικήσαντα, φανῆναί τινα ὑπερβάντα τὰ μέτρα τῶν προσταγμάτων καὶ πρὸς τὴν ἀποστολικὴν φθάσαντα φιλοσοφίαν, τίνα μὲν οὐκ ἂν ἐκπλήξειε τῶν ἀκουόντων; τίνα δὲ οὐκ ἂν τῶν μὴ ζηλούντων πάσης ἀποστερήσειε συγγνώμης τε καὶ ἀπολογίας; Ἵνα δὲ ἀκριβέστερον αὐτοῦ καταμάθωμεν τὴν ἀρετήν, δότε μοι μικρὸν ἀνωτέρω τὸν

---

1. Α΄ Βασ. 13,14.

δηναρίων καὶ τῶν δέκα χιλιάδων ταλάντων, ἔδειξα πόσο κακὸ εἶναι ἡ μνησικακία. Γιατὶ αὐτὸν ποὺ δὲν τὸν κατάστρεψαν τὰ δέκα χιλιάδες τάλαντα, αὐτὸν τὸν καταπόντισαν ἑκατὸ δηνάρια καὶ ἀνακάλεσαν τὴ συγγνώμη ποὺ τοῦ εἶχε δοθεῖ καὶ ἀπέκρουσαν τὴ δωρεὰ καί, ἐνῶ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὶς εὐθύνες, τὸν ξανάστειλε πάλι στὸ δικαστήριο καὶ ἀπὸ κεῖ τὸν ἔρριξε στὴ φυλακὴ καὶ ἔτσι τὸν παρέδωσε σὲ αἰώνια τιμωρία. Σήμερα θὰ ὁδηγήσω τὸ λόγο σὲ ἄλλο θέμα. Γιατὶ ἔπρεπε, ἂν γινόταν σωστά, αὐτὸς ποὺ μιλάει γιὰ τὴν ἐπιείκεια καὶ πραότητα νὰ δίνει ἀπὸ τὴ ζωή του καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὰ παραδείγματα τῆς καλῆς αὐτῆς φιλοσοφίας, ὥστε καὶ μὲ τὰ λόγια νὰ διδάσκει καὶ μὲ τὰ ἔργα νὰ ἐκπαιδεύει. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ ἀπέχω πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ αὐτή, θὰ φέρω ἀνάμεσά σας κάποιον ἀπὸ τοὺς ἁγίους καὶ ἀφοῦ τὸν στήσω μπροστά σας θὰ κάνω πραγματικὴ καὶ δυνατὴ τὴ νουθεσία, προτρέποντας καὶ ἐσᾶς καὶ τὸν ἑαυτό μου νὰ μιμούμαστε τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου, σὰν μιὰ ἀρχέτυπη εἰκόνα.

Ποιόν λοιπὸν πρέπει νὰ φέρω ἀνάμεσά σας μιλώντας γιὰ τὴν ἐπιείκεια; Καὶ ποιόν ἄλλο παρὰ ἐκεῖνον ποὺ δέχτηκε τὴν ἐπιβεβαίωση ἀπὸ τὸν οὐρανο καὶ θαυμάστηκε εἰδικὰ γι' αὐτό; γιατὶ λέει, «βρῆκα τὸν Δαβίδ, τὸν γιὸ τοῦ Ἰεσσαί, ἄνθρωπο ὅπως τὸν θέλει ἡ καρδιά μου»[1]. Καὶ ὅταν ἀποφαίνεται ὁ Θεός, δὲν μένει καμμιὰ δικαιολογία σ' αὐτοὺς ποὺ ἀντιλέγουν. Γιατὶ ἡ ἀπόφαση ἐκείνη εἶναι ἀδέκαστη, ἀφοῦ ὁ Θεὸς δὲν κρίνει οὔτε χαριστικὰ οὔτε μὲ μίσος, ἀλλὰ μόνο μὲ βάση τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ δὲν τὸν φέρνω ἐδῶ μόνο γι' αὐτό, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἔχει τὴν μαρτυρία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἀνήκει σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνατραφεῖ κατὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Γιατὶ τὸ νὰ ἐμφανισθεῖ κάποιος καθαρὸς ἀπὸ ὀργὴ στὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος καὶ νὰ συγχωρήσει τὰ ἁμαρτήματα στοὺς ἐχθρούς του καὶ νὰ εὐσπλαγχνίζεται αὐτοὺς ποὺ τὸν ἔχουν λυπήσει, δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοθαύμαστο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ, μετὰ ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη ἄφεση τῶν ἁμαρτημάτων· τὸ νὰ παρουσιασθεῖ ὅμως κάποιος στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τότε ποὺ ὁ νόμος ἐπέτρεπε νὰ βγάζουν ὀφθαλμὸ ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ δόντι ἀντὶ δοντιοῦ, καὶ νὰ ἀμύνονται κάνοντας τὰ ἴδια σ' ὅποιον τοὺς ἀδίκησε, τὸ νὰ ἐμφανισθεῖ κάποιος ποὺ ξεπέρασε τὰ μέτρα τῶν ἐντολῶν καὶ ἔφτασε τὴν ἀποστολικὴ συμπεριφορά, ποιόν δὲν θὰ ἐξέπληττε ἀπὸ τοὺς ἀκροατές; Καὶ ποιόν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δὲν τὸν μιμοῦνται δὲν θὰ τὸν στεροῦσε ἀπὸ κάθε συγγνώμη καὶ δικαιολογία; Γιὰ νὰ μάθουμε ὅμως καλὰ μὲ περισσότερη ἀκρίβεια τὴν ἀρετὴ αὐτοῦ ἐπιτρέ-

λόγον ἀγαγεῖν, καὶ τὰς εὐεργεσίας εἰπεῖν, ἃς εἰς τὸν Σαοὺλ κατέθετο ὁ μακάριος οὗτος ἀνήρ. Τὸ μὲν γὰρ ἁπλῶς ἐχθρὸν λυπήσαντα μὴ ἀμύνασθαι, θαυμαστὸν οὐδέν, τὸ δὲ ἄνθρωπον εὐεργετηθέντα πολλὰς καὶ μεγάλας εὐεργεσίας, εἶτα ἀντὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἐκείνων καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις ἀνελεῖν ἐπιχειρήσαντα τὸν εὐεργέτην, λαβόντα εἰς χεῖρας καὶ κύριον γενόμενον ἀνελεῖν καὶ αὐτὸν ἀφεῖναι καὶ τῆς ἑτέρων ἐπιβουλῆς ἐξαρπάσαι, καὶ ταῦτα πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιθήσεσθαι μέλλοντα, τίνα ἂν καταλίποι λοιπὸν φιλοσοφίας ὑπερβολήν;

β'. Τίνας οὖν εὐηργέτησεν ὁ Δαυῒδ εὐεργεσίας τὸν Σαούλ, καὶ πότε καὶ πῶς, ἀνάσχεσθε διὰ βραχέων διηγουμένου. Πολέμου γάρ ποτε τοὺς Ἰουδαίους καταλαβόντος χαλεπωτάτου καὶ πάντων κατεπτηχότων καὶ δεδοικότων καὶ οὐδενὸς προκύψαι τολμῶντος, ἀλλ' ἐν ἐσχάτοις τῆς πόλεως οὔσης ἁπάσης καὶ τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν ἑκάστου βλέποντος καὶ καθ' ἑκάστην ἀποθανεῖσθαι τὴν ἡμέραν προσδοκώντων ἁπάντων καὶ τῶν ἐπὶ τὸ βάραθρον ἀγομένων ἀθλιώτερον ζώντων τὸν βίον, εἰσελθὼν οὗτος ἀπὸ τῶν προβάτων ἐπὶ τὴν παράταξιν, καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς τέχνης ἀτέλειαν παρεχούσης αὐτῷ τῶν πολεμικῶν πόνων, τὸν ἁπάντων αὐτὸς ἀναδέξατο πόλεμον καὶ κατώρθωσεν ἐλπίδος ἁπάσης κρείττονα κατορθώματα. Καίτοι, εἰ καὶ μηδὲν ἦν κατωρθωκώς, τῆς προθυμίας αὐτὸν καὶ τῆς προθέσεως ἕνεκεν στεφανοῦν ἔδει μόνον. Τὸ γὰρ μὲν στρατιώτην τινὰ τῶν ἐν ἡλικίᾳ ποιῆσαι τοῦτο, θαυμαστὸν οὐδέν· ὁ γὰρ τῆς στρατείας νόμος τοῦτο ἀπῄτει. Οὗτος δὲ οὐδεμίαν ὁρῶν ἀνάγκην ἐπικειμένην, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τοὺς κωλύοντας ἔχων (καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀδελφὸς ἐπετίμησε, καὶ ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸ τῆς ἡλικίας ἄωρον καὶ τὸ τῶν κινδύνων ἀφόρητον βλέπων, κατεῖχε καὶ μένειν ἐκέλευε λέγων, «οὐ δυνήσῃ πορευθῆναι, ὅτι σὺ παιδάριον εἶ, αὐτὸς δὲ ἀνὴρ πολεμιστὴς ἐκ νεότητος αὐτοῦ»), ἀλλ' ὅμως οὐδεμιᾶς αὐτὸν ἑλκούσης προφάσεως, οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ διαθερμανθεὶς θείῳ ζήλῳ καὶ τῷ τῆς πατρίδος ἔρωτι, ὥσπερ πρόβατα μᾶλλον ἢ ἀνθρώπους ὁρῶν, καὶ ὡς κύνας μᾶλλον ἢ στρατόπεδον ἀνθρώπων τοιοῦτον μέλλων ἐλαύνειν, οὕτω μετὰ ἀδείας ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἔτρεχε, καὶ τοσαύτην περὶ τὸν βασιλέα κηδεμονίαν ἐπεδείξατο τότε, ὡς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ τῆς νίκης ἐπ' ὄψιν αὐτὸν κείμενον ἀναστῆσαι. Οὐ γὰρ δὴ

---

2. Α' Βασ. 17,33.

ψατέ μου νὰ φέρω τὸν λόγο γιὰ λίγο στὰ πιὸ πάνω ἀναγραφόμενα καὶ νὰ ἀναφέρω τὶς εὐεργεσίες ποὺ ἔκανε στὸν Σαοὺλ ὁ μακάριος αὐτὸς ἄνδρας. Γιατὶ τὸ νὰ μὴν ἀμυνθεῖς στὸν ἐχθρὸ ποὺ σὲ λύπησε ἁπλῶς δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστο, ὅμως τὸν ἄνθρωπο ποὺ δέχτηκε πολλὲς καὶ μεγάλες εὐεργεσίες καὶ πού, ἀντὶ τῶν εὐεργειῶν αὐτῶν, ἐπιχείρησε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὲς φορὲς νὰ σκοτώσει τὸν εὐεργέτη του, τὸ νὰ ἔχει στὰ χέρια του τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ καί, ἐνῶ εἶναι σὲ θέση νὰ τὸν σκοτώσει, νὰ τὸν συγχωρεῖ καὶ νὰ τὸν γλιτώνει ἀπὸ τὴν ἐχθρικὴ ἐπιβουλὴ τῶν ἄλλων, καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνῶ πρόκειται νὰ κάνει πάλι τὰ ἴδια, ἀπὸ ποιά ὑπερβολὴ ἐπιεἰκειας θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑστερήσει;

2. Ποιές εὐεργεσίες λοιπὸν ἔκανε ὁ Δαβὶδ στὸν Σαούλ, καὶ πότε, καὶ πῶς, ἀνεχθεῖτε νὰ σᾶς διηγηθῶ μὲ λίγα λόγια. Ὅταν κάποτε εἶχε βρεῖ τοὺς Ἰουδαίους ἕνας φοβερὸς πόλεμος, καὶ ἐνῶ ὅλοι εἶχαν ζαρώσει καὶ καταφοβηθεῖ καὶ δὲν τολμοῦσε κανένας νὰ βγεῖ ἔξω, ἀλλὰ ὁλόκληρη ἡ πόλη βρισκόταν στὰ τελευταῖα της, καὶ ὁ καθένας ἔβλεπε τὸν θάνατο μπροστὰ στὰ μάτια του, καὶ ὅλοι κάθε μέρα περίμεναν ὅτι θὰ πεθάνουν καὶ ζοῦσαν πιὸ ἄθλια ζωὴ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὁδηγοῦνται στὸν κρημνό, μπαίνοντας αὐτὸς στὸ στρατόπεδο ἀπὸ τὰ πρόβατα, καὶ ἐνῶ καὶ ἡ ἡλικία καὶ τὸ ἐπάγγελμά του τὸν ἀπάλασσαν ἀπὸ τὶς πολεμικὲς ταλαιπωρίες, ἀνέλαβε αὐτὸς τὸν πόλεμο ἐξ ὀνόματος ὅλων καὶ κατόρθωσε κατορθώματα ποὺ ξεπερνοῦσαν κάθε ἐλπίδα. Ἂν καὶ βέβαια καὶ τίποτα νὰ μὴ κατόρθωνε, καὶ μόνο γιὰ τὴν προθυμία καὶ τὴν πρόθεσή του θὰ ἔπρεπε νὰ στεφανωθεῖ. Γιατί, τὸ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἕνας στρατιώτης στὴν κατάλληλη ἡλικία, δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστο, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ ἀπαιτοῦσε ὁ νόμος τῆς ἐκστρατείας. Αὐτὸς ὅμως, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποια ἀνάγκη, καὶ μολονότι πολλοὶ τὸν παρεμπόδιζαν (γιατὶ καὶ ὁ ἀδελφός του τὸν ἐπετίμησε καὶ ὁ βασιλιάς, βλέποντας τὴν ἄγουρη ἡλικία του καὶ τοὺς ἀφόρητους κινδύνους, τὸν κρατοῦσε καὶ τὸν διέτασσε νὰ μείνει, λέγοντάς του· «δὲν θὰ μπορέσεις νὰ πᾶς, γιατὶ εἶσαι παιδάκι, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἄνδρας, πολεμιστὴς ἀπὸ τὰ νιάτα του»[2]), ἀλλ' ὅμως χωρὶς νὰ τὸν κρατάει καμμιὰ δικαιολογία, κυριευμένος αὐτοβούλως καὶ ἀπὸ μόνος του ἀπὸ ἔνθεο ζῆλο καὶ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, βλέποντας σὰν πρόβατα μᾶλλον παρὰ σὰν ἀνθρώπους, καὶ σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ὁδηγήσει σκυλιὰ μᾶλλον παρὰ στρατόπεδο ἀνθρώπων, ἔτρεχε πρὸς τοὺς βαρβάρους μὲ πολλὴ ἀφοβία, καὶ ἔδειξε τότε τόσο μεγάλη φροντίδα γιὰ τὸν βασιλιά, ὥστε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὴν νίκη, ἐνῶ εἶχε καταρρεύσει, νὰ τὸν ἐνθαρρύνει. Γιατὶ δὲν τὸν ὠφε-

μόνον αὐτὸν τοῖς ἔργοις μετὰ ταῦτα ὠφέλει, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου τοῖς ρήμασι παρεκάλει καὶ θαρρεῖν ἔπειθε καὶ χρηστὰς περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας ἔχειν, οὕτω λέγων· «μὴ συμπεσέτω ἡ καρδία τοῦ κυρίου μου ἐπ' αὐτόν, ὅτι ὁ δοῦλός σου πορεύσεται καὶ πολεμήσει μετὰ τοῦ ἀλλοφύλου τούτου».

Ἆρα μικρὸν τοῦτον, εἰπέ μοι, τὸν μηδεμίαν ἀνάγκην ἔχοντα, τὴν ψυχὴν ἐπιδοῦναι τὴν ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ὠφελείας εἰς μέσους πηδῆσαι τοὺς πολεμίους, μηδὲν μηδέποτε παρ' αὐτῶν εὖ παθόντα; Ἆρα οὐκ ἔδει αὐτὸν μετὰ ταῦτα δεσπότην ἐπιγράφεσθαι καὶ σωτῆρα κοινὸν τῆς πόλεως ἀναγορεύειν, τὸν καὶ τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας καὶ τὸ τῶν πόλεων ἔδαφος καὶ τὴν ἁπάντων ζωὴν μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν διατηρήσαντα; Ποία γὰρ ταύτης εὐεργεσίας μείζων ἑτέρα ἦν; Οὐ γὰρ εἰς χρήματα, οὐδὲ εἰς δόξαν καὶ δυναστείαν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν τὴν εὐεργεσίαν κατέθετο καὶ ἐξ αὐτῶν αὐτὸν ἀνεκαλέσατο τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν, καὶ τό γε εἰς ἄνθρωπον ἧκον, δι' ἐκεῖνον ἔζη λοιπὸν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπέλαυε τῆς ἀρχῆς. Τίσιν οὖν αὐτὸν μετὰ ταῦτα ἠμείψατο; Εἰ μὲν γὰρ αὐτό τις τῶν κατορθωμάτων ἴδοι τὸ μέγεθος, οὐδ' εἰ τὸν στέφανον ἀπὸ τῆς αὐτοῦ λαβὼν κεφαλῆς ἐπὶ τὴν τοῦ Δαυῒδ ἔθηκεν, οὐδέπω τὴν ἀξίαν ἦν ἀποδεδωκώς, ἀλλὰ τὸ πλέον ὀφείλων. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ ζωὴν καὶ βασιλείαν αὐτῷ ἐχαρίσατο, οὗτος δὲ βασιλείας αὐτῷ παραχωρεῖν ἔμελλε μόνης.

Πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν αὐτοῦ τὰς ἀμοιβάς. Τίνες οὖν ἦσαν αὗται; Δι' ὑποψίας εἶχεν αὐτὸν λοιπὸν καὶ ὑπεβλέπετο ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί; Ἀναγκαῖον γὰρ καὶ τῆς ὑποψίας τὴν αἰτίαν εἰπεῖν. Οὐδὲν μὲν γάρ, ὅπερ ἂν εἴπῃ τις, ἐρεῖ δίκαιον. Πρὸς γὰρ τὸν τὴν ψυχὴν χαρισάμενον καὶ τὴν ζωὴν δωρησάμενον, ποία δικαίας ὑποψίας πρόφασις ἦν; Πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας ἴδωμεν, ἵνα μάθητε, ὅτι καὶ τῆς νίκης οὐκ ἔλαττον καὶ διὰ ταῦτα τιμᾶσθαι δίκαιος ἦν, δι' ἅπερ ὑπωπτεύετο καὶ ἐπεβουλεύετο μετὰ ταῦτα. Τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς ὑποψίας ἦν; Ἐπειδὴ τοῦ βαρβάρου τὴν κεφαλὴν ἔλαβε καὶ τὰ λάφυρα ἔχων ἐπανῄει, «ἐξῆλθον αἱ χορεύουσαι», φησίν, «ᾄδουσαι καὶ λέγουσαι· Ἐπάταξε Σαοὺλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ, καὶ Δαυῒδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ. Καὶ ὠργίσθη Σαούλ, καὶ ἦν ὑποβλεπόμενος τὸν Δαυῒδ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ἐπέκεινα». Τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι; Μάλιστα μὲν γάρ, εἰ καὶ ἀδίκως ταῦτα ἐλέγετο, οὐδὲ οὕτω πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς δια-

3. Α' Βασ. 17,32. 4. Ἐννοεῖ τὴ ζωὴ τοῦ Σαούλ.
5. Α' Βασ. 18,6–9.

λοῦσε μόνο μὲ τὰ ἔργα του ὕστερα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ μὲ λόγια τὸν παρηγοροῦσε καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀναθαρρήσει καὶ νὰ ἔχει καλὲς ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον, λέγοντάς του· «ἂς μὴ πτοηθεῖ ἡ καρδιὰ τοῦ κυρίου μου ἀπὸ αὐτόν, γιατὶ ὁ δοῦλος σου θὰ πάει καὶ θὰ πολεμήσει μὲ αὐτὸν τὸν ἀλλόφυλο»[3].

Εἶναι μικρὸ αὐτό, πές μου, ἐνῶ δὲν εἶχε καμμιὰ ἀνάγκη, νὰ θυσιάσει τὴ ζωή του, καὶ γιὰ τὴν ὠφέλεια ἐκείνων νὰ πηδήσει ἀνάμεσα στοὺς ἐχθρούς, χωρὶς νὰ εὐεργετήθηκε ποτὲ ἀπ' αὐτούς; Δὲν ἔπρεπε αὐτὸς μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ ὀνομασθεῖ κύριος καὶ νὰ ἀναγορευθεῖ κοινὸς σωτήρας τῆς πόλεως, αὐτὸς ποὺ καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας καὶ τὸ ἔδαφος καὶ τὴ ζωὴ ὅλων, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, διέσωσε; Ποιά ἄλλη ἀπ' αὐτὴ τὴν εὐεργεσία ἦταν μεγαλύτερη; Γιατὶ δὲν ἔκανε τὴν εὐεργεσία αὐτὴ γιὰ χρήματα, οὔτε γιὰ δόξα καὶ ἐξουσία, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωή του[4], καὶ τὸν ἔσωσε κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὶς πύλες τοῦ θανάτου, καὶ ὅσο ἐξηρτῶταν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἐξαιτίας του ζοῦσε ὁ βασιλιὰς καὶ εἶχε τὴν ἐξουσία. Μὲ τί ὅμως τὸν ἀντάμειψε στὴ συνέχεια; Γιατί, ἐὰν κανεὶς προσέξει αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων, οὔτε κι ἂν ἀκόμα ἔπαιρνε τὸ διάδημα ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ τὸ ἔβαζε στὸ κεφάλι τοῦ Δαβίδ, δὲν θὰ ἀνταπέδιδε ποτὲ τὴν ἀξία, ἀλλὰ θὰ χρεωστοῦσε τὸ περισσότερο μέρος αὐτῆς. Γιατὶ ἐκεῖνος τοῦ χάρισε καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὴ βασιλεία, ἐνῶ αὐτὸς θὰ τοῦ παραχωροῦσε μόνο τὴ βασιλεία.

Ἀλλὰ ἂς δοῦμε τὶς ἀμοιβὲς αὐτοῦ. Ποιές λοιπὸν ἦταν αὐτές; Ἀπὸ ἐκείνη τὴ μέρα τὸν ὑποψιαζόταν καὶ τὸν ὑπέβλεπε. Ἐξαιτίας τίνος καὶ γιατί; Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε καὶ τὴν αἰτία τῆς ὑποψίας. Διότι, ὅ,τι καὶ νὰ πεῖ κανείς, δὲν εἶναι δίκαιο. Γιατὶ σ' αὐτὸν ποὺ τοῦ χάρισε τὴν ψυχὴ καὶ τοῦ δώρησε τὴ ζωή, ποιά δικαιολογία θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρχει γιὰ δίκαιη ὑποψία; Ἀλλὰ ἂς δοῦμε καὶ τὴν αἰτία τῆς ἐχθρότητας, γιὰ νὰ μάθετε ὅτι θὰ ἦταν δίκαιο νὰ τιμηθεῖ καὶ γι' αὐτά, γιὰ τὰ ὁποῖα τὸν ὑποπτευόταν καὶ τὸν ἐπιβουλευόταν ἀργότερα, ὄχι λιγότερο ἀπὸ ὅ,τι γιὰ τὴ νίκη. Ποιά λοιπὸν ἦταν ἡ αἰτία τῆς ὑποψίας; Ὅταν πῆρε τὸ κεφάλι τοῦ βάρβαρου καὶ ἐπέστρεψε κρατώντας τὰ λάφυρα, «βγῆκαν», λέει, «οἱ κοπέλλες τῆς χορωδίας τραγουδώντας καὶ λέγοντας· ὁ Σαοὺλ σκότωσε χιλιάδες καὶ ὁ Δαβὶδ μυριάδες. Ὀργίσθηκε τότε ὁ Σαοὺλ καὶ ὑπέβλεπε τὸν Δαβὶδ ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη καὶ ἑξῆς»[5]. Ἐξαιτίας τίνος, πές μου; Διότι καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὰ λέγονταν ἄδικα, δὲν ἔπρεπε νὰ φερθεῖ πρὸς αὐτὸν μὲ τόσο μίσος, ἀλλὰ μαθαίνοντας ἀπὸ ὅσα ἔγιναν τὸ ἐνδιαφέρον του, καὶ ὅτι χωρὶς νὰ τὸν ἀναγκάζει κανεὶς κι

τεθῆναι ἔδει, ἀλλ' ἀπὸ τῶν γεγενημένων τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ μαθόντα, καὶ ὅτι μηδενὸς ἀναγκάζοντος, μηδὲ βιαζομένου, ἐξ οἰκείας εὐνοίας τοσοῦτον ὑπέμεινε κίνδυνον, μηδὲν μηκέτι λοιπὸν ὑποπτεύειν περὶ αὐτοῦ πονηρόν. Νυνὶ δὲ καὶ τὸ δίκαιον εἶχον αἱ εὐφημίαι· καὶ εἰ χρή τι θαυμαστὸν εἰπεῖν, τῷ Σαοὺλ ἐχαρίσαντο μᾶλλον, ἢ τῷ Δαυῒδ ταῦτα λέγουσαι· καὶ ἀγαπᾷν αὐτὸν ἐχρῆν, ὅτι τὰς χιλιάδας γοῦν ἔδωκαν αὐτῷ. Τί οὖν ἀγανακτεῖ, ὅτι ἔδωκαν τὰς μυριάδας ἐκείνῳ; Εἰ μὲν γὰρ ἦν τι συντελέσας εἰς τὸν πόλεμον καὶ μικρὰν γοῦν τινα μοῖραν εἰσενεγκών, καλῶς ταῦτα ἐλέγετο, ὅτι «Σαοὺλ ἐν χιλιάσι, καὶ Δαυῒδ ἐν μυριάσιν», εἰ δὲ αὐτὸς μὲν δεδοικὼς καὶ τρέμων ἔνδον ἐκάθητο, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθανεῖσθαι προσδοκῶν, οὗτος δὲ τὸ πᾶν εἰργάσατο, πῶς οὐκ ἄτοπον ἦν, τὸν μηδὲν εἰς τοὺς κινδύνους ἐκείνους συμβαλλόμενον ἀγανακτεῖν, ὅτι μὴ τὸ πλέον τῆς εὐφημίας ἔλαβεν; Εἰ γὰρ ἀγανακτεῖν ἐχρῆν, τὸν Δαυῒδ ἀγανακτεῖν ἔδει, ὅτι τὸ πᾶν αὐτὸς κατορθώσας, μεριστὴν ἕτερον ἔσχε τῆς εὐφημίας.

γ'. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν τούτων λέγω, ἀλλ' ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι· ἔστω κακῶς πεποιηκέναι τὰς γυναῖκας καὶ ἐγκλημάτων ἀξίας εἶναι καὶ κατηγορίας· τί ταῦτα πρὸς τὸν Δαυίδ; Οὐ γὰρ δὴ τὰ ᾄσματα αὐτὸς συνέθεκεν, οὐδὲ ἐκείνας λέγειν ἅπερ ἔλεγον αὐτὸς ἀνέπεισεν, οὐδὲ κατεσκεύασε τοῦτον τὸν τρόπον γενέσθαι τῆς εὐφημίας. Ὥστε, εἰ καὶ ἀγανακτεῖν ἔδει, ἐκείναις ἐχρῆν ἀγανακτεῖν, οὐ τῷ κοινῷ τῆς πόλεως εὐεργέτῃ καὶ μυρίων στεφάνων ἀξίῳ. Ὁ δέ, ἐκείνας ἀφείς, ἐπὶ τοῦτον ᾔει. Καὶ εἰ μὲν ἀπὸ τῆς εὐφημίας ἐκείνης ἐπαρθεὶς ὁ μακάριος ἐφθόνει τῷ κρατοῦντι καὶ ὕβριζεν εἰς αὐτὸν καὶ διέπτυσεν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, τάχα εἶχέ τινα λόγον ὁ φθόνος, εἰ δὲ ἐπιεικέστερος ἐγίνετο καὶ πρᾳότερος καὶ τὴν τῶν ἀρχομένων ἔμενε διατηρῶν τάξιν, ποίαν εἶχε δικαίαν πρόφασιν ἡ λύπη; Ὅταν μὲν γὰρ ὁ τιμώμενος ἐπαίρηται κατὰ τοῦ παρευδοκιμουμένου καὶ διατελῇ ταῖς τιμαῖς εἰς ὕβριν κεχρημένος ἐκείνου, λαμβάνει τινὰ ἀφορμὴν τὸ πάθος, ὅταν δὲ μένῃ τιμῶν, μᾶλλον δὲ θεραπεύων μειζόνως καὶ εἴκων ἐν ἅπασι, ποίαν ἂν ἔχοι πρόφασιν ἡ βασκανία λοιπόν;

Ὥστε, εἰ καὶ μηδὲν αὐτῷ κατώρθωται ἕτερον, δι' αὐτὸ τοῦτο μειζόνως αὐτὸν ἀγαπᾷν ἔδει, ὅτι, τοσαύτην ἀφορμὴν λαβὼν πρὸς τυραννίδος ἐπίθεσιν, ἔμενε τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἐπιείκειαν διατηρῶν. Οὐδὲ γὰρ δὴ μόνον τὰ πρότερα, ἀλλ' οὐδὲ τὰ μετὰ ταῦτα πολλῷ μείζονα ὄντα

οὔτε νὰ τόν βιάζει, ἀπὸ δικό του ἐνδιαφέρον ὑπέστη αὐτὸν τὸν κίνδυνο, νὰ μὴν ὑποπτεύεται ποτὲ πιὰ τίποτα τὸ πονηρὸ γι' αὐτόν. Τώρα ὅμως εἶχαν καὶ δίκαιο οἱ ἐπευφημίες· καὶ ἂν πρέπει νὰ ποῦμε κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἦταν περισσότερο χαριστικὲς ὑπὲρ τοῦ Σαούλ, παρὰ ὑπὲρ τοῦ Δαβίδ, λέγοντας αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν· καὶ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπᾶ, ἐπειδὴ τοῦ ἀπέδωσαν τὶς χιλιάδες. Γιατὶ λοιπὸν ἀγανακτεῖ, ἐπειδὴ ἀπέδωσαν τὶς μυριάδες σ' ἐκεῖνον; Διότι, ἐὰν εἶχε συντελέσει κατά τι καὶ αὐτὸς στὸν πόλεμο καὶ εἶχε συνεισφέρει ἕνα μικρὸ ἔστω μέρος, καλῶς λεγόταν ὅτι «ὁ Σαοὺλ ἐσκότωσε χιλιάδες, καὶ ὁ Δαβὶδ μυριάδες», ἐφόσον ὅμως αὐτὸς καθόταν μέσα φοβισμένος καὶ τρέμοντας, περιμένοντας κάθε μέρα νὰ πεθάνει, ἐνῶ ἐκεῖνος διεξήγαγε τὰ πάντα, δὲν εἶναι ἄδικο νὰ ἀγανακτεῖ αὐτὸς ποὺ δὲν πῆρε μέρος στοὺς κινδύνους ἐκείνους, ἐπειδὴ δὲ εἶχε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐπευφημίας; Γιατί, ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἀγανακτεῖ, ἔπρεπε ὁ Δαβὶδ νὰ ἀγανακτεῖ, γιατί, ἂν καὶ αὐτὸς κατόρθωσε τὸ πᾶν, μοιράστηκε μὲ ἄλλον τὴν ἐπευφημία.

3. Ὅμως δὲν λέω τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἐκεῖνο θὰ μποροῦσα νὰ πῶ· ἔστω ὅτι κακῶς ἐνήργησαν οἱ γυναῖκες καὶ εἶναι ἄξιες παραβάσεως καὶ κατηγορίας· τί σχέση ἔχουν αὐτὰ μὲ τὸν Δαβίδ; Διότι οὔτε αὐτὸς συνέθεσε τὰ ἄσματα, οὔτε ἔπεισε ἐκεῖνες νὰ ποῦν αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν, οὔτε ὅρισε νὰ γίνουν οἱ ἐπευφημίες μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ὥστε, ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἀγανακτεῖ, ἔπρεπε νὰ ἀγανακτεῖ ἐναντίον ἐκείνων, ὄχι ἐναντίον τοῦ κοινοῦ εὐεργέτη τῆς πόλεως, ποὺ ἦταν ἄξιος γιὰ μυριάδες στεφάνια. Αὐτὸς ὅμως, ἀφήνοντςα ἐκεῖνες, στράφηκε ἐναντίον αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν βέβαια, παίρνοντάς το ἐπάνω του ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐπευφημία ὁ μακάριος, φθονοῦσε τὸν ἄρχοντα καὶ τὸν ἔβριζε καὶ περιφρονοῦσε τὴ βασιλική του ἰδιότητα, θὰ εἶχε κάποιο λόγο ἡ ζήλεια του, ἐφόσον ὅμως γινόταν πιὸ ἐπιεικὴς καὶ πρᾶος καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ διατηρεῖ τὴν ὑποταγὴ τῶν ὑπηκόων, ποιά δίκαιη πρόφαση εἶχε ἡ λύπη του; Γιατί, ὅταν αὐτὸς ποὺ τιμᾶται τὸ παίρνει ἐπάνω του εἰς βάρος ἐκείνου ποὺ ἔχει παράλληλα μ' αὐτὸν καλὴ φήμη, καὶ χρησιμοποιεῖ τὶς τιμὲς γιὰ νὰ βρίσει ἐκεῖνον, ἔχει κάποια ἀφορμὴ τὸ πάθος, ὅταν ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ τιμᾶ, ἢ καλύτερα νὰ τὸν ὑπηρετεῖ περισσότερο καὶ νὰ ὑποκύπτει σὲ ὅλα, ποιά δικαιολογία μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ φθόνος;

Ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔκανε τίποτα ἄλλο, μόνο γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπᾶ περισσότερο, διότι, ἂν καὶ εἶχε τόσο μεγάλη ἀφορμὴ νὰ ἐπιτεθεῖ πρὸς τὴν τυραννική του ἐξουσία, ἐξακολουθοῦσε νὰ διατηρεῖ ἀπέναντί του τὴν πρέπουσα στάση. Καὶ ὄχι μόνο τὰ προηγούμενα.

ἐπῆρεν αὐτόν. Ποῖα δὴ ταῦτα; «Ἦν Δαυῒδ συνιών», φησίν, «ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, καὶ Κύριος παντοκράτωρ μετ' αὐτοῦ, καὶ πᾶς Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας ἠγάπων τὸν Δαυΐδ, ὅτι αὐτὸς ἐξεπορεύετο καὶ εἰσεπορεύετο πρὸ προσώπου τοῦ λαοῦ. Καὶ Μελχὼλ ἡ θυγάτηρ Σαοὺλ καὶ πᾶς Ἰσραὴλ ἠγάπα αὐτόν. Καὶ συνῆκε παρ' ἅπαντας τοὺς δούλους Σαούλ· καὶ ἐτιμήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ σφόδρα. Καὶ Ἰωνάθαν υἱὸς Σαοὺλ ἠγάπα τὸν Δαυῒδ σφόδρα». Ἀλλ' ὅμως τὸν δῆμον ἅπαντα καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως οἰκειωσάμενος, καὶ κρατῶν ἐν τοῖς πολέμοις πανταχοῦ, καὶ οὐδαμοῦ διαμαρτάνων, καὶ τοιαύτας ἀντὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἐκείνων ἀπολαβὼν τὰς ἀμοιβάς, οὐκ ἐξετραχηλίζετο, οὐδὲ ἐπεθύμει τῆς βασιλείας, οὐδὲ ἠμύνατο τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ἔμενεν εὐεργετῶν καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πολέμους κατορθῶν. Τίνα οὐκ ἂν ἔπεισε ταῦτα ἐκτεθηριωμένον καὶ ἄγριον καταθέσθαι τὴν ἔχθραν καὶ ἀπαλλαγῆναι τῆς βασκανίας; Ἀλλὰ τὸν ὠμὸν ἐκεῖνον καὶ ἀπάνθρωπον οὐδὲν τούτων ἔπεισεν, ἀλλά, πρὸς ἅπαντα ἀποτυφλωθεὶς καὶ τῇ βασκανίᾳ τὴν ψυχὴν ἐπιδούς, ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπιχειρεῖ· καὶ τί ποιοῦντα; (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μεῖζον καὶ θαυμαστόν). Ψάλλοντα καὶ καταστέλλοντα αὐτοῦ τὴν μανίαν. «Δαυῒδ ἔψαλλε τῇ χειρὶ αὐτοῦ», φησίν, «ὡς καθ' ἑκάστην ἡμέραν· καὶ τὸ δόρυ ἐν τῇ χειρὶ Σαούλ· καὶ ἦρε Σαοὺλ τὸ δόρυ καὶ εἶπε· πατάξω ἐν Δαυῒδ· καὶ ἐπάταξεν ἐν τῷ τοίχῳ· καὶ ἐξέκλινε Δαυῒδ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ δίς». Ἆρα ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν μείζονα τούτων πονηρίας ὑπερβολήν;

Ὅρα δὲ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα. Ἄρτι τῶν πολεμίων ἀπελαθέντων καὶ τῆς πόλεως ἑαυτὴν ἀνακτησαμένης καὶ πάντων ἐπινίκια θυόντων, τὸν εὐεργέτην καὶ σωτῆρα καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων αἴτιον ἀνελεῖν ἐπεχείρησε ψάλλοντα, καὶ οὐδὲ τῆς εὐεργεσίας ἡ ὑπόθεσις τὸν μεμηνότα καὶ παραπαίοντα κατέστειλεν ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς ἠκόντισε, βουλόμενος ἀνελεῖν. Καὶ τοιαύτας αὐτῷ ἀντὶ τῶν κινδύνων τὰς ἀμοιβὰς ἐδίδου. Καὶ πολλάκις τοῦτο ἐποίησε καὶ οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. Ὁ δὲ ἅγιος ἐκεῖνος καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἔμενε τὰ ἐκείνου θεραπεύων καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ κινδυνεύων, καὶ παρατασσόμενος ἐν τοῖς πολέμοις ἅπασι καὶ τὸν ἑαυτοῦ διασώζων σφαγέα τοῖς οἰκείοις κινδύνοις, καὶ οὔτε ἐν ρήμασιν, οὔτε ἐν πράγμασιν ἐλύπησε τὸν ἄγριον θῆρα ἐκεῖνον, ἀλλὰ πρὸς πάντα εἶκε καὶ ὑπήκουε, καὶ τὸ ὁρισθὲν αὐτῷ τῆς νίκης

6. Α΄ Βασ. 18,14. 16. 20. 30.
7. Α΄ Βασ. 18,11.

ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὰ ποὺ ἐπηκολούθησαν, ποὺ ἦταν πολὺ μεγαλύτερα, τὸν ἔκαναν νὰ ὑπερηφανευθεῖ. Ποιά ὅμως ἦταν αὐτά; «Ὁ Δαβὶδ ἦταν», λέει, «συνετὸς σ' ὅλες τὶς ἐνέργειές του καὶ ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτορας ἦταν μαζί του, καὶ ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖτες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀγαποῦσαν τὸν Δαβίδ, γιατὶ ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὸν λαὸ καὶ πηγαινοερχόταν ἀνάμεσά τους. Καὶ ἡ Μελχώλ, ἡ θυγατέρα τοῦ Σαοὺλ καὶ ὁλόκληρος ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς τὸν ἀγαποῦσε. Καὶ τὸ κατάλαβε αὐτὸ ὁ Σαοὺλ ἀπὸ ὅλους τοὺς δούλους, καὶ τιμήθηκε τὸ ὄνομά του πάρα πολύ. Καὶ ὁ Ἰωνάθαν, ὁ γιὸς τοῦ Σαούλ, ἀγαποῦσε πάρα πολὺ τὸν Δαβίδ»[6]. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἶχε πάρει μὲ τὸ μέρος του ὅλο τὸν λαὸ καὶ τὴν οἰκία τοῦ βασιλιᾶ, καὶ μολονότι νικοῦσε στοὺς πολέμους παντοῦ, καὶ πουθενὰ δὲν ἔσφαλλε, καὶ μολονότι δεχόταν τέτοιες ἀμοιβὲς γιὰ τὶς εὐεργεσίες του ἐκεῖνες, δὲν παραφερόταν, οὔτε ἐπιθυμοῦσε νὰ πάρει τὴ βασιλεία, οὔτε ἀμυνόταν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ του, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν εὐεργετεῖ καὶ νὰ κερδίζει τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πολέμους. Ποιόν ἐξαγριωμένο καὶ θηριώδη δὲν θὰ τὸν ἔπειθαν αὐτὰ νὰ σταματήσει τὴν ἔχθρα καὶ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ φθόνο; Ὅμως ἐκεῖνον τὸν ὠμὸ καὶ ἀπάνθρωπο τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἔπεισε, ἀλλὰ τυφλωμένος πρὸς ὅλα καὶ ἔχοντας δοσμένη τὴν ψυχή του στὸ φθόνο, προσπαθοῦσε νὰ τὸν σκοτώσει, τὴν στιγμὴ ποὺ ἔκανε τί; (γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀξιοθαύμαστο). Τὴ στιγμὴ ποὺ ἔψαλλε καὶ καταπράϋνε τὴ μανία του. «Ὁ Δαβὶδ ἔπαιζε τὸ ψαλτήριο μὲ τὸ χέρι του», λέει, «ὅπως ἔκανε κάθε μέρα· καὶ ὁ Σαοὺλ κρατοῦσε τὸ δόρατο στὸ χέρι του· καὶ σήκωσε ὁ Σαοὺλ τὸ δόρατο καὶ εἶπε· θὰ σκοτώσω τὸν Δαβίδ· καὶ χτύπησε τὸν τοῖχο· καὶ ἔγειρε ὁ Δαβὶδ δύο φορὲς καὶ γλίτωσε»[7]. Θὰ μποροῦσε ἄραγε νὰ ἔχει κανένας μεγαλύτερη κακία ἀπὸ αὐτήν;

Πρόσεχε ὅμως καὶ τὰ στὴ συνέχεια. Ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ πρόσφατα εἶχαν ἐκδιωχθεῖ καὶ ἡ πόλη εἶχε ἀνακαταληφθεῖ, καὶ ἐνῶ ὅλοι θυσίαζαν τὰ ἐπινίκια, ἐπιχείρησε νὰ σκοτώσει τὸν εὐεργέτη καὶ σωτήρα καὶ τὸν αἴτιο ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, καθὼς ἔψαλλε, καὶ δὲν καταπράϋνε ἐκεῖνον τὸν μανιασμένο ποὺ παραπατοῦσε οὔτε ἡ ὑπόθεση τῆς εὐεργεσίας, παρὰ ἔρριξε δύο φορὲς τὸ ἀκόντιο ἐναντίον του, θέλοντας νὰ τὸν σκοτώσει. Τέτοιες λοιπὸν ἀμοιβὲς τοῦ ἔδιδε γιὰ τοὺς κινδύνους. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ πολλὲς φορὲς καὶ ὄχι μόνο μιὰ μέρα. Ὅμως ὁ ἅγιος ἐκεῖνος καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ συνέχιζε νὰ τὸν ὑπηρετεῖ καὶ κινδύνευε γιὰ τὴν σωτηρία του καὶ ἔπαιρνε μέρος σὲ ὅλους τοὺς πολέμους καὶ διέσωζε τὸν σφαγέα του μὲ δικούς του κινδύνους, καὶ οὔτε μὲ λόγια, οὔτε

ἔπαθλον οὐ λαβών, ἀλλ᾽ ἀποστερηθεὶς τὸν μισθὸν τῶν κινδύνων ἐκείνων, οὐδὲ λόγῳ ποτὲ ἐνεκάλεσεν, οὐ τοῖς στρατιώταις, οὐ τῷ βασιλεῖ· οὐ γὰρ ἐπὶ μισθῷ ταῦτα ἔπραττεν ἀνθρωπίνῳ, ἀλλὰ τὴν ἄνωθεν ἐκδεχόμενος ἀμοιβήν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὐκ ἀπῄτησε τὸν μισθόν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ διδόμενον διεκρούσατο διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνης ὑπερβολήν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Σαοὺλ πάντα κινῶν καὶ πραγματευόμενος οὐκ ἴσχυσεν αὐτὸν ἀνελεῖν, ῥάπτει τὸν διὰ τοῦ γάμου δόλον καὶ καινόν τινα προικὸς καὶ ἕδνων ἐπινοεῖται τρόπον. «Οὐ γὰρ βούλεται», φησίν, «ὁ βασιλεὺς ἕδνα, ἀλλ᾽ ἢ ἑκατὸν ἀκροβυστίας ἐκδικῆσαι εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλέως». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἄνελέ μοι, φησίν, ἑκατὸν ἄνδρας, καὶ τοῦτο ἀντὶ τῶν ἕδνων ἔσται μοι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, βουλόμενος αὐτὸν προφάσει τοῦ γάμου παραβαλεῖν τοῖς ἐχθροῖς.

δ΄. Ἀλλ᾽ ὅμως ὁ Δαυῒδ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρᾳότητα τὰ πράγματα κρίνων, διεκρούσατο τὸν γάμον, οὐ διὰ τὸν κίνδυνον, οὐδὲ διὰ τὸν φόβον τῶν πολεμίων, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν ἀνάξιον ἑαυτὸν εἶναι τῆς πρὸς ἐκεῖνον συγγενείας, καὶ ταυτὶ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ λέγει τὰ ῥήματα· «εἰ κοῦφόν ἐστιν ἐν ὀφθαλμοῖς ὑμῶν ἐπιγαμβρεῦσαί με τῷ βασιλεῖ; ἐγὼ δὲ ἀνὴρ ταπεινὸς καὶ οὐκ ἔντιμος». Καὶ μὴν ὀφειλὴ τὸ πρᾶγμα ἦν καὶ μισθὸς καὶ ἀνταπόδοσις τῶν πόνων· ἀλλ᾽ οὕτως ἦν συντετριμμένη ἔχων τὴν καρδίαν, ὡς μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα καὶ λαμπρὰν οὕτω νίκην καὶ ὑπόσχεσιν ὡμολογημένην, ἀνάξιον εἶναι νομίζειν τοῦ λαβεῖν τὸν ὀφειλόμενον αὐτῷ μισθόν· καὶ ταῦτα ἐνόμιζε, πάλιν μέλλων κινδυνεύειν. Ἐπειδὴ δὲ τῶν πολεμίων ἐκράτησε καὶ τὴν θυγατέρα ἔλαβε τοῦ βασιλέως, πάλιν «ἔψαλλεν ὁ Δαυῒδ καὶ ἐζήτει Σαοὺλ τοῦ πατάξαι αὐτὸν ἐν τῷ δόρατι, καὶ ἐπάταξε· καὶ ἐξέκλινεν ὁ Δαυῒδ καὶ ἐπάταξε τὸ δόρυ ἐν τῷ τοίχῳ».

Τίνα οὐκ ἂν καὶ τῶν σφόδρα φιλοσοφεῖν ἐπισταμένων εἰς θυμὸν ταῦτα ἐξήνεκε, καὶ εἰ μηδὲν ἕτερον, τῆς οἰκείας προνοοῦντα ἀσφαλείας ἔπεισεν ἀνελεῖν τὸν ἀδίκως ἐπιβουλεύοντα; Οὐδὲ γὰρ φόνος τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἦν, ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ μέτρον τοῦ νόμου τότε ὑπερβαίνειν ἔμελλεν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ ἐξορύττειν ἐκέλευεν, οὗτος δέ, εἰ καὶ ἔσφαξεν, ἀντὶ τριῶν φόνων ἕνα εἰργάζετο, τριῶν φόνων

---

8. Α΄ Βασ. 18,25. 9. Α΄ Βασ. 18,23.
10. Α΄ Βασ. 19,9–10.

μὲ πράξεις του στενοχώρησε τὸ ἄγριο ἐκεῖνο θηρίο, ἀλλὰ σ' ὅλα ὑποχωροῦσε καὶ ὑπάκουε, καὶ ἐνῶ δὲν ἔλαβε τὸ ἔπαθλο τῆς νίκης ποὺ ὁρίσθηκε γι' αὐτόν, ἀλλὰ στερήθηκε τὴν ἀμοιβὴ ἐκείνων τῶν κινδύνων, οὔτε μὲ λόγο τὸν κατηγόρησε ποτέ, οὔτε στοὺς στρατιῶτες, οὔτε στὸ βασιλιά· γιατὶ αὐτὰ δὲν τὰ ἔκανε γιὰ ἀμοιβὴ ἀνθρώπινη, ἀλλὰ περιμένοντας τὴν οὐράνια ἀνταμοιβή. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστο, τὸ ὅτι δὲν ἀπήτησε τὴν ἀμοιβή του, ἀλλὰ κι ὅταν τοῦ δόθηκε, τὴν ἀρνήθηκε ἀπὸ ὑπερβολικὴ ταπεινοφροσύνη. Ὅταν ὅμως ὁ Σαούλ, κάνοντας καὶ ἐπιχειρώντας τὰ πάντα, δὲν μπόρεσε νὰ τὸν σκοτώσει, σκέφτηκε τὸ δόλο τοῦ γάμου καὶ ἐπινοήσε ἕνα πρωτοφανῆ τρόπο προίκας καὶ γαμηλίων δώρων. Γιατὶ λέει, «δὲν θέλει ὁ βασιλιὰς γαμήλια δῶρα, παρὰ μόνο ἑκατὸ ἀκροβυστίες ἀλλοφύλων, γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ ἔτσι τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλιᾶ»[8]. Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἑξῆς· σκότωσέ μου, λέει, ἑκατὸ ἄνδρες καὶ αὐτὸ μοῦ ἀρκεῖ ὡς γαμήλιο δῶρο. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὸν παραδώσει στοὺς ἐχθρούς.

4. Ὁ Δαβὶδ ὅμως κρίνοντας τὰ πράγματα μὲ τὴ δική του πραότητα, ἀπέκρουσε τὸν γάμο, ὄχι ἐξαιτίας τοῦ κινδύνου, οὔτε ἀπὸ τὸ φόβο τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο νὰ γίνει συγγενής του, καὶ γι' αὐτὸ λέγει στοὺς δούλους του τὰ ἑξῆς λόγια· «δὲν σᾶς φαίνεται καὶ σᾶς ἀνόητο νὰ γίνω γαμπρὸς τοῦ βασιλιᾶ; Ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος ἄσημος καὶ ὄχι διάσημος»[9]. Καὶ βέβαια τὸ πρᾶγμα ἦταν χρέος καὶ μισθὸς καὶ ἀνταμοιβὴ γιὰ τὰ ὅσα ὑπέφερε, ἀλλὰ εἶχε τόσο ταπεινὴ καρδιά, ὥστε μετὰ ἀπὸ τόσα κατορθώματα καὶ τόσο περιφανῆ νίκη καὶ ὁμολογημένη ὑπόσχεση, νὰ νομίζει ὅτι εἶναι ἀνάξιος νὰ πάρει τὸν ὀφειλόμενο μισθό . Καὶ αὐτὰ πίστευε, ἐνῶ πάλι ἐπρόκειτο νὰ κινδυνεύσει. Ὅταν ὅμως ἐπιβλήθηκε στοὺς ἐχθροὺς καὶ πῆρε τὴ θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ, πάλι «ὁ Δαβὶδ ἔπαιζε τὸ ψαλτήριο καὶ ὁ Σαοὺλ προσπαθοῦσε νὰ τὸν χτυπήσει μὲ τὸ δόρατο, καὶ τοῦ ἔρριξε· παρεξέκλινε ὅμως ὁ Δαβίδ, καὶ χτύπησε τὸ δόρατο στὸν τοῖχο»[10].

Ποιόν δὲν θὰ ἔκαναν αὐτὰ νὰ θυμώσει καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμα ποὺ γνωρίζουν νὰ ἀντιμετωπίζουν μὲ μεγάλη φιλοσοφικότητα τὸ θυμό, καὶ δὲν θὰ τὸν ἔπειθαν, καὶ ἂν γιὰ τίποτε ἄλλο, γιὰ λόγους προσωπικῆς ἀσφάλειας, νὰ σκοτώσει ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἐπιβουλεύεται ἄδικα; Καὶ δὲν ἐπρόκειτο κἂν γιὰ φόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πάλι θὰ ξεπερνοῦσε τότε τὸ μέτρο τοῦ νόμου. Γιατὶ ὁ νόμος διέτασσε νὰ βγάζουν «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ», ἐνῶ αὐτός, καὶ ἂν ἀκόμα τὸν ἔσφαζε, θὰ ἔκανε ἕνα φόνο ἀντὶ τριῶν, τριῶν φόνων ποὺ δὲν εἶχαν

οὐδεμίαν εὔλογον ἐχόντων πρόφασιν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἐπεχείρησεν, ἀλλ' ᾑρεῖτο φυγεῖν μᾶλλον καὶ τῆς πατρῴας οἰκίας ἐκπεσεῖν καὶ πλανήτης εἶναι καὶ δραπετεύειν καὶ ταλειπωρούμενος τὴν ἀναγκαίαν πορίζειν τροφήν, ἢ τῷ βασιλεῖ γενέσθαι σφαγῆς αἴτιος. Οὐ γὰρ ὅπως ἑαυτὸν ἐκδικήσειεν, ἀλλ' ὅπως ἐκεῖνον ἀπαλλάξειε τοῦ πάθους ἐσκόπει. Διὰ τοῦτο τῶν ὀφθαλμῶν ἑαυτὸν ὑπεξήγαγε τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε ἀποσῦραι τὸν ὄγκον καὶ καταστεῖλαι τὴν φλεγμονὴν καὶ παραμυθήσασθαι τὴν βασκανίαν. Βέλτιον ἐμέ, φησίν, ταλαιπωρεῖσθαι καὶ μυρία πάσχειν δεινά, ἢ τοῦτον ἀδίκου σφαγῆς παρὰ τῷ Θεῷ κρίνεσθαι.

Ταῦτα μὴ μόνον ἀκούωμεν, ἀλλὰ καὶ μιμώμεθα, καὶ πάντα ὑπομένωμεν καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν, ὥστε ἀπαλλάξαι τοὺς ἐχθροὺς τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθείας· καὶ μὴ τοῦτο ζητῶμεν, εἰ δικαίως ἢ ἀδίκως πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθάνονται, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, ὅπως μηκέτι καθ' ἡμῶν ἐχθραίνοιεν. Καὶ γὰρ ὁ ἰατρὸς τοῦτο σκοπεῖ, ὅπως ἀπαλλάξειε τοῦ νοσήματος τὸν κάμνοντα, οὐκ εἰ δικαίως ἢ ἀδίκως τὴν ἀρρωστίαν ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο. Καὶ σὺ τοίνυν ἰατρὸς εἶ τοῦ λελυπηκότος· ἓν ζήτει μόνον, ὅπως αὐτοῦ τὴν ἀρρωστίαν ἀνέλῃς. Ὃ καὶ ὁ μακάριος οὗτος ἐποίησε, πενίαν ἀντὶ πλούτου, ἐρημίαν ἀντὶ πατρίδος, πόνους καὶ κινδύνους ἀντὶ τρυφῆς καὶ ἀδείας, φυγὴν διηνεκῆ ἀντὶ τῆς οἴκοι μονῆς ἑλόμενος, ἵνα ἐκεῖνον ἀπαλλάξῃ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀπεχθείας καὶ ἔχθρας. Ἀλλ' οὐδὲν οὐδὲ οὕτως ἐκέρδανεν ὁ Σαούλ, ἀλλ' ἐδίωκε καὶ πανταχοῦ περιῄει ζητῶν τὸν ἠδικηκότα μὲν οὐδέν, ἀδικηθέντα δὲ τὰ ἔσχατα καὶ μυρία αὐτὸν ἀντὶ τούτων ποιήσαντα ἀγαθά· καὶ οὐκ εἰδώς, εἰς αὐτὰ λοιπὸν τοῦ Δαυῒδ ἐμπίπτει τὰ δίκτυα. «Ἦν γὰρ ἐκεῖ σπήλαιον», φησί, «καὶ εἰσῆλθε Σαοὺλ παρασκευάσασθαι Καὶ Δαυῒδ καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ἐσωτέρῳ ἐκάθηντο. Καὶ εἶπον οἱ ἄνδρες Δαυῒδ πρὸς αὐτόν· Ἰδοὺ ἡ ἡμέρα, καθὼς εἶπε Κύριος· Δίδωμι τὸν ἐχθρόν σου εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ ποιήσεις αὐτῷ τὸ ἀρεστὸν ἐν ὀφθαλμοῖς σου. Καὶ ἀνέστη Δαυῒδ καὶ ἀφεῖλε τὸ πτερύγιον τῆς διπλοΐδος Σαοὺλ λαθραίως. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπάταξε τὸν Δαυῒδ ἡ καρδία αὐτοῦ, ὅτι ἀφεῖλε τὸ πτερύγιον τῆς διπλοΐδος, καὶ εἶπε Δαυῒδ πρὸς τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ· Μηδαμῶς μοι παρὰ Κυρίου ποιῆσαι τὸ ῥῆμα τοῦτο τῷ κυρίῳ μου, τῷ χριστῷ Κυρίου, ἐπενεγκεῖν τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτόν, ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν».

---

11. Α΄ Βασ. 24,4–7.

καμμιὰ εὔλογη δικαιολογία. Καὶ ὅμως δὲν ἐπιχείρησε τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ προτίμησε νὰ φύγει μᾶλλον καὶ νὰ ἐγκαταλείψει τὸ πατρικό του σπίτι καὶ νὰ περιπλανιέται καὶ νὰ δραπετεύει καὶ νὰ ταλαιπωρεῖται γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀναγκαία τροφή του, παρὰ νὰ γίνει αἴτιος σφαγῆς τοῦ βασιλιᾶ. Γιατὶ δὲν ἀπέβλεπε στὸ πῶς θὰ τὸν ἐκδικηθεῖ, ἀλλὰ στὸ πῶς θὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ φθόνου. Γι' αὐτὸ ἔφευγε κρυφὰ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἐχθροῦ, γιὰ νὰ μειώσει τὸν ὄγκο καὶ νὰ κατασιγάσει τὴ φλεγμονὴ καὶ νὰ καταπραΰνει τὸ φθόνο. Εἶναι καλύτερο, λέγει, νὰ ταλαιπωροῦμαι ἐγὼ καὶ νὰ ὑποφέρω μύρια δεινά, παρὰ αὐτὸς νὰ γίνει ὑπόλογος ἄδικης σφαγῆς μπροστὰ στὸ Θεό.

Αὐτὰ ὄχι μόνο νὰ τὰ ἀκοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ μιμούμαστε καὶ νὰ ὑπομένουμε καὶ νὰ κάνουμε καὶ νὰ ὑφιστάμεθα τὰ πάντα, γιὰ νὰ ἀπαλλάξουμε τοὺς ἐχθρούς μας ἀπὸ τὴν ἐναντίον μας ἔχθρα τους. Καὶ νὰ μὴ ψάχνουμε νὰ βροῦμε ἐὰν δίκαια ἢ ἄδικα μᾶς ἐχθρεύονται, ἀλλὰ μόνο ἐκεῖνο, πῶς θὰ γίνει νὰ μὴ μᾶς ἐχθρεύονται. Γιατὶ καὶ ὁ γιατρὸς τὸ ἴδιο κάνει, γιὰ νὰ ἀπαλλάξει τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, καὶ ὄχι ἐὰν δίκαια ἢ ἄδικα ἀπέκτησε τὴν ἀσθένεια. Καὶ σὺ λοιπὸν εἶσαι γιατρὸς ἐκείνου ποὺ σὲ λύπησε· ἕνα πρᾶγμα νὰ ἐπιδιώκεις μόνο, πῶς θὰ ἐξαλείψεις τὴν ἀρρώστια του, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος, προτιμώντας τὴ φτώχεια ἀντὶ τοῦ πλούτου, τὴν ἐρημιὰ ἀντὶ τῆς πατρίδας του, τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους ἀντὶ τῆς ἀπόλαυσης καὶ τῆς ἀμεριμνησίας, τὴν διαρκῆ φυγή, ἀπὸ τὴν παραμονὴ στὸ σπίτι του, γιὰ νὰ ἀπαλλάξει ἐκεῖνον ἀπὸ τὴν ἐναντίον του ἔχθρα καὶ τὸ μίσος. Ὅμως οὔτε ἔτσι κέρδιζε τίποτα ὁ Σαούλ, ἀλλὰ τὸν καταδίωκε παντοῦ καὶ περιφερόταν ἀναζητώντας αὐτὸν ποὺ δὲν τὸν εἶχε ἀδικήσει καθόλου, ἀλλ' εἶχε ἀδικηθεῖ κατάφωρα, καὶ τοῦ εἶχε κάνει γιὰ ὅλα αὐτὰ μύρια καλά. Χωρὶς ὅμως νὰ γνωρίζει πέφτει στὰ δίχτυα τοῦ Δαβίδ. Διότι λέει, «ὑπῆρχε ἐκεῖ σπηλιὰ καὶ μπῆκε μέσα ὁ Σαοὺλ νὰ ἀναπαυθεῖ. Καὶ ὁ Δαβὶδ μὲ τοὺς ἄνδρες του κάθονταν στὸ βάθος τῆς σπηλιᾶς. Καὶ εἶπαν οἱ ἄνδρες τοῦ Δαβὶδ σ' αὐτόν· νὰ ἡ μέρα ποὺ εἶπε ὁ Κύριος· παραδίνω τὸν ἐχθρό σου στὰ χέρια σου, γιὰ νὰ τοῦ κάνεις ὅ,τι σοῦ ἀρέσει. Σηκώθηκε ὁ Δαβὶδ καὶ ἔκοψε κρυφὰ τὴν ἄκρη τοῦ μανδύα τοῦ Σαούλ. Ὕστερα ὅμως αἰσθάνθηκε ὁ Δαβὶδ τύψεις ποὺ ἀφήρεσε τὴν ἄκρη τοῦ μανδύα, καὶ εἶπε στοὺς ἄνδρες του· νὰ μὴ μοῦ ἐπιτρέψει ὁ Κύριος μὲ κανένα τρόπο νὰ κάνω τὴν πράξη αὐτὴ στὸν κύριό μου, ποὺ ἔχει χριστεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο, νὰ βάλω δηλαδὴ ἐπάνω του τὸ χέρι μου, διότι εἶναι χρισμένος ἀπὸ τόν Κύριο»[11].

Εἶδες τὰ δίκτυα τεταμένα καὶ τὸ θήραμα ἐναπειλημμένον καὶ τὸν κυνηγέτην ἑστῶτα καὶ πάντας ἐγκελευομένους βαπτίσαι τὸ ξίφος εἰς τὸ τοῦ πολεμίου στῆθος; Θέα μοι λοιπὸν τὴν φιλοσοφίαν, θέα τὴν πάλην, τὴν νίκην, τὸν στέφανον. Καὶ γὰρ στάδιον ἦν τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο καὶ πάλη θαυμαστή τις ἐγίνετο καὶ παράδοξος. Ἐπάλαιε μὲν γὰρ ὁ Δαυΐδ, ἐπύκτευε δὲ ὁ θυμός, καὶ ἔπαθλον ὁ Σαοὺλ ἔκειτο, καὶ ἀγωνοθέτης ἦν ὁ Θεός· μᾶλλον δὲ οὐ πρὸς ἑαυτὸν μόνον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἑαυτοῦ ἦν αὐτῷ ὁ πόλεμος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς παρόντας στρατιώτας. Εἰ γὰρ καὶ φιλοσοφεῖν ἤθελε καὶ φείδεσθαι τοῦ λελυπηκότος, εἰκὸς ἦν καὶ δεδοικέναι αὐτὸν ἐκείνους, μήποτε καὶ συγκόψωσιν αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἅτε λυμεῶνα καὶ προδότην αὐτὸν ὄντα τῆς αὐτῶν σωτηρίας καὶ τὸν κοινὸν ἐχθρὸν αὐτῶν διασώζοντα. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν ταῦτα κατὰ διάνοιαν ἕκαστον αὐτῶν δυσχεραίνοντα λέγειν· 'Πλανῆται καὶ φυγάδες ἐγενόμεθα ἡμεῖς καὶ οἰκίας καὶ πατρίδος καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐξεπέσομεν καὶ τῶν δυσχερῶν σοι πάντων ἐκοινωνήσαμεν, καὶ σὺ τῶν κακῶν τούτων τὸν αἴτιον εἰς χεῖρας λαβών, ἀφεῖναι διανοῇ, ἵνα μηδέποτε τῶν κακῶν τούτων ἡμεῖς ἀναπνεύσωμεν καί, σπουδάζων τὸν ἐχθρὸν διασῶσαι, προδίδως τοὺς φίλους; Καὶ ποῦ ταῦτα δίκαια; Εἰ γὰρ τῆς ἑαυτοῦ καταφρονεῖς σωτηρίας, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας φεῖσαι ψυχῆς. Οὐ λυπεῖ σε τὰ παρελθόντα; οὐδὲ μέμνησαι τῶν κακῶν ὧν ἔπαθες παρ' αὐτοῦ; Διὰ τὰ μέλλοντα ἄνελε, ἵνα μὴ μείζονα καὶ χαλεπώτερα ὑποστῶμεν κακά'. Ταῦτα γάρ, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασιν ἔλεγον, ἀλλ' ὅμως κατὰ διάνοιαν ἐλογίζοντο καὶ ταῦτα, καὶ τούτων πλείονα ἕτερα.

ε'. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ὑπελογίζετο, ἀλλ' εἰς ἓν ἔβλεπε μόνον, ὅπως τὸν τῆς ἀνεξικακίας ἀναδήσασθαι δυνηθῇ στέφανον καὶ φιλοσοφῆσαι φιλοσοφίαν τινὰ καινοτέραν καὶ παράδοξον. Οὐδὲ γὰρ ἦν οὕτω θαυμαστόν, εἰ μόνος ὢν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐφείσατο τοῦ λελυπηκότος, ὡς νῦν παράδοξόν ἐστιν, ὅτι παρόντων ἑτέρων αὐτῷ τοῦτο ἐποίησεν. Ἡ γὰρ τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων παρουσία διπλοῦν ἐγίνετο τῇ φιλοσοφίᾳ τὸ κώλυμα. Πολλάκις γοῦν αὐτοὶ κρίναντες ὀργὴν ἀφεῖναι καὶ συγχωρῆσαι τὰ πεπλημμελημένα τινί, ἐπειδὰν ἴδωμέν τινας παροξύνοντας καὶ διεγείροντας, τὴν ἡμετέραν καταλύομεν κρίσιν, τοῖς ἐκείνων παραπειθόμενοι λόγοις. Ἀλλ' ὁ μακάριος ἐκεῖνος τοῦτο οὐκ

Εἶδες τὰ δίχτυα ἁπλωμένα καὶ τὸ θήραμα πιασμένο καὶ τὸν κυνηγὸ νὰ στέκεται καὶ ὅλους νὰ τὸν προτρέπουν νὰ βυθίσει τὸ ξίφος στὸ στῆθος τοῦ ἐχθροῦ; Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τώρα τὴν προσεκτικὴ ἀντιμετώπιση, κοίτα τὴν πάλη, τὴ νίκη, τὸ στεφάνι. Γιατὶ ἡ σπηλιὰ ἐκείνη ἦταν στίβος καὶ γινόταν κάποια θαυμάσια καὶ παράδοξη πάλη. Πάλευε βέβαια ὁ Δαβίδ, μονομαχοῦσε ὅμως ὁ θυμός, ποὺ ἔπαθλο ἀποτελοῦσε ὁ Σαοὺλ καὶ ἀγωνοθέτης ἦταν ὁ Θεός· ἢ καλύτερα ὁ πόλεμος δὲν γινόταν μόνο πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς στρατιῶτες ποὺ ἦταν παρόντες. Γιατί, καὶ ἂν ἤθελε νὰ συγκρατηθεῖ καὶ νὰ σπλαχνισθεῖ αὐτὸν ποὺ τὸν λύπησε, ἦταν φυσικὸ νὰ φοβᾶται καὶ ἐκείνους, μήπως καὶ τὸν κομματιάσουν μέσα στὴ σπηλιά, ἐπειδὴ ἦταν καταστροφέας καὶ προδότης τῆς σωτηρίας τους καὶ διέσωζε τὸν κοινὸ ἐχθρό τους. Καὶ φυσικὸ ἦταν ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς δυσανασχετώντας νὰ λέει μὲ τὸ νοῦ του τὰ ἑξῆς· ''Ἐμεῖς γίναμε περιπλανώμενοι καὶ πρόσφυγες καὶ ἐγκαταλείψαμε τὰ σπίτια καὶ τὴν πατρίδα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ γίναμε μέτοχοι ὅλων τῶν δυσκολιῶν σου, καὶ σύ, ἔχοντας στὰ χέρια σου τὸν αἴτιο τῶν κακῶν, σκέφτεσαι νὰ τὸν ἀφήσεις, γιὰ νὰ μὴν ἀναπνεύσουμε ποτὲ ἐμεῖς ἀπὸ τὰ κακὰ αὐτά, καὶ θέλοντας νὰ διασώσεις τὸν ἐχθρό, προδίδεις τοὺς φίλους σου; Καὶ ποῦ αὐτὰ εἶναι δίκαια; Γιατί, ἂν περιφρονεῖς τὴ δική σου σωτηρία, ὅμως λυπήσου τὴ δική μας ζωή. Δὲν σὲ στενοχωροῦν τὰ περασμένα; Δὲν θυμᾶσαι τὰ κακὰ ποὺ ἔπαθες ἀπὸ αὐτόν; Σκότωσέ τον γιὰ τὰ μελλοντικά, γιὰ νὰ μὴ ὑποστοῦμε μεγαλύτερα καὶ φοβερότερα κακά'. Αὐτὰ καὶ ἂν δὲν τὰ ἔλεγαν μὲ τὰ λόγια, ὅμως μὲ τὸ νοῦ τους σκέφτονταν καὶ αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτά.

5. Ὅμως τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπολόγιζε ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, ἀλλὰ σὲ ἕνα μόνο πρᾶγμα ἀπέβλεπε, πῶς θὰ μπορέσει νὰ φορέσει τὸ στεφάνι τῆς ἀνεξικακίας καὶ νὰ ἐφαρμόσει μιὰ φιλοσοφία πρωτοφανῆ καὶ παράδοξη. Γιατὶ δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀξιοθαύμαστο, ἐὰν ἦταν μόνος καὶ εὐσπλαχνιζόταν ἔτσι μόνος του ἐκεῖνον ποὺ τὸν εἶχε στενοχωρήσει, ὅσο παράδοξο εἶναι τώρα, ποὺ τὸ ἔκανε σ' αὐτὸν ἐνῶ ἦταν παρόντες καὶ ἄλλοι. Διότι ἡ παρουσία τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων ἔκανε διπλὸ τὸ ἐμπόδιο στὴν ἀνεξικακία του. Πολλὲς φορὲς δηλαδή, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἀποφασίσαμε νὰ ἀποβάλλουμε τὴν ὀργὴ καὶ νὰ συγχωρήσουμε σὲ κάποιον τὰ παραπτώματά του, ὅταν δοῦμε μερικοὺς νὰ μᾶς ἐξοργίζουν καὶ νὰ μᾶς ἐξεγείρουν, ἀφήνουμε τὴ δική μας ἀπόφαση καὶ πειθόμαστε ἀπὸ τοὺς λόγους ἐκείνων. Ἀλλ' ὁ μακάριος ἐκεῖνος δὲν τὸ ἔπαθε αὐτό,

ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίνεσιν καὶ τὴν συμβουλὴν ἔμενε τὴν οἰκείαν διατηρῶν ψῆφον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὔτε ταῖς παρ' ἑτέρων παρετράπη συμβουλαῖς, οὐδ' ὅτι αὐτοὺς οὐκ ἔδεισεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκείνους τὰ αὐτὰ αὐτῷ φιλοσοφεῖν παρεσκεύασε. Μέγα μὲν γὰρ τὸ καὶ αὐτόν τινα τῶν οἰκείων περιγενέσθαι παθῶν, πολὺ δὲ μεῖζον τὸ καὶ ἑτέρους δυνηθῆναι πεῖσαι τὴν αὐτὴν αὐτῷ κτήσασθαι γνώμην· καὶ ἑτέρους, οὐκ ἐπιεικεῖς ἀνθρώπους καὶ μετρίους, ἀλλὰ στρατιώτας καὶ πολεμεῖν μεμαθηκότας καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπεγνωκότας πόνοις καὶ μικρὸν ἀναπνεῦσαι ἐπιθυμοῦντας καὶ εἰδότας ὅτι τῶν κακῶν ἡ λύσις πᾶσα ἐν τῇ τοῦ πολεμίου σφαγῇ τότε ἔκειτο· οὐ μόνον δὲ λύσις κακῶν, ἀλλὰ καὶ μυρίων κτῆσις ἀγαθῶν· οὐδὲν γὰρ ἐκώλυεν, ἐκείνου σφαγέντος, ἐπὶ τοῦτον εὐθέως διαβῆναι τὴν βασιλείαν. Ἀλλ' ὅμως τοσούτων ὄντων τῶν παροξυνόντων τοὺς στρατιώτας, ἴσχυσεν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος πάντων περιγενέσθαι τούτων καὶ πεῖσαι φείσασθαι τοῦ πολεμίου.

Ἄξιον δὲ καὶ αὐτῆς ἀκοῦσαι τῶν στρατιωτῶν τῆς συμβουλῆς· ἡ γὰρ κακουργία τῆς παραινέσεως τὸ στερρὸν καὶ ἀπερίτρεπτον τῆς τοῦ δικαίου δείκνυσι γνώμης. Οὐδὲ γὰρ εἶπον, 'Ἰδοὺ ὁ μυρία σε διαθεὶς κακά, ὁ τῆς σφαγῆς ἐπιθυμήσας τῆς σῆς, ὁ περιβαλὼν ἡμᾶς τοῖς ἀνηκέστοις δεινοῖς', ἀλλ' ἐπειδὴ συνεῖδον ὅτι πάντων τούτων ὑπερεώρα καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἡμαρτημένων οὐ πολὺν ἐποιεῖτο τὸν λόγον, ἄνωθεν αὐτῷ τὴν ψῆφον φέρουσιν, «ὁ Θεὸς αὐτὸν παρέδωκε», λέγοντες, ἵνα, τὴν ἐκεῖθεν αἰδεσθεὶς κρίσιν, ἑτοιμότερον ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἔλθῃ. Μὴ γὰρ σαυτὸν ἐκδικεῖς; φησί. Τῷ Θεῷ διακονῇ καὶ ὑπηρετεῖς καὶ τὴν ἐκείνου ψῆφον κυροῖς. Ἀλλ' ὅσῳ ταῦτα ἔλεγον, τοσούτῳ μᾶλλον ἐφείδετο. Ἤιδει γὰρ τοῦτο, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν αὐτῷ παρέδωκεν, ἵνα πλείονος εὐδοκιμήσεως αὐτῷ παράσχῃ πρόφασιν.

Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν ἴδῃς τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰς χεῖρας ἐμπεσόντα τὰς σάς, μὴ νόμιζε τιμωρίας, ἀλλὰ σωτηρίας εἶναι καιρὸν ἐκεῖνον. Διὰ τοῦτο τότε μάλιστα φείδεσθαι δεῖ τῶν ἐχθρῶν, ὅταν αὐτῶν γενώμεθα κύριοι. Ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν· 'Καὶ τί μέγα καὶ θαυμαστὸν γενόμενον κύριος φείσασθαι; Πολλοὶ γὰρ καὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλάκις ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐλθόντες, τοὺς πάλαι λελυπηκότας λαβόντες, ἀνάξιον αὐτῶν εἶναι ἐνόμισαν ἐν ἀρχῆς ὄγκῳ τοσούτῳ δίκην ἀπαιτῆσαι τῶν πεπλημμελημέ-

ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίνεση καὶ τὴ συμβουλὴ ἐξακολούθησε νὰ διατηρεῖ τὴ δική του ἀπόφαση. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ὅτι δηλαδὴ οὔτε μὲ τὶς συμβουλὲς ἐκείνων ἄλλαξε γνώμη οὔτε τοὺς φοβήθηκε, ἀλλὰ ὅτι τοὺς ἔκανε κι αὐτοὺς νὰ σκεφθοῦν ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Εἶναι βέβαια μεγάλο πρᾶγμα τὸ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος κατανίκησε μερικὰ ἀπὸ τὰ δικά του πάθη, ὅμως εἶναι πολὺ μεγαλύτερο τὸ νὰ μπορέσει νὰ πείσει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη μ' αὐτόν, καὶ μάλιστα ὄχι ἄλλους ἀνθρώπους ἐπιεικεῖς καὶ μετριοπαθεῖς, ἀλλὰ στρατιωτικούς, ποὺ εἶχαν μάθει νὰ πολεμοῦν καὶ ἦταν ἀπελπισμένοι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους, καὶ ἐπιθυμοῦσαν λίγο νὰ ἀναπνεύσουν, καὶ γνώριζαν ὅτι ἡ λύση κάθε κακοῦ τότε βρισκόταν στὴ σφαγὴ τοῦ ἐχθροῦ· καὶ ὄχι μόνο ἡ λύση τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόκτηση μυρίων ἀγαθῶν· γιατὶ τίποτα δὲν ἐμπόδιζε, ἐὰν σφαζόταν ἐκεῖνος, νὰ μεταβιβασθεῖ ἡ βασιλεία σ' αὐτόν. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσα πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐξόργιζαν τοὺς στρατιῶτες, μπόρεσε ὁ γενναῖος ἐκεῖνος νὰ ἐπιβληθεῖ σ' ὅλους αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς πείσει νὰ λυπηθοῦν τὸν ἀντίπαλο.

Ἀξίζει ὅμως νὰ ἀκούσουμε καὶ τὴ συμβουλὴ τῶν στρατιωτῶν· γιατὶ ἡ κακουργία τῆς παραινέσεως δείχνει τὴ σταθερότητα καὶ τὸ ἀμετακίνητο τῆς γνώμης τοῦ δικαίου. Γιατὶ δὲν εἶπαν, 'νά, αὐτὸς ποὺ σοῦ ἔκανε μύρια κακά, αὐτὸς ποὺ ἐπιδίωξε τὴ σφαγή σου, αὐτὸς ποὺ μᾶς προκάλεσε ἀνυπόφορα δεινά', ἀλλά, ἐπειδὴ γνώριζαν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ παρέβλεπε καὶ δὲν ἔδινε πολλὴ σημασία σ' αὐτὰ ποὺ ἔκανε ὁ Σαοὺλ εἰς βάρος του, ἀποδίδουν τὴν παραίνεσή τους στὸ Θεό, λέγοντας· «ὁ Θεος τὸν παρέδωσε», ὥστε, σεβόμενος τὴν κρίση του, νὰ προχωρήσει εὐκολότερα στὴ σφαγή του. Μήπως, λέει, ἐκδικεῖσαι γιὰ τὸν ἑαυτό σου; Τὸ Θεὸ διακονεῖς καὶ ὑπηρετεῖς καὶ τὴν ἀπόφαση ἐκείνου ἐκτελεῖς. Ἀλλὰ ὅσο ἔλεγαν αὐτά, τόσο περισσότερο τὸν εὐσπλαχνιζόταν. Γιατὶ γνώριζε αὐτό, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ τὸν παρέδωσε, γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὴν εὐκαιρία γιὰ περισσότερη εὐδοκίμηση.

Καὶ σὺ λοιπόν, ὅταν δεῖς τὸν ἐχθρό σου νὰ πέφτει στὰ χέρια σου, νὰ μὴ νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι εὐκαιρία τιμωρίας, ἀλλὰ σωτηρίας. Γι' αὐτὸ τότε προπάντων πρέπει νὰ εὐσπλαχνιζόμαστε τοὺς ἐχθρούς, ὅταν γινόμαστε κύριοί τους. Ἀλλ' ἴσως πεῖ κάποιος· Καὶ τί τὸ σπουδαῖο καὶ ἄξιο θαυμασμοῦ, νὰ εὐσπλαχνισθεῖς κάποιον ὅταν γίνεις κύριός του; Γιατὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλὲς φορές, ὅταν κατέλαβαν τὴν ἐξουσία τους, συλαμβάνοντας ἐκείνους ποὺ τοὺς εἶχαν λυπήσει παλαιότερα, θεώρησαν ὅτι εἶναι ἀνάξιο νὰ ζητήσουν ἐκδίκηση γιὰ τὰ

νων, καὶ ἡ τῆς ἐξουσίας περιουσία καταλλαγῆς ὑπόθεσις γέγονεν. Ἀλλ᾽ ἐνταῦθα οὐδὲν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀνελθὼν ὁ Δαυΐδ, οὐδὲ τὴν βασιλείαν ἀπολαβών, καὶ τὸν Σαοὺλ ὑπὸ χεῖρας ἔχων, οὕτως ἐφείσατο, ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος τὸν θυμὸν ἐξέλυσεν· ἀλλ᾽ εἰδὼς ὅτι διασωθεὶς τοῖς αὐτοῖς ἐπιθήσεται πάλιν καὶ εἰς μείζονας ἐμβαλεῖ τοὺς κινδύνους, οὐδὲ οὕτως ἀπέκτεινε.

Μὴ δὴ τοῦτον ἐκείνοις παραβάλωμεν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀσφαλὲς τὸ ἐνέχυρον ἔχοντες τῆς μετὰ ταῦτα ἀδείας, εἰκότως φείδονται, οὗτος δὲ μέλλων τὸν ἐχθρὸν καθ᾽ ἑαυτοῦ ἀφιέναι καὶ πολέμιον ἑαυτῷ σώζειν, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἠφάνισε, καὶ ταῦτα πολλὰ ἔχων τὰ πρὸς τὴν σφαγὴν αὐτὸν ταύτην ὠθοῦντα. Καὶ γὰρ ἡ ἐρημία τῶν βοηθούντων τῷ Σαοὺλ καὶ ἡ παραίνεσις τῶν στρατιωτῶν καὶ ἡ μνήμη τῶν παρελθόντων καὶ ὁ φόβος τῶν μελλόντων καὶ τὸ μηδὲ σφαγῆς κρίνεσθαι λοιπὸν ἀποκτείναντα τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸ μετὰ τὸν φόνον τοῦτον δύνασθαι τὸν νόμον ὑπερβαίνειν, καὶ πολλὰ ἕτερα πλείονα τούτων ἐβιάζετο καὶ ἠνάγκαζεν ὠθῆσαι τὸ ξίφος εἰς ἐκεῖνον. Ἀλλ᾽ οὐδενὶ τούτων εἶξεν, ἀλλ᾽ ἔμενεν ὥσπερ τις ἀδάμας, ἀκίνητον τὸν τῆς φιλοσοφίας διατηρῶν νόμον. Εἶτα, ἵνα μὴ λέγῃς ὅτι οὐδὲ ἔπαθέ τι τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς ἦν, ἀλλ᾽ ἀναισθησία τὸ γινόμενον ἦν, οὐχὶ φιλοσοφία, ὅρα πῶς ἀγριωθεὶς ἐκαρτέρησαν. Ὅτι γὰρ αὐτῷ διανέστη τὰ κύματα τῆς ὀργῆς καὶ πολλὴ τῶν λογισμῶν ἐκινήθη ἡ ζάλη καὶ τὸν χειμῶνα ἐχαλίνου τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν διάνοιαν ἐπιέζετο, ἐκ τῶν γενομένων ἔστιν ἰδεῖν. «Ἀνέστη» γάρ φησι, «καὶ ἀφεῖλε τὸ πτερύγιον τῆς διπλοΐδος Σαοὺλ λαθραίως». Εἶδες πόσος ἠγέρθη τῆς ὀργῆς ὁ χειμών; Ἀλλ᾽ οὐ προῆλθε περαιτέρω, οὐδὲ εἰργάσατο τὸ ναυάγιον· ὁ γὰρ κυβερνήτης ταχέως αἰσθόμενος, ὁ εὐσεβὴς λογισμός, γαλήνην ἀντὶ χειμῶνος ἐποίησεν. «Ἐπάταξε γὰρ αὐτόν», φησίν, «ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ καθάπερ σκιρτῶντα καὶ μαινόμενον ἵππον, τὸν θυμὸν ἀνεχαίτισε».

στ΄. Τοιαῦται τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί· πρὶν ἢ πεσεῖν, ἀνίστανται, πρὶν ἢ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν, ἀναχαιτίζονται, ἐπειδὴ νήφουσι καὶ διαπαντός εἰσιν ἐγρηγορυῖαι. Καίτοι πόσον τοῦ σώματος ἦν καὶ τοῦ ἱματίου τὸ μέσον; Ἀλλ᾽ ὅμως ἴσχυσε μὴ προελθεῖν περαιτέρω καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ δὲ τούτῳ σφόδρα ἑαυτὸν κατεδίκασεν. «Ἐπάταξε γὰρ αὐτὸν ἡ καρδία αὐ-

ἀδικήματά τους, καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἐξουσίας ἔγινε ἀφορμὴ συμφιλιώσεως. Ἐδῶ ὅμως δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε τίποτα τέτοιο. Γιατὶ ὁ Δαβὶδ δὲν εὐσπλαχνίσθηκε τὸν Σαοὺλ ἔχοντάς τον στὰ χέρια του, ἀφοῦ ἀνῆλθε στὴν ἐξουσία καὶ κατέλαβε τὴ βασιλεία, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι τὸ μεγαλεῖο τῆς ἐξουσίας καταπράυνε τὸ θυμό του, ἀλλὰ γνωρίζοντας ὅτι, ἂν διασωθεῖ, θα ἐπιχειρήσει πάλι τα ἴδια καὶ θὰ τὸν βάλει σὲ μαγελύτερους κινδύνους, οὔτε καὶ ἔτσι τὸν σκότωσε.

Ἂς μὴ συγκρίνουμε λοιπὸν αὐτὸν μὲ ἐκείνους. Γιατὶ ἐκεῖνοι, ἔχοντας ἀσφαλῆ τὴν ἐγγύηση τῆς κατοπινῆς ἐλευθερίας, εὔλογα δείχνουν εὐσπλαχνία, ἐνῶ αὐτός, ἂν καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐλευθερώσει τὸν ἐχθρὸ ἐναντίον του καὶ νὰ τὸν σώσει ὄντας ἀντίπαλός του, οὔτε καὶ ἔτσι τὸν ἐξαφάνισε, κι αὐτὸ ἐνῶ εἶχε πολλὰ ποὺ τὸν ὠθοῦσαν στὴ σφαγὴ αὐτή. Γιατὶ καὶ ἡ ἀπουσία τῶν βοηθῶν τοῦ Σαούλ, καὶ ἡ παραίνεση τῶν στρατιωτικῶν, καὶ ἡ ἀνάμνηση ὅσων ἔγιναν στὸ παρελθόν, καὶ ὁ φόβος αὐτῶν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν, καὶ τὸ ὅτι δὲν θὰ δικαζόταν γιὰ σφαγὴ σκοτώνοντας τὸν ἐχθρό, καὶ ὅτι μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ φόνο μποροῦσε νὰ ξεπεράσει τὸ νόμο, καὶ πολλὰ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τὸν βίαζαν καὶ τὸν ἀνάγκαζαν νὰ βυθίσει τὸ ξίφος σ' ἐκεῖνον. Ὅμως σὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ὑποχώρησε, ἀλλὰ ἐπέμενε, σὰν διαμάντι, νὰ διατηρεῖ ἀμετακίνητο τὸ νόμο τῆς ἀρετῆς. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ λὲς ὅτι δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο, ποὺ ἦταν φυσικὸ νὰ συμβεῖ, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ γινόταν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀναισθησίας καὶ ὄχι ἀνεξικακία, πρόσεχε πῶς, ὄντας ἐξαγριωμένος, ἔδειξε καρτερία. Τὸ ὅτι μέσα του σηκώθηκαν τὰ κύματα τῆς ὀργῆς καὶ δημιουργήθηκε μεγάλη ζάλη τῶν λογισμῶν του, καὶ συγκρατοῦσε τὴν τρικυμία μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, καὶ πίεζε τὸ μυαλό του, μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ ὅσα ἔγιναν. Γιατὶ λέει, «σηκώθηκε καὶ ἔκοψε κρυφὰ τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸν μανδύα τοῦ Σαούλ». Εἶδες πόση ἦταν ἡ τρικυμία τῆς ὀργῆς ποὺ ξεσηκώθηκε; Ἀλλὰ δὲν προχώρησε παραπέρα, οὔτε προξένησε τὸ ναυάγιο· γιατὶ ὁ κυβερνήτης, ὁ εὐσεβὴς λογισμός, τὸ αἰσθάνθηκε γρήγορα καὶ ἔφερε γαλήνη ἀντὶ τρικυμίας. Γιατὶ λέει, «τὸν καθησύχασε ἡ καρδιά του», καί, σὰν ἄλογο μανιακὸ ποὺ πηδοῦσε, ἀναχαίτισε τὸ θυμό του.

6. Τέτοιες εἶναι οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων· πρὶν πέσουν, σηκώνονται, πρὶν φθάσουν στὴν ἁμαρτία, συγκρατοῦνται, ἐπειδὴ εἶναι νηφάλιες καὶ διαρκῶς ἀκοίμητες. Ἂν καὶ πόση ἦταν ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸ σῶμα καὶ στὸ ἱμάτιο; Καὶ ὅμως μπόρεσε νὰ μὴ προχωρήσει παραπέρα, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ ποὺ ἔκανε καταδίκασε τὸν ἑαυτό του. «Τὸν ἔτυπτε ἡ

τοῦ», φησίν, «ὅτι ἀφεῖλε τὸ πτερύγιον τῆς διπλοΐδος, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἄνδρας· μηδαμῶς ἐμοὶ παρὰ Κυρίου». Τί ἐστι, «μηδαμῶς ἐμοὶ παρὰ Κυρίου»; Ἀντὶ τοῦ, ''Ἵλεώς μοι Κύριος, φησί, καὶ αὐτὸς εἰ βουληθείην, μὴ συγχωρήσαι μοί ποτε τοῦτο ἐργάσασθαι ὁ Θεός, μηδὲ ἐπιτρέψειεν εἰς ταύτην ἐλθεῖν τὴν ἁμαρτίαν'. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδε τὴν τοιαύτην φιλοσοφίαν σχεδὸν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνουσαν φύσιν καὶ τῆς ἄνωθεν δεομένην ῥοπῆς, καὶ μικροῦ περιτραπέντα πρὸς τὴν σφαγήν, εὔχεται λοιπόν, ὥστε καθαρὰν τὸν Θεὸν αὐτῷ διατηρῆσαι τὴν χεῖρα. Τί ταύτης γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς ἡμερώτερον; Ἆρα ἄνθρωπον ἔτι τοῦτον ἐροῦμεν, τὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ φύσει πολιτείαν ἀγγελικὴν ἐπιδειξάμενον; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο οἱ θεῖοι νόμοι. Τίς γὰρ ἄν, εἰπέ μοι, ταχέως ἕλοιτο τοιαύτην εὐχὴν εὔξασθαι τῷ Θεῷ; Τί λέγω, τοιαύτην; Μὴ κατεύξασθαι μὲν οὖν τοῦ λελυπηκότος τίς ἂν ῥᾳδίως ὑπομείνειε; Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο θηριωδίας ἐληλάκασιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς, ἐπειδὰν ἀσθενήσωσι καὶ μηδὲν δυνηθῶσι κακὸν ποιῆσαι τὸν λελυπηκότα, αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἄμυναν καλεῖν τὸν Θεὸν καὶ παρακαλεῖν δοῦναι αὐτοῖς ἐπεξελθεῖν τοῖς ἠδικηκόσιν. Οὗτος δὲ ὥσπερ ἐκ διαμέτρου πᾶσιν ἐκείνοις καὶ ἀπεναντίας ποιούμενος τὴν εὐχήν, παρακαλεῖ μὴ δοῦναι ἐπεξελθεῖν, οὕτω λέγων· «μή μοι γένοιτο παρὰ Κυρίου, ἐπενεγκεῖν τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτόν», ὡς περὶ υἱοῦ τοῦ πολεμίου διαλεγόμενος, ὡς περὶ γνησίου παιδός.

Καὶ οὐ μόνον ἐφείσατο, ἀλλὰ καὶ ἀπολογίαν τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συντίθησι. Καὶ ὅρα πῶς συνετῶς καὶ σαφῶς. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν βίον αὐτοῦ διερευνώμενος, οὐδὲν εὕρισκεν ἀγαθόν, οὐδὲ εἶχεν εἰπεῖν, ὅτι 'Οὐκ ἠδίκημαι παρ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἔπαθον κακῶς' (ἔμελλον γὰρ ἀντιφθέγγεσθαι τούτοις οἱ στρατιῶται παρόντες, οἱ τῇ πείρᾳ μαθόντες αὐτοῦ τὴν πονηρίαν), περιέρχεται ἑτέρωθεν ζητῶν ἀπολογίαν εὐπρόσωπον εὑρεῖν. Εἶτα οὐκ ἔχων ἀπὸ τοῦ βίου, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν ἐκένου τοῦτο ποιῆσαι, ἐπὶ τὴν τιμὴν τὴν ἐκείνου κατέφυγεν εἰπών, «ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστί». Τί λέγεις, φησί; ὅτι μιαρὸς καὶ παμμίαρος καὶ μυρίων γέμων κακῶν καὶ τὰ ἔσχατα ἡμᾶς διαθείς; Ἀλλὰ βασιλεύς, ἀλλὰ ἄρχων, ἀλλὰ τὴν προστασίαν τὴν ἡμετέραν ἐνεχειρίσθη. Καὶ οὐκ εἶπε, 'βασιλεύς', ἀλλὰ τί; «Ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν», οὐκ ἀπὸ τῆς κάτωθεν τιμῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἄνωθεν ψήφου ποιήσας αἰδέσιμον. Καταφρονεῖς τοῦ

---

12. Β' Βασ. 24,7.

καρδιά του», λέει, «ἐπειδὴ ἔκοψε τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸν μανδύα, καὶ εἶπε στοὺς ἄνδρες του· ποτὲ νὰ μὴ μοῦ ἐπιτραπεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο»[12]. Τί σημαίνει «νὰ μὴ μοῦ ἐπιτραπεῖ ποτὲ ἀπὸ τὸν Κύριο»; Τὸ λέει ἀντί, 'εὐσπλαχνίσου μου, Κύριε'· καὶ ἂν ἐγὼ τὸ θελήσω, νὰ μὴ μοῦ ἐπιτρέψει ποτὲ ὁ Θεὸς νὰ τὸ κάνω, οὔτε νὰ μοῦ ἐπιτρέψει νὰ φθάσω σ' αὐτὴ τὴν ἁμαρτία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ γνώριζε ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνεξικακία ξεπερνοῦσε σχεδὸν τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ χρειαζόταν τὴ συγκατάνευση τοῦ οὐρανοῦ, μόλις γιὰ λίγο ἐκτράπηκε πρὸς τὴ σφαγή, προσεύχεται, ὥστε ὁ Θεὸς νὰ διατηρήσει τὸ χέρι του καθαρό. Τί ἄλλο θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἥμερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ψυχή; Μποροῦμε ἄραγε νὰ τὸν λέμε ἀκόμα ἄνθρωπο αὐτόν, αὐτὸν ποὺ μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση ἔδειξε συμπεριφορὰ ἀγγελική; Ἀλλὰ δὲν θὰ τὸ ἀνέχονταν οἱ θεῖοι νόμοι. Γιατὶ ποιός, πές μου, θὰ προτιμοῦσε γρήγορα νὰ κάνει τέτοια προσευχὴ στὸ Θεό; Ἀλλὰ τί λέω τέτοια; Ποιός θὰ ἀνεχόταν εὔκολα νὰ μὴ καταρασθεῖ αὐτὸν ποὺ τὸν πίκρανε; Γιατὶ σὲ τέτοιο σημεῖο θηριωδίας ἔχουν φθάσει οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε, ὅταν ἀρρωστήσουν καὶ δὲν μποροῦν νὰ προξενήσουν κακὸ σ' αὐτὸν ποὺ τοὺς πίκρανε, ἐπικαλοῦνται τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ στὴν ἀντίστασή τους καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς δώσει τὴ δύναμη νὰ τιμωρήσουν αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀδίκησαν. Ἐνῶ αὐτός, κάνοντας ἐντελῶς ἀντίθετη πρὸς ὅλους ἐκείνους προσευχή, παρακαλεῖ νὰ μὴ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ ἐκδικηθεῖ, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «ἂς μὴ μοῦ ἐπιτρέψει ὁ Κύριος νὰ σηκώσω τὸ χέρι μου ἐναντίον αὐτοῦ», σὰν νὰ μιλάει γιὰ τὸ γιὸ τοῦ ἀντιπάλου του, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ γνήσιο παιδί του.

Καὶ ὄχι μόνο τὸν εὐσπλαχνίσθηκε, ἀλλὰ ἀναφέρει καὶ τὴν δικαιολογία του γι' αὐτόν. Καὶ κοίταξε μὲ πόση σύνεση καὶ σοφία τὸ ἔκανε. Ἐπειδὴ ἐρευνώντας τὴ ζωή του δὲν εὕρισκε τίποτα τὸ καλό, οὔτε μποροῦσε νὰ πεῖ ὅτι δὲν ἀδικήθηκα ἀπὸ αὐτόν, οὔτε κακοποιήθηκα (διότι θὰ διαφωνοῦσαν σ' αὐτὰ οἱ παρόντες στρατιῶτες, ποὺ γνώριζαν ἀπὸ προσωπικὴ πεῖρα τὴν κακία του), ἐξετάζει μὲ προσοχὴ ζητώντας νὰ βρεῖ ἀπὸ ἀλλοῦ εὔσχημη δικαιολογία. Καὶ ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ τὴ ζωή του οὔτε ἀπὸ τὰ ἔργα του, προσέφυγε στὸ ἀξίωμά του, λέγοντας· «ἐπειδὴ ἔχει χρισθεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο». Τί λές, λέει, ὅτι εἶναι μιαρὸς καὶ βδελυρότατος καὶ γεμάτος μὲ μύρια κακά, καὶ ἔχει φονικὲς διαθέσεις γιὰ μᾶς; Ὅμως εἶναι βασιλιάς, εἶναι ἄρχοντας, ἔχει ἀναλάβει τὴν προστασία μας. Καὶ δὲν εἶπε βασιλιάς, ἀλλὰ τί; «ὅτι εἶναι χρισμένος ἀπὸ τὸν Κύριο», κάνοντάς τον σεβαστὸ ὄχι ἀπὸ τὸ κο-

συνδούλου, φησίν; Αἰδέσθητι τὸν Δεσπότην. Διαπτύεις τὸν κεχειροτονημένον; Φοβήθητι τὸν χειροτονήσαντα. Εἰ γὰρ τοὺς ἄρχοντας τούτους τοὺς ὑπὸ βασιλέως χειροτονουμένους, κἂν πονηροὶ κἂν κλέπται κἂν λῃσταὶ κἂν ἄδικοι κἂν ὁτιοῦν ὦσιν ἕτερον, δεδοίκαμεν καὶ πεφρίκαμεν, οὐ διὰ τὴν πονηρίαν καταφρονοῦντες αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ χειροτονήσαντος δυσωπούμενοι, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ χρὴ τοῦτο ποιεῖν. Οὔπω παρέλυσεν αὐτόν, φησί, τῆς ἀρχῆς, οὐδὲ ἰδιώτην ἐποίησε.

Μὴ τοίνυν τὴν τάξιν ἀνατρέπωμεν, μηδὲ τῷ Θεῷ πολεμῶμεν, τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύμενοι· ὅτι «πᾶς ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρῖμα λήψονται». Οὐχὶ χριστὸν δὲ αὐτὸν ἐκάλει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ κύριον. Οὐ τῆς τυχούσης δὲ φιλοσοφίας ἐστί, τὸ τὸν ἐχθρὸν τοῖς τῆς τιμῆς καὶ τῆς θεραπείας ὀνόμασι προσειπεῖν. Καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἀφ' ὧν ἕτεροι πάσχουσιν ἴδοι τις ἂν ἡλίκον ἐστί. Πολλοὶ γοῦν τοὺς ἑαυτῶν ἐχθροὺς οὐδὲ ἀπὸ γυμνῶν καὶ ψιλῶν τῶν ὀνομάτων καλεῖν ἀνέχονται, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρων πολλὴν ἐχόντων κατηγορίαν, τὸν μιαρόν, τὸν μαινόμενον, τὸν ἐξεστηκότα, τὸν παραπαίοντα, τὸν λυμεῶνα, καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα συνείροντες, οὕτω προσαγορεύουσι τοὺς ἐχθρούς. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, «οὐ πόρρωθεν», ἀλλ' ἐγγύθεν οἴσω σοι τὸ παράδειγμα ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Σαούλ. Τὸν γοῦν ἅγιον τοῦτον διὰ τὴν πολλὴν ἀπέχθειαν οὐχ ὑπέμεινε διὰ τοῦ οἰκείου καλεῖν ὀνόματος, ἀλλὰ πανηγύρεώς ποτε τελουμένης, ἐπιζητῶν ἔλεγε· «ποῦ ἔστιν ὁ υἱὸς Ἰεσσαί;». Οὕτω δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὁμοῦ μὲν αὐτοῦ τὸ ὄνομα μισῶν, ὁμοῦ δὲ τῇ τοῦ γεγεννηκότος εὐτελείᾳ προσδοκῶν λυμανεῖσθαι τὴν τοῦ δικαίου δόξαν, οὐκ εἰδὼς ὅτι λαμπρὸν καὶ ἐπίσημον οὐ περιφάνεια προγόνων, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴ ποιεῖν εἴωθεν.

Ἀλλ' οὐχ ὁ μακάριος Δαυῒδ οὕτως. Οὔτε γὰρ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτὸν ἐκάλεσε· καίτοι κἀκεῖνος σφόδρα εὐτελὴς ἦν καὶ ἀπερριμμένος· οὔτε ἀπὸ ψιλοῦ καὶ γυμνοῦ τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τῆς τιμῆς, ἀπὸ τοῦ τῆς δεσποτείας. Οὕτω καθαρὰ πάσης ἀπεχθείας ἦν αὐτῷ ἡ ψυχή. Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, τοῦτον ζήλωσον καὶ τοῦτο παιδεύθητι πρότε-

13. Ρωμ. 13,2.

σμικὸ ἀξίωμά του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν οὐράνια ἀπόφαση. Περιφρονεῖς τὸν σύνδουλό σου, λέει; Σεβάσου τὸν δεσπότη. Φτύνεις τὸν χειροτονημένο; Φοβήσου αὐτὸν ποὺ τὸν χειροτόνησε. Γιατί, ἐὰν τοὺς ἄρχοντες αὐτοὺς ἐδῶ, ποὺ τοὺς διορίζει ὁ βασιλιάς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι κακοί, κλέφτες, ληστές, ἄδικοι, καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, τοὺς φοβόμαστε καὶ τοὺς τρέμουμε, χωρὶς νὰ τοὺς περιφρονοῦμε γιὰ τὴν κακία τους, ἀλλὰ τοὺς φοβόμαστε ἐξαιτίας τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου ποὺ τοὺς ἀνέδειξε, πολὺ περισσότερο αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ κάνουμε στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ. Δὲν τὸν ἀπέλυσε ἀκόμα, λέει, ἀπὸ τὸ ἀξίωμα, οὔτε τὸν ἔκανε ἰδιώτη.

Ἂς μὴ ἀνατρέπουμε λοιπὸν τὴν τάξη, οὔτε νὰ τὰ βάζουμε μὲ τὸ Θεό, ἐφαρμόζοντας στὴν πράξη ἐκεῖνα τὰ ἀποστολκὰ λόγια· «ὥστε ἐκεῖνος ποὺ ἀντιστέκεται στὴν ἐξουσία, ἀντιστέκεται στὴ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅσοι ἀντιστάθηκαν, θὰ τιμωρηθοῦν»[13]. Καὶ δὲν τὸν ἀποκαλοῦσε μόνο «χρισμένον», ἀλλὰ καὶ κύριό του. Καὶ δὲν εἶναι δεῖγμα τυχαίας μεγαλοφροσύνης τὸ νὰ προσφωνήσεις τὸν ἐχθρό μὲ τὰ ὀνόματα τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ὑπηρεσίας του. Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο πάλι μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἐκτιμήσει ἀνάλογα, συγκρίνοντάς το μὲ αὐτὸ ποὺ κάνουν ἄλλοι· γιατὶ πολλοὶ τοὺς ἐχθρούς τους δὲν ἀνέχονται νὰ τοὺς προσφωνοῦν οὔτε μὲ τὰ ἁπλᾶ καὶ πραγματικά τους ὀνόματα, ἀλλὰ μὲ ἄλλα ποὺ περιέχουν μεγάλη κατηγορία, ὅπως, τὸν μιαρό, τὸν μανιακό, τὸν παράφρονα, τὸν παράλογο, τὸν καταστροφέα, καὶ συνάπτοντας πολλὰ ἄλλα τέτοια, προσφωνοῦν ἔτσι τοὺς ἐχθρούς τους. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ὄχι ἀπὸ μακριά, ἀλλὰ ἀπὸ κοντὰ θὰ σοῦ φέρω παράδειγμα, ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Σαούλ. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἅγιο ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ἔχθρας του δὲν ἀνεχόταν νὰ τὸν ἀποκαλεῖ μὲ τὸ δικό του ὄνομα, ἀλλὰ ὅταν κάποτε γινόταν πανηγύρι, ἀναζητώντας τον ἔλεγε· «ποῦ εἶναι ὁ γιὸς τοῦ Ἰεσσαί;». Καὶ τὸν κάλεσε αὐτόν ἔτσι, καὶ διότι μισοῦσε τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως θέλοντας μὲ τὴν εὐτέλεια αὐτοῦ ποὺ τὸν γέννησε νὰ μειώσει τὴ δόξα τοῦ δικαίου, μὴ γνωρίζοντας ὅτι τὸν ἔνδοξο καὶ διάσημο δὲν τὸν κάνει ἡ φήμη τῶν προγόνων, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς.

Ὁ μακάριος ὅμως Δαβὶδ δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο. Οὔτε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του τὸν ἀποκάλεσε, παρ' ὅλο ποὺ καὶ ἐκεῖνος ἦταν πολὺ ταπεινῆς καταγωγῆς καὶ περιφρονημένος, οὔτε μὲ τὸ ἁπλὸ καὶ σχέτο ὄνομά του, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιώματός του, μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐξουσίας. Τόσο πολὺ καθαρὴ ἦταν ἡ ψυχή του ἀπὸ κάθε ἔχθρα. Καὶ σὺ λοιπόν, ἀγαπητέ, αὐτὸν μιμήσου καὶ μάθε πρῶτα νὰ μὴ προσφωνεῖς τὸν

ρον, μηδέποτε τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τῶν διαβεβλημένων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐντίμων καλεῖν ὀνομάτων. Ἂν γὰρ μελετήσῃ τὸ στόμα ἐντίμῳ καὶ θεραπείαν ἔχοντι καλεῖν τὸν λελυπηκότα ὀνόματι, καὶ ἀκούσασα ἡ ψυχὴ παρὰ τῆς γλώττης παιδευομένη καὶ συνεθιζομένη καταδέξεται τὴν πρὸς ἐκεῖνον καταλλαγήν. Αὐτὰ γὰρ τὰ ῥήματα τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ φλεγμονῆς ἔσται φάρμακον ἄριστον.

ζ'. Ταῦτα εἴρηκα νῦν, οὐχ ἵνα ἐπαινέσωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ζηλώσωμεν. Ταύτην οὖν ἕκαστος τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῆς καρδίας ζωγραφείτω τῆς ἑαυτοῦ, καθάπερ χειρὶ τοῖς λογισμοῖς ὑπογράφων διηνεκῶς τὸ σπήλαιον τὸ διπλοῦν, τὸν Σαοὺλ ἔνδον καθεύδοντα, καὶ καθάπερ ἁλύσει τινὶ δεδεμένον τῷ ὕπνῳ καὶ ὑποκείμενον τῇ δεξιᾷ τοῦ τὰ μέγιστα ἠδικημένου· τὸν Δαυῒδ ἐφεστῶτα καθεύδοντι, τοὺς στρατιώτας παρόντας καὶ παροξύνοντας πρὸς σφαγήν, τὸν μακάριον ἐκεῖνον φιλοσοφοῦντα καὶ τὸν οἰκεῖον καὶ τὸν τούτων θυμὸν καταστέλλοντα καὶ ὑπὲρ τοῦ τοσαῦτα πεπλημμεληκότος ἀπολογούμενον. Ταῦτα μὴ μόνον ἐπὶ τῆς διανοίας γράφωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐν συνεδρίοις διαλεγώμεθα πρὸς ἀλλήλους διηνεκῶς· ταῦτα καὶ πρὸς γυναῖκα καὶ πρὸς παιδία συνεχῶς ἀνακινῶμεν τὰ διηγήματα. Εἴτε γὰρ περὶ βασιλέως διαλέγεσθαι βούλει, ἰδοὺ βασιλεύς· εἴτε περὶ στρατιωτῶν, εἴτε περὶ οἰκίας, εἴτε περὶ πολιτικῶν πραγμάτων, πολλὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς ὄψει τούτων τὴν εὐπορίαν. Ταῦτα μεγίστην ἔχει τὰ διηγήματα τὴν ὠφέλειαν. Ἀμήχανον γάρ, ἀμήχανον, ψυχὴν ἐν ταύταις στρεφομένην ταῖς ἱστορίαις, δυνηθῆναί ποτε κρατηθῆναι τῷ πάθει.

Ἵν' οὖν μὴ μάτην τὸν καιρὸν δαπανῶμεν, μηδὲ εἰκῇ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἀναλίσκωμεν εἰς φλυαρίας ἀκαίρους καὶ περιττάς, μαθόντες τῶν γενναίων ἀνδρῶν τὰς ἱστορίας, ταῦτα συνεχῶς διαλεγώμεθα, καὶ περὶ τούτων. Κἂν βουληθῇ τις τῶν συνεδρευόντων ἢ περὶ θεάτρων ἢ περὶ ἱπποδρομίας ἢ περὶ πραγμάτων οὐδέν σοι προσηκόντων ποιήσασθαι λόγον, ἀπαγαγὼν αὐτὸν τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης, εἰς ταύτην ἔμβαλε τὴν διήγησιν, ἵνα, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκκαθάραντες καὶ ἡδονῆς μετὰ ἀσφαλείας ἀπολαύσαντες καὶ πρᾴους ἑαυτοὺς καταστήσαντες καὶ ἡμέρους τοῖς λελυπηκόσιν ἅπασιν, ἀπέλθωμεν ἐκεῖ μηδένα ἔχοντες ἐχθρόν, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ἐχθρόν σου ποτὲ μὲ τὰ διαβλητά, ἀλλὰ μὲ τὰ τιμητικά του ονόματα. Γιατί, ἂν συνηθίσει τὸ στόμα νὰ προσφωνεῖ αὐτὸν ποὺ μᾶς ἀδίκησε μὲ τὸ τιμητικὸ καὶ κολακευτικό του ὄνομα, καὶ τὸ ἀκούσει ἡ ψυχή, ποὺ διδάσκεται καὶ προσαρμόζεται ἀπὸ τὴ γλώσσα, θὰ δεχθεῖ τὴ συμφιλίωση μὲ ἐκεῖνον. Γιατὶ αὐτὰ τὰ λόγια θὰ γίνουν φάρμακο ἄριστο γιὰ τὴ φλεγμονὴ τῆς καρδιᾶς.

7. Αὐτὰ τὰ εἶπα τώρα, ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσουμε, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ τὸν μιμηθοῦμε. Αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἱστορία ὁ καθένας ἂς τὴ ζωγραφίσει στὴν καρδιά του, ζωγραφίζοντας μὲ τὴ σκέψη του, σὰν μὲ τὸ χέρι, διαρκῶς τὸ διπλὸ σπήλαιο, τὸν Σαοὺλ μέσα νὰ κοιμᾶται, δεμένος μὲ τὸν ὕπνο σὰν μὲ κάποια ἁλυσίδα καὶ νὰ βρίσκεται στὴ διάθεση ἐκείνου ποὺ ἀδικήθηκε πάρα πολύ, καὶ τὸν Δαβὶδ νὰ στέκεται ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν κοιμισμένο, τοὺς στρατιῶτες νὰ εἶναι παρόντες καὶ νὰ τὸν παρακινοῦν νὰ τὸν σφάξει, τὸν μακάριο ἐκεῖνο ἄνθρωπο νὰ δείχνει ἀνεξικακία καὶ νὰ καταστέλλει καὶ τὸ δικό του καὶ τὸν θυμὸ αὐτῶν καὶ νὰ ἀπολογεῖται γι' αὐτὸν ποὺ τοῦ προξένησε τόσα κακά. Αὐτὰ νὰ μὴ τὰ ζωγραφίζουμε μόνο στὸ μυαλό μας, ἀλλὰ νὰ τὰ συζητοῦμε καὶ στὶς συναντήσεις μας διαρκῶς μεταξύ μας. Αὐτὲς τὶς διηγήσεις νὰ τὶς ἀνακινοῦμε συνεχῶς καὶ μὲ τὴ γυναίκα καὶ μὲ τὰ παιδιά μας. Εἴτε γιὰ βασιλιὰ θέλεις νὰ μιλήσεις, νὰ ὁ βασιλιάς· εἴτε γιὰ στρατιῶτες, εἴτε γιὰ σπίτι, εἴτε γιὰ πολιτικὲς ὑποθέσεις, θὰ βρεῖς πολὺ ὑλικὸ γι' αὐτὰ στὶς Γραφές. Αὐτὲς οἱ διηγήσεις ἔχουν μεγάλη ὠφέλεια. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο, ψυχὴ ποὺ ἀναστρέφεται μὲ τέτοιες ἱστορίες, νὰ μπορέσει νὰ κυριευθεῖ ἀπὸ τὸ πάθος.

Γιὰ νὰ μὴ σπαταλᾶμε λοιπὸν ἄδικα τὸν καιρό μας καὶ φθείρουμε ἄσκοπα τὴ ζωή μας σὲ ἄκαιρες καὶ περιττὲς φλυαρίες, μαθαίνοντας τὶς ἱστορίες τῶν γενναίων ἀνδρῶν, αὐτὲς συνέχεια νὰ συζητοῦμε, καὶ γι' αὐτούς. Καὶ ἂν θελήσει κάποιος ἀπὸ τὴν συντροφιὰ νὰ κάνει λόγο γιὰ τὰ θέατρα ἢ τὶς ἱπποδρομίες ἢ γιὰ πράγματα καθόλου ἀξιοπρεπῆ, παίρνοντάς τον ἀπὸ τὸ θέμα ἐκεῖνο, ὁδήγησέ τον σ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ὥστε, ἀφοῦ καὶ τὴν ψυχή μας καθαρίσουμε καὶ ἀπολαύσαμε μὲ σιγουριὰ τὴν ἡδονή, καὶ κάναμε πράους τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἥμερους πρὸς ὅλους ὅσους μᾶς ἀδίκησαν, νὰ φύγουμε γιὰ ἐκεῖ χωρὶς νὰ ἔχουμε κανένα ἐχθρό, καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΟΤΙ ΜΕΓΑ ΑΓΑΘΟΝ ΟΥ ΤΟ ΜΕΤΙΕΝΑΙ ΜΟΝΟΝ ΑΡΕΤΗΝ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΑΙΝΕΙΝ ΑΡΕΤΗΝ

Καὶ ὅτι μεῖζον ἔστησε τρόπαιον φεισάμενος τοῦ Σαοὺλ ὁ Δαυῒδ, ἢ ὅτε τὸν Γολιὰθ κατήνεγκε, καὶ ὅτι ἑαυτὸν μᾶλλον ἢ τὸν Σαοὺλ ὠφέλησε τοῦτο ποιήσας· καὶ εἰς τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Σαούλ.

α'. *Ὑμεῖς μὲν πρώην ἐπηνέσατε τὸν Δαυῒδ τῆς ἀνεξικακίας, ἐγὼ δὲ ὑμᾶς ἐθαύμασα τῆς περὶ τὸν Δαυῒδ εὐνοίας τε καὶ φιλοστοργίας. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ μετιέναι καὶ ζηλοῦν ἀρετήν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς μετιόντας ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν φέρει τινὰ μισθὸν ἡμῖν οὐ μικρόν· ὥσπερ οὖν οὐ μόνον τὸ ζηλοῦν κακίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς ἐν αὐτῇ ζῶντας ἐπαινεῖν, φέρει κόλασιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἡμῖν, καὶ εἰ χρή τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, αὐτῶν τῶν ἐν πονηρίᾳ ζώντων χαλεπωτέραν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, δείκνυσιν ὁ Παῦλος ἐν οἷς φησιν· ἐπειδὴ γὰρ κακίας ἅπαν εἶδος ἠρίθμησε καὶ τῶν καταπατούντων τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους κατηγόρησεν ἁπάντων, ἐπήγαγε λέγων περὶ αὐτῶν ἐκείνων· «οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ γνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι· διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε». Ὁρᾷς ὅτι διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν, ἵνα δείξῃ τοῦτο ἐκείνου χαλεπώτερον ὄν. Τοῦ γὰρ ἁμαρτάνειν τὸ καὶ ἐπαινεῖν τοὺς ἁμαρτάνοντας, πολὺ μεῖζον εἰς κολάσεως λόγον· καὶ μάλα εἰκότως· διεφθαρμένης γάρ ἐστι γνώμης καὶ ἀνίατα νοσούσης αὕτη ἡ ψῆφος. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ τοῦ πλημμελεῖν καταγινώσκων τῆς ἁμαρτίας, χρό-νῳ ποτὲ ἑαυτὸν δυνήσεται ἀνακτήσασθαι, ὁ δὲ ἐπαινῶν πονηρίαν, τῆς ἐκ τοῦ μετανοῆσαι θεραπείας ἑαυτὸν ἀπεστέρησεν. Ὥστε εἰκότως τοῦτο ἐκείνου χαλεπώτερον ὁ Παῦλος εἶναι ἀπέδειξεν.*

Ὥσπερ οὖν οὐχ οἱ τὰ φαῦλα πράσσοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τού-

---

1. Ρωμ. 1,32–2,1.

ΟΜΙΛΙΑ Β'

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΑΓΑΛΟ ΑΓΑΘΟ ΟΧΙ ΜΟΝΟ Ν' ΑΣΚΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΝΑ ΕΠΑΙΝΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ

Καὶ ὅτι μεγαλύτερο τρόπαιο ἔστησε ὁ Δαβὶδ δείχνοντας εὐσπλαχνία στὸν Σαούλ, παρὰ τότε ποὺ νίκησε τὸν Γολιάθ, καὶ ὅτι περισσότερο ὠφέλησε τὸν ἑαυτό του κάνοντάς το αὐτό, παρὰ τὸν Σαούλ. Ἐπίσης γιὰ τὴν ἀπολογία του στὸν Σαούλ.

1. Σεῖς βέβαια προηγουμένως ἐπαινέσατε τὸν Δαβὶδ γιὰ τὴν ἀνεξικακία του, ἐγὼ ὅμως σᾶς θαύμασα γιὰ τὴν συμπάθεια καὶ ἀγάπη σας πρὸς τὸν Δαβίδ. Γιατὶ ὄχι μόνο τὸ νὰ ἀσκοῦμε καὶ νὰ εἴμαστε ζηλωτὲς τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐπαινοῦμε καὶ νὰ θαυμάζουμε αὐτοὺς ποὺ τὴν ἀσκοῦν μᾶς ἀποφέρει κάποια ἀμοιβὴ ὄχι μικρή· ὅπως ἀκριβῶς ὄχι μόνο τὸ νὰ μιμούμαστε τὴν κακία, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐπαινοῦμε ἐκείνους ποὺ ζοῦν σ' αὐτήν, μᾶς φέρνει τιμωρία ὄχι τυχαία, καί, ἂν πρέπει νὰ πῶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, χειρότερη ἀπὸ τὴν τιμωρία ἐκείνων ποὺ ζοῦν στὴν κακία. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, τὸ δείχνει ὁ Παῦλος μ' αὐτὰ ποὺ λέει· γιατί, ἀφοῦ ἀρίθμησε κάθε εἶδος κακίας καὶ κατηγόρησε ὅλους ὅσους καταπατοῦν τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, πρόσθεσε λέγοντας γι' αὐτούς· «οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ γνώρισαν τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, ὅτι δηλαδὴ αὐτοὶ ποὺ κάνουν τέτοια πράγματα εἶναι ἄξιοι θανάτου, ὄχι μόνο τὰ κάνουν, ἀλλὰ ἐπιδοκιμάζουν καὶ ἐκείνους ποὺ τὰ κάνουν· γι' αὐτὸ εἶσαι ἀναπολόγητος, ὦ ἄνθρωπε»[1]. Βλέπεις ὅτι γι' αὐτὸ μίλησε ἔτσι, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Γιατὶ ἀπὸ τὸ νὰ ἁμαρτάνεις, τὸ νὰ ἐπαινεῖς ἐπιπλέον αὐτοὺς ποὺ ἁμαρτάνουν, εἶναι ἄξιο πολὺ μεγαλύτερης τιμωρίας· καὶ πολὺ εὔλογα· γιατὶ δείχνει διεστραμμένη γνώμη καὶ ἐπιλογὴ ποὺ εἶναι ἀθεράπευτα ἄρρωστη. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ μετὰ τὸ παράπτωμα κατηγορεῖ τὴν ἁμαρτία, μὲ τὸν καιρὸ θὰ μπορέσει κάποτε νὰ ξαναβρεῖ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιδοκιμάζει τὴν κακία, ἀποστερεῖ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴ θεραπεία τῆς μετάνοιας. Ὥστε εὔλογα ὁ Παῦλος ἀπέδειξε ὅτι αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο.

Ὅπως λοιπὸν ὄχι μόνο ἐκεῖνοι ποὺ κάνουν τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ

τους ἐγκωμιάζοντες τῆς αὐτῆς ἢ καὶ χαλεπωτέρας ἐκείνοις κοινωνοῦσι κολάσεως, οὕτως οἱ τοὺς ἀγαθοὺς ἐπαινοῦντες καὶ θαυμάζοντες συμμερισταὶ τῶν ἐκείνοις ἀποκειμένων στεφάνων εἰσί. Καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἔστιν ἰδεῖν. Πρὸς γὰρ τὸν Ἀβραὰμ διαλεγόμενός φησιν ὁ Θεός· «εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε καὶ τοὺς καταρωμένους σε καταράσομαι». Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν. Οὐ γὰρ ὁ τὸν στέφανον περικείμενος ἀθλητής, οὐδὲ ὁ τοὺς πόνους ὑπομένων καὶ τοὺς ἱδρῶτας μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμαστὴς τοῦ νενικηκότος οὐκ ὀλίγην ἐκ τῆς εὐφημίας ἐκείνης καρποῦται τὴν ἡδονήν. Διά τοι τοῦτο οὐχὶ τὸν γενναῖον ἐκεῖνον τῆς φιλοσοφίας μακαρίζω μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς τῆς περὶ αὐτὸν εὐνοίας. Ἐπάλαισε μὲν γὰρ ἐκεῖνος καὶ ἐνίκησε καὶ ἐστεφανώθη, ἐπαινέσαντες δὲ τὴν νίκην ὑμεῖς οὐ μικρὸν τοῦ στεφάνου μέρος λαβόντες ἀπήλθετε. Ἵν' οὖν μείζων ἡ ἡδονὴ γένηται καὶ πλέον τὸ κέρδος, φέρε καὶ τὰ λειπόμενα τῆς ἱστορίας ἀποδῶμεν ὑμῖν.

Εἰπὼν γὰρ ὁ συγγραφεὺς τὰ ῥήματα, δι' ὧν παρῃτήσατο τὴν σφαγήν, ἐπήγαγεν, ὅτι «οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀναστῆναι καὶ ἀποκτεῖναι τὸν Σαούλ», ὁμοῦ καὶ τὴν ἐκείνων ἐπιθυμίαν τὴν περὶ τὴν σφαγήν, καὶ τὴν ἀνδρείαν τὴν τούτου δεῖξαι βουλόμενος. Καίτοι γε πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν, καὶ οἱ δοκοῦντες φιλοσοφεῖν, κἂν αὐτοὶ μὴ καταδέξωνται ἀνελεῖν, ὑφ' ἑτέρων ἀναιρεῖσθαι μέλλοντας οὐκ ἂν ἕλοιντο κωλῦσαι. Ὁ δὲ Δαυῒδ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ παρακαταθήκην λαβὼν καὶ μέλλων αὐτῆς εὐθύνας διδόναι, οὐ μόνον αὐτὸς οὐχ ἥψατο τοῦ πολεμίου, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους βουλομένους ἀνελεῖν ἐκώλυσε, σωματοφύλαξ ἀντὶ πολεμίου γενόμενος καὶ δορυφόρος ἄριστος. Ὥστε οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι τὸν Δαυῒδ μᾶλλον κινδύνῳ τότε περιπεπτωκέναι εἰπών, ἢ τὸν Σαούλ. Οὐ γὰρ τὸν τυχόντα ἀγῶνα ὑπέμεινε, παντὶ τρόπῳ σπουδάζων αὐτὸν ἐξελέσθαι τῆς ἐπιβουλῆς τῆς παρ' ἐκείνων· οὐδὲ οὕτως ἐδεδοίκει μέλλων αὐτὸς ἀποσφάττεσθαι, ὡς ἐδεδοίκει μήποτε τῶν στρατιωτῶν τις ἐνδοὺς τῷ θυμῷ διαφθείρῃ τὸν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο καὶ δικαιολογίαν τοιαύτην συνέθηκε. Καὶ γὰρ κατηγόρουν μὲν ἐκεῖνοι, κατηγορεῖτο δὲ ὁ καθεύδων, ἀπελογεῖτο δὲ ὁ πολέμιος, ἐδίκαζε δὲ ὁ Θεὸς καὶ τὴν τοῦ Δαυῒδ ψῆφον ἐκύρωσεν. Οὐ γὰρ ἄνευ τῆς τοῦ Θεοῦ ῥοπῆς ἴσχυσεν ἂν τῶν μαινομένων ἐκείνων περιγενέσθαι, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἦν ἡ τοῖς χεί-

2. Γεν. 12,3.

ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἐγκωμιάζουν, ἔχουν τὴν ἴδια ἢ καὶ χειρότερη ἀπὸ ἐκείνους τιμωρία, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐπαινοῦν καὶ θαυμάζουν τοὺς καλούς, μοιράζονται μαζί τους τὰ στεφάνια ποὺ περιμένουν ἐκείνους. Καὶ αὐτὸ πάλι μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ τὴ Γραφή. Γιατὶ ὁ Θεὸς μιλώντας στὸν Ἀβραὰμ λέει· «θὰ εὐλογήσω αὐτοὺς ποὺ σὲ εὐλογοῦν, καὶ θὰ καταρασθῶ ὅσους σὲ καταριοῦνται»[2]. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει καὶ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. Γιατὶ ὄχι μόνο ὁ ἀθλητὴς ποὺ φορεῖ τὸ στεφάνι, οὔτε μόνο ἐκεῖνος ποὺ ὑποφέρει τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἱδρῶτες, ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμαστὴς τοῦ νικητῆ δοκιμάζει ὄχι λίγη εὐχαρίστηση ἀπὸ τὴν ἐπευφημία ἐκείνη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν μακαρίζω μόνο ἐκεῖνον τὸν γενναῖο γιὰ τὴν ἀνεξικακία του, ἀλλὰ καὶ σᾶς γιὰ τὴ συμπάθειά σας πρὸς αὐτόν. Γιατὶ πάλεψε βέβαια ἐκεῖνος καὶ νίκησε καὶ στεφανώθηκε, ἐπαινώντας ὅμως σεῖς τὴ νίκη, φύγατε παίρνοντας ὄχι μικρὸ μερίδιο ἀπὸ τὸ στεφάνι. Γιὰ νὰ γίνει λοιπὸν πιὸ μεγάλη ἡ εὐχαρίστηση καὶ περισσότερο τὸ κέρδος, ἂς σᾶς προσφέρω καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῆς ἱστορίας.

Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε ὁ συγγραφέας τὰ λόγια μὲ τὰ ὁποῖα ἐγκατέλειψε τὴ σφαγή, πρόσθεσε· «δὲν ἐπέτρεψε σ' αὐτοὺς νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τὸν Σαούλ», θέλοντας νὰ δείξει ταυτόχρονα καὶ τὴν πρόθεση ἐκείνων γιὰ τὴ σφαγή, καὶ τὴν ἀνδρεία αὐτοῦ. Ἂν καὶ πολλοί, ἀκόμα κι αὐτοὶ ποὺ θεωροῦνται ἀνεξίκακοι, καὶ ὅταν οἱ ἴδιοι δὲν φτάσουν νὰ σκοτώσουν τοὺς ἐχθρούς τους, ὅταν πρόκειται νὰ σκοτωθοῦν ἀπὸ ἄλλους, δὲν θὰ προτιμοῦσαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Ὁ Δαβὶδ ὅμως δὲν ἐνήργησε ἔτσι, ἀλλὰ σὰν νὰ εἶχε ἀναλάβει κάποια ὑποχρέωση καὶ ἐπρόκειτο νὰ τοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες γι' αὐτήν, ὄχι μόνο αὐτὸς δὲν ἄγγιξε τὸν ἀντίπαλό του, ἀλλὰ ἐμπόδισε καὶ ἄλλους ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν σκοτώσουν, καὶ ἔτσι ἔγινε σωματοφύλακας καὶ ἄριστος δορυφόρος τοῦ ἐχθροῦ του. Ὥστε δὲν θὰ ἔκανε κανεὶς λάθος λέγοντας ὅτι μᾶλλον ὁ Δαβὶδ ἔπεσε τότε σὲ κίνδυνο, παρὰ ὁ Σαούλ. Γιατὶ δὲν πέρασε λίγη ἀγωνία προσπαθώντας μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν γλιτώσει ἀπὸ τὴ σκευωρία ἐκείνων· οὔτε φοβήθηκε τόσο πολὺ μήπως σφάξουν ἐκεῖνον, ὅσο φοβήθηκε μήπως κάποιος ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες ὑποκύπτοντας στὸ θυμό του, σκοτώσει τὸν ἄνθρωπο· γι' αὐτὸ καὶ πρόβαλε καὶ τέτσια δικαιολογία. Γιατὶ κατηγοροῦσαν ἐκεῖνοι, κατηγοροῦνταν ὅμως αὐτὸς ποὺ κοιμόταν, συνηγοροῦσε ὁ ἐχθρός, δίκαζε ὁ Θεὸς καὶ ἐπικύρωσε τὴν ἀπόφαση τοῦ Δαβίδ. Γιατὶ χωρὶς τὴ συγκατάνευση τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ νικήσει ἐκείνους ποὺ μαίνονταν, ἀλλὰ ἡ χάρη τοῦ

λεσιν ἐγκαθημένη τοῦ προφήτου καὶ πειθώ τινα δοῦσα τοῖς ῥήμασιν ἐκείνοις. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ ὁ Δαυῒδ συνεβάλετο· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον οὕτως ἐπαίδευε, διὰ τοῦτο ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων παρεσκευασμένους εὗρε καὶ εἴκοντας. Οὐ γὰρ ὡς στρατηγὸς στρατιωτῶν, ἀλλ' ὡς ἱερεύς, οὕτως αὐτῶν προειστήκει, καὶ ἦν ἐκκλησία τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο λοιπόν.

Καὶ γὰρ ὥσπερ τις ἐπισκοπὴν λαχών, οὕτω πρὸς αὐτοὺς ἐποιήσατο ὁμιλίαν, καὶ μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην θυσίαν ἀνήνεγκε θαυμαστήν τινα καὶ παράδοξον, οὐ μόσχον καταθύσας, οὐκ ἀρνίον κατασφάξας, ἀλλ', ὃ πολλῷ τούτων τιμιώτερον ἦν, πρᾳότητα καὶ ἐπιείκειαν ἀναθεὶς τῷ Θεῷ καὶ τὸν ἄλογον καταθύσας θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν ἀποκτείνας καὶ νεκρώσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἐγένετο αὐτὸς καὶ ἱερεῖον καὶ ἱερεὺς καὶ θυσιαστήριον. Ὅ τε γὰρ προσενεγκὼν τὴν πρᾳότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν λογισμός, ἥ τε ἐπιείκεια καὶ ἡ πρᾳότης καὶ ἡ καρδία, ἐν ᾗ ταῦτα προσεφέρετο, ἅπαντα ἦν παρ' αὐτῷ.

β'. Ἐπεὶ οὖν προσήνεγκε τὴν καλὴν ταύτην θυσίαν καὶ τὴν νίκην ἀπήρτισε καὶ οὐδὲν τῷ τροπαίῳ ἐνέλιπεν, ἀνέστη λοιπὸν ἡ τῶν ἀγώνων ὑπόθεσις ὁ Σαούλ, καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου, τῶν γεγενημένων οὐδὲν εἰδώς. «Ἐξήει δὲ καὶ ὁ Δαυῒδ ὄπισθεν», ἐλευθέροις λοιπὸν ὀφθαλμοῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπων, καὶ μᾶλλον τότε γαννύμενος, ἢ ὅτε τὸν Γολιὰθ κατήνεγκε καὶ τὴν τοῦ βαρβάρου κεφαλὴν ἀπέτεμε. Καὶ γὰρ αὕτη λαμπροτέρα ἐκείνης ἡ νίκη καὶ τὰ λάφυρα σεμνότερα καὶ τὰ σκῦλα περιφανέστερα καὶ τὸ τρόπαιον ἐνδοξότερον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ σφενδόνης ἐδεήθη καὶ λίθων καὶ παρατάξεως, ἐνταῦθα δὲ πάντα ὁ λογισμὸς ἐγίνετο, καὶ χωρὶς ὅπλων ἡ νίκη κατωρθοῦτο καὶ ἀναιμωτὶ τὸ τρόπαιον ἵστατο. Ἐπανήει τοίνυν οὐχὶ κεφαλὴν βαστάζων βαρβάρου, ἀλλὰ θυμὸν νενεκρωμένον καὶ ὀργὴν ἐκνενευρισμένην· καὶ ταῦτα οὐκ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνετίθει τὰ λάφυρα, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἄνω πόλιν. Νῦν οὐχὶ γυναῖκες χορεύουσαι ἀπήντων, ταῖς εὐφημίαις αὐτὸν δεχόμεναι, ἀλλὰ τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος ἄνωθεν ἐπεκρότει, ἀγάμενος τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιείκειαν.

Ἐπανήει γὰρ τῷ πολεμίῳ μυρία τραύματα δούς, τὸν μὲν Σαοὺλ διασώσας, τὸν δὲ ἀληθῶς ἐχθρὸν τὸν διάβολον πολλαῖς κατακεντήσας πληγαῖς. Ὥσπερ γὰρ ὀργιζομένων ἡμῶν καὶ πυκτευόντων καὶ πρὸς ἀλλήλους συγκρουομένων, χαίρει τε καὶ γέγηθεν ἐκεῖνος, οὕτως εἰρη-

---

3. Α' Βασ. 24,9.

Θεοῦ ἦταν θρονιασμένη στὰ χείλη τοῦ προφήτη, δίνοντας κάποια πειστικότητα στὰ λόγια του ἐκεῖνα. 'Αλλὰ δὲν συνέβαλε λίγο καὶ ὁ Δαβίδ· ἐπειδὴ τὸν προηγούμενο καιρὸ τοὺς ἐκπαίδευε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, γι' αὐτὸ τὴν ὥρα τῶν ἀγώνων τοὺς βρῆκε προετοιμασμένους καὶ ὑποχωρητικούς. Γιατὶ δὲν προΐστατο σ' αὐτοὺς ὡς στρατηγὸς σὲ στρατιῶτες, ἀλλὰ ὡς ἱερέας, καὶ ἄρα τὸ σπήλαιο ἐκεῖνο ἦταν τότε ἐκκλησία.

Πράγματι τοὺς μίλησε σὰν νὰ ἦταν κάποιος ἐπίσκοπος· καὶ μετὰ τὴν ὁμιλία αὐτὴ πρόσφερε θυσία ἀξιοθαύμαστη καὶ παράδοξη, χωρὶς νὰ θυσιάσει μοσχάρι, χωρὶς νὰ σφάξει ἀρνί, ἀλλά, πρᾶγμα ποὺ ἦταν πιὸ πολύτιμο ἀπὸ αὐτά, πρόσφερε στὸ Θεὸ πραότητα καὶ ἐπιείκεια, θυσίασε τὸν παράλογο θυμό, σκότωσε τὴν ὀργὴ καὶ νέκρωσε τὰ μέλη τὰ γήϊνα. Καὶ ἔγινε ὁ ἴδιος σφάγιο καὶ ἱερέας καὶ θυσιαστήριο. Γιατὶ καὶ ὁ λογισμὸς ποὺ πρόσφερε τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκεια καὶ ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότητα καὶ ἡ καρδιά, στὴν ὁποία προσφέρονταν αὐτά, ὅλα ἦταν δικά του.

2. Ὅταν λοιπὸν πρόσφερε τὴν καλὴ αὐτὴ θυσία καὶ ὁλοκλήρωσε τὴ νίκη καὶ δὲν ἔλειπε τίποτα ἀπὸ τὸ τρόπαιο, σηκώθηκε ἡ ἀφορμὴ τῶν ἀγώνων, δηλαδὴ ὁ Σαούλ, καὶ βγῆκε ἀπὸ τὴ σπηλιά, χωρὶς νὰ γνωρίζει τίποτα ἀπὸ ὅσα ἔγιναν. «Βγῆκε τότε καὶ ὁ Δαβὶδ ἀπὸ πίσω»[3], βλέποντας μὲ ἐλεύθερα μάτια πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ἔλαμπε ἀπὸ χαρὰ περισσότερο ἀπὸ ὅσο ὅταν κατέβαλε τὸν Γολιὰθ καὶ ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ βαρβάρου. Γιατὶ ἡ νίκη αὐτὴ ἦταν πιὸ λαμπρὴ ἀπὸ ἐκείνην, τὰ λάφυρα πιὸ σεμνά, τὰ δῶρα πιὸ περιφανῆ καὶ τὸ τρόπαιο πιὸ ἔνδοξο. Διότι βέβαια ἐκεῖ χρειάστηκε καὶ σφενδόνη καὶ πέτρες καὶ στράτευμα, ἐνῶ ἐδῶ ὅλα αὐτὰ ἦταν ὁ λογισμός του καὶ ἡ νίκη ἐπιτεύχθηκε χωρὶς ὅπλα καὶ τὸ τρόπαιο στήθηκε χωρὶς αἵματα. Ἐπέστρεφε λοιπὸν χωρὶς νὰ κρατάει κεφάλι βαρβάρου, ἀλλὰ θυμὸ νεκρωμένο καὶ ὀργὴ ἀπονευρωμένη, καὶ αὐτὰ τὰ λάφυρα δὲν τὰ ἀφιέρωσε στὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ στὴν ἄνω πόλη. Τώρα δὲν τὸν προϋπάντησαν γυναῖκες ποὺ τραγουδοῦσαν καὶ τὸν ὑποδέχονταν μὲ ἐπευφημίες, ἀλλὰ τὸν χειροκροτοῦσε τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων ἀπὸ τὸν οὐρανό, θαυμάζοντας τὴν ἀνεξικακία καὶ ἐπιείκειά του.

Ἐπέστρεφε λοιπόν, ἀφοῦ ἔδωσε μύρια τραύματα στὸν ἐχθρό, ἔχοντας διασώσει τὸν Σαούλ, ἐνῶ τὸν ἀληθινὸ ἐχθρό, τὸν διάβολο, τὸν κατακέντησε μὲ πολλὲς πληγές. Διότι ὅπως, ὅταν ὀργιζόμαστε καὶ μονομαχοῦμε καὶ συγκρουόμαστε μεταξύ μας ἐκεῖνος χαίρεται καὶ εὐχαριστιέται, ἔτσι, ὅταν εἰρηνεύουμε καὶ ὁμονοοῦμε καὶ συγκρατοῦμε

νευόντων καὶ ὁμονοούντων καὶ κρατούντων ὀργῆς, συστέλλεται πάλιν καὶ ταπεινοῦται, ἅτε ἐχθρὸς εἰρήνης ὢν καὶ πολέμιος ὁμονοίας καὶ βασκανίας πατήρ. Ἐξήει τοίνυν ὁ Δαυΐδ, δεξιὰν τῆς οἰκουμένης ἀντίρροπον ἔχων μετὰ τῆς κεφαλῆς ἐστεφανωμένην. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄριστα πυκτευόντων, πρὸ τῆς κεφαλῆς πολλάκις οἱ βασιλεῖς τὴν δεξιὰν τοῦ πυκτεύοντος ἢ παγκρατιάζοντος ἐστεφάνωσαν, οὕτω δὴ καὶ τὴν χεῖρα ἐκείνην ὁ Θεὸς ἐστεφάνου, ἣ τὸ ξίφος ἴσχυσε καθαρὸν ἐξενεγκεῖν καὶ ἀναίμακτον τῷ Θεῷ δεῖξαι τὴν μάχαιραν καὶ πρὸς τοσαύτην ἀντιστῆναι θυμοῦ ῥύμην. Οὐκ ἐξῆλθεν ἔχων τὸ διάδημα τοῦ Σαούλ, ἀλλ' ἐξῆλθεν ἔχων στέφανον δικαιοσύνης· οὐκ ἐξῆλθεν ἔχων πορφυρίδα βασιλικήν, ἀλλ' ἐξῆλθε περιβεβλημένος ἐπιείκειαν ὑπερβαίνουσαν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἱμάτιον πάσης στολῆς λαμπρότερον.

Ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου μετὰ τοσαύτης περιφανείας, μεθ' ὅσης οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἀπὸ τῆς καμίνου. Καθάπερ γὰρ ἐκείνους οὐ κατέκαυσε τὸ πῦρ, οὕτω καὶ τοῦτον ἡ πυρὰ τῆς ὀργῆς οὐκ ἐνέπρησε. Κἀκείνοις μὲν ἔξωθεν τὸ πῦρ ὁμιλοῦν οὐδὲν ἐποίησεν, οὗτος δὲ ἔνδοθεν ἔχων τοὺς ἄνθρακας καιομένους καὶ τὸν διάβολον ἔξωθεν ὁρῶν τὴν κάμινον ὑποκαίοντα, ἀπὸ τῆς ὄψεως τοῦ ἐχθροῦ, ἀπὸ τῆς παραινέσεως τῶν στρατιωτῶν, ἀπὸ τῆς εὐκολίας τῆς κατὰ τὴν σφαγήν, ἀπὸ τῆς ἐρημίας τῶν βοηθησόντων, ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν παρελθόντων, ἀπὸ τῆς τῶν μελλόντων ἀγωνίας (καὶ γὰρ τοῦτο κληματίδος καὶ πίσσης καὶ στυππίου καὶ πάντων τῶν τὴν Βαβυλωνίαν ἀναπτόντων κάμινον λαμπροτέραν ἀνῆγε τὴν φλόγα) οὐκ ἐνεπρήσθη, οὐδὲ ἔπαθέ τι τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς ἦν, ἀλλ' ἐξῆλθε καθαρός, καὶ ἰδὼν τοῦ πολεμίου τὴν ὄψιν, ἐντεῦθεν μάλιστα ἐφιλοσόφησεν. Ἰδὼν γὰρ αὐτὸν καθεύδοντα καὶ ἀκίνητον μένοντα καὶ οὐδὲν δυνάμενον ἐργάσασθαι, πρὸς ἑαυτὸν εἶπε· 'Ποῦ νῦν ὁ θυμὸς ἐκεῖνος; ποῦ δὲ ἡ πονηρία; ποῦ δὲ αἱ τοσαῦται μαγγανεῖαι καὶ ἐπιβουλαί; Οἴχεται πάντα ἐκεῖνα καὶ ἀπόλωλεν ὕπνου μικρᾷ προσβολῇ καὶ κεῖται δεδεμένος ὁ βασιλεύς, οὐδὲν ἡμῶν περὶ τούτων βουλευσαμένων, οὐδὲ πραξάντων'. Ἑώρα καθεύδοντα, καὶ περὶ τοῦ κοινοῦ πάντων ἐφιλοσόφει θανάτου. Ὕπνος γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ θάνατος πρόσκαιρος καὶ ἐφήμερος τελευτή.

Οὐκ ἂν τις ἀκαίρως καὶ τοῦ Δανιὴλ ἐνταῦθα ἀναμνησθείη. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀνέβαινεν ἀπὸ τοῦ λάκκου τῶν θηρίων περιγενόμενος,

τὴν ὀργή μας, συστέλλεται πάλι καὶ ταπεινώνεται, γιατὶ εἶναι ἐχθρὸς τῆς εἰρήνης καὶ πολέμιος τῆς ὁμόνοιας καὶ πατέρας τοῦ φθόνου. Ἔβγαινε λοιπὸν ὁ Δαβὶδ ἔχοντας τὴν ἰσοδύναμη μὲ τὴν οἰκουμένη δεξιὰ καὶ τὸ κεφάλι του στεφανωμένο. Γιατί, ὅπως σ' ἐκείνους ποὺ μονομαχοῦν ἄριστα πολλὲς φορὲς οἱ βασιλεῖς πρὶν ἀπὸ τὸ κεφάλι τους στεφανώνουν τὸ δεξὶ χέρι ἐκείνου ποὺ μονομάχησε ἢ ἀγωνίσθηκε στὸ παγκράτι, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ Θεὸς στεφάνωσε τὸ χέρι ἐκεῖνο, ποὺ μπόρεσε νὰ βγάλει τὸ ξίφος καθαρό, νὰ δείξει στὸ Θεὸ τὸ μαχαίρι ἀναίμακτο, καὶ νὰ ἀντισταθεῖ στὴν τόσο μεγάλη ὁρμὴ τοῦ θυμοῦ. Δὲν βγῆκε ἔχοντας τὸ διάδημα τοῦ Σαούλ, ἀλλὰ βγῆκε ἔχοντας τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης· δὲν βγῆκε φορώντας πορφύρα βασιλική, ἀλλὰ βγῆκε ντυμένος τὴν ἐπιείκεια ποὺ ξεπερνάει τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἱμάτιο λαμπρότερο ἀπὸ κάθε στολή.

Βγῆκε ἀπὸ τὴ σπηλιὰ μὲ τόση φήμη, μὲ ὅση βγῆκαν καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἀπὸ τὸ καμίνι. Γιατί, ὅπως ἐκείνους δὲν τοὺς κατέκαψε ἡ φωτιά, ἔτσι κι αὐτὸν δὲν τὸν ἔκαψε ἡ φωτιὰ τῆς ὀργῆς. Ἐκείνους ἡ φωτιά, ἐπειδὴ ἐρχόταν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ σῶμα τους ἀπ' ἔξω, δὲν τοὺς ἔβλαψε καθόλου, ἐνῶ αὐτός, ἔχοντας τὰ κάρβουνα νὰ καῖνε μέσα του καὶ τὸν διάβολο ἀπ' ἔξω νὰ βλέπει καὶ νὰ ὑποδαυλίζει τὸ καμίνι μὲ τὴ θέα τοῦ ἐχθροῦ, μὲ τὴν παραίνεσή τῶν στρατιωτῶν, μὲ τὴν εὐκολία τῆς σφαγῆς, μὲ τὴν ἀπουσία ἀνθρώπων ποὺ θὰ βοηθοῦσαν τὸν ἐχθρό, μὲ τὴν ἀνάμνηση ἐκείνων ποὺ εἶχε ὑποστεῖ στὸ παρελθόν, μὲ τὴν ἀγωνία γι' αὐτὰ ποὺ θὰ γίνονταν στὸ μέλλον (διότι αὐτὸ ἀναρριπίζει τὴ φλόγα περισσότερο ἀπὸ τὶς κληματίδες καὶ τὴν πίσσα καὶ τὸ στουππὶ καὶ ἀπὸ ὅλα ὅσα ἔκαιαν στὸ βαβυλώνιο καμίνι), δὲν κάηκε οὔτε ἔπαθε κάτι τέτοιο, ποὺ ἦταν φυσικὸ νὰ πάθει, ἀλλὰ βγῆκε καθαρός, καὶ βλέποντας τὸ πρόσωπο τοῦ ἐχθροῦ, ἀπὸ τὸ θέαμα αὐτὸ φιλοσόφησε περισσότερο. Πράγματι, βλέποντάς τον νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ μένει ἀκίνητος, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ κάνει τίποτα, εἶπε μέσα του· 'Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος ὁ θυμός; ποῦ εἶναι ἡ κακία; ποῦ οἱ τόσες δολιότητες καὶ ἐπιβουλές; Ὅλα ἐκεῖνα ἔφυγαν καὶ χάθηκαν μὲ μιὰ μικρὴ παράδοση στὸν ὕπνο, καὶ κοίτεται ὁ βασιλιὰς δεμένος, χωρὶς ἐμεῖς νὰ σκεφθοῦμε καὶ νὰ κάνουμε τίποτα γι' αὐτό'. Τὸν ἔβλεπε νὰ κοιμᾶται καὶ φιλοσοφοῦσε γιὰ τὸν κοινὸ θάνατο ὅλων. Γιατὶ ὁ ὕπνος δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ προσωρινὸς θάνατος καὶ ἐφήμερη τελευτή.

Καὶ δὲν θἆταν ἄκαιρο νὰ θυμηθεῖ κανεὶς ἐδῶ καὶ τὸν Δανιήλ. Γιατὶ ὅπως ἐκεῖνος ἔβγαινε ἀπὸ τὸν λάκκο, ἀφοῦ νίκησε τὰ θηρία, ἔτσι κι

οὕτω καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ σπηλαίου, θηρίων ἑτέρων χαλεπωτέρων κρατήσας. Ὥσπερ γὰρ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ λέοντες ἑκατέρωθεν παρεκάθηντο, οὕτω καὶ τούτῳ λέοντες ἀγριώτεροι πάντων, τὰ πάθη ἐπετίθετο· θυμὸς τῶν παρελθόντων ἔνθεν, φόβος τῶν μελλόντων ἐκεῖθεν· ἀλλ' ὅμως ἀμφότερα οὗτος κατέστελλε καὶ ἐπεστόμιζε τὰ θηρία, διδάσκων διὰ τῶν ἔργων, οὐδὲν σφαλερώτερον τοῦ βούλεσθαι ἐκδικεῖν ἑαυτὸν καὶ ἀμύνεσθαι. Ὁ γοῦν βουληθεὶς ἐπεξελθεῖν, γυμνὸς καὶ ἄοπλος καὶ πάντων ἔρημος, καθάπερ αἰχμάλωτος παραδοθείς, οὕτως ἔκειτο, ὁ δὲ εἴκων καὶ παραχωρῶν πανταχοῦ καὶ μηδὲ δικαίως ἐπεξελθεῖν ἑλόμενος, χωρὶς μηχανημάτων καὶ ὅπλων καὶ ἵππων καὶ στρατιωτῶν, τὸν πολέμιον εἰς χεῖρας ἐλάμβανε, καὶ ὃ δὴ μεῖζον ἁπάντων ἦν, τὸν Θεὸν εἰς πλείονα εὔνοιαν ἐπεσπάσατο.

γ'. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο μακαρίζω τὸν ἅγιον ἐκεῖνον, οὐχ ὅτι τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ τοὺς πόδας εἶδε τοὺς ἑαυτοῦ κείμενον, ἀλλ' ὅτι εἰς χεῖρας λαβὼν ἐφείσατο. Τὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον ἦν, τὸ δὲ τῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας. Πῶς ἦν εἰκὸς λοιπὸν τοὺς στρατιώτας ἐκείνῳ προσέχειν; μεθ' ὅσης εὐνοίας διακεῖσθαι πρὸς αὐτόν; Εἰ γὰρ μυρίας εἶχον ψυχάς, οὐκ ἂν ἑτοίμως ἁπάσας ἐπέδωκαν ὑπὲρ τοῦ στρατηγοῦ, ἔργῳ μαθόντες ἐν τῇ τοῦ πολεμίου κηδεμονίᾳ τὴν περὶ τοὺς οἰκείους εὔνοιαν; Ὁ γὰρ περὶ τοὺς λελυπηκότας πρᾶος καὶ ἥμερος ὤν, πολλῷ μᾶλλον περὶ τοὺς εὐνοϊκῶς διακειμένους οὕτως ἔμελλε διακεῖσθαι, ὃ δὴ μέγιστον ἐνέχυρον ἀσφαλείας ἦν αὐτῷ. Οὐκ εὐνούστεροι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ προθυμότεροι περὶ τοὺς πολεμίους ἦσαν, εἰδότες ὅτι τὸν Θεὸν ἔχουσιν ὑπὲρ αὐτῶν πολεμοῦντα, τὸν ἀεὶ παρόντα τῷ στρατηγῷ καὶ τὰ πράγματα ἅπαντα ἐξευμαρίζοντα. Καὶ τῷ Δαυῒδ δὲ οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ λοιπόν, ἀλλ' ὡς ἀγγέλῳ προσεῖχον. Καὶ πρὸ τῆς ἀντιδόσεως τοῦ Θεοῦ μείζονα καὶ ἐνταῦθα τοῦ διασωθέντος αὐτὸς ἐκαρποῦτο καὶ λαμπροτέραν ἤρατο νίκην, ἢ εἰ κατέθυσε τὸν Σαούλ. Τί γὰρ ἂν τοσοῦτον ἐκέρδανε σφάξας τὸν ἐχθρόν, ὅσον ἐκαρπώσατο φεισάμενος νῦν;

Τοῦτον τοίνυν καὶ σὺ λογίζου, ἐπειδὰν λάβῃς τὸν λελυπηκότα σε, ὅτι πολλῷ μεῖζον καὶ κερδαλεώτερον τὸ φείσασθαι, τοῦ διαφθεῖραι. Ὁ μὲν γὰρ διαφθείρας καὶ καταγνώσεται πολλάκις ἑαυτοῦ καὶ πονηρὸν

αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τὴ σπηλιά, ἀφοῦ νίκησε ἄλλα θηρία χειρότερα. Ὅπως δηλαδὴ στὸν δίκαιο ἐκεῖνο κάθονταν γύρω του λιοντάρια, ἔτσι καὶ σ' αὐτὸν ἐπιτίθονταν τὰ πάθη, λιοντάρια πιὸ ἄγρια ἀπὸ ὅλα· ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ὁ θυμὸς γιὰ τὰ ὅσα ἔγιναν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος γιὰ ὅσα θὰ γίνουν στὸ μέλλον. Ἀλλὰ καὶ τὰ δύο θηρία αὐτὸς τὰ καθησύχασε καὶ τὰ ἀποστόμωσε, διδάσκοντας ἔμπρακτα, ὅτι τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀσφαλές, ἀπὸ τὸ νὰ σπλαχνίζεται κανεὶς τοὺς ἐχθρούς του, τίποτα πιὸ ἐσφαλμένο ἀπὸ τὸ νὰ θέλει νὰ πάρει ἐκδίκηση γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ἀμυνθεῖ. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἤθελε νὰ ἐπιτεθεῖ, κοιτόταν γυμνὸς καὶ ἄοπλος, κατάμονος, σὰν αἰχμάλωτος ποὺ παραδόθηκε, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ὑποχωροῦσε καὶ ἔκαμνε πίσω παντοῦ, καὶ οὔτε ἤθελε νὰ ἐπιτεθεῖ ἔστω κι ἂν εἶχε δίκαιο, χωρὶς μηχανήματα καὶ ὅπλα καὶ ἄλογα καὶ στρατιῶτες, κρατοῦσε τὸν ἐχθρὸ στὰ χέρια του· καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἦταν σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα, ἀπέσπασε τὸ Θεὸ σὲ περισσότερη εὔνοια

3. Δὲν μακαρίζω ὅμως τὸν ἅγιο ἐκεῖνο γι' αὐτό, γιὰ τὸ ὅτι εἶδε τὸν ἐχθρὸ νὰ κοίτεται κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὅτι, ἐνῶ τὸν εἶχε στὰ χέρια του, τὸν εὐσπλαχνίστηκε. Γιατὶ ἐκεῖνο ἦταν ἔργο τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ αὐτὸ τῆς δικῆς του ἀνεξικακίας. Πῶς δὲν ἦταν φυσικὸ πλέον οἱ στρατιῶτες νὰ εἶναι ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν; νὰ φέρονται σ' αὐτὸν μὲ ὅση ἀγάπη γίνεται; Γιατί, ἂν εἶχαν μύριες ψυχές, δὲν θὰ ἦταν ἕτοιμοι νὰ τὶς δώσουν ὅλες γιὰ τὸ στρατηγό τους, ἀφοῦ, ἀπὸ τὴ φροντίδα του γιὰ τὸν ἐχθρό, ἔμαθαν ἔμπρακτα τὴ συμπάθειά του πρὸς τοὺς φίλους του; Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι πρᾶος καὶ ἤρεμος πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸν ἀδίκησαν, πολὺ περισσότερο θὰ φερόταν τὸ ἴδιο καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ διάκεινται πρὸς αὐτὸν μὲ συμπάθεια, πρᾶγμα ποὺ ἦταν μέγιστη ἀπόδειξη ἐμπιστοσύνης σ' αὐτόν. Καὶ δὲν ἦταν μόνο πιὸ εὐνοϊκοί, ἀλλὰ καὶ πιὸ πρόθυμοι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, γνωρίζοντας ὅτι ἔχουν τὸ Θεὸ ποὺ πολεμάει μαζί τους, ὁ ὁποῖος εἶναι πάντοτε παρὼν στὸ στρατηγὸ καὶ διευκολύνει τὰ πράγματα. Ἔτσι λοιπὸν ἦταν ἀφοσιωμένοι στὸ Δαβίδ, ὄχι ὡς ἄνθρωπο, ἀλλὰ σὰν νὰ ἦταν ἄγγελος. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνταπόδοση τοῦ Θεοῦ ἀπολάμβανε καὶ ἐδῶ αὐτὸς μεγαλύτερη ἀμοιβὴ ἀπὸ τὸν διασωθέντα καὶ πέτυχε νίκη λαμπρότερη, ἀπὸ ὅ,τι ἐὰν ἔσφαζε τὸν Σαούλ. Γιατὶ τί τὸ τόσο μεγάλο θὰ κέρδιζε ἂν ἔσφαζε τὸν ἐχθρό, ἀπὸ ὅσο κέρδισε τώρα ποὺ τὸν λυπήθηκε;

Αὐτὸ λοιπὸν νὰ σκέφτεσαι κι ἐσύ, ὅταν συλλάβεις αὐτὸν ποὺ σὲ στενοχώρησε, ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ μεγάλο καὶ ἐπικερδὲς τὸ νὰ τὸν εὐσπλαχνισθεῖς, ἀπὸ τὸ νὰ τὸν σκοτώσεις. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ σκοτώνει

ἕξει συνειδός, καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης διωκόμενος, ὁ δὲ φεισάμενος καὶ μικρὸν καρτερήσας χρόνον, γάννυται μετὰ ταῦτα καὶ τρυφᾷ, χρηστὰς ἀναμένων ἐλπίδας καὶ τὰς ἀμοιβὰς τῆς ἀνεξικακίας παρὰ τοῦ Θεοῦ προσδοκῶν. Καὶ εἴ ποτε περιπέσοι τινὶ δεινῷ, μετὰ πολλῆς παρρησίας ἀπαιτήσει τὸν Θεὸν τὴν ἀντίδοσιν, καθάπερ οὖν καὶ οὗτος ἁπάντων ἀπήλαυσε τούτων, μεγάλας καὶ θαυμαστὰς τῆς περὶ τὸν ἐχθρὸν τοῦτον κηδεμονίας λαβὼν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀμοιβὰς ὕστερον. Ἀλλὰ γὰρ ἴδωμεν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα.

«Καὶ ἐξῆλθε Δαυῒδ ἐκ τοῦ σπηλαίου», φησίν, «ὀπίσω Σαοὺλ καὶ ἐβόησεν ὀπίσω αὐτοῦ, οὕτω λέγων· κύριέ μου βασιλεῦ. Καὶ ἀνέβλεψε Σαοὺλ ὀπίσω αὐτοῦ καὶ ἔκρυψε Δαυῒδ ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ». Ταῦτα τοῦ σῶσαι τὸν ἐχθρὸν οὐκ ἐλάττονα φέρει κόσμον. Οὐδὲ γὰρ τῆς τυχούσης ψυχῆς ἦν τὸ μὴ φυσηθῆναι ταῖς εἰς τὸν πλησίον εὐεργεσίαις, μᾶλλον δὲ τὸ μὴ τὸ τῶν πολλῶν παθεῖν, οἱ καθάπερ ἀνδραπόδων, οὕτως ὑπερορῶσι τῶν εὐεργετηθέντων καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶσιν. Ἀλλ' οὐχ ὁ μακάριος Δαυῒδ οὕτως, ἀλλὰ μειζόνως ἐμετρίαζε καὶ μετὰ τὴν εὐεργεσίαν. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι οὐδὲν τῶν κατορθωμάτων τούτων ἐνόμιζε τῆς αὐτοῦ σπουδῆς εἶναι, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἀνετίθει τῇ θείᾳ χάριτι. Διὰ τοῦτο αὐτὸς σώσας, αὐτὸς προσκυνεῖ τὸν σωθέντα, καὶ βασιλέα καλεῖ πάλιν καὶ δοῦλον ὀνομάζει ἑαυτόν, διὰ τοῦ σχήματος ἐκείνου καταστέλλων τὸ φύσημα καὶ τὸν θυμὸν παραμυθούμενος καὶ τὴν βασκανίαν ἀναιρῶν.

Ἀκούσωμεν δὲ καὶ τῆς ἀπολογίας αὐτῆς· «ἵνα τί ἀκούεις τῶν λόγων τοῦ λαοῦ, λεγόντων, Ἰδοὺ Δαυῒδ ζητεῖ τὴν ψυχήν σου;». Καὶ μὴν ἀνωτέρω τούτων ὁ συγγραφεὺς εἶπεν, ὅτι πᾶς ὁ λαὸς ἦν μετ' αὐτοῦ καὶ ἤρεσκεν ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν δούλων τοῦ βασιλέως καὶ ὁ τοῦ κρατοῦντος υἱὸς καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν μετ' αὐτοῦ ταῖς γνώμαις εἱστήκεσαν. Πῶς οὖν ἐνταῦθά φησιν, ὅτι ἦσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντες καὶ συκοφαντοῦντες καὶ τὸν Σαοὺλ παροξύνοντες; Ὅτι γὰρ οὐ παρ' ἑτέρων ἀναπεισθείς, ἀλλ' αὐτὸς οἴκοθεν τὴν πονηρίαν ταύτην τεκὼν ἐπολέμει τῷ δικαίῳ, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ τὸ βιβλίον γράψας, εἰπὼν ὅτι ἐκ τῆς εὐφημίας ὁ φθόνος ἐτίκτετο καὶ προϊὼν ηὔξετο καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐφ' ἑτέρους μεθίστησι τὴν αἰτίαν, λέγων, «ἵνα τί ἀκούεις τῶν λό-

---

4. Α΄ Βασ. 24,9. 5. Α΄ Βασ. 24,10.

καὶ θὰ κατηγορήσει πολλὲς φορὲς τὸν ἑαυτό του καὶ θὰ ἔχει βαρειὰ συνείδηση, καταδιωκόμενος κάθε μέρα καὶ ὥρα ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἐκείνη, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ σπλαχνίζεται καὶ δείχνει καρτερία γιὰ λίγο μόνο χρόνο, εὐχαριστιέται ἔπειτα καὶ χαίρεται, περιμένοντας καλὲς ἐλπίδες καὶ προσδοκώντας τὶς ἀμοιβὲς τῆς ἀνεξικακίας ἀπὸ τὸ Θεό. Κι ἂν κάποτε πέσει σὲ κάποιο κακό, θ' ἀπαιτήσει μὲ πολὺ θάρρος ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν ἀνταπόδοση, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ἀπήλαυσε ὅλα αὐτά, παίρνοντας μεγάλες καὶ ἀξιοθαύμαστες ἀμοιβὲς ὕστερα ἀπὸ τὸ Θεό, γιὰ τὴ φροτίδα του πρὸς τὸν ἐχθρό. Ἀλλὰ ἂς δοῦμε καὶ τὴ συνέχεια.

«Βγῆκε λοιπὸν ὁ Δαβὶδ ἀπὸ τὸ σπήλαιο», λέει, «μετὰ ἀπὸ τὸν Σαοὺλ καὶ φώναξε ἀπὸ πίσω του λέγοντας· κύριέ μου καὶ βασιλιά μου. Κοίταξε τότε ὁ Σαοὺλ πίσω του καὶ ἔκλινε ὁ Δαβὶδ τὸ πρόσωπό του στὴ γῆ καὶ τὸν προσκύνησε»[4]. Αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν λιγότερο κόσμημα ἀπὸ τὸ ὅτι διέσωσε τὸν ἐχθρό. Γιατὶ δὲν ἦταν γνώρισμα τυχαίας ψυχῆς τὸ νὰ μὴ ὑπερηφανευθεῖ ἀπὸ τὶς εὐεργεσίες πρὸς τὸν πλησίον, ἢ καλύτερα νὰ μὴ πάθει αὐτὸ ποὺ παθαίνουν οἱ πολλοί, ποὺ περιφρονοῦν ἐκείνους ποὺ εὐεργετήθηκαν σὰν νὰ εἶναι αἰχμάλωτοι γιὰ πούλημα, καὶ σηκώνουν τὰ φρύδια τους. Ὁ μακάριος ὅμως Δαβὶδ δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν εὐεργεσία ἦταν περισσότερο μετριόφρων. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι ὅτι τίποτα ἀπὸ τὰ κατορθώματα αὐτὰ δὲν ἐνόμιζε ὅτι ὀφείλεται στὴ δική του προσπάθεια, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀπέδιδε στὴ θεία χάρη. Γι' αὐτό, ἐνῶ αὐτὸς τὸν ἔσωσε, ὁ ἴδιος προσκυνεῖ αὐτὸν ποὺ σώθηκε καὶ τὸν ὀνομάζει πάλι βασιλιά, καὶ ὀνομάζει δοῦλο τὸν ἑαυτό του, μὲ τὴν προσκύνηση ἐκείνη συγκρατώντας τὴν ἀλαζονεία, μετριάζοντας τὸ θυμὸ καὶ καταργώντας τὸ φθόνο.

Ἀλλὰ ἂς ἀκούσουμε καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀπολογία του· «γιατί ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ κόσμου ποὺ λένε, ὅτι ὁ Δαβὶδ ἐπιδιώκει νὰ σοῦ πάρει τὴ ζωή;»[5]. Καὶ ὅμως πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ὁ συγγραφέας εἶπε ὅτι ὅλος ὁ λαὸς ἦταν μαζί του καὶ ἦταν ἀρεστὸς στὰ μάτια τῶν ὑπηρετῶν τοῦ βασιλιᾶ, καὶ ὁ γιὸς τοῦ βασιλιᾶ καὶ ὅλος ὁ στρατὸς βρίσκονταν μὲ τὸ μέρος τῆς γνώμης του. Γιατί λοιπὸν τώρα λέει ἐδῶ, ὅτι ὑπῆρχαν κάποιοι ποὺ τὸ διέβαλλαν καὶ τὸν συκοφαντοῦσαν καὶ ἐξόργιζαν τὸν Σαούλ; Ὄχι ὅτι εἶχε πεισθεῖ ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε γεννήσει τὴν κακία αὐτὴ καὶ πολεμοῦσε τὸν δίκαιο, καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου, λέγοντας ὅτι ἀπὸ τὴν ἐπιδοκιμασία γεννιόταν ὁ φθόνος, καὶ προχωρώντας κάθε μέρα μεγάλωνε. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν μεταθέτει σὲ ἄλλους τὴν αἰτία λέγοντας, «γιατί ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ κόσμου

γων τοῦ λαοῦ σου λεγόντων, Ἰδοὺ Δαυΐδ ζητεῖ τὴν ψυχήν σου;». Διδοὺς ἐξουσίαν αὐτῷ ἀποκρούσασθαι τὴν πονηρίαν. Τοῦτο γοῦν καὶ πατέρες πολλάκις ποιοῦσιν ἐπὶ υἱῶν· καὶ λαβών τις ἐκείνων τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν διεφθαρμένον καὶ πολλὰ εἰργασμένον κακά, κἂν πεπεικὼς τύχοι ἑαυτόν, ὅτι οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν πονηρίαν ἐξώκειλεν, ὅμως ἐφ' ἕτερον μετάγει τὰ ἐγκλήματα πολλάκις, οὑτωσὶ λέγων, 'Οἶδα ὅτι οὐ σὸν γέγονε τὸ ἁμάρτημα· ἕτεροί σε διέφθειραν καὶ ἠπάτησαν· ἐκείνων ἅπαν ἐστὶ τὸ πλημμέλημα'. Ὁ γὰρ ταῦτα ἀκούων δυνήσεται μικρὸν ἀπὸ τῆς κακίας διαβλέψας εὐκολώτερον πρὸς ἀρετὴν ἐπανελθεῖν, αἰσχυνόμενος καὶ ἐρυθριῶν ἀνάξιος τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης φανῆναι.

Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐποίησε τοῖς Γαλάταις γράφων. Μετὰ τοὺς πολλοὺς γοῦν καὶ μακροὺς ἐκείνους λόγους καὶ τὰς ἀφάτους κατηγορίας ἃς αὐτῶν κατηγόρησε, πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς, βουλόμενος αὐτῶν ἀποσκευάσασθαι τὴν κατηγορίαν, ἵνα μικρὸν ἀναπνεύσαντες ἐκ τῶν ἐγκλημάτων δυνηθῶσιν εἰς ἀπολογίαν ἐλθεῖν, οὕτω πώς φησιν· «ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε, ὁ δὲ ταράσσων ὑμᾶς, βαστάσει τὸ κρῖμα, ὅστις ἂν ᾖ». Οὕτω καὶ ὁ Δαυΐδ ἐποίησεν ἐνταῦθα. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «ἵνα τί ἀκούεις τῶν λόγων τοῦ λαοῦ λέγοντος, Ἰδοὺ Δαυΐδ ζητεῖ τὴν ψυχήν σου;», ἔδειξεν ἑτέρους ὄντας τοὺς παροξύνοντας, ἑτέρους τοὺς διαφθείροντας, παντὶ τρόπῳ σπουδάζων ἀπολογίαν αὐτῷ παρασχεῖν τῶν ἐγκλημάτων. Εἶτα ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογούμενός φησι· «καὶ ἰδοὺ ἑωράκασιν οἱ ὀφθαλμοί σου σήμερον, ὡς παρέδωκέ σε Κύριος εἰς τὰς χεῖράς μου ἐν τῷ σπηλαίῳ, καὶ οὐκ ἠβουλήθην ἀποκτεῖναί σε· καὶ ἐφεισάμην σου καὶ εἶπον· οὐκ ἐποίσω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὸν κύριόν μου, ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν». Ἐκεῖνοι μὲν οὖν διὰ ῥημάτων διαβάλλουσι, φησίν, ἐγὼ δὲ διὰ πραγμάτων ἀπολογοῦμαι καὶ δι' ἔργων ἀποσκευάζομαι τὴν κατηγορίαν. Οὐ χρεία μοι λόγων, αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἐκβάσεως παντὸς λόγου σαφέστερον δυναμένης διδάξαι, τίνες μὲν ἐκεῖνοι, τίς δὲ ἐγὼ καὶ ὡς συκοφαντία καὶ ψεῦδος ἡ κατ' ἐμοῦ γενομένη διαβολή. Καὶ τούτων οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν σὲ καλῶ μάρτυρα τὸν εὖ παθόντα.

δ'. Καὶ πῶς, φησίν, ἠδύνατο μαρτυρεῖν ἐκεῖνος; Ἡνίκα γὰρ ταῦτα ἐγίνετο ἐκάθευδε, καὶ οὔτε τῶν ῥημάτων ἤκουσεν, οὔτε τὸν Δαυΐδ εἶδε παρόντα, οὔτε τοῖς στρατιώταις διαλεγόμενον. Πῶς οὖν ἀπαντησόμεθα, ἵνα σαφὴς ἡ ἀπόδειξις γένηται; Εἰ γὰρ μάρτυρας παρῆγεν ἀνθρώ-

6. Γαλ. 5,10. 7. Α' Βασ. 24,11.

ποὺ λένε, ὅτι ὁ Δαβὶδ ἐπιδιώκει νὰ σοῦ πάρει τὴ ζωή;». Τὸ κάνει γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὴ δυνατότητα νὰ ἀποβάλει τὴν κακία. Αὐτὸ ἄλλωστε κάνουν πολλὲς φορὲς καὶ οἱ πατέρες στὰ παιδιά τους· πιάνοντας κάποιος ἀπὸ ἐκείνους τὸν γιό του νὰ εἶναι διεφθαρμένος καὶ νὰ ἔχει κάνει πολλὰ κακά, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι πεπεισμένος ὅτι αὐτοπροαίρετα καὶ ἀπὸ μόνος του παραστράτησε, ὅμως πολλὲς φορὲς μεταφέρει τὰ ἐγκλήματα σὲ ἄλλον, λέγοντας τὰ ἑξῆς· 'γνωρίζω ὅτι δὲν εἶναι δικό σου τὸ φταίξιμο, ἀλλὰ ἄλλοι σὲ παρέσυραν καὶ σὲ ἐξαπάτησαν· δικό τους εἶναι ὅλο τὸ φταίξιμο'. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἀκούει αὐτὰ μπορεῖ προσέχοντας λίγο νὰ ἐπανέλθει ἀπὸ τὴν κακία στὴν ἀρετή, ἐπειδὴ ντρέπεται καὶ διστάζει νὰ φανεῖ ἀνάξιος τῆς γνώμης ποὺ ἔχουν γι' αὐτόν.

Αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Παῦλος γράφοντας στοὺς Γαλάτες. Μετὰ ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ ἐκτενῆ λόγια καὶ τὶς ἀπερίγραπτες κατηγορίες μὲ τὶς ὁποῖες τοὺς κατηγόρησε, πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, θέλοντας νὰ ἐλαφρύνει τὴν κατηγορία τους, ὥστε, ἀναπνέοντας λίγο ἀπὸ τὶς κατηγορίες, νὰ μπορέσουν νὰ δικαιολογηθοῦν, τοὺς λέει τὰ ἑξῆς· «ἐγὼ ἔχω ἐμπιστοσύνη σὲ σᾶς, ὅτι δὲν θὰ ἔχετε διαφορετικὴ γνώμη· ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ σᾶς διαταράσσει θὰ φέρει τὸ κρίμα, ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι»[6]. Ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Δαβὶδ ἐδῶ. Γιατὶ λέγοντας, «γιατί ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ κόσμου ποὺ λέει, ὅτι ὁ Δαβὶδ θέλει νὰ σοῦ πάρει τὴ ζωή», δείχνει ὅτι ἄλλοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν παρακινοῦν, ἄλλοι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν διαφθείρουν· μὲ κάθε τρόπο προσπαθεῖ νὰ τοῦ δώσει δικαιολογία γιὰ τὶς κατηγορίες ποὺ τὸν βαραίνουν. Ἔπειτα, ἀπολογούμενος γιὰ τὸν ἑαυτό του, λέει· «νά, εἶδαν τὰ μάτια σου σήμερα, ὅτι ὁ Κύριος σὲ παρέδωσε στὰ χέρια μου μέσα στὸ σπήλαιο καὶ δὲν θέλησα νὰ σὲ σκοτώσω, ἀλλὰ σὲ εὐσπλαχνίσθηκα καὶ εἶπα· δὲν θὰ βάλω τὸ χέρι μου στὸν κύριό μου, διότι εἶναι χρισμένος ἀπὸ τὸν Κύριο»[7]. Ἐκεῖνοι μὲ διαβάλλουν μὲ λόγια, λέει, ἐνῶ ἐγὼ ἀπολογοῦμαι μὲ ἔργα καὶ μὲ ἔργα ἀνασκευάζω τὴν κατηγορία. Δὲν μοῦ χρειάζονται λόγια, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ ἔκβαση τῶν πραγμάτων μπορεῖ καλύτερα ἀπὸ κάθε λόγο νὰ διδάξει ποιοί εἶναι ἐκεῖνοι καὶ ποιός εἶμαι ἐγώ, καὶ ὅτι ἡ ἐναντίον μου διαβολὴ εἶναι συκοφαντία καὶ ψέμα. Καὶ γι' αὐτὰ δὲν ἐπικαλοῦμαι ἄλλο μάρτυρα, ἀλλὰ σένα τὸν ἴδιο ποὺ εὐεργετήθηκες.

4. Καὶ πῶς μποροῦσε, λέει, νὰ μαρτυρήσει ἐκεῖνος; Γιατί, ὅταν γίνονταν αὐτὰ κοιμόταν καὶ οὔτε τὰ λόγια ἄκουσε, οὔτε τὸ Δαβὶδ εἶδε νὰ εἶναι παρών, οὔτε νὰ συζητᾶ μὲ τοὺς στρατιῶτες. Πῶς λοιπὸν θὰ ἀπαντήσουμε, γιὰ νὰ γίνει σαφὴς ἡ ἀπόδειξη; Ἐὰν παρουσίαζε ὡς μάρτυρες

πους τότε σὺν αὐτῷ ὄντας, ὑπώπτευσεν ἂν τὴν μαρτυρίαν ὁ Σαοὺλ καὶ χαριζομένους τῷ δικαίῳ ταῦτα λέγειν ἐνόμιζεν. Εἰ δὲ ἀπὸ λογισμῶν καὶ εἰκότων ἐπεχείρησεν ἀπολογήσασθαι, μειζόνως ἔμελλεν ἀπιστεῖσθαι, τῆς τοῦ δικάζοντος γνώμης διεφθαρμένης. Πῶς γὰρ ὁ μετὰ τοσαύτας εὐεργεσίας πολεμῶν τῷ μηδὲν ἠδικηκότι, ἐδύνατο πιστεῦσαι, ὅτι ὁ ἀδικηθεὶς τὸν ἀδικήσαντα λαβὼν εἰς χεῖρας, ἐφείσατο; Καὶ γάρ, ὡς τὰ πολλά, οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς καὶ περὶ τῶν ἄλλων τὰς ψήφους φέρουσιν· οἷον, ὁ μεθύων διηνεκῶς οὐκ ἂν ῥᾳδίως πιστεύσειεν εἶναί τινα ἄνθρωπον ἐν ἐγκρατείᾳ ζῶντα· ὁ πόρναις προσέχων, καὶ τοὺς κοσμίως βιοῦντας ἀκολάστους εἶναι νομίζει· πάλιν ὁ τὰ τῶν ἄλλων ἁρπάζων, οὐκ ἂν πεισθείη ῥᾳδίως, ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι καὶ τὰ ἑαυτῶν προέμενοι. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος ἅπαξ ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἁλούς, οὐκ ἂν ῥᾳδίως ἐπίστευσεν, ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος οὕτω τοῦ πάθους περιγενόμενος, ὡς μὴ μόνον μηδὲν ἀδικεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀδικοῦντα σῴζειν. Ἐπὶ οὖν καὶ ἡ γνώμη τοῦ δικάζοντος διέφθαρτο καὶ μάρτυρες, εἰ παρήχθησαν, δι' ὑποψίας ἔμελλον εἶναι, ᾠκονομήθη ἀπόδειξίν τινα γενέσθαι δυναμένην καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισχυντοῦντας ἐπιστομίσαι.

Ποίαν δὴ ταύτην; Τὸ πτερύγιον τῆς διπλοΐδος, ὃ καὶ προβαλλόμενος ἔλεγεν· «ἰδοὺ τὸ πτερύγιον τῆς διπλοΐδος ἐν τῇ χειρί μου, ὃ ἐγὼ ἀφεῖλον, καὶ οὐκ ἀπέκτεινά σε». Ἄφωνος ὁ μάρτυς, ἀλλὰ τῶν φωνὴν ἐχόντων σαφέστερος. Οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ πλησίον ἐγενόμην, φησί, καὶ τοῦ σώματος ἐγγὺς εἱστήκειν τοῦ σοῦ, τὸ μέρος ἂν ἔκοψα τοῦ ἱματίου. Ὁρᾷς ὅσον ἀγαθὸν ἐγένετο ἐκ τοῦ κινηθῆναι παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸν Δαυΐδ; Εἰ μὴ γὰρ ἐκινήθη πρὸς τὴν ὀργήν, οὐκ ἂν οὔτε τὴν φιλοσοφίαν ἐμάθομεν τοῦ ἀνδρὸς (οὐδὲ γὰρ ἀπὸ φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐξ ἀναισθησίας μᾶλλον ἔδοξε ἂν πολλοῖς ἡ φειδὼ γενέσθαι), οὐδ' ἂν ἐξέκοψε τὴν διπλοΐδα· μὴ ἐκκόψας δέ, οὐδαμόθεν ἑτέρωθεν εἶχε πιστώσασθαι τὸν ἐχθρόν. Νυνὶ δὲ κινηθεὶς καὶ τεμών, ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ προνοίας παρέσχετο.

Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἀληθῆ καὶ ἀνύποπτον μαρτυρίαν παρήγαγεν, αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἐχθρὸν καὶ δικαστὴν καὶ μάρτυρα καλεῖ τῆς οἰκείας κηδεμονίας, οὑτωσὶ λέγων· «γνῶθι καὶ ἴδε σήμερον, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῇ

---

8. Α' Βασ. 24,12.

ἀνθρώπους ποὺ ἦταν τότε μαζί του, θὰ μποροῦσε νὰ ὑποψιαστεῖ τὴ μαρτυρία τους ὁ Σαοὺλ καὶ θὰ νόμιζε ὅτι χαρίζονται στὸν δίκαιο λέγοντας αὐτά. Ἐὰν πάλι ἐπιχειροῦσε ν' ἀπολογηθεῖ μὲ συλλογισμοὺς καὶ πιθανολογίες, θὰ ἀπιστοῦσε περισσότερο στὴ γνώμη τοῦ δικαστῆ, ἐπειδὴ δῆθεν εἶναι πληρωμένη. Γιατὶ πῶς, αὐτὸς ποὺ ὕστερα ἀπὸ τόσες εὐεργεσίες πολεμοῦσε ἐκεῖνον ποὺ δὲν τὸν ἀδίκησε καθόλου, θὰ μποροῦσε νὰ πιστέψει ὅτι ὁ ἀδικημένος εἶχε στὰ χέρια του αὐτὸν ποὺ τὸν ἀδίκησε καὶ τὸν εὐσπλαχνίσθηκε; Γιατὶ συνήθως οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ δικά τους κρίνουν καὶ τὶς πράξεις τῶν ἄλλων· γιὰ παράδειγμα, αὐτὸς ποὺ μεθάει συνέχεια δὲ θὰ πιστέψει εὔκολα ὅτι ὑπάρχει κάποιος ἄνθρωπος ποὺ ζεῖ μὲ ἐγκράτεια· ὁ ἀφοσιωμένος στὶς πόρνες νομίζει ὅτι εἶναι ἀκόλαστοι καὶ αὐτοὶ ποὺ ζοῦν κόσμια· καὶ αὐτὸς ποὺ ἁρπάζει ὅσα ἀνήκουν στοὺς ἄλλους, δὲν θὰ πειθόταν εὔκολα, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ δίνουν καὶ τὰ δικά τους. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτός· ἀφοῦ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ὀργή, δὲν θὰ πίστευε εὔκολα, ὅτι ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ ἐξουσίασε τόσο πολὺ τὸ πάθος του, ὥστε ὄχι μόνο νὰ μὴ ἀδικεῖ κανένα, ἀλλὰ καὶ νὰ σώζει ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἀδικεῖ. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡ γνώμη τοῦ δικαστῆ ἦταν διεφθαρμένη καὶ οἱ μάρτυρες, ἐὰν παρουσιάζονταν, θὰ ἦταν ὕποπτοι, φρόντισε νὰ ὑπάρχει κάποια ἀπόδειξη ποὺ μποροῦσε νὰ ἀποστομώσει καὶ τοὺς πιὸ ἀδιάντροπους.

Καὶ ποιά ἦταν αὐτή; Ἡ ἄκρη τοῦ μανδύα, τὴν ὁποία παρουσιάζοντας εἶπε· «ὁρίστε, ἡ ἄκρη τοῦ μανδύα σου εἶναι στὸ χέρι μου, τὴν ὁποία ἔκοψα ἐγὼ καὶ δὲν σὲ σκότωσα»[8]. Ὁ μάρτυρας ἦταν ἄφωνος, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν φωνὴ πιὸ σαφής. Γιατὶ δὲν θὰ μποροῦσα, λέει, νὰ κόψω τὸ κομμάτι αὐτὸ τοῦ ἐνδύματος, ἂν δὲν ἐρχόμουνα κοντὰ καὶ δὲν στεκόμουνα δίπλα στὸ σῶμα σου. Βλέπεις πόσο καλὸ ἀποδείχθηκε τὸ ὅτι στὴν ἀρχὴ κινήθηκε ὀργισμένος ὁ Δαβίδ; Γιατί, ἂν δὲν κινοῦνταν ὀργισμένος, δὲν θὰ μαθαίναμε οὔτε τὴν ἀνεξικακία τοῦ ἄνδρα (γιατὶ θὰ νόμιζαν οἱ περισσότεροι ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία του ὀφειλόταν ὄχι στὴν ἀνεξικακία του, ἀλλὰ στὴν ἀναισθησία του), οὔτε θὰ ἔκοβε τὸν μανδύα, καὶ μὴ κόβοντάς τον, δὲν θὰ μποροῦσε ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ νὰ βεβαιώσει τὸν ἐχθρό. Ἐνῶ τώρα, μὲ τὸ νὰ κινηθεῖ ἀπὸ ὀργὴ καὶ νὰ κόψει, ἔδωσε ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη τῆς φροντίδας του.

Ἀφοῦ λοιπὸν παρουσίασε τόσο ἀληθινὴ καὶ ἀξιόπιστη μαρτυρία, καλεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἐχθρὸ καὶ δικαστὴ καὶ μάρτυρα τῆς δικῆς του φροντίδας λέγοντας τὰ ἑξῆς· «δὲς λοιπὸν σήμερα αὐτὰ καὶ μάθε, ὅτι δὲν

χειρί μου κακία, οὐδὲ ἀθέτησις· καὶ σὺ δεσμεύεις τὴν ψυχήν μου, τοῦ λαβεῖν αὐτήν». Ἐντεῦθεν μάλιστα ἄν τις αὐτὸν θαυμάσειε τῆς μεγαλοψυχίας, ὅτι ἀπὸ τῶν κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἡμέραν συμβάντων τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται μόνον. Τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο εἰπών· «γνῶθι καὶ ἴδε σήμερον». Οὐδὲ λέγω τῶν παρελθόντων, φησίν· ἀρκεῖ μοι πρὸς ἀπόδειξιν ἡ παροῦσα ἡμέρα. Καίτοι γε πολλὰς καὶ μεγάλας ἔμπροσθεν εὐεργεσίας γεγενημένας εἶχεν ἀριθμεῖν, εἴπερ ἠβούλετο· καὶ γὰρ τῆς πρὸς τὸν βάρβαρον μονομαχίας αὐτὸν ἀναμνῆσαι ἐδύνατο καὶ εἰπεῖν, ὅτι τοῦ βαρβαρικοῦ πολέμου, καθάπερ κατακλυσμοῦ τινος, ἅπασαν μέλλοντος παρασύρειν τὴν πόλιν, κατεπτηχότων ὑμῶν καὶ δεδοικότων καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἀποθανεῖσθαι προσδοκώντων, ἐγὼ παρελθών, οὐδενὸς ἀναγκάσαντος, ἀλλὰ καὶ σοῦ κωλύοντος καὶ κατέχοντος καὶ λέγοντος, «οὐ δυνήσῃ πορευθῆναι, ὅτι παιδάριον εἶ, αὐτὸς δὲ ἀνὴρ πολεμιστὴς ἐκ νεότητος αὐτοῦ», οὐκ ἠνεσχόμην, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐπήδησα, καὶ τὸν πολέμιον ἐδεξάμην, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμον. καὶ ὥσπερ τινὰ χειμάρρου ῥύμην ἀνέστειλα τὴν ἔφοδον τῶν βαρβάρων ἐκείνων καὶ τὴν πόλιν σειομένην ἔστησα· καὶ δι᾽ ἐμὲ σὺ μὲν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ψυχήν, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μετὰ τῆς ψυχῆς τὴν πόλιν καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ παιδία καὶ τὰ γύναια ἔχουσι. Καὶ μετ᾽ ἐκεῖνο δὲ πάλιν τὸ τρόπαιον, ἑτέρους οὓς κατώρθωσε πολέμους εἰπεῖν εἶχεν οὐκ ἐλάττους ἐκείνου. Καὶ ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντος ἀνελεῖν καὶ τὸ δόρυ κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἀφέντος, οὐκ ἐμνησικάκησε, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα μέλλων ἀποδιδόναι τὸν μισθὸν τῆς προτέρας μάχης, ἕδνα ἀπήτησεν, οὐ χρυσίον καὶ ἀργύριον, ἀλλὰ σφαγὴν καὶ πανωλεθρίαν· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἀνέπνευσε. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ πολλῷ πλείονα τούτων καὶ μείζονα εἶχεν εἰπεῖν· ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων εἶπεν. Οὐ γὰρ ὀνειδίσαι αὐτῷ τὰς εὐεργεσίας ἐβούλετο, ἀλλὰ πεῖσαι μόνον, ὅτι τῶν φιλούντων αὐτὸν καὶ ἡδομένων ἐστίν, οὐχὶ τῶν ἐπιβουλευόντων καὶ πολεμούντων.

Διὰ τοῦτο πάντα ἐκεῖνα ἀφείς, τὸ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ συμβὰν μόνον εἰς λόγον ἀπολογίας παρήγαγεν. Οὕτως ἦν ἄτυφος καὶ κενοδοξίας καθαρὸς ἁπάσης, καὶ πρὸς ἓν ἔβλεπε μόνον, τὴν τοῦ Θεοῦ ψῆφον. Εἶτά φησι· «κρίναι Κύριος ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ». Τοῦτο εἶπε τὸ ῥῆμα, οὐχὶ κολασθῆναι βουλόμενος τὸν ἄνδρα, οὐδὲ τιμωρίαν παρ᾽ αὐτοῦ λα-

---

9. Α΄ Βασ. 24,12. 10. Α΄ Βασ. 17,33.
11. Α΄ Βασ. 24,13.

ὑπάρχει στὸ χέρι μου κακία, οὔτε ἀσέβεια· καὶ σὺ μοῦ στήνεις παγίδες γιὰ νὰ μοῦ ἀφαιρέσεις τὴ ζωή»[9]. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ μόνο θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ θαυμάσει τὴν μεγαλοψυχία του, γιατὶ τὴν ἀπολογία του τὴν στηρίζει μόνο στὰ συμβάντα τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Γιατὶ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας· «δὲς σήμερα αὐτὰ καὶ μάθε». Δὲν ἀναφέρω τίποτε ἀπὸ τὰ περασμένα, λέει· μοῦ φθάνει ὡς ἀπόδειξη ἡ σημερινὴ μέρα. Ἂν καὶ μποροῦσε βέβαια, ἂν ἤθελε, νὰ ἀπαριθμήσει πολλὲς καὶ μεγάλες εὐεργεσίες ποὺ ἔγιναν στὸ παρελθόν· γιατὶ μποροῦσε νὰ τοῦ θυμίσει καὶ τὴ μονομαχία του μὲ τὸν βάρβαρο, καὶ νὰ τοῦ πεῖ ὅτι, ὅταν ὁ βαρβαρικὸς πόλεμος, σὰν κανένας κατακλυσμός, κινδύνευε νὰ παρασύρει ὁλόκληρη τὴν πόλη, καὶ ἐνῶ ἐσεῖς τρέματε καὶ φοβόσασταν καὶ περιμένατε κάθε μέρα νὰ πεθάνετε, ἐμφανίσθηκα ἐγώ, χωρὶς νὰ μὲ ἀναγκάσει κανείς, καὶ ἐνῶ ἐσὺ μὲ ἐμπόδιζες καὶ μὲ κρατοῦσες καὶ ἔλεγες, «δὲν μπορεῖς νὰ πᾶς, γιατὶ εἶσαι μικρὸ παιδί, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι πολεμιστὴς ἀπὸ τὰ νιάτα του»[10], δὲν κρατήθηκα, ἀλλὰ πήδησα μπροστὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ ὑποδέχθηκα τὸν ἐχθρὸ καὶ ἔκοψα τὸ κεφάλι του, καί, σὰν κανένας ὁρμητικὸς χείμαρρος, σταμάτησα τὴν ἔφοδο τῶν βαρβάρων ἐκείνων καὶ στήριξα τὴν πόλη ποὺ σειόταν· καὶ χάρη σὲ μένα, ἐσὺ ἔχεις τὴ βασιλεία καὶ τὴ ζωή σου, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι μαζὶ μὲ τὴ ζωή τους ἔχουν τὴν πόλη καὶ τὰ σπίτια τους καὶ τὰ παιδιά τους καὶ τὶς γυναῖκες τους. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ τρόπαιο, εἶχε νὰ ἀναφέρει ἄλλους πολέμους ποὺ ἔκανε, ὄχι κατώτερους ἀπὸ ἐκεῖνον. Καὶ ὅτι, ἂν καὶ ἐπιχείρησε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὲς φορὲς νὰ τὸν σκοτώσει, καὶ ἔρριξε τὸ δόρατο ἐναντίον τῆς κεφαλῆς του, δὲν μνησικάκησε, καὶ ὅτι ὕστερα ἀπὸ αὐτά, προκειμένου νὰ τὸν ἀνταμείψει γιὰ τὴν προηγούμενη μάχη, τοῦ ζήτησε γαμήλια δῶρα, ὄχι χρυσάφι καὶ ἀσήμι, ἀλλὰ σφαγὴ καὶ ἐξολόθρευση· καὶ οὔτε ἐδῶ σταμάτησε. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ καὶ μεγαλύτερα μποροῦσε νὰ πεῖ· ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτα ἀπὸ αὐτά. Γιατὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸν προσβάλει μὲ τὶς εὐεργεσίες, ἀλλὰ μόνο νὰ τὸν πείσει, ὅτι εἶναι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν καὶ τὸν φροντίζουν, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονται καὶ τὸν πολεμοῦν.

Γι' αὐτό, ἀφήνοντας ὅλα ἐκεῖνα, παρουσίασε μόνο αὐτὸ ποὺ ἔγινε τὴν ἡμέρα αὐτὴ ὡς λόγο ἀπολογίας του. Ἦταν τόσο ταπεινὸς καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε κενοδοξία, καὶ σὲ ἕνα μόνο ἀπέβλεπε, στὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ. Ἔπειτα λέει· «ἂς ἀποφασίσει ὁ Κύριος ἀνάμεσα σὲ μένα καὶ σὲ σένα»[11]. Αὐτὸν τὸν λόγο τὸν εἶπε ὄχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ

βεῖν, ἀλλὰ φοβῆσαι τῇ μνήμῃ τῆς μελλούσης κρίσεως· καὶ οὐ φοβῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογήσασθαι. Μάλιστα μὲν γάρ, φησίν, ἔχω καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀποδείξεις, εἰ δὲ ἀπιστεῖς, αὐτὸν καλῶ τὸν Θεὸν μάρτυρα, τὸν τὰ ἀπόρρητα τῆς ἑκάστου διανοίας εἰδότα καὶ τὸ συνειδὸς ἐρευνῆσαι δυνάμενον.

ε'. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἂν ἐτόλμησε καλέσαι τὸν ἀπαραλόγιστον δικαστὴν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὴν δίκην εἰσαγαγεῖν, εἰ μὴ σφόδρα ἦν πεπεικὼς ἑαυτόν, ὅτι πάσης ἐπιβουλῆς ἦν καθαρός. Καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογήσασθαι βουληθείς, κἀκεῖνον σωφρονίσαι θέλων, τῆς δίκης ἐκείνης ἀνέμνησεν, ἱκανὰ μὲν καὶ τὰ ἤδη γεγενημένα δηλῶσαι, οὐκ ἔλαττον δὲ ἐκείνων καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα τοῦτο πιστώσασθαι δύναται. Καὶ γὰρ πάλιν αὐτὸν εἰς χεῖρας λαβών, μετὰ τὴν σωτηρίαν ταύτην ἐπιθέμενον αὐτῷ καὶ ἀνελεῖν βουλόμενον, καὶ δυνάμενος αὐτὸν μετὰ τοῦ στρατοπέδου κατακόψαι παντός, ἀφῆκεν, οὐδέν, ὧν εἰκὸς ἦν παθεῖν, πεπονθότα. Διὸ καὶ συνιδὼν ὡς ἀνήκεστα νοσεῖ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἔχθρας οὐδαμοῦ λήξει ποτέ, ἐξήγαγεν ἑαυτὸν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐκείνου καὶ παρὰ τοῖς βαρβάροις ἔζη, δουλεύων, ἠτιμωμένος, αἰσχυνόμενος, ἐκ πόνου καὶ ταλαιπωρίας τὴν ἀναγκαίαν ἑαυτῷ πορίζων τροφήν.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι καὶ πεσόντα ἀκούσας ἐπὶ τῆς παρατάξεως, διέρρηξέ τε τὸν χιτωνίσκον καὶ σποδὸν κατεπάσατο καὶ θρῆνον ἐθρήνησεν, ὃν ἄν τις θρηνήσειε, παῖδα μονογενῆ καὶ γνήσιον ἀποβαλών, συνεχῶς αὐτοῦ τὸ ὄνομα ἀνακαλῶν μετὰ τοῦ παιδίου, καὶ ἐγκώμια συντιθείς, καὶ πικρὰν ἀφιεὶς φωνήν, καὶ μέχρις ἑσπέρας ἄσιτος μένων, καὶ αὐτὰ τὰ χωρία καταρώμενος τὰ δεξάμενα τὸ αἷμα τοῦ Σαούλ· «ὄρη» γάρ, φησίν, «τὰ Γελβουέ, μὴ πέσοι ἐφ' ὑμᾶς, μήτε δρόσος, μήτε ὑετός· ὄρη θανάτου, ὅτι ἐκεῖ ἐξήρθη σκέπη δυνατῶν». Ὅπερ πατέρες ποιοῦσι πολλάκις, καὶ τὴν οἰκίαν ἀποστρέφονται καὶ τὸν στενωπὸν ἀηδῶς ὁρῶσι, δι' οὗ τὸν υἱὸν προέπεμψαν, τοῦτο καὶ οὕτως ἐποίησε, καὶ κατηρᾶτο τοῖς ὄρεσι τοῖς τὴν σφαγὴν δεξαμένοις. Μισῶ καὶ τὸν τόπον αὐτὸν διὰ τοὺς ἐκεῖ πεσόντας νεκρούς, φησί. Μηκέτι τοίνυν βραχῆτε τοῖς ἄνωθεν ὑετοῖς· ἐβράχητε γὰρ ἅπαξ κακῶς τῷ τῶν φίλων μου αἵματι· καὶ συνεχῶς δὲ αὐτῶν περιστρέφει τὰ ὀνόματα, οὑτωσὶ λέγων· «Σαοὺλ καὶ Ἰωάναθαν, οἱ ἠγαπημένοι καὶ

---

12. Β΄ Βασ. 1,21.

τιμωρηθεῖ ὁ ἄνδρας, οὔτε νὰ τιμωρηθεῖ αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλὰ νὰ τὸν φοβήσει μὲ τὴν ὑπόμνηση τῆς μέλλουσας κρίσεως· καὶ ὄχι μόνο νὰ τὸν φοβήσει, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἀπολογηθεῖ καὶ γιὰ τὰ δικά του. Ἔχω βέβαια, λέει, καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα ἀποδείξεις, καὶ ἐὰν δὲν πιστεύεις, ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τὸν ἴδιο τὸ Θεό, ποὺ γνωρίζει τὶς μυστικὲς σκέψεις τοῦ καθενὸς καὶ μπορεῖ νὰ διερευνήσει τὴ συνείδηση.

5. Τὰ ἔλεγε αὐτά, γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲ θὰ τολμοῦσε νὰ καλέσει ὡς δικαστὴ αὐτὸν ποὺ ξεπερνάει κάθε λογική, ἂν δὲν ἦταν ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι εἶναι καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἐπιβουλή. Καὶ ὅτι αὐτὰ ποὺ εἶπε δὲν εἶναι στοχασμός, καὶ ὅτι ὑπενθύμισε τὴ δίκη ἐκείνη ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀπολογηθεῖ καὶ γιὰ τὰ δικά του, ἀλλὰ καὶ νὰ συνετίσει καὶ ἐκεῖνον, εἶναι ἀρκετὰ νὰ τὸ φανερώσουν ὅσα ἔγιναν ἤδη. Ἀλλὰ μποροῦν νὰ τὸ βεβαιώσουν αὐτὸ ὄχι λιγότερο ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ ὅσα συνέβησαν ὕστερα ἀπὸ αὐτά. Διότι καὶ πάλι ὅταν τὸν συνέλαβε, καθὼς τοῦ ἐπιτέθηκε, μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴ σωτηρία του, καὶ ἤθελε νὰ τὸν σκοτώσει, ἐνῶ μποροῦσε νὰ τὸν πετσοκόψει μαζὶ μὲ ὅλο τὸ στράτευμά του, τὸν ἄφησε, χωρὶς νὰ πάθει τίποτα, ἀπὸ ὅσα ἦταν φυσικὸ νὰ πάθει. Γι' αὐτὸ συνειδητοποιώντας καὶ ὅτι εἶναι ἀθεράπευτα ἄρρωστος, καὶ δὲ θὰ σταματήσει ποτὲ ἡ ἐναντίον του ἔχθρα, ἔφυγε ἀπὸ τὰ μάτια ἐκείνου καὶ ζοῦσε κοντὰ στοὺς βαρβάρους, ὑπηρετώντας, ἀτιμωμένος, ντροπιασμένος, καὶ ἐξασφαλίζοντας μὲ κόπο καὶ ταλαιπωρία τὴν ἀναγκαία τροφή του.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ἀλλὰ ὅτι καί, ὅταν ἄκουσε ὅτι σκοτώθηκε πολεμώντας, ἔσχισε τὸ χιτωνίσκο του, ἔβαλε στάχτη στὸ κεφάλι του καὶ τὸν ἔκλαψε, ὅπως θὰ θρηνοῦσε κάποιος ἂν ἔχανε γνήσιο μοναχοπαίδι του, ἀναφέροντας διαρκῶς τὸ ὄνομά του μαζὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ του, συνθέτοντας ἐγκώμια καὶ βγάζοντας ἄγριες φωνές, μένοντας μέχρι τὸ βράδυ νηστικός, καὶ καταρώμενος τὰ βουνὰ ποὺ δέχτηκαν τὸ αἷμα τοῦ Σαούλ· «σὲ σᾶς, βουνὰ τῆς Γελβονέ», λέει, «νὰ μὴ πέσει οὔτε δροσιά, οὔτε βροχή· βουνὰ θανάτου, γιατὶ ἐκεῖ ἔπεσε ἡ σκέπη τῶν δυνατῶν»[12]. Αὐτὸ ποὺ πολλὲς φορὲς κάνουν οἱ πατέρες, ποὺ καὶ τὸ σπίτι ἀποστρέφονται καὶ μὲ ἀηδία βλέπουν τὸ στενὸ ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεπροβόδισαν τὸν γιό τους, αὐτὸ ἔκανε καὶ αὐτός, καὶ καταριόταν τὰ βουνὰ ποὺ δέχτηκαν τὴ σφαγή. Ἐξαιτίας αὐτῶν ποὺ ἔπεσαν νεκροὶ ἐκεῖ, λέει, μισῶ καὶ τὸν τόπο αὐτό. Νὰ μὴ βραχεῖτε λοιπὸν ποτὲ πιὰ μὲ τὶς βροχὲς τοῦ οὐρανοῦ· γιατὶ βραχήκατε μιὰ γιὰ πάντα μὲ τὸ αἷμα τῶν φίλων μου· καὶ στριφογυρίζει διαρκῶς γύρω ἀπὸ τὰ ὀνόματά τους, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Σαοὺλ καὶ Ἰωνάθαν, οἱ τόσο ἀγαπημέ-

ὡραῖοι, οὐ κεχωρισμένοι ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν οὐ διεχωρίσθησαν». Ἐπειδὴ γὰρ τὰ σώματα μὴ παρόντα περιπτύξασθαι οὐκ εἶχε, περιπλέκεται αὐτῶν ταῖς προσηγορίαις, τὴν οἰκείαν ὀδύνην, ὡς οἷόν τε, τούτοις καταπραΰνων καὶ τὸ τῆς συμφορᾶς παραμυθούμενος μέγεθος. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοῖς ἐδόκει τὸ πεσεῖν ἀμφοτέρους ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ ἀνήκεστον εἶναι κακόν, αὐτὸ δὴ τοῦτο εἰς ὑπόθεσιν παραμυθίας ἔλαβε. Τὸ γαρ εἰπεῖν, «ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν οὐ κεχωρισμένοι, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν οὐκ ἐχωρίσθησαν», οὐδὲν ἕτερον, ἢ τοῦτο κατασκευάζοντος ἦν. Οὐ γὰρ ἔστι, φησίν, εἰπεῖν, ὅτι ὀρφανίαν ὁ παῖς ἐθρήνησεν, οὐδὲ ἀπαιδίαν ὁ πατὴρ ὠδύρατο, ἀλλ' ὃ μηδενὶ συνέβη, φησίν, ἐκείνοις· ὁμοῦ γὰρ καὶ κατὰ μίαν ἡμέραν τῆς ζωῆς ἀπερράγησαν, καὶ οὐ καταλειφθεὶς θάτερος. Ἢ γὰρ ἂν ἀβίωτον ἑαυτῷ εἶναι τὸν βίον ἐνόμισε τῇ διαστάσει θατέρου.

Διεθερμάνθητε νῦν, ἐδακρύσατε, συνεχύθητε τὸν λογισμὸν καὶ πρὸς ἄφεσιν δακρύων εὐτρεπεῖς ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ γεγένηνται; Νῦν ἕκαστος ἀναμιμνῃσκέσθω μοι τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ λελυπηκότος, ζῶντα φυλαττέτω, καὶ ἀπελθόντα πενθείτω, μὴ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλ' ἀπὸ διανοίας καὶ ψυχῆς γνησίας· κἂν δέῃ τι παθεῖν, ὥστε μὴ λυπῆσαι τὸν ἠδικηκότα, πάντα ποιείτω καὶ πασχέτω, παρὰ τοῦ Θεοῦ μεγάλας ἀναμένων τὰς ἀμοιβάς. Ἰδοὺ γοῦν οὗτος καὶ τὴν βασιλείαν ἔλαβε καὶ τὴν χεῖρα οὐκ ἐμόλυνεν, ἀλλὰ καθαρὰν ἔχων τὴν δεξιάν, οὕτω τὸν στέφανον ἀνεδήσατο καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνέβη, τῆς ἀλουργίδος καὶ τοῦ διαδήματος λαμπροτέραν ἔχων εὐφημίας ὑπόθεσιν, τὸ φείσασθαι τοῦ πολεμίου, τὸ θρηνῆσαι πεσόντα. Διὰ τοῦτο οὐχὶ ζῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσας μνημονεύεται.

Ὥστε, εἰ βούλει καὶ σὺ καὶ ἐνταῦθα διηνεκοῦς δόξης τυχεῖν, ἄνθρωπε, κἀκεῖ τῶν ἀκινήτων ἀπολαῦσαι καλῶν, μίμησαι τὴν ἀρετὴν τοῦ δικαίου, ζήλωσον τὴν φιλοσοφίαν, ἐπίδειξαι διὰ τῶν ἔργων τὴν ἀνεξικακίαν ταύτην, ἵνα, τοὺς αὐτοὺς ὑπομείνας αὐτῷ πόνους, καὶ τῶν αὐτῶν ἀξιωθῇς ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

13. Β΄ Βασ. 1,23.

νοι καὶ ὡραῖοι, ἀχώριστοι στὴ ζωή τους, δὲν χώρισαν οὔτε στὸ θάνατό τους»[13]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ σώματά τους δὲν ἦταν ἐκεῖ καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὰ ἀγκαλιάσει, περιπλέκεται μὲ τὰ ὀνόματά τους, καταπραΰνοντας μ' αὐτά, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὸν πόνο του καὶ μετριάζοντας τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς. Ἐπειδὴ τὸ νὰ πέσουν καὶ οἱ δύο σὲ μιὰ μέρα φαινόταν στοὺς περισσοτέρους ὅτι εἶναι ἀθεράπευτο κακό, αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλαβε ὡς ἀφορμὴ παρηγοριᾶς. Γιατὶ λέγοντας, «ἀχώριστοι στὴ ζωή, δὲ χώρισαν οὔτε στὸ θάνατο», δὲν ἔκανε τίποτα ἄλλο, παρὰ προσπαθοῦσε νὰ ἐπιτύχει αὐτό. Γιατὶ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε, λέει, ὅτι ὁ γιὸς ἔκλαψε ὀρφάνια, οὔτε ὁ πατέρας θρήνησε τὴν ἀπώλεια τοῦ γιοῦ του, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ δὲν ἔγινε σὲ κανέναν, ἔγινε, λέει, σ' ἐκείνους· γιατὶ μαζὶ καὶ μέσα σὲ μιὰ μέρα ἀποσπάστηκαν ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ δὲν ἐγκαταλείφθηκε μόνος οὔτε ὁ ἕνας οὔτε ὁ ἄλλος. Πράγματι, θὰ νόμιζε ὅτι ἡ ζωὴ γι' αὐτὸν εἶναι ἀβίωτη μὲ τὸ χωρισμὸ τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο.

Αἰσθανθήκατε θέρμη τώρα, δακρύσατε, ἔπαθε σύγχυση τὸ λογικό σας καὶ τὰ μάτια σας εἶναι ἕτοιμα νὰ δακρύσουν; Τώρα ὁ καθένας παρακαλῶ, ἂς θυμᾶται τὸν ἐχθρὸ καὶ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε λυπήσει, ὅσο ἀκόμα εἶναι ζεστὴ ἀπὸ τὸ πένθος ἡ διάνοιά του, καὶ αὐτὸν καὶ ζωντανὸ νὰ τὸν φυλάσσει καὶ ὅταν φύγει νὰ τὸν πενθεῖ, ὄχι γιὰ ἐπίδειξη, ἀλλὰ μὲ ἀληθινὴ διάνοια καὶ ψυχή· καὶ ἂν ἀκόμα χρειαστεῖ νὰ πάθει κάτι, γιὰ νὰ μὴ λυπήσει αὐτὸν ποὺ τὸν ἀδίκησε, ἂς κάνει καὶ ἂς ὑποφέρει τὰ πάντα, περιμένοντας μεγάλες ἀμοιβὲς ἀπὸ τὸ Θεό. Ὁρίστε, λοιπόν, αὐτὸς καὶ τὴ βασιλεία πῆρε καὶ τὸ χέρι του δὲν μόλυνε, ἀλλά, ἔχοντας καθαρὸ τὸ δεξί του χέρι, φόρεσε στὸ κεφάλι τὸ στεφάνι καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἔχοντας πιὸ ἔνδοξη ἀπὸ τὴν ἁλουργίδα καὶ τὸ διάδημα ἀφορμὴ ἐπευφημίας, τὸ ὅτι σέσπλαχνίστηκε τὸν ἐχθρὸ καὶ τὸν θρήνησε ὅταν σκοτώθηκε. Γι' αὐτὸ καί, ὄχι μόνο ὅσο ζοῦσε, ἀλλὰ καὶ νεκρὸς μνημονεύεται.

Ὥστε, ἐὰν θέλεις καὶ σύ, ἄνθρωπέ μου, καὶ ἐδῶ νὰ ἐπιτύχεις διαρκῆ δόξα, καὶ ἐκεῖ ν' ἀπολαύσεις τὰ ἀμετακίνητα ἀγαθά, μιμήσου τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου, γίνε ζηλωτὴς τῆς ἀνεξικακίας του, δεῖξε μὲ τὰ ἔργα σου τὴν ἀνεξικακία αὐτή, ὥστε, ὑπομένοντας τοὺς ἴδιους μὲ αὐτὸν πόνους, ν' ἀπολαύσεις καὶ τὰ ἴδια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εἴθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμη, τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ΄

ΟΤΙ ΕΠΙΣΦΑΛΕΣ ΤΟ ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΑ ΑΝΑΒΑΙΝΕΙΝ

Καὶ ὅτι μοιχοὺς ἀπηρτισμένους ποιεῖ, καὶ ὅτι ἀθυμίας αἴτιον καὶ πολέμου τοῦτο· καὶ ὅτι πᾶν ἀνεξικακίας εἶδος ὑπερεβάλετο ὁ Δαυῒδ ἐν τοῖς κατὰ τὸν Σαούλ, καὶ ὅτι τὸ φέρειν ἁρπαγὴν πρᾴως τοῦ δοῦναι ἐλεημοσύνην ἴσον.

α΄. Πολλοὺς οἶμαι τῶν πρώην καταλιπόντων ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰ θέατρα τῆς παρανομίας αὐτομολησάντων παρεῖναι τήμερον. Καὶ ἐβουλόμην εἰδέναι τούτους σαφῶς, ὥστε αὐτοὺς τῶν ἱερῶν ἐκβαλεῖν προθύρων, οὐχ ἵνα μένωσιν ἔξω διηνεκῶς, ἀλλ' ἵνα διορθωθέντες ἐπανέλθωσι πάλιν· ἐπεὶ καὶ πατέρες παῖδας σφαλλομένους τῆς οἰκίας ἐκβάλλουσι πολλάκις καὶ τῆς τραπέζης ἀπείργουσιν, οὐχ ἵνα διὰ παντὸς τούτων ἐκπέσωσιν, ἀλλ' ἵνα, βελτίους τῇ νουθεσίᾳ ταύτῃ γενόμενοι, μετὰ τὴν προσηκούσης δόξης εἰς τὸν πατρῷον ἐπανέλθωσι κλῆρον. Τοῦτο δὴ καὶ ποιμένες ποιοῦσι, τὰ ψώρας ἐμπεπλησμένα πρόβατα τῶν ὑγιαινόντων ἀπείργουσιν, ἵνα, τὴν μοχθηρὰν ἀποθέμενα ἀρρωστίαν, μετ' ἀσφαλείας πρὸς τὰ ὑγιαίνοντα ἐπανέλθῃ πάλιν, καὶ μὴ νοσοῦντα τὴν ἀγέλην ἅπασαν ἐμπλήσῃ τῆς ἀρρωστίας ἐκείνης. Διά τοι τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐβουλόμεθα τούτους εἰδέναι, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοὺς διακρῖναι δυνάμεθα, ὁ λόγος αὐτοὺς ἐπιγνώσεται πάντως καί, τοῦ συνειδότος αὐτῶν ἐπιλαβόμενος, πείσει ῥᾳδίως ἑκόντας αὐτοὺς ἐξελθεῖν, διδάσκων ὅτι ἐκεῖνος ἔνδον ἐστὶ μόνος, ὁ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς ἀξίαν ἔχων τὴν γνώμην, ὡς ὁ μετὰ πολιτείας διεφθαρμένης τοῦ ἱεροῦ τούτου μετέχων συλλόγου, κἂν τὸ σῶμα ἐνταῦθα εἰσάγῃ, ἐκβέβληται καὶ τῶν ἀποκεκλεισμένων ἔξω καὶ μηδέπω δυναμένων τῆς ἱερᾶς μετασχεῖν τραπέζης μᾶλλον ἀπελήλαται. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ κατὰ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ἐκβληθέντες καὶ μένοντες ἔξω, τέως χρηστὰς ἔχουσι τὰς ἐλπίδας, κἂν γὰρ ἐθέλωσι διορθώσασθαι τὰ παραπτώματα, δι' ἃ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέπεσον, δυνήσονται μετὰ καθαροῦ συνειδότος πάλιν ἐπανελθεῖν. Οἱ δὲ μολύναντες ἑαυτοὺς καὶ κελευσθέντες μὴ πρό-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΑ ΘΕΑΤΡΑ

ὅτι κάνει τέλειους μοιχούς, καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι αἰτία στενοχώριας καὶ πολέμου. Ἐπίσης ὅτι ὁ Δαβὶδ ξεπέρασε κάθε εἶδος ἀνεξικακίας στὶς σχέσεις του μὲ τὸν Σαούλ, καὶ ὅτι τὸ νὰ ὑποφέρουμε τὴν ἁρπαγὴ μὲ πραότητα εἶναι ἴσον μὲ ἐλεημοσύνη.

1. Νομίζω ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μᾶς εἶχαν τελευταῖα ἐγκαταλείψει καὶ εἶχαν καταφύγει στὰ θέατρα τῆς παρανομίας εἶναι σήμερα παρόντες. Καὶ ἤθελα νὰ τοὺς γνώριζα καλά, γιὰ νὰ τοὺς βγάλω ἔξω ἀπὸ τὸν ἱερὸ αὐτὸ χῶρο, ὄχι γιὰ νὰ μένουν ἔξω παντοτινά, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπανέλθουν, ἀφοῦ προηγουμένως διορθωθοῦν· γιατὶ καὶ οἱ πατέρες, ὅταν τὰ παιδιά τους κάνουν σφάλματα, πολλὲς φορὲς τὰ διώχνουν ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ τραπέζι, ὄχι γιὰ νὰ ἀποβληθοῦν τελείως ἀπὸ αὐτά, ἀλλά, ἀφοῦ γίνουν καλύτερα μὲ τὴ νουθεσία αὐτή, νὰ ξαναγυρίσουν μὲ τὴν τιμὴ ποὺ τοὺς ταιριάζει στὴν πατρικὴ κληρονομία. Τὸ ἴδιο ἐπίσης κάνουν καὶ οἱ βοσκοί, οἱ ὁποῖοι ἀπομακρύνουν τὰ πρόβατα ποὺ ἔχουν γεμίσει ψώρα ἀπὸ τὰ ὑγιῆ, ὥστε, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ μισητή ἀρρώστια τους, νὰ ἐπανέλθουν πάλι, γιὰ νὰ μὴ γεμίσουν μὲ τὴν ἀρρώστια τους ὁλόκληρο τὸ κοπάδι. Γι' αὐτὸ λοιπὸν κι ἐγὼ ἤθελα νὰ τοὺς γνωρίζω αὐτούς, ἀλλὰ ἂν καὶ δὲν μπορῶ νὰ τοὺς διακρίνω μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια μου, ὁ λόγος μου θὰ τοὺς γνωρίσει ὁπωσδήποτε καί, φθάνοντας στὴ συνείδησή τους, θὰ τοὺς πείσει εὔκολα νὰ βγοῦν οἰκειοθελῶς, διδάσκοντάς τους ὅτι μέσα βρίσκεται μόνο ἐκεῖνος ποὺ ἔχει διάθεση ἀντάξια τῆς ἐδῶ παραμονῆς του, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ μὲ ζωὴ διεφθαρμένη συμμετέχει στὴν ἱερὴ αὐτὴ σύναξη, ἔστω καὶ ἂν εἶναι σωματικὰ ἐδῶ, ἀποβάλλεται καὶ διώχνεται μαζὶ μ' ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀποκλεισμένοι ἔξω καὶ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ πάρουν μέρος στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ διώχτηκαν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ μένουν ἔξω, ἔχουν ἀκόμα καλὲς ἐλπίδες καὶ ἂν θελήσουν νὰ διορθώσουν τὰ ἐλαττώματά τους, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων

τερον ἐπιβῆναι, ἕως ἂν ἀποκαθάρωνται τὴν κηλῖδα τὴν ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων, εἶτα ἀναισχυντοῦντες, χαλεπώτερον τὸ τραῦμα ἐργάζονται καὶ μεῖζον τὸ ἕλκος. Οὐ γὰρ οὕτω τὸ ἁμαρτάνειν ἐστὶ χαλεπόν, ὡς ἡ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀναισχυντία καὶ τὸ μὴ πείθεσθαι τοῖς ἱερεῦσι τὰ τοιαῦτα κελεύουσι.

Καὶ τί τοσοῦτον ἡμάρτηται τούτοις, φησίν, ὥστε αὐτοὺς ἐκβαλεῖν τῶν ἱερῶν τούτων περιβόλων; Καὶ ποίαν ἑτέραν ταύτης ζητεῖς μείζονα ἁμαρτίαν, ὅταν, μοιχοὺς ἑαυτοὺς ἀπηρτισμένους ποιήσαντες, ἀναιδῶς, καθάπερ κύνες λυττῶντες, ἐπιπηδῶσι τῇ ἱερᾷ ταύτῃ τραπέζῃ; Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν καὶ τὸν τρόπον τῆς μοιχείας, οὐκ ἐμὸν ἐρῶ σοι λόγον, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν δικάζειν τὴν ζωὴν ἅπασαν· «ὁ γὰρ ἐμβλέψας», φησί, «γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ». Εἰ δὲ ἡ ἀπὸ ταὐτομάτου κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐντυχοῦσα γυνὴ καὶ ὡς ἔτυχεν ἐσταλμένη τὸν περιέργως ἰδόντα εἷλε πολλάκις τῇ τῆς ὄψεως θεωρίᾳ, οἱ μὴ ἁπλῶς μηδὲ ἀπὸ ταὐτομάτου, ἀλλ' ἀπὸ σπουδῆς τοσαύτης, ὡς καὶ τῆς ἐκκλησίας ὑπεριδεῖν καὶ διὰ τοῦτο ἀναβάντες ἐκεῖ καὶ διημερεύσαντες καὶ ταῖς ὄψεσι τῶν ἠτιμωμένων γυναικῶν ἐκείνων προσηλωμένοι, πῶς δυνήσονται λέγειν, ὅτι οὐ πρὸς ἐπιθυμίαν εἶδον; ὅπου καὶ ῥήματα διακεκλασμένα καὶ ᾄσματα πορνικὰ καὶ φωνὴ πολλὴν ἡδονὴν ἔχουσα καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ καὶ ἐπιτρίμματα παρειᾶς καὶ στολὴ περιεργότερον συγκειμένη καὶ σχῆμα γοητείας γέμον πολλῆς καὶ ἕτεραι πολλαὶ μαγγανεῖαι πρὸς ἀπάτην καὶ δέλεαρ τῶν ὁρώντων κατεσκευασμέναι, καὶ ῥᾳθυμία ψυχῆς τῶν θεωμένων καὶ πολλὴ ἡ διάχυσις καὶ ἡ παρὰ τοῦ τόπου πρὸς ἀσέλγειαν παράκλησις καὶ ἡ τῶν φθασάντων καὶ ἡ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκουσμάτων· ἡ διὰ τῶν συρίγγων, ἡ διὰ τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων μελῳδία καταγοητεύουσα καὶ τὸ στερρὸν τῆς διανοίας καταμαλάττουσα καὶ ταῖς τῶν πορνῶν ἐπιβουλαῖς προευτρεπίζουσα τὰς τῶν καθημένων ψυχὰς καὶ εὐαλώτους ποιοῦσα; Εἰ γὰρ ἐνταῦθα, ὅπου ψαλμοὶ καὶ εὐχαὶ καὶ θείων λογίων ἀκρόασις καὶ Θεοῦ φόβος καὶ εὐλάβεια πολλή, πολλάκις, ὥσπερ τις λῃστὴς κακοῦργος, λαθοῦσα ἐπεισῆλθεν ἡ ἐπιθυμία, πῶς οἱ ἐν θεάτρῳ καθήμενοι καὶ μηδὲν μήτε ὁρῶν-

---

1. Ματθ. 5,28.

ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, μποροῦν νὰ ξαναγυρίσουν πάλι μὲ καθαρὴ τὴ συνείδησή τους. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ μόλυναν τοὺς ἑαυτούς τους, καὶ ἐνῶ διατάχτηκαν νὰ μὴ ἐπιστρέψουν πρὶν καθαρίσουν τὴν κηλίδα τῶν ἁμαρτιῶν τους, αὐτοὶ μὲ τὶς ἀδιαντροπιές τους κάνουν πιὸ φοβερὸ τὸ τραῦμα καὶ μεγαλύτερη τὴν πληγή. Γιατὶ δὲν εἶναι τόσο πολὺ φοβερὸ τὸ νὰ ἁμαρτάνει κανείς, ὅσο ἡ ἀδιαντροπιὰ μετὰ τὴν ἁμαρτία, καὶ τὸ νὰ μὴ πειθαρχεῖ στοὺς ἱερεῖς ποὺ διατάσσουν αὐτά.

Καὶ ποιά εἶναι ἡ τόσο μεγάλη ἁμαρτία αὐτῶν, λέει, ὥστε νὰ τοὺς βγάλεις ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς περιβόλους; Καὶ ποιά ἄλλη ἁμαρτία ζητᾶς μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτήν, ὅταν κάνοντας τοὺς ἑαυτούς τους τέλειους μοιχούς, πηδοῦν στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα μὲ ἀναίδεια σὰν σκυλιὰ λυσσασμένα; Καὶ ἂν θέλεις νὰ μάθεις καὶ τὸν τρόπο τῆς μοιχείας, δὲ θὰ σοῦ πῶ δικά μου λόγια, ἀλλὰ ἐκείνου ποὺ πρόκειται νὰ δικάσει ὁλόκληρη τὴ ζωή μας. Γιατὶ λέει, «ἐκεῖνος ποὺ θὰ κοιτάξει γυναίκα καὶ θὰ τὴν ἐπιθυμήσει, ἤδη διέπραξε μ' αὐτὴν τὴ μοιχεία μέσα στὴν καρδιά του»[1]. Καὶ ἐὰν ἡ γυναίκα, ποὺ τυχαῖα συναντᾶται στὴν ἀγορὰ καὶ εἶναι ὅπως ὅπως ντυμένη, κυριεύει πολλὲς φορὲς μὲ τὸ κοίταγμα τοῦ προσώπου της ἐκεῖνον ποὺ τὴν εἶδε μὲ περιέργεια, ἐκεῖνοι ποὺ ὄχι τυχαῖα οὔτε φευγαλέα, ἀλλὰ μὲ τόση προθυμία, ὥστε νὰ παραβλέπουν καὶ τὴν ἐκκλησία ἀκόμα, καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸν ἀνεβαίνουν ἐκεῖ καὶ περνοῦν ὁλόκληρη τὴν ἡμέρα τους καὶ εἶναι ἀφοσιωμένοι στὰ πρόσωπα ἐκείνων τῶν ἀτιμασμένων γυναικῶν, πῶς θὰ μπορέσουν νὰ ποῦν ὅτι δὲ τὶς εἶδαν μὲ ἐπιθυμία; Καὶ μάλιστα ἐκεῖ ὅπου ἀκούονται καὶ λόγια προκλητικὰ καὶ τραγούδια πορνικὰ καὶ φωνὲς ποὺ εἶναι γεμάτες ἡδονή, καὶ προβάλλουν μάτια βαμμένα καὶ μάγουλα πασαλειμμένα καὶ ἐνδυμασία ποὺ εἶναι καμωμένη μὲ τρόπο προκλητικὸ καὶ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση γεμάτη πολλὴ γοητεία καὶ ἄλλες πολλὲς μαγγανεῖες καμωμένες γιὰ νὰ ἐξαπατοῦν καὶ νὰ δελεάζουν αὐτοὺς ποὺ τὶς βλέπουν, καὶ νωθρότητα τῆς ψυχῆς τῶν θεατῶν καὶ πολλὴ ἀποχαύνωση, καὶ τὸ περιβάλλον ἐπίσης παρακινεῖ γιὰ ἀσέλγεια, καὶ τὰ ἀκούσματα ἐπιδροῦν πρὸν αὐτήν, ἐκείνων ποὺ προηγήθηκαν καὶ αὐτῶν ποὺ ἐπακολουθοῦν, ἡ μελωδία ποὺ μεταδίδουν οἱ φλογέρες καὶ οἱ αὐλοὶ καὶ τὰ ἄλλα παρόμοια ὄργανα, ἡ ὁποία καταγοητεύει καὶ μαλακώνει τὴ στερεότητα τῆς διάνοιας καὶ μὲ τὶς ὑποβολὲς τῶν πορνῶν προετοιμάζει τὶς ψυχὲς τῶν καθισμένων καὶ τὶς κάνει πιὸ εὐάλωτες. Ἐὰν λοιπὸν ἐδῶ, ὅπου ἀκούονται ψαλμοὶ καὶ προσευχὲς καὶ ἀκροάσεις θείων λόγων καὶ φόβος Θεοῦ καὶ πολλὴ εὐλάβεια, πολλὲς φορές, σὰν κακοῦργος ληστὴς ξε-

τες, μήτ' ἀκούοντες ὑγιές, ἀλλὰ πολλῆς γέμοντες αἰσχρότητος, πολλῆς τῆς βλακείας καὶ διὰ πάντων πολιορκούμενοι, καὶ δι' ὤτων καὶ δι' ὀφθαλμῶν, δύναιντ' ἂν ἀνώτεροι γενέσθαι τῆς πονηρᾶς ἐκείνης ἐπιθυμίας; Μὴ δυνάμενοι δέ, πῶς δυνήσονται τῶν τῆς μοιχείας ἐγκλημάτων ἀπηλλάχθαι ποτέ; Οἱ δὲ τῶν τῆς μοιχείας ἐγκλημάτων οὐκ ἀπηλλαγμένοι, πῶς δυνήσονται χωρὶς μετανοίας τῶν ἁγίων τούτων ἐπιβῆναι προθύρων καὶ τοῦ καλοῦ τούτου μετασχεῖν συλλόγου;

β'. Διὸ δὴ παραινῶ καὶ δέομαι, πρότερον ἐξομολογήσει καὶ μετανοίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀποσμηξαμένους τὴν ἐκ τῆς ἐκεῖ θεωρίας ἁμαρτίαν, οὕτω τῶν θείων ἀκροᾶσθαι λογίων. Οὐ γὰρ τὸ τυχὸν ἡμῖν πεπλημμέληται· καὶ τοῦτο καὶ ἐκ παραδειγμάτων ἴδοι τις ἂν σαφῶς. Εἰ γάρ τις οἰκέτης εἰς κιβώτιον, ἔνθα τὰ δεσποτικὰ ἱμάτια ἐναπέκειτο πολυτελῆ καὶ διάχρυσα, ἱμάτιον δουλικὸν ῥύπου γέμον καὶ πολλῶν τῶν φθειρῶν ἐναπέθετο, ἆρα ἂν πρᾴως ἤνεγκας τὴν ὕβριν, εἰπέ μοι; Τί δέ, εἴ τις εἰς ἀγγεῖον χρυσοῦν μύρα διηνεκῶς ἔχειν εἰωθός, κόπρον καὶ βόρβορον ἐνέχεεν, οὐκ ἂν καὶ πληγὰς ἐπέθηκας τῷ πλημμελήσαντι τοῦτο; Εἶτα κιβωτίων μὲν καὶ σκευῶν καὶ ἱματίων καὶ μύρων τοσαύτην ποιησόμεθα τὴν πρόνοιαν, τὴν δὲ ψυχὴν τὴν ἡμετέραν πάντων τούτων εὐτελεστέραν εἶναι νομιοῦμεν; καὶ ἔνθα τὸ μύρον τὸ πνευματικὸν εἰσεχύθη διαβολικὰς πομπὰς ἐπεμβαλοῦμεν καὶ ἀκούσματα σατανικὰ καὶ ᾄσματα πορνείας γέμοντα; Καὶ πῶς ταῦτα ὁ Θεὸς οἴσει, εἰπέ μοι; Καίτοι οὐ τοσοῦτον τὸ μέσον μύρου καὶ βορβόρου, καὶ ἱματίων δεσποτικῶν καὶ δουλικῶν, ὅσον τὸ μέσον τῆς πνευματικῆς χάριτος καὶ ταύτης τῆς πονηρᾶς ἐνεργείας.

Οὐ δέδοικας, ἄνθρωπε, τοῖς αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὴν κλίνην τὴν ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας βλέπων, ἔνθα τὰ μυσαρὰ τελεῖται τοῖς μοιχείας δράματα, καὶ τὴν τράπεζαν ταύτην τὴν ἱεράν, ἔνθα τὰ φρικτὰ τελεῖτα μυστήρια; ταῖς αὐταῖς ἀκοαῖς πόρνης ἀκούων αἰσχρολογούσης, καὶ προφήτου καὶ ἀποστόλου σε μυσταγωγοῦντος; τῇ αὐτῇ καρδίᾳ τὰ δηλητήρια δεχόμενος φάρμακα, καὶ τὴν θυσίαν τὴν φρικτὴν καὶ ἁγίαν; Οὐκ ἐντεῦθεν ἀνατροπαὶ βίων καὶ διαφθοραὶ γάμων καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ταῖς οἰκίαις; Ὅταν γὰρ ὑπὸ τῆς ἐκεῖ θεωρίας διαχυθῇς καὶ χαυνότερος γενόμενος καὶ ἀσελγέστερος καὶ σωφροσύνης ἁπάσης ἐχθρός, ἐπανελθὼν ἴδῃς τὴν γυναῖκα τὴν ἰδίαν, ἀηδέστερον ὄψει πάν

φεύγει καὶ εἰσχωρεῖ ἡ ἐπιθυμία, πῶς αὐτοὶ ποὺ κάθονται στὸ θέατρο καὶ οὔτε ἀκοῦν οὔτε βλέπουν τίποτα τὸ ὑγιές, ἀλλὰ γεμίζουν μὲ πολλὴ αἰσχρότητα, πολλὴ βλακεία, καὶ πολιορκοῦνται μὲ ὅλα, καὶ μὲ τὰ αὐτιὰ καὶ μὲ τὰ μάτια, θὰ μποροῦσαν νὰ φανοῦν ἀνώτεροι ἐκείνης τῆς πονηρῆς ἐπιθυμίας; Καὶ ἀφοῦ δὲν μποροῦν, πῶς θὰ κατορθώσουν ν' ἀπαλλαγοῦν κάποτε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς μοιχείας; Καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς μοιχείας πῶς θὰ μπορέσουν χωρὶς μετάνοια νὰ περάσουν τὰ ἅγια αὐτὰ πρόθυρα καὶ νὰ πάρουν μέρος σ' αὐτὴν τὴν καλὴ σύναξη;

2. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς συμβουλεύω καὶ σᾶς παρακαλῶ, ἀφοῦ πρῶτα μὲ ἐξομολόγηση καὶ μετάνοια καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀποπλύνετε τὴν ἁμαρτία ἀπὸ τὰ ὅσα εἴδατε ἐκεῖ, τότε νὰ ἀκοῦτε τὰ θεῖα λόγια. Γιατὶ δὲν ἔχετε κάνει τυχαῖο παράπτωμα, καὶ αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς καὶ μὲ παραδείγματα νὰ τὸ διαπιστώσει καθαρά. Γιατί, ἂν ἕνας ὑπηρέτης τοποθετήσει σὲ κιβώτιο, ὅπου ὑπῆρχαν ροῦχα τοῦ κυρίου του πολυτελῆ καὶ χρυσοκέντητα, ἕνα ροῦχο δούλου γεμάτο βρωμιὲς καὶ πολλὲς ψεῖρες, πές μου, θὰ ἀνεχόσουν μὲ πραότητα τὴν αὐθάδεια; Τί πάλι, ἂν κάποιος σὲ ἀγγεῖο χρυσό, ποὺ συνήθως περιέχει πάντοτε ἀρώματα, ἔχυνε κοπριὰ καὶ βοῦρκο; δὲν θὰ τὸν χτυποῦσες κιόλας γιὰ τὸ παράπτωμά του αὐτό; Ὥστε λοιπὸν γιὰ τὰ κιβώτια καὶ τὰ σκεύη καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰ μύρα δείχνουμε τόσο μεγάλο ἐνδιαφέρον, καὶ τὴν ψυχή μας τὴν θεωροῦμε πιὸ εὐτελῆ ἀπὸ ὅλα αὐτά; Καὶ ἐκεῖ ὅπου χύθηκε τὸ πνευματικὸ μύρο θὰ προσθέσουμε διαβολικὲς πομπὲς καὶ σατανικὰ ἀκούσματα καὶ τραγούδια γεμάτα πορνεῖες; Καὶ πῶς, πές μου, θὰ τὰ ἀνεχθεῖ αὐτὰ ὁ Θεός; Ἂν καὶ δὲν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸ μύρο καὶ στὸ βοῦρκο καὶ ἀνάμεσα στὰ ἐνδύματα τὰ δεσποτικὰ καὶ τὰ ὑπηρετικά, ὅσο ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴν πνευματικὴ χάρη καὶ σ' αὐτὴν τὴν κακὴ ἐνέργεια.

Δὲν φοβᾶσαι, ἄνθρωπε, βλέποντας μὲ τὰ ἴδια μάτια καὶ τὸ κρεβάτι πάνω στὴν ὀρχήστρα, ὅπου τελοῦνται τὰ βρωμερὰ δράματα τῆς μοιχείας, καὶ τὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα, ὅπου τελοῦνται τὰ φρικτὰ μυστήρια; Μὲ τὰ ἴδια αὐτιὰ νὰ ἀκοῦς τὴν πόρνη νὰ αἰσχρολογεῖ, καὶ τὸν προφήτη καὶ ἀπόστολο ποὺ σὲ κατηχεῖ; Μὲ τὴν ἴδια καρδιὰ νὰ δέχεσαι τὰ δηλητηριώδη φάρμακα καὶ τὴ φρικτὴ καὶ ἅγια θυσία; Δὲν προέρχονται ἀπὸ ἐδῶ οἱ καταστροφὲς τῆς ζωῆς καὶ οἱ διαλύσεις τῶν γάμων καὶ οἱ πόλεμοι καὶ οἱ καυγάδες στὰ σπίτια; Γιατί, ὅταν ἀπὸ ὅσα εἶδες ἐκεῖ ἀποχαυνωθεῖς καί, ἀφοῦ γίνεις πιὸ χαῦνος καὶ πιὸ ἀσελγὴς καὶ ἐχθρὸς

τως, οἷα ἂν ᾖ. Ὑπὸ γὰρ τῆς ἐν τοῖς θεάτροις ἐμπρησθεὶς ἐπιθυμίας καὶ ὑπὸ τῆς ξένης ἐκείνης θεωρίας ἁλοὺς τῆς γεγοητευμένης, τὴν σώφρονα καὶ κοσμίαν καὶ τοῦ βίου παντὸς κοινωνὸν ἀτιμάζεις, ὑβρίζεις, μυρίοις περιβάλλεις ὀνείδεσιν, οὐδὲν ἔχων ὅλως ἐγκαλέσαι, ἀλλ' αἰσχυνόμενος τὸ πάθος εἰπεῖν καὶ τὸ τραῦμα δεῖξαι, ὅπερ ἐκεῖθεν λαβὼν ἐπανῆλθες, ἑτέρας πλέκεις προφάσεις, ἀφορμὰς ζητῶν ἀπεχθείας ἀλόγους, καὶ τῶν μὲν οἴκοι πάντων ὑπερορῶν, πρὸς δὲ τὴν μιαρὰν καὶ ἀκάθαρτον κεχηνὼς ἐκείνην ἐπιθυμίαν, παρ' ἧς τὸ τραῦμα ἐδέξω· καὶ τὴν ἠχὴν τῆς φωνῆς ἔχων ἐγκαθημένην τῇ ψυχῇ ἔναυλον, καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ βλέμμα καὶ τὰ κινήματα καὶ πάντα τῆς πορνείας τὰ εἴδωλα, οὐδὲν μεθ' ἡδονῆς ὁρᾷς τῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας. Καὶ τί λέγω τὴν γυναῖκα καὶ τὴν οἰκίαν; Καὶ τὴν ἐκκλησίαν γὰρ αὐτὴν ἀηδέστερον ὄψει, καὶ ῥημάτων ἀπεχθῶς ἀκούσῃ τῶν περὶ σωφροσύνης, τῶν περὶ σεμνότητος. Οὐκέτι γὰρ ἔσται σοι διδασκαλία, ἀλλὰ κατηγορία τὰ λεγόμενα, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν κατὰ μικρὸν ὑποσυρείς, τέλεον ἑαυτὸν ἀπορρήξεις τῆς κοινωφελοῦς ταύτης διδασκαλίας.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, αὐτούς τε φεύγειν τὰς πονηρὰς ἐν τοῖς θεάτροις διατριβὰς καὶ τοὺς ἐσχολακότας τούτοις ἐκεῖθεν ἀφέλκειν. Οὐ γάρ ἐστι ψυχαγωγία, ἀλλ' ὄλεθρος καὶ τιμωρία καὶ κόλασις τὰ ἐκεῖ γινόμενα ἅπαντα. Τί γὰρ ὄφελος τῆς προσκαίρου ταύτης ἡδονῆς, ὅταν διηνεκὴς ἐντεῦθεν ἡ ὀδύνη τίκτηται καί, ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ κεντούμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, πᾶσιν ᾖς δυσχερὴς καὶ δυσάρεστος; Ἐξέτασον γοῦν σαυτόν, τίς μὲν γίνῃ ἀπὸ ἐκκλησίας ἀναχωρῶν, τίς δὲ ἀπὸ θεάτρων, καὶ ἑκατέρας παράβαλε τὰς ἡμέρας, καὶ οὐδὲν δεήσῃ τῶν ἡμετέρων λόγων. Ἀρκέσει γὰρ ἑκατέρας ἡ σύγκρισις τῆς ἡμέρας δεῖξαι τὸ μέγεθος καὶ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας καὶ τῆς ἐκεῖθεν βλάβης. Ταῦτα καὶ ἤδη πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἶπον καὶ οὐδέποτε παύσομαι λέγων. Τούς τε γὰρ νοσοῦντας τὰ τοιαῦτα νοσήματα παραμυθησόμεθα, τούς τε ὑγιαίνοντας ἀσφαλεστέρους ποιήσομεν· ἑκατέροις γὰρ ὁ περὶ τούτων χρήσιμος λόγος· τοῖς μέν, ἵνα ἀποστῶσι, τοῖς δέ, ἵνα μὴ ἐμπέσωσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ χρὴ καὶ τοὺς ἐπιτιμῶντας τοῦτο συμμέτρως ποιεῖν, μέχρι τούτου ταύτην στήσαντες τὴν παραίνεσιν, τὰ ὑπολειφθέντα ἐκ τῆς

κάθε σωφροσύνης, ἐπιστρέψεις στὸ σπίτι σου καὶ δεῖς τὴ γυναίκα σου, θὰ τὴν δεῖς πιὸ ἄσχημη, ὅποια κι ἂν εἶναι. Γιατί, ἀναμμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν θεάτρων καὶ κυριευμένος ἀπὸ τὴ γοητευτικὴ θέα ἐκείνη τῆς ξένης γυναίκας, τὴ συνετὴ καὶ σεμνὴ καὶ σύντροφο ὁλόκληρης τῆς ζωῆς σου τὴν προσβάλλεις, τὴ βρίζεις, τὴν περιλούεις μὲ μύριες ἐπιπλήξεις, χωρὶς νὰ ἔχεις γενικὰ τίποτα νὰ τὴν κατηγορήσεις, ἀλλὰ ἐπειδὴ ντρέπεσαι νὰ ἀναφέρεις τὸ πάθος σου καὶ νὰ δείξεις τὸ τραῦμα ποὺ δέχτηκες ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπανῆλθες, ἐπινοεῖς ἄλλες προφάσεις, ζητώντας παράλογες ἀφορμὲς μίσους καὶ ὅλους στὸ σπίτι τοὺς παραβλέπεις, ἐνῶ χάσκεις σ' ἐκείνη τὴ μιαρὴ καὶ ἀκάθαρτη ἐπιθυμία, ἀπὸ τὴν ὁποία δέχτηκες τὸ τραῦμα. Καὶ ἔχοντας ἐγκαταστημένο στὴν ψυχή σου ἔντονο τὸν ἦχο τῆς φωνῆς της, καὶ τὸ παράστημα καὶ τὸ βλέμμα καὶ τὰ κουνήματα καὶ ὅλα τὰ εἴδωλα τῆς πορνείας, δὲν βλέπεις μὲ εὐχαρίστηση τίποτα ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ. Ἀλλὰ γιατί λέω τὴ γυναίκα καὶ τὸ σπίτι; Καὶ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἐκκλησία τὴ βλέπεις μὲ περισσότερη ἀηδία καὶ τὰ λόγια γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ τὴ σεμνότητα τὰ ἀκοῦς μὲ δυσκολία. Γιατὶ ὅσα λέγονται δὲν εἶναι γιὰ σένα διδασκαλία, ἀλλὰ κατηγορία, καὶ ὁδηγούμενος σιγὰ – σιγὰ σὲ ἀπόγνωση, κόβεις τελείως τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ αὐτὴ τὴν κοινωφελῆ διδασκαλία.

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ ὅλους καὶ σεῖς νὰ ἀποφεύγετε τὶς πονηρὲς παραμονὲς στὰ θέατρα, καὶ ὅσους περνοῦν τὸν καιρό τους σ' αὐτὰ νὰ τοὺς ἀποσύρετε ἀπὸ ἐκεῖ. Γιατὶ ὅσα γίνονται ἐκεῖ δὲν εἶναι ψυχαγωγία, ἀλλὰ καταστροφὴ καὶ τιμωρία καὶ κόλαση. Ποιό δηλαδὴ τὸ ὄφελος ἀπὸ τὴν πρόσκαιρη αὐτὴ εὐχαρίστηση, ὅταν ἀπὸ αὐτὰ γεννιέται διαρκὴς στενοχώρια, καὶ μέρα καὶ νύχτα, βασανιζόμενος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία, γίνεσαι δυσάρεστος καὶ δύσκολος σὲ ὅλους; Ἐξέτασε λοιπὸν τὸν ἑαυτό σου, ποιός γίνεσαι ὅταν φεύγεις ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, καὶ ποιός ἀπὸ τὰ θέατρα, καὶ σύγκρινε τὶς μέρες, καὶ τότε δὲ θὰ ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὰ λόγια μου. Γιατὶ θὰ εἶναι ἀρκετὴ ἡ σύγκριση τῆς κάθε μέρας νὰ δείξει τὸ μέγεθος καὶ τῆς ὠφέλειας ποὺ θὰ ἀποκομίσεις ἀπὸ ἐδῶ, καὶ τῆς βλάβης ποὺ θὰ ὑποστεῖς ἀπὸ ἐκεῖ. Αὐτὰ τὰ εἶπα ἤδη στὴν ἀγάπη σας καὶ δὲ θὰ παύσω νὰ τὰ λέω. Γιατὶ καὶ αὐτοὺς ποὺ πάσχουν ἀπὸ τέτοιες ἀσθένειες θὰ τοὺς παρηγορήσουμε μὲ αὐτά, καὶ τοὺς ὑγιεῖς θὰ τοὺς κάνουμε πιὸ ἀσφαλεῖς· διότι καὶ στοὺς δυὸ ὁ λόγος γι' αὐτὰ εἶναι χρήσιμος· στοὺς πρώτους γιὰ νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ αὐτά, ἐνῶ στοὺς ὑγιεῖς γιὰ νὰ μὴ πέσουν σ' αὐτά. Ἀλλὰ ἐπειδὴ πρέπει καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐπιτιμοῦν νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ μὲ μέτρο, ἀφοῦ σταματήσω σ'

προτέρας ὑποθέσεως ὑμῖν ἀποδώσομεν, ἐπὶ τὸν Δαυΐδ ἐπανελθόντες πάλιν. Καὶ γὰρ τοῖς ζωγράφοις ἔθος, ἐπειδὰν μέλλωσιν ἐμφερῆ τινα ἐργάζεσθαι εἰκόνα, καὶ μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας τοὺς γράφεσθαι μέλλοντας παρακαθίζουσιν αὐτοῖς, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τῆς θεωρίας ἀδιάπτωτον τῆς μορφῆς διασώσωσι τὴν ἀκρίβειαν.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμῖν ζωγραφῆσαι πρόκειται νῦν, οὐχὶ τύπον μορφῆς σωματικῆς, ἀλλὰ ψυχῆς κάλλος καὶ νοητὴν εὐμορφίαν, καὶ σήμερον ὑμῖν παρακαθῆσθαι βουλόμεθα τὸν Δαυΐδ, ἵνα, πρὸς αὐτὸν πάντες ὁρῶντες, εἰς τὰς οἰκείας ἕκαστος ψυχὰς ἀπομάξησθε τὴν εὐμορφίαν τοῦ δικαίου καὶ τὸ πρᾷον καὶ ἥμερον καὶ τὸ μεγαλόψυχον καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν αὐτοῦ ἀρετήν. Εἰ γὰρ σώματος εἰκόνες φέρουσί τινα παραμυθίαν τοῖς ὁρῶσι, πολλῷ μᾶλλον αἱ τῆς ψυχῆς εἰκόνες. Κἀκείνας μὲν οὐ δυνατὸν πανταχοῦ ὁρᾷν, ἀλλ' ἀνάγκη διηνεκῶς ἐφ' ἑνὸς ἵδρυσθαι τόπου, ταύτην δὲ ὅτουπερ ἂν θέλῃς περιαγαγεῖν, οὐδὲν τὸ κωλῦον. Ἐναποθέμενος γὰρ αὐτὴν τοῖς τῆς διανοίας ταμιείοις, ὅπουπερ ἂν ᾖς, συνεχῶς εἰς αὐτὴν ὁρᾷν δυνήσῃ καὶ πολλὴν παρ' αὐτῆς καρποῦσθαι τὴν ὠφέλειαν. Καὶ καθάπερ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσοῦντες, σπογγιὰς καὶ ἱματίων ῥάκη κυανιζόντων κατέχοντες καὶ συνεχῶς εἰς αὐτὰ βλέποντες, καρποῦνταί τινα τοῦ νοσήματος παραμυθίαν ἀπὸ τοῦ χρώματος ἐκείνου, οὕτω καὶ σύ, ἂν τὴν εἰκόνα τοῦ Δαυΐδ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχῃς τῶν ἑαυτοῦ καὶ συνεχῶς εἰς αὐτὴν ἀτενίζῃς, κἂν μυριάκις θυμὸς ἐνοχλῇ καὶ συγχέῃ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας, ὁρῶν εἰς ἐκεῖνον τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀρετῆς, ὁλόκληρον δέξῃ τὴν ὑγίειαν καὶ καθαρὰν τὴν φιλοσοφίαν.

γ'. Μὴ γάρ μοι λεγέτω τις, ὅτι 'Μιαρὸν ἐχθρὸν ἔχω, πονηρόν, διεφθαρμένον, ἀδιόρθωτον'. Οἷον ἂν εἴπῃς, οὐκ ἔστι τοῦ Σαοὺλ χείρων, ὃς καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις διασωθεὶς ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ, αὐτὸς μυρία ἐπιβουλεύσας, εἶτα ἀντὶ τούτων εὐεργετηθείς, ἔμενε τὴν ἑαυτοῦ πονηρίαν διατηρῶν. Τί γὰρ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι γῆν ἀπετέμετο, καὶ ἐν ἀγροῖς ἠδίκησε, καὶ οἰκίας ὅρια ὑπερέβη, καὶ ἀνδράποδα ἥρπασε, καὶ ὕβρισε, καὶ ἐπλεονέκτησε, καὶ εἰς πενίαν ἤγαγεν; Ἀλλ' οὔπω τὴν ψυχὴν ἀφείλετο, ὅπερ οὗτος ἐσπούδαζεν· εἰ δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἐσπούδασεν ἀφελέσθαι, ἀλλ' ἅπαξ τοῦτ' ἐτόλμησεν ἴσως, οὐχὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις

αὐτὸ τὸ σημεῖο τὴν παραίνεση, τὰ ὑπόλοιπα θὰ τὰ συμπληρώσω ἀπὸ τὸ προηγούμενο θέμα, ἐπιστρέφοντας πάλι στὸν Δαβίδ. Γιατὶ καὶ στοὺς ζωγράφους ὑπάρχει συνήθεια, ὅταν πρόκειται νὰ κατασκευάσουν μιὰ πανομοιότυπη εἰκόνα, νὰ κάθονται μπροστὰ σ' ἐκείνους ποὺ θὰ ζωγραφίσουν μία, καὶ δύο καὶ τρεῖς μέρες, ὥστε, βλέποντάς τους συνεχῶς, νὰ διατηρήσουν ἀκριβεῖς τὶς λεπτομέρειες τῆς μορφῆς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς πρόκειται νὰ ζωγραφίσουμε τώρα, ὄχι κάποιο τύπο σωματικῆς μορφῆς, ἀλλὰ τὸ κάλλος καὶ τὴ νοητὴ ὀμορφιὰ ψυχῆς, θέλουμε νὰ καθίσει καὶ σήμερα μαζί μας ὁ Δαβίδ, ὥστε, βλέποντας ὅλοι πρὸς αὐτόν, νὰ ἀποτυπώσετε ὁ καθένας στὴν ψυχή του τοῦ δικαίου καὶ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἡμερότητα καὶ τὴ μεγαλοψυχία καὶ ὅλες τὶς ἄλλες ἀρετές του. Γιατί, ἂν οἱ εἰκόνες τοῦ σώματος φέρνουν κάποια παρηγοριὰ σ' αὐτοὺς ποὺ τὶς βλέπουν, πολὺ περισσότερο οἱ εἰκόνες τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖνες βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὶς βλέπουμε παντοῦ, ἀλλὰ πρέπει νὰ στεκόμαστε διαρκῶς σ' ἕνα τόπο, ἐνῶ αὐτὴν τίποτα δὲν σὲ ἐμποδίζει νὰ τὴ μεταφέρεις ὅπου θέλεις. Γιατί, τοποθετώντας την στὰ ταμεῖα τῆς διάνοιάς σου, ὅπου κι ἂν βρίσκεσαι, μπορεῖς νὰ βλέπεις συνεχῶς σ' αὐτὴν καὶ νὰ παίρνεις μεγάλη ὠφέλεια ἀπὸ αὐτήν. Κι ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ὑποφέρουν στὰ μάτια, ἔχοντας σφουγγάρια ἢ κομμάτια ἀπὸ ροῦχα γαλάζια καὶ βλέποντας διαρκῶς σ' αὐτά, παίρνουν κάποιο κουράγιο γιὰ τὴν ἀρρώστια τους ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χρῶμα, ἔτσι καὶ σύ, ἂν ἔχεις τὴν εἰκόνα τοῦ Δαβὶδ μπροστὰ στὰ μάτια σου καὶ τὴν ἀτενίζεις διαρκῶς, ἔστω κι ἂν μύριες φορὲς ὁ θυμὸς ἐνοχλεῖ καὶ ἐρεθίζει τὰ μάτια τῆς διάνοιάς σου, βλέποντας σ' ἐκεῖνον τὸν χαρακτήρα τῆς ἀρετῆς, θὰ δεχθεῖς πλήρη ὑγεία καὶ καθαρὴ ἀνεξικακία.

3. Ἂς μὴ μοῦ πεῖ λοιπὸν κανείς, ὅτι "Ἔχω ἐχθρὸ μιαρό, πονηρό, διεφθαρμένο, ἀδιόρθωτο'. Ὁποιον καὶ ἂν ἀναφέρεις, δὲν εἶναι χειρότερος ἀπὸ τὸν Σαούλ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ διασώθηκε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὸν Δαβίδ, αὐτός, ἀφοῦ μηχανεύτηκε μύρια κακὰ ἐναντίον του, καὶ ἐνῶ εὐεργετήθηκε γι' αὐτά, ἐξακολούθησε νὰ διατηρεῖ τὴν κακία του. Γιατὶ τί ἔχεις νὰ πεῖς; ὅτι ἀφαίρεσε κομμάτι ἀπὸ τὴ γῆ, σὲ ἀδίκησε στὰ χωράφια, ξεπέρασε τὰ σύνορα τοῦ σπιτιοῦ, ἅρπαξε τὰ ζῶα, σὲ ἔβρισε, πῆρε περισσότερα καὶ σὲ ἔφερε στὴ φτώχεια; Ὅμως δὲν σοῦ πῆρε ἀκόμα τὴ ζωή, πρᾶγμα ποὺ αὐτὸς ἐπεδίωκε, ἀλλὰ καὶ νὰ προσπάθησε νὰ σοῦ ἀφαιρέσει τὴ ζωή, ἴσως νὰ τὸ ἀποτόλμησε μιὰ μόνο φορά, ὄχι δύο καὶ τρεῖς καὶ πολλὲς φορές, ὅπως αὐτός· ἐὰν πάλι προσπάθησε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ τρεῖς καὶ πολλὲς φορές, ἀλλὰ τὸ

καθάπερ οὗτος· εἰ δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις, ἀλλ' οὐ τοσαῦτα εὐεργετηθείς, ἀλλ' οὐκ ἐλθὼν εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καὶ διασωθείς· εἰ δὲ καὶ τοῦτο, καὶ οὕτω πλεονεκτεῖ πάλιν ὁ Δαυΐδ. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς ὄντα τοιαῦτα φιλοσοφεῖν, καὶ νῦν μετὰ τὴν χάριν τοιαύτας χαρίζεσθαι δωρεάς. Οὐκ ἦν ὁ Δαυΐδ ἀκούσας τὴν παραβολὴν τῶν μυρίων ταλάντων καὶ τῶν ἑκατὸν δηναρίων· οὐκ ἦν ὁ Δαυΐδ ἀκούσας τῆς εὐχῆς τῆς λεγούσης, «ἄφετε τοῖς ἀνθρώποις τὰ ὀφλήματα αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος»· οὐκ ἦν ἰδὼν τὸν Χριστὸν σταυρωθέντα, οὐχ αἷμα τὸ τίμιον ἐκχυθέν, οὐδὲ τοὺς μυρίους περὶ φιλοσοφίας ἀκούσας λόγους· οὐκ ἀπέλαυσε θυσίας τοσαύτης, οὐδ' αἵματος μετέσχε Δεσποτικοῦ, ἀλλ' ἀτελεστέροις ἐντρεφόμενος νόμοις καὶ οὐδὲν ἀπαιτοῦσι τοιοῦτον, πρὸς αὐτὴν τὴν κορυφὴν τῆς ἐν τῇ χάριτι ἔφθασε φιλοσοφίας. Καὶ σὺ μὲν πολλάκις ὑπὲρ τῶν παρελθόντων ὀργιζόμενος μνησικακεῖς, οὗτος δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων δεδοικὼς καὶ εἰδὼς ἀκριβῶς, ὅτι ἀοίκητος αὐτῷ ἔσται ἡ πόλις καὶ ἀβίωτος ὁ βίος σώσαντι τὸν ἐχθρόν, οὐκ ἀφίστατο τῆς ἐκείνου κηδεμονίας, ἀλλὰ πάντ' ἔπραττε, καθ' ἑαυτοῦ τὸν πολέμιον τρέφων. Τίς ἂν σχοίη ταύτης μείζονα ἀνεξικακίαν εἰπεῖν;

Ἵνα δὲ καὶ ἐκ τῶν νῦν γινομένων μάθῃς, ὅτι δυνατόν, ἂν ἐθέλωμεν, πάντα ἄνθρωπον πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθῶς ἔχοντα καταλλάξαι, τί λέοντος ἀγριώτερον; Ἀλλ' ὅμως τοῦτον ἡμεροῦσιν ἄνθρωποι, καὶ ἡ τέχνη τὴν φύσιν βιάζεται, καὶ γίνεται προβάτου παντὸς ἐπιεικέστερος ὁ πάντων θηρίων ἀγριώτερος καὶ βασιλικώτερος καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς βαδίζει μηδένα δεδιττόμενος. Τίν' οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν, τίνα συγγνώμην, θηρία ἡμεροῦντες, ἀνθρώπους δὲ λέγοντες μὴ δύνασθαι καταπραΰνειν ποτέ, μηδὲ ποιεῖν πρὸς ἡμᾶς ἔχειν ἡδέως; Καίτοι γε τῷ θηρίῳ μὲν παρὰ φύσιν τὸ ἥμερον, τῷ ἀνθρώπῳ δὲ παρὰ φύσιν τὸ ἄγριον. Ὅταν οὖν τῆς φύσεως περιγινώμεθα, τίν' ἕξομεν ἀπολογίαν, προαίρεσιν λέγοντες μὴ δύνασθαι διορθοῦν; Εἰ δ' ἔτι φιλονεικεῖς, ἐκεῖν' ἂν εἴποιμι, ὅτι κἂν ἀνίατα νοσῇ, ὅσος σοι μείζων ὁ πόνος, τοσοῦτός σοι καὶ ὁ μισθὸς παραμένοντι καὶ θεραπεύοντι τὸν νοσοῦντα ἀνίατα.

---

2. Μάρκ. 11,25.

ἔκανε χωρὶς νὰ ἔχει εὐεργετηθεῖ τόσο πολύ, οὔτε καὶ νὰ πέσει στὰ χέρια σου καὶ μιὰ καὶ δυὸ φορὲς καὶ νὰ διασωθεῖ· ἐὰν ὅμως ἔγινε καὶ αὐτό, πάλι ὁ Δαβὶδ πλεονεκτεῖ. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ ἔχει τέτοιες ἀντιλήψεις ζώντας στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μὲ τὸ νὰ τὰ κάνεις τώρα ἐσύ, μετὰ τὴν ἔλευση τῆς χάριτος, μετὰ τέτοιου εἴδους δωρεές. Ὁ Δαβὶδ δὲν εἶχε ἀκούσει τὴν παραβολὴ τῶν μυρίων ταλάντων καὶ τῶν ἑκατὸ δηναρίων· δὲν εἶχε ἀκούσει ὁ Δαβὶδ τὴν προσευχὴ ποὺ λέει, «συγχωρεῖστε τὰ παραπτώματα τῶν ἀνθρώπων, ὅπως καὶ ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος»[2]· δὲν εἶχε δεῖ τὸν Χριστὸ σταυρωμένο, οὔτε τὸ πολύτιμο αἷμά του νὰ χύνεται, οὔτε ἄκουσε τοὺς μύριους λόγους γιὰ τὴν ἀνεξικακία· δὲν πῆρε μέρος σὲ μεγάλη θυσία, δὲν κοινώνησε αἷμα Δεσποτικό, ἀλλά, ἐνῶ ἀνατρεφόταν μὲ πιὸ ἀτελεῖς νόμους, ποὺ δὲν ἀπαιτοῦσαν κάτι τέτοιο, ἐν τούτοις ἔφθασε στὴν κορυφὴ τῆς ἀνεξικακίας τῆς χάριτος. Καὶ σὺ βέβαια πολλὲς φορές, θυμώνοντας γιὰ τὰ περασμένα, μνησικακεῖς, ἐνῶ αὐτός, ἂν καὶ φοβόταν καὶ γιὰ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν καὶ γνώριζε καλὰ ὅτι γι' αὐτὸν ἡ πόλη θὰ εἶναι ἀκατοίκητη καὶ ὁ βίος του θὰ γίνει ἀβίωτος, ἂν καὶ ἔσωσε τὸν ἐχθρό, πάλι δὲν ἔπαυε νὰ φροντίζει γι' αὐτόν, καὶ ἔκανε τὰ πάντα, τρέφοντας τὸν ἐχθρὸ ἐναντίον του. Ποιός θὰ μποροῦσε νὰ ἀναφέρει ἀνεξικακία μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτήν;

Γιὰ νὰ μάθεις ὅμως καὶ ἀπὸ ὅσα γίνονται τώρα, ὅτι εἶναι δυνατόν, ἐὰν θέλουμε, νὰ συμφιλιώσουμε κάθε ἄνθρωπο ποὺ μᾶς ἐχθρεύεται, τί εἶναι ἀγριότερο ἀπὸ τὸ λιοντάρι; Καὶ ὅμως αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι τὸ ἐξημερώνουν, καὶ ἡ τέχνη ἀλλάζει τὴ φύση, καὶ γίνεται πιὸ μαλακὸ ἀπὸ τὸ πρόβατο αὐτὸ τὸ πιὸ ἄγριο ἀπὸ ὅλα τὰ θηρία καὶ βασιλικότερο, καὶ βαδίζει μέσα στὴν ἀγορὰ χωρὶς νὰ τρομάζει κανέναν. Ποιά λοιπὸν δικαιολογία θὰ ἔχουμε, ποιά συγγνώμη, ὅταν ἡμερεύουμε τὰ θηρία, ἀλλὰ λέμε ὅτι τοὺς ἀνθρώπους δὲν μποροῦμε νὰ τοὺς καταπραΰνουμε ποτέ, οὔτε νὰ τοὺς κάνουμε νὰ αἰσθάνονται ἀπέναντί μας εὐχάριστα; Ἂν καὶ τὸ νὰ εἶναι ἥμερο τὸ θηρίο εἶναι πέρα ἀπὸ τὴ φύση του, ἐνῶ στὸν ἄνθρωπο ἀφύσικο εἶναι ἡ ἀγριότητα. Ὅταν λοιπὸν νικᾶμε τὴ φύση, ποιά δικαιολογία θὰ ἔχουμε, λέγοντας ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ διορθώσουμε τὴν προαίρεση; Ἀλλ' ἂν ἀκόμα ἔχεις ἀντιρρήσεις, θὰ σοῦ πῶ τὸ ἑξῆς· κι ἂν ἀκόμα ὑποφέρεις ἀθεράπευτα, ὅσο πιὸ μεγάλος εἶναι ὁ πόνος, τόσος θὰ εἶναι καὶ ὁ μισθός σου, ὅταν ἐπιμένεις καὶ θεραπεύεις ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἀθεράπευτα ἄρρωστος.

Ἕνα μόνο πρᾶγμα νὰ σκεφτόμαστε λοιπόν, ὄχι πῶς δὲν θὰ πάθου-

Ἐν τοίνυν σκοπῶμεν μόνον, οὐχ ὅπως μηδὲν πάθωμεν παρὰ τῶν ἐχθρῶν κακόν, ἀλλ' ὅπως μηδὲν αὐτοὺς ἡμεῖς ἐργασώμεθα κακόν, καὶ οὐδὲν πεισόμεθα δεινόν, κἂν μυρία πάσχωμεν δεινά· ὥσπεροῦν οὐδ' ὁ Δαυῒδ ἐλαυνόμενος, φυγαδευόμενος, μέχρι τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐπιβουλευόμενος, ἔπαθέ τι δεινόν, ἀλλ' ἐκείνου λαμπρότερος ἦν καὶ σεμνότερος καὶ ποθεινότερος ἅπασιν, οὐκ ἀνθρώποις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ Θεῷ. Τί γὰρ ἠδικήθη ὁ ἅγιος ἐκεῖνος τότε τοσαῦτα παθὼν παρὰ τοῦ Σαούλ; Οὐχὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας ᾄδεται, καὶ λαμπρὸς μὲν ἐν γῇ, λαμπρότερος δὲ ἐν οὐρανῷ; οὐχὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτὸν ἀγαθὰ μένει καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία; Τί δ' ὠφέλησεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος καὶ ἄθλιος τοσαῦτα ἐπιβουλεύσας; Οὐχὶ καὶ τῆς βασιλείας ἐξέπεσε, καὶ ἐλεεινὸν ὑπέστη τὸν θάνατον μετὰ τοῦ παιδός, καὶ παρὰ πάντων κατηγορεῖται, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, τὰς ἀθανάτους νῦν ἐκδέχεται τιμωρίας; Ὅλως δὲ τί ποτέ ἐστιν, ὅπερ ἐγκαλῶν τῷ ἐχθρῷ οὐ βούλει καταλλαγῆναι; Χρήματά σε ἀφείλετο; Ἀλλ' ἂν ἐνέγκῃς γενναίως τὴν ἁρπαγήν, τοσοῦτον λήψῃ μισθόν, ὅσον ἂν εἰ ταῖς τῶν πενήτων αὐτὰ χερσὶν ἐναπέθηκας. Καὶ γὰρ ὁ πένησι δεδωκώς, καὶ ὁ τῷ πλεονεκτήσαντι μήτε ἐπιβουλεύων, μήτε καταρώμενος, διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα ἀμφότεροι ποιοῦσιν. Ὅταν οὖν ἡ ὑπόθεσις τῆς δαπάνης ᾖ μία, εὔδηλον ὅτι καὶ στέφανος εἷς. Ἀλλ' εἰς ψυχὴν ἐπεβούλευσε καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρησε; Μαρτύριόν σοι τὸ πρᾶγμα λογίζεται, ἂν τὸν ἐπίβουλον καὶ μέχρι τοσούτου τὴν ἔχθραν ἐξαγαγόντα, ἐν τοῖς εὐεργέταις ἀριθμῇς καὶ διατελῇς εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὸν Θεὸν ἵλεω γενέσθαι παρακαλῶν.

δ'. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδωμεν, ὅτι διεκώλυσεν ὁ Θεὸς σφαγῆναι τὸν Δαυῒδ, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν στέφανον μαρτυρίου ἀνεδήσατο ἀπὸ τῆς τοῦ Σαοὺλ ἐπιβουλῆς. Ὁ γὰρ διὰ τὸν Θεὸν τὸν πολέμιον σώζων, τὸν ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις τὸ δόρυ κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἀκοντίσαντα καὶ γενόμενος κύριος ἀνελεῖν, εἶτα φεισάμενος, καὶ ταῦτ' εἰδώς, ὅτι μετὰ τὴν φειδὼ ταύτην πάλιν ἐπιθήσεται, εὔδηλον ὅτι μυριάκις ἐσφάγη τῇ προθέσει· μυριάκις δὲ σφαγεὶς διὰ τὸν Θεόν, πολλοὺς ἔχει μαρτυρίου στεφάνους, καὶ ὅπερ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι «καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκω διὰ τὸν Θεόν», τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔπασχε διὰ τὸν Θεόν. Δυνάμενος γὰρ ἀνελεῖν τὸν ἐπιβουλεύοντα, διὰ

με κανένα κακὸ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ πῶς δὲν θὰ κάνουμε ἐμεῖς σ' αὐτοὺς κανένα κακό· καὶ δὲν θὰ πάθουμε κανένα κακό, ἔστω καὶ ἂν ὑποφέρουμε μύρια κακά· ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ὁ Δαβὶδ ἔπαθε κανένα κακό, ἂν καὶ διωκόταν, ἔφευγε καὶ κινδύνευε νὰ χάσει τὴ ζωή του· ἀλλὰ ἦταν πιὸ ἔνδοξος ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ πιὸ σεμνὸς καὶ ἀγαπητὸς σὲ ὅλους, καὶ ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ στὸν ἴδιο τὸ Θεό. Γιατὶ σὲ τί ἀδικήθηκε ὁ ἅγιος ἐκεῖνος τότε, ἂν καὶ ἔπαθε τόσα πολλὰ ἀπὸ τόν Σαούλ; Δὲν ψάλλεται μέχρι σήμερα καὶ εἶναι ἔνδοξος στὴ γῆ, λαμπρότερος ὅμως στὸν οὐρανό; Δὲν τὸν περιμένουν τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Καὶ τί ὠφελήθηκε ἐκεῖνος ὁ ταλαίπωρος καὶ ἄθλιος μὲ τόσες μηχανορραφίες; Δὲν ἔχασε καὶ τὴ βασιλεία καὶ δὲν ὑπέστη ἐλεεινὸ θάνατο μαζὶ μὲ τὸ παιδί του καὶ κατηγορεῖται ἀπὸ ὅλους, καὶ τὸ ἀκόμα χειρότερο, περιμένει τὶς ἀθάνατες τιμωρίες; Ἀλλὰ τί τέλος πάντων εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγορεῖς τὸν ἐχθρὸ καὶ δὲ θέλεις νὰ συμφιλιωθεῖς; Σοῦ ἀφαίρεσε χρήματα; Ἀλλὰ ἐὰν ὑπομείνεις γενναῖα τὴν ἁρπαγή, θὰ πάρεις τόση μεγάλη ἀνταμοιβή, ὅση θὰ ἔπαιρνες ἂν τὰ ἔδινες στὰ χέρια τῶν φτωχῶν. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔδωσε στοὺς φτωχοὺς καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐπιβουλεύεται τὸν πλεονέκτη, οὔτε τὸν καταριέται, γιὰ τὸ Θεὸ καὶ οἱ δύο τὸ κάνουν. Ὅταν λοιπὸν ἡ αἰτία τῆς δαπάνης εἶναι ἴδια, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι καὶ τὸ σταφάνι θὰ εἶναι ἴδιο. Ἀλλὰ ἐπιβουλεύθηκε τὴ ζωή σου καὶ ἐπιχείρησε νὰ σὲ σκοτώσει; Θὰ σοῦ ὑπολογισθεῖ τὸ πρᾶγμα ὡς μαρτύριο, ἐὰν τὸν ἐχθρό σου, ποὺ ἄφησε τὴν ἔχθρα του νὰ φτάσει μέχρις ἐδῶ, τὸν ὑπολογίζεις μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν σου καὶ προσεύχεσαι γι' αὐτόν, παρακαλώντας τὸ Θεὸ νὰ φανεῖ σπλαχνικός.

4. Νὰ μὴ βλέπουμε λοιπὸν αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἐμπόδισε τὸν Δαβὶδ νὰ σφαγεῖ, ἀλλὰ σκέψου ἐκεῖνο, ὅτι μὲ τὴν ἐπιβουλὴ τοῦ Σαοὺλ φόρεσε τριπλὸ καὶ τετραπλὸ στεφάνι μαρτυρίου. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ σώζει γιὰ τὸ Θεὸ τὸν ἐχθρό του, ὁ ὁποῖος καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὲς φορὲς ἐξακόντισε τὸ δόρυ πρὸς τὸ κεφάλι του, καὶ ἐνῶ ἦταν στὸ χέρι του νὰ τὸν σκοτώσει, τὸν σπλαχνίσθηκε, ἂν καὶ γνώριζε ὅτι μετὰ τὴ συγχώρησή του πάλι θὰ τοῦ ἐπιτεθεῖ, εἶναι φανερὸ ὅτι μύριες φορὲς σφάχθηκε μὲ τὴν πρόθεσή του· καὶ ἀφοῦ σφάχθηκε μύριες φορὲς γιὰ τὸ Θεό, ἔχει πολλὰ στεφάνια μαρτυρίου, καὶ αὐτὸ ποὺ ὁ Παῦλος ἔλεγε, «κάθε μέρα πεθαίνω γιὰ τὸ Θεό», αὐτὸ πάθαινε καὶ αὐτὸς γιὰ τὸ Θεό. Γιατί, ἐνῶ μποροῦσε νὰ σκοτώσει τὸν ἐχθρό, δὲν τὸ θέλησε γιὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ προτίμησε νὰ κινδυνεύει κάθε μέρα μᾶλλον, παρὰ ν' ἀπαλ-

τὸν Θεὸν οὐκ ἠθέλησεν· ἀλλ᾿ εἵλετο κινδυνεύειν καθ᾿ ἑκάστην ἡμέραν μᾶλλον, ἤ, δικαίαν ἐργασάμενος σφαγήν, ἀπὸ τοσούτων ἀπαλλαγῆναι θανάτων. Εἰ δὲ μέχρι τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐπιβουλεύοντα ἀμύνασθαι καὶ μισεῖν οὐ χρή, πολλῷ μᾶλλον εἰς ὁτιοῦν ἄλλο ἀδικοῦντα.

Πολλοῖς δοκεῖ τὸ κακῶς ἀκούειν καὶ εἰς ὑπόληψιν παραβλάπτεσθαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν, πάντων θανάτων ἀφορητότερον εἶναι. Φέρε οὖν καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐξετάσωμεν. Εἶπέ σέ τις κακῶς, καὶ μοιχὸν καὶ πόρνον ἐκάλεσε; Ταῦτα, εἰ μὲν ἀληθῆ λέγῃ, διόρθωσαι· εἰ δὲ ψευδῆ, καταγέλασον· εἰ σύνοιδας σαυτῷ τὰ εἰρημένα, σωφρόνησον· εἰ δὲ μὴ σύνοιδας, καταφρόνησον· μᾶλλον δὲ μὴ καταγελάσῃς, μηδὲ καταφρονήσῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ χαῖρε καὶ σκίρτα κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τὸν κελεύοντα οὕτω ποιεῖν. «Ὅταν γὰρ ὀνειδίδωσι», φησίν, «ὑμᾶς καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ᾿ ὑμῶν ψευδόμενοι, χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ πάλιν, «χαίρετε καὶ σκιρτᾶτε, ὅταν ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν ψευδόμενοι». Ὅτι δὲ κἂν ἀληθεύων εἴπῃ, σὺ δὲ μετ᾿ ἐπιεικείας ἐνέγκῃς τὰ ῥήματα καὶ μὴ ἀνθυβρίσῃς, μηδὲ λοιδορήσῃς, ἀλλὰ στενάξῃς πικρὸν καὶ καταγνῷς τῶν πεπλημμελημένων, οὐκ ἐλάττονα τοῦ προτέρου καρπώσῃ μισθόν, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὑμῖν παραστῆσαι πειράσομαι, ἵνα μάθητε ὅτι ὅσα οὐκ ὠφελοῦσι φίλοι ἐπαινοῦντες καὶ χαριζόμενοι, τοσαῦτα ὠφελοῦσιν ἐχθροὶ κακῶς λέγοντες, κἂν ἀληθεύωσι, μόνον ἂν εἰς δέον ἡμεῖς ταῖς κατηγορίαις χρήσασθαι βουληθῶμεν. Οἱ μὲν γὰρ φίλοι πολλάκις καὶ πρὸς χάριν κολακεύουσιν, οἱ δ᾿ ἐχθροὶ τὰ ἁμαρτήματα εἰς μέσον ἄγουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ φιλαυτίας ἡμεῖς τὰ ἡμέτερα πλημμελήματα οὐχ ὁρῶμεν, ὑπὸ τῆς ἔχθρας ἐκεῖνοι πολλάκις ἡμῶν ἀκριβέστερον θεασάμενοι καὶ ὀνειδίσαντες, εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς ἐνέβαλον διορθώσεως, καὶ γέγονεν ἡμῖν ἡ ἔχθρα μεγίστης ὠφελείας ὑπόθεσις, οὐ μόνον ὅτι μιμνησκόμενοι παρ᾿ ἐκείνων νοοῦμεν ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ᾿ ὅτι αὐτὰ καὶ ἀποτιθέμεθα. Ἂν γὰρ ὀνειδίσῃ σε ὁ ἐχθρὸς ἁμάρτημα, ὃ σὺ σαυτῷ σύνοιδας, σὺ δ᾿ ἀκούσας ἐκεῖνον μὲν μὴ ὑβρίσῃς, στενάξῃς δὲ πικρὸν καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσῃς, εὐθέως ἀπέθου τὴν ἁμαρτίαν ἅπα-

---

3. Ματθ. 5,11–12.
4. Λουκᾶ 6,22–23.

λαγεῖ ἀπὸ τόσους θανάτους, κάνοντας μιὰ δίκαιη σφαγή. Κι ἂν δὲν πρέπει ν' ἀντιδικοῦμε καὶ νὰ μισοῦμε ἀκόμα κι αὐτὸν ποὺ ἐπιβουλεύεται τὴν ἴδια τὴ ζωή μας, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει ὅταν μᾶς κάνει ὁποιαδήποτε ἄλλη ἀδικία.

Πολλοὶ νομίζουν ὅτι ἡ κακολογία καὶ βλάβη τῆς ὑπολήψεώς μας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς εἶναι πιὸ ἀνυπόφορος θάνατος. Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ τὸ ἐξετάσουμε κι αὐτό. Σὲ κακολόγησε κάποιος καὶ σὲ ἀποκάλεσε μοιχὸν καὶ πόρνον; Ἐὰν αὐτὰ εἶναι ἀληθινά, διόρθωσέ τα· ἐὰν πάλι εἶναι ψεύτικα, περιγέλασέ τα. Ἐὰν ἀναγνωρίζεις αὐτὰ στὸν ἑαυτό σου, συνετίσου, ἐὰν δὲν τὰ ἀναγνωρίζεις, περιφρόνησέ τα· ἢ καλύτερα νὰ μὴ τὰ περιγελάσεις οὔτε νὰ τὰ περιφρονήσεις μόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ σκιρτᾶς, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, ποὺ μᾶς προτρέπουν νὰ ἐνεργοῦμε ἔτσι· γιατὶ λέει, «ὅταν σᾶς κακολογήσουν καὶ ποῦν ἐναντίον σας κάθε κακὸ λόγο, λέγοντας ψέματα, νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ ἀγάλλεσθε, διότι ἡ ἀνταμοιβή σας θὰ εἶναι μεγάλη στοὺς οὐρανούς»[3]. Καὶ πάλι· «νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ πηδᾶτε ἀπὸ χαρά, ὅταν δυσφημήσουν τὸ ὄνομά σας ὡς κακό, λέγοντας ψέματα»[4]. Ὅτι πάλι, κι ἂν ἀκόμα ὅσα λέει εἶναι ἀληθινά, τὰ δεχθεῖς ὅμως ἐσὺ τὰ λόγια του μὲ καλωσύνη καὶ δὲν ἀπαντήσεις μὲ βρισιές, οὔτε τὸν κακολογήσεις, ἀλλά, ἀφοῦ στενάξεις πικρὰ καὶ μετανοιώσεις γιὰ ὅσα ἁμαρτήματα ἔκανες, θὰ κερδίσεις ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὸν προηγούμενο μισθό, καὶ αὐτὸ θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς τὸ παρουσιάσω ἀπὸ τὶς Γραφές, γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι, ὅσο δὲν μᾶς ὠφελοῦν φίλοι ἐπαινώντας μας καὶ κάνοντάς μας χάρες, τόσο μᾶς ὠφελοῦν ἐχθροὶ ποὺ μᾶς κακολογοῦν, καὶ ὅταν εἶναι ἀλήθεια, ἀρκεῖ ἐμεῖς νὰ θελήσουμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τὶς κατηγορίες ὅπως πρέπει. Γιατὶ οἱ φίλοι πολλὲς φορές, γιὰ νὰ μᾶς κάνουν χάρη, μᾶς κολακεύουν, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ φέρνουν στὴ μέση τὰ ἁμαρτήματά μας. Ἐπειδὴ ὅμως ἐμεῖς ἀπὸ φιλαυτία δὲν βλέπουμε τὰ σφάλματά μας, ἐκεῖνοι ἀπὸ ἔχθρα πολλὲς φορὲς βλέποντάς τα καλύτερα καὶ κακολογώντας μας, μᾶς φέρνουν στὴν ἀνάγκη νὰ τὰ διορθώσουμε, ὁπότε ἡ ἔχθρα γίνεται γιὰ μᾶς ἀφορμὴ πολὺ μεγάλης ὠφέλειας, ὄχι μόνο ἐπειδὴ μὲ τὴν ὑπενθύμισή τους ἀπὸ ἐκείνους συνειδητοποιοῦμε τὰ σφάλματά μας, ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ τὰ διορθώνουμε. Γιατί, ἂν ὁ ἐχθρός σου σὲ κατηγορήσει γιὰ ἁμάρτημα ποὺ τὸ γνωρίζεις, καὶ σὺ ἀκούοντάς το δὲν τὸν βρίσεις ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἀναστενάξεις πικρά καὶ παρακαλέσεις τὸ Θεό, ἀμέσως ἀποβάλεις ὁλόκληρη τὴν ἁμαρτία. Ἐπομένως, τί θὰ μποροῦσε νὰ

σαν. Ἆρα τί τούτου γένοιτ' ἂν μακαριώτερον; τί δ' εὐκολώτερον πρὸς ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγήν;

Ἀλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς ἡμᾶς ἁπλῶς σε ψυχαγωγεῖν, ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν τὴν ὑπὲρ τούτων παρέξομαι μαρτυρίαν, ἵνα μηδὲν ἀμφιβάλῃς λοιπόν. Φαρισαῖός τις ἦν καὶ τελώνης· ὁ μὲν εἰς ἐσχάτην κακίαν ἐληλακώς, ὁ δὲ δικαιοσύνης ἐπιμελόμενος ἄκρας· καὶ γὰρ τὰ ὄντα προήκατο καὶ νηστεύων διετέλει καὶ πλεονεξίας ἦν καθρός· ἐκεῖνος δ' ἐν ἁρπαγαῖς καὶ βίαις τὸν ἅπαντα χρόνον ἀνήλωσεν. Ἀνῆλθον ἀμφότεροι προσεύξασθαι εἰς τὸ ἱερόν. Εἶτα ἐκεῖνος στὰς ἔλεγεν· «εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, ὅτι οὔκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, πλεονέκται, οὐδ' ὡς οὗτος ὁ τελώνης». Ὁ δὲ τελώνης πόρρωθεν ἑστώς, οὐκ ἀνθύβρισεν, οὐκ ἀντελοιδόρησεν, οὐκ εἶπε ταῦτα τὰ τῶν πολλῶν ῥήματα· 'Σὺ δὲ τολμᾷς τοῦ ἐμοῦ μεμνῆσθαι βίου, ἐπιλαβέσθαι δὲ τῶν ἐμοὶ πεπραγμένων; Οὐ γάρ εἰμί σου βελτίων; Εἴπω τὰ σοὶ πεπλημμελημένα, καὶ ποιήσω μηδέποτέ σε τῶν ἱερῶν τούτων ἐπιβῆναι προθύρων'. Οὐδὲν τούτων εἶπε τῶν ψυχρῶν ῥημάτων, ἃ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀλλήλους πλύνοντες λέγομεν, ἀλλὰ πικρῶς στενάξας καὶ πατάξας τὸ στῆθος, τοσοῦτον εἶπε μόνον, «ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», καὶ κατῆλθε δεδικαιωμένος.

Εἶδες τάχος; Κατεδέξατο ὄνειδος, καὶ ἀπενίψατο ὄνειδος· ἐπέγνω τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἀπέθετο τὰ ἁμαρτήματα· καὶ ἡ κατηγορία τῆς ἁμαρτίας γέγονεν ἀναίρεσις τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἄκων εὐεργέτης καθίστατο. Πόσα γὰρ ἔδει καμεῖν τὸν τελώνην νηστεύοντα, χαμευνοῦντα, ἀγρυπνοῦντα, τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις παρέχοντα, ἐν σποδῷ καὶ σάκκῳ καθήμενον ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ, ὥστε δυνηθῆναι τὰ ἁμαρτήματα ἀποθέσθαι ἐκεῖνα; Καὶ νῦν, οὐδὲν τούτων ποιήσας, διὰ ψιλοῦ ῥήματος πᾶσαν ἀπέθετο τὴν κακίαν· καὶ τὰ ὀνείδη καὶ αἱ λοιδορίαι τοῦ δόξαντος αὐτὸν ὑβρίζειν στέφανον αὐτῷ δικαιοσύνης ἐκόμισαν, χωρὶς ἱδρώτων καὶ πόνων καὶ χρόνου μακροῦ. Ὁρᾷς ὅτι κἂν ἀληθῆ τις λέγῃ περὶ ἡμῶν, κἂν τοιαῦτα ἅπερ ἡμεῖς ἑαυτοῖς σύνισμεν, ἡμεῖς δὲ τὸν λέγοντα μὴ ὑβρίσωμεν, ἀλλὰ στενάξωμεν πικρὸν καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων παρακαλέσωμεν, πάντα δυνησόμεθα ἀποθέσθαι τὰ πλημμελήματα; Οὕτω γοῦν καὶ οὗτος ἐδικαιώθη· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀνθύ-

---

5. Λουκᾶ 18,11–12. **6. Λουκᾶ 18,13.**

ὑπάρξει πιὸ μακάριο ἀπ' αὐτό; καὶ τί πιὸ εὔκολο γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἁμαρτημάτων;

Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἁπλῶς σὲ ψυχαγωγῶ, θὰ σοῦ παρουσιάσω μαρτυρία γι' αὐτὰ ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, γιὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλεις στὸ ἑξῆς. Ὑπῆρχε κάποιος Φαρισαῖος καὶ τελώνης· ὁ ἕνας εἶχε φθάσει σὲ ἔσχατο βαθμὸ κακίας, ἐνῶ ὁ ἄλλος φρόντιζε γιὰ τὴν τέλεια ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου· γιατὶ καὶ τὰ ὑπάρχοντά του ἔδινε καὶ νήστευε καὶ ἦταν καθαρὸς ἀπὸ τὴν πλεονεξία, ἐνῶ ὁ ἄλλος ξόδεψε ὅλο τὸν καιρό του σὲ ἁρπαγὲς καὶ βιαιοπραγίες. Ἀνέβηκαν καὶ οἱ δύο στὸ ἱερὸ νὰ προσευχηθοῦν. Ἐκεῖ ὁ ἕνας στάθηκε καὶ ἄρχισε νὰ λέει· «σ' εὐχαριστῶ, Κύριε, γιατὶ δὲν εἶμαι σὰν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ποὺ εἶναι ἅρπαγες καὶ πλεονέκτες, οὔτε σὰν αὐτὸν τὸν τελώνη»[5]. Ὁ τελώνης, ἀντίθετα, ποὺ στεκόταν παράμερα, δὲν ἀπάντησε μὲ βρισιές, οὔτε μὲ προσβολές, δὲν εἶπε τὰ λόγια ποὺ λένε οἱ πολλοί· 'Τολμᾶς ἐσὺ νὰ ἀναφέρεσαι στὴ ζωή μου καὶ νὰ καταπιάνεσαι μὲ τὶς δικές μου πράξεις; Δὲν εἶμαι καλύτερός σου; Θὰ πῶ τὰ δικά σου ἁμαρτήματα καὶ θὰ σὲ κάνω νὰ μὴ ξαναπατήσεις ποτὲ στὶς ἱερὲς αὐτὲς αὐλές'. Οὔτε αὐτὰ τὰ ψυχρὰ λόγια εἶπε, ποὺ τὰ λέμε κάθε μέρα καὶ περιλούουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ἀλλά, ἀφοῦ ἀναστέναξε βαθειὰ καὶ χτύπησε τὸ στῆθος του, αὐτὸ μόνο εἶπε· «συγχώρεσέ με τὸν ἁμαρτωλό»[6], καὶ ἔφυγε δικαιωμένος.

Εἶδες ταχύτητα; Ἀποδέχτηκε τὴν κατηγορία καὶ τὴν καθάρισε· ἀναγνώρισε τὰ ἁμαρτήματά του καὶ ἀπέβαλε τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ ἡ κατηγορία τῆς ἁμαρτίας του ἔγινε κατάργηση τῆς ἁμαρτίας καὶ ὁ ἐχθρὸς ἄθελά του ἔγινε εὐεργέτης. Γιατὶ πόσο ἔπρεπε νὰ κοπιάσει ὁ τελώνης νηστεύοντας, κοιμώμενος στὸ πάτωμα, ἀγρυπνώντας, μοιράζοντας τὰ ὑπάρχοντά του σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, καθισμένος γιὰ πολὺ χρονικὸ διάστημα μὲ στάχτη στὸ κεφάλι και σάκκο, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ἐκεῖνα; Ἐνῶ τώρα, χωρὶς νὰ κάνει τίποτα ἀπὸ αὐτά, μὲ ἕνα ἁπλὸ λόγο ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ ὅλη τὴν κακία, καὶ οἱ κατηγορίες καὶ οἱ βρισιὲς ἐκείνου, ποὺ νόμιζε ὅτι τὸν βρίζει, τοῦ πρόσφεραν στεφάνι δικαιοσύνης, χωρὶς ἱδρῶτες καὶ κόπους καὶ πολὺ χρόνο. Βλέπεις ὅτι κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἀλήθεια ὅσα λέει κανεὶς γιὰ μᾶς, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι τέτοια ποὺ τὰ ἀναγνωρίζουμε στὸν ἑαυτό μας, δὲν βρίσουμε ὅμως ἐμεῖς αὐτὸν ποὺ τὰ λέει, ἀλλὰ ἀναστενάξουμε βαθειὰ καὶ παρακαλέσουμε τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας, θὰ μπορέσουμε νὰ ἀποβάλουμε ὅλες τὶς ἁμαρτίες μας; Ἔτσι ἄλλωστε δικαιώθηκε κι' αὐτός· γιατί, ἐπειδὴ δὲν ἀπάντησε μὲ βρισιὲς πρὸς ἐκεῖ-

βρισεν ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐστέναξεν ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, κατῆλθε δεδικαιωμένος μᾶλλον οὗτος, ἢ ἐκεῖνος.

ε'. Ὁρᾷς ὅσον ἔχει κέρδος ἡ τῶν ἐχθρῶν ὕβρις, ἐὰν φιλοσόφως αὐτὴν φέρωμεν; Ὅταν γοῦν καὶ ψευδόμενοι καὶ ἀληθεύοντες ἡμᾶς ὠφελῶσι, τίνος ἕνεκεν ἀλγοῦμεν; τίνος ἕνεκεν δακνόμεθα; Ἂν μὴ σὺ σαυτὸν παραβλάψῃς, ἄνθρωπε, οὔτε φίλος, οὔτ' ἐχθρός, οὔτ' αὐτός σε ὁ διάβολος παραβλάψαι δυνήσεται. Ὅταν γὰρ οἱ ὑβρίζοντες, οἱ δημεύοντες, οἱ μέχρι τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐπιβουλεύοντες ὠφελῶσιν ἡμᾶς, καὶ οἱ μὲν μαρτυρίου στέφανον ἡμῖν πλέκωσι, καθάπερ ἀπεδείξαμεν, οἱ δὲ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ὑποσύρωσι καὶ δικαίους ἡμᾶς ἐργάζωνται, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ τελώνου γέγονε, τίνος ἕνεκεν ἐκθηριούμεθα πρὸς αὐτούς; Μὴ τοίνυν λέγωμεν, 'Ὁ δεῖνά με παρώξυνε, καὶ ὁ δεῖνά με προήγαγεν εἰπεῖν ῥήματα αἰσχρά'· ἡμεῖς αἴτιοι πανταχοῦ τούτων. Ἂν γὰρ θέλωμεν φιλοσοφεῖν, οὐδὲ δαίμων ἡμᾶς δυνήσεται κινῆσαι πρὸς ὀργήν· καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, καὶ ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς προκειμένης ἡμῖν ἱστορίας τῆς περὶ τοῦ Δαυΐδ, ἣν ἄξιον καὶ σήμερον παραγαγεῖν εἰς μέσον, πρότερον ἀναμνήσαντες ὑμῶν τὴν ἀγάπην, ποῦ τὸν λόγον κατελύσαμεν πρῴην.

Ποῦ τοίνυν αὐτὸν κατελύσαμεν; Εἰς τὴν ἀπολογίαν τὴν τοῦ Δαυΐδ. Οὐκοῦν ἀνάγκη σήμερον τὰ τοῦ Σαοὺλ ῥήματα εἰπεῖν, καὶ ἰδεῖν τί πρὸς τὴν δικαιολογίαν ἐκείνου ἀπεκρίνατο οὗτος. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀφ' ὧν ὁ Δαυΐδ ἐφθέγξατο ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ὁ Σαοὺλ λέγει, τὴν ἀρετὴν εἰσόμεθα τοῦ Δαυΐδ· ἂν γὰρ φανῇ τι πρᾶον καὶ ἥμερον οὗτος φθεγγόμενος, τὴν αἰτίαν τούτων ἐκείνῳ λογιούμεθα τῷ μεταβαλόντι τὸν ἄνθρωπον, τῷ παιδεύσαντι καὶ ῥυθμίσαντι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τί οὖν φησιν ὁ Σαούλ; Ἀκούσας τοῦ Δαυΐδ εἰπόντος, «ἰδοὺ τὸ πτερύγιον τῆς διπλοΐδος ἐν τῇ χειρί μου», καὶ τἄλλα πάνθ' ἃ μετὰ τούτων ἀπελογήσατο, «ἡ φωνή σου αὕτη, τέκνον Δαυΐδ;». Ὢ πόση γέγονεν ἀθρόον ἡ μεταβολή! Ὁ γὰρ μηδ' ἀπὸ ψιλοῦ τοῦ ὀνόματος ἀνεχόμενος αὐτὸν καλέσαι ποτέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν αὐτοῦ μισῶν τὴν προσηγορίαν, καὶ εἰς συγγένειαν αὐτὸν ἤγαγε, τέκνον αὐτὸν προσειπών. Τί τοῦ Δαυΐδ μακαριώτερον, ὃς τὸν ἀνδροφόνον πατέρα ἐποίησε, καὶ τὸν λύκον πρόβατον, καὶ τὴν κάμινον τῆς ὀργῆς δρόσου πολλῆς ἐνέπλησε, καὶ τὰ κύματα εἰς γαλήνην μετέβαλε, καὶ τὴν φλεγμονὴν τοῦ θυμοῦ κατέσβεσεν ἅπασαν; Τὰ γὰρ ῥήματα ἐκεῖνα τοῦ Δαυΐδ εἰς τὴν διάνοιαν εἰσελθόντα τοῦ τεθηριωμένου τούτου,

---

7. Α' Βασ. 24,13. **8. Α' Βασ. 24,17.**

νον, ἀλλὰ ἀναστέναξε γιὰ τὶς ἁμαρτίες του, ἔφυγε δικαιωμένος αὐτός, παρὰ ἐκεῖνος.

5. Βλέπεις πόσο κέρδος ἔχουν οἱ βρισιὲς τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν τὶς ὑπομείνουμε μὲ φιλοσοφικότητα; Ὅταν λοιπόν, εἴτε ψεύδονται εἴτε λένε τὴν ἀλήθεια, μᾶς ὠφελοῦν, γιατί ὑποφέρουμε; γιατί πληγωνόμαστε; Ἐὰν δὲν βλάψεις ἐσὺ τὸν ἑαυτό σου, ἄνθρωπέ μου, οὔτε φίλος, οὔτε ἐχθρός, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος θὰ μπορέσει νὰ σὲ βλάψει. Γιατί, ὅταν αὐτοὶ ποὺ μᾶς βρίζουν, μᾶς δημεύουν τὴν περιουσία, μᾶς ἀπειλοῦν τὴν ἴδια τὴ ζωή μας, μᾶς ὠφελοῦν, καὶ ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς μᾶς πλέκουν στεφάνι μαρτυρίου, ὅπως ἀποδείξαμε, ἄλλοι πάλι μᾶς ἀπαλλάσουν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα καὶ μᾶς κάνουν δικαίους, ὅπως ἔγινε στὴν περίπτωση τοῦ τελώνη, γιατί νὰ γινόμαστε σὰν θηρία ἀπέναντί τους; Ἂς μὴ λέμε λοιπὸν ὁ τάδε μὲ ἐξόργισε, ὁ τάδε μὲ προκάλεσε νὰ πῶ αἰσχρὲς λέξεις· ἐμεῖς εἴμαστε παντοῦ αἴτιοι αὐτῶν. Γιατί, ἂν θέλουμε νὰ φιλοσοφοῦμε, οὔτε ὁ δαίμονας μπορεῖ νὰ μᾶς παρακινήσει πρὸς ὀργή· καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Δαβὶδ ποὺ ἔχουμε μπροστά μας, τὴν ὁποία ἀξίζει νὰ συνεχίσουμε καὶ σήμερα, ἀφοῦ πρῶτα θυμίσω στὴν ἀγάπη σας ποῦ εἴχαμε διακόψει τὸ λόγο τελευταῖα.

Ποῦ τὸν σταματήσαμε λοιπόν; Στὴν ἀπολογία τοῦ Δαβίδ. Ἑπομένως σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρουμε τὰ λόγια τοῦ Σαοὺλ καὶ νὰ δοῦμε τί ἀπάντησε αὐτὸς στὴν ἀπολογία ἐκείνου. Γιατί, ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ εἶπε ὁ Δαβίδ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Σαούλ, θὰ γνωρίσουμε τὴν ἀρετὴ τοῦ Δαβίδ. Ἐὰν δηλαδὴ ἀποδειχθεῖ ὅτι αὐτὸς λέει κάτι τὸ πρᾶο καὶ ἥρεμο, τὴν αἰτία αὐτῶν θὰ τὴν ἀποδώσουμε σ' ἐκεῖνον ποὺ μετέβαλε τὸν ἄνθρωπο καὶ διαπαιδαγώγησε καὶ διόρθωσε τὴν ψυχή του. Τί λέει λοιπὸν ὁ Σαούλ; Ὅταν ἄκουσε τὸν Δαβὶδ νὰ λέει, «ὁρίστε, ἡ ἄκρη τοῦ μανδύα σου βρίσκεται στὸ χέρι μου»[7] καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἀπολογήθηκε· «εἶναι ἡ φωνή σου αὐτή, παιδί μου Δαβίδ;»[8]. Πὼ πὼ πόσο ἀπότομα ἔγινε ἡ ἀλλαγή! Αὐτὸς ποὺ δὲν ἀνεχόταν ποτὲ νὰ τὸν φωνάζει οὔτε μὲ τὸ ἁπλό του ὄνομα καὶ μισοῦσε ἀκόμα καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομά του, τὸν ἔκανε καὶ συγγενῆ του, ἀποκαλώντας τον παιδί του. Τί πιὸ μακάριο γιὰ τὸν Δαβίδ, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνθρωποκτόνο τὸν ἔκανε πατέρα, καὶ τὸν λύκο πρόβατο, ποὺ γέμισε τὸ καμίνι τῆς ὀργῆς μὲ δροσιὰ πολλή, ποὺ μετέβαλε τὰ κύματα σὲ γαλήνη καὶ ἔσβησε ὅλη τὴ φλεγμονὴ τοῦ θυμοῦ; Γιατὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Δαβίδ, μπαίνοντας στὴ διάνοια αὐτοῦ τοῦ ἀποθηριωμένου, ἔφεραν ὅλη

πᾶσαν ταύτην εἰργάσατο τὴν μεταβολήν, ἣν ἀπὸ τῶν ρημάτων τούτων ἔστιν ἰδεῖν. Οὔτε γὰρ εἶπεν, Οἱ λόγοι σου οὗτοι, τέκνον Δαυΐδ; ἀλλὰ τί; «Ἡ φωνή σου αὕτη, τέκνον Δαυΐδ;»· καὶ πρὸς αὐτὸν γὰρ τὸν φθόγγον διεθερμαίνετο λοιπόν. Καὶ καθάπερ πατήρ, χρονίας ἀκούσας φωνῆς παιδὸς ἐπανελθόντος ποθέν, οὐχὶ πρὸς τὴ ὄψιν μόνην, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν φωνὴν αὐτὴν διεγείρεται, οὕτω καὶ ὁ Σαούλ, ἐπειδὴ τὰ ρήματα τοῦ Δαυΐδ εἰσελθόντα τὴν ἔχθραν ἐξέβαλεν, ἐπέγνω λοιπὸν τὸν ἅγιον, καὶ πάθος ἀποθέμενος, πάθος ἐδέξατο. Ἐκβαλὼν γὰρ θυμόν, ἐδέξατο εὐθυμίαν τε καὶ συμπάθειαν. Καὶ καθάπερ νυκτὸς μὲν παρούσης οὐδὲ παρόντα πολλάκις ἐπιγινώσκομεν φίλον, ἡμέρας δὲ γενομένης καὶ πόρρωθεν ὁρῶντες αὐτὸν γνωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἔχθρας συμβαίνειν εἴωθεν. Ἕως μὲν ἂν ὦμεν ἀηδῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, καὶ φωνῆς ἑτέρως ἀκούομεν καὶ ὄψιν μετὰ διεφθαρμένης βλέπομεν γνώμης, ἐπειδὰν δ' ἀποθώμεθα τὴν ὀργήν, ἡ πρὸ τούτου πολεμία καὶ ἐχθρὰ φωνή, προσηνὴς καὶ ἡδίστη ἡμῖν φαίνεται, καὶ ἡ πολεμία ὄψις καὶ ἀηδὴς ποθεινὴ καὶ ἐπίχαρις.

στ'. Τοῦτο γίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ χειμῶνος. Οὐκ ἀφίησι τοῦ οὐρανοῦ τὸ κάλλος ἡ τῶν νεφῶν φαίνεσθαι συνδρομή, ἀλλά, κἂν μυριάκις ὀξυδερκὲς ἔχωμεν τὸ ὄμμα, οὐκ ἰσχύομεν ἀντιλαβέσθαι τῆς ἄνω φαιδρότητος. Ἐπειδὰν δ' ἡ τῆς ἀκτῖνος θερμότης ἐνδιατρίψασα καὶ διαρρήξασα τὸ νέφος, δείξῃ τὸν ἥλιον, δείκνυσι καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ πάλιν εὐπρέπειαν. Οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν ὀργιζομένων γίνεται· καὶ καθάπερ νέφος πεπυκνωμένον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ πρὸ τῶν ἀκοῶν ἑστῶσα ἡ ἔχθρα, ἑτέρας καὶ τὰς φωνὰς καὶ τὰς ὄψεις ποιεῖ φαίνεσθαι. Ἐπειδὰν δὲ φιλοσοφήσας τις τὴν ἔχθραν ἀπόθηται καὶ διαρρήξῃ τῆς λύπης τὸ νέφος, τότε ἀδεκάστῳ λογισμῷ καὶ ὄψεται πάντα καὶ ἀκούσεται, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Σαοὺλ οὗτος ἔπαθεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ νέφος διερράγη τῆς ἔχθρας, ἐπέγνω τοῦ Δαυΐδ τὴν φωνὴν καί φησιν· «ἡ φωνή σου αὕτη, τέκνον Δαυΐδ;». Ποία «αὕτη»; Ἡ τὸν Γολιὰθ κατενεγκοῦσα καὶ τὴν πόλιν ἐξαρπάσασα τῶν κινδύνων καὶ περὶ δουλείας καὶ περὶ θανάτου κινδυνεύοντας ἅπαντας καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ πρὸς ἐλευθερίαν ἐπανάγουσα πάλιν, ἡ τὴν ἐκείνου καταστέλλουσα μανίαν, πολλὰ καὶ μεγάλα αὐτὸν ἐργασαμένη καλά. Αὕτη γὰρ ἡ φωνὴ τὸν βάρβαρον ἐκεῖνον κατήνεγκε· πρὸ γὰρ τοῦ λίθου, ἡ τῆς εὐχῆς δύναμις αὐτὸν ἐχειρώσατο. Οὐ γὰρ ἁπλῶς τὸν λίθον ἔρριψεν, ἀλλὰ πρότερον εἰπών, «σὺ ἔρχῃ πρός με

αὐτὴ τὴν μεταβολή, τὴν ὁποία μποροῦμε νὰ δοῦμε ἀπὸ αὐτα τὰ λόγια. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'εἶναι δικά σου τὰ λόγια, παιδί μου Δαβίδ;' ἀλλὰ τί εἶπε; «Εἶναι ἡ φωνή σου αὐτή, παιδί μου Δαβίδ;». Δηλαδὴ ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φωνή του εἶχε μαλακώσει. Καὶ ὅπως ἕνας πατέρας, ἀκούοντας ὕστερα ἀπὸ χρόνια τὴ φωνὴ τοῦ παιδιοῦ του ποὺ γύρισε ἀπὸ κάπου, συγκινεῖται καὶ γίνεται φανερὴ ἡ συγκίνηση ὄχι μόνο στὸ πρόσωπο, ἀλλὰ καὶ στὴ φωνή του, ἔτσι καὶ ὁ Σαούλ, ὅταν μπῆκαν μέσα του τὰ λόγια τοῦ Δαβὶδ καὶ ἔδιωξαν τὴν ἔχθρα, ἀναγνώρισε τὸν ἅγιο, καὶ ἀφήνοντας τὸ ἕνα πάθος, δέχθηκε τὸ ἄλλο. Γιατὶ ἔβγαλε τὸ θυμό, καὶ δέχτηκε τὴν εὐθυμία καὶ τὴ συμπάθεια. Καὶ ὅπως, ὅταν εἶναι νύχτα, πολλὲς φορὲς δὲν ἀναγνωρίζουμε ἕνα φίλο ποὺ εἶναι παρών, ἐνῶ ὅταν ξημερώσει καὶ ἀπὸ μακριὰ βλέποντάς τον τὸν ἀναγνωρίζουμε, ἔτσι συνήθως γίνεται καὶ μὲ τὴν ἔχθρα. Ὅσο αἰσθανόμαστε μεταξύ μας δυσάρεστα, καὶ τὴ φωνὴ διαφορετικὰ τὴν ἀκοῦμε καὶ τὸ πρόσωπο τὸ βλέπομε μὲ κακὴ διάθεση, ὅταν ὅμως ἀποβάλουμε τὸ θυμό, ἡ φωνή, ποὺ πρὶν ἀπ' αὐτὸ ἦταν πολεμικὴ καὶ ἐχθρική, μᾶς φαίνεται γεμάτη καλωσύνη καὶ γλυκειά, καὶ τὸ ἐχθρικὸ καὶ δυσάρεστο πρόσωπο μᾶς φαίνεται ἀγαπητὸ καὶ γεμάτο χάρες.

6. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴν περίπτωση τοῦ χειμώνα. Τὰ συγκεντρωμένα σύννεφα δὲν ἀφήνουν νὰ φανεῖ ἡ ὀμορφιὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμα ἔχουμε μυριάδες φορὲς ὀξυδερκῆ ὅραση, δὲν μποροῦμε ν' ἀντιληφθοῦμε τὴν οὐράνια ὀμορφιά. Ὅταν ὅμως ἡ θερμότητα τῶν ἀκτίνων προχωρήσει καὶ διαλύσει τὰ σύννεφα καὶ δείξει τὸν ἥλιο, δείχνει τότε καὶ τὴν ὡραιότητα τοῦ οὐρανοῦ. Ἔτσι γίνεται καὶ μὲ μᾶς ὅταν ὀργιζόμαστε· ἡ ἔχθρα, σταματώντας σὰν πυκνὸ σύννεφο μπροστὰ στὰ μάτια μας καὶ στ' αὐτιά μας, κάνει νὰ φαίνονται διαφορετικὲς καὶ οἱ φωνὲς καὶ τὰ πρόσωπα. Ὅταν ὅμως κάποιος φιλοσοφώντας ἀπομακρύνει τὴν ἔχθρα καὶ διαλύσει τὸ σύννεφο τῆς λύπης, τότε θὰ δεῖ τὰ πάντα καὶ θὰ τὰ ἀκούσει μὲ ἀδέκαστο λογισμό, πρᾶγμα ποὺ ἔπαθε καὶ ὁ Σαούλ. Γιατὶ μόλις διαλύθηκε τὸ σύννεφο τῆς ἔχθρας, ἀναγνώρισε τὴ φωνὴ τοῦ Δαβὶδ καὶ εἶπε· «εἶναι ἡ φωνή σου, παιδί μου Δαβίδ;». Ποιά φωνή; Ἐκείνη ποὺ ἔρριξε κάτω τὸν Γολιὰθ καὶ ἅρπαξε τὴν πόλη μέσα ἀπὸ τοὺς κινδύνους, καὶ ἐνῶ ὅλοι κινδύνευαν νὰ γίνουν δοῦλοι καὶ νὰ θανατωθοῦν, τοὺς ἐπανέφερε στὴν ἀσφάλεια καὶ στὴν ἐλευθερία πάλι, ἐκείνη ποὺ καταπράϋνε τὴ μανία του κάνοντας πολλὰ καὶ μεγάλα καλά. Γιατὶ αὐτὴ ἡ φωνὴ κατέβαλε ἐκεῖνον τὸν βάρβαρο, ἀφοῦ πρὶν ἀπὸ τὴν πέτρα τὸν νίκησε ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς. Καθό-

ἐν τοῖς θεοῖς σου, ἐγὼ δὲ ἔρχομαι πρὸς σὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Σαβαώθ, ὃν ὠνείδισας σήμερον», οὕτως ἀφῆκε. Καὶ αὕτη τὸν λίθον ἐχειραγώγησεν ἡ φωνή, αὕτη τὴν ἀγωνίαν ἐνέβαλε τῷ βαρβάρῳ, αὕτη τὸ θράσος ἐξέκοψε τοῦ πολεμίου.

Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ θυμὸν καταστέλλει φωνὴ δικαίου καὶ πολεμίους καθαιρεῖ, ὅπου γε καὶ δαίμονας ἀπελαύνει; Ἐφθέγγοντο γοῦν μόνον οἱ ἀπόστολοι, καὶ πᾶσαι ἐδραπέτευον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις. Ἡ φωνὴ τῶν ἁγίων καὶ τὰ στοιχεῖα πολλάκις ἔστησε καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῶν μετέβαλεν. Εἶπε γοῦν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ μόνον, «στήτω ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη», καὶ ἔστη· οὕτως οἱ παῖδες οἱ τρεῖς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρὸς ἔσβεσαν διὰ τῶν ὕμνων ἐκείνων καὶ διὰ τῆς φωνῆς. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν φωνὴν διαθερμανθεὶς ὁ Σαοὺλ ἔλεγεν· «ἡ φωνή σου αὕτη, τέκνον Δαυΐδ;». Τί γοῦν ὁ Δαυΐδ; «Δοῦλός σου, κύριέ μου βασιλεῦ». Ἅμιλλα λοιπὸν καὶ φιλονεικία γίνεται, τίς τὸν πλησίον μειζόνως τιμήσει. Ἐκεῖνος εἰς συγγένειαν ἤγαγεν, οὗτος δεσπότην αὐτὸν ὠνόμασεν. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἓν ζητῶ μόνον, φησί, σωτηρίαν τὴν σὴν καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀρετῆς. Τέκνον με ἐκάλεσας, ἐγὼ δὲ ἀγαπῶ καὶ στέργω, ἐὰν δοῦλόν με ἔχῃς, μόνον μετὰ τοῦ ἀποθέσθαι τὴν ὀργήν, μόνον μετὰ τοῦ μηδὲν ὑποπτεύειν περὶ ἐμοῦ πονηρὸν καὶ μὴ νομίζειν ἐπίβουλον εἶναι καὶ πολέμιον. Τὸν γὰρ ἀποστολικὸν ἐκεῖνον ἐπλήρου νόμον, τὸν κελεύοντα τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγεῖσθαι, ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· οὐ καθάπερ πολλοί, βοσκημάτων διακείμενοι χεῖρον, οὐδὲ προσειπεῖν τὸν πλησίον ἀνέχονται πρότεροι, νομίζοντες ὑβρίζεσθαι καὶ ἐλαττοῦσθαι, εἰ ψιλῆς τινι μεταδοῖεν προσρήσεως.

Τί ταύτης τῆς ἀνοίας γένοιτ' ἂν καταγελαστότερον; τί τοῦ τύφου τούτου καὶ τῆς ἀπονοίας αἰσχρότερον; Τότε γάρ, τότε ἠλαττόνηκας, ὦ ἄνθρωπε, τότε ὑβρίσθης, τότε ἠτιμάσθης, ὅταν ἀναμείνῃς τὸν πλησίον πρότερόν σε προσειπεῖν. Τί γὰρ ἀπονοίας χεῖρον; τί δὲ τύφου καὶ κενοδοξίας καταγελαστότερον; Ἂν μὲν γὰρ πρότερος προσείπῃς, καὶ ὁ Θεὸς ἐπαινέσεται, ὃ πάντων μεῖζον, καὶ ἄνθρωποι δὲ ἀποδέξονται, καὶ

---

9. Α' Βασ. 17,45. 10. Ἰησ. Ναυῆ 10,12–13.
11. Ἐξ. 14,21. 12. Δαν. 3,1 ἑ. 13. Ρωμ. 12,10.

σον δὲν ἔρριξε ἀμέσως τὴν πέτρα, ἀλλὰ ἀφοῦ πρῶτα εἶπε, «σὺ ἔρχεσαι σὲ μένα μὲ τοὺς θεούς σου, ἐνῶ ἐγὼ ἔρχομαι πρὸς ἐσένα στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τῶν Δυνάμεων, τὸν ὁποῖο σήμερα πρόσβαλες»[9], τότε τὴν ἔρριξε. Καὶ αὐτὴ ἡ φωνὴ ὁδήγησε τὴν πέτρα, αὐτὴ ἔβαλε μέσα στὸ βάρβαρο τὴν ἀγωνία, αὐτὴ ἔκοψε τὸ θράσος τοῦ ἐχθροῦ.

Καὶ γιατί ἀπορεῖς ποὺ ἡ φωνὴ ἑνὸς δικαίου κατασιγάζει τὸ θυμὸ καὶ ἐξολοθρεύει ἐχθρούς, ἀφοῦ ἀκόμα καὶ δαίμονες διώχνει; Μιλοῦσαν μόνο οἱ ἀπόστολοι καὶ φυγαδεύονταν ὅλες οἱ ἀντιθετες δυνάμεις. Ἡ φωνὴ τῶν ἁγίων πολλὲς φορὲς καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως σταμάτησε καὶ μετέβαλλε τὶς ἐνέργειές τους. Εἶπε ἁπλῶς ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ «νὰ σταματήσει ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη», καὶ σταμάτησαν[10]. Ἔτσι σταμάτησε καὶ ὁ Μωϋσῆς τὴ θάλασσα καὶ τὴν ἐπανέφερε[11]. Ἔτσι οἱ τρεῖς παῖδες ἔσβησαν τὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς μὲ τοὺς ὕμνους ἐκείνους καὶ μὲ τὴ φωνή τους[12]. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σαούλ, συγκινημένος ἀπὸ τὴ φωνὴ αὐτή, ἔλεγε· «εἶναι ἡ φωνή σου αὐτή, παιδί μου Δαβίδ;». Καὶ τί ἀπάντησε ὁ Δαβίδ; «Δοῦλος σου, κύριέ μου βασιλιά». Γίνεται δηλαδὴ ἅμιλλα καὶ φιλονεικία, ποιός θὰ τιμήσει περισσότερο τὸν ἄλλο. Ἐκεῖνος τὸν ἔκανε συγγενῆ του, αὐτὸς τὸν ὀνόμασε δεσπότη. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· Ἕνα πρᾶγμα μόνο ζητῶ, λέει, τὴ σωτηρία σου καὶ τὴν αὔξηση τῆς ἀρετῆς. Μὲ ὀνόμασες παιδί σου, καὶ ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ καὶ δέχομαι νὰ μὲ ἔχεις καὶ δοῦλο, ἀρκεῖ νὰ ἀποβάλεις τὸ θυμό, ἀρκεῖ νὰ μὴ ὑποψιάζεσαι γιὰ μένα κακό, καὶ νὰ μὴ μὲ νομίζεις ὅτι εἶμαι ἐχθρός σου καὶ ἀντίπαλος. Ἐφήρμοζε δηλαδὴ τὸν ἀποστολικὸ ἐκεῖνο νόμο, ποὺ παραγγέλλει νὰ δίνει ὁ ἕνας ὡς πρὸς τὴν τιμὴ τὸ προβάδισμα στὸν ἄλλον[13], νὰ τὸν τοποθετεῖ ψηλότερα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του· καὶ ὄχι ὅπως κάνουν οἱ περισσότεροι, πού, συμπεριφερόμενοι χειρότερα ἀπὸ τὰ χορτοφάγα ζῶα, δὲν ἀνέχονται οὔτε νὰ προσφωνήσουν πρῶτοι τὸν πλησίον τους, νομίζοντας ὅτι προσβάλλονται καὶ ταπεινώνονται, ἐὰν ἀπευθύνουν ἕναν ἁπλὸ χαιρετισμό.

Τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πιὸ καταγέλαστο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνοησία; τί αἰσχρότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀλαζονεία καὶ παραφροσύνη; Γιατὶ τότε, ἄνθρωπέ μου, ταπεινώνεσαι, τότε βρίζεσαι, τότε ἀτιμάζεσαι, ὅταν περιμένεις τὸν πλησίον νὰ σὲ χαιρετίσει πρῶτος. Γιατὶ τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴν παραφροσύνη; καὶ τί εἶναι πιὸ καταγέλαστο ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴ ματαιοδοξία; Διότι, ἐὰν χαιρετίσεις πρῶτος, καὶ ὁ Θεὸς θὰ σὲ ἐπαινέσει, πρᾶγμα ποὺ εἶναι σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ σὲ ἀποδεχθοῦν, καὶ ἀπὸ τὸν χαιρετισμὸ ἐκείνου ἐσὺ θὰ

τῆς ἐκείνου προσρήσεως σὺ τὸν μισθὸν ἅπαντα λήψῃ· ἂν δ' ἀναμείνῃς πρότερον τιμηθεὶς οὕτω τιμῆσαι, οὐδὲν μέγα εἰργάσω λοιπόν. Ὁ γὰρ τῆς εἰς σὲ κατάρξας τιμῆς, αὐτὸς καὶ τῆς παρὰ σοῦ γενομένης εἰς αὐτὸν θεραπείας τὸν μισθὸν ἅπαντα λήψεται.

Μὴ ἀναμένωμεν τοίνυν τιμᾶσθαι παρ' ἑτέρων πρότεροι, ἀλλ' ἐπιτρέχωμεν ταῖς εἰς τὸν πλησίον τιμαῖς, καὶ τῆς προσρήσεως ἀεὶ κατάρχωμεν καὶ μὴ νομίζωμεν ψιλὸν εἶναι καὶ εὐτελὲς τὸ κατόρθωμα τοῦτο, τὸ γενέσθαι εὐπροσήγορον καὶ φιλοπροσήγορον. Πολλὰς γοῦν φιλίας ἐλλειφθὲν τοῦτο διέκοψε, πολλὰς ἔχθρας εἰργάσατο· ὥσπεροῦν μετὰ σπουδῆς πληρούμενον χρονίους πολέμους κατέλυσε καὶ τὰς οὔσας φιλίας ἀπέσφιγξε. Μὴ τοίνυν ἀμελῇς, ἀγαπητέ, τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς, ἀλλ' εἰ μὲν οἷόν τε, τοὺς ἀπαντῶντας, οἷοί τινες ἂν ὦσι, καὶ ἐν ταῖς προσρήσεσι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι πρότεροι θεραπεύωμεν. Ἂν δέ σε ἕτερος φθάσῃ, μείζονα ἐπίδειξαι τὴν τιμὴν πάλιν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο παρῄνεσεν ὁ Παῦλος, οὕτως εἰπών· «ἀλλήλους ἡγεῖσθε ὑπερέχοντας ἑαυτῶν». Οὕτως ὁ Δαυῒδ ἐποίησε, καὶ πρότερος ἐτίμησε, καὶ τιμηθεὶς πάλιν μειζόνως ἀντετίμησεν, εἰπών· «δοῦλός σου, κύριέ μου βασιλεῦ». Καὶ ὅρα ὅσον εἰργάσατο κέρδος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τοῦθ' ὁ Δαυῒδ, οὐκ ἤνεγκεν ἀδακρυτὶ λοιπὸν ταύτην ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν ὁ Σαούλ, ἀλλ' ὠλόλυξε πικρόν, τὴν ὑγίειαν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἣν ὁ Δαυῒδ ἐνέθηκε, διὰ τῶν δακρύων δηλῶν.

ζ'. Τί γένοιτ' ἂν τοῦ Προφήτου μακαριώτερον, ὃς ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ οὕτω τὸν ἐχθρὸν μετερρύθμισε, καὶ ψυχὴν αἵματος καὶ σφαγῆς διψῶσαν λαβὼν εἰς θρήνους ἐνέβαλεν ἀθρόον καὶ ὀλολυγμούς; Οὐχ οὕτω θαυμάζω τὸν Μωσέα, ὅτι ἀπὸ πέτρας ἀκροτόμου πηγὰς ἐξήγαγεν ὑδάτων, ὡς θαυμάζω τὸν Δαυῒδ, ὅτι ἐξ ὀφθαλμῶν λιθίνων πηγὰς ἐξήγαγε δακρύων. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τὴν φύσιν ἐνίκησεν, οὗτος δὲ τῆς προαιρέσεως περιεγένετο· ἐκεῖνος ἐπάταξε τῇ ῥάβδῳ τὸν λίθον, οὗτος ἔκρουσε τῷ λόγῳ τὴν καρδίαν, οὐχ ἵνα λυπήσῃ, ἀλλ' ἵνα καθαρὰν ἐργάσηται καὶ προσηνῆ· ὅπερ οὖν καὶ ἐποίησε, μείζονα τῆς προτέρας εὐεργεσίας ἐπιδειξάμενος. Ἐπαίνου μὲν ἄξιον καὶ μεγίστου θαύματος καὶ τὸ μὴ βαπτίσαι τὸ ξίφος, μηδὲ ἀποτεμεῖν τὴν πολεμίαν ἐκείνην κεφαλήν, πολλῷ δὲ πλειόνων ἂν εἴη στεφάνων τὸ καὶ αὐτὴν αὐτοῦ μεταβαλεῖν

---

14. Φιλιππ. 2,3.

ἔχεις ὁλόκληρη τὴν ἀνταμοιβή· ἐνῶ, ἐὰν περιμένεις πρῶτα νὰ τιμηθεῖς καὶ ἔπειτα νὰ τιμήσεις, δὲν ἔκανες τίποτα τὸ σπουδαῖο. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἔκανε ἀρχὴ τῆς τιμῆς πρὸς τὸ πρόσωπό σου, αὐτὸς θὰ ἀπολαύσει καὶ τὴν ἀμοιβὴ ὁλόκληρη τῆς ἀνταπόδοσης τιμῆς ποὺ θὰ γίνει ἀπὸ σένα πρὸς αὐτόν.

Νὰ μὴ περιμένουμε λοιπὸν νὰ τιμηθοῦμε πρῶτοι ἐμεῖς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ νὰ προτρέχουμε στὶς τιμὲς πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ νὰ χαιρετοῦμε πρῶτοι καὶ νὰ μὴ νομίζουμε ὅτι εἶναι χωρὶς ἀξία καὶ ἀσήμαντο τὸ κατόρθωμα αὐτό, τὸ νὰ γίνουμε καταδεκτικοὶ καὶ φιλόφρονες. Γιατὶ πολλὲς φιλίες, ὅταν αὐτὸ παραλείφθηκε, τὶς διέκοψε, καὶ ἔκανε πολλὲς ἔχθρες, ὅπως πάλι, γινόμενο μὲ προθυμία, σταμάτησε πολυχρόνιους πολέμους, καὶ τὶς ὑπάρχουσες φιλίες τὶς ἔσφιξε περισσότερο. Μὴν ἀμελεῖς λοιπόν, ἀγαπητέ μου, νὰ εἶσαι πρόθυμος στὸ θέμα αὐτό, ἀλλὰ ἐὰν εἶναι δυνατό, ὅσους συναντοῦμε, ὁποιοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι, καὶ στοὺς χαιρετισμοὺς καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἂς ἀπονέμουμε πρῶτοι τὴν τιμή. Ἂν πάλι ὁ ἄλλος σὲ προλάβει, τότε δεῖξε μεγαλύτερη τὴν τιμή. Γιατὶ κι αὐτὸ τὸ παράγγειλε ὁ Παῦλος, λέγοντας· «νὰ θεωρεῖτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ἀνώτερό σας»[14]. Αὐτὸ ἔκανε ὁ Δαβὶδ καὶ πρῶτος ἀπέδωσε τιμή, καὶ ὅταν τιμήθηκε πάλι ἀνταπέδωσε μεγαλύτερη τιμὴ λέγοντας· «εἶμαι σκλάβος σου, κύριέ μου καὶ βασιλιά μου». Καὶ πρόσεχε πόσο κέρδος πέτυχε. Γιατί, ὅταν εἶπε αὐτὸ ὁ Δαβίδ, ὁ Σαοὺλ δὲν μπόρεσε νὰ ἀκούσει τὴ φωνὴ αὐτὴ χωρὶς νὰ δακρύσει, ἀλλὰ ἔκλαψε πικρά, ἐκδηλώνοντας μὲ τὰ δάκρυα τὴν ψυχικὴ ὑγεία καὶ τὴν ἀνεξικακία ποὺ ἔβαλε μέσα του ὁ Δαβίδ.

7. Τί θὰ μποροῦσε νὰ γίνει πιὸ μακάριο ἀπὸ τὸν προφήτη, ὁ ὁποῖος μέσα σὲ βραχύτατο χρονικὸ διάστημα ἄλλαξε τόσο πολὺ τὸν ἐχθρὸ καί, παίρνοντας τὴν ψυχὴ ποὺ διψοῦσε αἷμα καὶ σφαγή, τὴν ὁδήγησε ἀπότομα σὲ θρήνους καὶ ὀδυρμούς; Δὲν θαυμάζω τόσο τὸν Μωϋσῆ, ποὺ ἔβγαλε ἀπὸ ἀπόκρημνο βράχο ἄφθονα νερά, ὅσο θαυμάζω τὸν Δαβίδ, ποὺ ἀπὸ πέτρινα μάτια ἔβγαλε ποταμοὺς δακρύων. Διότι ἐκεῖνος νίκησε τὴ φύση, ἐνῶ αὐτὸς αἰχμαλώτισε τὴν προαίρεση· ἐκεῖνος χτύπησε μὲ τὸ ραβδί του τὸ βράχο, αὐτὸς χτύπησε τὴν καρδιὰ μὲ τὰ λόγια, ὄχι γιὰ νὰ τὴν πονέσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν κάνει καθαρὴ καὶ καταδεκτική, πρᾶγμα ποὺ καὶ ἔκανε, δείχνοντας μεγαλύτερη εὐεργεσία ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Ἦταν βέβαια ἄξιο ἐπαίνου καὶ μεγάλου θαυμασμοῦ τὸ ὅτι δὲ βύθισε τὸ ξίφος, οὔτε ἔκοψε τὸ ἐχθρικὸ ἐκεῖνο κεφάλι, εἶναι ἄξιο ὅμως περισσοτέρων στεφάνων τὸ ὅτι μετέβαλε καὶ τὴν ἴδια του

τὴν προαίρεσιν καὶ βελτίω ποιῆσαι καὶ πρὸς τὴν οκείαν αὐτὸν ἐπιείκειαν μεταβαλεῖν. Αὕτη μείζων ἐκείνης ἡ εὐεργεσία. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ζωὴν χαρίσασθαι, καὶ εἰς φιλοσοφίαν ἐναγαγεῖν· οὐκ ἔστιν ἴσον ἀπαλλάξαι θυμοῦ πνέοντος φόνον ἄδικον, ἐξελέσθαι σφαγῆς, καὶ ἐξελέσθαι παραπληξίας ἐπὶ τοσοῦτον ὁδευούσης κακόν. Τοὺς μὲν γὰρ δορυφόρους κωλύσας αὐτὸν ἀνελεῖν, κατὰ τὸν παρόντα βίον ὠφελεῖ, τὴν δὲ πονηρίαν τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν διὰ τῆς τῶν ρημάτων ἐπιεικείας, τὴν μέλλουσαν αὐτῷ ζωὴν ἐχαρίσατο καὶ τὰ ἀκίνητα ἀγαθά, τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον.

Ὅταν οὖν αὐτὸν ἐπαινέσῃς διὰ τὴν οἰκείαν πρᾳότητα, μειζόνως αὐτὸν θαύμασον διὰ τὴν τοῦ Σαοὺλ μεταβολήν. Τοῦ γὰρ τῶν οἰκείων κρατῆσαι παθῶν, πολὺ πλέον ἐστὶ τὸ καὶ τῆς ἑτέρων περιγενέσθαι μανίας, καὶ φλεγμαίνουσαν καταστεῖλαι καρδίαν, καὶ τοσαύτην γαλήνην ἀπὸ τοσαύτης ἐργάσασθαι ζάλης, καὶ ὀφθαλμοὺς φόνον βλέποντας δακρύων ἐμπλῆσαι θερμῶν. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμει καὶ θαύματος. Καὶ γὰρ εἰ μὲν τῶν ἐπιεικῶν καὶ μετρίων ἀνθρώπων ἦν ὁ Σαούλ, οὐ μέγα ἦν σφόδρα ἐπαναγαγεῖν αὐτὸν πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετήν, τὸ δ' ἐκτεθηριωμένον καὶ πρὸς ἐσχάτην κακίαν ἐξοκείλαντα καὶ πρὸς σφαγὴν ἐπειγόμενον, ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ παρασκευάσαι πᾶσαν τὴν πικρίαν σβέσαι ἐκείνην, τίνα οὐκ ἂν ἀποκρύψειε τῶν πώποτε ἐπὶ διδασκαλίᾳ φιλοσοφίας βεβοημένων;

Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν λάβῃς τὸν ἐχθρόν, μὴ τοῦτο σκόπει, ὅπως αὐτὸν ἀμυνόμενος καὶ μυρίαις πλύνας ταῖς λοιδορίαις ἐκπέμψῃς, ἀλλ' ὅπως θεραπεύσῃς, ὅπως ἐπαναγάγῃς πρὸς ἐπιείκειαν· καὶ μὴ πρότερον ἀποστῇς πάντα καὶ ποιῶν καὶ λέγων, ἕως ἂν περιγένῃ τῇ πρᾳότητι τῆς ὠμότητος τῆς ἐκείνου. Οὐδὲν γὰρ ἐπιεικείας δυνατώτερον. Καὶ τοῦτ' αὐτὸ δηλῶν τις ἔλεγεν, ὅτι «λόγος ἁπαλὸς συγκλάσει ὀστᾶ». Καίτοι τί ὀστέου σκληρότερον; Ἀλλ' ὅμως κἂν οὕτω σκληρός τις ᾖ καὶ ἀκαμπής, περιέσται ρᾳδίως ὁ μετ' ἐπιεικείας αὐτῷ χρώμενος. Καὶ πάλιν· «ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει ὀργάς». Ὅθεν δῆλον ὅτι τοῦ κινηθῆναι τὸν ἐχθρὸν καὶ τοῦ καταλλαγῆναι, σὺ κυριώτερος ἐκείνου. Ἐν γὰρ ἡμῖν, οὐκ ἐν τοῖς ὀργιζομένοις κεῖται καὶ τὸ σβεσθῆναι, καὶ τὸ πρὸς

15. Παρμ. 25,15. 16. Παρμ. 15,1.

τὴν προαίρεση καὶ τὴν ἔκανε καλύτερη καὶ τὸν μετέστρεψε πρὸς τὴ δική του ἐπιείκεια. Αὐτὴ ἡ εὐεργεσία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη. Γιατὶ δὲν εἶναι ἴδιο νὰ χαρίσεις ζωή, καὶ νὰ ὁδηγήσεις κάποιον στὴν ἀνεξικακία· δὲν εἶναι ἴδιο τὸ νὰ ἀπαλλάξεις κάποιον ἀπὸ θυμὸ ποὺ πνέει ἄδικο φόνο, νὰ τὸν γλιτώσεις ἀπὸ σφαγή, καὶ τὸ νὰ τὸν γλιτώσεις ἀπὸ παραφροσύνη ποὺ βαδίζει σὲ τόσο κακό. Διότι, ἐμποδίζοντας τοὺς δορυφόρους του νὰ τὸν σκοτώσουν, τὸν ὠφέλησε ὡς πρὸς τὴν ἐδῶ ζωή, τὸ ὅτι ὅμως ἔβγαλε τὴν κακία τῆς ψυχῆς μὲ τὴν καλωσύνη τῶν λόγων του, τοῦ χάρισε τὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ τὰ ἀμετακίνητα ἀγαθά, ὅσο βέβαια ἐξαρτῶταν ἀπὸ τὸν ἴδιο.

Ὅταν λοιπὸν τὸν ἐπαινέσεις γιὰ τὴν πραότητα, θαύμαζέ τον περισσότερο γιὰ τὴ μεταβολὴ τοῦ Σαούλ. Διότι ἀπὸ τὸ νὰ συγκρατήσεις τὰ δικά σου πάθη, πολὺ ἀνώτερο εἶναι τὸ νὰ κατανικήσεις καὶ τὴν μανία τῶν ἄλλων, νὰ καθησυχάσεις καρδιὰ ποὺ φλέγεται, νὰ προκαλέσεις τόση γαλήνη μέσα ἀπὸ τόση παραζάλη, καὶ μάτια ποὺ βλέπουν φόνο, νὰ τὰ γεμίσεις θερμὰ δάκρυα. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ εἶναι γεμάτο μεγάλη ἔκπληξη καὶ θαυμασμό. Γιατί, ἂν ὁ Σαοὺλ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ μετριοπαθεῖς ἀνθρώπους, δὲν θὰ ἦταν σπουδαῖο πολὺ τὸ νὰ τὸν ἐπαναφέρει πρὸς τὴ δική του ἀρετή, τὸ νὰ εἶναι ὅμως θηρίο ἀνήμερο καὶ νὰ ἔχει ἐξοκείλει σὲ ἔσχατη κακία καὶ νὰ σπεύδει γιὰ σφαγή, αὐτὸν νὰ τὸν κάνει, σὲ βραχύτατο χρονικὸ διάστημα, νὰ σβήσει ὅλη ἐκείνη τὴν κακία του, ποιόν δὲν θὰ ἐπισκίαζε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὑπῆρξαν πασίγνωστοι δάσκαλοι τῆς ἀρετῆς;

Καὶ σὺ λοιπόν, ὅταν συλλάβεις τὸν ἐχθρό, μὴ κοιτάξεις αὐτό, πῶς δηλαδὴ νὰ τὸν ἀποκρούσεις καὶ ἀφοῦ τὸν περιλούσεις μὲ βρισιὲς νὰ τὸν ἐξαποστείλεις, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν θεραπεύσεις, πῶς νὰ τὸν ἐπαναφέρεις στὴν ἐπιείκεια, καὶ μὴ ἀπομακρυνθεῖς πρὶν κάνεις καὶ πεῖς τὰ πάντα, ὥσπου νὰ νικήσεις μὲ τὴν πραότητά σου τὴν ἀπανθρωπιὰ ἐκείνου. Γιατὶ τίποτα δὲν εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν ἐπιείκεια. Καὶ αὐτὸ δηλώνοντάς το κάποιος ἔλεγε, ὅτι «λόγος μαλακὸς σπάζει κόκκαλα»[15]. Ἂν καὶ βέβαια τί εἶναι πιὸ σκληρὸ ἀπὸ τὸ κόκκαλο; Καὶ ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμα κάποιος εἶναι τόσο σκληρὸς καὶ ἄκαμπτος, θὰ τὸν νικήσει εὔκολα ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀντιμετωπίζει μὲ ἐπιείκεια. Καὶ πάλι· «ἀπάντηση μὲ ταπεινοφροσύνη ἀναχαιτίζει τὸ θυμό»[16]. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι γιὰ νὰ κινηθεῖ ἢ νὰ συμφιλιωθεῖ ὁ ἐχθρός, ἐξαρτᾶται περισσότερο ἀπὸ σένα, παρὰ ἀπὸ ἐκεῖνον. Γιατὶ ἀπὸ μᾶς καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ὀργισμένους ἐξαρτᾶται καὶ τὸ νὰ σβήσει ὁ θυμὸς ἐκείνων, καὶ τὸ νὰ

μείζονα ἐξενεχθῆναι φλόγα τὸν θυμὸν τὸν ἐκείνων. Καὶ τοῦτ' αὐτὸ πάλιν ὁ τὰ πρότερα εἰπὼν ἐδήλωσε διὰ ψιλοῦ παραδείγματος. Ὥσπερ γάρ, φησίν, εἰς σπινθῆρα πυρὸς ἂν μὲν φυσήσης, ἐξῆψας τὴν φλόγα, ἂν δὲ πτύσης, κατέσβεσας, καὶ ἀμφοτέρων σὺ κύριος (ἀμφότερα γάρ, φησίν, ἐκ τοῦ στόματός σου πορεύεται), οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἔχθρας τοῦ πλησίον· ἂν μὲν πεφυσημένους καὶ ἀπονενοημένους προσενέγκης λόγους, ἀνάπτεις ἐκείνου τὸ πῦρ, ἐκκαίεις τοὺς ἄνθρακας, ἂν δὲ προσηνεῖς καὶ περιεσταλμένους, πρὶν τὴν πυρὰν ἀρθῆναι, κατέσβεσας τὴν ὀργὴν ἅπασαν.

Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι τὰ καὶ τὰ ἔπαθον, τὰ καὶ τὰ ἤκουσα· πάντων γὰρ τούτων σὺ κύριος. Οὕτω γὰρ ὥσπερ σπινθῆρα καὶ σβέσαι καὶ ἀνάψαι, καὶ θυμὸν ἐκκαῦσαι καὶ καταστεῖλαι πάλιν ἐν σοί. Ὅταν ἴδης ἐχθρόν, ἢ καὶ εἰς νοῦν λάβης, ὅσα μὲν ἤκουσας καὶ ἔπαθες λυπηρά, πάντ' ἐπιλανθάνου ταῦτα· εἰ δὲ καὶ ἀναμνησθείης, τῷ διαβόλῳ ταῦτα λογίζου. Σύλλεγε δέ, εἴ τί σοι χρηστὸν εἶπε πώποτε καὶ ἐποίησε. Κἂν τῇ τούτων ἐνδιατρίβης μνήμῃ, ταχέως καταλύσεις τὴν ἔχθραν. Κἂν μέλλῃς ἐγκαλεῖν καὶ διαλέγεσθαι, πρότερον τὸ πάθος ἐκβαλὼν καὶ τὸν θυμὸν σβέσας, οὕτως εὐθύνας ἀπαίτει, οὕτως ἔλεγχε, καὶ δυνήσῃ περιγενέσθαι ῥᾳδίως. Θυμούμενοι γὰρ οὔτ' εἰπεῖν, οὔτ' ἀκοῦσαί ποτε δυνησόμεθά τι ὑγιές, ἀπαλλαγέντες δὲ τοῦ πάθους, οὔτ' αὐτοὶ ῥῆμά ποτ' ἐξοίσομεν τραχύ, οὔθ' ἑτέρων λεγόντων οὕτως ἀκουσόμεθα. Οὐ γὰρ ἡ τῶν λεγομένων φύσις, ὡς ἡ τῆς ἔχθρας πρόληψις ἡμᾶς ἀγριοῦν εἴωθε. Πολλάκις γοῦν παρὰ φίλων τὰς αὐτὰς ἀκούσαντες λοιδορίας παιζόντων, ἢ καὶ χαριεντιζομένων, ἢ καὶ παρὰ παιδίων μικρῶν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐπάθομεν ἀηδές, οὐδ' ἐξηγριώθημεν, ἀλλὰ καὶ ἐγελάσαμεν καὶ διεχύθημεν· οὐ γὰρ μετὰ διεφθαρμένης ἠκούσαμεν γνώμης, οὐδὲ μετὰ ψυχῆς θυμῷ προκατειλημμένης. Ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν, ἂν σβέσῃς τὸν θυμόν, ἂν τὴν ἔχθραν ἐκβάλῃς, οὐδέν σε τῶν λεγομένων λυπῆσαι δυνήσεται.

η'. Καὶ τί λέγω, τῶν λεγομένων; Οὐδὲν τῶν γινομένων, ὥσπεροῦν οὐδὲ τὸν μακάριον τοῦτον· ἀλλ' ὁρῶν τὸν πολέμιον κατὰ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ὁπλιζόμενον, καὶ πάντα διὰ τοῦτο κινοῦντα, οὐ μόνον οὐκ ἠγρίανεν, ἀλλὰ καὶ εἰς πλείονα ἦλθε συμπάθειαν· ὅσῳ μείζονα ἐπεβούλευε, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτὸν ἐδάκρυεν. Ἤιδει γάρ, ᾔδει σαφῶς, ὅτι οὐχ

17. Σοφ. Σειρὰχ 28,12.

ἐξελιχθεῖ σὲ μεγαλύτερη φλόγα. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης τὸ δηλώνει ἐκεῖνος ποὺ εἶπε καὶ τὰ προηγούμενα, μὲ ἕνα ἁπλὸ παράδειγμα. Γιατί, λέει, ὅπως σὲ μιὰ σπίθα φωτιᾶς, ἂν φυσήξεις, ἀνάβεις περισσότερο τὴ φλόγα, ἐνῶ ἂν φτύσεις τὴν σβήνεις, καὶ ἐσὺ εἶσαι κύριος καὶ τῶν δύο (γιατὶ λέει, «καὶ τὰ δύο βγαίνουν ἀπὸ τὸ στόμα σου»[17]), ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἔχθρας τοῦ πλησίον σου· ἂν ἀπευθύνεις λόγια ἐγωϊστικὰ καὶ ἀδιάντροπα, τοῦ ἀνάβεις τὴ φωτιὰ καὶ κατακαίεις τὰ κάρβουνα, ἐνῶ ἂν τοῦ ἀπευθύνεις λόγια φιλικὰ καὶ συνεσταλμένα, πρὶν ἀνάψει ἡ φωτιά, σβήνεις ὅλο τὸ θυμό.

Μὴ λὲς λοιπὸν 'ἔπαθα αὐτὰ κι αὐτά', 'ἄκουσα αὐτὰ καὶ αὐτά'· γιατὶ ὅλων αὐτῶν ἐσὺ εἶσαι κύριος. Ὅπως λοιπὸν τὸ νὰ σβήσεις καὶ νὰ ἀνάψεις τὴ σπίθα ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα, ἔτσι πάλι καὶ τὸ νὰ ἀνάψεις καὶ νὰ κατασιγάσεις τὸ θυμό. Ὅταν δεῖς ἐχθρὸ ἢ τὸν φέρεις στὸ νοῦ σου, ὅσα δυσάρεστα ἄκουσες καὶ ἔπαθες ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ξεχνᾶς, ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ θυμηθεῖς, νὰ τὰ καταλογίζεις στὸ διάβολο, νὰ συλλέγεις ὅμως ἐὰν καμμιὰ φορὰ εἶπε καὶ ἔκανε κάτι καλό. Καὶ ἂν ἐπιμένεις στὴν ἀνάμνηση αὐτῶν, γρήγορα θὰ καταργήσεις τὴν ἔχθρα. Καὶ ὅταν πρόκειται νὰ τὸν κατηγορήσεις καὶ νὰ συζητήσεις μαζί του, πρῶτα νὰ ἀποβάλεις τὸ πάθος καὶ νὰ σβήσεις τὸ θυμό, καὶ ὕστερα νὰ τοῦ ζητᾶς εὐθύνες καὶ νὰ τὸν ἐλέγχεις, καὶ ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ τὸν νικήσεις εὔκολα. Γιατί, ὄντας θυμωμένοι, δὲν θὰ μπορέσουμε ποτὲ νὰ ποῦμε οὔτε νὰ ἀκούσουμε κάτι τὸ καλό· ἐνῶ ὅταν ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ πάθος, οὔτε ἐμεῖς θὰ ποῦμε ποτὲ λόγο σκληρό, οὔτε θὰ ἀκούσουμε ἄλλους νὰ λένε τέτοιους. Γιατὶ συνήθως δὲν μᾶς ἐξαγριώνει τόσο ἡ φύση αὐτῶν ποὺ λέγονται, ὅσο ἡ προκατάληψη τῆς ἔχθρας. Πολλὲς φορὲς δηλαδὴ ἀκούοντας ἀπὸ φίλους ποὺ παίζουν ἢ χαριεντίζονται τὶς ἴδιες βρισιές, ἢ ἀκόμα ἀκούοντάς τις ἀπὸ μικρὰ παιδιά, ὄχι μόνο δὲν πάθαμε κάτι τὸ ἀηδιαστικὸ οὔτε ἐξαγριωθήκαμε, ἀλλὰ καὶ γελάσαμε καὶ διασκεδάσαμε· γιατὶ δὲν τὶς ἀκούσαμε μὲ διεστραμμένη διάθεση, οὔτε μὲ ψυχὴ προκατειλημμένη ἀπὸ θυμό. Ὥστε καὶ στὴν περίπτωση τῶν ἐχθρῶν, ἂν σβήσεις τὸ θυμό, ἂν βγάλεις τὴν ἔχθρα, δὲν θὰ μπορέσει τίποτα ἀπὸ ὅσα λέγοντα νὰ σὲ στενοχωρήσει.

8. Καὶ γιατί λέω ὅσα λέγονται; Οὔτε καὶ ὅσα γίνονται θὰ σὲ λυπήσουν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸν τὸν μακάριο· διότι βλέποντας τὸν ἐχθρὸ νὰ ὁπλίζεται ἐναντίον τῆς σωτηρίας του καὶ νὰ κάνει τὰ πάντα γι' αὐτό, ὄχι μόνο δὲν ἐξοργιζόταν, ἀλλὰ τὸν συμπαθοῦσε περισσότερο· ὅσο περισσότερο τὸν ἐπιβουλευόταν, τόσο περισσότερο αὐτὸς τὸν ἔκλαιε.

ὁ πάσχων κακῶς, ἀλλ' ὁ ποιῶν, οὗτός ἐστι δακρύων ἄξιος καὶ θρήνων, ἑαυτὸν καταβλάπτων. Διὰ τοῦτο καὶ μακρὰν πρὸς αὐτὸν συνέθηκεν ἀπολογίαν, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως καὶ αὐτὸν ἀπολογήσασθαι παρεσκεύασε μετὰ δακρύων καὶ θρήνων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνῴμωξε καὶ πικρὰν ἀφῆκε φωνὴν καὶ μέγα ἀνωλόλυξεν, ἄκουσον τί φησι· «δίκαιος σὺ ὑπὲρ ἐμέ, ὅτι σὺ μὲν ἀνταπέδωκάς μοι ἀγαθά, ἐγὼ δ' ἀνταπέδωκά σοι κακά». Ὁρᾷς πῶς καὶ τῆς οἰκείας κακίας καταγινώσκει, καὶ τὴν ἀρετὴν ἀνυμνεῖ τοῦ δικαίου, καὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντος ἀπολογεῖται;

Οὕτω καὶ σὺ ποίησον. Ἐπειδὰν λάβῃς τὸν ἐχθρόν, μὴ κατηγορήσῃς, ἀλλ' ἀπολόγησαι, ἵνα παρασκευάσῃς ἐκεῖνον ἑαυτοῦ κατηγορῆσαι. Ἂν μὲν γὰρ ἡμεῖς κατηγορῶμεν, τραχύνεται, ἂν δ' ἀπολογησώμεθα, ἐντρεπόμενος ἡμῶν τὴν ἐπιείκειαν, αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορήσει λοιπόν. Καὶ οὕτως ὅ τε ἔλεγχος ἀνύποπτος γίνεται, ἐκεῖνός τε τῆς πονηρίας ἀπαλλάττεται πάσης. Ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα συνέβη· καὶ κατηγορεῖ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ὁ ἀδικήσας, τοῦ ἠδικημένου σιγῶντος. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, 'εἰργάσω εἰς ἐμὲ ἀγαθά', ἀλλ', «ἀνταπέδωκάς μοι ἀγαθά»· τουτέστιν. Ἀντὶ τῆς ἐπιβουλῆς, ἀντὶ τῆς σφαγῆς, ἀντὶ τῶν μυρίων κακῶν ἐκείνων, εὐεργεσίαις ἡμᾶς ἠμείψω μεγάλαις. Ἐγὼ δ' οὐδ' οὕτως ἐγενόμην βελτίων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς εὐεργεσίας ἐκείνας ἐπέμεινα τῇ πονηρίᾳ· καὶ οὐδ' οὕτω μετεβάλου, ἀλλὰ διέμεινας τὸν σαυτοῦ διατηρῶν τρόπον καὶ πάλιν ἡμᾶς ἐπιβουλεύοντας εὐεργετῶν. Πόσων οὐκ ἂν εἴη στεφάνων ἄξιος καθ' ἕκαστον τῶν ῥημάτων τούτων ὁ Δαυΐδ; Εἰ γὰρ καὶ τὸ στόμα αὐτὰ ἐφθέγγετο τοῦ Σαούλ, ἀλλ' ἡ σοφία καὶ ἡ τέχνη τοῦ Δαυΐδ εἰς τὴν ἐκείνου κατεφύτευσεν αὐτὰ ψυχήν.

«Καὶ ἀπήγγειλάς μοι σήμερον», φησίν, «ἃ ἐποίησάς μοι ἀγαθά, ὡς ἀπέκλεισέ με Κύριος σήμερον εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ οὐκ ἀπέκτεινάς με». Καὶ ἑτέραν αὐτῷ μαρτυρεῖ πάλιν ἀρετήν, ὅτι εὐεργετήσας οὐκ ἐσίγησεν, οὐδ' ὑπερεῖδεν, ἀλλ' ἐλθὼν εἶπεν, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν διδάξαι, ὅτι τῶν κηδεμόνων ἐστὶ καὶ προνοούντων, οὐ τῶν ἐπιβουλευόντων καὶ πονηρευομένων. Τὸ γὰρ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας λέγειν ἔστιν, ὅπου τὸ κέρδος ἔχει μέγιστον. Ὅταν γὰρ μηδεμιᾶς ὑποθέσεως οὔσης προσφέρῃ τις αὐτὰς καὶ ἀνακηρύττῃ, τῶν ὀνειδιζόντων οὐδὲν ἄμεινον διακείσεται,

---

18. Α' Βασ. 24,18. 19. Α' Βασ. 24,19.

Γιατὶ γνώριζε, γνώριζε καλά, ὅτι ὄχι αὐτὸς ποὺ πάσχει τὰ κακά, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ τὰ κάνει, εἶναι ἄξιος δακρύων καὶ θρήνων, ἐπειδὴ παραβλάπτει τὸν ἑαυτό του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔκανε μακροσκελῆ ἀπολογία πρὸς αὐτὸν καὶ δὲν ἀπομακρύνθηκε, μέχρι ποὺ τὸν ἔκανε κι αὐτὸν νὰ ἀπολογηθεῖ μὲ δάκρυα καὶ θρήνους. Γιατί, ἀφοῦ θρήνησε μεγαλόφωνα καὶ ἔβγαλε διαπεραστικὲς φωνὲς καὶ ἔκλαψε δυνατά, ἄκουσε τί εἶπε· «εἶσαι δίκαιος περισσότερο ἀπὸ μένα, γιατί, ἐνῶ σὺ μοῦ ἔκανες καλά, ἐγὼ σοῦ ἀνταπέδωσα κακά»[18]. Βλέπεις πῶς καὶ τὴ δική του κακία κατηγορεῖ καὶ τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου τὴν ἐξυμνεῖ, καὶ χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν ἀναγκάζει ἀπολογεῖται;

Αὐτὸ κάνε καὶ σύ. Ὅταν συλλάβεις τὸν ἐχθρό, νὰ μὴν τὸν κατηγορήσεις, ἀλλὰ ἀπολογήσου, γιὰ νὰ κάνεις ἐκεῖνον νὰ κατηγορήσει τὸν ἑαυτό του. Γιατί, ἂν τὸν κατηγορήσουμε ἐμεῖς, γίνεται χειρότερος, ἐνῶ ἂν ἀπολογηθοῦμε, ἀπὸ ντροπὴ γιὰ τὴν καλωσύνη μας θὰ κατηγορήσει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του. Ἔτσι καὶ ὁ ἔλεγχος γίνεται ἀνυποψίαστα καὶ ἐκεῖνος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ κάθε κακία. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν ἔγινε καὶ ἐδῶ, καὶ αὐτὸς ποὺ ἀδίκησε κατηγορεῖ μὲ μεγάλη ὁρμή, ἐνῶ ὁ ἀδικημένος σιωπᾶ. Γιατὶ δὲν εἶπε ἁπλῶς, 'μοῦ ἔκανες ἀγαθά', ἀλλὰ «μοῦ ἀνταπέδωσες ἀγαθά»· δηλαδή, ἀντὶ τῆς ἐπιβουλῆς, ἀντὶ τῆς σφαγῆς, ἀντὶ τῶν μυρίων ἐκείνων κακῶν, μὲ ἀντάμειψες μὲ μεγάλες εὐεργεσίες. Ἐνῶ ἐγὼ οὔτε καὶ ἔτσι ἔγινα καλύτερος, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς εὐεργεσίες ἐπέμεινα στὴν κακία· καὶ οὔτε ἔτσι ἄλλαξες, ἀλλὰ ἐξακολούθησες νὰ διατηρεῖς τὸν τρόπο σου καὶ νὰ μᾶς εὐεργετεῖς, ἂν καὶ σὲ ἐπιβουλευόμουν. Πόσα στεφάνια δὲν θὰ ἄξιζε ὁ Δαβὶδ γιὰ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; Γιατί, ἂν καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε τὸ στόμα τοῦ Σαούλ, ὅμως ἡ σοφία καὶ ἡ δεξιοτεχνία τοῦ Δαβὶδ τὰ φύτεψε βαθειὰ στὴν ψυχὴ ἐκείνου.

«Καὶ μοῦ ἀνήγγειλες σήμερα», λέει, «τὰ καλὰ ποὺ μοῦ ἔκανες, ὅτι μὲ ἔστειλε σήμερα ὁ Κύριος στὰ χέρια σου καὶ σὺ δὲν μὲ σκότωσες»[18]. Καὶ ἄλλη πάλι ἀρετὴ τοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔπαυσε νὰ τὸν εὐεργετεῖ, οὔτε τὸν περιφρόνησε, ἀλλὰ ἦρθε καὶ τοῦ εἶπε, χωρὶς αὐτὸ νὰ τὸ κάνει γιὰ ἐπίδειξη, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξει καὶ νὰ διδάξει μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸν φροντίζουν καὶ ἐνδιαφέρονται γι' αὐτόν, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονται καὶ σκέφτονται κακὰ ἐναντίον του. Γιατὶ τὸ νὰ λὲς τὶς δικές σου εὐεργεσίες ἐπιτρέπεται ἐκεῖ ποὺ τὸ κέρδος εἶναι πολὺ μεγάλο. Διότι ὅταν, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κανένας λόγος, τὶς διαδίδει κανεὶς αὐτὲς καὶ τὶς δια-

ὅταν δὲ βουλόμενος πεῖσαι τὸν διεφθαρμένον καὶ πονηρὰν περὶ αὐτοῦ πρόληψιν ἔχοντα τοῦτο ποιῇ, κηδεμών ἐστι καὶ εὐεργέτης, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Δαυΐδ ἐποίησεν, οὐ τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης ἐρῶν, ἀλλὰ τὸν ἐρριζωμένον ἐν αὐτῷ θυμὸν ἀνασπάσαι βουλόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο γοῦν αὐτὸν ἐπῄνεσεν, ὅτι καὶ εὐεργέτησε καὶ τὴν εὐεργεσίαν εἶπεν.

Εἶτα, ζητῶν ἀμοιβὴν καὶ οὐδεμίαν ἔχων τῶν γεγενημένων ἴσην εὑρεῖν, τὸν Θεὸν αὐτὸν αὐτῷ δίδωσιν ὀφειλέτην, οὑτωσὶ λέγων· «ὅτι, εἰ εὕροι τις τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ ἐν θλίψει καὶ ἐκπέμψει αὐτὸν ἐν ὁδῷ ἀγαθῇ, καὶ Κύριος ἀνταποδῷ αὐτῷ ἀγαθά, καθὼς πεποίηκας σὺ σήμερον». Τί γὰρ καὶ εἶχεν ἄξιον ἀποδοῦναι τῶν εὐεργεσιῶν, εἰ καὶ βασιλείαν ἔδωκε καὶ τὰς πόλεις ἁπάσας; Οὐ γὰρ πόλεις ἁπλῶς καὶ βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἐχαρίσατο ὁ Δαυΐδ, οὗτος δὲ ψυχὴν ἀντιδοῦναι ἑτέραν οὐκ εἶχε. Διὰ τοῦτο αὐτὸν τῷ Θεῷ παραπέμπει καὶ ταῖς ἐκεῖθεν γεραίρει ἀμοιβαῖς, τοῦτόν τ' ἐπαινῶν καὶ παιδεύων ἅπαντας, ὅτι τότε μείζους ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ κείσονται αἱ ἀντιδόσεις, ὅταν μυρία τοὺς ἐχθροὺς ἀγαθὰ ποιήσαντες, τὰ ἐναντία ἀπολάβωμεν. Εἶτά φησιν, ὅτι «ἰδοὺ ἐγὼ γινώσκω, ὅτι βασιλεύων βασιλεύσεις, καὶ στήσεται ἡ βασιλεία Ἰσραὴλ ἐν χειρί σου. Καὶ νῦν ὄμοσόν μοι κατὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα μὴ ἐξολοθρεύσῃς τὸ σπέρμα μου ὀπίσω μου, καὶ μὴ ἀφανίσῃς τὸ ὄνομά μου ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου». Καὶ πόθεν γινώσκεις, εἰπέ μοι, τοῦτο; Παρὰ σοὶ τὰ στρατόπεδα, παρὰ σοὶ τὰ χρήματα, τὰ ὅπλα, αἱ πόλεις, οἱ ἵπποι, οἱ στρατιῶται, ἅπασα τῆς βασιλικῆς παρασκευῆς ἡ δύναμις, οὗτος δὲ ἔρημος καὶ γυμνός, ἄπολις καὶ ἀνέστιος, ἄοικος. Πόθεν οὖν ταῦτα λέγεις, εἰπέ μοι; Ἀπ' αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ τρόπου. Οὐ γὰρ ἂν ὁ γυμνὸς καὶ ἄοπλος καὶ ἔρημος ἐμοῦ τοῦ καθωπλισμένου καὶ τοσαύτην περιβεβλημένου δύναμιν περιεγένετο, εἰ μὴ τὸν Θεὸν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, ὁ δὲ τὸν Θεὸν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, πάντων ἐστὶν ἰσχυρότερος. Εἶδες οἷα φιλοσοφεῖ μετὰ τὴν ἐπιβουλὴν ὁ Σαούλ; εἶδες πῶς δυνατὸν ἅπασαν ἀποπτύσαι πονηρίαν καὶ μεταβαλέσθαι καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπανελθεῖν; Μὴ τοίνυν καταρρᾳθυμῶμεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας. Κἂν γὰρ πρὸς αὐτὰ κατενεχθῶμεν τῆς κακίας τὰ βάραθρα, δυνατὸν ἑαυτοὺς ἀνακτήσασθαι πάλιν, καὶ γενέσθαι βελτίους, καὶ πᾶσαν ἀποθέσθαι κακίαν.

θ'. Εἶτα τί φησιν; «Ὄμοσόν μοι κατὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα μὴ ἐξολο-

---

20. Α' Βασ. 24,20. 21. Α' **Βασ. 24,**21–22.

κηρύττει, δὲν φέρεται καθόλου καλύτερα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βρίζουν. Ἐνῶ ὅταν θέλει νὰ πείσει τὸν διεστραμμένο καὶ τὸ κάνει αὐτὸ ἔχοντας κακὴ γι' αὐτὸν προκατάληψη, τότε εἶναι κηδεμόνας καὶ εὐεργέτης του. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ ὁ Δαβίδ, γιατὶ δὲν ἐπιζητοῦσε νὰ δοξασθεῖ ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἤθελε νὰ βγάλει τὸ θυμὸ ποὺ ἦταν ριζωμένος μέσα του. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἐπήνεσε γιὰ τὴν εὐεργεσία ποὺ τοῦ ἔκανε καὶ ἀνέφερε καὶ τὴν εὐεργεσία.

Ἔπειτα, ἀναζητώντας ἀμοιβὴ καὶ μὴ μπορώντας νὰ βρεῖ καμμιὰ ἰσάξια πρὸς αὐτὰ ποὺ ἔχουν γίνει, τοῦ δίνει ὀφειλέτη τὸ Θεό, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «ἐὰν κάποιος βρεῖ τὸν ἐχθρό του θλιμμένο καὶ τὸν στείλει σὲ δρόμο καλό, ὅπως ἔκανες ἐσὺ σήμερα, ὁ Κύριος θὰ τοῦ ἀνταποδώσει ἀγαθά»[20]. Τί ἀντάξιο δηλαδὴ εἶχε νὰ δώσει γιὰ τὶς εὐεργεσίες, ἔστω καὶ ἂν τοῦ ἔδινε τὴ βασιλεία καὶ ὅλες τὶς πόλεις; Γιατὶ ὄχι μόνο τὶς πόλεις καὶ τὴ βασιλεία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ ζωή του τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ Δαβίδ· καὶ αὐτὸς δὲν εἶχε ἄλλη ζωὴ γιὰ νὰ τοῦ τὴν ἀνταποδώσει. Γι' αὐτὸ τὸν παραπέμπει στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἐγκωμιάζει μὲ τὶς ἀμοιβὲς ποὺ θὰ ἔχει ἀπὸ ἐκεῖ, ἐπαινώντας αὐτὸν καὶ διδάσκοντας ὅλους, ὅτι τότε θὰ εἶναι μεγαλύτερες οἱ ἀνταποδόσεις ἀπὸ τὸ Θεό, ὅταν, κάνοντας μύρια καλὰ στοὺς ἐχθρούς μας, ἀπολαύσουμε τὰ ἀντίθετα. Ἔπειτα λέει· «ἐγὼ βέβαια γνωρίζω ὅτι θὰ βασιλεύσεις καὶ θὰ ἀναδειχθεῖ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰσραὴλ στὰ χέρια σου. Καὶ τώρα ὁρκίσου σὲ μένα στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ὅτι δὲ θὰ ἐξολοθρεύσεις τὸ ὄνομά μου ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου»[21]. Καὶ ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις, πές μου, αὐτό; Σὲ σένα βρίσκονται τὰ στρατόπεδα, τὰ χρήματα, τὰ ὅπλα, τὰ ἄλογα, οἱ στρατιῶτες, ὅλη ἡ δύναμη τῆς βασιλικῆς προετοιμασίας, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἔρημος καὶ γυμνός, χωρὶς πόλη καὶ ἑστία, χωρὶς σπίτι. Ἀπὸ ποῦ, πές μου, τὰ συμπεραίνεις αὐτὰ ποὺ λές; Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἐνέργειά του. Γιατὶ αὐτὸς ὁ γυμνὸς καὶ ἄοπλος καὶ ἔρημος δὲν θὰ μποροῦσε νὰ νικήσει ἐμένα τὸν καλὰ ὁπλισμένο καὶ μὲ τόση δύναμη, ἂν δὲν εἶχε μαζί του τὸ Θεό, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὸ Θεὸ μαζί του, εἶναι πιὸ ἰσχυρὸς ἀπὸ ὅλους. Εἶδες τί πράγματα σκέφτεται μετὰ τὴν ἐπιβουλή του ὁ Σαούλ; εἶδες πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποστραφεῖ ὅλη τὴν κακία του καὶ νὰ μεταβληθεῖ καὶ νὰ ἐπανέλθει στὸ καλύτερο; Ἂς μὴ παραμελοῦμε λοιπὸν τελείως τὴ σωτηρία μας. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα κατεβοῦμε στὰ ἴδια τὰ βάραθρα τῆς κακίας, εἶναι δυνατὸ νὰ ἀνακτήσουμε τοὺς ἑαυτούς μας καὶ νὰ γίνουμε καλύτεροι καὶ νὰ ἀποβάλλουμε κάθε κακία.

9. Ἔπειτα τί λέει· «ὁρκίσου μου στὸν Κύριο, ὅτι δὲ θὰ ἐξολοθρεύ-

θρέσης τὸ σπέρμα μου ὀπίσω μου, καὶ μὴ ἀφανίσῃς τὸ ὄνομά μου ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου». Δέησιν ὁ βασιλεὺς τῷ ἰδιώτῃ προσάγει καὶ ἱκετηρίαν τίθησι ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ὑπὲρ τῶν παίδων τῶν ἑαυτοῦ παρακαλῶν τὸν φυγάδα. Καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Δαυΐδ ἀρετῆς τεκμήριον, τὸ περὶ τῶν τοιούτων θαρρῆσαι τὸν ἐχθρόν. Εἰ δ' ὅρκον ἀπαιτεῖ, οὐκ ἀπιστῶν τῷ τρόπῳ τοῦ Δαυΐδ, ἀλλ' ἐννοῶν ὅσα εἰς αὐτὸν εἰργάσατο κακά. «Ὁμοσόν μοι, μὴ ἀφανίσαι τὸ σπέρμα μου ὀπίσω μου». Ἐπίτροπον τὸν πολέμιον καταλιμπάνει τῶν ἑαυτοῦ παίδων καὶ ταῖς ἐκείνου χερσὶν ἐντίθησι τὰ ἔκγονα, μονονουχὶ τῆς δεξιᾶς αὐτῶν λαβόμενος διὰ τῶν ρημάτων τούτων καὶ τὸν Θεὸν μεσίτην εἰσάγων.

Τί οὖν ὁ Δαυΐδ; Ἆρα κἂν μικρὸν εἰρωνεύσατο πρὸς ταῦτα; Οὐδαμῶς· ἀλλ' εὐθέως ἐπένευσε καὶ τὴν χάριν ἔδωκε· καὶ τελευτήσαντος τοῦ Σαούλ, οὐ μόνον οὐκ ἀπέκτεινεν, ἀλλὰ καὶ πλέον, ὧν ὡμολόγησε, τότε παρέσχε. Τὸν γὰρ ἔκγονον τὸν τούτου, χωλὸν ὄντα καὶ πεπηρωμένον τὸ σκέλος, εἰς τὴν οἰκίαν εἰσήγαγε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὁμοτρέπεζον ἐποίησε καὶ τῆς μεγίστης ἠξίωσε τιμῆς· καὶ οὐκ ἠρυθρία, οὐδ' ἐνεκαλύπτετο, οὐδὲ τὴν τράπεζαν ἐνόμιζε καταισχυνθῆναι τὴν βασιλικὴν τῇ πηρώσει τοῦ παιδός, ἀλλ' ἐνεκαλλωπίζετο καὶ ἐνηβρύνετο μᾶλλον. Καὶ γὰρ ἕκαστος τῶν συνδειπνούντων αὐτῷ, μεγάλην φιλοσοφίας διδασκαλίαν λαμβάνων ἀπῄει. Ὁρῶν γὰρ τὸν ἔκγονον τοῦ Σαούλ, τοῦ τοσαῦτα κακὰ εἰργασαμένου τὸν Δαυΐδ, τοσαύτης ἀπολαύοντα παρ' αὐτῷ τιμῆς, εἰ καὶ πάντων θηρίων ἀγριώτερος ἦν, αἰσχυνόμενος καὶ ἐρυθριῶν πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐχθροὺς ἐσπένδετο. Καίτοι εἰ καὶ ἑτέρωθεν αὐτῷ τροφὴν ἐπέταξε καὶ σιτηρέσιον ὥρισε τεταγμένον πολύ, μέγα ἦν, τὸ δὲ καὶ εἰς αὐτὴν αὐτὸν ἀγαγεῖν τὴν τράπεζαν ὑπερβολὴν ἔχει φιλοσοφίας. Ἴστε γὰρ δήπου, ὡς οὐ σφόδρα εὔπορον ἐχθρῶν παῖδας φιλεῖν. Τί λέγω φιλεῖν; Μὴ μισεῖν μὲν οὖν, μηδ' ἐλαύνειν. Πολλοὶ γοῦν καὶ τελευτησάντων τῶν ἐχθρῶν εἰς τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνων τὴν πρὸς ἐκείνους ἀφῆκαν ὀργήν. Ἀλλ' οὐχ ὁ γενναῖος οὗτος, ἀλλὰ καὶ ζῶντα τὸν πολέμιον διετήρησε, καὶ ἀπελθόντος ἐκείνου, τὴν περὶ ἐκείνου εὔνοιαν εἰς τοὺς παῖδας ἐνεδείξατο. Τί τῆς τραπέζης τῆς ἐκείνου ἁγιώτερον, ἣν ἐχθροῦ παῖδες ἐκύκλουν καὶ ἐχθροῦ σφαγέως; τί τῆς εὐωχίας ἐκείνης πνευματικώτερον, ἐν ᾗ τοσαῦται ἔβρυον εὐλογίαι; Ἀγγέλου μᾶλλον, ἢ ἀνθρώ-

---

22. Β' Βασ. 9,1–13. Πρόκειται γιὰ τὸν γιὸ τοῦ Ἰωανὰθ ποὺ τὸ ὄνομά του ἦταν Μεμφιβοσθέ.

σεις τοὺς ἀπογόνους μου μετὰ ἀπὸ μένα, καὶ δὲν θὰ ἐξαφανίσεις τὸ ὄνομά μου ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου». Κάνει παράκληση ὁ βασιλιὰς στὸν ἰδιώτη καὶ καταθέτει αἴτηση, αὐτὸς ποὺ φορεῖ τὸ βασιλικὸ διάδημα, παρακαλώντας τὸν φυγάδα γιὰ τὰ παιδιά του. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς ἀρετῆς τοῦ Δαβίδ, τὸ ὅτι ὁ ἐχθρὸς πῆρε τὸ θάρρος νὰ τοῦ μιλήσει γι' αὐτά. Ἐὰν ἀπαιτεῖ ὅρκο, δὲν τὸ κάνει ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη στὴ συμπεριφορὰ τοῦ Δαβίδ, ἀλλά, σκεπτόμενος ὅσα κακὰ ἔκανε εἰς βάρος του. «Ὁρκίσου μου ὅτι δὲ θὰ ἐξαφανίσεις τοὺς ἀπογόνους μου μετὰ ἀπὸ μένα». Ἀφήνει ἐπίτροπο τῶν παιδιῶν του τὸν ἐχθρό του καὶ ἐναποθέτει στὰ χέρια ἐκείνου τὰ ἐγγόνια του, παίρνοντάς τα κατὰ κάποιο τρόπο ἀπὸ τὸ χέρι μὲ τὰ λόγια αὐτά, καὶ βάζοντας ἐγγυητὴ τὸ Θεό.

Τί κάνει τότε ὁ Δαβίδ; Μήπως ἔστω καὶ γιὰ λίγο τὸν εἰρωνεύτηκε γι' αὐτά; Καθόλου· ἀλλ' ἀμέσως συγκατένευσε καὶ ἔδωσε τὴ χάρη, καὶ ὅταν πέθανε ὁ Σαούλ, ὄχι μόνο δὲν τὰ σκότωσε, ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς τοὺς ἔδωσε περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι εἶχε ὑποσχεθεῖ. Γιατὶ τὸν ἐγγονό του, ποὺ ἦταν κουτσὸς μὲ ἀκρωτηριασμένο τὸ ἕνα σκέλος του[22], τὸν πῆρε στὸ σπίτι του καὶ τὸν ἔκανε ὁμοτράπεζο καὶ τόν ἐτίμησε μὲ τὸ μεγαλύτερο ἀξίωμα· καὶ οὔτε ντρεπόταν, οὔτε ἀπέκρυπτε τὰ αἰσθήματά του, οὔτε θεωροῦσε ὅτι προσβαλλόταν τὸ βασιλικὸ τραπέζι μὲ τὴν ἀναπηρία τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον καυχῶταν καὶ καμάρωνε. Γιατὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ συνδειπνοῦσαν μαζί του ἔφευγε παίρνοντας ἕνα μεγάλο μάθημα ἀνεξικακίας. Βλέποντας δηλαδὴ τὸν ἐγγονὸ τοῦ Σαούλ, ὁ ὁποῖος τόσα κακὰ εἶχε κάνει στὸ Δαβίδ, νὰ ἔχει τόσες τιμές, καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν πιὸ ἄγριος ἀπ' ὅλα τὰ θηρία, ντροπιασμένος καὶ κατακόκκινος συμβιβαζόταν μὲ ὅλους τοὺς ἐχθρούς του. Ἂν καὶ βέβαια κι ἂν ἀκόμα διέταζε μὲ ἄλλο τρόπο νὰ τοῦ δίνουν νὰ τρώει, καὶ ὅριζε καθορισμένη ἄφθονη τροφή, θὰ ἦταν μεγάλο αὐτό· ὅμως τὸ ὅτι τὸν δέχθηκε στὸ ἴδιο τραπέζι, ἔδειχνε ὑπερβολικὴ ἀνεξικακία. Γιατὶ βέβαια γνωρίζετε ὅτι ἕνας εὔπορος δὲν ἀγαπᾶ πολὺ τὰ παιδιὰ τῶν ἐχθρῶν του. Τί λέω ἀγαπᾶ; Νὰ μὴ τὰ μισεῖ τοὐλάχιστον καὶ νὰ μὴ τὰ διώχνει. Πολλοὶ μάλιστα καὶ ὅταν πεθάνουν οἱ ἐχθροί τους μεταφέρουν στὰ παιδιά τους τὴν ὀργή τους γιὰ ἐκείνους. Δὲν τὸ ἔκανε ὅμως αὐτὸς ὁ γενναῖος, ἀλλὰ καὶ ὅταν ζοῦσε ὁ ἐχθρὸς τὴν κράτησε, καὶ ὅταν ἐκεῖνος ἔφυγε, τὴν εὔνοιά του γιὰ κεῖνον τὴν ἔδειξε στὰ παιδιά του. Τί πιὸ ἅγιο ἀπὸ τὸ τραπέζι ἐκείνου, ποὺ τὸ περικύκλωναν τὰ παιδιὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μάλιστα ἐχθροῦ σφαγέα; Τί πιὸ πνευματικὸ ἀπὸ τὴν εὐωχία ἐκείνη, στὴν

που συγκροτοῦντος ἦν. Τὸ γὰρ ἀσπάζεσθαι καὶ φιλεῖν τοὺς παῖδας τοῦ μυριάκις αὐτὸν ἀνελεῖν ἐπιχειρήσαντος, καὶ οὕτω τὴν ζωὴν καταλύσαντος, εἰς ἐκεῖνον αὐτὸν τελεῖν ποιεῖ τὸν χορόν.

Τοῦτο καὶ σὺ ποίησον, ἀγαπητέ, καὶ ζώντων καὶ τελευτώντων τῶν ἐχθρῶν τοὺς παῖδας θεραπεύων· ζώντων μέν, ἵνα τῷ τρόπῳ τούτῳ καταλλάξῃς αὐτῶν τοὺς πατέρας, ἀπελθόντων δὲ τοὺς παῖδας θεραπεύων, ἵνα παρὰ τοῦ Θεοῦ πολλὴν ἐπισπάσῃ τὴν εὔνοιαν καὶ μυρίους ἀναδήσῃ στεφάνους καὶ μυρίας δέξῃ παρὰ πάντων εὐχάς, οὐχὶ τῶν εὖ πασχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁρώντων. Τοῦτό σοι κατ' ἐκείνην προστήσεται τὴν ἡμέραν καὶ μεγάλοι συνήγοροί σου εἰ εὐεργετηθέντες ἐχθροὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως ἔσονται, καὶ πολλὰ διαλύσῃ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἀπαιτήσεις τὸν μισθόν. Κἂν μυρία πεπλημμεληκὼς ᾖς, τὴν εὐχὴν ἐκείνην προτεινόμενος τὴν λέγουσαν, «ἄφετε τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν», μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας τὴν ἄφεσιν λήψῃ τῶν ἡμαρτημένων ἁπάντων, καὶ ἐνταῦθα δὲ μετὰ χρηστῆς βιώσῃ τῆς ἐλπίδος καὶ πάντας ἕξεις εὐνοϊκῶς πρὸς σὲ διακειμένους. Οἱ γὰρ ὁρῶντες ὅτι τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἐκείνων παῖδας οὕτω φιλεῖς, πῶς οὐχ αἱρήσονται φίλοι γενέσθαι καὶ ἐπιτήδειοι καὶ πάνθ' ὑπὲρ σοῦ καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν; Ὅταν οὖν τοσαύτης μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς εὐνοίας ἀπολαύῃς, οὕτω δὲ πάντας ἔχῃς τἀγαθά σοι συνευχομένους ἅπαντα, τίνος αἰσθήσῃ λυπηροῦ, τίνων δ' οὐ βιώσεις μακαριώτερον βίον;

Ταῦτα μὴ ἐνταῦθα θαυμάζωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξελθόντες φυλάττωμεν, καὶ περιελθόντες καὶ διερευνησάμενοι τοὺς ἐχθροὺς ἕκαστος τοὺς ἑαυτοῦ, καταλλάξωμεν ἡμῖν ἑαυτοῖς καὶ φίλους ποιήσωμεν γνησίους. Κἂν ἀπολογήσασθαι δέῃ καὶ συγγνώμην αἰτῆσαι παρ' ἐκείνων, μὴ παραιτώμεθα, κἂν αὐτοὶ ὦμεν ἠδικημένοι. Οὕτω μείζων ἡμῖν ὁ μισθός, οὕτω πλείων ἡ παρρησία, οὕτω τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτευξόμεθα πάντως, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

23. Ματθ. 6,14.

ὁποία ὑπῆρχαν τόσες πολλὲς εὐλογίες; Ἦταν σὰν νὰ τὸ ἑτοίμαζε ἄγγελος καὶ ὄχι ἄνθρωπος. Γιατί, τὸ νὰ ἀσπάζεται καὶ νὰ φιλᾶ τὰ πόδια ἐκείνου ποὺ μύριες φορὲς ἐπιχείρησε νὰ τὸν σκοτώσει, καὶ νὰ τελειώσει ἔτσι τὴ ζωή του, τὸν κατατάσσει σ' ἐκείνη τὴ χορεία.

Αὐτὸ κάνε καὶ σύ, ἀγαπητέ μου, φροντίζοντας τὰ παιδιὰ τῶν ἐχθρῶν σου καὶ ὅταν αὐτοὶ ζοῦν καὶ ὅταν πεθάνουν. Ὅταν ζοῦν, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ συμφιλιώσεις τοὺς πατέρες τους· ὅταν πάλι πεθάνουν νὰ φροντίζεις γιὰ τὰ παιδιά τους, γιὰ νὰ ἀποσπάσεις μεγάλη εὔνοια ἀπὸ τὸ Θεό, νὰ φορέσεις μύρια στεφάνια καὶ νὰ δεχθεῖς μύριες εὐχὲς ἀπὸ ὅλους, ὄχι μόνο τοὺς εὐεργετουμένους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ σὲ βλέπουν. Αὐτὸ θὰ σὲ στήσει μπροστὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, καὶ θὰ γίνουν μεγάλοι συνήγοροί σου οἱ ἐχθροὶ ποὺ εὐεργετήθηκαν τὸν καιρὸ τῆς κρίσεως, καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά σου θὰ διαγράψεις καὶ θὰ ἀπαιτήσεις τὴν ἀμοιβή. Καὶ ἂν ἀκόμα ἔχεις κάνει μύρια πλημμελήματα, κάνοντας τὴν προσευχὴ ἐκείνη ποὺ λέει, «συγχωρῆστε τοὺς ἐχθρούς σας καὶ ὁ Πατέρας σας θὰ συγχωρήσει τὰ παραπτώματα τὰ δικά σας»[23], θὰ πάρεις μὲ πολλὴ παρρησία τὴ συγχώρηση ὅλων τῶν ἁμαρτημάτων σου, καὶ ἐδῶ ὅμως θὰ ζήσεις μὲ τὴν καλὴ ἐλπίδα καὶ θὰ κάνεις ὅλους νὰ φέρονται ἀπέναντί σου φιλικά. Διότι ὅσοι βλέπουν ὅτι καὶ τὰ παιδιά τους τὰ ἀγαπᾶς τόσο πολύ, πῶς δὲν θὰ προτιμήσουν νὰ γίνουν φίλοι καὶ εὐνοϊκοὶ ἀπέναντί σου καὶ νὰ κάνουν καὶ νὰ ὑποστοῦν τὰ πάντα γιὰ σένα; Ὅταν λοιπὸν ἔχεις τόση εὔνοια ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἔχεις ὅλους νὰ σοῦ εὔχονται ὅλα τὰ ἀγαθά, ποιά στενοχώρια θὰ αἰσθανθεῖς καὶ ἀπὸ ποιούς δὲ θὰ ζήσεις πιὸ εὐτυχισμένη ζωή;

Αὐτὰ ἂς μὴ τὰ θαυμάζουμε ἐδῶ μονό, ἀλλὰ καὶ ὅταν βγοῦμε ἔξω νὰ τὰ τηροῦμε καὶ ἀφοῦ ψάξουμε καὶ βροῦμε ὁ καθένας τοὺς ἐχθρούς του, νὰ τοὺς συμφιλιώσουμε μαζί μας καὶ νὰ τοὺς κάνουμε φίλους ἀληθινούς. Καὶ ἂν χρειαστεῖ νὰ ἀπολογηθοῦμε καὶ νὰ ζητήσουμε συγγνώμη ἀπ' ἐκείνους, νὰ μὴ παραιτηθοῦμε, ἔστω καὶ ἂν εἴμαστε ἀδικημένοι. Ἔτσι θὰ εἶναι μεγαλύτερη ἡ ἀνταμοιβή μας, ἔτσι θὰ εἶναι περισσότερη ἡ παρρησία μας, ἔτσι θὰ ἐπιτύχουμε ὁπωσδήποτε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α΄

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Μὴ φοβοῦ ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ», καὶ περὶ φιλοξενίας.

α. Ἡδὺ μὲν γηπόνῳ τὸ ἄροτρον ἑλκύσαι εἰς καθαρισμὸν τῆς ἀρούρας καὶ τὴν αὔλακα ἀνατεμεῖν καὶ τὰς ἀκάνθας ἀνασπάσαι, καὶ οὕτω τὰ σπέρματα καταβαλεῖν, ἀκάνθης οὐκ οὔσης τῆς λυμαινομένης τὸν σπόρον, πολὺ δὲ ἥδιον τῷ λέγοντι, ὅταν εἰς ἀκοὴν καταβάλλῃ τὰ θεῖα νοήματα θόρυβον οὐκ ἔχουσαν. Διὰ δὴ τοῦτο μετὰ ἡδονῆς ἁπτόμεθα τὸν λόγον, ὅτι τὴν ἄρουραν ταύτην ἐκκεκαθαρμένην ὁρῶμεν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν ὑμῶν οὐ βλέπομεν, ἀλλὰ τὰ ὄμματα ὑμῶν διηνοιγμένα καὶ προανεστηκυῖα ἡ ἀκοὴ σημεῖά μοι δίδωσι τῆς ἔνδοθεν γαλήνης. Εἰς μὲν γὰρ τὸ συνειδὸς ὑμῶν ἐσελθεῖν οὐ δύναμαι, τὰ δὲ ὄμματα ἑστηκότα καὶ μετέωρα γινόμενα φωνὴν ἀφίησιν, ὅτι θόρυβος οὐδεὶς ἔνδον ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον βοᾶτε μετὰ προθυμίας· κατάβαλλε τὰ σπέρματα, ὑποδεχόμεθα ὅπερ ἂν καταβάλῃς, διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ καρποῦ· πᾶσαν γὰρ φροντίδα βιωτικὴν ἐξεώσαμεν τῆς διανοίας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ βαθυτέρων ἀεὶ ἅπτομαι νοημάτων, θαρρῶν τῇ εὐγενείᾳ τῆς ἀρούρας. Οὐ γὰρ δὴ σοφὸν διδάσκαλον ἡ Γραφὴ ζητεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ συνετὸν ἀκροατήν. Διὰ τοῦτο μακαρίζω μὲν ὑμᾶς, μακαρίζω δὲ καὶ ἐμαυτόν. «Μακάριος» γάρ φησιν, «ὁ λέγων εἰς ὦτα ἀκουόντων», καί, «μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Οὐκοῦν εἰς ὑμᾶς τοὺς μετὰ προθυμίας παραγενομένους καταβαλοῦμεν τὰ νοήματα. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες νῦν ἐν ἀγοραῖς καὶ βιωτικαῖς φροντίσι κατασήπονται, ὑμεῖς δέ, τῆς γῆς ὑψηλότεροι γινόμενοι, τὰ νοήματα νοερὰ δέχεσθε· κἀκεῖνοι μὲν τῇ δούλῃ δουλεύουσι, τῆς σαρκὸς ἐπιμελούμενοι, ὑμεῖς δὲ τὴν εὐγενῆ καὶ ἐλευθέραν ψυχὴν καλλωπίζοντες, διατηρεῖτε.

Ποῦ γὰρ διατρίβεις, ἄνθρωπε, νῦν; Ἐν ἀγορᾷ. Ἵνα τί συναγάγῃς; Βόρβορον καὶ πηλόν. Ἐλθέ, λάβε μύρον παρ' ἐμοῦ. Τί συνάγεις χρήματα ἀπολλύμενα, φιλαργυρίαν τὴν τύραννον, ἀρχὰς τὰς ἀπολλυμένας, πε-

---

1. Ψαλμ. 48,17. 2. Σοφ. Σειρ. 25,9. 3. Ματθ. 5,6.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΔΑΒΙΔ ΠΟΥ ΛΕΓΕΙ

«Μὴ φοβᾶσαι ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του»[1], καὶ περὶ φιλοξενίας.

1. Εἶναι εὐχάριστο στὸν γεωργὸ νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ ἀλέτρι γιὰ νὰ καθαρίσει τὸ χωράφι, νὰ χαράξει τὸ αὐλάκι, νὰ ξερριζώσει τὰ ἀγκάθια καὶ νὰ σπείρει τοὺς σπόρους, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἀγκάθια ποὺ καταστρέφουν τὸ σπόρο, ὅμως ἀκόμα πιὸ εὐχάριστο εἶναι στὸν ὁμιλητή, ὅταν βάζει τὰ θεῖα νοήματα σὲ ἀκοὴ ποὺ δὲν ἔχει θόρυβο. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μὲ εὐχαρίστηση ἀρχίζω τὸν λόγο, ἐπειδὴ βλέπω τὸ χωράφι αὐτὸ καθαρό. Γιατί, ἂν καὶ δὲν βλέπω τὴ σκέψη σας, ἀλλὰ τὰ ἀνοιγμένα μάτια σας καὶ τὰ τεντωμένα αὐτιά σας μοῦ δίνουν σημάδια τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης σας. Στὴ συνείδησή σας βέβαια δὲν μπορῶ νὰ μπῶ, τὰ μάτια σας ὅμως στημένα καὶ ἀνοιχτὰ καθὼς εἶναι λένε ὅτι κανένας θόρυβος δὲν ὑπάρχει μέσα, ἀλλὰ μᾶλλον φωνάζετε μὲ προθυμία· ρίξε τὸν σπόρο, δεχόμαστε εὐχαρίστως ὅ,τι καὶ νὰ σπείρεις, ἐπειδὴ ἐλπίζουμε στὸν καρπό· γιατὶ ἔχουμε διώξει κάθε βιωτικὴ φροντίδα ἀπὸ τὴ σκέψη μας. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχίζω ὅλο καὶ πιὸ βαθειὰ νοήματα, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴν εὐγένεια τοῦ χωραφιοῦ. Γιατὶ ἡ Γραφὴ δὲν ζητᾶ μόνο σοφὸ δάσκαλο, ἀλλὰ καὶ συνετὸ ἀκροατή. Γι' αὐτὸ μακαρίζω βέβαια ἐσᾶς, ἀλλὰ μακαρίζω καὶ τὸν ἑαυτό μου. Γιατὶ λέει, «εἶναι μακάριος αὐτὸς ποὺ μιλάει σὲ αὐτιὰ ἀνθρώπων ποὺ ἀκοῦνε»[2], καὶ «μακάριοι αὐτοὶ ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη»[3]. Σὲ σᾶς λοιπόν, ποὺ μὲ προθυμία ἤρθατε, θὰ σπείρω τὰ θεῖα νοήματα. Γιατὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι τώρα σαπίζουν μέσα στὶς ἀγορὲς καὶ στὶς βιωτικὲς φροντίδες, ἐνῶ ἐσεῖς, ἀφοῦ ἀνυψωθήκατε πιὸ πάνω ἀπὸ τὴ γῆ, δέχεστε νοερὰ τὰ νοήματα· καὶ ἐκεῖνοι βέβαια, φροντίζοντας γιὰ τὴ σάρκα, ὑπηρετοῦν τὴ δούλα, ἐνῶ ἐσεῖς συντηρεῖτε τὴν εὐγενικὴ καὶ ἐλεύθερη ψυχή, καλλωπίζοντάς την.

Ποῦ βρίσκεσαι, ἄνθρωπέ μου, τώρα; Στὴν ἀγορά; Γιὰ νὰ συγκεντρώσεις τί; Βοῦρκο καὶ πηλό. Ἔλα, πάρε μύρο ἀπὸ ἐμένα. Γιατί συγκεντρώνεις πράγματα ποὺ χάνονται, τὴν τυραννικὴ φιλαργυρία, ἀξιώ-

ριουσίαν τῶν βιωτικῶν φροντίδων, τὴν νῦν οὖσαν καὶ αὔριον οὐκ οὖσαν; Τί δρέπῃ τὰ ἄνθη καὶ ἀφίῃς τὸν καρπόν; τί τρέχεις ὀπίσω τῆς σκιᾶς καὶ οὐ καταλαμβάνεις τὴν ἀλήθειαν; τί διώκεις τὰ ἀπολλύμενα καὶ οὐ ζητεῖς τὰ μένοντα; Ὅτι «πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε· τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Γέγονας εὔπορος χρήμασι; Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὴν ψυχήν; Εὐπορώτερος χρήμασι καὶ πενέστερος τῇ ψυχῇ, κομᾷς τοῖς φύλλοις καὶ πένῃ τῷ καρπῷ. Τί ὄφελος; εἰπέ μοι. Ἔλαβες χρήματα, ἃ μέλλεις ἐνταῦθα καταλιμπάνειν· ἔλαβες ἀρχήν, ἐξ ἧς ἐπιβουλὴ τίκτεται. Ἐλθέ, ἀπόλαυσον λόγων φιλοσόφων· δαπάνησόν σου τὰ ἁμαρτήματα, ἀνάλωσόν σου τὰ παρανομήματα, καθαρόν σου ποίησον τὸ συνειδός, μετάρσιον ποίησον τὸν λογισμόν· γενοῦ ἄγγελος καὶ ἄνθρωπος. Κατάλιπε τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν, καὶ λάβε κοῦφον τὸ πτερὸν τῆς ζωῆς, ἀπάλλαξον σαυτὸν τῶν ὁρατῶν, καὶ κρέμασον σεαυτὸν ἐν τοῖς ἀοράτοις. Ἀνέβα εἰς τοὺς οὐρανούς, χόρευε μετὰ τῶν ἀγγέλων, παράστηθι τῷ βήματι τῷ ἄνω, τῷ ὑψηλῷ· κατάλιπε τὸν καπνὸν καὶ τὴν σκιὰν καὶ τὸν χόρτον καὶ τὴν ἀράχνην· οὐδὲ γὰρ ὄνομα οἶδα ἄξιον τῆς εὐτελείας ταύτης ἐπιθεῖναι. Ταῦτα δὲ λέγω καὶ λέγων οὐ παυσομαι. Ἐλθὲ καὶ γενοῦ ἄνθρωπος, ἵνα μὴ ἐπιψεύδηταί σου ἡ προσηγορία τῆς φύσεως.

Ἆρα συνήκατε τὸ λεχθὲν πρὸς ὑμᾶς; Ἄνθρωπός ἐστι, φησίν, ἀλλ' ἄνθρωπος μὲν τὸ ὄνομα πολλάκις, οὐκ ἄνθρωπος δὲ τὸ φρόνημα. Ὅταν γὰρ ἴδω σε ἀλόγως βιοῦντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ βοῦν; Ὅταν ἴδω σε ἁρπάζοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ λύκον; Ὅταν ἴδω σε πορνεύοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ χοῖρον; Ὅταν ἴδω σε δολερόν, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ὄφιν; Ὅταν ἴδω σε ἰὸν ἔχοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ἀσπίδα; Ὅταν ἴδω σε ἀνόητον, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ὄνον; Ὅταν ἴδω σε μοιχεύοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ἵππον θηλυμανῆ; Ὅταν ἴδω σε ἀπειθῆ καὶ ἀσύνετον, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ λίθον; Ἔλαβες εὐγένειαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, τί προδίδως τὴν ἀρετὴν τῆς φύσεως; Τί ποιεῖς; εἰπέ μοι. Ἕτεροι τέχνην ἔχουσιν ἄνθρωποι, τὰ ἄλογα, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, εἰς ἀνθρώπων εὐγένειαν μετατιθέναι· ψιττακοὺς παιδεύουσι φωνῇ ἀνθρωπίνῃ φθέγγεσθαι καὶ τῇ τέχνῃ τὴν φύσιν βιάζονται· λέοντας ἡμέρους ἐργάζονται, διὰ τῆς

4. Ἡσ. 40,6.

ματα ποὺ χάνονται, περιουσία γεμάτη βιωτικὲς φροντίδες, ἡ ὁποία τώρα ὑπάρχει καὶ αὔριο δὲν ὑπάρχει; Γιατί μαζεύεις τὰ λουλούδια καὶ ἀφήνεις τὸν καρπό; Γιατί τρέχεις πίσω ἀπὸ τὴ σκιὰ καὶ δὲν ἐπιζητεῖς τὴν ἀλήθεια; Γιατί ἐπιδιώκεις αὐτὰ ποὺ χάνονται καὶ δὲν ζητᾶς αὐτὰ ποὺ μένουν; Γιατί, «κάθε σάρκα· εἶναι χορτάρι, καὶ κάθε ἀνθρώπινη δόξα μοιάζει μὲ ἄνθος χορταριοῦ. Ξηράθηκε τὸ χορτάρι καὶ ἔπεσε τὸ ἄνθος· ἐνῶ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου μένει αἰώνια»[4]. Ἔγινες πλούσιος σὲ χρήματα; Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὴν ψυχή; Εἶσαι πλουσιότερος σὲ χρήματα καὶ φτωχότερος στὴν ψυχή· εἶσαι γεμάτος φύλλα, καὶ στερεῖσαι ἀπὸ καρπό. Πές μου, τί τὸ ὄφελος; Πῆρες χρήματα, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἐγκαταλείψεις ἐδῶ· ἀνέλαβες ἐξουσία, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ ἔχθρα. Ἔλα, ἀπόλαυσε λόγια φιλοσόφων· ξόδεψε τὰ ἁμαρτήματά σου, κατανάλωσε τὰ ἀνομήματά σου, καθάρισε τὴ συνείδησή σου, κάνε τὸ λογισμό σου ν' ἀνυψωθεῖ· γίνε ἄγγελος καὶ ἄνθρωπος. Ἐγκατάλειψε τὴ φύση τῆς σάρκας καὶ πάρε τὰ ἀλαφρὰ φτερὰ τῆς ζωῆς, ἀπάλλαξε τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὰ ὁρατὰ καὶ κρέμασε τὸν ἑαυτό σου στὰ ἀόρατα. Ἀνέβα στοὺς οὐρανούς, ψάλε μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, στάσου δίπλα στὸ οὐράνιο βῆμα, τὸ ψηλό· ἐγκατάλειψε τὸν καπνὸ καὶ τὴ σκιὰ καὶ τὸ χορτάρι καὶ τὴν ἀράχνη· γιατὶ δὲ γνωρίζω ποιό ὄνομα νὰ δώσω σ' αὐτὰ τὰ εὐτελῆ πράγματα. Αὐτὰ τὰ λέω καὶ δὲ θὰ παύσω νὰ τὰ λέω. Ἔλα καὶ γίνε ἄνθρωπος, γιὰ νὰ μὴ σὲ ξεγελᾶ ἡ ὀνομασία τῆς φύσεως.

Ἄραγε καταλάβατε αὐτὸ ποὺ σᾶς λέχθηκε; Εἶναι ἄνθρωπος, λέει, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς εἶναι ἄνθρωπος ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, ὄχι ὅμως ἄνθρωπος καὶ στὸ φρόνημα. Γιατί, ὅταν σὲ βλέπω νὰ ζεῖς ἄλογα, πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο καὶ ὄχι βόδι; Ὅταν σὲ βλέπω νὰ ἁρπάζεις, πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο καὶ ὄχι λύκο; Ὅταν σὲ βλέπω νὰ πορνεύεις, πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο καὶ ὄχι γουρούνι; Ὅταν σὲ βλέπω δόλιο, πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο καὶ ὄχι φίδι; Ὅταν σὲ βλέπω νὰ ἔχεις δηλητήριο, πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο καὶ ὄχι ἀσπίδα; Ὅταν σὲ βλέπω ἀνόητο, πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο καὶ ὄχι γαϊδαρο; Ὅταν σὲ βλέπω νὰ μοιχεύεις, πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο καὶ ὄχι ἵππο θηλυμανῆ; Ὅταν σὲ βλέπω ἀπείθαρχο καὶ ἄμυαλο, πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο καὶ ὄχι πέτρα; Ἔλαβες εὐγένεια ἀπὸ τὸ Θεό, γιατί προδίδεις τὴν ἀρετὴ τῆς φύσεώς σου; Τί κάνεις; Πές μου. Ἄλλοι ἄνθρωποι ἔχουν τὸν τρόπο νὰ μεταθέτουν, ὅσο εἶναι δυνατό, τὰ ἄλογα στὴν εὐγένεια τῶν ἀνθρώπων· ἐκπαιδεύουν τοὺς παπαγάλους νὰ μιλοῦν μὲ ἀνθρώπινὴ φωνὴ καὶ μὲ τὴν τέχνη τους παραβιάζουν τὴ φύση· ἐξημερώ-

ἀγορᾶς ἕλκοντες. Τὸν λέοντα ἥμερον ποιεῖς ζῶον ἀτιθάσσευτον, καὶ σαυτὸν λύκου ἀγριώτερον καθιστᾷς; Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι τῶν μὲν ἀλόγων ἕκαστον ἓν ἐλάττωμα ἔχει, ὁ λύκος εἰς τὸ ἁρπακτικόν, ὁ ὄφις εἰς τὸ δολερόν, ἡ ἀσπὶς εἰς τὸ ἰῶδες· ἐπὶ δὲ ἀνθρώπου πονηροῦ οὐκ ἔνι τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ ἓν ἐλάττωμα πολλάκις κέκτηται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ἁρπακτικὸς γίνεται καὶ δολερὸς καὶ ἰώδης καὶ τὰς τῶν ἀλόγων κακίας εἰς τὴν ἑαυτοῦ συνάγει ψυχήν. Πῶς οὖν σε καλέσω ἄνθρωπον, ὃς οὐκ ἔχεις τῆς βασιλείας τὸ σύνθημα, οὐκ ἔχεις τὸ διάδημα, οὐκ ἔχεις τὴν πορφύραν; «Ποιήσωμεν», φησίν, «ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν». Ἐννόησον κατὰ τίνος εἰκόνα ἐγένου, ἄνθρωπε, καὶ μὴ κατενεχθῇς εἰς τὴν τῶν ἀλόγων εὐτέλειαν. Ἐὰν ἴδῃς βασιλέα πορφύραν ῥίψαντα καὶ διάδημα καὶ μετὰ τῶν στρατιωτῶν συναγελαζόμενον καὶ προδιδόντα τὴν ἀρχὴν τὴν ἑαυτοῦ, πῶς καλέσεις τὸν τοιοῦτον βασιλέα; Καὶ σὺ ἄνθρωπος εἶ. Μή μοι οὖν δείξῃς, ὅτι ψυχὴν ἀνθρώπου ἔχεις, ἀλλ' εἰ τὸ φρόνημα ἄνθρωπος εἶ. Ἄρχων εἶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἐν σοὶ ἀλόγων παθῶν δοῦλος ἐγένου;

β'. Καὶ πῶς γένωμαι ἄνθρωπος; φησίν. Εἰ κρατεῖς τῶν λογισμῶν τῆς σαρκός, ἐκείνων τῶν ἀλόγων, εἰ ἐξέβαλες πορνείαν, εἰ ἐξέβαλες ἐπιθυμίαν χρημάτων ἄκαιρον, εἰ ἐξέβαλες τὴν πονηρὰν ἐκείνην τύραννον, εἰ καθαρὸν σαυτοῦ τὸ χωρίον εἰργάσω. Ἀλλὰ πῶς γίνῃ ἄνθρωπος; Ἐὰν ἔλθῃς ὧδε, ὅπου δημιουργοῦνται ἄνθρωποι. Ἐὰν λάβω σε ἵππον, ποιῶ σε ἄνθρωπον· ἐὰν λάβω σε λύκον, ποιῶ σε ἄνθρωπον· ἐὰν λάβω σε ὄφιν, ποιῶ σε ἄνθρωπον, οὐ μεταβάλλων τὴν φύσιν, ἀλλὰ μετατιθεὶς τὴν προαίρεσιν. Ἀλλὰ τί φησι; Τέκνα ἔχω, οἰκίας προΐσταμαι, γυναικὸς ἐπιμελοῦμαι, πενίᾳ κατέχομαι, ἐπὶ τὴν ἀναγκαίαν σπεύδω τροφήν. Σκήψεις ταῦτα καὶ προφάσεις. Εἰ μὲν γὰρ δι' ὅλου σε κατεῖχον ἐνταῦθα καὶ οὐδὲ μικρὰν καιροῦ ῥοπὴν τοῖς ἔξω σε συνεχώρουν ἐκδιδόναι πράγμασιν, εἶχες ἂν ἀπολογήσασθαί μοι καὶ εἰπεῖν, ὅτι τέκνα ἔχω καὶ οἰκίας προΐσταμαι, καὶ καλῶς ἂν ταῦτα ἔλεγες· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ταῦτα λέγειν ἐχρῆν. Ἱκανὸς γάρ σοι ὁ Θεὸς ἐνταῦθα ἀσχολουμένῳ πλείονος εὐπορίας τὰ σὰ πάντα διατυπῶσαι. Νῦν δὲ οὐδὲν τούτων σε ἀναγκάζω, οὐδὲ λέγω, 'Καθ' ἑκάστην ἡμέραν σχόλαζε', ἀλλὰ δεύτερον τῆς ἑβδομάδος. Τί βαρύ, τί φορτικόν; Οὐδὲ ὅλην τὴν ἡμέραν,

5. Γεν. 1,26.

νουν τὰ λιοντάρια καὶ τὰ σέρνουν μέσα στὴν ἀγορά. Ἐξημερώνεις τὸ λιοντάρι, ποὺ εἶναι ζῶο ἀνυπότακτο, καὶ κάνεις τὸν ἑαυτό σου πιὸ ἄγριο καὶ ἀπὸ λύκο; Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα ἔχει ἕνα ἐλάττωμα· ὁ λύκος τὴν ἁρπαγή, τὸ φίδι τὸ δόλο, ἡ ἀσπίδα τὸ δηλητήριο· στὸν πονηρὸ ὅμως ἄνθρωπο δὲν ὑπάρχει αὐτό. Γιατὶ δὲν ἔχει ἕνα μόνο ἐλάττωμα ὁ ἄνθρωπος πολλὲς φορές, ἀλλὰ καὶ ἅρπαγας γίνεται καὶ δόλιος καὶ φαρμακερὸς καὶ τὶς κακίες τῶν ἄλογων ζώων συγκεντρώνει στὴν ψυχή του. Πῶς λοιπὸν νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο, ἐσένα ποὺ δὲν ἔχεις τὸ ἔμβλημα τῆς βασιλείας, δὲν ἔχεις τὸ διάδημα, δὲν ἔχεις τὴν πορφύρα; «Ἂς κάνουμε», λέει, «ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση»[5]. Σκέψου σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τίνος δημιουργήθηκες, καὶ μὴ ξεπέσεις στὴ κατωτερότητα τῶν ἄλογων ζώων. Ἐὰν δεῖς βασιλιὰ νὰ ἔχει ρίξει τὴν πορφύρα καὶ τὸ στέμμα του καὶ νὰ συναναστρέφεται τοὺς στρατιῶτες καὶ νὰ προδίδει τὴν ἐξουσία του, πῶς νὰ τὸν ὀνομάσεις βασιλιά; Καὶ σὺ ἄνθρωπος εἶσαι. Μὴ μοῦ δείχνεις ὅμως ὅτι ἔχεις ψυχὴ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος στὸ φρόνημα. Εἶσαι ἄρχοντας τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ ἔγινες δοῦλος τῶν ἀλόγων παθῶν ποὺ βρίσκονται μέσα σου;

2. Καὶ πῶς θὰ γίνω ἄνθρωπος, λέει; Ἐὰν συγκρατεῖς τοὺς λογισμοὺς τῆς σάρκας, ἐκείνους τοὺς ἀλόγους, ἐὰν ἀπέβαλες τὴν πορνεία, ἐὰν ἀπέβαλες τὴν ἄκαιρη φιλοχρηματία, ἐὰν ἀπέβαλες ἐκείνη τὴν πονηρὴ τυραννίδα, ἐὰν καθάρισες τὸν ἑαυτό σου. Καὶ πῶς θὰ γίνεις ἄνθρωπος; Ἐὰν ἔρθεις ἐδῶ ὅπου δημιουργοῦνται οἱ ἄνθρωποι. Ἐὰν σὲ παραλάβω ἄλογο, σὲ κάνω ἄνθρωπο· ἐὰν σὲ παραλάβω λύκο, σὲ κάνω ἄνθρωπο· ἐὰν σὲ παραλάβω φίδι, σὲ κάνω ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ μεταβάλω τὴ φύση σου, ἀλλὰ ἀλλάζοντας τὴν προαίρεσή σου. Ἀλλὰ τί λέει; Ἔχω παιδιά, εἶμαι ἀρχηγὸς τοῦ σπιτιοῦ, φροντίζω τὴ γυναίκα μου, εἶμαι φτωχός, φροντίζω γιὰ νὰ βγάλω τὴν ἀναγκαία τροφή μου. Αὐτὰ εἶναι δικαιολογίες καὶ προφάσεις. Ἐὰν βέβαια σὲ κρατοῦσα γιὰ πάντα ἐδῶ καὶ δὲν σοῦ ἐπέτρεπα νὰ ἀσχοληθεῖς μὲ τὶς ἔξω ὑποθέσεις οὔτε γιὰ πολὺ μικρὸ διάστημα, θὰ μποροῦσες νὰ δικαιολογηθεῖς καὶ νὰ μοῦ πεῖς, 'ἔχω παιδιὰ καὶ εἶμαι ἀρχηγὸς τοῦ σπιτιοῦ'· καὶ μὲ τὸ δίκιο σου θὰ τὰ ἔλεγες· ἢ καλύτερα οὔτε τότε θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ πεῖς αὐτά. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι σὲ θέση, ὅσο θὰ ἀπασχολεῖσαι ἐδῶ, νὰ σοῦ δώσει μὲ μεγαλύτερη ἀφθονία ὅλα ὅσα σοῦ ἀνήκουν. Τώρα ὅμως τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν σοῦ ἐπιβάλλω, οὔτε σοῦ λέω νὰ ἔρχεσαι κάθε μέρα, ἀλλὰ δύο φορὲς τὴν ἑβδομάδα. Πόσο βαρὺ εἶναι, πόσο φορτικό; Καὶ οὔτε ὅλη τὴν ἡμέρα, ἀλλὰ

ἀλλὰ μικρὰν καιροῦ ῥοπὴν ἐλθὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· δέξαι νοερὰ νοήματα, ἵνα μὴ δέξῃ τραύματα· οὐχ ἵνα ἄλλους καταβάλλῃς, ἀλλ' ἵνα ποιήσῃς τὴν ἀγορὰν ἐκκλησίαν. Ἐλθέ, λάβε ὅπλον, ἵνα ἐν τῷ ὅπλῳ μὴ δέξῃ τὴν πληγὴν βλαβεράν. Στῆθι ἐπὶ τῆς παρατάξεως, μόνον ὡπλισμένος· στῆθι ἐν τόπῳ ἁγίῳ, μόνον καθαρὰ ἔχων τὰ ὄμματα· ἔμβηθι εἰς τὸν λιμένα, μόνον μετ' ἀκριβείας σαλεύων τὸ πλοῖον. Ταῦτα ἐνταῦθα δύνασαι μαθεῖν· καὶ οὐ θέλεις, ἀλλ' ἐξέρχῃ ἐν παρατάξει κοσμικῇ γυμνὸς τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν. Ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶν ἐξιέναι ἀπὸ ἐκκλησίας πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ὑπερορῶντα, καὶ τὰ λυπηρὰ πατοῦντα, καὶ χρηστῶν ὑψηλότερον γινόμενον, οὔτε ἐν ἐκείνοις ἐπαιρόμενον, οὔτε ἐν τούτοις πιεζόμενον· οἷος ἦν ὁ Ἰώβ, οὔτε ὑπὸ τῆς πενίας βαπτιζόμενος, οὔτε ὑπὸ τοῦ πλούτου ἐπαιρόμενος, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνωμαλίᾳ τῶν πραγμάτων ἴσην τὴν ἑαυτοῦ γνώμην διατηρῶν.

Ἐλθέ, λάβε ὅπλον παρ' ἐμοῦ. Ποῖον δὲ ὅπλον; Ὃ πολλάκις σοι ἐγγυᾶται τὴν σωτηρίαν. Ἐξέρχῃ καὶ βλέπεις ἄνθρωπον ἐφ' ἵππου ἐπαιρόμενον χρυσοχαλινώτου καὶ πολλοὺς περὶ αὐτὸν τοὺς δορυφόρους· πάλιν εὐτελῆ τινα καὶ ἀπερριμμένον. Εἶτα εἰσέρχεταί σοι φθόνος διὰ τὸν πλούσιον· κατέχει σε βασκανία τοῦ πένητος. Προσέρχεταί σοι ὁ Δαυΐδ, παρίσταταί σοι καὶ λέγει· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ἔξελθε μετὰ τοῦ προφήτου, καὶ μὴ φοβοῦ. Ἄπελθε ὅπου λέγω σοι μετὰ τοῦ προφήτου, μετὰ τοῦ διδασκάλου, μετὰ τῆς βακτηρίας, μετὰ τοῦ κήρυκος. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ἀλλ' ἐρεῖς· Τοῦτο παραινοῦντός ἐστι καὶ συμβουλεύοντος καὶ τὰ δέοντα ἀποφαινομένου· εἰπέ μοι καὶ τὸν τρόπον, δι' ὃν οὐκ ὀφείλω φοβηθῆναι τὸν ἄνθρωπον. Ὅτι μιμεῖται τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἡ φύσις τοῦ πλούτου. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Τί ἄνθρωπος; Ζῶον εὐτελές, ἐπίκηρον, ὀλιγοχρόνιον. Τοιοῦτον καὶ ὁ πλοῦτος· μᾶλλον δὲ οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἀσθενέστερον. Οὐ γὰρ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τελευτᾷ πολλάκις, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ ἀνθρώπου τελευτᾷ. Καὶ ἴστε ὑμεῖς μυρία ἐπὶ τῇ πόλει ταύτῃ ὑποδείγματα τῆς τελευτῆς τοῦ ἀώρου πλούτου, καὶ μεμαθήκατε, ὅτι ὁ μὲν κεκτημένος ζῇ, τὸ δὲ κτῆμα ἀπώλετο· τελευτὴ γὰρ πλούτου μεταβολὴ πενίας.

Ἐννόησον οὖν πῶς ὀλιγοχρόνιον τὸ κτῆμα. Ὁ μὲν γὰρ κεκτημένος ζῇ, τὸ δὲ κτῆμα ἀπώλετο, καὶ εἴθε ἀπώλετο μόνον καὶ μὴ συναπώ-

6. Ψαλμ. 48,17.

γιὰ λίγη ὥρα ἔλα στὴν ἐκκλησία· δέξου νοερὰ διδάγματα, γιὰ νὰ μὴ δεχθεῖς τραύματα· ὄχι γιὰ νὰ νικήσεις ἄλλους, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνεις τὴν ἀγορὰ ἐκκλησία. Ἔλα, πάρε ὅπλο, ὥστε μὲ τὸ ὅπλο νὰ μὴ δεχθεῖς τὸ ἐπιζήμιο χτύπημα. Στάσου στὸ στρατόπεδο, ἀλλὰ ὁπλισμένος· στάσου σὲ τόπο ἅγιο, ἔχοντας ὅμως καθαρὰ τὰ μάτια· μπὲς στὸ λιμάνι, ἀλλὰ ὁδηγώντας μὲ ἀκρίβεια τὸ πλοῖο. Αὐτὰ ἐδῶ μπορεῖς νὰ τὰ μάθεις· καὶ δὲ θέλεις, ἀλλὰ βγαίνεις μὲ παράταξη κοσμική, ἀπογυμνωμένος ἀπὸ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ. Σκέψου πόσο σπουδαῖο εἶναι νὰ βγαίνεις ἀπὸ τὴν ἐκκλησία περιφρονώντας ὅλα τὰ ἀνθρώπινα καὶ καταπατώντας αὐτὰ ποὺ προκαλοῦν θλίψη, καὶ νὰ ἔχεις γίνει ἀνώτερος ἀπὸ τὰ ἀγαθά, χωρὶς νὰ ἐπαίρεσαι γιὰ ἐκεῖνα, οὔτε καὶ νὰ πιέζεσαι ἀπὸ αὐτά· ὅπως ἦταν ὁ Ἰώβ, ὁ ὁποῖος οὔτε ἀπὸ τὴ φτώχεια βούλιαζε, οὔτε ὑπερηφανευόταν ἀπὸ τὸν πλοῦτο, ἀλλὰ μέσα στὴν ἀνωμαλία τῶν πραγμάτων διατηροῦσε ἴση διάθεση.

Ἔλα πάρε ὅπλο ἀπὸ ἐμένα. Τί ὅπλο ὅμως; Αὐτὸ ποὺ σοῦ ἐγγυᾶται πολλὲς φορὲς τὴ σωτηρία. Βγαίνεις καὶ βλέπεις ἄνθρωπο ἐπάνω σὲ ἄλογο μὲ χρυσᾶ χαλινάρια νὰ καμαρώνει καὶ νὰ ἔχει γύρω του πολλοὺς ἀκολούθους. Βλέπεις ἐπίσης ἕναν τιποτένιο καὶ περιφρονημένο. Ἔπειτα σοῦ προκαλεῖται φθόνος γιὰ τὸν πλούσιο· σὲ κυριεύει περιφρόνηση γιὰ τὸν φτωχό. Σὲ πλησιάζει ὁ Δαβίδ, στέκεται κοντά σου καὶ σοῦ λέει· «μὴ φοβᾶσαι, τὸν ἄνθρωπο ὅταν πλουτίζει»[6]. Βγὲς μαζὶ μὲ τὸν προφήτη καὶ μὴ φοβᾶσαι. Πήγαινε ὅπου σοῦ λέω μαζὶ μὲ τὸν προφήτη, μαζὶ μὲ τὸ δάσκαλο, μαζὶ μὲ τὴ βακτηρία, μαζὶ μὲ τὸν κήρυκα. «Μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ὅταν πλουτίζει». Ἀλλὰ θὰ πεῖς· αὐτὰ εἶναι λόγια ἐκείνου ποὺ δίνει παραίνεση καὶ συμβουλεύει καὶ λέει αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ κάνω· πές μου ὅμως καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ φοβηθῶ τὸν ἄνθρωπο. Διότι ἡ φύση τοῦ πλούτου μιμεῖται τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ μὲ ποιό τρόπο, σοῦ τὸ λέω ἐγώ. Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Ἕνα ζῶο, ἀσήμαντο, φθαρτό, ποὺ ζεῖ λίγα χρόνια. Τέτοιο πρᾶγμα εἶναι καὶ ὁ πλοῦτος· ἢ μᾶλλον ὄχι τέτοιο, ἀλλὰ ἀσθενέστερο. Γιατὶ πολλὲς φορὲς δὲν πεθαίνει μαζὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ πεθαίνει καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Καὶ γνωρίζετε σεῖς μύρια παραδείγματα προώρου θανάτου τοῦ πλούτου στὴν πόλη αὐτὴ καὶ μάθατε, ὅτι αὐτὸς ποὺ τὸν εἶχε ζεῖ, ἀλλὰ τὸ κτῆμα χάθηκε· γιατὶ θάνατος τοῦ πλούτου εἶναι ἡ μεταβολὴ φτώχειας.

Σκέψου λοιπὸν πόσο λίγο χρόνο διαρκεῖ τὸ κτῆμα. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ τὸ κατεῖχε ζεῖ, ἐνῶ τὸ κτῆμα χάθηκε· καὶ μακάρι νὰ χαθεῖ μόνο

λεσε τὸν κεκτημένον. Οὐκοῦν οὐκ ἂν ἁμάρτοις τὸν πλοῦτον ἀγνώμονα οἰκέτην καλέσας, οἰκέτην αἱμοβόρον καὶ ἀνδροφόνον, οἰκέτην ἀμοιβὰς ἀποδιδόντα τῷ δεσπότῃ τὴν σφαγήν. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, οὐχ ὅταν αὐτὸν καταλίπῃ περιβάλλει κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ καταλίπῃ αὐτόν, θορυβεῖ αὐτὸν καὶ ταράττει. Μὴ γάρ μοι ἴδῃς τὸν τὰ σηρικὰ περιβεβλημένον ἱμάτια καὶ μύρον πνέοντα καὶ θεραπευόμενον ἔξωθεν, ἀλλ' ἀνάπτυξον αὐτοῦ τὸ συνειδός, γύμνωσον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἔτι πλουτοῦντος, καὶ ὄψει ἔνδοθεν θορύβους καὶ ταραχάς. Ὅταν δὲ ἴδῃς ἕτερον πίπτοντα ἐν τῷ ἐκείνου πτώματι, τὴν οἰκείαν συμφορὰν καταμάνθανε.

γ'. Τί γὰρ σφαλερώτερον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων; Ὃ πολλάκις εἶπον, ὅτι ποταμίων ρευμάτων μιμεῖται φύσιν, ὁμοῦ τε φαίνεται καὶ παρατρέχει, ὁμοῦ κατέχεται καὶ ἀποπηδᾷ. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Τοῦτον λάβε τὸν λόγον, τὴν ᾠδὴν τὴν πνευματικήν. Ὅταν γὰρ εἰσέλθῃ ὁ φθόνος, ἐπεισέλθῃ δὲ καὶ ὁ στίχος, ἀπαλλάττει τὸ ρῆμα τὸ πάθος. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ταῦτά μου τὰ φάρμακα οὐ χρημάτων δεόμενα, ἀλλὰ οὐρανῶν. Οὐ γὰρ σῶμα θεραπεύω, ἀλλὰ ψυχὴν ἰατρεύω· οὐ τὴν ὑμετέραν δὲ λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμαυτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ διδάσκαλός εἰμι, ἀλλ' ἄνθρωπός εἰμι, τῇ κοινῇ φύσει ὑποκείμενος, κοινὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν παρέχων.

«Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Λάβε τοῦτον τὸν στίχον θησαυρὸν καὶ ὑπόθεσιν· λάβε τὸν στίχον ρίζαν πλούτου καὶ εὐπορίας. Οὐ γὰρ τὸ πλουτεῖν, ἀλλὰ τὸ μὴ βούλεσθαι πλουτεῖν, τοῦτό ἐστι πλοῦτος. Ἆρα συνήκατε τὸ λεχθὲν πρὸς ὑμᾶς; Ὁ βουλόμενος πλουτεῖν, χρείαν ἔχει κτημάτων καὶ χρημάτων, ὁ δὲ μὴ βουλόμενος πλουτεῖν, ἀεί ἐστιν ἐν εὐπορίᾳ. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». «Μὴ φοβοῦ», εἰπέ μοι, διὰ τί; Ἐπειδὴ γὰρ φοβεροί εἰσιν οἱ πλουτοῦντες, ἐκλαλεῖ τὴν ζωὴν ὁ προφήτης. Τί δέδοικας ἄνθρωπον φύλλοις κομῶντα, καρποῦ δὲ ἀπεστερημένον; Τί δέδοικας ἄνθρωπον εἰς πικρίαν βαδίζοντα; τί δέδοικας ἄνθρωπον ἀεὶ τρέμοντα; τί δέδοικας ἄνθρωπον διηνεκεῖ φόβῳ συζῶντα; Ὁ μὲν γὰρ δοῦλός σου οὐ δέδοικέ σε ἀπόντα, ἐκεῖνος δὲ τὸν δεσπότην ἔνδοθεν περιφέρει. Ὅπου ἐὰν ἀπέλθῃ, ὁ ἔρως τῆς φιλοχρηματίας ἕπεται·

του καὶ νὰ μὴ συμπαρασύρει στὴν καταστροφὴ καὶ τὸν ἰδιοκτήτη του. Ἐπομένως δὲν θὰ κάνεις σφάλμα, ἂν ὀνομάσεις τὸν πλοῦτο ἀχάριστο ὑπηρέτη, ὑπηρέτη αἱμοβόρο καὶ δολοφόνο, ὑπηρέτη ποὺ ὡς ἀνταμοιβὴ στὸν κύριό του δίνει τὴ σφαγή. Καὶ τὸ πιὸ φοβερὸ εἶναι ὅτι δὲν τοῦ προκαλεῖ κινδύνους ὅταν τὸν ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ καὶ πρὶν νὰ τὸν ἐγκαταλείψει, τὸν στενοχωρεῖ καὶ τὸν ταράζει. Μὴ βλέπεις, παρακαλῶ, ἐκεῖνον ποὺ φορεῖ τὰ μεταξωτὰ ἐνδύματα καὶ ἀποπνέει ἄρωμα καὶ εἶναι ἐξωτερικὰ περιποιημένος, ἀλλὰ ἄνοιξε τὴ συνείδησή του, γύμνωσε τὴ διάνοιά του ὅσο εἶναι πλούσιος, καὶ θὰ δεῖς μέσα του ἀνησυχίες καὶ ταραχές. Καὶ ὅταν βλέπεις ἄλλον νὰ ρίχνεται ἐπάνω στὸ πτῶμα του, κατανόησε τὴ συμφορά του.

3. Ἀλήθεια, τί εἶναι πιὸ ἀβέβαιο ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα; Αὐτὸ ποὺ εἶπα πολλὲς φορές, μιμοῦνται τὴ φύση τῶν ρευμάτων τοῦ ποταμοῦ, τὰ ὁποῖα συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισή τους φεύγουν, συγκρατιοῦνται καὶ ταυτόχρονα φεύγουν. «Μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτίζει ἕνας ἄνθρωπος». Λάβε αὐτὸ τὸ λόγο, τὴν πνευματικὴ ᾠδή. Γιατὶ ὅταν θὰ μπεῖ μέσα σου ὁ φθόνος, θὰ μπαίνει καὶ ὁ στίχος αὐτὸς καὶ θὰ σὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ πάθος. «Μὴ φοβᾶσαι ὅταν πλουτίζει ἕνας ἄνθρωπος». Τὰ φάρμακά μου αὐτὰ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Γιατὶ δὲν θεραπεύω σῶμα, ἀλλὰ γιατρεύω ψυχή. Καὶ δὲν ἐννοῶ μόνο τὴ δική σας, ἀλλὰ καὶ τὴ δική μου. Γιατί, ἂν καὶ εἶμαι δάσκαλος, ὅμως εἶμαι καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἀφοῦ βρίσκομαι κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια φύση, προσφέρω καὶ τὴν ἴδια διδασκαλία.

«Μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτίσει ἕνας ἄνθρωπος». Πάρε αὐτὸ τὸ στίχο σὰν θησαυρὸ καὶ προϋπόθεση· πάρε τὸ στίχο σὰν ρίζα πλούτου καὶ εὐημερίας. Γιατὶ πλοῦτος δὲν εἶναι τὸ νὰ εἶσαι πλούσιος, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ θέλεις νὰ πλουτίσεις. Ἄραγε καταλάβατε τί σᾶς εἶπα; Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ πλουτίσει ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κτήματα καὶ χρήματα, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ δὲ θέλει νὰ πλουτίσει, εἶναι πάντοτε πλούσιος. «Μὴ φοβᾶσαι ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του». «Μὴ φοβᾶσαι». Πές μου, γιατί; Ἀκριβῶς ἐπειδὴ οἱ πλούσιοι εἶναι φοβεροί, εἰρωνεύεται ὁ προφήτης τὴ ζωή. Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο ποὺ ἔχει ἄφθονα φύλλα καὶ δὲν ἔχει καρπούς; Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο ποὺ βαδίζει μέσα στὴν πίκρα; Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο ποὺ συνεχῶς τρέμει; Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο ποὺ ζεῖ μέσα σὲ διαρκῆ φόβο; Ὁ δοῦλος σου δὲν σὲ φοβᾶται ὅταν εἶσαι ἀπών, ἐνῶ ἐκεῖνος ἔχει μέσα του τὸ δεσπότη. Ὅπου καὶ νὰ πάει, τὸν ἀκολουθεῖ ὁ ἔρωτας τῆς φιλοχρημα-

καὶ πλησίους καὶ οἰκέτας καὶ φίλους καὶ βασκάνους καὶ εὐεργέτας, ἅπαντας ὁμοῦ ἐχθροὺς ἔχει. Φθόνον γὰρ ἐγείρει μέγαν. Ὁ μὲν γὰρ πένης οὐδένα δεδοικὼς διάγει, ἐπειδὴ πλουτεῖ μόνον τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ὑπομονῇ, ὁ δὲ πλούσιος, ἐπειδὴ πλεονεξίᾳ συζῇ, μισεῖται παρὰ πάντων, καὶ ἐν κοινοῖς συλλόγοις πολέμιος περιέρχεται, κολακευόμενος μὲν τῷ προσώπῳ, μισούμενος δὲ τῇ διανοίᾳ.

Ὅτι δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὅταν ἔλθῃ ὁ ἄνεμος καὶ ρίψῃ τὰ φύλλα, ὅταν μεταβολὴ τῶν πραγμάτων γένηται, τότε εὑρίσκονται οἱ πεπλασμένοι φίλοι, τότε γνωρίζεται τὰ προσωπεῖα τῶν κολάκων, τότε φανεροῦται ὁ χορὸς τῶν ὑποκριτῶν καὶ ἡ σκῆψις τοῦ δράματος. Ἀνοίγεται τὰ στόματα πάντων λεγόντων· 'Ὁ μιαρός, ὁ πονηρός, ὁ παμπόνηρος'. Τί λέγεις; οὐχὶ χθὲς αὐτὸν ἐκολάκευες; οὐχὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατεφίλεις; Προσωπεῖον ἦν ἐκεῖνα. Ἦλθεν ὁ καιρὸς καὶ περιεῖλον τὸ προσωπεῖον καὶ ἀπεφηνάμην τῇ διανοίᾳ. Τί οὖν δέδοικας, εἰπέ μοι, τὸν ὑπὸ τοσούτων κατηγορούμενον; Καὶ τί τοῦτο; Εἴθε μὴ αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγόρει. Ταῦτα λέγω οὐ πλοῦτον διαβάλλων, μυριάκις εἶπον, ἀλλὰ τοὺς κακῶς τῷ καλῷ κεχρημένους πράγματι. Τὰ γὰρ χρήματα σὺν ταῖς πράξεσι καλά. Πῶς καλὰ δέ; Ἐὰν παραμυθῶνται τὴν πενίαν, ἐὰν διορθῶνται πτωχείαν. Ἄκουσον πῶς λέγει ὁ Ἰώβ· «ἐγὼ ἤμην ὀφθαλμὸς τυφλῶν, ποὺς δὲ χωλῶν· ἐγὼ ἤμην πατὴρ ἀδυνάτων». Ἰδοὺ πλοῦτος, καὶ ἁμαρτία οὐκ ἦν, ἀλλὰ φιλοπτωχεία. «Ἡ οἰκία μου παντὶ ἐλθόντι ἀνέῳκτο». Τοῦτο πλούτου διακονία, πλούτου οὐκ ὀνόματι, ἀλλὰ πράγματι. Οὗτος ὁ πλοῦτος δοῦλος ἐκείνου τοῦ πλούτου· οὗτος μὲν γὰρ ὄνομά ἐστιν ἔρημον πραγμάτων, ἐκεῖνος δὲ ὀνόματος καὶ πράγματος ἔχει τὴν ἀλήθειαν. Ποῖος; Ὁ τῶν ἀρετῶν, ὁ τῆς ἐλεημοσύνης. Πῶς; Ἐγὼ λέγω.

Ἔστι πλούσιος τὰ πάντων ἁρπάζων, καὶ ἔστι πλούσιος τὰ ἑαυτοῦ τοῖς πένησι παρέχων. Ὁ μὲν ἐν τῷ συνάγειν, ὁ δὲ ἐν τῷ ἀναλίσκειν πλουτῶν· καὶ ὁ μὲν σπείρει τὴν γῆν, ὁ δὲ γεωργεῖ τὸν οὐρανόν. Ὅσον ὁ οὐρανὸς τῆς γῆς βελτίων, τοσοῦτον ἐκείνου ἡ εὐπορία τούτου ἀσθενεστέρα. Οὗτος μυρίους ἔχει τοὺς ἐραστάς, ἐκεῖνος δὲ πάντας κατηγόρους. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ἐπὶ μὲν τοῦ ἅρπαγος καὶ πλεονέκτου, οὐ μόνον οἱ ἠδικημένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μηδὲν παθόντες κακὸν μισοῦσιν ἐκεῖνον, συναλγοῦντες τοῖς κακῶς πεπονθόσιν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐλεήμονος, οὐ

---

7. Ἰὼβ 29,15–16.
8. Ἰὼβ 31,32.

τίας· καὶ τοὺς γύρω του καὶ τοὺς ὑπηρέτες καὶ τοὺς φίλους καὶ ἐκείνους ποὺ τὸν φθονοῦν καὶ τοὺς εὐεργέτες του, ὅλους μαζὶ τοὺς ἔχει ἐχθρούς. Διότι προκαλεῖ μεγάλο φθόνο. Καὶ ὁ φτωχὸς βέβαια ζεῖ χωρὶς νὰ φοβᾶται κανέναν, ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος σὲ καρτερικότητα καὶ ὑπομονὴ ἐνῶ ὁ πλούσιος, ἐπειδὴ ζεῖ μαζὶ μὲ τὴν πλεονεξία, μισεῖται ἀπὸ ὅλους, καὶ σὲ κοινὲς συνάξεις περιφέρεται ὡς ἐχθρός, ποὺ κολακεύεται βέβαια κατὰ πρόσωπο, ἀλλὰ μισεῖται μὲ τὸ νοῦ.

Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔτσι ἔχουν, ὅταν πνεύσει ὁ ἄνεμος καὶ ρίξει τὰ φύλλα, ὅταν ἀλλάξουν τὰ πράγματα, τότε φαίνονται οἱ ἐπίπλαστοι φίλοι, τότε ἀναγνωρίζονται τὰ προσωπεῖα τῶν κολάκων, τότε φανερώνεται ὁ χορὸς τῶν ὑποκριτῶν καὶ τὸ πρόσχημα τοῦ δράματος. Ἀνοίγονται τὰ στόματα ὅλων καὶ λένε· ὁ σιχαμερός, ὁ πονηρός, ὁ παμπόνηρος. Τί λές; Χθὲς δὲν τὸν κολάκευες; δὲν τοῦ φιλοῦσες τὰ χέρια; Ἐκεῖνα ἦταν πορσωπεῖο. Ἦρθε ὁ καιρὸς καὶ ἔβγαλα τὸ προσωπεῖο καὶ ἀποκαλύπτω τὴ σκέψη μου. Γιατί λοιπὸν φοβᾶσαι, πές μου, αὐτὸν ποὺ κατηγορεῖται ἀπὸ τόσους πολλούς; Καὶ γιατί αὐτό; Μακάρι νὰ μὴ κατηγοροῦσε τὸν πλοῦτο, τὸ ἔχω πεῖ μυριάδες φορὲς αὐτό, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ χρησιμοποιοῦν κακῶς τὸ καλὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Γιατὶ τὰ χρήματα μαζὶ μὲ τὶς πράξεις εἶναι καλά. Πῶς εἶναι καλά; Ὅταν παρηγοροῦν τὴ φτώχεια, ἐὰν βοηθοῦν τὴ φτώχεια. Ἄκουσε τί λέει ὁ Ἰώβ· «ἐγὼ ἤμουν τὸ μάτι τῶν τυφλῶν καὶ τὸ πόδι τῶν κουτσῶν· ἐγὼ ἤμουν ὁ πατέρας τῶν ἀδυνάτων»[7]. Νὰ πλοῦτος, ποὺ δὲν ἦταν ἁμαρτία, ἀλλὰ φιλοπτωχεία. «Τὸ σπίτι μου ἦταν ἀνοιχτὸ σ' ὅποιον ἐρχόταν»[8]. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπηρεσία τοῦ πλούτου, πλούτου ὄχι στὸ ὄνομα, ἀλλὰ στὴν πράξη. Αὐτὸς ὁ πλοῦτος εἶναι δοῦλος ἐκείνου τοῦ πλούτου· γιατὶ αὐτὸς εἶναι ὄνομα χωρὶς ἀντίκρυσμα, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι καὶ στὸ ὄνομα καὶ στὴν πραγματικότητα ἀληθινός. Ποιός; Ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν, τῆς ἐλεημοσύνης. Μὲ ποιό τρόπο; Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ.

Ὑπάρχει πλούσιος ποὺ ἁρπάζει τὰ πάντα, καὶ ὑπάρχει πλούσιος ποὺ δίνει τὰ δικά του στοὺς φτωχούς. Ὁ ἕνας πλουτίζει μὲ τὸ νὰ συγκεντρώνει, ἐνῶ ὁ ἄλλος μὲ τὸ νὰ σκορπίζει. Καὶ ὁ ἕνας σπέρνει στὴ γῆ, ἐνῶ ὁ ἄλλος καλλιεργεῖ τὸν οὐρανό. Ὅσο ὁ οὐρανὸς εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὴ γῆ, τόσο ὁ πλοῦτος ἐκείνου εἶναι πιὸ ἀδύνατος ἀπὸ τὸν πλοῦτο αὐτοῦ. Αὐτὸς ἔχει μυριάδες ποὺ τὸν ἀγαποῦν, ἐνῶ ἐκεῖνος τοὺς ἔχει ὅλους κατηγόρους. Καὶ τὸ ἀκόμα πιὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι τὸν ἅρπαγα καὶ πλεονέκτη τὸν μισοῦν ὄχι μόνο αὐτοὶ ποὺ ἀδικήθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔπαθαν κανένα κακὸ ἀπὸ αὐτόν, συμπαθώ-

μόνον οἱ ἐλεηθέντες, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ ἐλεηθέντες φιλοῦσιν αὐτόν. Βέλτιον γὰρ ἡ ἀρετὴ τῆς κακίας, ἀδελφοί. Ἡ κακία καὶ τοὺς μὴ ἀδικηθέντας πολεμίους ἔχει, ἡ δὲ ἐλεημοσύνη καὶ τοὺς μὴ εὐεργετηθέντας ἐραστὰς κέκτηται. Λέγουσι γὰρ πάντες· 'Καλῶς αὐτῷ ὁ Θεὸς ποιήσειε'! Τί γὰρ εὐηργετήθης; Οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς ὁ ἐμός· οὐκ ἐγώ, ἀλλὰ τὸ μέλος τὸ ἐμόν. Τὴν γὰρ εἰς ἐκεῖνον γενομένην εὐποιίαν εἰς ἐμαυτὸν λογίζομαι.

Εἶδες ἡλίκον ἡ ἀρετή; πῶς ποθεινόν; πῶς ἐπέραστον; πῶς καλόν; Ὁ ἐλεήμων ὁ κοινὸς λιμήν, ὁ πατὴρ πάντων, ὁ βακτηρία τῶν γεγηρακότων. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐλεήμονος, ἐάν τι ἀηδὲς πάθῃ, εὔχονται πάντες, 'Ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐλεήσαι, ποιήσαι αὐτῷ καλῶς, παραμεῖναι αὐτῷ τὰ ἀγαθά'! ἐὰν δὲ ἔλθῃς ἐπὶ τὸν ἅρπαγα, ἀκούσῃ λεγόντων· 'Ὁ μιαρός, ὁ πονηρός, ὁ βέβηλος'. Τί ἠδίκησαι; Ἐγὼ μὲν οὐδέν, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς ὁ ἐμός. Βοαὶ μυρίαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Ἐὰν πέσῃ, πάντες ἐπεμβαίνουσι τούτῳ. Τοῦτο ζωή; τοῦτο πλοῦτος; τοῦτο οὐ χαλεπώτερον καταδίκου; Ὁ κατάδικος δέδεται τὸ σῶμα, οὗτος δὲ τὴν ψυχήν. Ὁρᾷς αὐτὸν δεσμώτην, καὶ οὐκ ἐλεεῖς αὐτόν; Διὰ τοῦτο αὐτὸν μισῶ, ὅτι δέδεται, οὐκ ἀνάγκῃ, ἀλλὰ προαιρέσει· διότι τὴν ἅλυσιν ἐπεσπάσατο.

δ'. Πάλιν σὺ πρὸς τοὺς πλουσίους; ἐροῦσί μοι. Πάλιν ὑμεῖς κατὰ τῶν πενήτων. Πάλιν σὺ κατὰ τῶν ἁρπαζόντων; Πάλιν ὑμεῖς κατὰ τῶν ἁρπαζομένων. Ὑμεῖς οὐ κορέννυσθε ἐσθίοντες καὶ καταδάκνοντες τοὺς πένητας, καὶ ἐγὼ οὐ κορέννυμαι διορθούμενος ὑμᾶς. Ἀεὶ σὺ τούτοις κεκόλλησαι; Ἀεὶ σὺ τῷ πένητι κεκόλλησαι; Ἀπόστηθι σὺ τοῦ προβάτου μου, ἀπόστηθι τῆς ποίμνης μου· μὴ αὐτὴν λυμαίνου. Εἰ δὲ λυμαίνῃ μου τὴν ποίμνην, ἐγκαλεῖς ὅτι διώκω σε; Ποιμὴν εἰ ἤμην προβάτων, ἐνεκάλεις ἄν μοι, ὅτι οὐ διώκω ἐπερχόμενον τῇ ποίμνῃ λύκον. Ποιμήν εἰμι λογικῶν θρεμμάτων· οὐ λίθῳ διώκω, ἀλλὰ λόγῳ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ διώκω σε, ἀλλὰ καλῶ σε· γενοῦ πρόβατον, ἐλθέ, γενοῦ τῆς ἀγέλης μου. Τί λυμαίνῃ τὴν ποίμνην, ὁ ὀφείλων αὐξῆσαι τὴν ἀγέλην; Οὐ διώκω σε, ἀλλὰ λύκον διώκω· εἰ μὴ λύκος εἶ, οὐ διώκω σε. Εἰ δὲ λύκος ἐγένου, σαυτὸν αἰτιῶ. Οὔκ εἰμι κατὰ τῶν πλουτούντων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πλουτούντων. Ταῦτα γὰρ λέγων, ὑπὲρ σοῦ λέγω, κἂν μὴ αἰσθάνῃ.

ντας ἐκείνους ποὺ ἀδικήθηκαν. Ἐνῶ τὸν ἐλεήμονα τὸν ἀγαποῦν ὄχι μόνο ὅσοι ἐλεήθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἐλεήθηκαν ἀπὸ αὐτόν. Γιατὶ εἶναι ἀνώτερη ἡ ἀρετὴ ἀπὸ τὴν κακία, ἀδελφοί. Ἡ κακία ἔχει ἐχθρούς της καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν ἀδικήθηκαν· ἐνῶ ἡ ἐλεημοσύνη ἔχει φίλους της καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν εὐεργετήθηκαν. Γιατὶ ὅλοι λένε· ‘Ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἔχει καλά!’ Γιατί; μήπως εὐεργετήθηκες; Ὄχι ἐγώ, ἀλλὰ ὁ ἀδελφός μου· ὄχι ἐγώ, ἀλλὰ κάποιο μέλος μου. Γιατὶ τὴν εὐεργεσία ποὺ ἔγινε σ' ἐκεῖνον, τήν ὑπολογίζω ὅτι ἔγινε σὲ μένα.

Εἶδες πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀρετή; πόσο ἀγαπητό; πόσο ἀξιέραστο; πόσο ὡραῖο; Ὁ ἐλεήμονας εἶναι τὸ λιμάνι ὅλων, ὁ πατέρας ὅλων, τὸ ραβδὶ τῶν γερόντων. Γιὰ τὸν ἐλεήμονα, ἐὰν πάθει κάτι ἀνεπιθύμητο, ὅλοι τοῦ εὔχονται, ‘ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἐλεήσει, νὰ τὸν κάνει καλά, νὰ τοῦ μείνουν τὰ ἀγαθά του!’ Ἐὰν ὅμως ἔρθεις στὸν ἅρπαγα, θὰ ἀκούσεις νὰ λένε· ‘ὁ μιαρός, ὁ πονηρός, ὁ βέβηλος’. Γιατί; μήπως ἀδικήθηκες ἀπὸ αὐτόν; Ἐγὼ βέβαια ὄχι, ἀλλὰ ὁ ἀδελφός μου. Μύριες φωνὲς κάθε μέρα. Ἐὰν πάλι πέσει, τότε ὅλοι πατοῦν ἐπάνω του. Εἶναι ζωὴ αὐτή; Εἶναι πλοῦτος; Δὲν εἶναι χειρότερος ἀπὸ κατάδικο; Ὁ κατάδικος εἶναι δεμένος στὸ σῶμα, ἐνῶ αὐτὸς στὴν ψυχή. Τὸν βλέπεις δεμένο καὶ δὲν τὸν ἐλεεῖς; Γι' αὐτὸ τὸν μισῶ, διότι εἶναι δεμένος ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλὰ μὲ τὴ θέλησή του· διότι προκάλεσε τὴν ἀλυσίδα.

4. Πάλι ἐσὺ ἐναντίον τῶν πλουσίων; θὰ μοῦ ποῦν. Πάλι σεῖς ἐναντίον τῶν φτωχῶν. Πάλι ἐσὺ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἁρπάζουν; Πάλι σεῖς ἐναντίον αὐτῶν ποὺ τοὺς κλέβουν. Ἐσεῖς δὲν χορταίνετε νὰ τρῶτε καὶ νὰ πληγώνετε τοὺς φτωχούς, καὶ ἐγὼ δὲ χορταίνω νὰ σᾶς ἐλέγχω. Συνεχῶς θὰ εἶσαι κολλημένος σ' αὐτούς; Διαρκῶς θὰ εἶσαι προσκολλημένος στὸ φτωχό; Ἀπομακρύνσου ἐσὺ ἀπὸ τὸ πρόβατό μου, ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὸ κοπάδι μου· μή μοῦ τὸ καταστρέφεις. Ἐὰν ὅμως μοῦ καταστρέφεις τὸ κοπάδι, μὲ κατηγορεῖς ὅτι σὲ καταδιώκω; Ἂν ἤμουν βοσκὸς προβάτων, θὰ μὲ κατηγοροῦσες διότι δὲν καταδιώκω τόν λύκο ποὺ ἐπιτίθεται στὸ κοπάδι; Εἶμαι βοσκὸς λογικῶν ζώων· δὲν σὲ διώχνω μὲ πέτρα, ἀλλὰ μὲ λόγια· ἢ μᾶλλον δὲν σέ διώχνω, ἀλλὰ σὲ προσκαλῶ· γίνε πρόβατο, ἔλα, μπὲς στὸ κοπάδι μου. Γιατί καταστρέφεις τὸ κοπάδι ἐσὺ ποὺ ὀφείλεις νὰ τὸ μεγαλώσεις; Δὲν διώχνω ἐσένα, ἀλλὰ διώχνω λύκο· ἐὰν δὲν εἶσαι λύκος, δὲν σὲ διώχνω. Ἐὰν ὅμως ἔγινες λύκος, νὰ κατηγορεῖς τὸν ἑαυτό σου. Δὲν εἶμαι ἐναντίον τῶν πλουσίων, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν πλουσίων. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ λέω, τὰ λέω γιὰ τὸ καλό σου, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὸ αἰσθάνεσαι.

Πῶς ὑπὲρ ἐμοῦ λέγεις; Ὅτι ἀπαλλάττω σε ἁμαρτίας, ἐλευθερῶ σε ἁρπαγῆς, πᾶσι ποιῶ φίλον, πᾶσι ποθεινόν. Ἀεί σοι λέγω, 'Ἥρπασας; ἐπλεονέκτησας;' ἐλθέ, καὶ μεταβάλλω σε, μεταβάλλω τὴν ἔχθραν εἰς φιλίαν, τὸν κίνδυνον εἰς ἀσφάλειαν· ταῦτα ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖ δίδωμί σοι πάλιν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἵνα μὴ εἰς τὰς ἀπεράντους κολάσεις ἀπέλθῃς, ἵνα ἀπολάβῃς τὰ ἀγαθά, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Ταῦτα τοίνυν διώκοντός ἐστιν, ἢ συμβουλεύοντος; φιλοῦντός ἐστιν, ἢ μισοῦντός σε; Ἀλλὰ σὺ μισεῖς με. Ἀλλ' ἐγὼ φιλῶ σε. Ἐπίταγμα ἔχω τοῦ Δεσπότου μου· «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν». Οὐκ ἀφίσταμαί σου ἰατρεύων σε. Ὁ Δεσπότης ἡμῶν ἐσταυροῦτο καὶ ἔλεγεν· «ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι». Μὴ γὰρ σὲ διώκω; Τὸ πάθος σου ἐλαύνω. Μὴ γὰρ σοὶ πολεμῶ; Τῇ κακίᾳ σου. Καὶ οὐχ ἡγῇ με εὐεργέτην; οὐχ ἡγῇ με κηδεμόνα; οὐχ ἡγῇ με προστάτην πάντων μᾶλλον; Τίς σοι περὶ τούτων ἄλλος ἐρεῖ; Ὁ ἄρχων; Οὐδὲν τοιοῦτον· ἀλλὰ περὶ ἐγκλημάτων, περὶ κατηγορίας. Ἀλλ' ἡ γυνή; Περὶ κοσμίων, περὶ χρυσοῦ. Ἀλλ' ὁ παῖς; Περὶ κληρονομίας, περὶ διαθήκης, περὶ κλήρου. Ἀλλ' ὁ οἰκέτης; Περὶ ὑπηρεσίας, περὶ δουλείας, περὶ ἐλευθερίας. Ἀλλὰ παράσιτοι; Περὶ συμποσίων, περὶ δείπνων, περὶ ἀρίστων. Ἀλλ' οἱ ἐν τῷ θεάτρῳ; Περὶ γέλωτος αἰσχροῦ, περὶ ἐπιθυμίας ἀκολάστου. Ἀλλ' ὁ ἐν τοῖς δικαστηρίοις; Περὶ διαθηκῶν, περὶ κληρονομίας, περὶ ἐλευθερίας, ἃ πράσσει. Ποῦ ἔχεις ἀκοῦσαι ταῦτα, εἰ μὴ παρ' ἐμοῦ; Πάντες σε φοβοῦνται, ἐγὼ δέ σου καταφρονῶ· ἕως ἂν ᾖς τοιοῦτος, καταφρονῶ σου, ὑπερορῶ σε, καταφρονῶ σου τοῦ πάθους. Ἐγὼ τέμνω, σὺ κράζεις· ἀλλ' οὐ φοβοῦμαί σου τὴν φωνήν, ποθῶ δέ σου τὴν σωτηρίαν· ἰατρὸς γάρ εἰμι. Ἆρα εἰ ἕλκος ἔχων ἰατρὸν μετεκάλεις, καὶ εἶδες ὅτι ἠκόνησε τὸ σιδήριον, οὐκ ἔλεγες, 'Τέμε, εἰ καὶ ὀδυνῶμαι', τὴν ἀπὸ τῆς τομῆς σωτηρίαν ἐκδεχόμενος; ἐμὲ δὲ φεύγεις μὴ τέμνοντα, ἀλλὰ λόγῳ τὴν διάνοιάν σου καθαίροντα. Καίτοι ὁ ἰατρὸς τί ποιεῖ; Τέμνει πολλάκις, καὶ χεῖρον ποιεῖ τὸ ἕλκος· ἐγὼ δὲ οὐ ποιῶ χεῖρον, ἀλλὰ βέλτιον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ φύσις ἐστὶν ἡ ἀπορουμένη καὶ φαρμάκων ἀδυναμία, ἐνταῦθα δὲ λόγων δύναμις. Ἰατρὸς οὐκ ἐγγυᾶταί σου τὴν σωτηρίαν, ἐγὼ δὲ ἐγγυῶμαί σου τὴν σωτηρίαν· ἄκουέ

---

9. Α' Κορ. 2,9. 10. Ματθ. 4,44.
11. Λουκᾶ 23,34.

Πῶς τὰ λὲς γιὰ τὸ καλό μου; Διότι σὲ ἀπαλάσσω ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, σὲ ἐλευθερώνω ἀπὸ τὴν ἁρπαγή, σὲ κάνω φίλω μὲ ὅλους, ἀγαπητὸ σὲ ὅλους. Διαρκῶς σοῦ λέω· ἅρπαξες; ἔδειξες πλεονεξία; Ἔλα καὶ θὰ σὲ μεταβάλω, θὰ μεταβάλω τὴν ἔχθρα σὲ φιλία, τὸν κίνδυνο σὲ ἀσφάλεια· αὐτὰ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ σοῦ δίνω ἐπίσης τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖς στὶς ἀτέλειωτες κολάσεις, γιὰ νὰ ἀπολαύσεις τὰ ἀγαθά, «τὰ ὁποῖα μάτι δὲν εἶδε, οὔτε αὐτὶ ἄκουσε, καὶ νοῦς ἀνθρώπου δὲν τὰ συνέλαβε»[9]. Εἶναι αὐτὰ ἐνέργειες ἀνθρώπου ποὺ σὲ διώκει ἢ ποὺ σὲ συμβουλεύει; Ἀνθρώπου ποὺ σὲ ἀγαπᾶ ἢ σὲ μισεῖ; Ἐσὺ βέβαια μὲ μισεῖς, ἀλλὰ ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ. Ἔχω ἐντολὴ τοῦ Κυρίου μου· «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθρούς σας»[10]. Δὲν παύω νὰ σὲ θεραπεύω. Ὁ Κύριός μας σταυρωνόταν καὶ ἔλεγε· «συγχώρησέ τους, Πατέρα μου· γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν»[11]. Μήπως διώχνω ἐσένα; Τὸ πάθος σου διώχνω. Μήπως σὲ πολεμῶ; Τὴν κακία σου πολεμῶ. Καὶ δὲν μὲ θεωρεῖς εὐεργέτη σου; δὲν μὲ θεωρεῖς κηδεμόνα σου; δὲν μὲ θεωρεῖς μᾶλλον προστάτη ὅλων; Ποιός ἄλλος θὰ σοῦ πεῖ γι' αὐτά; Ὁ ἄρχοντας; Τίποτα τέτοιο, παρὰ μόνο γιὰ ἐγκλήματα, γιὰ κατηγορίες. Μήπως ἡ γυναίκα σου; Αὐτὴ γιὰ κοσμήματα καὶ χρυσαφικά. Μήπως τὸ παιδί σου; Αὐτὸ γιὰ κληρονομία, γιὰ διαθήκη, γιὰ κλῆρο. Καὶ ὁ ὑπηρέτης; Αὐτὸς γιὰ ὑπηρεσία, γιὰ δουλεία, γιὰ ἐλευθερία. Μήπως οἱ ὁμοτράπεζοί σου; Αὐτοὶ γιὰ συμπόσια, γιὰ δεῖπνα, γιὰ γεύματα. Μήπως οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου; Αὐτοὶ γιὰ γέλια αἰσχρά, γιὰ ἀκόλαστη ἐπιθυμία. Ἀλλὰ καὶ ὁ δικαστικός; Αὐτὸς γιὰ διαθῆκες, γιὰ κληρονομίες, γιὰ ἐλευθερία, αὐτὰ ποὺ κάνει. Ἀπὸ ποῦ μπορεῖς νὰ τὰ ἀκούσεις αὐτά, ἂν ὄχι ἀπὸ μένα; Ὅλοι σὲ φοβοῦνται, ἐνῶ ἐγὼ σὲ περιφρονῶ· ὅσο καιρὸ εἶσαι τέτοιος σὲ περιφρονῶ, σὲ παραβλέπω, περιφρονῶ τὸ πάθος σου. Ἐγὼ κόβω, ἐσὺ φωνάζεις· ὅμως δὲ φοβᾶμαι τὴ φωνή σου, ἀλλὰ ποθῶ τὴ σωτηρία σου, γιατὶ εἶμαι γιατρός. Ἄραγε, ἐὰν ἔχοντας ἕλκος καλοῦσες γιατρὸ καὶ τὸν ἔβλεπες νὰ ἀκονίζει τὸ μαχαίρι του, δὲ θὰ ἔλεγες, 'κόβε, ἂν καὶ πονῶ', περιμένοντας μὲ λαχτάρα τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸ κόψιμο; Ἐμένα ὅμως μὲ ἀποφεύγεις, ἂν καὶ δὲν κόβω, ἀλλὰ ἁπλῶς καθαρίζω τὴ σκέψη σου μὲ τὸ λόγο. Ἂν καὶ βέβαια ὁ γιατρὸς τί κάνει; Κόβει πολλὲς φορὲς καὶ κάνει χειρότερη τὴν πληγή· ἐνῶ ἐγὼ δὲν σὲ κάνω χειρότερο, ἀλλὰ καλύτερο. Γιατὶ ἐκεῖ εἶναι ἡ φύση αὐτὴ ποὺ ἔχει ἀνάγκη, καὶ ὑπάρχει ἀδυναμία φαρμάκων, ἐνῶ ἐδῶ βρίσκεται ἡ δύναμη τῶν λόγων. Ὁ γιατρὸς δὲν σοῦ ἐγγυᾶται τὴ σωτηρία, ἐνῶ ἐγὼ ἐγγυῶμαι τὴ σωτηρία σου· ἄκουσέ με· γι' αὐτὸ κατέβηκε ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ

μου. Διὰ τοῦτο ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατῆλθεν, ἵνα καὶ τῶν οὐρανῶν ὑψηλοτέρους ἐργάσηται.

Ἓν φοβοῦμαι μόνον, ἁμαρτίαν, τὰ δὲ ἄλλα ἅπαντα οἰχέσθω, κἂν πλοῦτος, κἂν πενία, κἂν δυναστεία, κἂν ὁτιοῦν. Ταῦτα λέγω καὶ λέγων οὐ παύσομαι· οὐδένα γὰρ βούλομαι ἀπολέσθαι τῆς ἀγέλης τῆς ἐμῆς. Τί οὖν; δυνατόν ἐστι πλούσιον σωθῆναι; Καὶ πάνυ. Ὁ Ἰὼβ πλουσίος ἦν, ὁ Ἀβραὰμ πλούσιος ἦν. Εἶδες αὐτοῦ τὸν πλοῦτον; Βλέπε αὐτοῦ καὶ τὴν φιλοξενίαν. Εἶδες αὐτοῦ τὴν τράπεζαν; Βλέπε αὐτοῦ καὶ τὴν φιλοφροσύνην. Τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; Πλούσιος ἦν. Μὴ ἐφιλονείκησά σοι; Πλούσιος ἦν ὁ Ἀβραάμ; Ναί, πλούσιος ἦν. Εἶδες αὐτοῦ τὸν πλοῦτον; Βλέπε αὐτοῦ καὶ τὴν διαγωγήν. Κατὰ δὲ τὸ μεσημβρινὸν ὤφθη αὐτῷ ὁ Κύριος πρὸς τῇ δρυΐ τῇ Μαμβρῇ καθημένῳ· καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες. Καὶ ἀναστὰς (οὐ γὰρ ἐνόμιζεν, ὅτι Θεὸς ἦν ὁ παρών· πῶς γάρ;) προσεκύνησε, καὶ λέγει· «Εἰ κεκρίκατέ με ἄξιον, ἵνα εἰσέλθητε εἰς τὴν σκηνὴν τῶν δοκῶν μου».

Εἶδες τί ἐποίει ἐν μεσημβρίᾳ ὁ γέρων; Οὐχ ὑπὸ στέγην καθήμενος, ἀλλὰ ξένους καὶ ὁδοιπόρους οὐδαμόθεν γνωρίμους ἐπισπώμενος, καὶ ἀναστὰς προσεκύνησεν ὁ πλούσιος καὶ εὐγενής. Ὁ χρήματα περιελόμενος καταλιπὼν οἰκίαν, γυναῖκα, παῖδας, οἰκέτας, καίτοι τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ ἔχων, καταλιπὼν ἅπαντας, ἐξῆλθεν ἁλιεῦσαι, σαγήνην ἥπλωσε φιλοξενίας, μήπου ὁδοιπόρος, μήπου ξένος, καὶ παραδράμῃ τὴν οἰκίαν. Βλέπε τί ποιεῖ ὁ γέρων. Οὐκ ἐπιτρέπει οἰκέτῃ, καίτοι τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ ἔχων· ᾔδει γὰρ ὅτι ῥᾴθυμόν ἐστι τὸ γένος τῶν οἰκετῶν· μήπου ἀπονυστάξῃ ὁ οἰκέτης καὶ παραδράμῃ ὁ ξένος καὶ ἀπολέσῃ τὴν ἄγραν. Ἴδε ὁ Ἀβραάμ, ἴδε ὁ πλούσιος. Καταξιοῖς σὺ κἂν ἰδεῖν πένητα; κἂν ἀποκριθῆναι; κἂν διαλεχθῆναι; Ἀλλὰ κἄν ποτε δῷς, διὰ δούλου. Ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ δίκαιος οὕτως, ἀλλὰ ἐκάθητο θερμὴν τὴν ἀκτῖνα δεχόμενος, δρόσον ἐν καύματι σταζόμενος· σκιὰ ἦν αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία τῆς φιλοξενίας· ἐκάθητο τρυγῶν τὸν καρπὸν τῆς φιλοξενίας, καὶ τοῦτο πλούσιος. Παράβαλλέ μοι τοὺς πλουσίους τοὺς νῦν. Ἐν μεσημβρίᾳ ποῦ κάθηνται; Ἐν τῷ ᾄδῃ. Ποῦ κάθηνται; Ἐν τῷ θανάτῳ τῆς μέ-

12. Γεν. 19,8.

Θεοῦ, γιὰ νὰ μᾶς ἀνεβάσει ἐπάνω καὶ νὰ μᾶς κάνει ψηλότερους ἀπὸ τοὺς οὐρανούς.

Ἕνα πρᾶγμα φοβᾶμαι μόνο, τὴν ἁμαρτία· ὅλα τὰ ἄλλα ἂς ἐξαφανισθοῦν, εἴτε πλοῦτος, εἴτε φτώχεια, εἴτε ἐξουσία, εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο. Αὐτὰ τὰ λέω καὶ δὲ θὰ παύσω νὰ τὰ λέω· γιατὶ δὲ θέλω νὰ χαθεῖ κανένας ἀπὸ τὴ δική μου ἀγέλη. Τί λοιπόν; Εἶναι δυνατὸ νὰ σωθεῖ ὁ πλούσιος; Καὶ πολὺ μάλιστα. Ὁ Ἰὼβ ἦταν πλούσιος, ὁ Ἀβραὰμ ἦταν πλούσιος. Εἶδες τὸν πλοῦτο του; Κοίταξε καὶ τὴ φιλοξενία του. Εἶδες τὸ τραπέζι του; Κοίτα καὶ τὴ φιλοφροσύνη του. Τί ἦταν λοιπὸν ὁ Ἀβραάμ; Ἦταν πλούσιος. Μήπως λογομάχησα μαζί σου; Ἦταν πλούσιος ὁ Ἀβραάμ; Ναί, ἦταν πλούσιος. Εἶδες τὸν πλοῦτο του; Κοίταξε καὶ τὴ συμπεριφορά του. Κατὰ τὸ μεσημέρι φανερώθηκε σ' αὐτὸν ὁ Κύριος κοντὰ στὴ βελανιδιὰ τοῦ Μαμβρῆ, ἐνῶ καθόταν· καὶ νὰ τρεῖς ἄνδρες. Ἀφοῦ σηκώθηκε τότε (ἂν καὶ δὲ γνώριζε ὅτι αὐτὸς ποὺ παρουσιάστηκε ἦταν ὁ Θεός· πῶς νὰ τὸ ἤξερε ἄλλωστε) προσκύνησε καὶ εἶπε· «ἐὰν μὲ θεωρεῖτε ἄξιο, μπεῖτε στὴ σκηνὴ τῶν δοκαριῶν μου»[12].

Εἶδες τί ἔκανε ὁ γέρος μέσα στὸ καταμεσήμερο; Χωρὶς νὰ κάθεται κάτω ἀπὸ στέγη, προσκαλώντας ξένους καὶ περαστικοὺς ποὺ καθόλου δὲ γνώριζε, σηκώθηκε καὶ τοὺς προσκύνησε ὁ πλούσιος καὶ εὐγενής. Αὐτὸς ποὺ στερήθηκε χρήματα, ἀφήνοντας σπίτι, γυναίκα, παιδιά, ὑπηρέτες, ἂν καὶ εἶχε τριακόσιους δέκα ὀκτώ, ἀφήνοντάς τους ὅλους, βγῆκε νὰ ψαρέψει, ἅπλωσε τὸ δίχτυ τῆς φιλοξενίας, μήπως πουθενὰ ἐμφανισθεῖ κανένας ὁδοιπόρος, μήπως κανένας ξένος, καὶ προσπεράσει τὸ σπίτι. Κοίτα τί κάνει ὁ γέρος. Δὲν ἐμπιστεύεται σὲ ὑπηρέτη, ἂν καὶ εἶχε τριακόσιους δέκα ὀκτώ, γιατὶ γνώριζε ὅτι ἡ γενιὰ τῶν ὑπηρετῶν εἶναι νωθρή· φοβόταν μήπως νυστάξει ὁ ὑπηρέτης καὶ προσπεράσει ὁ ξένος καὶ χάσει τὸ θήραμα. Αὐτὸς εἶναι ὁ Ἀβραάμ, αὐτὸς εἶναι ὁ πλούσιος. Καταδέχεσαι ἐσὺ ἔστω καὶ νὰ κοιτάξεις ἕνα φτωχό; ἔστω νὰ τοῦ ἀπαντήσεις; νὰ μιλήσεις μαζί του; Ἀλλὰ καὶ ἂν κάποτε δώσεις κάτι, τὸ δίνεις μέσω δούλου. Ὁ δίκαιος ὅμως δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ καθόταν καὶ δεχόταν τὶς θερμὲς ἀκτίνες τοῦ ἥλιου, δροσιζόμενος μέσα στὸν καύσωνα· ἡ ἐπιθυμία τῆς φιλοξενίας ἦταν γι' αὐτὸν σκιά· καθόταν τρυγώντας τὸν καρπὸ τῆς φιλοξενίας, καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ ὄντας πλούσιος. Σύγκρινέ μου τοὺς σημερινοὺς πλουσίους. Ποῦ κάθονται τὸ μεσημέρι; Στὸν ἅδη. Ποῦ κάθονται; Στὸ θάνατο τῆς μέθης. Ποῦ κάθονται; Στὸ δημόδιο δρόμο, πεσμένοι, μεθυσμένοι,

θης. Ποῦ κάθηνται; Ἐπὶ τῆς δημοσίας, ἐρριμμένοι, μεθύοντες, πεπωρωμένοι τὴν καρδίαν, ἀλόγων ἀλογώτεροι. Ἀλλ' οὐχ ὁ δίκαιος οὕτω.

ε'. Θέλεις μιμήσασθαι τὸν Ἀβραάμ; Μίμησαι οὕτως, οὐ κωλύω, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύω· καίτοι μείζονα τοῦ Ἀβραὰμ ἀπαιτούμεθα. «Ἐάν», γάρ φησι, «μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Τέως δὲ σὺ κἂν τὸν Ἀβραὰμ φθάσον. Καὶ τί εἶχεν ὁ Ἀβραάμ; Φιλόξενος ἦν, καὶ ἀνέστη καὶ προσεκύνησεν, οὐδὲ εἰδὼς τίνες ἦσαν οἱ παρόντες. Εἰ γὰρ ᾔδει, οὐδὲν θαυμαστὸν ἐποίει, ὅτι Θεὸν ἐθεράπευσεν· ἀλλ' ἡ ἄγνοια τῶν παραγενομένων μείζονα αὐτοῦ δείκνυσι τῆς φιλοξενίας τὴν προθυμίαν. Καὶ ἐκάθητο καὶ ὑπεδέχετο. Καὶ πῶς; Δαψιλῶς· μόσχον ἔθυσε καὶ καλεῖ καὶ τὴν Σάρραν καὶ κοινωνὸν ποιεῖ τῆς φιλοξενίας τὴν γυναῖκα, καὶ οὐκ ἐν θαλάμῳ κρυπτομένην, ἀλλ' ὑπὸ τὴν δρῦν ἑστηκυῖαν. Ἡ γὰρ τράπεζα ἐκείνη λοιπὸν διήνοιξεν αὐτῆς τὴν μήτραν καὶ τὴν πήρωσιν τῆς φύσεως διώρθωσεν. Ἔθυσε μόσχον, καὶ ἔλαβε τὸν Ἰσαάκ· ἐφύρασεν ἄλευρα, καὶ ἔλαβε τὸ σπέρμα αὐτῆς, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν ψάμμον τῆς θαλάσσης.

Ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς· 'Δὸς καὶ ἐμοὶ τὸν καρπὸν τοσούτων γνησίων υἱῶν'. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ εὐτελέστατε, τὰ ἐν τῇ γῇ ζητεῖς; Τὸν οὐρανόν σοι δίδωμι, τὴν μετ' ἀγγέλων χορείαν, τὴν δι' αἰῶνος ἀπόλαυσιν, καὶ θάνατον φθαρτὸν ζητεῖς; Ζωήν σοι δίδωμι τέλος οὐκ ἔχουσαν. Μείζων ἡ ἀμοιβή, πλείων ἡ ἀντίδοσις. Πρόσεχε μετ' ἀκριβείας ὃ λέγω, ἵνα ἴδῃς ἀντιστροφὴν πραγμάτων. Ὅτε γὰρ ἔδει φιλοξενίαν ἐπιδείξασθαι, ὁ Ἀβραὰμ τί λέγει τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Σάρρᾳ; «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Ἀκουέτωσαν γυναῖκες τῶν λεγομένων. «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Κοινὸν γὰρ ἡμῖν τὸ θέατρον καὶ ἑκατέρᾳ τῇ φύσει τὸ διδασκαλεῖον πρόκειται. Ἀκουέτουσαν γυναῖκες τῶν λεγομένων· ἀκουέτωσαν καὶ ἄνδρες καὶ μιμείσθωσαν. «Σπεῦσον», φησί, «καὶ φύρασον τρία μέτρα στεμιδάλεως»· καὶ αὐτὸς ἔδραμεν ἐπὶ τὴν ἀγέλην τῶν βοῶν. Μερίζονται τὸν πόνον, ἵνα μερίσωνται καὶ τὸν στέφανον. Κοινὰ τὰ τοῦ γάμου· ἔστω κοινὰ καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς. Βοηθόν σε ἔλαβον· γενοῦ μοι βοηθὸς καὶ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις πράγμασι· σπεῦσον, σπεῦσον. Ἐπείγει τὴν γυναῖκα, καὶ ἵνα μὴ ἡ μέλλησις εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλλῃ τοὺς ξένους· «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Ἐπίπονον τὸ ἐπίταγμα, φορτικὸν τὸ κέλευσμα· «φύ-

13. Ματθ. 5,20.
14. Γεν. 18,6.

πωρωμένοι στὴν καρδιά, πιὸ ἄλογοι ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Ὁ δίκαιος ὅμως δὲν ἦταν τέτοιος.

5. Θέλεις νὰ μιμηθεῖς τὸν Ἀβραάμ; Μιμήσου τον ἔτσι, δὲν σὲ ἐμποδίζω, ἀλλὰ καὶ σὲ συμβουλεύω· ἂν καὶ ζητῶ περισσότερα ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ. Γιατὶ λέει, «ἐὰν δὲν ξεπεράσει ἡ ἀρετή σας τὴν ἀρετὴ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲ θὰ μπεῖτε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[13]. Πρὸς τὸ παρὸν ὅμως ἐσὺ φτάσε ἔστω τὸν Ἀβραάμ. Καὶ τί εἶχε ὁ Ἀβραάμ; Ἦταν φιλόξενος καὶ σηκώθηκε καὶ προσκύνησε, χωρὶς κἂν νὰ γνωρίζει ποιοί ἦταν αὐτοὶ ποὺ περνοῦσαν. Γιατί, ἂν γνώριζε, δὲ θὰ ἔκανε τίποτα τὸ ἀξιοθαύμαστο ἐπειδὴ ὑπηρέτησε τὸ Θεό· ἡ ἄγνοια ὅμως γιὰ αὐτοὺς ποὺ ἦρθαν, δείχνει μεγαλύτερη τὴν προθυμία τῆς φιλοξενίας του. Καὶ καθόταν καὶ ὑποδεχόταν. Καὶ πῶς; Πλουσιοπάροχα. Θυσίασε μοσχάρι καὶ κάλεσε καὶ τὴ Σάρρα καὶ κάνει τὴ γυναίκα του μέτοχο τῆς φιλοξενίας, ποὺ δὲν μένει κρυμμένη στὸ γυναικωνίτη, ἀλλὰ στέκεται κάτω ἀπὸ τὴ βελανιδιά. Τὸ τραπέζι ἐκεῖνο ἄνοιξε τὴ μήτρα της καὶ διόρθωσε τὴν ἀναπηρία τῆς φύσεως. Θυσίασε μοσχάρι καὶ ἔλαβε τὸν Ἰσαάκ· ζύμωσε ἀλεύρι, καὶ ἔλαβε τοὺς ἀπογόνους της, ποὺ ἔγιναν ὅσα εἶναι τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ ἄμμος τῆς θάλασσας.

Ὁπωσδήποτε ὅμως θὰ πεῖς· 'Δός μου καὶ ἐμένα τὸν καρπὸ τόσων γνησίων υἱῶν'. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ τιποτένιε, ζητᾶς αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὴ γῆ; Σοῦ δίνω τὸν οὐρανό, τὴ δυνατότητα νὰ χορεύεις μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, τὴν αἰώνια ἀπόλαυση, καὶ ζητᾶς θάνατο φθαρτό; Σοῦ δίνω ζωὴ ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Μεγαλύτερη ἡ ἀμοιβή, περισσότερη ἡ ἀνταπόδοση. Πρόσεξε μὲ ἀκρίβεια αὐτὸ ποὺ λέω, γιὰ νὰ δεῖς τὴν ἀντιστροφὴ τῶν πραγμάτων. Γιατὶ ὅταν ἔπρεπε νὰ προσφέρει φιλοξενία ὁ Ἀβραὰμ τί λέει στὴ γυναίκα του τὴ Σάρρα; «Τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι»[14]. Ἂς ἀκούσουν οἱ γυναῖκες αὐτὰ ποὺ λέγονται. «Τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Γιατὶ εἶναι κοινὸ σὲ μᾶς τὸ θέαμα καὶ βρίσκεται μπροστὰ καὶ στὰ δύο φύλα γιὰ διδασκαλία. Ἂς ἀκούσουν οἱ γυναῖκες αὐτὰ ποὺ λέγονται· ἂς τὰ ἀκούσουν καὶ οἱ ἄνδρες, καὶ ἂς τὰ μιμηθοῦν. «Τρέξε», λέει, «καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι»· καὶ ἐκεῖνος ἔτρεξε στὸ κοπάδι τῶν βοδιῶν. Μοιράζονται τὸν κόπο, γιὰ νὰ μοιρασθοῦν καὶ τὸ στεφάνι. Εἶναι κοινὰ τὰ τοῦ γάμου· ἂς εἶναι κοινὲς καὶ οἱ ἀρετές. Σὲ πῆρα βοηθό μου· γίνε βοηθός μου καὶ στὰ πιὸ ψηλὰ πράγματα· τρέξε, τρέξε. Βιάζει τὴ γυναίκα του καὶ γιὰ νὰ μὴ βάλει σὲ δυσφορία τοὺς ξένους ἡ προετοιμασία· «τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Κουραστικὴ ἡ προσταγή, βαρειὰ ἡ

ρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Οὐκ εἶπε· 'Τί τοῦτο; ἐπὶ ταύταις ταῖς ἐλπίσιν ἐνυμφεύθην σοι, ἵνα με μελωθρίδα καὶ ἀρτοποιὸν ποιήσῃς, γυναῖκα τὴν πλοῦτον ἔχουσαν τοσοῦτον; Τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ δούλους ἔχεις καὶ ἐκείνοις ἐπιτάξαι οὐκ εἵλου, ἀλλά με είς τὴν διακονίαν ταύτην ἐπείγεις;' Οὐκ εἶπέ τι τοιοῦτον, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ γυνὴ ἦν τοῦ 'Αβραάμ, οὐ συνουσίᾳ μόνον σώματος, ἀλλὰ καὶ κοινωνίᾳ ἀρετῆς, διὰ τοῦτο λέγει, «σπεῦσον»· καὶ ἁρπάζει τὸ ἐπίταγμα ἐκείνη μετὰ προθυμίας· ᾔδει γὰρ τὸν καρπὸν βρύοντα τῆς φιλοξενίας. «Σπεῦσον, φύρασον». Ἤδει γὰρ τῆς γυναικὸς τὸ ἐπιμελές.

Ποῦ αἱ νῦν γυναῖκες; Παραβάλωμεν αὐτὰς τῇ Σάρρᾳ. Ἆρα τοιαῦτα ἐπιτάγματα δέχονται; τοιαῦτα ἔργα; Ἔκβαλέ μοι τῆς φιλοκόσμου γυναικὸς τὴν χεῖρα, καὶ ὁρᾷς αὐτὴν κεχρυσωμένην ἔξωθεν, ἔνδοθεν δὲ πολιορκίαν κεκτημένην. Πόσων πενήτων, εἰπέ μοι, πλεονεξίαν ἡ χείρ σου βαστάζει; Ἔκβαλέ μοι τὴν χεῖρά σου, δεῖξον αὐτήν· τί ἐνδέδυται; Πλεονεξίαν. Ἔκβαλε τὴν χεῖρα τῆς Σάρρας. Τί ἐνδέδυται; Φιλοξενίαν, ἐλεημοσύνην, ἀγάπην, φιλοπτωχείαν. Ὢ καλῆς δεξιᾶς! Βλέπε δεξιὰν καὶ δεξιάν. Ἀλλὰ μία μὲν μορφὴ δεξιᾶς, πολλὴ δὲ διαφορά. Ἐκεῖ πηγαὶ δακρύων, ἐνταῦθα στέφανοι καὶ βραβεῖα. Ταῦτα λέγω, ἵνα μήτε γυναῖκες τοιαῦτα παρὰ ἀνδρῶν ζητῶσι, μήτε ἄνδρες ἀντέχωνται γυναικῶν τοιαῦτα ἀπαιτουσῶν. Ἴδε ἡ Σάρρα, ἴδε ἡ πλουσία ἐφύρασε τρία μέτρα σεμιδάλεως. Πόσος ὁ πόνος; Ἀλλ' οὐκ ᾔσθετο πόνου διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ καρποῦ καὶ τοῦ κέρδους. «Σπεῦσον, φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Τί ποιεῖς; καλλωπίζῃ, γύναι; Ἵνα τίνι ἀρέσῃς; Τῷ ἀνδρί; Κακὴ μελέτη, εἰ οὕτω μέλλεις ἀρέσκειν τῷ ἀνδρί, εἰ οὕτω σπεύδεις ἀρέσκειν σου τῷ ἀνδρί. Πῶς οὖν ἀρέσω; Τῇ σωφροσύνῃ. Ἀλλὰ πῶς ἀρέσω; Τῇ ἐπιεικείᾳ, τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ πραΰτητι καὶ τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὁμονοίᾳ καὶ τῇ συμφωνίᾳ.

Ταῦτά σου τὰ κόσμια, γύναι. Αὗταί σου αἱ ἀρεταὶ ὁμόνοιαν ἐργάζονται· ἐκεῖνα τὰ κόσμια ἀρέσκειν οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀνδρί σε φορτικὴν παρασκευάζει γίνεσθαι. Ὅταν γὰρ εἴπῃς, ἅρπασον καὶ φέρε μοι, ἐν ὀλίγῳ μὲν σὺ ἀρέσκεις, ὕστερον δὲ πολέμιον ἔχεις. Ἵνα δὲ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀνδρὶ ἀρέσκεις, ἐν τῇ οἰκίᾳ γὰρ αὐτὰ ἀποτίθεσθαι, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτὰ περιβάλλῃ· εἰ τῷ ἀνδρὶ ἤρεσκες, ἐν τῇ οἰκίᾳ ἂν αὐτὰ ἐφόρεις.

15. Τὸ μέτρο ἀντιστοιχοῦσε πρὸς 14 περίπου κιλά, γι' αὐτὸ ὁ ἱερὸς συγγραφέας μιλάει γιὰ «ἐπίπονο καὶ φορτικὸ ἐπίταγμα».

διαταγή· «ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Δὲν εἶπε· 'Γιατί αὐτό; Μὲ αὐτὰ τὰ ὄνειρα σὲ παντρεύτηκα, γιὰ νὰ μὲ κάνεις μυλωνοῦ καὶ φουρνάρισσα, μιὰ γυναίκα ποὺ ἔχει τόσο πολὺ πλοῦτο; Ἔχεις τριακόσιους δέκα ὀκτὼ ὑπηρέτες καὶ δὲν προτίμησες νὰ διατάξεις ἐκείνους, ἀλλὰ βιάζεις ἐμένα σ' αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία;' Δὲν εἶπε κάτι τέτοιο, οὔτε διανοήθηκε, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦταν γυναίκα τοῦ Ἀβραάμ, ὄχι μόνο γιὰ ἕνωση σωματική, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἕνωση ἀρετῆς, γι' αὐτὸ λέει· «πήγαινε γρήγορα». Καὶ ἐκείνη ἁρπάζει μὲ προθυμία τὴν προσταγή· γιατὶ γνώριζε ἐκεῖνο ποὺ πήγαζε καρποὺς φιλοξενίας. «Σπεῦσε, ζύμωσε». Γιατὶ γνώριζε τὴ φροντίδα τῆς γυναίκας.

Ποῦ εἶναι οἱ τωρινὲς γυναῖκες; Ἂς τὶς παραβάλουμε μὲ τὴ Σάρρα. Δέχονται ἄραγε τέτοιες προσταγές; τέτοιες ἐργασίες; Βγάλε μου τὸ χέρι τῆς γυναίκας ποὺ ἀγαπάει τὰ κοσμήματα καὶ θὰ τὸ δεῖς ἀπ' ἔξω χρυσωμένο, ἐνῶ ἀπὸ μέσα γεμάτο φορτικὴ ἐνόχληση. Πόσων φτωχῶν, πές μου, πλεονεξία σηκώνει τὸ χέρι σου; Βγάλε μου τὸ χέρι σου, δεῖξε το· τί φοράει; Βγάλε τὸ χέρι τῆς Σάρρας. Τί φοράει; Φιλοξενία, ἐλεημοσύνη, ἀγάπη, φιλοπτωχία. Πὼ πὼ πόσο ὡραῖο χέρι! Βλέπε τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη δεξιά. Μία βέβαια εἶναι ἡ μορφὴ τῆς δεξιᾶς, ὅμως εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά. Ἐκεῖ πηγὲς δακρύων, ἐδῶ στεφάνια καὶ βραβεῖα. Τὰ λέω αὐτά, ὥστε οὔτε οἱ γυναῖκες νὰ ζητοῦν τέτοια ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, οὔτε οἱ ἄνδρες νὰ ἀνέχονται τὶς γυναῖκες ὅταν ἀπαιτοῦν τέτοια. Κοίταξε τὴ Σάρρα· κοίταξε τὴν πλούσια ποὺ ζύμωσε τρία μέτρα[15] σεμιγδάλι. Πόσος κόπος; Καὶ ὅμως δὲν αἰσθάνθηκε κούραση ἐξαιτίας τοῦ καρποῦ καὶ τοῦ κέρδους. «Τρέξε, ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Τί κάνεις; Καλλωπίζεσαι, γυναίκα; Γιὰ νὰ ἀρέσεις σὲ ποιόν; Στὸν ἄνδρα σου; Κακὴ φροντίδα, ἐὰν θέλεις μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἀρέσεις στὸν ἄνδρα, ἐὰν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σπεύδεις νὰ ἀρέσεις στὸν ἄνδρα σου. Πῶς λοιπὸν νὰ ἀρέσω; Μὲ τὴ σωφροσύνη. Πῶς νὰ ἀρέσω; Μὲ τὴν καλωσύνη, τὴ σύνεση, τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀγάπη, τὴν ὁμόνοια καὶ τὴ συμφωνία.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κοσμήματά σου, κυρία μου. Αὐτὲς οἱ ἀρετές σου φέρνουν ὁμόνοια· ἐκεῖνα τὰ κοσμήματα δὲν σὲ κάνουν νὰ ἀρέσεις, ἀλλὰ σὲ προετοιμάζουν νὰ γίνεις φορτικὴ καὶ στὸν ἄνδρα σου. Γιατὶ ὅταν τοῦ πεῖς, ἅρπαξε καὶ φέρε μου, γιὰ λίγο βέβαια ἀρέσεις, ἀλλὰ ὕστερα ἔχεις ἕνα ἐχθρό. Γιὰ νὰ μάθεις ὅμως ὅτι δὲν ἀρέσεις στὸν ἄνδρα σου· στὸ σπίτι αὐτὰ τὰ βγάζεις καὶ στὴν ἐκκλησία τὰ φορᾶς· ἐὰν ἤθελες νὰ ἀρέσεις στὸν ἄνδρα σου, θὰ τὰ φοροῦσες στὸ σπίτι. Ἀλλά,

Ἀλλ' ὅπερ εἶπον, εἰσέρχῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, κεχρυσωμένη τὰς χεῖρας καὶ τὸν τράχηλον. Ἐὰν ἔλθῃ Παῦλος, ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος καὶ ποθεινός, φοβερὸς τοῖς ἁμαρτάνουσι, καὶ ποθεινὸς τοῖς εὐσεβοῦσι, βοᾷ καὶ λέγει ὡσαύτως· «τὰς γυναῖκας κοσμεῖν ἑαυτὰς χρή, μὴ ἐν χρυσῷ, μὴ ἐν μαργαρίταις, μὴ ἐν ἱματισμῷ πολυτελεῖ». Εἶτα, ἂν εἰσέλθῃ ὁ Ἕλλην καὶ ἴδῃ ἄνω μὲν φορούσας ταῦτα ἐκείνας, κάτω δὲ Παῦλον ταῦτα λέγοντα, οὐκ ἐρεῖ, ὅτι σκηνὴ καὶ μῦθος ταῦτά ἐστιν; Οὐκ ἔστι μὲν σκηνὴ τὰ ἡμέτερα, κἂν οὕτω ταῦτα γίνηται. Ὁ δὲ Ἕλλην βλάπτεται καὶ λέγει· 'Εἰσῆλθον εἰς ἐκκλησίαν Χριστιανῶν καὶ ἤκουσα τοῦ Παύλου λέγοντος, «μὴ ἐν χρυσῷ, μηδὲ ἐν μαργαρίταις», τὴν δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐναντία ἐπιδεικνυμένην'.

στ'. Τί σοι ὄφελος τοῦ χρυσίου, γύναι; Ἵνα καλὴ φαίνῃ καὶ ὡραία; Ἀλλ' οὐδέν σοι τοῦτο εἰς τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς συντελεῖ. Γενοῦ τὴν ψυχὴν εὔμορφος, καὶ ἔσῃ καὶ τὸ σῶμα ποθεινή. «Σοφία ἀνθρώπου φωτιεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ». Καίτοι ἡ σοφία τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Οὐδὲν ποιεῖ πόθον καὶ ἔρωτα, ὡς ἀγάπη. Ἐὰν γὰρ φιλῇ σε ὁ ἀνήρ σου, κἂν ἄμορφος ᾖς, ποθεινὴ αὐτῷ φαίνῃ· ἐὰν δὲ μισήσῃ σε, κἂν εὔμορφος ᾖς, οὐ θέλει σε ὁρᾶν. Τὸ γὰρ μῖσος τῆς ψυχῆς οὐκ ἀφίησι τὴν εὐμορφίαν τῆς ὄψεως φαίνεσθαι. Ὅταν γὰρ μέλλῃς αὐτὸν ἀπαιτεῖν κόσμια καὶ χρυσόν, τότε μέλλει σε καὶ αὐτὸς μισεῖν καὶ φεύγειν, ὡς τὸν ἀπαιτητὴν ἐν ἀγορᾷ φανέντα. Ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν δύναται φυγεῖν, σὲ δὲ οὐ δύναται, ἔνδον οὖσαν διηνεκῶς καὶ ἀπαιτοῦσαν λειτουργίας λόγον οὐκ ἐχούσας. Ταῦτα μὴ μόνον ἀκουέτω ἡ ἀκοή σου, ὦ γύναι, ἀλλὰ καὶ μεταβαλλέσθω σου ἡ διάνοια. Φάρμακά ἐστι δάκνοντα τὰ ῥήματα τὰ ἐμά, δάκνοντα πρὸς καιρόν, καὶ εὐφραίνοντα διηνεκῶς. Ἰατρός εἰμι, σκαλεύω τὰ τραύματα, ἵνα μή, παλαιότερα γενόμενα, χείρονα τὴν νομὴν ἐργάσηται. Ἐγὼ μὲν γὰρ ἰατρεύω τὴν διὰ λόγου ὑγίειαν χαριζόμενος, οἱ δὲ τοῦ παρόντος βίου τὸ ἐπίκαιρον καὶ σφαλερὸν καὶ εὐκαταφρόνητον ἐπιδείκνυνται. Ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον περὶ τοῦ Ἀβραὰμ (οὐ γὰρ ἐπιλήσομαι τῆς ὑποσχέσεως), «σπεῦσον καὶ φύρασον», ταῦτα ἑκάστη γυνὴ ἐγγραφέτω τῇ διανοίᾳ, ταῦτα ἕκαστος ἀνὴρ ἐχέτω ἐν τῷ συνειδότι.

Τί μοι φέρεις σηρικὰ ἱμάτια καὶ ἵππους χρυσοχαλίνους καὶ ἡμιόνους καλλωπιζομένας; Ἡμίονος κάτω καλλωπίζεται, ὁ χρυσὸς ἐν

16. Α' Τιμ. 2,9.
17. Ἐκκλ. 8,1.

ὅπως εἶπα, μπαίνεις στὴν ἐκκλησία χρυσωμένη στὰ χέρια καὶ τὸ λαιμό. Ἐὰν ἔρθει ὁ Παῦλος, ἐκεῖνος ὁ φοβερὸς καὶ ποθητός, φοβερὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν, καὶ ποθητὸς στοὺς εὐσεβεῖς, φωνάζει καὶ λέει τὰ ἴδια· «οἱ γυναῖκες πρέπει νὰ στολίζουν τοὺς ἑαυτούς τους ὄχι μὲ χρυσάφι, οὔτε μὲ μαργαριτάρια, οὔτε μὲ πολυτελῆ ἐνδύματα»[16]. Ἔπειτα ἐὰν μπεῖ ὁ εἰδωλολάτρης καὶ δεῖ ἐπάνω ἐκεῖνες νὰ φοροῦν αὐτά, καὶ κάτω τὸν Παῦλο νὰ λέει αὐτά, δὲν θὰ πεῖ ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι θέατρο καὶ μύθος; Βέβαια δὲν εἶναι θέατρο τὰ δικά μας, ἔστω καὶ ἂν γίνονται ἔτσι. Ὅμως ὁ εἰδωλολάτρης βλάπτεται καὶ λέει· 'Μπῆκα σὲ ἐκκλησία Χριστιανῶν καὶ ἄκουσα τὸν Παῦλο νὰ λέει· «μὴ στολίζεστε μὲ χρυσαφικά, οὔτε μὲ μαργαριτάρια», ἐνῶ αὐτὴν νὰ δείχνει μὲ τὰ ἔργα της τὰ ἀντίθετα.

6. Τί ὄφελος ἔχεις ἀπὸ τὰ χρυσαφικά, γυναίκα; Γιὰ νὰ φαίνεσαι καλὴ καὶ ὡραία; Ὅμως αὐτὸ δὲν συντελεῖ καθόλου στὴν ὀμορφιὰ τῆς ψυχῆς σου. Γίνε ὄμορφη στὴν ψυχή, καὶ τότε θὰ εἶσαι ἐπιθυμητὴ καὶ στὸ σῶμα. «Ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου φωτίζει τὸ πρόσωπό του»[17]. Καὶ βέβαια ἡ σοφία φωτίζει τὴν ψυχή του. Τίποτα δὲν προκαλεῖ πόθο καὶ ἔρωτα, ὅσο ἡ ἀγάπη. Γιατί, ἐὰν σὲ ἀγαπᾶ ὁ ἄνδρας σου, ἔστω καὶ ἂν εἶσαι ἄσχημη, θὰ τοῦ φαίνεσαι ἐπιθυμητή. Ἐνῶ ἐὰν σὲ μισήσει, καὶ ὄμορφη ἂν εἶσαι, δὲ θὰ θέλει νὰ σὲ βλέπει. Γιατὶ τὸ μίσος τῆς ψυχῆς δὲν ἀφήνει τὴν ὀμοριφὰ τοῦ προσώπου νὰ φαίνεται. Ὅταν ὅμως ἀπαιτεῖς ἀπὸ αὐτὸν κοσμήματα καὶ χρυσαφικά, τότε καὶ αὐτὸς θὰ σὲ μισήσει καὶ θὰ φύγει, ὅπως ὅταν ἐμφανίζεται στὴν ἀγορὰ ὁ ἀπαιτητής. Ἀλλὰ ἐκεῖνον μπορεῖ νὰ τὸν ἀποφύγει, ἐνῶ ἐσένα δὲν μπορεῖ, ἐπειδὴ βρίσκεσαι μέσα διαρκῶς καὶ προβάλλεις ἀπαιτήσεις, πράγματα ποὺ δὲν ἔχουν λογική. Αὐτὰ ὄχι μόνο νὰ τὰ ἀκούει τὸ αὐτί σου, γυναίκα, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταβάλλεται ἡ διάνοιά σου. Τὰ λόγια μου εἶναι φάρμακα ποὺ πληγώνουν, ποὺ πληγώνουν προσωρινά, ἀλλὰ εὐφραίνουν αἰώνια. Εἶμαι γιατρός, σκαλίζω τὰ τραύματα, ὥστε νὰ μὴ παλιώσουν καὶ κάνουν χειρότερη τὴν ἐξάπλωση τῆς πληγῆς. Γιατὶ ἐγὼ βέβαια θεραπεύω, χαρίζοντας τὴν ὑγεία μέσω τοῦ λόγου, ἐνῶ οἱ γιατροὶ τῆς παρούσας ζωῆς δείχνουν τὴν προσωρινότητα καὶ τὴν ἀστάθεια καὶ τὸ εὐκαταφρόνητο. Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἔλεγα γιὰ τὸν Ἀβραὰμ (γιατὶ δὲν λησμονῶ τὴν ὑπόσχεσή μου) «τρέξε καὶ ζύμωσε», αὐτὰ νὰ τὰ γράψει κάθε γυναίκα στὸ νοῦ της, αὐτὰ κάθε ἄνδρας ἂς τὰ ἔχει στὴν συνείδησή του.

Γιατὶ μοῦ φέρνεις μεταξωτὰ φορέματα καὶ χρυσοχαλίνωτα ἄλογα καὶ μουλάρια καλλωπισμένα; τὸ μουλάρι καλλωπίζεται κάτω, τὸ χρυ-

στέγῃ κατέχεται· τὰ χρήματα ἡμίονοι ἄλογοι περιφέρουσι, χρυσοῦς ἔχουσαι χαλινούς· ἡμίονοι ἄλογοι καλλωπίζονται, ὁ δὲ πένης ἐν λιμῷ τηκόμενος τῇ θύρᾳ σου προσεδρεύει καὶ ὁ Χριστὸς λιμῷ τήκεται. Ὢ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας! Ποία ἀπολογία; ποία συγγνώμη, ὅταν ὁ Χριστὸς ἕστηκε πρὸ τῶν θυρῶν σου ἐν σχήματι πτωχοῦ, σὺ δὲ μηδὲ ὅλως εἶ ἐπικαμπτόμενος; Τίς σε ἐξαιρήσεται τῆς ἐκεῖθεν τιμωρίας; Δέδωκα, φησίν, ἔλεον. Ἀλλὰ μὴ δῷς μόνον ὅσον θέλει ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅσον δύνασαι. Τί τότε ἐρεῖς, εἰπέ μοι, ὅταν αἱ κολάσεις αἱ ἀφόρητοι, ὅταν αἱ τιμωρίαι ἐκεῖναι καὶ αἱ ἀπειλαὶ καὶ αἱ φοβεραὶ δυνάμεις, ὅταν ὁ ποταμὸς τοῦ πυρὸς καχλάζῃ, ὅταν τὸ βῆμα τὸ φοβερόν, ὅταν τὸ κριτήριον τὸ ἀδέκαστον, ὅταν ἡ φύσις ἡ ἄναρχος, ὅταν ἐρημία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὅταν μήτε πατήρ, μήτε μήτηρ, μήτε γείτων, μήτε βασιλεύς, μήτε παροδότης, μήτε ξένος δύναταί σε ὠφελῆσαι, ἀλλὰ στήκει μόνος ὁ ἄνθρωπος μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ, κατακρινόμενος ὑπὲρ ἐκείνων, ἢ καὶ στεφανούμενος ὑπὲρ αὐτῶν; Τί τότε ἐρεῖς; Τότε ἀναμνησθήσῃ μου τῶν λόγων.

Ἀλλὰ τί σοι τὸ ὄφελος; Οὐδέν· ἐπεὶ καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἀνεμνήσθη καὶ ἐζήτει καιρὸν μετανοίας, ἀλλ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ κέρδος. Πλὴν ἔλεγε, «πέμψο Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατι καὶ καταψύξῃ μου τὴν γλῶσσαν, ὅτι πάνυ ὀδυνῶμαι». Ἀλλ' οὐκ ἔπεμψε Λάζαρον, οὐχ ὅτι ζημίαν ἔφερε μία ρανὶς εἰς τὴν μεγάλην τοῦ παραδείσου πηγήν, ἀλλ' ὅτι ἡ τῆς ἐλεημοσύνης σταγὼν ἀμίκτως ἔχει πρὸς τὴν ἀπήνειαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταδίου κατεφρονήθη, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ στεφάνου οὐδεμιᾶς παραμυθίας αὐτὸν ἠξίωσε.

ζ'. Ταῦτα λέγω, ἵνα μήτε ὁ πένης δακρύῃ διὰ τὴν πενίαν, μήτε ὁ πλούσιος χαίρῃ διὰ τὸν πλοῦτον. Εὔπορος εἶ; Ἀπώλετο ὁ πλοῦτος, ἐὰν μὴ εἰς μέσον φέρῃς τὸν προσήκοντα πλοῦτον. «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Εἶτα ἔδραμεν αὐτὸς εἰς τὰς βόας καὶ ἔθυσε μόσχον. Δρομεὺς ἐγένετο ὁ γέρων· οὐ γὰρ ἐχαυνοῦτο αὐτῷ τῆς σαρκὸς ὁ τόνος, ἀλλ' ἐπενεύρωτο τῆς φιλοσοφίας ἡ διάνοια· ἐνίκησε τὴν φύσιν ἡ προθυμία. Ὁ δεσπότης τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκετῶν, μόσχον βαστάζων, οὐ κατεβαρύνετο τῷ ἄχθει, ἀλλ' ἐκουφίζετο τὴν διάνοιαν τῇ προθυμίᾳ. Ὁ δρόμος τῷ γέροντι προκείμενος, καὶ ὑπηρεσία πολλή, καὶ τῇ γυναικὶ πόνος καὶ κάματος. Οὐ γὰρ μόνον φιλοτιμίᾳ χρημάτων καὶ

18. Λουκᾶ 16,24.

σάφι κατέχεται στὴ στέγη· τὰ χρήματα τὰ περιφέρουν ἄλογα μουλάρια, ποὺ ἔχουν χρυσᾶ χαλινάρια· τὰ ἄλογα μουλάρια καλλωπίζονται, ἐνῶ ὁ φτωχός, λειώνοντας ἀπὸ τὴν πείνα, κάθεται μπροστὰ στὴν πόρτα σου, καὶ ὁ Χριστὸς λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα. Πὼ πὼ φοβερὴ ἀνοησία! Ποιά δικαιολογιά; ποιά συγγνώμη, ὅταν ὁ Χριστὸς στέκεται μπροστὰ στὴν πόρτα σου μὲ τὴ μορφὴ φτωχοῦ, καὶ σὺ δὲν συγκινεῖσαι καθόλου; Ποιός θὰ σὲ ἐξαιρέσει ἀπὸ τὴν τιμωρία ποὺ θὰ ὑπάρξει ἐκεῖ; Ἔχω δώσει, λέει, ἐλεημοσύνη. Ὅμως μὴ δίνεις μόνο ὅσο θέλει ἐκεῖνος, ἀλλὰ ὅσο μπορεῖς. Τί θὰ πεῖς τότε, πές μου, ὅταν θὰ ἐπιβληθοῦν οἱ ἀνυπόφορες κολάσεις καὶ οἱ τιμωρίες ἐκεῖνες καὶ οἱ ἀπειλὲς καὶ οἱ φοβερὲς δυνάμεις, ὅταν θὰ κοχλάζει τὸ ποτάμι τὸ πύρινο, ὅταν θὰ στηθεῖ τὸ φοβερὸ βῆμα καὶ τὸ ἀδέκαστο δικαστήριο, ὅταν ἡ ἄναρχη φύση, ὅταν θὰ λείψουν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ὅταν δὲν θὰ μπορεῖ νὰ σὲ βοηθήσει οὔτε πατέρας, οὔτε μητέρα, οὔτε γείτονας, οὔτε βασιλιάς, οὔτε περαστικός, οὔτε ξένος, ἀλλὰ στέκεται μόνος ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ ἔργα του, καὶ κατακρίνεται γι' αὐτά, ἢ καὶ στεφανώνεται γι' αὐτά; Τί θὰ πεῖς τότε; Τότε θὰ θυμηθεῖς τὰ λόγια μου.

Ἀλλὰ ποιό θὰ εἶναι τὸ ὄφελος γιὰ σένα; Κανένα· γιατὶ καὶ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος θυμήθηκε καὶ ζητοῦσε δυνατότητα μετάνοιας, ἀλλὰ δὲν κέρδισε τίποτα. Κι ὅμως ἔλεγε· «στεῖλε τὸν Λάζαρο νὰ βρέξει τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του μὲ νερὸ καὶ νὰ μοῦ δροσίσει τὴ γλώσσα, γιατὶ ὑποφέρω πολύ»[18]. Ἀλλὰ δὲν ἔστειλε τὸν Λάζαρο, ὄχι ὅτι θὰ προκαλοῦσε ζημιὰ μιὰ σταγόνα στὴ μεγάλη πηγὴ τοῦ παραδείσου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ σταγόνα τῆς ἐλεημοσύνης δὲν ἀναμιγνύεται μὲ τὴ σκληρότητα. Ἐπειδὴ στὴν περίοδο τῶν ἀγώνων καταφρονήθηκε, γι' αὐτὸ τὸν καιρὸ τοῦ στεφανώματος δὲν τὸν ἔκρινε ἄξιο καμμιᾶς παρηγοριᾶς.

7. Τὰ λέω αὐτά, ὥστε οὔτε ὁ φτωχὸς νὰ δακρύζει ἐξαιτίας τῆς φτώχειας, οὔτε ὁ πλούσιος νὰ χαίρεται ἐπειδὴ ἔχει πλοῦτο. Εἶσαι εὔπορος; Ὁ πλοῦτος θὰ χαθεῖ, ἐὰν δὲν παρουσιάσεις τὸν πλοῦτο ποὺ πρέπει. «Τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Ἔπειτα ἔτρεξε ὁ ἴδιος στὶς ἀγελάδες καὶ ἔσφαξε ἕνα μοσχάρι. Δρομέας ἔγινε ὁ γέρος· γιατὶ δὲν ἔπεφτε σὲ νωθρότητα ὁ τόνος τῆς σάρκας του, ἀλλὰ ἐνισχυόταν ἡ σκέψη τῆς φιλοξενίας· ἡ προθυμία νίκησε τὴ φύση. Ὁ κύριος τριακοσίων δέκα ὀκτὼ ὑπηρετῶν, σηκώνοντας μοσχάρι, δὲν καταβαλλόταν ἀπὸ τὸ βάρος, ἀλλὰ ἀνακουφιζόταν μὲ τὴν προθυμία στὴ διάνοιά του. Γιὰ τὸ γέροντα ὑπῆρχε δρόμος καὶ περιποίηση μεγάλη, καὶ γιὰ τὴ γυναίκα του κόπος καὶ μόχθος. Γιατὶ δὲν δεξιώθηκε τοὺς ξένους μόνο

δαψιλείᾳ τραπέζης. ἀλλὰ καὶ διακονίᾳ καὶ ὑπηρεσίᾳ πολλῇ τοὺς ξένους ἐδεξιώσαντο, οὐ δι' οἰκετῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν μελῶν τῶν ἑαυτῶν ὑπηρετοῦντες. Εἶτα παρειστήκει ἡ γυνὴ θεραπαίνης λαβοῦσα σχῆμα, καὶ οἱ ξένοι ἀνέκειντο, οἱ ἀγνῶτες· οὐ γὰρ παύσομαι τοῦτο λέγων. Ἐνόμιζον γὰρ αὐτοὺς πένητας εἶναί τινας· ἀλλ' οὐ προσεῖχον τούτῳ, ἀλλ' ὅτι ξένους ὑπεδέχοντο. Καὶ παρειστήκεισαν ἀμφότεροι ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ διακονίᾳ, τῇ ὑποδοχῇ, τῷ πόνῳ, τῇ ὑπηρεσίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ οἰκονομίᾳ, τῇ ἀκριβείᾳ, τῷ μηδὲν παραλιπεῖν. Καὶ εἱστήκει παρὰ τὸ δένδρον ἡ γυνή, ἀντὶ θαλάμου τῷ δένδρῳ χρησαμένη, καὶ τὴν σκιὰν τῶν φύλλων ἔχουσα στέγην, καὶ οὐκ ᾐσχύνετο δημοσιεύεσθαι. Εἱστήκει γὰρ τὴν οἰκείαν κοσμιότητα ἐπιδεικνυμένη καὶ τῆς διακονίας τὸν καρπὸν τρυγῶσα.

Τί οὖν ὁ παραγενόμενος; «Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός». Οἷον καρπὸν ἐβλάστησεν ἡ τράπεζα! πῶς καλόν! πῶς ταχύν! πῶς ὥριμον! πῶς ὁ βότρυς περκάζων καὶ ἀπηρτισμένος! Καὶ γὰρ τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο εἰσῆλθεν εἰς τὴν μήτραν καὶ ἐδημιούργησε τὸ παιδίον. Τοιοῦτοι τῆς φιλοξενίας οἱ καρποί. Πρόσεχε ὃ μέλλω λέγειν. Μετὰ ταῦτα δέ, τὸ παιδίον ἐπειδὴ ηὐξήθη, τὸ ἀπὸ τῆς τραπέζης τεχθέν, ἐπειδὴ ἀνὴρ ἐγένετο ὁ τῆς φιλοξενίας καρπὸς (οὐ γὰρ οὕτως αὐτὸν ἡ μήτρα ἐγέννησεν ἐκείνη, ὡς ἐγέννησεν ἡ τράπεζα, πρὸ δὲ πάντων τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ), ἐπειδὴ ηὐξήθη καὶ ἀνὴρ ἐγένετο καὶ ὥρα γάμου λοιπὸν ἦν (πρόσεχε μετ' ἀκριβείας ὃ λέγω), ἔμελλε λοιπὸν τελευτᾶν ὁ γέρων ὁ μακάριος Ἀβραὰμ ἐκεῖνος, ὁ πατριάρχης· παρῴκει δὲ γυναιξὶ διεφθαρμέναις καὶ ἔθνει πονηροτάτῳ, καλέσας τὸν οἰκέτην τὸν ἑαυτοῦ, φησίν· Ὧδε πονηραί εἰσιν αἱ γυναῖκες τῶν Χαναναίων. Τί οὖν θέλεις; Ἄπελθε εἰς τὴν γῆν, ὅθεν ἐτέχθην ἐγώ, καὶ ἄγαγε γυναῖκα ἐκεῖθεν τῷ υἱῷ μου. Καινὰ καὶ παράδοξα πράγματα. Ἴστε ὑμεῖς, καὶ σφόδρα ἐπίστασθε· ὅταν μὲν γὰρ γυναῖκα βούληταί τις ἀγαγεῖν τῷ υἱῷ, καὶ ὁ πατὴρ διαλέγεται καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἰς ἀλλοτρίας οἰκίας παραγίνονται, καὶ τοῦτον κολακεύουσι, καὶ ἐκεῖνον θεραπεύουσι, καὶ προμνήστριαι πολλαί, καὶ νυμφαγωγοὶ γίνονται πολλοί, καὶ χρημάτων ὑποσχέσεις, καὶ πᾶσα σπουδὴ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ δι' ἑαυτῶν διαλεχθῆναι, καὶ οὐκ αἰσχύ-

---

19. Γεν. 18,10.
20. Πρβλ. Γεν. 24,2–4.

μὲ χρηματικὴ γενναιοδωρία καὶ ἀφθονία τραπεζιοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴ φροντίδα καὶ περιποίηση, ὑπηρετώντας τους, ὄχι μὲ τοὺς ὑπηρέτες, ἀλλὰ μὲ τὰ δικά τους χέρια καὶ μέλη. Καὶ τὸν παραστεκόταν ἡ γυναίκα του διαδραματίζοντας ρόλο ὑπηρέτριας, καὶ οἱ ἄγνωστοι ξένοι ἦταν ξαπλωμένοι. Δὲ θὰ παύσω νὰ τὸ λέω αὐτό· γιατὶ τοὺς νόμιζαν ὅτι ἦταν κάποιοι φτωχοί· δὲν ἔδιναν ὅμως σημασία σ' αὐτό, ἀλλὰ στὸ ὅτι ὑποδέχονταν ξένους. Καὶ παραστέκονταν καὶ οἱ δύο τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, τρυγώντας τὸ σταφύλι τῆς φιλοξενίας μὲ τὴ διάθεσή τους, τὴν καρτερικότητα, τὴ φροντίδα, τὴν ὑποδοχή, τὸν κόπο, τὴν ἐξυπηρέτηση, τὴν ἀγάπη, τὴν πρόνοια, τὴν ἀκρίβεια, μὲ τὸ ὅτι δὲν παρέλειψαν τίποτα. Καὶ στεκόταν δίπλα στὸ δένδρο ἡ γυναίκα, χρησιμοποιώντας ἀντὶ τοῦ γυναικωνίτη τὸ δένδρο καὶ ἔχοντας ἀντὶ γιὰ στέγη τὴ σκιὰ τῶν φύλων, καὶ δὲν ντρεπόταν νὰ ἐμφανίζεται δημοσίως. Γιατὶ στεκόταν δείχνοντας τὴν κοσμιότητά της καὶ τρυγώντας τὸν καρπὸ τῆς ὑπηρεσίας της.

Τί λέει τότε αὐτὸς ποὺ εἶχε ἔρθει; «Ὅταν ξαναέρθω τὴν ἴδια ἐποχή, ἡ Σάρρα θὰ ἔχει γιό»[19]. Τί εἴδους καρπὸ βλάστησε τὸ τραπέζι! Πόσο καλό, πόσο γρήγορο, πόσο ὥριμο, πόσο γινομένο καὶ ὁλοκληρωμένο! Γιατὶ τὰ λόγια ἐκεῖνα μπῆκαν στὴ μήτρα της καὶ δημιούργησαν τὸ παιδί. Τέτοιοι εἶναι οἱ καρποὶ τῆς φιλοξενίας. Πρόσεξε αὐτὸ ποὺ θὰ πῶ. Μετὰ ὅμως ἀπὸ αὐτά, ὅταν τὸ παιδὶ μεγάλωσε, αὐτὸ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸ τραπέζι, ὅταν ἔγινε ἄνδρας ὁ καρπός τῆς φιλοξενίας (γιατὶ δὲν τὸν γέννησε τόσο ἡ μητέρα ἐκείνη, ὅσο τὸν γέννησε τὸ τραπέζι, καὶ προπάντων ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ), ὅταν λοιπὸν μεγάλωσε καὶ ἔγινε ἄνδρας καὶ ἦταν καιρὸς νὰ παντρευτεῖ (πρόσεχε καλὰ αὐτὸ ποὺ λέω), καὶ ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει ὁ εὐτυχισμένος ἐκεῖνος γέρος Ἀβραάμ, ὁ πατριάρχης, ἐπειδὴ κατοικοῦσε ἀνάμεσα σὲ διεφθαρμένες γυναῖκες καὶ σὲ ἔθνος πονηρό, ἀφοῦ κάλεσε τὸν ὑπηρέτη του εἶπε· «ἐδῶ εἶναι πονηρὲς οἱ γυναῖκες τῶν Χαναναίων». Τί θέλεις λοιπόν; «Πήγαινε στὴ χώρα, ὅπου γεννήθηκα ἐγώ, καὶ φέρε ἀπὸ ἐκεῖ γυναίκα γιὰ τὸ γιό μου»[20]. Πρωτοφανῆ καὶ παράξενα πράγματα. Γνωρίζετε ἐσεῖς, καὶ γνωρίζετε καλά, ὅτι ὅταν κάποιος θέλει νὰ φέρει γυναίκα στὸ γιό του, συζητοῦν ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα του, καὶ σὲ ξένα σπίτια πηγαίνουν, καὶ τὸν ἕνα κολακεύουν καὶ τὸν ἄλλον περιποιοῦνται, καὶ προξενῆτρες πολλὲς καὶ προξενητάδες ἔρχονται πολλοί, καὶ ὑπόσχονται χρήματα, καὶ ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα δείχνουν κάθε προθυμία νὰ συζητήσουν καὶ δὲν ντρέπονται, οὔτε κοκκινίζουν, οὔτε διατάζουν

νονται, οὐδὲ ἐρυθριῶσιν, οὐδὲ ἐπιτάττουσιν οἰκέταις, ὅταν δὲ ἔλθῃ ξένος, '"Απελθε σύ, κατένεγκε αὐτὸν κάτω, δέξαι αὐτόν'.

Ὁ Ἀβραὰμ δὲ ἀντιστρόφως· ὅτε μὲν ἔδει ποιῆσαι πρᾶγμα ὑψηλὸν καὶ φιλόσοφον, δι' ἑαυτοῦ ποιεῖ· τὴν φιλοξενίαν οὐκ ἐπέτρεψεν οἰκέτῃ, ἀλλὰ τῇ γυναικὶ καὶ ἑαυτῷ· ὅτε δὲ γυνὴ καὶ γάμος ὑφαίνετο, ἄπελθε λέγει τῷ οἰκέτῃ. Ὧδε τὸ ἐναντίον ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες. Ἐὰν μὲν θέλωσι χρυσοχόῳ διαλεχθῆναι, οὐκ αἰσχύνονται, ἀλλ' ἐξέρχονται αὐταὶ δι' ἑαυτῶν καὶ παρακαθέζονται, ἵνα μὴ ὁ χρυσὸς κλαπῇ καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων ἀφίησιν αὐτὰς καταφρονῆσαι τῆς εὐσχημοσύνης καὶ τῆς σεμνότητος. Ἀλλ' ὁ Ἀβραὰμ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅτε ξένος ἤθελεν ὑποδέχεσθαι, δι' ἑαυτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτε δὲ τὸν γάμον, διὰ τοῦ οἰκέτου. Τί οὖν μέμνησαι τοῦ Ἀβραάμ; Ὅτι πλούσιος ἦν. Ταῦτα καὶ σὺ ἐννόει τοῦ Ἀβραάμ, καὶ οὐδέποτε καταφρονήσεις τινός.

Ἀλλὰ πόθεν ἐξέβην ταῦτα εἰπεῖν; Τὸν προφήτην λαβὼν καὶ τὴν βακτηρίαν ἐκείνην, «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ἐκεῖνος γὰρ ὁ στίχος ἅπαντα ταῦτα ἔτεκε. Καὶ ἰδοὺ θησαυρὸν εὑρήκαμεν χρυσοῦ γέμοντα. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Λάβε τὴν βακτηρίαν ταύτην, τὴν δυναμένην ὑποτρομήσαντα τὰ σώματα ἀνορθῶσαι. Οὐδὲ γὰρ οὕτω βακτηρία ὑπότρομα ὄντα τὰ σώματα τῶν παλαιῶν καὶ γεγηρακότων ἀνορθοῦν πέφυκεν, ὡς ὁ στίχος οὗτος τῶν νέων καὶ γεγηρακότων ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας πολιορκουμένων ὑπότρομον οὖσαν τὴν διάνοιαν ἐγείρει. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Τί δέδοικας ἄνθρωπον, οὐκ ὄντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ λύκον; Τί δέδοικας ἄνθρωπον ἀσεβημάτων γέμοντα καὶ χρυσῷ πολιορκούμενον; Τί δέδοικας ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἀδικίας τὰ ἑαυτοῦ προδεδωκότα καὶ τὸν πολέμιον ἔνδοθεν πολλάκις ἔχοντα; Ἀλλ' ἀπεφήνατό μοι ὁ προφήτης λέγων· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Εἰπέ μοι λοιπὸν καὶ τὸν τρόπον, δι' ὃν οὐκ ὀφείλω φοβεῖσθαι τὸν πλούσιον. «Ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ».

η'. Ὢ εὐγένεια λέξεως! πῶς ἐν διηγήσει καὶ διδασκαλίᾳ φιλοσοφίαν εἰσήγαγε· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ»! Οὐκ εἶπε, 'καὶ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα αὐτοῦ', ἀλλ', «ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Ὅταν γὰρ εἰσέλθῃς εἰς οἰκίαν τινὸς πλουσίου καὶ ἴδῃς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ κίονας ὑπεραίροντας τῷ μεγέθει,

τοὺς ὑπηρέτες τους· καὶ ὅταν ἔρχεται ὁ ξένος, πήγαινε ἐσύ, κατέβασέ τον κάτω, δέξου τον.

Ὁ Ἀβραὰμ ὅμως ἐνεργοῦσε ἀντίστροφα· ὅταν ἔπρεπε νὰ κάνει κάτι τὸ ὑψηλὸ καὶ σπουδαῖο, τὸ ἔκανε μόνος του· τὴ φιλοξενία δὲν τὴν ἀνέθεσε σὲ ὑπηρέτη, ἀλλὰ στὴ γυναίκα του καὶ στὸν ἑαυτό του· ἐνῶ ὅταν ἑτοιμαζόταν γάμος, λέει στὸν ὑπηρέτη· πήγαινε. Ἐδῶ οἱ γυναῖκες κάνουν τὸ ἀντίθετο. Ὅταν θέλουν νὰ μιλήσουν μὲ χρυσοχόο, δὲν ντρέπονται, ἀλλὰ βγαίνουν μόνες τους καὶ κάθονται ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴ κλαπεῖ τὸ χρυσάφι, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων τὶς ἐπιτρέπει νὰ περιφρονήσουν τὴν εὐσχημοσύνη καὶ τὴ σεμνότητα. Ὁ Ἀβραὰμ ὅμως δὲν κάνει αὐτό, ἀλλὰ ὅταν ἤθελε νὰ ὑποδεχθεῖ ξένους, τὸ ἔκανε μόνος μὲ τὴ γυναίκα του, ἐνῶ ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ τὸ γάμο, τὸν ἔκανε μέσω τοῦ ὑπηρέτη του. Γιατί ὅμως θυμᾶσαι τὸν Ἀβραάμ; Διότι ἦταν πλούσιος. Αὐτὰ νὰ σκέφτεσαι καὶ σὺ ἀπὸ τὸν Ἀβραὰμ καὶ ποτὲ δὲ θὰ περιφρονήσεις κανέναν.

Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ ξέφυγα γιὰ νὰ πῶ αὐτά; Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸν προφήτη καὶ ἐκεῖνο τὸ ραβδί· «μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει πλουτίσει». Γιατὶ αὐτὸς ὁ στίχος γέννησε ὅλα αὐτά. Καὶ νά, βρήκαμε θησαυροφυλάκιο γεμάτο χρυσάφι. «Μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει πλουτίσει». Πάρε αὐτὸ τὸ ραβδί, ποὺ μπορεῖ, ὅταν τὰ σώματα τρέμουν ἀπὸ φόβο, νὰ τὰ ἀνορθώσει. Γιατὶ κανένα ραβδὶ δὲν ὑπῆρξε ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἀνορθώσει τόσο πολὺ τὰ σώματα τῶν ἡλικιωμένων καὶ γερασμένων ποὺ τρέμουν, ὅσο ὁ στίχος αὐτὸς διεγείρει τὴ φοβισμένη διάνοια τῶν νέων ποὺ ἔχουν γεράσει στὴν ἐπιθυμία καὶ πολιορκοῦνται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. «Μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἔχει πλουτίσει». Τί φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ποὺ δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλὰ λύκος; Γιατί φοβᾶσαι ἕνα ἄνθρωπο ποὺ εἶναι γεμάτος ἀσέβεια καὶ πολιορκεῖται ἀπὸ τὸ χρυσάφι; Γιατί φοβᾶσαι ἕνα ἄνθρωπο ποὺ μὲ τὴν ἀδικία πρόδωσε τὸν ἑαυτό του καὶ ἔχει μέσα του πολὲς φορὲς τὸν ἐχθρό; Ἀλλὰ μοῦ εἶπε ὁ προφήτης· «μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ὅταν πλουτίσει». Πές μου λοιπὸν καὶ τὸν τρόπο γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ φοβᾶμαι τὸν πλούσιο, ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του.

8. Πὼ πὼ εὐγένεια λέξεως! Πῶς μὲ τὴ διήγηση καὶ διδασκαλία πρόσφερε φιλοσοφία· «μὴ φοβᾶσαι ὅταν ὁ ἄνθρωπος πλουτίσει, ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του»! Δὲν εἶπε, 'καὶ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα του', ἀλλὰ «ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του». Γιατὶ ὅταν μπεῖς στὸ σπίτι κάποιου πλουσίου καὶ δεῖς στὸ σπίτι του κολῶνες πανύψηλες σὲ μέγε-

καὶ χρυσᾶς κεφαλίδας, καὶ μάρμαρα τῷ τοίχῳ προσπεπηγότα, καὶ κρήνας ρεούσας, καὶ πηγὰς καὶ περιπάτους, καὶ δένδρα τῷ ἀνέμῳ καμπτόμενα, καὶ πάντα ψηφίδων γέμοντα, καὶ εὐνούχων χρυσοφορούντων ἀγέλην, καὶ οἰκετῶν πλῆθος, καὶ τάπητας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κειμένους, καὶ τράπεζαν ἐκλάμπουσαν τῷ χρυσῷ, καὶ κοιτῶνας κεκοσμημένους, ταῦτα πάντα δόξα οἴκου ἐστίν, οὐ δόξα ἀνθρώπου. Δόξα γὰρ ἀνθρώπου εὐλάβεια, ἐπιείκεια, ἐλεημοσύνη, πρᾳότης, ταπεινοφροσύνη, εἰρήνη, δικαιοσύνη, ἀγάπη ἀνυπόκριτος πρὸς πάντας. Ταῦτα πάντα δόξα ἀνθρώπου. Τί φοβῇ τὸν πλούσιον. Οὐκοῦν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ μᾶλλον φοβοῦ. Ἐκείνη γάρ ἐστιν ἡ πλουτοῦσα, οὐχ ὁ οἰκῶν.

Ἀλλ' οὐ φοβοῦμαι ταύτην, φησί. Διὰ τί; Ὅτι ὁ χρυσὸς ἄψυχός ἐστιν ὕλη. Ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον φοβῇ; Ναί. Διὰ τί; μὴ γὰρ αὐτοῦ ἐστιν ὁ πλοῦτος; Τῆς οἰκίας ἡ περιφάνεια. Μάρμαρα ἔχει ὁ τοῖχος. Τί οὖν πρὸς τὸν οἰκοῦντα; Χρυσοῦς ὁ ὄροφος. Τί οὖν πρὸς τὸν κεκτημένον; Αἱ κεφαλίδες τῶν κιόνων χρυσαῖ. Τί οὖν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἐκείνου τὴν ἁμαρτίαις βεβορβορωμένην; Ἀλλὰ καθαρὸν τὸ ἔδαφος; Ἀλλὰ ἀκάθαρτον τὸ συνειδός. Ἀλλὰ σηρικὰ τὰ ἱμάτια; Ἀλλὰ ρακίων γέμουσα ἡ ψυχή. Ἡ οἰκία πλουσία, ἀλλ' ὁ κεκτημένος τὴν οἰκίαν πένης.

«Ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τοῦ οἴκου ἐστὶν ἡ δόξα καὶ οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τῶν ρημάτων ὑμῶν ἐλέγχω ὑμᾶς. Εἰσερχόμενος πολλάκις εἰς οἰκίαν τινὸς ὡραίαν οὖσαν, ἐξερχόμενος τί λέγεις; Ὡραῖα εἶδον μάρμαρα. Μὴ λέγεις, 'Ὡραῖον εἶδον ἄνθρωπον'; Θαυμαστοὶ οἱ κίονες, θυρίδες καλαί. Μὴ λέγεις, 'Θαυμαστὸς ὁ οἰκῶν'; Πολὺς ὁ χρυσὸς ἐν τῷ ὀρόφῳ. Μὴ λέγεις, 'Πολλὴ ἡ ἐλεημοσύνη'; Πολλὰ αἱ κρῆναι καὶ δαψίλεια πολλή. Μὴ λέγεις, 'Πολλὴ ἡ δαψίλεια ἐκείνου τοῦ κεκτημένου'; Πανταχοῦ περὶ τοὺς τοίχους, πανταχοῦ περὶ τὰ μάρμαρα, πανταχοῦ περὶ τὰς κρήνας, πανταχοῦ περὶ τὰς πηγὰς διαλέγῃ. Πάλιν ὁρᾷς ἵππον ἔχοντα χρυσοῦν χαλινὸν καὶ λέγεις· 'Καλὸς ὁ χαλινός'. Οὐκοῦν τοῦ χρυσοχόου τὸ ἐγκώμιον. Θαυμαστὸν τὸ ἱμάτιον. Οὐκοῦν τοῦ ὑφάντου ὁ ἔπαινος. Καλοὶ οἱ οἰκέται. Οὐκοῦν τοῦ πεπωληκότος ὁ ἔπαινος. Καὶ μένει μὲν ἐκεῖνος ἀστεφάνωτος, τὰ δὲ περὶ αὐτὸν ἐγκωμίων ἀπολαύουσιν. Ἀλλ' ὅταν ἴδῃς ἄνθρωπον καλόν, λέγεις· 'Καλὸς ἄνθρωπος, ὡραῖος, ἐπιεικής, θαυμαστός, ἐλεήμων, φιλόφρων, συντετριμμένος, ἀεὶ ἐν εὐχαῖς προσέχων, ἀεὶ ἐν νηστείαις παραμένων, ἀεὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σχολάζων, ἀεὶ ἀχώριστος

θος, μὲ χρυσᾶ κιονόκρανα καὶ ὀρθομαρμαρώσεις στοὺς τοίχους, καὶ βρύσες νὰ τρέχουν νερὸ καὶ πηγὲς καὶ τόπους γιὰ περίπατο καὶ δένδρα ποὺ λυγίζουν στὸν ἀέρα, καὶ ὅλα γεμάτα ψηφίδες, καὶ ὁλόκληρο κοπάδι ἀπὸ εὐνούχους ποὺ χρυσοφοροῦν, καὶ πλῆθος ἀπὸ ὑπηρέτες, καὶ χαλιὰ στρωμένα στὸ δάπεδο, καὶ τραπέζι ποὺ λάμπει ἀπὸ τὸ χρυσάφι, καὶ ὑπνοδωμάτια στολισμένα, ὅλα αὐτὰ εἶναι δόξα τοῦ σπιτιοῦ, ὄχι δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ εὐλάβεια, ἡ καλωσύνη, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ πραότητα, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ εἰρήνη, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀγάπη ἡ ἀνυπόκριτη σὲ ὅλους. Ὅλα αὐτὰ εἶναι δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατί φοβᾶσαι τὸν πλούσιο; Νὰ φοβᾶσαι μᾶλλον τὸ σπίτι του. Γιατὶ ἐκεῖνο εἶναι πλούσιο καὶ ὄχι αὐτὸς ποὺ κατοικεῖ σ' αὐτό.

Ὅμως δὲν τὸ φοβᾶμαι αὐτό, λέει. Γιατί; Ἐπειδὴ τὸ χρυσάφι εἶναι ἄψυχη ὕλη. Τὸν ἄνθρωπο ὅμως τὸν φοβᾶσαι; Ναί. Γιατί; Μήπως δικός του εἶναι ὁ πλοῦτος; Τοῦ σπιτιοῦ εἶναι τὸ μεγαλεῖο. Μάρμαρα ἔχει ὁ τοῖχος. Τί σχέση ἔχουν μ' αὐτὸν ποὺ κατοικεῖ; Χρυσὴ εἶναι ἡ ὀροφή. Τί σχέση ἔχει μὲ τὸν ἰδιοκτήτη; Τὰ κιονόκρανα τῶν κιόνων εἶναι χρυσᾶ. Τί σχέση ἔχουν μὲ τὸ κεφάλι ἐκείνου ποὺ κυλιέται στὸ βοῦρκο τῆς ἁμαρτίας; Εἶναι καθαρὸ τὸ δάπεδο, ἀλλὰ ἀκάθαρτη ἡ συνείδησή του. Εἶναι μεταξωτὰ τὰ φορέματα, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ράκη. Τὸ σπίτι πλούσιο, ἀλλὰ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ σπιτιοῦ φτωχός.

«Ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του». Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ δόξα εἶναι τοῦ σπιτιοῦ καὶ ὄχι τοῦ ἀνθρώπου, σᾶς τὸ ἀποδεικνύω ἀπὸ τὰ λόγια σας. Μπαίνοντας πολλὲς φορὲς στὸ σπίτι κάποιου ποὺ εἶναι ὡραῖο, τί λὲς βγαίνοντας; Εἶδα ὡραῖα μάρμαρα. Μήπως λές, εἶδα ὡραῖο ἄνθρωπο; Θαυμάσιες οἱ κολῶνες, τὰ θυρώματα ὡραῖα. Μήπως λές, θαυμάσιος αὐτὸς ποὺ κατοικεῖ; Πολὺ τὸ χρυσάφι στὴν ὀροφή. Μήπως λές, πολλὴ ἡ ἐλεημοσύνη; Πολλὲς οἱ βρύσες καὶ πολλὴ ἡ ἀφθονία. Μήπως λές, πολλὴ ἡ ἀφθονία ἐκείνου τοῦ ἰδιοκτήτη; Παντοῦ μιλᾶς γιὰ τοὺς τοίχους, παντοῦ γιὰ τὰ μάρμαρα, παντοῦ γιὰ τὶς βρύσες, παντοῦ γιὰ τὶς πηγές. Ἐπίσης, βλέπεις ἄλογο ποὺ ἔχει χρυσὸ χαλινάρι καὶ λές, καλὸ τὸ χαλινάρι. Ἄρα τὸ ἐγκώμιο εἶναι τοῦ χρυσοχόου. Θαυμάσιο τὸ φόρεμα. Ἄρα ὁ ἔπαινος εἶναι τοῦ ὑφάντη. Καλοὶ οἱ ὑπηρέτες. Ἄρα ὁ ἔπαινος εἶναι ἐκείνου ποὺ τοὺς πούλησε. Ἔτσι ἐκεῖνος μένει χωρὶς στεφάνι δόξας, ἐνῶ τὰ γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἐγκωμιάζονται. Ὅταν ὅμως δεῖς ἕνα ἄνθρωπο καλὸ λές· 'καλὸς ἄνθρωπος, ὡραῖος, καλωσυνάτος, θαυμάσιος, ἐλεήμονας, περιποιητικός, ταπεινός, ἀφοσιωμένος διαρκῶς στὶς προσευχές, κρατᾶ πάντα τὶς νηστεῖες, βρίσκε-

ἐστι τῆς θείας διδασκαλίας'. Ταῦτα ἐγκώμια περὶ ἐκεῖνον, ταῦτα στέφανοι.

Μάθε οὖν τί πλοῦτος ἀνθρώπου, καὶ τί πλοῦτος οἰκίας, καὶ «μὴ φοβοῦ». Ἐὰν γὰρ μάθῃς διαιρεῖν τὸν πλοῦτον καλῶς, οὐκέτι φοβηθήσῃ. Ὁρᾷς δὲ τὸν νομιζόμενον πλούσιον παρὰ σοὶ πένητα ὄντα καὶ πτωχόν; «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἰ ἐνταῦθά σε ἀπατᾷ, ἐν καιρῷ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ βλέπε αὐτόν. Μὴ λαμβάνει τι ἐκεῖ ἐκ τούτων ἁπάντων καὶ ἀπέρχεται; Εἶτα ἀπέθανε καὶ κεῖται γυμνὸς ὁ τὰ σηρικὰ περιβεβλημένος ἱμάτια. Κεῖται γυμνὸς ἐπὶ τοῦ βάθρου καὶ οἱ οἰκέται ἀπέρχονται καὶ ἔρχονται, καὶ οὐδεὶς αὐτοῦ φροντίζει· οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοῦ οἱ οἰκέται. Ἀπεδήμησε, καὶ οὐδὲν αὐτοῦ λοιπὸν κεῖται. Ἡ γυνὴ κατακόπτεται, τὰς τρίχας λύει· παρακαλοῦσι πάντες, οὐχ ὑπακούει· τὰ παιδία ἐν ὀρφανίᾳ, ἡ γυνὴ ἐν χηρείᾳ· πάντες ταπεινοί, οἰνοχόοι, κρατῆρες, παράσιτοι, κόλακες, εὐνοῦχοι. Λαβεῖν τι ἐξ ἐκείνων τῶν σκευῶν καὶ ἀπελθεῖν οὐ δύναται· ἀλλὰ τί; Ἀποφέρεται μόνος. Εὐφημίαις βάλλουσι. Καὶ τί πρὸς αὐτὸν πάλιν; Ἀλλ' ἡ κενοδοξία αὐτὸν εὐφημεῖ; Διὰ τί; Μὴ γὰρ δύναταί τι λαβεῖν ἀπ' αὐτῆς; Οὐ δύναται οὐδὲν ἐξ αὐτῶν παραστῆναι αὐτῷ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Ἀπέρχεται εἰς τὸν τάφον ὁ πάντα ἁρπάζων, εἰς τρεῖς πήχεις θάπτεται καὶ πλέον οὐδέν· καὶ γῆ ἐπάνω τῆς ὄψεως καὶ τὸ κάλυμμα τῆς θήκης. Καὶ ἀναχωρεῖ ἡ γυνή. Ποῦ ὁ πλοῦτος; ποῦ οἱ δοῦλοι; ποῦ ἡ φαντασία; ποῦ ἡ οἰκία ἡ μεγάλη καὶ περικαλλής; Καταλιμπάνουσιν αὐτόν· ἀφίησιν αὐτὸν καὶ ἡ γυνή, κἂν μὴ βούληται· ἡ δυσωδία γὰρ αὐτὴν ἐλαύνει, αἱ πηγαὶ τῶν σκωλήκων αὐτὴν διώκουσι.

Τοῦτο ὅλον; Ναί· οὐδὲν γὰρ ἔχων ἀπῆλθε τῶν αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐδὲν ἔχων τῶν αὐτοῦ ἀπῆλθεν, οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐπειδὴ τὰ ἑαυτῶν λαμβάνουσιν, οὐκ ἀναχωροῦμεν τοῦ τάφου αὐτῶν. Καὶ ὧδε μὲν οὐδὲ γυνὴ ἀνέχεται παραμεῖναι, ἐκεῖ δὲ ὁ βασιλεὺς ῥίπτει τὸ διάδημα καὶ παραμένει τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος, δυσωπῶν καὶ δεόμενος δοθῆναι αὐτῷ λύσιν τῶν δεινῶν καὶ νίκην κατ' ἐχθρῶν. «Μὴ οὖν φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Τοῦτον λαβόντες τὸν στίχον, ἐξάρξωμεν τῷ Κυρίῳ, ὑπὲρ τούτων ἁπάντων εὐχαριστοῦντες αὐτῷ, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ται διαρκῶς στὴν ἐκκλησία, δὲν ἀποχωρίζεται ποτὲ τὴ θεία διδασκαλία'. Αὐτὰ εἶναι ἐγκώμια γιὰ ἐκεῖνον, αὐτὰ στεφάνια.

Μάθε λοιπὸν τί σημαίνει πλοῦτος ἀνθρώπου καὶ τί πλοῦτος σπιτιοῦ καὶ «μὴ φοβᾶσαι». Γιατὶ ἂν μάθεις νὰ διακρίνεις τὸν πλοῦτο καλά, δὲ θὰ φοβηθεῖς ποτὲ πιά. Βλέπεις αὐτὸν ποὺ νομίζεις ἐσὺ πλούσιο, ὅτι εἶναι στερημένος καὶ φτωχός; «Μὴ φοβᾶσαι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος πλουτίσει». Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, ἐὰν ἐδῶ σὲ ἐξαπατοῦν, κοίταξέ τον τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του. Μήπως παίρνει τίποτα ἐκεῖ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ φεύγει; Πεθαίνει καὶ κοίτεται γυμνὸς αὐτὸς ποὺ φοράει ροῦχα μεταξωτά. Κοίτεται γυμνὸς πάνω στὸ βάθρο, καὶ οἱ ὑπηρέτες πηγαινοέρχονται καὶ κανένας δὲν τὸν φροντίζει· γιατὶ δὲν ἦταν δικοί του οἱ ὑπηρέτες 'Αναχώρησε καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτα δικό του πλέον. Ἡ γυναίκα του χτυπιέται, λύνει τὶς τρίχες της· ὅλοι τὴν παρηγοροῦν, δὲν ἀκούει· τὰ παιδιὰ μένουν ὀρφανά, ἡ γυναίκα χήρα· ὅλοι σκυθρωποί, οἱ οἰνοχόοι, τὰ ποτήρια, οἱ συνδαιτυμόνες, οἱ κόλακες, οἱ εὐνοῦχοι. Δὲν μπορεῖ νὰ πάρει κάποιο ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ σκεύη καὶ νὰ φύγει· ἀλλὰ τί γίνεται; Μεταφέρεται μόνος του. Λένε ἐπευφημίες. Καὶ τί τὸν ἐνδιαφέρει ἐκεῖνον; Τὸν ἐπευφημεῖ βέβαια ἡ κενοδοξία; Γιατί; Μήπως μπορεῖ νὰ πάρει τίποτα ἀπὸ αὐτήν; Τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ συμπαρασταθεῖ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Πηγαίνει στὸν τάφο αὐτὸς ποὺ ἁρπάζει τὰ πάντα, θάβεται σὲ τρεῖς πήχεις καὶ τίποτα περισσότερο· καὶ χῶμα πάνω στὸ πρόσωπό του καὶ τὸ κάλυμμα τῆς θήκης. Καὶ φεύγει ἡ γυναίκα του. Ποῦ εἶναι ὁ πλοῦτος; Ποῦ εἶναι οἱ δοῦλοι; Ποῦ εἶναι ἡ ἔπαρση; Ποῦ εἶναι τὸ σπίτι τὸ μεγάλο καὶ πολὺ ὡραῖο; Τὸν ἐγκαταλείπουν· τὸν ἀφήνει καὶ ἡ γυναίκα του, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν θέλει· διότι τὴν ἀπομακρύνει ἡ δυσοσμία, τὴ διώχνουν οἱ πηγὲς τῶν σκουληκιῶν.

Αὐτὸ εἶναι ὅλο; Ναί· γιατὶ ἔφυγε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του χωρὶς νὰ ἔχει τίποτα. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἔφυγε χωρὶς νὰ ἔχει τίποτα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του, ἐπειδὴ οἱ μακάριοι μάρτυρες παίρνουν μαζί τους τὰ δικά τους, δὲν φεύγουμε ἀπὸ τὸ τάφο τους. Καὶ ἐνῶ ἐδῶ οὔτε ἡ γυναίκα τους δὲν ἀντέχει νὰ παραμείνει· ἐκεῖ ἀκόμα καὶ ὁ βασιλιὰς ρίχνει τὸ στέμμα του καὶ παραμένει στὸν τάφο τοῦ μάρτυρα, ἱκετεύοντας καὶ παρακαλώντας νὰ τοῦ δοθεῖ λύση στὶς δυσκολίες του καὶ νίκη ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. «Μὴ φοβᾶσαι», λοιπόν, «ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος». Παίρνοντας αὐτὸ τὸ στίχο ἂς ἀπευθυνθοῦμε στὸν Κύριο, εὐχαριστώντας τον γιὰ ὅλα αὐτά, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, διότι σ'αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΛΕΧΘΕΙΣΑ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ, ΠΡΟΕΙΡΗΚΟΤΟΣ ΕΤΕΡΟΥ,

Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ μεγάλῃ, ὀλίγων συνελθόντων, εἰς τό, «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος», καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

α'. Βραχὺς ὁ καρπὸς τοῦ καλῶς εἰρηκότος, ἀλλ' ὥριμος· λεπτὴ ἡ νευρά, ἀλλὰ μεγάλη ἡ ἠχή· ὀλίγα τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πολυτελῆ τὰ νοήματα. Καὶ γὰρ δῆμον ὁλόκληρον τοῖς ἐπαίνοις ἀνεπτέρωσε καὶ σπουδαιοτέρους τοῖς ἐγκωμίοις εἰργάσατο καὶ τὸν αἴτιον τῆς γεωργίας ἐδήλωσεν, ὕμνους τε συνθεὶς αὐτῷ, καὶ εὐχαριστήσας κατὰ τὸν ἀποστολικὸν νόμον, εἰς δοξολογίαν τὸν λόγον κατέλυσεν. Εἰ δὲ ταχέως τὴν τράπεζαν συνέστειλεν, οὐ διὰ πτωχείαν, ἀλλὰ διὰ ταπεινοφροσύνην. Οὐ γὰρ ἀπορῶν πλείονα εἰπεῖν εἰς σιγὴν τὸν λόγον κατέκλεισεν, ἀλλ' ἡμῖν τῆς διδασκαλίας παραχωρῶν. Φέρε οὖν καὶ ἡμεῖς, τῆς ζάλης τῶν ἤδη γεγενημένων θορύβων ἀπαλλαγέντες, ὥσπερ τισὶ ποταμίοις ὕδασι τῇ τῶν Γραφῶν ἀναγνώσει τὴν ἀκοὴν ἀποπλύνωμεν. Οὕτω καὶ ναῦται ποιοῦσιν· ἐπειδὰν χειμῶνα διαδραμόντες καὶ πολὺ διαβάντες πέλαγος εἰς λιμένα καταντήσωσι γαληνόν, ἱστία χαλάσαντες καὶ κώπην ἀποθέμενοι καὶ τῆς νηὸς ἀποβάντες, βαλανείοις καὶ σιτίοις καὶ πότοις καὶ ὕπνῳ καὶ ἀνέσει τὸ σῶμα ἀνακτησάμενοι, ἀκμαιότερον αὐτὸ πρὸ τὴν λοιπὴν ναυτιλίαν παρασκευάζουσι.

Τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, καὶ τῆς πρώην γενομένης ταραχῆς ἀπαλλαγέντες καὶ τοῦ θορύβου καὶ τῶν κυμάτων, ὥσπερ εἴς τινα λιμένα εὔδιον, τῶν Γραφῶν τὴν ἀνάγνωσιν τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν ὁρμίσωμεν. Καὶ γὰρ λιμήν ἐστιν ἀκύμαντος καὶ τεῖχος ἀρραγὲς καὶ πύργος ἄσειστος καὶ δόξα ἀναφαίρετος καὶ ὅπλον ἄτρωτον καὶ εὐθυμία ἀμάραντος καὶ ἡδονὴ διηνεκὴς καὶ πάντα ὅσα ἂν εἴποι τις καλά, τῶν Θείων Γραφῶν ἡ συνουσία. Αὕτη καὶ ἀθυμίαν ἀποκρούεται, καὶ εὐθυ-

ΟΜΙΛΙΑ Β'

ΠΟΥ ΛΕΧΘΗΚΕ, ΑΦΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΣ ΜΙΛΗΣΕ ΑΛΛΟΣ,

Στὴν Κωνσταντινούπολη στὴ μεγάλη ἐκκλησία, ὅπου εἶχαν συναχθεῖ λίγοι, στὸ χωρίο· «μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ὅταν πλουτίσει», καὶ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη.

1. Ἦταν σύντομος ὁ καρπὸς αὐτοῦ ποὺ μίλησε ὡραῖα, ἀλλὰ ὥριμος· λεπτὴ ἡ χορδή, ἀλλὰ μεγάλος ὁ ἦχος της· λίγα τὰ λόγια, ἀλλὰ πολύτιμα τὰ νοήματα. Γιατὶ ὁλόκληρο πλῆθος μὲ τοὺς ἐπαίνους τὸ ἀναπτέρωσε καὶ μὲ τὰ ἐγκώμια τὸ ἔκανε σπουδαιότερο, καὶ φανέρωσε τὸν αἴτιο τῆς γεωργίας, συνθέτοντας ὕμνους πρὸς τιμήν του, καὶ ἀφοῦ τὸν εὐχαρίστησε, σύμφωνα μὲ τὴν ἀποστολικὴ συνήθεια, τελείωσε τὸ λόγο του μὲ δοξολογία. Ἐὰν ὅμως μάζεψε γρήγορα τὸ τραπέζι, δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ ἐξαιτίας τῆς φτώχειας του, ἀλλὰ ἀπὸ ταπεινοφροσύνη. Γιατὶ δὲν ἔκλεισε τὸ λόγο του σιωπώντας, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ πεῖ περισσότερα, ἀλλὰ γιὰ νὰ παραχωρήσει τὴ διδασκαλία σὲ μένα. Ἐμπρὸς λοιπὸν κι ἐγώ, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκα ἀπὸ τὴν παραζάλη τῶν ταραχῶν ποὺ συνέβηκαν, νὰ ξεπλύνω τὴν ἀκοή σας μὲ τὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν, σὰν νὰ εἶναι νερὰ ποταμῶν. Ἔτσι κάνουν καὶ οἱ ναῦτες· ὅταν, ἀφοῦ περάσουν κακοκαιρία καὶ διασχίσουν μακρὸ πέλαγος, φτάσουν σὲ γαληνεμένο λιμάνι, ἀφοῦ κατεβάσουν τὰ πανιὰ καὶ ἀφήσουν τὰ κουπιὰ καὶ ἀποβιβασθοῦν ἀπὸ τὸ πλοῖο, ἀναζωογονώντας τὸ σῶμα τους μὲ λουτρά, φαγητά, ποτὰ καὶ μὲ ὕπνο καὶ ξεκούραση, τὸ κάνουν πιὸ ἀκμαῖο γιὰ τὸ ὑπόλοιπο ταξίδι.

Ἂς μιμηθοῦμε λοιπὸν αὐτοὺς καὶ ἐμεῖς καί, ἀφοῦ ἀπαλλαχτήκαμε ἀπὸ τὴν πρόσφατη φουρτούνα καὶ τὴν ἀναταραχὴ καὶ τὰ κύματα, ἂς ἀράξουμε τὴν ψυχή μας στὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν, σὰν σὲ κάποιο λιμάνι γαλήνιο. Γιατὶ εἶναι πράγματι ἀκύμαντο λιμάνι καὶ τεῖχος στερεὸ καὶ πύργος σταθερὸς καὶ δόξα ἀναφαίρετη καὶ ὅπλο ἄτρωτο καὶ εὐθυμία ἀμάραντη καὶ εὐχαρίστηση διαρκὴς καὶ ὅλα ὅσα καλὰ θὰ μποροῦσε νὰ ἀναφέρει κανείς, ἡ ἐπαφὴ μὲ τὶς θεῖες Γραφές. Αὐτὴ καὶ τὴν λύπη ἀπομακρύνει καὶ τὴν εὐθυμία διατηρεῖ καὶ τὸν φτωχὸ τὸν κάνει

μίαν διατηρεῖ, καὶ τὸν πένητα τῶν εὐπόρων πλουσιώτερον κατασκευάζει, καὶ τοῖς πλουτοῦσιν ἀσφάλειαν περιτίθησι, καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν δίκαιον ποιεῖ, καὶ τὸν δίκαιον ἐν ἀσφαλεῖ καθίστησι φυλακῇ, καὶ τὰ ὄντα κακὰ ἀνασπᾷ, καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἀγαθὰ καταφυτεύει, ἀπελαύνει πονηρίαν, πρὸς ἀρετὴν ἐπανάγει, οὐκ ἐπανάγει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ριζοῖ καὶ διηνεκῆ μένειν ποιεῖ, φάρμακον οὖσα πνευματικόν, ἐπῳδή τις θεία καὶ ἀπόρρητος, παθῶν ἀναιρετική. Καὶ γὰρ τὰς ἀκάνθας ἀνασπᾷ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ καθαρὰν τὴν ἄρουραν ἐργάζεται, καὶ τὰ σπέρματα καταβάλλει τῆς εὐσεβείας, καὶ πρὸς ἀκμὴν τὸν καρπὸν ἄγει.

Μὴ δὴ τοσούτων παραμελῶμεν ἀγαθῶν, μηδὲ ἀπολιμπανώμεθα συνάξεων, ἀλλὰ συνεχῶς ἐνταῦθα τρέχωμεν, ἵνα διηνεκῶς θεραπευώμεθα, καὶ μηδεὶς μήτε φθόνῳ βάλληται πλουτοῦντα ὁρῶν, μήτε πενίᾳ πιέζηται, ἀλλά, καταμαθὼν τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων φύσιν, παρατρεχέτω μὲν τὰς σκιάς, ἀντεχέσθω δὲ τῆς ἀληθείας. Καὶ γὰρ σκιά, εἰ καὶ μείζων τοῦ σώματος εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ὅμως σκιὰ τυγχάνει· ἄλλως δὲ οὐδέ ἐστι μείζων, ἀλλὰ δοκεῖ, καὶ τότε δοκεῖ, ὅταν μακροτέρω τῆς ἀκτῖνος γενώμεθα· οὕτω γοῦν ἡνίκα περὶ σταθερὰν μεσημβρίαν τῆς ἀκτῖνος ὑπὲρ κεφαλὴν ἱσταμένης, συνελαύνεται πάντοθεν καὶ συστέλλεται καὶ βραχυτέρα γίνεται, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἔστιν ἰδεῖν. Ἕως μὲν γάρ τις μακροτέρω τῆς ἀρετῆς καθίστησιν ἑαυτόν, μεγάλα φαίνεται τὰ τοῦ παρόντος βίου πράγματα, ὅταν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ φανοτάτῳ φωτὶ τῶν θείων ἑαυτὸν καταστήσῃ Γραφῶν, τότε καὶ τὸ εὐτελὲς καὶ τὸ βραχὺ καὶ τὸ οὐδαμινὸν τῶν ἐπικήρων τούτων ὁρᾷ πραγμάτων, καὶ μανθάνει σαφῶς, ὅτι ποταμίων ὑδάτων οὐδὲν ἄμεινον ταῦτα διάκειται, ὁμοῦ τε φαινόμενα καὶ παρατρέχοντα. Διά τοι τοῦτο ὁ προφήτης φιλοσοφῶν, τοὺς μικροψύχους καὶ ταλαιπώρους καὶ χαμαὶ συρομένους καὶ κεχηνότας πρὸς τὴν τοῦ πλούτου φαντασίαν καὶ δεδοικότας καὶ τρέμοντας τοὺς ἐν τούτοις κομῶντας διορθούμενος, καὶ τῆς τοιαύτης ἀπάγων ἀγωνίας ἡμᾶς καὶ πείθων ὡς οὐδὲν ὄντων καταφρονεῖν, ἔλεγε· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ὅτι οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήψεται τὰ πάντα». Εἶδες ἀκρίβειαν λέξεως καὶ διαίρεσιν σαφεστάτην; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, 'ὅταν

1. Ψαλμ. 48,17.

πλουσιότερο ἀπὸ τοὺς εὔπορους, καὶ τοὺς πλούσιους τοὺς περιβάλλει μὲ ἀσφάλεια, καὶ τὸν ἁμαρτωλὸ τὸν κάνει δίκαιο, καὶ τὸν δίκαιο τὸν ἐγκαθιστᾶ σὲ ἀσφαλῆ φρουρά, καὶ αὐτὰ ποὺ εἶναι κακὰ τὰ ξερριζώνει, καὶ αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι ἀγαθὰ τὰ μεταφυτεύει, διώχνει τὴν πονηριά, ἐπαναφέρει στὴν ἀρετή, καὶ δὲν ἐπαναφέρει μόνο, ἀλλὰ καὶ ριζώνει καὶ κάνει νὰ μένει γιὰ πάντα, ἐπειδὴ εἶναι φάρμακο πνευματικό, κάποια ἐπωδὴ θεϊκὴ καὶ ἀπερίγραπτη, ποὺ καταργεῖ τὰ πάθη. Γιατὶ καὶ τὰ ἀγκάθια τῶν ἁμαρτιῶν ξερριζώνει καὶ καθαρίζει τὸ χωράφι καὶ σπέρνει τοὺς σπόρους τῆς εὐσέβειας καὶ κάνει τὸν καρπὸ νὰ δυναμώσει.

Ἂς μὴ παραμελοῦμε λοιπὸν τὰ τόσο πολλὰ ἀγαθά, οὔτε νὰ ἀπουσιάζουμε ἀπὸ τὶς συνάξεις, ἀλλὰ νὰ τρέχουμε συνεχῶς ἐδῶ, γιὰ νὰ θεραπευόμαστε διαρκῶς, καὶ κανένας νὰ μὴ κυριεύεται ἀπὸ φθόνο βλέποντας πλούσιο, οὔτε νὰ στενοχωριέται ἀπὸ τὴ φτώχεια· ἀλλὰ μαθαίνοντας τὴν πραγματικὴ φύση τῶν πραγμάτων, νὰ παρατρέχει τὶς σκιὲς καὶ νὰ ἀφοσιώνεται στὴν ἀλήθεια. Γιατὶ πράγματι ἡ σκιά, ἂν καὶ φαίνεται πὼς εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ σῶμα, εἶναι ὡστόσο σκιά· ἄλλωστε δὲν εἶναι μεγαλύτερη, ἀλλὰ φαίνεται μεγαλύτερη, καὶ φαίνεται τότε, ὅταν πηγαίνουμε πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀκτίνα. Ἔτσι λοιπόν, ὅταν γύρω ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἡ ἀκτίνα στέκεται πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι, μαζεύεται ἀπὸ παντοῦ καὶ συστέλλεται καὶ γίνεται πιὸ μικρή, πρᾶγμα ποὺ μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε καὶ στὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Ὅσον καιρὸ κρατάει κανεὶς τὸν ἑαυτό του πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀρετή, φαίνονται μεγάλα τὰ πράγματα τῆς ζωῆς αὐτῆς, ὅταν ὅμως ἐγκαταστήσει τὸν ἑαυτό σου μέσα στὸ φωτεινότατο φῶς τῶν θείων Γραφῶν, τότε βλέπει πόσο εὐτελῆ καὶ μικρὰ καὶ μηδαμινὰ εἶναι τὰ πρόσκαιρα αὐτὰ πράγματα, καὶ μαθαίνει καλὰ ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου καλύτερα ἀπὸ τὰ νερὰ τῶν ποταμῶν, τὰ ὁποῖα συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισή τους φεύγουν γρήγορα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ προφήτης φιλοσοφώντας καὶ θέλοντας νὰ ἐνισχύσει τοὺς μικρόψυχους καὶ ταλαίπωρους καὶ αὐτοὺς ποὺ σέρνονται στὴ γῆ καὶ χάσκουν μπροστὰ στὴν λάμψη τοῦ πλούτου, καὶ φοβοῦνται καὶ τρέμουν ἐκείνους ποὺ ὑπερηφανεύονται γι' αὐτά, καὶ νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀγωνία καὶ νὰ μᾶς πείσει νὰ τὰ περιφρονοῦμε, διότι δὲν εἶναι τίποτα, ἔλεγε· «μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του. Γιατὶ ὅταν πεθάνει δὲν θὰ τὰ πάρει ὅλα»[1]. Εἶδες ἀκριβολογία καὶ διάκριση σαφέστατη; Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα του', ἀλλά, «ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του», δεί-

πληθυνθῇ ἡ δόξα αὐτοῦ', ἀλλ', «ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ», δεικνὺς ὅτι ἕτερον δόξα ἀνθρώπου, καὶ ἕτερον δόξα οἴκου.

*Τί τοίνυν δόξα ἀνθρώπου, καὶ τί δόξα οἴκου; Δεῖ γὰρ ταῦτα εἰδέναι σαφῶς, ὥστε μὴ τὰ ὀνείρατα πρὸ τῆς ἀληθείας ἀσπάσασθαι. Οἴκου μὲν οὖν δόξα στοαί, περίπατοι, χρυσοῦς ὄροφος, ἔδαφος ψηφίσι καλλωπισθέν, λειμῶνες, παράδεισοι, ἀνδραπόδων ἀγέλαι, τὰ ἔπιπλα τὰ πολυτελῆ, ὧν οὐδὲν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἀνθρώπου δόξα, πίστις ὀρθή, ζῆλος ὁ κατὰ **Θεόν**, ἀγάπη, πρᾳότης, ἐπιείκεια, ἡ ἐν εὐχαῖς ἐκτένεια, ἡ τῆς ἐλεημοσύνης φιλοσοφία, σωφροσύνη, κοσμιότης, τὰ λοιπὰ ἅπαντα τῆς ἀρετῆς μέλη. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὁ μὲν ἐκεῖνα κεκτημένος οὐ καρποῦται τὴν ἐξ αὐτῶν δόξαν, οὐδ' ἂν κληθείη τις καλός, ἐπειδὴ οἰκίαν ἔχει καλὴν ἢ παράδεισον ἢ λειμῶνα ἢ πλῆθος ἀνδραπόδων ἢ ἱματίων πολυτέλειαν. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν ἅπαν περὶ τὸ κτῆμα ἵσταται, οὐ διαβαῖνον πρὸς τὸν ἔχοντα. Τὴν γὰρ οἰκίαν θαυμάζομεν καὶ τὸν παράδεισον καὶ τὸν λειμῶνα καὶ τῶν ἱματίων τὸ κάλλος, ἃ τῶν ἐργασαμένων τῆς τέχνης ἐστὶν ἐγκώμιον, οὐ τῆς τῶν κεκτημένων ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἅπαν τῆς κακίας ἀπόδειξις.*

*β'. Τοσοῦτον γοῦν ἀπέχει τούτων ἡ φύσις τῶν κτημάτων τοὺς ἔχοντας δόξῃ περιβαλεῖν, ὅτι καὶ λυμαίνεται αὐτὴν μεθ' ὑπερβολῆς. Καὶ γὰρ ὡς ὠμοὺς καὶ ἀπανθρώπους καὶ βαναύσους καὶ φιλοσοφίας ἀλλοτρίους, οὕτως ἅπαντες κωμῳδοῦσι τοὺς ἐν τούτοις τὴν περιουσίαν ἐπιδεικνυμένους· οὐ γάρ ἐστιν ἀνθρώπου δόξα ταῦτα, καθὼς εἶπον, ἀλλὰ τοῦ οἴκου· τοὺς μέντοι ἐν σωφροσύνῃ ζῶντας, κοσμιότητι, πρᾳότητι, ἐπιεικείᾳ, τῷ **Θεῷ** μετ' ἀκριβείας ἀνακειμένους, αὐτοὺς θαυμάζομεν, ἐπαινοῦμεν, ἀνακηρύττομεν, ἐπειδήπερ αὕτη ἀνθρώπου μάλιστά ἐστιν ἡ δόξα. Ταῦτα γοῦν εἰδότες, μηδένα ζηλωτὸν εἶναι νομίζετε τῶν ἐκεῖνα περιβεβλημένων, ἃ μηδὲν πρὸς αὐτὸν ἔχει κοινόν. Κἂν ἴδῃς ἐπὶ ὀχήματός τινα καθήμενον, τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶντα, ἀνατεινόμενον, αὐτῶν ἁπτόμενον τῶν νεφελῶν, οὐ τῇ φύσει τοῦ πράγματος (οὐ γὰρ δυνατόν), ἀλλὰ τῇ ἀπονοίᾳ τῆς ψυχῆς, μᾶλλον δὲ τῇ ἀνοίᾳ, μὴ νόμιζε τοῦτον ἔνδοξον, μηδὲ ὑψηλὸν καὶ μέγαν. Ὑψηλὸν γὰρ οὐχ ἡμίονοι ποιοῦσιν ἕλκουσαι, ἀλλ' ἀρετῆς κορυφὴ πρὸς τὰς ἁψῖδας ἀνάγουσα τῶν οὐρανῶν. Κἂν*

χνοντας ὅτι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄλλο ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ.

Τί εἶναι λοιπὸν δόξα ἀνθρώπου καὶ τί δόξα σπιτιοῦ; Γιατί πρέπει νὰ τὰ γνωρίζετε αὐτὰ καλά, γιὰ νὰ μὴ ἀσπάζεσθε τὰ ὄνειρα ἀντὶ τῆς ἀλήθειας. Τοῦ σπιτιοῦ λοιπὸν ἡ δόξα εἶναι οἱ στοές, οἱ χῶροι περιπάτου, ἡ χρυσῆ ὀροφή, τὸ δάπεδο ποὺ εἶναι καλλωπισμένο μὲ ψηφίδες, τὰ λιβάδια, οἱ κῆποι, τὰ κοπάδια τῶν ζώων, τὰ πολυτελῆ ἔπιπλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κανένα δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸν ἄνθρωπο. Τοῦ ἀνθρώπου ἡ δόξα εἶναι ἡ ὀρθὴ πίστη, ὁ ζῆλος τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀγάπη, ἡ πραότητα, ἡ καλωσύνη, ἡ ἐπιμονὴ στὶς προσευχές, ἡ ἀρετὴ τῆς ἐλεημοσύνης, ἡ σύνεση, ἡ κοσμιότητα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μέλη τῆς ἀρετῆς. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔχει αὐτὰ δὲν καρπώνεται τὴ δόξα αὐτῶν, οὔτε θὰ ὀνομαζόταν κανεὶς καλὸς ἐπειδὴ ἔχει καλὸ σπίτι ἢ κῆπο ἢ λιβάδι ἢ πλῆθος ζώων ἢ πολυτελῆ ἐνδύματα. Γιατὶ ὅλος ὁ θαυμασμὸς σταματάει στὸ κτῆμα, χωρὶς νὰ μεταβιβάζεται στὸν ἰδιοκτήτη. Διότι θαυμάζουμε τὸ σπίτι καὶ τὸν κῆπο καὶ τὸ λιβάδι καὶ τὴν ὀμορφιὰ τῶν ἐνδυμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἐγκώμιο τῆς τέχνης αὐτῶν ποὺ τὰ ἔκαναν, ὄχι τῆς ἀρετῆς τῶν ἰδιοκτητῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, εἶναι ἀπόδειξη τῆς κακίας.

2. Τόσο πολὺ λοιπὸν ἀπέχει ἡ φύση αὐτῶν τῶν κτημάτων ἀπὸ τὸ νὰ περιβάλει μὲ δόξα τοὺς κατόχους τους, μέχρι ποὺ τὴν ζημιώνει ὑπερβολικά. Γιατί, πράγματι, αὐτοὺς ποὺ ἐπιδεικνύουν σ' αὐτὰ τὴν περιουσία τους, ὅλοι τοὺς σατιρίζουν ὡς ὠμοὺς καὶ ἀπάνθρωπους καὶ βάναυσους καὶ ξένους πρὸς τὴν εὐσεβῆ ζωή· γιατὶ αὐτὰ δὲν εἶναι δόξα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶπα, ἀλλὰ τοῦ σπιτιοῦ· ἐνῶ ἐκείνους ποὺ ζοῦν μὲ σωφροσύνη, κοσμιότητα, πραότητα, καλωσύνη, καὶ εἶναι πιστὰ ἀφοσιωμένοι στὸ Θεό, αὐτοὺς τοὺς θαυμάζουμε, τοὺς ἐπαινοῦμε, τοὺς ἀνακηρύττουμε, ἐπειδὴ ἀκριβῶς αὐτὴ κυρίως εἶναι ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, νὰ μὴ θεωρεῖτε ἀξιοζήλευτον κανένα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ περιβάλλονται ἀπὸ αὐτά, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν τίποτα τὸ κοινὸ μὲ αὐτούς. Καὶ ἂν δεῖς κάποιον νὰ κάθεται πάνω σὲ ὄχημα, νὰ ἔχει σηκωμένα τὰ φρύδια, νὰ τεντώνεται, νὰ πετάει στὰ σύννεφα, ὄχι στὴν πραγματικότητα (γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό), ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνοησία τῆς ψυχῆς του, ἢ μᾶλλον τὴ μωρία του, μὴ τὸν θεωρεῖς ἔνδοξο, οὔτε σπουδαῖο καὶ μεγάλο. Γιατὶ τὸν σπουδαῖο δὲν τὸν κάνουν τὰ μουλάρια ποὺ τὸν σέρνουν, ἀλλὰ ἡ κορυφὴ τῶν ἀρετῶν, ἡ ὁποία ἀνεβάζει τὸν ἄνθρωπο στὶς οὐράνιες ἁψίδες. Καὶ ἂν δεῖς ἄλλον νὰ κάθεται πάνω σὲ

ἄλλον θεάσῃ ἐφ' ἵππου καθήμενον, πολλοὺς ἔχοντα τοὺς ῥαβδούχους, καὶ σοβοῦντας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, μηδὲ τοῦτον μακαρίζῃς διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἀνάπτυξον αὐτοῦ τὴν ψυχή, καὶ τότε περὶ αὐτοῦ ψηφίζου ταῦτα, ἅπερ ἡ ἐκείνης ὄψις ὑποβάλλει. Ὡς τά γε νῦν ὁρώμενα καταγέλαστα.

Τί γὰρ σοβεῖς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; εἰπέ μοι· τί δὲ ἐλαύνεις τοὺς ἀπαντῶντας καὶ φυγαδεύεις, ἄνθρωπος ὤν, ἄνθρωπον; Τίς ὁ τῦφος; τίς ἡ ἀπόνοια; Μὴ γὰρ λύκος γέγονας ἢ λέων, ὡς εἰσιὼν εἰς πόλιν ἅπαντας εἰς φυγὴν τρέπειν; Μᾶλλον δὲ λύκος μὲν λύκον οὐκ ἄν ποτε ἐλάσῃ, οὐδὲ λέων λέοντα, ἀλλὰ συναγελάζονται, τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως αἰδούμενοι· σὺ δέ, ὁ μετὰ τῆς φύσεως καὶ ἕτερα πολλὰ δικαιώματα ἔχων ἡμερότητος, ταπεινοφροσύνης, ἰσονομίας, τί γίνῃ τῶν θηρίων θηριωδέστερος καὶ διὰ τὸ ἄλογον τῶν λογικῶν καταφρονεῖς; Καὶ ὁ μὲν Δεσπότης σου εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγε τὸν ἄνθρωπον, σὺ δὲ οὐδὲ ἀγορᾶς αὐτῷ μεταδίδως; Τί δὲ λέγω εἰς οὐρανόν; Εἰς θρόνον ἐκάθισε βασιλικόν, σὺ δὲ καὶ τῆς πόλεως ἐξελαύνεις; Τί δέ σοι καὶ ὁ χαλινὸς εἶναι βούλεται ὁ χρυσοῦς, ὁ τὸν ἵππον κατακοσμῶν; Ποίας δὲ ἀπολογίας τεύξῃ, ἢ τίνος συγγνώμης, τὸ μὲν ἄλογον καὶ οὐδὲ τῆς φιλοτιμίας αἰσθανόμενον ὑπὲρ τὴν χρείαν καλλωπίζων (ταὐτὸν γὰρ ἐκείνῳ καὶ χρυσὸς καὶ μόλυβδος), τὸν δὲ Χριστὸν λιμῷ τηκόμενον ὁρῶν, καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ποιῶν ἀπολαύειν τροφῆς; Τί δὲ οὐκ ἀνέχῃ, ἄνθρωπος ὤν, ἀνθρώποις ἀναμίγνυσθαι, ἀλλ' ἐρημίαν ἐπιζητεῖς ἐν μέσαις ταῖς πόλεσι, καὶ οὐκ ἐννοεῖς ὅτι καὶ ὁ Δεσπότης σου μετὰ τελωνῶν ἤσθιε καὶ μετὰ πόρνης διελέγετο καὶ μετὰ λῃστῶν ἐσταυροῦτο καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεμίγνυτο, ἀλλά, τῷ τύφῳ καὶ τῇ ἀπονοίᾳ τυραννούμενος, ἀπολλύεις καὶ τὸ ἄνθρωπος εἶναι; Ἐντεῦθεν ἡμῖν ἡ πολλὴ τῆς ἐλεημοσύνης ὑπεροψία, ἐντεῦθεν ὁ τῆς πλεονεξίας ἔρως, ἐντεῦθεν ἡ ὠμότης καὶ ἀπανθρωπία. Ὅταν γὰρ καὶ χαλινὸν χρυσοῦν τῷ ἵππῳ περιθῇς καὶ μανιάκην χρυσοῦν τῷ οἰκέτῃ καὶ πέταλα χρυσᾶ τῷ λίθῳ καὶ δέρματα χρυσᾶ παρὰ σοὶ καὶ ἱμάτια χρυσᾶ καὶ ζώνην χρυσῆν καὶ ὑποδήματα καὶ τοσαύτας τῆς πονηρίας ταύτης σαυτῷ περιθῇς ἀνάγκας, βουλόμενος τὴν ἀκόρεστον ἐπιθυμίαν πληροῦν, καὶ τροφήν, τῷ πάντων ὠμοτάτῳ θηρίῳ παρέχειν, τῇ φιλαργυρίᾳ λέγω, τότε καὶ ὀρφανοὺς ἀποδύεις καὶ χήρας γυμνοῖς καὶ κοινὸς περιέρχῃ πολέμιος ἅπασι, μάταιόν τινα ἀνελίττων πόνον καὶ δρόμον οὐδὲν ἔχοντα πέρας χρηστόν.

---

2. Χρυσὸ κόσμημα ποὺ φοροῦσαν στὸ λαιμό τους ἢ στὸ βραχίονά τους οἱ Πέρσες καὶ οἱ Γαλάτες.

3. Προφανῶς τὰ ἐπιχρυσωμένα κιονόκρανα τῶν σπιτιῶν.

ἄλογο, ἔχοντας πολλοὺς ραβδούχους, νὰ κάνουν περίπατο στὴν ἀγορά, οὔτε αὐτὸν νὰ τὸν μακαρίζεις γι' αὐτά, ἀλλὰ ξεδίπλωσε τὴν ψυχή του καὶ τότε κρίνε γι' αὐτὸν αὐτὰ ποὺ ὑπαγορεύει ἡ ὄψη ἐκείνης. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ τώρα φαίνονται εἶναι ἄξια γιὰ γέλια.

Πές μου λοιπόν, γιατί τριγυρνᾶς στὴν ἀγορά; γιατί ἀπομακρύνεις αὐτοὺς ποὺ συναντᾶς καὶ διώχνεις τὸν ἄνθρωπο, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος; Τί ἔπαρση εἶναι αὐτή; Τί ἀνοησία; Μήπως ἔγινες λύκος ἢ λιοντάρι, ὥστε μπαίοντας στὴν πόλη νὰ τοὺς τρέπεις ὅλους σὲ φυγή; Ἢ καλύτερα λύκος δὲν διώχνει ποτὲ λύκο, οὔτε τὸ λιοντάρι ἄλλο λιοντάρι, ἀλλὰ ζοῦν μαζί, σεβόμενα τὴ φυσική τους ἕνωση. Ἐνῶ ἐσύ, ποὺ μαζὶ μὲ τὴ φύση ἔχεις καὶ πολλὲς ἄλλες ἐντολὲς γιὰ ἡμερότητα, ταπεινοφροσύνη καὶ ἰσονομία, γιατί γίνεσαι πιὸ ἄγριος ἀπὸ τὰ θηρία καὶ περιφρονεῖς τοὺς λογικούς, ἐπειδὴ εἶσαι ἄλογος; Καὶ ὁ Κύριός σου βέβαια ἀνέβασε τὸν ἄνθρωπο στὸν οὐρανό, ἐνῶ ἐσὺ δὲν τοῦ παραχωρεῖς οὔτε τὴν ἀγορά; Ἀλλὰ τί λέω στὸν οὐρανό; Τὸν κάθισε σὲ βασιλικὸ θρόνο, καὶ σὺ τὸν διώχνεις ἀπὸ τὴν πόλη; Καὶ σὲ τί σοῦ χρειάζεται τὸ χρυσὸ τὸ χαλινάρι, ποὺ στολίζει τὸ ἄλογο; Καὶ ποιά δικαιολογία θὰ ἐπιτύχεις ἢ ποιά συγγνώμη, ὅταν τὸ ἄλογο, ποὺ δὲν αἰσθάνεται τὴ γενναιοδωρία, τὸ στολίζεις περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται (διότι γιὰ ἐκεῖνο τὸ χρυσάφι καὶ τὸ μολύβι εἶναι τὸ ἴδιο), ἐνῶ τὸ Χριστό, βλέποντάς τον νὰ λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, δὲν τὸν βοηθᾶς νὰ ἀπολαύσει οὔτε τὴν ἀπαραίτητη τροφή; Καὶ γιατί δὲν ἀνέχεσαι, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, νὰ ἀναμιγνύεσαι μὲ ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀναζητᾶς ἐρημιὰ μέσα στὶς πόλεις, καὶ δὲν σκέπτεσαι ὅτι καὶ ὁ Δεσπότης σου ἔτρωγε μὲ τοὺς τελῶνες, καὶ συζητοῦσε μὲ πόρνη, καὶ σταυρωνόταν μὲ ληστές, καὶ συναναστρεφόταν τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ βασανιζόμενος ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴν ἀνοησία, χάνεις καὶ τὸ νὰ εἶσαι ἄνθρωπος; Ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται καὶ ἡ πολλὴ ὑπεροψία ἀπέναντι στὴν ἐλεημοσύνη, ἀπὸ ἐδῶ ὁ ἔρωτας τῆς πλεονεξίας, ἀπὸ ἐδῶ ἡ σκληρότητα καὶ ἡ ἀπανθρωπιά. Διότι, ὅταν βάζεις χρυσὸ χαλινάρι στὸ ἄλογο, καὶ χρυσὸ μανιάκη[2] στὸν ὑπηρέτη, καὶ χρυσᾶ πέταλα στὸ λίθο[3], καὶ δέρματα χρυσᾶ σὲ σένα, καὶ ἐνδύματα χρυσᾶ καὶ χρυσῆ ζώνη, καὶ ὑποδήματα, καὶ προσθέτεις στὸν ἑαυτό σου τόσες ἀνάγκες αὐτῆς τῆς κακίας, θέλοντας νὰ ἱκανοποιήσεις τὴν ἀκόρεστη ἐπιθυμία καὶ νὰ δώσεις τροφὴ στὸ πιὸ ὠμότερο ἀπ' ὅλα τὰ θηρία, ἐννοῶ τὴ φιλαργυρία, τότε καὶ ὀρφανὰ ξεντύνεις, καὶ χῆρες ξεγυμνώνεις, καὶ συμπεριφέρεσαι ὡς κοινὸς σὲ ὅλους ἐχθρός, ξετυλίγοντας ἕνα μάταιο κόπο καὶ ἕνα δρόμο ποὺ δὲν ἔχει καθόλου καλὸ τέλος.

Τί γάρ σοι βούλεται τὸ τὸν οἰκέτην σου τὸν βάρβαρον χρυσοφορεῖν; τί τὸ κέρδος; τίς ἡ ὠφέλεια τῆς ψυχῆς; τίς ὄνησις σώματος; ποία πρόσοδος οἰκίας; Τοὐναντίον μὲν ἅπαν, ἄκαιρος δαπάνη, ἀνάλωμα ἀλογίας γέμον, ἀσελγείας ὑπόθεσις, διδασκαλεῖον κακίας, βαναύσου βίου καὶ διαρρέοντος ἀφορμή, φθορὰ ψυχῆς, ὁδὸς ἐπὶ μυρία φέρουσα κακά. Αἱ δὲ κλῖναι αἱ ἀργυρένδετοι, αἱ χρυσόπαστοι, καὶ τὰ ὑποπόδια καὶ οἱ λέβητες οἱ ἐντεῦθεν κατεσκευασμένοι καὶ ὁ πολὺς γέλως, τί σοι τὸν βίον ὀρθῶσαι δύναται; τί δὲ ἀμείνων σε ἐποίησεν, ἢ τὴν σύνοικον ἢ ἄλλον τινὰ τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν; Οὐκ ἐντεῦθεν λῃσταὶ καὶ τοιχωρύχοι πολλοί; οὐκ ἐντεῦθεν οἰκέται δραπετεύουσιν; Ὅταν γὰρ πανταχοῦ βλέποντες ἄργυρον ἴδωσι στίλβοντα, τρέφεται ἐν αὐτοῖς τὸ νόσημα τῆς κλοπῆς. Εἰ γὰρ σὲ τὸν ἐλεύθερον καὶ ἐπ' εὐγενείᾳ μέγα φρονοῦντα, ἄργυρος ἐν ἀγορᾷ λάμπων ἐφέλκεται πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, πολλῷ μᾶλλον τὸν οἰκέτην. Καὶ ταῦτα λέγω οὐκ ἀπαλλάττων ἐγκλημάτων τοὺς δραπέτας τῶν οἰκετῶν καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα κακουργοῦντας, ἀλλὰ παραινῶν ὑμῖν μὴ παρατιθέναι τῶν τοιούτων νοσημάτων αὐτοῖς τὴν τροφήν. Ἀλλὰ ποῦ καταθώμεθα αὐτά; Φησίν· εἰς γῆν κατορύξωμεν; Ἄπαγε· ἀλλ', εἰ βούλει τῆς ἐμῆς ἀνασχέσθαι συμβουλῆς, ἐρῶ σοι τρόπον, δι' οὗ τὸν δραπέτην εὐγνώμονα δυνήσῃ ποιῆσαι.

γ'. Καὶ γὰρ δραπέτης ἐστὶν ὁ πλοῦτος, σήμερον πρὸς τοῦτον, αὔριον πρὸς τὸν ἕτερον μεταπηδῶν· οὐ δραπέτης δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δραπετοποιός, τοὺς φυλάττοντας αὐτὸν πολλάκις φυγάδας ποιῶν. Πῶς ἂν οὖν ὁ δραπέτης οὗτος κατασχεθείη; Ἀπ' ἐναντίας τοῖς ἄλλοις δραπέταις. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι τηρούμενοι μένουσιν, οὗτος δὲ τηρούμενος φεύγει, σκορπιζόμενος μένει. Εἰ δὲ καινὸν τὸ εἰρημένον εἶναί σοι δοκεῖ, μάνθανε τοῦτο παρὰ τῶν γηπόνων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὸν σῖτον ἐὰν μὲν ἐν οἴκῳ κατακλείσαντες χώσωσι, σητὶ καὶ σκώληκι παραδόντες ἀπώλεσαν, ἐὰν δὲ σκορπίσωσιν εἰς τὰς ἀρούρας, οὐ μόνον φυλάττουσιν, ἀλλὰ καὶ πλείονα ἐργάζονται. Οὕτω καὶ ὁ πλοῦτος, μένων μὲν ἐν κιβωτίοις καὶ ὑπὸ θύραις ὢν καὶ μοχλοῖς καὶ εἰς γῆν κατορυττόμενος, δραπετεύει ταχέως, ἐὰν δὲ αὐτόν, ὡς ὁ γηπόνος τὸν σῖτον εἰς τὴν ἄρουραν, οὕτως εἰς τὰς τῶν πενήτων σκορπίσῃς γαστέρας, οὐ μόνον οὐ δραπετεύει, ἀλλὰ

Πράγματι, τί θέλεις νὰ δείξεις μὲ τὸ νὰ χρυσοφορεῖ ὁ βάρβαρος ὑπηρέτης σου; Ποιό εἶναι τὸ κέρδος; ποιά ἡ ὠφέλεια τῆς ψυχῆς; ποιά ἡ ὠφέλεια τοῦ σώματος; ποιό κέρδος τοῦ σπιτιοῦ; Ἀντίθετα μάλιστα ὅλα εἶναι ἄκαιρη δαπάνη, σπατάλη γεμάτη ἀπερισκεψία, ὑπόθεση ἀσέλγειας, διδασκαλεῖο κακίας, ἀφορμὴ γιὰ ζωὴ βάναυση ποὺ παρέρχεται, φθορὰ τῆς ψυχῆς, δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ σὲ μύρια κακά. Καὶ τὰ κρεβάτια ποὺ εἶναι ἐπενδυμένα μὲ ἀσήμι καὶ χρυσοστόλιστα, τὰ ὑποπόδια καὶ οἱ λέβητες οἱ κατασκευασμένοι μὲ τὰ ἴδια ὑλικά, καὶ οἱ πολλὲς γελοιότητες, σὲ τί μποροῦν νὰ σοῦ διορθώσουν τὴ ζωή; Τί ἀπὸ αὐτὰ σὲ ἔκανε καλύτερον, ἢ τὴ γυναίκα σου, ἢ κάποιον ἄλλο ἀπὸ τὸ σπίτι; Ἐξαιτίας αὐτῶν δὲν γίνονται πολλοὶ ληστὲς καὶ διαρρῆκτες; Γι' αὐτὰ δὲ δραπετεύουν οἱ ὑπηρέτες; Γιατί, ὅταν κοιτάζοντας παντοῦ βλέπουν νὰ γυαλίζει ἀσήμι, ἀνάβει μέσα τους ἡ ἀρρώστια τῆς κλοπῆς. Ἀφοῦ ἐσένα τὸν ἐλεύθερο, ποὺ ὑπερηφανεύεσαι γιὰ τὴν εὐγένειά σου, σοῦ τραβάει τὴν ἐπιθυμία τὸ ἀσήμι ποὺ λάμπει στὴν ἀγορά, πολὺ περισσότερο προκαλεῖ τὸν ὑπηρέτη. Καὶ λέγοντας αὐτὰ δὲν ἀπαλλάσσω ἀπὸ τὴν κατηγορία τοὺς ὑπηρέτες ποὺ δραπετεύουν καὶ ἐκείνους ποὺ τὰ κάνουν αὐτά, ἀλλὰ συμβουλεύω ἐσᾶς γιὰ νὰ μὴ δίνετε τροφὴ σ' αὐτά τους τὰ νοσήματα. Ἀλλὰ ποῦ νὰ τὰ καταθέσουμε, λέει; Νὰ τὰ κρύψουμε στὴ γῆ; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη! Ἐὰν ὅμως θέλεις νὰ ἀνεχθεῖς τὴ συμβουλή μου, θὰ σοῦ πῶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μπορέσεις νὰ κάνεις τὸν δραπέτη εὐγνώμονα.

3. Γιατί, πράγματι, δραπέτης εἶναι ὁ πλοῦτος, πηγαίνοντας σήμερα σ' αὐτὸν καὶ αὔριο στὸν ἄλλον. Καὶ ὄχι μόνο δραπέτης, ἀλλὰ καὶ κατασκευαστὴς δραπετῶν, γιατὶ πολλὲς φορὲς κάνει αὐτοὺς ποὺ τὸν φυλάνε νὰ γίνονται δραπέτες. Πῶς θὰ μποροῦσε λοιπὸν αὐτὸς ὁ δραπέτης νὰ κατασχεθεῖ; Μὲ τρόπο ἀντίθετο ἀπὸ τοὺς ἄλλους δραπέτες. Γιατὶ οἱ ἄλλοι, ὅταν φυλάσσονται, παραμένουν, ἐνῶ αὐτὸς ὅταν φυλάσσεται φεύγει, ὅταν σκορπίζεται μένει. Καὶ ἂν σοῦ φαίνεται παράδοξο αὐτὸ ποὺ λέω, μάθε το ἀπὸ τοὺς γεωργούς. Γιατὶ πράγματι ἐκεῖνοι, ἐὰν κλειδώσουν τὸ σιτάρι στὸ σπίτι παραχώνοντάς το, τὸ χάνουν παραδίνοντάς το στὸ σκόρο καὶ τὸ σκουλήκι, ἐὰν ὅμως τὸ σκορπίσουν στὰ χωράφια, ὄχι μόνο τὸ διατηροῦν, ἀλλὰ τὸ κάνουν καὶ περισσότερο. Ἔτσι καὶ ὁ πλοῦτος· ὅταν μένει μέσα στὰ κιβώτια καὶ εἶναι ἀσφαλισμένος μὲ πόρτες καὶ ἀμπάρες καὶ καταχωνιάζεται μέσα στὴ γῆ, δραπετεύει γρήγορα, ἐνῶ ἐὰν τὸν σκορπίσεις στὶς κοιλιὲς τῶν φτωχῶν, ὅπως ὁ γεωργὸς τὸ σιτάρι στὸ χωράφι, ὄχι μόνο δὲν δραπετεύει, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖ γίνεται

καὶ πλείων ἐκεῖθεν γίνεται. Ταῦτα τοίνυν εἰδώς, μὴ παραδῷς αὐτὸν οἰκέτῃ, ἀλλὰ μυρίαις αὐτὸν ποίησον κατέχεσθαι χερσί, ταῖς τῶν χηρῶν, ταῖς τῶν ὀρφανῶν, ταῖς τῶν τὰ σώματα λελωβημένων, ταῖς τῶν τὸ δεσμωτήριον οἰκούντων. Οὐ γὰρ ἂν δυνηθείη διαδρᾶναι τοσαύτας λαβάς, ἀλλὰ κατέχεται μετ' ἀσφαλείας καὶ πλείων γίνεται.

Καὶ τί καταλείψω τοῖς παιδίοις; φησί. Μάλιστα μὲν οὖν οὐ πάντα σοι ἀναγκάζω κενοῦν· εἰ δὲ καὶ πάντα, ταύτῃ μᾶλλον τοὺς παῖδας εὐπορωτέρους ποιήσεις, ἀντὶ χρημάτων τὸν Θεὸν αὐτοῖς καταλιμπάνων ἵλεω, τὴν ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνης εὐπορίαν, μυρίους προστάτας καὶ εὐεργέτας καὶ ἐν ἀνθρώποις. Ὥσπερ γὰρ τοὺς πλεονέκτας, κἂν μὴ ἀδικηθῶμεν, μισοῦμεν, οὕτω τοὺς ἐλεεῖν εἰδότας, κἂν μὴ αὐτοὶ τῆς φιλοτιμίας ἀπολαύσωμεν, αἰδούμεθα καὶ ποθοῦμεν, οὐκ ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκείνων παῖδας. Ἐννόησον τοίνυν ἡλίκος κόσμος τοὺς παῖδας ὁρωμένους μυρίους ἔχειν ἐραστὰς καὶ πάντας ταῦτα λέγειν τὰ ῥήματα, εἰ εἰς τὴν τῶν δεομένων διατροφὴν ἀναλίσκοιτο ὁ πλοῦτος· ὁ τοῦ φιλανθρώπου, ὁ τοῦ ἐλεήμονος υἱός. Ἀλλὰ σὺ τὸν μὲν ἀναίσθητον καλλωπίζεις εἰκῇ καὶ μάτην (ἀναίσθητος γάρ ἐστιν ὁ λίθος, κἂν μυρία τάλαντα αὐτῷ περιθῇς χρυσίου), τὸν δὲ αἰσθανόμενον καὶ λιμῷ τηκόμενον οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ποιεῖς μεταλαμβάνειν τροφῆς. Ὅταν οὖν τὸ φοβερὸν βῆμα φανῇ καὶ οἱ τοῦ πυρὸς ποταμοὶ καὶ τῶν πεπραγμένων τὰς εὐθύνας ἀπαιτώμεθα, τί ἐρεῖς ὑπὲρ τῆς τοσαύτης βλακείας, ὑπὲρ τῆς τοσαύτης ἀνοίας καὶ ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας; ποίαν πρόφασιν εὔλογον; Ὥσπερ γὰρ ἑκάστου τῶν ἄλλων σκοπός τίς ἐστι καὶ λόγος· καὶ ὁ γεωργός, ἐὰν ἀπαιτήσῃς αὐτὸν εὐθύνας, ἐρεῖ τίνος ἕνεκεν καὶ βόας ἔζευξε καὶ αὔλακας ἔτεμε καὶ ἄροτρον εἵλκυσε· καὶ ὁ ἔμπορος, τίνος ἕνεκεν τὸ πλοῖον καθείλκυσε καὶ ἐργάτας ἐμισθώσατο καὶ χρήματα ἐναπέθετο· καὶ ὁ οἰκοδόμος καὶ ὁ ὑποδηματορράφος καὶ ὁ χαλκοτύπος καὶ ὁ ἀρτοποιὸς καὶ ἕκαστος τῶν ἡντιναοῦν μετιόντων τέχνην ἀποδίδωσι τὸν λόγον καὶ τὴν αἰτίαν· οὕτω καὶ σύ, ὁ τὴν κλίνην τῷ ἀργύρῳ περιβάλλων, ὁ τὸν ἵππον καὶ τὸν λίθον χρυσῶν, ὁ τὰ δέρματα τοιαῦτα κατασκευάζων, ἂν ἀπαιτηθῇ εὐθύνας καὶ λόγον, ποίαν ἐρεῖς αἰτίαν; ποῖον τρόπον; Ἡδίων ὁ ὕπνος ἐκ τῆς τοιαύτης γίνεται κλίνης; Ἀλλ' οὐκ

καὶ περισσότερος. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, μὴ τὸν παραδίνεις στὸν ὑπηρέτη, ἀλλὰ κάνε τον νὰ συγκρατεῖται ἀπὸ τὰ μύρια χέρια, τῶν χηρῶν, τῶν ὀρφανῶν, τῶν ἀκρωτηριασμένων σωματικά, καὶ ἐκείνων ποὺ κρατοῦνται στὶς φυλακές. Γιατὶ δὲ θὰ μπορέσει νὰ ξεφύγει τόσο πολλὰ χέρια, ἀλλὰ θὰ κρατιέται μὲ ἀσφάλεια καὶ θὰ γίνεται περισσότερος.

Καὶ τί θὰ ἀφήσω, λέει, στὰ παιδιά μου; Βέβαια δὲν σὲ ἀναγκάζω νὰ τὰ ἀδειάσεις ὅλα· ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ ἀδειάσεις, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ κάνεις πλουσιότερα τὰ παιδιά σου, ἀφήνοντας σ' αὐτά, ἀντὶ χρημάτων, τὸν Θεὸ εὔσπλαγχνο, τὸν πλοῦτο τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ μύριους προστάτες καὶ εὐεργέτες καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς μισοῦμε τοὺς πλεονέκτες, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔχουμε ἀδικηθεῖ, ἔτσι ἐκείνους ποὺ ξέρουν νὰ ἐλεοῦν, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν ἀπολαύσουμε οἱ ἴδιοι τὴ γενναιοδωρία τους, τοὺς σεβόμαστε καὶ τοὺς ποθοῦμε, καὶ ὄχι μόνο ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά τους. Φαντάσου λοιπὸν πόσος καλλωπισμὸς εἶναι νὰ ἐμφανίζονται τὰ παιδιὰ ἔχοντας μύριους ἀνθρώπους ποὺ τὰ ἀγαποῦν, καὶ ὅλους νὰ λένε τὰ ἴδια λόγια, ἐφόσον ὁ πλοῦτος καταναλωθεῖ στὴ διατροφὴ ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, 'ὁ γιὸς τοῦ φιλάνθρωπου, ὁ γιὸς τοῦ ἐλεήμονα'. Ἐσὺ ὅμως καλλωπίζεις τὸν ἀναίσθητο ἔτσι στὴν τύχη καὶ ἄσκοπα· γιατὶ ἀναίσθητος εἶναι ὁ λίθος, ἔστω καὶ ἂν τὸν περιτυλίξεις μὲ μύρια τάλαντα χρυσοῦ, ἐνῶ ἐκεῖνον ποὺ αἰσθάνεται καὶ λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, δὲν τὸν κάνεις νὰ ἀπολαύσει οὔτε τὴν ἀναγκαία τροφή. Ὅταν λοιπὸν ἐμφανισθεῖ τὸ φοβερὸ βῆμα καὶ τὰ ποτάμια τὰ πύρινα, καὶ μᾶς ζητηθοῦν οἱ εὐθύνες αὐτῶν ποὺ πράξαμε, τί θὰ πεῖς γιὰ τὴν τόση βλακεία, γιὰ τὴν τόση ἀνοησία καὶ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπιά; ποιά εὔλογη πρόφαση; Γιατί, ὅπως σ' ὅλους τοὺς ἄλλους ὑπάρχει κάποιος σκοπὸς καὶ λόγος, καὶ ὁ γεωργός, ἂν τοῦ ζητήσεις εὐθύνες, θὰ σοῦ πεῖ γιὰ ποιό λόγο καὶ βόδια ἔζεψε καὶ ἔκανε αὐλάκια καὶ ἔσυρε τὸ ἀλέτρι, καὶ ὁ ἔμπορος θὰ σοῦ πεῖ γιατί ἔρριξε τὸ πλοῖο στὴ θάλασσα, μίσθωσε ἐργάτες καὶ ἐπένδυσε χρήματα, καὶ ὁ οἰκοδόμος καὶ ὁ ὑποδηματοποιὸς καὶ ὁ χαλκωματᾶς καὶ ὁ ἀρτοποιὸς καὶ καθένας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μετέρχονται ὁποιαδήποτε τέχνη ἀναφέρουν τὸν λόγο καὶ τὴν αἰτία αὐτοῦ ποὺ κάνουν, ἔτσι καὶ σύ, ποὺ ἐπενδύεις τὸ κρεβάτι μὲ ἀσήμι, ποὺ χρυσώνεις τὸ ἄλογο καὶ τὸν λίθο, ποὺ κάνεις τὸ ἴδιο καὶ στὰ δέρματα, ἂν σοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες καὶ λόγος, ποιά αἰτία θὰ προβάλεις; ποιόν τρόπο; Μὲ αὐτὸ τὸ κρεβάτι γίνεται πιὸ γλυκὸς ὁ ὕπνος; Φυσικὰ δὲν θὰ ἔχεις τί νὰ πεῖς, ἀλλὰ ἐὰν πρέπει νὰ πεῖς κάτι πα-

ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ἀλλ' εἰ χρή τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν, καὶ ἀηδέστερος· φροντὶς γὰρ πλείων καὶ ἀγωνία μείζων. Ἀλλ' ἀσφαλεστέρα ἡ οἰκοδομὴ ἀπὸ τοῦ χρυσίου; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο. Ἀλλ' ἀμείνων ὁ ἵππος ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ; ἀλλ' ὁ οἰκέτης; Τοὐναντίον μὲν ἅπαν καὶ ἐνταῦθα. Τίνος οὖν ἕνεκα τοσαύτην ἀπειροκαλίαν ἐπιδείκνυσθε διὰ πάντων τούτων; Πάντως ἐρεῖτε, ὅτι δόξαν ὑμῖν λαμπροτέραν κατασκευάζοντες.

Εἶτα οὐκ ἤκουσας καὶ ἐν προοιμίῳ τοῦ λόγου, ὅτι ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου δόξα, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, ἀτιμία καὶ ὄνειδος καὶ κατηγορία καὶ γέλως; Ἐκ τούτων τίκτεται φθόνος καὶ βασκανία καὶ τὰ μυρία δεινά· καὶ ὅσῳ μονιμώτερα τὰ κτήματα, τοσούτῳ καὶ ἡ κατηγορία διαρκής· καὶ αἱ μεγάλαι αὗται καὶ λαμπραὶ οἰκίαι ἑστήκασι φωνὴν ἀφιεῖσαι, καὶ μετὰ τελευτὴν τῶν κτησαμένων, κατηγόρων πικροτάτων· καὶ τὸ μὲν σῶμα τῇ γῇ παραδίδονται, ἡ δὲ ὄψις τῶν οἰκημάτων οὐκ ἀφίησι συγκαταχωσθῆναι τῇ σαρκὶ τῆς πλεονεξίας τὴν μνήμην, ἀλλ' ἕκαστος παριὼν καὶ πρὸς τὸ ὕψος καὶ μέγεθος ἀφορῶν τῆς λαμπρᾶς καὶ μεγάλης οἰκίας, ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἐρεῖ· "Ἐκ πόσων δακρύων αὕτη ᾠκοδομήθη ἡ οἰκία! πόσων ὀρφανῶν γυμνωθέντων! πόσων χηρῶν ἀδικηθεισῶν! πόσων τὸν μισθὸν στερηθέντων! Ὥστε τοὐναντίον σοι συμβαίνει· βουλόμενος δόξης ἀπολαῦσαι ἐν τῷ ζῆν, οὐδὲ μετὰ τὸ καταλῦσαι τὸ ζῆν ἀπαλλάττῃ τῶν κατηγόρων· ἀλλ', ὥσπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ τὸ ὄνομά σου περιφέρουσα ἡ οἰκία, καὶ τοὺς οὐδὲ ζῶντά σε ἑωρακότας παρασκευάζει μυρίοις βάλλειν ὀνείδεσιν.

δ'. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲ τοῦτο ἔχει τὸ κέρδος ἡ περιττὴ αὕτη φιλοτιμία, φεύγωμεν, ἀγαπητοί, φεύγωμεν τὸ νόσημα καὶ μὴ γινώμεθα τῶν ἀλόγων θηριωδέστεροι. Ἐκείνοις πάντα κοινά, καὶ γῆ καὶ πηγαὶ καὶ νομαὶ καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ οὐδὲν θάτερον θατέρου πλέον ἔχει, σὺ δὲ ἄνθρωπος ὤν, τὸ ἡμερώτατον ζῶον, θηρίου γίνῃ χαλεπώτερος, μυρίων πενήτων τροφάς, καὶ πολλάκις μυρίων μιᾷ κατακλείων οἰκίᾳ. Καίτοι γε οὐχ ἡ φύσις ἡμῖν μόνη κοινή, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῷ τῆς φύσεως πλείονα· οὐρανὸς κοινὸς καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ὁ τῶν ἀστέρων χορὸς καὶ ἀὴρ καὶ θάλασσα καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆ καὶ ζωὴ καὶ τελευτὴ καὶ αὔξησις καὶ γῆρας καὶ νόσος καὶ ὑγεία καὶ χρεία τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων· καὶ τὰ

ράδοξο, αὐτὸ θὰ εἶναι ὅτι γίνεται πιὸ ἀηδής· μόνο ἡ φροντίδα εἶναι περισσότερη καὶ ἡ ἀγωνία πιὸ μεγάλη. Μήπως ὅμως γίνεται πιὸ σταθερὴ ἡ οἰκοδομὴ μὲ τὸ χρυσάφι; Ὄχι, οὔτε αὐτό. Μήπως τὸ ἄλογο γίνεται καλύτερο μὲ τὸ χρυσὸ χαλινάρι; μήπως ὁ ὑπηρέτης; Καὶ ἐδῶ συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν δείχνετε τόσο μεγάλη ἀκαλαισθησία μὲ ὅλα αὐτά; Ὁπωσδήποτε θὰ πεῖτε, ὅτι τὰ κάνετε δημιουργώντας πιὸ λαμπρὴ δόξα γιὰ σᾶς.

Ἔπειτα δὲν ἄκουσες καὶ στὸ προοίμιο τοῦ λόγου, ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι δόξα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετα, εἶναι ἀτιμία καὶ ντροπὴ καὶ κατηγορία καὶ περίγελως; Ἀπὸ αὐτὰ γεννιέται ὁ φθόνος καὶ ἡ βασκανία καὶ τὰ μύρια κακά. Καὶ ὅσο πιὸ μόνιμα εἶναι τὰ κτήματα, τόσο πιὸ διαρκὴς εἶναι καὶ ἡ κατηγορία. Καὶ αὐτὰ τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ σπίτια στέκονται ὄρθια καὶ μετὰ τὸ θάνατο τῶν ἰδιοκτητῶν τους, μιλώντας ὡς σκληροὶ κατήγοροι· καὶ τὸ σῶμα βέβαια παραδίνεται στὴ γῆ, ἐνῶ ἡ πρόσοψη τῶν σπιτιῶν δὲν ἀφήνουν νὰ καταχωνιασθεῖ μαζὶ μὲ τὴ σάρκα καὶ ἡ ἀνάμνηση τῆς πλεονεξίας, ἀλλὰ ὁ καθένας, προσπερνώντας καὶ ἀτενίζοντας τὸ ὕψος καὶ τὸ μέγεθος τῆς λαμπρῆς καὶ μεγάλης κατοικίας, θὰ πεῖ στὸν ἑαυτό του ἢ στὸ διπλανό του· 'Μὲ πόσα δάκρυα κτίσθηκε αὐτὴ ἡ κατοικία! πόσα ὀρφανὰ ἀπογυμνώθηκαν! πόσες χῆρες ἀδικήθηκαν! πόσοι στερήθηκαν τὸ μισθό τους'. Ὥστε σοῦ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· θέλοντας νὰ ἔχεις δόξα στὴ ζωή, οὔτε μετὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς σου ἀπαλλάσσεσαι ἀπὸ τοὺς κατηγόρους, ἀλλὰ ἡ κατοικία, σὰν ἄλλη στήλη χάλκινη, περιφέροντας τὸ ὄνομά σου, κάνει ἀκόμα κι αὐτούς, ποὺ οὔτε ζωντανὸ σὲ εἶχαν δεῖ, νὰ σοῦ ἐκσφενδονίζουν μύριες κατηγορίες.

4. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε αὐτὸ τὸ κέρδος φέρνει αὐτὴ ἡ περιττὴ γενναιοδωρία, ἂς ἀποφεύγουμε, ἀγαπητοί μου, ἂς ἀποφεύγουμε τὴν ἀρρώστια αὐτή, κι ἂς μὴ γινόμαστε πιὸ θηριώδεις ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Σ' ἐκεῖνα ὅλα εἶναι κοινά, καὶ ἡ γῆ καὶ οἱ πηγὲς καὶ οἱ βοσκότοποι καὶ τὰ βουνὰ καὶ οἱ κοιλάδες καὶ κανένα δὲν ἔχει περισσότερο ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐνῶ ἐσὺ ποὺ εἶσαι ἄνθρωπος, τὸ πιὸ ἥμερο ζῶο, γίνεσαι πιὸ φοβερὸς ἀπὸ θηρίο, κλείνοντας μέσα σὲ μιὰ κατοικία τὶς τροφὲς μυριάδων φτωχῶν καὶ πολλῶν μυριάδων. Ἂν καὶ βέβαια ὄχι μόνο ἡ φύση εἶναι σὲ μᾶς κοινή, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴ φύση· εἶναι κοινὸς ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστεριῶν καὶ ὁ ἀέρας καὶ ἡ θάλασσα καὶ ἡ φωτιὰ καὶ τὸ νερὸ καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ αὔξηση καὶ τὰ γηρατειὰ καὶ ἡ ἀρρώστια καὶ ἡ

πνευματικὰ πάλιν κοινά, καὶ ἡ τράπεζα αὕτη ἡ ἱερά, τὸ σῶμα τὸ Δεσποτικόν, τὸ αἷμα τὸ τίμιον, τῆς βασιλείας ἡ ἐπαγγελία, τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, ὁ καθαρμὸς τῶν ἁμαρτημάτων, ἡ δικαιοσύνη, ὁ ἁγιασμός, ἡ ἀπολύτρωσις, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Πῶς οὐκ ἄτοπον τοὺς ἐν τοσούτοις κοινωνοῦντας ἀλλήλοις, καὶ φύσει καὶ χάριτι καὶ ἐπαγγελίαις καὶ νομοθεσίαις, τούτους ἐν τοῖς χρήμασιν οὕτως εἶναι πλεονέκτας καὶ τὴν αὐτὴν μὴ διατηρεῖν ἰσονομίαν, ἀλλὰ τῶν ἀλόγων παρέρχεσθαι τὴν θηριωδίαν, καὶ ταῦτα μέλλοντας αὐτῶν μικρὸν ὕστερον ἀφίστασθαι, καὶ οὐκ ἀφίστασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων, τούτων ἕνεκεν, κινδυνεύειν; Ὁ γὰρ θάνατος τῆς μὲν ἀπολαύσεως ἀπάγει, πρὸς δὲ τὰς εὐθύνας ἄγει λοιπὸν καὶ τὰς ἀθανάτους κολάσεις.

Ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, πολλῇ χρησώμεθα τῇ ἐλεημοσύνῃ. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ βασίλισσα τῶν ἀρετῶν, ἣ καὶ παραστήσεται μετὰ παρρησίας ἐκεῖσε καὶ ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας, καὶ οὐδεὶς ἀντιστήσεται τῷ μετὰ ταύτης εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσιόντι. Καὶ γὰρ κοῦφον αὐτῆς τὸ πτερὸν καὶ πολλὴ τῆς παρρησίας αὐτῆς ἡ ὑπερβολὴ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναβαίνει τὸν βασιλικὸν θρόνον καὶ τοὺς αὐτῆς τροφίμους μετ' ἀδείας εἰσάγουσα. «Αἱ εὐχαὶ γάρ σου», φησί, «καὶ αἱ ἐλεημοσύναι ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Τί οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸ ὕψος ἀναβῶμεν ἐκεῖνο, ἀπαλλαγέντες τῆς ἀκαίρου ταύτης πλεονεξίας καὶ ἀχρήστου τρυφῆς καὶ φιλοτιμίας; Τὰ περιττὰ ποιήσωμεν χρήσιμα, τὸν πολὺν ἐκεῖνον προέμενοι πλοῦτον, καὶ τῃ δεξιᾷ τοῦ δικαστοῦ τοῦτον ἐγχειρίσαντες, ὃς καὶ φυλάξαι δυνήσεται μετ' ἀκριβείας, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἐντεῦθεν ἥμερος γενήσεται καὶ ἵλεως· κἂν μυρία ὦμεν πεπλημμεληκότες, μεταδώσει συγγνώμης ἡμῖν καὶ ἀπολογίας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

4. Α' Κορ. 2,9.
5. Πράξ. 10,4.

ὑγεία καὶ ἡ ἀνάγκη τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων. Ἀλλὰ καὶ τὰ πνευματικὰ ἐπίσης εἶναι κοινὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἁγία Τράπεζα, τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ πολύτιμο αἷμά του, ἡ ὑπόσχεση τῆς βασιλείας του, τὸ βάπτισμα, ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ δικαιοσύνη, ὁ ἁγιασμός, ἡ ἀπολύτρωση, τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθά, «τὰ ὁποῖα μάτι δὲν τὰ ἔχει δεῖ καὶ αὐτὶ δὲν τὰ ἄκουσε καὶ νοῦς ἀνθρώπου δὲν τὰ συνέλαβε»[4]. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπο, αὐτοὶ ποὺ εἶναι ἑνωμένοι μεταξύ τους σὲ τόσα πράγματα, καὶ στὴ φύση καὶ στὴ χάρη καὶ στὶς ὑποσχέσεις καὶ στὶς νομοθεσίες, αὐτοὶ νὰ εἶναι στὰ χρήματα τόσο πλεονέκτες καὶ νὰ μὴ κρατοῦν τὴν ἴδια ἰσότητα, ἀλλὰ νὰ ξεπερνοῦν τὴ θηριωδία τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ πρόκειται μετὰ ἀπὸ λίγο νὰ τὰ ἀποχωρισθοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ φτάνουν ἐξαιτίας αὐτῶν σὲ ἔσχατο κίνδυνο; Γιατὶ ὁ θάνατος μᾶς ἁρπάζει ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση καὶ μᾶς ὁδηγεῖ στὶς εὐθύνες μας καὶ στὶς αἰώνιες κολάσεις.

Γιὰ νὰ μὴ γίνει λοιπὸν αὐτό, ἂς ἐφαρμόσουμε πολὺ τὴν ἐλεημοσύνη. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ βασίλισσα τῶν ἀρετῶν, ἡ ὁποία καὶ παρίσταται μὲ θάρρος ἐκεῖ καὶ θὰ μᾶς ἐξαιρέσει ἀπὸ τὴν κόλαση καὶ τὴν τιμωρία καὶ κανένας δὲ θὰ ἀντισταθεῖ σ' αὐτὸν ποὺ μπαίνει στὸν οὐρανὸ μαζὶ μ' αὐτήν. Πράγματι, τὰ φτερά της εἶναι ἐλαφρὰ καὶ ὑπερβολικὰ μεγάλη ἡ παρρησία της καὶ ἀνεβαίνει στὸν ἴδιο τὸ βασιλικὸ θρόνο, βάζοντας μέσα τοὺς τροφίμους της ἐλεύθερα. Γιατὶ λέει, «οἱ προσευχές σου καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου ἔφθασαν μπροστὰ στὸ Θεό, γιὰ νὰ σὲ θυμηθεῖ»[5]. Γιατί λοιπὸν νὰ μὴ ἀνεβοῦμε καὶ ἐμεῖς στὸ ὕψος ἐκεῖνο, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν ὀχληρὴ αὐτὴ πλεονεξία καὶ ἀπὸ τὴν ἄχρηστη ἀπόλαυση καὶ γενναιοδωρία; Ἂς κάνουμε τὰ περιττὰ χρήσιμα, παίρνοντας τὸν πολὺ ἐκεῖνο πλοῦτο καὶ δίνοντάς τον στὸ δεξὶ χέρι τοῦ δικαστῆ, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ μπορέσει νὰ τὸν φυλάξει μὲ σιγουριὰ καὶ θὰ γίνει ἀπὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως ἤρεμος καὶ σπλαχνικός· καὶ ἐὰν ἔχουμε κάνει μυριάδες πλημμελήματα, θὰ μᾶς δώσει συγχώρηση καὶ ἀπολογία, τὴν ὁποία εἴθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΕΠΑΙΝΟΣ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝΤΩΝ ΕΝ ΤΗι ΕΚΚΛΗΣΙΑι

Καὶ περὶ εὐταξίας ἐν ταῖς δοξολογίαις. Καὶ εἰς τό, «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου».

α'. Πολλὴν ὁρῶ τὴν σπουδὴν ἐνδεικνυμένους ὑμᾶς εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ πρῴην ἡμῖν εἰρημένα. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἀόκνως τὰ τῆς διδασκαλίας κἀγὼ καταβάλλομαι σπέρματα, χρησταῖς ἐντεῦθεν ταῖς ἐλπίσι τρεφόμενος. Καὶ γὰρ ὁ γεωργός, ὁπόταν πόνῳ μὲν τὰ σπέρματα καταβάλῃ, εὐφοροῦσαν δὲ τὴν γῆν καὶ τὰ λήϊα κομῶντα θεάσηται, τῶν πρῴην ἐπιλανθάνεται κόπων καὶ πρὸς τὴν ἑξῆς ἐργασίαν τε καὶ συντήρησιν τῷ προσδοκωμένῳ διανίσταται κέρδει. Καίτοι πόσον πορισμωτέρα καὶ ἐπικερδὴς αὕτη καθέστηκεν ἡ γεωργία! Ἐκείνη μὲν γὰρ τῶν καρπῶν τῶν αἰσθητῶν περιποιουμένη τὴν ἀφθονίαν, σώμασιν ἐναποτίθεται τροφήν, αὕτη δέ, τὴν τῶν λόγων καταβαλλομένη διδασκαλίαν καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος πλεονάζουσα χαρίσματα, τὸν ψυχικὸν ἐναποτίθεται πλοῦτον, τὴν ἀδαπάνητον καὶ ἀκήρατον τροφήν, τὴν μὴ διαλυομένην, μηδὲ φθειρομένην ἀκολουθίᾳ, ἀλλὰ ἀρρήτῳ τινὶ συντηρουμένην προνοίᾳ καὶ νοητὴν τὴν ἀπόλαυσιν ἔχουσαν. Αὕτη τῶν ἐμῶν πόνων ἡ ἐπικαρπία, οὗτος ὁ ἐναποτιθέμενος τῇ ὑμῶν ἀγάπῃ πλοῦτος. Τοῦτον οὖν αὐξανόμενον ἐν ὑμῖν κατανοῶν, χαίρω διὰ παντός, ὡς μὴ εἰκῇ τὰ σπέρματα καταβαλλόμενος, ὡς μὴ μάτην τοὺς πόνους ὑπομείνας, ὡς εἰς εὔφορον καὶ λιπαρὰν ἐπισπείρων γῆν καὶ πρὸς καρποφορίαν ἐπιτηδείαν.

Πόθεν οὖν τὸ τοιοῦτον καταστοχάζομαι κέρδος; πόθεν εἰς ἔργον τοὺς λόγους προκόπτοντας κατανοῶ; Ἐκ τῆς παρούσης δηλονότι συνδρομῆς, ἐκ τοῦ τὴν μητέρα πάντων τὴν ἐκκλησίαν μετὰ σπουδῆς ὑμᾶς καταλαβεῖν, ἐκ τῆς παννύχου ταύτης καὶ διηνεκοῦς στάσεως, ἐκ τοῦ τὴν ἀγγελικὴν χοροστασίαν μιμουμένους ἀκατάπαυστον τῷ Κτίστῃ τὴν ὑμνολογίαν προσφέρειν. Ὢ τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρημάτων! Ἄνω στρατιαὶ δοξολογοῦσιν ἀγγέλων, κάτω ἐν ἐκκλησίαις χοροστατοῦντες

1. Ἠσ. 6,1.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΠΑΙΝΟΣ ΕΚΕΙΝΩΝ ΠΟΥ ΤΟΝ ΣΥΝΑΝΤΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἐπίσης γιὰ τὴν τάξη κατὰ τὶς δοξολογίες, καὶ στὸ στίχο· «εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»[1]

1. Βλέπω νὰ δείχνετε μεγάλη προθυμία νὰ ἐφαρμόσετε αὐτὰ ποὺ σᾶς εἶπα τὴν προηγούμενη φορά. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ λοιπὸν ἀκούραστα θὰ σπείρω τοὺς σπόρους τῆς διδασκαλίας, τρεφόμενος μὲ ἀγαθὲς ἐλπίδες ἀπὸ αὐτό. Γιατὶ καὶ ὁ γεωργός, ἀφοῦ σπείρει μὲ κόπο τοὺς σπόρους καὶ δεῖ στὴ συνέχεια ἡ γῆ νὰ εἶναι εὔφορη καὶ τὰ στάχυα ἄφθονα, ξεχνάει τοὺς προηγούμενους κόπους του, καὶ παρακινεῖται στὴ συνέχιση καὶ διατήρηση τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὸ κέρδος ποὺ περιμένει. Ἂν καὶ βέβαια πόσο πιὸ πλούσια εἶναι αὐτὴ ἡ γεωργία! Γιατὶ ἐκείνη, φροντίζοντας γιὰ τὴν ἀφθονία τῶν ὑλικῶν καρπῶν, ἐξασφαλίζει τροφὴ στὰ σώματα, ἐνῶ αὐτή, σπέρνοντας τὴ διδασκαλία τῶν λόγων καὶ αὐξάνοντας τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ἐξασφαλίζει τὸν ψυχικὸ πλοῦτο, τὴν ἀνεξάντλητη καὶ ἀμόλυντη τροφή, ποὺ δὲν καταστρέφεται, οὔτε φθείρεται στὴν συνέχεια, ἀλλὰ συντηρεῖται ἀπὸ κάποια ἀπερίγραπτη πρόνοια καὶ προσφέρει πνευματικὴ ἀπόλαυση. Αὐτὸ εἶναι τὸ κέρδος τῶν δικῶν μου κόπων, αὐτὸς εἶναι ὁ πλοῦτος ποὺ ἐξασφαλίζω στὴν ἀγάπη σας. Βλέποντάς τον λοιπὸν νὰ αὐξάνει χαίρομαι παντοτινά, γιατὶ δὲν σπέρνω ἄδικα τοὺς σπόρους, γιατὶ δὲν ὑπομένω μάταια τοὺς κόπους, γιατὶ σπέρνω σὲ εὔφορη καὶ γόνιμη γῆ, κατάλληλη γιὰ καρποφορία.

Ἀπὸ ποῦ ὅμως φαντάζομαι αὐτὸ τὸ κέρδος; ἀπὸ ποῦ βλέπω τὰ λόγια μου νὰ ἐξελίσσονται σὲ ἔργα; Ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ φυσικὰ τὴ συνάθροιση, ἀπὸ τὸ ὅτι γεμίσατε μὲ προθυμία τὴν ἐκκλησία, τὴ μητέρα ὅλων μας, ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴν ὁλονύκτια καὶ συνεχῆ στάση σας, ἀπὸ τὸ ὅτι προσφέρετε ἀκατάπαυστη δοξολογία στὸν Κτίστη, μιμούμενοι τὶς ἀγγελικὲς χορωδίες. Πόσο ἀξιοθαύμαστες εἶναι οἱ δωρεὲς τοῦ Χριστοῦ! Ἐπάνω δοξολογοῦν στρατιὲς ἀγγέλων· κάτω στὶς ἐκκλησίες ἄνθρωποι

ἄνθρωποι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκμιμοῦνται δοξολογίαν. Ἄνω τὰ Σεραφὶμ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναβοᾷ, κάτω τὸν αὐτὸν ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀναπέμπει πληθύς· κοινὴ τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων συγκροτεῖται πανήγυρις· μία εὐχαριστία, ἓν ἀγαλλίαμα, μία εὐφρόσυνος χοροστασία. Ταύτην γὰρ ἡ ἄφραστος τοῦ Δεσπότου συγκατάβασις ἐκρότησε, ταύτην τὸ Πνεῦμα συνέπλεξε τὸ ἅγιον, ταύτης ἡ ἁρμονία τῶν φθόγγων τῇ πατρικῇ εὐδοκίᾳ συνηρμόσθη· ἄνωθεν ἔχει τὴν τῶν μελῶν εὐρυθμίαν, καὶ ὑπὸ τῆς Τριάδος, καθάπερ ὑπὸ πλήκτρου τινός, κινουμένη, τὸ τερπνὸν καὶ μακάριον ἐνηχεῖ μέλος, τὸ ἀγγελικὸν ᾆσμα, τὴν ἄληκτον συμφωνίαν. Τοῦτο τῆς ἐνταῦθα σπουδῆς τὸ πέρας, οὗτος ὁ τῆς συνελεύσεως ἡμῶν καρπός. Διὰ τοῦτο χαίρω τὴν τοιαύτην καθορῶν εὐδοκίμησιν· χαίρω τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν εὐφροσύνην κατανοῶν, τὴν χαρὰν τὴν πνευματικήν, τὴν κατὰ Θεὸν ἀγαλλίασιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω περιχαρῆ τὴν ἡμετέραν διατίθησι ζωήν, ὡς ἡ ἐν ἐκκλησίᾳ θυμηδία. Ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν χαιρόντων συντηρεῖται χαρά, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν ἀθυμούντων εὐθυμία, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν λυπουμένων εὐφροσύνη, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν καταπονουμένων ἀναψυχή, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν κοπιώντων ἀνάπαυσις. «Δεῦτε» γάρ, φησί, «πρός με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς».[1α] Τί ταύτης τῆς φωνῆς γένοιτ' ἂν ποθεινότερον; τί τῆς κλήσεως ταύτης ἡδύτερον; Πρὸς εὐωχίαν σε καλεῖ ἐν ἐκκλησίᾳ σε καλῶν ὁ Δεσπότης, εἰς ἀνάπαυσιν ἀντὶ τῶν κόπων προτρέπεται, εἰς ἄνεσιν ἐκ τῶν ὀδυνηρῶν μετατίθησι, τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων κουφίζων· τρυφὴ τὴν ἀθυμίαν καὶ εὐφροσύνη τὴν λύπην ἰᾶται. Ὢ τῆς ἀφάτου κηδεμονίας! ὢ κλήσεως ἐπουρανίου!

Σπεύσωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, αὐτὴν μὲν ἐπιτεινομένην ἐνδείκνυσθαι τὴν σπουδήν, μετὰ δὲ τῆς προσηκούσης εὐταξίας καὶ τοῦ πρέποντος σκοποῦ ταύτην ἀποπληροῦν. Καὶ γὰρ τὸν περὶ τούτου λόγον ὑμῖν σήμερον κινῆσαι βούλομαι, φορτικὸν μὲν εἶναι δοκοῦντα, ἀνεπαχθῆ δὲ καὶ ὠφέλιμον ὄντα τῇ ἀληθείᾳ. Οὕτω γὰρ καὶ φιλόστοργοι πατέρες ποιοῦσιν· οὐ μόνον τὰ πρὸς ὀλίγον χαροποιοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὰ λυποῦντα παρεγγυῶνται τοῖς τέκνοις· καὶ οὐ τὰ αὐτόθεν ἐνδεικνύμενα τὴν ὠφέλειαν παραινοῦσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ὅσα δοκοῦσι μὲν εἶναι φορτικά, σωτήρια δέ ἐστιν ἀποπληρούμενα, καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμε-

---

1α. Ματθ. 11,28.

σὲ χορωδίες μιμοῦνται τὴν ἴδια μ' ἐκείνους δοξολογία. Ἐπάνω τὰ Σεραφὶμ ψάλλουν δυνατὰ τὸν τρισάγιο ὕμνο· κάτω τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἀναπέμπει τὸν ἴδιο ὕμνο· σχηματίζεται κοινὸς πανηγυρισμός· τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων· μιὰ εὐχαριστία, ἕνα ἀγαλλίαμα, μιὰ χαρούμενη τελετουργία. Καὶ αὐτὴν τὴν συγκρότησε ἡ ἀπερίγραπτη συγκατάβαση τοῦ Κυρίου, αὐτὴν τὴν συναρμολόγησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, αὐτῆς ἡ ἁρμονία τῶν φθόγγων ὀργανώθηκε μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Πατέρα· ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἔχει τὴν ἁρμονία τῶν μελῶν της, καὶ καθὼς κινεῖται σὰν ἀπὸ κάποιο πλῆκτρο, ἀποδίδει τὴν εὐχάριστη καὶ μακάρια μελωδία, τὸ ἀγγελικὸ ᾆσμα, τὴν ἀκατάπαυστη συμφωνία. Αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τῆς προθυμίας μὲ τὴν ὁποία βρισκόμαστε ἐδῶ, αὐτὸς εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἐδῶ συναθροίσεώς μας. Γι' αὐτὸ χαίρομαι βλέποντας τὴν εὐφροσύνη ποὺ ὑπάρχει στὶς ψυχές σας, τὴ χαρὰ τὴν πνευματική, τὴ θεϊκὴ ἀγαλλίαση. Γιατὶ τίποτα δὲν κάνει τόσο χαρούμενη τὴ ζωή μας, ὅσο ἡ χαρὰ τῆς ἐκκλησίας. Στὴν ἐκκλησία συντηρεῖται ἡ χαρὰ ἐκείνων ποὺ χαίρονται, στὴν ἐκκλησία ὑπάρχει ἡ ψυχικὴ εὐφορία ἐκείνων πού στενοχωροῦνται, στὴν ἐκκλησία ἡ εὐφροσύνη ἐκείνων ποὺ λυποῦνται, στὴν ἐκκλησία ἡ ἀνακούφιση τῶν ταλαιπωρουμένων, στὴν ἐκκλησία ἡ ἀνάπαυση ἐκείνων ποὺ κοπιάζουν. Γιατὶ λέει, «ἐλᾶτε σὲ μένα ὅλοι ὅσοι κοπιάζετε καὶ εἶστε φορτωμένοι καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ξεκουράσω»[1α]. Τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά; τί ὑπάρχει πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ αὐτὴ τὴν πρόσκληση; Καλώντας σε ὁ Δεσπότης στὴν ἐκκλησία, σὲ προσκαλεῖ σὲ εὐωχία, σὲ παρακινεῖ σὲ ἀνάπαυση ἀντὶ τῶν κόπων πού ὑπομένεις, σὲ ὁδηγεῖ στὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ὀδυνηρά, ἀνακουφίζοντάς σε ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων σου· ἀπόλαυση θεραπεύει τὴ στενοχώρια καὶ χαρὰ τὴ λύπη. Τί ἀπερίγραπτη φροντίδα! Τί πρόσκληση ἐπουράνια!

Ἂς σπεύσουμε λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ ἐπιδείξουμε αὐτὴν τὴν αὐξανόμενη προθυμία, καὶ νὰ τὴν ἐκτελέσουμε μὲ τὴν τάξη ποὺ τῆς ἁρμόζει καὶ μὲ τὸν σκοπὸ ποὺ τῆς πρέπει. Γιατὶ σήμερα θέλω νὰ ξεκινήσω τὸ λόγο γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ποὺ φαίνεται βέβαια πὼς εἶναι κουραστικός, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἄκοπος καὶ ὠφέλιμος. Γιατὶ ἔτσι κάνουν καὶ οἱ φιλόστοργοι πατέρες· δὲν ἐμπιστεύονται στὰ παιδιά τους μόνο ἐκεῖνα ποὺ προκαλοῦν πρόσκαιρη χαρά, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ προξενοῦν λύπη· καὶ δὲν τὰ συμβουλεύουν μόνο ἐκεῖνα ποὺ ἀπὸ μόνα τους δείχνουν τὴν ὠφέλειά τους, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται βέβαια δυσάρεστα, ὅμως ὅταν ἐκτελοῦνται εἶναι σωτήρια, καὶ αὐτὰ τὰ

λείας διδάσκουσι, καὶ ἀσφαλῶς τὴν αὐτῶν ἀπαιτοῦσι συντήρησιν. Καὶ τοῦτον προτείνομεν τὸν λόγον, ἵνα μὴ μάτην τὸν ἐνταῦθα καταβαλλώμεθα πόνον, ἵνα μὴ τὴν τῆς ἀγρυπνίας ὑπομένοντες ἀνάγκην, ἀνοήτως πυκτεύωμεν, ἵνα μὴ εἰς ἀέρα διαλυόμεναι αἱ φωναὶ ἐπὶ ζημίᾳ μᾶλλον ἐνηχοῖντο καὶ οὐκ ἐπὶ κέρδει. Οὐδὲ γὰρ ἔμπορος μακρὰς μὲν ἐμπορίας στελλόμενος, πολλὴν δὲ τὴν τῶν πνευμάτων ἐμβολὴν καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπανάστασιν ὑπομένων, καταδέξαιτο ἂν εἰκῇ καὶ μάτην τοὺς τοιούτους ὑπομένειν κόπους, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ πελάγη τέμνει καὶ κινδύνων κατατολμᾷ καὶ τόπους ἐκ τόπων μεταμείβει καὶ ἀΰπνους πάσας διατελεῖ νύκτας, ἵνα τὰ τῆς ἐμπορίας αὐτῷ πλεονάζῃ. Ὡς, εἴ γε τοῦτο μὴ προσῇ, ἀλλὰ σὺν τῷ κέρδει καὶ ἡ τῶν κεφαλαίων αὐτῷ ἐπιγένηται ζημία, οὐδὲ ἀπαίρειν ἔξεστιν αὐτῷ, οὐδὲ τοὺς πολυπλόκους ἐκείνους ὑπομένειν κινδύνους.

β'. Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας ἐνταῦθα παραγινώμεθα, ὅπως μή, ἀντὶ ἁμαρτημάτων ἀφέσεως προσθήκην τούτων ποιησάμενοι, οἴκαδε πορευσώμεθα. Τί δέ ἐστι τὸ ζητούμενον καὶ ὃ παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖται; Τὸ τοὺς θείους ἀναπέμποντας ὕμνους, φόβῳ πολλῷ συνεσταλμένους καὶ εὐλαβείᾳ κεκοσμημένους, οὕτω προσφέρειν τούτους. Καὶ γάρ εἰσί τινες τῶν ἐνταῦθα, οὓς οὐδὲ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἀγνοεῖν οἶμαι, οἵτινες καταφρονοῦντες μὲν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος λόγια ὡς κοινὰ ἡγούμενοι, φωνὰς ἀτάκτους ἀφιᾶσι, καὶ τῶν μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, ὅλῳ τῷ σώματι δονούμενοι καὶ περιφερόμενοι καὶ ἀλλότρια τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ἐπιδεικνύμενοι τὰ ἤθη. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, δέον σε δεδοικότα καὶ τρέμοντα τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν ἐκπέμπειν, φόβῳ τε τὴν ἐξομολόγησιν τῷ Κτίστῃ ποιεῖσθαι, καὶ διὰ ταύτης συγγνώμην τῶν ἐπταισμένων αἰτεῖσθαι, σὺ δὲ τὰ μίμων καὶ ὀρχηστῶν ἐνταῦθα παράγεις, ἀτάκτως μὲν τὰς χεῖρας ἐπανατείνων καὶ τοῖς ποσὶν ἐφαλλόμενος καὶ ὅλῳ περικλώμενος τῷ σώματι. Καὶ πῶς οὐ δέδοικας οὐδὲ φρίττεις τοιούτων κατατολμῶν λογίων; Οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι αὐτὸς ἀοράτως ἐνταῦθα πάρεστιν ὁ Δεσπότης καὶ ἑκάστου τὴν κίνησιν ἀναμετρεῖ καὶ τὸ συνειδὸς ἐξετάζει; Οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι ἄγγελοι ταύτῃ τῇ φρικτῇ παρίστανται τραπέζῃ καὶ φόβῳ ταύτην περιέπουσιν; Ἀλλὰ σὺ ταῦτα οὐ κατανοεῖς, ἐπειδὴ ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων τὸν νοῦν συνεσκοτίσθης, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐκεῖσε πραττόμενα τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἀναφύ-

διδάσκουν μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ ἀπαιτοῦν τὴν πιστὴ ἐφαρμογή τους. Καὶ προτείνω αὐτὸ τὸ θέμα, γιὰ νὰ μὴ καταβάλλουμε ἄδικα αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόπο, γιὰ νὰ μὴ πυγμαχοῦμε ἀνόητα ὑπομένοντας τὴν τιμωρία τῆς ἀγρυπνίας, γιὰ νὰ μὴ διαλύονται οἱ φωνές μας στὸν ἀέρα καὶ ἀκούονται γιὰ ζημιὰ καὶ ὄχι πρὸς ὄφελός μας. Οὔτε ἄλλωστε ἕνας ἔμπορος, ποὺ ἑτοιμάζεται γιὰ μακρινὸ ἐμπορικὸ ταξίδι καὶ δέχεται τὴν ὁρμητικὴ πνοὴ τῶν ἀνέμων καὶ τὴν ἀπειλητικὴ ἀνύψωση τῶν κυμάτων, θὰ δεχόταν νὰ ὑποστεῖ ἔτσι στὴν τύχη καὶ ἄδικα αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς κόπους· ἀλλὰ γι' αὐτὸ διασχίζει καὶ τὰ πέλαγα καὶ ἀψηφᾶ κινδύνους καὶ ἀλλάζει τὸν ἕνα τόπο μετὰ τὸν ἄλλο καὶ περνᾶ ὅλες τὶς νύχτες ἄϋπνος, γιὰ νὰ αὐξήσει τὸ ἐμπόριό του. Ἐνῶ, ἐὰν δὲν ὑπάρχει αὐτό, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸ κέρδος ἐπέρχεται καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν κεφαλαίων του, δὲν θὰ δεχόταν οὔτε νὰ ξεκινήσει, οὔτε νὰ ὑποστεῖ τοὺς πολυποίκιλους ἐκείνους κινδύνους.

2. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτό, ἂς ἐρχόμαστε ἐδῶ μὲ τὴν εὐλάβεια ποὺ ταιριάζει, ὥστε, ἀντὶ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν μας, νὰ μὴ πᾶμε στὸ σπίτι ἔχοντας αὐξήσει τὶς ἤδη ὑπάρχουσες. Ποιό ὅμως εἶναι τὸ ζητούμενο καὶ αὐτὸ ποὺ ἀπαιτεῖται ἀπὸ μᾶς; Ὅταν ἀναπέμπουμε τοὺς ὕμνους νὰ εἴμαστε συνεσταλμένοι ἀπὸ τὸν πολὺ φόβο καὶ νὰ τοὺς προσφέρουμε στολισμένοι μὲ εὐλάβεια. Γιατὶ ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται ἐδῶ, τοὺς ὁποίους νομίζω πὼς δὲν ἀγνοεῖ ἡ ἀγάπη σας, οἱ ὁποῖοι, περιφρονώντας τὸ Θεὸ καὶ θεωρώντας τὰ λόγια τοῦ Πνεύματος ὡς συνηθισμένα, βγάζουν ἄτακτες φωνὲς καὶ συμπεριφέρονται ὄχι καλύτερα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μαίνονται, στριφογυρίζουν μὲ ὅλο τὸ σῶμα τους καὶ περιφέρονται, καὶ παρουσιάζουν ἤθη ξένα πρὸς τὴν πνευματικότητα τῆς στιγμῆς. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ἐνῶ πρέπει νὰ ἀναπέμπεις τὴν ἀγγελικὴ δοξολογία γεμάτος φόβο καὶ τρόμο καὶ νὰ κάνεις τὴν ἐξομολόγηση στὸν Κτίστη μὲ φόβο καὶ νὰ ζητᾶς μὲ αὐτὴν συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν σου, ἐσὺ ὅμως κάνεις ἐδῶ αὐτὰ ποὺ κάνουν οἱ μίμοι καὶ οἱ χορευτές, σηκώνοντας ἄτακτα τὰ χέρια καὶ πηδώντας μὲ τὰ πόδια καὶ στρέφοντας πέρα δῶθε τὸ σῶμα σου. Καὶ πῶς δὲ φοβᾶσαι οὔτε τρέμεις ἀψηφώντας τέτοια λόγια; Δὲν σκέφτεσαι ὅτι εἶναι παρὼν ἐδῶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἀοράτως, καταγράφει τὴν κίνηση τοῦ καθενὸς καὶ ἐξετάζει τὴ συνείδηση; Δὲν σκέπτεσαι ὅτι ἄγγελοι εἶναι παρόντες σ' αὐτὴ τὴ φρικτὴ τράπεζα καὶ τὴν φροντίζουν μὲ φόβο; Ἀλλὰ ἐσὺ αὐτὰ δὲν τὰ σκέπτεσαι, ἐπειδὴ ὁ νοῦς σου ἔχει σκοτισθεῖ ἀπὸ τὰ ἀκούσματα καὶ θεάματα τῶν θεάτρων, καὶ γι' αὐτὸ ἀναμιγνύεις ὅσα γί-

ρεις τύποις· διὰ τοῦτο ταῖς ἀσήμοις κραυγαῖς τὸ τῆς ψυχῆς ἄτακτον δημοσιεύεις. Πῶς οὖν συγγνώμην ἐξαιτήσῃ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων; πῶς εἰς οἶκτον ἐπισπάσῃ τὸν Δεσπότην, οὕτω καταπεφρονημένως τὴν δέησιν προτεινόμενος; «Ἐλέησόν με, ὁ Θεός», λέγεις, καὶ τοῦ ἐλέους ἀλλότριον τὸ ἦθος ἐπιδείκνυσαι. «Σῶσόν με», βοᾷς, καὶ ξένον τῆς σωτηρίας τὸ σχῆμα διατυποῖς. Τί συντείνουσι πρὸς ἱκεσίαν χεῖρες ἐπὶ μετεωρισμῷ συνεχῶς ἐπαιρόμεναι καὶ ἀτάκτως περιφερόμεναι, κραυγή τε σφοδρὰ καὶ τῇ βιαίᾳ τοῦ πνεύματος ὠθήσει τὸ ἄσημον ἔχουσα; Οὐχὶ τὰ μὲν αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς τριόδοις ἑταιριζομένων γυναικῶν, τὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις φωνούντων ἐστὶν ἔργα;

Πῶς οὖν τολμᾷς τῇ ἀγγελικῇ ταύτῃ δοξολογίᾳ τὰ τῶν δαιμόνων ἀναμιγνύειν παίγνια; πῶς δὲ οὐκ αἰδῇ ταύτην τὴν φωνήν, ἣν ἐκεῖ ἐκφέρεις, «δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ», λέγων, «καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ». Τοῦτό ἐστιν, ἐν φόβῳ δουλεύειν, τὸ διακεχύσθαι τε καὶ διατείνεσθαι καὶ μηδὲ σεαυτὸν ἐπίστασθαι περὶ τίνων διαλέγῃ τῇ ἀτάκτῳ τῆς φωνῆς ἐνηχήσει; Τοῦτο καταφρονήσεώς ἐστιν, οὐ φόβου, ἀλαζονείας, οὐ ταπεινώσεως· τοῦτο παιζόντων μᾶλλον, ἢ δοξολογούντων. Τί οὖν ἐστι τὸ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ; Τὸ πᾶσαν ἐντολὴν ἀποπληροῦντας φόβῳ καὶ συστολῇ ταύτην κατεργάζεσθαι, τὸ συντετριμμένῃ καρδίᾳ καὶ τεταπεινωμένῳ νοΐ τὰς ἱκεσίας προβάλλεσθαι. Καὶ οὐ μόνον δουλεύειν ἐν φόβῳ, ἀλλὰ καὶ ἀγαλλιᾶσθαι ἐν τρόμῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου παρακελεύεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τῆς ἐντολῆς πλήρωσις χαρὰν εἴωθεν ἐμποιεῖν τῷ τὴν ἀρετὴν ἀσκοῦντι, καὶ ταύτην, φησί, τρόμῳ καὶ δέει ποιεῖσθαι προσήκει, ἵνα μή, τῇ ἀφοβίᾳ συγχεόμενοι, τούς τε πόνους ζημιωθῶμεν καὶ τὸν Θεὸν παροξύνωμεν. Πῶς δὲ ἔσται, φησίν, ἀγάλλεσθαι ἐν τρόμῳ; Καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατὸν κατὰ ταὐτὸν τὰ δύο συμβαίνειν, πολλῆς οὔσης τῆς μεταξὺ αὐτῶν διαφορᾶς. Χαρὰ γάρ ἐστι καταθυμίων πλήρωσις καὶ ἡδέων ἀπόλαυσις καὶ ἀνιαρῶν λήθη, φόβος δὲ ἐλπιζομένων κακῶν ἐπίτασις, ἐπὶ κατεγνωσμένῳ συνιστάμενος συνειδότι. Πῶς οὖν ἔστιν ἀγάλλεσθαι ἐν φόβῳ καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐν φόβῳ, ἀλλ' ἐν τρόμῳ, ὅπερ ἐπίτασίς ἐστι τοῦ φόβου καὶ πολλῆς ἀγωνίας σημεῖον.

Πῶς δέ, φησί, τοῦτο γενήσεται; Αὐτά σε τὰ Σεραφὶμ διδάσκουσιν, ἔργῳ τὴν τοιαύτην ἀποπληροῦντα διακονίαν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνα τῆς ἀφά-

2. Ψαλμ. 2,11.

νονται ἐκεῖ μὲ τοὺς τύπους τῆς ἐκκλησίας· γι' αὐτὸ μὲ τὶς ἄναρθρες κραυγὲς ἐκδηλώνεις τὴν ἀταξία τῆς ψυχῆς σου. Πῶς λοιπὸν θὰ ζητήσεις συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν σου; πῶς θὰ ἑλκύσεις τὸν Κύριο νὰ σὲ λυπηθεῖ, κάνοντας μὲ τόση περιφρόνηση τὴ δέηση; Λὲς «Ἐλέησέ με, Θεέ μου», καὶ δείχνεις ἦθος ἀνάξιο λύπης. 'Σῶσε με' φωνάζεις, καὶ παρουσιάζεις ἐμφάνιση ξένη πρὸς τὴ σωτηρία. Σὲ τί συμβάλλουν στὴν ἱκεσία χέρια ποὺ σηκώνονται ψηλὰ συνεχῶς καὶ περιφέρονται ἄτακτα, καὶ κραυγὲς δυνατές, ποὺ μὲ τὴ βίαιη ὤθηση τοῦ ἀέρα γίνονται ἄναρθρες; Δὲν εἶναι ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ἔργα τῶν γυναικῶν ποὺ ἐκδίδονται στὰ τρίστρατα, καὶ ἄλλα ἐκείνων ποὺ φωνασκοῦν στὰ θέατρα;

Πῶς τολμᾶς λοιπὸν νὰ ἀναμιγνύεις σ' αὐτὴ τὴν ἀγγελικὴ δοξολογία τὸ παιχνίδι τῶν δαιμόνων; Καὶ πῶς δὲν ντρέπεσαι, ὅταν προφέρεις ἐκεῖ αὐτὰ τὰ λόγια, λέγοντας, «δουλέψετε τὸν Κύριο μὲ φόβο καὶ νὰ δοκιμάζετε ἀγαλλίαση μὲ τρόμο»[2]; Αὐτὸ σημαίνει «νὰ δουλεύουμε μὲ φόβο», νὰ ἀποχαυνώνεσαι καὶ νὰ τεντώνεσαι καὶ νὰ μὴ ξέρεις οὔτε ἐσὺ γιὰ ποιά πράγματα μιλᾶς μὲ τὸν ἦχο τῆς ἄτακτης φωνῆς; Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα περιφρονήσεως, ὄχι φόβου, ἀλαζονείας, ὄχι ταπείνωσης· αὐτὸ εἶναι γνώρισμα αὐτῶν ποὺ παίζουν καὶ ὄχι αὐτῶν ποὺ δοξολογοῦν. Τί σημαίνει λοιπὸν νὰ δουλεύουμε τὸν Κύριο μὲ φόβο; Νὰ ἐκπληροῦμε κάθε ἐντολὴ κάνοντάς την μὲ φόβο καὶ συστολή, νὰ προβάλλουμε τὶς παρακλήσεις μας μὲ συντριμμένη καρδιὰ καὶ ταπεινωμένο νοῦ. Καὶ ὄχι μόνο νὰ τὸν δουλεύουμε μὲ φόβο, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀγαλλόμαστε μὲ τρόμο, μᾶς παραγγέλλει τὸ ἅγιο Πνεῦμα μέσω τοῦ προφήτη. Γιατί, ἐπειδὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐντολῆς συνήθως προξενεῖ χαρὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἀσκεῖ, πρέπει, λέει, καὶ τὴν ἐντολὴ αὐτὴ νὰ τὴν κάνουμε μὲ τρόμο καὶ μὲ δέος, γιὰ νὰ μὴ τὴν συγχέουμε μὲ τὴν ἀφοβία καὶ ἀποβοῦν ἔτσι μάταιοι οἱ κόποι μας, καὶ ἐξοργίσουμε καὶ τὸ Θεό. Πῶς ὅμως θὰ γίνει, λέει, νὰ δοκιμάζουμε ἀγαλλίαση μὲ τρόμο; Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμβαίνουν ταυτόχρονα καὶ τὰ δύο, ἐπειδὴ ὑπάρχει μεταξύ τους μεγάλη διαφορά. Διότι χαρὰ εἶναι ἡ ἐκπλήρωση πραγμάτων ποὺ διακαῶς ἐπιθυμοῦμε, καὶ ἀπόλαυση πραγμάτων ποὺ εἶναι εὐχάριστα, καὶ λήθη τῶν ἀνιαρῶν, ἐνῶ φόβος εἶναι ἡ ἔνταση τῶν κακῶν ποὺ περιμένουμε καὶ ὑπάρχει στὴν ἔνοχη συνείδηση. Πῶς λοιπὸν θὰ γίνει νὰ ἀγαλλόμεθα μὲ φόβο, καὶ μάλιστα ὄχι ἁπλῶς μὲ φόβο, ἀλλὰ μὲ τρόμο, ποὺ εἶναι ἐπίταση τοῦ φόβου καὶ δεῖγμα πολλῆς ἀγωνίας;

Πῶς ὅμως, λέει, θὰ γίνει αὐτό; Τὰ ἴδια τὰ Σεραφὶμ σὲ διδάσκουν, ἐκπληρώνοντας ἔμπρακτα αὐτὴ τὴ διακονία. Διότι ἐκεῖνα ἀπολαμβά-

του δόξης ἀπολαύοντα τοῦ Κτίστου καὶ τὸ ἀμήχανον ἐνοπτριζόμενα κάλλος· οὐ λέγω αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶ τῇ φύσει (ἀκατανόητον γὰρ τοῦτο καὶ ἀθεώρητον καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἄτοπόν ἐστι τὸ οὕτω περὶ αὐτοῦ ὑπολαμβάνειν), ἀλλ᾿ ὅσον ἐγχωροῦσιν, ὅσον ὑπὸ τῆς ἀκτῖνος ἐκείνης ἰσχύουσι καταλάμπεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ διηνεκῶς λειτουργοῦσι κύκλῳ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, ἐν διηνεκεῖ χαρᾷ διατελοῦσιν, ἐν ἀϊδίῳ εὐφροσύνῃ, ἐν ἀγαλλιάσει ἀκαταπαύστῳ, χαίροντα, σκιρτῶντα, ἀσιγήτως δοξολογοῦντα. Τὸ γὰρ ἐνώπιον ἑστάναι τῆς δόξης ἐκείνης καὶ ἀπὸ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀπαστραπτούσης καταφωτίζεσθαι αἴγλης, τοῦτο αὐτοῖς καὶ χαρά, τοῦτο καὶ ἀγαλλίασις, τοῦτο καὶ εὐφροσύνη, τοῦτο καὶ δόξα. Τάχα τι πρὸς ἡδονὴν ἐπάθετε καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς δόξης ἐκείνης γεγόνατε.

γ΄. Ἀλλ᾿, εἴ γε βουληθείητε παραινοῦντος ἀκοῦσαι καὶ μετ᾿ εὐλαβείας τὴν παροῦσαν δοξολογίαν ποιεῖσθαι, οὐκ ἀπολειφθήσεσθε τῆς τοιαύτης χαρᾶς· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ Δεσπότης, ὁ καὶ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς δοξαζόμενος· «πλήρης γὰρ ὁ οὐρανός», φησί, «καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ». Πῶς οὖν ἐκεῖνα τῆς τοσαύτης εὐφροσύνης ἀπολαύοντα, φόβῳ ταύτην ἀναμιγνύουσιν; Ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Τίνος ἕνεκεν τὸ «ὑψηλὸν» εἰπών, καὶ τὸ «ἐπηρμένον» προσέθηκε; μὴ γὰρ οὐκ ἤρκει διὰ τοῦ ὑψηλοῦ τὸ πᾶν σημᾶναι τοῦ πράγματος καὶ δεῖξαι τὸ τῆς ἀξίας ὑπερανεστηκός; Διὰ τί οὖν τὸ «ἐπηρμένον» ἐπήγαγεν; Ἵνα τὸ τῆς καθέδρας ἀκατάληπτον ἐνδείξηται. Ἐπειδὴ γὰρ παρ᾿ ἡμῖν τὸ ὑψηλὸν ἔννοιάν τινα παρέχεται συγκρίσεως πρὸς τὰ χαμαίζηλά τε καὶ ταπεινότερα, οἷον, ὑψηλὰ μὲν τὰ ὄρη πρὸς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ κοῖλα τῆς γῆς, ὑψηλὸς δὲ ὁ οὐρανὸς ὁ πάντων ὑπεραρθεὶς τῶν γηΐνων, τὸ δὲ ἐπηρμένον καὶ ἐξηρμένον μόνης ἐστὶν ἐκείνης τῆς ἀκαταλήπτου φύσεως, ἣν μήτε ἐννοῆσαι, μήτε ἑρμηνεῦσαί ἐστι δυνατόν, διὰ τοῦτό φησιν· «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Καὶ τί ἕτερον εἶδες, ὦ προφῆτα; τί περὶ αὐτὸν ἐθεάσω; «Καὶ τὰ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν», φησί, «κύκλῳ αὐτοῦ». Τί ποιοῦντα καὶ τί λέγοντα; ποίας παρρησίας ἀπολαύοντα; Παρρησίας μέν, φησίν, οὐδεμιᾶς, φόβου δὲ καὶ καταπλήξεως γέμοντα καὶ δι᾿ αὐτοῦ τοῦ σχήματος τὸ ἄφατον ἐπιδεικνύμενα τοῦ δέους. Ταῖς γὰρ δυσὶ πτέρυξι κατεκάλυπτον τὰ πρόσωπα, ὁμοῦ μὲν ἀποτειχίζοντα τὴν ἐκπεμπομένην ἀκτῖνα τοῦ θρόνου, διὰ τὸ

3. Ἠσ. 6,3.
4. Ἠσ. 6,2.

νουν τὴν ἀπερίγραπτη δόξα τοῦ Κτίστη, καὶ βλέπουν σὰν σὲ καθρέπτη τὸ ἀκατανίκητο κάλλος του· ὄχι βέβαια ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ εἶναι κατὰ τὴ φύση του (διότι αὐτὸ εἶναι ἀκατανόητο καὶ ἀθεώρητο καὶ ἀδιαμόρφωτο, καὶ εἶναι ἄτοπο νὰ τὸ ἐκλαμβάνουμε ἔτσι), ἀλλὰ ὅσο εἶναι σὲ θέση νὰ κατανοήσουν, ὅσο μποροῦν ἀπὸ τὴν ἀκτίνα ἐκείνη νὰ φωτισθοῦν. Γιατί, ἐπειδὴ ὑπηρετοῦν διαρκῶς γύρω ἀπὸ τὸ βασιλικὸ θρόνο, ζοῦν σὲ διαρκῆ χαρά, σὲ αἰώνια εὐφροσύνη, σὲ ἀκατάπαυστη ἀγαλλίαση, δοκιμάζοντας χαρά, σκιρτώντας καὶ δοξολογώντας ἀκατάπαυστα. Γιατί, τὸ νὰ στέκονται μπροστὰ στὴ δόξα ἐκείνη καὶ νὰ φωτίζονται ἀπὸ τὴ λάμψη ποὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ αὐτήν, αὐτὸ εἶναι γι' αὐτὰ χαρά, αὐτὸ εἶναι ἀγαλλίαση, αὐτὸ καὶ εὐφροσύνη, αὐτὸ καὶ δόξα. Ἴσως ὅμως νὰ αἰσθανθήκατε κάτι γιὰ τὴν ἡδονὴ καὶ νὰ ἐπιθυμήσατε τὴ δόξα ἐκείνη.

3. Ἀλλὰ ἐὰν θελήσετε νὰ ἀκούσετε τὶς παραινέσεις μου καὶ νὰ κάνετε μὲ εὐλάβεια αὐτὴ τὴ δοξολογία, δὲν θὰ στερηθεῖτε τὴ χαρὰ αὐτή· γιατὶ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ποὺ δοξάζεται καὶ στοὺς οὐρανοὺς καὶ στὴ γῆ· γιατὶ λέει, «εἶναι γεμάτος ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἀπὸ τὴ δόξα του»[3]. Πῶς λοιπὸν ἐκεῖνα ποὺ ἀπολαμβάνουν τόση χαρά, τὴν ἀναμιγνύουν μὲ φόβο; Ἄκουσε τί λέει ὁ προφήτης· «εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο». Γιὰ ποιό λόγο λέγοντας τὸ «ὑψηλόν», πρόσθεσε καὶ τὸ «ἐπηρμένον»; Μήπως δὲν ἔφτανε μὲ τὴ λέξη «ὑψηλὸς» νὰ δηλώσει ὅλο τὸ πρᾶγμα καὶ νὰ δείξει τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀξίας του; Γιατί λοιπὸν πρόσθεσε τὴ λέξη «ἐπηρμένος»; Γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀκατάληπτο τοῦ θρόνου. Γιατί, ἐπειδὴ σὲ μᾶς ἡ λέξη 'ψηλὸς' περιέχει κάποια σημασία συγκρίσεως πρὸς τὰ χαμηλὰ καὶ τὰ πιὸ ταπεινά, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ βουνὰ εἶναι ψηλὰ σὲ σχέση μὲ τὶς πεδιάδες καὶ τὶς κοιλάδες τῆς γῆς, καὶ ὁ οὐρανός, ὁ ὁποῖος εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ γήϊνα, ἐνῶ ἡ λέξη «ἐπηρμένος» καὶ «ὑπερυψωμένος» ἀναφέρεται μόνο σ' ἐκείνη τὴν ἀκατάληπτη φύση, τὴν ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ τὴν ἐννοήσουμε, οὔτε νὰ τὴν ἑρμηνεύσουμε, γι' αὐτὸ λέει· «εἶδα τὸν Κύριο καθισμένο πάνω σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερηψωμένο». Καὶ τί ἄλλο εἶδες, προφήτη; Τί εἶδες γύρω ἀπὸ αὐτόν; «Καὶ τὰ Σεραφίμ», λέει, «στέκονταν γύρω ἀπὸ αὐτόν»[4]. Τί ἔκαναν καὶ τί ἔλεγαν; ποιά παρρησία εἶχαν; Παρρησία, λέει, δὲν εἶχαν καθόλου, ἀλλὰ ἦταν γεμάτα φόβο καὶ κατάπληξη, καὶ μὲ τὴ στάση τους αὐτὴ ἔδειχναν τὸ φόβο τους. Γιατὶ μὲ τὰ δύο φτερὰ κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους, χωρίζοντας μὲ τεῖχος τὴ λάμψη ποὺ ἐκπεμπόταν ἀπὸ τὸ θρόνο, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ ἀντέ-

μὴ δύνασθαι φέρειν τὴν ἄστεκτον αὐτῆς δόξαν, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν οἰκείαν εὐλάβειαν ὑποφαίνοντα, ἣν ἔχουσι πρὸς τὸν Δεσπότην.

Τοιαύτη χαρᾷ χαίρουσιν ἐκεῖνα, τοιαύτῃ εὐφροσύνῃ ἀγάλλονται, καὶ οὐ μόνον τὰ πρόσωπα καλύπτουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόδας. Τίνος ἕνεκεν τοῦτο ποιοῦσι; Τὰς μὲν γὰρ ὄψεις εἰκότως διὰ τὸ φοβερὸν τοῦ θεάματος καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀντοφθαλμεῖν τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ, τοὺς πόδας δὲ διὰ τί συγκαλύπτουσι; Καὶ ἐβουλόμην μὲν ὑμῖν τοῦτο καταλιπεῖν, ὥστε πονεῖν ὑμᾶς περὶ τὴν αὐτοῦ λύσιν καὶ ἐγρηγορέναι πρὸς τὴν τῶν πνευματικῶν ἔρευναν, ἵνα δὲ μή, ἀσχολουμένην τὴν ἡμετέραν διάνοιαν εἰς τὴν αὐτοῦ ζήτησιν καταλιπών, ἀμελεῖν τῆς παραινέσεως παρασκευάσω, ἀναγκαῖον αὐτὸ ἐπιλύσασθαι. Διὰ τί οὖν τοὺς πόδας κατακαλύπτουσιν; Ἄπληστον τὴν πρὸς τὸν Κτίστην εὐλάβειαν ἐνδείκνυσθαι σπεύδουσι, πολλὴν τὴν ἀγωνίαν καὶ διὰ τοῦ σχήματος καὶ διὰ τῆς φωνῆς καὶ διὰ τῆς ὄψεως καὶ δι' αὐτῆς τῆς στάσεως πειρώμενα δεικνύναι. Ἐπειδή γε καὶ οὕτω τοῦ ἐπιθυμουμένου καὶ τοῦ προσήκοντος ἀποτυγχάνουσι, τῷ συγκαλύπτεσθαι πανταχόθεν τὸ ἐλλεῖπον περικρύπτουσιν.

Ἆρα ἐνοήσατε τὸ εἰρημένον, ἢ πάλιν ἀναλαβεῖν αὐτὸ δίκαιον; Ἀλλ' ἵνα σαφέστερον τοῦτο γένηται, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν παραδειγμάτων φανερὸν αὐτὸ ποιῆσαι πειράσομαι. Παρίσταταί τις τῷ ἐπιγείῳ βασιλεῖ, διὰ πάντων μηχανᾶται, ὥστε πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐλάβειαν ἐπιδείξασθαι, ἵνα διὰ τούτου πλείονα τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐπισπάσηται εὔνοιαν. Τούτου χάριν καὶ διὰ τοῦ τῆς κεφαλῆς σχήματος καὶ διὰ τῆς φωνῆς καὶ διὰ τοῦ δεσμοῦ τῶν χειρῶν καὶ τῆς τῶν ποδῶν συζεύξεως καὶ τῆς συστολῆς τοῦ ὅλου σώματος τὴν τοιαύτην εὐλάβειαν ἐπιτηδεύει. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων ἐκείνων γίνεται δυνάμεων. Πολλὴν γὰρ ἔχοντα τῆς πρὸς τὸν Κτίστην εὐλαβείας τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ταύτην πανταχόθεν μηχανώμενα περιποιεῖσθαι, εἶτα τῆς ἐφέσεως ἀποτυγχάνοντα, τὸ ὑστεροῦν τῆς ἐπιθυμίας τῷ καλύμματι ἐπικρύπτουσι. Διὰ τοῦτο τοίνυν τάς τε ὄψεις καὶ τοὺς πόδας κατακαλύπτεσθαι λέγονται. Εἰ καὶ ἄλλη τίς ἐστι μυστικωτέρα θεωρία ἡ περὶ τούτου θεωρουμένη· οὐχ ὅτι πόδας καὶ πρόσωπα ἔχουσιν (ἀσώματα γάρ ἐστιν, ὥσπερ καὶ τὸ Θεῖον), ἀλλ' ἵνα διὰ τούτων ὁ λόγος ἐπιδείξῃ πανταχόθεν αὐτὰ συνεστάλθαι, φόβῳ τε καὶ εὐλαβείᾳ λειτουργεῖν τῷ Δεσπότῃ.

Οὕτω δεῖ καὶ ἡμᾶς παρίστασθαι τὴν τοιαύτην αὐτῷ δοξολογίαν προσφέροντας, δεδοικότας καὶ τρέμοντας καὶ ὡς αὐτὸν ἐκεῖνον τοῖς τῆς

ξουν τὴν ἀσταμάτητη δόξα της, καὶ συγχρόνως δείχνοντας τὴν εὐλάβεια ποὺ ἔχουν πρὸς τὸν Κύριο.

Μὲ τέτοια χαρὰ χαίρονται ἐκεῖνα, μὲ τέτοια εὐφροσύνη ἀγάλλονται, καὶ ὄχι μόνο τὰ πρόσωπα καλύπτουν, ἀλλὰ καὶ τὰ πόδια. Γιατί τὸ κάνουν αὐτό; Τὰ πρόσωπα φυσικὰ ἐξαιτίας τοῦ φόβου ποὺ προκαλεῖ τὸ θέαμα, καὶ ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἀτενίσουν τὴν ἀπρόσιτη δόξα, τὰ πόδια ὅμως γιατί τὰ καλύπτουν; Ἤθελα βέβαια αὐτὸ νὰ τὸ ἀφήσω σὲ σᾶς, γιὰ νὰ κουραστεῖτε νὰ βρεῖτε τὴ λύση του, καὶ νὰ ἀγρυπνεῖτε γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν πνευματικῶν θεμάτων· γιὰ νὰ μὴ ἀφήσω ὅμως τὴ σκέψη σας νὰ καταγίνεται μὲ τὴν ἀναζήτηση καὶ σᾶς κάνω νὰ παραμελεῖτε τὶς παραινέσεις μου, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ἐπιλύσω. Γιατί λοιπὸν καλύπτουν τὰ πόδια τους; Θέλοντας νὰ δείξουν ἀκόρεστη εὐλάβεια πρὸς τὸν Κτίστη, προσπαθοῦν νὰ δείξουν πολλὴ ἀγωνία καὶ μὲ τὸ σχῆμα τους καὶ μὲ τὴ φωνὴ καὶ μὲ τὰ πρόσωπα καὶ μὲ τὴν ἴδια τὴ στάση τους. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἔτσι δὲν πετυχαίνουν αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμοῦν καὶ ποὺ πρέπει, κρύβουν αὐτὸ ποὺ ὑπολείπεται μὲ τὸ νὰ καλύπτονται ἀπὸ παντοῦ.

Ἄραγε καταλάβατε αὐτὸ ποὺ εἶπα ἢ πρέπει πάλι νὰ τὸ ἐπαναλάβω; Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνει πιὸ σαφὲς αὐτό, θὰ ἐπιχειρήσω μὲ τὰ δικά μας παραδείγματα νὰ τὸ κάνω φανερό. Βρίσκεται κάποιος μπροστὰ στὸν ἐπίγειο βασιλιὰ καὶ μὲ ὅλα προσπαθεῖ νὰ δείξει σ' αὐτὸν μεγάλη εὐλάβεια, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποσπάσει μέσω αὐτῆς περισσότερο τὴν εὔνοιά του. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ τὸ σκύψιμο τοῦ κεφαλιοῦ καὶ μὲ τὴ φωνὴ καὶ μὲ τό σταύρωμα τῶν χεριῶν καὶ μὲ τὴ συνένωση τῶν ποδιῶν καὶ μὲ τὴ συστολὴ ὅλου τοῦ σώματός του ἐκδηλώνει αὐτὴ τὴν εὐλάβεια. Αὐτὸ γίνεται καὶ σ' ἐκεῖνες τὶς ἀσώματες δυνάμεις. Γιατί, ἔχοντας μεγάλη ἐπιθυμία εὐλάβειας πρὸς τὸν Κτίστη, καὶ ἐπιχειρώντας νὰ τὴν ἐκδηλώσουν μὲ κάθε τρόπο, ἐπειδὴ τελικὰ δὲν πετυχαίνουν τὴν ἐπιθυμία τους, κρύβουν μὲ τὸ κάλυμμα τὸ ὑπόλοιπο τῆς ἐπιθυμίας τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν λέγεται ὅτι καλύπτουν τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πόδια. Ἂν καὶ ὑπάρχει καὶ κάποια ἄλλη πιὸ μυστικὴ θεωρία, ποὺ διατυπώνεται γιὰ τὸ θέμα αὐτό· ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχουν πόδια καὶ πρόσωπα (γιατὶ εἶναι ἀσώματα, ὅπως καὶ τὸ θεῖο), ἀλλὰ γίνεται λόγος γι' αὐτά, γιὰ νὰ καταδειχθεῖ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές, ὅτι αὐτὰ (τὰ Σεραφὶμ) εἶναι συνεσταλμένα καὶ ὑπηρετοῦν τὸν Κύριο μὲ φόβο καὶ εὐλάβεια.

Ἔτσι πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ στεκόμαστε ὅταν τοῦ προσφέρουμε τὴ δοξολογία αὐτή, φοβισμένοι καὶ τρέμοντας, καὶ σὰν νὰ βλέπουμε μὲ τὰ

διανοίας ὁρῶντας ὀφθαλμοῖς. Πάρεστι γὰρ ἐνταῦθα πάντως ὁ μηδενὶ τόπῳ περιγραφόμενος καὶ τὰς φωνὰς ἁπάντων ἀπογράφεται. Οὕτω τοίνυν συντετριμμένῃ καρδίᾳ καὶ τεταπεινωμένῃ τὴν αἴνεσιν ἀναπέμποντες, εὐπρόσδεκτον αὐτὴν ποιήσωμεν καὶ ὡς εὐῶδες θυμίαμα πρὸς οὐρανὸν ἀναπέμψωμεν. «Καρδίαν» γάρ, φησί, «συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Ἀλλ' ὁ προφήτης, φησίν, ἀλαλαγμῷ ποιεῖσθαι τὴν δοξολογίαν προτρέπεται· «Ἀλαλάξατε γὰρ τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ». Ἀλλ' οὐδὲ ἡμεῖς τὸν τοιοῦτον διακωλύομεν ἀλαλαγμόν, ἀλλὰ τὴν ἄσημον βοήν· οὐδὲ τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως, ἀλλὰ τὴν φωνὴν τῆς ἀταξίας, τὰς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίας, τὰς εἰκῇ καὶ μάτην ἐπαιρομένας χεῖρας ἐν τῷ ἀέρι, τοὺς ἱππαζομένους πόδας, τὰ ἄκοσμα καὶ διακεκλασμένα ἤθη, ἅπερ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις καὶ ταῖς ἱπποδρομίαις σχολαζόντων ἐστὶ παίγνια. Ἐκεῖθεν ἡμῖν τὰ ὀλέθρια ταῦτα παρεισφέρονται διδάγματα, ἐκεῖθεν αἱ ἀνευλαβεῖς αὗται καὶ δημοτικαὶ φωναί, ἐκεῖθεν αἱ τῶν χειρῶν ἀταξίαι, αἱ ἔριδες, αἱ φιλονεικίαι, τὰ ἄτακτα ἤθη.

δ'. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καταφρονεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ παρασκευάζει λογίων, ὡς οἱ τῶν ἐκεῖ θεαμάτων μετεωρισμοί. Διὰ τοῦτο παρεκάλεσα πολλάκις μηδένα τῶν ἐνταῦθα παραγινομένων καὶ τῆς θείας διδασκαλίας ἀπολαυόντων καὶ τῆς φρικτῆς καὶ μυστικῆς μετεχόντων θυσίας, πρὸς ἐκεῖνα βαδίζειν τὰ θέατρα καὶ τὰ θεῖα τοῖς δαιμονικοῖς ἀναμιγνύειν μυστήρια. Ἀλλ' οὕτω τινὲς μεμήνασιν, ὥστε καὶ σχῆμα εὐλαβείας ἐπιφερόμενοι καὶ εἰς πολιὰν ἐληλακότες βαθεῖαν, ὅμως αὐτομολοῦσι πρὸς ἐκεῖνα, μήτε τοῖς ἡμετέροις προσέχοντες λόγοις, μήτε τὴν οἰκείαν αἰσχυνόμενοι μόρφωσιν. Ἀλλ' ὅταν αὐτοῖς τοῦτο προτείνωμεν καὶ τὴν πολιὰν καὶ τὴν εὐλάβειαν αἰδεῖσθαι παραινῶμεν, τίς αὐτῶν ὁ ψυχρὸς καὶ καταγέλαστος λόγος; Παράδειγμα, φησί, τῆς ἐκεῖσε νίκης καὶ τῶν στεφάνων εἰσὶ καὶ πλείστην ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν ὠφέλειαν. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Ἕωλος οὗτος ὁ λόγος καὶ ἀπάτης ἀνάμεστος. Πόθεν τὴν ὠφέλειαν καρποῦσαι; ἐκ τῶν μυρίων ἐκείνων φιλονεικιῶν καὶ τῶν εἰκῇ καὶ μάτην καταβαλλομένων ὅρκων ἐπὶ κακῷ τῶν λεγόντων; ἢ ἐκ τῶν ὕβρεων καὶ βλασφημιῶν καὶ σκωμμάτων, οἷς ἀλλήλους καταντλῶσιν οἱ θεαταὶ τῶν τοιούτων; Ἀλλ' ἐκ τούτων μὲν οὐχί, ἐκ δὲ τῶν ἀτάκτων πάντως φωνῶν καὶ τῆς ἀσήμου βοῆς καὶ τῆς κόνεως τῆς ἀναπεμπομένης καὶ τῶν ὠθούντων καὶ βιαζομένων καὶ τῶν ἀκκιζομέ-

5. Ψαλμ. 50,19.
6. Ψαλμ. 65,1.

μάτια τῆς διάνοιάς μας τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Γιατὶ παρευρίσκεται ἐδῶ ὁπωσδήποτε αὐτὸς ποὺ δὲν περιορίζεται σὲ τόπο καὶ καταγράφει τὶς φωνὲς ὅλων. Ἔτσι λοιπὸν ἀναπέμποντας τὴ δοξολογία μας μὲ συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη καρδιά, θὰ τὴν κάνουμε εὐπρόσδεκτη καί, ὡς εὔοσμο θυμίαμα, θὰ τὴν στείλουμε στὸν οὐρανό. Γιατὶ λέει, «καρδιὰ συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη ὁ Θεὸς δὲν θὰ τὴν ἀπορρίψει»[5]. Ἀλλὰ ὁ προφήτης, λέει, ὅτι μᾶς προτρέπει νὰ κάνουμε τὴ δοξολογία μὲ ἀλαλαγμό· «ἀλαλάξετε στὸν Κύριο, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς»[6]. Ἀλλὰ οὔτε κι ἐγὼ ἀπαγορεύω αὐτὸ τὸν ἀλαλαγμό, παρὰ μόνο τὴν ἄναρθρη κραυγή· οὔτε τὴ φωνὴ τῆς δοξολογίας, ἀλλὰ τὴν ἄτακτη φωνή, τὶς μεταξύ σας φιλονεικίες, τὰ χέρια ποὺ ὑψώνονται στὸν ἀέρα ἄσκοπα καὶ στὴν τύχη, τὰ πόδια ποὺ εἶναι τὸ ἕνα ἐπάνω στὸ ἄλλο, τὰ ἀνάρμοστα καὶ χαυνωμένα ἤθη, ποὺ ἀποτελοῦν παιχνίδια ἐκείνων ποὺ συχνάζουν στὰ θέατρα καὶ τὶς ἱπποδρομίες. Ἀπὸ ἐκεῖ εἰσάγονται αὐτὲς οἱ ἀνευλαβεῖς καὶ ὀχλοκρατικὲς φωνές, ἀπὸ ἐκεῖ οἱ ἄτακτες χειρονομίες, οἱ ἔριδες, οἱ φιλονεικίες, τὰ ἄτακτα ἤθη.

4. Γιατὶ τίποτα δὲν μᾶς κάνει νὰ περιφρονοῦμε τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ὅσο οἱ ἀεροβασίες τῶν θεαμάτων ποὺ ὑπάρχουν ἐκεῖ. Γι' αὐτὸ σᾶς παρακάλεσα πολλὲς φορές, κανένας ἀπὸ αὐτούς, ποὺ ἔρχονται ἐδῶ καὶ ἀπολαμβάνουν τὴ θεία διδασκλία καὶ συμμετέχουν στὴ φρικτὴ καὶ μυστικὴ θυσία, νὰ μὴ πηγαίνει σ' ἐκεῖνα τὰ θέατρα καὶ νὰ ἀναμιγνύει τὰ θεῖα μὲ τὰ δαιμονικὰ μυστήρια. Τόσο πολὺ ὅμως μερικοὶ ἔχουν καταληφθεῖ ἀπὸ μανία, ὥστε, ἂν καὶ φέρουν μαζί τους τὸ σχῆμα τῆς εὐλάβειας καὶ ἔχουν φθάσει σὲ βαθειὰ γεράματα, ὡστόσο καταφεύγουν σ' ἐκεῖνα, καὶ οὔτε τὰ δικά μου λόγια προσέχουν, οὔτε τὴ μόρφωσή τους ὑπολογίζουν. Ἀλλὰ ὅταν τοὺς τὸ προτείνουμε αὐτὸ καὶ τοὺς προτρέπουμε νὰ σέβονται τὰ γηρατειὰ καὶ τὴν εὐλάβεια, ποιά εἶναι ἡ ψυχρὴ καὶ καταγέλαστη δικαιολογία τους; Εἶναι, λέει, παράδειγμα τῆς νίκης καὶ τῶν στεφανιῶν ἐκεῖ, καὶ ὅτι ἀποκομίζουμε μεγάλη ὠφέλεια. Τί λές, ἄνθρωπε; Εἶναι γεμάτη ἀηδία καὶ ἀπάτη αὐτὴ ἡ δικαιολογία. Ἀπὸ ποῦ καρποῦσαι τὴν ὠφέλεια; Ἀπὸ τὶς μύριες ἐκεῖνες φιλονεικίες καὶ τοὺς ὅρκους ποὺ γίνονται ἔτσι τυχαῖα καὶ ἄσκοπα καὶ γιὰ κακὸ αὐτῶν ποὺ τοὺς λένε; Ἢ ἀπὸ τὶς βρισιὲς καὶ τὶς βλασφημίες καὶ τὰ πειράγματα μὲ τὰ ὁποῖα περιλούουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο οἱ θεατὲς αὐτῶν τῶν θεαμάτων; Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ ὄχι, ὁπωσδήποτε ὅμως ἀπὸ τὶς ἄτακτες κραυγὲς καὶ τὴν ἄναρθρη βοὴ καὶ τὴ σκόνη ποὺ ἐκπέμπεται καὶ ἐκείνους ποὺ συνωθοῦνται καὶ βιάζονται καὶ προσποιοῦνται αἰδημοσύνη ἀπέναντι

νων κατέναντι γυναικῶν τὰ τῆς ὠφελείας συλλέγεις; Καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων προφῆται πάντες καὶ διδάσκαλοι ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενον ὑποδεικνύουσι καὶ τοῖς μὲν ἀξίοις τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους ἀπονέμοντα, τοῖς δὲ ἀναξίοις γέενναν καὶ πῦρ ἀποκληροῦντα· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τοῦτο διαβεβαιοῖ. Εἶτα τούτων μὲν καταφρονεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ συνειδότος φόβος καὶ ὁ τῶν πεπραγμένων ἔλεγχος καὶ ἡ τῶν εὐθυνῶν ἀγωνία καὶ τὸ τῆς κολάσεως ἀπαραίτητον· ἵνα δὲ πρόφασιν ἄλογον τῶν σῶν ἐφεύρῃς μετεωρισμῶν, ὠφελεῖσθαι λέγεις, ἐν οἷς τὴν ἀπαραμύθητον ὑπομένεις ζημίαν; Μή, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ προφασιζώμεθα προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις· σκῆψις γὰρ ταῦτα καὶ ἀπάτη ἡμῖν αὐτοῖς τὸ ἐπιζήμιον προξενοῦσα.

Ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν τοσαῦτα, ὥρα δὲ λοιπὸν εἰς τὴν προτέραν ἀναδραμεῖν παραίνεσιν καὶ βραχέα περὶ ταύτης εἰπόντα, προσῆκον τέλος ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ οὐ μόνον τὰ τῆς ἀταξίας ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι χαλεπὸν περινοστεῖ νόσημα. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ πρὸς Θεὸν τὴν διάλεξιν ποιεῖσθαι προθεμένους καὶ αὐτῷ τὴν δοξολογίαν ἀναπέμποντας, εἶτα, ἀφέντας τοῦτον, τὸν πλησίον ἕκαστος ἀπολαβεῖν καὶ τὰ κατ' οἶκον διατίθεσθαι, τὰ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, τὰ ἐν τῷ δήμῳ, τὰ ἐν τοῖς θεάτροις, τὰ ἐν τῷ στρατῷ, καὶ πῶς μὲν ταῦτα διῳκήθη, πῶς δὲ ἐκεῖνα παρεωράθη, καὶ τί τὸ πλεονάζον ἐν ταῖς πραγματείαις, τί δὲ τὸ ἐλλεῖπον· καὶ ἁπλῶς περὶ πάντων τῶν κοινῶν καὶ ἰδίων ἐνταῦθα διαλέγονται. Καὶ ποίας ταῦτα συγγνώμης ἄξια; Καὶ βασιλεῖ μέν τις τῷ ἐπιγείῳ διαλεγόμενος, περὶ ἐκείνων μόνων ποιεῖται τὸν λόγον, περὶ ὧν ἂν ἐκεῖνος βουληθείη καὶ ὧν προτείνει τὰς ἐρωτήσεις· εἰ δὲ καὶ ἕτερόν τι παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην ὑποβαλεῖν τολμήσειε, τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν ὑποστήσεται· σὺ δὲ τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων προσομιλῶν, ᾧ φρίττοντες λειτουργοῦσιν ἄγγελοι, ἀφεὶς τὴν πρὸς αὐτὸν διάλεξιν, περὶ πηλοῦ καὶ κόνεως καὶ ἀράχνης διαλέγῃ; Ταῦτα γάρ ἐστι τὰ παρόντα πράγματα. Καὶ πῶς οἴσεις τὴν τῆς καταφρονήσεως δίκην; τίς δέ σε τῆς τοιαύτης ἐξαιρήσεται τιμωρίας;

Ἀλλὰ κακῶς, φησί, τὰ τῶν πραγμάτων καὶ τὰ τῆς πολιτείας διάκειται καὶ πολὺς ἡμῖν περὶ τούτου ὁ λόγος, πολὺς ὁ ἀγών. Καὶ τίς ἡ αἰτία; Ἡ τῶν κρατούντων, φησίν, ἀβουλία. Οὐχ ἡ τῶν κρατούντων ἀβουλία, ἀλλὰ ἡ ἡμῶν ἁμαρτία, ἡ τῶν πλημμελημάτων εἴσπραξις. Ἐκείνη τὰ ἄνω κάτω πεποίηκεν, ἐκείνη πάντα τὰ δεινὰ εἰσήγαγεν, ἐκείνη τοὺς

στὶς γυναῖκες, ἀπὸ αὐτὰ συλλέγεις τίς ὠφέλειες; Καὶ ἐδῶ βέβαια ὅλοι οἱ προφῆτες καὶ οἱ δάσκαλοι δείχνουν τὸν ἴδιο τὸ Κύριο τῶν ἀγγέλων καθισμένο πάνω σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο, ὁ ὁποῖος στοὺς ἄξιους ἀπονέμει τὰ βραβεῖα καὶ τὰ στεφάνια, ἐνῶ στοὺς ἀνάξιους κληροδοτεῖ κόλαση καὶ φωτιά, καὶ τὸ βεβαιώνει αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Περιφρονεῖς λοιπὸν αὐτά, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν φόβο τῆς συνειδήσεως καὶ τὸν ἔλεγχο αὐτῶν ποὺ κάναμε καὶ τὴν ἀγωνία τῶν εὐθυνῶν καὶ τὴν ἀπαραίτητη τιμωρία καί, γιὰ νὰ ἐφεύρεις δικαιολογία παράλογη τῶν ἀεροβασιῶν σου, ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὠφελεῖσαι μ' αὐτὰ ποὺ ὑφίστασαι ἀπαρηγόρητη ζημιά; Μή, παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω, ἂς μὴ προφασιζόμαστε «προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις»· γιατὶ αὐτὰ εἶναι πρόφαση καὶ ἀπάτη ποὺ μᾶς προξενοῦν βλάβη.

Ἀλλὰ γι' αὐτὸ φτάνουν τόσα· εἶναι ὥρα πλέον νὰ ἐπανέλθω στὴν προηγούμενη παραίνεση καὶ ἀφοῦ πῶ λίγα γι' αὐτήν, νὰ δώσω στὸ λόγο τὸ τέλος ποὺ πρέπει. Γιατὶ ἐδῶ ὄχι μόνο ἡ ἀταξία, ἀλλὰ καὶ κάποιο ἄλλο φοβερὸ νόσημα περιπλανᾶται. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι, ἐνῶ προτίθενται νὰ κάνουν προσευχὴ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ἀναπέμψουν σ' αὐτὸν δοξολογία, στὴ συνέχεια ἀφήνουν αὐτὸν καὶ πιάνοντας ὁ καθένας τὸν πλησίον του διευθετοῦν τὰ προβλήματα τοῦ σπιτιοῦ τους, τῆς ἀγορᾶς, τοῦ δήμου, τῶν θεάτρων, τοῦ στρατοῦ, καὶ μιλοῦν γιὰ τὸ πῶς τακτοποιήθηκαν αὐτά, πῶς ξεπεράστηκαν ἐκεῖνα καὶ τί πλεόνασμα ἔχουν στὶς ἐπιχειρήσεις τους καὶ τί ἔλλειμμα· καὶ γενικὰ συζητοῦν ἐδῶ γιὰ ὅλα τὰ κοινὰ καὶ ἰδιωτικὰ θέματα. Καὶ ποιᾶς συγγνώμης εἶναι αὐτὰ ἄξια; Καὶ μὲ βασιλιὰ ἐπίγειο βέβαια ὅταν μιλάει κάποιος, κάνει λόγο μόνο γιὰ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἤθελε ἐκεῖνος καὶ τῶν ὁποίων ἐπιτρέπει τὶς ἐρωτήσεις, ἐὰν ὅμως τολμήσει νὰ ἐρωτήσει καὶ κάτι ἄλλο, χωρὶς τὴν συγκατάθεση ἐκείνου θὰ ὑποστεῖ τὴν ἔσχατη τιμωρία, ἐνῶ ἐσύ, μιλώντας στὸ βασιλιὰ τῶν βασιλέων, τὸν ὁποῖο ὑπηρετοῦν τρέμοντας οἱ ἄγγελοι, ἀφήνοντας τὴ συζήτηση μ' αὐτόν, συζητᾶς γιὰ πηλὸ καὶ σκόνη καὶ ἀράχνη; Γιατὶ αὐτὰ εἶναι τὰ ἐδῶ πράγματα. Καὶ πῶς θὰ ὑπομείνεις τὴν τιμωρία τῆς περιφρονήσεως καὶ ποιός θὰ σὲ γλιτώσει ἀπὸ αὐτὴ τὴν τιμωρία;

Ἀλλὰ οἱ ὑποθέσεις μας, λέει, καὶ τὰ πράγματα τῆς πολιτείας πηγαίνουν ἄσχημα καὶ μᾶς ἐνδιαφέρει πολὺ γι' αὐτὰ καὶ ἔχουμε πολλὴ ἀγωνία. Καὶ ποιά εἶναι ἡ αἰτία; Ἡ ἀβουλία, λέει, αὐτῶν ποὺ κυβεροῦν. Ὄχι ἡ ἀβουλία τῶν κυβερνώντων, ἀλλὰ ἡ δική μας ἁμαρτία, ἡ εἴσπραξη τῶν ἁμαρτιῶν μας. Ἐκείνη ἔκανε τὰ πάνω κάτω, ἐκείνη ἔφερε ὅλα

πολέμους ἐξώπλισεν, ἐκείνη τὴν ἧτταν ἐνήργησεν. Οὐκ ἄλλοθεν ἡμῖν ὁ τῶν ἀνιαρῶν ἑσμὸς ὑπερεχέθη, ἀλλ' ἢ ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας. Ὥστε κἂν Ἀβραάμ τις ᾖ ὁ κρατῶν, κἂν Μωϋσῆς, κἂν Δαυΐδ, κἂν Σολομὼν ὁ σοφώτατος, κἂν ἁπάντων δικαιότερος ἀνθρώπων, ἡμῶν κακῶς διακειμένων, ἀδιάφορον ἔχει τὴν πρὸς τὰ κακὰ αἰτίαν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι, εἰ μὲν τῶν παρανομωτάτων εἴη καὶ τῶν ἀβουλήτως καὶ ἀτάκτως φερομένων, ἡ ἡμῶν ἀβουλία καὶ ἀταξία τὸν τοιοῦτον ἐκαρποφόρησε, τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα τὴν πληγὴν προεξένησε. Τὸ γὰρ κατὰ τὰς καρδίας ἡμῶν λαμβάνειν ἄρχοντας οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τοῦτο, ὅτι προημαρτηκότες τοιούτου τοῦ προεστηκότος ἐτύχομεν, κἄν τε τῶν ἱερωμένων ᾖ τις, κἄν τε τῶν τὰς κοσμικὰς διεπόντων ἐξουσίας. Εἰ δὲ καὶ λίαν δίκαιος ᾖ, καὶ οὕτω δίκαιος, ὥστε μέχρι τῆς Μωϋσέως ἀρετῆς ἐληλακέναι, οὐχ ἡ αὐτοῦ μόνου δικαιοσύνη τὰ ἄμετρα τῶν ὑπηκόων συγκαλύψαι δυνήσεται πταίσματα. Καὶ τοῦτο ἐξ αὐτοῦ ἄν τις ἀκριβῶς καταμάθοι τοῦ Μωϋσέως, τοῦ πολλὰ μὲν κακοπαθήσαντος ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ, πολλὴν δὲ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἱκεσίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐνστησαμένου, ὥστε τὴν ἐπηγγελμένην αὐτὸν κατακληρονομῆσαι γῆν· ἀλλ' ἐπεὶ ξένον ἑαυτὸν οὗτος τῆς κατασχέσεως ταῖς οἰκείαις κατέστησε παρανομίαις, οὐκ ἴσχυσεν ἡ αὐτοῦ δέησις τὴν τοῦ Θεοῦ δικαίαν ψῆφον μεταποιῆσαι παντὸς τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ κατεστρωμένου. Καίτοι τίς τοῦ Μωϋσέως δικαιότερος; ἢ τίς παρρησιαστικώτερος πρὸς τὸν Θεόν; Ἰσχύειν μὲν λέγεται δικαίου δέησις, ἀλλ' ἐνεργουμένη, τουτέστι, βοηθουμένη τῇ μεταμελείᾳ καὶ ἐπιστροφῇ, ὑπὲρ ὧν καταβάλλεται. Οἷς δὲ ἀμετανόητος καὶ ἀνεπίστροφός ἐστιν ὁ τρόπος, πῶς ἂν ἐπαμῦναι δυνήσεται, αὐτῶν ἐκείνων τοῖς ἔργοις ἀντικοπτόντων;

ε'. Καὶ τί λέγομεν ἐπὶ ὁλοκλήρου λαοῦ παρανομοῦντος τοῦτο συμβαίνειν, ὅπου καὶ ἡ τῶν ὀλίγων ὑπηκόων ἁμαρτία, ἢ πολλάκις καὶ τοῦ ἑνός, τὴν τῶν δικαίως κρατούντων ὑπερακοντίζει παρρησίαν; Καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ αὐτοῦ ἄν τις κατανοήσειε τοῦ Ἰσραήλ, ὃς ὑπὸ Μωϋσέως δημαγωγούμενος, ἡνίκα πρὸς τὴν τῶν ἀλλοφύλων παρέβαλε γῆν καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς συνῆρε μάχην, πῶς τινες αὐτῶν μανέντες εἰς τὰς ἐκείνων γυναῖκας, τὴν πάνδημον ἐκείνην θραῦσιν καὶ τὸν ὄλεθρον κατειργάσαντο. Ἐπὶ ἑνὸς δὲ τὸ τοιοῦτο συμβέβηκεν· ὡς ἐπὶ Ἄχαρ τοῦ τὴν

τὰ κακά, ἐκείνη προκάλεσε τοὺς πολέμους, ἐκείνη συντέλεσε στὴν ἧττα. Δὲν πλημμύρισε ἀπὸ ἀλλοῦ τὸ πλῆθος τῶν δυσαρέστων ποὺ μᾶς βρῆκε, παρὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν αἰτία. Ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι κάποιος Ἀβραὰμ αὐτὸς ποὺ κυβερνᾶ, ἢ Μωϋσῆς ἢ Δαβὶδ ἢ Σολομών, ὁ πιὸ σοφός, ἢ ὁ πιὸ δίκαιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅσο ἐμεῖς συμπεριφερόμαστε ἄσχημα, θὰ ἦταν ἄσχετος μὲ τὴν αἰτία τῶν κακῶν. Πῶς καὶ μὲ ποιό τρόπο; Γιατί, ἂν βέβαια εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ παράνομους, ἡ δική μας ἀβουλία καὶ ἀταξία τὸν δημιούργησε, τὰ δικά μας ἁμαρτήματα προξένησαν τὴν πληγή. Διότι τὸ νὰ ἔχουμε ἄρχοντες σύμφωνα μὲ τὶς διαθέσεις μας, δὲν σημαίνει τίποτα ἄλλο, παρὰ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἐπειδὴ εἴχαμε ἀπὸ πρὶν ἁμαρτήσει, γι' αὐτὸ ἀποκτήσαμε τέτοιον ἄρχοντα, εἴτε εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους, εἴτε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ χειρίζονται τὶς κοσμικὲς ἐξουσίες. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμα εἶναι δίκαιος, καὶ τόσο δίκαιος, ὥστε νὰ ἔχει φθάσει μέχρι τὴν ἀρετὴ τοῦ Μωϋσῆ, δὲν θὰ μπορέσει αὐτοῦ μόνο ἡ δικαιοσύνη νὰ καλύψει τὰ ἀμέτρητα πταίσματα τῶν ὑπηκόων του. Καὶ αὐτὸ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ διαπιστώσει ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Μωϋσῆ, ὁ ὁποῖος εἶχε ὑποστεῖ πολλὰ δεινὰ γιὰ τὸν Ἰσραηλιτικὸ λαὸ καὶ εἶχε κάνει πολλὲς ἱκεσίες στὸ Θεὸ γι' αὐτόν, ὥστε νὰ κληρονομήσει τὴ χώρα ποὺ τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ· ἀλλὰ ὅταν ὁ λαὸς αὐτὸς ἀπομάκρυνε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς χώρας ἐξαιτίας τῶν παρανομιῶν του, δὲν στάθηκε ἱκανὴ ἡ δέησή του νὰ ἀλλάξει τὴ δίκαιη ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ καὶ ἔπεσε ὅλος ὁ λαὸς στὴν ἔρημο. Ἂν καὶ βέβαια ποιός ἦταν πιὸ δίκαιος ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ; ἢ ποιός εἶχε περισσότερη παρρησία πρὸς τὸ Θεό; Λέγεται βέβαια ὅτι ἰσχύει ἡ δέηση τοῦ δικαίου, ὅταν ὅμως εἶναι ἐνεργουμένη, δηλαδὴ ὅταν βοηθεῖται ἀπὸ τὴ μετάνοια καὶ ἐπιστροφὴ ἐκείνων γιὰ τοὺς ὁποίους γίνεται. Ἐκείνους ὅμως, ποὺ ἡ συμπεριφορά τους εἶναι ἀμετανόητη καὶ ἀνεπίστρεπτη, πῶς θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς βοηθήσει, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸν ἐμποδίζουν μὲ τὰ ἔργα τους;

5. Ἀλλὰ γιατί λέω ὅτι αὐτὸ συμβαίνει σὲ ὁλόκληρο λαὸ ποὺ παρανομεῖ, ὅταν καὶ ἡ ἁμαρτία λίγων ὑπηκόων, ἢ πολλὲς φορὲς καὶ ἑνός, ξεπερνάει τὴν παρρησία ἐκείνων ποὺ κυβερνοῦν δίκαια; Καὶ αὐτὸ ἐπίσης θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ κατανοήσει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἰσραηλιτικὸ λαό, ὁ ὁποῖος, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ, ὅταν εἰσέβαλε στὴ χώρα τῶν ἀλλοφύλων καὶ σύναψε μάχη, ἐπειδὴ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς φέρθηκαν μὲ μανία στὶς γυναῖκες ἐκείνων, ἔγιναν πρόξενοι τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου ὅλου τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ ἐπίσης ἔγινε καὶ ὅταν ἦταν ἕνας αὐ-

ποικίλην στολὴν ἀφελομένου τοῦ ἀναθήματος καὶ κατὰ τοῦ λαοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκαύσαντος ὀργήν. Ἀλλ' ἴσως τινὲς τῶν παρόντων τὰ τῆς ἱστορίας ταύτης ἀγνοοῦσι. Διὰ τοῦτο δεῖ βραχέα περὶ ταύτης εἰπόντα ὑπομνῆσαι μὲν τοὺς εἰδότας, διδάξαι δὲ τοὺς ἀγνοοῦντας.

Οὗτος τοίνυν ὁ Ἄχαρ εἷς ἐτύγχανε τῶν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ διαβάντων τὸν Ἰορδάνην, Ἰησοῦ ἐκείνου τοῦ ψήφῳ Θεοῦ διαδόχου Μωϋσέως προκεκριμένου, τοῦ εἰκόνα καὶ τύπον ἐπέχοντος τοῦ ἀληθινοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐκ τῆς ἐρήμου διὰ τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας τὸν λαὸν διεβίβασεν, οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐκ τῆς ἐρήμου τῆς ἀγνωσίας καὶ τῆς εἰδωλολατρίας διὰ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος εἰς τὴν ἄνω Ἰερουσαλὴμ ἡμᾶς μετεποίησεν, εἰς τὴν μητέρα τῶν πρωτοτόκων, ἐν ᾗ τῆς ἀληθινῆς καταπαύσεως ηὐτρεπίσθησαν αἱ μοναί, ἔνθα ἡ ἀστασίαστος καὶ εἰρηνικὴ διατριβή. Οὗτος τοίνυν τῇ τοῦ προστάττοντος δυνάμει τὸν λαὸν διαβιβάσας, προσέβαλε τῇ Ἰεριχὼ καὶ τὴν ξένην ἐκείνην πολιορκίαν ἐνεργῶν, ἤδη τῶν τειχῶν καταπίπτειν μελλόντων, τί φησι πρὸς τὸν λαόν; «Ἔσται ἀνάθημα ἡ πόλις αὕτη καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτῇ, Κυρίῳ Σαβαώθ, πλὴν Ῥαὰβ τὴν πόρνην, περιποιήσασθε αὐτήν. Φυλάξασθε οὖν ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος, μήποτε ἐνθυμηθέντες ὑμεῖς λάβητε ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐκτρίψητε ἡμᾶς». Ἀφιερώθη, φησίν, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ πόλει· τοῦτο γὰρ τὸ ἀνάθημα δηλοῖ. Μή τις οὖν νοσφίσηται τῶν ἀνατεθέντων Κυρίῳ τῷ Θεῷ καὶ ἐξολοθρεύσει ἡμᾶς ἐκ τῆς γῆς. Ἐπικίνδυνος ἡ ἐντολή, πολὺ τὸ τῆς ἀκριβείας τοῦ τε προστάσσοντος Θεοῦ καὶ τοῦ νομοθετοῦντος Ἰησοῦ. Πῶς γὰρ οὐκ ἦν ἐν τοσούτῳ πλήθει μὴ παραβαθῆναι τὸν νόμον τοῦτον, πολλῶν ὄντων τῶν συνωθούντων πρὸς τοῦτο; Ἢ γὰρ τὸ ἀστάθμητον καὶ τὸ φιλοκερδὲς τοῦ δήμου, ἢ τὸ μὴ πάντας κατηκόους γενέσθαι τῆς προτεθείσης ἐντολῆς, ἢ ἡ ποικιλία τῶν σκύλων καθάπερ δέλεαρ προκειμένη καὶ τοὺς φιλοκτήμονας δελεάζουσα, εὐκόλως ἂν πρὸς τὴν παράβασιν παρώρμησεν. Ἀλλ' ὅμως ὁ νόμος οὗτος ἐτέθη καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς ὁ τῆς παραβάσεως αὐτοῦ κίνδυνος ἐπεκρεμάσθη.

Τί οὖν μετὰ τοῦτο; Κατέπεσον τὰ τείχη καὶ ἐν χερσὶ τῶν πολιορκούντων τὰ τῆς πόλεως ἐγένετο πάντα. Παντὸς τοίνυν τοῦ λαοῦ τὴν ἐν-

---

7. Ἰησ. Ναυῆ 6,17.

τὸς ποὺ ἁμάρτησε, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἄχαρ, ὁ ὁποῖος ἀφήρεσε τὴν πολύχρωμη στολὴ τῆς ἀφιερώσεως, καὶ προκάλεσε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τοῦ λαοῦ. Ἴσως ὅμως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς παρόντες νὰ ἀγνοοῦν αὐτὴ τὴν ἱστορία. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ πῶ λίγα λόγια γι' αὐτήν, γιὰ νὰ τὰ θυμίσω σ' ἐκείνους ποὺ τὰ γνωρίζουν, καὶ νὰ τὰ διδάξω σ' αὐτοὺς ποὺ τὰ ἀγνοοῦν.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ἄχαρ ἦταν ἕνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μαζὶ μὲ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ πέρασαν τὸν Ἰορδάνη, τοῦ Ἰησοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ Θεοῦ εἶχε ἐκλεγεῖ διάδοχος τοῦ Μωϋσῆ, ποὺ ἀποτελεῖ εἰκόνα καὶ προτύπωση τοῦ ἀληθινοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος πέρασε τὸν λαὸ ἀπὸ τὴν ἔρημο μέσω τοῦ Ἰορδάνη στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἔτσι καὶ ὁ Σωτήρας μας ἀπὸ τὴν ἔρημο τῆς ἄγνοιας καὶ τῆς εἰδωλολατρίας μέσω τοῦ ἁγίου καὶ σωτήριου βαπτίσματος μᾶς μετέφερε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, στὴ μητέρα τῶν πρωτοτόκων, στὴν ὁποία ἔχουν ἑτοιμαθεῖ οἱ τόποι τῆς ἀληθινῆς ἀναπαύσεως, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀστασίαστη καὶ εἰρηνικὴ διαβίωση. Αὐτὸς λοιπόν, ἀφοῦ, μὲ τὴ δύναμη Ἐκείνου ποὺ τοῦ ἔδωσε τὴν ἐντολή, πέρασε τὸν λαό, ἐπιτέθηκε ἐναντίον τῆς Ἰεριχοῦς, καὶ καθὼς ἐπιχειροῦσε τὴν παράδοξη ἐκείνη πολιορκία καὶ ἐνῶ ἤδη τὰ τείχη ἐπρόκειτο νὰ γκρεμισθοῦν, τί εἶπε στὸ λαό; «Ἡ πόλη αὐτὴ καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτὴν θὰ εἶναι ἀφιέρωμα στὸν Κύριο τῶν Δυνάμεων, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πόρνη Ραάβ. Αὐτὴν νὰ τὴν περιποιηθεῖτε. Φυλαχθεῖτε λοιπὸν ἀπὸ τὸ ἀφιέρωμα, μὴ τυχὸν ἐπιθυμήσετε καὶ πάρετε κάτι ἀπὸ αὐτὸ καὶ μᾶς καταστρέψετε»[7]. Ἀφιερώθηκαν, λέει, ὅλα ὅσα βρίσκονται μέσα στὴν πόλη· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει «ἀνάθημα». Νὰ μὴ πάρει λοιπὸν κανεὶς τίποτα ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα στὸν Κύριο τὸ Θεὸ καὶ μᾶς ἐξαφανίσει ἀπὸ τὴ γῆ. Ἐπικίνδυνη ἡ ἐντολή, πολλὴ ἡ αὐστηρότητα καὶ τοῦ Θεοῦ ποὺ πρόσταζε καὶ τοῦ Ἰησοῦ ποὺ νομοθετοῦσε. Πῶς δηλαδὴ ἦταν δυνατὸ μέσα σὲ τόσο πλῆθος νὰ μὴ παραβοῦν τὸν νόμο αὐτόν, τὴ στιγμὴ ποὺ ἦταν πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ ὠθοῦσαν σ' αὐτό; Γιατὶ ἢ ἡ ἀστάθεια καὶ ἡ ἀπληστία τοῦ ὄχλου, ἢ τὸ ὅτι δὲν ἄκουσαν ὅλοι τὴν ἐντολὴ ποὺ δόθηκε, ἢ ἡ ποικιλία τῶν λαφύρων, ποὺ σὰν δόλωμα βρισκόταν μπροστά τους καὶ δελέαζε τοὺς ἄπληστους, θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς σπρώξει στὴν παράβαση. Ὡστόσο ὁ νόμος αὐτὸς εἶχε τεθεῖ καὶ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τους κρεμάστηκε ὁ κίνδυνος τῆς παραβάσεως.

Τί ἔγινε λοιπὸν μετὰ ἀπὸ αὐτό; Γκρεμίστηκαν τὰ τείχη καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα τῆς πόλεως περιῆλθαν στὰ χέρια τῶν πολιορκητῶν. Ἐνῶ

τολὴν ταύτην διατηροῦντος, ἡ τοῦ ἑνὸς παράβασις εἰς ἅπαν τὸ πλῆθος τὴν τοῦ Θεοῦ ἀνῆψεν ὀργήν. «Ἐπλημμέλησαν» γάρ, φησίν, «οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ πλημμέλειαν μεγάλην, καὶ ἐνοσφίσαντο καὶ ἔλαβον ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος, καὶ ἔλαβεν Ἄχαρ υἱὸς Χαρμεῖ ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ». Καὶ μὴν εἷς ἦν ὁ πλημμελήσας. Πῶς οὖν ἐπλημμέλησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ καὶ ἐθυμώθη Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ; Ὁρᾷς πῶς ἡ τοῦ ἑνὸς ἁμαρτία παντὶ τῷ λαῷ τὴν τιμωρίαν προεξένησε; πῶς πρὸς τὸ πλῆθος τὸν Θεὸν ἐξεπολέμωσεν; Ἐπεὶ οὖν τὸ παράνομον ἐπράχθη καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ συνειδώς, πλὴν μόνον τοῦ τὰ κρύφια γινώσκοντος Θεοῦ, ἡ μὲν τιμωρία ἔμελλεν, ὁ δὲ πράξας τοῦτο, κἂν ἐδόκει λανθάνειν, ἀλλ᾽ ὅμως ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ὡς ὑπὸ πυρὸς κατεκαίετο. Ἦλθε τοίνυν καὶ τῆς ἀπειλῆς ὁ καιρὸς καὶ τοῦ φανερὸν γενέσθαι τὸ ἁμάρτημα. «Ἀπέστειλε» γάρ, φησίν, «Ἰησοῦς ἄνδρας ἀπὸ Ἰεριχὼ εἰς Γαΐ. Καὶ ἀνέβησαν ἐκεῖ ὡσεὶ τρισχίλιοι ἄνδρες καὶ ἔφυγον ἀπὸ προσώπου τῶν ἀνδρῶν Γαΐ, καὶ ἀπέκτειναν ἀπ᾽ αὐτῶν τριάκοντα καὶ ἓξ ἄνδρας καὶ ἀπεδίωξαν αὐτοὺς καὶ συνέτριψαν αὐτοὺς καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία τοῦ λαοῦ καὶ ἐγένετο ὥσπερ ὕδωρ».

στ΄. Ὅρα μιᾶς ἁμαρτίας εἴσπραξιν, ὅρα πληγὴν ἀπαραμύθητον. Εἷς ἐπλημμέλησε, καὶ εἰς ἅπαντα τὸν δῆμον ὁ θάνατος καὶ ἡ δειλία ἐπέπεσε. Τί τοῦτο, ὦ φιλάγαθε Δέσποτα; Σὺ εἶ μόνος δίκαιος καὶ εὐθεῖς αἱ κρίσεις σου. Σὺ ἑκάστῳ κατὰ τὰ οἰκεῖα ἔργα ἀπονέμεις τὴν κρίσιν. Σὺ ἔφης, φιλάνθρωπε, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἕκαστον ἀποθανεῖσθαι ἁμαρτίᾳ καὶ μὴ ἄλλον ἀντὶ ἄλλου τιμωρηθήσεσθαι. Τίς οὖν αὕτη ἡ δικαία σου ψῆφος; Καλά σου τὰ πάντα, Κύριε, καὶ λίαν καλὰ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν οἰκονομούμενα. Λύμη τίς ἐστι, φησίν, ἡ ἁμαρτία· οὐκοῦν ἐκπομπευέσθω διὰ τῆς τιμωρίας εἰς πάντας, ἵνα μὴ τοὺς πάντας καταλυμήνηται, ἵνα, γνόντες πόσην ἀπειλὴν μία παράβασις ἔτεκε, φύγωσι τὴν ἐκ πλειόνων ἀτελεύτητον κόλασιν. Ἰδὼν οὖν, φησίν, ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀνυπόστατον φυγήν, διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἐκείνους τοὺς θρήνους τραγῳδῶν, οὓς ἡ θεία σημαίνει Γραφή.

Τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Δεσπότης; «Ἀνάστηθι· ἵνα τί οὕτω συμπέπτωκας, ἡμάρτηκεν ὁ λαός σου καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου, καὶ οὐ μὴ δυνήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ στῆναι κατὰ πρόσωπον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἕως ἂν ἐξάρητε τὸ ἀνάθημα ἐξ ὑμῶν αὐτῶν». Ἐκηρύχθη τοίνυν ἐν

8. Ἰησ. Ναυῆ 7,1.
9. Ἰησ. Ναυῆ 7,2–5.
10. Ἰησ. Ναυῆ 7,10–12.

λοιπὸν ὅλος ὁ λαὸς ἐφήρμοσε τὴν ἐντολὴ αὐτή, ἡ παράβαση τοῦ ἑνὸς προκάλεσε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ σ' ὅλο τὸ πλῆθος. Γιατὶ λέει, «οἱ Ἰσραηλῖτες περιέπεσαν σὲ μεγάλο παράπτωμα καὶ πῆραν καὶ ἰδιοποιήθηκαν ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα καὶ πῆρε ὁ Ἄχαρ, γιὸς τοῦ Χαρμεί, ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα στὸν Κύριο, καὶ θύμωσε ὁ Κύριος ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν»[8]. Καὶ ὅμως ἕνας ἦταν αὐτὸς ποὺ ἁμάρτησε. Γιατί λοιπὸν ἁμάρτησαν οἱ Ἰσραηλῖτες καὶ ὀργίσθηκε ὁ Κύριος ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν; Βλέπεις ὅτι ἡ ἁμαρτία τοῦ ἑνὸς προκάλεσε τὴν τιμωρία σ' ὁλόκληρο τὸ λαό; πῶς ἐξόργισε τὸ Θεὸ ἐναντίον τοῦ πλήθους; Ὅταν λοιπὸν ἔγινε ἡ ἁμαρτία, ποὺ δὲν τὸ γνώριζε κανένας, παρὰ μόνον ὁ Θεὸς ποὺ γνωρίζει τὰ κρυφά, ἡ τιμωρία βέβαια θὰ ἐρχόταν στὸ μέλλον, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ τὴν διέπραξε, μολονότι νόμιζε ὅτι διαφεύγει, ὅμως μέσα του καιόταν ἀπὸ τὴ συνείδησή του σὰν νὰ εἶχε φωτιά. Ἦρθε ὅμως καὶ ἡ ὥρα τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἁμαρτίας. Γιατὶ λέει, «ἔστειλε ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν Ἰεριχὼ ἄνδρες στὴ Γαΐ. Καὶ πῆγαν ἐκεῖ τρεῖς χιλιάδες περίπου ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι τράπηκαν σὲ φυγὴ μόλις ἀντίκρυσαν τοὺς ἄνδρες τῆς Γαΐ, ποὺ σκότωσαν τριάντα ἕξι ἄνδρες ἀπ' αὐτοὺς καὶ τοὺς καταδίωξαν καὶ τοὺς συνέτριψαν, καὶ φοβήθηκε ἡ καρδιὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἔγινε σὰν νερό»[9].

6. Πρόσεχε εἴσπραξη μιᾶς ἁμαρτίας, πρόσεχε πληγὴ ἀπαρηγόρητη. Ἕνας παρανόμησε, καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ φόβος ἔπεσε σ' ὅλο τὸν λαό. Γιατί αὐτό, φιλάγαθε Κύριε; Σὺ εἶσαι ὁ μόνος δίκαιος καὶ οἱ ἀποφάσεις σου εἶναι σωστές. Σὺ ἀπονέμεις στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του τὴ δικαιοσύνη σου. Ἐσὺ εἶπες, φιλάνθρωπε, ὅτι ὁ καθένας θὰ πεθαίνει γιὰ τὴ δική του ἁμαρτία καὶ δὲν θὰ τιμωρεῖται ἄλλος ἀντὶ ἄλλου. Ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτὴ ἡ δίκαιη κρίση σου; Ὅλα σου, Κύριε, εἶναι καλὰ καὶ πολὺ καλὰ καὶ ρυθμισμένα πρὸς τὸ συμφέρον μας. Ἡ ἁμαρτία, λέει, εἶναι καταστροφή. Ἂς διασύρεται λοιπὸν μὲ τὴν τιμωρία σὲ ὅλους, γιὰ νὰ μὴ τοὺς κατατρέψει ὅλους, ὥστε, γνωρίζοντας πόση τιμωρία προκάλεσε μιὰ παράβαση, νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀτελείωτη τιμωρία τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν. Βλέποντας λοιπόν, λέει, ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀδικαιολόγητη φυγή, ἔσχισε τὰ ἐνδύματά του καὶ ἔπεσε στὴ γῆ θρηνώντας τοὺς θρήνους ἐκείνους ποὺ ἀναφέρει ἡ θεία Γραφή.

Τί ἀπαντάει σ' αὐτὸν ὁ Κύριος; «Σήκω· γιατί ἔπεσες ἔτσι; Ἁμάρτησε ὁ λαός σου καὶ παραβίασε τὴ διαθήκη μου καὶ δὲ θὰ μπορέσουν οἱ Ἰσραηλῖτες νὰ ἀντισταθοῦν στοὺς ἐχθρούς τους, μέχρι νὰ ἀπομακρύνετε τὸν ἀναθεματισμένο ἀπὸ σᾶς»[10]. Κηρύχθηκε λοιπὸν αὐτὸ στὸ

τῷ λαῷ τοῦτο καὶ μηνύεται ὑπὸ Θεοῦ ὁ τὴν παράβασιν πράξας· συγκατατίθεται οὗτος. Ἀπεκρίθη γάρ, φησίν, Ἄχαρ τῷ Ἰησοῦ καὶ εἶπεν· «ἀληθῶς ἥμαρτον ἐναντίον τοῦ Κυρίου Θεοῦ Ἰσραήλ· οὕτω καὶ οὕτως ἐποίησα. Εἶδον ἐν τῇ προνομῇ στολὴν ψιλήν, ποικίλην, λίαν καλήν, καὶ διακόσια δίδραχμα ἀργυρίου, καὶ γλῶσσαν μίαν χρυσῆν πεντήκοντα διδράχμων, καὶ ἐνθυμηθεὶς ἔλαβον, καὶ ἰδοὺ ταῦτα ἐγκέκρυπται ἐν τῇ γῇ ἐν τῇ σκηνῇ μου». Πάντα λοιπὸν εἰς φανερὸν ἄγει, ἐπειδὴ ἀψευδῆ τὸν ταῦτα καταμηνύσαντα ἑώρα, σφοδρόν τε εἶχε τὸν ἐλέγχοντα μάρτυρα. Ὅρα δὲ τὸν ἐπονείδιστον καὶ ὀλέθριον αὐτοῦ θάνατον· «ἀνήνεγκε», φησίν, «αὐτὸν Ἰησοῦς εἰς φάραγγα Ἀχὼρ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ καὶ τοὺς μόσχους αὐτοῦ καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτοῦ καὶ πάντα τὰ πρόβατα αὐτοῦ καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ καὶ πάντα ὅσα ὑπῆρχον αὐτῷ καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὰ πᾶς Ἰσραὴλ ἐν λίθοις». Αὕτη τῆς παρανομίας ἡ ἀνταπόδοσις, οὕτως ἡ τοῦ Θεοῦ ἀδέκαστός ἐστι δίκη.

Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, οἰκείων ἁμαρτημάτων εἴσπραξιν τὴν τῶν ἀνιαρῶν ἔφοδον λογιζώμεθα καὶ καθ' ἑκάστην τὰ ἑαυτῶν ἐξετάζοντες ἐγκλήματα, μὴ ἑτέροις, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς τὴν τούτων περιάπτωμεν αἰτίαν. Οὐ γὰρ ἡ τῶν ἀρχόντων μόνον ἀπροσεξία, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ ἡμέτερα πταίσματα τὰ κακὰ συνεισήγαγεν. Οὕτω τοίνυν ἐνταῦθα παραγινόμενος ἕκαστος καὶ τὰ οἰκεῖα λογιζόμενος παραπτώματα, οὔτε ἕτερον μέμψοιτο καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας τὴν παροῦσαν ἀναπέμψοι δοξολογίαν. Ἔστι δὲ ἡ παρ' ἡμῶν ἀπαιτουμένη εὐταξία τοιαύτη· πρῶτον μέν, συντετριμμένῃ καρδίᾳ προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ, ἔπειτα καὶ τὸ τῆς καρδίας ἦθος διὰ τοῦ φαινομένου σχήματος ὑποδεικνύειν διὰ τῆς στάσεως, διὰ τῆς τῶν χειρῶν εὐταξίας, διὰ τῆς πρᾳείας καὶ συνεσταλμένης φωνῆς. Εὔκολον γὰρ τοῦτο καὶ παντὶ τῷ βουλομένῳ δυνατόν. Πῶς οὖν εἰς πάντας κατορθωθήσεται; Θῶμεν ἑαυτοῖς νόμον καὶ εἴπωμεν ὅτι κοινωφελὴς ἐντολὴ κατεβλήθη καὶ δεῖ πάντας ἡμᾶς τοιαύτης μετασχεῖν ὠφελείας. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἀτάκτους κατασιγάσωμεν φωνὰς καὶ τὰ τῶν χειρῶν καταστείλωμεν ἤθη, δεδεμένας ταύτας παριστάνοντες τῷ Θεῷ καὶ μὴ τοῖς ἀκόσμοις ἐπαιρομένας νεύμασι. Μισεῖ γὰρ τοῦτο καὶ ἀποστρέφεται ὁ Θεός, ὥσπερ τὸν συνεσταλμένον ἀγαπᾷ καὶ προσίεται· «ἐπὶ τίνα» γάρ, φησίν, «ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾷον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;». Εἴπωμεν ἀλλήλοις, ὅτι οὐ

---

11. Ἰησ. Ναυῆ 20–21.
12. Ἰησ. Ναυῆ 24–25.
13. Ἠσ. 66,2.

λαὸ καὶ φανερώθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὴν παράβαση καὶ ὁμολόγησε ἐκεῖνος. Γιατὶ λέει, ἀποκρίθηκε ὁ Ἄχαρ στὸν Ἰησοῦ καὶ εἶπε· «πραγματικὰ ἁμάρτησα ἀπέναντι στὸν Κύριο καὶ Θεὸ τοῦ Ἰσραήλ· αὐτὸ καὶ αὐτὸ ἔκανα. Εἶδα κατὰ τὴν διαρπαγὴ μιὰ στολὴ λεπτή, πολύχρωμη, πολὺ καλὴ καὶ διακόσια δίδραχμα ἀσημένια καὶ μιὰ θήκη χρυσῆ μὲ πενήντα δίδραχμα καί, ἐπειδὴ τὰ ἐπιθύμησα, τὰ πῆρα, καὶ εἶναι τώρα κρυμμένα μέσα στὴ γῆ στὴ σκηνή μου»[11]. Τὰ φανέρωσε λοιπὸν ὅλα, ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι αὐτὸς ποὺ τὸν ἀποκάλυψε ἦταν ἀδιάψευστος καὶ ἐπειδὴ εἶχε τὸν σφοδρὸ ἔλεγχο τοῦ μάρτυρα. Πρόσεχε ὅμως καὶ τὸν ὀδυνηρὸ καὶ ὀλέθριο θάνατό του· «ὁδήγησε», λέει, «ὁ Ἰησοῦς στὴ φάραγγα Ἀχὼρ αὐτὸν καὶ τοὺς γιούς του καὶ τὶς θυγατέρες του καὶ τὰ μοσχάρια του καὶ ὑποζύγιά του καὶ ὅλα τὰ πρόβατά του καὶ τὴ σκηνή του καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ τὰ λιθοβόλησαν ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖτες μὲ πέτρες»[12]. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνταπόδοση τῆς παρανομίας, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀδέκαστη δίκη τοῦ Θεοῦ.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτό, νὰ σκεφτόμαστε ὅτι οἱ δυσάρεστες καταστάσεις ἀποτελοῦν ἀνταπόδοση τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων, καί, ἐξετάζοντας κάθε μέρα τὰ παραπτώματά μας, νὰ μὴ ἀποδίδουμε σὲ ἄλλους, ἀλλὰ σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους τὴν αἰτία. Γιατὶ τὰ κακὰ δὲν τὰ ἔφερε μόνο ἡ ἀπροσεξία τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο τὰ δικά μας παραπτώματα. Ἔτσι λοιπὸν ὅταν ἔρχεται ἐδῶ ὁ καθένας, ἀναλογιζόμενος τὰ δικά του παραπτώματα, οὔτε ἄλλον θὰ κατηγορεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴ δοξολογία αὐτὴ θὰ τὴν ἀναπέμπει μὲ τὴν εὐταξία ποὺ τῆς πρέπει. Καὶ ἡ εὐταξία ποὺ ἀπαιτεῖται ἀπὸ μᾶς εἶναι ἡ ἑξῆς· πρῶτα πρῶτα νὰ προσερχόμαστε στὸ Θεὸ μὲ συντριμμένη τὴν καρδιά, καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιδεικνύουμε τὴ διάθεση τῆς καρδιᾶς μας μὲ τὴν ἐμφάνισή μας, μὲ τὴ στάση μας, καὶ τὴν εὐταξία τῶν χεριῶν μας, μὲ τὴν ἤρεμη καὶ χαμηλὴ φωνή μας. Εἶναι εὔκολο αὐτὸ καὶ δυνατὸ στὸν καθένα ποὺ θέλει. Πῶς λοιπὸν θὰ κατορθωθεῖ σ' ὅλους; Ἂς βάλουμε στοὺς ἑαυτούς μας νόμο καὶ ἂς ποῦμε ὅτι ἐπιβλήθηκε ἐντολὴ ὠφέλιμη σὲ ὅλους, καὶ πρέπει ὅλοι ἐμεῖς νὰ πάρουμε μέρος στὴν ὠφέλεια αὐτή. Γι' αὐτὸ ἂς σταματήσουμε καὶ τὶς ἄτακτες φωνὲς καὶ τὶς συνήθειες τῶν χεριῶν ἂς τὶς συγκρατήσουμε, παρουσιάζοντάς τα δεμένα μπροστὰ στὸ Θεό, καὶ ἂς μὴ τὰ σηκώνουμε σὲ ἀπρεπεῖς χειρονομίες. Γιατὶ ὁ Θεὸς τὸ μισεῖ αὐτὸ καὶ τὸ ἀποστρέφεται, ὅπως ἀγαπᾶ καὶ πλησιάζει τὸν συνεσταλμένο. Γιατὶ λέει, «σὲ ποιόν νὰ ρίξω τὸ βλέμμα μου, ἂν ὄχι στὸν πρᾶο καὶ ἥσυχο καὶ σ' αὐτὸν ποὺ τρέμει τὰ λόγια μου;»[13] Ἂς ποῦμε μεταξύ μας,

βούλεται αὐτῷ προσδιαλεγομένους ἡμᾶς καὶ ἑαυτοῖς προσομιλεῖν, οὐδὲ ἀφέντας τὴν πρὸς αὐτὸν διάλεξιν, τὰς τῶν παρόντων ἀνακινεῖν συντυχίας καὶ τῷ βορβόρῳ τοὺς μαργαρίτας ἀναφύρειν. Ὕβριν γὰρ οἰκείαν καὶ οὐ δοξολογίαν τὸ τοιοῦτον ἡγεῖται. Κἄν τις βουληθείη ταύτην παραβῆναι τὴν ἐντολήν, ἐπιστομίσωμεν, ὡς ἐπίβουλον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀποδιώξωμεν, ἔξω τῶν περιβόλων τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐκβάλωμεν.

Οὕτω γὰρ ποιοῦντες, τὰ μὲν πρότερα ἁμαρτήματα ῥᾳδίως ἀπονιψόμεθα, αὐτὸν δὲ τὸν Δεσπότην εἰς μέσον ἕξομεν μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων συγχορεύοντα καὶ ἑκάστῳ τοὺς τῆς εὐταξίας ἀπονέμοντα στεφάνους. Ἐπεὶ γάρ ἐστι φιλάνθρωπος καὶ μεγαλόδωρος καὶ χαίρει ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ, διὰ τοῦτο ἐπιτερπόμενος τοῖς ἡμῶν καλοῖς καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἐπηγγείλατο καὶ ζωῆς ἀκηράτου μέθεξιν, καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ προητοίμασε, βουλόμενος ἡμᾶς ἐν τούτοις κατασκηνῶσαι, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅτι δὲν θέλει ὅταν μιλᾶμε μ' Αὐτὸν νὰ μιλᾶμε καὶ μεταξύ μας, οὔτε νὰ ἀφήνουμε τὴν ὁμιλία πρὸς Αὐτὸν καὶ νὰ ἀνακινοῦμε τὰ δυσάρεστα τῶν παρόντων, ἀνακατεύοντας τοὺς μαργαρίτες μὲ τὸ βόρβορο. Γιατὶ αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὕβρη δική του καὶ ὄχι δοξολογία. Καὶ ἂν κανεὶς θελήσει νὰ παραβεῖ αὐτὴ τὴν ἐντολή, νὰ τοῦ κλείσουμε τὸ στόμα, νὰ τὸν διώξουμε ὡς ἐχθρὸ τῆς σωτηρίας μας, νὰ τὸν βγάλουμε ἔξω ἀπὸ τὶς αὐλὲς τῆς ἁγίας ἐκκλησίας.

Ἐνεργώντας λοιπὸν ἔτσι καὶ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματά μας εὔκολα θὰ τὰ ξεπλύνουμε, καὶ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο θὰ τὸν ἔχουμε ἀνάμεσά μας, νὰ ψάλλει μαζὶ μὲ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους καὶ νὰ ἀπονέμει στὸν καθένα τὰ στεφάνια τῆς εὐταξίας. Ἐπειδὴ εἶναι φιλάνθρωπος καὶ μεγαλόδωρος καὶ χαίρεται μὲ τὴ σωτηρία μας, γι' αὐτό, νοιώθοντας εὐχαρίστηση ἀπὸ τὰ δικά μας καλά, μᾶς ὑποχέθηκε καὶ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ συμμετοχὴ στὴν αἰώνια ζωή, καὶ προετοίμασε ὅλα τὰ ἀγαθά, θέλοντας νὰ μᾶς ἐγκαταστήσει σ' αὐτά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση στὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»· καὶ ὅτι οὐ δεῖ χρόνον, οὐδὲ στοιχεῖον ἓν παρατρέχειν τῶν θείων Γραφῶν.

α'. Χαίρω συντρέχοντας ὑμᾶς ὁρῶν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων λογίων, καὶ τεκμήριον μέγιστον τοῦτο ποιοῦμαι τῆς κατὰ Θεὸν ὑμῶν προκοπῆς. Ὥσπερ γὰρ τὸ πεινῆν σωματικῆς ἐστιν εὐεξίας σημεῖον, οὕτω τὸ λόγων ἐρᾷν πνευματικῶν ψυχικῆς ὑγιείας σημεῖόν ἐστι. Χαίρω μὲν οὖν διὰ τοῦτο, δέδοικα δὲ μήποτε τῆς ἐπιθυμίας ταύτης οὐδὲν ἄξιον δυνηθῶ παρασχεῖν. Οὕτω που καὶ μήτηρ ὀδυνᾶται φιλόστοργος, ὅταν ὑπομάζιον ἔχουσα παῖδα, τὰς τοῦ γάλακτος πηγὰς μὴ δύνηται ἀφθόνως παρασχεῖν αὐτῷ· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνδεῶς ἔχουσα τὸν μαστὸν ἐπιδίδωσιν, ὁ δὲ λαβὼν ἕλκει καὶ κατατείνει καὶ τῷ στόματι κατεψυγμένην θερμαίνων τὴν θήλην, πλείω τῆς οὔσης ἐκκαλεῖται τὴν τροφήν· ἡ δὲ μήτηρ ἀλγεῖ μὲν κατατεινομένων αὐτῆς τῶν μαζῶν, οὐκ ἀπωθεῖται δὲ τὸ παιδίον· μήτηρ γάρ ἐστι καὶ πάντα ἂν ἕλοιτο παθεῖν μᾶλλον, ἢ λυπῆσαι τὸ τεχθέν. Εἰ οὖν μητέρες περὶ τὰ ἔγγονα οὕτως εἰσὶ φιλόστοργοι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς περὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην οὕτω διακεῖσθαι χρή. Τῶν γὰρ τῆς φύσεως θερμότεραι αἱ τοῦ πνεύματος ὠδῖνές εἰσιν. Ὥστε, εἰ καὶ πολλῆς ἡμῖν πενίας ἡ τράπεζα γέμει, οὐδὲ οὕτως αὐτὴν ἀποκρύψομεν, ἀλλὰ πάντα εἰς μέσον τὰ παρ' ἡμῶν φέροντες καταθήσομεν ὑμῖν. Εἰ δὲ μικρὰ ταῦτα καὶ εὐτελῆ, ἀλλ' ὅμως παρέχομεν. Ἐπεὶ κἀκεῖνος, ὁ τὸ τάλαντον ἐμπιστευθείς, οὐχ ὅτι μὴ πέντε προσήνεγκε τάλαντα, διὰ τοῦτο ἐνεκαλεῖτο, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἓν κατέχωσεν, ὅπερ ἔλαβε, διὰ τοῦτο δίκην ἐδίδου. Τὸ γὰρ ζητούμενον παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώ-

---

1. Ἠσ. 6,1.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β΄

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ ΠΟΥ ΛΕΕΙ

«Καὶ συνέβηκε, κατὰ τὸ ἔτος ποὺ πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»[1], καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρατρέχουμε οὔτε τὸ χρόνο οὔτε κανένα στοιχεῖο τῶν θείων Γραφῶν.

1. Χαίρομαι ποὺ σᾶς βλέπω νὰ τρέχετε στὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων καὶ τὸ θεωρῶ αὐτὸ μεγάλη ἀπόδειξη τῆς προκοπῆς σας κατὰ Θεόν. Γιατί, ὅπως τὸ νὰ πεινάει κανεὶς εἶναι γνώρισμα σωματικῆς ὑγείας, ἔτσι καὶ τὸ νὰ ἐπιθυμεῖ λόγους πνευματικούς, εἶναι δεῖγμα ψυχικῆς ὑγείας. Χαίρομαι λοιπὸν γι' αὐτό, φοβᾶμαι ὅμως μήπως δὲν μπορέσω νὰ προσφέρω τίποτα ἀντάξιο αὐτῆς σας τῆς ἐπιθυμίας. Ἔτσι περίπου καὶ ἡ φιλόστοργη μητέρα ὑποφέρει ὅταν ἔχει παιδὶ ποὺ θηλάζει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει ἄφθονες τὶς πηγὲς τοῦ γάλακτός της· ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ὅταν εἶναι ἀνεπαρκὴς πάλι τοῦ δίνει τὸν μαστό της, καὶ ἐκεῖνο παίρνοντάς τον τὸν τραβάει καὶ τὸν τεντώνει καὶ μὲ τὸ στόμα του ζεσταίνει τὴν παγωμένη θηλή, ζητώντας νὰ βγάλει περισσότερη ἀπὸ τὴν τροφὴ ποὺ ὑπάρχει· καὶ ἡ μητέρα πονάει βέβαια καθὼς τεντώνονται οἱ μαστοί της, ἀλλὰ δὲν ἀπωθεῖ τὸ παιδί της, γιατὶ εἶναι μητέρα καὶ θὰ προτιμοῦσε νὰ πάθει τὰ πάντα, παρὰ νὰ προκαλέσει λύπη στὸ παιδί της. Ἐὰν λοιπὸν οἱ μητέρες εἶναι τόσο φιλόστοργες στὰ παιδιά τους, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ φερόμαστε ἐμεῖς ἔτσι πρὸς τὴν ἀγάπη σας. Γιατὶ ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ εἶναι πιὸ θερμοὶ οἱ πνευματικοί. Ὥστε, ἂν καὶ τὸ τραπέζι μου εἶναι πολὺ φτωχό, δὲν θὰ τὸ κρύψω, ἀλλά, φέρνοντάς τα ὅλα ἀνάμεσά σας, θὰ σᾶς τὰ παραθέσω. Ἂν καὶ εἶναι αὐτὰ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, ἀλλ' ὅμως σᾶς τὰ προσφέρω. Γιατὶ κι ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο εἶχε παραδοθεῖ τὸ τάλαντο, δὲν κατηγορήθηκε ἐπειδὴ δὲν πρόσφερε πέντε τάλαντα, ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ τὸ ἕνα ποὺ πῆρε τὸ παράχωσε, γι' αὐτὸ δικαζόταν. Γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ ζητεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους δὲν εἶναι τὸ νὰ καταθέ-

ποις, οὐκ ὀλίγα ἢ πολλὰ καταθεῖναι, ἀλλὰ μηδαμοῦ τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως ἐλάττω τὴν εἰσφορὰν ἐνεγκεῖν.

Ἠκούσατε πρώην, ὅτε πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην διαλεχθῆναι κατηξιώθημεν, τὸν ψαλμὸν ἐκεῖνον ἀναγινωσκόντων ἡμῶν, ὃς τὸν ἁμαρτωλὸν τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐκβάλλων, ἀγγέλοις καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν εὐφημεῖν παρεκελεύετο τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Βούλεσθε οὖν καὶ σήμερον αὐτοῦ τοῦ ἀγγελικοῦ μέλους ἀκούσωμεν, ἐγγύς που παραστάντες ἐκεῖ; Ἔμοιγε δοκεῖ. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι μιαροὶ χοροὺς ἱστάντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἐν σκότει βαθεῖ καὶ ἀωρὶ τῶν νυκτῶν πορνικὰ ᾄσματα καὶ κεκλασμένα ᾄδοντες μέλη, πᾶσαν ἀναπτεροῦσι τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσιν, ἡμεῖς τῶν ἐπουρανίων δήμων, τῶν ἄνω χορῶν τὸν βασιλέα τοῦδε τοῦ παντὸς ἀνυμνούντων οὐ συνδραμούμεθα, ὥστε ἀκοῦσαι τῆς θείας ἐκείνης καὶ μακαρίας φωνῆς; Καὶ τίς ἂν ἡμῖν γένοιτο συγγνώμη; Καὶ πῶς ἔστιν ἀκοῦσαι; φησίν. Εἰς αὐτὸν ἀνελθόντας τὸν οὐρανόν, εἰ καὶ μὴ τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι· εἰ καὶ μὴ τῇ παρουσίᾳ, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα γεῶδες ὂν καὶ βαρύ, κάτω πέφυκε μένειν, ἡ δὲ ψυχὴ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀπήλλακται καὶ τοῖς ὑψηλοτάτοις καὶ μετεωροτάτοις χωρίοις ῥᾳδίως ἐφίπταται· ὥστε, κἂν ἐς αὐτὰς θελήσῃ τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατιὰς ἐλθεῖν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι, τὸ κωλῦον οὐδέν· οὕτως αὐτῇ κοῦφα τὰ πτερὰ τῶν λογισμῶν δέδωκεν ὁ Θεός. Οὐ πτερὰ δὲ κοῦφα δέδωκε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοὺς ἐχαρίσατο πολλῷ τοῦ σώματος ὀξύτερον βλέποντας.

Ἡ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ὄψις, ἂν μὲν διὰ κενοῦ φέρηται τοῦ ἀέρος, μέχρι πολλοῦ τοῦ διαστήματος πρόεισιν, ἂν δὲ μικρῷ προσπέσῃ σώματι, καθάπερ ῥεῦμα φερόμενον ἀναχαιτισθέν, εἰς τοὐπίσω πάλιν ἀποστρέφεται, οἱ δὲ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί, κἂν τοίχους κἂν τείχη κἂν ὀρῶν μεγέθη κἂν αὐτὰ τῶν οὐρανῶν εὕρωσιν αὐτοῖς ἀπαντῶντα τὰ σώματα, πάντα παραδραμοῦνται ῥᾳδίως. Ἀλλ' ὅμως οὕτω καὶ ταχυτῆτος καὶ ὀξυωπίας ἔχουσα ἡ ψυχή, οὐκ ἔστιν αὐτάρκης πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων κατανόησιν αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ τοῦ χειραγωγήσαντος αὐτὴν δεῖται. Ποιήσωμεν οὖν ὅπερ οἱ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν ποιοῦσι. Τί δαὶ ἐκεῖνοι ποιοῦσι; Ζητήσαντες τὸν τὰ κλεῖθρα τῶν θυρῶν ἐγκεχειρισμένον, ἐκείνῳ προσέρχονται καὶ διαλέγονται καὶ ἱκετεύουσι, πολλάκις δὲ καὶ ἀργύριον καταβάλλουσιν, ὥστε δοῦναι αὐτοῖς τὴν χά-

σουν λίγα ἢ πολλά, ἀλλὰ σὲ καμμιὰ περίπτωση νὰ μὴ συνεισφέρουν λιγότερα ἀπὸ τὴ δυνατότητα ποὺ ἔχουν.

Ἀκούσατε προηγουμένως, ὅταν ἀξιώθηκα νὰ μιλήσω στὴν ἀγάπη σας, τὸν ψαλμὸ ἐκεῖνο ποὺ σᾶς διάβασα, ὁ ὁποῖος, βγάζοντας τὸν ἁμαρτωλὸ ἀπὸ τὶς ἱερὲς αὐλές, πρόσταζε τοὺς ἀγγέλους καὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις νὰ ἐπευφημοῦν τὸ Θεὸ τῶν ὅλων. Θέλετε λοιπὸν καὶ σήμερα νὰ ἀκούσουμε αὐτὴ τὴν ἀγγελικὴ μελωδία, ἀφοῦ σταθοῦμε κάπου ἐκεῖ κοντά; Ἐμένα μοῦ φαίνεται εὔλογο. Γιατί, ἐὰν ἄνθρωποι ἀχρεῖοι στήνουν χορωδίες στὴν ἀγορά, μέσα στὸ βαθὺ σκοτάδι καὶ σὲ ἀκατάλληλη ὥρα τῆς νύχτας, τραγουδώντας τραγούδια πορνικὰ καὶ μεθυσμένα καὶ ξεσηκώνουν τὴν πόλη μας καὶ ἐπανέρχονται πάλι στὸν ἑαυτό τους, ἐμεῖς δὲ θὰ ἀκολουθήσουμε τὰ ἐπουράνια πλήθη, τὶς οὐράνιες χορωδίες ποὺ ἀνυμνοῦν τὸ βασιλιὰ αὐτοῦ τοῦ σύμπαντος, γιὰ νὰ ἀκούσουμε ἐκείνη τὴ θεία καὶ μακάρια φωνή; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει γιὰ μᾶς; Καὶ πῶς, λέει, μποροῦμε νὰ τὴν ἀκούσουμε; Ἀνεβαίνοντας στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, ὄχι βέβαια μὲ τὸ σῶμα μας, ἀλλὰ μὲ τὴ σκέψη μας· ὄχι μὲ τὴν παρουσία μας, ἀλλὰ μὲ τὴ διάνοιά μας. Γιατὶ τὸ σῶμα, ὄντας γήϊνο καὶ βαρύ, εἶναι στὴ φύση του νὰ μένει κάτω, ἐνῶ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση αὐτὴ καὶ εὔκολα πετάει στοὺς πολὺ ψηλοὺς καὶ μετέωρους χώρους. Ὥστε, καὶ ἂν θελήσει νὰ μεταβεῖ στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, καὶ ν' ἀνεβεῖ στὸν οὐρανό, τίποτα δὲν τὴν ἐμποδίζει· τόσο ἐλαφρὰ τῆς ἔδωσε ὁ Θεὸς τὰ φτερὰ τοῦ λογισμοῦ. Ἀλλὰ δὲν τῆς ἔδωσε μόνο ἐλαφρὰ φτερά, ἀλλὰ τῆς χάρισε καὶ μάτια ποὺ βλέπουν πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ σώματος.

Πράγματι ἡ ὅραση τοῦ σώματος, ὅταν περνάει μέσα ἀπὸ κενὸ τοῦ ἀέρα, φτάνει σὲ μεγάλη ἀπόσταση, ἐὰν ὅμως πέσει ἐπάνω σὲ μικρὸ σῶμα, σὰν μικρὸ ρυάκι πού, καθὼς κυλάει, ἀναχαιτίζεται, ἐπιστρέφει πάλι πίσω· τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμα συναντήσουν τοίχους ἢ τείχη ἢ ὄγκους βουνῶν ἢ ἀκόμα κι αὐτὰ τὰ οὐράνια σώματα, ὅλα τὰ ξεπερνοῦν εὔκολα. Ἀλλ' ὅμως ἀκόμα καὶ μ' αὐτὴ τὴν ταχύτητα καὶ ὀξυδέρκεια ποὺ ἔχει ἡ ψυχή, δὲν εἶναι μόνη αὐτὴ αὐτάρκης στὸ νὰ κατανοήσει τὰ οὐράνια πράγματα, ἀλλὰ πρέπει κάποιος νὰ τὴν χειραγωγήσει. Ἂς κάνουμε λοιπὸν αὐτὸ ποὺ κάνουν ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ δοῦν τὶς βασιλικὲς αὐλές. Τί κάνουν λοιπὸν ἐκεῖνοι; Ἀφοῦ ἀναζητήσουν ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο ἔχουν παραδώσει τὰ κλειδιά, πηγαίνουν σ' ἐκεῖνον καὶ συζητοῦν καὶ παρακαλοῦν, καὶ πολλὲς φορὲς τοῦ δίνουν

ριν. Προσέλθωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τινι τῶν τὰς πύλας ἐπιτετραμμένων τὰς οὐρανίους καὶ διαλεχθῶμεν, ἱκετεύσωμεν, ἀντ' ἀργυρίου προαίρεσιν ἐπιδειξώμεθα καὶ διάθεσιν εἰλικρινῆ. Κἂν τοῦτον ἐκεῖνος λάβῃ τὸν μισθόν, τῆς χειρὸς ἡμῶν λαβόμενος, πανταχοῦ περιηγήσεται, οὐκ αὐτὰ δεικνὺς τὰ βασίλεια, ἀλλ' αὐτὸν καθήμενον τὸν βασιλέα, τῶν στρατευμάτων παρόντων καὶ τῶν ἀρχιστρατήγων παρεστώτων, τῶν μυριάδων τῶν ἀγγελικῶν, τῶν χιλιάδων τῶν ἀρχαγγελικῶν· πάντα ἡμῖν ἐπιδείξει μετ' ἀκριβείας, ὡς ἡμῖν ἰδεῖν δυνατόν. Τίς οὖν ἐστιν οὗτος; τίς ὁ τὸ μέρος τοῦτο ἐμπεπιστευμένος, καθ' ὃ βουλόμεθα νῦν εἰσελθεῖν; Ἠσαΐας, ὁ τῶν προφητῶν μεγαλοφωνότατος. Οὐκοῦν ἀνάγκη τούτῳ διαλεχθῆναι. Ἀλλ' ἕπεσθε κατεσταλμένῳ ρυθμῷ βαδίζοντες μετὰ ἡσυχίας πολλῆς. Μηδεὶς φροντίδας ἔχων βιωτικὰς εἰσίτω, μηδεὶς μετέωρος, μήτε ἐπτοημένος, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἔξω πρώτων θυρῶν ἀποθέμενοι, πάντες οὕτως εἰσίωμεν. Εἰς βασίλεια γὰρ εἰσερχόμεθα τῶν οὐρανῶν, ἀστραπτόντων ἐπιβαίνομεν χωρίων. Πολλῆς τὰ ἔνδον γέμει σιγῆς καὶ μυστηρίων ἀπορρήτων.

β'. Ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας· ἡ γὰρ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις τῶν οὐρανῶν ἐστιν ἄνοιξις. «Καὶ ἐγένετο», φησί, «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Εἶδες εὐγνώμονος οἰκέτου φιλοφροσύνην; Εὐθέως ἡμᾶς παρὰ τὸν θρόνον εἰσήγαγε τὸν βασιλικόν, οὐ μακρὰς πρότερον περιαγαγὼν εἰσόδους, ἀλλ' ὁμοῦ τε τὰς πύλας ἠνέωξε καὶ καταντικρὺ τὸν βασιλέα καθήμενον ἔδειξε. «Καὶ τὰ Σεραφείμ», φησίν, «εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τὸ πρόσωπον, καὶ ταῖς δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο, καὶ ἐκέκραγον ἕτερον πρὸς τὸν ἕτερον καὶ ἔλεγον· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ».

Ὄντως ἅγιος, ὅτι τοσούτων καὶ τηλικούτων μυστηρίων κατηξίωσε τὴν ἡμετέραν φύσιν, ὅτι τοιούτων ἡμᾶς ἐποίησεν ἀπορρήτων κοινωνούς. Φρίκη με καὶ τρόμος μεταξὺ ἔλαβε τῆς ᾠδῆς ταύτης. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐμὲ τὸν πήλινον καὶ τὸν ἀπὸ γῆς, ὅπου γε καὶ αὐτὰς τὰς ἄνω δυνάμεις διαπαντὸς μεγίστη ἔκπληξις κατέχει; Διὰ τοῦτο γοῦν ἀποστρέφουσι τὰς ὄψεις καὶ τὰς πτέρυγας ἀντὶ τείχους προβάλλονται, τὰς ἐκεῖ-

2. Ἠσ. 6,1.
3. Ἠσ. 6,2–3.

καὶ χρήματα, γιὰ νὰ τοὺς κάνει τὴ χάρη. Ἂς πᾶμε λοιπὸν κι ἐμεῖς σὲ κάποιον ἀπὸ ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἔχουν ἐμπιστευθεῖ οἱ οὐράνιες πύλες, καὶ ἂς μιλήσουμε, ἂς παρακαλέσουμε, καὶ ἀντὶ γιὰ χρήματα, ἂς ἐπιδείξουμε προαίρεση καὶ διάθεση εἰλικρινῆ. Καὶ ὅταν ἐκεῖνος πάρει αὐτὴ τὴν ἀμοιβή, θὰ μᾶς πιάσει ἀπὸ τὸ χέρι καὶ θὰ μᾶς γυρίσει παντοῦ, δείχνοντάς μας ὄχι μόνο τὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν βασιλιὰ νὰ κάθεται, ἐνῶ εἶναι παρόντα τὰ στρατεύματα, καὶ παρίστανται ἀρχιστράτηγοι, μυριάδες ἀγγέλων καὶ χιλιάδες ἀρχαγγέλων· θὰ μᾶς τὰ δείξει ὅλα μὲ λεπτομέρεια, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ δοῦμε. Ποιός λοιπὸν εἶναι αὐτός; ποιός εἶναι αὐτὸς στὸν ὁποῖο ἔχουν ἐμπιστευθεῖ τὸ μέρος αὐτὸ στὸ ὁποῖο θέλουμε τώρα νὰ μποῦμε; Εἶναι ὁ Ἠσαΐας, ὁ πιὸ μεγαλόφωνος ἀπὸ τοὺς προφῆτες. Λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσουμε μ' αὐτόν. Ἀλλὰ νὰ ἀκολουθεῖτε μὲ συγκρατημένο ρυθμὸ καὶ βαδίζοντας μὲ πολλὴ ἡσυχία. Νὰ μὴ μπεῖ κανένας ἔχοντας βιωτικὲς φροντίδες, κανένας ποὺ ἔχει ἀμφιβολίες, κανένας φοβισμένος, ἀλλὰ ἂς μποῦμε ὅλοι μέσα, ἀφοῦ ἀφήσουμε τὰ πάντα ἔξω ἀπὸ τὶς πρῶτες πύλες. Γιατὶ μπαίνουμε σὲ ἀνάκτορα τῶν οὐρανῶν, πατάμε σὲ χώρους ποὺ ἀστράφτουν. Τὸ ἐσωτερικό του εἶναι γεμάτο σιγὴ καὶ ἀπερίγραπτα μυστήρια.

2. Ἀλλὰ δῶστε ἰδιαίτερη προσοχή· γιατὶ ἡ ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν εἶναι ἄνοιγμα τῶν οὐρανῶν. «Καὶ συνέβηκε», λέει, «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται πάνω σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»[2]. Βλέπεις φιλοφροσύνη εὐγνώμονα δούλου; Μᾶς ὁδήγησε ἀμέσως στὸ βασιλικὸ θρόνο, χωρὶς νὰ μᾶς γυρίσει προηγουμένως σὲ μακροὺς διαδρόμους, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἄνοιξε τὶς πύλες καὶ μᾶς ἔδειξε ἀπέναντι τὸ βασιλιὰ νὰ κάθεται. «Καὶ τὰ Σεραφίμ», λέει, «στέκονταν γύρω ἀπὸ αὐτόν· καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶχε ἕξι φτερά· μὲ τὰ δύο κάλυπταν τὸ πρόσωπό τους, μὲ τὰ ἄλλα δύο τὰ πόδια τους καὶ μὲ τὰ δύο πετοῦσαν καὶ ἔλεγε ὁ ἕνας ἄγγελος πρὸς τὸν ἄλλο· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶναι ὁ Κύριος τῶν Δυνάμεων»[3].

Πραγματικὰ εἶναι ἅγιος, διότι ἔκανε ἄξια τὴ φύση μας τόσο πολλῶν καὶ μεγάλων μυστηρίων, διότι μᾶς ἀποκάλυψε τέτοια ἀπερίγραπτα πράγματα. Μὲ κυρίεψε φρίκη καὶ τρόμος ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὸν ὕμνο αὐτό. Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἐὰν σὲ μένα τὸν πήλινο, τὸν κατασκευασμένο ἀπὸ τὸ χῶμα συμβαίνει αὐτό, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀκόμα κι αὐτὲς τὶς οὐράνιες δυνάμεις τὶς διακατέχει διαρκῶς τόσο μεγάλη ἔκπληξη; Γι' αὐτὸ λοιπὸν στρέφουν τὰ πρόσωπά τους καὶ βάζουν μπροστά

θεν ἀκτῖνας μὴ φέρουσαι. Καίτοι, φησί, συγκατάβασις ἦν τὸ φαινόμενον. Πῶς οὖν οὐκ ἤνεγκαν; Ἐμοὶ ταῦτα λέγεις; Εἰπὲ τοῖς τὴν ἀπόρρητον καὶ μακαρίαν πολυπραγμονοῦσι φύσιν, τοῖς τὰ ἀτόλμητα τολμῶσι. Τὰ Σεραφεὶμ οὐδὲ συγκατάβασιν ἐτόλμησαν ἰδεῖν, ἄνθρωπος δὲ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ ἄνθρωπος εἰς νοῦν λαβεῖν ἐτόλμησεν, ὅτι τὴν φύσιν τὴν ἀκραιφνῆ, τὴν καὶ τοῖς Χερουβεὶμ ἀθεώρητον, δύναται μετ' ἀκριβείας ἰδεῖν καὶ σαφῶς; Φρίξον, οὐρανέ, ἔκστηθι, γῆ· μείζονα ταῦτα ἐκείνων τὰ τολμήματα. Ἃ μὲν γὰρ τότε ἠσέβουν ἐκεῖνοι, καὶ νῦν ἀσεβοῦσιν οὗτοι. Τὴν γὰρ κτίσιν προσκυνοῦσιν ὁμοίως· ὃ δὲ ἐπενόησαν οὗτοι νῦν, οὐδεὶς τῶν τότε ἀνθρώπων οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἀκοῦσαι ἐτόλμησε. Τί λέγεις; Συγκατάβασις ἦν τὸ φαινόμενον; Ναί, ἀλλὰ Θεοῦ συγκατάβασις. Εἰ γὰρ ὁ πολλὴν παρρησίαν ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν Δανιὴλ ἄγγελον συγκαταβάντα αὐτῷ ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἔπεσε καὶ πρηνὴς ἔκειτο, τῶν συνδέσμων τῆς ὄψεως αὐτοῦ λυθέντων ὑπὸ τῆς δόξης ἐκείνης, τί θαυμαστόν, εἰ τὰ Σεραφεὶμ ἐξεπλάγη, οὐκ ἐνεγκόντα τὴν δόξαν ἐκείνην ὁρᾶν; Οὐ γὰρ τοσοῦτον τοῦ Δανιὴλ πρὸς τὸν ἄγγελον τὸ μέσον, ὅσον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς δυνάμεις ἐκείνας. Ἀλλ' ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ πλεῖον τοῖς θαύμασι τούτοις ἐνδιατρίβοντες, εἰς θάμβος ἐμβάλωμεν ὑμῶν τὴν ψυχήν, φέρε ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τὸν λόγον ἐπιστρέψαντες, ταπεινοτέροις αὐτὴν ψυχαγωγήσωμεν διηγήμασι.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς». Ἄξιον πρῶτον ἐπιζητῆσαι, τίνος ἕνεκεν τὸν χρόνον ἡμῖν ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται· οὐ γὰρ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ τοῦτο ποιεῖ. Τὰ γὰρ τῶν προφητῶν στόματα τοῦ Θεοῦ ἐστι στόμα· τὸ δὲ τοιοῦτον στόμα οὐδὲν ἂν εἴποι παρέργως. Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς παρέργως ἀκούωμεν. Εἰ γὰρ οἱ τὰ μέταλλα ἀνορύττοντες οὐδὲ τὰ μικρὰ ψήγματα παρατρέχουσιν, ἀλλ' ὅταν χρυσίτιδος ἐπιλάβωνται φλεβός, τὰς ἶνας ἀκριβῶς περισκοποῦσι, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῶν Γραφῶν τοῦτο ποιεῖν ἡμᾶς χρή; Καίτοι γε ἐπὶ τῶν μετάλλων σφόδρα δυσθήρατος ἡ τῶν ζητουμένων ἐστὶν εὕρεσις. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὰ μέταλλα γῆ, καὶ τὸ χρυσίον οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ γῆ, καὶ ἡ κοινωνία τῆς φύσεως τῶν ζητουμένων κλέπτει τὰς ὄψεις, ἀλλ'

---

4. Δανιὴλ 10,9.

τους τὰ φτερὰ σὰν τεῖχος, ἐπειδὴ δὲν ἀντέχουν τὴ λάμψη ποὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ ἐκεῖ. Ἂν καί, λέει, τὸ ὅραμα ἦταν συγκατάβαση. Γιατί λοιπὸν δὲν τὸ ἄντεχαν; Σὲ μένα τὰ λὲς αὐτά; Πές τα σ' αὐτοὺς ποὺ περιεργάζονται τὴν ἀπερίγραπτη καὶ μακάρια φύση, σ' αὐτοὺς ποὺ ἀποτολμοῦν τὰ ἀτόλμητα. Τὰ Σεραφὶμ δὲν τόλμησαν οὔτε τὴ συγκατάβασή του νὰ δοῦν, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος τόλμησε νὰ πεῖ, ἢ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος τόλμησε νὰ σκεφθεῖ μὲ τὸ νοῦ του, ὅτι μπορεῖ νὰ δεῖ μὲ ἀκρίβεια καὶ καθαρὰ τὴν τέλεια φύση, ποὺ εἶναι ἀθέατη ἀκόμα καὶ στὰ Χερουβίμ; Φρίξε, οὐρανέ, μεῖνε ἐκστατική, γῆ· αὐτὰ τὰ τολμήματα εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Γιατὶ ἐκεῖνα τὰ ἀσεβήματα ποὺ ἔκαναν τότε ἐκεῖνοι, αὐτὰ καὶ τώρα κάνουν αὐτοί. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ ὅμοια μ' αὐτὸν προσκυνοῦσαν τὴν κτίση, αὐτὸ ὅμως ποὺ ἐπινόησαν αὐτοὶ τώρα, κανένας ἀπὸ τοὺς τότε ἀνθρώπους δὲν τόλμησε οὔτε νὰ πεῖ, οὔτε νὰ ἀκούσει. Τί λές; Ἦταν συγκατάβαση τὸ ὅραμα; Ναί, ἀλλὰ συγκατάβαση Θεοῦ. Γιατί, ἐὰν ὁ Δανιήλ, ποὺ εἶχε πολλὴ παρρησία στὸ Θεό, δὲν ἄντεξε νὰ δεῖ ἄγγελο ποὺ συγκατέβηκε σ' αὐτόν, ἀλλὰ ἔπεσε καὶ ἔμεινε μὲ τὸ πρόσωπο στὴ γῆ[4], διότι εἶχαν παραλύσει οἱ σύνδεσμοι τοῦ προσώπου του ἀπὸ τὴ λάμψη ἐκείνη, τί τὸ παράδοξο, ἐὰν ἔνοιωσαν ἔκπληξη τὰ Σεραφίμ, ἐπειδὴ δὲν ἄντεχαν νὰ βλέπουν τὴ λάμψη ἐκείνη; Γιατὶ δὲν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ διαφορὰ τοῦ Δανιὴλ πρὸς τὸν ἄγγελο, ὅση ἡ διαφορὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὶς δυνάμεις ἐκεῖνες. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ θαμπώσουμε καὶ μεῖς τὴν ψυχή σας, ἐπιμένοντας περισσότερο στὰ θαύματα αὐτά, ἂς ἐπαναφέρουμε τὸ λόγο μας στὴν ἀρχὴ τῆς διηγήσεως, καὶ ἂς ψυχαγωγήσουμε τὴ ψυχή σας μὲ ταπεινότηρες διηγήσεις.

«Καὶ συνέβηκε τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας». Ἀξίζει πρῶτα νὰ ἀναζητήσουμε γιὰ ποιό λόγο ὁ προφήτης σημειώνει τὸ χρόνο· καθόσον δὲν τὸ κάνει ἔτσι ἁπλὰ καὶ στὴν τύχη. Γιατὶ τὰ στόματα τῶν προφητῶν ἀποτελοῦν στόμα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ στόμα αὐτὸ δὲν λέει τίποτα τυχαῖα. Ἂς μὴ τὸ ἀκούσουμε λοιπὸν οὔτε καὶ ἐμεῖς σὰν πάρεργο. Γιατί, ἐὰν αὐτοί, ποὺ βγάζουν τὰ μέταλλα, δὲν προσπερνοῦν οὔτε τὰ μικρὰ ψήγματα, ἀλλὰ ὅταν βροῦν κάποια χρυσοφόρα φλέβα, ἐρευνοῦν μὲ προσοχὴ τὶς ἶνες της, πόσο μᾶλλον πρέπει νὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ ἐμεῖς στὶς θεῖες Γραφές; Ἂν καὶ στὴν περίπτωση τῶν μετάλλων εἶναι πολὺ πιὸ δύσκολη ἡ ἀνεύρεση αὐτῶν ποὺ ἀναζητοῦνται. Γιατί, ἐπειδὴ καὶ τὰ μέταλλα εἶναι χῶμα καὶ τὸ χρυσάφι δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ χῶμα, ἡ ὁμοιότητα τῆς φύσεως αὐτῶν ποὺ ἀναζητοῦνται συντελεῖ στὸ νὰ τὰ προσπεράσει τὸ μάτι. Ὅμως οὔτε καὶ γι'

ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν ἐπιδείκνυνται· καίτοι ὁρῶντες ἴσασι, τί μὲν ὄντως γῆ, τί δὲ ὄντως χρυσίον. Ἐπὶ δὲ τῆς Γραφῆς οὐκ ἔστιν οὕτως. Οὐ γὰρ μετὰ τῆς γῆς ἀναμεμιγμένον πρόκειται τὸ χρυσίον, ἀλλὰ καθαρὸν χρυσίον ἐστί. «Τὰ λόγια», γάρ, φησί, «Κυρίου ἁγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ». Οὐ γάρ ἐστι μέταλλα κατεργασίας δεόμενα αἱ Γραφαί, ἀλλὰ θησαυρὸν ἕτοιμον παρέχουσι τοῖς ζητοῦσι τὸν πλοῦτον τὸν ἐξ αὐτῶν. Ἀρκεῖ γὰρ παρακύψαι μόνον, καὶ πάσης ἐμπλησθέντας ὠφελείας ἀπελθεῖν· ἀρκεῖ μόνον ἀνοῖξαι, καὶ τῶν λίθων εὐθέως θεωρῆσαι τὰς μαρμαρυγάς.

Ταῦτα δέ μοι οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, οὐδὲ εἰκῇ ἐξέτεινα τὸν λόγον, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τινές εἰσιν ἄνθρωποι βάναυσοι, οἵ, ἐπειδὰν τὰς θείας μετὰ χεῖρας λάβωσι βίβλους, εἶτα ἀριθμὸν χρόνων ἢ κατάλογον εὕρωσι κείμενον ὀνομάτων, εὐθέως παρατρέχουσι καὶ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας λέγουσιν, 'ὀνόματα μόνον ἐστὶ καὶ οὐδὲν χρήσιμον ἔχει'. Τί λέγεις; Ὁ Θεὸς φθέγγεται καὶ σὺ τολμᾷς εἰπεῖν, οὐδὲν χρήσιμον τῶν εἰρημένων ἐστίν; Εἰ γὰρ ἐπιγραφὴν μόνον ἴδοις ψιλήν, οὐ στήσῃ μετὰ σπουδῆς, εἰπέ μοι, καὶ τὸν κείμενον ἀνερευνήσεις πλοῦτον; Καὶ τί λέγω χρόνους καὶ ὀνόματα καὶ ἐπιγραφάς; Μάθε ὅσον ἰσχύει καὶ στοιχείου προσθήκη ἑνὸς μόνου, καὶ παῦσαι ὁλοκλήρων καταφρονῶν ὀνομάτων. Ὁ πατριάρχης ἡμῶν Ἀβραὰμ (ἡμῖν γὰρ μᾶλλον, ἢ τοῖς Ἰουδαίοις προσῆκεν οὗτος) Ἀβρὰμ τὸ πρῶτον ἐκαλεῖτο, ὅπερ ἑρμηνευόμενόν ἐστι περάτης· μετὰ δὲ ταῦτα, Ἀβραὰμ μετονομασθείς, πατὴρ ἐγένετο πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἑνὸς προσθήκη στοιχείου τοσαύτην τῷ δικαίῳ τὴν ἀρχὴν ἐνεχείρισε. Καθάπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς τοῖς ἑαυτῶν ὑπάρχοις χρυσᾶς ὀρέγουσι δέλτους, σύμβολον τῆς ἀρχῆς, οὕτω καὶ Θεὸς τότε τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ σύμβολον τῆς τιμῆς δέδωκε τὸ στοιχεῖον.

γ΄. Ἀλλὰ περὶ μὲν ὀνομάτων ἐν ἑτέρῳ καιρῷ διηγήσομαι, ὅσον δὲ τῶν χρόνων τὸ κέρδος ἐστὶ γινωσκομένων καὶ ὅσον τὸ βλάβος ἀγνοουμένων, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Καὶ πρῶτόν γε ἀπὸ τῶν βιωτικῶν τοῦτο ἐπιδείξομαι πραγμάτων. Αἱ διαθῆκαι καὶ τὰ γραμματεῖα τὰ περὶ γάμων, τὰ περὶ ὀφλημάτων, τὰ περὶ τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐὰν μὴ τῆς ὑπατείας

---

5. Ψαλμ. 11,7.

6. Βλ. Γεν. 17,5· «οὐ κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἄβραμ, ἀλλ᾽ ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε».

7. Οἱ δέλτοι ἦταν μικροὶ πίνακες ἁπλοῖ, διπλοῖ ἢ καὶ τριπλοῖ, ἀλειμμένοι μὲ

αὐτὸ ἀπομακρύνονται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καταβάλλουν κάθε προσοχή, ἂν καὶ βλέποντας γνωρίζουν τί στὴν πραγματικότητα εἶναι χῶμα καὶ τί πραγματικὰ χρυσάφι. Στὴ Γραφὴ ὅμως δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀνακατεμένο μὲ τὸ χῶμα τὸ χρυσάφι, ἀλλὰ εἶναι καθαρὸ χρυσάφι· γιατὶ λέει, «τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι ἁγνά, ἀσήμι πυρακτωμένο, ποὺ καθαρίστηκε ἀπὸ τὸ χῶμα»[5]. Γιατὶ οἱ Γραφὲς δὲν εἶναι μέταλλα ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ κατεργασία, ἀλλὰ προσφέρουν θησαυρὸ ἕτοιμο σ' ἐκείνους ποὺ ἀναζητοῦν τὸν πλοῦτο ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτές. Γιατὶ φτάνει μόνο νὰ σκύψουμε καὶ ἀφοῦ χορτάσουμε ἀπὸ ὠφέλεια νὰ φύγουμε· ἀρκεῖ μόνο νὰ τὶς ἀνοίξουμε καὶ νὰ δοῦμε ἀμέσως τὶς ἀκτινοβολίες τῶν πολύτιμων λίθων.

Αὐτὰ δὲν τὰ εἶπα ἔτσι ἁπλά, οὔτε ἐμάκρυνα τυχαῖα τὸν λόγο, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὑπάρχουν μερικοὶ ἄνθρωποι ἀγροῖκοι, οἱ ὁποῖοι, ὅταν πάρουν στὰ χέρια τους τὶς βίβλους καὶ βροῦν ἀριθμοὺς χρονολογιῶν ἢ κατάλογο ὀνομάτων μέσα σ' αὐτές, ἀμέσως τὰ προσπερνοῦν καὶ λένε σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς κατηγοροῦν, 'Μόνο ὀνόματα ὑπάρχουν καὶ δὲν ἔχει τίποτα τὸ χρήσιμο'. Τί λές; Μιλάει ὁ Θεός, καὶ σὺ τολμᾶς νὰ λὲς ὅτι τίποτα ἀπὸ ὅσα λέγονται δὲν εἶναι χρήσιμο; Ἂν δηλαδὴ δεῖς μόνο μιὰ ἁπλῆ ἐπιγραφή, δὲν θὰ σταθεῖς μὲ ἐνδιαφέρον, πές μου, γιὰ νὰ ἐρευνήσεις τὸν πλοῦτο ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτήν; Ἀλλὰ γιατί μιλῶ γιὰ χρόνους καὶ ὀνόματα καὶ ἐπιγραφές; Μάθε πόσο ἀξίζει καὶ ἑνὸς μόνο στοιχείου ἡ προσθήκη, καὶ παῦσε νὰ περιφρονεῖς ὁλόκληρα ὀνόματα. Ὁ πατριάρχης μας Ἀβραὰμ (γιατὶ σὲ μᾶς ταίριαζε αὐτὸς περισσότερο, παρὰ τοὺς Ἰουδαίους), στὴν ἀρχὴ ὀνομαζόταν Ἄβραμ, ποὺ μεταφραζόμενο σημαίνει περάτης· στὴ συνέχεια μετονομάσθηκε σὲ Ἀβραὰμ καὶ ἔγινε πατέρας ὅλων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἡ προσθήκη ἑνὸς στοιχείου ἔδωσε τόση ἐξουσία στὸν δίκαιο[6]. Γιατί, ὅπως οἱ βασιλεῖς στοὺς ὑπάρχους τους δίνουν δέλτους[7], ὡς σύμβολο τῆς ἐξουσίας, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς τότε ἔδωσε τὸ στοιχεῖο σ' ἐκεῖνον τὸν δίκαιο, ὡς σύμβολο τῆς ἐκτίμησής του.

3. Ἀλλὰ γιὰ τὰ ὀνόματα θὰ σᾶς μιλήσω ἄλλοτε· εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ σᾶς πῶ πόσο εἶναι τὸ κέρδος τῶν χρόνων ὅταν τοὺς γνωρίζουμε, καὶ πόση ἡ ζημία ὅταν τοὺς ἀγνοοῦμε. Καὶ πρῶτα πρῶτα θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω μὲ τὰ κοσμικὰ πράγματα. Οἱ διαθῆκες καὶ τὰ ἔγγραφα τῶν γάμων καὶ τῶν ὀφειλῶν καὶ τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐὰν δὲν ἔχουν

κερί, πάνω στοὺς ὁποίους ἔγραφαν. Οἱ αὐτοκράτορικοὶ δέλτοι ἦταν μνημειώδεις καὶ εἶναι γνωστοὶ ὡς δίπτυχα ἢ τρίπτυχα.

τοὺς χρόνους ἄνωθεν ἔχῃ προγεγραμμένους, πάσης ἔρημα τῆς οἰκείας ἐστὶ δυνάμεως. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἐν ἐκείνοις τὸ ἰσχυρόν, τοῦτο τὰς ἀμφισβητήσεις ἀναιρεῖ, τοῦτο δικαστηρίων ἀπαλλάττει καὶ τοὺς ἐχθροὺς φίλους ποιεῖ. Διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα γράφοντες, ὥσπερ λύχνον ἐπὶ λυχνίας, οὕτως ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν γραμμάτων προτυποῦσι τὴν ὑπατείαν, ἵνα πᾶσι τοῖς κάτω φαίνῃ. Κἂν ταῦτα ἀνέλῃς, ἀνεῖλες τὸ φῶς, καὶ πάντα σκότους καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς. Διὰ τοῦτο πᾶσα δόσις καὶ λῆψις, κἂν πρὸς φίλους, κἂν πρὸς ἐχθρούς, κἂν πρὸς οἰκέτας, κἂν πρὸς ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους γίγνηται, ταύτης δεῖται τῆς ἀσφαλείας, καὶ πανταχοῦ καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτοὺς καὶ ἡμέρας κάτωθεν παραγράφομεν. Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τοσαύτη τοῦ πράγματος ἡ ἰσχύς, ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πολλῷ μείζων καὶ χρησιμωτέρα. Τὰς γὰρ προφητείας τοῦτο δείκνυσι προφητείας. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ποτέ ἐστι προφητεία, ἀλλ' ἢ τῶν μελλόντων πραγμάτων προαναφώνησις. Ὁ τοίνυν τοὺς καιροὺς ἀγνοῶν τῶν εἰρημένων πραγμάτων ἢ τῶν ἐκβάντων, πῶς δυνήσεται δεῖξαι τῷ φιλονεικοῦντι τὸ τῆς προφητείας ἀξίωμα; Ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ οἱ πρὸς Ἕλληνας ἀγῶνες καὶ νῖκαι, ὅταν πρεσβύτερα ἀποφαίνωμεν τὰ ἡμέτερα τῶν παρ' ἐκείνοις· ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀληθείας εἰσί· πρὸς Ἰουδαίους τοὺς ἀθλίους καὶ ταλαιπώρους, οἳ διὰ τὴν τῶν χρόνων ἄγνοιαν τὸ μέγιστον σφάλμα ἐσφάλησαν. Εἰ γὰρ ἤκουσαν τοῦ πατριάρχου λέγοντος, «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται», καὶ εἰ παρετήρησαν μετ' ἀκριβείας τοὺς τῆς παρουσίας καιρούς, οὐκ ἔμελλον, ἐκπεσόντες τοῦ Χριστοῦ, τῷ Ἀντιχρίστῳ περιπίπτειν· καθάπερ οὖν καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς τοῦτο αἰνιττόμενος εἶπεν, ὅτι «ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε». Εἶδες πόσον παράπτωμα ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων γέγονεν ἀγνοίας;

Μὴ τοίνυν ἀμελήσῃς ὠφελείας τοσαύτης. Καθάπερ γὰρ ὅροι καὶ στῆλαι ἐν τοῖς ἀγροῖς τὰς ἀρούρας οὐκ ἐῶσι συγχεῖσθαι, οὕτως οἱ χρόνοι καὶ οἱ καιροὶ τὰ πράγματα οὐκ ἐῶσιν ἀλλήλοις συμπίπτειν, ἀλλὰ διείργοντες ἀπ' ἀλλήλων αὐτὰ καὶ κατὰ τὴν προσήκουσαν ἕκαστα διατιθέντες τάξιν, πολλῆς ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς ταραχῆς. Ἄξιον τοίνυν εἰ-

8. Γεν. 49,10.
9. Ἰω. 5,43.

στὴν ἀρχὴ γραμμένα τὰ ἔτη τῆς ὑπατείας, δὲν ἔχουν καμμιὰ ἰσχύ. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι γιὰ ἐκεῖνα ἡ δύναμή τους, αὐτὸ ἀναιρεῖ τὶς ἀμφισβητήσεις, αὐτὸ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ δικαστήρια καὶ κάνει τοὺς ἐχθροὺς φίλους. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι ποὺ τὰ γράφουν, σὰν λυχνάρι πάνω στὸ λυχνοστάτη, σημειώνουν στὴν προμετωπίδα τῶν ἐγγράφων τὴν ὑπατεία, γιὰ νὰ φωτίζει σ' ὅλα τὰ κάτω ἀπ' αὐτήν. Καὶ ἂν καταργήσεις αὐτά, εἶναι σὰν νὰ καταργεῖς τὸ φῶς, ὁπότε γεμίζεις τὰ πάντα μὲ σκοτάδι καὶ μεγάλη ἀναταραχή. Γι' αὐτὸ κάθε δοσοληψία, εἴτε γίνεται μὲ φίλους, εἴτε μὲ ἐχθρούς, εἴτε μὲ ὑπηρέτες, εἴτε μὲ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους, χρειάζεται αὐτὴ τὴν ἐξασφάλιση, καὶ παντοῦ σημειώνουμε ἀπὸ κάτω τοὺς μῆνες καὶ τὰ ἔτη καὶ τὶς μέρες. Ἐὰν λοιπὸν στὰ κοσμικὰ πράγματα εἶναι τόση ἡ δύναμη τοῦ πράγματος αὐτοῦ, εἶναι πολὺ μεγαλύτερη καὶ χρησιμότερη στὰ πνευματικά. Γιατὶ αὐτὸ ἀποδεικνύει τὶς προφητεῖες, ὅτι εἶναι προφητεῖες. Ἡ προφητεία δηλαδὴ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ προαναγγελία πραγμάτων ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν. Ἐπομένως ἐκεῖνος ποὺ ἀγνοεῖ τοὺς χρόνους τῶν γεγονότων ποὺ ἔχουν λεχθεῖ ἢ ἔχουν συμβεῖ, πῶς θὰ μπορέσει νὰ ἀποδείξει, σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀμφιβάλλει, τὴν ἀξία τῆς προφητείας; Ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται καὶ οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ νίκες μας μὲ τοὺς ἐθνικούς, ὅταν ἰσχυριζόμαστε ὅτι τὰ δικά μας εἶναι παλιότερα ἀπὸ τὰ δικά τους· ἀπὸ ἐδῶ εἶναι καὶ οἱ ἀποδείξεις μας πρὸς τοὺς Ἰουδαίους γιὰ τὴν ἀλήθεια· πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ἄθλιους καὶ ταλαίπωρους, οἱ ὁποῖοι ἐξαιτίας τῆς ἄγνοιας τῶν χρόνων ἔκαναν τὸ μεγάλο σφάλμα. Γιατί, ἂν ἄκουαν τὸν πατριάρχη ποὺ λέει, «δὲ θὰ ἐκλείψει ἄρχοντας ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, οὔτε ἀρχηγὸς ἀπὸ τὴ γενιά του, μέχρι νὰ ἐκπληρωθοῦν αὐτὰ ποὺ πρόκειται νὰ γίνουν»[8], καὶ ἂν παρατηροῦσαν μὲ ἀκρίβεια τὰ χρόνια τῆς παρουσίας, δὲν θὰ εἶχαν ἐκπέσει ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ δὲν θὰ ἔπεφταν στὸν Ἀντίχριστο. Ὅπως βέβαια τοὺς τὸ εἶπε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μὲ ὑπαινιγμό, λέγοντας· «ἐγὼ ἦρθα ἐξ ὀνόματος τοῦ Πατέρα μου καὶ δὲν μὲ δεχθήκατε, ἐὰν ἔρθει ἄλλος στὸ ὄνομα τὸ δικό μου, ἐκεῖνον θὰ τὸν δεχθεῖτε»[9]. Εἶδες πόσο μεγάλο παράπτωμα προῆλθε ἀπὸ τὴν ἄγνοια τῶν χρόνων;

Μὴ ἀμελήσεις λοιπὸν αὐτὴν τὴν τόσο μεγάλη ὠφέλεια. Γιατί, ὅπως τὰ σύνορα καὶ οἱ στῆλες στοὺς ἀγροὺς δὲν ἀφήνουν τὰ χωράφια νὰ συγχέονται, ἔτσι καὶ οἱ χρόνοι καὶ οἱ καιροὶ δὲν ἀφήνουν τὰ γεγονότα νὰ συμπίπτουν μεταξύ τους, ἀλλὰ διαχωρίζοντάς τα μεταξύ τους καὶ τοποθετώντας τὸ καθένα στὴ σειρὰ ποὺ τοῦ ταιριάζει, μᾶς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ πολλὴ φασαρία. Ἀξίζει ἐπομένως νὰ σᾶς πῶ ποιός ἦταν

πεῖν πρὸς ὑμᾶς, τίς ἦν οὗτος ὁ Ὀζίας, καὶ πότε ἐβασίλευσε, καὶ τίνων ἐβασίλευσε, καὶ πόσος αὐτῷ γέγονεν ὁ τῆς ἀρχῆς χρόνος, καὶ πῶς τὸν βίον κατέλυσε· μᾶλλον δὲ ἄξιον σιγῆσαι λοιπόν. Ἀνάγκη γὰρ εἰς ἄπειρον πέλαγος ἱστοριῶν ἀφιέναι τὸν λόγον. Τοὺς δὲ τοιοῦτον μέλλοντας πορεύεσθαι πέλαγος, οὐ κεκμηκότων τῶν πλωτήρων, ἀλλ' ἀκμαζόντων ἅπτεσθαι χρὴ τῆς ὁδοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ λιμένες καὶ νῆσοι πανταχοῦ τῆς θαλάσσης εἰσὶ πεφυτευμέναι, ἵνα καὶ κυβερνήτης καὶ ναύτης διαναπαύηται, ὁ μὲν τὴν κώπην ἀποτιθέμενος, ὁ δὲ τῶν οἰάκων ἐξανιστάμενος· διὰ τοῦτο καὶ πανδοχεῖα καὶ καταγώγια πανταχοῦ τῶν ὁδῶν ἐπινενόηται, ἵνα καὶ ὑποζύγια καὶ ὁδοιπόροι τῶν πόνων λήγωσι. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας καιρὸς σιωπῆς ὥρισται, ἵνα μήτε ἑαυτοὺς κατατρίβωμεν τῷ πλήθει τῶν λεγομένων, μήτε ὑμᾶς ἀποκαίωμεν. Καὶ τούτους οἶδε τοὺς καιροὺς καὶ Σολομών, οὕτω λέγων· «καιρὸς τοῦ σιγῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ λαλῆσαι».

Γενέσθω οὖν ἡμῖν καιρὸς τοῦ σιγῆσαι, ἵνα γένηται καιρὸς τῷ διδασκάλῳ τοῦ λαλῆσαι. Τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα ἔοικεν οἴνῳ προσφάτως τῶν ὑποληνίων ἐξαντληθέντι, τὰ δὲ τούτου προσέοικεν οἴνῳ πεπαλαιωμένῳ καὶ γεγηρακότι, πολλὴν παρέχοντι καὶ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῖς δεομένοις· καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐκεῖνο γέγονε σήμερον· μετὰ τὸν ἐλάττονα γὰρ οἶνον ὁ βελτίων εἰσκομίζεται. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνον οὐκ ἄμπελος ἔτεκε τότε, ἀλλ' ἡ δύναμις ἐποίησε τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ τούτου τὸν λόγον οὐκ ἀνθρωπίνη προχέει διάνοια, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις. Ἐπεὶ οὖν δαψιλῆ καὶ πνευματικὰ τὰ νάματα, μετὰ σπουδῆς ὑποδεξώμεθα, μετ' ἀσφαλείας τηρήσωμεν, ἵνα, τούτοις ἀρδόμενοι διηνεκῶς, ὥριμον φέρωμεν τὸν καρπὸν τῷ ταῦτα χαρισαμένῳ Θεῷ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα καὶ τιμὴ σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

10. Ἐκκλ. 3,7.
11. Ἀγγεῖα πού ἦταν **κάτω ἀπὸ τὸν** ληνὸ (πατητήρι).

αὐτὸς ὁ Ὀζίας καὶ πότε ἐβασίλευε καὶ σὲ ποιοὺς ἐβασίλευε, καὶ πόσο χρόνο ἔμεινε στὴν ἐξουσία καὶ πῶς τελείωσε τὴ ζωή του. Θὰ ἦταν καλύτερο μᾶλλον νὰ σιωπήσω. Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁδηγήσω τὸ λόγο σὲ ἄπειρο πέλαγος ἱστοριῶν. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ πρόκειται νὰ διασχίσουν ἕνα τέτοιο πέλαγος, πρέπει νὰ ξεκινήσουν τὸ δρόμο ὄχι μὲ ἀποκαμωμένους ναῦτες, ἀλλὰ μὲ ἀκμαίους. Γι' αὐτὸ παντοῦ στὴ θάλασσα εἶναι ἐγκατασπαρμένα καὶ λιμάνια καὶ νησιά, γιὰ νὰ ἀναπαύεται καὶ ὁ κυβερνήτης καὶ ὁ ναύτης, ὁ ἕνας ἀφήνοντας τὸ κουπὶ καὶ ὁ ἄλλος ἐγειρόμενος ἀπὸ τὸ τιμόνι. Γι' αὐτὸ ἔχουν ἐπινοηθεῖ καὶ πανδοχεῖα καὶ καταλύματα παντοῦ στοὺς δρόμους, γιὰ νὰ ξεκουράζονται καὶ τὰ ὑποζύγια καὶ οἱ ὁδοιπόροι ἀπὸ τοὺς κόπους. Γι' αὐτὸ καὶ στὸ λόγο τῆς διδασκαλίας ὁρίστηκε καιρὸς σιωπῆς, ὥστε οὔτε τοὺς ἑαυτούς μας νὰ κουράζουμε λέγοντας πολλά, οὔτε καὶ σᾶς νὰ σᾶς καταπονοῦμε. Αὐτοὺς τοὺς καιροὺς τοὺς γνώριζε καὶ ὁ Σολομὼν ποὺ ἔλεγε· «ὑπάρχει καιρὸς ποὺ πρέπει νὰ σιωποῦμε καὶ καιρὸς ποὺ πρέπει νὰ μιλᾶμε»[10].

Ἂς ὑπάρξει λοιπὸν σὲ μᾶς καιρὸς σιωπῆς, γιὰ νὰ βρεῖ ὁ δάσκαλος καιρὸ νὰ μιλήσει. Γιατὶ τὰ δικά μας μοιάζουν μὲ κρασί, ποὺ πρόσφατα ἀντλήθηκε ἀπὸ τὰ ὑπολήνια[11], ἐνῶ τὰ δικά του (τοῦ δακάλου) μοιάζουν μὲ κρασὶ παλιὸ καὶ γηρασμένο, τὸ ὁποῖο προσφέρει πολλὴ ὠφέλεια καὶ δύναμη σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκη. Σήμερα λοιπὸν ἐφαρμόσθηκε ἐκεῖνο ποὺ λέει τὸ Εὐαγγέλιο, ὅτι μετὰ τὸ κατώτερο κρασὶ προσφέρεται τὸ καλύτερο. Καὶ ὅπως ἐκεῖνο τότε τὸ κρασὶ δὲν τὸ γέννησε ἀμπέλι, ἀλλὰ τὸ ἔκανε ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι καὶ τὸν λόγο αὐτοῦ τοῦ κρασιοῦ δὲν τὸν κερνάει ἀνθρώπινη διάνοια, ἀλλὰ ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ νάματα εἶναι ἄφθονα καὶ πνευματικά, ἂς τὰ δεχθοῦμε μὲ προθυμία, ἂς τὰ κρατήσουμε μὲ ἀσφάλεια, ὥστε, ποτιζόμενοι μὲ αὐτὰ παντοτινά, νὰ ἀποδώσουμε καρπὸ ὥριμο στὸ Θεὸ ποὺ μᾶς τὰ χάρισε, στὸν ὁποῖο πρέπει κάθε δόξα καὶ τιμή, μαζὶ μὲ τὸν μονογενῆ Υἱό του καὶ τὸ πανάγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΩΝ ΤΗΝ ΛΕΓΟΥΣΑΝ

«Ὑψώθη ἡ καρδία Ὀζίου»· καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ ὅτι χρὴ μὴ θαρρεῖν τὸν ἐνάρετον· καὶ ὅσον κακὸν ἡ ἀπόνοια.

α'. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας ἐβλάστησαν μάρτυρες, κατηξιώθημεν καὶ ἡμεῖς ἀνθρώπους ἰδεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ σφαττομένους, ἀνθρώπους αἷμα στάζοντας ἅγιον, τὴν Ἐκκλησίαν ἅπασαν ἄρδον, αἷμα στάζοντας, δαίμοσι μὲν φοβερόν, ἀγγέλοις δὲ ποθεινόν, ἡμῖν δὲ σωτήριον. Κατηξιώθημεν ἰδεῖν ἀνθρώπους ὑπὲρ εὐσεβείας πολεμοῦντας, νικῶντας, ἐστεφανωμένους. Οὐκ ἰδεῖν δὲ κατηξιώθημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν δέξασθαι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς τοὺς στεφανίτας ἔχομεν νῦν. Ἀλλὰ τὸν μὲν περὶ τῶν μαρτύρων λόγον ἀφήσομεν νῦν τῷ τῶν μαρτύρων ζηλωτῇ, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ, αὐτοὶ δὲ τὸ κατὰ τὸν Ὀζίαν πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν νῦν, παλαιὸν καταβάλλοντες χρέος, καὶ χρονίους ὠδῖνας ἀκροάσεως λύοντες. Ὠδίνει γὰρ ἕκαστος ὑμῶν, εὖ οἶδ' ὅτι, τῆς ἱστορίας ἀκοῦσαι ἐκείνης καὶ τὴν ὠδῖνα ταύτην ἡμεῖς παρετείναμεν, οὐ τὴν ὀδύνην ὑμῖν ἐπιτεῖναι βουλόμενοι, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐξῆσαι σπουδάζοντες, ὥστε ἡδίστην ὑμῖν φανῆναι τὴν ἡμετέραν ἑστίασιν. Οἱ μὲν γὰρ εὔποροι τῶν ἑστιατόρων, ἐὰν ἐμπεπλησμένους λάβωσι τοὺς δαιτυμόνας, δύναιτ' ἂν τῇ πολυτελείᾳ τῶν παρασκευασθέντων διεγεῖραι τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῖς, τὴν δὲ τῶν πενήτων τράπεζαν οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φαίνεσθαι λαμπράν, ὡς τὸ πεινῶντας ἀπαντῆσαι τοὺς μέλλοντας μετέχειν αὐτῆς.

Τίς οὖν ἐστιν Ὀζίας, καὶ τίνων ἀπόγονος, καὶ τίνων βασιλεύς, καὶ πόσον ἐβασίλευσε χρόνον, καὶ τί μὲν κατώρθωσε, τίς δὲ διήμαρτε, πῶς δὲ τὸν βίον κατέλυσεν; Ἅπαντα ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν νῦν, μᾶλλον δὲ ὅσα δυνατὸν εἰπεῖν, ὥστε μὴ τῷ πλήθει καταχῶσαι τὴν μνήμην ὑμῶν, ὃ γίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ λυχνιαίου πυρός. Ἂν μὲν γὰρ ἐκεῖ κατὰ μικρὸν ἐπιστάξῃς τῇ θρυαλλίδι τὸ ἔλαιον, ἱκανὴν ἔδωκας τῷ πυρὶ τὴν

1. Πρόκειται γιὰ χωρίο τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν Παραλειπομένων (26,16).

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ[1] ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΩΝ ΠΟΥ ΛΕΓΕΙ

«Ὑπερηφανεύθηκε ἡ καρδιὰ τοῦ Ὀζία». Ἐπίσης γιὰ τὴν ταπεινοφροσύνη, γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ μὴ παίρνει θάρρος ὁ ἐνάρετος, καὶ πόσο κακὸ εἶναι ὁ ἐγωϊσμός.

1. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, γιατὶ καὶ στὴ δική μας γενιὰ βλάστησαν μάρτυρες, ἀξιωθήκαμε κι ἐμεῖς νὰ δοῦμε ἀνθρώπους νὰ σφάζονται γιὰ τὸ Χριστό, ἀνθρώπους νὰ στάζουν αἷμα ἅγιο, ποὺ δροσίζει ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία, νὰ στάζουν αἷμα, τὸ ὁποῖο εἶναι γιὰ τοὺς δαίμονες φοβερό, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους περιπόθητο, καὶ γιὰ μᾶς σωτήριο. Ἀξιωθήκαμε νὰ δοῦμε ἀνθρώπους νὰ πολεμοῦν γιὰ τὴν εὐσέβεια, νὰ νικοῦν, νὰ εἶναι στεφανωμένοι. Καὶ δὲν ἀξιωθήκαμε μόνο νὰ δοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ δεχθοῦμε τὰ ἴδια τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν καὶ τώρα ἔχουμε μαζί μας τοὺς στεφανωμένους. Ἀλλὰ τὸν λόγο γιὰ τοὺς μάρτυρες ἂς τὸν ἀφήσουμε τώρα στὸν ζηλωτὴ τῶν μαρτύρων καὶ κοινὸ δάσκαλο, ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ στὴ συνέχεια τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ὀζία, ἐξοφλώντας παλιὸ χρέος μου καὶ τερματίζοντας χρόνια ἀγωνία. Γιατὶ γνωρίζω καλὰ ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς ἀγωνιᾶ πολὺ νὰ ἀκούσει ἐκείνη τὴν ἱστορία, καὶ τὴν ἀγωνία αὐτὴ τὴν παρέτεινα ἐγώ, ὄχιθέλοντας ν' αὐξήσω τὴ λύπη σας, ἀλλὰ ἐπιδιώκοντας νὰ αὐξήσω τὴν ἐπιθυμία σας, γιὰ νὰ σᾶς φανεῖ εὐχάριστο τὸ φαγητό μας. Γιατὶ οἱ πλούσιοι ἑστιάτορες, ἐὰν δεχθοῦν χορτάτους τοὺς προσκεκλημένους, μποροῦν μὲ τὴν πολυτέλεια αὐτῶν ποὺ ἑτοίμασαν νὰ διεγείρουν τὴν ὄρεξή τους, τὸ τραπέζι ὅμως τῶν φτωχῶν τίποτα δὲν τὸ κάνει νὰ φαίνεται τόσο πολὺ λαμπρό, ὅσο τὸ νὰ δεχθοῦν πεινασμένους αὐτοὺς ποὺ πρόκειται νὰ καθίσουν σ' αὐτό.

Ποιός λοιπὸν εἶναι ὁ Ὀζίας καὶ ἀπόγονος τίνων καὶ ποιῶν ἦταν βασιλιὰς καὶ πόσο χρόνο βασίλευσε καὶ τί ἔργα ἔκανε, σὲ τί ἔσφαλε καὶ πῶς τελείωσε τὴ ζωή του; Ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς τὰ πῶ τώρα, ἢ μᾶλλον ὅσα εἶναι δυνατὸ νὰ πῶ, γιὰ νὰ μὴ κατακλύσω μὲ τὰ πολλὰ τὴ μνήμη σας, πρᾶγμα ποὺ γίνεται καὶ μὲ τὴ φωτιὰ τοῦ λυχναριοῦ. Γιατί, ἂν ἐκεῖ στάξεις μὲ μικρὲς δόσεις τὸ λάδι στὴ φλόγα, δίνεις ἀρκετὴ τροφὴ στὴ

τροφήν, ἂν δὲ ἀθρόον καταχέῃς, καὶ τὴν οὖσαν φλόγα κατέσβεσας. Οὗτος τοίνυν ὁ Ὀζίας ἀπόγονος μὲν ἦν τοῦ Δαυΐδ, βασιλεὺς δὲ τῶν Ἰουδαίων· ἐβασίλευσε δὲ δύο καὶ πεντήκοντα ἔτη· καὶ τὰ πρῶτα εὐδόκιμος ὤν, ὕστερον εἰς ἁμαρτίαν κατέπεσε. Μείζονα γὰρ τῆς οἰκείας φρονήσας ἀξίας, ἐπεπήδησε τῇ τῆς ἱερωσύνης ἀρχῇ.

Τοσοῦτόν ἐστι ἀπόνοια κακόν· καὶ γὰρ ἑαυτόν τινα ἕκαστον ἀγνοεῖν ἀναπείθει καὶ μετὰ πολλοὺς πόνους ἅπαντα κενοῖ τῆς ἀρετῆς τὸν θησαυρόν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα κακὰ ῥᾳθυμούντων ἡμῶν περιγίνεσθαι πέφυκεν, αὕτη δὲ κατορθοῦσιν ἡμῖν ἐπιφύεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀπόνοιαν τίκτειν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν, ἐὰν μὴ προσέχωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς εἰδώς, ὅτι μετὰ τὰ κατορθώματα ἐπεισέρχεται τοῦτο τὸ πάθος ἡμῖν, τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν· «ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν». Ὅταν γὰρ μέλλῃ ἐπεισιέναι τὸ θηρίον ὑμῖν, τότε διὰ τῶν ῥημάτων τούτων, φησίν, ἀποκλείετε τὰς θύρας αὐτῷ. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὅταν πάντα ποιήσητε, ἀχρεῖοί ἐστε', ἀλλ' «ὑμεῖς λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοί ἐσμεν». Εἰπέ, μὴ φοβηθῇς, οὐκ ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς σῆς φέρω τὴν ψῆφον ἐγώ. Ἂν γὰρ σὺ σαυτὸν εἴπῃς ἀχρεῖον, ἐγώ σε ὡς χρήσιμον στεφανῶ. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἀνομίας σου, ἵνα δικαιωθῇς». Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων μετὰ τὴν κατηγορίαν καὶ ὁμολογίαν τῶν ἁμαρτημάτων θάνατος, ἐπὶ δὲ τοῦ θείου δικαστηρίου μετὰ τὴν κατηγορίαν στέφανος. Διὸ καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγε· «Μὴ δικαιοῦ σεαυτὸν ἐνώπιον Κυρίου».

Ἀλλ' οὐδενὸς τούτων ἤκουσεν ὁ Ὀζίας, ἀλλ' ἐπεισῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ θυμιᾶν ἐβούλετο, καὶ τοῦ ἱερέως κωλύοντος οὐκ ἠνείχετο. Τί οὖν ὁ Θεός; Ἐπαφῆκεν αὐτῷ λέπραν κατὰ τοῦ μετώπου, τὴν ἀναίσχυντον κολάζων ὄψιν, καὶ παιδεύων αὐτόν, ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ δικαστήριον καὶ οὐ πρὸς ἀνθρώπους ὁ πόλεμος ἦν. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ὀζίαν ταῦτα. Φέρε δὴ καὶ ἄνωθεν τὴν ἱστορίαν αὐτὴν ἐπέλθωμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς προλαβὼν ἐν βραχεῖ διηγησάμην ὑμῖν τὰ συμβεβηκότα πάντα, ἵν', ὅταν ἀκούητε τῆς Γραφῆς ταῦτα ἀπαγγελλούσης, παρακολουθῆτε μετὰ ἀκριβείας αὐτοῖς. Ἀλλὰ προσέχετε. «Καὶ ἐποίησε», φησίν, «Ὀζίας τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου». Μεγάλην αὐτοῦ διὰ τούτων ἐμαρ-

---

2. Λουκᾶ 17,10.
3. Ἡσ. 43,26.

φωτιά, ἂν ὅμως τὸ χύσεις μὲ μιᾶς, σβήνεις καὶ τὴ φλόγα ποὺ ὑπάρχει. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ὀζίας ἦταν ἀπόγονος τοῦ Δαβὶδ καὶ βασιλιὰς τῶν Ἰουδαίων· ἐβασίλευσε πενήντα δύο χρόνια, καὶ ἐνῶ στὰ πρῶτα χρόνια εἶχε καλὴ φήμη, ὕστερα ἔπεσε σὲ ἁμαρτία. Γιατί, πιστεύοντας ὅτι ἔχει μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ αὐτὴν ποὺ εἶχε, ἀνέλαβε καὶ ἐξουσία ἱερατική.

Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ὁ ἐγωϊσμός· γιατὶ μεταπείθει τὸν καθένα νὰ ἀγνοήσει τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ σκορπίσει ὅλο τὸ θησαυρὸ ποὺ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς κόπους ἀπέκτησε. Καὶ τὰ ἄλλα βέβαια ἐλαττώματα εἶναι φυσικὸ νὰ μᾶς κυριεύουν ὅταν εἴμαστε ράθυμοι, ἐνῶ αὐτὸς φυτρώνει ὅταν προκόβουμε. Γιατὶ τίποτα συνήθως δὲν γεννᾶ ἐγωϊσμὸ τόσο, ὅσο ἡ ἀγαθὴ συνείδηση, ἐὰν δὲν προσέχουμε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστός, γνωρίζοντας ὅτι μετὰ τὶς ἀρετὲς ἔρχεται στὸ νοῦ μας αὐτὸ τὸ πάθος, ἔλεγε στοὺς μαθητές· «ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, νὰ λέτε, Εἴμαστε δοῦλοι ἄχρηστοι»[2]. Ὅταν δηλαδὴ πρόκειται νὰ μπεῖ μέσα σας τὸ θηρίο, τότε μὲ τὰ λόγια αὐτά, λέει, νὰ τοῦ κλείνετε τὶς πόρτες. Καὶ δὲν εἶπε, 'ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, εἶστε ἄχρηστοι', ἀλλὰ «σεῖς νὰ λέτε, Εἴμαστε ἄχρηστοι». Πές, μὴ φοβηθεῖς, δὲν ἀποφασίζω ἐγὼ ἀπὸ τὴ δική σου κρίση. Γιατί, ἐὰν ἐσὺ πεῖς τὸν ἑαυτό σου ἄχρηστο, ἐγὼ σὲ στεφανώνω ὡς χρήσιμο. Ἔτσι καὶ ἀλλοῦ λέει· «νὰ λὲς ἐσὺ πρῶτος τὶς ἁμαρτίες σου, γιὰ νὰ δικαιωθεῖς»[3]. Στὰ κοσμικὰ δηλαδὴ δικαστήρια μετὰ τὴν κατηγορία καὶ τὴν ὁμολογία τῶν ἁμαρτημάτων ἀκολουθεῖ ὁ θάνατος, στὸ θεῖο δικαστήριο ὅμως μετὰ τὴν κατηγορία ἔρχεται τὸ στεφάνι. Γι' αὐτὸ κι ὁ Σολομὼν ἔλεγε· «νὰ μὴ δικαιώνεις τὸν ἑαυτό σου μπροστὰ στὸν Κύριο»[4].

Ὁ Ὀζίας ὅμως δὲν ἄκουε κανέναν ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ μπῆκε ὁρμητικὰ στὸ ναὸ καὶ ἤθελε νὰ θυμιάσει καὶ δὲν ἀνέχθηκε τὸν ἱερέα ποὺ τὸν ἐμπόδιζε. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ Θεός; Τοῦ ἔστειλε λέπρα στὸ μέτωπο, τιμωρώντας τὸ ἀδιάντροπο πρόσωπό του, καὶ διδάσκοντάς τον ὅτι τὸ δικαστήριο εἶναι θεῖο καὶ ὅτι ὁ πόλεμος δὲν στρεφόταν ἐναντίον ἀνθρώπου. Τὰ σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὸν Ὀζία εἶναι αὐτά. Ἐμπρὸς ὅμως νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἱστορία αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατὶ γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ πρόλαβα καὶ σᾶς διηγήθηκα ἐν συντομίᾳ ὅλα τὰ συμβάντα, ὥστε, ὅταν ἀκοῦτε τὴ Γραφὴ νὰ τὰ ἀπαγγέλλει, νὰ τὰ παρακολουθεῖτε μὲ προσοχή. Ἀλλὰ προσέχετε· «καὶ ἔκανε», λέει, «ὁ Ὀζίας τὸ ὀρθὸ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»[5]. Μὲ αὐτὸ βεβαιώνει τὴ μεγάλη ἀρετή του. Γιατὶ δὲν ἔκα-

4. Ἐκκλ. 7,5.
5. Β' Παραλ. 26,4.

τύρησεν ἀρετήν. Οὐ γὰρ τὸ εὐθὲς ἐποίει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον Κυρίου, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων, καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις πρὸ τῆς ἐλεημοσύνης σαλπίζοντες, οἱ ἐν ταῖς νηστείαις τὰ πρόσωπα ἀφανίζοντες, οἱ τὰς εὐχὰς ἐν ταῖς ἀμφόδοις ποιούμενοι, ὧν τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον, ὅταν τοὺς μὲν πόνους ὑπομένωσι, τῆς δὲ ἀμοιβῆς ἀποστερῶνται ἁπάσης;

β'. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; ἑτέρῳ μέλλεις εὐθύνας διδόναι τῶν πεπραγμένων, καὶ ἕτερον μάρτυρα καλεῖς τῶν γινομένων; ἕτερον ἔχεις δικαστήν, καὶ ἕτερον καθίζεις θεατήν; Οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἡνιόχους, οἳ τῆς πόλεως ἁπάσης ἄνω καθημένης ἐν ταῖς τῶν ἵππων ἁμίλλαις, ἅπαν τοῦ σταδίου παρατρέχοντες τὸ μέρος, ἐκεῖ φιλονεικοῦσι τὰ τῶν ἀντιπάλων ἅρματα καταστρέφειν, ἔνθα ἂν ἴδωσι τὸν βασιλέα καθήμενον, καὶ τοσούτων ὄψεων ἕνα νομίζουσιν ἀξιοπιστότερον ὀφθαλμόν; Σὺ δὲ αὐτὸν τὸν τῶν ἀγγέλων αὐτῶν βασιλέα τοῖς σοῖς δρόμοις ἀγωνοθετοῦντα ὁρῶν, ἐκεῖνον ἀφείς, ἐπὶ τὰς τῶν ὁμοδούλων καταφεύγεις ὄψεις; Διά τοι τοῦτο μετὰ τὰς μυρίας πάλας ἀστεφάνωτος ἀναχωρεῖς, μετὰ τοὺς πολλοὺς ἱδρῶτας χωρὶς βραβείων ἀπέρχῃ πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην; Ἀλλ' οὐκ Ὀζίας τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ἐνώπιον Κυρίου τὸ εὐθὲς ἐποίει.

Πῶς οὖν οὕτω μετὰ ἀκριβείας πολιτευόμενος ὑπεσκελίσθη καὶ κατέπεσε; Τοῦτο γὰρ κἀγὼ θαυμάζω καὶ διαπορῶ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν εἴη τοῦτο διαπορήσεως ἄξιον· ἄνθρωπος γὰρ ἦν, πρᾶγμα πρὸς ἁμαρτίαν εὐόλισθον καὶ πρὸς κακίαν ὀξύρροπον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ χαλεπόν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁδὸν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύειν ἐπετάγημεν ὑπὸ κρημνῶν ἑκατέρωθεν ἀπειλημμένην. Ὅταν οὖν καὶ προαιρέσεως εὐκολία καὶ ὁδοῦ δυσκολία συνέλθωσιν εἰς ταὐτόν, μὴ θαύμαζε λοιπὸν ὑπὲρ τῶν παραπτωμάτων. Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τὴν σχοῖνον τὴν κάτωθεν ἄνω τεταμένην ἀναβαίνειν καὶ καταβαίνειν μελετῶντες, ἂν μικρὸν παραβλέψωσι, παρατραπέντες κατενεχθήσονται εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ ἀπολοῦνται, οὕτω καὶ οἱ τὴν ὁδὸν ταύτην ὁδεύοντες, ἂν μικρὸν ῥαθυμήσωσι, κατακρημνίζονται. Καὶ γὰρ ἐκείνης τῆς σχοίνου ἡ ὁδὸς αὕτη καὶ στενοτέρα καὶ ὄρθιος καὶ προσάντης μᾶλλόν ἐστι καὶ ὑψηλοτέρα πολλῷ· πρὸς γὰρ αὐτὸν ἄνω τελευτᾷ τὸν οὐρανόν, καὶ τότε ἡμῖν σφαλερώτερα ἔσται τὰ διαβήματα, ὅταν ἄνω καὶ πρὸς αὐτῇ γενώμεθα τῇ κορυφῇ· τοῖς γὰρ ἐφ' ὕψους ἑστῶσι πολὺς ὁ τρόμος, καὶ μία μόνον ἀσφάλεια λείπεται, τὸ μὴ κατακύψαι κάτω, μηδὲ εἰς γῆν ἰδεῖν.

---

6. Ματθ. 6,5–18. 7. Ματθ. 7,14.

8. Ὁ ἡμικυκλικὸς χῶρος μπροστὰ στὴ σκηνὴ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, ὅπου χό-

νε μόνο τὸ σωστό, ἀλλὰ καὶ μπροστὰ στὸν Κύριο, ὄχι γιὰ ἐπίδειξη στοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πρὶν κάνουν ἐλεημοσύνη τὸ διασάλπιζαν στοὺς Ἰουδαίους, ἐκεῖνοι ποὺ παραμόρφωναν τὰ πρόσωπά τους στὶς νηστεῖες, ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαναν τὶς προσευχές τους στὶς παρόδους[6], ἀπὸ τοὺς ὁποίους τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἄθλιο, ὅταν τοὺς κόπους βέβαια τοὺς ὑφίστανται, ἀλλὰ στεροῦνται κάθε ἀμοιβή;

2. Τί κάνεις, ἄνθρωπε; Σὲ ἄλλον θέλεις νὰ ἀποδώσεις εὐθύνες γιὰ ὅσα ἔγιναν καὶ ἄλλον καλεῖς μάρτυρα αὐτῶν ποὺ ἔγιναν; Ἄλλον ἔχεις δικαστὴ καὶ ἄλλον καθίζεις ἀκροατή; Δὲν βλέπεις τοὺς ἡνιόχους, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ ὁλόκληρη ἡ πόλη κάθεται ἐπάνω κατὰ τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνες, προσπερνώντας ὅλο τὸ χῶρο τοῦ σταδίου, ἐπιδιώκουν νὰ καταστρέφουν τὰ ἅρματα τῶν ἀντιπάλων τους ἐκεῖ ὅπου θὰ δοῦν νὰ κάθεται ὁ βασιλιὰς καὶ ἀνάμεσα σὲ τόσα βλέμματα ἕνα θεωροῦν ἀξιόπιστο μάτι; Ἐνῶ ἐσύ, βλέποντας τὸ βασιλιὰ τῶν ἀγγέλων νὰ διευθύνει τοὺς δικούς σου ἀγῶνες δρόμου, ἀφήνοντας ἐκεῖνον, καταφεύγεις στὰ μάτια τῶν συνδούλων σου; Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μετὰ ἀπὸ τοὺς μύριους ἀγῶνες πάλης ἀναχωρεῖς ἀστεφάνωτος, μετὰ ἀπὸ τόσο ἱδρώτα φεύγεις πρὸς τὸν ἀγωνοθέτη χωρὶς βραβεῖα. Ὁ Ὀζίας ὅμως δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ ἔκανε τὸ σωστὸ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.

Πῶς λοιπὸν ἀφοῦ ζοῦσε μὲ τόση προσοχὴ ὑποσκελίθηκε καὶ ἔπεσε; Καὶ ἐγὼ αὐτὸ θαυμάζω καὶ ἀπορῶ, ἢ μᾶλλον αὐτὸ δὲν εἶναι ἄξιο ἀπορίας· γιατὶ ἦταν ἄνθρωπος, πρᾶγμα ὀλισθηρὸ στὴν ἁμαρτία καὶ μὲ ἰσχυρὴ ροπὴ στὸ κακό. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ δύσκολο, ἀλλὰ ὅτι ἔχουμε πάρει ἐντολὴ νὰ βαδίζουμε τὸν στενὸ καὶ ἀνηφορικὸ δρόμο, ὁ ὁποῖος περικλείεται ἀπὸ τὶς δύο πλευρές του μὲ γκρεμούς[7]. Ὅταν λοιπὸν ἡ εὐκολία τῆς προαιρέσεως καὶ ἡ δυσκολία τοῦ δρόμου συμπέσουν στὸ ἴδιο σημεῖο, τότε μὴν ἀπορεῖς γιὰ τὰ παραπτώματα. Γιατί, ὅπως στὰ θέατρα ἐκεῖνοι ποὺ βλέπουν τὸ σχοινὶ ἀπὸ κάτω νὰ ἀνεβαίνει ἐπάνω τεντωμένο καὶ νὰ κατεβαίνει, ἂν γιὰ λίγο τὸ παραβλέψουν, θὰ ἐκτραποῦν καὶ θὰ πέσουν στὴν ὀρχήστρα[8] καὶ θὰ σκοτωθοῦν, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ βαδίζουν τὸ δρόμο αὐτό, ἐὰν γιὰ λίγο δείξουν ραθυμία, γκρεμίζονται. Γιατὶ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ σχοινὶ ὁ δρόμος αὐτὸς εἶναι πιὸ στενὸς καὶ ἀνηφορικὸς καὶ ἀπόκρημνος καὶ πολὺ πιὸ ψηλός· γιατὶ καταλήγει ἐπάνω στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, καὶ τότε μόνο εἶναι τὰ βήματά μας ἀφαλῆ, ὅταν φτάσουμε ἐπάνω στὴν ἴδια τὴν κορυφή. Γιατὶ σ' ἐκείνους ποὺ στέκονται ψηλὰ εἶναι πολὺς ὁ τρόμος καὶ μιὰ μόνο ἀσφάλεια τοὺς

ρευε ὁ χορός.

Καὶ γὰρ χαλεπὸς ἐντεῦθεν ὁ σκοτόδινος γίνεται. Διά τοι τοῦτο συνεχῶς ἡμῖν ὁ Προφήτης ἐπιβοᾷ λέγων, «εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς», ρᾳθυμοῦσαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἀναστέλλων καὶ μέλλουσαν καταπίπτειν ἀνέχων καὶ διακρατῶν. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ οὐ πολλῆς δεόμεθα τῆς παρακλήσεως. Τί δήποτε; Ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, κἂν ἁπάντων νωθέστατος ᾖ, μέλλων ἅπτεσθαι πράγματος, πολλὴν ἐν τοῖς προοιμίοις ἐπιδείκνυται τὴν σπουδὴν καὶ τῆς προθυμίας ἀκμαζούσης καὶ τῆς δυνάμεως νεαρᾶς οὔσης ἔτι, ρᾳδίως πρὸς τὸ προκείμενον ἐπιβαίνει· ὅταν δὲ τὸ πλέον τῆς ὁδοῦ προέλθωμεν καὶ μαρανθῇ τὰ τῆς προθυμίας ἡμῖν, τὰ δὲ τῆς δυνάμεως ἡμῶν λήξῃ, μέλλωμεν δὲ καταπίπτειν, τότε ἡμῖν ὁ προφήτης εὐκαίρως παρίσταται, καθάπερ βακτηρίαν τινὰ τὸ ἐπίφθεγμα τοῦτο ὀρέγων καὶ λέγων, «εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς».

Καὶ γὰρ ὁ διάβολος τότε σφοδρότερον πνεῖ. Καὶ καθάπερ οἱ τὴν θάλατταν πλέοντες πειραταί, οὐχ ὅταν ἴδωσι ἐξιόντα τοῦ λιμένος τὰ πλοῖα, τότε ἐπιτίθενται (τί γὰρ αὐτοῖς ὄφελος κενὸν καταδῦσαι τὸ σκάφος;), ἀλλ' ὅταν ἐπανίῃ πλήρη τὸν φόρτον ἔχοντα, τότε πᾶσαν κινοῦσι μηχανήν, οὕτω καὶ ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, ὅταν ἴδῃ πολλὰ συναγηοχότας, νηστείαν, εὐχάς, ἐλεημοσύνην, σωφροσύνην, τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετήν, ὅταν ἴδῃ γέμον ἡμῶν τὸ πλοῖον τῶν πολυτελῶν τῆς εὐσεβείας λίθων, τότε προσβάλλει, πάντοθεν διορύττων τὸν θησαυρόν, ὥστε παρ' αὐτὰ τοῦ λιμένος τὰ στόματα καταδῦσαι τὸ σκάφος καὶ γυμνοὺς παραπέμψαι πρὸς ἐκεῖνον τὸν λιμένα λοιπόν. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης παραινεῖ πᾶσι λέγων, «εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς». Καὶ γὰρ μετὰ τὴν τοιαύτην πτῶσιν δυσανάκλητος πάλιν ἡ ἀνάστασις. «Ὁ γὰρ ἐλθὼν εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ». Καὶ τῷ μὲν ἐν ἀρχῇ πεσόντι συγγινώσκομεν ἅπαντες διὰ τὴν ἀπειρίαν, τὸν δὲ μετὰ πολλοὺς τοὺς δρόμους ὑποσκελισθέντα οὐκ ἄν τις ρᾳδίως ἀξιώσειε συγγνώμης ἢ ἀπολογίας· ρᾳθυμίας γὰρ τότε τὸ πτῶμα εἶναι δοκεῖ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλοὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι τοῖς τῶν τοιούτων πτώμασίν εἰσιν, ὥστε καὶ ταύτῃ πάλιν ἀσύγγνωστον τὸ ἁμάρτημα γίνεται.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀκούωμεν τοῦ Προφήτου, καὶ εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρωμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐβόα λέγων· «ἐὰν γένηταί

9. Ψαλμ. 56,1.
10. Παρμ. 18,3.

ἀπομένει, νὰ μὴ σκύψουν κάτω καὶ νὰ μὴ κοιτάξουν στὴ γῆ. Γιατὶ ἀπὸ ἐδῶ προκαλεῖται φοβερὴ σκοτοδίνη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ προφήτης μᾶς φωνάζει λέγοντας, «στὸ τέλος νὰ μὴ καταστραφεῖς»[9], διεγείροντας τὴν ψυχή μας ὅταν ραθυμεῖ καὶ συγκρατώντας καὶ στηρίζοντάς την ὅταν πρόκειται νὰ πέσει. Γιατὶ στὴν ἀρχὴ βέβαια δὲν χρειαζόμαστε πολλὴ ἐνίσχυση. Γιατί ὅμως; Ἐπειδὴ κάθε ἄνθρωπος, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ὁ πιὸ νωθρὸς ἀπ' ὅλους, ὅταν ἀρχίζει κάποιο πρᾶγμα, δείχνει στὴν ἀρχὴ πολὺ ἐνδιαφέρον, καὶ ἐπειδὴ ἡ προθυμία του εἶναι ἔντονη καὶ ἡ δύναμή του ἀκόμα νεανική, προχωρεῖ εὔκολα πρὸς τὸ σκοπό του. Ὅταν ὅμως διανύσουμε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ δρόμου καὶ μαραθεῖ ἡ προθυμία μας καὶ ἐξαντληθεῖ ἡ δύναμή μας καὶ κοντεύουμε νὰ πέσουμε, τότε στὴν κατάλληλη ὥρα ἐμφανίζεται ὁ προφήτης σὲ μᾶς προτείνοντάς μας σὰν ραβδὶ αὐτὸ τὸ χωρίο καὶ μᾶς λέει· «μὴ καταστραφεῖς στὸ τέλος».

Πράγματι τότε ὁ διάβολος ἐπιτίθεται πιὸ ὁρμητικά. Καὶ ὅπως οἱ πειρατὲς ποὺ διαπλέουν τὴ θάλασσα δὲν ἐπιτίθενται στὰ πλοῖα ὅταν τὰ βλέπουν νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ λιμάνι (ποιό τὸ ὄφελός τους νὰ βουλιάξουν τὸ σκάφος ἄδειο;), ἀλλ' ὅταν ἐπιστρέφουν κι ἔχουν πλήρη τὰ φορτία τους, τότε ἐφαρμόζουν κάθε τέχνασμα, ἔτσι καὶ ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμονας, ὅταν μᾶς δεῖ νὰ ἔχουμε συγκεντρώσει πολλά, νηστεία, προσευχές, ἐλεημοσύνη, σωφροσύνη, ὅλες τὶς ἄλλες ἀρετές, ὅταν δεῖ τὸ πλοῖο μας γεμάτο μὲ τὰ πολύτιμα πετράδια τῆς εὐσέβειας, τότε τὸ προσβάλλει, σκάβοντας ἀπὸ παντοῦ τὸ θησαυρό, ὥστε νὰ βουλιάξει τὸ σκάφος κοντὰ στὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ καὶ νὰ μᾶς στείλει ἀπογυμνωμένους σ' ἐκεῖνο τὸ λιμάνι. Γι' αὐτὸ ὁ προφήτης προτρέπει ὅλους λέγοντας· «μὴ καταστραφεῖς στὸ τέλος». Μετὰ δηλαδὴ ἀπὸ αὐτὴ τὴν πτώση εἶναι δύσκολο νὰ ξανασηκωθοῦμε. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ φτάνει στὸ βάθος τῶν κακῶν, περιφρονεῖ τὰ πάντα»[10]. Καὶ ἐκεῖνον βέβαια ποὺ πέφτει στὴν ἀρχὴ τὸν συγχωροῦμε ὅλοι ἐξαιτίας τῆς ἀπειρίας του, ἐνῶ ἐκεῖνον ποὺ πέφτει ὕστερα ἀπὸ πολὺ δρόμο, κανένας δὲ θὰ εἶχε εὔκολα ἀξίωση συγγνώμης ἢ δικαιολογίας· γιατὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ πτώση φαίνεται ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα ραθυμίας. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ κακό, ἀλλὰ ὅτι εἶναι καὶ πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ σκανδαλίζονται ἀπὸ τὸ πέσιμο αὐτῶν, ὥστε καὶ ἔτσι νὰ γίνεται ἀσυγχώρητο τὸ ἁμάρτημά τους.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἂς ἀκοῦμε τὸν προφήτη γιὰ νὰ μὴ καταστραφοῦμε στὸ τέλος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ φώναζε λέγοντας·

τις δίκαιος, εἶτα μεταπεσὼν ἁμάρτη, οὐ μὴ μνησθῶσιν αὐτῷ αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται». Καὶ γὰρ καὶ οὗτος δέδοικεν ὑπὲρ τοῦ τέλους. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων δείκνυσι πολλὴν τοῦ πράγματος τὴν ἰσχὺν οὖσαν. «Ἂν γὰρ γένηταί τις ἁμαρτωλός», φησίν, «εἶτα μεταβαλόμενος γένηται δίκαιος, οὐ μὴ μνησθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ ζήσεται». Ὁρᾷς καὶ ἐνταῦθα πολλὴν τοῦ τέλους αὐτὸν ποιούμενον πρόνοιαν. Ἵνα γὰρ μήτε ὁ δίκαιος τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ θαρρῶν, εἰς ῥαθυμίαν ἀποκλίνας ἀπόληται, φοβεῖ διὰ τοῦ τέλους αὐτόν· μήτε ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπογνοὺς ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι, μένῃ διαπαντὸς ἐν τῷ πτώματι, ἀνίστησι διὰ τοῦ τέλους αὐτόν. Ἥμαρτες πολλά, φησίν, ἀλλὰ μὴ ἀπελπίσῃς· ἔστι γὰρ ἐπάνοδος, ἐὰν ἐναντίον τῆς ἀρχῆς δείξῃς τὸ τέλος. Πάλιν πρὸς τὸν δίκαιον, κατώρθωσας πολλά, φησίν, ἀλλὰ μὴ θαρσήσῃς· συμβαίνει γὰρ καὶ πεσεῖν, ἂν μὴ διὰ τέλος τὴν ἴσην ἔχῃς σπουδήν. Εἶδες πῶς τοῦ μὲν τὴν ῥαθυμίαν, τοῦ δὲ τὴν ἀπόγνωσιν ἀνεῖλεν;

γ'. Οὐδενὸς τούτων ἤκουσεν Ὀζίας· διὸ καὶ θαρσήσας κατέπεσε πτῶμα χαλεπὸν καὶ ἀνίατον. Οὐδὲ γὰρ πᾶν πτῶμα ἴσον ἡμῖν ἐργάζεται τὸ τραῦμα, ἀλλὰ τῶν ἁμαρτιῶν τὰ μὲν ὑπὸ κατάγνωσιν κεῖται μόνον, τὰ δὲ χαλεπωτάτην δέχεται τιμωρίαν. Τοῖς γοῦν οὐκ ἀναμένουσι τοὺς ἀδελφοὺς ἐν τοῖς κοινοῖς δείπνοις ὁ Παῦλος ἐπιτιμῶν, οὕτως ἔλεγε· «τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ». Ὁρᾷς μέχρι καταγνώσεως ἱστάμενον τὸ ἁμάρτημα καὶ ψόγον ἔχον τὸ ἐπιτίμιον. Ἀλλ' οὐχ ὅταν περὶ πορνείας διαλέγηται οὕτω ποιεῖ. Ἀλλὰ πῶς; «Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθερεῖ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός». Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἔστι ψόγος, οὐδὲ κατάγνωσις, ἀλλ' ἡ χαλεπωτάτη τιμωρία. Οἶδε καὶ ὁ Σολομὼν ἁμαρτημάτων διαφοράς· τὴν γοῦν κλοπὴν τῇ μοιχείᾳ συγκρίνων, οὑτωσί πώς φησιν· «οὐ θαυμαστόν, ἐὰν ἁλῷ τις κλέπτων· κλέπτει γάρ, ἵνα ἐμπλήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ πεινῶσαν· ὁ δὲ μοιχὸς δι' ἔνδειαν φρενῶν ἀπώλειαν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ περιποιεῖται». Ἁμάρτημα καὶ τοῦτο κἀκεῖνο, φησίν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ δὲ μεῖζον· ὁ μὲν γὰρ ἔχει τὴν ἀπὸ τῆς πενίας πρόφασιν, οὗτος δὲ πάσης ἀπολογίας ἐστέρηται. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἔχει, φησί, τὴν ἀπὸ τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας ἀνάγκην. Ἀλλ' οὐκ ἀφίησιν ἡ

11. Ἰεζ. 3,20. 12. Ἰεζ. 18,21.
13. Α' Κορ. 11,17

«ἐὰν κάποιος γίνει δίκαιος καὶ ἔπειτα πέσει καὶ ἁμαρτήσει, δὲν θὰ ὑπολογισθοῦν οἱ καλές του πράξεις, ἀλλὰ θὰ πεθάνει μέσα στὴν ἁμαρτία του»[11]. Γιατὶ κι αὐτὸς φοβόταν γιὰ τὸ τέλος. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα δείχνει ὅτι ἡ δύναμη τοῦ πράγματος αὐτοῦ εἶναι μεγάλη. Γιατὶ λέει, «ἂν κάποιος γίνει ἁμαρτωλὸς καὶ ἔπειτα ἀλλάζοντας γίνει δίκαιος, δὲ θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψη οἱ ἁμαρτίες του· θὰ ζήσει δικαιωμένος»[12]. Βλέπεις ὅτι καὶ ἐδῶ δείχνει μεγάλο ἐνδιαφέρον αὐτὸς γιὰ τὸ τέλος. Γιὰ νὰ μὴ ἐπαναπαύεται ὁ δίκαιος στὴ δικαιοσύνη του καὶ πέφτοντας στὴ ραθυμία χαθεῖ, τὸν φοβερίζει μὲ τὸ τέλος· καὶ τὸν ἁμαρτωλό, γιὰ νὰ μείνει γιὰ πάντα στὴν πτώση του ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες του, τὸν σηκώνει μὲ τὸ τέλος του. Ἁμάρτησες πολύ, λέει, ἀλλὰ μὴν ἀπελπίζεσαι· διότι ὑπάρχει ἐπιστροφή, ἐὰν παρουσιάσεις τὸ τέλος σου ἀντίθετο ἀπὸ τὴν ἀρχή. Καὶ στὸν δίκαιο· πέτυχες πολλά, λέει, ἀλλὰ μὴν ἐπαναπαύεσαι· διότι μπορεῖ καὶ νὰ πέσεις, ἂν δὲν διατηρήσεις ὡς τὸ τέλος τὴν ἴδια προθυμία. Βλέπεις πῶς ἀπομακρύνει τοῦ ἑνὸς τὴ ραθυμία καὶ τοῦ ἄλλου τὴν ἀπογοήτευση;

3. Κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἄκουσε ὁ Ὀζίας· γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἀποθρασύνθηκε ἔπεσε φοβερὰ καὶ ἀθεράπευτα. Γιατὶ οὔτε κάθε πτώση μᾶς προκαλεῖ ἴδιο τραῦμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες, ἄλλες ἁπλῶς ἀποδοκιμάζονται, ἄλλες ὅμως δέχονται πιὸ βαρειὲς τιμωρίες. Ἐκείνους ποὺ δὲν περιμένουν τοὺς ἀδελφούς τους στὰ κοινὰ δεῖπνα ἐπιτιμώντας τους ὁ Παῦλος λέει· «παραγγέλνοντας αὐτὸ δὲν σᾶς ἐπαινῶ»[13]. Βλέπεις ὅτι τὸ ἁμάρτημα σταματάει μέχρι τὴν ἐπιτίμηση, καὶ τὸ ἐπιτίμιο περιέχει κατηγορία. Δὲν κάνει ὅμως τὸ ἴδιο ὅταν μιλάει γιὰ τὴν πορνεία. Ἀλλὰ πῶς ἐνεργεῖ; «Ἐὰν κάποιος καταστρέφει τὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ, θὰ τὸν καταστρέψει ὁ Θεός»[14]. Ἐδῶ δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει μομφὴ οὔτε κατηγορία, ἀλλὰ ἡ πιὸ βαρειὰ τιμωρία. Καὶ ὁ Σολομὼν γνωρίζει διαφορὲς στὰ ἁμαρτήματα· τὴν κλοπὴ δηλαδὴ τὴ συγκρίνει μὲ τὴ μοιχία, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «δὲν εἶναι παράδοξο νὰ συλληφθεῖ κάποιος νὰ κλέβει· γιατὶ κλέβει γιὰ νὰ χορτάσει τὴν κοιλιά του ποὺ πεινάει, ἐνῶ ὁ μοιχὸς ἀπὸ ἔλλειψη μυαλοῦ προκαλεῖ καταστροφὴ στὴν ψυχή του»[15]. Ἁμάρτημα καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, λέει, ἀλλὰ τὸ ἕνα εἶναι μικρότερο, ἐνῶ τὸ ἄλλο μεγαλύτερο· διότι ὁ ἕνας ἔχει τὴ δικαιολογία τῆς φτώχειας, ἐνῶ ἄλλος δὲν ἔχει καμμιὰ δικαιολογία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔχει, λέει, τὴν ἀνάγκη τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας. Δὲν τὸν συγχωρεῖ ὅμως ἡ γυναίκα ποὺ τοῦ ἔλα-

---

14. Α' Κορ. 3,17.
15. Παρμ. 6,30.32.

κληρωθεῖσα αὐτοῦ γυνή, ἀλλ' ἐφέστηκεν ἀποστεροῦσα τῆς συγγνώμης αὐτόν. Διὰ γὰρ τοῦτο γάμος καὶ ἀπόλαυσις ἔνθεσμος, ἵνα μηδὲν ἔχῃ τούτων λέγειν ὁ ἀνήρ. Διὰ τοῦτο αὐτῷ βοηθὸς ἐδόθη ἡ γυνή, ἵνα μαινομένην καταστέλλῃ τὴν φύσιν, ἵνα στορέσῃ τῆς ἐπιθυμίας τὰ κύματα.

Ὥσπερ οὖν κυβερνήτης ἐν λιμένι ναυάγιον ἐργαζόμενος οὐκ ἂν τύχοι συγγνώμης τινός, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἀπὸ τοῦ γάμου τοὺς ἑτέρου διορύττων γάμους, ἢ γυναῖκα ἥντιναοῦν περιέργως ὁρῶν, οὐκ ἂν τύχοι τινὸς ἀπολογίας, οὐ παρὰ ἀνθρώποις, οὐ παρὰ Θεῷ, κἂν μυριάκις λέγῃ τὴν τῆς φύσεως ἡδονήν. Μᾶλλον δὲ ποία γένοιτ' ἂν ἡδονή, ὅπου φόβος καὶ ἀγωνία καὶ κίνδυνος καὶ προσδοκία τοσούτων δεινῶν, ὅπου δικαστήρια καὶ εὔθυναι καὶ δικαστοῦ θυμὸς καὶ ξίφος καὶ δήμιος καὶ βάραθρον καὶ ἀπαγωγή; Πάντα τρέμει καὶ δέδοικεν ὁ τοιοῦτος, τὰς σκιάς, τοὺς τοίχους, τοὺς λίθους αὐτούς, καθάπερ φωνὴν ἀφιέντας· πάντας ὑφορᾶται καὶ ὑποπτεύει, τοὺς οἰκέτας, τοὺς γείτονας, τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθρούς, τοὺς πάντα εἰδότας, τοὺς οὐδὲν εἰδότας. Μᾶλλον δέ, εἰ βούλει, καὶ ταῦτα ἀναιρείσθω καὶ μηδεὶς ἴστω τὰ τετολμημένα, ἀλλ' ἢ μόνος αὐτὸς μετὰ τῆς ὑβριζομένης γυναικός· πῶς οἴσει τὸν ἀπὸ τῆς συνειδήσεως ἔλεγχον, πικρὸν πανταχοῦ περιφέρων κατήγορον; Ὥσπερ γὰρ ἑαυτὸν οὐκ ἂν ποτέ τις φύγοι, οὕτω οὐδὲ τὴν ἀπὸ τοῦ κριτηρίου ψῆφον ἐκείνου. Τοῦτο τὸ δικαστήριον οὐ χρήμασι διαφθείρεται, οὐ κολακείαις ἐνδίδωσι· θεῖον γάρ ἐστι καὶ παρὰ Θεοῦ ταῖς ἡμετέραις ἐνιδρυμένον ψυχαῖς. Ὄντως «ὁ μοιχὸς δι' ἔνδειαν φρενῶν ἀπώλειαν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ περιποιεῖται». Οὐ μὴν οὐδὲ ὁ κλέπτης κολάσεως ἀπεστέρηται, ἀλλὰ δίδωσι μὲν δίκην, ἐλάττονα δέ. Αἱ γὰρ συγκρίσεις οὐκ εἰς τὴν ἐναντίαν ἐξωθοῦσι τάξιν τὰ συγκρινόμενα, ἀλλ' ἀφιεῖσαι μένειν ἐπὶ τῆς οἰκείας χώρας αὐτά, ἐλάττωσιν εἰσάγουσι καὶ ὑπεροχήν. Τάχα οὐ συνήκατε τὸ λεχθέν· οὐκοῦν ἀνάγκη σαφέστερον εἰπεῖν. Καλὸν ὁ γάμος, ἀλλὰ κρείττων ἡ παρθενία· οὐκ ἐπειδὴ κρείττων ἡ παρθενία, διὰ τοῦτο κακὸν ὁ γάμος, ἀλλ' ἔλαττον μὲν ἐκείνου, καλὸν δὲ καὶ αὐτό. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· κακὸν ἡ κλοπή, ἀλλ' ἔλαττον μὲν ἐκείνου, κακὸν δὲ καὶ αὐτό.

Εἶδες ἁμαρτημάτων διαφοράς; Ἴδωμεν οὖν ποίαν οὗτος ἁμαρτίαν

χε, ἀλλὰ στέκεται ἐκεῖ στερώντας του τὴ συγγνώμη. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει ὁ γάμος καὶ ἡ νόμιμη ἀπόλαυση, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ πεῖ τίποτα ὁ ἄνδρας. Γι' αὐτὸ τοῦ δόθηκε ὡς βοηθὸς ἡ γυναίκα, γιὰ νὰ καθησυχάζει τὴ φύση ὅταν διεγείρεται, γιὰ νὰ κατευνάζει τὰ κύματα τῆς ἐπιθυμίας.

Ὅπως λοιπὸν ἕνας κυβερνήτης προκαλώντας ναυάγιο μέσα σὲ λιμάνι, δὲν συγχωρεῖται ἀπὸ κανέναν, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ μετὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ γάμου, ὑποσκάπτοντας τοὺς γάμους ἄλλου ἢ βλέποντας μὲ τρόπο περίεργο ὁποιαδήποτε γυναίκα, δὲν ἔχει καμμιὰ δικαιολογία, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οὔτε ἀπὸ τὸ Θεό, ἔστω καὶ ἂν μύριες φορὲς ἐπικαλεῖται κανεὶς τὴ φυσικὴ ἡδονή. Ἢ καλύτερα ποιά ἡδονὴ θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει φόβος καὶ ἀγωνία καὶ κίνδυνος καὶ ἀναμονὴ τόσων δεινῶν, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν δικαστήρια καὶ εὐθύνες καὶ ὀργὴ τοῦ δικαστῆ καὶ ξίφος καὶ δήμιος καὶ βάραθρο καὶ προσαγωγή; Ὅλα τὰ τρέμει καὶ τὰ φοβᾶται ὁ μοιχός, τὶς σκιές, τοὺς τοίχους, τὶς πέτρες τὶς ἴδιες, σὰν νὰ βγάζουν φωνή· ὅλους τοὺς ὑποβλέπει καὶ τοὺς ὑποπτεύεται, τοὺς ὑπηρέτες, τοὺς γείτονες, τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθρούς, ἐκείνους ποὺ τὰ γνωρίζουν ὅλα, ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν τίποτα. Μᾶλλον ὅμως, ἂν θέλεις, καὶ αὐτὰ ἂς τὰ ἐξαλείψουμε, καὶ κανεὶς ἂς μὴ γνωρίζει ὅσα ἀποτολμοῦνται, παρὰ μόνο αὐτὸς μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα ποὺ προσβάλλεται. Πῶς θὰ ἀντέξει τὸν ἔλεγχο τῆς συνειδήσεως, περιφέροντας παντοῦ αὐτὸ τὸν σκληρὸ κατήγορο; Γιατί, ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποφύγει κανένας ποτὲ τὸν ἑαυτό του, ἔτσι οὔτε καὶ τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου. Αὐτὸ τὸ δικαστήριο δὲν διαφθείρεται μὲ χρήματα, οὔτε ὑποχωρεῖ μὲ κολακεῖες· γιατὶ εἶναι θεῖο καὶ ἐγκατεστημένο ἀπὸ τὸ Θεὸ στὶς ψυχές μας. Πραγματικὰ «ὁ μοιχὸς ἀπὸ ἔλλειψη μυαλοῦ, ἑτοιμάζει καταστροφὴ στὴν ψυχή του». Φυσικὰ οὔτε ὁ κλέφτης ἀποφεύγει τὴν τιμωρία, ἀλλὰ τιμωρεῖται λιγότερο. Γιατὶ οἱ συγκρίσεις δὲν κατατάσσουν τὰ συγκρινόμενα πράγματα σὲ ἀντίθετη κατηγορία, ἀλλά, ἀφήνοντάς τα νὰ παραμένουν στὸ δικό τους χῶρο, παρουσιάζουν τὴν κατωτερότητα ἢ ὑπεροχή τους. Ἴσως ὅμως νὰ μὴ καταλάβατε αὐτὸ ποὺ εἶπα· εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ τὸ πῶ σαφέστερα. Ὁ γάμος εἶναι καλὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀνώτερη εἶναι ἡ παρθενία. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ παρθενία εἶναι ἀνώτερη, δὲν σημαίνει ὅτι ὁ γάμος εἶναι κακό· εἶναι βέβαια κατώτερος ἀπὸ ἐκείνην, ἀλλὰ κι αὐτὸς εἶναι καλός. Ἔτσι καὶ ἐδῶ· κακὸ πρᾶγμα ἡ κλοπή, ἀλλὰ κατώτερο ἀπὸ τὴ μοιχεία, ὅμως κακὸ καὶ αὐτή.

Εἶδες τὶς διαφορὲς τῶν ἁμαρτημάτων; Ἂς δοῦμε τώρα ποιά ἁμαρ-

ἥμαρτεν. «Ὑψώθη», φησίν, «ἡ καρδία αὐτοῦ». Χαλεπὸν τὸ τραῦμα· ἀπόνοια γάρ ἐστιν, ἀπόνοια ἡ πηγὴ πάντων τῶν κακῶν. Καὶ ἵνα συντόμως μάθῃς τοῦ νοσήματος τὴν κακίαν, ἐκεῖνο ἄκουσον. Τὰ μὲν ἄλλα ἁμαρτήματα περὶ τὴν ἡμετέραν στρέφεται φύσιν, ἡ δὲ ὑπερηφανία δύναμιν ἀσώματον κατέσπασε καὶ κατέβαλεν ἄνωθεν. Τὸν γὰρ διάβολον, οὐκ ὄντα πρότερον διάβολον, τοῦτο εἶναι διάβολον ἐποίησε. Κἂν μὲν τὸν Ἠσαΐαν παραγάγωμεν μάρτυρα λέγοντα οὕτω περὶ αὐτοῦ, «εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ», οἱ τὰς ἀλληγορίας οὐχ ἡδέως δεχόμενοι, παραγράψονται τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν· ἂν δὲ τὸν Παῦλον ἐπιστήσωμεν αὐτῷ κατήγορον, οὐδεὶς οὐκέτι λοιπὸν ἀντερεῖ. Τί οὖν ὁ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων; Ὅτι τὸν ἄρτι τοῦ κηρύγματος ἁψάμενον οὐ δεῖ πρὸς τὸ μέγα τῆς ἐπισκοπῆς ἄγειν ἀξίωμα, εἰπὼν οὕτω· «μὴ νεόφυτον, ἵνα μή, τυφωθείς, εἰς κρῖμα ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου»· ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ ἁμαρτῶν ἐκείνῳ, φησί, τὰ αὐτὰ αὐτῷ πείσηται.

δ'. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον δῆλόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν τῷ πρώτῳ πάντων ἀνθρώπων γενομένῳ συνεβούλευσεν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος. Ὥσπερ γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς ἔθος, ταῦτα τοῖς πλησίον παραινεῖν, δι' ὧν αὐτοὶ γεγόνασιν ἀγαθοί, οὕτω καὶ τοῖς πονηροῖς ἔθος τοιαῦτα εἰσηγεῖσθαι τοῖς πλησίον, δι' ὧν αὐτοὶ γεγόνασι φαῦλοι. Ἓν γὰρ καὶ τοῦτο τῆς πονηρίας εἶδός ἐστι, καὶ παραμυθίαν ἡγοῦνται τῆς οἰκείας κολάσεως τὴν ἑτέρων ἀπώλειαν. Τί οὖν ὁ διάβολος συνεβούλευσε τῷ Ἀδάμ; Μείζονα τῆς οἰκείας φύσεως λαβεῖν ἔννοιαν καὶ ἰσοθεΐαν ἐλπίσαι. Εἰ γὰρ ἐμὲ τοῦ οὐρανοῦ τοῦτο, φησίν, ἐξέβαλε, πολλῷ μᾶλλον τοῦτον τοῦ παραδείσου τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐκβαλεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγεν· «ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται». Οὐκ εἶπεν, ὅτι 'ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀφίησι καὶ ἐγκαταλιμπάνει καὶ τῆς οἰκείας βοηθείας γυμνοῖ', ἀλλ', «ἀντιτάσσεται», φησίν· οὐχ ὅτι παρατάξεως αὐτῷ καὶ μάχης ἔδει πρὸς τὸν ὑπερήφανον· τί γὰρ ὑπερηφάνου γένοιτ' ἂν ἀσθενέστερον; Ὥσπερ γὰρ ὁ τὰς ὄψεις ἀπολέσας, ἅπασι πρόκειται πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν, οὕτως ὁ ὑπερήφανος, ὁ μὴ εἰδὼς τὸν Κύριον («ἀρχή»,

---

16. Β' Παραλ. 26,16. 17. Ἡσ. 14,14,
18. Α' Τιμ. 3,6.

τία ἔκανε αὐτός. «Ὑπερηφανεύθηκε», λέει, «ἡ ψυχή του»[16]. Φοβερὸ τὸ τραῦμα· γιατὶ εἶναι ὑπερηφάνεια, ὑπερηφάνεια ἡ πηγὴ ὅλων τῶν κακῶν. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις μὲ συντομία τὴν κακία τῆς ἀρρώστιας, ἄκουσε τὸ ἑξῆς. Τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα στρέφονται γύρω ἀπὸ τὴ δική μας φύση, ἐνῶ ἡ ὑπερηφάνεια κατέστρεψε καὶ νίκησε ἀπὸ πολὺ παλιὰ οὐράνια δύναμη. Γιατὶ τὸν διάβολο, ποὺ δὲν ἦταν προηγουμένως διάβολος, αὐτὴ εἶναι ποὺ τὸν ἔκανε διάβολο. Καὶ ἂν ἀκόμα προσκομίσω τὸν Ἡσαΐα μάρτυρα, ποὺ λέει γι' αὐτὰ τὰ ἑξῆς, «θὰ ἀνεβῶ στὸν οὐρανὸ καὶ θὰ γίνω ὅμοιος μὲ τὸν Ὕψιστο»[17], ἐκεῖνοι ποὺ δὲν δέχονται μὲ εὐχαρίστηση τὶς ἀλληγορίες, θὰ διαγράψουν τὴ μαρτυρία μου. Ἐὰν ὅμως παρουσιάσω τὸν Παῦλο ὡς κατήγορό του, δὲν θὰ ἔχει κανένας ἀντίρρηση. Τί γράφει λοιπὸν ὁ Παῦλος στὸν Τιμόθεο; Ὅτι ἐκεῖνον ποὺ πρόσφατα δέχτηκε τὸ κήρυγμα νὰ μὴ τὸν προάγει στὸ μεγάλο ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «νὰ μὴν εἶναι νεοφώτιστος, γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανευτεῖ καὶ πέσει στὴν καταδίκη καὶ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου»[18]. Γιὰ νὰ μὴ κάνει τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον ἁμαρτήματα, λέει, καὶ πάθει τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον.

4. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἀπὸ ἐδῶ φανερό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συμβούλευσε ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμονας στὸν ἄνθρωπο ποὺ δημιουργήθηκε πρῶτος ἀπὸ ὅλους. Γιατί, ὅπως οἱ καλοὶ συνηθίζουν νὰ συμβουλεύουν στοὺς ἄλλους αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα καὶ οἱ ἴδιοι ἔγιναν καλοί, ἔτσι καὶ οἱ κακοὶ συνηθίζουν νὰ συνιστοῦν στοὺς ἄλλους τὰ ἴδια, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ αὐτοὶ ἔγιναν φαῦλοι. Εἶναι κι αὐτὸ ἕνα εἶδος κακίας, καὶ θεωροῦν τὴν ἀπώλεια τῶν ἄλλων παρηγοριὰ τῆς δικῆς τους κολάσεως. Τί συμβούλευε λοιπὸν ὁ διάβολος στὸν Ἀδάμ; Ὅτι θὰ ἀποκτήσει μεγαλύτερη γνώση τῆς φύσεώς του καὶ θὰ ἐλπίζει νὰ γίνει ἰσόθεος[19]. Διότι, ἐὰν ἔδιωξε ἐμένα, λέει, ἀπὸ τὸν οὐρανό, πολὺ περισσότερο θὰ διώξει ἐξίσου καὶ αὐτὸν ἀπὸ τὸν παράδεισο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγε· «ὁ Θεὸς ἀντιστρατεύεται στοὺς ὑπερήφανους»[20]. Δὲν εἶπε ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς ἀφήνει τοὺς ὑπερήφανους καὶ τοὺς ἐγκαταλείπει καὶ τοὺς ἀποξενώνει ἀπὸ τὴ βοήθειά του, ἀλλὰ «ἀντιτάσσεται», λέει· ὄχι ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀντιπαραταχθεῖ καὶ νὰ πολεμήσει μὲ τὸν ὑπερήφανο· γιατὶ τί πιὸ ἀδύνατο ἀπὸ τὸν ὑπερήφανο ὑπάρχει; Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔχασε τὰ μάτια του εἶναι στὴ διάθεση ὅλων νὰ τὸν κακοποιήσουν, ἔτσι καὶ ὁ ὑπερήφανος, ποὺ δὲν γνωρίζει τὸν Κύριο (γιατὶ λέει, «ἀρχὴ

19. Γεν. 3,1–7.
20. Παρμ. 3,34. Α' Πέτρ. 5,5. Ἰακ. 4,6.

γάρ, φησίν, «ὑπερηφανίας, τὸ μὴ εἰδέναι Κύριον»), καὶ ἀνθρώποις εὐάλωτός ἐστι, τοῦ φωτὸς ἐκπεσὼν ἐκείνου. Εἰ δὲ καὶ ἰσχυρὸς εἴη, οὐκ ἂν παρατάξεως ἐδέησε τῷ Θεῷ πρὸς αὐτόν· ᾧ γὰρ ἡ βούλησις ἤρκεσε πρὸς τὸ πάντα παραγαγεῖν, πολλῷ μᾶλλον καὶ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν αὐτῶν ἀρκεῖ.

Τίνος οὖν ἕνεκεν, φησίν, ἀντιτάσσεται; Ἵνα τὸ σφοδρὸν τῆς ἀπεχθείας ἐνδείξηται τῆς πρὸς τὸν ὑπερήφανον. Ὅτι μὲν οὖν χαλεπὸν τὸ τραῦμα τὸ τῆς ὑπερηφανίας, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἀλλαχόθεν δῆλον. Εἰ δὲ βούλεσθε καὶ ἀλλαχόθεν τὴν αἰτίαν αὐτοῦ μάθωμεν, ἀφ' ἧς τὸ ἕλκος ἐγένετο. Καὶ γὰρ ἔθος τῇ Γραφῇ, ἐπειδὰν μέλλῃ τινὸς κατηγορεῖν, μὴ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ λέγειν μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας διδάσκειν ἡμᾶς· ποιεῖ δὲ τοῦτο, τοὺς ὑγιαίνοντας ἀσφαλεστέρους κατασκευάζουσα πρὸς τὸ μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν. Οὕτω καὶ ἰατροὶ πρὸς τοὺς κάμνοντας εἰσιόντες, καὶ πρὸ των νοσημάτων ἀνιχνεύουσι τὰς πηγάς, ὥστε ἄνωθεν ἀναστεῖλαι τὸ κακόν· ὁ γάρ, τῆς ρίζης μενούσης, τὰ βλαστήματα ἐκτέμνων μόνον, οὐδὲν ἕτερον, ἢ ματαιοπονεῖ. Ποῦ οὖν ἡ Γραφὴ καὶ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας εἶπε; Κατηγορεῖ τῶν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γενομένων ἐπὶ ταῖς οὐ προσηκούσαις ἐπιμιξίαις· καὶ ἄκουσον πῶς τίθησι τὴν αἰτίαν· «Ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον αὐτὰς ἑαυτοῖς εἰς γυναῖκας». Τί οὖν, τὸ κάλλος τῆς ἁμαρτίας αἴτιον; Μὴ γένοιτο· τῆς γὰρ Θεοῦ σοφίας ἔργον ἐστί· Θεοῦ δὲ ἔργον οὐκ ἄν ποτε γένοιτο πονηρίας αἴτιον. Ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν; Οὐδὲ τοῦτο· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς φύσεως ἔργον ἐστίν. Ἀλλὰ τί; Τὸ κακῶς ἰδεῖν· τοῦτο γὰρ προαιρέσεως διεφθαρμένης ἐστί. Διὰ τοῦτο καί τις σοφὸς παραινεῖ λέγων, «μὴ καταμάνθανε κάλλος ἀλλότριον». Οὐκ εἶπε, 'μὴ ἴδῃς'· συμβαίνει γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου τοῦτο γενέσθαι· ἀλλά, «μὴ καταμάνθανε», φησί, τὴν ἐκ μελέτης κατανόησιν, τὴν περίεργον ὄψιν, τὴν μετὰ διατριβῆς πονηρὰν θεωρίαν, τὴν ἀπὸ ψυχῆς διεφθαρμένης καὶ ἐπιθυμούσης ἀναιρῶν.

Καὶ τί, φησίν, ἐκ τούτου γένοιτ' ἂν βλάβος; Ἐκ τούτου, φησί, φιλία ὡς πῦρ ἀνακαίεται. Καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, ἐπειδὰν χόρτου τινὸς ἢ καλάμης ἐπιλάβηται, οὐκ ἀναμένει χρόνον τινά, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἥψατο τῆς ὕλης, καὶ λαμπρὰν ἀνῆψε τὴν φλόγα, οὕτω καὶ τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐν ἡμῖν, ἐπειδὰν διὰ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ὄψεως εὐειδοῦς καὶ λαμ-

21. Ἐκκλ. 10,14.
22. Γεν. 6,2.
23. Σοφ. Σειρὰχ 9,8.

τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι τὸ ὅτι δὲν γνωρίζει τὸν Κύριο»[21], γίνεται εὔκολα ὑποχείριος τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ στερήθηκε ἐκεῖνο τὸ φῶς. Ἀλλὰ κι ἂν ἦταν δυνατός, δὲν θὰ χρειαζόταν νὰ ἀντιπαραταχθεῖ ὁ Θεὸς ἐναντίον του· διότι σ' ἐκεῖνον ποὺ μόνη ἡ βούληση ἦταν ἀρκετὴ νὰ δημιουργήσει τὰ πάντα, πολὺ περισσότερο ἀρκεῖ καὶ γιὰ τὴν καταστροφὴ αὐτῶν.

Γιατί λοιπὸν λέει «ἀντιτάσσεται»; Γιὰ νὰ δείξει τὴ μεγάλη ἀπέχθειά του πρὸς τὸν ὑπερήφανο. Ὅτι λοιπὸν τὸ τραῦμα τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι φοβερό, γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα. Ἐὰν λοιπὸν θέλετε, ἂς μάθουμε καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ τὴν αἰτία ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε ἡ πληγή. Γιατὶ εἶναι συνήθεια στὴ Γραφή, ὅταν πρόκειται νὰ κατηγορήσει κάποιον, νὰ μὴ ἀναφέρει μόνο τὴν ἁμαρτία του, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἐξηγεῖ καὶ τὴν αἰτία τῆς ἁμαρτίας· καὶ τὸ κάνει αὐτό, γιὰ νὰ κάνει πιὸ ἀσφαλεῖς τοὺς ὑγιεῖς νὰ μὴ πέσουν στὰ ἴδια. Ἔτσι καὶ οἱ γιατροί, ὅταν πηγαίνουν στοὺς ἀσθενεῖς, πρὶν ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες ἐρευνοῦν τὶς πηγές, γιὰ νὰ σταματήσουν τὸ κακὸ ἀπὸ τὴν ἀρχή· γιατὶ αὐτὸς ποὺ κόβει τὰ βλαστάρια, ἐνῶ παραμένει ἡ ρίζα, δὲν κάνει τίποτα ἄλλο, παρὰ ματαιοπονεῖ. Ποῦ λοιπὸν ἡ Γραφὴ ἀναφέρει καὶ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν πηγὴ τῆς ἁμαρτίας; Κατηγορεῖ ὅσους ἔζησαν πρὶν ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ γιὰ τὶς ἀνάρμοστες ἐπιμιξίες. Καὶ ἄκουσε πῶς θέτει τὴν αἰτία· «βλέποντας οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οἱ θυγατέρες τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὡραῖες, τὶς πῆραν γιὰ γυναῖκες τους»[22]. Τί λοιπόν, ἡ ὀμορφιὰ εἶναι αἰτία ἁμαρτίας; Μὴ γένοιτο· διότι εἶναι ἔργο τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ· ἕνα ἔργο τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ γίνει αἴτιο κακίας. Τότε μήπως τὸ ὅτι τὶς εἶδαν; Οὔτε αὐτό· διότι κι αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς φύσεως. Τότε ποιό; Τὸ ὅτι τὶς εἶδαν κακῶς· διότι αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ διεφθαρμένη προαίρεση. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεύει λέγοντας· «μὴ περιεργάζεσαι τὴν ξένη ὀμορφιά»[23]. Δὲν εἶπε 'μὴ κοιτάξεις', γιατὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει καὶ αὐτόματα, ἀλλὰ «μὴ περιεργάζεσαι», λέει, ἀπαγορεύοντας τὴν προσεκτικὴ παρατήρηση, τὴν περίεργη θέα, τὸ πονηρὸ κοίταγμα μὲ ἐπιμονή, ποὺ προέρχεται ἀπὸ ψυχὴ διεφθαρμένη, ποὺ εἶναι κυριευμένη ἀπὸ ἐπιθυμία.

Καὶ ποιά ζημιά, λέει, θὰ μποροῦσε νὰ συμβεῖ ἀπὸ αὐτό; Ἀπὸ αὐτό, λέει, ἀνάβει ἡ φιλία σὰν φωτιά. Γιατί, ὅπως ἡ φωτιά, ὅταν φθάσει σὲ κάποιο χορτάρι ἢ καλαμιά, δὲν περιμένει κάποιο χρονικὸ διάστημα, ἀλλά, μόλις ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ ὕλη, ἀμέσως ἀνάβει λαμπερὴ φλόγα, ἔτσι καὶ ἡ φωτιὰ τῆς ἐπιθυμίας ποὺ εἶναι μέσα μας, ὅταν μὲ τὴν

προῦ κάλλους ἅψηται, εὐθέως ἐμπίπρησι τὴν ψυχήν. Μὴ τοίνυν τὴν πρόσκαιρον ἴδῃς ἡδονήν, τὴν ἀπὸ τῆς θεωρίας, ἀλλὰ τὴν διηνεκῆ σκόπησον ὀδύνην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας. Ἡ μὲν γὰρ τὸ τραῦμα ἐνθεῖσα ἀπεπήδησε πολλάκις, τὸ δὲ τραῦμα οὐκ ἀποπηδᾷ, ἀλλὰ μένει πολλάκις καὶ ἀπόλλυσι. Καὶ καθάπερ ἔλαφος δεξαμένη βέλος ἐν καιρίῳ τοῦ σώματος, κἂν ἐκφύγῃ τῶν θηρατῶν τὰς χεῖρας, οὐδὲν κερδαίνει λοιπόν, οὕτω καὶ ψυχὴ δεξαμένη βέλος ἐπιθυμίας ἐξ ἀκολάστου καὶ περιέργου θεωρίας, κἂν τὸ βέλος ἀφεῖσα ἀπέλθῃ, αὐτὴ διαφθείρεται καὶ ἀπόλλυται, πανταχοῦ τὸν πολέμιον ὁρῶσα καὶ ἑπόμενον ἔχουσα. Ἀλλ', ὅπερ ἔλεγον (οὐ γὰρ δεῖ μακρὰς συγχωρεῖν τοῦ λόγου ποιεῖσθαι τὰς ἐκτροπάς), ὅτι ἡ Γραφὴ καὶ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν λέγειν εἴωθεν, ἄκουε γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησι περὶ τοῦ Ὀζία. Οὐ γὰρ ὅτι ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ, τοῦτο μόνον ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ πόθεν ὑψώθη προσέθηκε. Πόθεν οὖν ὑψώθη; «Ἡνίκα ἴσχυσε», φησίν, «ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ». Οὐκ ἤνεγκε τῆς δυναστείας τὸ μέγεθος, ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ἀδηφαγίας μὲν γίνεται φλεγμονή, ἐκ φλεγμονῆς δὲ τίκτεται πυρετός, εἶτα ἐκεῖθεν θάνατος πολλάκις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς πολλῆς τῶν πραγμάτων περιβολῆς ἀπόνοια γέγονεν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωμάτων φλεγμονή, τοῦτο ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἀπόνοια. Εἶτα ἐξ ἀπονοίας ἐπιθυμία τῶν οὐ προσηκόντων αὐτῷ πραγμάτων.

ε΄. Ταῦτα οὐχ ἁπλῶς μηκύνομεν, ἀλλ' ἵνα μηδέποτε ζηλωτοὺς εἶναι νομίζητε, μηδὲ μακαρίζητε τοὺς ἐν δυναστείαις ὄντας, εἰδότες ὅσον τοῦ πράγματος τὸ ἐπισφαλές· ἵνα μηδέποτε τοὺς ἐν πενίᾳ καὶ ταλαιπωρίᾳ ἀθλίους ἡγῆσθε, εἰδότες ὅτι πλείων ἐντεῦθεν ἡ ἀσφάλεια. Δι' ὃ καὶ ὁ Προφήτης ἐβόα λέγων· «ἀγαθόν μοι, Κύριε, ὅτι ἐταπείνωσάς με». Ὅρα γοῦν ὅσον ἐκ τοῦ ὕψους γέγονε τὸ κακόν. «Ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ ἕως τοῦ διαφθεῖραι», φησί. Τί ἐστιν, «ἕως τοῦ διαφθεῖραι»; Τῶν πονηρῶν λογισμῶν οἱ μὲν οὐδὲ ὅλως ἡμῶν ἐπιβαίνουσι τῇ ψυχῇ, ἂν πολλῇ περιφράξωμεν ἑαυτοὺς ἀσφαλείᾳ, οἱ δὲ τίκτονται μὲν ἔνδον, ῥᾳθυμησάντων δὲ ἡμῶν καὶ βλαστάνουσιν· ἂν δὲ προληφθῶσιν, ἀπο-

---

24. Ψαλμ. 118,71.
25. Β΄ Παραλ. 26,16.

ὅραση τῶν ματιῶν ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ εὐειδῆ καὶ ἀκτινοβολοῦσα ὀμορφιά, ἀμέσως ἀνάβει φωτιὰ στὴν ψυχή. Μὴ βλέπεις λοιπὸν τὴν πρόσκαιρη ἡδονή, ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ θέα, ἀλλὰ κοίταξε τὴ διαρκῆ θλίψη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Γιατὶ ἡ πρώτη, ἀφοῦ μᾶς προκαλέσει τὸ τραῦμα, πολλὲς φορὲς δραπτευτεύει, ἐνῶ τὸ τραῦμα δὲν δραπετεύει, ἀλλὰ μένει πολλὲς φορὲς καὶ καταστρέφει. Καὶ ὅπως τὸ ἐλάφι ὅταν δεχθεῖ βέλος σὲ καίριο σημεῖο τοῦ σώματος, καὶ ἂν ἀκόμα ξεφύγει ἀπὸ τὰ χέρια τῶν κυνηγῶν δὲν κερδίζει τίποτα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ δέχεται βέλος ἐπιθυμίας ἀπὸ ἀκόλαστο καὶ περίεργο κοίταγμα, καὶ ἂν ἀκόμα ἀφήσει τὸ βέλος καὶ φύγει, αὐτὴ διαφθείρεται καὶ χάνεται, ἐπειδὴ παντοῦ βλέπει τὸν ἐχθρὸ καὶ τὸν ἔχει νὰ τὴν ἀκολουθεῖ. Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἔλεγα (γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπουμε νὰ γίνονται μακρὲς παρεκβάσεις ἀπὸ τὸν λόγο), ὅτι ἡ Γραφὴ συνηθίζει νὰ ἀναφέρει καὶ τὶς ἁμαρτίες καὶ τὶς αἰτίες τους, ἄκου λοιπὸν τί λέει καὶ ἐδῶ γιὰ τὸν Ὀζία. Γιατὶ δὲν μᾶς δίδαξε αὐτὸ μόνο, τὸ ὅτι ὑπερηφανεύθηκε, ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ ἀπὸ τί ὑπερηφανεύθηκε. Ἀπὸ τί λοιπὸν ὑπερηφανεύθηκε; «Ὅταν ἔγινε ἰσχυρός», λέει, «ὑπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά του». Δὲν ἄντεξε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ὅπως ἀπὸ τὴν πολυφαγία δημιουργεῖται φλεγμονὴ καὶ ἀπὸ τὴν φλεγμονὴ γεννιέται πυρετὸς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πολλὲς φορὲς θάνατος, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἀπὸ τὴν ἀνάληψη πολλῶν ὑποθέσεων προκλήθηκε ὑπερηφάνεια. Γιατὶ ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸ σῶμα ἡ φλεγμονή, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὶς ψυχὲς ἡ ὑπερηφάνεια. Ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια προκλήθηκε ἡ ἐπιθυμία πραγμάτων ποὺ δὲν ταίριαζαν σ' αὐτόν.

5. Αὐτὰ δὲν τὰ μάκρυνα τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίζετε ποτὲ ὅτι αὐτοὶ ποὺ βρίσκονται στὴν ἐξουσία εἶναι ἀξιοζήλευτοι, οὔτε νὰ τοὺς μακαρίζετε, γνωρίζοντας πόσο ἐπισφαλὴς εἶναι ἡ ἐξουσία· καὶ γιὰ νὰ μὴ θεωρεῖτε ποτὲ ἄθλιους ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὴ φτώχεια καὶ ταλαιπωρία, γνωρίζοντας ὅτι ἡ ἀσφάλεια σ' αὐτοὺς εἶναι μεγαλύτερη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης φώναζε λέγοντας· «εἶναι καλὸ γιὰ μένα, Κύριε, τὸ ὅτι μὲ ταπείνωσες»[24]. Κοίτα λοιπὸν πόσο κακὸ ἔγινε ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἀξιώματος. «Ὑπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά του, μέχρι τοῦ σημείου νὰ τὸν καταστρέψει»[25], λέει. Τί σημαίνει «μέχρι νὰ τὸν καταστρέψει»; Ἀπὸ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς ἄλλοι δὲν φτάνουν κἂν στὴν ψυχή μας, ἐὰν περιφράξουμε τοὺς ἑαυτούς μας μὲ πολλὴ ἀσφάλεια, ἄλλοι πάλι γεννιῶνται βέβαια μέσα μας, ὅταν εἴμαστε ράθυμοι καὶ βλαστάνουν, ἀλλά, ἐὰν τοὺς προλάβουμε, ἀποπνίγονται γρήγορα καὶ καταχωνιάζο-

πνίγονται ταχέως καὶ καταχώννυνται. Ἄλλοι καὶ τίκτονται καὶ αὐξάνονται καὶ πρὸς τὰς πονηρὰς ἐκβαίνουσι πράξεις καὶ πᾶσαν ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὴν ὑγείαν διαφθείρουσιν, ὅταν ἐν πολλῇ γενώμεθα ῥᾳθυμίᾳ. Τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι «ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ»· καὶ οὐκ ἔμεινεν ἔνδον ἡ ἀπόνοια, οὐδὲ κατεσβέσθη, ἀλλ' ἐξεπήδησε καί, πρὸς ἔργον ἐλθοῦσα πονηρόν, πᾶσαν αὐτοῦ διέφθειρε τὴν ἀρετήν. Τὸ μὲν οὖν μακάριον, μήτε ὅλως δέξασθαι τὸν πονηρὸν λογισμόν, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγε· «Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου». Οὐκ εἶπεν, 'ὑψώθη μέν, κατέστειλα δὲ αὐτήν', ἀλλ', οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὑψώθη, τουτέστιν, ἄβατον διὰ παντὸς ἐτήρησα τῇ κακίᾳ τὴν ψυχήν. Τὸ μὲν οὖν μακάριον τοῦτο, τὸ δὲ μετ' ἐκεῖνο ἐπεισελθόντας τοὺς λογισμοὺς ταχέως ἀπώσασθαι καὶ μὴ συγχωρῆσαι ἐνδιατρίψαι πλέον, ὥστε μὴ πονηρὰν ἐν ἡμῖν ἐργάσασθαι τὴν νομήν. Εἰ δὲ καὶ μέχρι τούτου ῥᾳθυμήσαιμεν, ἔστι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καὶ ταύτης τῆς ῥᾳθυμίας παραμυθία, καὶ πολλὰ παρὰ τῆς ἀγαθότητος ἐκείνης τῆς ἀφάτου καὶ μεγάλης τοῖς τοιούτοις τραύμασι κατεσκεύασται τὰ φάρμακα.

Ἀλλὰ φέρε λοιπὸν τὸν λόγον καταπαύσωμεν, ἵνα μὴ τοῦτο, ὅπερ ἐδείσαμεν ἐν ἀρχῇ, γένηται νῦν καὶ τὸ πλῆθος λυμήνηται τὴν μνήμην ὑμῶν. Δι' ὃ καὶ διὰ βραχέων ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ εἰρημένα ἀναγκαῖόν ἐστιν. Οὕτω γὰρ αἱ μητέρες ποιοῦσιν· ἐπειδὰν ὀπώρας ἢ τραγήματα ἤ τι τοιοῦτον εἰς τὸν παιδικὸν ἐμβάλωσι κόλπον, ὥστε μὴ τῇ ῥᾳθυμίᾳ τῶν παιδίων ἐκπεσεῖν τι τῶν δοθέντων αὐτοῖς, περιστείλασαι πάντοθεν τὸν χιτωνίσκον ὑποβάλλουσι τῇ τῆς ζώνης ἀσφαλείᾳ. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν, εἰς μῆκος ἐνταθέντα τὸν λόγον περιστείλωμεν καὶ τῇ τῆς μνήμης παρακαταθώμεθα φυλακῇ.

Ἠκούσατε πῶς οὐδὲν ἡμᾶς πρὸς ἐπίδειξιν χρὴ ποιεῖν, καὶ πόσον ῥᾳθυμία κακόν, πῶς καὶ τὸν ἐν ἀκριβεῖ ζῶντα βίῳ ῥᾳδίως ὑπεσκέλισεν. Ἔγνωτε πόσης ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς, καὶ μάλιστα πρὸς αὐτὰ τοῦ βίου τὰ τέλη, καὶ πῶς οὔτε ἀπογινώσκειν ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι τὸν μεταβαλλόμενον, οὔτε θαρρεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι τὸν ῥᾳθυμήσαντα χρή. Διελέχθημεν περὶ διαφορᾶς ἁμαρτημάτων ὑμῖν, περὶ τοῦ μὴ κεχηνέναι πρὸς τὰ λαμπρὰ τῶν σωμάτων, καὶ πόσον ἐκ τούτου κακόν, ἐδείξαμεν. Τὰ περὶ ἀπονοίας εἰρημένα ὑμῖν μέμνησθε, τὰ περὶ τῶν πονηρῶν λογισμῶν. Ταῦτα φυλάσσοντες ἀναχωρήσωμεν οἴκαδε· μᾶλλον δὲ ταῦτα φυλάσσοντες δεξώμεθα καὶ τὴν τελειοτέραν τοῦ καλοῦ διδασκά-

---

26. Ψαλμ. 130,1.

νται. Ἄλλοι καὶ γεννιῶνται καὶ μεγαλώνουν καὶ ἐκδηλώνονται μὲ πονηρὲς πράξεις καὶ καταστρέφουν ὅλη τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς μας, ὅταν δείχνουμε μεγάλη ραθυμία. Αὐτὸ λοιπὸν σημαίνει τὸ «ὑπερηφανεύτηκε ἡ καρδιά του». Δὲν ἔμεινε μέσα του ἡ ὑπερηφάνεια, οὔτε κατασβέσθηκε, ἀλλὰ πήδηξε ἔξω καί, ἀφοῦ ἔγινε ἔργο πονηρό, κατέστρεψε ὅλη τὴν ἀρετή του. Εὐχῆς ἔργο λοιπὸν εἶναι νὰ μὴ δεχθοῦμε καθόλου τὸν πονηρὸ λογισμό· αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ ἔλεγε ὁ προφήτης· «Κύριε, δὲν ὑπερηφανεύτηκε ἡ καρδιά μου»[26]. Δὲν εἶπε, 'ὑπερηφανεύτηκε βέβαια, ὅμως τὴν συγκράτησα', ἀλλὰ οὔτε κἂν ἄρχισε νὰ ὑπερηφανεύεται, δηλαδή, κράτησα ἀπάτητη γιὰ πάντα στὴν κακία τὴν ψυχή μου. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι εὐχῆς ἔργο. Τὸ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐὰν μποῦν οἱ λογισμοὶ γρήγορα νὰ τοὺς ἀπωθήσουμε καὶ νὰ μὴ τοὺς ἐπιτρέψουμε νὰ μείνουν περισσότερο, γιὰ νὰ μὴ κάνουν μέσα μας πονηρὴ βοσκή. Ἐὰν ὅμως δείξαμε ραθυμία μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου, ὑπάρχει, ἐξαιτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῆς τῆς ραθυμίας παρηγοριά, καὶ ἔχουν κατασκευασθεῖ πολλὰ φάρμακα γιὰ τὰ τραύματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα ἐκείνη τὴν ἀπερίγραπτη καὶ μεγάλη.

Ἂς σταματήσουμε ὅμως τὸν λόγο, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ τώρα, αὐτὸ ποὺ φοβηθήκαμε στὴν ἀρχή, καὶ τὰ πολλὰ λόγια καταπονήσουν τὴ μνήμη σας. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακεφαλαιώσω μὲ λίγα λόγια αὐτὰ ποὺ εἰπώθηκαν. Γιατὶ ἔτσι κάνουν καὶ οἱ μητέρες· ὅταν βάζουν φροῦτα ἢ ξηροὺς καρποὺς ἢ κάτι τέτοιο στὸν κόρφο τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ μὴ πέσει ἀπὸ ἀπροσεξία τῶν ποδιῶν κάτι ἀπ' αὐτὰ ποὺ τὰ ἔδωσαν, ἀφοῦ μαζέψουν ἀπὸ παντοῦ τὸ μικρὸ χιτώνα τους, τὸν ἀσφαλίζουν μὲ τὴ ζώνη. Αὐτὸ θὰ κάνω καὶ ἐγώ· θὰ περιορίσω τὸν λόγο ποὺ ἁπλώθηκε σὲ μῆκος καὶ θὰ ἐμπιστευθῶ τὴ φύλαξή του στὴ μνήμη.

Ἀκούσατε ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάνετε τίποτα γιὰ ἐπίδειξη καὶ πόσο κακὸ εἶναι ἡ ραθυμία, καὶ ὅτι ἀκόμα καὶ αὐτὸν ποὺ ζοῦσε μὲ προσεγμένη ζωὴ τὸν νίκησε εὔκολα. Γνωρίσατε πόση ἐπαγρύπνηση μᾶς χρειάζεται, ἰδιαίτερα μάλιστα κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς μας, καὶ ὅτι δὲν πρέπει οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ἀλλάζει νὰ ἀπογοητεύεται γιὰ τὰ παραπτώματά του, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ραθυμεῖ νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ τὶς ἀρετές του. Σᾶς μίλησα γιὰ τὴ διαφορὰ τῶν ἁμαρτημάτων, γιὰ τὸ νὰ μὴ χάσκετε μπροστὰ στὰ λαμπρὰ σώματα, καὶ σᾶς ἔδειξα πόσο κακὸ προέρχεται ἀπὸ αὐτό. Νὰ θυμᾶστε ὅσα σᾶς εἶπα γιὰ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ γιὰ τοὺς πονηροὺς λογισμούς. Ἂς ἀναχωρήσουμε ἀπὸ ἐδῶ φυλάσσοντάς τα αὐτά· ἢ καλύτερα φυλάσοντας αὐτά, ἂς δεχθοῦμε καὶ τὴν πιὸ τέλεια

λου παραίνεσιν. Τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα, οἷα ἂν ᾖ, ἔχει τὰ τῆς νεότητος δείγματα, τὰ δὲ τούτου, οἷα ἂν ᾖ, πολιῷ κεκόσμηται τῷ φρονήματι. Καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα προσέοικε ρύακι ροιζηδὸν φερομένῳ, τὸ δὲ τούτου προσέοικε πηγῇ ποταμοὺς ἀφιείσῃ μεθ' ἡσυχίας πολλῆς, ἐλαίου μᾶλλον ἢ ὑδάτων μιμουμένῃ τὸν δρόμον.

Δεξώμεθα οὖν τὰ νάματα, ἵνα γένηται ἐν ἡμῖν πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ τιμὴ καὶ δόξα καὶ κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγαθῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

παραίνεση τοῦ καλοῦ δασκάλου. Γιατὶ τὰ δικά μου, ὅποια κι ἂν εἶναι, ἔχουν τὰ δείγματα τῆς νεότητας, ἐνῶ τὰ δικά του ὅποια κι ἂν εἶναι, εἶναι στολισμένα μὲ τῶν γηρατειῶν τὴ φρονιμάδα. Καὶ τὰ δικά μου βέβαιαι μοιάζουν μὲ ρυάκι ποὺ περνάει ἀπὸ τὶς ρίζες, ἐνῶ τὰ δικά του μοιάζουν μὲ πηγὴ ποὺ ἀναβλύζει ποτάμια μὲ πολλὴ ἡσυχία, ποὺ μιμεῖται τὴν πορεία τοῦ λαδιοῦ μᾶλλον καὶ ὄχι τοῦ νεροῦ.

Ἂς δεχθοῦμε λοιπὸν τὰ νάματα γιὰ νὰ γίνουν μέσα μας πηγὴ ὕδατος ποὺ θὰ ἀναβλύζει ζωὴ αἰώνια, τὴν ὁποία εἴθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει τιμὴ καὶ δόξα καὶ δύναμη στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»· καὶ ἔπαινος τῆς πόλεως τῆς Ἀντιοχείας, καὶ κατὰ κωλυόντων τὸν γάμον ἔνθεος ἀπόδειξις».

α΄. Λαμπρὸν ἡμῖν τήμερον τὸ θέατρον γέγονε καὶ φαιδρὸς ὁ σύλλογος. Τί ποτε ἄρα τὸ αἴτιον; Τῶν χθὲς σπερμάτων καρπὸς ὁ σήμερον θερισμός. Χθὲς ἐφυτεύσαμεν, καὶ σήμερον τρυγῶμεν. Οὐ γὰρ γῆν ἄψυχον γεωργοῦμεν, ἵνα βραδύνῃ, ἀλλὰ ψυχὰς λογικάς. Οὐκ ἔστι φύσις ἡ μέλλουσα, ἀλλὰ χάρις ἡ ταχύνουσα. Εὔτακτος ἡμῖν ὁ λαός, φιλήκοος ὁ δῆμος. Χθὲς ἐκλήθησαν, καὶ σήμερον στεφανοῦνται. Τῆς χθὲς παραινέσεως ὁ καρπὸς ἡ σήμερον ὑπακοή. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς μετὰ προθυμίας τὰ σπέρματα καταβάλλομεν, ὅτι καθαρὰν ὁρῶμεν τὴν ἄρουραν, οὐδαμοῦ ἄκανθαν ἀποπνίγουσαν, οὐδὲ ὁδὸν πατουμένην, οὐδὲ πέτραν ἄγονον, ἀλλὰ βαθεῖάν τινα καὶ λιπαρὰν χώραν, ὁμοῦ δεχομένην τὰ σπέρματα, καὶ τὸν στάχυν ἡμῖν παρέχουσαν. Ταῦτα λέγω ἀεὶ καὶ λέγων οὐ παύσομαι· ὅτι ἐγκώμιον τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας οὐχ ὅτι σύγκλητον ἔχει καὶ ὑπάτους ἀριθμεῖν ἔχομεν, οὐδ' ὅτι ἀνδριάντας πολλούς, οὐδ' ὅτι ὠνίων ἀφθονίαν, οὐδ' ὅτι θέσεως ἐπιτηδειότητα, ἀλλ' ὅτι δῆμον ἔχει φιλήκοον καὶ ναοὺς Θεοῦ πεπληρωμένους καὶ ἡ Ἐκκλησία μᾶλλον τρυφᾷ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λόγον ῥέοντα καὶ πόθον οὐδέποτε κορεννύμενον. Ἡ γὰρ πόλις οὐκ ἀπὸ τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἐνοίκων θαυμάζεται. Μή μοι λέγε, ὅτι ἡ Ῥωμαίων πόλις μεγάλη τῷ μεγέθει, ἀλλὰ δεῖξόν μοι ἐκεῖ οὕτω λαὸν φιλήκοον. Ἐπεὶ καὶ τὰ Σόδομα πύργους εἶχεν, ἡ δὲ καλύβη τὸν Ἀβραάμ· ἀλλ' ἐλθόντες οἱ ἄγγελοι, τὰ μὲν

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ ΠΟΥ ΛΕΕΙ

Συνέβηκε, κατὰ τὸν χρόνο ποὺ πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο καθισμένο σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο». Ἐπίσης ἐγκώμιο τῆς πόλεως Ἀντιοχείας, καὶ θεόπνευστη ἀπόδειξη ἐναντίον ἐκείνων ποὺ παρεμποδίζουν τὸν γάμο.

1. Τὸ θέατρο σήμερα ἔγινε πανηγυρικὸ καὶ ἡ συνάθροιση εὐχάριστη. Ποιά ἄραγε νὰ εἶναι ἡ αἰτία; Ὁ σημερινὸς θερισμὸς εἶναι καρπὸς τῶν χθεσινῶν σπόρων. Χθὲς φυτέψαμε καὶ σήμερα τρυγοῦμε. Γιατὶ δὲν καλλιεργοῦμε ἄψυχη γῆ, γιὰ νὰ καθυστερήσει, ἀλλὰ ψυχὲς λογικές. Δὲν εἶναι φύση, αὐτὴ ποὺ καρποφορεῖ στὸ μέλον, ἀλλὰ χάρη, ἡ ὁποία ἐπισπεύδει τὴν καρποφορία. Εἶναι πειθαρχικὸς ὁ λαός μας, ἀγαπᾶ τὴν ἀκρόαση τὸ πλῆθος. Χθὲς προσκλήθηκαν καὶ σήμερα στεφανώνονται. Καρπὸς τῆς χθεσινῆς παραινέσεως εἶναι ἡ σημερινὴ ὑπακοή. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ μὲ προθυμία ρίχνω τοὺς σπόρους, ἐπειδὴ βλέπω καθαρισμένο τὸ χωράφι, πουθενὰ δὲν ὑπάρχουν ἀγκάθια ποὺ πνίγουν τὰ στάχυα, οὔτε δρόμος ποὺ πατιέται ἀπὸ τοὺς διαβάτες, οὔτε πέτρα ἄγονη, ἀλλὰ βαθειὰ καλλιεργημένο καὶ λιπαρὸ χωράφι, ποὺ μόλις δεχθεῖ τοὺς σπόρους, ἀμέσως μᾶς παρέχει τὰ στάχυα. Αὐτὰ τὰ λέω πάντοτε καὶ δὲ θὰ πάψω νὰ τὰ λέω, ὅτι ἐγκώμιο τῆς πόλεώς μας ἀποτελεῖ, ὄχι τὸ ὅτι ἔχει σύγκλητο καὶ μποροῦμε νὰ μετρᾶμε ὑπάτους, οὔτε ἐπειδὴ ἔχει πολλὰ ἀγάλματα, οὔτε ἀφθονία τροφίμων, οὔτε τὸ ὅτι ἔχει κατάλληλη γεωγραφικὴ θέση, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἔχει λαὸ ποὺ ἀγαπᾶ τὶς ἀκροάσεις καὶ ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ γεμάτες, καὶ ἡ Ἐκκλησία καθημερινὰ ἀπολαμβάνει λόγο ποὺ κυλάει εὐχάριστα καὶ πόθο ποὺ ποτὲ δὲν χορταίνει. Γιατὶ ἡ πόλη δὲν θαυμάζεται ἀπὸ τὶς οἰκοδομές, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς κατοίκους της. Μὴ μοῦ λὲς ὅτι ἡ πόλη τῶν Ρωμαίων εἶναι μεγάλη σὲ ἔκταση, ἀλλὰ δεῖξε μου ἐκεῖ λαὸ ποὺ νὰ ἀγαπάει τόσο τὶς ἀκροάσεις. Διότι καὶ τὰ

Σόδομα παρέδραμον, ἐπὶ δὲ τὴν καλύβην κατήχθησαν. Οὐ γὰρ οἴκων περιφάνειαν ἐζήτουν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴν περιῄεσαν ζητοῦντες καὶ κάλλος. Οὕτω δὲ καὶ ἄλλως ἡ ἔρημος εἶχε τὸν Ἰωάννην, ἡ δὲ πόλις τὸν Ἡρώδην· διὰ τοῦτο ἡ ἔρημος πόλεως εὐγνωμονεστέρα.

Τί δήποτε; Ὅτι οὐκ ἐν τοῖς κτίσμασιν ἡ προφητεία. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μηδέποτε πόλιν ἐγκωμιάσωμεν ἀπὸ πραγμάτων καταλυομένην. Τί μοι λέγεις οἰκοδομήματα καὶ κίονας; Ταῦτα τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῳ. Εἴσελθε εἰς ἐκκλησίαν καὶ βλέπε τῆς πόλεως τὴν εὐγένειαν. Εἴσελθε, ἰδὲ πένητας ἐκ μεσονυκτίων μέχρι τῆς ἡμέρας παραμένοντας, βλέπε παννυχίδας ἱερὰς ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ συναφθείσας, οὔτε ἐν ἡμέρᾳ, οὔτε ἐν νυκτὶ τὴν τυραννίδα τοῦ ὕπνου, οὔτε τὴν ἀνάγκην τῆς πενίας φοβουμένους. Μεγάλη πόλις καὶ μητρόπολις τῆς οἰκουμένης. Πόσοι ἐπίσκοποι, πόσοι διδάσκαλοι ἦλθον ἐνταῦθα, καὶ παιδευθέντες παρὰ τοῦ λαοῦ ἀναχωροῦσι καὶ τὸν νόμον τὸν ἔμφυτον ἐντεῦθεν μεταφυτεῦσαι παρασκευάζονται; Ἐὰν λέγῃς μοι ἀξιώματα καὶ χρημάτων περιουσίαν, ἀπὸ τῶν φύλλων τὸ δένδρον ἐπαινεῖς καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ καρποῦ. Ταῦτα δὲ λέγω οὐ κολακεύων ὑμῶν τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ὑμῶν ἀνακηρύττων. Μακάριος ἐγὼ δι' ὑμᾶς, μακάριοι ὑμεῖς δι' ἑαυτούς· «μακάριος ὁ λέγων εἰς ὦτα ἀκουόντων»· οὕτως ἐγὼ μακάριος ἐγενόμην. «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Εἶδες πῶς ὑμεῖς δι' ἑαυτοὺς μακάριοι ἐγένεσθε; Μακάριος ἀνὴρ λόγων ἐρῶν πνευματικῶν. Τοῦτο διΐστησιν ἡμᾶς τῶν ἀλόγων. Οὐ γὰρ δὴ ἡ τοῦ σώματος ἀναλογία, οὐδὲ τὸ τρέφεσθαι, οὐδὲ τὸ πίνειν, οὐδὲ τὸ νέμεσθαι, οὐδὲ τὸ ζῆν· ταῦτα γὰρ ἡμῖν ἅπαντα κοινὰ πρὸς τὰ ἄλογα· ἀλλὰ τί διέστηκεν ἄνθρωπος τῶν ἀλόγων; Τῷ λόγῳ· διὰ τοῦτο καὶ λογικὸν ζῶόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. Ὥσπερ γὰρ τρέφεται τὰ σώματα, οὕτω τρέφεται καὶ ἡ ψυχή· ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἄρτῳ, ἡ δὲ ψυχὴ λόγῳ. Ἂν οὖν ἴδῃς ἄνθρωπον λίθον ἐσθίοντα, ἆρα ἂν εἴποις ἄνθρωπον εἶναι; Οὕτως ἂν ἴδῃς μὴ λόγῳ τρεφόμενον, ἀλλ' ἀλογίᾳ, ἐρεῖς, 'Οὗτος καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωπος ἀπώλεσεν'· ἡ γὰρ ἀνατροφὴ δείκνυσι τοῦ ἀνθρώπου τὴν εὐγένειαν.

Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ θέατρον ἡμῖν πεπλήρωται καὶ πάλιν ἡ θάλασσα ἡ κυμαινομένη καὶ γαλήνης γέμουσα, καὶ πάλιν τὸ πέλαγος τὸ χειμαζόμενον καὶ ἑστηκός, φέρε δὴ τὸ πλοῖον ἑλκύσωμεν, ἀντὶ τοῦ ἱστίου τὴν

---

1. Σοφ. Σειρὰχ 25,9.
2. Ματθ. 5,6.

Σόδομα εἶχαν πύργους, ἐνῶ ἡ καλύβα εἶχε τὸν Ἀβραάμ. Ὅμως ὅταν ἦρθαν οἱ ἄγγελοι, τὰ Σόδομα τὰ προσπέρασαν, καὶ κατέλυσαν στὴν καλύβα. Γιατὶ δὲ ζητοῦσαν αἴγλη σπιτιῶν, ἀλλὰ γύριζαν ἀναζητώντας ἀρετὴ καὶ ὀμορφιὰ ψυχῆς. Ἔτσι καὶ ἡ ἔρημος εἶχε τὸν Ἰωάννη, ἐνῶ ἡ πόλη τὸν Ἡρώδη· γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔρημος ἦταν πιὸ ὡραία ἀπὸ τὴν πόλη.

Γιατί τέλος πάντων; Ἐπειδὴ ἡ προφητεία δὲ βρίσκεται στὰ κτίσματα. Καὶ τὰ λέω αὐτά, γιὰ νὰ μὴ ἐγκωμιάσουμε ποτὲ μιὰ πόλη ποὺ καταργεῖται ἀπὸ τὰ πράγματα. Γιατί μοῦ ἀναφέρεις οἰκοδομὲς καὶ κολῶνες; Αὐτὰ καταργοῦνται μαζὶ μὲ αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωή. Μπὲς στὴν ἐκκλησία καὶ δὲς τὴν εὐγένεια τῆς πόλεως. Μπὲς μέσα καὶ δὲς φτωχοὺς νὰ μένουν ἐκεῖ ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα μέχρι νὰ ξημερώσει, δὲς ἱερὲς παννυχίδες ποὺ γίνονται μέρα καὶ νύχτα, καὶ ἀνθρώπους ποὺ δὲν φοβοῦνται οὔτε τὴ μέρα οὔτε τὴ νύχτα τὴν τυραννίδα τοῦ ὕπνου, οὔτε τὶς ἀνάγκες τῆς φτώχειας. Μεγάλη πόλη καὶ μητρόπολη τῆς οἰκουμένης. Πόσοι ἐπίσκοποι, πόσοι δάσκαλοι ἦρθαν ἐδῶ καὶ ἀφοῦ ἐκπαιδεύτηκαν ἀπὸ τὸν λαό, φεύγουν καὶ προετοιμάζονται νὰ μεταφυτεύσουν καὶ ἀλλοῦ τὸν ἔμφυτο νόμο; Ὅταν ἀναφέρεις ἀξιώματα καὶ χρηματικὲς περιουσίες, ἐπαινεῖς τὸ δέντρο ἀπὸ τὰ φύλλα καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν καρπό. Τὰ λέω αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ κολακεύσω τὴν ἀγάπη σας, ἀλλὰ διακηρύσσοντας τὴν ἀρετή σας. Εἶμαι μακάριος ἐγὼ ἐξαιτίας σας, μακάριοι καὶ σεῖς ἐξαιτίας τοῦ ἑαυτοῦ σας· «εἶναι μακάριος αὐτὸς ποὺ μιλάει σὲ αὐτιὰ ἀνθρώπων ποὺ ἀκοῦνε»[1]. Ἔτσι κι ἐγὼ ἔγινα μακάριος. «Εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη»[2]. Εἶδες πῶς ἐσεῖς γίνατε μακάριοι ἐξαιτίας τοῦ ἑαυτοῦ σας; Εἶναι μακάριος ὁ ἄνδρας ποὺ ποθεῖ τὰ πνευματικὰ λόγια. Αὐτὸ μᾶς ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Δὲν εἶναι δηλαδὴ ἡ ἀναλογία τοῦ σώματος, οὔτε τὸ ὅτι τρεφόμαστε καὶ πίνουμε, οὔτε τὸ ὅτι βόσκουμε, οὔτε τὸ ὅτι ζοῦμε, ὅλα αὐτὰ ἐξάλλου εἶναι ἴδια μὲ τὰ ἄλογα ζῶα· ἀλλὰ σὲ τί διαφέρει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα; Ὡς πρὸς τὸν λόγο· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ζῶο λογικό. Γιατί, ὅπως τρέφονται τὰ σώματα, ἔτσι τρέφεται καὶ ἡ ψυχή· ἀλλὰ τὸ σῶμα τρέφεται μὲ ψωμί, ἐνῶ ἡ ψυχὴ μὲ λόγο. Ἂν λοιπὸν δεῖς ἕναν ἄνθρωπο νὰ τρώει πέτρα, θὰ μποροῦσες νὰ πεῖς ὅτι εἶναι ἄνθρωπος; Ἔτσι καὶ ἂν δεῖς νὰ μὴ τρέφεται μὲ λόγο, ἀλλὰ μὲ ἀπερισκεψία, θὰ πεῖς· 'Αὐτὸς ἔχασε καὶ τὸ νὰ εἶναι ἄνθρωπος'· γιατὶ ἡ ἀνατροφὴ δείχνει τὴν εὐγένεια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ θέατρό μας γέμισε, καὶ ἔχουμε πάλι τὴ θάλασσα ποὺ κυματίζει καὶ εἶναι γεμάτη γαλήνη, καὶ πάλι τὸ πέλαγος τὸ τρικυμισμένο καὶ ἤρεμο, ἐμπρὸς ἂς ἑλκύσουμε τὸ πλοῖο, ἀνοίγοντας ἀντὶ

γλῶτταν ἀναπετάσαντες, ἀντὶ τοῦ ζεφύρου, τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν καλέσαντες, ἀντὶ τοῦ αὐχένος καὶ πηδαλίου, τῷ σταυρῷ χρώμενοι κυβερνήτῃ. Ἡ θάλασσα μὲν γὰρ ἔχει ἁλμυρὰ ὕδατα, ἐνταῦθα δὲ ὕδωρ ζῶν. Ἐκεῖ ἄλογα ζῶα, ἐνταῦθα δὲ ψυχαὶ λογικαί· ἐκεῖ οἱ πλέοντες ἀπὸ θαλάσσης εἰς γῆν, ἐνταῦθα δὲ οἱ πλέοντες ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ὁρμίζονται· ἐκεῖ πλοῖα, ἐνταῦθα δὲ λόγοι πνευματικοί· ἐκεῖ σανίδες ἐν τῷ πλοίῳ, ἐνταῦθα δὲ γλῶττα· ἐκεῖ ζεφύρου αὔρα, ἐνταῦθα Πνεύματος ἐπιδημία· ἐκεῖ ἄνθρωπος κυβερνήτης, ἐνταῦθα δὲ κυβερνήτης ὁ Χριστός. Διὰ δὴ τοῦτο τὸ πλοῖον χειμάζεται, ἀλλ' ὑποβρύχιον οὐ γίνεται. Ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ ἐν γαλήνῃ πλεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν ὁ κυβερνήτης, ἵνα καὶ τῶν πλεόντων τὴν ὑπομονὴν ἴδῃς, καὶ τοῦ κυβερνῶντος τὴν σύνεσιν ἀκριβῶς καταμάθῃς.

β'. Ἀκουέτωσαν Ἕλληνες, ἀκουέτωσαν Ἰουδαῖοι τὰ κατορθώματα ἡμῶν, καὶ τὴν προεδρίαν τηῖ Ἐκκλησίας. Ὑπὸ πόσων ἐπολεμήθη ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' οὐδέποτε ἐνικήθη; Πόσοι τύραννοι; πόσοι στρατηγοί; πόσοι βασιλεῖς; Αὔγουστος, Τιβέριος, Γάϊος, Κλαύδιος, Νέρων, ἄνθρωποι λόγοις τετιμημένοι, δυνατοί, τοσαῦτα ἐπολέμησαν ἀκμὴν νεάζουσαν, ἀλλ' οὐκ ἐξερρίζωσαν· ἀλλ' οἱ μὲν πολεμήσαντες σεσίγηνται καὶ λήθῃ παραδέδονται, ἡ δὲ πολεμηθεῖσα τὸν οὐρανὸν ὑπεραίρει. Μὴ γάρ μοι τοῦτο ἴδῃς, ὅτι ἐν γῇ ἕστηκεν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' ὅτι ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Δείκνυσι τῶν πραγμάτων ἡ ἀπόδειξις. Ἐπολεμήθησαν ἕνδεκα μαθηταί, καὶ ἡ οἰκουμένη ἐπολέμει, οἱ δὲ πολεμηθέντες ἐνίκησαν καὶ οἱ πολεμήσαντες ἀνῃρέθησαν· τὰ πρόβατα τῶν λύκων περιεγένοντο. Εἶδες ποιμένα τὰ πρόβατα ἐν μέσῳ τῶν λύκων ἀποστέλλοντα, ἵνα μηδὲ τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίσωνται; Ποῖος ποιμὴν τοῦτο ἐργάζεται; Ἀλλ' ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα σοι δείξῃ, ὅτι οὐ κατὰ ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν καὶ ἀκολουθίαν τὰ κατορθώματα γίνεται. Ἡ γὰρ Ἐκκλησία οὐρανοῦ μᾶλλον ἐρρίζωται.

Ἀλλ' ἴσως ἀπόνοιάν μου καταγινώσκει ὁ Ἕλλην· ἀλλ' ἀναμενέτω τῶν πραγμάτων τὴν ἀπόδειξιν καὶ μανθανέτω τῆς ἀληθείας τὴν ἰσχύν, πῶς εὐκολώτερον τὸν ἥλιον σβεσθῆναι, ἢ τὴν Ἐκκλησίαν ἀφανισθῆναι. Τίς ταῦτα, φησίν, ὁ κηρύττων; Ὁ θεμελιώσας αὐτήν· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». Ταῦτα οὐ

---

3. Ὁ δυτικὸς ἢ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.
4. Ματθ. 10,16.

γιὰ πανὶ τὴ γλώσσα, καλώντας ἀντὶ γιὰ τὸν ζέφυρο[3], τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, ἀντὶ γιὰ μπράτσο καὶ πηδάλιο χρησιμοποιώντας ὡς κυβερνήτη τὸν σταυρό. Γιατὶ ἡ θάλασσα ἔχει νερὰ ἁλμυρά, ἐνῶ ἐδῶ ὑπάρχει τὸ νερὸ τὸ ζωντανό. Ἐκεῖ ὑπάρχουν ἄλογα ζῶα, ἐνῶ ἐδῶ ψυχὲς λογικές· ἐκεῖ αὐτοὶ ποὺ πλέουν ἀγκυροβολοῦν ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴ γῆ, ἐνῶ ἐδῶ ὅσοι πλέουν ἀπὸ τὴ γῆ ἀγκυροβολοῦν στὸν οὐρανό· ἐκεῖ ὑπάρχουν πλοῖα, ἐνῶ ἐδῶ λόγοι πνευματικοί· ἐκεῖ ὑπάρχουν σανίδια στὸ πλοῖο, ἐνῶ ἐδῶ συγκροτημένοι λόγοι· ἐκεῖ πανί, ἐνῶ ἐδῶ γλώσσα· ἐκεῖ πνοὴ τοῦ ζεφύρου, ἐδῶ ἐπιφοίτηση τοῦ Πνεύματος· ἐκεῖ ὁ κυβερνήτης εἶναι ἄνθρωπος, ἐνῶ ἐδῶ κυβερνήτης εἶναι ὁ Χριστός. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πλοῖο κλυδωνίζεται, ἀλλὰ δὲν βυθίζεται. Μποροῦσε βέβαια νὰ πλεύσει καὶ μὲ γαλήνη, ἀλλὰ δὲν ἐπέτρεψε ὁ κυβερνήτης, γιὰ νὰ δεῖς καὶ τὴν ὑπομονὴ αὐτῶν ποὺ πλέουν καὶ νὰ διαπιστώσεις καλὰ τὴ σύνεση τοῦ κυβερνήτη.

2. Ἂς τὰ ἀκούσουν οἱ Ἕλληνες, ἂς τὰ ἀκούσουν οἱ Ἰουδαῖοι τὰ κατορθώματά μας καὶ τὴν ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ πόσους πολεμήθηκε ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ ποτὲ δὲν νικήθηκε; Πόσοι τύραννοι; πόσοι στρατηγοί; πόσοι βασιλεῖς; Αὔγουστος, Τιβέριος, Γάϊος, Κλαύδιος, Νέρωνας, ἄνθρωποι τιμημένοι μὲ λόγους, δυνατοί, τὴν πολέμησαν τόσο πολύ, ἐνῶ ἀκόμα ἦταν πολὺ νέα, ἀλλὰ δὲν τὴν ξερρίζωσαν· καὶ αὐτοὶ βέβαια ποὺ τὴν πολέμησαν σιώπησαν καὶ παραδόθηκαν στὴ λήθη, ἐνῶ αὐτή, ἂν καὶ πολεμήθηκε, ὑψώθηκε πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό. Μὴ βλέπεις, σὲ παρακαλῶ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει στὴ γῆ, ἀλλὰ ὅτι ἡ ζωή της εἶναι οὐράνια. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἀφήγηση τῶν γεγονότων. Πολεμήθηκαν ἕνδεκα μαθητὲς καὶ τοὺς πολεμοῦσε ὁλόκληρη ἡ οἰκουμένη, ὅμως αὐτοὶ ποὺ πολεμήθηκαν νίκησαν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς πολέμησαν ἀφανίστηκαν. Τὰ πρόβατα νίκησαν τοὺς λύκους. Εἶδες βοσκὸ νὰ στέλνει τὰ πρόβατα ἀνάμεσα σὲ λύκους, ὥστε οὔτε μὲ τὴ φυγή τους νὰ μὴ μποροῦν νὰ σωθοῦν; Ποιός βοσκὸς τὸ κάνει αὐτό; Ὅμως ὁ Χριστὸς τὸ ἔκανε[4], γιὰ νὰ σοῦ δείξει, ὅτι τὰ κατορθώματα δὲν γίνονται μὲ φυσικὴ ἀκολουθία. Γιατὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ριζωμένη μᾶλλον στὸν οὐρανό.

Ἴσως ὅμως ὁ Ἕλληνας νὰ μοῦ καταλογίζει ἀνοησία. Ἂς περιμένει ὅμως τὴ διήγηση τῶν γεγονότων καὶ ἂς μάθει τὴ δύναμη τῆς ἀλήθειας, ὅτι εἶναι εὐκολότερο νὰ σβηστεῖ ὁ ἥλιος, παρὰ νὰ ἐξαφανιστεῖ ἡ Ἐκκλησία. Ποιός εἶναι, λέει, αὐτὸς ποὺ κηρύττει αὐτά; Ἐκεῖνος ποὺ τὴ θεμελίωσε· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θὰ παρέλθουν, οἱ λόγοι μου ὅμως

μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ ἐπλήρωσε· διὰ τί γὰρ μᾶλλον οὐρανοῦ μείζονα αὐτὴν ἐθεμελίωσε; Τιμιωτέρα γὰρ οὐρανοῦ ἡ Ἐκκλησία. Διὰ τί οὐρανός; Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, οὐχ ἡ Ἐκκλησία διὰ τὸν οὐρανόν. Ὁ οὐρανὸς δὲ διὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἄνθρωπος διὰ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ἐποίησε δῆλον. Οὐράνιον γὰρ σῶμα οὐκ ἀνέλαβεν ὁ Χριστός. Ἀλλ' ἵνα μὴ μηκύνοντες τὸν λόγον, πάλιν χρεῶσται ἀναχωρήσωμεν σήμερον (ἴστε γὰρ ὅσαπερ χθὲς ὑπεσχόμεθα), καταβαλεῖν ἑτοιμάσωμεν. Διὰ γὰρ τοὺς ἀπολειφθέντας ἀνεβαλόμην. Ἐπεὶ οὖν οἱ ἀπολειφθέντες τὰ ἑαυτῶν ἐπλήρωσαν καὶ τῇ παρουσίᾳ ἡμῖν τῇ ἑαυτῶν ἐχαρίσαντο τράπεζαν πεπληρωμένην τῶν ἀναλωμάτων, φέρε δὴ τὰ ὄψα παραθῶμεν, ὄψα οὐχ ἕωλα· εἰ γὰρ καὶ χθεσινὰ ἦν, ἀλλ' οὐ γίνονται ἕωλα. Τί δήποτε; Οὐκ ἔστι κρέα, ἵνα διαφθαρῇ, ἀλλὰ νοήματα διηνεκῶς ἀνθοῦντα. Τὰ μὲν γὰρ κρέα φθείρεται (σῶμα γάρ ἐστι), τὰ δὲ νοήματα μένοντα, εὐωδέστερα καθίστανται. Τί οὖν ἦν, ἃ χθὲς εἰρήκαμεν; Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς χθὲς ἀπελαύσαμεν τραπέζης καὶ ἀπολειφθέντες οὐκ ἐζημιώθησαν.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Τίς ταῦτά φησιν; Ἠσαΐας, ὁ θεωρὸς τῶν Σεραφείμ, ὁ γάμῳ ὁμιλήσας καὶ τὴν χάριν μὴ σβέσας. Καὶ προσεσχήκατε τῷ προφήτῃ καὶ ἠκούσατε τοῦ προφήτου σήμερον· «ἔξελθε, σὺ καὶ Ἰασοὺβ ὁ υἱός σου». Ἀναγκαῖον καὶ ταῦτα μὴ παραδραμεῖν. «Ἔξελθε, σὺ καὶ ὁ υἱός σου». Υἱὸν εἶχεν ὁ προφήτης; Οὐκοῦν εἰ υἱόν, καὶ γυναῖκα, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ φαῦλον ὁ γάμος, ἀλλὰ κακὸν ἡ πορνεία. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοῖς τισι διαλεγόμεθα καὶ λέγομεν, 'Διὰ τί μὴ ὀρθῶς ζῇς, διὰ τί μὴ βίον ἀκριβῆ ἐπιδείκνυσαι;' 'Πως δύναμαι', φησίν, 'ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι γυναικί, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι παιδίοις, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι πράγμασι;' Διὰ τί; μὴ κώλυμα ὁ γάμος; Βοηθός σοι δέδοται ἡ γυνή, μὴ ἐπίβουλος. Ὁ προφήτης οὐ γυναῖκα εἶχε; Καὶ οὐκ ἐγένετο κώλυμα τοῦ Πνεύματος ὁ γάμος· ἀλλὰ καὶ ὡμίλει τῇ γυναικί, καὶ προφήτης ἦν. Ὁ Μωϋσῆς οὐ γυναῖκα ἔσχε; Καὶ πέτρας ἔρρηξε, καὶ ἀέρα μετέβαλε, καὶ Θεῷ διελέγετο, καὶ θεήλατον ὀργὴν ἀνέστειλεν. Ὁ Ἀβραὰμ οὐχὶ γυναῖκα ἔσχε; Καὶ πατὴρ ἐγένετο ἐθνῶν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας· τὸν γὰρ Ἰσαὰκ υἱὸν εἶχε καὶ αὐτὸς ἐγένετο κατορ-

---

5. Ματθ. 24,35. 6. Ἡσ. 6,1. 7. Ἡσ. 7,3.

δὲ θὰ παρέλθουν»[5]. Αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε μόνο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκπλήρωσε. Γιατί ἄραγε τὴ θεμελίωσε μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν οὐρανό; Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εἶναι πιὸ πολύτιμη ἀπὸ τὸν οὐρανό. Γιατί ὑπάρχει ὁ οὐρανός; Γιὰ τὴν Ἐκκλησία, καὶ ὄχι ἡ Ἐκκλησία γιὰ τὸν οὐρανό. Καὶ ὁ οὐρανὸς ἔγινε γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὄχι ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν οὐρανό. Αὐτὸ εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ ὅσα ἔκανε. Γιατὶ δὲν ἔλαβε οὐράνιο σῶμα ὁ Χριστός. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ μακρύνουμε τὸν λόγο καὶ ἀναχωρήσουμε καὶ σήμερα πάλι ὀφειλέτες (γιατὶ γνωρίζετε αὐτὰ ποὺ σᾶς ὑποσχέθηκα χθές), ἂς προσπαθήσουμε νὰ τὸν τελειώσουμε. Ἄλλωστε τὸν ἀνέβαλα ἐξαιτίας ἐκείνων ποὺ ἔλειπαν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ ἀπουσίαζαν ἔκαναν τὸ χρέος τους καὶ μὲ τὴν παρουσία τους μᾶς χάρισαν τὸ τραπέζι γεμάτο μὲ φαγώσιμα, ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς παραθέσουμε τὰ ψητά, ψητὰ ὄχι μπαγιάτικα· γιατὶ ἂν καὶ εἶναι χθεσινά, ἀλλὰ δὲν εἶναι μπαγιάτικα. Γιατί ἄραγε; Διότι δὲν εἶναι κρέατα, γιὰ νὰ χαλάσουν, ἀλλὰ νοήματα ποὺ ἀνθίζουν διαρκῶς. Γιατὶ τὰ κρέατα καταστρέφονται, ἐπειδὴ εἶναι σῶμα, τὰ νοήματα ὅμως μένοντας, γίνονται πιὸ εὔοσμα. Ποιά λοιπὸν ἦταν αὐτὰ ποὺ σᾶς εἶπα χθές; Γιατὶ καὶ μεῖς χθὲς ἀπολαύσαμε τὸ τραπέζι καὶ οἱ ἀπόντες δὲ ζημιώθηκαν.

«Καὶ συνέβηκε τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»[6]. Ποιός τὰ λέει αὐτά; Ὁ Ἠσαΐας, αὐτὸς ποὺ εἶδε τὰ Σεραφεὶμ καὶ ἦταν παντρεμένος καὶ δὲν εἶχε χάσει τὴ χάρη. Καὶ εἴχατε προσέξει τὸν προφήτη καὶ ἀκούσατε τὸν προφήτη σήμερα· «βγὲς ἐσὺ καὶ ὁ γιός σου Ἰασούβ»[7]. Εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ τὰ προσπεράσουμε καὶ αὐτά. «Βγὲς σὺ καὶ ὁ γιός σου». Εἶχε γιὸ ὁ προφήτης; Ἄρα, ἐὰν εἶχε γιό, εἶχε καὶ γυναίκα, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὁ γάμος δὲν εἶναι κακό, ἀλλὰ κακὸ εἶναι ἡ πορνεία. Ἀλλὰ ὅταν συζητᾶμε μὲ πολλοὺς καὶ τοὺς λέμε, 'Γιατί δὲ ζεῖς σωστά, γιατί δὲν παρουσιάζεις ζωὴ προσεκτική;' 'Πῶς μπορῶ', λέει, 'ἐὰν δὲν ἀπαρνηθῶ τὴ γυναίκα μου, ἐὰν δὲν ἀπαρνηθῶ τὰ παιδιά μου, ἐὰν δὲν ἀπαρνηθῶ τὰ πράγματα;' Γιὰ ποιό λόγο; Μήπως ὁ γάμος εἶναι ἐμπόδιο; Ὡς βοηθὸς σοῦ δόθηκε ἡ γυναίκα, ὄχι ἐχθρός. Ὁ προφήτης δὲν εἶχε γυναίκα; Καὶ ὁ γάμος δὲν ἔγινε ἐμπόδιο τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ καὶ εἶχε ἐπαφὲς μὲ τὴ γυναίκα του καὶ ἦταν καὶ προφήτης. Ὁ Μωϋσῆς δὲν εἶχε γυναίκα; Καὶ βράχους ἔσχισε καὶ τὸν ἀέρα ἄλλαξε, καὶ μὲ τὸ Θεὸ συζητοῦσε, καὶ ὀργή, ποὺ ὁ Θεὸς ἔστειλε, τὴ ματαίωσε. Ὁ Ἀβραὰμ δὲν εἶχε γυναίκα; Καὶ ἔγινε πατέρας τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας· εἶχε δηλαδὴ γιὸ τὸν Ἰσαὰκ ποὺ ἔγινε ἀφορμὴ κατορθωμάτων. Δὲν

θωμάτων ὑπόθεσις. Οὐκ ἀνήνεγκε τὸ παιδίον, τὸν καρπὸν τοῦ γάμου; οὐκ ἐγένετο καὶ πατὴρ καὶ φιλόθεος; οὐκ ἦν ἰδεῖν ἱερέα ἐξ οἰκείων σπλάγχνων γενόμενον; ἱερέα καὶ πατέρα; φύσιν νικωμένην, καὶ εὐλάβειαν κρατοῦσαν; σπλάγχνα πατούμενα, καὶ κατορθώματα εὐσεβῆ περιγενόμενα; καὶ τὸν πατέρα λυόμενον, καὶ φιλόθεον στεφανούμενον; οὐκ εἶδες ὅλον φιλόπαιδα καὶ φιλόθεον; μή τι ἐκώλυσεν ὁ γάμος;

Τί δὲ ἡ μήτηρ τῶν Μακκαβαίων; οὐχὶ γυνὴ ἦν; οὐχὶ ἑπτὰ δέδωκε παῖδας τῷ χορῷ τῶν ἁγίων; οὐκ εἶδεν αὐτοὺς μαρτυρήσαντας; οὐχ εἱστήκει καθάπερ ὄρος μὴ σαλευομένη; οὐχ εἱστήκει καθ' ἕκαστον αὐτῶν μαρτυροῦσα, καὶ μήτηρ μαρτύρων, καὶ ἑπτάκις ἐμαρτύρησε; Βασανιζομένων γὰρ ἐκείνων, αὐτὴ τὴν πληγὴν ἐδέχετο. Οὐδὲ γὰρ ἀπαθῶς οὕτω τὰ γινόμενα ἐδέχετο· μήτηρ γὰρ ἦν καὶ τῆς φύσεως ἡ ὕβρις τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐπεδείκνυτο· ἀλλ' οὐκ ἐνικᾶτο. Θάλασσα γὰρ ἦν καὶ κύματα· ἀλλ' ὥσπερ ἡ θάλασσα μαινομένη καταλύεται, οὕτω καὶ ἡ φύσις ἐγειρομένη τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ ἐχαλινοῦτο. Πῶς αὐτοὺς ἤλειψε; πῶς αὐτοὺς ἔθρεψε; πῶς ἑπτὰ ναοὺς τῷ Θεῷ παρέστησεν, ἀνδριάντας χρυσοῦς, μᾶλλον δὲ καὶ χρυσοῦ τιμιωτέρους;

γ'. Ὅτι γὰρ οὐ τοιοῦτον χρυσός, οἷον ψυχὴ μαρτύρων, πρόσεχε. Εἱστήκει ὁ τύρανος, καὶ ὑπὸ μιᾶς γυναικὸς ἡττώμενος ἀνεχώρει. Ἐκεῖνος ὅπλοις ἐπολιόρκει, καὶ αὕτη προθυμίᾳ περιεγένετο· ἐκεῖνος κάμινον ἀνῆψε, καὶ αὕτη τὴν ἀρετὴν τοῦ πνεύματος· ἐκεῖνος στρατόπεδον ἐκίνει, καὶ αὕτη πρὸς ἀγγέλους μεθωρμίζετο· ἑώρα κάτω τὸν τύραννον, καὶ ἐνενόει τὸν ἄνω βασιλεύοντα· ἑώρα τὰς κάτω βασάνους, καὶ ἠρίθμει τὰ ἄνω βραβεῖα· ἑώρα τὴν παροῦσαν κόλασιν, καὶ ἐνενόει τὴν μέλλουσαν ἀθανασίαν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα». Μή τι κώλυμα ὁ γάμος ἐγένετο; Τί δὲ ὁ Πέτρος, ἡ κρηπὶς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ μανικὸς ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπαίδευτος τῷ λόγῳ καὶ ῥητόρων παραγινόμενος, ὁ ἀμαθὴς καὶ φιλοσόφων ἀποφράξας στόματα, ὁ τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν καθάπερ ἀράχνην διαλύσας, ὁ τὴν οἰκουμένην περιδραμών, ὁ σαγηνεύσας τὴν θάλασσαν καὶ ἁλιεύσας τὴν οἰκουμένην, οὐκ εἶχε καὶ οὗτος γυναῖκα; Ναί, εἶχεν. Ὅτι δὲ ἔσχεν, ἄκουσον τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Τί δέ φησιν; «Εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὴν πενθερὰν Πέτρου πυρέσσουσαν». Ὅπου

---

8. Β' Μακκαβ. 7,1–42. 9. Β' Κορ. 4,18. 10. Μάρκ. 1,30.

πρόσφερε τὸ παιδί, τὸν καρπὸ τοῦ γάμου του; Δὲν ἀποδείχτηκε καὶ πατέρας καὶ ἀφοσιωμένος στὸ Θεό; Δὲν κόντεψε νὰ γίνει ἱερέας μὲ τὰ ἴδια του τὰ σπλάγχνα; Ἱερέας καὶ πατέρας; Δὲν εἴδαμε τὴ φύση νὰ ὑποχωρεῖ καὶ νὰ ἐπικρατεῖ ἡ εὐλάβεια; Τὰ σπλάγχνα νὰ καταπατοῦνται καὶ νὰ νικοῦν τὰ εὐσεβῆ κατορθώματα; καὶ τὸν πατέρα νὰ ἐλευθερώνεται καὶ τὸν θεοσεβῆ νὰ στεφανώνεται; Δὲν τὸν εἶδες καὶ τὸ παιδί του νὰ ἀγαπᾶ καὶ τὸ Θεό; Μήπως τὸν ἐμπόδισε σὲ τίποτα ὁ γάμος;

Τί πάλι ἡ μητέρα τῶν Μακκαβαίων[8]; Δὲν ἦταν γυναίκα; δὲν ἔδωσε ἑφτὰ παιδιὰ στὴ χορεία τῶν ἁγίων; δὲν τοὺς εἶδε ποὺ μαρτύρησαν; δὲν στεκόταν σὰν βουνὸ χωρὶς νὰ κουνιέται; δὲν στεκόταν κοντὰ στὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς μαρτυρώντας, καὶ μητέρα μαρτύρων, καὶ μαρτύρησε ἑφτὰ φορές; Γιατί, ὅταν βασανίζονταν ἐκεῖνα, δεχόταν αὐτὴ τὰ πλήματα. Καθόσον δὲ δεχόταν μὲ ἀπάθεια ὅσα γίνονταν· γιατὶ ἦταν μητέρα, καὶ ἡ περιφρόνηση τῆς φύσεως ἔδειχνε τὴ δύναμή της. Ὡστόσο δὲν ὑποχωροῦσε. Ἦταν θάλασσα καὶ κύματα· ἀλλὰ ὅπως ἡ φουρτουνιασμένη θάλασσα εἰρηνεύει, ἔτσι καὶ ἡ ξεσηκωμένη φύση της συγκρατιόταν ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Πῶς τὰ παίδευσε; πῶς τὰ ἀνάθρεψε; πῶς παρουσίασε στὸ Θεὸ ἑφτὰ ναούς, χρυσᾶ ἀγάλματα, ἢ καλύτερα πιὸ πολύτιμα καὶ ἀπὸ χρυσάφι;

3. Καὶ ὅτι τὸ χρυσάφι δὲν εἶναι τέτοιο, ὅπως ἡ ψυχὴ τῶν μαρτύρων, πρόσεξε. Στεκόταν ὁ τύραννος καὶ ἔφυγε νικημένος ἀπὸ μιὰ γυναίκα. Ἐκεῖνος πολιορκοῦσε μὲ ὅπλα, καὶ αὐτὴ μὲ τὴν πίστη της νίκησε· ἐκεῖνος ἄναψε καμίνι, καὶ αὐτὴ τὴν ἀρετὴ τοῦ Πνεύματος· ἐκεῖνος κινητοποιοῦσε στρατεύματα, καὶ αὐτὴ μεταφερόταν πρὸς τοὺς ἀγγέλους· ἔβλεπε κάτω τὸν τύραννο, καὶ σκεφτόταν τὸν οὐράνιο βασιλιά· ἔβλεπε τὰ ἐπίγεια βασανιστήρια, καὶ μετροῦσε τὰ οὐράνια βραβεῖα· ἔβλεπε τὴν ἐδῶ κόλαση, καὶ σκεφτόταν τὴν μελλοντικὴ ἀθανασία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «γιατὶ δὲν ἀποβλέπουμε σ' αὐτὰ ποὺ φαίνονται, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνα ποὺ δὲν βλέπονται»[9]. Μήπως ὁ γάμος τῆς ἔγινε κάποιο ἐμπόδιο; Τί ἔκανε καὶ ὁ Πέτρος, τὸ θεμέλιο τῆς Ἐκκλησίας, ὁ παράφορος ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἀπαίδευτος στὸ λόγο, ποὺ νίκησε ρήτορες, ὁ ἀμαθής, ποὺ ἔφραξε τὰ στόματα τῶν φιλοσόφων, αὐτὸς ποὺ διέλυσε τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία σὰν ἀράχνη, αὐτὸς ποὺ περιέτρεξε ὅλη τὴν οἰκουμένη, αὐτὸς ποὺ σαγήνεψε τὴ θάλασσα καὶ ἁλίεψε τὴν οἰκουμένη, δὲν εἶχε καὶ αὐτὸς γυναίκα; Ναί, εἶχε. Καὶ ὅτι εἶχε, ἄκουσε τὸν εὐαγγελιστή. Τί λέει; «Εἰσῆλθε ὁ Ἰησοῦς στὴν οἰκία τῆς πεθερᾶς τοῦ Πέτρου ποὺ εἶχε πυρετό»[10]. Ὅπου ὑπάρχει πεθερά, ἐκεῖ ὑπάρχει

πενθερά, ἐκεῖ καὶ γυνή, ἐκεῖ καὶ γάμος. Τί δὲ ὁ Φίλιππος; οὐ τέσσαρας θυγατέρας εἶχεν; Ὅπου δὲ τέσσαρες θυγατέρες, ἐκεῖ καὶ γυνὴ καὶ γάμος. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀπὸ παρθένου μέν, ἀλλ' εἰς γάμον παρεγένετο καὶ δῶρον εἰσήνεγκεν· «οὐκ ἔχουσι», γάρ, φησί, «οἶνον»· καὶ τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησε, τῇ παρθενίᾳ τὸν γάμον τιμῶν, τῇ δωρεᾷ τὸ πρᾶγμα θαυμάζων, ἵνα μὴ βδελύσσῃ τὸν γάμον, ἀλλὰ μισῇς τὴν πορνείαν. Τῷ ἐμῷ κινδύνῳ ἐγὼ ἐγγυῶμαί σου τὴν σωτηρίαν, κἂν γυναῖκα ἔχῃς.

Πρόσεχε σεαυτῷ. Γυνὴ ἐὰν εὔχρηστός ἐστι, βοηθός σού ἐστι. Τί οὖν ἂν μὴ ᾖ εὔχρηστος; Ποίησον αὐτὴν εὔχρηστον. Μὴ οὐκ ἐγένοντο καλαὶ γυναῖκες και κακαί, ἵνα μὴ ἔχῃς πρόφασιν; Ποταπὴ ἡ τοῦ Ἰὼβ ἦν; Ἡ δὲ Σάρρα καλὴ ἦν. Δείξω σοι γυναῖκα φαύλην καὶ πονηράν. Οὐκ ἔβλαψε τὸ ἄνδρα ἡ γυνὴ τοῦ Ἰώβ· πονηρὰ ἦν καὶ φαύλη καὶ βλασφημεῖν αὐτῷ συνεβούλευσε. Τί οὖν; ἔσεισε τὸν πύργον; κατήνεγκε τὸν ἀδάμαντα; περιεγένετο τῆς πέτρας; ἔκρουσε τὸν στρατιώτην; διέτρησε τὸ σκάφος; ἐξερρίζωσε τὸ δένδρον; Οὐδὲν τούτων, ἀλλ' ἐκείνη προσέκρουσε καὶ ὁ πύργος ἀσφαλέστερος ἐγίνετο· αὐτὴ τὰ κύματα ἤγειρε, καὶ τὸ πλοῖον οὐ κατεποντίζετο, ἀλλ' ἐξ οὐρίας ἔπλεεν· ὁ καρπὸς αὐτοῦ ἐτρυγήθη, καὶ τὸ δένδρον οὐκ ἐσαλεύθη· τὰ φύλλα ἔπεσε, καὶ ἡ ρίζα ἔμενεν ἀσάλευτος. Ταῦτα λέγω, ἵνα μηδεὶς προφασίζηται κακίαν γυναικός. Φαύλη ἐστί; Διόρθωσον αὐτήν. Ἀλλὰ φησίν, ἀπὸ παραδείσου με ἐξέβαλεν. Ἀλλὰ καὶ εἰς οὐρανούς σε ἐξήνεγκεν. Ἡ αὐτὴ μὲν φύσις, διάφορος δὲ ἡ γνώμη. Ἀλλ' ἡ τοῦ Ἰὼβ φαύλη; Ἀλλ' ἡ Σωσάννα καλή. Ἀλλ' ἡ Αἰγυπτία ἀκόλαστος; Ἀλλ' ἡ Σάρρα κοσμία. Εἶδες ἐκείνην; Βλέπε καὶ ταύτην· ἐπεὶ καὶ ἐν ἀνδράσιν οἱ μὲν φαῦλοι, οἱ δὲ σπουδαῖοι. Καλὸς ὁ Ἰωσήφ, οἱ δὲ πρεσβύτεροι ἀκόλαστοι. Εἶδες πανταχοῦ κακίαν καὶ ἀρετήν, μὴ τῇ φύσει ταῦτα κρινόμενα, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ διαιρούμενα. Μή μοι προφάσεις προφασίζου. Ἀλλ' ἐπεὶ τὰ χρέα καὶ τὴν καταβολὴν σπεύδωμεν.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς». Μέλλω λέγειν διὰ τί ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται τὸν καιρόν· ἐζητοῦμεν γὰρ χθές, τί δήποτε τῶν προφητῶν ἁπάντων τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων ἱστορούντων, καὶ αὐτοῦ τούτου, ἐνταῦθα τὸ ἔθος ἐλύθη· καὶ οὐ

11. Ἰω. 2,3. 12. Βλ. Δαν. (Σωσάννα) 1–3.

καὶ γυναίκα, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ γάμος. Τί πάλι καὶ ὁ Φίλιππος; Δὲν εἶχε τέσσερις θυγατέρες; Καὶ ὅπου ὑπάρχουν τέσσερις θυγατέρες, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ γυναίκα καὶ γάμος. Καὶ ὁ Χριστός; Γεννήθηκε βέβαια ἀπὸ παρθένο, ἀλλὰ πῆγε σὲ γάμο καὶ πρόσφερε καὶ δῶρο· γιατὶ λέει, «δὲν ἔχουν κρασί»[11]. Καὶ ἔκανε τὸ νερὸ κρασί, τιμώντας μὲ τὴν παρθενία τὸ γάμο, καὶ μὲ τὸ δῶρο σεβόμενος τὸ γεγονός, γιὰ νὰ μὴ σιχαίνεσαι τὸ γάμο, ἀλλὰ νὰ μισεῖς τὴν πορνεία. Ἐγὼ μὲ δικό μου κίνδυνο σοῦ ἐγγυῶμαι τὴ σωτηρία σου, ἔστω καὶ ἂν ἔχεις γυναίκα.

Πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου. Ἡ γυναίκα ἐὰν εἶναι χρήσιμη, εἶναι βοηθός σου. Τί γίνεται ὅμως ὅταν δὲν εἶναι χρήσιμη; Κάνε την χρήσιμη. Μήπως δὲν ὑπῆρξαν καλὲς καὶ κακὲς γυναῖκες, γιὰ νὰ μὴ ἔχεις δικαιολογία; Ἦταν ἀσυνείδητη ἡ γυναίκα τοῦ Ἰώβ; Ἡ Σάρρα ὅμως ἦταν καλή. Θὰ σοῦ δείξω μιὰ γυναίκα κακὴ καὶ πονηρή. Δὲν ἔβλαψε τὸν ἄνδρα της ἡ γυναίκα τοῦ Ἰώβ· ἦταν πονηρὴ καὶ κακὴ καὶ τὸν συμβούλεψε νὰ βλασφημήσει. Τί ἔκανε ὅμως; Κούνησε τὸν πύργο; ἔρριξε κάτω τὸ διαμάντι; νίκησε τὸν βράχο; πλήγωσε τὸν στρατιώτη; τρύπησε τὸ σκάφος; ξερρίζωσε τὸ δέντρο; Τίποτα ἀπὸ αὐτά· ἀλλ' ἐκείνη προσέκρουσε καὶ ὁ πύργος ἔγινε πιὸ σταθερός· αὐτὴ σήκωσε τὰ κύματα καὶ τὸ πλοῖο δὲν καταποντιζόταν, ἀλλὰ ἔπλεε μὲ οὔριο ἄνεμο· ὁ καρπός του τρυγήθηκε, καὶ τὸ δέντρο δὲν κουνήθηκε· ἔπεσαν τὰ φύλλα του, καὶ ἡ ρίζα ἔμεινε ἀσάλευτη. Τὰ λέω αὐτὰ γιὰ νὰ μὴ προφασίζεται κανένας τὴν κακία τῆς γυναίκας του. Εἶναι κακή; Διόρθωσέ την. Ἀλλά, λέει, μὲ ἔβγαλε ἀπὸ τὸν παράδεισο. Ἀλλὰ καὶ σὲ ἀνέβασε στοὺς οὐρανούς. Ἡ ἴδια βέβαια φύση, ἀλλὰ διαφορετικὴ ἡ γνώμη. Ἀλλὰ ἦταν κακὴ ἡ γυναίκα τοῦ Ἰώβ; Ἡ Σωσάννα[12] ὅμως ἦταν καλή. Ἦταν ἀκόλαστη ἡ Αἰγυπτία[13]; Ἡ Σάρρα ὅμως ἦταν ἀξιοπρεπής. Εἶδες ἐκείνην; Δὲς καὶ αὐτήν· γιατὶ καὶ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν ἄλλοι εἶναι φαῦλοι, ἐνῶ ἄλλοι σπουδαῖοι. Καλὸς ὁ Ἰωσήφ, οἱ πρεσβύτεροι ὅμως ἀκόλαστοι[14]. Βλέπεις παντοῦ τὴν κακία καὶ τὴν ἀρετή, χωρὶς αὐτὰ νὰ κρίνονται ἀπὸ τὴ φύση τους, διαιροῦνται ἀπὸ τὴ γνώμη τους. Μὴ μοῦ προβάλεις προφάσεις. Ἀλλὰ ἂς ἔρθουμε στὰ χρέη μας καὶ τὴν καταβολή τους.

«Καὶ συνέβηκε τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας». Θὰ πῶ γιατί ὁ προφήτης ὑπογραμμίζει τὸν χρόνο. Χθὲς δηλαδὴ συζητούσαμε, γιατί τάχα ὅλοι οἱ προφῆτες ἀναφέρουν τὸν καιρὸ τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων, καὶ αὐτοῦ ἐδῶ ἡ συνήθεια αὐτὴ καταργήθηκε. Καὶ δὲν

13. Βλ. Γεν. 39,7 ἑ.

14. Ἐννοεῖ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἱστορίας τῆς Σωσάννας.

λέγει, ἐν ταῖς ἡμέραις Ὀζίου, ἀλλ' ἐν τῇ τελευτῇ Ὀζίου. Τοῦτο λῦσαι βούλομαι σήμερον. Εἰ γὰρ καὶ πολὺ τὸ καῦμα, ἀλλὰ μείζων ἡ δρόσος τοῦ λόγου· εἰ γὰρ βιάζεται τὸ σῶμα μαλακιζόμενον, ἀλλ' ἀκμάζουσα ἡ ψυχὴ εὐφραίνεται. Μή μοι λέγε καῦμα καὶ ἱδρῶτα· ἐὰν ἱδρώσῃς τῷ σώματι, σμήχεις σου τὴν ψυχήν. Οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἐν καμίνῳ ἦσαν, καὶ οὐδὲν ἔπασχον, ἀλλ' ἡ κάμινος δρόσος ἐγένετο. Ὅταν ἐννοήσῃς ἱδρῶτα, ἐννόει καὶ τὸν μισθὸν καὶ τὴν ἀμοιβήν. Καὶ γὰρ κολυμβητὴς ἄνθρωπος δι' οὐδὲν ἄλλο τολμᾷ εἰς τὸ βάθος ἑαυτὸν καταβαλεῖν τῶν ὑδάτων, ἢ διὰ μαργαρίτας, τοῦ πολέμου τὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλ' οὐ τὴν ὕλην διαβάλλω, ἀλλὰ τὴν ἀκόλαστον γνώμην. Καὶ σύ, ἵνα λάβῃς θησαυρὸν ἀνελλιπῆ καὶ φυτεύσῃς ἄμπελον ἐν τῇ ψυχῇ σου, οὐκ ἀνέχῃ καύματος, οὐδὲ ἱδρῶτος; Οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐν θεάτρῳ καθημένους, πῶς ἱδρῶσι καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀκτῖνα δέχονται, ἵνα γένωνται θανάτου αἰχμάλωτοι, ἵνα πόρνης δοῦλοι; Εἰς ἀπώλειαν ἐκεῖνοι κάμνουσι, καὶ σὺ εἰς σωτηρίαν ἐκλύῃ; Ἀθλητὴς εἶ καὶ στρατιώτης.

Τίς οὖν ἐστιν ὁ Ὀζίας ἐκεῖνος, καὶ διὰ τί τὴν τελευτὴν αὐτοῦ ταύτην εἶπεν; Οὗτος ὁ Ὀζίας βασιλεὺς ἦν, καὶ ἀνὴρ δίκαιος, καὶ πολλοῖς κομῶν τοῖς κατορθώμασιν· ἀλλ' ὕστερόν ποτε εἰς ἀπόνοιαν ἦλθεν, εἰς ἀπόνοιαν, τὴν μητέρα τῶν κακῶν, εἰς ἀλαζονείαν, τὴν θορύβων γέμουσαν, εἰς ὑπερηφανίαν, τὴν ἀπώλειαν τοῦ διαβόλου. Οὐδὲν γὰρ ἀπονοίας χεῖρον· διὰ τοῦτο καὶ τὸν λόγον ἅπαντα εἰς τοῦτο κατηναλώσαμεν χθές, τὴν ἀπόνοιαν καθαιροῦντες καὶ ταπεινοφροσύνην διδάσκοντες.

δ΄. Εἴπω σοι, πόσον ἀγαθὸν ταπεινοφροσύνη καὶ πόσον κακὸν ἀπόνοια; Ἁμαρτωλὸς δίκαιον ἐνίκησεν, ὁ τελώνης τὸν Φαρισαῖον, καὶ ῥήματα ἔργων περιεγένοντο. Πῶς ῥήματα; Ὁ τελώνης λέγει· «ὁ Θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ». Ὁ Φαρισαῖος λέγει· «οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαξ ἢ πλεονέκτης». Ἀλλὰ τί; «Νηστεύω δὶς τῆς ἑβδομάδος, ἀποδεκατῶ μου τὰ ὑπάρχοντα». Ὁ Φαρισαῖος ἔργα ἔδειξε δικαιοσύνης· ὁ τελώνης ῥήματα εἶπε ταπεινοφροσύνης καὶ λόγοι ἔργων περιεγένοντο, καὶ ὁ τοσοῦτος θησαυρὸς ἐξεφυσήθη, καὶ ἡ τοσαύτη πενία εἰς πλοῦτον μετεβλήθη. Ἦλθον δύο πλοῖα ἔχοντα γόμον· εἰσῆλθον ἀμφότερα εἰς τὸν λιμένα· ἀλλ' ὁ τελώνης καλῶς τῷ λιμένι προσωρμί-

15. Λουκᾶ 18,13. 16. Λουκᾶ 18,12.

λέει, 'στὶς μέρες τοῦ Ὀζία', ἀλλὰ «κατὰ τὸν θάνατο τοῦ Ὀζία». Αὐτὸ θέλω νὰ ἐξηγήσω σήμερα. Γιατί, ἂν καὶ ὁ καύσωνας εἶναι μεγάλος, ἡ δροσιὰ τοῦ λόγου εἶναι μεγαλύτερη· ἂν καὶ πιέζεται δηλαδὴ τὸ σῶμα καὶ ἀποχαυνώνεται, ἡ ψυχὴ ὅμως εὑρισκόμενη σὲ ἀκμὴ εὐφραίνεται. Μὴ μοῦ μιλᾶς γιὰ καύσωνα καὶ ἱδρώτα· ἐὰν ἱδρώσεις στὸ σῶμα, καθαρίζεις τὴν ψυχή σου. Οἱ τρεῖς παῖδες βρίσκονταν στὸ καμίνι καὶ δὲν πάθαιναν τίποτα, ἀλλὰ τὸ καμίνι μεταβαλλόταν σὲ δροσιά. Ὅταν σκεφθεῖς ἱδρώτα, νὰ σκέφτεσαι καὶ τὸν μισθὸ καὶ τὴν ἀνταμοιβή. Γιατὶ καὶ ὁ κολυμβητὴς ἄνθρωπος γιὰ τίποτα ἄλλο δὲν τολμᾶ νὰ βυθιστεῖ στὸ βάθος τῆς θάλασσας, παρὰ γιὰ μαργαριτάρια, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἀφορμὴ τοῦ πολέμου. Δὲν κατηγορῶ βέβαια τὴν ὕλη, ἀλλὰ τὴν ἀκόλαστη γνώμη. Καὶ σύ, γιὰ νὰ κερδίσεις θησαυρὸ ἀνελλιπῆ καὶ νὰ φυτέψεις ἀμπέλι στὴν ψυχή σου, δὲν ἀντέχεις καύσωνα, οὔτε ἱδρώτα; Δὲ βλέπεις αὐτοὺς ποὺ κάθονται στὸ θέατρο, πῶς ἱδρώνουν καὶ δέχονται τὶς ἀκτίνες μὲ γυμνὸ τὸ κεφάλι, γιὰ νὰ γίνουν αἰχμάλωτοι τοῦ θανάτου, γιὰ νὰ γίνουν δοῦλοι τῆς πόρνης; Ἐκεῖνοι ὑποφέρουν γιὰ τὴν καταστροφή τους, καὶ σὺ παραιτεῖσαι ἀπὸ τὴ σωτηρία; Εἶσαι ἀθλητὴς καὶ στρατιώτης.

Ποιός λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος ὁ Ὀζίας καὶ γιατί ἀναφέρει αὐτὸν τὸν θάνατό του; Αὐτὸς ὁ Ὀζίας ἦταν βασιλιὰς καὶ ἄνδρας δίκαιος, ποὺ εἶχε πολλὲς ἀρετές· ἀργότερα ὅμως κάποτε ἔφτασε σὲ ὑπεροψία, σὲ ὑπεροψία, τὴ μητέρα τῶν κακῶν, σὲ ἀλαζονεία, ποὺ εἶναι γεμάτη ταραχές, σὲ ὑπερηφάνεια, τὴν καταστροφὴ τοῦ διαβόλου. Γιατὶ τίποτα δὲν εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια· γι' αὐτὸ χθὲς ἐξαντλήσαμε ὁλόκληρο τὸ λόγο σ' αὐτό, καθαιρώντας τὴν ὑπερηφάνεια καὶ διδάσκοντας τὴν ταπεινοφροσύνη..

4. Νὰ σοῦ πῶ πόσο ἀγαθὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ πόσο κακὸ ἡ ὑπερηφάνεια; Ἕνας ἁμαρτωλὸς νίκησε ἕναν δίκαιο, ὁ τελώνης τὸν Φαρισαῖο, καὶ τὰ λόγια νίκησαν τὰ ἔργα. Πῶς νίκησαν τὰ λόγια; Ὁ τελώνης λέει· «Θεέ, ἐλέησέ με τὸν ἁμαρτωλό»[15]. Ὁ Φαρισαῖος λέει· «δὲν εἶμαι ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἅρπαγας ἢ πλεονέκτης», ἀλλὰ τί; «Νηστεύω δύο φορὲς τὴν ἐβδομάδα, δίνω τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μου»[16]. Ὁ Φαρισαῖος παρουσίασε ἔργα δικαιοσύνης· ὁ τελώνης εἶπε λόγια ταπεινοφροσύνης, καὶ τὰ λόγια νίκησαν τὰ ἔργα, καὶ ὁ τόσο μεγάλος θησαυρὸς ἐξανεμίθηκε, καὶ ἡ τόσο μεγάλη φτώχεια μεταβλήθηκε σὲ πλοῦτο. Ἦρθαν δύο πλοῖα ποὺ εἶχαν φορτίο· μπῆκαν καὶ τὰ δύο στὸ λιμάνι· ἀλλὰ ὁ τελώνης ἄραξε καλὰ στὸ λιμάνι, ἐνῶ ὁ Φαρι-

σθη, ὁ δὲ Φαρισαῖος ναυάγιον ὑπέμεινεν, ἵνα μάθῃς πόσον κακὸν ἡ ἀπόνοια. Δίκαιος εἶ; Μὴ ταπεινώσῃς τὸν ἀδελφόν σου. Κομᾷς κατορθώμασι; Μὴ ὀνειδίσῃς τῷ πλησίον καὶ ὑποτέμῃς σου τὸ ἐγκώμιον. Ὅσον μέγας εἶ, τοσοῦτον ταπείνου σαυτόν. Καὶ πρόσεχε μετ᾽ ἀκριβείας τῷ λόγῳ, ἀγαπητέ. Μᾶλλον ὁ δίκαιος ὀφείλει φοβεῖσθαι τὴν ἀπόνοιαν, ἢ ὁ ἁμαρτωλός· τοῦτο καὶ χθὲς εἶπον, καὶ τήμερον λέγω διὰ τοὺς χθὲς ἀπολειφθέντας· διότι ὁ ἁμαρτωλὸς ἔχει τὸ συνειδὸς ἀνάγκῃ ταπεινόν, ὁ δὲ δίκαιος ἐπαίρεται κατορθώμασιν.

Ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῶν πλοίων, οἱ μὲν ἔχοντες κενὸν πλοῖον, οὐ δεδοίκασι πειρατῶν σύστημα (οὐ γὰρ ἔρχονται διατρῆσαι τὸ πλοῖον τὸ μηδὲν ἔχον), οἱ δὲ φόρτου γέμον ἔχοντες πλοῖον, δεδοίκασι πειρατάς· ὁ γὰρ πειρατὴς ἐκεῖ ἀπέρχεται, ὅπου χρυσός, ὅπου ἄργυρος, ὅπου λίθοι τίμιοι· οὕτω καὶ ὁ διάβολος οὐκ εὐκόλως ἐπηρεάζει τῷ ἁμαρτωλῷ, ἀλλὰ τῷ δικαίῳ, ὅπου πλοῦτος πολύς. Ἐπειδὴ πολλάκις ἡ ἀπόνοια ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου, νήφειν ἀναγκαῖον. Ὅσον μέγας εἶ, τοσοῦτον ταπείνου σαυτόν. Ὅταν ἀναβῇς εἰς τὸ ὕψος, ἀσφαλισθῆναι χρείαν ἔχεις, ἵνα μὴ πέσῃς. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει· «ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν». Τί μέγα φρονεῖς, ἄνθρωπος ὤν, τῆς γῆς συγγενής, ὁμοούσιος τῇ τέφρᾳ, ἔν τε τῇ φύσει, ἔν τε τῇ γνώμῃ καὶ τῇ προαιρέσει τῶν πραγμάτων; Σήμερον πλούσιος, αὔριον πένης· σήμερον ὑγιαίνων, αὔριον νοσῶν· σήμερον χαίρων, αὔριον λυπούμενος· σήμερον ἐν δόξῃ, αὔριον ἐν ἀτιμίᾳ· σήμερον ἐν νεότητι, αὔριον ἐν γήρᾳ. Μὴ ἵσταταί τι τῶν ἀνθρωπίνων; ἀλλ᾽ ὥσπερ τῶν ποταμίων ῥευμάτων μιμεῖται τὸν δρόμον. Ὁμοῦ τε γὰρ ἐφάνη, καὶ σκιᾶς ταχύτερον ἡμᾶς καταλιμπάνει. Τί οὖν μέγα φρονεῖς, ἄνθρωπε, ὁ καπνός, ἡ ματαιότης; Ἄνθρωπος γὰρ ματαιότητι ὡμοιώθη. Ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε.

Ταῦτα λέγω, οὐχ ὡς τὴν οὐσίαν ἐξευτελίζων, ἀλλὰ τὴν ἀπόνοιαν χαλινῶν. Καὶ γὰρ μέγα ἄνθρωπος καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων. Ἀλλ᾽ ὁ Ὀζίας οὗτος βασιλεὺς ὢν καὶ τὸ διάδημα περικείμενος, ἐπειδὴ δίκαιος ἦν, ἐφρόνησέ ποτε μέγα, καὶ φρονήσας μέγα καὶ μεῖζον τῆς ἀξίας, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν. Καὶ τί φησιν; Εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ

---

17. Λουκᾶ 17,10.

σαῖος ἔπαθε ναυάγιο, γιὰ νὰ μάθεις πόσο κακὸ εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια. Εἶσαι δίκαιος; Νὰ μὴ ταπεινώσεις τὸν ἀδελφό σου. Ἔχεις ἄφθονα κατορθώματα; Νὰ μὴ χλευάζεις τὸν πλησίον σου καὶ μειώσεις τὸ ἐγκώμιό σου. Ὅσο μεγάλος εἶσαι, τόσο νὰ ταπεινώνεις τὸν ἑαυτό σου. Καὶ νὰ προσέχεις πολὺ τὰ λόγια σου, ἀγαπητέ μου. Περισσότερο ὀφείλει νὰ φοβᾶται ὁ δίκαιος τὴν ὑπερηφάνεια, παρὰ ὁ ἁμαρτωλός. Αὐτὸ τὸ εἶπα καὶ χθές, τὸ λέω καὶ σήμερα γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔλειπαν χθές. Γιατὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ἔχει κατ' ἀνάγκη τὴ συνείδησή του ταπεινή, ἐνῶ ὁ δίκαιος καυχιέται γιὰ τὰ κατορθώματά του.

Ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὰ πλοῖα, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἄδειο πλοῖο, δὲν φοβοῦνται τὴν ἐπίθεση τῶν πειρατῶν· γιατὶ δὲν ἔρχονται νὰ διαρρήξουν τὸ πλοῖο ποὺ δὲν ἔχει τίποτα· ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πλοῖο γεμάτο μὲ φορτίο, φοβοῦνται τοὺς πειρατές· γιατὶ ὁ πειρατὴς πηγαίνει ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει χρυσάφι, ὅπου ὑπάρχει ἀσήμι, ὅπου ὑπάρχουν πολύτιμα πετράδια. Ἔτσι καὶ ὁ διάβολος, δὲν ἀπειλεῖ εὔκολα τὸν ἁμαρτωλό, ἀλλὰ τὸν δίκαιο, ὅπου ὑπάρχει πολὺς πλοῦτος. Ἐπειδὴ πολλὲς φορὲς ἡ ὑπερηφάνεια προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐχθρότητα τοῦ διαβόλου, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ εἴμαστε προσεκτικοί. Ὅσο μεγάλος εἶσαι, τόσο πιὸ πολὺ νὰ ταπεινώνεις τὸν ἑαυτό σου. Ὅταν ἀνεβεῖς ψηλά, ἔχεις ἀνάγκη νὰ ἀσφαλισθεῖς, γιὰ νὰ μὴ πέσεις. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριός μας λέει· «ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, νὰ λέτε· Εἴμαστε δοῦλοι ἄχρηστοι»[17]. Γιατί ὑπερηφανεύεσαι, ἀφοῦ εἶσαι ἄνθρωπος, συγγενὴς τῆς γῆς, ὁμοούσιος μὲ τὴ στάχτη, καὶ στὴ φύση καὶ στὴ γνώμη καὶ στὴν προαίρεση τῶν πραγμάτων; Σήμερα εἶσαι πλούσιος, αὔριο φτωχός· σήμερα ὑγιής, αὔριο ἄρρωστος· σήμερα χαρούμενος, αὔριο λυπημένος· σήμερα σὲ δόξα, αὔριο σὲ ἀτιμία· σήμερα νέος, αὔριος γέρος. Μήπως στέκεται τίποτα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα σταθερό; Δὲν μιμεῖται τὸ δρόμο τῶν ρευμάτων τῶν ποταμῶν; Μόλις δηλαδὴ φαίνεται, μᾶς ἐγκαταλείπει γρηγορότερα καὶ ἀπὸ τὴ σκιά. Γιατί λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι, ἄνθρωπε, ὁ καπνός, ἡ ματαιότητα; Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅμοιος μὲ τὴ ματαιότητα. Οἱ μέρες του εἶναι σὰν τοῦ χορταριοῦ. Ξηραίνεται τὸ χορτάρι καὶ πέφτει τὸ ἄνθος του.

Αὐτὰ τὰ λέω, ὄχι γιὰ νὰ ἐξευτελίσω τὴν οὐσία, ἀλλὰ νὰ χαλιναγωγήσω τὴν ὑπερηφάνεια. Γιατὶ πράγματι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι μεγάλο, καὶ πολύτιμο ὁ σπλαχνικὸς ἄνθρωπος. Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ Ὀζίας, ἐνῶ ἦταν βασιλιὰς καὶ φοροῦσε τὸ στέμμα, ἐπειδὴ ἦταν δίκαιος, καταλήφθηκε ἀπὸ ἀλαζονεία καί, πιστεύοντας ὅτι εἶναι σπουδαῖος καὶ ἔχει μεγαλύ-

λέγει, «βούλομαι θυμιᾶσαι». Βασιλεὺς ὤν, ἱερωσύνης ἀρχὴν ἁρπάζει. «Βούλομαι», φησί, «θυμιᾶσαι», ἐπειδὴ δίκαιός εἰμι. Ἀλλὰ μένε ἔσω τῶν οἰκείων ὅρων· ἄλλοι ὅροι βασιλείας, καὶ ἄλλοι ὅροι ἱερωσύνης· ἀλλ' αὕτη μείζων ἐκείνης. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν φαινομένων φαίνεται βασιλεύς, οὐδὲ ἀπὸ τῶν πεπηγμένων αὐτῷ λίθων καὶ ὧν περίκειται χρυσίων ὀφείλει κρίνεσθαι ὁ βασιλεύς. Οὗτος μὲν γὰρ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔλαχεν οἰκονομεῖν, ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης θεσμὸς ἄνω κάθηται. «Ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ». Ὁ βασιλεὺς τὰ ἐνταῦθα πεπίστευται, ἐγὼ τὰ οὐράνια· ἐγὼ ὅταν εἴπω, τὸν ἱερέα λέγω. Μὴ οὖν, ἂν ἴδῃς ἱερέα ἀνάξιον, τὴν ἱερωσύνην διάβαλε· οὐ γὰρ τὸ πρᾶγμα διαβαλεῖν δεῖ, ἀλλὰ τὸν κακῶς τῷ καλῷ κεχρημένον· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰούδας προδότης ἐγένετο, ἀλλ' οὐ κατηγορία τῆς ἀποστολῆς τοῦτο, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου γνώμης· οὐ τὸ ἔγκλημα τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ τὸ κακὸν τῆς γνώμης.

ε΄. Καὶ σὺ τοίνυν μὴ τὴν ἱερωσύνην διάβαλε, ἀλλὰ τὸν ἱερέα τὸν κακως τῷ καλῷ κεχρημένον. Ἐπεὶ ὅταν σοί τις διαλέγηται καὶ λέγῃ, 'Εἶδες τόνδε τὸν Χριστιανόν;' εἰπέ, 'Ἀλλ' ἐγὼ οὐ περὶ προσώπων, ἀλλὰ περὶ πραγμάτων σοι διαλέγομαι. Ἐπεὶ πόσοι ἰατροὶ δήμιοι ἐγένοντο καὶ δηλητήρια δεδώκασιν ἀντὶ φαρμάκων; Ἀλλ' οὐ τὴν τέχνην διαβάλλω, ἀλλὰ τὸν κακῶς τῇ τέχνῃ χρησάμενον. Πόσοι ναῦται κατεπόντισαν πλοῖα; Ἀλλ' οὐχ ἡ ναυτιλία, ἀλλ' ἡ κακὴ γνώμη ἐκείνων. Κἂν ᾖ Χριστιανὸς φαῦλος, μὴ τοῦ δόγματος κατηγόρει καὶ τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ τὸν κακῶς τῷ καλῷ κεχρημένον. Ὁ βασιλεὺς σώματα ἐμπιστεύεται, ὁ δὲ ἱερεὺς ψυχάς· ὁ βασιλεὺς λοιπάδας χρημάτων ἀφίησιν, ὁ δὲ ἱερεὺς λοιπάδας ἁμαρτημάτων· ἐκεῖνος ἀναγκάζει, οὗτος παρακαλεῖ· ἐκεῖνος ἀνάγκῃ, οὗτος γνώμῃ· ἐκεῖνος ὅπλα ἔχει αἰσθητά, οὗτος ὅπλα πνευματικά· ἐκεῖνος πολεμεῖ πρὸς βαρβάρους, ἐμοὶ πόλεμος πρὸς δαίμονας. Μείζων ἡ ἀρχὴ αὕτη· διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ὑπὸ χεῖρας τοῦ ἱερέως ἄγει, καὶ πανταχοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἱερεῖς βασιλέας ἔχριον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τὰ ἴδια σκάμματα ὑπερβὰς καὶ τὸ μέτρον τῆς βασιλείας διαπηδήσας, προσθεῖναι ἐπεχείρησε, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερὸν μετὰ αὐθεντίας, θυμιᾶσαι θέλων.

---

18. Β' Παρλ. 26,16. 19. Ματθ. 16,19.

τερη ἀξία, μπῆκε στὸ ἱερό. Καὶ τί λέει; «Μπῆκε στὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ λέει· θέλω νὰ θυμιάσω»[18]. Ἐνῶ ἦταν βασιλιάς, ἁρπάζει τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης. Θέλω, λέει, νὰ θυμιάσω, ἐπειδὴ εἶμαι δίκαιος. Ὅμως μένε μέσα στὰ δικά σου ὅρια· ἄλλα τὰ ὅρια τῆς βασιλείας, καὶ ἄλλα τῆς ἱερωσύνης· ὅμως ἡ ἱερωσύνη εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ βασιλεία. Γιατὶ ὁ βασιλιὰς δὲν φαίνεται ἀπὸ αὐτὰ ποὺ φαίνονται, οὔτε ἀπὸ τὰ πολύτιμα πετράδια ποὺ εἶναι στερεωμένα πάνω σ' αὐτόν, καὶ οὔτε πρέπει νὰ κρίνεται ὁ βασιλιὰς ἀπὸ τὰ χρυσαφικὰ ποὺ φοράει. Γιατὶ αὐτὸς κληρώθηκε νὰ φροντίζει γιὰ τὶς ἐπίγειες ὑποθέσεις, ἐνῶ ὁ θεσμὸς τῆς ἱερωσύνης στέκεται στὸν οὐρανό. «Ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι δεμένα στὸν οὐρανό»[19]. Ὁ βασιλιὰς ἔχει τὴν εὐθύνη τῶν ἐδῶ, ἐγὼ τῶν οὐράνιων πραγμάτων· ὅταν λέω ἐγώ, ἐννοῶ τὸν ἱερέα. Μὴ λοιπὸν διαβάλλεις τὴν ἱερωσύνη, ὅταν βλέπεις ἱερέα ἀνάξιο· γιατὶ δὲν πρέπει νὰ κατηγοροῦμε τὸ θεσμό, ἀλλὰ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κάνει κακὴ χρήση τοῦ καλοῦ. Γιατὶ καὶ ὁ Ἰούδας ἔγινε προδότης, ὅμως αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία τῆς ἀποστολῆς, ἀλλὰ τῆς γνώμης ἐκείνου· ἡ κατηγορία δὲν βαρύνει τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ τὴν κακὴ γνώμη.

5. Καὶ σὺ λοιπὸν νὰ μὴ διαβάλλεις τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ τὸν ἱερέα, ὁ ὁποῖος κάνει κακὴ χρήση τοῦ καλοῦ. Διότι, ὅταν κάποιος μιλάει μαζί σου καὶ λέει, 'εἶδες ἐκεῖνο τὸν Χριστιανό;' πές του· Ἐγὼ δὲν μιλῶ μαζί σου γιὰ πρόσωπα, ἀλλὰ γιὰ πράγματα. Διότι πόσοι γιατροὶ ἔγιναν δήμιοι καὶ ἔδωσαν δηλητήρια ἀντὶ γιὰ φάρμακα; Ὅμως δὲν κατηγορῶ τὴν τέχνη, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ χρησιμοποιεῖ τὴν τέχνη μὲ τρόπο κακό. Πόσοι ναυτικοὶ βύθισαν πλοῖα; Ὄχι ὅμως ἡ ναυτιλία, ἀλλὰ ἡ κακὴ γνώμη ἐκείνων τὰ βύθισε. Καὶ ἐὰν ὑπάρχει κάποιος κακὸς Χριστιανός, μὴ κατηγορεῖς τὴ διδασκαλία καὶ τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ κάνει κακὴ χρήση τοῦ καλοῦ. Ὁ βασιλιὰς ἔχει τὴν εὐθύνη τῶν σωμάτων, ἐνῶ ὁ ἱερέας τῶν ψυχῶν. Ὁ βασιλιὰς χαρίζει τὸ ὑπόλοιπο χρηματικῆς ὀφειλῆς, ἐνῶ ὁ ἱερέας τὰ ὑπόλοιπα τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐκεῖνος ἐξαναγκάζει, αὐτὸς παρακαλεῖ· ἐκεῖνος μὲ ἐξαναγκασμό, αὐτὸς μὲ συμβουλή. Ἐκεῖνος ἔχει ὅπλα ὑλικά, αὐτὸς ὅπλα πνευματικά· ἐκεῖνος πολεμᾶ μὲ τοὺς βαρβάρους, ἐγὼ πολεμῶ μὲ τοὺς δαίμονες. Εἶναι ἀνώτερη αὐτὴ ἡ ἐξουσία· γι' αὐτὸ ὁ βασιλιὰς βάζει τὸ κεφάλι του κάτω ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἱερέα, καὶ παντοῦ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη οἱ ἱερεῖς ἔχριαν τοὺς βασιλεῖς. Ἀλλὰ ὁ βασιλιὰς ἐκεῖνος ὑπερβαίνοντας τὰ ὅριά του καὶ ξεπερνώντας τὸ μέτρο τῆς βασιλείας, ἐπιχείρησε νὰ προσθέσει ἐξουσία, καὶ μπῆκε στὸ ἱερὸ μὲ τὴ βία, θέλοντας νὰ θυμιάσει.

Τί οὖν ὁ ἱερεύς; «Οὐκ ἔξεστί σοι, Ὀζία, θυμιᾶσαι». Ὅρα παρρησίαν, φρόνημα ἀδούλωτον, γλῶσσαν οὐρανοῦ ἁπτομένην, ἐλευθερίαν ἀχείρωτον, ἀνθρώπου τὸ σῶμα, καὶ ἀγγέλου τὸ φρόνημα, χαμαὶ βαδίζοντα, καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτευόμενον. Εἶδε τὸν βασιλέα, καὶ οὐκ εἶδε τὴν πορφύραν· εἶδε τὸν βασιλέα, καὶ οὐκ εἶδε τὸ διάδημα. Μή μοι λέγε τὴν βασιλείαν, ὅπου παρανομία. «Οὐκ ἔξεστί σοι, βασιλεῦ, θυμιᾶσαι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων»· ὑπερβαίνεις τὰ σκάμματα, τὰ μὴ δεδομένα ζητεῖς· διὰ τοῦτο καὶ ἃ ἔλαβες ἀπολεῖς. «Οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶσαι, ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσιν». Οὐκ ἔστιν σὸν τοῦτο, ἀλλ' ἐμόν. Μὴ ἥρπασά σου τὴν πορφυρίδα; Μὴ ἁρπάσῃς μου τὴν ἱερωσύνην. «Οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶσαι, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρών». Μετὰ πολὺν χρόνον, μετὰ τὴν τελευτὴν Ἀαρὼν τοῦτο ἐγένετο. Καὶ διὰ τί οὐκ εἶπε, 'τοῖς ἱερεῦσι', μόνον, ἀλλ' ἐμνημόνευσε καὶ τοῦ πατρός; Συνέβη ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ τοιοῦτόν τι γενέσθαι. Δαθὰν γὰρ καὶ Ἀβειρὼν καὶ Κορὲ κατεπανέστησαν τοῦ Ἀαρών· ἠνοίχθη ἡ γῆ καὶ κατέπιεν αὐτούς· ἦλθε πῦρ ἄνωθεν καὶ κατέκαυσεν αὐτούς. Βουλόμενος οὖν αὐτὸς ἀναμνῆσαι τῆς ἱστορίας ἐκείνης, ὅτι καί ποτε ἐπηρέασαν τὴν ἱερωσύνην, ἀλλ' οὐχ ἡττήθη, ἀλλ' ἐπῆλθε πλῆθος, καὶ ὁ Θεὸς αὐτῷ ἠμύνατο· «οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶν, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρών». Οὐκ εἶπεν, 'ἐννόησον τί ὑπέμειναν οἱ τότε ταῦτα ποιήσαντες'· οὐκ εἶπεν, 'ἐννόησον ὅτι ἐκάησαν οἱ ἐπαναστάντες', ἀλλ' εἶπε τὸν ἐκδικηθέντα Ἀαρὼν καὶ εἰς ἀνάμνησιν αὐτὸν τῆς ἱστορίας ἤνεγκε, μονονουχὶ τοῦτο λέγων· μὴ τόλμα τὰ τοῦ Δαθάν, ἵνα μὴ πάθῃς τοιαῦτα οἷα ἐπὶ τοῦ Ἀαρών.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ὀζίας οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ τῇ ἀπονοίᾳ φυσιούμενος ἐπεισῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν, ἀνεπέτασε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, θέλων θυμιᾶσαι. Τί οὖν ὁ Θεός; Ἐπεὶ οὖν οὐ καλῶς ὁ ἱερεὺς κατεφρονήθη καὶ λόγος ἱερωσύνης ἐπατεῖτο καὶ οὐδὲν ἠδύνατο οὐκέτι ὁ ἱερεὺς (ἱερέως γὰρ ἐλέγχειν ἐστὶ μόνον καὶ παρρησίαν ἐπιδείκνυσθαι, οὐχ ὅπλα κινεῖν, οὐδὲ ἀσπίδας ἁρπάζειν, οὐδὲ δόρυ σείειν, οὐδὲ τόξον τείνειν, οὐδὲ βέλος πέμπειν, ἀλλὰ μόνον ἐλέγχειν καὶ παρρησίαν ἐπιδείκνυσθαι), ἐπειδὴ οὖν ἤλεγχεν ὁ ἱερεύς, οὐκ εἶξε δὲ ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ ὅπλα ἐκίνει καὶ

---

20. Β' Παρλ. 26,18.
21. Ἀριθμ. 16,1–35. καὶ Ψαλμ. 105,16–18.

Τί εἶπε λοιπὸν ὁ ἱερέας; «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, Ὀζία, νὰ θυμιάσεις». Πρόσεχε παρρησία, φρόνημα ἀδούλωτο, γλώσσα ποὺ ἀγγίζει τὸν οὐρανό, ἐλευθερία ἀνίκητη, ἄνθρωπο ὡς πρὸς τὸ σῶμα καὶ ἄγγελο ὡς πρὸς τὸ φρόνημα, ὁ ὁποῖος βαδίζει χαμηλά, ἀλλὰ ζεῖ στὸν οὐρανό. Εἶδε τὸ βασιλιὰ καὶ δὲν εἶδε τὴ πορφύρα· εἶδε τὸ βασιλιὰ καὶ δὲν εἶδε τὸ στέμμα. Μὴ μοῦ ἀναφέρεις τὴ βασιλεία, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει παρανομία. «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, βασιλιά μου, νὰ θυμιάσεις στὰ ἅγια τῶν ἁγίων»[20]. Ξεπερνᾶς τὰ σκάμματα, ζητᾶς πράγματα ποὺ δὲν σοῦ ἀνήκουν· γι' αὐτὸ θὰ χάσεις κι αὐτὰ ποὺ ἔλαβες. «Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ σένα νὰ θυμιάσεις, ἀλλὰ στοὺς ἱερεῖς». Δὲν εἶναι δικό σου ἔργο αὐτό, ἀλλὰ δικό μου. Μήπως σοῦ ἅρπαξα τὴν πορφύρα; Μὴ μοῦ ἁρπάζεις τὴν ἱερωσύνη. «Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ σένα νὰ θυμιάσεις, παρὰ μόνο στοὺς ἱερεῖς, στοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀαρών». Μετὰ ἀπὸ πολὺ χρόνο, μετὰ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀαρὼν ἔγινε αὐτό. Καὶ γιατί δὲν εἶπε, 'μόνο στοὺς ἱερεῖς', ἀλλὰ ἀνέφερε καὶ τὸν πατέρα; Γιατί συνέβηκε τὴ χρονιὰ ἐκείνη νὰ γίνει κάτι τέτοιο. Ὁ Δαθὰν δηλαδὴ καὶ ὁ Ἀβειρὼν καὶ ὁ Κορὲ ἐπαναστάτησαν ἐναντίον τοῦ Ἀαρών· ἄνοιξε ἡ γῆ καὶ τοὺς κατάπιε· ἦρθε φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς ἔκαψε[21]. Ἤθελε λοιπὸν νὰ τοῦ ὑπενθυμίσει τὴν ἱστορία ἐκείνη, ὅτι καὶ ἄλλοτε ἀπείλησαν τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ δὲν νικήθηκε· ἐπιτέθηκε πλῆθος, ἀλλὰ ἀποκρούσθηκε ἀπὸ τὸ Θεό. «Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ σένα νὰ θυμιάσεις, παρὰ μόνο στοὺς ἱερεῖς, τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀαρών». Δὲν εἶπε, 'Θυμήσου τί ἔπαθαν τότε ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαναν τὰ ἴδια'· δὲν εἶπε, 'Θυμήσου ὅτι κάηκαν ἐκεῖνοι ποὺ στασίασαν', ἀλλὰ ἀνέφερε τὸν Ἀαρὼν ποὺ ἐκδικήθηκε, καὶ τὸν ἔκανε νὰ θυμηθεῖ τὴν ἱστορία, σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε δηλαδὴ αὐτό· Μὴ τολμᾶς αὐτὰ ποὺ ἔκανε ὁ Δαθάν, γιὰ νὰ μὴ πάθεις τέτοια, σὰν ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν στὶς ἡμέρες τοῦ Ἀαρών.

Ὁ βασιλιὰς Ὀζίας ὅμως δὲν συγκρατήθηκε, ἀλλὰ φουσκωμένος ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία εἰσέβαλε στὸ ἱερό, τράβηξε τὸ παραπέτασμα ἀπὸ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, θέλοντας νὰ θυμιάσει. Τί ἔκανε τότε ὁ Θεός; Ἐπειδὴ ὁ ἱερέας κακῶς περιφρονήθηκε καὶ καταπατήθηκε ὁ λόγος τῆς ἱερωσύνης καὶ δὲν μποροῦσε νὰ κάνει τίποτα πιὰ ὁ ἱερέας· γιατὶ ἔργο τοῦ ἱερέα εἶναι μόνο νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ δείχνει παρρησία, καὶ νὰ μὴ κινεῖ ὅπλα, οὔτε ἀσπίδες νὰ ἁρπάζει, οὔτε δόρυ νὰ σείει, οὔτε τόξο νὰ τεντώνει, οὔτε βέλος νὰ ἀκοντίζει, ἀλλὰ μόνο νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ δείχνει παρρησία. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἱερέας ἤλεγξε, ἀλλὰ δὲν ὑποχώρησε ὁ βασιλιάς, ἀλλὰ κινοῦσε ὅπλα καὶ ἀσπίδες καὶ δόρατα καὶ χρησιμοποιοῦ-

ἀσπίδας καὶ δόρατα καὶ περιουσίᾳ ἐκέχρητο τῇ ἑαυτοῦ, ὁ ἱερεύς φησιν· Ἐγὼ τὸ ἐμαυτοῦ ἐποίησα, οὐδὲν πλέον δύναμαι, βοήθησον ἱερωσύνῃ πατουμένῃ, νόμοι ἀδικοῦνται, θεσμοὶ ἀνατρέπονται. Τί οὖν ὁ φιλάνθρωπος; Κολάζει τὸν τολμητήν. «Καὶ εὐθέως ἐξήνθησε λέπρα εἰς τὸ μέτωπον αὐτοῦ». Ὅπου ἡ ἀναισχυντία, ἐκεῖ καὶ ἡ τιμωρία.

Εἶδες φιλανθρωπίαν τῆς τοῦ Θεοῦ τιμωρίας; Οὐ κεραυνὸν ἀφῆκεν, οὐ γῆν ἔσεισεν, οὐ συνετάραξε τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ ἐξήνθησεν ἡ λέπρα, οὐκ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μετώπου, ἵνα τὴν κόλασιν τὸ πρόσωπον φέρῃ, ἵνα ὡς ἐν στήλῃ γράμματα ᾖ κείμενα. Οὐδὲ γὰρ δι' αὐτὸν ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα. Δυνάμενος γὰρ ἀξίως τὴν τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν, οὐκ ἐπήνεγκεν· ἀλλὰ καθάπερ νόμος ἔκειτο ἐν ὑψηλῷ τόπῳ τινὶ λέγων, 'Μὴ ποιῆτε τοιαῦτα, ἵνα μὴ πάθητε τοιαῦτα'. Ἐξῄει νόμος ἔμψυχος, καὶ μέτωπον φωνὴν ἠφίει σάλπιγγος λαμπροτέραν. Γράμματα ἦν ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ μετώπῳ, γράμματα ἐξαλειφθῆναι μὴ δυνάμενα· οὐ γὰρ ἦν μέλανι, ἵνα τις ἐξαλείψῃ, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως ἡ λέπρα καὶ ἀκάθαρτον ἐποίει τοῦτον, ἵνα τοὺς ἄλλους καθαροὺς ποιήσῃ. Καὶ καθάπερ τοὺς καταδίκους, ἐπειδὰν σπαρτίον λάβωσιν, ἐξάγουσιν αὐτοὺς τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντας, οὕτω καὶ οὗτος ἀντὶ σπαρτίου ἐπὶ τοῦ μετώπου εἶχε τὴν λέπραν ἀπαγόμενος, ἐπειδὴ τὴν ἱερωσύνην ὕβρισε. Ταῦτα λέγω, οὐχὶ βασιλέας διαβάλλων, ἀλλὰ τοὺς τῇ ἀπονοίᾳ καὶ τῷ θυμῷ μεθύοντας, ἵνα μάθητε ὅτι ἡ ἱερωσύνη βασιλείας μείζων.

στ'. Ἀεὶ γὰρ ὁ Θεός, ὅταν ἁμάρτῃ ἡ ψυχή, τὸ σῶμα κολάζει. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Κάϊν ἐποίησεν. Ἡ ψυχὴ ἥμαρτε φόνον ἐργασαμένη, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ παρελύθη· καὶ μάλα εἰκότως. Διὰ τί; «Στένων καὶ τρέμων», φησίν, «ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς». Καὶ περιῄει ὁ Κάϊν πᾶσι διαλεγόμενος, σιγῇ φωνὴν ἀφιείς, ἀφωνίᾳ παιδεύων. Ἡ γλῶσσα ἐσίγα, καὶ τὰ μέλη ἐβόα καὶ πᾶσι διελέγετο διὰ τί στένει, διὰ τί τρέμει· 'ἀδελφὸν ἀπέκτεινα, φόνον εἰργασάμην'. Ὁ Μωϋσῆς μετὰ ταῦτα ἔλεγε διὰ γραμμάτων, ἐκεῖνος διὰ πραγμάτων περιῄει πᾶσι λέγων· «Οὐ φονεύσεις». Εἶδες στόμα σιγῶν καὶ πρᾶγμα βοῶν; εἶδες νόμον ἔμψυχον περιφερόμενον; εἶδες στήλην περιερχομένην; εἶδες τιμωρίας γινομένην; εἶδες ψυχὴν ἁμαρτοῦσαν, καὶ τὴν σάρκα κολαζομένην; Καὶ μάλα εἰκότως. Οὕτω δὲ

---

22. Β' Παρλ. 26,19. 23. Γεν. 4,12.
24. Ἐξ. 20,13.

σε τὴν ὑπεροχή του, ὁ ἱερέας εἶπε· Ἐγὼ ἔκανα τὸ καθῆκον μου· τίποτα περισσότερο δὲν μπορῶ, βοήθησε τὴν ἱερωσύνη ποὺ καταπατιέται, τοὺς νόμους ποὺ ἀδικοῦνται, τοὺς θεσμοὺς ποὺ ἀνατρέπονται. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ φιλάνθρωπος; Τιμώρησε τὸν θρασύ. «Καὶ ἀμέσως ἐμφανίστηκε λέπρα στὸ μέτωπό του»[22]. Ὅπου ἡ ἀδιαντροπιά, ἐκεῖ καὶ ἡ τιμωρία.

Εἶδες φιλανθρωπία τῆς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ; Δὲν ἔρριξε κεραυνό, δὲν ἔσεισε τὴ γῆ, δὲ συντάραξε τὸν οὐρανό· ἀλλὰ ἐμφανίστηκε ἡ λέπρα, ὄχι σὲ ἄλλο τόπο, ἀλλὰ στὸ μέτωπο, γιὰ νὰ ὑποφέρει τὴν τιμωρία τὸ πρόσωπο, γιὰ νὰ εἶναι σὰν γράμματα χαραγμένα σὲ στήλη. Οὔτε ἄλλωστε ἔγινε γι' αὐτόν, ἀλλὰ γιὰ τοὺς μεταγενέστερους. Γιατί, ἂν καὶ μποροῦσε νὰ ἐπιβάλει ἀντάξια τιμωρία, δὲν ἐπέβαλε· ἀλλὰ ἦταν σὰν νόμος σὲ κάποιο περίοπτο σημεῖο ποὺ ἔλεγε· Μὴ κάνετε τέτοια, γιὰ νὰ μὴ πάθετε τὰ ἴδια. Διακηρυσσόταν νόμος ζωντανὸς καὶ μέτωπο ποὺ ἔβγαζε φωνὴ πιὸ δυνατὴ καὶ ἀπὸ σάλπιγγα. Ἦταν γράμματα γραμμένα στὸ μέτωπο, γράμματα ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ σβήσουν· γιατὶ δὲν ἦταν μὲ μελάνη, γιὰ νὰ τὰ ἐξαλείψει κάποιος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ φύση ἡ λέπρα τὸν ἔκανε ἀκάθαρτο, γιὰ νὰ κάνει τοὺς ἄλλους καθαρούς. Καὶ ὅπως τοὺς κατάδικους, παίρνοντας σχοινὶ τοὺς ὁδηγοῦν κρατώντας τους ἀπὸ τὸ σχοινί, ἔτσι κι αὐτός, ἀντὶ γιὰ σχοινὶ στὸ μέτωπό του, εἶχε τὴ λέπρα καθὼς ὁδηγῶταν μακριά, ἐπειδὴ πρόσβαλε τὴν ἱερωσύνη. Τὰ λέω αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ κατηγορήσω βασιλεῖς, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ εἶναι μεθυσμένοι ἀπὸ ὑπεροψία καὶ θυμό, γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ ἱερωσύνη εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ βασιλεία.

6. Πράγματι πάντοτε ὁ Θεός, ὅταν ἁμαρτήσει ἡ ψυχή, τιμωρεῖ τὸ σῶμα. Ἔτσι ἔκανε καὶ στὸν Κάϊν. Ἁμάρτησε ἡ ψυχὴ κάνοντας φόνο, καὶ παρέλυσε τὸ σῶμα του· καὶ πολὺ σωστά. Γιατί; «Θὰ ζεῖς», λέει, «στενάζοντας καὶ τρέμοντας πάνω στὴ γῆ»[23]. Καὶ τριγύριζε ὁ Κάϊν μιλώντας σ' ὅλους, βγάζοντας φωνὴ μὲ τὴ σιγή του, διδάσκοντας μὲ τὴν ἔλλειψη φωνῆς. Ἡ γλώσσα σιωποῦσε, καὶ τὰ μέλη του φώναξαν καὶ σ' ὅλους ἔλεγαν γιατί στενάζει καὶ τρέμει· 'σκότωσα τὸν ἀδερφό μου, ἔκανα φόνο'. Ὁ Μωϋσῆς ἀργότερα ἔλεγε μὲ γράμματα, ἐκεῖνος μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα γύριζε σὲ ὅλους λέγοντας· «οὐ φονεύσεις»[24]. Εἶδες στόμα νὰ σιωπᾶ καὶ πραγματικότητα νὰ φωνάζει; Εἶδες νόμο ζωντανὸ νὰ περιφέρεται; Εἶδες στήλη νὰ τριγυρίζει; Εἶδες κατάργηση τιμωρίας; Εἶδες τιμωρία νὰ γίνεται μέσον διδασκαλίας; Εἶδες ψυχὴ νὰ ἁμαρτάνει καὶ νὰ τιμωρεῖται ἡ σάρκα; Καὶ πολὺ φυσικά. Ἔτσι συνέ-

καὶ ἐπὶ Ζαχαρίου, ψυχὴ ἥμαρτε, καὶ ἡ γλῶσσα ἐδέθη. Τοῦ γὰρ ὀργάνου τῆς γλώττης ἀχρήστου λοιπὸν γεγονότος, ἐκεῖνος ὁ τὴν φωνὴν γεννήσας Ζαχαρίας ἐτιμωρεῖτο δή, καὶ Ὀζίας ἐλεπροῦτο τὸ μέτωπον, ἁμαρτών, ἵνα ἐκεῖνος παιδευθῇ. Καὶ ἐξῄει ὁ βασιλεὺς πᾶσιν ὑπόδειγμα γινόμενος, καὶ ἐκαθάρθη τὸ ἱερὸν καὶ ἐξεβάλλετο, οὐδενὸς ὠθοῦντος, καὶ θέλων τὴν ἱερωσύνην προσλαβεῖν, καὶ ὃ εἶχεν ἀπώλεσε. Καὶ ἐξῄει ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. Τὸ μὲν παλαιὸν πάντα λεπρὸν ἦν νόμος ἔξω τῆς πόλεως ἐκβάλλεσθαι, νυνὶ δὲ οὐκέτι. Διὰ τί; Ἐπειδὴ ὡς παιδίοις προσεῖχεν ὁ Θεός, τότε λέπρα ἦν τοῦ σώματος, νῦν ἡ λέπρα τῆς ψυχῆς ζητεῖται.

Ἐξῄει τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐν λεπρότητι, καὶ οὐκ ἐξέβαλον αὐτὸν ἐκ τῆς πόλεως, αἰδούμενοι τὸ διάδημα αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκάθητο πάλιν παρανομῶν. Τί οὖν ὁ Θεός; Ὀργιζόμενος τοῖς Ἰουδαίοις ἔστησε τὴν προφητείαν. Ταῦτα οὖν ἅπαντα διὰ τὸ ῥῆμα τοῦ προφήτου, ἵνα καταβάλω τὸ χρέος. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ὁ βασιλεὺς λεπρωθείς. Δέον οὖν καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐκβαλεῖν κατὰ τὸ ἔθος, ὡς ἀκάθαρτον, ὁ δῆμος ἔνδον αὐτοῦ καθεζομένου ἀνέχεται καὶ οὐδὲν τῶν ὀφειλόντων, οὐ μικρὸν οὐ μέγα εἰς λόγον παρρησίας ποιεῖ. Ἐπεὶ οὖν ἀφῆκεν αὐτόν, ἀποστρέφεται αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ τὴν χάριν παύει τῆς προφητείας· καὶ μάλα εἰκότως. Ἀνθ' ὧν γὰρ τὸν αὐτοῦ νόμον ἠθέτησαν καὶ ἐκβαλεῖν ἀκάθαρτον ὑπεστάλησαν, τὸ προφητικὸν ἵστησι χάρισμα· «καὶ ἦν ῥῆμα τίμιον τότε καὶ οὐκ ἦν ῥῆσις προφητεύουσα»· τουτέστιν, οὐ διελέγετο αὐτοῖς διὰ προφητῶν ὁ Θεός· οὐ γὰρ ἐνέπνει τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς δι' οὗ ἐφθέγγοντο, ἐπεὶ τὸν ἀκάθαρτον εἶχον· ἐπὶ δὲ τῶν ἀκαθάρτων οὐκ ἐνήργει τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις. Διὰ τοῦτο οὐ παρῆν, οὐκ ἐφαίνετο τοῖς προφήταις, ἀλλὰ σιγᾷ καὶ κρύπτει. Ἵνα δὲ τὸ λεγόμενον σαφὲς γένηται, ἐπὶ ὑποδείγματος ποιήσω αὐτὸ φανερόν. Ὥσπερ ἄνθρωπος πρός τινα διακείμενος τῇ στοργῇ, μανικῶς λυπήσαντα αὐτὸν ἐπί τι πρᾶγμα, πρὸς αὐτὸν λέγοι, 'Οὐκέτι ὄψομαί σοι, οὐ λαλῶ σοι', οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τότε ἐποίησεν. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸν παρώργισαν, τὸν Ὀζίαν μὴ ἐκβαλόντες, οὐκέτι, φησί, λαλῶ τοῖς προφήταις ὑμῶν, οὐκέτι πέμπω Πνεύματος χάριν. Ὅρα κόλασιν ἡμερότητος γέμουσαν. Οὐ γὰρ κεραυνοὺς ἀφῆκεν, οὐδὲ ἐκ θεμελίων κατέσεισε

---

25. Α' Βασ. 3,1.

βηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ζαχαρία· ἁμάρτησε ἡ ψυχή του καὶ δέθηκε ἡ γλώσσα του. Γιατὶ μὲ τὸ ἀχρήστευμα τοῦ ὀργάνου τῆς γλώσσας τιμωρήθηκε φυσικὰ ὁ Ζαχαρίας ποὺ γέννησε τὴ φωνή, καὶ ὁ Ὀζίας ἔβγαλε λέπρα στὸ μέτωπο, ὅταν ἁμάρτησε, γιὰ νὰ διδαχθεῖ ἐκεῖνος. Καὶ βγῆκε ὁ βασιλιὰς ἀποτελώντας παράδειγμα σὲ ὅλους, καὶ καθαρίστηκε τὸ ἱερό, καὶ βγῆκε ἔξω, χωρὶς κανένας νὰ τὸν σπρώχνει, καὶ ἐνῶ ἤθελε νὰ λάβει καὶ τὴν ἱερωσύνη, ἔχασε καὶ αὐτὸ ποὺ εἶχε. Καὶ βγῆκε ἀπὸ τὸ ἱερό. Παλιὰ ὑπῆρχε νόμος κάθε λεπρὸς νὰ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, τώρα ὅμως δὲν ἰσχύει πιά. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τοὺς προσεῖχε σὰν παιδιά, τότε ἡ λέπρα ἦταν ἀρρώστια τοῦ σώματος, τώρα ἀναζητεῖται ἡ λέπρα τῆς ψυχῆς.

Βγῆκε λοιπὸν ὁ βασιλιὰς μὲ λέπρα καὶ δὲν τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ τὴν πόλη, σεβόμενοι τὸ στέμμα του καὶ τὴ βασιλικὴ ἰδιότητά του, ἀλλὰ καθόταν πάλι παρανομώντας. Τί ἔκανε τότε ὁ Θεός; Ὀργισμένος μὲ τοὺς Ἰουδαίους σταμάτησε τὸ προφητικὸ χάρισμα. Αὐτὰ βέβαια ὅλα ἐξαιτίας τοῦ λόγου τοῦ προφήτη, γιὰ νὰ πληρώσω τὸ χρέος μου. Ἀλλὰ ἂς ἐπανέλθουμε στὸ θέμα μας. Βγῆκε ὁ βασιλιὰς ἀπὸ τὸ ἱερὸ λεπρωμένος. Ἐνῶ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ τὸν βγάλουν καὶ ἀπὸ τὴν πόλη σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο, ὡς ἀκάθαρτον, ὁ λαὸς ὅμως ἀνέχεται τὴ διαμονή του μέσα στὴ πόλη, καὶ τίποτα ἀπὸ ὅσα ὄφειλαν, οὔτε μικρὸ οὔτε μεγάλο, δὲν τὸν ἔκανε νὰ πάρει θάρρος νὰ μιλήσει. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λαὸς τὸν ἄφησε, τοὺς ἀποστράφηκε ὁ Θεὸς καὶ ἔπαυσε τὸ χάρισμα τῆς προφητείας· καὶ πολὺ εὔλογα. Ἐπειδὴ ἀθέτησαν τὸν νόμο του καὶ δίστασαν νὰ βγάλουν ἔξω ἕναν ἀκάθαρτο, σταμάτησε τὸ προφητικὸ χάρισμα. «Καὶ τότε ὑπῆρχε λόγος τίμιος καὶ δὲν ὑπῆρχε λόγος προφητικός»[25]. Δηλαδὴ δὲν μιλοῦσε μ' αὐτοὺς μέσω τῶν προφητῶν ὁ Θεός· διότι δὲν τοὺς ἐνέπνεε τὸ Πνεῦμα μέσω τοῦ ὁποίου μιλοῦσαν, ἐπειδὴ εἶχαν τὸν ἀκάθαρτο, καὶ στοὺς ἀκάθαρτους δὲν ἐνεργοῦσε ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος. Γι' αὐτὸ δὲν ἦταν παρόν, οὔτε ἐμφανιζόταν στοὺς προφῆτες, ἀλλὰ σιωποῦσε καὶ κρυβόταν. Γιὰ νὰ γίνει ὅμως περισσότερο σαφὲς αὐτὸ ποὺ λέω, θὰ τὸ κάνω φανερὸ μὲ ἕνα παράδειγμα. Ὅπως ἕνας ἄνθρωπος ποὺ φέρεται σὲ κάποιον μὲ στοργή, ὅταν τὸν λυπήσει ὑπερβολικὰ γιὰ κάποιο πρᾶγμα, λέει σ' αὐτόν, 'Δὲ θέλω νὰ σὲ ξαναδῶ πιά, δὲν σοῦ μιλῶ', ἔτσι ἔκανε τότε καὶ ὁ Θεός. Ἐπειδὴ τὸν ἐξόργισαν μὲ τὸ νὰ μὴ βγάλουν ἔξω τὸν Ὀζία, 'Δὲν μιλῶ πιά', λέει, 'μαζί σας μὲ τοὺς προφῆτες, δὲν στέλνω πιὰ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος'. Πρόσεχε τιμωρία γεμάτη ἀπὸ ἡμερότητα. Δὲν ἔρριξε δηλαδὴ κεραυνούς, οὔτε ἔσεισε τὴν πόλη

τὴν πόλιν, ἀλλὰ τί; Οὐ θέλετέ με ἐκδικῆσαι; φησίν· οὐχ ὁμιλῶ ὑμῖν. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδυνάμην αὐτὸν ἐκβαλεῖν; Ἀλλ' ἐβουλήθην τὸ λειπόμενον ὑμῖν καταλείπειν. Οὐ βούλεσθε; Οὐδὲ ἐγὼ ὁμιλῶ ὑμῖν, οὐδὲ κινῶ τῶν προφητῶν τὴν ψυχήν.

Οὐκ ἐνήργει τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις, σιγὴ ἦν, ἔχθρα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος μετὰ ταῦτα ἀπέθανε καὶ ἐλύθη τῶν ἀκαθάρτων ἡ ὑπόθεσις. Ἐπειδὴ οὖν χρόνον πολὺν εἶχεν ὁ προφήτης μὴ προφητεύσας, ἐκείνου δὲ μὴ προφητεύοντος, ἐλύθη ἡ ὀργὴ καὶ ἡ προφητεία ἐπανῆλθε. Λοιπὸν ἀναγκαίως ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται τὸν καιρὸν καὶ λέγει· «καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Ὅτε ἀπέθανε, τότε εἶδον τὸν Κύριον. Πρὶν γὰρ τὸν Θεὸν οὐχ ἑώρων ὀργιζόμενον ἡμῖν. Ἦλθε γὰρ ὁ θάνατος τοῦ ἀκαθάρτου, καὶ ἔλυσε τὴν ὀργήν. Διὰ τοῦτο, πανταχοῦ τῶν βασιλέων τὴν ζωὴν λέγων, ἐνταῦθα τελευτὴν εἶπε τοῦ Ὀζίου· «ἐγένετο», φησί, «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Ἀλλὰ πάλιν τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ἐνταῦθα ἰδεῖν ἔστιν. Ἀπέθανεν ὁ ἀκάθαρτος, καὶ κατηλλάγη Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις. Διὰ τί, μὴ ὄντων κατορθωμάτων, ἐγένετο, ἀλλὰ τῷ ἀποθανεῖν αὐτόν; Ὅτι φιλάνθρωπός ἐστι, καὶ οὐκ ἀκριβολογεῖται ἐν τοῖς τοιούτοις· ἓν ἐζήτει μόνον ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός, ἵνα ὁ ἀκάθαρτος ἐξέλθῃ.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, ἀπόνοιαν διώξωμεν, ταπεινοφροσύνην ἀσπασώμεθα, τὴν εἰωθυῖαν δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπὸ τὰ θεμέλια, ἀλλὰ τί ἔκανε; Δὲν θέλετε, λέει, νὰ μὲ ἱκανοποιήσετε; Δὲν μιλάω μαζί σας. Μήπως δὲν μποροῦσα νὰ τὸν βγάλω; Ἀλλὰ ἤθελα νὰ ἀφήσω τὸ ὑπόλοιπο σὲ σᾶς. Δὲ θέλετε; Οὔτε κι ἐγὼ σᾶς μιλῶ, οὔτε κινῶ τὴν ψυχὴ τῶν προφητῶν.

Δὲν ἐνεργοῦσε ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος, ὑπῆρχε σιγή, ἔχθρα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὅταν λοιπὸν ἐκεῖνος ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ πέθανε, λύθηκε καὶ ἡ αἰτία τῶν ἀκαθάρτων. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολὺ χρόνο εἶχε ὁ προφήτης ποὺ δὲν προφήτευε, ἐνῶ δὲν προφήτευε ἐκεῖνος, ἔπαυσε ἡ ὀργὴ καὶ ἐπανῆλθε τὸ προφητικὸ χάρισμα. Λοιπὸν κατ' ἀνάγκη ὁ προφήτης σημειώνει τὸ χρόνο καὶ λέει· «καὶ συνέβηκε, κατὰ τὸν χρόνο ποὺ πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο». Ὅταν πέθανε, τότε εἶδα τὸν Κύριο. Γιατὶ προηγουμένως δὲν ἔβλεπα τὸ Θεὸ ἐπειδὴ ἦταν ὀργισμένος μαζί μας. Ἦρθε ὅμως ὁ θάνατος τοῦ ἀκαθάρτου καὶ ἔλυσε τὴν ὀργή. Γι' αὐτό, ἐνῶ παντοῦ ἀναφέρει τὴ ζωὴ τῶν βασιλέων, ἐδῶ ἀναφέρει τὸ θάνατο τοῦ Ὀζία· «συνέβηκε», λέει, «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο». Ἀλλὰ καὶ πάλι ἐδῶ μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Πέθανε ὁ ἀκάθαρτος καὶ συμφιλιώθηκε ὁ Θεὸς μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Γιατί ἔγινε ἡ συμφιλίωση ἐνῶ δὲν ὑπῆρχαν κατορθώματα, ἀλλὰ μὲ τὸ θάνατο αὐτοῦ; Διότι εἶναι φιλάνθρωπος καὶ δὲν τὰ λεπτολογεῖ αὐτά. Ἕνα πρᾶγμα ζητοῦσε μόνο ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός, νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴν πόλη ὁ ἀκάθαρτος.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἂς διώξουμε τὴν ὑπερηφάνεια, ἂς ἀσπασθοῦμε τὴν ταπεινοφροσύνη, καὶ ἂς ἀναπέμψουμε τὴ συνηθισμένη δοξολογία στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον», καὶ ἡ ἀπόδειξις, ὅτι δικαίως ἐλεπρώθη Ὀζίας ἀναξίως θυμιάσας, ὅπερ οὐκ ἔξεστι βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἱερεῦσι.

α'. Φέρε τήμερον τοῖς κατὰ τὸν Ὀζίαν διηγήμασιν ἀποδῶμεν τὸ τέλος καὶ τὴν ὀροφὴν λοιπὸν ἐπιθῶμεν τῷ λόγῳ, μήποτε καὶ ἡμεῖς καταγελασθῶμεν, καθάπερ ἐκεῖνος, ὁ τὸν πύργον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐπιχειρήσας μὲν οἰκοδομῆσαι, μὴ δυνηθεὶς δέ· μήποτέ τις τῶν παρόντων καὶ περὶ ἡμῶν εἴπῃ, «οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἤρξατο μὲν οἰκοδομῆσαι, οὐκ ἴσχυσε δὲ ἐκτελέσαι». Ὥστε δὲ σαφέστερα ὑμῖν γενέσθαι τὰ λεγόμενα, μικρὰ τῶν προτέρων εἰρημένων ἀναλαβεῖν ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ χωρὶς κεφαλῆς ἡμῖν ὁ λόγος εἰς τὸ θέατρον εἰσέλθῃ τὸ πνευματικόν, ἀλλά, τὴν οἰκείαν ὄψιν ἀπολαβών, γνώριμος γένηται τοῖς θεαταῖς. Ἔσται γὰρ τὰ αὐτὰ τοῖς μὲν ἀκηκοόσιν ὑπόμνησις, τοῖς δὲ μὴ ἀκηκοόσι διδασκαλία. Πρώην μὲν οὖν εἰρήκαμεν, πῶς ἦν εὐσεβὴς ὁ Ὀζίας, πῶς δὲ γέγονε φαῦλος, καὶ πόθεν καὶ μέχρι ποῦ τῆς ἀπονοίας ὠλίσθησε, σήμερον δὲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν, πῶς ἐπεχείρησε θυμιᾶσαι, πῶς ἐκώλυσεν ὁ ἱερεύς, πῶς οὐκ εἶξεν ἐκεῖνος, πῶς ἐπεσπάσατο τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, πῶς ἐν τῇ λέπρᾳ τὸν βίον κατέλυσε, καὶ τίνος ἕνεκεν ὁ προφήτης, τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ παρείς, τῆς τελευτῆς ἐμνημόνευσεν, οὑτωσὶ λέγων· «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς». Τοῦτο γάρ ἐστι, δι' ὃ πᾶσαν ἐξ ἀρχῆς τὴν ἱστορίαν ἐκινήσαμεν· ἀλλὰ προσέχετε ἀκριβῶς.

«Καὶ ἐγένετο», φησίν, «ἡνίκα ἴσχυσεν ὁ Ὀζίας ὁ βασιλεύς, ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ ἕως τοῦ διαφθεῖραι, καὶ ἠδίκησεν ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτοῦ». Τίς ὁ τρόπος τῆς ἀδικίας; «Εἰσῆλθε», φησίν, εἰς τὸν ναὸν Κυρίου, θυμιᾶσαι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος». Ὢ τῆς τόλμης, ὢ

---

1. Λουκᾶ 14,30. 2. Ἠσ. 6,1. 3. Β' Παρλ. 26,16.

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ ΠΟΥ ΛΕΕΙ

«Συνέβηκε κατὰ τὸ ἔτος ποὺ πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο», καὶ ἡ ἀπόδειξη, ὅτι δίκαια προσβλήθηκε ἀπὸ λέπρα ὁ Ὀζίας, ἐπειδὴ θυμίασε ἀνάξια, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται στοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ στοὺς ἱερεῖς.

1. Ἐμπρὸς σήμερα νὰ δώσουμε τέλος στὶς διηγήσεις γιὰ τὸν Ὀζία καὶ νὰ βάλουμε τὴ στέγη στὸ λόγο, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε καταγέλαστοι ποτὲ καὶ ἐμεῖς, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἐπιχείρησε νὰ χτίσει τὸν πύργο στὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε· μήπως κανένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ περνοῦν πεῖ καὶ γιὰ μᾶς· «αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νὰ χτίζει, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ τελειώσει»[1]. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουν πιὸ σαφῆ αὐτὰ ποὺ λέγω, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβω μερικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶπα προηγουμένως, γιὰ νὰ μὴ εἰσέλθει χωρὶς κεφαλὴ στὸ πνευματικὸ θέατρο ὁ λόγος μου, ἀλλὰ παίρνοντας τὴ δική του ὄψη νὰ ἀναγνωρισθεῖ ἀπὸ τοὺς θεατές. Θὰ εἶναι βέβαια τὰ ἴδια πράγματα ὑπενθύμιση γι' αὐτοὺς ποὺ τὰ ἔχουν ἀκούσει, ἐνῶ γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν τὰ ἔχουν ἀκούσει διδασκαλία. Εἴπαμε λοιπὸν προηγουμένως, πῶς ἦταν εὐσεβὴς ὁ Ὀζίας, πῶς ἔγινε κακὸς καὶ ἀπὸ πότε καὶ μέχρι ποιό σημεῖο τῆς ἀλαζονείας γλίστρησε· σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε πῶς μπῆκε στὸ ἱερό, πῶς ἐπιχείρησε νὰ θυμιάσει, πῶς τὸν ἐμπόδισε ὁ ἱερέας, πῶς δὲν ὑπεχώρησε ἐκεῖνος, πῶς προκάλεσε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, πῶς τελείωσε τὴ ζωή του λεπρός, καὶ γιὰ ποιό λόγο ὁ προφήτης, παραλείποντας τὶς μέρες τῆς ζωῆς του, ἀναφέρει τὸ θάνατό του, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας»[2]. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο ξεκινήσαμε τὴν ἱστορία ἀπὸ τὴν ἀρχή· ἀλλὰ προσέχετε καλά.

«Ὅταν», λέει, «ἀπέκτησε δύναμη ὁ βασιλιὰς Ὀζίας, ὑπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά του σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ τὸν καταστρέψει, καὶ ἁμάρτησε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ του». Καὶ ποιός ὁ τρόπος τῆς ἁμαρτίας του; «Μπῆκε», λέει, «στὸ ναὸ τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ θυμιάσει στὸ θυσιαστήριο τοῦ θυμιάματος»[3]. Πόσο μεγάλο τόλμημα, πόσο μεγάλη

τῆς ἀναισχυντίας. Αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἀδύτων κατετόλμησεν, εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσεπήδησεν, ὃ πᾶσιν ἄβατον ἦν χωρίον, πλὴν τοῦ ἀρχιερέως, τοῦτο βεβηλῶσαι ἐπεχείρησε. Τοιοῦτόν ἐστιν εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθεῖσα ψυχή. Καθάπαξ γὰρ τῆς οἰκείας ἀπογνοῦσα σωτηρίας, οὐδαμοῦ τῆς μανίας ἵσταται, ἀλλά, τὰς ἡνίας τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἐνδιδοῦσα, ταῖς ἀλόγοις ἐπιθυμίαις πανταχοῦ φέρεται, καὶ καθάπερ ἵππος δυσήνιος, τὸν χαλινὸν ἀπὸ τοῦ στόματος ἐκβαλὼν καὶ τὸν ἀναβάτην ῥίψας ἀπὸ τοῦ νώτου, παντὸς ἀνέμου σφοδρότερον φέρεται καὶ τοῖς ἀπαντῶσίν ἐστιν ἀφόρητος, ὑποφευγόντων ἁπάντων, κατασχεῖν δὲ τολμῶντος οὐδενός, οὕτω καὶ ψυχή, τὸν χαλινοῦντα αὐτὴν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐκβαλοῦσα καὶ τὸν ἡνιοχοῦντα ῥίψασα λογισμόν, ἅπαντα τὰ τῆς κακίας ἐπιτρέχει χωρία, ἕως ἂν εἰς τὰ τῆς ἀπωλείας βάραθρα φέρουσα κατακρημνίσῃ τὴν ἑαυτῆς σωτηρίαν. Διὸ χρὴ συνεχῶς αὐτὴν ἀνακρούεσθαι, καί, καθάπερ τινὶ χαλινῷ, τῷ τῆς εὐσεβείας λογισμῷ τὴν ἄλογον αὐτῆς ἀναχαιτίζειν ὁρμήν, ὅπερ ὁ Ὀζίας οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὴν τὴν ἀνωτάτω πάντων ἀρχὴν παρηνόμησεν. Ἱερωσύνη γὰρ καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας σεμνοτέρα καὶ μείζων ἐστὶν ἀρχή.

Μὴ γάρ μοι τὴν ἁλουργίδα εἴπῃς, μηδὲ τὸ διάδημα, μηδὲ τὰ ἱμάτια τὰ χρυσᾶ. Σκιὰ πάντα ἐκεῖνα καὶ τῶν ἐαρινῶν ἀνθῶν εὐτελέστερα. «Πᾶσα γὰρ δόξα ἀνθρώπου», φησίν, «ὡς ἄνθος χόρτου», κἂν αὐτὴν λέγῃς τὴν βασιλικήν. Μὴ δὲ ταῦτά μοι λέγε, ἀλλ᾽ εἰ βούλει ἱερέως πρὸς βασιλέα τὸ διάφορον ἰδεῖν, τῆς ἑκάστῳ διδομένης ἐξουσίας τὸ μέτρον ἐξέτασον, καὶ πολλῷ τοῦ βασιλέως ὑψηλότερα ὄψει τὸν ἱερέα καθήμενον. Εἰ γὰρ καὶ σεμνὸς ἡμῖν ὁ θρόνος φαίνεται ὁ βασιλικὸς ἀπὸ τῶν προσπεπηγότων αὐτῷ λίθων καὶ τοῦ περισφίγγοντος αὐτὸν χρυσίου, ἀλλ᾽ ὅμως τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔλαχεν οἰκονομεῖν καὶ πλεῖον ἔχει τῆς ἐξουσίας ταύτης οὐδέν· ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης θρόνος ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἵδρυται καὶ τὰ ἐκεῖ διέπειν ἐπιτέτραπται. Τίς ταῦτα φησιν; Αὐτὸς ὁ τῶν οὐρανῶν βασιλεύς· «ὅσα γὰρ ἂν δήσητε», φησίν, «ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τί ταύτης ἴσον γένοιτ᾽ ἂν τῆς τιμῆς; Ἀπὸ τῆς γῆς τὴν ἀρχὴν τῆς κρίσεως λαμβάνει ὁ οὐρανός. Ἐπειδὴ ὁ κριτὴς ἐν τῇ γῇ κάθηται, ὁ Δεσπότης ἕπεται τῷ δούλῳ· καὶ ἅπερ ἂν οὗτος κάτω κρίνῃ, ταῦτα ἐκεῖνος ἄνω κυροῖ. Καὶ μέσος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων

4. Ἡσ. 40,6.
5. Ματθ. 16,19.

ἀδιαντροπιά. Ἔδειξε θράσος ἀπέναντι στὰ ἱερὰ ἄδυτα, κατέλαβε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, χῶρο ποὺ ἦταν γιὰ ὅλους ἄβατος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα, καὶ ἐπιχείρησε νὰ τὸν βεβηλώσει. Τέτοια εἶναι ἡ ψυχὴ ποὺ φτάνει σὲ ἀλαζονεία. Ὅταν δηλαδὴ ἀπογοητευθεῖ γιὰ τὴ σωτηρία της, δὲν σταματάει πουθενὰ ἡ μανία της, ἀλλά παραδίνοντας τὰ ἡνία τῆς σωτηρίας της, ὁδηγεῖται παντοῦ ἀπὸ τὶς ἄλογες ἐπιθυμίες, καὶ ὅπως ἕνα ἄλογο ἀνυπότακτο, βγάζοντας τὸ χαλινάρι ἀπὸ τὸ στόμα του καὶ ρίχνοντας τὸν ἀναβάτη ἀπὸ τὴν πλάτη του, τρέχει πιὸ ὁρμητικὰ ἀπὸ κάθε ἄνεμο, καὶ αὐτοὶ ποὺ τὸ συναντοῦν εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ συγκρατήσουν, τὸ ἀποφεύγουν ὅλοι καὶ κανένας δὲν τολμάει νὰ τὸ πιάσει, ἔτσι καὶ ἡ ψυχη· ὅταν ἀποβάλει τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ ποὺ τὴν χαλιναγωγεῖ καὶ ρίξει κάθε λογισμὸ ποὺ τὴν ὁδηγεῖ, τρέχει στοὺς τόπους τῆς κακίας, μέχρι ποὺ νὰ ὁδηγήσει τὴ σωτηρία της καὶ νὰ τὴν κατακρημνίσει στὰ βάραθρα τῆς ἀπώλειας. Γι᾽ αὐτὸ πρέπει συνεχῶς νὰ ἀναχαιτίζεται καὶ μὲ τὸν εὐσεβῆ λογισμό, σὰν χαλινάρι, νὰ συγκρατεῖται ἡ ἄλογη ὁρμή της, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἔκανε ὁ Ὀζίας, ἀλλὰ παρανόμησε στὴν ἴδια τὴν ἀνώτατη ἐξουσία. Γιατὶ ἡ ἱερωσύνη εἶναι πιὸ σεβαστὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ βασιλεία καὶ πιὸ μεγάλη ἐξουσία.

Μὴ μοῦ ἀναφέρεις λοιπὸν τὴν ἁλουργίδα, οὔτε τὸ διάδημα, οὔτε τὰ χρυσᾶ ἐνδύματα. Ὅλα ἐκεῖνα εἶναι σκιὰ καὶ πιὸ εὐτελῆ καὶ ἀπὸ τὰ ἀνοιξιάτικα λουλούδια. Γιατὶ «κάθε δόξα ἀνθρώπου», λέει, «εἶναι σὰν ἄνθος χορταριοῦ»[4], ἔστω καὶ ἂν μιλᾶς γιὰ τὴ βασιλικὴ δόξα. Μὴ μοῦ λὲς λοιπὸν αὐτά, ἀλλὰ ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς τὴ διαφορὰ τοῦ ἱερέα πρὸς τὸ βασιλιά, ἐξέτασε τὸ βαθμὸ τῆς ἐξουσίας ποὺ δίνεται στὸν καθένα, καὶ θὰ δεῖς τὸν ἱερέα νὰ κάθεται πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὸ βασιλιά. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα ὁ βασιλικὸς θρόνος μᾶς φαίνεται σεβαστὸς ἀπὸ τὰ πολύτιμα πετράδια ποὺ εἶναι μπηγμένα ἐπάνω του καὶ τὸ χρυσάφι μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι ἐπενδυμένος, ὅμως τοῦ ἔλαχε νὰ ρυθμίζει τὶς ἐπίγειες ὑποθέσεις καὶ δὲν ἔχει τίποτα περισσότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐξουσία· ἐνῶ ὁ θρόνος τῆς ἱερωσύνης εἶναι τοποθετημένος στοὺς οὐρανοὺς καὶ τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ νὰ διοικεῖ τὰ οὐράνια πράγματα. Ποιός τὰ λέει αὐτά; Ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς τῶν οὐρανῶν· διότι λέει, «ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι δεμένα στοὺς οὐρανούς· καὶ ὅσα θὰ λύσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι λυμένα στοὺς οὐρανούς»[5]. Τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἰσάξιο μὲ τὴν τιμὴ αὐτή; Ἀπὸ τὴ γῆ παίρνει ὁ οὐρανὸς τὴν ἐξουσία τῆς κρίσεως. Ἐπειδὴ ὁ κριτὴς κάθεται στὴ γῆ, ὁ Δεσπότης ἀκολουθεῖ τὸν δοῦλο· καὶ αὐτὰ ποὺ ἀποφασίζει αὐτὸς κάτω, αὐτὰ ἐπικυρώνει ἐκεῖνος ἐπάνω. Καὶ ὁ ἱερέας βρίσκε-

φύσεως ἕστηκεν ὁ ἱερεύς, τὰς ἐκεῖθεν τιμὰς κατάγων πρὸς ἡμᾶς καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἱκετηρίας ἀνάγων ἐκεῖ, ὀργιζόμενον αὐτὸν τῇ κοινῇ καταλλάττων φύσει, προσκεκρουκότας ἡμᾶς ἐξαρπάζων τῶν ἐκείνου χειρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὰς τοῦ ἱερέως χεῖρας φέρων τίθησιν ὁ Θεός, παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι οὗτος ἐκείνου μείζων ὁ ἄρχων· τὸ γὰρ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Ἀλλὰ περὶ μὲν ἱερωσύνης καὶ ὅσον τῆς ἀξίας τὸ μέγεθος ἐν ἑτέρῳ καιρῷ δηλώσομεν, τέως δὲ ἴδωμεν τῆς ἀδικίας τὸ μέγεθος τοῦ βασιλέως, μᾶλλον δὲ τοῦ τυράννου. Εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν Κυρίου, εἰσῆλθε καὶ Ἀζαρίας ὁ ἱερεὺς ὀπίσω αὐτοῦ. Ἆρα μὴ μάτην ἔλεγον, ὅτι μείζων τοῦ βασιλέως ὁ ἱερεύς; Οὐ γὰρ ὡς βασιλέα μέλλων ἐξελαύνειν, ἀλλ' ὡς δραπέτην καὶ οἰκέτην ἀγνώμονα, οὕτως ἐπεισῆλθε μετὰ σφοδρότητος, ὥσπερ τις σκύλαξ γενναῖος ἐπιδραμὼν τῷ ἀκαθάρτῳ θηρίῳ, ὥστε αὐτὸ τῆς δεσποτικῆς ἐξαγαγεῖν οἰκίας.

β'. Εἶδες ψυχὴν ἱερέως παρρησίας γέμουσαν πολλῆς καὶ φρονήματος ὑψηλοῦ; Οὐκ εἶδεν εἰς τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον, οὐκ ἐνενόησεν, ὅσον ἐστὶ ψυχὴν ἐπιθυμίᾳ μεθύουσαν κατασχεῖν, οὐκ ἤκουσε τοῦ Σολομῶντος λέγοντος, «ἀπειλὴ βασιλέως ὁμοία θυμῷ λέοντος», ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀληθῆ βασιλέα τῶν οὐρανῶν ἰδὼν καὶ τὸ βῆμα ἐννοήσας ἐκεῖνο καὶ τὰς εὐθύνας καὶ τούτοις ἑαυτὸν τοῖς λογισμοῖς ὀχυρώσας, οὕτως ἐπεπήδησε τῷ τυράννῳ. Ἤιδει γάρ, ᾔδει σαφῶς, ὅτι ἀπειλὴ βασιλέως ὁμοία θυμῷ λέοντος τοῖς πρὸς τὴν γῆν βλέπουσιν, ἀνθρώπῳ δὲ τὸν οὐρανὸν φανταζομένῳ καὶ παρεσκευασμένῳ τὴν ψυχὴν ἔνδον ἐν τοῖς ἀδύτοις ἀφεῖναι, ἢ τοὺς ἱεροὺς νόμους ὑβριζομένους περιιδεῖν, κυνὸς παντὸς εὐτελέστερος ἦν ἐκεῖνος. Οὐδὲν γὰρ ἀσθενέστερον τοῦ τοὺς θείους παραβαίνοντος νόμους· ὥσπερ οὖν οὐδὲν ἰσχυρότερον τοῦ τοὺς θείους ἐκδικοῦντος νόμους. «Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἁμαρτίαν ποιῶν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας», κἂν μυρίους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχῃ στεφάνους, ὁ δὲ τὴν δικαιοσύνην ἐργαζόμενος, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως βασιλικώτερός ἐστι, κἂν πάντων ἔσχατος ᾖ. Ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν φιλοσοφήσας ὁ γενναῖος ἐκεῖνος, ἐπεισῆλθε τῷ βασιλεῖ.

Συνεισέλθωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, εἰ δοκεῖ, ἵνα ἴδωμεν τί πρὸς τὸν βασιλέα διαλέγεται. Ἔξεστι γάρ· οὐ μικρὸν δὲ εἰς ὠφελείας λόγον, ἐλεγχόμενον ἰδεῖν ὑπὸ ἱερέως βασιλέα. Τί οὖν φησιν ὁ ἱερεύς; «Οὐκ ἔξεστί σοι, Ὀζία, θυμιᾶσαι τῷ Κυρίῳ». Οὐκ ὠνόμασεν αὐτὸν βασιλέα, οὐδὲ

6. Παρμ. 19,12. 7. Ἰω. 8,34. 8. Β' Παρλ. 26,18.

ται ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στὴν ἀνθρώπινη φύση, μεταφέροντας τὶς τιμὲς ποὺ ἔρχονται ἀπὸ ἐκεῖ σὲ μᾶς, ἀναφέροντας τὶς δικές μας παρακλήσεις ἐκεῖ, συμφιλιώνοντάς τον ὅταν ὀργίζεται μὲ τὴν κοινὴ φύση, καὶ ὅταν προσκρούουμε ἐμεῖς μᾶς ἁρπάζει ἀπὸ τὰ χέρια ἐκείνου. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ βασιλικὴ κεφαλὴ ὁ Θεὸς τὴ φέρνει καὶ τὴ βάζει κάτω ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἱερέα, διδάσκοντάς μας ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀνώτερος ἄρχοντας ἀπὸ ἐκεῖνον· γιατὶ τὸ κατώτερο εὐλογεῖται ἀπὸ τὸ ἀνώτερο. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἱερωσύνη καὶ πόσο μεγάλο ἀξίωμα εἶναι, θὰ τὸ ἀναπτύξουμε σὲ ἄλλη εὐκαιρία· τώρα ὅμως ἂς δοῦμε τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας τοῦ βασιλιᾶ, ἢ καλύτερα τοῦ τυράννου. Μπῆκε στὸ ναὸ τοῦ Κυρίου· μπῆκε καὶ ὁ ἱερέας Ἀζαρίας πίσω ἀπὸ αὐτόν. Μήπως ἄδικα ἔλεγα ὅτι ὁ ἱερέας εἶναι ἀνώτερος τοῦ βασιλιᾶ; Γιατὶ μπῆκε μὲ ὁρμὴ γιὰ νὰ τὸν βγάλει ἔξω, ὄχι σὰν βασιλιά, ἀλλὰ σὰν δραπέτη καὶ ἀχάριστο δοῦλο, καὶ ἐπιτέθηκε σὰν γενναῖο σκυλὶ στὸ ἀκάθαρτο θηρίο, γιὰ νὰ τὸ βγάλει ἔξω ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Κυρίου.

2. Εἶδες ψυχὴ ἱερέα γεμάτη μὲ πολὺ θάρρος καὶ ὑψηλὸ φρόνημα; Δὲν κοίταξε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, δὲν σκέφθηκε τί σημαίνει νὰ συγκρατήσεις ψυχὴ μεθυσμένη ἀπὸ ἐπιθυμία, δὲν ἄκουσε τὸν Σολομώντα ποὺ λέει· «ἡ ἀπειλὴ τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ὅμοια μὲ τὸ θυμὸ τοῦ λιονταριοῦ»[6], ἀλλὰ κοιτάζοντας πρὸς τὸν ἀληθινὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν καὶ σκεπτόμενος τὸ βῆμα ἐκεῖνο καὶ τὶς εὐθύνες καὶ ὀχυρώνοντας μὲ τὶς σκέψεις αὐτὲς τὸν ἑαυτό του, ὅρμησε πάνω στὸν τύραννο. Γιατὶ γνώριζε, καὶ γνώριζε καλά, ὅτι ἡ ἀπειλὴ τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ὅμοια μὲ τὸ θυμὸ τοῦ λιονταριοῦ γιὰ ἐκείνους ποὺ κοιτάζουν πρὸς τὴ γῆ, γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὅμως, ποὺ φαντάζεται τὸν οὐρανὸ καὶ εἶναι προετοιμασμένος νὰ ἀφήσει τὴν ψυχή του μέσα στὰ ἄδυτα, παρὰ νὰ ἀδιαφορήσει ὅταν οἱ ἱεροὶ νόμοι περιφρονοῦνται, ἐκεῖνος ἦταν πιὸ εὐτελὴς ἀπὸ κάθε σκυλί. Καθόσον τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀδύνατο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ παραβαίνει τοὺς θείους νόμους. Γιατὶ «ἐκεῖνος ποὺ κάνει τὴν ἁμαρτία, εἶναι δοῦλος τῆς ἁμαρτίας»[7], ἔστω καὶ ἂν ἔχει μύρια στεφάνια στὸ κεφάλι του, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ κάνει ἔργα δίκαια, εἶναι βασιλικότερος τοῦ βασιλιᾶ, ἔστω καὶ ἂν εἶναι τελευταῖος ὅλων. Σκεπτόμενος αὐτὰ μέσα του ὁ γενναῖος ἐκεῖνος, ὅρμησε πάνω στὸ βασιλιά.

Ἂς μποῦμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἂν τὸ θεωρεῖτε σκόπιμο, γιὰ νὰ δοῦμε τί λέει στὸ βασιλιά. Γιατὶ ἐπιτρέπεται· ἀφοῦ δὲν ὠφελεῖ λίγο νὰ δοῦμε βασιλιὰ νὰ ἐλέγχεται ἀπὸ ἱερέα. Τί λέει λοιπὸν ὁ ἱερέας; «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, Ὀζία, νὰ θυμιάσεις στὸν Κύριο»[8]. Δὲν τὸν ὀνόμασε

ἀπὸ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἐκάλεσεν ὀνόματος, ἐπειδὴ ἑαυτὸν προλαβὼν ἐξέβαλε τῆς τιμῆς. Εἶδες παρρησίαν ἱερέως; Οὐκοῦν κατάμαθε καὶ πρᾳότητα. Οὐ γὰρ παρρησίας ἡμῖν δεῖ μόνον, ὅταν ἐλέγχειν μέλλωμεν, ἀλλὰ καὶ πρᾳότητος μᾶλλον, ἢ παρρησίας. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδένα τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἀποστρέφονται καὶ μισοῦσιν οἱ ἁμαρτάνοντες, ὡς τὸν ἐλέγχειν μέλλοντα, καὶ προφάσεως ἐπιλαβέσθαι ἐπιθυμοῦσιν, ὥστε ἀποπηδῆσαι καὶ τὴν ἐπιτιμίαν διαφυγεῖν, δεῖ οὖν κατέχειν αὐτοὺς τῇ πρᾳότητι καὶ τῇ ἐπιεικείᾳ. Οὐ γὰρ φωνὴν μόνην ἀφεὶς ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ βλεπόμενος, βαρὺς ἔσται τοῖς ἁμαρτάνουσι· «βαρὺς γὰρ ἡμῖν», φησίν, «ἐστὶ καὶ βλεπόμενος»· διὰ ταῦτα πολλὴν χρὴ τὴν πρᾳότητα ἐπιδείκνυσθαι. Διὰ ταῦτα ἡμῖν καὶ ὁ λόγος ὑπ' ὄψιν ἤγαγε καὶ τὸν ἡμαρτηκότα καὶ τὸν διορθοῦν αὐτὸν μέλλοντα. Καὶ γὰρ οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν, ὅταν μέλλωσι σεσηπότα τέμνειν μέλη, ἢ λίθους τοῖς πόροις ἐναπεσφηνωμένους ἐξέλκειν, ἢ ἄλλο τι τῆς φύσεως ἁμάρτημα διορθοῦν, οὐκ εἰς γωνίαν λαβόντες τὸν κάμνοντα, τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐν μέσαις αὐτὸν θέντες ταῖς ἀγοραῖς καὶ θέατρον ἐκ τῶν παριόντων περιστήσαντες, οὕτως ἐπάγουσι τὴν τομήν. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο οὐχὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ἐμπομπεύειν βουλόμενοι συμφοραῖς, ἀλλ' ὥστε πολλὴν τῆς οἰκείας ὑγιείας ἕκαστον ποιεῖσθαι τὴν πρόνοιαν. Οὕτω καὶ ἡ Γραφὴ ποιεῖ· ἐπειδάν τινα λάβῃ τῶν ἁμαρτανόντων, ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος αὐτὸν προτίθησιν, οὐκ ἐν μέσαις ἀγοραῖς, ἀλλ' ἐν μέσῃ τῇ γῇ, καὶ τὸ τῆς οἰκουμένης περιστήσασα θέατρον, οὕτω τὴν ἰατρείαν ἐπιδείκνυται, παιδεύουσα ἡμᾶς ἀσφαλεστέρους περὶ τὴν οἰκείαν εἶναι σωτηρίαν.

Ἴδωμεν οὖν πῶς ἐπεχείρει τοῦτον ὁ ἱερεὺς διορθώσασθαι τότε. Οὐκ εἶπεν, 'ὦ μιαρὲ καὶ παμμίαρε, πάντα ἀνέτρεψας καὶ συνέχεας, εἰς ἔσχατον ἀσεβείας ἐξεπήδησας', οὐδὲ μακροὺς ἐξέτεινε κατηγορίας λόγους, ἀλλ' ὥσπερ οἱ τέμνοντες, τοῦτο ποιεῖν συντόμως σπουδάζουσι, τῷ τάχει τῆς τομῆς κλέπτοντες τῆς ὀδύνης τὴν αἴσθησιν, οὕτω καὶ οὗτος τῇ βραχυλογίᾳ τῆς θρασύτητος τοῦ βασιλέως τὴν φλεγμονὴν ἔστησεν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καμνόντων τομή, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων ἔλεγχος. Καὶ τὴν μὲν ἐπιείκειαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ διὰ τῆς βραχυλογίας ἡμῖν ἐπιδείκνυται. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὸν τόμον τῶν ρημάτων ἰδεῖν καὶ ποῦ τὸ σιδήριον ἔκρυψεν, ἄκουσον. «Οὐκ ἔξεστί σοι», φησί, «θυ-

---

9. Σοφ. Σολ. 2,14.

βασιλιά, οὔτε τὸν προσφώνησε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιώματός του, ἐπειδὴ πρόλαβε ὁ ἴδιος καὶ ἀπάλλαξε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ ἀξίωμα. Εἶδες παρρησία ἱερέα; Δὲς τώρα καὶ τὴν πραότητά του. Γιατὶ δὲν μᾶς χρειάζεται μόνο παρρησία, ὅταν πρόκειται νὰ ἐλέγξουμε, ἀλλὰ περισσότερο πραότητα παρὰ παρρησία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ ἁμαρτάνουν δὲν ἀποστρέφονται καὶ δὲν μισοῦν κανένα ἄνθρωπο τόσο πολύ, ὅσο ἐκεῖνον ποὺ θὰ τοὺς ἐλέγξει, καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ βροῦν πρόφαση γιὰ νὰ ἀποσκιρτήσουν καὶ νὰ ξεφύγουν τόν ἔλεγχο, πρέπει νὰ τοὺς κρατᾶμε μὲ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειά μας. Γιατὶ ὄχι μόνο ὅταν φωνάζει αὐτὸς ποὺ ἐλέγχει, ἀλλὰ καὶ μόνο ποὺ ἐμφανίζεται εἶναι δυσάρεστος σ' αὐτοὺς ποὺ ἁμαρτάνουν· γιατὶ λέει, «μᾶς εἶναι δυσάρεστος καὶ μόνο ποὺ τὸν βλέπουμε»[9]· γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δείχνουμε μεγάλη πραότητα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λόγος ἔφερε μπροστά μας καὶ αὐτὸν ποὺ ἁμάρτησε καὶ αὐτὸν ποὺ πρόκειται νὰ τὸν ἐλέγξει. Γιατὶ καὶ οἱ σοφοὶ γιατροί, ὅταν πρόκειται νὰ κόψουν σάπια μέλη, ἢ νὰ βγάλουν πέτρες ποὺ εἶναι σφηνωμένες στοὺς πόρους τοῦ σώματος, ἢ νὰ διορθώσουν κάποιο ἄλλο φυσικὸ ἐλάττωμα, δὲν τὸ κάνουν παίρνοντας τὸν ἄρρωστο στὴ γωνία, ἀλλά, ἀφοῦ τὸν τοποθετήσουν στὴ μέση τῆς ἀγορᾶς καὶ στήσουν τριγύρω τους θεατὲς ἀπὸ τοὺς παρευρισκομένους, ἔτσι κάνουν τὴν τομή. Καὶ τὸ κάνουν αὐτὸ ὄχι ἐπειδὴ θέλουν νὰ διαπομπεύσουν τὶς ἀνθρώπινες συμφορές, ἀλλὰ γιὰ νὰ φροντίζει ὁ καθένας πολὺ τὴν ὑγεία του. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ Γραφή· ὅταν συλλάβει κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἁμαρτάνουν, τὸν τοποθετεῖ σὲ ψηλὸ βῆμα, ὄχι στὴ μέση τῶν ἀγορῶν, ἀλλὰ στὴ μέση τῆς γῆς· καὶ ἀφοῦ στήσει τριγύρω τὸ θέατρο τῆς οἰκουμένης, τότε παρουσιάζει τὴ θεραπεία, διδάσκοντάς μας νὰ εἴμαστε πιὸ ἀσφαλεῖς γύρω ἀπὸ τὰ θέματα τῆς σωτηρίας μας.

Ἂς δοῦμε λοιπὸν μὲ ποιό τρόπο ἐπιχειροῦσε τότε νὰ διορθώσει αὐτὸν ὁ ἱερεύς. Δὲν εἶπε, 'μολυσμένε καὶ ἀκάθαρτε, τὰ ἀνέτρεψες καὶ τὰ ἔκανες ἄνω κάτω ὅλα, ἔφτασες σὲ ἔσχατο σημεῖο ἀσέβειας', οὔτε ἀπηύθυνε μακροὺς λόγους κατηγορίας, ἀλλά, ὅπως οἱ χειροῦργοι βιάζονται νὰ κάνουν γρήγορα τὴν ἐπέμβαση, μὲ τὴν ταχύτητα τῆς ἐγχειρίσεως μειώνοντας τὴν αἴσθηση τοῦ πόνου, ἔτσι καὶ αὐτὸς μὲ τὴ βραχυλογία του σταμάτησε τὴ φλεγμονὴ τῆς θρασύτητας τοῦ βασιλιᾶ. Γιατὶ ὅ,τι εἶναι γιὰ τοὺς ἀρρώστους ἡ ἐγχείρηση, τὸ ἴδιο εἶναι ὁ ἔλεγχος ἐκείνων ποὺ ἁμαρτάνουν. Καὶ τὴν ἐπιείκειά του, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, μᾶς τὴ δείχνει καὶ μὲ τὴ βραχυλογία. Ἐὰν ὅμως θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὴν τομὴ τῶν λόγων καὶ ποῦ ἔκρυψε τὸ μαχαίρι, ἄκουσε· «δὲν ἐπιτρέπεται».

μιᾶσαι Κυρίῳ, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς υἱοῖς Ἀαρών, τοῖς ἡγιασμένοις». Ἐνταῦθα ἔδωκε τὴν πληγήν. Καὶ πῶς; ἐγὼ λέγω. Διὰ τί γὰρ οὐκ εἶπε, «τοῖς ἱερεῦσιν», ἁπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκε τὸν Ἀαρών; Ἀρχιερεὺς ἐγένετο πρῶτος καὶ ἐτολμήθη κατὰ τοὺς ἐκείνου χρόνους τοιοῦτον τόλμημα. Δαθὰν γὰρ καὶ Κορὲ καὶ Ἀβειρὼν συστάντες κατ' αὐτοῦ μετὰ καὶ ἑτέρων τινῶν ἐβούλοντο αὐτοὶ ἱερατεύειν· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἡ γῆ διαστᾶσα κατέπιε, τοὺς δὲ πῦρ ἄνωθεν κατενεχθὲν κατέφλεξε. Ταύτης οὖν αὐτὸν τῆς ἱστορίας ὑπομνῆσαι βουλόμενος, ἀνέμνησεν αὐτὸν τοῦ Ἀαρὼν τοῦ τότε ἀδικηθέντος, ὥστε πρὸς τὴν τῶν ἠδικηκότων συμφορὰν παραπέμψαι τὴν τούτου διάνοιαν. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο πλέον· ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν ἱερέα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ βασιλέως θρασύτητα. Δέον γὰρ ἐπαινέσαι τὸν ἱερέα καὶ χάριν ὁμολογῆσαι τῆς συμβουλῆς, ὁ δὲ ἐθυμώθη, φησί, καὶ τὸ ἕλκος εἰργάσατο χαλεπώτερον. Οὐ γὰρ οὕτως ἁμαρτία κακόν, ὡς ἡ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀναισχυντία. Ἀλλ' οὐχ ὁ Δαυῒδ οὕτως· ἀλλὰ πῶς; Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναθὰν γενομένην κατηγορίαν τὴν ἐπὶ τῇ Βηρσαβεέ, «ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ», φησίν.

γ'. Εἶδες συντετριμμένην καρδίαν; εἶδες τεταπεινωμένην ψυχήν; εἶδες πῶς καὶ τὰ πτώματα τῶν ἁγίων λαμπρά; Καθάπερ γὰρ τὰ λαμπρὰ τῶν σωμάτων καὶ ἐπὶ τῆς ἀρρωστίας πολλὰ τῆς εὐμορφίας ἡμῖν ἐνδείκνυται τὰ ἴχνη, οὕτω καὶ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς παραπτώμασι τῆς οἰκείας ἀρετῆς τὰ σύμβολα φέρουσι. Καίτοι γε ἐκεῖνος μὲν ἐν μέσοις τοῖς βασιλείοις κατηγορεῖτο παρὰ τοῦ προφήτου, παρόντων πολλῶν, οὗτος δὲ ἔνδον ἐν τοῖς ἀδύτοις καὶ ἀμάρτυρον εἶχε τὸν ἔλεγχον· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἤνεγκε τὴν ἐπιτίμησιν. Τί οὖν; ἀνίατος ἔμενεν; Οὐδαμῶς, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σεληνιαζομένου, τῶν μαθητῶν οὐκ ἰσχυσάντων τὸν δαίμονα ἐκβαλεῖν, ὁ Χριστός φησί, «φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τοῦ ἱερέως μὴ δυνηθέντος παντὸς δαίμονος χαλεπώτερον νόσημα, τὴν ἁμαρτίαν ἐκβαλεῖν, αὐτὸς λοιπὸν ὁ Θεὸς τὸν κάμνοντα μεταχειρίζεται. Καὶ τί ποιεῖ; Λέπραν ἐπαφίησιν αὐτοῦ τῷ μετώπῳ. «Ἐγένετο», γάρ, φησίν, «ἐν τῷ ἀπειλῆσαι αὐτὸν τῷ ἱερεῖ, λέπρα ἀνέτειλεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ», καὶ ἐξῄει λοιπόν, καθάπερ οἱ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενοι, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντες, τῆς καταδικαζούσης σύμβολον ψήφου, οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς

---

10. Α' Παρλ. 26,18. 11. Ἀριθμ. 16,1–35. **12. Β' Βασ. 12,13.**
13. Ματθ. 17,16. 14. Β' Παρλ. 26,19.

λέει, «σὲ σένα νὰ θυμιάσεις στὸν Κύριο, ἀλλὰ στοὺς ἱερεῖς, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀαρών, τοὺς ἁγιασμένους»[10]. Ἐδῶ ἔδωσε τὸ χτύπημα. Μὲ ποιό τρόπο; Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ. Γιατί δηλαδὴ δὲν εἶπε ἁπλῶς «στοὺς ἱερεῖς», ἀλλὰ πρόσθεσε τὸν Ἀαρών; Ἦταν ὁ πρῶτος ἀρχιερέας καὶ ἀποτολμήθηκε καὶ στὰ χρόνια ἐκείνου παρόμοιο τόλμημα. Γιατὶ ὁ Δαθὰν καὶ ὁ Κορὲ καὶ ὁ Ἀβειρὼν στασίασαν ἐναντίον του καὶ μαζὶ μὲ μερικοὺς ἄλλους ἤθελαν νὰ ἱερατεύουν αὐτοί· ἀλλὰ ἄλλους ἄνοιξε ἡ γῆ καὶ τοὺς κατάπιε, καὶ ἄλλους ἔπεσε φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς ἔκαψε[11]. Θέλοντας λοιπὸν νὰ τοῦ θυμίσει αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἀνέφερε αὐτὸς τὸν Ἀαρὼν ποὺ τότε εἶχε ἀδικηθεῖ, γιὰ νὰ παραπέμψει τὴ σκέψη του στὴ συμφορὰ ἐκείνων ποὺ εἶχαν παρανομήσει. Πλὴν ὅμως δὲν ἔγινε τίποτα περισσότερο· ὄχι βέβαια ἀπὸ τὸν ἱερέα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ θρασύτητα τοῦ βασιλιᾶ. Γιατὶ ἔπρεπε νὰ ἐπαινέσει τὸν ἱερέα καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσει γιὰ τὴν ὑπόδειξη, αὐτὸς ὅμως θύμωσε, λέει, καὶ ἔκανε τὴν πληγὴ φοβερότερη. Γιατὶ δὲν εἶναι κακὸ τόσο πολὺ ἡ ἁμαρτία, ὅσο ἡ μετὰ τὴν ἁμαρτία ἀδιαντροπιά. Ὅμως ὁ Δαβὶδ δὲν ἀντέδρασε ἔτσι· ἀλλὰ πῶς; Μετὰ ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ Νάθαν γιὰ τὴ Βηρσαβεέ, εἶπε· «ἁμάρτησα στὸν Κύριο»[12].

3. Εἶδες καρδιὰ συντριμμένη; εἶδες ψυχὴ ταπεινωμένη; εἶδες πῶς καὶ οἱ πτώσεις τῶν ἁγίων εἶναι ἔνδοξες; Γιατί, ὅπως τὰ ὡραῖα σώματα καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἀρρώστιας τους μᾶς δείχνουν πολλὰ ἴχνη τῆς ὀμορφιᾶς τους, ἔτσι καὶ οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων καὶ σ' αὐτὰ τὰ παραπτώματά τους φέρουν τὰ γνωρίσματα τῆς ἀρετῆς τους. Ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνος δεχόταν τὴν κατηγορία ἀπὸ τὸν προφήτη μέσα στὰ ἀνάκτορα μπροστὰ σὲ πολλούς, ἐνῶ αὐτὸς μέσα στὰ ἄδυτα, χωρὶς νὰ ὑπάρχει μάρτυρας τοῦ ἐλέγχου, ἀλλὰ οὔτε ἔτσι ἀνέχτηκε τὴν ἐπιτίμηση. Τί ἔγινε λοιπόν; Ἔμεινε ἀθεράπευτος; Καθόλου, ἐξαιτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ ὅπως ἔγινε μὲ τὸν σεληνιαζόμενο, ὅταν οἱ μαθητὲς δὲν μπόρεσαν νὰ βγάλουν τὸ δαιμόνιο, ὁ Χριστὸς εἶπε· «φέρτε τόν μου ἐδῶ»[13], ἔτσι καὶ ἐδῶ· ὅταν ὁ ἱερέας δὲν μπόρεσε νὰ βγάλει τὴν ἀρρώστια τὴν πιὸ βαρειὰ ἀπὸ κάθε δαίμονα, δηλαδὴ τὴν ἁμαρτία, ἀναλαμβάνει τὸν ἄρρωστο ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Καὶ τί κάνει; Προκαλεῖ λέπρα στὸ μέτωπό του. Γιατὶ «ὅταν ἀπείλησε τὸν ἱερέα», λέει, «ἐμφανίστηκε λέπρα στὸ μέτωπό του»[14], καὶ βγῆκε λοιπόν, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ὁδηγοῦνται στὸ θάνατο, οἱ ὁποῖοι ἔχουν στὸ στόμα τους σχοινί, δεῖγμα τῆς

ἀτιμίας τὸ σύμβολον ἐπὶ τοῦ μετώπου φέρων, οὐ δημίων αὐτὸν ἑλκόντων, ἀλλὰ αὐτῆς τῆς λέπρας ἀντὶ δημίων ἐπὶ κεφαλὴν ὠθούσης. Εἰσῆλθεν ἱερωσύνην λαβεῖν, ὁ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν ἀπώλεσεν· εἰσῆλθε γενέσθαι σεμνότερος, καὶ γέγονεν ἐναγέστερος. Καὶ γὰρ ἰδιώτου παντὸς λοιπὸν ἀτιμότερος ἦν ἀκάθαρτος ὤν. Τοσοῦτόν ἐστι κακὸν τὸ μὴ μένειν ἔνδον ἐπὶ τῶν δοθέντων ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ μέτρων, ἄν τε ἐπὶ τιμῆς, ἄν τε ἐπὶ γνώσεως τοῦτο ᾖ. Οὐχ ὁρᾷς ταύτην τὴν θάλατταν, πῶς ἔστι ταῖς βίαις ἀφόρητος, πόσοις κορυφοῦται τοῖς κύμασιν; Ἀλλ' ὅμως πρὸς ὕψος διανισταμένη μέγα καὶ μετὰ πολλοῦ προϊοῦσα τοῦ θυμοῦ, ἐπειδὰν ἔλθῃ πρὸς τὸ τεθὲν ὅριον αὐτῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ κύματα εἰς ἀφρὸν διαλύσασα, πρὸς ἑαυτὴν ἐπάνεισι. Καίτοι γε τί ψάμμου γένοιτ' ἂν ἀσθενέστερον; Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνό ἐστι τὸ κωλῦον, ἀλλ' ὁ τοῦ θέντος φόβος. Εἰ δὲ οὐ σωφρονίζει σε τοῦτο τὸ παράδειγμα, τὰ κατὰ τὸν Ὀζίαν σε παιδευέτω, τὰ νῦν ἡμῖν εἰρημένα.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ὀργὴν εἴδομεν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀξίαν ἀνταπόδοσιν, φέρε καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν ἐπιδείξωμεν. Οὐ γὰρ μόνους τοὺς περὶ τῆς ὀργῆς δεῖ κινεῖν λόγους, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ τῆς χρηστότητος, ἵνα μήτε εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλωμεν τοὺς ἀκούοντας, μήτε εἰς ῥᾳθυμίαν. Οὕτω καὶ Παῦλος ποιεῖ, καὶ τούτοις ἀμφοτέροις κερνᾷ τὴν παραίνεσιν, οὑτωσὶ λέγων· «ἴδε οὖν τὴν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ», ἵνα καὶ τῷ φόβῳ καὶ ταῖς χρησταῖς ἐλπίσιν ἀναστήσῃ τὸν πεπτωκότα. Εἶδες ἀποτομίαν Θεοῦ; Ἴδε καὶ χρηστότητα. Πῶς οὖν ὀψόμεθα τὴν χρηστότητα; Ἂν μάθωμεν τίνος ἄξιος ἦν ὁ Ὀζίας. Τίνων οὖν ἄξιος ἦν; Ἅμα τῶν προθύρων ἐπιβὰς τῶν ἱερῶν μετὰ τοσαύτης ἀναισχυντίας, μυρίων σκηπτῶν καὶ τῆς ἐσχάτης κολάσεως καὶ τιμωρίας. Εἰ γὰρ οἱ πρῶτοι ταῦτα τολμήσαντες ταύτην ἔδοσαν τὴν δίκην, οἱ περὶ Δαθὰν καὶ Κορὲ καὶ Ἀβειρών, πολλῷ μᾶλλον τοῦτον οὕτω κολάζεσθαι ἔδει, τὸν μηδὲ ταῖς ἐκείνων σωφρονισθέντα συμφοραῖς. Ἀλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο ὁ Θεός, ἀλλὰ πρότερον αὐτῷ λόγους προσήγαγε πολλῆς ἐπιεικείας γέμοντας διὰ τοῦ ἱερέως. Καὶ ἅπερ ὁ Χριστὸς παρῄνεσεν ἀνθρώποις ποιεῖν, ὅταν εἰς ἀλλήλους ἁμαρτάνωσι, τοῦτο ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν. «Ὅταν», γάρ, φησίν, «ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου». Οὕτω καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον ἤλεγξεν ὁ Θεός. Καὶ ὁ μὲν

15. Ρωμ. 11,22.
16. Ματθ. 18,15.

καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, ἔτσι καὶ αὐτὸς φέροντας στὸ μέτωπό του σύμβολο τῆς ἀτιμίας του, χωρὶς νὰ τὸν σέρνουν δήμιοι, ἀλλὰ σπρώχνοντάς τον ἡ ἴδια ἡ λέπρα στὸ κεφάλι, ἀντὶ τῶν δημίων. Μπῆκε νὰ λάβει ἱερωσύνη, καὶ αὐτὸς ἔχασε καὶ τὴ βασιλεία· μπῆκε γιὰ νὰ γίνει πιὸ σεβαστός, καὶ ἔγινε πιὸ βδελυρός. Γιατὶ ἦταν πιὸ ἄτιμος ἀπὸ κάθε ἰδιώτη ὄντας ἀκάθαρτος. Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ μὴ μένεις μέσα στὰ μέτρα ποὺ σοῦ δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό, εἴτε πρόκειται γιὰ ἀξίωμα, εἴτε πρόκειται γιὰ γνώση. Δὲν βλέπεις αὐτὴ τὴ θάλασσα πόσο ἀνυπόφορη εἶναι στὴ βία καὶ μὲ πόσα κύματα ὑψώνεται; Ὅμως, ἂν καὶ σηκώνεται σὲ μεγάλο ὕψος καὶ προχωρεῖ μὲ πολὺ θυμό, ὅταν φθάσει στὸ ὅριο ποὺ τῆς τέθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, διαλύει τὰ κύματα σὲ ἀφρὸ καὶ ἐπανέρχεται στὸν ἑαυτό της. Ἂν καὶ βέβαια τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἀδύναμο ἀπὸ τὴν ἄμμο; Ὅμως δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ τὴν ἐμποδίζει, ἀλλὰ ὁ φόβος ἐκείνου ποὺ ἔθεσε τὸ ὅριο. Ἐὰν ὅμως δὲν σὲ σωφρονίζει τὸ παράδειγμα αὐτό, ἂς σὲ διδάξουν τὰ συμβάντα τοῦ Ὀζία ποὺ τώρα σᾶς εἶπα.

Ἀλλά, ἀφοῦ εἴδαμε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀντάξια ἀνταπόδοση, ἐμπρὸς ἂς δοῦμε καὶ τὴ φιλανθρωπία του καὶ ἂς παρουσιάσουμε τὴν πολλὴ ἐπιείκειά του. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ κάνουμε λόγο μόνο γιὰ τὴν ὀργή, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀγαθότητα, γιὰ νὰ μὴ ὁδηγήσουμε τοὺς ἀκροατές μας σὲ ἀπόγνωση οὔτε σὲ ραθυμία. Ἔτσι κάνει καὶ ὁ Παῦλος· ἀναμιγνύει καὶ μὲ τὰ δύο αὐτὰ τὴ συμβουλή του λέγοντας τὰ ἑξῆς· «πρόσεξε λοιπὸν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα τοῦ Θεοῦ»[15], γιὰ νὰ σηκώσει αὐτὸν ποὺ ἔπεσε καὶ μὲ τὸ φόβο καὶ μὲ τὶς καλὲς ἐλπίδες. Εἶδες αὐστηρότητα τοῦ Θεοῦ; Δὲς καὶ τὴν ἀγαθότητα. Πῶς λοιπὸν θὰ δοῦμε τὴν ἀγαθότητά του; Ἂν μάθουμε γιὰ τί πρᾶγμα ἦταν ἄξιος ὁ Ὀζίας. Ποιῶν λοιπὸν τιμωριῶν ἦταν ἄξιος; Μόλις πέρασε τὰ ἱερὰ προπύλαια μὲ τόση ἀδιαντροπιά, ἦταν ἄξιος μυριάδων κεραυνῶν καὶ τῆς πιὸ φοβερῆς ποινῆς καὶ τιμωρίας. Γιατί, ἀφοῦ οἱ πρῶτοι ποὺ ἀποτόλμησαν τὸ ἴδιο τιμωρήθηκαν μ' αὐτὴ τὴν ποινή, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ τιμωρηθεῖ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο αὐτός, ποὺ δὲν σωφρονίστηκε μὲ τὶς συμφορὲς ἐκείνων. Δὲν τὸ ἔκανε ὅμως αὐτὸ ὁ Θεός, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀπηύθυνε μέσω τοῦ ἱερέα λόγια γεμάτα ἐπιείκεια. Καὶ αὐτὰ ποὺ συμβούλευσε ὁ Χριστὸς τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάνουν, ὅταν σφάλλουν μεταξύ τους, αὐτὸ τὸ ἔκανε ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Γιατὶ λέει, «ὅταν ἁμαρτήσει ὁ ἀδελφός σου, πήγαινε καὶ ἔλεγξέ τον ὄντας οἱ δυό σας μόνοι»[16]. Ἔτσι ἤλεγξε καὶ τὸν βασιλιὰ αὐτὸ ὁ Θεός. Καὶ ὁ

Χριστός φησίν, «ἐὰν μὴ ἀκούσῃ σου, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης», ὁ δὲ Θεὸς φιλανθρωπίᾳ τοὺς οἰκείους ὑπερβαίνων νόμους, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἐξέκοψεν, ἀλλὰ παρακούσαντα καὶ ἀγανακτήσαντα οὐκ ἀπέρριψεν, ἀλλὰ πάλιν προσίεται καὶ παιδεύει τρόπῳ διόρθωσιν ἔχοντι μᾶλλον ἢ τιμωρίαν. Οὐδὲ γὰρ σκηπτὸν ἀφῆκεν ἄνωθεν, οὐδὲ κατέφλεξε τὴν ἀναίσχυντον κεφαλήν, ἀλλὰ τῇ λέπρᾳ μόνον ἐπαίδευσε.

Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ὀζίαν τοιαῦτα, ἐγὼ δέ, ἓν ἔτι μόνον προσθείς, καταπαύσω τὸν λόγον. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὃ πάλαι καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐζητήσαμεν· τίνος ἕνεκεν ἐν τοῖς ἔξω πράγμασι καὶ ἐν ταῖς προφητείαις, ἁπάντων εἰωθότων τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων τοὺς χρόνους ἐπισημαίνεσθαι, οὗτος τοῦτο ἀφείς, τοῦ χρόνου τῆς τελευτῆς μέμνηται τοῦ Ὀζίου, οὑτωσὶ λέγων· «καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς». Καίτοι γε ἐνῆν τὸν τοῦ βασιλεύοντος χρόνον εἰπεῖν, ὥσπερ ἔθος ἅπασι τοῖς προφήταις ἦν· ἀλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ἐποίησε; Νόμος ἦν παλαιὸς τὸν λεπρὸν τῆς πόλεως ἐξελαύνεσθαι, ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει βελτίους γενέσθαι, καὶ αὐτὸν μὴ προκεῖσθαι τοῖς βουλομένοις ὑβρίζειν σκωμμάτων καὶ χλευασίας ἀφορμήν, ἀλλ' ἔξω τῆς πόλεως μένοντα, παραπέτασμα τῆς συμφορᾶς ἔχειν τὴν ἐρημίαν. Τοῦτο καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον ὑπομένειν ἐχρῆν μετὰ τὴν λέπραν· ἀλλ' οὐχ ὑπέμεινε, τῶν ἐν τῇ πόλει διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν αἰδεσθέντων, ἀλλ' ἔμενεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ κρυφίως. Τοῦτο παρώξυνε τὸν Θεόν, τοῦτο τὴν προφητείαν ἐκώλυσε· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἠλὶ γέγονε, «ῥῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν ὅρασις διαστέλλουσα».

Σὺ δέ μοι καὶ ἐνταῦθα σκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Οὐ γὰρ ἀνέτρεψε τὴν πόλιν, οὐδὲ ἀπώλεσε τοὺς ἐνοικοῦντας, ἀλλ' ὅπερ φίλοι ποιοῦσι πρὸς τοὺς ὁμοτίμους τῶν φίλων, ἐπειδὰν ἔχωσί τι δίκαιον ἐγκαλεῖν, ἐν παρασιωπήσει μένοντες, τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τὸ ἔθνος ἐποίησε μείζονος ὂν ἄξιον κολάσεως καὶ τιμωρίας. Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐξέβαλον αὐτόν, φησί, τοῦ ἱεροῦ, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ τῆς πόλεως· ἐγὼ δήσας αὐτὸν διὰ τῆς λέπρας, ἰδιώτην παρέδωκα, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ οὕτω περιεγένεσθε, ἀλλὰ τὸν ὑπ' ἐμοῦ καταδικασθέντα οὐκ ἠνέχεσθε τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν. Καίτοι ποῖος ἂν τοῦτο βασιλεὺς πρᾴως ἤνεγκεν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐκ

---

17. Ματθ. 18,17. 18. Ἠσ. 6,1. 19. Α' Βασ. 3,1.

Χριστὸς βέβαια λέει, «ἂν δὲ σὲ ἀκούσει, νὰ τὸν θεωρεῖς ὡς ἐθνικὸ καὶ τελώνη»[17], ὁ Θεὸς ὅμως ἀπὸ φιλανθρωπία, ξεπερνώντας τοὺς δικούς του νόμους, οὔτε κι ἔτσι τὸν ἀπέκοψε, ἀλλά, ἂν καὶ ἔδειξε παρακοὴ καὶ ἀγανάκτησε, δὲν τὸν ἀπέρριψε, ἀλλὰ πάλι τὸν πλησιάζει καὶ τὸν διαπαιδαγωγεῖ μὲ τρόπο ποὺ ἔχει σκοπὸ τὴ διόρθωσή του μᾶλλον, παρὰ τὴν τιμωρία του. Γιατὶ οὔτε κεραυνὸ ἐξαπέλυσε ἀπὸ τὸν οὐρανό, οὔτε ἔκαψε τὸ ἀδιάντροπο κεφάλι του, ἀλλὰ τὸν διαπαιδαγώγησε μόνο μὲ τὴ λέπρα.

Τὰ σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὸν Ὀζία εἶναι αὐτά, ἐγὼ ὅμως, ἀφοῦ προσθέσω ἀκόμα ἕνα πρᾶγμα μόνο, θὰ σταματήσω τὸ λόγο. Ποιό εἶναι αὐτό; Αὐτὸ ποὺ καὶ παλιὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀναζητήσαμε. Γιὰ ποιό λόγο, ἐνῶ στὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ στὶς προφητεῖες ὅλοι συνηθίζουν νὰ σημειώνουν τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων, αὐτός, ἀφήνοντάς το αὐτό, ἀναφέρει τὸ χρόνο θανάτου τοῦ Ὀζία, λέγοντας, «συνέβηκε τὴ χρονιὰ κατὰ τὴν ὁποία πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας»[18]; Ἂν καὶ ἦταν δυνατὸ βέβαια νὰ ἀναφέρει τὸ ἔτος τῆς βασιλείας του, πρᾶγμα ποὺ συνήθιζαν ὅλοι οἱ προφῆτες, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκανε αὐτό. Γιὰ ποιό λόγο δὲν τὸ ἔκανε; Ὑπῆρχε νόμος παλιὸς ὁ λεπρὸς νὰ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ὥστε καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως νὰ γίνονται καλύτεροι καὶ αὐτὸς νὰ μὴ δίνει, σ' αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ τὸν ταπεινώσουν, ἀφορμὴ γιὰ πειράγματα καὶ κοροϊδίες, ἀλλά, μένοντας ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, νὰ ἔχει σὰν παραπέτασμα τῆς συμφορᾶς του τὴ μοναξιά. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ὑποστεῖ καὶ ὁ βασιλιὰς αὐτὸς μετὰ τὴ λέπρα· ἀλλὰ δὲν τὸ ὑπέμεινε, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως τὸν σεβάστηκαν ἐξαιτίας τοῦ ἀξιώματός του, καὶ ἔμενε στὸ σπίτι του κρυφά. Αὐτὸ ἐξόργισε τὸ Θεό, αὐτὸ ἐμπόδισε τὸ προφητικὸ χάρισμα· καὶ ἔγινε αὐτὸ ποὺ ἔγινε καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἠλία· «ὁ λόγος ἦταν σπάνιος καὶ δὲν ὑπῆρχε προφητεία μὲ ὁράματα ποὺ νὰ κάνει διάκριση»[19].

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε καὶ ἐδῶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν ἀνέτρεψε τὴν πόλη, οὔτε σκότωσε τοὺς κατοίκους της, ἀλλά, ὅ,τι κάνουν οἱ φίλοι πρὸς τοὺς ἰσότιμους τῶν φίλων τους, ὅταν ἔχουν κάποιο δίκαιο νὰ τοὺς κατηγορήσουν τὸ παρασιωποῦν, αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Θεὸς στὸ ἔθνος, ποὺ ἦταν ἄξιο γιὰ μεγαλύτερη ποινὴ καὶ τιμωρία. Ἐγώ, λέει, τὸν ἔβγαλα ἀπὸ τὸ ἱερό, ἐνῶ ἐσεῖς δὲν τὸν βγάλατε ἀπὸ τὴν πόλη· ἐγὼ δένοντάς τον μὲ τὴ λέπρα σᾶς τὸν παρέδωσα ἰδιώτη, ἐνῶ ἐσεῖς οὔτε ἔτσι τὸν νικήσατε, ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ καταδικάστηκε ἀπὸ μένα, δὲν ἀντέξατε νὰ τὸν βγάλετε ἀπὸ τὴν πόλη. Ἂν καὶ

βάθρων τὴν πόλιν ἀνέτρεψε, τὸν εἰς τὴν ὑπερορίαν μετοικισθῆναι κελευσθέντα, ἐνδιατρίβοντα τῇ πόλει ὁρῶν; ἀλλ' οὐχ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐποίησε· Θεὸς γὰρ ἦν, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησε, τῇ ζωῇ τούτου καὶ τὴν πρὸς ἐκείνους ὀργὴν συγκατέλυσε, καὶ τῆς προφητείας τὰς θύρας ἀνέῳξε, καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἐπανῆλθε. Σὺ δὲ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς καταλλαγῆς σκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Εἰ γάρ τις ἐξετάζοιτο τὸν τοῦ δικαίου λόγον, οὐδὲ τότε καταλλαγῆναι ἐχρῆν. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι οὐκ αὐτῶν κατόρθωμα γέγονε τὸ τὸν Ὀζίαν ἐκβαλεῖν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ λαβόντες ἀπήλασαν, ἀλλ' ἡ τελευτὴ νόμῳ φύσεως ἐπελθοῦσα τῆς πόλεως αὐτὸν ἐξέβαλε τότε. Ἀλλ' οὐκ ἀκριβολογεῖται μέχρι τούτων πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, ἀλλ' ἓν μόνον ζητεῖ, σχῆμα τῆς πρὸς ἡμᾶς καταλλαγῆς.

Ὑπὲρ δὲ τούτων ἁπάντων εὐχαριστήσωμεν αὐτῷ, δοξάσωμεν τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξίους φανῆναι, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμή, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βέβαια ποιός βαιλιὰς θὰ τὸ ἀντιμετώπιζε αὐτὸ μὲ πραότητα, καὶ δὲ θὰ ἀνέτρεπε τὴν πόλη ἀπὸ τὰ θεμέλιά της, βλέποντας, αὐτὸν ποὺ διατάχθηκε νὰ ἐγκατασταθεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς πόλεως, νὰ παραμένει σ' αὐτήν; Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν τὸ ἔκανε αὐτό· γιατὶ ἦταν Θεὸς καὶ ὄχι ἄνθρωπος. Ὅταν ὅμως πέθανε, μαζὶ μὲ τὴ ζωὴ αὐτοῦ, σταμάτησε καὶ τὴν ὀργή του ἐναντίον τους, καὶ ἄνοιξε τὶς πόρτες τῆς προφητείας, καὶ ἐπέστρεψε πάλι κοντά τους. Σὺ ὅμως, ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς συμφιλιώσεως, πρόσεχε τοῦ Θεοῦ τὴ φιλανθρωπία. Γιατί, ἂν κάποιος ἐξετάσει τὴν πλευρὰ τοῦ δικαίου, οὔτε τότε ἔπρεπε νὰ συμφιλιωθεῖ. Γιὰ ποιό λόγο; Διότι δὲν ἦταν δικό τους κατόρθωμα τὸ ὅτι ἔβγαλαν τὸν Ὀζία ἔξω. Γιατὶ δὲν τὸν πῆραν αὐτοὶ νὰ τὸν βγάλουν, ἀλλὰ ὁ θάνατος, ποὺ ἦρθε ἀπὸ τὸ νόμο τῆς φύσεως, τὸν ἔβγαλε τότε ἔξω. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς δὲν τὰ λεπτολογεῖ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ὅπως ἐμεῖς, ἀλλὰ ἕνα μόνο ζητᾶ, ἕνα πρόσχημα νὰ συμφιλιωθεῖ μαζί μας.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ἂς τὸν εὐχαριστήσουμε, ἂς δοξάσουμε τὴν ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία του, τῆς ὁποίας εὔχομαι νὰ φανοῦμε ἄξιοι ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ του καὶ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει δόξα, δύναμη καὶ τιμὴ στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

ΕΙΣ ΤΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

α. *Μόλις ποτὲ τὸ κατὰ τὸν Ὀζίαν διεπλεύσαμεν πέλαγος· μόλις δὲ διεπλεύσαμεν, οὐ διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος, ἀλλὰ διὰ τὸ φιλομαθὲς ὑμῶν τῶν συμπλεόντων ἡμῖν. Οὕτω καὶ κυβερνήτης ἐπιβάτας ἔχων φιλοτίμους καὶ πόλεις ξένας ἐπιθυμοῦντας ἰδεῖν, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ διανύει τὴν ὁδὸν καὶ μιᾶς ἡμέρας τὸ διάστημα εἴη, ἀλλὰ πλείονα διατρίβειν ἀναγκάζεται χρόνον, καθ' ἕκαστον λιμένα τὸ σκάφος ὁρμίζων, καθ' ἑκάστην πόλιν ἐπιβαίνειν ἐπιτρέπων, ὥστε χαρίσασθαί τι τῇ τῶν συμπλεόντων ἐπιθυμίᾳ. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, οὐ νήσους πλέοντες, οὐδὲ ἐπίνεια καὶ λιμένας καὶ πόλεις ἐπιδεικνύντες, ἀλλ' ἀνδρῶν κατωρθωκότων ἀρετὴν καὶ διημαρτηκότων ῥᾳθυμίαν, βασιλέως ἀναισχυντίαν καὶ παρρησίαν ἱερέως, ὀργὴν Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ἀμφότερα πρὸς διόρθωσιν γεγενημένα.*

Ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὴν βασιλικὴν ἀπαντήσαμεν πόλιν, μηκέτι μέλλωμεν, ἀλλὰ καταστείλαντες ἑαυτούς, ὡς εἰς πόλιν εἰσιέναι μέλλοντες, οὕτως ἀναβῶμεν εἰς τὴν ἄνω μητρόπολιν, τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν μητέρα πάντων ἡμῶν, τὴν ἐλευθέραν, ἔνθα τὰ Σεραφείμ, ἔνθα τὰ Χερουβείμ, ἔνθα χιλιάδες ἀρχαγγέλων, ἔνθα μυριάδες ἀγγέλων, ἔνθα ὁ θρόνος ὁ βασιλικός. Μηδεὶς τοίνυν παρέστω βέβηλος, μηδὲ ἐναγής· μυστικῶν γὰρ μέλλομεν κατατολμᾶν διηγημάτων· μηδεὶς ἀκάθαρτος καὶ τῆς ἀκροάσεως ταύτης ἀνάξιος· μᾶλλον δὲ καὶ βέβηλος καὶ ἐναγὴς παρέστω πᾶς, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν πονηρίαν ἀποθέμενος ἔξω πᾶσαν, οὕτως εἰσίτω. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον τὸν τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια ἔχοντα διὰ τοῦτο ἐξήλασε τοῦ νυμφῶνος καὶ τῆς ἱερᾶς παστάδος ὁ τοῦ νυμφίου πατήρ, οὐκ ἐπειδὴ εἶχεν ἱμάτια ῥυπαρά, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχων αὐτά, οὕτως εἰσῄει. Οὐδὲ γὰρ εἶπε πρὸς αὐτόν, 'διὰ τί οὐκ ἔχεις ἔνδυμα γάμου;'

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ'

ΣΤΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

1. Μόλις ἐπὶ τέλους διαπλεύσαμε τὸ πέλαγος τοῦ Ὀζία· καὶ τὸ διαπλεύσαμε μόλις, ὄχι ἐξαιτίας τοῦ μήκους τοῦ δρόμου, ἀλλὰ ἐπειδὴ σεῖς οἱ συνταξιδιῶτες μου ἤσασταν φιλομαθεῖς. Ἔτσι καὶ ἕνας κυβερνήτης ποὺ ἔχει φιλότιμους ἐπιβάτες καὶ θέλουν νὰ δοῦν ξένες πόλεις, δὲν διανύει σὲ μιὰ μέρα τὸ δρόμο, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἀπόσταση εἶναι μιᾶς ἡμέρας, ἀλλὰ ἀναγκάζεται νὰ δαπανάει περισσότερο χρόνο, ἀράζοντας σὲ κάθε λιμάνι τὸ σκάφος καὶ ἐπιτρέποντας νὰ πηγαίνουν σὲ κάθε πόλη, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει κάπως τὴν ἐπιθυμία τῶν συνεπιβατῶν. Αὐτὸ ἔκανα κι ἐγώ, ἂν καὶ δὲν ἔπλεα σὲ νησιά, οὔτε ἔδειχνα ἐπίνεια καὶ λιμάνια καὶ πόλεις, ἀλλὰ ἀρετὴ ποὺ κατόρθωσαν ἄνδρες, καὶ ραθυμία ἀνδρῶν ποὺ διέπραξαν τὴν ἁμαρτία, τὴν ἀδιαντροπιὰ βασιλιᾶ καὶ τὴν παρρησία ἱερέα, τὴν ὀργὴ καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ποὺ καὶ τὰ δύο ἔγιναν γιὰ διόρθωση.

Ἀφοῦ ὅμως τώρα φθάσαμε στὴ βασιλικὴ πόλη, ἂς μὴ ἀδιαφορήσουμε, ἀλλά, ἀφοῦ εὐπρεπίσουμε τοὺς ἑαυτούς μας, ἔτσι ὅπως ὀφείλουμε νὰ μποῦμε στὴν πόλη, ἂς ἀνεβοῦμε ἔτσι στὴν οὐράνια μητρόπολη, στὴν Ἱερουσαλήμ, τὴ μητέρα ὅλων μας, τὴν ἐλεύθερη, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν τὰ Σεραφείμ, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν τὰ Χερουβείμ, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται ὁ βασιλικὸς θρόνος. Κανεὶς λοιπὸν νὰ μὴ παραστεῖ βέβηλος, οὔτε μολυσμένος· γιατὶ πρόκειται νὰ ἀποτολμήσω μυστικὲς διηγήσεις· κανένας ἀκάθαρτος καὶ ἀνάξιος τῆς ἀκροάσεως αὐτῆς. Ἢ καλύτερα ἂς παραστεῖ καὶ κάθε βέβηλος καὶ μολυσμένος, ἀλλά, ἀφοῦ ἀποθέσει ἔξω κάθε ἀκαθαρσία καὶ κακία, τότε νὰ μπεῖ. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε τὰ ἀκάθαρτα ἐνδύματα τὸν ἔβγαλε ἔξω ἀπὸ τὸν νυμφώνα καὶ τὴν ἱερὴ παστάδα ὁ πατέρας τοῦ γαμπροῦ, ὄχι ἐπειδὴ εἶχε βρώμικα ἐνδύματα, ἀλλὰ ἐπειδὴ φοροῦσε αὐτὰ καὶ μπῆκε μέσα. Οὔτε βέβαια τοῦ εἶπε, Γιατί δὲν ἔχεις ἔνδυμα γάμου;' ἀλλά, «γιατί μπῆκες μέσα χωρὶς ἔνδυμα

ἀλλά, «διὰ τί οὐκ ἔχων ἔνδυμα γάμου οὕτως εἰσῆλθες;». Ἐπὶ τῶν τριόδων, φησίν, εἱστήκεις προσαιτῶν, καὶ οὐκ ἐπῃσχύνθην σου τὴν πενίαν, οὐκ ἐβδελυξάμην σου τὴν ἀτιμίαν, ἀλλά, πάσης ἐκείνης ἐπαλλάξας σε τῆς εὐτελείας, εἰσήγαγον εἰς τὸν νυμφῶνα τὸν ἱερόν, καὶ δείπνων ἠξίωσα βασιλικῶν, καὶ πρὸς τὴν ἄνω τιμὴν ἤγαγον τὸν ἐσχάτης ὄντα κολάσεως ἄξιον· σὺ δὲ οὐδὲ ταῖς εὐεργεσίαις ἐγένου βελτίων, ἀλλ' ἐπὶ τῆς συνήθους ἔμεινας κακίας, ὑβρίσας μὲν εἰς τοὺς γάμους, ὑβρίσας δὲ εἰς τὸν νυμφίον. Ἄπιθι τοίνυν λοιπὸν καὶ δίδου τὴν ὀφειλομένην τῆς τοιαύτης ἀναισθησίας τιμωρίαν.

Σκοπείτω τοίνυν καὶ ἡμῶν ἕκαστος, μήπως ταύτην ἀκούσῃ τὴν φωνήν, καὶ πάντα λογισμὸν ἀποβαλὼν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀνάξιον, οὕτω τῆς ἱερᾶς μετεχέτω τραπέζης. «Καὶ ἐγένετο», φησί, «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Πῶς εἶδεν, οὐκ οἶδα· ὅτι μὲν γὰρ εἶδεν, εἶπεν, τὸ δὲ πῶς εἶδεν, ἐσιώπησε· δέχομαι τὰ εἰρημένα, οὐ πολυπραγμονῶ τὰ σεσιγημένα· κατανοῶ τὰ ἀποκαλυφθέντα, οὐ περιεργάζομαι τὰ συγκεκαλυμμένα· διὰ τοῦτο γὰρ συγκεκάλυπται. Πέπλος χρυσοῦς ἐστι τῶν Γραφῶν ἡ διήγησις, ὁ στήμων χρυσός, ἡ κρόκη χρυσός. Οὐ παρυφαίνω τῶν ἀραχνῶν τὰ ὑφάσματα· τῶν ἐμῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν οἶδα. «Μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια», φησίν, «ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου». Ὅρια κινεῖν οὐκ ἀσφαλές· καὶ πῶς, ἅπερ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἔθηκε, μεταθήσομεν; Βούλει μαθεῖν πῶς εἶδε τὸν Θεόν; Γενοῦ καὶ αὐτὸς προφήτης. Καὶ πῶς δυνατὸν τοῦτο, φησί, γυναῖκα ἔχοντα καὶ παιδοτροφίας ἐπιμελούμενον; Δυνατὸν μέν, ἐὰν ἐθέλῃς, ἀγαπητέ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς γυναῖκα εἶχε καὶ παίδων δύο πατὴρ ἦν, ἀλλ' οὐδὲν τούτων αὐτὸν ἐκώλυσεν. Οὐ γάρ ἐστι κώλυμα τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀποδημίας ὁ γάμος· ἐπεί, εἰ κώλυμα ἦν καὶ ἐπιβουλεύειν ἡμῖν ἔμελλεν ἡ γυνή, οὐκ ἂν αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ὁ Θεὸς ἐκάλεσε βοηθόν. Ἐβουλόμην μὲν οὖν εἰπεῖν, τί ποτέ ἐστι τὸ καθῆσθαι τὸν Θεόν· οὐ γὰρ δὴ κάθηται ὁ Θεός· σωμάτων γὰρ ὁ σχηματισμός· τὸ Θεῖον δὲ ἀσώματον.

β΄. Ἐβουλόμην εἰπεῖν, τί ποτέ ἐστι θρόνος Θεοῦ· οὐ γὰρ δὴ θρόνῳ ὁ Θεὸς ἐμπεριείληπται· ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ Θεῖον· ἀλλὰ δέδοικα μή, τῇ περὶ τούτων ἐνδιατρίβων διδασκαλίᾳ, παρελκύσω τὸ ὄφλημα. Καὶ γὰρ πάντας ὁρῶ πρὸς τὰ Σεραφεὶμ κεχηνότας, οὐχὶ τήμερον μόνον, ἀλλὰ

---

1. Ματθ. 22,12. 2. Ἠσ. 6,1.
3. Παρμ. 22,28.

γάμου;»[1]. Στεκόσουν, λέει, στὰ τρίστρατα ζητιανεύοντας καὶ δὲν ντράπηκα τὴ φτώχεια σου, οὔτε σιχάθηκα τὴν ἀτιμία σου, ἀλλά, ἀφοῦ σὲ ἀπάλλαξα ἀπὸ ὅλη ἐκείνη τὴν εὐτέλεια, σὲ ἔβαλα μέσα στὸν ἱερὸ νυμφώνα καὶ σὲ ἔκανα ἄξιο νὰ παρακαθήσεις σὲ βασιλικὸ δεῖπνο καὶ σὲ ἀνέβασα στὴν οὐράνια τιμή, ἐσένα ποὺ ἦσουν ἄξιος τῆς ἐσχάτης τιμωρίας· ἐσὺ ὅμως οὔτε μὲ τὶς εὐεργεσίες ἔγινες καλύτερος, ἀλλὰ ἔμεινες στὴ συνηθισμένη κακία, περιφρονώντας καὶ τοὺς γάμους καὶ τὸν γαμπρό. Φύγε ἀμέσως λοιπὸν καὶ νὰ ὑποστεῖς τὴν τιμωρία ποὺ σοῦ ταιριάζει γιὰ τὴν ἀναισθησία σου αὐτή.

Ἂς προσέχει λοιπὸν καὶ ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς, μήπως ἀκούσει αὐτὴ τὴ φωνὴ καί, ἀφοῦ ἀποβάλει κάθε λογισμὸ ποὺ εἶναι ἀνάξιος τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, τότε νὰ πάρει μέρος στὸ ἱερὸ τραπέζι. «Καὶ συνέβηκε», λέει, «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιὰς Ὀζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»[2]. Πῶς τὸν εἶδε δὲν γνωρίζω· γιατὶ τὸ ὅτι τὸν εἶδε, τὸ εἶπε, τὸ πῶς ὅμως τὸν εἶδε, τὸ ἀποσιώπησε· δέχομαι αὐτὰ ποὺ εἶπε, δὲν λεπτολογῶ ὅσα ἀποσιώπησε· καταλαβαίνω αὐτὰ ποὺ ἀποκαλύφθηκαν, δὲν περιεργάζομαι, ὅσα εἶναι συγκεκαλυμμένα· γι' αὐτὸ ἄλλωστε συγκαλύπτονται. Ἡ διήγηση τῶν Γραφῶν εἶναι χρυσὸς πέπλος, τὸ στημόνι εἶναι χρυσό, τὸ νῆμα χρυσό. Δὲν ὑφαίνω τὰ ὑφάσματα τῶν ἀραχνῶν. Γνωρίζω τὴν ἀδυναμία τῶν λογισμῶν μου. «Μὴ καταργεῖς», λέει, «σύνορα αἰώνια, ποὺ ἔθεσαν οἱ πατέρες σου»[3]. Δὲν εἶναι ἀσφαλὲς νὰ μετακινοῦμε τὰ σύνορα· πῶς ἄλλωστε νὰ μετακινήσουμε αὐτὰ ποὺ μᾶς ἔθεσε ὁ Θεός; Θέλεις νὰ δεῖς πῶς εἶδε τὸ Θεό; Γίνε καὶ σὺ προφήτης. Καὶ πῶς εἶναι αὐτὸ δυνατό, λέει, ἀφοῦ ἔχω γυναίκα καὶ φροντίζω γιὰ τὴν ἀνατροφὴ παιδιῶν; Εἶναι δυνατό, ἂν θέλεις, ἀγαπητέ. Γιατὶ καὶ αὐτὸς εἶχε γυναίκα καὶ ἦταν πατέρας δύο παιδιῶν, καὶ τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν τὸν ἐμπόδισε· καθόσον ὁ γάμος δὲν εἶναι ἐμπόδιο γιὰ τὴ μετάβασή μας στὸν οὐρανό· γιατὶ ἂν ἦταν ἐμπόδιο καὶ ἐπρόκειτο ἡ γυναίκα νὰ μᾶς ἐπιβουλεύεται, δημιουργώντας την ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲ θὰ τὴν ὀνόμαζε βοηθό μας. Θὰ ἤθελα ὅμως νὰ πῶ καὶ κάτι γιὰ τὸ τί σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς κάθεται· γιατὶ βέβαια ὁ Θεὸς δὲν κάθεται· ἡ στάση αὐτὴ ἀναφέρεται στὰ σώματα, καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος.

2. Ἤθελα νὰ πῶ τί τέλος πάντων εἶναι ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ· γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν περικλείεται σὲ θρόνο, ἐπειδὴ τὸ θεῖο εἶναι ἀπερίγραπτο· φοβᾶμαι ὅμως μήπως, ἐπιμένοντας στὴ διδασκαλία αὐτῶν, ἐπιμηκύνω τὸ χρέος μου. Γιατὶ σᾶς βλέπω ὅλους νὰ κοιτάζετε πρὸς τὰ Σεραφεὶμ

καὶ ἐκ πρώτης ἡμέρας· διόπερ, καθάπερ πλῆθος ἀνθρώπων, πολλῇ τῇ ρύμῃ διακόπτων ὁ λόγος τῶν ἀπαντώντων νοημάτων τὸ πλῆθος, πρὸς ἐκείνην ἐπείγεται τὴν ἐξήγησιν. «Καὶ τὰ Σεραφεὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ», φησίν. Ἰδοὺ τὰ Σεραφείμ, ἃ πάλαι ἐπεθυμεῖτε πάντες ἰδεῖν. Θεάσασθε τοίνυν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσατε, ἀλλὰ μὴ μετὰ θορύβου, μηδὲ σπεύδοντι τῷ λογισμῷ, ὅπερ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν εἰσόδων γίνεται· ἐκεῖ μὲν γὰρ εἰκότως τοῦτο αὐτὸ συμβαίνει. Οὐ γὰρ ἀναμένουσιν οἱ δορυφόροι τῶν ὁρώντων τὰς ὄψεις, ἀλλὰ πρὶν ἢ πάντα αὐτοῖς ὀφθῆναι καλῶς, ἀναγκάζουσι παρατρέχειν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἵστησιν ἡμῖν ὁ λόγος τὴν θεωρίαν ἕως οὗ πάντα ἐπέλθητε, ὅσα δυνατὸν ἐπελθεῖν. «Καὶ τὰ Σεραφεὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ». Πρὸ τοῦ τῆς φύσεως ἀξιώματος ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὸ ἀπὸ τῆς ἐγγύτητος τῆς κατὰ τὸν τόπον ἀξίωμα. Οὐ γὰρ εἶπε πρῶτον τίνα ἦν τὰ Σεραφείμ, ἀλλ' εἶπεν ἔνθα ἑστήκασι. Τοῦτο γὰρ ἐκείνου τὸ ἀξίωμα μεῖζον. Πῶς; Ὅτι οὐχ οὕτω δείκνυσι τὰς δυνάμεις ἐκείνας μεγάλας οὔσας, τὸ Σεραφεὶμ εἶναι, ὡς τὸ ἐγγὺς ἑστάναι τοῦ θρόνου βασιλικοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τῶν δορυφόρων ἐκείνους ἐπισημοτέρους εἶναι νομίζομεν, οὓς ἂν ἴδωμεν ἐγγὺς τοῦ ζεύγους ἐλαύνοντας τοῦ βασιλικοῦ ὀχήματος. Οὕτω καὶ τῶν δυνάμεων τῶν ἀσωμάτων ἐκεῖναί εἰσι λαμπρότεραι, ὅσαι περ ἂν ὦσιν ἔγγιστα τοῦ θρόνου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης, ἀφεὶς διαλεχθῆναι περὶ τοῦ τῆς φύσεως αὐτῶν ἀξιώματος, πρότερον ἡμῖν διαλέγεται περὶ τῆς τοῦ τόπου προεδρίας, εἰδὼς ὅτι οὗτος μείζων ὁ κόσμος ἐστί, καὶ ὅτι τοῦτο τῶν φύσεων ἐκείνων τὸ κάλλος. Καὶ γὰρ τοῦτο ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ πᾶσα ἀσφάλεια, τὸ κύκλῳ τοῦ θρόνου ἐκείνου φαίνεσθαι.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἔστιν ἰδεῖν· καὶ γὰρ ἐκείνους βουλόμενος δεῖξαι μεγάλους ὁ Χριστός, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἄγγελοί εἰσι, καὶ ἐσίγησεν, ἀλλ', ὅτι «οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς». Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ μεῖζόν ἐστι τῆς ἀγγελικῆς ἀξίας τὸ βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός, οὕτω τῆς τῶν Σεραφεὶμ ἀξίας μεῖζόν τὸ ἑστάναι κύκλῳ τοῦ θρόνου καὶ μέσον ἔχειν αὐτόν. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ μέγα καὶ σοὶ δυνατόν ἐστιν, ἂν ἐθέλῃς, λαβεῖν. Οὐ γὰρ δὴ τῶν Σεραφεὶμ μόνον μέσος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν αὐτῶν, ἂν ἐθέλω-

---

4. Ἡσ. 6,2.
5. Ματθ. 18,10.

μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, ὄχι μόνο σήμερα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα· γι' αὐτὸ ὁ λόγος, διακόπτοντας τὸ πλῆθος τῶν νοημάτων, ποὺ σὰν πλῆθος ἀνθρώπων τὸν συναντοῦν μὲ πολλὴ ὁρμή, βιάζεται νὰ ἔρθει σ' ἐκείνη τὴν ἐξιστόρηση. «Καὶ τὰ Σεραφείμ», λέει, «στέκονταν γύρω του»[4]. Νά, τὰ Σεραφείμ, ποὺ ἀπὸ παλιὰ ἐπιθυμούσατε ὅλοι νὰ δεῖτε. Δέστε τα λοιπὸν καὶ ἱκανοποιῆστε τὴν ἐπιθυμία σας, ἀλλὰ ὄχι μὲ θόρυβο, οὔτε μὲ βιαστικὸ λογισμό, πρᾶγμα ποὺ γίνεται κατὰ τὴν εἴσοδο τῶν βασιλέων· γιατὶ ἐκεῖ εἶναι φυσικὸ νὰ συμβαίνει αὐτό. Γιατὶ οἱ δορυφόροι δὲν περιμένουν τὰ πρόσωπα αὐτῶν ποὺ βλέπουν, ἀλλὰ πρὶν νὰ ἐμφανισθοῦν καλὰ σ' αὐτοὺς ὅλα, τοὺς ἀναγκάζουν νὰ περάσουν γρήγορα· ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει αὐτό, ἀλλὰ σταματάει ὁ λόγος μου τὴ θεωρία, μέχρι νὰ τὰ πλησιάσετε ὅλα, ὅσα εἶναι δυνατὸ νὰ πλησιάσει κανείς. «Καὶ τὰ Σεραφεὶμ στέκονταν γύρω του». Πρὶν ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῆς φύσεώς τους μᾶς δίδαξε τὸ ἀξίωμά τους ἀπὸ τὴν τοπικὴ ἐγγύτητά τους πρὸς τὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν εἶπε πρῶτα τί ἦταν τὰ Σεραφείμ, ἀλλὰ ἀνέφερε τὸν τόπο ὅπου στέκονταν. Γιατὶ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Πῶς; Διότι, τὸ ὅτι εἶναι Σεραφείμ, δὲν δείχνει ὅτι εἶναι οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες τόσο μεγάλες, ὅσο τὸ ὅτι στέκονται κοντὰ στὸ βασιλικὸ θρόνο. Γιατὶ κι ἐμεῖς ἀπὸ τοὺς δορυφόρους νομίζουμε ὅτι πιὸ ἐπίσημοι εἶναι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους βλέπουμε νὰ πηγαίνουν ἔφιπποι κοντὰ στὸ ζεῦγος τοῦ βασιλικοῦ ὀχήματος. Ἔτσι καὶ ἀπὸ τὶς ἀσώματες δυνάμεις ἐκεῖνες εἶναι πιὸ ἔνδοξες, ὅσες εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν θρόνο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης, παραλείποντας νὰ μιλήσει γιὰ τὸ φυσικό τους ἀξίωμα, μᾶς κάνει λόγο πρῶτα γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ θέση τοῦ τόπου, γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸ τὸ ἀξίωμα εἶναι μεγαλύτερο καὶ ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ γιὰ τὶς φύσεις ἐκεῖνες τὴν ὡραιότητά τους. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ὅλη ἡ ἀσφάλεια, τὸ νὰ φαίνονται γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο ἐκείνου.

Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε καὶ στοὺς ἀγγέλους· γιατὶ καὶ ἐκείνους, θέλοντας ὁ Χριστὸς νὰ τοὺς παρουσιάσει μεγάλους, δὲν εἶπε ὅτι εἶναι ἄγγελοι καὶ σταμάτησε, ἀλλὰ εἶπε, ὅτι οἱ «ἄγγελοί τους βλέπουν διαρκῶς τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα μου ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανούς»[5]. Γιατί, ὅπως ἐκεῖ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀγγελικὸ ἀξίωμα, τὸ ὅτι βλέπουν τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῶν Σεραφείμ, εἶναι ἀνώτερο τὸ ὅτι στέκονται γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο καὶ τὸν ἔχουν στὴ μέση. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ μεγάλο εἶναι καὶ σὲ σένα δυνατό, ἂν θέλεις, νὰ τὸ λάβεις. Γιατὶ δὲν εἶναι μόνο στὴ μέση τῶν Σεραφείμ,

μεν. «Οὗ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς», φησί, «συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν»· καί, «Κύριος ἐγγὺς τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ· «τὰ ἄνω φρονεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος». Εἶδες πῶς ἡμᾶς ἔστησε μετὰ τῶν Σεραφείμ, ἐγγὺς ἀγαγὼν τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ; Εἶτά φησιν· «ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί». Τί ἡμῖν αἱ ἓξ πτέρυγες ἐνδείκνυνται αὗται; Τὸ ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον καὶ κοῦφον καὶ τὸ ταχὺ ἐκείνων τῶν φύσεων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Γαβριὴλ ὑπόπτερος κάτεισιν, οὐχ ὅτι πτερὰ περὶ τὴν ἀσώματον ἐκείνην δύναμιν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων κατῆλθε χωρίων καὶ τὰς ἄνω διατριβὰς ἀφεὶς ἀφῖκται.

Τί δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς βούλεται τῶν πτερύγων; Ἐνταῦθα οὐ δεῖ τῆς παρ' ἡμῶν ἑρμηνείας· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ὁ λόγος ἐπέλυσε, τὴν χρείαν ἡμῖν αὐτῶν ἐξηγησάμενος· «ταῖς γὰρ δυσί», φησίν, «ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα ἑαυτῶν»· εἰκότως, ὥσπερ τινὶ διπλῷ διαφράγματι τὰς ὄψεις τειχίζουσαι, διὰ τὸ μὴ φέρειν τὴν ἐκ τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπηδῶσαν ἀστραπήν. «Καὶ ταῖς δυσὶ τοὺς πόδας ἐκάλυπτον», τάχα διὰ τὴν αὐτὴν ἔκπληξιν. Εἰώθαμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὅταν ὑπό τινος θάμβους κατασχεθῶμεν, πάντοθεν περιστέλλειν τὸ σῶμα. Καὶ τί λέγω τὸ σῶμα, ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ τοῦτο παθοῦσα ἐν ταῖς ὑπερβαλλούσαις ἐπιφανείαις, καὶ τὰς ἐνεργείας ἑαυτῆς συνέλκουσα, πρὸς τὸ βάθος καταφεύγει, καθάπερ τινὶ περιβολαίῳ τῷ σώματι ἑαυτὴν πάντοθεν περιστέλλουσα; Ἀλλὰ μή τις ἔκπληξιν καὶ θάμβος ἀκούων, ἀηδῆ τινα ἀγωνίαν αὐταῖς ἐγγίνεσθαι νομιζέτω· καὶ γὰρ μετὰ τῆς ἐκπλήξεως ταύτης καὶ ἡδονή τις ἀφόρητος κεκραμένη ἐστί. «Ταῖς δὲ δυσὶν ἐπέτοντο». Καὶ τοῦτο σημεῖον τοῦ τῶν ὑψηλῶν ἐφίεσθαι συνεχῶς, καὶ μηδέποτε κάτω βλέπειν. «Καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος». Καὶ ἡ κραυγὴ πάλιν τοῦ θαύματος ἡμῖν δεῖγμα μέγιστον· οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ὑμνοῦσιν, ἀλλὰ μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς· καὶ οὐδὲ μετὰ κραυγῆς ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς τοῦτο ποιοῦσι. Τὰ μὲν γὰρ λαμπρὰ τῶν σωμάτων, κἂν μεθ' ὑπερβολῆς ᾖ λαμπρά, τότε ἡμᾶς μόνον ἐκπλήττειν εἴωθεν, ὅταν πρῶτον αὐτῶν ταῖς ὄψεσιν ἀντιλαμβανώμεθα· ἐπειδὰν δὲ πλέον

---

6. Ματθ. 18,20. 7. Ψαλμ. 33,19.
8. Κολ. 3,2. 9. Ἠ. 6,2.

ἀλλὰ καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους, ἂν θέλουμε. Γιατὶ λέει, «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συναθροισμένοι στὸ ὄνομά μου, βρίσκομαι ἐκεῖ ἀνάμεσά τους»[6]· καὶ «ὁ Κύριος εἶναι κοντὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν συντριμμένη καρδιὰ καὶ θὰ σώσει ὅσους ἔχουν ταπεινὸ φρόνημα»[7]. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος φωνάζει· «νὰ σκέφτεστε τὰ οὐράνια πράγματα, ὅπου βρίσκεται ὁ Χριστὸς καθισμένος στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»[8]. Βλέπεις πῶς μᾶς ἔστησε μαζὶ μὲ τὰ Σεραφείμ, ὁδηγώντας μας κοντὰ στὸν βασιλικὸ θρόνο; Ἔπειτα λέει· «ἕξι φτερὰ στὸ ἕνα καὶ ἕξι φτερὰ στὸ ἄλλο»[9]. Τί μᾶς φανερώνουν αὐτὰ τὰ ἕξι φτερά; Τὸ ὅτι εἶναι ψηλὲς καὶ αἰωρούμενες καὶ ἐλαφρὲς καὶ γρήγορες οἱ φύσεις ἐκεῖνες. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Γαβριὴλ κατεβαίνει σὰν νὰ ἔχει φτερά, ὄχι ὅτι ὑπάρχουν φτερὰ γύρω ἀπὸ τὴν ἀσώματη ἐκείνη δύναμη, ἀλλὰ ὡς ἔνδειξη ὅτι κατέβηκε ἀπὸ τοὺς πολὺ ψηλοὺς ἐκείνους χώρους καὶ ἔφτασε ἀφήνοντας τὴν παραμονή του στὸν οὐρανό.

Ὅμως τί θέλει νὰ φανερώσει ὁ ἀριθμὸς τῶν φτερῶν; Ἐδῶ δὲ χρειάζεται ἡ δική μου ἑρμηνεία· γιατὶ ὁ ἴδιος ὁ λόγος ἑρμήνευσε τὸν ἑαυτό του, ἐξηγώντας μας τὴ χρησιμότητά τους· γιατὶ λέει, «μὲ τὰ δύο κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους»· σωστά, σὰν μὲ κάποιο διπλὸ τεῖχος καλύπτουν τὸ πρόσωπό τους, ἐπειδὴ δὲν ὑποφέρουν τὴ λάμψη ποὺ πηδᾶ ἀπὸ ἐκείνη τὴ δόξα. «Καὶ μὲ τὰ δύο κάλυπταν τὰ πόδια τους», προφανῶς γιὰ τὴ ἴδια ἔκπληξη. Γιατὶ κι ἐμεῖς συνηθίζουμε, ὅταν κυριευθοῦμε ἀπὸ κάποιο ἐκθαμβωτικὸ φῶς, νὰ συμμαζεύουμε ἀπὸ παντοῦ τὸ σῶμα μας. Καὶ γιατί λέω μόνο τὸ σῶμα, ἀφοῦ καὶ ἡ ἴδια ἡ ψυχή, ὅταν τὸ παθαίνει αὐτὸ στὶς ἀνώτερες ἐπιφάνειές της, ἕλκοντας καὶ τὶς ἐνέργειες μαζί, συμμαζεύεται στὸ βάθος, σφίγγοντας τὸν ἑαυτό της στὸ σῶμα, σὰν νὰ εἶναι κανένα ἔνδυμα; Ἀλλὰ ἀκούοντας ἔκπληξη καὶ θάμπωμα, νὰ μὴ νομίσει κανένας ὅτι προκαλεῖται κάποια ἀηδὴς ἀγωνία σ' αὐτές· γιατὶ μαζὶ μὲ τὴν ἔκπληξη αὐτὴ ὑπάρχει ἀναμιγμένη καὶ κάποια ἀφόρητη ἡδονή. «Καὶ μὲ τὰ δύο πετοῦσαν». Καὶ αὐτὸ εἶναι σημάδι ὅτι συνεχῶς ἐπιθυμοῦν τὰ ὑψηλὰ καὶ ποτὲ δὲν βλέπουν κάτω. «Καὶ κραύγαζε ὁ ἕνας στὸν ἄλλον· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος». Καὶ ἡ κραυγὴ αὐτὴ τοῦ θαυμασμοῦ εἶναι μεγάλο σημάδι γιὰ μᾶς· γιατὶ δὲν ὑμνοῦν ἁπλῶς, ἀλλὰ μὲ δυνατὴ κραυγή· καὶ ὄχι μόνο ἁπλῶς μὲ κραυγή, ἀλλὰ τὸ κάνουν διαρκῶς. Διότι τὰ ἔνδοξα σώματα, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ὑπερβολικὰ ἔνδοξα, τότε μόνο συνήθως μᾶς ἐκπλήττουν, ὅταν τὰ βλέπουμε γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὰ μάτια μας· ἐὰν ὅμως ἐξακολουθήσουμε νὰ τὰ βλέ-

αὐτῶν ἐνδιατρίψωμεν τῇ θεωρίᾳ, τῇ συνηθείᾳ τὸ θαῦμα καταλύομεν, τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐμμελετησάντων λοιπὸν τοῖς σώμασι.

Διὰ τοῦτο καὶ εἰκόνα βασιλικὴν ἄρτι μὲν ἀνατεθεῖσαν καὶ φαιδρὸν ἀπὸ τῶν χρωμάτων στίλβουσαν ἰδόντες, ἐκπληττόμεθα· μετὰ δὲ μίαν καὶ δευτέραν ἡμέραν οὐκέτι θαυμάζομεν. Καὶ τί λέγω εἰκόνα βασιλικήν, ὅπου γε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου τοῦτο αὐτὸ πεπόνθαμεν, ὧν οὐδὲν γένοιτ' ἂν φαιδρότερον σῶμα; Οὕτως ἐπὶ τῶν σωμάτων ἁπάντων ἡ συνήθεια καταλύει τὸ θαῦμα· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον. Ὅσον γὰρ ἐνδιατρίβουσι τῇ θεωρίᾳ τῆς δόξης ἐκείνης αἱ δυνάμεις αὗται, τοσοῦτον μᾶλλον ἐκπλήττονται καὶ ἐπιτείνουσι τὸ θαῦμα· διὰ τοῦτο καὶ ἐξ οὗ γεγόνασι μέχρι νῦν ὁρῶσαι τὴν δόξαν ἐκείνην, μηδέποτε ἐπαύσαντο μετ' ἐκπλήξεως βοῶσαι· ἀλλ' ὅπερ ἡμεῖς πάσχομεν ἐν βραχεῖ καιρῷ κατὰ τῶν ὄψεων ἡμῶν ἀστραπῆς φερομένης, τοῦτο ἐκεῖναι διηνεκῶς ὑπομένουσι, καὶ ἀπαύστως μετά τινος ἡδονῆς τὸ θαῦμα ἔχουσι. Καὶ γὰρ οὐ μόνον κεκράγασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους τοῦτο ποιοῦσιν, ὃ τῆς ἐπιτεταμένης ἐκπλήξεως σημεῖόν ἐστιν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, βροντῆς καταρρηγνυμένης, ἢ τῆς γῆς σειομένης, οὐ μόνον ἀναπηδῶμεν καὶ βοῶμεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους καταφεύγομεν ἐν ταῖς οἰκίαις. Τοῦτο καὶ τὰ Σεραφεὶμ ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον κέκραγεν, «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος».

γ'. *Ἆρα ἐπέγνωτε τὴν φωνὴν ταύτην; ἆρα ἡμετέρα ἐστίν, ἢ τῶν Σεραφείμ; Καὶ ἡμετέρα καὶ τῶν Σεραφείμ, διὰ τὸν Χριστὸν τὸν ἀνελόντα τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ καὶ εἰρηνοποιήσαντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὸν ποιήσαντα τὰ ἀμφότερα ἕν. Πρότερον μὲν γὰρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὗτος ᾔδετο μόνον ὁ ὕμνος, ἐπειδὴ δὲ ἐπιβῆναι τῆς γῆς κατηξίωσεν ὁ Δεσπότης, καὶ τὴν μελῳδίαν ταύτην κατήνεγκε πρὸς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας οὗτος ἀρχιερεύς, ἐπειδὰν ἐπὶ τῆς ἁγίας ταύτης ἑστήκῃ τραπέζης, τὴν λογικὴν ἀναφέρων λατρείαν, τὴν ἀναίμακτον προσφέρων θυσίαν, οὐχ ἁπλῶς ἡμᾶς ἐπὶ τὴν εὐφημίαν ταύτην καλεῖ, ἀλλὰ πρότερον τὰ Χερουβεὶμ εἰπὼν καὶ τῶν Σεραφεὶμ ἀναμνήσας, οὕτω παρεκελεύεται πᾶσιν ἀναπέμψαι τὴν φρικωδεστάτην φωνήν, τῇ τῶν συγχορευόντων μνήμῃ τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἀνασπῶν, καὶ μονονουχὶ βοῶν πρὸς ἕκαστον ἡμῶν καὶ λέγων· μετὰ τῶν Σερα-*

10. Τὰ λόγια αὐτὰ ἐδῶ ἀπηχοῦν τὰ λόγια τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου· «οἱ τὰ Χερουβὶμ μυστικῶς... πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν».

πουμε περισσότερο, μὲ τὴ συνήθεια καταργοῦμε τὸν θαυμασμό, ἐπειδὴ τὰ μάτια μας ἀσκοῦνται στὰ σώματα.

Γι' αὐτό, ὅταν δοῦμε καὶ μιὰ εἰκόνα βασιλική, ποὺ πρόσφατα ἀφιερώθηκε καὶ γυαλίζει πολὺ μὲ τὰ χρώματα, ἐκπληττόμεθα, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ μιὰ καὶ δύο μέρες δὲν τὴν θαυμάζουμε. Ἀλλὰ γιατί λέω βασιλικὴ εἰκόνα, ἀφοῦ καὶ μὲ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἥλιου παθαίνουμε τὸ ἴδιο, ἂν καὶ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει σῶμα πιὸ λαμπρὸ ἀπὸ αὐτό; Ἔτσι σὲ ὅλα τὰ σώματα ἡ συνήθεια καταργεῖ τὸν θαυμασμό. Στὴν περίπτωση ὅμως τῆς λαμπρότητας τοῦ Θεοῦ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετα. Γιατὶ ὅσο πιὸ πολὺ ἐξακολουθοῦν οἱ δυνάμεις αὐτὲς νὰ βλέπουν τὴ λάμψη ἐκείνου, τόσο πιὸ πολὺ ἐκπλήσσονται καὶ αὐξάνουν τὸν θαυμασμό. Γι' αὐτό, ἂν καὶ βλέπουν τὴ δόξα ἐκείνη ἀπὸ τότε ποὺ δημιουργήθηκαν μέχρι τώρα, δὲν ἔπαυσαν νὰ φωνάζουν μὲ ἔκπληξη· ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ παθαίνουμε ἐμεῖς μέσα σὲ σύντομο χρόνο, ὅταν ἔρχεται στὰ μάτια μας κάποια λάμψη, αὐτὸ ἐκεῖνες τὸ ὑφίστανται διαρκῶς καὶ ἀκατάπαυστα μὲ κάποια ἡδονὴ ἐκδηλώνουν θαυμασμό. Γιατὶ ὄχι μόνο κραυγάζουν, ἀλλὰ τὸ κάνουν αὐτὸ μεταξύ τους, πρᾶγμα ποὺ εἶναι δεῖγμα τῆς παρατεταμένης ἐκπλήξεώς τους. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ὅταν ἀκούεται ξαφνικὰ βροντὴ ἢ σείεται ἡ γῆ, ὄχι μόνο πηδᾶμε καὶ φωνάζουμε, ἀλλὰ καὶ καταφεύγουμε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο μέσα στὰ σπίτι. Αὐτὸ κάνουν καὶ τὰ Σεραφείμ· καὶ γι' αὐτὸ ὁ ἕνας κραυγάζει στὸν ἄλλο, «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος».

3. Ἀναγνωρίσατε ἄραγε τὴ φωνὴ αὐτή; Εἶναι ἄραγε δική μας ἢ τῶν Σεραφείμ; Καὶ δική μας καὶ τῶν Σεραφείμ, γιὰ τὸν Χριστὸ ὁ ὁποῖος κατάργησε τὸ μεσότοιχο τοῦ φράχτη καὶ εἰρήνευσε τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, γιὰ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔκανε καὶ τὰ δύο ἕνα. Γιατὶ προηγουμένως αὐτὸς ὁ ὕμνος ψαλλόταν μόνο στοὺς οὐρανούς, ὅταν ὅμως ὁ Κύριος καταδέχτηκε νὰ ἔρθει στὴ γῆ, κατέβασε κι αὐτὴ τὴ μελωδία σὲ μᾶς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μεγάλος αὐτὸς ἀρχιερέας, ὅταν στέκεται στὴν ἁγία τράπεζα, προσφέροντας τὴ λογικὴ λατρεία, τὴν ἀναίμακτη θυσία, δὲν μᾶς προτρέπει ἁπλῶς σ' αὐτὴ τὴν ἐπευφημία, ἀλλά, ἀφοῦ πρῶτα ἀναφέρει τὰ Χερουβεὶμ καὶ ὑπενθυμίσει καὶ τὰ Σεραφείμ, τότε προτρέπει ὅλους νὰ ἀναπέμψουν τὴν τόσο φρικτὴ φωνή, ἀποσπώντας, μὲ τὴν ἀνάμνηση αὐτῶν ποὺ συμψάλλουν, τὴ σκέψη μας ἀπὸ τὴ γῆ[10], καὶ εἶναι σὰ νὰ φωνάζει στὸν καθένα ἀπὸ μᾶς λέγοντας· μαζὶ μὲ τὰ Σεραφεὶμ

φεὶμ ᾄδεις, μετὰ τῶν Σεραφεὶμ στῆθι, μετ' ἐκείνων τὰς πτέρυγας πέτασον, μετ' ἐκείνων περιίπτασο τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν.

Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ μετὰ τῶν Σεραφεὶμ ἕστηκας, ὅπου γε ὧν οὐκ ἐτόλμησεν ἅψασθαι τὰ Σεραφείμ, ταῦτά σοι μετὰ ἀδείας ἔδωκεν ὁ Θεός; «Ἀπεστάλη γὰρ πρός με», φησίν, «ἓν τῶν Σεραφείμ, καὶ εἶχεν ἄνθρακα πυρός, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου». Ἐκεῖνο τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυσιαστηρίου τούτου τύπος ἐστὶ καὶ εἰκών· ἐκεῖνο τὸ πῦρ, τούτου τοῦ πυρὸς τοῦ πνευματικοῦ. Ἀλλ' οὐκ ἐτόλμησεν ἅψασθαι τῇ χειρὶ τὰ Σεραφείμ, ἀλλὰ τῇ λαβίδι· σὺ δὲ τῇ χειρὶ λαμβάνεις. Ἂν μὲν οὖν πρὸς τὴν ἀξίαν ἴδῃς τῶν προκειμένων, καὶ τῆς τῶν Σεραφεὶμ ἀφῆς ταῦτα μείζω πολλῷ· ἂν δὲ τὴν τοῦ Δεσπότου σου φιλανθρωπίαν ἐννοήσῃς, οὐδὲ πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐτέλειαν ἐπαισχύνεται κατελθεῖν τῶν προκειμένων ἡ χάρις.

Ταῦτ' οὖν ἐννοῶν, ἄνθρωπε, καὶ τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς λογιζόμενος, ἀνάστηθί ποτε καὶ τῆς γῆς ἀποστάς, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνάβηθι. Ἀλλ' ἕλκει τὸ σῶμα καὶ βιάζεται κάτω; Ἀλλ' ἰδοὺ προσελαύνουσι νηστεῖαι, κοῦφα μὲν τῆς ψυχῆς ἐργαζόμενοι τὰ πτερά, κοῦφον δὲ τῆς σαρκὸς κατασκευάζουσαι τὸ φορτίον κἂν μολύβδου παντὸς βαρύτερον λάβωσι σῶμα. Ἀλλ' ὁ μὲν τῆς νηστείας ἀναμενέτω λόγος, ὁ δὲ τῶν μυστηρίων ἤδη κινείσθω, δι' ἃ καὶ αἱ νηστεῖαι. Καθάπερ γὰρ τῶν ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι παλαισμάτων τέλος ὁ στέφανος, οὕτω καὶ τῆς νηστείας τέλος ἡ καθαρὰ κοινωνία· ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο κατορθώσωμεν διὰ τῶν ἡμερῶν τούτων, εἰκῇ καὶ μάτην κατακόψαντες ἑαυτούς, ἀστεφάνωτοι καὶ χωρὶς βραβείων ἀπὸ τοῦ σκάμματος τῆς νηστείας ἀναχωρήσομεν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πατέρες ἐξέτειναν τῆς νηστείας τὸ στάδιον, προθεσμίαν μετανοίας διδόντες ἡμῖν, ἵνα, καθηράμενοι καὶ ἀποσμήξαντες ἑαυτούς, οὕτω προσίωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐντεῦθεν ἤδη βοῶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ διαμαρτύρομαι καὶ ἱκετεύω καὶ ἀντιβολῶ, μὴ μετὰ κηλῖδος, μηδὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότος τῇ ἱερᾷ ταύτῃ προσιέναι τραπέζῃ· οὐ γὰρ ἂν εἴη τοῦτο πρόσοδος, οὐδὲ κοινωνία, κἂν μυριάκις ἀψώμεθα τοῦ ἁγίου σώματος ἐκείνου, ἀλλὰ καταδίκη καὶ κόλασις καὶ τιμωρίας προσθήκη. Μηδεὶς τοίνυν ἁμαρτωλὸς προσίτω, μᾶλλον δὲ οὐ

11. Ἠσ. 6,6.

ψάλλεις, μαζὶ μὲ τὰ Σεραφεὶμ στάσου, μαζὶ μ' αὐτὰ ἄνοιξε τὰ φτερά σου καὶ μαζὶ μ' ἐκεῖνα νὰ πετᾶς γύρω ἀπὸ τὸν βασιλικὸ θρόνο.

Καὶ τί τὸ παράδοξο εἶναι ἐὰν στέκεσαι μαζὶ μὲ τὰ Σεραφείμ, ὅταν ἀκριβῶς αὐτὰ ποὺ δὲν τολμοῦν νὰ ἀγγίσουν τὰ Σεραφείμ, αὐτὰ σοῦ ἔδωσε πλουσιοπάροχα ὁ Θεός; Γιατὶ λέει, «στάλθηκε σὲ μένα ἕνα ἀπὸ τὰ Σεραφείμ, καὶ εἶχε κάρβουνο ἀναμμένο, ποὺ τὸ πῆρε μὲ τὴ λαβίδα ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο»[11]. Τὸ θυσιαστήριο ἐκεῖνο εἶναι τύπος καὶ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου· ἐκείνη ἡ φωτιὰ εἶναι τύπος αὐτῆς τῆς πνευματικῆς φωτιᾶς. Ὅμως δὲν τόλμησαν τὰ Σεραφεὶμ νὰ τὴν πιάσουν μὲ τὸ χέρι, ἀλλὰ μὲ τὴ λαβίδα, ἐνῶ ἐσὺ τὴν παίρνεις μὲ τὸ χέρι. Ἂν λοιπὸν ἀποβλέψεις στὴν ἀξία τῶν παρόντων, εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ τὸ κάρβουνο τῶν Σεραφείμ· ἂν ὅμως σκεφθεῖς τὴ φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότη σου, ἡ χάρη τῶν παρόντων δὲν ντρέπεται νὰ κατεβεῖ στὴ δική μας μηδαμινότητα.

Κατανοώντας λοιπὸν αὐτά, ἄνθρωπέ μου, καὶ σκεπτόμενος τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, σήκω κάποτε καί, ἀφοῦ ἀποχωρισθεῖς τὴ γῆ, ἀνέβα στὸν οὐρανό. Ὅμως σὲ τραβάει τὸ σῶμα καὶ σὲ ἀναγκάζει νὰ μείνεις κάτω; Ἀλλὰ νά, πλησιάζουν νηστεῖες, οἱ ὁποῖες κάνουν ἐλαφρὰ τὰ φτερὰ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ κάνουν ἐλαφρὸ καὶ τὸ βάρος τῆς σάρκας, ἔστω καὶ ἂν παραλάβουν σῶμα βαρύτερο καὶ ἀπὸ μολύβι. Ἀλλὰ ὁ λόγος τῆς νηστείας ἂς περιμένει, ὁ λόγος τῶν μυστηρίων ὅμως, γιὰ τὰ ὁποῖα γίνονται καὶ οἱ νηστεῖς, ἂς κινηθεῖ ἀπὸ τώρα. Γιατί, ὅπως στοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες σκοπὸς τῶν ἀγωνισμάτων εἶναι τὸ στεφάνι, ἔτσι καὶ τῆς νηστείας σκοπὸς εἶναι νὰ κοινωνήσουμε καθαροί· ὥστε, ἐὰν δὲν τὸ κατορθώσουμε αὐτὸ ὅλες αὐτὲς τὶς μέρες, ἀφοῦ καταπονήσαμε τοὺς ἑαυτούς μας ἄσκοπα καὶ μάταια, θὰ ἀναχωρήσουμε ἀπὸ τὸ σκάμμα τῆς νηστείας ἀστεφάνωτοι καὶ χωρὶς βραβεῖα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πατέρες μας παρέτειναν τὸ στάδιο τῆς νηστείας, δίνοντάς μας προθεσμία νὰ μετανοήσουμε, ὥστε νὰ προσερχόμαστε, ἀφοῦ καθαρίσουμε καὶ ἀποπλύνουμε τοὺς ἑαυτούς μας. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ ἀπὸ ἐδῶ ἤδη φωνάζω μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ διαμαρτύρομαι καὶ ἱκετεύω καὶ παρακαλῶ, νὰ μὴ προσέρχεσθε στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα μὲ λεκέδες, οὔτε μὲ συνείδηση πονηρή· γιατὶ αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὄφελος οὔτε κοινωνία, ἔστω καὶ ἂν μύριες φορὲς δεχθοῦμε τὸ ἅγιο ἐκεῖνο σῶμα, ἀλλὰ καταδίκη καὶ κόλαση κι αὔξηση τῆς τιμωρίας. Κανένας λοιπὸν ἁμαρτωλὸς νὰ μὴ προσέρχεται, ἢ καλύτερα δὲν λέω, κανένας ἁμαρτωλός, γιατὶ πρῶτα τὸν

λέγω, μηδεὶς ἁμαρτωλός, ἐπεὶ πρότερον ἐμαυτὸν ἀπείργω τῆς θείας τραπέζης· ἀλλὰ μηδεὶς μένων ἁμαρτωλὸς προσίτω.

Διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν ἤδη προλέγω, ἵνα μὴ τῶν βασιλικῶν καταλαβόντων δείπνων καὶ τῆς ἱερᾶς ἑσπέρας παραγινομένης ἐκείνης, ἔχῃ τις λέγειν, ἀπαρασκεύαστος εἰσῆλθον καὶ ἔρημος, καὶ ὅτι πάλαι ταῦτα προειπεῖν ἐχρῆν. Εἰ γὰρ πάλαι ταῦτα ἤκουσα, πάντως ἂν μεταβαλόμην, πάντως ἂν ἐμαυτὸν καθάρας, οὕτω προσῆλθον. Ἵν' οὖν μηδεὶς ταῦτα προφασίζεσθαι ἔχῃ, ἐντεῦθεν ἤδη προδιαμαρτύρομαι καὶ παρακαλῶ πολλὴν ἐπιδείξασθαι τὴν μετάνοιαν. Οἶδα ὅτι πάντες ἐσμὲν ἐν ἐπιτιμίοις, καὶ ὅτι οὐδεὶς καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν· ἀλλ' οὐ τοῦτό ἐστι τὸ δεινόν, ὅτι ἁγνὴν καρδίαν οὐκ ἔχομεν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχοντες καρδίαν ἁγνήν, οὐδὲ τῷ δυναμένῳ ποιῆσαι ταύτην ἁγνὴν προσερχόμεθα. Δύναται γάρ, ἐὰν ἐθέλῃ· μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἡμῶν καθαροὺς ἡμᾶς εἶναι θέλει, ἀλλὰ ἀναμένει μικρὰν παρ' ἡμῶν ἀφορμὴν λαβεῖν, ἵνα μετὰ παρρησίας ἡμᾶς στεφανώσῃ. Τίς τοῦ τελώνου γέγονεν ἁμαρτωλότερος; Ἀλλ' ἵνα μόνον εἴπῃ, «ὁ Θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», κατῆλθεν ὑπὲρ τῶν Φαρισαῖον δεδικαιωμένος. Καίτοι πόσην δύναμιν εἶχεν ἡ λέξις ἐκείνη; Ἀλλ' οὐχ ἡ λέξις αὐτὸν ἐκάθηρεν, ἀλλ' ἡ διάθεσις, μεθ' ἧς καὶ τὴν λέξιν ἐκείνην εἶπε· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡ διάθεσις μόνη, ἀλλὰ πρὸ ταύτης ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία.

δ'. Ποῖον γάρ, εἰπέ μοι, κατόρθωμα, ποῖος πόνος, ποῖος ἱδρὼς τῷ ἁμαρτωλῷ, πεῖσαι ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν ἁμαρτωλὸς καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦτο εἰπεῖν; Ὁρᾷς ὡς οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι μικρᾶς παρ' ἡμῶν ἐπιλαβέσθαι προφάσεως βούλεται, καὶ τὸ πᾶν αὐτὸς εἰσφέρει λοιπὸν εἰς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν; Μετανοήσωμεν τοίνυν, κλαύσωμεν, θρηνήσωμεν. Θυγατέρα τις πολλάκις ἀποβαλών, τὸν πλείω διατελεῖ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον ἐν θρήνοις καὶ ὀδυρμοῖς· ἡμεῖς ψυχὴν ἀπωλέσαμεν, καὶ οὐ θρηνοῦμεν; σωτηρίας ἐξεπέσομεν, καὶ οὐ κατακοπτόμεθα; Καὶ τί λέγω ψυχῆς καὶ σωτηρίας; Δεσπότην παρωξύναμεν οὕτω πρᾶον καὶ ἥμερον, καὶ οὐ κατορύττομεν ἑαυτούς; Καὶ γὰρ οὐχὶ δεσπότου κηδεμονικοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατρὸς φιλοστόργου καὶ μητρὸς φιλόπαιδος πᾶσαν εὔνοιαν ὑπερβαίνει τῇ περὶ ἡμᾶς κηδεμονίᾳ. «Μὴ ἐπιλήσεται» γάρ, φησί, «γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάθοιτο γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου, λέγει Κύριος». Πιστὴ μὲν οὖν καὶ πρὸ ἀποδείξεως ἡ ἀπόφασις· Θεοῦ γὰρ

---

12. Ἡσ. 49,15.

ἑαυτό μου ἀποκλείω ἀπὸ τὴ θεία τράπεζα, ἀλλὰ κανένας ποὺ μένει ἁμαρτωλὸς νὰ μὴ προσέρχεται.

Γι' αὐτὸ ἀπὸ τώρα ἤδη τὸ προλέγω, ὥστε, ὅταν μᾶς ἔρθουν τὰ βασιλικὰ δεῖπνα καὶ φθάσει ἡ ἱερὴ ἐκείνη βραδυά, νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, 'ἦρθα ἀπροετοίμαστος καὶ ἔρημος καὶ ὅτι αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ πεῖς πρὶν ἀπὸ καιρό. Γιατί, ἂν τὰ ἄκουα ἀπὸ νωρίς, ὁπωσδήποτε θὰ ἄλλαζα, ὁπωσδήποτε θὰ προσερχόμουν, ἀφοῦ πρῶτα καθάριζα τὸν ἑαυτό μου'. Γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νὰ προφασίζεται, διαμαρτύρομαι ἀπὸ τώρα καὶ παρακαλῶ νὰ δείξετε πολλὴ μετάνοια. Γνωρίζω ὅτι ὅλοι βρισκόμαστε σὲ ἐπιτίμια καὶ ὅτι κανεὶς δὲ θὰ καυχηθεῖ ὅτι ἔχει ἁγνὴ καρδιά· δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ τὸ φοβερό, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχουμε ἁγνὴ καρδιά, ἀλλὰ τὸ ὅτι, ἐνῶ δὲν ἔχουμε ἁγνὴ καρδιά, δὲν πλησιάζουμε αὐτὸν ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν κάνει ἁγνή. Γιατὶ μπορεῖ, ἐὰν θέλει· ἢ καλύτερα καὶ περισσότερο ἀπὸ μᾶς θέλει νὰ εἴμαστε καθαροί, ἀλλὰ περιμένει νὰ πάρει μικρὴ ἔστω ἀφορμὴ ἀπὸ μᾶς, γιὰ νὰ μᾶς στεφανώσει μὲ παρρησία. Ποιός ὑπῆρξε πιὸ ἁμαρτωλὸς ἀπὸ τὸν τελώνη; Ἀλλὰ καὶ μόνο μὲ τὸ νὰ πεῖ «ὁ Θεός, ἐλέησέ με τὸν ἁμαρτωλό», κατέβηκε δικαιωμένος περισσότερο ἀπὸ τὸν Φαρισαῖο. Ἂν καὶ πόση δύναμη εἶχε ἐκείνη ἡ λέξη; Ἀλλὰ δὲν τὸν καθάρισε ἡ λέξη, ἀλλὰ ἡ διάθεση μὲ τὴν ὁποία εἶπε τὴ λέξη ἐκείνη· ἢ καλύτερα οὔτε μόνο ἡ διάθεση, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ.

4. Γιατὶ πές μου, ποιό κατόρθωμα, ποιός ἱδρώτας χρειάζεται στὸν ἁμαρτωλό, γιὰ νὰ πείσει τὸν ἑαυτό του νὰ πεῖ ὅτι εἶναι ἁμαρτωλός, καὶ νὰ τὸ πεῖ αὐτὸ στὸν Θεό; Βλέπεις ὅτι δὲν ἔλεγα ἄδικα, ὅτι μικρὴ ἀφορμὴ ἀπὸ μᾶς ζητᾶ νὰ πάρει καὶ ἀμέσως αὐτὸς προσφέρει τὸ πᾶν γιὰ τὴ σωτηρία μας; Ἂς μετανοήσουμε λοιπόν, ἂς κλάψουμε, ἂς θρηνήσουμε. Ὅταν κανεὶς χάσει μιὰ θυγατέρα, πολλὲς φορὲς περνάει τὸν περισσότερο χρόνο τῆς ζωῆς του μέσα μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμούς· ἐμεῖς χάσαμε ψυχὴ καὶ δὲν κλαῖμε; Ἐκπέσαμε ἀπὸ τὴ σωτηρία, καὶ δὲ χτυπᾶμε τὸ στῆθος μας; Ἀλλὰ γιατί λέω ψυχὴ καὶ σωτηρία; Ἐξοργίσαμε Δεσπότη τόσο πρᾶο καὶ ἤρεμο καὶ δὲν παραχώνουμε τοὺς ἑαυτούς μας στὴ γῆ; Γιατὶ μὲ τὴ φροντίδα του γιὰ μᾶς ξεπερνάει κάθε εὔνοια ὄχι μόνο δεσπότη ποὺ ἐνδιαφέρεται, ἀλλὰ καὶ φιλόστορου πατέρα καὶ μητέρας ποὺ ἀγαπᾶ τὰ παιδιά της. «Μήπως εἶναι δυνατό», λέει, «νὰ λησμονήσει ἡ γυναίκα τὸ παιδί της, ἢ νὰ μὴ λυπηθεῖ τὰ παιδιὰ τῆς κοιλιᾶς της; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ἡ γυναίκα τὰ ξεχάσει, ἐγὼ δὲ θὰ σὲ λησμονήσω, λέει ὁ Κύριος»[12]. Εἶναι ἀξιόπιστη βέβαια καὶ πρὶν ἀπὸ

ἐστι· πλὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων, φέρε, παράσχωμεν τὴν ἀπόδειξιν. Ἡ Ρεβέκκα ποτὲ κελεύουσα τῷ παιδὶ τὸ κατὰ τὴν κλοπὴν τῶν εὐλογιῶν ὑποκρίνασθαι δρᾶμα, καὶ περιστείλασα αὐτὸν πάντοθεν καλῶς, καὶ τὸ προσωπεῖον ἐπιθεῖσα τοῦ ἀδελφοῦ, ἐπειδὴ εἶδεν οὐδὲ οὕτω θαρροῦντα, βουλομένη πάντα φόβον τοῦ παιδὸς ἐξελεῖν, «ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου, τέκνον», φησί. Μητρὸς ὄντως τὸ ῥῆμα καὶ ἐκκαιομένης τοῦ παιδός. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς τοῦτο οὐκ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐποίησεν· οὐκ ἐπηγγείλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἔδειξε. Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα». Τοῦτον οὖν παροξυνοῦμεν; εἰπέ μοι· καὶ πῶς οὐ γεέννης αὐτῆς τοῦτο χαλεπώτερον καὶ τοῦ ἀτελευτήτου σκώληκος καὶ τοῦ ἀσβέστου πυρός;

Ὅταν οὖν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσιέναι μέλλῃς, νόμιζε ἐκεῖ καὶ τὸν βασιλέα τῶν ἁπάντων παρεῖναι· καὶ γὰρ πάρεστιν ὄντως, τὴν ἑκάστου καταμανθάνων γνώμην, καὶ ὁρᾷ τίς μὲν μετὰ προσηκούσης ἁγιωσύνης, τίς δὲ μετὰ πονηροῦ προσέρχεται συνειδότος, μετὰ λογισμῶν ἀκαθάρτων καὶ ῥυπαρῶν, μετὰ πράξεων μιαρῶν. Κἂν μὲν εὕροι τινὰ τοιοῦτον, τέως μὲν αὐτὸν τῷ δικαστηρίῳ τοῦ συνειδότος παραδίδωσιν, εἶτα ἂν μὲν λαβὼν ἐκεῖνος μαστίξῃ τοῖς λογισμοῖς καὶ βελτίω κατασκευάσῃ, προσίεται πάλιν αὐτόν, ἂν δὲ ἀδιόρθωτος μείνῃ, καὶ οὕτω τότε λοιπὸν εἰς τὰς αὐτοῦ χεῖρας ἐμπίπτει, ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων. Ὅσον δὲ τοῦτό ἐστιν, ἄκουε Παύλου λέγοντος· «φοβερὸν ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος». Οἶδα ὅτι δάκνει τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τί πάθω; Εἰ μὴ πικρὰ ἐπιθῶμαι τὰ φάρμακα, τὰ τραύματα οὐκ ἀφαιρεθήσεται· ἂν πικρὰ ἐπιθῶμαι, ὑμεῖς τὴν ὀδύνην οὐ φέρετε. Στενά μοι πάντοθεν· πλὴν ἀλλ' ἀναγκαῖον ἀνασχεῖν τὴν χεῖρα λοιπόν· καὶ γὰρ ἱκανὰ τὰ εἰρημένα πρὸς διόρθωσιν τῶν προσεχόντων.

Ἀλλ' ἵνα μὴ μόνοις ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις δι' ὑμῶν γένηται χρήσιμα, φέρε αὐτὰ πάλιν ἀνακεφαλαιωσώμεθα. Διελέχθημεν περὶ τῶν Σεραφείμ, ἐδείξαμεν ὅσον ἐστὶν ἀξίωμα, πλησίον ἑστάναι τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, καὶ ὅτι καὶ ἀνθρώποις τὸ ἀξίωμα τοῦτο κεκτῆσθαι δυνατόν. Εἴπομεν περὶ τῶν πτερύγων, καὶ τῆς ἀπροσίτου δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκαταβάσεως γενομένης· προσεθήκαμεν τὴν αἰτίαν τῆς κραυγῆς καὶ τοῦ διηνεκοῦς θαύματος, καὶ πῶς ἐν

13. Γεν. 27,13. 14. Γαλ. 3,13.
15. Ἑβρ. 10,31.

τὴν ἀπόδειξη ἢ δήλωση αὐτή, γιατὶ εἶναι δήλωση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽ ὅμως ἂς δώσουμε καὶ μιὰ ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἡ Ρεβέκκα κάποτε παροτρύνοντας τὸ παιδί της νὰ ὑποκριθεῖ τὸ θέατρο γιὰ νὰ ὑποκλέψει τὶς εὐλογίες, καὶ ἀφοῦ τὸ προφύλαξε ἀπὸ παντοῦ καλὰ καὶ τοῦ ἔβαλε τὸ προσωπεῖο τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπειδὴ τὸ εἶδε πὼς οὔτε ἔτσι ἔπαιρνε θάρρος, θέλοντας νὰ διώξει κάθε φόβο τοῦ παιδιοῦ εἶπε· «ἡ κατάρα σου ἐπάνω μου, παιδί μου»[13]. Λόγος πραγματικὰ μητέρας, ποὺ λειώνει γιὰ τὸ παιδί της. Ὁ Χριστὸς αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔκανε· δὲν ὑποσχέθηκε μόνο, ἀλλὰ τὸ ἔδειξε καὶ ἔμπρακτα. Καὶ φωνάζει ὁ Παῦλος λέγοντας· «ὁ Χριστὸς μᾶς ἐξαγόρασε ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ νόμου, μὲ τὸ νὰ γίνει κατάρα ὁ ἴδιος γιὰ μᾶς»[14]. Αὐτὸν λοιπόν, πές μου, θὰ ἐξοργίσουμε; Καὶ πῶς αὐτὸ δὲν εἶναι πιὸ φοβερὸ ἀπὸ τὴ γέεννα τοῦ πυρὸς καὶ ἀπὸ τὸ σκουλήκι ποὺ δὲ πεθαίνει καὶ ἀπὸ τὴ φωτιὰ ποὺ δὲν σβήνει;

Ὅταν λοιπὸν πρόκειται νὰ πλησιάσεις τὴν ἱερὴ τράπεζα, νὰ πιστεύεις ὅτι ἐκεῖ εἶναι παρὼν καὶ ὁ βασιλιὰς τῶν ὅλων· γιατὶ πραγματικὰ παρευρίσκεται, ἐξετάζοντας μὲ προσοχὴ τὴν πρόθεση τοῦ καθενός, καὶ βλέποντας ποιός προσέρχεται μὲ τὴν ἁγιωσύνη ποὺ πρέπει καὶ ποιός μὲ πονηρὴ συνείδηση, μὲ ἀκάθαρτους καὶ βρωμεροὺς λογισμούς, μὲ πράξεις μιαρές. Καὶ ἂν βρεῖ κανένα τέτοιον, ἀμέσως τὸν παραδίνει στὸ δικαστήριο τῆς συνειδήσεως, ἔπειτα, ἐὰν τὸν παραλάβει ἡ συνείδηση καὶ τὸν μαστιγώσει μὲ τοὺς λογισμοὺς καὶ τὸν κάνει καλύτερον, τὸν δέχεται πάλι· ἐὰν ὅμως μείνει ἀδιόρθωτος, τότε πλέον πέφτει στὰ χέρια του ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων. Πόσο φοβερὸ εἶναι αὐτό, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέει· «εἶναι φοβερὸ νὰ πέσεις στὰ χέρια τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ»[15]. Γνωρίζω ὅτι πληγώνουν τὰ λόγια μου, ἀλλὰ τί νὰ κάνω; Ἐὰν δὲν βάλω πικρὰ φάρμακα, τὰ τραύματα δὲ θεραπεύονται· ἂν πάλι βάλω πικρά, ἐσεῖς δὲ ἀνέχεσθε τὸν πόνο. Εἶναι γιὰ μένα στενὰ ἀπὸ παντοῦ· πλὴν ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκρατήσω τὸ χέρι μου· γιατὶ εἶναι ἀρκετὰ ὅσα εἶπα γιὰ νὰ διορθώσουν ἐκείνους ποὺ προσέχουν.

Ὅμως γιὰ νὰ μὴ ἀποβοῦν χρήσιμα μόνο σὲ σᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ σᾶς καὶ σὲ ἄλλους, ἂς τὰ ἀνακεφαλαιώσουμε πάλι. Μιλήσαμε γιὰ τὰ Σεραφείμ, δείξαμε πόσο μεγάλο εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ νὰ στέκονται κοντὰ στὸν βασιλικὸ θρόνο, καὶ ὅτι καὶ στοὺς ἀνθρώπους εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποκτήσουν τὸ ἀξίωμα αὐτό. Εἴπαμε γιὰ τὰ φτερὰ καὶ τὴν ἀπλησίαστη δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὴ συγκατάβασή του ποὺ ἔδειξε γιὰ μᾶς, προσθέσαμε τὴν αἰτία τῆς κραυγῆς καὶ τοῦ διαρκοῦς θαυμασμοῦ, καὶ ὅτι

ἀκαταπαύστῳ θεωρίᾳ ἀκατάπαυστος καὶ ἡ δοξολογία τῶν Σεραφείμ· ἀνεμνήσαμεν ὑμᾶς εἰς ποῖον ἐτελέσαμεν χορόν, καὶ μετὰ τίνων τὸν κοινὸν ἀνυμνήσαμεν Δεσπότην· τοὺς περὶ μετανοίας προσεθήκαμεν λόγους· καὶ τέλος, ὅσον ἐστὶ κακὸν προσιέναι τοῖς μυστηρίοις μετὰ πονηροῦ συνειδότος ἀπεδείξαμεν, καὶ πῶς οὐκ ἔστι διαφυγεῖν τὸν ἀδιόρθωτον μένοντα.

Ταῦτα καὶ γυνὴ παρὰ ἀνδρὸς μανθανέτω, καὶ παῖς παρὰ πατρός, καὶ οἰκέτης παρὰ δεσπότου, καὶ γείτων παρὰ γείτονος, καὶ φίλος παρὰ φίλου, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ταῦτα διαλεγώμεθα· καὶ γὰρ καὶ τῆς ἐκείνων σωτηρίας ἡμεῖς ἐσμεν ὑπεύθυνοι. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτῶν πεπτωκότα διαναστῆσαι καὶ πεπλανημένα διασῶσαι καὶ ἐπαναγαγεῖν κελευόμεθα, πολλῷ μᾶλλον τὴν ψυχὴν αὐτῶν πλανωμένην ἐπαναγαγεῖν χρὴ καὶ πεπτωκυῖαν διανιστᾶν. Ἂν οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς καὶ τὰ κατὰ τοὺς πλησίον οἰκονομῶμεν, δυνησόμεθα μετὰ παρρησίας στῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμή, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

στὴν ἀκατάπαυστη θέα τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀκατάπαυστη καὶ ἡ δοξολογία τῶν Σεραφείμ· σᾶς θυμίσαμε σὲ ποιά χορωδία πήραμε μέρος καὶ μαζὶ μὲ ποιούς ἀνυμνήσαμε τὸν κοινὸ Δεσπότη· προσθέσαμε καὶ τὰ λόγια γιὰ τὴ μετάνοια· καί, τέλος, ἀποδείξαμε πόσο κακὸ εἶναι νὰ προσερχόμαστε στὰ μυστήρια μὲ πονηρὴ συνείδηση, καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξεφύγει αὐτὸς ποὺ μένει ἀδιόρθωτος.

Αὐτὰ ἂς τὰ μάθει καὶ ἡ γυναίκα ἀπὸ τὸν ἄνδρα της καὶ τὸ παιδὶ ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ ὁ δοῦλος ἀπὸ τὸν κύριό του καὶ ὁ γείτονας ἀπὸ τὸν γείτονά του καὶ ὁ φίλος ἀπὸ τὸν φίλο του, ἢ καλύτερα καὶ μὲ τοὺς ἐχθρούς μας αὐτὰ νὰ τὰ συζητοῦμε. Γιατὶ καὶ γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων ἐμεῖς εἴμαστε ὑπεύθυνοι. Διότι, ἀφοῦ ἔχουμε ἐντολὴ νὰ σηκώνουμε καὶ τὰ ὑποζύγιά τους ὅταν πέφτουν καὶ νὰ τὰ σώζουμε ὅταν χάνονται καὶ νὰ τὰ ἐπαναφέρουμε, πόσο μᾶλλον πρέπει νὰ ἐπαναφέρουμε τὴν ψυχή τους ὅταν εἶναι πλανεμένη καὶ νὰ τὴν σηκώνουμε ὅταν εἶναι πεσμένη. Ἐὰν ἔτσι ρυθμίζουμε τὰ δικά μας καὶ τὰ τῶν πλησίον, θὰ μπορέσουμε μὲ παρρησία νὰ σταθοῦμε μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΗΝ ΡΗΣΙΝ ΤΗΝ ΛΕΓΟΥΣΑΝ

«Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐποίησα φῶς καὶ σκότος, ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά».

α΄. Ὀλίγα μὲν τὰ εἰρημένα, γλυκεῖα δὲ τοῦ μέλιτος ἡ πηγή, μέλιτος κόρον οὐκ ἔχοντος. Τοῦτο μὲν γὰρ τὸ αἰσθητὸν μέλι ἐν τῇ γλώττῃ καταλύει τὴν ἡδονὴν καὶ εἰς φθορὰν χωρεῖ, τὸ δὲ τῆς διδασκαλίας μέλι ἐγκεύθεται τῷ συνειδότι, διηνεκῆ τὴν εὐφροσύνην παρασχὸν καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν ἡμᾶς χειραγωγοῦν. Καὶ τὸ μὲν ἀπὸ βοτανῶν συντίθεται, τὸ δὲ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ὑφαίνεται. Τοῦτο σήμερον ὑμᾶς ἐνέπλησεν ὁ καλῶς εἰρηκώς, καὶ τῆς ὑπακοῆς τὸ βραβεῖον ἥρπασε καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ἰσχὺν ὑπέδειξε καὶ τῆς πίστεως τὴν εὐγένειαν. Φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς τὴν εἰωθυῖαν πάλιν ὑμῖν παραθῶμεν τράπεζαν μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας· καὶ γὰρ σφόδρα χαίρομεν, ὅτι, ἱπποδρομίας οὔσης λαμπρᾶς, τοσοῦτον ἐνταῦθα πλῆθος ἀφῖκται τῆς ἐκεῖ καταφρονῆσαν διατριβῆς. Διὸ δὴ καὶ αὐτοὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας τὸν κρατῆρα ἱστῶμεν, κρατῆρα οὐ μέθην ποιοῦντα, ἀλλὰ σωφροσύνην κατασκευάζοντα. Τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν Γραφῶν οἶνος, τοιαῦτα τῆς τραπέζης ταύτης τὰ ὄψα· οὐ πιαίνει σάρκα. Καὶ ταῦτα λέγομεν οὐκ ἀτιμάζοντες τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ προτιμῶντες τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν· οὐδὲ τὴν χρῆσιν ἐκβάλλοντες, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κολάζοντες. Κἂν γὰρ φιλοσοφῶμεν, οὕτω δεῖ φιλοσοφεῖν, ὥστε μὴ διδόναι τοῖς τῶν αἱρετικῶν στόμασι λαβήν. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο ἔλαττον μὲν τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐναντίον δὲ τῇ ψυχῇ, ἀλλ᾽ ἁπλῆ μὲν αὐτή, διακονεῖται δὲ ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς ἐκείνου. Ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς οὐκ ἐκ μιᾶς καὶ δύο καὶ τριῶν οὐσιῶν τόδε τὸ πᾶν συνεστήσατο, ἀλλὰ ποικίλας καὶ διαφόρους φύσεις εἰσήγαγε, τῆς οἰκείας σοφίας τὴν περιουσίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν γινομένων ἐπιδεικνύμενος. Οὐ γὰρ οὐρανὸν ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ γῆν· οὐ γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἥλιον· οὐχ ἥλιον μόνον, ἀλλὰ καὶ σελήνην· οὐ σελήνην μόνον,

---

1. Ἠσ. 45,7.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΣΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΗ ΡΗΣΗ ΠΟΥ ΛΕΓΕΙ

«Ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ Θεὸς δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι, παρέχοντας εἰρήνη καὶ ἐπιτρέποντας νὰ ἔρχονται συμφορές»[1].

1. Εἶναι λίγα βέβαια ὅσα εἰπώθηκαν, ἀλλὰ γλυκειὰ ἡ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία βγαίνει τὸ μέλι, μέλι ποὺ δὲν ἔχει χορτασμό. Γιατὶ αὐτὸ τὸ ὑλικὸ μέλι σταματᾶ τὴν ἡδονὴ στὴ γλώσσα καὶ προχωρεῖ στὴ φθορά, ἐνῶ τὸ μέλι τῆς διδασκαλίας ἐναποθηκεύεται στὴ συνείδηση, ἀφοῦ μᾶς προσφέρει διαρκῆ εὐφροσύνη, καὶ μᾶς χειραγωγεῖ στὴν ἀθανασία. Καὶ τὸ ὑλικὸ βέβαια μέλι συλλέγεται ἀπὸ τὰ βότανα, ἐνῶ αὐτὸ ὑφαίνεται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές. Μ' αὐτὸ σήμερα μᾶς χόρτασε αὐτὸς ποὺ μίλησε καλὰ καὶ ἀπέσπασε τὸ βραβεῖο τῆς ὑπακοῆς καὶ ἔδειξε τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης καὶ τὴν εὐγένεια τῆς πίστεως. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς παραθέσω κι ἐγὼ πάλι σὲ σᾶς τὸ συνηθισμένο τραπέζι μὲ πολλὴ προθυμία· γιατὶ χαίρομαι πολὺ πού, ἐνῶ ὑπάρχει ἐνδιαφέρουσα ἱπποδρομία, ἦρθε τόσο πλῆθος ἐδῶ, περιφρονώντας τὴν ἐκεῖ παραμονή. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ ὑψώνω τὸ ποτήρι ὑπεργεμισμένο, ἕνα ποτήρι ποὺ δὲν προκαλεῖ μέθη, ἀλλὰ παρέχει σωφροσύνη. Γιατὶ τέτοιο εἶναι τὸ κρασὶ τῶν θείων Γραφῶν, τέτοια εἶναι τὰ φαγητὰ τοῦ τραπεζιοῦ αὐτοῦ· δὲν παχαίνουν τὴ σάρκα. Καὶ τὰ λέω αὐτὰ χωρὶς νὰ ὑποτιμῶ τὴ φύση τῆς σάρκας, ἀλλὰ προτιμώντας τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς· χωρὶς νὰ ἀπορρίπτω τὴ χρήση, ἀλλὰ τιμωρώντας τὴν ἀμετρία. Ἀλλὰ καὶ ὅταν φιλοσοφοῦμε, ἔτσι πρέπει νὰ φιλοσοφοῦμε, γιὰ νὰ μὴ δίνουμε λαβὴ στὰ στόματα τῶν αἱρετικῶν. Γιατὶ τὸ σῶμα αὐτὸ εἶναι κατώτερο βέβαια ἀπὸ τὴν ψυχή, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀντίθετο μὲ τὴν ψυχή, καὶ ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ἁπλῆ, ἐξυπηρετεῖται μὲ τὶς ἐπιθυμίες ἐκείνου. Ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς δὲ δημιούργησε αὐτὸ τὸ σύμπαν ἀπὸ μιὰ καὶ δυὸ καὶ τρεῖς οὐσίες, ἀλλὰ ἔβαλε ποικίλες καὶ διάφορες φύσεις, δείχνοντας τὸ μέγεθος τῆς σοφίας του μὲ τὴν ποικιλία τῶν δημιουργημάτων. Γιατὶ δὲν ἔκανε μόνο τὸν οὐρανό, ἀλλὰ καὶ τὴ γῆ· ὄχι μόνο τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἥλιο· ὄχι μόνο τὸν ἥλιο, ἀλλὰ καὶ τὸ φεγγάρι· ὄχι μόνο τὸ φεγγάρι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄστρα·

ἀλλὰ καὶ ἀστέρας· οὐκ ἀστέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀέρα· οὐκ ἀέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ νεφέλας· οὐ νεφέλας μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰθέρα· οὐκ αἰθέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ ὄρη καὶ νάπας καὶ βουνοὺς καὶ λειμῶνας καὶ παραδείσους καὶ σπέρματα καὶ φυτά, βοτανῶν εἴδη ποικίλα καὶ διάφορα σχήματα καὶ διαφόρους ἐνεργείας καὶ διαφόρους φύσεις, ἃ πανταχοῦ τῷ κόσμῳ περιιὼν ἴδοι τις ἄν· καὶ τὸ σῶμα τῆς οἰκουμένης ἐπιτρέχων τῷ λογισμῷ, ἐρεῖ μετὰ τοῦ Προφήτου· «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε. Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».

Ὥστε, εἰ βούλει θέατρον ἰδεῖν, καταλιπὼν ἐκεῖνο τὸ σατανικόν, ἐλθὲ ἐπὶ τοῦτο τὸ πνευματικόν· εἰ βούλει λύρας ἀκοῦσαι, ἀφεὶς ἐκείνην τὴν μελῳδίαν καὶ τὸ εὔτονον τῆς διανοίας συντείνας, ἐλθὲ ἐπὶ ταύτην τὴν διεγείρουσάν σου τὸ φρόνημα, νευροῦσάν σου τὴν διάνοιαν. Ὅρα φθόγγους διαφόρους καὶ νευρὰς ἐνηλλαγμένας, μίαν καὶ παναρμόνιον τῷ ἀριστοτέχνῃ Θεῷ πανταχόθεν ἀναπεμπούσας μελῳδίαν. Ὡσεὶ γάρ τις φθόγγος τοῦ πνεύματος ἐκ διαφόρων φθόγγων συγκείμενος μίαν ἔχει μελῳδίαν, τὴν εἰς τὸν ποιήσαντα δοξολογίαν· καὶ ἠχοῦσι μὲν καθ' ἑαυτὰς αἱ νευραί, ἠχοῦσι δὲ καὶ μετ' ἀλλήλων. Καὶ ἵνα μάθῃς πῶς καθ' ἑαυτὰς ἠχοῦσι, κροῦσον τῷ λογισμῷ τὴν νευρὰν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀκούσῃ μεγάλα ἠχούσης καὶ τῷ Θεῷ δόξαν ἀναπεμπούσης. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Προφήτης συνιδών, ἔλεγεν· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα». Ἀπὸ τῆς νευρᾶς ἐκείνης μετάβηθι ἐπὶ τὴν νευρὰν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, καὶ ὄψει καὶ τούτους τοὺς φθόγγους λύρας ἁπάσης καὶ κιθάρας ἡδίω φθεγγομένους· καὶ μάλιστα, ὅταν ᾖ τις ὁ τὰς νευρὰς ταύτας ἀνακρούσασθαι ἐπιστάμενος.

Καὶ πῶς ἠχοῦσι; φησί. Στόμα οὐρανὸς οὐ κινεῖ, οὔτε γλῶτταν, οὐδὲ ὑπερῴαν, οὐδὲ ὀδόντας, οὐδὲ χείλη· πῶς οὖν ἡ φωνὴ πρόεισι; πῶς δὲ ἡ ἡμέρα φθέγγεται; Οὐδὲ γὰρ ταῦτα ὄργανα φωνητικά ἐστιν, ἀλλὰ δρόμος ἐστὶν ἡλίου καὶ σελήνης, ἡμέρα καὶ νύξ, καιροῦ πάροδος. Ἵν' οὖν μή τις τῶν παχυτέρων ταῦτα ἀκούων θορυβῆται καὶ ταράττηται, ἄκουσον πῶς ὁ Προφήτης ἐπαγωνίζεται τῷ εἰρημένῳ. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», καὶ ὅτι «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν», οὐκ ἔστη μέχρι τούτου,

---

1α. Ψαλμ. 103,24. 2. Ψαλμ. 18,2.

ὄχι μόνο τὰ ἄστρα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα· ὄχι μόνο τὸν ἀέρα, ἀλλὰ καὶ τὰ σύννεφα· ὄχι μόνο τὰ σύννεφα, ἀλλὰ καὶ τὸν αἰθέρα· ὄχι μόνο τὸν αἰθέρα, ἀλλὰ καὶ τὶς λίμνες καὶ τὶς πηγὲς καὶ τὰ ποτάμια καὶ τὰ ὄρη καὶ τὶς κοιλάδες καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ λιβάδια καὶ τοὺς κήπους καὶ τοὺς σπόρους καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ εἴδη τῶν χορταριῶν καὶ τὰ διάφορα σχήματα καὶ τὶς διάφορες ἐνέργειες καὶ τὶς διάφορες φύσεις, πράγματα ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ περιερχόμενος τὸν κόσμο· καὶ τὸ σῶμα, κάνοντας ἕνα γύρο στὴν οἰκουμένη μὲ τὸ λογισμό, θὰ πεῖ μαζὶ μὲ τὸν προφήτη· «πόσο θαυμαστὰ εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε, τὰ δημιούργησες ὅλα μὲ σοφία»[1a].

Ὥστε, ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς θέατρο, ἐγκαταλείποντας ἐκεῖνο τὸ σατανικό, ἔλα σ' αὐτὸ τὸ πνευματικό· ἐὰν θέλεις νὰ ἀκούσεις λύρες, ἄφησε ἐκείνη τὴ μελωδία καί, ἀφοῦ ἐντείνεις τὴν προσοχὴ τῆς διάνοιάς σου, ἔλα σ' αὐτὴν ποὺ σοῦ διεγείρει τὸ φρόνημα καὶ νευρώνει τὴ διάνοιά σου. Πρόσεχε φθόγγους διάφορους καὶ χορδὲς παραλλαγμένες ποὺ ἀναπέμπουν ἀπὸ παντοῦ μιὰ καὶ παναρμόνια μελωδία στὸν ἀριστοτέχνη Θεό. Γιατί, σὰν κάποιος φθόγγος τοῦ πνεύματος, ἂν καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορους φθόγγους, ἔχει μιὰ μελωδία, τὴ δοξολογία στὸ Δημιουργό, καὶ ἠχοῦν βέβαια οἱ χορδὲς χωριστά, ἀλλὰ ἠχοῦν καὶ ὅλες μαζί. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις πῶς ἠχοῦν χωριστὰ ἡ καθεμία, χτύπα μὲ τὸ λογισμὸ τὴ χορδὴ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ θὰ ἀκούσεις νὰ ἠχεῖ δυνατὰ καὶ νὰ ἀναπέμπει δόξα στὸ Θεό, πρᾶγμα ποὺ κατανοώντας το καὶ ὁ προφήτης, ἔλεγε· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ στερέωμα ἐξαγγέλλει τὸ ἔργο τῶν χεριῶν του»[2]. Ἀπὸ τὴ χορδὴ αὐτὴ μετὰ πήγαινε στὴ χορδὴ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας, καὶ θὰ δεῖς καὶ τοὺς φθόγγους αὐτοὺς ποὺ ἠχοῦν πιὸ γλυκὰ ἀπὸ κάθε λύρα καὶ κιθάρα· καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸς εἶναι κάποιος ποὺ γνωρίζει καλὰ πῶς νὰ χτυπήσει τὶς χορδὲς αὐτές.

Καὶ πῶς, λέει, ἠχοῦν; ὁ οὐρανὸς δὲν κινεῖ στόμα, οὔτε γλῶσσα, οὔτε οὐρανίσκο, οὔτε δόντια, οὔτε χείλη· πῶς λοιπὸν προκαλεῖται ἡ φωνή; Καὶ πῶς ὁμιλεῖ ἡ ἡμέρα; Γιατὶ οὔτε αὐτὰ εἶναι φωνητικὰ ὄργανα, ἀλλὰ εἶναι πορεία τοῦ ἥλιου καὶ τοῦ φεγγαριοῦ, ἡμέρα καὶ νύχτα, πορεία τοῦ χρόνου. Γιὰ νὰ μὴ τὰ ἀκούσει αὐτὰ λοιπὸν κάποιος μὲ παχειὰ διάνοια καὶ θορυβηθεῖ καὶ ταραχθεῖ, ἄκουσε πῶς ἀπαντᾶ στὰ παραπάνω ὁ προφήτης. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ» καὶ ὅτι «ἡ μιὰ ἡμέρα διακηρύσσει στὴν ἑπόμενη ἡμέρα λόγο καὶ ἡ μιὰ νύχτα μεταδίδει στὴν ἄλλη νύχτα τὴ γνώση τοῦ

ἀλλ' ἐπήγαγεν· «οὔκ εἰσι λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ μόνον φωνὴν ἔχουσιν ἡμέρα καὶ νὺξ καὶ οὐρανός, ἀλλὰ καὶ τοιαύτην φωνήν, ἣ τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶν εὐσημοτέρα καὶ σαφεστέρα καὶ εὐτονωτέρα. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἄκουσον τῆς ῥήσεως αὐτῆς. «Οὔκ εἰσι λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν». Τί ποτ' οὖν τοῦτό ἐστιν; Ἐγκώμιον τῆς φωνῆς, ἔπαινος τῆς ἠχῆς. Ἡ μὲν γὰρ ἐμὴ φωνὴ τῷ ἐμῷ ὁμοφώνῳ γνώριμος, ἑτερογλώσσῳ δὲ οὐκέτι. Οἷόν τι λέγω· Ἑλλάδι διαλεγομένῳ μοι γλώττῃ, ἂν τοίνυν τὴν φωνὴν εἰδῇ τις, ἐκεῖνος ἀκούσεταί μου, ὁ δὲ Σκύθης καὶ ὁ Θρᾷξ καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς οὐκέτι· ἡ γὰρ διαφορὰ τῆς γλώττης οὐκ ἀφίησιν εὔσημον αὐτῷ γενέσθαι τὴν ἐμὴν διάλεξιν.

β'. Πάλιν ἐγὼ τοῦ Σκύθου καὶ τοῦ Θρᾳκὸς διαλεγομένου οὐ δυνήσομαι ἀκούειν, οὐδὲ ἕτερος τῆς ἑτέρου γλώττης· ἐπὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλὰ τοιαύτη αὐτῶν ἐστιν ἡ φωνή, ὡς πάσῃ γλώττῃ, πάσῃ λαλιᾷ, παντὶ ἔθνει ἀκούεσθαι, καὶ εὔδηλον εἶναι καὶ σαφῆ. Διὰ τοῦτο εἰπών, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», καὶ «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα», ἐπήγαγεν· «οὔκ εἰσι λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· τοιαύτην ἔχουσι λαλιὰν καὶ τοιαύτην ἔχουσι φωνὴν ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νὺξ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ κτίσματα ἅπαντα, ὡς πάσαις ταῖς λαλιαῖς, τουτέστι, πάσαις ταῖς γλώτταις, πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀκούεσθαι αὐτῶν τὴν φωνήν. Οὐ γάρ ἐστι λαλιά, φησί, τουτέστιν, οὐκ ἔστιν ἔθνος, οὐκ ἔστι φωνή, ἔνθα μὴ ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρᾷξ καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Σαυρομάτης καὶ πᾶσα λαλιὰ καὶ πᾶσα γλῶττα καὶ πᾶν ἔθνος δυνήσεται ταύτης ὑπακούειν τῆς φωνῆς. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τοῦτο λοιπὸν ἄκουε, ἵνα μάθῃς πῶς σιγῶν ὁ οὐρανὸς φθέγγεται. Ὅταν γὰρ ἴδῃς αὐτοῦ τὸ κάλλος, τὸ μέγεθος, τὴν θέσιν, τὸ διαρκές, τὴν φαιδρότητα, καὶ ταῦτα πάντα συναγαγὼν παρὰ σαυτῷ, δοξάσῃς τὸν Δημιουργόν, εὐφημήσῃς τὸν ποιήσαντα, ὁ οὐρανὸς φωνὴν ἀφῆκε, διὰ τῆς γλώττης ἀναπέμψας τῷ Θεῷ δόξαν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ». Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τὸν θεατὴν τῷ κάλλει τῆς οἰκείας φαιδρότητος εἰς θαῦμα παραπέμποντες τοῦ Δημιουργοῦ. Ὅταν γὰρ ἰδὼν τὸ τοιοῦτον

Θεοῦ»[3], δὲ σταμάτησε στὸ σημεῖο αὐτό, ἀλλὰ πρόσθεσε· «τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι λαλιές, οὔτε λόγοι ποὺ δὲν ἀκούονται οἱ φωνές τους»[4]. Αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ πεῖ σημαίνει τὸ ἑξῆς· ὄχι μόνο ἔχουν φωνὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα καὶ ὁ οὐρανός, ἀλλὰ καὶ τέτοια φωνὴ ποὺ εἶναι πιὸ εὐδιάκριτη καὶ σαφὴς καὶ δυνατὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη. Πῶς καὶ μὲ ποιό τρόπο; Ἄκουσε τὸ ρητὸ αὐτό· «δὲν εἶναι λαλιές, οὔτε λόγια, τῶν ὁποίων δὲν ἀκούονται οἱ φωνές τους». Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ἐγκώμιο τῆς φωνῆς, ἔπαινος τοῦ ἤχου. Γιατὶ ἡ δική μου φωνὴ εἶναι γνωστὴ στὸν ὁμόφωνό μου, ἐνῶ στὸν ἑτερόγλωσσο δὲν εἶναι. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μὲ αὐτὸ ποὺ λέω· μιλώντας στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, ἐὰν κάποιος γνωρίζει τὴ γλώσσα, ἐκεῖνος μὲ ἀκούει, ἐνῶ ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρακιώτης καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς ὄχι, διότι ἡ διαφορὰ τῆς γλώσσας δὲν τοῦ ἀφήνει νὰ διακρίνει τὴν ὁμιλία μου.

2. Καὶ ἐγὼ πάλι, ὅταν μιλάει ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρακιώτης δὲν μπορῶ νὰ τοὺς ἀκούσω, οὔτε ἄλλος τὴ γλώσσα ἄλλου. Στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας δὲ συμβαίνει αὐτό, ἀλλὰ εἶναι τέτοια ἡ φωνή τους, ὥστε νὰ ἀκούεται σὲ κάθε γλώσσα, σὲ κάθε λαλιά, σὲ κάθε ἔθνος, καὶ νὰ εἶναι ὁλοφάνερη καὶ καθαρή. Γι' αὐτὸ λέγοντας, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ» καὶ «ἡ μιὰ ἡμέρα λέει στὴν ἑπόμενη ἡμέρα λόγο», πρόσθεσε· «δὲν εἶναι λαλιές, οὔτε λόγια τῶν ὁποίων δὲν ἀκούονται οἱ φωνές». Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ἔχουν τέτοια ὁμιλία καὶ τέτοια φωνὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ὅλα τὰ δημιουργήματα, ὥστε νὰ ἀκούεται ἡ φωνή τους σὲ ὅλες τὶς λαλιές, δηλαδὴ σὲ ὅλες τὶς γλῶσσες, σὲ ὅλα τὰ ἔθνη. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει λαλιά, λέει, δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει ἔθνος, δὲν ὑπάρχει φωνή, ὅπου νὰ μὴ ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρακιώτης καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Σαυρομάτης καὶ κάθε λαλιὰ καὶ κάθε γλώσσα καὶ κάθε ἔθνος μπορεῖ νὰ τὴν ἀκούει αὐτὴ τὴ φωνή. Πῶς καὶ μὲ ποιό τρόπο; Ἄκου λοιπὸν αὐτό, γιὰ νὰ μάθεις πῶς ὁμιλεῖ ὁ οὐρανὸς σιγώντας, ὅταν δηλαδὴ δεῖς τὴν ὀμορφιά του, τὴν ἔκταση, τὴ θέση, τὴ διάρκεια, τὴν ἀκτινοβολία, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ συγκεντρώσεις μέσα σου θὰ δοξάζεις τὸν Δημιουργὸ καὶ θὰ ἐπευφημήσεις αὐτὸν ποὺ τὰ κατασκεύασε, ἔτσι ὁ οὐρανὸς μίλησε, ἀναπέμποντας μὲ τὴ γλώσσα του δόξα στὸ Θεό. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει ὅταν λέμε ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ». Πῶς καὶ μὲ ποιό τρόπο; Παρακινώντας τὸν θεατὴ στὸ θαυμασμὸ τοῦ Δημιουργοῦ μὲ τὴν ὀμορφιὰ τῆς ἀκτινοβολίας του. Διότι ὅταν, βλέποντας τὸ ἔργο αὐτό,

ἔργον, εἴπῃς, 'Δόξα σοι, ὁ Θεός, ἡλίκον σῶμα εἰργάσω, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τέθεικας', οἱ οὐρανοῖ τὴν δόξαν ταύτην ἀνήνεγκαν, τῇ σῇ γλώττῃ χρησάμενοι καὶ διὰ τῆς ὄψεως τὸ θαῦμα παραπέμποντες. Οὕτω σιγῶντες ἀναφέρουσι δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ ταύτης τῆς φωνῆς πάντες ἀκούουσιν.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀκοῇ ταῦτα μαθεῖν, ἀλλ' ὄψει καὶ θεωρίᾳ, ὄψις δὲ πᾶσι μία, εἰ καὶ ἡ γλῶττα διάφορος, καὶ Βάρβαρος καὶ Σκύθαι καὶ Θρᾷκες καὶ Μαῦροι καὶ Ἰνδοὶ ταύτης ἀκούουσι τῆς φωνῆς, τουτέστι, τὸ θαῦμα βλέποντες, τὸ κάλλος ἐκπληττόμενοι, τὴν φαιδρότητα, τὸ μέγεθος, τὰ ἄλλα ἅπαντα τὰ πρὸς τὸν οὐρανόν, δόξαν ἀναφέρουσι τῷ Δημιουργῷ οἱ καλῶς φρονοῦντες. Τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἔστιν εἰπεῖν. Ὥσπερ οὗτος τῷ κάλλει, τῇ θέσει, τῷ μεγέθει, τῇ φαιδρότητι, τῷ διαρκεῖ τοῦ χρόνου, τῇ χρείᾳ, τῇ ἐνεργείᾳ, τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἰς θαῦμα παραπέμπων τὸν θεατήν, ποιεῖ δόξαν ἀναφέρειν τῷ Δημιουργῷ, οὕτω νὺξ καὶ ἡμέρα. Ὅταν γὰρ ἴδῃς τὴν εὐταξίαν τῶν καιρῶν τούτων, καὶ πῶς τὸ οἰκεῖον ἀπαρτίσασα μέτρον ἡ ἡμέρα, οὐ φιλονεικεῖ τὴν νύκτα ἐξῶσαι τῶν οἰκείων ὅρων, οὐδὲ πλεονεξίαν τινὰ ἐπιδείκνυται, οὐδέ, ἐπειδὴ φαιδροτέρα ἐστὶν αὐτῆς, τὸν ἅπαντα βιάζεται κατασχεῖν χρόνον, ἀλλ' ἀναχωρεῖ· καὶ ἡ νὺξ τὸ αὐτὸ πάλιν, ἀπαρτίσασα τὸν αὐτῆς δρόμον, παραχωρεῖ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ τοῦτο ἐπὶ τοσούτοις ἔτεσι γέγονε, καὶ οὐδεμία σύγχυσις, οὐδὲ ταραχή, καὶ οὔτε αὕτη ἐξώθησεν ἐκείνην, οὔτε ἐκείνη ἐπλεονέκτησε ταύτην, καίτοι ἡ μὲν φαιδροτέρα, ἡ δὲ ζοφωδεστέρα, πάλιν τὴν εὐταξίαν θαυμάσας, οὐ δόξαν ἀναπέμψεις Θεῷ; Καὶ καθάπερ ἀδελφαὶ δύο οἰκείως πρὸς ἀλλήλας διακείμεναι, πατρῷον διανειμάμεναι κλῆρον ἐν σταθμοῖς καὶ ζυγοῖς, οὐδὲ τὸ τυχὸν ἑτέρα τὴν ἑτέραν πλεονεκτεῖ, οὕτω δὴ καὶ νὺξ καὶ ἡμέρα τὸν χρόνον ἅπαντα διελόμεναι, τοσαύτην διατηροῦσιν ἰσότητα, οὐδὲ τὸ τυχὸν αὐτῆς μαθόντες.

Ἀκουέτωσαν οἱ πλεονέκται καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐξωθούμενοι τοῦ κλήρου· αἰδείσθωσαν τῶν καιρῶν τὴν εὐταξίαν, νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὴν ἰσηγορίαν, καὶ καταλυέτωσαν τὸ ἑαυτῶν νόσημα. Οὕτω τοίνυν «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν», οὐ φωνὴν ἀφιεῖσαι, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐταξίας καὶ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς ἰσότητος καὶ

---

3. Ψαλμ. 18,3. 4. Ψαλμ. 18,4.

πεῖς, Δόξα σὲ σένα, Θεέ μου, τί μεγάλο σῶμα εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔκανες καὶ τὸ τοποθέτησες στὴ μέση, οἱ οὐρανοὶ ἀνέπεμψαν αὐτὴ τὴ δόξα, χρησιμοποιώντας τὴ δική σου γλώσσα, καὶ προκαλώντας τὸ θαυμασμὸ μὲ τὴ θέα. Ἔτσι, ἐνῶ σιγοῦν, ἀναπέμππουν δόξα στὸ Θεό, καὶ αὐτὴ τὴ φωνὴ τὴν ἀκοῦνε ὅλοι.

Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ μάθει κανεὶς αὐτὰ μὲ τὴν ἀκοή, παρὰ μὲ τὴ θέα καὶ τὴν παρατήρηση, ἡ θέα ὅμως σὲ ὅλους εἶναι ἴδια, ἂν καὶ ἡ γλώσσα εἶναι διαφορετική, ἀκοῦνε τὴ φωνὴ αὐτὴ καὶ ὁ Βάρβαρος καὶ οἱ Σκύθες καὶ οἱ Θρακιῶτες καὶ οἱ Μαῦροι καὶ οἱ Ἰνδοί, δηλαδὴ βλέποντας τὸ θαῦμα, ἐκπληττόμενοι ἀπὸ τὴν ὀμορφιά, τὴν ἀκτινοβολία, τὴν ἔκταση καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν οὐρανό, ἀναπέμπουν δόξα στὸ Δημιουργὸ αὐτοὶ ποὺ φρονοῦν σωστά. Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα. Ὅπως αὐτὸς μὲ τὴν ὀμορφιά του, τὴ θέση, τὴν ἔκταση, τὴν ἀκτινοβολία, τὴ χρονικὴ διάρκεια, τὴ χρησιμότητα, τὴν ἐνέργεια καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, παρακινώντας σὲ θαυμασμὸ τὸν θεατή, τὸν κάνει νὰ ἀναπέμπει δόξα στὸ Δημιουργό, ἔτσι καὶ ἡ νύχτα καὶ ἡ μέρα. Γιατί, ὅταν βλέπεις τὴν τάξη τῶν χρονικῶν αὐτῶν διαστημάτων καὶ ὅτι, ἔχοντας ὁρισμένο μὲ ἀκρίβεια τὸ δικό της μέτρο ἡ ἡμέρα, δὲ φιλονεικεῖ νὰ βγάλει τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ δικά της ὅρια, οὔτε δείχνει καμμιὰ πλεονεξία, οὔτε, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ χαριτωμένη ἀπὸ ἐκείνη, πιέζει νὰ καταλάβει ὅλο τὸν χρόνο, ἀλλὰ ὑποχωρεῖ· καὶ ἡ νύχτα τὸ ἴδιο ἐπίσης, ἔχοντας ὁρισμένο μὲ ἀκρίβεια τὸν δικό της δρόμο, ὑποχωρεῖ στὴν ἡμέρα, καὶ αὐτὸ γίνεται ἐπὶ τόσα χρόνια καὶ καμμιὰ σύγχυση οὔτε ἀνωμαλία δημιουργήθηκε, καὶ οὔτε αὐτὴ ἐξώθησε ἐκείνην, οὔτε ἐκείνη ὑπερίσχυσε εἰς βάρος αὐτῆς, ἂν καὶ ἡ μιὰ εἶναι πιὸ χαρούμενη καὶ ἡ ἄλλη πιὸ σκοτεινή· ἀφοῦ θαυμάσεις καὶ πάλι τὴν τάξη δὲ θὰ ἀναπέμψεις δόξα στὸ Θεό; Καὶ ὅπως δυὸ ἀδελφὲς ποὺ φέρονται φιλικὰ μεταξύ τους, ἀφοῦ μοίρασαν τὴν πατρικὴ κληρονομιά τους μὲ ζυγαριὲς καὶ ζύγια, δὲν ὑπερτερεῖ οὔτε στὸ ἐλάχιστο ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔτσι καὶ ἡ νύχτα καὶ ἡ ἡμέρα, ἀφοῦ μοίρασαν ὅλο τὸ χρόνο, διατηροῦν τόση ἰσότητα, χωρὶς νὰ ὑπερτερεῖ ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη οὔτε στὸ ἐλάχιστο, ὅπως γνωρίζετε ἀπὸ τὴν ἴδια σας τὴν πείρα.

Ἂς τὸ ἀκούσουν οἱ πλεονέκτες καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπομακρύνουν τοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ τὴν κληρονομιά· ἂς σεβαστοῦν τὴν τάξη τῶν χρόνων, τὴν ἰσότητα τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας, καὶ ἂς καταργήσουν τὴν ἀρρώστια τους. Ἔτσι λοιπὸν «ἡ μιὰ ἡμέρα μιλάει στὴν ἄλλη ἡμέρα καὶ ἡ μιὰ νύχτα μεταδίδει στὴν ἄλλη νύχτα γνώση», χωρὶς νὰ βγάζουν

τῶν ἀπαρεμποδίστων μέτρων, σάλπιγγος λαμπρότερον τὸν Δημιουργὸν ἀνακηρύττουσαι, οὐκ ἐν μιᾷ τῆς οἰκουμένης γωνίᾳ, ἀλλ' ὅσην ὁ ἥλιος ἐφορᾷ γῆν. Αὗται γὰρ αἱ φωναὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης φέρονται, ἐπειδὴ πανταχοῦ νὺξ καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν ἐκτείνουσί καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάττῃ. Διὰ τοῦτο ὁ Προφήτης οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ 'φθέγγονται' δόξαν Θεοῦ», ἀλλά, «διηγοῦνται», τουτέστι, καὶ ἑτέρους παιδεύουσι, καὶ μαθητὰς ἔχουσι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ διδασκαλεῖον μέγιστον εἰς τὸ μέσον εἰσὶ προβαλλόμενοι, ἀντὶ βιβλίων καὶ γραμμάτων, τῆς οἰκείας φύσεως τὸ κάλλος καὶ ἰδιώταις καὶ σοφοῖς καὶ πᾶσι παρέχοντες ἐπιέναι, καθάπερ ἐν βιβλίῳ τὴν ἐγκειμένην αὐτοῖς περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας καὶ δυνάμεως διδασκαλίαν. Οὕτω καὶ ἄνθρωποι οὐχὶ φθεγγόμενοι, ἀλλὰ καὶ σιγῶντες δι' ἑτέρων δοξάζουσι τὸν Θεόν· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὥσπερ οὖν τις ὁρῶν βίον λάμποντα, καὶ σιγῶντος τοῦ βιοῦντος, δόξαν ἀναφέρει τῷ Θεῷ, οὕτω δὴ καὶ τὸ κάλλος ὁρῶν τοῦ οὐρανοῦ, δοξάζει τὸν ποιήσαντα.

Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», διὰ τῶν θεατῶν· «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν». «Γνῶσιν»· ποίαν; Τὴν περὶ τοῦ ποιήσαντος. Ὥσπερ γὰρ ἡ ἡμέρα εἰς ἐργασίαν ἐξάγει τὸν ἄνθρωπον, οὕτως ἡ νὺξ διαδεχομένη, ἀπὸ τῶν μυρίων ἀναπαύει μόχθων, καὶ τῶν φροντίδων ἀφίησι, καὶ κάμνουσαν τὴν κόρην κοιμίζουσα, καὶ τὰ βλέφρα καταστέλλουσα, ἀκμαζούσῃ τῇ δυνάμει παρασκευάζει τὴν ἀκτῖνα δέχεσθαι πάλιν. Ὥστε καὶ ταύτης οὐκ ὀλίγον τὸ χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πολύ. Εἰ γὰρ μὴ διανέπαυε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν μυρίων μόχθων ὑποδεχομένη, οὐδὲν ὄφελος ἦν τῆς ἡμέρας εἰς ἐργασίαν αὐτὸν εἰσαγαγούσης· τῆς γὰρ φύσεως ἀπογορευούσης τῷ διηνεκεῖ πόνῳ, διεφθάρη ἂν καὶ ἀπώλετο τὸ ζῶον καὶ οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἐκ τῆς ἀκτῖνος ἐγένετο. Ἡ τοίνυν ποιοῦσα τὴν ἡμέραν χρήσιμον τῷ ἀνθρώπῳ, αὕτη μάλιστά ἐστιν ἡ διὰ τῆς οἰκείας διακονίας τὸν ἀπολαύοντα τῆς χορείας αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ

---

5. Ματθ. 5,16.
6. Ψαλμ. 18,2.

φωνή, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐταξία τους καὶ τὸν ρυθμὸ καὶ τὴν ἰσότητα καὶ τὰ ἀνεμπόδιστα μέτρα τους, διακηρύττοντας πιὸ δυνατὰ καὶ ἀπὸ σάλπιγγα τὸν Δημιουργό, καὶ ὄχι σὲ κάποια γωνιὰ τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ σὲ ὅλη τὴ γῆ ποὺ βλέπει ὁ ἥλιος. Γιατὶ αὐτὲς οἱ φωνὲς μεταδίδονται παντοῦ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἐπειδὴ παντοῦ ὑπάρχει ὁ οὐρανὸς καὶ παντοῦ ἡ ἡμέρα καὶ παντοῦ ἡ νύχτα, καὶ ἐπεκτείνουν τὴ διδασκαλία τους καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα. Γι' αὐτὸ ὁ προφήτης δὲν εἶπε ἁπλῶς ὅτι 'οἱ οὐρανοὶ μιλοῦν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ', ἀλλὰ «διηγοῦνται», δηλαδὴ διδάσκουν καὶ ἄλλους καὶ ἔχουν μαθητές τους τὸ ἀνθρώπινο γένος, προβάλλοντας στὴ μέση ἕνα πολὺ μεγάλο διδασκαλεῖο, καὶ ἀντὶ γιὰ βιβλία καὶ γράμματα σὲ ἁπλοϊκοὺς καὶ σοφοὺς καὶ σ' ὅλους προσφέροντας τὴν ὀμορφιά τους, γιὰ νὰ προσεγγίσουν σὰν σὲ βιβλίο τὴ διδασκαλία ποὺ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτοὺς γιὰ τὴ σοφία καὶ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι καὶ οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ μιλοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν σιωποῦν δοξάζουν τὸ Θεὸ μέσω ἄλλων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «ἂς λάμπει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ βλέπουν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάζουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»[5]. Ὅπως λοιπὸν κάποιος βλέποντας ἕνα βίο νὰ ἀκτινοβολεῖ, καὶ ὅταν ἀκόμα σιωπᾶ αὐτὸς ποὺ ἐμφανίζει τὸν ὑποδειγματικὸ βίο, ἀναπέμπει δόξα στὸ Θεό, ἔτσι βλέποντας καὶ τὴν ὀμορφιὰ τοῦ οὐρανοῦ δοξάζει αὐτὸν ποὺ τὸν δημιούργησε.

Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ» μέσω τῶν θεατῶν· «ἡ μία ἡμέρα διακηρύσσει στὴν ἄλλη ἡμέρα λόγο, καὶ ἡ μιὰ νύχτα μεταδίδει στὴν ἄλλη νύχτα γνώση»[6]. Ποιά γνώση; Τοῦ Δημιουργοῦ. Γιατί, ὅπως ἡ ἡμέρα βγάζει τὸν ἄνθρωπο ἔξω γιὰ ἐργασία, ἔτσι καὶ ἡ νύχτα ποὺ τὴν διαδέχεται, καὶ τὸν ξεκουράζει ἀπὸ τοὺς μύριους κόπους καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὶς φροντίδες καὶ ἀποκοιμίζει τὶς κόρες τῶν ματιῶν του καὶ καταπραΰνει τὰ βλέφαρα, καὶ τὸν κάνει νὰ δεχθεῖ πάλι τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου μὲ ἀνανεωμένες δυνάμεις. Ὥστε καὶ αὐτῆς ἡ χρησιμότητα δὲν εἶναι μικρή, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ μεγάλη. Γιατί, ἂν δὲν ὑποδεχόταν τὸν ἄνθρωπο καὶ δὲν τὸν ξεκούραζε ἀπὸ τοὺς μύριους κόπους, δὲν θὰ ὑπῆρχε κανένα ὄφελος, ὅταν ἡ ἡμέρα θὰ τὸν ἔβγαζε στὴ δουλειά· γιατί, ἐπειδὴ ἡ φύση ἀπαγορεύει τὸν συνεχῆ κόπο, θὰ ἐξοντωνόταν καὶ θὰ χανόταν ἡ ζωτικότητά του, καὶ δὲ θὰ γινόταν τίποτα περισσότερο σ' αὐτὸν μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου. Ἐπομένως ἐκείνη ποὺ κάνει τὴν ἡμέρα χρήσιμη στὸν ἄνθρωπο, εἶναι κυρίως αὐτή, ἡ ὁποία μὲ τὴ δική της ὑπηρεσία ἐκεῖνον ποὺ ἀπολαμ-

γνῶσιν χειραγωγοῦσα. Ὅταν γὰρ ἐννοήσῃ τις, πόσον μὲν τὸ χρήσιμον τῆς ἡμέρας, πόσον δὲ τὸ τῆς νυκτός, καὶ πῶς αὕτη διαδέχεται ἐκείνην, καὶ ἐναλλάξ, ὥσπερ ἔν τινι χορῷ, τὸ γένος ἡμῶν ἀμοιβαδὸν διαδεχόμενοι διατηροῦσι, κἂν ἁπάντων ἀνθρώπων νωθέστερος ᾖ, δυνήσεται τὸν οἰκεῖον λογισμὸν ἀνακινῶν εἰδέναι τοῦ ἀριστοτέχνου Θεοῦ τὴν σοφίαν, ἣν διὰ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐπεδείξατο, ἐκείνην μὲν εἰς ἐργασίαν, ταύτην δὲ εἰς ἄνεσιν τῶν πόνων ἀποκληρώσας ἡμῖν.

γ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν προοιμίων ἅπαντα εἰπεῖν ἐξέβημεν· ἐπειδὴ δὲ τῶν σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέντων τινὰ πολλοὺς τῶν οὐ προσεχόντων ἴσως ἐθορύβησε καὶ τῶν ἀπείρως Γραφὰς ἐχόντων, φέρε δή, πολλῇ τῇ ῥύμῃ πρὸς ταῦτα χωρήσωμεν. Ἀνεγνώσθη μὲν γὰρ καὶ ἡ αἱμορροοῦσα, ἡ τῇ ἀφῇ τὰς πηγὰς τῶν αἱμάτων στήσασα καὶ τῇ τῆς πίστεως δυνάμει τοσοῦτον συλήσασα θησαυρόν· καὶ γὰρ ἦν κλοπὴ τὸ γινόμενον· ἀλλὰ καὶ κλοπὴ εὐδοκιμοῦσα, καὶ ἡ συλήσασα μετὰ τὸν ἔλεγχον ἐπαινουμένη. Αὐτὸς γὰρ ὁ συληθεὶς Ἰησοῦς ἀνακηρύττει τὸ γύναιον. Ἀνεγνώσθη καὶ τὰ στίγματα Παύλου, τὰ τραύματα, τὰ δεσμωτήρια, αἱ ἀπαγωγαί, τὰ ναυάγια, τὰ δεσμά, αἱ ἁλύσεις, αἱ ἐπιβουλαὶ αἱ ποικίλαι καὶ διηνεκεῖς, οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί, ὁ λιμός, τὸ δίψος, ἡ γυμνότης, ἡ ἐπισύστασις ἡ καθημέραν. Ἀλλὰ τί πάθω; Ἀνάγκη φυγεῖν πολλῇ τῇ σφοδρότητι χρησάμενον, μὴ πάλιν ὁ Παῦλος κατασχών, ἀπαγάγῃ τοῦ προκειμένου. Καὶ γὰρ ἴστε, πολλάκις ἑτέρωθί με βαδίζοντα καὶ τετραμμένον ἀπαντήσας ἐν μέσῳ τῷ λόγῳ κατέσχε, καὶ οὕτως εἷλεν, ὡς ἐν αὐτῷ πεῖσαι καταλῦσαι τὸν λόγον. Ἵν' οὖν μὴ καὶ σήμερον τοῦτο πάθωμεν, καθάπερ χαλινὸν ἐκεῖσε φερομένῳ τῷ λόγῳ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐμβαλλόντες, οὕτως αὐτὸν ἑλκύσωμεν καὶ ἐπὶ τὴν προφητικὴν ἀγάγωμεν ῥῆσιν.

Τίς οὖν ἐστιν ἡ ῥῆσις; «Ἐγὼ Κύριος», φησίν, «ὁ ποιήσας φῶς καὶ σκότος, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά». Ὁρᾶτε ὡς οὐκ εἰκῇ οὐδὲ μάτην ἐπὶ τὸ χωρίον τοῦτο τὸν δρόμον ἐποιησάμεθα, ἀλλά, πάντα τὰ ἄλλα παρατρέχοντες, ἐνταῦθα ἀπαντῆσαι ἐσπουδάζομεν. Καὶ γὰρ πολὺν τῷ μὴ προσέχοντι τὸν θόρυβον ἐμποιεῖ τὸ εἰρημένον. Διανάστητε τοίνυν καὶ συντείνατε τὴν ἀκοὴν καί, πᾶσαν βιωτικὴν φροντίδα ἐκβα-

7. Ἡσ. 45,7.

βάνει τὴ συγχορδία της τὸν χειραγωγεῖ στὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅταν κάποιος κατανοήσει πόσο χρήσιμη εἶναι ἡ ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ πόσο ἡ νύχτα, καὶ πῶς αὐτὴ διαδέχεται ἐκείνην, καὶ ἀντίστροφα, σὰν σὲ κάποιο χορό, καὶ διατηροῦν τὸ γένος μας διαδεχόμενες ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, ἀκόμα κι ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ νωθρός, θὰ μπορέσει, ἀνακινώντας τὸ λογισμό του, νὰ γνωρίσει τὴ σοφία τοῦ ἀριστοτέχνη Θεοῦ, τὴν ὁποία ἔδειξε μὲ τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα, κληροδοτώντας σὲ μᾶς τὴν πρώτη γιὰ νὰ ἐργαζόμαστε, καὶ τὴ δεύτερη γιὰ ἀνάπαυση ἀπὸ τοὺς κόπους.

3. Ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς τὰ πῶ ὅλα αὐτὰ παρεξέκλινα ἀπὸ τὸ προοίμιο· ἐπειδὴ ὅμως μερικὰ ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἀναγνώσματα ἴσως πολλοὺς ἀπὸ αὐτούς, ποὺ δὲν προσέχουν καὶ ἔχουν ἄγνοια τῶν Γραφῶν, νὰ τοὺς θορήβησαν, ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς προχωρήσουμε μὲ πολλὴ ὁρμὴ σ' αὐτά. Γιατὶ διαβάστηκε καὶ ἡ αἱμορροοῦσα, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀφὴ σταμάτησε τὶς πηγὲς τῶν αἱμάτων καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς πίστεως ἔκλεψε τόσο μεγάλο θησαυρό· γιατὶ πραγματικὰ ἦταν κλοπὴ αὐτὸ ποὺ ἔγινε· ἀλλὰ κλοπὴ ποὺ εἶχε ἐπιτυχία καὶ αὐτὴ ποὺ ἔκλεψε, ἀφου πρῶτα ἐλέγχθηκε, ἔπειτα ἐπαινέθηκε. Γιατὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ποὺ συλήθηκε διαφήμισε τὴ γυναίκα. Ἀναγνώστηκαν ἐπίσης καὶ τὰ σημάδια τοῦ Παύλου, τὰ τραύματα, οἱ φυλακίσεις, οἱ ἀπαγωγές, τὰ ναυάγια, τὰ δεσμά, οἱ ἁλυσίδες, οἱ διάφορες καὶ συνεχεῖς μηχανορραφίες, οἱ καθημερινοὶ κίνδυνοι θανάτου, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ἡ γυμνότητα, ἡ καθημερινὴ φροντίδα. Ἀλλὰ τί πάω νὰ πάθω; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποφύγω τὴ χρήση πολλῆς ὁρμητικότητας, μήπως μὲ πιάσει πάλι ὁ Παῦλος καὶ μὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ θέμα μου. Γιατὶ γνωρίζετε πολλὲς φορές, ὅτι, ἐνῶ βάδιζα ἀλλοῦ καὶ ἤμουν στραμμένος πρὸς τὰ ἐκεῖ, μὲ συνάντησε καὶ μὲ κατέλαβε στὴ μέση τοῦ λόγου καὶ τόσο πολὺ μὲ κυρίεψε, ὥστε νὰ μὲ πείσει νὰ τελειώσω τὸν λόγο μου μ' αὐτόν. Γιὰ νὰ μὴ πάθω λοιπὸν καὶ σήμερα τὸ ἴδιο, ἂς βάλουμε κάποιο χαλινὸ στὸν λόγο ποὺ πηγαίνει μὲ ὁρμὴ πρὸς τὰ ἐκεῖ, καὶ ἔτσι νὰ τὸν τραβήξουμε καὶ νὰ τὸν ὁδηγήσουμε στὸ προφητικὸ ρητό.

Ποιό λοιπὸν εἶναι τὸ ρητό; «Ἐγὼ εἶμαι Κύριος», λέει, «ποὺ δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι, ὁ ὁποῖος παρέχω εἰρήνη καὶ ἐπιτρέπω τὰ κακά»[7]. Προσέχετε ὅτι δὲν ἔστρεψα τὸ λόγο στὸ χωρίο αὐτὸ τυχαῖα οὔτε ἄσκοπα, ἀλλά, παραλείποντας ὅλα τὰ ἄλλα, βιάστηκα νὰ ἔρθουμε ἐδῶ. Γιατὶ σ' αὐτὸν ποὺ δὲν προσέχει προκαλεῖ πολλὴ σύγχυση αὐτὸ ποὺ εἰπώθηκε. Σηκωθεῖτε λοιπὸν καὶ ἐντείνετε τὴν ἀκοή σας καί, ἀφήνοντας κάθε βιωτικὴ φροντίδα, προσέχετε σ' αὐτὰ ποὺ λέγο-

λόντες, προσέχετε τοῖς λεγομένοις. Καὶ γὰρ βούλομαι τοῦτον νῦν ὑμῖν τῆς ἐνταῦθα παρουσίας τὸν μισθὸν ἀποδοῦναι καί, τῶν πνευματικῶν ἐμπλήσας ἐδεσμάτων, οὕτως ἐκπέμψαι, ὥστε καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας ἔργῳ μαθεῖν ἡλίκην ὑπέμειναν ζημίαν· εἴσονται δὲ εἰ, μετὰ ἀκριβείας ὑποδεξάμενοι τὰ λεγόμενα, καὶ πρὸς ἐκείνους διαβιβάσαι δυνηθείητε. «Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, ὁ ποιήσας φῶς καὶ σκότος, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά». Συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφω, ὥστε ἐντεθῆναι ὑμῶν τῇ διανοίᾳ, καὶ τότε τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν. Οὐδὲ γὰρ οὗτος μόνος τοῦτό φησιν, ἀλλὰ καὶ ἕτερος προφήτης συνῳδὰ ἀποφθεγγόμενος ἔλεγεν· «εἰ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησε;». Τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; Ἅπασι γὰρ δεῖ μίαν λύσιν ἐπαγαγεῖν. Τίς οὖν ἐστιν ἡ λύσις; Εἰ μάθοιμεν τῶν λέξεων τούτων τὴν δύναμιν. Ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας· οὐ γὰρ εἰκῇ οὐδὲ μάτην συνεχῶς τοῦτο ὑμῖν παραγγέλλομεν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸ βάθος τῶν νοημάτων λοιπὸν χωροῦμεν. Τῶν πραγμάτων τὰ μέν ἐστι καλά, τὰ δὲ κακά, τὰ δὲ μέσα, ὧν ἔνια πολλοῖς μὲν εἶναι δοκεῖ κακά, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλὰ λέγεται μόνον καὶ ὑποπτεύεται.

Ἀλλ' ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω ποιήσω, φέρε καὶ ἐπὶ παραδειγμάτων τὸν λόγον γυμνάσωμεν. Ἡ πενία δοκεῖ μὲν πολλοῖς εἶναι κακόν, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλ', εἴ τις νήφει καὶ φιλοσοφεῖ, καὶ κακῶν ἀναιρετικόν. Ὁ πλοῦτος πάλιν δοκεῖ μὲν πολλοῖς εἶναι καλόν, οὐκ ἔστι δὲ ἁπλῶς καλόν, εἰ μή τις εἰς δέον αὐτῷ χρώμενος εἴη. Εἰ γὰρ ἁπλῶς καλὸν ἦν ὁ πλοῦτος, ἔδει καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὸν εἶναι καλούς· εἰ δὲ οὐ πάντες οἱ πλουτοῦντες ἐνάρετοι, ἀλλ' οἱ καλῶς τῷ πλούτῳ κεχρημένοι, εὔδηλον ὅτι οὐχ ἁπλῶς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὁ πλοῦτος καλόν, ἀλλ' ὕλη τίς ἐστιν ἀρετῆς, ἐν τῷ μέσῳ κειμένη. Σκόπει δέ. Εἰσὶν ἐν τῷ σώματι ποιότητες, ἃς οἱ ἔχοντες ἀπ' αὐτῶν καλοῦνται. Οἷόν τι λέγω· τὸ λευκὸν οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλὰ ποιότης καὶ συμβεβηκὸς ἐπιγινόμενον τῇ οὐσίᾳ· ἂν οὖν τινι προσγένηται τοῦτο, λευκὸν τὸν τοιοῦτον καλοῦμεν. Ἔστιν ἀρρωστία πάλιν καὶ αὐτὴ ποιότης τις οὖσα καὶ συμβεβηκός· κἂν τινι προσγένηται, ἄρρωστον τὸν τοιοῦτον καλοῦμεν. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ πλοῦτος ἦν ἀρετή, ἔδει τὸν ἔχοντα τὸν πλοῦτον ἐνάρετον εἶναι καὶ λέγεσθαι· εἰ δὲ οὐ πάν-

---

8. Ἀμὼς 3,6.

νται. Γιατὶ θέλω νὰ σᾶς δώσω τώρα ἐδῶ αὐτὸ τὸν μισθὸ γιὰ τὴν παρουσία σας, καὶ νὰ σᾶς στείλω ἀφοῦ πρῶτα σᾶς χορτάσω μὲ ἐδέσματα πνευματικά, ὥστε καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀπουσιάζουν νὰ μάθουν ἔμπρακτα πόσο μεγάλη ζημιὰ ἔπαθαν. Καὶ θὰ τὴ μάθουν, ἐὰν δεχθεῖτε μὲ ἀκρίβεια ὅσα λέγονται, καὶ μπορέσετε νὰ τὰ μετεφέρετε καὶ σ' ἐκείνους. «Ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ Θεός, ὁ ὁποῖος δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι, ὁ ὁποῖος παρέχω εἰρήνη καὶ ἐπιτρέπω τὰ κακά». Στριφογυρίζω συνέχεια αὐτό, γιὰ νὰ μπεῖ μέσα στὸ νοῦ σας καὶ ἔπειτα νὰ δώσω τὴν ἐξήγηση. Ἄλλωστε αὐτὸ δὲν τὸ λέει μόνο αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἄλλος προφήτης μιλώντας ἀνάλογα ἔλεγε· «ὑπάρχει κακία σὲ πόλη, τὴν ὁποία δὲν ἔκανε ὁ Κύριος;»[8]. Τί σημαίνουν αὐτὰ τὰ λόγια; Γιατὶ πρέπει σὲ ὅλους νὰ δώσω μιὰ ἐξήγηση. Ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ ἐξήγηση; Ἐὰν μάθουμε τὴ σημασία τῶν λέξεων. Ἀλλὰ προσέχετε μὲ ἀκρίβεια· γιατὶ δὲν σᾶς τὸ ὑποδεικνύω αὐτὸ συνεχῶς τυχαῖα καὶ ἄσκοπα, ἀλλὰ ἐπειδὴ προχωροῦμε στὸ βάθος τῶν νοημάτων. Ἀπὸ τὰ πράγματα ἄλλα εἶναι καλά, ἄλλα κακά, καὶ ἄλλα εἶναι ἐνδιάμεσα· ἀπὸ αὐτὰ μερικὰ σὲ πολλοὺς θεωροῦνται ὅτι εἶναι κακά, ἀλλὰ δὲν εἶναι, ἄλλα πάλι λέγονται μόνο καὶ θεωροῦνται ὕποπτα.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνω πιὸ σαφὲς αὐτὸ ποὺ λέω, ἐμπρὸς ἂς δοκιμάσουμε τὸν λόγο καὶ μὲ παραδείγματα. Ἡ φτώχεια φαίνεται βέβαια σὲ πολλοὺς ὅτι εἶναι κακό, ἀλλὰ δὲν εἶναι· ἐὰν μάλιστα κάποιος εἶναι προσεκτικὸς καὶ φιλοσοφεῖ, τὴν βρίσκει ὅτι καταστρέφει τὰ κακά. Ὁ πλοῦτος πάλι φαίνεται σὲ πολλοὺς ὅτι εἶναι καλό, ἀλλὰ δὲν εἶναι γενικὰ καλό, ἐὰν κανεὶς δὲν τὸν χρησιμοποιεῖ ὅπως πρέπει. Γιατί, ἐὰν ὁ πλοῦτος ἦταν καλὸς γενικά, ἔπρεπε καὶ αὐτοὶ ποὺ τὸν ἔχουν νὰ εἶναι καλοί, ἀφοῦ ὅμως δὲν εἶναι ὅλοι οἱ πλούσιοι ἐνάρετοι, παρὰ μόνοι ὅσοι κάνουν καλὴ χρήση τοῦ πλούτου, εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι γενικὰ αὐτὸς καθεαυτὸν καλό, ἀλλὰ εἶναι κάποια ὕλη τῆς ἀρετῆς ποὺ βρίσκεται στὸ ἐνδιάμεσο. Πρόσεχε ὅμως. Ὑπάρχουν στὸ σῶμα ποιότητες, καὶ ὅσοι τὶς ἔχουν ὀνομάζονται ἀπὸ αὐτές. Ἐννοῶς τὸ ἑξῆς μὲ αὐτὸ ποὺ λέγω· τὸ ἄσπρο δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλὰ ποιότητα καὶ παρεπόμενο ποὺ προστίθεται στὴ οὐσία· ἐὰν λοιπὸν προστεθεῖ αὐτὸ σὲ κάποιον, αὐτὸν τὸν ὀνομάζουμε ἄσπρον. Καὶ ἡ ἀρρώστια ἐπίσης εἶναι μιὰ ποιότητα καὶ συμβεβηκός· καὶ ἂν προστεθεῖ σὲ κάποιον, αὐτὸν τὸν ὀνομάζουμε ἄρρωστο. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ὁ πλοῦτος ἦταν ἀρετή, ἔπρεπε αὐτὸς ποὺ ἔχει τὸν πλοῦτο νὰ εἶναι καὶ νὰ λέγεται ἐνάρετος· ἀφοῦ ὅμως ὁ πλούσιος δὲν εἶναι ὁπωσδήποτε ἐνάρετος, οὔτε ἀρετή, οὔτε

τως ὁ πλούσιος ἐνάρετος, οὐκ ἀρετή, οὐδὲ καλὸν ὁ πλοῦτος ἁπλῶς, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ χρωμένου τοῦτο γίνεται. Πάλιν ἡ πενία εἰ κακὸν ἦν, ἔδει τοὺς ἐν πενίᾳ ἅπαντας εἶναι κακούς· εἰ δὲ πολλοὶ τῶν ἐν πενίᾳ ὄντων τῶν οὐρανῶν ἐπελάβοντο, οὐκ ἄρα ἡ πενία κακόν.

δ'. Τί οὖν, ὅτι πολλοὶ βλασφημοῦσι διὰ τὴν πενίαν; φησίν. Οὐ διὰ τὴν πενίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἀφροσύνην τε καὶ μικροψυχίαν τοῦτο ποιοῦσι. Καὶ τούτων ἀπόδειξις ὁ μακάριος Ἰώβ, ὃς ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ ὢν καὶ πρὸς αὐτὸ τῆς πενίας κατενεχθεὶς τὸ βάραθρον, οὐ μόνον οὐκ ἐβλασφήμησεν, ἀλλ' εὐλογῶν τὸν Θεὸν διετέλει, λέγων· «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας». Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν πλοῦτον πολλοί, φησίν, ἁρπάζουσι καὶ πλεονεκτοῦσιν. Ἀλλ' οὐ διὰ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἀφροσύνην· καὶ τούτου μάρτυς πάλιν ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος οὗτος, ὃς ἐν τοσούτῳ πλούτῳ οὐ μόνον οὐχ ἥρπασε τὰ ἑτέρων, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκεῖα ἐδίδου καὶ λιμένα τοῖς ξένοις κατεσκεύαζεν, οὕτω λέγων· «ἡ οἰκία μου παντὶ ξένῳ ἐλθόντι ἠνέῳκτο». Καὶ ὁ Ἀβραὰμ πλοῦτον τοσοῦτον ἔχων, τοῖς παριοῦσι πάντα ἐδαπάνα· καὶ οὔτε τοῦτον, οὔτε ἐκεῖνον πλεονέκτην ὁ πλοῦτος ἐποίησεν, ὥσπερ οὐδὲ βλάσφημον οὔτε ἐκεῖνον, οὔτε τὸν Λάζαρον ἡ πενία· ἀλλ' οὕτω διέλαμψαν ἑκάτεροι, μηδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐποροῦντες τροφῆς, ὡς τὸν μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ δέξασθαι τὴν μαρτυρίαν, τοῦ τὰ ἀπόρρητα σαφῶς εἰδότος, τὸν δὲ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων προηγουμένων οὕτως ἐντεῦθεν ἀπενεχθῆναι καὶ ὁμόσκηνον τῷ πατριάρχῃ γενέσθαι καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύειν, ὧν ἐκεῖνος.

Ἄρα τῶν μέσων ταῦτά ἐστι, πενία καὶ πλοῦτος, ὑγίεια καὶ νόσος, καὶ ζωὴ καὶ θάνατος, δόξα καὶ τιμή, δουλεία καὶ ἐλευθερία, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ γὰρ δεῖ πάντα ἐπιέναι, ὥστε μὴ μηκύνειν τὸν λόγον, ἀλλὰ ἐν τούτοις παρέχοντα ὑμῖν ἀφορμάς, ἐπὶ τὰ κατεπείγοντα βαδίζειν. «Δίδου» γάρ, φησί, «σοφῷ ἀφορμήν, καὶ σοφώτερος ἔσται». Ἄρα τῶν μέσων ταῦτά ἐστι πάντα, ὡς τούτοις καὶ εἰς καλὸν καὶ εἰς κακὸν οἱ χρώμενοι δύναιντ' ἄν. Ὅτι γὰρ τῶν μέσων ἐστὶ ταῦτα, ὧν ὁ πλοῦτος, ἔδειξεν ὁ Ἀβραάμ, εἰς δέον αὐτῷ χρησάμενος. Ἔδειξε δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου ὁ πλούσιος, ἐπὶ ἀπωλείᾳ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὰ ὄντα δαπα-

---

9. Ἰὼβ 1,21. 10. Ἰὼβ 31,32.
11. Παρμ. 9,9.

καλὸ εἶναι ὁ πλοῦτος γενικά, ἀλλὰ αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὴν πρόθεση ἐκείνου ποὺ τὸν χρησιμοποιεῖ. Καὶ ἡ φτώχεια ἐπίσης, ἐὰν ἦταν κακό, ἔπρεπε ὅλοι οἱ φτωχοὶ νὰ εἶναι κακοί· ἀφοῦ ὅμως πολλοὶ φτωχοὶ κατέλαβαν τοὺς οὐρανούς, ἄρα ἡ φτώχεια δὲν εἶναι κακό.

4. Γιατί τότε, λέει, πολλοὶ βλασφημοῦν ἐξαιτίας τῆς φτώχειας; Τὸ κάνουν αὐτὸ ὄχι ἐξαιτίας τῆς φτώχειας, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἀφροσύνης καὶ μικροψυχίας τους. Καὶ ἀπόδειξη αὐτῶν ποὺ λέω εἶναι ὁ μακάριος Ἰώβ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ βρισκόταν σὲ ἔσχατη φτώχεια καὶ εἶχε φτάσει στὸ ἴδιο τὸ βάραθρο τῆς φτώχειας, ὄχι μόνο δὲ βλασφήμησε, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ εὐλογεῖ τὸ Θεό, λέγοντας· «Ὁ Κύριος μοῦ τὰ ἔδωσε, ὁ Κύριος μοῦ τὰ πῆρε· ἔγινε ὅπως ἔκρινε καλὸ ὁ Κύριος· ἂς εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εὐλογημένο στοὺς αἰῶνες»[9]. Ἀλλὰ καὶ ἐξαιτίας τοῦ πλούτου, λέει, πολλοὶ ἁρπάζουν καὶ δείχνουν πλεονεξία. Δὲν τὸ κάνουν ὅμως ἐξαιτίας τοῦ πλούτου, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἀφροσύνης τους· καὶ αὐτοῦ μάρτυρας πάλι εἶναι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, πού, ἐνῶ βρισκόταν σὲ τόσο πλοῦτο, ὄχι μόνο δὲν ἅρπαξε τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ ἔδινε καὶ τὰ δικά του, καὶ κατασκεύαζε λιμάνι γιὰ τοὺς ξένους, λέγοντας αὐτά· «τὸ σπίτι μου ἦταν ἀνοιχτὸ σὲ κάθε ξένο ποὺ ἐρχόταν»[10]. Καὶ ὁ Ἀβραάμ, ποὺ εἶχε τόσο πλοῦτο, διέθετε στοὺς περαστικοὺς τὰ πάντα· καὶ οὔτε αὐτὸν οὔτε ἐκεῖνον ὁ πλοῦτος τὸν ἔκανε πλεονέκτη, ὅπως δὲν ἔκανε βλάσφημο ἡ φτώχεια οὔτε ἐκεῖνον, οὔτε τὸν Λάζαρο, ἀλλὰ τόσο πολὺ διέπρεψαν καὶ οἱ δύο, ἂν καὶ δὲν εἶχαν οὔτε τὴν ἀναγκαία τροφή, ὥστε ὁ ἕνας νὰ δεχθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν ἐπιβεβαίωση, ὁ ὁποῖος γνωρίζει καλὰ ὅλα τὰ ἀπόρρητα, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἔφυγε ἀπὸ ἐδῶ μὲ τὴ συνοδεία ἀγγέλων καὶ ἔγινε συγκάτοικος τοῦ πατριάρχη καὶ ἀπολαμβάνει τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἀπολαμβάνει καὶ ἐκεῖνος.

Ἄρα αὐτὰ ἀνήκουν στὰ ἐνδιάμεσα, ἡ φτώχεια καὶ ὁ πλοῦτος, ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀρρώστια, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, ἡ δόξα καὶ ἡ τιμή, ἡ δουλεία καὶ ἡ ἐλευθερία, καὶ ὅσα ἄλλα εἶναι τέτοια· γιατὶ δὲ χρειάζεται νὰ τὰ ἀπαριθμήσω ὅλα, γιὰ νὰ μὴ μακρύνω τὸν λόγο, ἀλλὰ μὲ αὐτὰ σᾶς δίνω ἀφορμὲς καὶ προχωρῶ στὰ πολὺ ἐπείγοντα. Γιατὶ λέει, «δίνε στὸ σοφὸ ἀφορμὴ καὶ θὰ γίνει σοφότερος»[11]. Ἄρα αὐτὰ ὅλα ἀνήκουν στὰ μέσα, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν καὶ γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό, ὅσοι τὰ χρησιμοποιοῦν. Καὶ ὅτι αὐτὰ ἀνήκουν στὰ μέσα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ πλοῦτος, τὸ ἔδειξε ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος τὸν χρησιμοποίησε ὅπως ἔπρεπε. Τὸ ἔδειξε ὅμως καὶ ὁ πλούσιος στὴν περίπτωση τοῦ Λαζάρου, ὁ ὁποῖος σπατάλησε τὰ ὑπάρχοντά του γιὰ τὴν

νήσας. Οὔτε οὖν καλὸν ἁπλῶς ὁ πλοῦτος, οὔτε κακόν. Εἰ καλὸν ἦν ἁπλῶς, ἀλλ' οὐχὶ μέσον, οὐκ ἂν ὁ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου πλούσιος τοιαῦτα ἐκολάζετο· εἰ κακὸν ἦν, οὐκ ἂν Ἀβραὰμ οὕτως εὐδοκίμησε πλούσιος ὤν. Τοιοῦτόν τι καὶ ἡ νόσος ἐστίν. Εἰ γὰρ κακὸν ἦν ἡ νόσος, ἔδει καὶ τοῦτον κακὸν εἶναι τὸν ἔχοντα. Ἆρα καὶ Τιμόθεος ἔμελλεν εἶναι κατὰ τοῦτο κακός, ἐσχάτῃ νόσῳ παλαίων. «Οἴνῳ γὰρ ὀλίγῳ χρῶ», φησί, «διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Εἰ δὲ οὐ μόνον κακὸς οὐκ ἦν ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ μισθοῦ προσθήκην ἐλάμβανε, γενναίως τὴν ἀρρωστίαν ἐνέγκας, εὔδηλον ὅτι οὐ κακὸν ἡ νόσος. Καὶ ἕτερος δὲ προφήτης τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσῶν διετέλει· ἀλλ' οὐ κατὰ τοῦτο κακός, ἀλλὰ καὶ προεφήτευε καὶ τὰ μέλλοντα προεώρα, καὶ οὐδὲν ἡ νόσος εἰς τὴν ἀρετὴν ἐγένετο κώλυμα. Ἀλλ' οὐδὲ ἡ ὑγίεια ἁπλῶς καλόν, ἂν μή τις εἰς δέον κεχρημένος αὐτῇ εἴη, ἀλλ' εἰς ἐργασίαν πονηράν, ἢ εἰς ἀργίαν ἀνόητον· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἀνεύθυνον. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω». Ἀλλὰ ταῦτα τῶν μέσων ἐστίν, παρὰ τοὺς χρωμένους ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο γινόμενα.

Καὶ τί δεῖ λέγειν ὑγίειαν καὶ νόσον καὶ πλοῦτον καὶ πενίαν; Αὐτὸ γὰρ τοῦτο, ὃ δοκεῖ τοῖς πολλοῖς εἶναι τῶν ἀγαθῶν κεφάλαιον καὶ τῶν κακῶν ὁ κολοφών, ὁ θάνατος, λέγω, καὶ ἡ ζωή, οὐδὲ ταῦτα ἁπλῶς ἔσται, ἀλλὰ καὶ ταῦτα τῶν μέσων, παρὰ τὴν γνώμην τῶν χρωμένων ἑκάτερα ταῦτα γινόμενα. Οἷόν τι λέγω· τὸ ζῆν καλόν, ὅταν εἰς δέον χρώμενος αὐτῷ τις εἴη, ὅταν δὲ εἰς ἁμαρτήματα καὶ παρανομίας, οὐκέτι ἂν εἴη καλόν, ἀλλὰ βέλτιον τὸν τοιοῦτον τελευτῆσαι. Πάλιν ὃ πολλοῖς φευκτὸν εἶναι δοκεῖ, μυρίων ἀγαθῶν γένοιτ' ἂν αἴτιον, ὅταν αἰτίαν ἔχῃ τὴν προσήκουσαν. Καὶ δηλοῦσιν οἱ μάρτυρες, οἳ πάντων εἰσὶ διὰ τὴν τελευτὴν μακαριώτεροι. Διὰ δὴ τοῦτο ὁ Παῦλος οὐχ ἁπλῶς ἐπεθύμει ζῆν ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο αὐτῷ καρπὸς ἔργου. «Καὶ τί αἱρήσομαι», γάρ φησιν, «οὐ γνωρίζω· συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· πολλῷ γὰρ μᾶλλον κρεῖσσον· τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς». Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ

---

12. Α΄ Τιμ. 5,23.
13. Β΄ Θεσ. 3,10.

ἀπώλεια τοῦ κεφαλιοῦ του. Ἐπομένως ὁ πλοῦτος οὔτε καλὸ ἁπλῶς εἶναι, οὔτε κακό. Ἂν ἦταν ἁπλῶς καλὸ καὶ ὄχι ἐνδιάμεσο δὲν θὰ τιμωροῦνταν μὲ τέτοιες τιμωρίες ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς τοῦ Λαζάρου· ἂν ἦταν κακό, δὲν θὰ διακρινόταν τόσο ὁ Ἀβραάμ, ἀφοῦ ἦταν πλούσιος. Κάτι τέτοιο εἶναι καὶ ἡ ἀρρώστια. Γιατί, ἂν ἡ ἀρρώστια ἦταν κακό, ἔπρεπε κι αὐτὸς ποὺ τὴν ἔχει νὰ εἶναι κακός. Ἄρα καὶ ὁ Τιμόθεος θὰ ἦταν σύμφωνα μ' αὐτὸ κακός, ἀφοῦ πάλευε μὲ βαρειὰ ἀρρώστια. Γιατὶ λέει, «νὰ χρησιμοποιεῖς λίγο κρασὶ ἐξαιτίας τοῦ στομαχιοῦ σου καὶ τῶν συχνῶν σου ἀσθενειῶν»[12]. Ἐφόσον ὅμως ὄχι μόνο δὲν ἦταν κακὸς ἀπ' αὐτό, ἀλλὰ ἔπαιρνε καὶ μεγάλη αὔξηση τοῦ μισθοῦ του, ἐπειδὴ ὑπέμενε γενναῖα τὴν ἀρρώστια του, εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἀρρώστια δὲν εἶναι κακό. Καὶ ἄλλος προφήτης ἦταν ἄρρωστος στὰ μάτια· ἀλλὰ δὲν ἦταν γι' αὐτὸ κακός, καὶ προφήτευε κιόλας καὶ ἔβλεπε καὶ τὰ μέλλοντα καὶ ἡ ἀρρώστια του δὲν τοῦ ἔγινε καθόλου ἐμπόδιο στὴν ἀρετή. Ἀλλὰ οὔτε ἡ ὑγεία γενικὰ εἶναι καλό, ἂν δὲν τὴν χρησιμοποιήσει κανεὶς ὅπως πρέπει, ἀλλὰ σὲ πονηρὴ ἐργασία, ἢ σὲ ἀνόητη ἀργία· γιατὶ δὲν εἶναι ἀνεύθυνη καὶ αὐτή. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ὅποιος δὲ θέλει νὰ ἐργάζεται, οὔτε νὰ τρώει»[13]. Ἀλλὰ αὐτὰ ἀνήκουν στὰ ἐνδιάμεσα, καί, ἀνάλογα μὲ ἐκείνους ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν, ἄλλοτε γίνονται αὐτό, καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο.

Καὶ γιατί πρέπει νὰ μιλάω γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὴν ἀρρώστια, τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φτώχεια; Ἀκόμα καὶ αὐτό, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὅτι εἶναι τὸ κυριότερο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν, ἐννοῶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ζωή, οὔτε αὐτὰ εἶναι γενικῶς τέτοια, ἀλλὰ ἀνήκουν κι αὐτὰ στὰ ἐνδιάμεσα, καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν πρόθεση ἐκείνων ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ δύο γίνονται καλὰ ἢ κακά. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· ἡ ζωὴ εἶναι καλό, ὅταν κανεὶς τὴ χρησιμοποιεῖ ὅπως πρέπει· ὅταν ὅμως τὴν σπαταλᾶ σὲ ἁμαρτίες καὶ παρανομίες, δὲν εἶναι πιὰ καλό, ἀλλὰ εἶναι καλύτερο σ' αὐτὸν νὰ πεθάνει. Ἐπίσης αὐτὸ ποὺ οἱ πολλοὶ τὸ θεωροῦν ἀπευκταῖο, θὰ μποροῦσε νὰ γίνει αἰτία μυριάδων ἀγαθῶν, ὅταν ἔχει τὴν ἀνάλογη δικαιολογία. Καὶ τὸ βεβαιώνουν αὐτὸ οἱ μάρτυρες, οἱ ὁποῖοι ἐξαιτίας τοῦ θανάτου τους εἶναι οἱ πιὸ μακάριοι ἀπὸ ὅλους. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ὁ Παῦλος δὲν ἐπιθυμοῦσε ἁπλῶς νὰ ζεῖ «ἐν Χριστῷ», ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὸ ἦταν καρπὸς τοῦ ἔργου του. Γιατὶ λέει, «καὶ δὲ γνωρίζω τί νὰ προτιμήσω· πιέζομαι καὶ ἀπὸ τὰ δύο, ἔχοντας τὴν ἐπιθυμία νὰ πεθάνω καὶ νὰ εἶμαι μαζὶ μὲ τὸν Χριστό, γιατὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ καλύτερο· τὸ νὰ παραμείνω ὅμως στὸ σῶμα εἶναι

Προφήτης, «τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ»· οὐχ ἁπλῶς ὁ θάνατος, ἀλλ' ὁ τοιόσδε θάνατος. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρός». Ὁρᾷς καὶ τοῦτο τῶν μέσων, οὐχ ἁπλῶς καλόν, οὐδὲ ἁπλῶς κακόν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γνώμης τῶν ὑποδεχομένων αὐτό; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Σολομών, τὸ μέσον τούτων τὸ χρήσιμον καταλέγων, καὶ φιλοσοφῶν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐχ ἁπλῶς τοῦτο καλόν, κἀκεῖνο κακόν, ἀλλὰ μετὰ καιροῦ τοῦ προσήκοντος γίνεται καλά, κἂν φορτικὰ εἶναι δοκῇ, ὅταν τὸν καιρὸν μὴ ἔχῃ τὸν προσήκοντα, «καιρὸς τοῦ κλαῦσαι, καὶ καιρὸς τοῦ γελάσαι», ἔλεγε, «καιρὸς τοῦ ζῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν». Οὐδὲ γὰρ πανταχοῦ τὸ χαίρειν καλόν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ βλαβερόν· οὔτε πανταχοῦ τὸ ἀλγεῖν καλόν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ θανάσιμον καὶ ὀλέθριον. Καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν δεικνὺς ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται».

ε΄. Ὁρᾷς καὶ τοῦτο τῶν μέσων ὄν; Οὐκοῦν καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ τῶν μέσων, τὸ χαίρειν λέγω. Διόπερ οὐχ ἁπλῶς χαίρειν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ χαίρειν ἐν Κυρίῳ. Ἀλλ' ὁ μὲν τῶν μέσων λόγος ἱκανὸς ἡμῖν διευκρίνηται, εἴ γε ἀκροατὰς ἔχει προσέχοντας, ἰτέον δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ μὴ μέσα, ἀλλὰ ἐπὶ τὰ καλά, ἃ οὐκ ἂν γένοιτο κακά, καὶ ἐπὶ τὰ κακά, ἃ οὐκ ἂν γένοιτο καλά. Ταῦτα μὲν γὰρ τὰ εἰρημένα ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο γίνεται· οἷον ὁ πλοῦτος ποτὲ μὲν κακόν, ὅταν εἰς πλεονεξίαν δαπανᾶται, ποτὲ δὲ καλόν, ὅταν εἰς ἐλεημοσύνην ἀναλίσκηται· καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα κατὰ τὸν κανόνα τοῦτον. Ἔστι δέ τινα, ἃ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο κακά· τὰ δέ, ἐναντία τούτοις, ἀεὶ κακά, καὶ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο καλά· οἷον ἀσέβεια, βλασφημία, ἀσέλγεια, ὠμότης, ἀπανθρωπία, γαστριμαργία, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Οὐ λέγω ὅτι ἄνθρωπος κακὸς οὐκ ἄν ποτε γένοιτο καλός, οὔτε καλὸς οὐκ ἄν ποτε γένοιτο κακός, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ τὰ πράγματα οὐκ ἄν ποτε

---

14. Φιλιπ. 1,22–24. 15. Ψαλμ. 115,6.
16. Ψαλμ. 33,22.

πιὸ ἀναγκαῖο γιὰ σᾶς»[14]. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης λέει· «ἐκτιμᾶται πολὺ ἀπὸ τὸν Κύριο ὁ θάνατος ἐκείνων ποὺ εἶναι ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν»[15]· ὄχι γενικὰ ὁ θάνατος, ἀλλὰ ὁ θάνατος αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέει· «ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός»[16]. Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐνδιάμεσα, ὄχι γενικὰ καλό, οὔτε γενικὰ κακό, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴ πρόθεση αὐτῶν ποὺ τὸ δέχονται; Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ σοφότατος Σολομών, ἀναφέροντας τὴν ἐνδιάμεση χρησιμότητα αὐτῶν καὶ φιλοσοφώντας γύρω ἀπὸ αὐτὰ καὶ δείχνοντας ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι γενικὰ καλό, καὶ ἐκεῖνο κακό, ἀλλὰ ὅτι μὲ τὸν κατάλληλο καιρὸ γίνονται καλά, ἔστω καὶ ἂν φαίνονται ὅτι εἶναι ἐνοχλητικά, ὅταν δὲν γίνονται στὸν κατάλληλο καιρό, ἔλεγε «ὑπάρχει καιρὸς νὰ κλάψεις καὶ καιρὸς νὰ γελάσεις, καιρὸς νὰ ζήσεις καὶ καιρὸς νὰ πεθάνεις»[17]. Οὔτε ἄλλωστε καὶ ἡ χαρὰ παντοῦ εἶναι καλὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ ὑπάρχουν περιπτώσεις ποὺ εἶναι καὶ βλαβερό· οὔτε παντοῦ τὸ νὰ στενοχωριέσαι εἶναι καλό, ἀλλὰ ὑπάρχουν περιπτώσεις κατὰ τὶς ὁποῖες εἶναι καὶ θανάσιμο καὶ καταστρεπτικό. Καὶ αὐτὸ πάλι δείχνοντάς το ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ἡ κατὰ Θεὸν λύπη φέρνει μετάνοια ποὺ ὁδηγεῖ σὲ σωτηρία, γιὰ τὴν ὁποία δὲν μετανοεῖ κανείς· ἐνῶ ἡ κοσμικὴ λύπη προκαλεῖ θάνατο»[18].

5. Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐνδιάμεσα; Λοιπὸν καὶ τὸ ἀντίθετό του ἀνήκει στὰ ἐνδιάμεσα, ἐννοῶ ἡ χαρά. Γι' αὐτὸ δὲν παρήγγειλε γενικὰ νὰ χαιρόμαστε, ἀλλὰ νὰ χαιρόμαστε «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Ἀλλὰ ὁ λόγος τῶν ἐνδιαμέσων διευκρινίσθηκε σὲ μᾶς ἀρκετά, ἐφόσον βέβαια ἔχει ἀκροατὲς ποὺ προσέχουν. Ἂς ἔρθουμε λοιπὸν στὰ μὴ ἐνδιάμεσα, δηλαδὴ στὰ καλά, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν κακά. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ εἰπώθηκαν γίνονται πότε αὐτὸ καὶ πότε ἐκεῖνο· ὅπως ὁ πλοῦτος ἄλλοτε γίνεται κακό, ὅταν ξοδεύεται σὲ πλεονεξία, ἄλλοτε πάλι καλό, ὅταν ξοδεύεται σὲ ἐλεημοσύνη. Καὶ τὰ ἄλλα παρόμοια ἀκολουθοῦν τὸν κανόνα αὐτό. Ὑπάρχουν ὅμως μερικά, τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν κακά, ἐνῶ τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτά, εἶναι πάντοτε κακὰ καὶ δὲν θὰ μποροῦσαν ποτὲ νὰ γίνουν καλά. Ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ ἀσέβεια, ἡ βλασφημία, ἡ ἀσέλγεια, ἡ ὠμότητα, ἡ ἀπανθρωπιά, ἡ γαστριμαργία καὶ ἄλλα τέτοια.

Δὲν λέω ὅτι ὁ κακὸς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ποτὲ καλός, οὔτε ὁ καλὸς δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ποτὲ κακός, ἀλλὰ ὅτι αὐτὰ τὰ πράγμα-

---

17. Ἐκκλ. 3,4. 18. Β' Κορ. 7,10.

γένοιτο. Ταῦτα μὲν γὰρ εἴη ἐπὶ τῆς οἰκείας τάξεως, τά τε καλὰ καὶ τὰ κακά, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὅταν μὲν ἐκεῖνα ἕληται, καλός, ὅταν δὲ ἐναντία, κακός. Οὐκοῦν τρεῖς αὗται μοῖραι· τὰ μὲν γὰρ καλὰ οὐκ ἂν γένοιτο κακά, οἷον σωφροσύνη, ἐλεημοσύνη καὶ ὅσα τοιαῦτα, τὰ δὲ κακὰ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο καλά, οἷον ἀσέλγεια, ἀπανθρωπία, ὠμότης, τὰ δὲ ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο γινόμενα, παρὰ τὴν γνώμην τῶν χρωμένων. Ὁ πλοῦτος ποτὲ μὲν γὰρ εἰς πλεονεξίαν ὑπηρετεῖται, ποτὲ δὲ εἰς ἐλεημοσύνην· ἀλλὰ παρὰ τὴ γνώμην τοῦ χρωμένου. Πενία ποτὲ μὲν εἰς βλασφημίαν, ποτὲ δὲ εἰς εὐφημίαν καὶ φιλοσοφίαν ὑπηρετεῖται. Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῶν ἀλογωτέρων (ἐπεὶ γὰρ τὴν λύσιν ἰτέον λοιπὸν) οὐ τὰ κακὰ μόνον, ἃ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο καλά, ἀλλὰ καὶ τῶν μέσων ἔνια κακὰ καλοῦσιν, οἷον πενίαν, αἰχμαλωσίαν, δουλείαν, ἅπερ ἐδείξαμεν οὐ τῶν κακῶν, ἀλλὰ τῶν μέσων ὄντα, πολλοὶ δέ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, ταῦτα κακὰ καλοῦσιν, οὐκ ὄντα κακά, περὶ ὧν ὁ προφήτης φησί, τῶν κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν καλουμένων, οὐ τῶν ὄντως κακῶν, περὶ αἰχμαλωσίας, περὶ δουλείας, περὶ λιμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Ὅτι γὰρ ταῦτα οὐ κακά, ἀλλὰ καὶ κακῶν ἀναιρετικά, τὸν λιμὸν πρότερον εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὸν πᾶσι φρικτὸν καὶ φοβερὸν εἶναι δοκοῦντα. Πῶς οὖν οὐ κακόν, μάνθανε καὶ παιδεύου φιλοσοφεῖν. Ἡνίκα τῶν Ἑβραίων ὁ δῆμος εἰς ἔσχατον ἐξώκειλε παρανομίας, τότε δὴ ὁ μέγας Ἠλίας καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξιος, ὁ βουλόμενος τὴν ἐκ τῆς ῥᾳθυμίας νόσον ἀνελεῖν καὶ διορθῶσαι ταύτην, ἐπήγαγε λέγων· «ζῇ Κύριος, ᾧ παρέστην ἐνώπιον αὐτοῦ, εἰ ἔσται ὑετός, εἰ μὴ διὰ στόματός μου»· καὶ ὁ μηλωτὴν μόνην κεκτημένος, τὸν οὐρανὸν ἀπέκλεισε· τοσαύτη παρρησία αὐτῷ πρὸς τὸν Θεόν. Ὁρᾷς ὅτι οὐ κακὸν ἡ πενία; Οὐκ ἂν ὁ πάντων ἀνθρώπων πενέστερος τοσαύτης ἀπέλαυσε παρρησίας, ὡς χαμαὶ βαδίζων, ἑνὶ μόνῳ λόγῳ τοσαύτην ἰσχὺν ἐπιδείξασθαι. Εἰπὼν τοίνυν τοῦτο, ἐπήγαγε λιμόν, καθάπερ παιδαγωγὸν ἄριστον καὶ διορθωτὴν τῶν γινομένων κακῶν· καὶ καθάπερ πυρετοῦ λάβρου εἰς σῶμα ἐμπεσόντος, καὶ αὐταὶ τῆς γῆς αἱ φλέβες ἀνεξηράνθησαν, καὶ χείμαρροι ἐπέλιπον, καὶ βοτάναι, καὶ τῆς γῆς αἱ λαγόνες ἄγονοι λοιπὸν ἦσαν. Καὶ οὐ μικρὰ τότε

19. Γ΄ Βασ. 17,1. 20. Ἔνδυμα ἀπὸ δέρμα προβάτου, προβειά.

τα δὲ θὰ μποροῦσαν ποτὲ νὰ γίνουν. Γιατὶ αὐτὰ ἀνήκουν στὴ δική τους κατηγορία, καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν προτιμᾶ ἐκεῖνα, εἶναι καλός, ὅταν πάλι προτιμᾶ τὰ ἀντίθετα, κακός. Ἐπομένως ὑπάρχουν τρεῖς κατηγορίες· τὰ καλὰ δὲν μποροῦν νὰ γίνουν κακά, ὅπως ἡ σωφροσύνη, ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ὅλα τὰ παρόμοια· τὰ κακὰ δὲν μποροῦν νὰ γίνουν ποτὲ καλά, ὅπως ἡ ἀσέλγεια, ἡ ἀπανθρωπιά, ἡ ὠμότητα· καὶ τὰ ἄλλα ποὺ γίνονται ἄλλοτε αὐτὸ καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο, ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεση αὐτῶν ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν. Ὁ πλοῦτος, γιὰ παράδειγμα, ἄλλοτε χρησιμεύει γιὰ πλεονεξία, καὶ ἄλλοτε γιὰ ἐλεημοσύνη, ἀνάλογα δηλαδὴ μὲ τὴ διάθεση ἐκείνου ποὺ τὸν χρησιμοποιεῖ. Ἡ φτώχεια ἄλλοτε ἐξυπηρετεῖ τὴ βλασφημία καὶ ἄλλοτε τὴν ἐπευφημία καὶ ἐνάρετη ζωή. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀπερίσκεπτους (ἐρχόμαστε πλέον στὴν ἐξήγηση), ὄχι μόνο τὰ κακά, τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ γίνουν καλά, ἀλλὰ καὶ μερικὰ ἐνδιάμεσα τὰ ὀνομάζουν κακά, ὅπως τὴ φτώχεια, τὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴ δουλεία, πού, ὅπως ἀποδείξαμε, δὲν ἀνήκουν στὰ κακά, ἀλλὰ στὰ ἐνδιάμεσα, ἐνῶ, ὅπως εἶπα, πολλοὶ τὰ ὀνομάζουν κακά, ἐνῶ δὲν εἶναι κακὰ καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ προφήτης λέει, ὅτι δὲν εἶναι κακά, ἀλλὰ ὀνομάζονται κακά, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη τῶν πολλῶν, ὅπως ἡ αἰχμαλωσία, ἡ δουλεία, ἡ πείνα καὶ ὅλα τὰ παρόμοια.

Ὅτι ὅμως αὐτὰ δὲν εἶναι κακά, ἀλλὰ καὶ ἀφανίζουν τὰ κακά, ἂς ἀναφέρουμε πρῶτα ὡς παράδειγμα τὸν λιμό, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ὅλους θεωρεῖται ὅτι εἶναι φρικτὸς καὶ φοβερός. Μάθε λοιπὸν ὅτι δὲν εἶναι κακὸ καὶ διδάξου νὰ φιλοσοφεῖς. Ὅταν ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων εἶχε φτάσει σὲ ἔσχατο σημεῖο παρανομίας, τότε ὁ μεγάλος προφήτης Ἠλίας, ποὺ ἦταν ἀντάξιος τῶν οὐρανῶν, θέλοντας νὰ καταργήσει τὴν ἀρρώστια τῆς ραθυμίας καὶ νὰ τὴ διορθώσει, εἶπε· «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, μπροστὰ στὸν ὁποῖο βρίσκομαι, δὲν θὰ βρέξει, παρὰ μόνο μὲ λόγο τοῦ στόματός μου»[19], καὶ αὐτὸς ποὺ εἶχε κτῆμα του μόνο μιὰ μηλωτή[20], ἔκλεισε τὸν οὐρανό· τόση παρρησία εἶχε στὸ Θεό. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι κακὸ ἡ φτώχεια; Γιατὶ ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δὲν θὰ εἶχε τόση παρρησία, ὥστε, ἐνῶ βάδιζε στὴ γῆ, μὲ ἕνα του μόνο λόγο νὰ δείξει τόση δύναμη. Λέγοντας ὅμως αὐτό, ἔφερε λιμό, ὡς ἄριστον παιδαγωγὸ καὶ διορθωτὴ τῶν κακῶν ποὺ γίνονταν. Καὶ ὅπως ὅταν πέσει ὑψηλὸς πυρετὸς σὲ σῶμα, ἔτσι ξηράθηκαν ἀκόμα καὶ οἱ φλέβες τῆς γῆς, καὶ ἐξαφανίστηκαν ὁ χείμαρροι καὶ τὰ χόρτα, καὶ τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ἔγιναν ἄγονα. Καὶ δὲν ὠφελήθηκε λίγο τότε ὁ λαός,

ὁ δῆμος ἐκαρπώσατο, τῆς ῥύμης τῆς ἐπὶ τὴν παρανομίαν ἀπαλλαγεὶς, καὶ συσταλλεὶς καὶ γενόμενος ἐπιεικέστερος καὶ τῷ προφήτῃ χειροήθης. Οἱ γὰρ πρὸς τὰ εἴδωλα τρέχοντες καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν κατασφάττοντες τοῖς δαιμονίοις, οὗτοι, τοσούτων ἱερέων τῆς Βάαλ ἀναιρουμένων, οὐκ ἐδυσχέραναν, οὐκ ἠγανάκτησαν, ἀλλ' ἤνεγκαν σιγῇ καὶ φόβῳ τὸ γινόμενον, ἀπὸ τοῦ λιμοῦ βελτίους γενόμενοι.

στ'. Ὁρᾷς ὡς οὐ μόνον οὐ κακὸν ὁ λιμός, ἀλλὰ καὶ κακῶν ἀναιρετικός, ἐν τάξει φαρμάκου τὰ νοσήματα διορθωσάμενος; Εἰ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτὴν βούλει ἰδεῖν οὐ τῶν κακῶν οὖσαν, ἐννόησον τίνες μὲν ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, τίνες δὲ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ἵνα μάθῃς ὅτι οὔτε ἡ ἐλευθερία ἁπλῶς καλόν, οὔτε ἡ αἰχμαλωσία κακόν. Ὅταν μὲν γὰρ ἦσαν ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ τὴν πατρίδα εἶχον τὴν ἑαυτῶν, τοιαῦτα ἔπραττον, ὡς καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοὺς προφήτας αὐτῶν καταβοᾶν, τῶν νόμων πατουμένων καὶ τῶν εἰδώλων προσκυνουμένων καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ παραβαθεισῶν, ἐπειδὴ δὲ ἀπηνέχθησαν εἰς γῆν ἀλλοτρίαν καὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων χώρᾳ διέτριβον, οὕτω συνεστάλησαν καὶ βελτίους ἐγένοντο καὶ τοῦ νόμου φύλακες, ὥς ἐστιν ἐκ τοῦ ψαλμοῦ τοῦτο μαθεῖν, ὃν ἀναγκαῖον εἰς μέσον ἀγαγεῖν σήμερον, ἵνα μάθητε τῆς αἰχμαλωσίας τὸν καρπόν. Τίς δέ ἐστιν ὁ ψαλμός; «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. Ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν. Ὅτι ἐκεῖ ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν, λέγοντες· ᾄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ᾠδῶν Σιών. Πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;». Εἶδες πῶς αὐτοὺς συνέστειλεν ἡ αἰχμαλωσία; Πρὸ μὲν γὰρ ταύτης καὶ τῶν προφητῶν ἐνηχούντων μὴ παραβαίνειν τὸν νόμον, οὐκ ἠνέσχοντο, μετὰ δὲ ταύτην, καὶ τῶν βαρβάρων ἐπικειμένων καὶ τῶν κυριευόντων καταναγκαζόντων καὶ κατεπειγόντων παραβαίνειν, οὐχ ὑπήκουον, ἀλλ' ἔλεγον· «οὐκ ᾄσομεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας», ἐπειδὴ ὁ νόμος τοῦτο οὐκ ἐπέτρεπεν.

Ὅρα δὲ καὶ τοὺς παῖδας τοὺς τρεῖς οὐ μόνον οὐδὲν βλαπτομένους ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους ἀπ' αὐτῆς γενομένους· καὶ τὸν Δανιὴλ ὁμοίως. Τί δὲ ὁ Ἰωσήφ; τί κακὸν ἔπαθε, καὶ ξένος καὶ δοῦλος καὶ δέσμιος γενόμενος; οὐχὶ διὰ τοῦτο μόνον εὐδοκίμει καὶ ἔλαμπε; Τί δὲ ἡ βάρβαρος ἐκείνη γυνή, καὶ ἐν πλούτῳ καὶ ὑπερηφανίᾳ

---

21. **Βλ. Γ' Βασ. 17,40.** 22. **Ψαλμ. 136,1-4.**

ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴν ὁρμὴ στὴν παρανομία, καὶ συμμαζεύτηκε καὶ ἔγινε πιὸ ἐπιεικὴς καὶ πιὸ ἥμερος πρὸς τὸν προφήτη. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ ἔτρεχαν στὰ εἴδωλα καὶ ἔσφαζαν τοὺς γιούς τους προσφέροντάς τους στὰ δαιμόνια, αὐτοί, ἐνῶ σκοτώθηκαν τόσοι ἱερεῖς τοῦ Βάαλ[21], δὲν ἀγανάκτησαν, ἀλλὰ ἀνέχθηκαν μὲ σιωπὴ καὶ φόβο αὐτὸ ποὺ ἔγινε, ἐπειδὴ μὲ τὸν λιμὸ εἶχαν γίνει καλύτεροι.

6. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι μόνο κακὸ ὁ λιμός, ἀλλὰ καὶ ἐξαφανίζει τὰ κακά, θεραπεύοντας τὶς ἀρρώστιες ὡς ἄλλο φάρμακο; Ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς ὅτι καὶ ἡ αἰχμαλωσία δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ κακά, σκέψου ποιοί ἦταν οἱ Ἰουδαῖοι πρὶν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, καὶ ποιοί κατὰ τὴν αἰχμαλωσία, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι οὔτε ἡ ἐλευθερία γενικὰ εἶναι καλό, οὔτε ἡ αἰχμαλωσία κακό. Γιατί, ὅταν ἦταν ἐλεύθεροι καὶ εἶχαν τὴ δική τους πατρίδα, ἔκαναν τέτοια πράγματα, ὥστε κάθε μέρα οἱ προφῆτες νὰ τοὺς ξεφωνίζουν, ἐπειδὴ καταπατοῦσαν τοὺς νόμους, προσκυνοῦσαν τὰ εἴδωλα καὶ παρέβαιναν τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὅμως μεταφέρθηκαν στὴν ξένη γῆ καὶ ζοῦσαν στὴ χώρα τῶν βαρβάρων, συμμαζεύτηκαν τόσο πολὺ καὶ ἔγιναν καλύτεροι καὶ τηροῦσαν τὸν νόμο, ὅπως μποροῦμε νὰ τὸ μάθουμε ἀπὸ τὸν ψαλμό, τόν ὁποῖο εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τὸν ἀναφέρω σήμερα, γιὰ νὰ μάθετε τὸν καρπὸ τῆς αἰχμαλωσίας. Ποιός εἶναι ὁ ψαλμός; «Στὰ ποτάμια τῆς Βαβυλώνας καθόμασταν καὶ κλαίγαμε, ὅταν θυμόμασταν τὴ Σιών. Στὶς ἰτιές, ἀνάμεσα σ' αὐτές, κρεμάγαμε τὰ ὄργανά μας. Γιατὶ ἐκεῖ μᾶς ζήτησαν, αὐτοὶ ποὺ μᾶς αἰχμαλώτισαν, νὰ ψάλουμε ᾠδές· ψάλτε μας μερικὲς ἀπὸ τὶς ᾠδὲς τῆς Σιών. Πῶς νὰ ψάλουμε τὶς ᾠδὲς τοῦ Κυρίου σὲ χώρα ξένη;»[22]. Εἶδες πῶς τοὺς συνέτισε ἡ αἰχμαλωσία; Γιατὶ πρὶν ἀπὸ αὐτήν, ὅταν οἱ προφῆτες τόνιζαν νὰ μὴ παραβαίνουν τὸν νόμο, δὲν τὸ ἀνέχονταν, ἐνῶ μετὰ ἀπὸ αὐτήν, καὶ ἐνῶ ἦταν παρόντες οἱ βάρβαροι καὶ οἱ κυρίαρχοι τοὺς ἀνάγκαζαν καὶ τοὺς πίεζαν νὰ παραβοῦν τὸν νόμο, δὲν πειθαρχοῦσαν, ἀλλὰ ἔλεγαν· δὲ θὰ ψάλουμε τὴν ᾠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα, ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐπέτρεπε ὁ νόμος.

Πρόσεχε καὶ τοὺς τρεῖς παῖδες, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνο δὲν βλάφτηκαν καθόλου ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ἀλλὰ ἔγιναν καὶ πιὸ ἔνδοξοι ἐξαιτίας της[23]. Καὶ τὸν Δανιὴλ παρομοίως[24]. Καὶ ὁ Ἰωσὴφ τί ἔπαθε; Τί κακὸ ἔπαθε, ἂν καὶ ἔγινε καὶ ξένος καὶ δοῦλος καὶ δέσμιος; Δὲν διακρίθηκε καὶ διέπρεψε ἐξαιτίας αὐτοῦ καὶ μόνο[25]; Καὶ ἡ βάρβαρη ἐκείνη γυναί-

23. Δαν. 3,30. 24. Δαν. 6,26–28.
25. Γεν. 41,37–46.

καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ διατρίβουσα. ἐντεῦθεν ἀπώνατο; οὐχὶ πάντων ἦν ἀθλιωτέρα, ἐπειδὴ τούτοις εἰς δέον χρήσασθαι οὐκ ἠθέλησεν; Οὐκοῦν ταῦτα μὲν ἡμῖν ἀποδέδεικται σαφῶς, τίνα μὲν κακά, τίνα δὲ καλά, τίνα δὲ μέσα, καὶ ὅτι περὶ τῶν μέσων ὁ προφήτης φησίν, οὐ τῶν ὄντως κακῶν, ἀλλὰ τῶν δοκούντων εἶναι τοῖς πολλοῖς, αἰχμαλωσίας, δουλείας, ἀπαγωγῆς. Τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα εἴρηται, ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

Φιλάνθρωπος ὢν ὁ Θεὸς καὶ περὶ τὸ ἐλεεῖν ὀξύς, πρὸς δὲ τὸ τιμωρεῖσθαι καὶ κολάζειν ἀναδυόμενος, ὥστε μὴ τοὺς Ἰουδαίους παραδοῦναι τιμωρίαις, προφήτας ἔπεμψε, φοβῶν αὐτοὺς διὰ τῶν ρημάτων, ὥστε μὴ κολάσαι διὰ τῶν πραγμάτων, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἐποίει. Καὶ γὰρ ἐκεῖ τότε τὴν πόλιν καταστρέψαι ἠπείλησεν, οὐχ ἵνα καταστρέψῃ, ἀλλ' ἵνα μὴ καταστρέψῃ, ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο. Τοῦτο δὴ καὶ τότε ἔπραττε καὶ προφήτας ἔπεμπεν, ἀπειλῶν βαρβάρων ἔφοδον, πολέμους, αἰχμαλωσίας, δουλείας, ἀπαγωγήν, τὴν ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβήν. Καὶ καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος παῖδα ἀκόλαστον ἔχων καὶ ῥᾴθυμον, σωφρονίσαι θέλων, ἱμάντας ἐπιζητεῖ, σχοίνους ἀπειλεῖ, λέγων, 'Δήσω, μαστίξω, ἀναιρήσω', καὶ γίνεται ἐν τοῖς ρήμασι φοβερός, ὥστε ταύτῃ τὴν κακίαν ἀναστεῖλαι τοῦ νέου, οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς ἠπείλει συνεχῶς, τῷ φόβῳ ποιῆσαι βελτίους βουλόμενος.

Ταῦτα ὁρῶν ὁ διάβολος καὶ βουλόμενος ἐκλῦσαι τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπειλῆς διόρθωσιν γινομένην, καθῆκε ψευδοπροφήτας, καὶ τῶν προφητῶν ἀπειλούντων αἰχμαλωσίαν καὶ δουλείαν καὶ λιμούς, ἐκεῖνοι τὰ ἐναντία ἔλεγον, εἰρήνην, εὐητερίαν, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν. Διὸ καὶ ὀνειδίζοντες αὐτοῖς οἱ προφῆται ἔλεγον· «εἰρήνη, εἰρήνη· καὶ ποῦ ἔστιν εἰρήνη;». Καὶ ὅσοι τῶν φιλολόγων τοῦτο ἴσασιν, ὡς ἅπαντα κρατεῖν, ἃς τοῖς προφήταις πρὸς τοὺς ψευδοπροφήτας ἐγένοντο, ἐκλύοντας τοῦ λαοῦ τὴν σπουδήν. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἐκλύοντες διέφθειραν τὸν λαόν, φησὶν ὁ Θεὸς διὰ τῶν προφητῶν· «ἐγὼ ὁ Θεὸς ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά». Καὶ ποῖα κακά; Ταῦτα τὰ εἰρημένα, αἰχμαλωσίαν, δουλείαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ πορνείαν καὶ ἀσέλγειαν καὶ πλεονεξίαν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἕτερος προφήτης εἰ-

---

26. Γεν. 39,7–13 ἑ. **27. Ἱερ. 6,14.**
28. Ἠσ. 45,7.

κα, ποὺ ζοῦσε μέσα σὲ πλοῦτο καὶ ὑπερηφάνεια καὶ ἐλευθερία, τί κέρδισε ἀπὸ αὐτό; Δὲν ἦταν πιὸ ἄθλια ἀπὸ ὅλους, ἐπειδὴ δὲ θέλησε αὐτὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσει ὅπως ἔπρεπε[26]; Ἐπομένως ἀποδείχτηκε μὲ σαφήνεια ποιά ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κακά, ποιά εἶναι καλὰ καὶ ποιά ἐνδιάμεσα· καὶ ὅτι γιὰ τὰ ἐνδιάμεσα ὁ προφήτης λέει, ὅτι δὲν εἶναι πραγματικὰ κακά, ἀλλὰ νομίζουν οἱ πολλοὶ ὅτι εἶναι, ὅπως ἡ αἰχμαλωσία, ἡ δουλεία, ἡ ἀπαγωγή. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ ποῦμε καὶ γιὰ ποιό λόγο τὰ εἶπε ὁ προφήτης.

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι φιλάνθρωπος καὶ ἰδιαίτερα ἐλεήμων καὶ ἀποφεύγει νὰ τιμωρεῖ καὶ νὰ βασανίζει, γιὰ νὰ μὴ παραδώσει τοὺς Ἰουδαίους σὲ τιμωρίες, ἔστειλε προφῆτες, φοβερίζοντάς τους μὲ τὰ λόγια, γιὰ νὰ μὴ τοὺς τιμωρήσει ἔμπρακτα, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ στοὺς Νινευῖτες. Γιατὶ κι ἐκεῖ τότε ἀπείλησε ὅτι θὰ καταστρέψει τὴν πόλη, ὄχι γιὰ νὰ τὴν καταστρέψει, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ τὴν καταστρέψει, πρᾶγμα ποὺ τελικὰ καὶ ἔγινε. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ τότε, καὶ προφῆτες ἔστελνε, ἀπειλώντας ἐπίθεση βαρβάρων, πολέμους, αἰχμαλωσίες, δουλεῖες, προσφυγές, διαβίωση σὲ ξένη χώρα. Καὶ ὅπως ἕνας φιλόστοργὸς πατέρας, ποὺ ἔχει ἀκόλαστο καὶ ράθυμο γιό, θέλοντας νὰ τὸν σωφρονίσει ἀναζητεῖ ζῶνες, ἀπειλεῖ μὲ σχοινιά, λέγοντας, 'θὰ σὲ δέσω, θὰ σὲ μαστιγώσω, θὰ σὲ σκοτώσω', καὶ γίνεται μὲ τὰ λόγια φοβερός, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἀνακόψει τὴν κακία τοῦ νέου, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Θεὸς ἀπειλοῦσε συνεχῶς, θέλοντας μὲ τὸ φόβο νὰ τοὺς κάνει καλύτερους.

Βλέποντάς τα αὐτὰ ὁ διάβολος καὶ θέλοντας νὰ ματαιώσει τὴ διόρθωση ποὺ ἐπιτυγχανόταν μὲ αὐτὴ τὴν ἀπειλή, ἐμφάνιζε ψευδοπροφῆτες, καὶ ἐνῶ οἱ προφῆτες ἐπέσειαν τὴν ἀπειλὴ αἰχμαλωσίας, δουλείας καὶ λιμῶν, οἱ ψευδοπροφῆτες διακήρυτταν τὰ ἀντίθετα, εἰρήνη, εὐτυχισμένα χρόνια καὶ ἀπόλαυση μύριων ἀγαθῶν. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ προφῆτες κατηγορώντας τους ἔλεγαν. «Εἰρήνη, εἰρήνη· καὶ ποῦ εἶναι ἡ εἰρήνη;»[27]. Καὶ ὅσοι εἶναι φιλόλογοι γνωρίζουν τὸ ἑξῆς, ὅτι ὑπερισχύουν ὅλα ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τοὺς προφῆτες στοὺς ψευδοπροφῆτες, οἱ ὁποῖοι ἀνέκοπταν τὴν προθυμία τοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ διέφθειραν τὸν λαό, λέει ὁ Θεὸς μέσω τῶν προφητῶν· «ἐγὼ ὁ Θεὸς παρέχω εἰρήνη καὶ δημιουργῶ τὰ κακά»[28]. Καὶ ποιά κακά; Αὐτὰ ποὺ εἰπώθηκαν, τὴν αἰχμαλωσία, τὴ δουλεία καὶ τὰ παρόμοια· ὄχι τὴν πορνεία καὶ τὴν ἀσέλγεια καὶ τὴν πλεονεξία, οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ αὐτά. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄλλος προφήτης λέγοντας, «δὲν ὑπάρχει κακία σὲ

πών, «εἰ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησε;», ταύτην λέγει τὴν κακίαν, τοὺς λιμούς, τὰς νόσους, τὰς θεηλάτους πληγάς. Οὕτω καὶ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ, «ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς», τοὺς ἱδρῶτας, τὸν μόχθον, τὴν ταλαιπωρίαν φησί.

ζ'. Τοῦτο οὖν φησιν ὁ προφήτης· μὴ ὑμᾶς ἐκλυέτωσαν οἱ ψευδοπροφῆται· ὁ γὰρ Θεὸς ὑμῖν εἰρήνην δοῦναι δύναται καὶ αἰχμαλωσίᾳ παραδοῦναι· τουτέστιν, «ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά». Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, αὐτὰς τὰς λέξεις βασανίσωμεν μετὰ ἀκριβείας. Εἰπὼν γὰρ ἄνω, «ἐγώ εἰμι ὁ ποιήσας φῶς καὶ σκότος», τότε ἐπήγαγε, «ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά». Δύο ἐναντία ἄνω τέθεικε, καὶ δύο ἐναντία μετὰ ταῦτα, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ περὶ πορνείας λέγει, ἀλλὰ περὶ συμφορῶν. Τί γὰρ ἀντιδιαστέλλεται τῇ εἰρήνῃ; Εὔδηλον ὅτι αἰχμαλωσία, οὐκ ἀσέλγεια, οὐδὲ πορνεία, οὐδὲ πλεονεξία. Ὥσπερ οὖν ἀνωτέρω ἐναντία δύο τέθεικεν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· ἐναντίον δὲ τῇ εἰρήνῃ οὐ πορνεία, οὐδὲ μοιχεία, οὐδὲ ἀσέλγεια, οὐδὲ αἱ λοιπαὶ κακίαι, ἀλλ' αἰχμαλωσία καὶ δουλέα.

Ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τῶν στοιχείων πάσχουσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Οἷόν τι λέγω· ὥσπερ ἐποίησε φῶς καὶ σκότος, καὶ πολλοῖς τὸ μὲν φῶς ἡδὺ δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ σκότος ἐπαχθές, καὶ διαβάλλουσι τὴν νύκτα ὡς πονηράν τινα οὖσαν, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Ἀλλ' οὔτε τὴν νύκτα διαβλητέον, οὐδὲ τὸ σκότος, οὐδὲ ἁπλῶς τὴν δουλείαν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Τί γάρ, εἰπέ μοι, φαῦλον ἔχει τὸ σκότος; οὐχὶ πόνων ἐστὶν ἀνάπαυσις; οὐχὶ φροντίδων ἄνεσις; οὐχὶ λύπης ἀναίρεσις; οὐχὶ ἰσχύος προσθήκη; Εἰ δὲ μὴ σκότος ἦν καὶ νύξ, πότε ἂν ἀπελαύσαμεν τοῦ φωτός; οὐκ ἂν διεφθάρη καὶ ἀπώλετο τοῦτο τὸ ζῶον ὁ ἄνθρωπος; Ὥσπερ δὲ τὸ σκότος δοκεῖ μὲν τοῖς ἀνοήτοις εἶναι κακόν, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἡμέραν ἡμῖν συντελεῖ καὶ πρὸς τὰς ἐργασίας ἐν αὐτῇ τοὺς ἀναπαυσαμένους ἐπιτηδειοτέρους κατασκευάζει, οὕτω οὐδὲ αἰχμαλωσία φαῦλον, περὶ ἧς ὁ προφήτης διελέγετο λέγων, «ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά»· ἀλλὰ χρησιμώτερον τοῖς εἰς δέον χρωμένοις· σωφρονεστέρους δὲ καὶ ἐπιεικεστέρους ποιεῖ περικόπτουσα ἀπόνοιαν.

Ἀδούλωτον γὰρ ἡ ἀρετὴ καὶ οὐδὲν αὐτῆς περιγενέσθαι δύναιτ' ἄν,

29. Ἀμὼς 3,6.
30. Ματθ. 6,34.

πόλη, ποὺ νὰ μὴ τὴ δημιούργησε ὁ Κύριος»[29], αὐτὴ τὴν κακία ἐννοεῖ, τοὺς λιμούς, τὶς ἀρρώστιες, τὶς θεόσταλτες ἐπιδημίες. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ὅταν λέει, «εἶναι ἀρκετὴ ἡ κακία τῆς ἡμέρας»[30], ἐννοεῖ τοὺς ἱδρῶτες, τοὺς κόπους καὶ τὴν ταλαιπωρία.

7. Ὁ προφήτης λοιπὸν λέει τὸ ἑξῆς· Ἂς μὴ σᾶς παρασύρουν οἱ ψευδοπροφῆτες· γιατὶ ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ σᾶς δώσει εἰρήνη καὶ νὰ σᾶς παραδώσει σὲ αἰχμαλωσία· δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ παρέχει τὴν εἰρήνη καὶ δημιουργεῖ τὰ κακά. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ἂς ἐξετάσουμε αὐτὲς τὶς λέξεις μὲ προσοχή. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε πιὸ πάνω, «ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος ποὺ δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι», τότε πρόσθεσε «ὁ ὁποῖος παρέχω εἰρήνη καὶ δημιουργῶ τὰ κακά». Δύο ἀντίθετα ἀνέφερε πρῶτα, καὶ δύο ἀντίθετα μετὰ ἀπὸ αὐτά, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν μιλάει γιὰ τὴν πορνεία, ἀλλὰ γιὰ συμφορές. Γιατὶ τί εἶναι ἀντίθετο ἀπὸ τὴν εἰρήνη; Εἶναι φανερὸ ὅτι εἶναι ἡ αἰχμαλωσία καὶ ὄχι ἡ ἀσέλγεια, οὔτε ἡ πορνεία, οὔτε ἡ πλεονεξία. Ὅπως λοιπὸν ἀνέφερε πιὸ πάνω δύο ἀντίθετα, ἔτσι ἀκριβῶς ἔκανε καὶ ἐδῶ· καὶ ἀντίθετο πρὸς τὴν εἰρήνη δὲν εἶναι ἡ πορνεία, οὔτε ἡ μοιχεία, οὔτε ἡ ἀσέλγεια, οὔτε οἱ ἄλλες κακίες, ἀλλὰ ἡ αἰχμαλωσία καὶ ἡ δουλεία.

Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ παθαίνουν μὲ τὰ στοιχεῖα, τὸ ἴδιο παθαίνουν καὶ μὲ τὰ πράγματα. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε φῶς καὶ σκοτάδι, καὶ σὲ πολλοὺς τὸ φῶς θεωρεῖται ὅτι εἶναι εὐχάριστο, ἐνῶ τὸ σκοτάδι δυσάρεστο, καὶ κατηγοροῦν τὴ νύχτα ὅτι εἶναι κακή, ἔτσι καὶ στὰ πράγματα. Ἀλλὰ οὔτε τὴ νύχτα πρέπει νὰ τὴν κατηγοροῦμε, οὔτε τὸ σκοτάδι, οὔτε γενικὰ τὴ δουλεία καὶ τὴν αἰχμαλωσία. Γιατί, πές μου, τί κακὸ ἔχει τὸ σκοτάδι; Δὲν εἶναι ἀνάπαυση ἀπὸ τοὺς κόπους; δὲν εἶναι μείωση τῶν φροντίδων; δὲν εἶναι ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ λύπη; δὲν εἶναι προσθήκη δυνάμεως; Καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ νύχτα καὶ τὸ σκοτάδι, πότε θὰ ἀπολαμβάναμε τὸ φῶς; Δὲν θὰ καταστρεφόταν καὶ θὰ χανόταν αὐτὸ τὸ ζῶο, ὁ ἄνθρωπος; Ὅπως λοιπὸν τὸ σκοτάδι φαίνεται στοὺς ἀνόητους ὅτι εἶναι κακό, ὅμως δὲν εἶναι, ἀλλὰ μᾶς βοηθάει γιὰ τὴν ἡμέρα καὶ κάνει πιὸ κατάλληλους γιὰ ἐργασία αὐτοὺς ποὺ ξεκουράστηκαν κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς, ἔτσι οὔτε ἡ αἰχμαλωσία εἶναι κακό, γιὰ τὴν ὁποία ὁ προφήτης μιλοῦσε καὶ ἔλεγε· «αὐτὸς ποὺ παρέχει εἰρήνη καὶ προκαλεῖ τὰ κακά»· ἀλλὰ εἶναι περισσότερο χρήσιμη γιὰ ἐκείνους ποὺ τὴ χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει. Τοὺς κάνει πιὸ σώφρονες καὶ ἐπιεικεῖς κόβοντας τὴν ἀλαζονεία.

Πράγματι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀδούλωτη καὶ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὴν

οὐ δουλεία, οὐκ αἰχμαλωσία, οὐ πενία, οὐ νόσος, οὐκ αὐτό, ὃ πάντων τυραννικώτερον, ὁ θάνατος. Καὶ δηλοῦσιν ἅπαντες οἱ ταῦτα ὑπομείναντες ἅπαντα καὶ δι᾿ αὐτῶν μειζόνως λάμψαντες. Τί γὰρ τὸν Ἰωσὴφ ἔβλαψεν ἡ δουλεία; (οὐδὲν γὰρ κωλύει πάλιν τὸν αὐτὸν ἄνδρα εἰς μέσον ἀγαγεῖν)· τί γὰρ τὰ δεσμά; τί δὲ αἱ ἀλύσεις; τί δὲ ἡ συκοφαντία; τί δὲ ἡ ἐπιβουλή; τί δὲ ἡ ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας διατριβή; Τί τὸν Ἰὼβ ἡ τῶν βουκολίων καὶ τῶν ποιμνίων ἀναίρεσις, ὁ βίαιος καὶ ἄωρος τῶν παίδων θάνατος, ἡ πληγὴ τοῦ σώματος, αἱ πηγαὶ τῶν σκωλήκων, ἡ ὀδύνη ἡ ἀκαρτέρητος, ἡ ἐπὶ τῆς κοπρίας καθέδρα, ἡ ἐπιβουλὴ τῆς γυναικός, τὰ ὀνείδη τῶν φίλων, αἱ λοιδορίαι τῶν οἰκετῶν; Τί δὲ τὸν Λάζαρον τὸ ἐν τῷ πυλῶνι κεῖσθαι, καὶ ταῖς γλώσσαις τῶν κυνῶν περιλείχεσθαι, καὶ ὁ λιμὸς ὁ διηνεκής, καὶ ἡ ὑπεροψία τοῦ πλουσίου, καὶ τὰ τραύματα, καὶ ἡ νόσος ἡ ἀφόρητος, καὶ ἡ ἐρημία τῶν προϊσταμένων, καὶ ἡ ὑπεροψία τῶν βοηθούντων; Τί δὲ τὸν Παῦλον αἱ νιφάδες ἐκείνων τῶν δεσμωτηρίων, τῶν ἀπαγωγῶν, τῶν θανάτων, τῶν καταποντισμῶν, τῶν λοιπῶν πειρασμῶν, ἃς οὐδὲ λόγῳ ἐξαριθμῆσαι ἔνι;

Ταῦτα ἅπαντα ἀναλογισάμενοι, κακίαν φεύγωμεν, ἀρετὴν διώκωμεν, καὶ εὐχώμεθα μὲν μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, εἰ δέ ποτε ἐμπέσωμεν, μὴ ἀλύωμεν, μηδὲ δυσχεραίνωμεν· καὶ γὰρ ὅπλα ἐστὶ ταῦτα ἀρετῆς τοῖς εἰς δέον χρωμένοις, καὶ δυνησόμεθα διὰ πάντων εὐδοκιμεῖν, ἐὰν νήφωμεν, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νικήσει, οὔτε ἡ δουλεία, οὔτε ἡ αἰχμαλωσία, οὔτε ἡ φτώχεια, οὔτε ἡ ἀρρώστια, οὔτε αὐτὸ ποὺ εἶναι τὸ πιὸ τυραννικὸ ἀπὸ ὅλα, ὁ θάνατος. Καὶ τὸ βεβαιώνουν ὅλοι ὅσοι τὰ ὑπέφεραν αὐτὰ ὅλα καὶ μέσω αὐτῶν διέπρεψαν περισσότερο. Σὲ τί δηλαδὴ ἔβλαψε τὸν Ἰωσὴφ ἡ δουλεία; (γιατὶ τίποτα δὲν μὲ ἐμποδίζει νὰ φέρω αὐτὸν τὸν ἄνδρα στὴ μέση)· σὲ τί τὸν ἔβλαψε ἡ φυλάκιση; σὲ τί οἱ ἁλυσίδες; σὲ τί ἡ συκοφαντία; σὲ τί ἡ ἐχθρότητα; σὲ τί ἡ διαβίωση στὴν ξένη χώρα; Τί ἔβλαψε τὸν Ἰὼβ ἡ καταστροφὴ τῶν ἀγελῶν καὶ τῶν κοπαδιῶν, ὁ βίαιος καὶ πρόωρος θάνατος τῶν παιδιῶν του, ἡ πληγὴ τοῦ σώματος, οἱ πηγὲς τῶν σκουληκιῶν, ἡ ἀνυπόφορη θλίψη, τὸ ὅτι ἔμενε πάνω στὴν κοπριά, ἡ ἐπιβουλὴ τῆς γυναίκας του, οἱ ἐπιπλήξεις τῶν φίλων του, οἱ προσβολὲς τῶν δούλων του; Τί ἔβλαψε τὸν Λάζαρο τὸ ὅτι κοιτόταν μπροστὰ στὴν πύλη καὶ τὸν ἔγλειφαν τὰ σκυλιὰ μὲ τὶς γλῶσσες τους, καὶ ἡ διαρκὴς πείνα καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ πλουσίου, καὶ οἱ πληγὲς καὶ ἡ ἀνυπόφορη ἀρρώστια καὶ ἡ ἀπουσία ἀνθρώπων νὰ τὸν βοηθήσουν καὶ ἡ ὑπεροψία τῶν βοηθῶν του; Καὶ τί ἔβλαψαν τὸν Παῦλο οἱ πυκνὲς ἐκεῖνες φυλακίσεις, οἱ ἀπαγωγές, οἱ θάνατοι, οἱ καταποντισμοί, οἱ ὑπόλοιπες δοκιμασίες, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε μὲ τὰ λόγια νὰ τὶς ἀπαριθμήσει κανείς;

Ἀφοῦ ἀναλογισθοῦμε ὅλα αὐτά, ἂς ἀποφεύγουμε τὴν κακία, ἂς ἐπιδιώκουμε τὴν ἀρετὴ καὶ ἂς εὐχόμαστε νὰ μὴ πέσουμε στὸν πειρασμό, ἀλλά, ἐὰν κάποτε πέσουμε, νὰ μὴ ἀπογοητευόμαστε, οὔτε νὰ δυσανασχετοῦμε, γιατὶ αὐτὰ εἶναι ὅπλα ἀρετῆς σ' ἐκείνους ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει, καὶ θὰ μπορέσουμε μὲ ὅλα νὰ διακριθοῦμε, ἐὰν εἴμαστε νηφάλιοι, καὶ νὰ ἀπολαύσουμε τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εἴθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ

«Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύσεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ».

α. Τῆς ὁδοῦ ταύτης τῆς αἰσθητῆς καὶ λεωφόρου τὰ μέν ἐστιν ὕπτια καὶ λεῖα, τὰ δὲ προσάντη καὶ τραχύτερα· οὕτω δὲ καὶ τῶν θείων Γραφῶν τὰ μέν ἐστιν αὐτόθεν πᾶσιν εὐσύνοπτα, τὰ δὲ πλείονος ἐξεργασίας καὶ πόνου δεόμενα. Ἀλλ' ὅταν μὲν ἰσόπεδον καὶ λείαν ὁδεύωμεν ὁδὸν οὐ πολλῆς ἡμῖν δεῖ ἀκριβείας, ὅταν δὲ ὑπτίαν καὶ στενὴν καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνατεινομένην τὴν ἀκρώρειαν καὶ ὑπὸ κρημνῶν ἑκατέρωθεν ἀπειλημμένην, νηφούσης ἡμῖν δεῖ ψυχῆς καὶ διεγηγερμένης, τῆς δυσχωρίας ῥαθυμεῖν οὐκ ἐπιτρεπούσης. Κἂν γὰρ μικρόν τις παραβλέψῃ, μόνου τοῦ ποδὸς ὀλισθήσαντος, ἅπαν τὸ σῶμα κατακρημνίζεται, κἂν εἰς φάραγγας κατακύψῃ κάτω, σκοτοδίνῳ κατεχόμενος καταφέρεται. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν θείων Γραφῶν τὰ μὲν εὔκολα καὶ ῥᾴδια τῶν νοημάτων καὶ ἀπονητὶ διοδεῦσαι ἔνι, τὰ δε τραχύτερα καὶ προσάντη οὐχ ὁμοίως εὔπορον διαβῆναι. Διὸ νήφειν ἅπαντας δεῖ καὶ ἐγρηγορέναι, ὅταν τοιαῦτα διαβαίνωμεν χωρία, ὥστε μὴ περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμῖν γενέσθαι τὸν κίνδυνον. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποτὲ μὲν ἐν τοῖς εὐκολωτέροις ὑμᾶς ἐγγυμνάζομεν, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα ἄγομεν, ἵνα καὶ τὸν πόνον ὑμῖν παραμυθησώμεθα καὶ τὴν ῥαθυμίαν ἐκβάλωμεν. Ὥσπερ γὰρ οἱ διαπαντὸς εὐκολίας ἀπολαύοντες χαυνότεροι γίνονται, οὕτως οἱ διηνεκῶς πρὸς τραχύτερα ἑλκόμενοι, πρὸς τὸν πόνον ἀπογινώσκουσι. Δεῖ τοίνυν ἀναμεμίχθαι τὸ τῆς διδασκαλίας εἶδος, καὶ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο μεταχειρίζειν, ὥστε μήτε χαλᾶσθαι πέρα τοῦ μέτρου τὴν διάνοιαν ἡμῖν, μήτε διατεινομένην ὑπὲρ τὸ δέον διαρρήγνυσθαι πάλιν πρὸς τὸν πόνον ἀπαγορεύουσαν.

Διὰ τοῦτο πρώην ὑμῖν περὶ Παύλου καὶ Πέτρου διαλεχθέντες καὶ

---

1. Ἱερ. 10,23.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΙΕΡΕΜΙΑ

«Κύριε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του, οὔτε μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ βαδίσει καὶ νὰ ἐπιτύχει τὴν πορεία τῆς ζωῆς του»[1].

1. Στὸν δρόμο αὐτὸ τὸν αἰσθητὸ καὶ λεωφόρο, ἄλλα μέρη εἶναι ὁμαλὰ καὶ στρωτὰ καὶ ἄλλα ἀνηφορικὰ καὶ ἀνώμαλα· ἔτσι καὶ τῶν θείων Γραφῶν, ἄλλα σημεῖα εἶναι ἀμέσως σὲ ὅλους κατανοητά, ἐνῶ ἄλλα χρειάζονται περισσότερη ἐπεξεργασία καὶ κόπο. Ὅταν λοιπὸν βαδίζουμε ἰσόπεδο καὶ ὁμαλὸ δρόμο δὲν μᾶς χρειάζεται πολλὴ προσοχή, ὅταν ὅμως βαδίζουμε δρόμο ἀνηφορικὸ καὶ στενό, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν κορυφὴ βουνοῦ καὶ ἀπειλεῖται ἀπὸ δῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀπὸ γκρεμούς, πρέπει νὰ ἔχουμε ἐπάγρυπνη καὶ ξύπνια ψυχή, ποὺ νὰ μὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ χαλαρώνουμε λόγω τῆς κακοτοπιᾶς. Γιατί, ἂν ἔστω καὶ γιὰ λίγο δὲν προσέξει κανεὶς καὶ γλιστρήσει μόνο τὸ πόδι του, ὅλο τὸ σῶμα γκρεμίζεται, ἂν πάλι σκύψει κάτω στὰ φαράγγια, κυριεύεται ἀπὸ σκοτοδίνη καὶ πέφτει κάτω. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στὶς θεῖες Γραφές· τὰ εὔκολα καὶ κατανοητὰ νοήματα εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ περάσουμε χωρὶς κόπο, ἐνῶ τὰ τραχύτερα καὶ ἀνηφορικά, δὲν εἶναι ὅμοια εὔκολο νὰ τὰ περάσουμε. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ εἴμαστε ὅλοι προσεκτικοὶ καὶ ξυπνητοί, ὅταν περνᾶμε τέτοια χωρία, ὥστε νὰ μὴ κινδυνεύσουμε τὸν ἔσχατο κίνδυνο. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ ἄλλοτε σᾶς ἀσκῶ στὰ εὐκολότερα, καὶ ἄλλοτε σᾶς φέρνω στὰ δυσκολότερα, γιὰ νὰ σᾶς ἀπαλύνω καὶ τὸν κόπο καὶ νὰ σᾶς ἀπαλλάσσω ἀπὸ τὴ ραθυμία. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν διαρκῶς εὐκολία γίνονται πιὸ μαλθακοί, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὁδηγοῦνται συνεχῶς στὰ δύσβατα, ἀπὸ τὴν κούραση ἀπογοητεύονται. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἀνάμικτο τὸ εἶδος τῆς διδασκαλίας καὶ ἄλλοτε νὰ χρησιμοποιοῦμε αὐτό, ἄλλοτε πάλι ἐκεῖνο, ὥστε οὔτε νὰ χαλαρώνει ὑπέρμετρα ἡ διάνοιά μας, οὔτε νὰ ἐντείνεται περισσότερο ἀπὸ ὅσο πρέπει, καὶ νὰ σπάζει ἀποκαμωμένη ἀπὸ τὸν κόπο.

Γι' αὐτό, ἀφοῦ σᾶς μίλησα προηγουμένως γιὰ τὸν Παῦλο καὶ τὸν

τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητήσεως, καὶ τὴν δοκοῦσαν ἐκείνων εἶναι μάχην πάσης εἰρήνης χρησιμωτέραν ὑμῖν ἀποδείξαντες, καὶ ἐπὶ τὴν ὑπτίαν ἐκείνην καὶ τραχείαν ἀγαγόντες ὁδόν, ἐπειδὴ πεπονηκότας εἴδομεν, τῇ μετ' ἐκείνην ἡμέρᾳ πρὸς ἑτέραν εὐκολωτέραν ἐχειραγωγοῦμεν ὑπόθεσιν, τοῦ μακαρίου Εὐσταθίου τὰ ἐγκώμια διηγούμενοι, καὶ μετ' ἐκεῖνον τοῦ γενναίου μάρτυρος Ρωμανοῦ τοὺς ἐπαίνους διεξιόντες, ὅτε δὴ καὶ λαμπρότερον ἡμῖν τὸ θέατρον γέγονε καὶ πλείων ὁ κρότος καὶ μείζων ὁ θόρυβος. Καθάπερ γάρ τις καμών, εἶτα εἰς λειμῶνα εἰσελθών, γάννυται καὶ διαχεῖται, τραχὺ μὲν ὁρῶν οὐδὲν οὐδὲ ἐπίπονον, ἄνεσιν δὲ καὶ τέρψιν καὶ ψυχαγωγίαν πολλήν, οὕτω καὶ ὑμεῖς μοι διέκεισθε τότε· ἀπὸ γὰρ τῶν πόνων καὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς ἀκροάσεως ἐκείνης, ὥσπερ εἰς λειμῶνα εἰσελθόντες τῶν μαρτύρων τὰ ἐγκώμια, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας τῆς τέρψεως ἐνεφορεῖσθε ἐκείνης. Οὐδὲ γὰρ λαβαὶ καὶ ἀντιλαβαὶ ἦσαν τότε, οὐδὲ παλαίσματα καὶ διαδύσεις, ἀλλ' οὐδενὸς ἀντικρούοντος, ἄφετος καθ' ἑαυτὸν ὁ λόγος ἠγωνίζετο, ἀπολελυμένος καὶ ἐλεύθερος ὤν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ λαμπρότερος ἦν καὶ πανηγυρικώτερος καὶ πλειόνων ἀπέλαυεν ἐπαίνων. Ἡ γὰρ διάνοια τῶν ἀκροατῶν, ὅταν μετ' εὐκολίας τοῖς λεγομένοις παρακολουθῇ, πολλῆς ἀνέσεως ἀπολαύουσα, προθυμότερον πρὸς τὸν ἔπαινον τοῦ λέγοντος διεγείρεται.

Ἐπεὶ οὖν ἱκανῶς ὑμᾶς ἀνεκτησάμεθα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, οὐδὲν ἐπίπονον καὶ τραχὺ πρὸς τὴν ὑμετέραν κινήσαντες ἀγάπην, φέρε δὴ τήμερον ὑμᾶς πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἀγάγωμεν γυμνασίαν, πρὸς τὰ ἐπιπονώτερα τῶν Γραφῶν καὶ πολλῆς δεόμενα συνέσεως χειραγωγοῦντες ὑμᾶς, οὐχ ἵνα συντρίψωμεν τῷ καμάτῳ, ἀλλ' ἵνα γυμνάσωμεν εἰς τὸ δύνασθαι καὶ ταῦτα μετὰ ἀσφαλείας διαβαίνειν τὰ χωρία. Ὥσπερ οὖν τότε παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἐδόκει μάχη τις εἶναι καὶ φιλονεικία τῶν ἀποστόλων, ἐπειδὴ δὲ ἀνέβημεν τοὺς σκοπέλους ἐκείνους, εἴδομεν ἄνω λοιπὸν τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος, ἀγάπην, χαράν, εἰρήνην, καὶ οὐ μάταιος ἡμῖν οὐδὲ περιττὸς ὁ πόνος ἐγένετο, ἀλλ' εἰς εὐφροσύνην κατέληξεν, οὕτω καὶ σήμερον προσδοκῶ ταῖς εὐχαῖς ταῖς ὑμετέραις, ἂν μετὰ καρτερίας καὶ πολλῆς τῆς ὑπομονῆς τὴν προκειμένην ἡμῖν διανύσωμεν ὁδὸν καὶ ἐπὶ τὴν κορυφὴν αὐτὴν ἀναβῆναι δυνηθῶμεν, ἰσόπεδα καὶ λεῖα καὶ ὕπτια πάντα εὑρήσειν ἐκεῖ. Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ προκείμενον ἡμῖν νῦν; Τὸ παρὰ τοῦ προφήτου σήμερον ἀναγνωσθέν· «Κύριε, οὐκ ἐν

1α. Γαλ. 5,22.

Πέτρο καὶ γιὰ τὴν μεταξύ τους ἀψιμαχία ποὺ ἔγινε στὴν Ἀντιόχεια, καὶ ἀπέδειξα ὅτι ἡ φαινομενικὴ μάχη ἐκείνων εἶναι πιὸ χρήσιμη ἀπὸ κάθε εἰρήνη, καὶ σᾶς ὁδήγησα στὸν ἀνηφορικὸ καὶ ἀνώμαλο ἐκεῖνο δρόμο, ἐπειδὴ σᾶς εἶδα κουρασμένους, τὴν ἑπόμενη μέρα σᾶς χειραγώγησα σὲ ἄλλη πιὸ εὔκολη ὑπόθεση, διηγούμενος τὰ ἐγκώμια τοῦ μακαρίου Εὐσταθίου, καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον διεξῆλθα τὰ ἐγκώμια τοῦ γενναίου μάρτυρα Ρωμανοῦ, ὁπότε καὶ τὸ θέαμα ἔγινε πιὸ ὡραῖο γιὰ σᾶς καὶ ὁ κρότος περισσότερος καὶ ὁ θόρυβος μεγαλύτερος. Γιατί, ὅπως ὅταν κανεὶς κουρασθεῖ καὶ μπεῖ ἔπειτα σὲ ἕνα λιβάδι λάμπει ἀπὸ χαρὰ καὶ χαίρεται, καὶ δὲν βλέπει τίποτε τὸ ἀνώμαλο καὶ κουραστικό, ἀλλὰ πολλὴ χαλάρωση καὶ ἀπόλαυση καὶ εὐχαρίστηση, ἔτσι μοῦ συμπεριφερόσασταν καὶ σεῖς τότε· γιατὶ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τὶς δυσκολίες ἐκείνης τῆς ἀκροάσεως, μπαίνοντας, σὰν σὲ λιβάδι, στὰ ἐγκώμια τῶν μαρτύρων, ἤσασταν γεμάτοι ἀπὸ πολλὴ ἄνεση καὶ εὐχαρίστηση. Ἄλλωστε δὲν ὑπῆρχαν τότε λαβὲς καὶ ἀντιλαβές, οὔτε παλαίσματα καὶ διολισθήσεις, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑπάρχει κανεὶς νὰ ἀντικρούσει, ἐλεύθερος ὁ λόγος καὶ μόνος ἀγωνιζόταν, ὄντας λυμένος καὶ ἐλεύθερος. Γι' αὐτὸ ἦταν καὶ πιὸ ὡραῖος καὶ πιὸ πανηγυρικὸς καὶ δέχτηκε περισσότερους ἐπαίνους. Γιατί, ὅταν ἡ διάνοια τῶν ἀκροατῶν παρακολουθεῖ μὲ εὐκολία ὅσα λέγονται καὶ τὰ ἀπολαμβάνει μὲ πολλὴ ἄνεση, γίνεται πιὸ πρόθυμη στὸν ἔπαινο τοῦ ὁμιλητῆ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν σᾶς κέρδισα ἀρκετὰ αὐτὲς τὶς μέρες, ἀφοῦ δὲν εἶπα τίποτα τὸ κουραστικὸ καὶ ἀνώμαλο στὴν ἀγάπη σας, ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς σᾶς φέρω σήμερα στὴν προηγουμένη γύμναση, ὁδηγώντας σας στὰ πιὸ ἐπίπονα χωρία τῶν Γραφῶν ποὺ χρειάζονται πολλὴ σύνεση, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς συντρίψω μὲ τὸν κόπο, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς γυμνάσω νὰ μπορεῖτε νὰ περνᾶτε καὶ τὰ χωρία αὐτὰ μὲ ἀσφάλεια. Ὅπως λοιπὸν τότε, στὴν ἀρχὴ φαινόταν ὅτι πρόκειται γιὰ κάποια μάχη καὶ φιλονεικία τῶν ἀποστόλων, ἐνῶ ὅταν ἀνεβήκαμε ἐκείνους τοὺς σκοπέλους, εἴδαμε ἐπάνω τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη[1α], καὶ ἔτσι ὁ κόπος μας δὲν ἔγινε μάταιος καὶ περιττός, ἀλλὰ κατέληξε σὲ εὐφροσύνη, ἔτσι καὶ σήμερα περιμένω μὲ τὶς δικές σας προσευχές, ἂν διανύσουμε τὸν δρόμο ποὺ ἀνοίγεται μπροστά μας μὲ πολλὴ καρτερία καὶ ὑπομονή, καὶ μπορέσουμε νὰ ἀνεβοῦμε στὴν κορυφή, θὰ τὰ βροῦμε ὅλα ἐκεῖ ἰσόπεδα καὶ ὁμαλὰ καὶ στρωμένα. Ποιό λοιπὸν εἶναι τὸ θέμα μας τώρα; Αὐτὸ ποὺ ἀναγνώσθηκε σήμερα ἀπὸ τὸν προφήτη· «Κύριε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του, οὔτε μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ

τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύσεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ». Τὸ μὲν ζήτημα τοῦτο, ὑμεῖς δέ, ὥσπερ τότε παρέσχετε τὴν σπουδήν, καὶ νῦν συντείνατε ἑαυτούς· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔλαττον ἐκείνου τὸ ζήτημα, ἀλλὰ καὶ πλείονος δεῖται φροντίδος. Τί δήποτε; Ὅτι ἡ μὲν Παύλου καὶ Πέτρου δοκοῦσα μὲν εἶναι διαφορά, οὐκ οὖσα δέ, οὐ πολλοῖς γνώριμος ἦν, ὅθεν οὐδὲ πολλὴν ἐκ τῆς ἀγνοίας εἰκὸς ἦν γενέσθαι τὴν βλάβην, αὕτη δὲ ἡ ῥῆσις πανταχοῦ περιφέρεται, ἐν οἰκίαις, ἐν ἀγοραῖς, ἐν χώραις, ἐν πόλεσιν, ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ καὶ νήσοις· καὶ ὅπουπερ ἂν ἀπέλθῃς, ἀκούσῃ ταῦτα λεγόντων πολλῶν· Γέγραπται, «οὐκ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ». Οὐ ταύτην δὲ μόνον μεμελετήκασι τὴν ῥῆσιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας πρὸς ταύτην συνείρουσι τοιαύτας, ὅτι «οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος»· καὶ μετ' ἐκεῖνο πάλιν, «ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν». Τοῦτο δὲ ποιοῦσι, τῆς οἰκείας ῥᾳθυμίας προκαλύμματα τὰς θείας Γραφὰς προβαλλόμενοι καὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ τὴν ἐλπίδα διὰ τούτων διορύττειν ἐπιχειροῦντες τῶν ῥημάτων. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον κατασκευάσαι βούλονται διὰ τούτων, ἀλλ' ἢ ὅτι οὐδενός ἐσμεν κύριοι. Πάντα οἴχεται τὰ καθ' ἡμᾶς· εἰκῇ βασιλείας ὑπόσχεσις, εἰκῇ γεέννης ἀπειλή, εἰκῇ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ κολάσεις καὶ συμβουλαί.

β'. Τί γὰρ ἄν τις παραινέσειε τῷ μηδενὸς ὄντι κυρίῳ; τί δὲ ἄν τις ὑπόσχοιτο τῷ πάσης ἐξουσίας ἀπεστερημένῳ; Οὔτε ὁ κατορθώσας ἄξιός ἐστιν ἐπαίνου, οὔτε ὁ διαμαρτὼν ὑπεύθυνος κολάσεως καὶ τιμωρίας, ἂν μὴ ἐφ' ἡμῖν ᾖ τὰ πρακτέα. Εἰ δὲ τοῦτο πεισθεῖεν ἄνθρωποι, οὐδεὶς οὐκέτι λοιπὸν οὐκ ἀρετῆς ἀνθέξεται, οὐ κακίαν φεύξεται. Εἰ γὰρ νῦν καθ' ἑκάστην ἡμέραν περὶ γεέννης ἐνηχούντων ἡμῶν, περὶ βασιλείας διαλεγομένων, καὶ τὰς κολάσεις τὰς ἀφορήτους καὶ τὰ ἔπαθλα τὰ ὑπερβαίνοντα διάνοιαν ἀνθρωπίνην προτιθέντων, συμβουλευόντων, παρακαλούντων, πάντα κινούντων λόγον, μόλις τινὲς ὑπομένουσι τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτας, μόλις ἀφίστανται τῆς ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡδονῆς, ἂν καὶ ταύτην ἐκκόψῃς τὴν ἄγκυραν τὴν ἱεράν, οὐχ ὁλόκληρον βαπτισθήσεται τὸ σκάφος καὶ πάντες οἰχήσονται γενόμενοι τέλεον ὑποβρύχιοι καὶ πολλὰ ἔσται καθ' ἡμέραν τὰ ναυάγια; Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν οὕτως ἐσπούδακεν ὁ διάβολος, ὡς τοῦτο πεῖσαι τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν, ὅτι οὔτε ἐν τοῖς ἁμαρτήμασίν ἐστιν ὑπεύθυνος κολάσεως, οὔτε ἐν τοῖς

2. Ἱερ. 10,23. 3. Ρωμ. 9,16.
4. Ψαλμ. 126,1.

βαδίσει καὶ νὰ πετύχει τὴν πορεία τῆς ζωῆς του»[2]. Τὸ ζήτημα εἶναι αὐτό. Σεῖς ὅμως, ὅπως καὶ τότε δείξατε προθυμία, καὶ τώρα ἐντείνετε τοὺς ἑαυτούς σας· γιατὶ καὶ αὐτὸ τὸ θέμα δὲν εἶναι κατώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ περισσότερη προσοχή. Καὶ γιατί ἄραγε; Διότι ἡ φαινομενικὴ καὶ ὄχι πραγματικὴ διαφορὰ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Πέτρου, δὲν ἦταν γνωστὴ στοὺς περισσότερους, γι' αὐτὸ ἦταν φυσικὸ νὰ μὴ γίνει μεγάλη ζημιὰ ἀπὸ τὴν ἄγνοιά της. Ὅμως τὸ ρητὸ αὐτὸ κυκλοφορεῖ παντοῦ, στὰ σπίτια, στὶς ἀγορές, στὰ χωριά, στὶς πόλεις, στὴ στεριὰ καὶ στὴ θάλασσα καὶ στὰ νησιά· ὅπου καὶ νὰ πᾶς θὰ ἀκούσεις πολλοὺς νὰ τὰ λένε αὐτά· εἶναι γραμμένο «ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του». Καὶ δὲν ἀναφέρουν μόνο αὐτὸ τὸ ρητό, ἀλλὰ συνάπτουν καὶ ἄλλα παρόμοια πρὸς αὐτό, ὅτι «δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέληση, οὔτε ἀπὸ τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου»[3]· καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἄλλο· «ἐὰν ὁ Κύριος δὲν οἰκοδομήσει ἕνα σπίτι, ἄδικα κοπιάζουν αὐτοὶ ποὺ τὸ χτίζουν»[4]. Καὶ τὸ κάνουν αὐτό, προβάλλοντας τὶς θεῖες Γραφὲς ὡς δικαιολογίες τῆς ὀκνηρίας τους, καὶ ἐπιχειρώντας μὲ τὰ λόγια αὐτὰ νὰ κλονίσουν τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἐλπίδα μας. Γιατὶ τίποτα ἄλλο δὲ θέλουν νὰ ἐπιτύχουν μ' αὐτά, παρὰ μόνο ὅτι δὲν εἴμαστε κύριοι κανενὸς πράγματος. Ὅλα τὰ δικά μας χάνονται· μάταιη ἡ ὑπόσχεση τῆς βασιλείας, μάταιη ἡ ἀπειλὴ τῆς γέεννας, μάταιοι οἱ νόμοι·καὶ οἱ τιμωρίες καὶ τὰ βασανιστήρια καὶ οἱ συμβουλές.

2. Πράγματι, τί θὰ μποροῦσε νὰ συμβουλέψει κανεὶς σ' αὐτὸν ποὺ δὲν εἶναι κύριος κανενὸς πράγματος; Καὶ τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑποσχεθεῖ σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι στερημένος κάθε ἐξουσίας; Οὔτε καὶ ὁ ἐνάρετος εἶναι ἄξιος ἐπαίνου, οὔτε ὁ ἁμαρτωλὸς ὑπεύθυνος βασανισμοῦ καὶ τιμωρίας, ἐὰν δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς οἱ πράξεις μας. Καὶ ἂν τὸ πιστέψουν αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι, τότε κανεὶς δὲν θὰ ἐπιδίδεται στὴν ἀρετή, οὔτε θὰ ἀποφεύγει τὴν κακία. Γιατί, ἐὰν τώρα ποὺ φωνάζω κάθε μέρα γιὰ τὴ γέεννα, μιλάω γιὰ τὴ βασιλεία καὶ τὰ ἀφόρητα βασανιστήρια καὶ προβάλλω τὰ ἔπαθλα ποὺ ξεπερνοῦν τὴν ἀνθρώπινη διάνοια, συμβουλεύω, παρακαλῶ, καὶ μιλάω συνεχῶς, μόλις μερικοὶ ὑπομένουν τοὺς ἱδρῶτες γιὰ τὴν ἀρετή, μόλις ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἡδονὴ τῶν ἁμαρτημάτων, ἂν κόψεις καὶ αὐτὴ τὴν ἱερὴ ἄγκυρα, δὲν θὰ βυθισθεῖ ὁλόκληρο τὸ σκάφος καὶ θὰ φύγουν ὅλοι καὶ θὰ βρεθοῦν τελικὰ στὸ βάθος τῆς θάλασσας, καὶ θὰ εἶναι πολλὰ τὰ ναυάγια κάθε μέρα; Γιατὶ τίποτα ἄλλο δὲν μελέτησε ὁ διάβολος τόσο πολύ, ὅσο νὰ πείσει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ γι' αὐτό, ὅτι δηλαδὴ οὔτε γιὰ τὰ ἁμαρτήματα εἶναι ὁ ἄνθρωπος

κατορθώμασιν ἐπαίνων ἄξιος καὶ στεφάνων, ἵνα καὶ τῶν σπουδαίων ἐκλύσῃ τὰς χεῖρας καὶ σβέσῃ τὴν προθυμίαν, καὶ τῶν ἀναπεπτωκότων ἐπιτείνῃ τὴν ὀλιγωρίαν καὶ αὐξήσῃ τὴν ῥᾳθυμίαν.

Διὸ χρὴ προσέχειν μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις. Κρημνὸς ἑκατέρωθέν ἐστι καὶ βόθρος, ἂν μὴ νηφόντως ἀναγνῶμεν τὸ ῥητόν. Τί γὰρ εἴπωμεν; ὅτι ἐψεύσατο ὁ προφήτης; Ἀλλ' ἐπικίνδυνον· προφήτης γὰρ οὐ ψεύδεται· τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ φθέγγεται ῥήματα. Ἀλλ' οὐκ ἐψεύσατο ὁ προφήτης; οὐκοῦν οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὰ πρακτέα; Ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἡμῖν τὰ πρακτέα, καὶ ὁ προφήτης οὐκ ἐψεύσατο· καὶ ἀμφότερα ταῦτα παραστήσομεν, ἐὰν προσέχητε. Διὰ γὰρ τοῦτο ἑκατέρωθεν ἔδειξα τὸν κρημνόν, ἵνα νήφοντες διανύσωμεν τὴν προκειμένην ἡμῖν ὁδόν. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο μόνον ἐξετάσωμεν, τό, «οὐκ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ», ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἅπασαν, καὶ ὑπὲρ τίνων εἴρηται, καὶ παρὰ τίνος, καὶ πρὸς τίνα, καὶ διὰ τί, καὶ πότε, καὶ πῶς. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ λέγειν, ὅτι ἐν ταῖς Γραφαῖς γέγραπται, οὐδὲ ἁπλῶς παρασπῶντας ῥήματα καὶ σπαράσσοντας τὰ μέλη τοῦ σώματος τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, ἔρημα καὶ γυμνὰ τῆς οἰκείας αὐτῶν συναφείας λαβόντας, ἐπ' ἐξουσίας καὶ ἀδείας ἐπηρεάζειν αὐτοῖς. Οὕτω γὰρ πολλὰ δόγματα διεφθαρμένα εἰς τὸν βίον εἰσενήνεκται τὸν ἡμέτερον, τοῦ διαβόλου πείθοντος τοὺς ῥᾳθυμοτέρους διεστραμμένως ἀπαγγέλλειν τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα, ἢ προστιθέντας ἢ ὑφαιροῦντας ἐπιζοφοῦν τὴν ἀλήθειαν.

Οὐ τοίνυν ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῇ Γραφῇ γέγραπται, ἀλλὰ χρὴ καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἀναγνῶναι πᾶσαν· ἐπεί, εἰ μέλλοιμεν διακόπτειν τὴν πρὸς ἄλληλα συνέχειαν αὐτῶν καὶ συγγένειαν, πολλὰ οὕτω τεχθήσεται πονηρὰ δόγματα. Καὶ γὰρ ἐν τῇ Γραφῇ γέγραπται, ὅτι «οὐκ ἔστι Θεός», καὶ ὅτι «ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τέλος», καὶ ὅτι «οὐκ ἐκζητήσει ὁ Θεός». Τί οὖν; εἰπέ μοι· οὐκ ἔστι Θεός; Οὐδὲ ἐφορᾷ τὰ κατὰ γῆν πράγματα; Καὶ τίς τοῦτο ἀνάσχοιτο εἰπεῖν ἢ ἀκοῦσαι; Καίτοι γε ἐν τῇ Γραφῇ γέγραπται· ἀλλὰ μάθε πῶς γέγραπται. «Εἶπε», φησίν, «ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός». Οὐ τῆς Γραφῆς ἐστιν ἡ γνώμη καὶ ἡ ψῆφος, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἄφρονος διανοίας· οὐ τὰ ἑαυτῆς εἶπεν ἡ Γραφή, ἀλλὰ τὰ ἑτέρου ἀπήγγειλε. Καὶ πάλιν· «ἕως τίνος παρώξυνεν ὁ ἀσεβὴς τὸν Θεόν; Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἐκ-

---

5. Ψαλμ. 13,1. «Εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός».

ὑπεύθυνος τιμωρίας, οὔτε γιὰ τὰ κατορθώματά του εἶναι ἄξιος ἐπαίνων καὶ στεφανιῶν, γιὰ νὰ ἐλευθερώσει καὶ τὰ χέρια καὶ νὰ σβήσει τὴν προθυμία ἐκείνων ποὺ προσπαθοῦν, καὶ νὰ ἐπιτείνει τὴν ὀλιγωρία καὶ νὰ αὐξήσει τὴ ραθυμία ἐκείνων ποὺ εἶναι ἤδη ἀποθαρρυμένοι.

Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσέχετε μὲ ἀκρίβεια σ' αὐτὰ ποὺ λέγονται. Ὑπάρχει γκρεμὸς καὶ χαράδρα βαθειὰ καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές, ἂν δὲν διαβάσουμε τὸ ρητὸ προσεκτικά. Γιατὶ τί θὰ ποῦμε; Ὅτι ὁ προφήτης εἶπε ψέματα; Αὐτὸ εἶναι ἐπικίνδυνο· γιατὶ ὁ προφήτης δὲν ψεύδεται· διότι λέει τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶπε ψέματα ὁ προφήτης; δὲν ἐξαρτῶνται λοιπὸν ἀπὸ μᾶς οἱ πράξεις μας; Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μᾶς ἐξαρτῶνται οἱ πράξεις μας καὶ ὁ προφήτης δὲν εἶπε ψέματα· καὶ τὰ δύο αὐτὰ θὰ τὰ παρουσιάσουμε, ἐὰν προσέχετε. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἔδειξα τὸν γκρεμὸ ποὺ ὑπάρχει καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές, γιὰ νὰ διανύσουμε τὸ δρόμο ποὺ ἔχουμε μπροστά μας προσεκτικά. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ἐξετάσουμε μόνο τὸ «δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος κύριος τῶν πράξεών του», ἀλλὰ καὶ ὅλη τὴ συνέχεια, καὶ γιὰ ποιούς εἰπώθηκε καὶ ἀπὸ ποιόν καὶ γιὰ ποιόν καὶ γιατί, καὶ πότε καὶ μὲ ποιό τρόπο. Γιατὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ λέμε, ὅτι στὶς Γραφὲς εἶναι γραμμένο, οὔτε γενικὰ ἀποσπώντας λόγια καὶ μαδώντας τὰ μέλη τοῦ σώματος τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, καὶ παίρνοντάς τα ἔρημα καὶ ξένα πρὸς τὴ συνάφειά τους, νὰ τὰ παραποιοῦμε ὅπως ἐμεῖς θέλουμε καὶ χωρὶς φόβο. Γιατὶ ἔτσι πολλὲς διδασκαλίες μπῆκαν στὴ ζωή μας παραποιημένες, μὲ τὸ νὰ πείθει ὁ διάβολος τοὺς πιὸ ράθυμους νὰ ἀπαγγέλλουν παραποιημένα τὰ κείμενα τῶν Γραφῶν, ἢ προσθέτοντας ἢ ἀφαιρώντας νὰ ἐπισκοτίζουν τὴν ἀλήθεια.

Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ ποῦμε, ὅτι εἶναι γραμμένο στὴ Γραφή, ἀλλὰ πρέπει νὰ διαβάσουμε καὶ ὅλη τὴ συνέχεια· γιατί, ἂν διακόπτουμε τὴ μεταξύ τους συνέχεια καὶ συνάφεια, θὰ προκύψουν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πολλὲς πονηρὲς διδασκαλίες. Γιατὶ στὴ Γραφὴ εἶναι γραμμένο, ὅτι «δὲν ὑπάρχει Θεός»[5], καὶ ὅτι «γύρισε τὸ πρόσωπό του, γιὰ νὰ μὴ βλέπει καθόλου», καὶ ὅτι «δὲ θὰ ἐκδικηθεῖ ὁ Θεός». Τί λοιπόν, πές μου· δὲν ὑπάρχει Θεός; οὔτε ἐποπτεύει τὰ πράγματα τῆς γῆς; Καὶ ποιός θὰ ἀνεχόταν νὰ τὸ ἀκούσει ἢ νὰ τὸ πεῖ αὐτό; Βέβαια στὴ Γραφὴ εἶναι γραμμένο, ἀλλὰ μάθε πῶς εἶναι γραμμένο. «Εἶπε», λέει, «ὁ ἄφρων μέσα στὴν καρδιά του· δὲν ὑπάρχει Θεός». Δὲν εἶναι ἡ γνώμη καὶ ἡ ἀπόφαση τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ τῆς διάνοιας τοῦ ἄφρονα· δὲν λέει τὰ δικά της ἡ Γραφή, ἀλλὰ μετέφερε τὰ λόγια τοῦ ἄλλου. Καὶ πάλι· «μέχρι πότε θὰ ἐξοργίζει ὁ ἀσεβὴς τὸν Θεό; Γιατὶ εἶπε μέσα του· δὲν θὰ ἐκδι-

ζητήσει. Ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τέλος». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἀσεβοῦς ἀνθρώπου καὶ διεφθαρμένου κρίσιν καὶ ψῆφον ἐκτίθεται. Οὕτω καὶ ἰατροῖς ἔθος ἐστί, τοῖς ὑγιαίνουσι διαλεγομένοις τὰ τῶν παραπαιόντων καὶ ἐξεστηκότων ἁμαρτήματα λέγειν, ἵνα τούτους ἀσφαλεστέρους ἐργάσωνται. Ἐπεὶ οὖν ὑγεία μὲν ψυχῆς εὐσέβεια, νόσος δὲ ἐσχάτη καὶ ἀρρωστία τὸ τὸν Θεὸν μὴ εἰδέναι, λέγει τὰ ῥήματα τῶν ἀσεβούντων, οὐχ ἵνα ἀκούωμεν ἁπλῶς, ἀλλ' ἵνα φυλαξώμεθα. Λέγει τί εἶπεν ὁ ἄφρων, ἵνα σὺ γένῃ φρόνιμος, καὶ μὴ δέξῃ τὸ ῥῆμα· λέγει τί εἶπεν ὁ ἀσεβής, ἵνα σὺ φύγῃς τὴν ἀσέβειαν. Οὐ μόνον δὲ τῆς ἀκολουθίας ἐκκόπτειν οὐ χρή, ἀλλὰ καὶ ὑγιῆ προφέρειν αὐτὰ καὶ μηδὲν προστιθέναι.

Πολλοὶ γοῦν καὶ ἑτέραν τινα ἀπὸ τῶν Γραφῶν περιφέρουσι, διεστραμμένως ἀναγγέλλοντες. Γέγραπται γάρ, φησίν, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον'· οὐδαμοῦ δὲ τοῦτο οὕτως ἐστὶ γεγραμμένον· ἀλλὰ πῶς εἴρηται, σκόπησον· «λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστιν, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν· κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι». Οὐκ ἔστιν οὖν ταὐτόν, φησί, τό, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον;' Μάλιστα μέν, εἰ καὶ ταὐτὸν ἦν τό, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον', οὐκ ἐχρῆν ἀφέντας αὐτοὺς τὴν ὑγιῆ τῆς Γραφῆς ἀπαγγελίαν, διαστρέφειν καὶ οἰκείοις ῥήμασι προφέρειν τὰ τῆς Γραφῆς νοήματα· νυνὶ δὲ καὶ πολὺ τὸ μέσον εὑρήσομεν. Ἂν μὲν γὰρ ἁπλῶς εἴπῃς, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον', πᾶσιν ἔδωκας ἐξουσίαν τοῖς παρθενεύειν προῃρημένοις, ἡνίκα ἂν ὑπὸ ἐπιθυμίας ὀχληθεῖεν, τὰς πρὸς τὸν Θεὸν διαλῦσαι συνθήκας καὶ πρὸς τὸν γάμον αὐτομολῆσαι καὶ τῆς προτέρας ὑποσχέσεως ἐπιλαθέσθαι.

γ'. Εἰ δὲ μάθοις, τίσιν ὁ Παῦλος διαλέγεται, ὅτι οὐχ ἅπασιν ἁπλῶς, ἀλλὰ τοῖς οὐδέπω γεγενημένοις ἐν ὑποσχέσεσι, δυνήσῃ ταύτην τὴν ἐπιβλαβῆ καὶ ὀλέθριον ἀνελεῖν ἐξουσίαν. «Λέγω» γάρ φησι, «τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις», οὐ ταῖς ὑποσχομέναις χηρείαν, ἀλλὰ ταῖς μήτε τοῦτο, μήτε ἐκεῖνο μηδέπω ψηφισαμέναις, ἀλλ' ἐν μεταιχμίῳ τινὶ τῆς γνώμης ἑκατέρας οὔσαις. Οἷον· ἀπέβαλέ τις ἄνδρα, φησίν· οὔπω κέκρικε παρ' ἑαυτῇ, οὔτε ἐκύρωσεν, εἴτε χηρείαν ἑλέσθαι δέοι, εἴτε δεύτερον ἐπεισα-

---

6. Α' Κορ. 7,10. 7. Α' Κορ. 7,8–10.

κηθεῖ. Γύρισε τὸ πρόσωπό του γιὰ νὰ μὴ βλέπει καθόλου». Καὶ ἐδῶ πάλι ἐκθέτει τὴ γνώμη καὶ κρίση κάποιου ἀσεβοῦς καὶ διεφθαρμένου ἀνθρώπου. Ἔτσι συνηθίζουν νὰ κάνουν καὶ οἱ γιατροί, οἱ ὁποῖοι, συζητώντας μὲ ὑγιεῖς, ἀναφέρουν τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων ποὺ παραπαίουν καὶ εἶναι ἐκτὸς ἑαυτῶν, γιὰ νὰ τοὺς κάνουν πιὸ προσεκτικούς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ὑγεία τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ εὐσέβεια, ἐνῶ χειρότερη νόσος καὶ ἀρρώστια εἶναι ἡ ἄγνοια τοῦ Θεοῦ, λέει τὰ λόγια τῶν ἀσεβῶν, ὄχι γιὰ νὰ τὰ ἀκοῦμε ἁπλῶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ προφυλαχθοῦμε. Λέει τί εἶπε ὁ ἄφρονας, γιὰ νὰ γίνεις ἐσὺ φρόνιμος καὶ νὰ μὴ δεχθεῖς αὐτὸ ποὺ λέει· λέει τί εἶπε ὁ ἀσεβής, γιὰ νὰ ἀποφύγεις ἐσὺ τὴν ἀσέβεια. Καὶ ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀποκόπτουμε ἀπὸ τὴ συνάφειά τους, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ προφέρουμε σωστά, καὶ νὰ μὴ προσθέτουμε τίποτα.

Πολλοὶ λοιπὸν περιφέρουν καὶ ἄλλα χωρία τῶν Γραφῶν, ἀπαγγέλλοντάς τα παραποιημένα. Γιατὶ εἶναι γραμμένο, λένε· «ἐὰν καίεσαι ἀπὸ ἐπιθυμία, νὰ παντρεύεσαι»[6], ὅμως πουθενὰ δὲν εἶναι ἔτσι γραμμένο· ἀλλὰ πρόσεξε πῶς εἶναι γραμμένο· «στοὺς ἄγαμους καὶ στὶς χῆρες λέω, ὅτι εἶναι καλὸ γι' αὐτὲς ἐὰν μείνουν ὅπως εἶμαι κι ἐγώ· ἐὰν ὅμως δὲν μποροῦν νὰ μείνουν ἐγκρατεῖς, ἂς παντρεύονται· γιατὶ εἶναι καλύτερα νὰ παντρεύεται κανείς, παρὰ νὰ καίεται ἀπὸ ἐπιθυμία»[7]. Δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἴδιο, λέει, τὸ ἐὰν καίεσαι, νὰ παντρεύεσαι; Καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν τὸ ἴδιο, τὸ «ἐὰν καίεσαι, νὰ παντρεύεσαι», δὲν ἔπρεπε, ἀφήνοντας τὴ σωστὴ ἀπαγγελία τῆς Γραφῆς, νὰ τὴ διαστρέφουμε καὶ νὰ προφέρουμε μὲ δικά μας λόγια τὰ νοήματα τῆς Γραφῆς· τώρα ὅμως θὰ βροῦμε καὶ μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσά τους. Γιατί, ἂν πεῖς γενικά, «ἐὰν καίεσαι, νὰ παντρευτεῖς», δίνεις τὸ δικαίωμα σὲ ὅλους ὅσους ἔχουν προτιμήσει τὴν παρθενία, κάθε φορὰ ποὺ τυχὸν θὰ ἐνοχληθοῦν ἀπὸ τὴ σαρκικὴ ἐπιθυμία, νὰ διαλύουν τὴ συμφωνία μὲ τὸν Θεὸ καὶ νὰ αὐτομολοῦν πρὸ τὸν γάμο, καὶ νὰ λησμονοῦν τὴν προηγούμενη ὑπόσχεσή τους.

3. Ἐὰν ὅμως μάθεις σὲ ποιούς μιλάει ὁ Παῦλος, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀπευθύνεται γενικὰ σὲ ὅλους, ἀλλὰ σ' ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν ποτὲ δώσει ὑπόσχεση, τότε θὰ μπορέσεις νὰ καταργήσεις αὐτὴ τὴν ἐπιβλαβῆ καὶ ὀλέθρια ἐξουσία. Γιατὶ λέει, «ἐννοῶ τοὺς ἄγαμους καὶ τὶς χῆρες», ὄχι αὐτὲς ποὺ ὑποσχέθηκαν νὰ μείνουν χῆρες, ἀλλὰ ἐκεῖνες ποὺ ποτὲ δὲν ἀποφάσισαν οὔτε τὸ ἕνα οὔτε τὸ ἄλλο, ἀλλὰ βρίσκονται σὲ κάποιο μετέχμιο τῆς κάθε γνώμης. Γιὰ παράδειγμα· ἔχασε κάποια τὸν ἄνδρα της, λέει· δὲν σκέφτηκε ἀκόμα μέσα της, οὔτε ἀποφάσισε,

γαγεῖν νυμφίον· ταύτῃ παραινῶ, φησίν, ὅτι καλὸν τὸ οὕτως εἶναι· εἰ δὲ μὴ δύναιτο φέρειν τὸ φορτίον, γαμείτω· τὰς μέντοι ἐπιβαλλομένας ἤδη καὶ ἀπογραψαμένας εἰς τὴν τῆς χηρείας ὑπομονήν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν θεμένας συνθήκας, οὔ φησι λοιπὸν εἶναι κυρίας τοῦ πρὸς δεύτερον γάμον ἐπανελθεῖν. Διὰ τοῦτο Τιμοθέῳ γράφων περὶ αὐτῶν, οὕτω πως φησί· «νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. Ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν». Ὁρᾷς πῶς αὐτὰς ἐνταῦθα κολάζει καὶ τιμωρεῖται καί φησιν ὑπευθύνους εἶναι δίκῃ καὶ κρίματι, ὅτι τὰς πρὸς τὸν Θεὸν συνθήκας ἠθέτησαν καὶ τὴν ὑπόσχεσιν διεψεύσαντο; Ὥστε ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ῥητὸν οὐ πρὸς τὰς ὑποσχομένας εἴρηται. Διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς αὐτὸ χρὴ προφέρειν, ἀλλ' εἰδέναι καὶ τὰ πρόσωπα, πρὸς ἃ διαλέγονται αἱ Γραφαί.

Πάλιν ἑτέραν περιφέρουσι ῥῆσιν, οὐχὶ διαστρέφοντες αὐτῆς τὴν συνθήκην, ἀλλ' ἕτερον οὐκ ἐγγεγραμμένον προστιθέντες. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου κακουργία, ἢ πλεονασμῷ ἢ ὑφαιρέσει ἢ διαστροφῇ ἢ μεταβολῇ τῶν κειμένων τὰ ὀλέθρια εἰσάγειν δόγματα. Τί δὲ τοῦτό ἐστι τὸ ῥῆμα; Ἐμόν ἐστι, φησί, τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον· καὶ ᾧ ἐὰν θέλω, δώσω αὐτά. Τούτου τὸ μὲν εἴρηται, τὸ δὲ οὐκ εἴρηται, ἀλλ' ἔξωθέν ποθεν προσέρριπται. Τὸ μὲν γάρ, «ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον», εἶπεν ὁ προφήτης, τὸ δέ, 'ᾧ ἐὰν θέλω, δίδωμι αὐτά', οὐκέτι πρόσκειται, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν πολλῶν ἀμαθίας περιφέρεται. Τίς δὲ καὶ ἐκ τούτου γίνεται βλάβη; Πολλοὶ μιαροὶ καὶ γόητες καὶ ἀκόλαστοι καὶ οὐδὲ τὸν ἥλιον τοῦτον ὁρᾶν ἄξιοι, οὔτε ζῆν, οὔτε ἀναπνεῖν, πολλῆς ἀπολαύουσιν εὐπορίας, ἀνατρέποντες πάντα, οἰκίας χηρῶν ἁρπάζοντες, ὀρφανοὺς λυμαινόμενοι, τῶν καταδεεστέρων ἐπαιρόμενοι. Βουλόμενος τοίνυν ὁ διάβολος πεῖσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πᾶς πλοῦτος ἄνωθέν ἐστι καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, ἵν' ἐκ τούτου πολλὴν βλασφημίαν προστρίψηται τῷ Δεσπότῃ, ῥῆσιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς λαβὼν τὴν λέγουσαν, «ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον», ἑτέραν τὴν οὐκ οὖσαν ἐν τῇ Γραφῇ προστέθεικε λέγων· 'Καὶ ᾧ ἐὰν θέλω, δώσω αὐτά'. Ὁ δὲ προφήτης Ἀγγαῖος οὐχ οὕτω φησίν, ἀλλ' ἡνίκα ἐπανῆλθον ἐκ τῆς βαρ-

---

8. Α' Τιμ. 5,11. 9. Ἀγγ. 2,8.

ἐὰν πρέπει νὰ προτιμήσει τὴ χηρεία, ἢ νὰ πάρει δεύτερο γαμπρό· αὐτὴν συμβουλεύω, λέει, ὅτι εἶναι καλὸ νὰ μείνει ἔτσι· ἐὰν ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὸ βάρος, νὰ παντρευτεῖ· ὥστε ἐκεῖνες ποὺ ἔχασαν τὸν ἄνδρα τους καὶ καταγράφηκαν στὴν τάξη τῶν χηρῶν καὶ ἔδωσαν ὑπόσχεση ἀφιερώσεως στὸ Θεό, λέει ὅτι δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ συνάψουν δεύτερο γάμο. Γι' αὐτὸ γράφοντας στὸν Τιμόθεο γι' αὐτές, λέει τὰ ἑξῆς· «νὰ ἀρνεῖσαι νὰ καταγράφεις νεώτερες χῆρες. Γιατί, ὅταν οἱ ἐπιθυμίες τους νικήσουν τὸν πόθο νὰ ὑπηρετήσουν τὸν Χριστό, θέλουν νὰ παντρευτοῦν, καὶ παίρνουν κρίμα, διότι ἀθέτησαν τὴν πρώτη τους ὑπόσχεση»[8]. Βλέπεις ὅτι αὐτὲς ἐδῶ τὶς κολάζει καὶ τὶς τιμωρεῖ καὶ λέει ὅτι εἶναι ἔνοχες γιὰ δίκη καὶ κατάκριση, ἐπειδὴ ἀθέτησαν τὴ συμφωνία τους μὲ τὸν Θεὸ καὶ διέψευσαν τὴν ὑπόσχεσή τους; Ὥστε ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ρητὸ δὲν εἰπώθηκε γιὰ ἐκεῖνες ποὺ ἔδωσαν ὑπόσχεση. Γι' αὐτὸ πρέπει ὄχι μόνο νὰ μὴ τὸ λέμε τὸ χωρίο αὐτὸ ἔτσι γενικά, ἀλλὰ νὰ γνωρίζουμε καὶ τὰ πρόσωπα πρὸς τὰ ὁποῖα μιλοῦν οἱ Γραφές.

Περιφέρουν ἐπίσης καὶ ἄλλο ρητό, χωρὶς νὰ διαστρέφουν τὸ νόημά του, ἀλλὰ προσθέτοντας καὶ ἄλλο ποὺ δὲν εἶναι γραμμένο. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ πανουργία τοῦ διαβόλου νὰ εἰσάγει τὰ ὀλέθρια διδάγματά του ἢ μὲ πρόσθεση ἢ μὲ ἀφαίρεση ἢ μὲ διαστροφὴ ἢ μὲ παραποίηση τῶν κειμένων. Ποιό ὅμως εἶναι αὐτὸ τὸ ρητό; «Δικό μου», λέει, «εἶναι τὸ ἀσήμι καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι»· καὶ τὰ δίνω σὲ ὅποιον θέλω. Ἀπὸ αὐτὸ ἕνα μέρος ἔχει λεχθεῖ, ἐνῶ τὸ ἄλλο δὲν ἔχει λεχθεῖ, ἀλλὰ μπῆκε ἀπὸ κάπου ἀπ' ἔξω. Γιατὶ τὸ «δικό μου εἶναι τὸ ἀσήμι καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι», τὸ εἶπε ὁ προφήτης[9], ἀλλὰ τὸ 'τὰ δίνω σὲ ὅποιον θέλω', δὲν ὑπάρχει, παρὰ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὴν ἀμάθεια τῶν πολλῶν. Ποιά ὅμως βλάβη γίνεται καὶ ἀπὸ αὐτό; Πολλοὶ ἀκάθαρτοι καὶ ἀγύρτες καὶ ἀκόλαστοι, ποὺ δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ βλέπουν τὸν ἥλιο, οὔτε νὰ ζοῦν, οὔτε ν' ἀναπνέουν, ἀπολαμβάνουν μεγάλη εὐημερία, ἀνατρέποντας τὰ πάντα, ἁρπάζοντας σπίτια χηρῶν, ἀφανίζοντας ὀρφανά, καὶ ἐπαιρόμενοι ἀπέναντι στοὺς φτωχούς. Θέλοντας λοιπὸν ὁ διάβολος νὰ πείσει τοὺς ἀνθρώπους ὅτι κάθε πλοῦτος προέρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἀπὸ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ προσάψει ἀπὸ αὐτὸ μεγάλη βλασφημία στὸν Δεσπότη, παίρνοντας χωρίο τῆς Γραφῆς ποὺ λέει, «δικό μου εἶναι τὸ ἀσήμι, καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι», πρόσθεσε καὶ ἄλλο ποὺ δὲν ὑπάρχει στὴ Γραφὴ καὶ λέει· 'καὶ τὰ δίνω σὲ ὅποιον θέλω'. Ἐνῶ ὁ προφήτης Ἀγγαῖος δὲν λέει αὐτό, ἀλλὰ ὅταν ἐπέστρεψαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὴ

βάρου γῆς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ τὸν ναὸν ἔμελλον ἀνιστᾷν καὶ εἰς τὴν προτέραν ἄγειν εὐπρέπειαν, ἐπειδὴ διηπόρουν, πολεμίων περιεστώτων, πενίας οὔσης πολλῆς, οὐδεμιᾶς οὐδαμόθεν εὐπορίας φαινομένης, βουλόμενος εἰς χρηστὰς ἀγαγεῖν αὐτοὺς ἐλπίδας καὶ πεῖσαι θαρρεῖν περὶ τοῦ τέλους, φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ **Θεοῦ**· *«ἐμόν ἐστι τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον, καὶ ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην».*

Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ προκείμενον; Ὅτι οὐ δεῖ ἁπλῶς τὰς τῶν Γραφῶν ῥήσεις παραφέρειν, οὐδὲ ἐκκόπτοντας τῆς ἀκολουθίας, οὐδὲ τῆς συγγενείας ἀποσπῶντας, οὐδὲ ἔρημα καὶ γυμνὰ τὰ ῥήματα τῆς τῶν ἑπομένων ἢ προλαβόντων βοηθείας λαμβάνοντας συκοφαντεῖν ἁπλῶς καὶ ἐπηρεάζειν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, ἐν δικαστηρίῳ μὲν περὶ βιωτικῶν δικαζομένους πραγμάτων, ἅπαντα εἰς μέσον προτιθέναι τὰ δικαιώματα, καὶ τόπους καὶ καιροὺς καὶ αἰτίας καὶ πρόσωπα καὶ μυρία παράγειν ἕτερα, περὶ δὲ ζωῆς αἰωνίου προκειμένων ἡμῖν ἀγώνων, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν παραφέρειν; Καὶ νόμον γὰρ οὐδεὶς ἀναγνώσεται βασιλικὸν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἂν μὴ τὸν χρόνον εἴπῃ καὶ τὸν θέντα ἐπιδείξῃ καὶ ὑγιῆ καὶ ὁλόκληρον αὐτὸν παράσχηται, κολάζεται καὶ δίκην δίδωσι τὴν ἐσχάτην, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνθρώπων νόμον, ἀλλὰ τὸν ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐνεχθέντα ἀναγινώσκοντες, τοσαύτῃ ῥᾳθυμίᾳ χρησόμεθα, ὡς μέλη καὶ μέρη παρασπᾷν; Καὶ ποῦ ταῦτα ἀπολογίας ἄξια καὶ συγγνώμης; Τάχα πέρα τοῦ μέτρου ἐξέτεινα τὸν λόγον, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἵνα τῆς πονηρᾶς ὑμᾶς ἀπαγάγω συνηθείας. Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν, ἕως ἂν τὸ τέλος εὕρωμεν· διὰ γὰρ τοῦτο ἐγενόμεθα, οὐχ ἵνα φάγωμεν καὶ πίωμεν καὶ περιβαλώμεθα, ἀλλ' ἵνα φύγωμεν κακίαν, ἑλώμεθα δὲ ἀρετήν, τῆς θείας ἐπιλαβόμενοι φιλοσοφίας. Ὅτι γὰρ οὐχ ἵνα φάγωμεν καὶ πίωμεν ἐγενόμεθα, ἀλλ' ἐφ' ἑτέροις πολλῷ μείζονι καὶ βελτίονι, ἄκουσον τοῦ **Θεοῦ** *καὶ τὴν αἰτίαν λέγοντος, ἐφ' ᾗ τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε. Διαπλάττων γὰρ αὐτόν, οὕτω πώς φησι· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».*

δ'. Ὅμοιοι δὲ **Θεοῦ** *γινόμεθα οὐκ ἐσθίοντες καὶ πίνοντες καὶ περιβαλλόμενοι,* **Θεὸς** *γὰρ οὔτε ἐσθίει, οὔτε πίνει, οὔτε περιβάλλεται, ἀλλὰ*

10. Μετὰ τὴ βαβυλώνεια αἰχμαλωσία.
11. Ἀγγ. 2,10. 12. Γεν. 1,26.

βαρβαρικὴ χώρα[10] καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀνεγείρουν τὸν ναὸ καὶ νὰ τὸν ἐπαναφέρουν στὴν προηγούμενη μεγαλοπρέπεια, ἐπειδὴ εἶχαν δισταγμούς, λόγω τοῦ ὅτι τοὺς περιτριγύριζαν ἐχθροὶ καὶ ὑπῆρχε πολλὴ φτώχεια καὶ καμμιὰ ἐλπίδα δὲν φαινόταν ἀπὸ πουθενά, γιὰ νὰ τοὺς πείσουν νὰ ἐνθαρρυνθοῦν γιὰ τὸ τελείωμα τοῦ ναοῦ, λέει ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ· «δικό μου εἶναι τὸ ἀσήμι, καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἡ τελευταία θὰ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη»[11].

Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὸ θέμα μας; Ὅτι δὲν πρέπει τὰ χωρία τῆς Γραφῆς νὰ τὰ λέμε ἔτσι ἀόριστα, οὔτε νὰ τὰ ἀποκόπτουμε ἀπὸ τὴ συνάφειά τους, οὔτε νὰ τὰ ἀποσποῦμε ἀπὸ τὴν ἑνότητά τους, οὔτε νὰ τὰ παίρνουμε ἀπομονώνοντάς τα καὶ ἀπογυμνώνοντάς τα ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν ἑπομένων καὶ τῶν προηγουμένων, καὶ νὰ συκοφαντοῦμε ἀόριστα καὶ νὰ ἐπιδροῦμε δυσμενῶς. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄτοπο, ὅταν δικαζόμαστε στὸ δικαστήριο γιὰ βιωτικὰ πράγματα, νὰ διεκδικοῦμε ὅλα τὰ δικαιώματά μας, καὶ τόπους καὶ καιροὺς καὶ αἰτίες καὶ πρόσωπα, καὶ νὰ προσκομίζουμε μύρια ἄλλα στοιχεῖα, ἐνῶ ὅταν ἔχουμε ἀγῶνες γιὰ τὴν αἰώνια ζωή, νὰ ἀναφέρουμε ἔτσι γενικὰ καὶ τυχαῖα τὰ χωρία τῶν Γραφῶν; Καὶ ἕνα νόμο βασιλικὸ δὲν τὸν ἀναφέρει κανεὶς γενικὰ καὶ ἀόριστα, καὶ ἂν δὲν πεῖ καὶ τὸν χρόνο καὶ δὲ δείξει καὶ αὐτὸν ποὺ τὸν ἐξέδωσε καὶ δὲν τὸν παρουσιάσει σωστὸν καὶ ὁλόκληρον, δικάζεται καὶ τιμωρεῖται μὲ τὴν ἔσχατη ποινή, ἐνῶ ἐμεῖς ἀναφέροντας, ὄχι νόμο ἀνθρώπινον, ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ ἦρθε ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό, τὸν χρησιμοποιοῦμε μὲ τόσο μεγάλη ἐπιπολαιότητα, ὥστε νὰ ἀποσποῦμε τμήματα ἢ μέρη του; Καὶ ποῦ αὐτὰ εἶναι ἄξια δικαιολογίας καὶ συγγνώμης; Ἴσως τράβηξα τὸν λόγο πέρα ἀπὸ τὸ κανονικὸ μέτρο, δὲν τὸ ἔκανα ὅμως τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴν κακὴ συνήθεια. Ἂς κάνουμε κουράγιο λοιπὸν μέχρι νὰ φθάσουμε στὸ τέλος· γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἤρθαμε ἐδῶ, ὄχι γιὰ νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε καὶ νὰ ντυθοῦμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὴν κακία, νὰ προτιμήσουμε τὴν ἀρετή, νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴ θεία φιλοσοφία. Καὶ ὅτι δὲν ἤρθαμε γιὰ νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε, ἀλλὰ γιὰ ἄλλα πολὺ μεγαλύτερα καὶ ἀνώτερα, ἄκουσε τὸν Θεὸ ποὺ λέει καὶ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἔκανε τὸν ἄνθρωπο. Γιατὶ πλάθοντάς τον λέγει τὰ ἑξῆς· «ἂς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα μας καὶ καθ' ὁμοίωσή μας»[12].

4. Γινόμαστε λοιπὸν ὅμοιοι μὲ τὸν Θεό, ὄχι ὅταν τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ ντυνόμαστε, γιατὶ ὁ Θεὸς οὔτε τρώει, οὔτε πίνει, οὔτε ντύνεται,

δικαιοσύνην ἀσκοῦντες, φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενοι, χρηστοὶ καὶ ἐπιεικεῖς ὄντες, τοὺς πλησίον ἐλεοῦντες, πᾶσαν ἀρετὴν διώκοντες· ἐπεὶ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν κοινὸν πρὸς τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ἡμῖν ἐστι καὶ οὐδὲν ἐκείνων κατὰ τοῦτο ἀμείνους ἐσμέν. Ἀλλὰ πόθεν ἡμῶν ἡ ὑπεροχή; Ἐκ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενέσθαι καὶ ὁμοίωσιν. Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς κινοῦντες λόγους, ἀλλ' ἀγαγόντες τὴν προφητικὴν ταύτην ῥῆσιν εἰς μέσον, μετὰ ἀκριβείας αὐτὴν διερευνησώμεθα, καὶ μάθωμεν τίς ὁ εἰρηκώς, καὶ ὑπὲρ τίνων, καὶ πότε, καὶ πρὸς τίνα, καὶ πῶς τῶν πραγμάτων διακειμένων, καὶ πάντα ἁπλῶς ἐξετάζοντες τὰ πρὸς τὴν εὕρεσιν συντελοῦντα. Ὁ μὲν οὖν εἰρηκὼς Ἱερεμίας ἐστὶν ὁ προφήτης, οὐ μὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἑτέρων τὴν ἱκετηρίαν ποιούμενος, ὑπὲρ Ἰουδαίων τῶν ἀγνωμόνων, τῶν ἀναισθήτων, τῶν ἀδιορθώτως ἐχόντων, τῶν ὀφειλόντων κολασθῆναι καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπομεῖναι τιμωρίαν, περὶ ὧν φησιν αὐτῷ ὁ Θεός· «μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου»· καί τινες μέν φασι τοῦτο περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ λέγεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐπιστρατεύειν αὐτοῖς ὁ βάρβαρος καὶ τὴν πόλιν ἀφανίζειν καὶ λαβὼν αἰχμαλώτους ἀπιέναι, βουλόμενος πεῖσαι πάντας, ὅτι οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἰσχὺν καὶ δύναμιν τῆς πόλεως περιγίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὰ τούτων ἁμαρτήματα, τοῦ Θεοῦ στρατηγοῦντος τὸν πόλεμον καὶ χειραγωγοῦντος αὐτὸν ἐπὶ τὴν οἰκείαν πόλιν, φησίν· «οἶδα, Κύριε, ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύσεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἡ ὁδὸς αὕτη, φησίν, ἣν ὁ βάρβαρος βαδίζει νῦν ἐπιστρατεύων ἡμῖν, οὐχὶ παρ' ἑαυτοῦ ἐστιν, οὐδὲ ἐκεῖνος κατώρθωσε τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ τὴν νίκην, ἀλλ', εἰ μὴ σὺ παρέδωκας ἡμᾶς ταῖς ἐκείνου χερσίν, οὐκ ἂν ἐκράτησεν, οὐδὲ περιεγένετο. Διὰ τοῦτο, φησί, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, ἐπειδὴ τοῦτο ἔδοξε, μετὰ μέτρου γενέσθαι τὴν τιμωρίαν. «Παίδευσον ἡμᾶς, πλὴν ἐν κρίματι, καὶ μὴ ἐν θυμῷ».

Ἀλλ' ἐπειδή τινες πρὸς τοῦτο ἀντιλέγουσι καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ βαρβάρου φασὶν εἰρῆσθαι, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων, ἀνάγκη καὶ πρὸς τούτους ἀπομαχήσασθαι. Τί οὖν ἐστι πρὸς τούτους εἰπεῖν; ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπων ἡμαρτηκότων ἠξίου, ὑπὲρ ὧν ἐκωλύθη πολλάκις ἀξιοῦν· διὰ τοῦτο τὴν πόλιν παρασκευάζει θρηνῆσαι πρῶτον· ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς ἔλεγε, μὴ ἀξίου ὑπὲρ αὐτῶν, τὴν δεομένην αὐτὴν

13. Ἱερ. 7,16. 14. Ἱερ. 10,24.

ἀλλὰ ἐφαρμόζοντας δικαιοσύνη, δείχνοντας φιλανθρωπία, ὄντας ἀγαθοὶ καὶ ἐπιεικεῖς, ἐλεώντας τοὺς πλησίον, ἐπιδιώκοντας κάθε ἀρετή· ἐπειδὴ τὸ νὰ τρῶμε καὶ νὰ πίνουμε εἶναι κοινὸ σὲ μᾶς μὲ τὴ φύση τῶν ἄλογων ζώων καὶ σὲ τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἴμαστε καλύτεροι ἀπὸ ἐκεῖνα. Τότε ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται ἡ ὑπεροχή μας; Ἀπὸ τὸ ὅτι δημιουργηθήκαμε «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωση». Ἂς μὴ ἀποκάμνουμε λοιπὸν ὅταν κάνουμε λόγο γιὰ τὴν ἀρετή, ἀλλά, ἀφοῦ φέραμε ἐδῶ στὴ μέση τὸ προφητικὸ αὐτὸ ρητό, ἄς τὸ διερευνήσουμε μὲ ἀκρίβεια καὶ ἄς μάθουμε ποιός τὸ εἶπε, καὶ γιὰ ποιούς, καὶ πότε, καὶ σὲ ποιόν, καὶ πῶς ἦταν τὰ πράγματα τότε, καὶ ἐξετάζοντες γενικὰ ὅλα ὅσα βοηθοῦν στὴν ἀνεύρευση τοῦ νοήματός του. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ τὸ εἶπε εἶναι ὁ προφήτης Ἱερεμίας, κάνοντας ὅμως ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ ἄλλους τὴν ἱκεσία, γιὰ τοὺς ἀγνώμονες Ἰουδαίους, τοὺς ἀναίσθητους, τοὺς ἀδιόρθωτους, ἐκείνους ποὺ ἔπρεπε νὰ δικαστοῦν καὶ νὰ ὑποστοῦν τὴν ἔσχατη τιμωρία, γιὰ τοὺ ὁποίους λέει ὁ Θεός· «μὴ προσεύχεσαι γιὰ τὸν λαὸ αὐτόν, γιατὶ δὲν θὰ σὲ ἀκούσω»[13]. Καὶ μερικοὶ βέβαια λένε, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ τὸν Ναβουχοδονόσορα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσει ἐναντίον τους ὁ βάρβαρος καὶ νὰ ἐξαφανίσει τὴν πόλη, καὶ ἀφοῦ πάρει αἰχμαλώτους νὰ ἀναχωρήσει, θέλοντας νὰ τοὺς πείσει ὅλους, ὅτι δὲν θὰ κυριέψει τὴν πόλη μὲ τὴ δική του ἰσχὺ καὶ δύναμη, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῶν δικῶν τους ἁμαρτιῶν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς διευθύνει τὸν πόλεμο καὶ τοὺς χειραγωγεῖ ἐναντίον τῆς πόλεώς τους, λέει· «γνωρίζω, Κύριε, δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος κύριος τῆς ζωῆς του, οὔτε ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ βαδίσει καὶ νὰ κατορθώσει τὴν πορεία τῆς ζωῆς του». Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ὁ δρόμος αὐτός, λέει, τὸν ὁποῖο βαδίζει ὁ βάρβαρος τώρα ἐκστρατεύοντας ἐναντίον μας, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, οὔτε αὐτὸς πέτυχε τὸν πόλεμο αὐτὸ καὶ τὴ νίκη, ἀλλὰ ἐὰν σὺ δὲν μᾶς παρέδιδες στὰ χέρια ἐκείνου, δὲν θὰ ἐπικρατοῦσε οὔτε θὰ μᾶς νικοῦσε. Γι' αὐτό, λέει, δέομαι καὶ παρακαλῶ, ἀφοῦ ἔτσι ἀποφάσισες, νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ τιμωρία μὲ μέτρο. «Παιδαγώγησέ μας, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη καὶ ὄχι μὲ θυμό»[14].

Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ διαφωνοῦν σ' αὐτὸ καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν εἰπώθηκε γιὰ τὸν βάρβαρο, ἀλλὰ γιὰ τὴν κοινὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσουμε καὶ σ' αὐτούς. Τί μποροῦμε λοιπὸν νὰ ποῦμε σ' αὐτούς; ὅτι παρακαλοῦσε γιὰ ἀνθρώπους ποὺ ἁμάρτησαν, γιὰ τοὺς ὁποίους εἶχε ἐμποδισθεῖ πολλὲς φορὲς νὰ παρακαλέσει· γι' αὐτὸ προετοιμάζει πρῶτα τὴν πόλη νὰ θρηνήσει· διότι, ἐπειδὴ τοῦ ἔλεγε

τῆς φιλανθρωπίας καθίησι πρώτην, ἵνα ἐκεῖθεν ἀφορμήν τινα καὶ πρόφασιν εὔλογον λάβῃ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἱκετηρίας καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποτείνει τὸν λόγον καί φησιν· «οὐαὶ τῷ συντρίμματί σου· ἀλγηρὰ ἡ πληγή σου». Εἶτα ἐκείνη φησίν· «ὄντως τοῦτό μου τὸ τραῦμά ἐστιν, ἡ σκηνή μου ὤλετο, αἱ δέρρεις μου διεσπάσθησαν, οἱ υἱοί μου καὶ τὰ πρόβατά μου ἐξῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ εἰσιν. Οἱ ποιμένες μου ἠφρονεύσαντο καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. Φωνὴ ἀκοῆς ἔρχεται καὶ σεισμοῦ μεγάλου ἀπὸ βορρᾶ, τοῦ τάξαι τὰς πόλεις Ἰούδα εἰς ἀφανισμὸν καὶ κοίτην στρουθῶν». Εἶτα, ἐπειδὴ ἐτραγῴδησε τὴν οἰκείαν συμφορὰν ἐκείνη, φησί, «Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ». Τί οὖν; ἐπειδὴ θρηνεῖ, φησί, δόγμα ὀλέθριον εἰσήγαγεν εἰς τὴν οἰκουμένην, τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν ἀφαιρούμενος, καὶ λέγων οὐκ ἐφ' ἡμιν εἶναι τὰ πρακτέα; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ θρηνῶν ἀσφαλίζεται. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ», οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, «οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύσεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὸ πᾶν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ ἐπὶ τῷ Θεῷ. Τὸ μὲν γὰρ ἑλέσθαι τὰ κάλλιστα καὶ βουληθῆναι καὶ σπουδάσαι καὶ πάντα ὑπομεῖναι πόνον, τῆς ἡμετέρας ἐστὶ προθέσεως, τὸ δὲ εἰς τέλος ἀγαγεῖν αὐτὰ καὶ μὴ συγχωρῆσαι διαπεσεῖν καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ πέρας ἐλθεῖν τῶν κατορθωμάτων, τῆς ἄνωθέν ἐστι χάριτος. Ἐμερίσατο γὰρ πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀρετὴν ὁ Θεός, καὶ οὔτε ἐφ' ἡμῖν ἀφῆκε τὸ πᾶν εἶναι, ἵνα μὴ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαιρώμεθα, οὔτε αὐτὸς τὸ πᾶν ἔλαβεν, ἵνα μὴ εἰς ῥᾳθυμίαν ἀποκλίνωμεν, ἀλλ' ὀλίγον ἀφεὶς ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις πόνοις, τὸ πλέον αὐτὸς κατορθοῖ. Ὅτι γάρ, εἰ τὸ πᾶν ἦν ἐφ' ἡμῖν, πολλοὺς ἂν τοῦτο εἰς ἀπόνοιαν ἐπῆρε καὶ ἐξετραχήλισεν, ἀκούωμεν τοῦ Φαρισαίου τί φησιν, εἰς ὅσην ἀλαζονείαν ἐπήρετο, πῶς ἐμεγαληγόρει καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἐφρόνησε μείζονα. Διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν ἡμῶν ἐποίησεν, ἀλλ' ἀφῆκέ τι ἐφ' ἡμῖν εἶναι, ἵνα εὐπρόσωπον λάβῃ πρόφασιν τοῦ δικαίως ἡμᾶς στεφανοῦν. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσε διὰ τῆς παραβολῆς ἐκείνης, καθ' ἣν φησιν, ὅτι περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν εὑρὼν ἀνθρώπους, ἔπεμψεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα ἐργάζεσθαι. Καίτοι τί ἐν τῇ ἑν-

15. Ἰερ. 10,19–22.

συνεχῶς «μὴ παρακαλεῖς γι' αὐτούς», φέρνει στὴ μέση πρώτη αὐτήν, ποὺ εἶχε ἀνάγκη τῆς φιλανθρωπίας, γιὰ νὰ πάρει ἀπὸ ἐκεῖ κάποια ἀφορμὴ καὶ εὔλογη πρόφαση τῆς ἱκεσίας του στὸ Θεὸ γι' αὐτούς, καὶ ἀπευθύνει σ' αὐτὴν τὸ λόγο καὶ λέει· «ἀλίμονο στὰ συντρίμμια σου· ὀδυνηρὸ τὸ πλῆγμα σου». Ἔπειτα ἐκείνη λέει· «πραγματικὰ εἶναι ὀδυνηρὸ τὸ τραῦμα μου· ἡ σκηνή μου καταστράφηκε· τὰ δέρματα τῆς σκηνῆς μου ἔχουν σχισθεῖ, οἱ υἱοὶ καὶ τὰ πρόβατά μου ἔφυγαν ἀπὸ μένα καὶ δὲν ὑπάρχουν πιά. Οἱ βοσκοί μου παραφρόνησαν καὶ δὲν ἀναζήτησαν τὸν Κύριο· ἔρχεται βοὴ μεγάλου σεισμοῦ ἀπὸ τὸν βορρᾶ, ποὺ θὰ ἐξφανίσει τὶς πόλεις τοῦ Ἰούδα καὶ θὰ τὶς μεταβάλει σὲ φωλιὲς σπουργιτιῶν»[15]. Ἔπειτα, ἀφοῦ θρήνησε τὴ δική τους συμφορά, λέει· Κύριε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του». Τί λοιπόν; Ἐπειδὴ θρηνεῖ, λέει, διατύπωσε διδασκαλία καταστροφικὴ στὴν οἰκουμένη, ἀφαιρώντας μας τὴν ἐξουσία καὶ λέγοντας ὅτι δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς οἱ πράξεις μας; Καθόλου· ἀντίθετα καὶ θρηνώντας κατοχυρώνει τὴν εὐθύνη τῶν πράξεών μας. Γιατὶ λέγοντας, ὅτι «ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῶν πράξεών του», δὲν σιώπησε, ἀλλὰ πρόσθεσε· «δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ βαδίσει καὶ νὰ κατορθώσει τὴν πορεία του». Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἑξῆς· δὲν ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ ἕνα μέρος ἀπὸ μᾶς καὶ ἄλλο ἀπὸ τὸν Θεό. Γιατὶ τὸ νὰ ἐπιλέξουμε τὰ καλύτερα καὶ νὰ τὰ θελήσουμε, νὰ τὰ ἐπιδιώξουμε καὶ νὰ ὑποστοῦμε κάθε κόπο, ἀνήκει στὴ δική μας πρόθεση, ἀλλὰ τὸ νὰ τὰ φέρουμε αὐτὰ στὸ τέλος καὶ νὰ μὴ ἀφήσουμε νὰ πέσουν, καὶ νὰ φτάσουμε σὲ αἴσιο πέρας, ἀνήκει στὴν οὐράνια χάρη. Γιατὶ μοίρασε μαζί μας ὁ Θεὸς τὴν ἀρετὴ καὶ οὔτε σ' ἐμᾶς ἄφησε νὰ ἀνήκει τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴ φτάσουμε σὲ ἀλαζονεία, οὔτε ὁ ἴδιος ἀνέλαβε τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴ πέσουμε σὲ ραθυμία· ἀλλὰ ἀφήνοντας ἕνα μικρὸ μέρος στοὺς δικούς μας κόπους, τὸ μεγαλύτερο μέρος τὸ κατορθώνει ὁ ἴδιος. Γιατί, τὸ ὅτι, ἂν ἐξαρτῶταν τὸ πᾶν ἀπὸ μᾶς, αὐτὸ θὰ ὁδηγοῦσε πολλοὺς σὲ ἀλαζονεία καὶ θὰ τοὺς ἔκανε νὰ ἐκτραχηλισθοῦν, ἂς ἀκούσουμε τὸν Φαρισαῖο τί λέει, σὲ πόση ἀλαζονεία παρασύρθηκε, πῶς καυχιόταν καὶ πίστευε ὅτι εἶναι ὁ μεγαλύτερος ὅλης τῆς οἰκουμένης. Γι' αὐτὸ δὲν κάνει ὅλα τὰ δικά μας, ἀλλὰ ἄφησε κάτι νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, γιὰ νὰ ἔχει μιὰ ἀξιοπρεπῆ πρόφαση νὰ μᾶς στεφανώνει δικαίως. Καὶ αὐτὸ τὸ φανέρωσε μ' ἐκείνη τὴν παραβολή, στὴν ὁποία λέει, ὅτι κατὰ τὴν ἑνδέκατη ὥρα, βρίσκοντας ἀνθρώπους, τοὺς ἔστειλε στὸ ἀμπέλι νὰ δουλέψουν. Ἂν καὶ πόσο ἐργάστηκαν ἀπὸ τὴν ἑνδέκατη ὥρα; Ὅμως ἦταν ἀρκετὸ στὸ Θεὸ καὶ ἡ σύντομη διάρ-

δεκάτῃ ὥρᾳ εἰργάσαντο; Ἀλλ' ὅμως ἤρκεσε τῷ Θεῷ καὶ ἡ βραχεῖα τοῦ καιροῦ ῥοπὴ πρὸς τὸ δοῦναι τὸν μισθὸν αὐτοῖς ἀπηρτισμένον. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο ἀληθῶς ὁ προφήτης φασὶ καὶ οὐκ ἀφαιρεῖται τὴν ἐξουσίαν ἡμᾶς, ἀλλὰ περὶ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων ἐνταῦθα φιλοσοφεῖ, ἄκουσον τῆς ἐπαγωγῆς. Εἰπὼν γάρ, «οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ», εὐθὺς ἐπιφέρει, «παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει καὶ μὴ ἐν θυμῷ». Εἰ γὰρ μηδὲν ὅλως ἐφ' ἡμῖν ἦν, περιττῶς ἔλεγε, «παίδευσον ἡμᾶς, πλὴν ἐν κρίσει».

ε'. Τί γὰρ ἂν ἀδικώτερον τοῦ κολάζεσθαι τοὺς οὐκ ὄντας κυρίους τῶν πρακτέων καὶ τιμωρίαν ὑπέχειν ἀνθρώπους, ὧν ἡ ὁδὸς καὶ ὁ βίος οὐκ ἐπὶ τῇ αὐτῶν ἐξουσίᾳ κεῖται; Ὥστε, ὅταν φαίνηται τὸν Θεὸν παρακαλῶν ὑπὲρ τοῦ μὴ σφοδροτέραν γενέσθαι τὴν τιμωρίαν κατ' αὐτῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι ἄξιοι τοῦ κολάζεσθαι καὶ τιμωρίαν ὑπέχειν εἰσί· τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ αὐτεξούσιον συνίστησιν. Εἰ γὰρ μὴ κύριοι τῶν πρακτέων ἦσαν, οὐχὶ πρᾳοτέραν ἔδει τὴν τιμωρίαν ἀξιοῦν αὐτοὺς ὑποσχεῖν, ἀλλὰ μηδὲ ὅλως κολάζεσθαι· μᾶλλον δὲ οὐδε ἀξιώσεως ἔδει· ὁ γὰρ Θεὸς οὐ δεῖται τοῦ παρακαλοῦντος αὐτόν, ὥστε μὴ κολάσαι τοὺς ἀνευθύνους. Καὶ τί λέγω ὁ Θεός, ὅπου γε οὐδὲ ἄνθρωπος νοῦν ἔχων; Ὅταν οὖν φαίνηται παρακαλῶν ὁ προφήτης ὑπὲρ Ἰουδαίων, ὡς ὑπὲρ ἡμαρτηκότων εὔδηλον ὅτι παρακαλεῖ· ἁμαρτία δὲ τότε φαίνεται, ὅταν ἡμεῖς, ὄντες κύριοι τοῦ μὴ παραβῆναι τὸν νόμον, παραβαίνωμεν. Ὥστε πάντοθεν δῆλον ἡμῖν, ὅτι καὶ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐπὶ Θεῷ τὰ ἡμέτερα κεῖται κατορθώματα.

Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό, «οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ». Καὶ τίνος ἕνεκεν τρέχω; φησί· τίνος δὲ ἕνεκεν θέλω, εἰ μὴ τὸ πᾶν ἐν ἐμοὶ κεῖται; Ἵνα διὰ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν ἐπισπάσῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ῥοπὴν καὶ τὴν εὔνοιαν, ὥστε συμπρᾶξαι καὶ χεῖρα ὀρέξαι καὶ πρὸς τὸ τέλος ἀγαγεῖν. Ἐὰν γὰρ ἀνέλῃς τοῦτο καὶ παύσῃ τρέχων καὶ θέλων, οὔτε ὁ Θεὸς ὀρέξει χεῖρα, ἀλλ' ἀποστήσεται καὶ αὐτός. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄκουσον τί φησι τῇ Ἰερουσαλήμ. «Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; Ἰδού, ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος». Ὁρᾷς, ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησαν, πῶς ἀπέστη καὶ ὁ Θεός; Διὰ τοῦτο χρεία ἡμῖν καὶ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν, ἵνα καὶ τὸν Θεὸν ἐπισπασώμεθα. Τοῦτο οὖν φησι καὶ ὁ προφήτης, ὅτι τὸ

16. Ρωμ. 9,16.
17. Ματθ. 23,37.

κεια τοῦ χρόνου γιὰ νὰ τοὺς δώσει ὁ Θεὸς ὁλόκληρο τὸν μισθό. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸ τὸ λέει ἀληθινὰ ὁ προφήτης καὶ δὲν ἀφαιρεῖ ἀπὸ μᾶς τὴν εὐθύνη τῶν πράξεών μας, ἀλλὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ τέλος τῶν πραγμάτων, ἄκουσε τὴν προσθήκη. Γιατὶ λέγοντας, «ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῶν πράξεών του», ἀμέσως προσθέτει· «παιδαγώγησέ μας, Κύριε, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη καὶ ὄχι μὲ θυμό». Γιατί, ἂν δὲν ἐξαρτῶταν τίποτα ἀπὸ μᾶς, ἦταν περιττὸ νὰ πεῖ «παιδαγώγησέ μας, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη».

5. Γιατὶ τί θὰ ἦταν ἀδικότερο ἀπὸ τὸ νὰ τιμωροῦνται ἄνθρωποι ποὺ δὲν εἶναι κύριοι τῶν πράξεών τους, τῶν ὁποίων ὁ δρόμος καὶ ὁ βίος δὲν εἶναι στὴ δική τους ἐξουσία; Ὥστε, ὅταν φαίνεται ὅτι παρακαλεῖ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ μὴ εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ τιμωρία τους, δὲ φανερώνει τίποτα ἄλλο, παρὰ τοῦτο· ὅτι εἶναι ἄξιοι νὰ κολασθοῦν καὶ νὰ ὑποστοῦν τιμωρία· καὶ αὐτὸ δὲν συνιστᾶ τίποτα ἄλλο παρὰ τὸ αὐτεξούσιο. Γιατί, ἂν δὲν ἦταν κύριοι τῶν πράξεών τους, δὲν ἔπρεπε νὰ ζητᾶ νὰ ὑποστοῦν ἐλαφρότερη τιμωρία, ἀλλὰ νὰ μὴ τιμωρηθοῦν καθόλου· ἢ μᾶλλον οὔτε παράκληση χρειαζόταν· γιατὶ ὁ Θεὸς δὲ χρειάζεται νὰ τὸν παρακαλέσουν, γιὰ νὰ μὴ τιμωρήσει τοὺς ἀνεύθυνους. Καὶ γιατί λέω ὁ Θεός, ὅταν οὔτε καὶ ἄνθρωπος μυαλωμένος θὰ χρειαζόταν; Ὅταν λοιπὸν ὁ προφήτης ἐμφανίζεται νὰ παρακαλεῖ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι παρακαλεῖ γιὰ ἀνθρώπους ποὺ ἁμάρτησαν· καὶ ἁμαρτία ὑπάρχει τότε, ὅταν ἐμεῖς, ὄντας κύριοι νὰ μὴ παραβοῦμε τὸν νόμο, τὸν παραβαίνουμε. Ὥστε ἀπὸ παντοῦ μᾶς εἶναι φανερό, ὅτι τὰ ἔργα μας ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπὸ τὸ Θεό.

Κάτι τέτοιο σημαίνει καὶ τό, «δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέληση, οὔτε τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ»[16]. Καὶ γιὰ ποιό λόγο τρέχω, λέει; Γιὰ ποιό λόγο θέλω, ἐὰν δὲν ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν ἀπὸ μένα; Γιὰ νὰ προκαλέσεις μὲ τὴ θέληση καὶ τὸ τρέξιμο τὴν συγκατάνευση καὶ εὔνοια τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ βοηθήσει καὶ νὰ ἁπλώσει τὸ χέρι καὶ νὰ σὲ ὁδηγήσει στὸ τέλος. Γιατί, ἐὰν ἀφαιρέσεις αὐτὸ καὶ παύσεις νὰ τρέχεις καὶ νὰ θέλεις, οὔτε τὸ χέρι του θὰ ἁπλώσει ὁ Θεός, ἀλλὰ θὰ ἀπομακρυνθεῖ καὶ ὁ ἴδιος. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Ἄκουσε τί λέει στὴν Ἱερουσαλήμ· «πόσες φορὲς θέλησα νὰ συνάξω τὰ παιδιά σου καὶ δὲν θελήσατε; Νὰ λοιπόν, τὸ σπίτι σας ἀφήνετε ἔρημο»[17]. Βλέπεις πῶς, ἐπειδὴ δὲν θέλησαν, ἔφυγε καὶ ὁ Θεός; Γι' αὐτὸ μᾶς χρειάζεται καὶ τὸ νὰ θέλουμε καὶ νὰ τρέχουμε, γιὰ νὰ προσελκύσουμε καὶ τὸν Θεό. Αὐτὸ λοιπὸν λέει καὶ ὁ προφήτης, ὅτι τὸ νὰ πετύ-

κατορθῶσαι οὐκ ἐν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ, τὸ δὲ ἑλέσθαι ἐν ἡμῖν καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει. Οὐκοῦν εἰ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ τὸ κατορθῶσαι, φησί, κἂν μὴ κατορθώσω, οὐδεμίαν ἂν εἴην δίκαιος ὑπομένειν αἰτίαν· ὅταν γὰρ τὰ παρ' ἐμαυτοῦ παράσχω πάντα καὶ θελήσω καὶ προέλωμαι καὶ τῶν πραγμάτων ἅψωμαι, ὁ δὲ τοῦ τέλους κύριος ὢν μὴ συμπράξῃ μηδὲ χεῖρα ὀρέξῃ, παντὸς ἀπήλλαγμαι ἐγκλήματος.

'Αλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἀμήχανον γάρ, θελησάντων ἡμῶν καὶ προελομένων καὶ βουληθέντων, τὸν Θεὸν ἐγκαταλιπεῖν. Εἰ γὰρ τοῖς μὴ βουλομένοις παραινεῖ καὶ συμβουλεύει, ἵνα θελήσωσι καὶ βουληθῶσι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς αἱρουμένους οὐκ ἐγκαταλιμπάνει. «Ἐμβλέψατε» γάρ φησι, «εἰς ἀρχαίας γενεὰς καὶ ἴδετε. Τίς ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον καὶ κατῃσχύνθη; ἢ τίς ἐνέμεινε ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ, καὶ ὑπερεῖδεν αὐτόν;». Καὶ πάλιν ὁ Παῦλός φησιν, «ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει», ἡ ἐλπὶς ἡ εἰς τὸν Θεόν. 'Αμήχανον γὰρ τοῦ τέλους ἐκπεσεῖν τὸν ὅλῃ διανοίᾳ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίζοντα καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσφέροντα. Καὶ πάλιν, «πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν». Διὰ τοῦτο παραινεῖ σοφός τις ἀνήρ, λέγων· «τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ, ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμόν. Εὔθυνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον, καὶ μὴ σπεύσῃς ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς. Κολλήθητι αὐτῷ, καὶ μὴ ἀποστῇς». Καὶ ἕτερος παραινεῖ λόγος· «ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται».

Ταῦτα δὲ πάντα κανόνες εἰσὶ καὶ ὅροι καὶ δόγματα ἀκίνητα· καὶ δεῖ τοῦτο πεπηγέναι ἐν τῇ ψυχῇ τῇ ἡμετέρᾳ, ὅτι ἀμήχανόν τινα σπουδῇ χρώμενον καὶ μεριμνῶντα ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐπιδεικνύμενον, ἐγκαταλειφθῆναί ποτε παρὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἀκούεις τί φησι πρὸς τὸν Πέτρον; «Σίμων, Σίμων, ποσάκις ᾐτήσατο ὁ Σατανᾶς σινιάσαι ὑμᾶς ὡς τὸν σῖτον, κἀγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου». Ὅταν μὲν γὰρ ἴδῃ τὸν φόρτον μείζω τῆς ἡμετέ-

18. Σοφ. Σειρὰχ 2,10. 19. Ρωμ. 5,5.
20. Α' Κορ. 10,13. 21. Σοφ. Σειρὰχ 2,1–3.
22. Ματθ. 10,22. 23. Λουκᾶ 22,31.

χουμε τὴν ἀρετὴ δὲν ἔγκειται σὲ μᾶς, ἀλλὰ στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ· ἐνῶ τὸ νὰ τὴν προτιμήσουμε ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπὸ τὴ δική μας προαίρεση. Ἐπομένως, ἐὰν ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀρετῆς ἔγκειται στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, λέει, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν τὴν κατορθώσω, δὲν θὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ὑποστῶ τιμωρία· γιατί, ὅταν προσφέρω ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ μένα, ὅταν δηλαδὴ θελήσω, καὶ προτιμήσω καὶ προσπαθήσω, ἀλλὰ δὲν συμπράξει καὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι κύριος τοῦ τέλους, καὶ δὲν ἁπλώσει τὸ χέρι του, εἶμαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε κατηγορία.

Ἀλλὰ δὲν γίνονται αὐτά, δὲν γίνονται· γιατὶ εἶναι ἀδύνατο, ὅταν ἐμεῖς θελήσουμε καὶ προτιμήσουμε καὶ προσπαθήσουμε, νὰ μᾶς ἐγκαταλείψει ὁ Θεός. Διότι, ἐφόσον προτρέπει καὶ συμβουλεύει ἐκείνους ποὺ δὲ θέλουν, γιὰ νὰ θελήσουν καὶ νὰ προσπαθήσουν, πολὺ περισσότερο δὲν ἐγκαταλείπει ἐκείνους ποὺ προσπαθοῦν. Γιατὶ λέει, «παρατηρῆστε στὶς ἀρχαῖες γενεὲς καὶ δέστε, ποιός ἐμπιστεύθηκε τὶς ἐλπίδες του στὸν Κύριο καὶ ντροπιάστηκε; Ἢ ποιός ἔμεινε ἀκλόνητος στὶς ἐντολές του καὶ τὸν παρέβλεψε;»[18]. Καὶ ὁ Παῦλος ἐπίσης λέει· «ἡ ἐλπίδα δὲν ντροπιάζει»[19], ἡ ἐλπίδα στὸ Θεό. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ ξεπέσει στὸ τέλος, αὐτὸς ποὺ μὲ ὅλη τὴν καρδιά του ἐλπίζει στὸ Θεὸ καὶ προσφέρει ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτόν. Καὶ πάλι· «ὁ Θεὸς εἶναι πιστὸς καὶ δὲ θὰ σᾶς ἀφήσει νὰ δοκιμασθεῖτε περισσότερο ἀπὸ ὅσο μπορεῖτε, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴ δοκιμασία θὰ δώσει καὶ τὴ διέξοδο, γιὰ νὰ μπορέσετε νὰ ἀντέξετε»[20]. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς ἄνδρας συμβουλεύει λέγοντας· «παιδί μου, ἐὰν ἔρχεσαι νὰ ὑπηρετήσεις τὸν Κύριο, ἑτοίμασε τὴν ψυχή σου γιὰ τὶς δοκιμασίες. Ἔχε τὴν καρδιά σου εἰλικρινῆ καὶ ὅπλισε τὸν ἑαυτό σου μὲ ὑπομονὴ καὶ νὰ μὴ παρασυρθεῖς σὲ καιρὸ πειρασμῶν. Νὰ ἀφοσιωθεῖς σ' αὐτὸν καὶ νὰ μὴ ἀπομακρυνθεῖς»[21]. Καὶ ἄλλος λόγος συμβουλεύει· «ὅποιος ὑπομείνει ὣς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»[22].

Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν εἶναι κανόνες καὶ ὅροι καὶ δόγματα ἀμετακίνητα· καὶ πρέπει αὐτὸ νὰ βάζουμε βαθειὰ μέσα στὴν ψυχή μας, ὅτι εἶναι ἀδύνατο δείχνοντας κάποια προθυμία, φροντίζοντας γιὰ τὴ σωτηρία μας καὶ προσφέροντας ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς, νὰ ἐγκαταλειφθοῦμε ποτὲ ἀπὸ τὸ Θεό. Δὲν ἀκοῦς τί λέει στὸν Πέτρο; «Σίμων, Σίμων, πόσες φορὲς ζήτησε ὁ Σατανᾶς νὰ σᾶς κοσκινίσει ὅπως τὸ σιτάρι, κι ἐγὼ προσευχήθηκα γιὰ σένα, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ ἡ πίστη σου»[23]. Γιατί, ὅταν

ρας δυνάμεως ὄντα, ὀρέγει χεῖρα καὶ ἐπικουφίζει τὸν πειρασμόν· ὅταν δὲ ἴδῃ ἐξ οἰκείας ῥᾳθυμίας καὶ ὀλιγωρίας τὴν οἰκείαν προδιδόντας σωτηρίαν καὶ μὴ βουλομένους σωθῆναι, ἀφίησι καὶ ἐγκαταλιμπάνει. Οὐ γὰρ βιάζεται, οὐδὲ ἀναγκάζει, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας ἐποίει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα γίνεται. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ τοὺς μὴ θέλοντας ἀκούειν, ἀλλ' ἀποπηδῶντας, οὐχ εἷλκεν οὐδὲ ἐβιάζετο, τοῖς δὲ προσέχουσι διέλυσε τὰ ἀσαφῆ καὶ τὰ αἰνίγματα ἐποίει φανερά, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· τοὺς μὲν ἀναλγήτους καὶ οὐκ ἐθέλοντας οὐκ ἀναγκάζει οὐδὲ βιάζεται, τοὺς δὲ προαιρουμένους ἐπισπᾶται μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέτρος φησίν· «ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι, ὅτι ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι». Καὶ ὁ προφήτης αὐτὸ τοῦτο παραινεῖ λέγων· «ἐὰν θέλετε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται».

Ταῦτα οὖν εἰδότες, καὶ ὅτι καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ τρέχειν ἐν ἡμῖν ἐστι, καὶ διὰ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν τὸν Θεὸν ἐπισπώμεθα πρὸς τὴν ἡμετέραν βοήθειαν, ἐπισπασάμενοι δὲ αὐτόν, πρὸς τὸ τέλος ἥξομεν τῶν πραγμάτων· διαναστῶμεν, ἀγαπητοί, καὶ πᾶσαν σπουδὴν ἐπιδειξώμεθα ἐν τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ τῆς ἡμετέρας, ἵνα, μικρὸν ἐνταῦθα πονήσαντες χρόνον, κατὰ τὸν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον αἰῶνα τῶν ἀθανάτων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

24. Πράξ. 10,34.
25. Ἡσ. 1,19-20.

δεῖ ὅτι τὸ βάρος εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὴ δύναμή μας, ἁπλώνει τὸ χέρι του καὶ μᾶς ἐλαφρύνει τὴ δοκιμασία. Ὅταν ὅμως δεῖ ὅτι ἀπὸ δική μας ραθυμία καὶ ὀλιγωρία προδίδουμε τὴ σωτηρία μας καὶ δὲ θέλουμε νὰ σωθοῦμε, μᾶς ἀφήνει καὶ μᾶς ἐγκαταλείπει. Γιατὶ δὲ ἐκβιάζει, οὔτε ἐξαναγκάζει, καὶ αὐτὸ ποὺ ἔκανε στὴ διδασκαλία του, αὐτὸ γίνεται καὶ ἐδῶ. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ ἀκούσουν ἀλλὰ ἔφευγαν, δὲν τοὺς τραβοῦσε μὲ τὴ βία, οὔτε τοὺς ἐξανάγκαζε, ἐνῶ σ' ἐκείνους ποὺ πρόσεχαν τοὺς ἐξηγοῦσε τὰ δύσκολα καὶ τοὺς φανέρωνε τὰ αἰνίγματα, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στὰ πράγματα· ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀναίσθητοι καὶ δὲν θέλουν, δὲν τοὺς ἀναγκάζει, οὔτε τοὺς ἐκβιάζει, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴν προαίρεση τοὺς ἑλκύει μὲ πολλὴ δύναμη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Πέτρος λέει· «ἀναγνωρίζω πράγματι, ὅτι σὲ κάθε ἔθνος, ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται τὸν Θεὸ καὶ ἐκτελεῖ τὸν νόμο, εἶναι δεκτὸς σ' αὐτόν»[24]. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβουλεύει καὶ ὁ προφήτης ὅταν λέει· «ἐὰν θελήσετε καὶ μὲ ἀκούσετε, θὰ φᾶτε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς· ἐὰν ὅμως δὲ θελήσετε καὶ δὲν μὲ ἀκούσετε, θὰ σᾶς καταφάει τὸ μαχαίρι»[25].

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ καὶ ὅτι ἡ θέληση καὶ ἡ προσπάθεια ἐναπόκειται σὲ μᾶς, καὶ ὅτι μὲ τὸ νὰ θέλουμε καὶ νὰ προσπαθοῦμε προσελκύουμε τὸν Θεὸ νὰ μᾶς βοηθήσει, καὶ ἐφόσον τὸν προσελκύσουμε θὰ φτάσουμε στὸν σκοπὸ τῶν προσπαθειῶν μας, ἂς ἐγερθοῦμε, ἀγαπητοί μου, καὶ ἂς καταβάλουμε κάθε προσπάθεια γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς μας, ὥστε, ἀφοῦ κουραστοῦμε γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα ἐδῶ, νὰ ἀπολαύσουμε τὰ ἀθάνατα ἀγαθὰ στὸν ἀγέραστο καὶ ἀθάνατο αἰώνα, τὰ ὁποῖα εἴθε νὰ τὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ

α'. Ἀποστολικὴν ὑμῖν σήμερον βούλομαι παραθεῖναι τράπεζαν καὶ πρὸς τὸ πέλαγος τῆς Παύλου φωνῆς διατεῖναι τὸν λόγον παρασκευάζομαι. Ἀλλὰ τί πάθω; Ὀκνῶ καὶ δέδοικα μήποτε, τὸν λιμένα ἐξελθόντες καὶ πρὸς τὸ βάθος καταντήσαντες τῶν ἀποστολικῶν νοημάτων, ἰλιγγιάσωμεν, ὅπερ πάσχουσιν οἱ τῶν πλωτήρων ἀήθεις. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὰν τὴν γῆν ἀφέντες ἐξ ἑκατέρου μέρους τῆς νηὸς πέλαγος ἴδωσιν καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ θάλατταν καὶ οὐρανόν, σκοτοδινίᾳ κατέχονται καὶ περιφέρεσθαι αὐτοῖς τὸ πλοῖον κύκλῳ νομίζουσι μετὰ τῆς θαλάττης. Ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς θαλάττης, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν πλούντων οἱ ἴλιγγοι γίνονται. Ἕτεροι οὖν τῶν ναυτῶν γυμνοῖς τοῖς σώμασιν ἐκκυβιστῶσι κατὰ τῶν κυμάτων καὶ οὐδὲν πάσχουσί τι τοιοῦτον, ἀλλὰ πρὸς τὸ βάθος καταβάντες αὐτό, τῶν ἐν ἐδάφει καθημένων ἀσφαλέστερον διατρίβουσι, καὶ τῷ στόματι καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ παντὶ τῷ σώματι δεχόμενοι τὴν ἅλμην, οὐ δυσχεραίνουσιν. Τοσοῦτόν ἐστι μᾶλλον καὶ τοιοῦτον ἀπειρία κακόν. Οὕτως αὕτη καὶ τῶν φοβερῶν καταφρονεῖν πείθει, ἐκείνη δὲ καὶ τὰ ἀσφαλῆ ὑποπτεύειν καὶ δεδοικέναι παρασκευάζει. Οἱ μὲν γὰρ ἐφ' ὑψηλῶν τῶν ἰκρίων καθήμενοι τῆς νηὸς καὶ πρὸς τὴν θέαν ἰλιγγιῶσιν, οἱ δὲ ἐν μέσοις οὐ θορυβοῦνται τοῖς κύμασιν.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας γίνεται τῆς ἡμετέρας. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην πολλάκις καταλαμβάνει κύματα παθῶν, θαλαττίων ἀγριώτερα, οἷον ζάλη θυμοῦ κάτωθεν στρέφοντα τὴν καρδίαν, πνεύματα ἐπιθυμίας πονηρᾶς, ποιοῦντα πολλὴν τῆς διανοίας τὴν σύγχυσιν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἄπειρος καὶ ἀμελέτητος, ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος τῆς ὀργῆς, εὐθέως θορυβεῖται, ταράττεται, κλονεῖται, ὁρᾷ γινομένην ὑποβρύχιον τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῶν παθῶν καὶ ναυάγιον ὑπομένουσαν, ὁ δὲ ἔμπειρος καὶ μεμελετη-

1. Κατάστρωμα τοῦ πλοίου.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΣΤΟΝ ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ

1. Σήμερα θέλω νὰ σᾶς παραθέσω ἀποστολικὸ τραπέζι καὶ ἑτοιμάζομαι νὰ ἁπλώσω τὸν λόγο πρὸς τὸ πέλαγος τῶν λόγων τοῦ Παύλου. Ἀλλὰ τί παθαίνω; Διστάζω καὶ φοβᾶμαι μήπως, ὅταν βγοῦμε ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ φτάσουμε στὸ βάθος τῶν ἀποστολικῶν νοημάτων, ζαλισθοῦμε καὶ πάθουμε αὐτὸ ποὺ παθαίνουν οἱ ἀσυνήθιστοι στὰ πλοῖα. Πράγματι ἐκεῖνοι, ὅταν ἀφήσουν τὴν ξηρὰ καὶ δοῦν ἀπὸ κάθε πλευρὰ τοῦ πλοίου πέλαγος, καὶ τίποτα ἄλλο παρὰ μόνο θάλασσα καὶ οὐρανό, κυριεύονται ἀπὸ σκοτοδίνη καὶ νομίζουν ὅτι τὸ πλοῖο γυρίζει γύρω ἀπὸ αὐτοὺς μαζὶ μὲ τὴ θάλασσα. Οἱ ἴλιγγοι ὅμως δὲν ὀφείλονται στὴ φύση τῆς θάλασσας, ἀλλὰ στὴν ἀπειρία αὐτῶν ποὺ πλέουν. Ἐνῶ ἄλλοι ναῦτες μὲ γυμνὰ τὰ σώματα πέφτουν μὲ τὸ κεφάλι στὰ κύματα καὶ δὲν παθαίνουν τίποτα τέτοιο, ἀλλὰ κατεβαίνοντας στὸ βάθος τῆς θάλασσας παραμένουν πιὸ ἀσφαλεῖς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κάθονται στὸ ἔδαφος, καὶ ἐνῶ δέχονται τὴν ἁλμύρα καὶ στὸ στόμα καὶ στὰ μάτια καὶ σ' ὁλόκληρο τὸ σῶμα, δὲν δυσανασχετοῦν. Τόσο μεγάλο καὶ τέτοιο κακὸ εἶναι ἡ ἀπειρία. Ἔτσι αὐτὴ πείθει νὰ καταφρονοῦμε καὶ τὰ φοβερὰ πράγματα, ἐνῶ ἐκείνη μᾶς κάνει νὰ ὑποπτευόμαστε καὶ νὰ φοβόμαστε καὶ τὰ ἀσφαλῆ. Ἄλλοι δηλαδή, ὅταν κάθονται σὲ ψηλὰ ἰκριώματα[1] τοῦ πλοίου καὶ μὲ τὴ θέα αἰσθάνονται ἴλιγγο, ἐνῶ ἄλλοι, εὑρισκόμενοι μέσα στὰ κύματα, δὲν ἐνοχλοῦνται.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ διάνοιά μας. Γιατὶ κι αὐτὴν τὴν κυριεύουν πολλὲς φορὲς τὰ κύματα τῶν παθῶν, πιὸ ἄγρια ἀπὸ τὰ θαλασσινά, σὰν παραζάλη, προκαλώντας θυμὸ καὶ κάνοντας ἄνω κάτω τὴν καρδιά, πνεύματα πονηρῆς ἐπιθυμίας, ποὺ δημιουργοῦν μεγάλη σύγχυση στὴ διάνοια. Καὶ ὁ ἄπειρος βέβαια καὶ ἀπαίδευτος, ὅταν ἀρχίζει ἡ ταραχὴ τῆς ὀργῆς, ἀμέσως θορυβεῖται, ταράζεται, συγκλονίζεται· βλέπει νὰ βυθίζεται ἡ ψυχή του ἀπὸ τὰ πάθη καὶ νὰ ὑφίσταται ναυάγιο· ἐνῶ ὁ ἔμπειρος καὶ προσεκτικὸς τὰ ὑπομένει ὅλα αὐτὰ μὲ γενναιότητα·

κώς, τὰ τοιαῦτα φέρει γενναίως· καθάπερ κυβερνήτης ἐπὶ τῶν οἰάκων, οὕτως τὸν λογισμὸν ἐπάνω τῶν παθῶν καθίσας, οὐ πρότερον ἀφίσταται πάντα ποιῶν, ἕως ἂν κατευθύνῃ τὸ σκάφος πρὸς τὸν εὔδιον τῆς φιλοσοφίας λιμένα. Ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς θαλάττης γίνεται καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας συμβαίνει, τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν Γραφῶν συμπίπτειν ἀνάγκη, θορυβεῖσθαι, ταράττεσθαι, ἐπειδὰν δὲ ἐξέλθωμεν εἰς τὸ πέλαγος· οὐκ ἐπειδὴ τὸ πέλαγος φοβερόν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ πλέοντες ἄπειροι. Ὅτι γάρ ἐστιν, εὔλογον φύσει λόγον ὄντα, δύσκολον γενέσθαι παρὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν ἀκουόντων, Παῦλον ὑμῖν παραστήσομαι μάρτυρα. Εἰπὼν γάρ, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγένετο ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ καὶ ζητῶν τίς ἐστιν οὗτος ὁ Μελχισεδέκ, ἐπήγαγεν· «περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος». Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Δυσερμήνευτός σοι τῷ τὴν πνευματικὴν ἔχοντι σοφίαν; τῷ τὰ ἀπόρρητα ἀκούσαντι; τῷ πρὸς τρίτον ἁρπαγέντι οὐρανόν; Εἰ σοὶ δυσερμήνευτος, τίνι καταληπτός; Ἐμοὶ δυσερμήνευτος, φησίν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν μου ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν δυσκολίαν τῶν ἀκουόντων. Εἰπὼν γοῦν, «δυσερμήνευτος», ἐπήγαγεν· «ἐπειδὴ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς».

Ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἡ φύσις τοῦ λόγου, ἀλλ᾽ ἡ ἀπειρία τῶν ἀκουόντων δύσκολον τὸ οὐ δύσκολον πεποίηκεν; Οὐ μόνον δὲ δύσκολον, ἀλλὰ καὶ πολὺν ποιεῖ αὐτὸν βραχὺν ἡ αὐτὴ αἰτία. Διὸ οὐδὲ δυσερμήνευτον ἔφησεν εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολύν, καὶ τοῦ μήκους καὶ τῆς δυσκολίας ἀναθεὶς τὴν αἰτὶαν τῇ νωθρότητι τῆς ἀκοῆς. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀρρωστούντων οὐκ ἀναγκαῖον σύντομον καὶ ἐσχεδιασμένην παραθεῖναι τράπεζαν, ἀλλὰ δεῖ παρασκευάσαι τὰ σιτία διάφορα, ἵνα ἂν τοῦτο ὁ κάμνων μὴ βουληθῇ, τὸ ἕτερον λάβῃ· κακεῖνο προσίεται, τὸ ἄλλο δέξηται, κἂν τοῦτο διακρούσηται, θατέρου ἐπιλάβηται, καὶ τῇ ποικιλίᾳ τὴν δυσκολίαν νικήσωμεν καὶ τῷ πολυτρόπῳ τῆς τραπέζης τὸ δυσάρεστον θεραπεύσωμεν τῆς γνώμης, οὕτω πολλάκις καὶ ἐπὶ ἀκροάσεως δεῖ ποιεῖν, ὅταν ἀσθενεῖς ὦμεν καὶ πολὺν παρασκευάσαι χρὴ λόγον καὶ ποικίλας παραβολὰς καὶ παραδείγματα ἔχοντα, κατασκευὰς καὶ περιόδους καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα, ἵνα ἐκ πάντων ῥᾳδία γένηται ἡμῖν τῶν συμφερόντων ἡ αἵρεσις. Πλὴν ἀλλ᾽, εἰ καὶ πολὺς ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τῆς διδασκαλίας τοῦ Μελχισεδέκ· τὸ μὲν εἰπεῖν, «πολὺς καὶ δυσερμήνευτος», ἀναστήσας αὐτῶν τὴν σπουδήν, ἵνα μὴ ῥᾳθυ-

2. Ἑβρ. 5,11.

σὰν κυβερνήτης στὸ τιμόνι, καθίζοντας ἔτσι τὸν λογισμό του στὰ πάθη, δὲν ἀπομακρύνεται, ἂν πρῶτα δὲν κάνει τὰ πάντα, μέχρι ποὺ νὰ ὁδηγήσει τὸ σκάφος στὸ γαλήνιο λιμάνι τῆς ἐνάρετης ζωῆς. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ γίνεται στὴ θάλασσα, καὶ συμβαίνει καὶ στὴ διάνοια, αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβαίνει καὶ στὴν ἐξήγηση τῶν Γραφῶν, νὰ θορυβούμαστε καὶ νὰ ταραζόμαστε, ὅταν βγαίνουμε στὸ πέλαγος, ὄχι ἐπειδὴ τὸ πέλαγος εἶναι φοβερό, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐμεῖς ποὺ πλέουμε εἴμαστε ἄπειροι. Τὸ ὅτι λοιπὸν εἶναι δυνατό, ὁ λόγος ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι εὔκολος, νὰ γίνεται δύσκολος ἀπὸ τὴν ἀπειρία τῶν ἀκροατῶν, θὰ σᾶς φέρω μάρτυρα τὸν Παῦλο. Γιατί, λέγοντας ὅτι ὁ Χριστὸς ἔγινε ἀρχιερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ, πρόσθεσε· «γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔχουμε πολλὰ νὰ ποῦμε, ἀλλὰ εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθοῦν»[2]. Τί λές, Παῦλε; Εἶναι δυσερμήνευτα σὲ σένα ποὺ ἔχεις τὴν πνευματικὴ σοφία; σὲ σένα ποὺ ἄκουσες αὐτὰ ποὺ δὲ λέγονται; σὲ σένα ποὺ ἀνέβηκες στὸν τρίτο οὐρανό; Ἐὰν εἶναι δυσερμήνευτα σὲ σένα, σὲ ποιόν εἶναι κατανοητά; Εἶναι δυσερμήνευτα σὲ μένα, λέει, ὄχι ἐξαιτίας τῆς δικῆς μου ἀδυναμίας, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς δυσκολίας τῶν ἀκροατῶν. Λέγοντας λοιπὸν «δυσερμήνευτος» πρόσθεσε· «ἐπειδὴ γίνατε νωθροὶ στ' αὐτιά».

Βλέπεις ὅτι ὄχι ἡ φύση τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἡ ἀπειρία τῶν ἀκροατῶν ἔκανε δύσκολο αὐτὸ ποὺ δὲν ἦταν δύσκολο; Καὶ ὄχι μόνο δύσκολο, ἀλλὰ καὶ πολὺ σύντομο τὸν κάνει ἡ ἴδια αἰτία. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ὅτι εἶναι μόνο δυσερμήνευτος, ἀλλὰ καὶ πολύς, καὶ ἀπέδωσε τὴν αἰτία καὶ τοῦ μήκους καὶ τῆς δυσκολίας στὴ νωθρότητα τῆς ἀκοῆς. Γιατί, ὅπως στοὺς ἀρρώστους δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ παραθέσουμε σύντομο καὶ προγραμματισμένο τραπέζι, ἀλλὰ πρέπει νὰ παρασκευάσουμε διάφορα φαγητά, ὥστε, ἐὰν ὁ ἄρρωστος δὲν θελήσει τὸ ἕνα, νὰ πάρει τὸ ἄλλο, ἐὰν ἀπορρίψει ἐκεῖνο, νὰ δεχθεῖ τὸ ἄλλο, καὶ ἂν αὐτὸ τὸ ἀποκρούσει, νὰ πάρει τὸ ἄλλο, καὶ μὲ τὴν ποικιλία νὰ νικήσουμε τὴ δυσκολία, καὶ μὲ τὰ πολλὰ εἴδη φαγητῶν τοῦ τραπεζιοῦ νὰ θεραπεύσουμε τὴ δυσάρεστη γνώμη του, ἔτσι πρέπει νὰ κάνουμε πολλὲς φορὲς καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἀκρόασης, ὅταν εἴμαστε ἀσθενεῖς, πρέπει καὶ μακρὸν λόγο νὰ ἑτοιμάσουμε, καὶ νὰ ἔχει πολλὲς παραβολὲς καὶ παραδείγματα, καὶ ὀργάνωση καὶ περιόδους, καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια, ὥστε ἀπὸ ὅλα νὰ γίνεται εὔκολη ἡ ἐκλογὴ αὐτῶν ποὺ μᾶς συμφέρουν. Ὅμως, ἂν καὶ ἦταν μακρὸς καὶ δυσερμήνευτος ὁ λόγος, δὲν τοὺς στέρησε τὴ διδασκαλία τοῦ Μελχισεδέκ· μὲ τὸ «πολὺς καὶ δυσερμήνευτος» ποὺ εἶπε, πρόκαλεσε τὸ ἐνδιαφέρον τους, γιὰ νὰ μὴ γίνουν πιὸ ράθυμοι στὴν ἀκρόαση,

μότεροι γίνωνται περὶ τὴν ἀκρόασιν, τὸ δὲ παρασχεῖν τὴν τράπεζαν, χαρισάμενος αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν.

β'. Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Εἰ καὶ πρὸς τὸ πέλαγος καὶ βάθος τῶν νοημάτων ἀδυνατοῦμεν, κατατολμήσωμεν τῆς θαλάττης, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄνωθεν διδομένην ἡμῖν χάριν· οὐ διὰ τὴν ἡμετέραν παρρησίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμῶν ὠφέλειαν κατατολμήσωμεν τῆς θαλάττης, καὶ ἐν τούτῳ Παῦλον μιμούμενοι. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τοῦ λόγου τοῦ περὶ τὸν Μελχισεδέκ, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. Εἰπὼν γοῦν, «περὶ οὗ πολὺς ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος», ἐπήγαγεν· «οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὅ ἐστιν, βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων, μήτε τέλος ζωῆς, ἀφομοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές». Ἆρ' οὐ κατέξανεν ὑμῶν τὰς ἀκοάς, περὶ ἀνθρώπου διαλεγόμενος καὶ λέγων, «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος»; Καὶ τί λέγω περὶ ἀνθρώπου; Εἰ γὰρ περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγοιτο τοῦτο, οὐκ ἂν πολλὴν καὶ οὕτως παράσχῃ ζήτησιν; Εἰ γὰρ ἀπάτωρ, πῶς Υἱός; Εἰ δὲ ἀμήτωρ, πῶς Μονογενής; Ὁ γὰρ υἱὸς ὀφείλει πατέρα ἔχειν, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη υἱός. Ἀλλὰ καὶ ἀπάτωρ ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀμήτωρ· ἀπάτωρ τὴν κάτω γέννησιν, ἀμήτωρ τὴν ἄνω. Οὔτε γὰρ ἐπὶ γῆς ἔσχεν πατέρα, οὔτε ἐν οὐρανοῖς μητέρα. «Ἀγενεαλόγητος». Ἀκουέτωσαν οἱ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πολυπραγμονοῦντες. Καίτοι τινὲς νομίζουσιν ὅτι τὸ «ἀγενεαλόγητος» τοῦτο, περὶ τῆς ἄνω γεννήσεως εἴρηται.

Οἱ μὲν γὰρ αἱρετικοὶ οὔτε τοῦτο βούλονται· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνην πολυπραγμονοῦσι καὶ περιεργάζονται· οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι τούτων ἐκείνην μὲν παραχωροῦσι, περὶ δὲ ταύτης κάτω νομίζουσιν εἰρῆσθαι τό, «ἀγενεαλόγητος». Δείξωμεν οὖν ὅτι περὶ ἑκατέρας τῆς γεννήσεως τοῦτο Παῦλος εἶπε, καὶ περὶ τῆς ἄνω, καὶ περὶ τῆς κάτω. Καὶ γὰρ κἀκείνη φρικτή, καὶ αὕτη μυστικωτάτη. Διὰ τοῦτο καὶ Ἠσαΐας φησίν· «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;». Ἀλλὰ περὶ ἐκείνης, φησίν, εἶπεν τῆς ἄνω. Τί οὖν ἐροῦμεν τῷ Παύλῳ ἀμφοτέρας εἰπόντι τὰς γεννήσεις, καὶ τότε ἐπαγαγόντι τό, «ἀγενεαλόγητος»; Ἵνα μὴ μόνον κατ' ἐκείνην τὴν γέννησιν, καθ' ἣν ἀμήτωρ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταύτην, καθ' ἣν ἀπάτωρ

3. Ἑβρ. 7,1–4. 4. Ἠσ. 53,8.

ἐνῶ μὲ τὸ νὰ τοὺς προσφέρει τὸ τραπέζι, τοὺς ἱκανοποίησε τὴν ἐπιθυμία.

2. Αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ κάνω καὶ ἐγώ. Ἂν καὶ ἀδυνατῶ νὰ εἰσχωρήσω στὸ πέλαγος καὶ στὸ βάθος τῶν νοημάτων, θὰ ριψοκινδυνέψω τὴ θάλασσα, ὄχι μὲ τὴ δική μου δύναμη, ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη ποὺ μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό· ὄχι ἐξαιτίας τῆς δικῆς μου παρρησίας, ἀλλὰ γιὰ τὴ δική σας ὠφέλεια θὰ ριψοκινδυνέψω τὴ θάλασσα, μιμούμενος καὶ σ' αὐτὸ τὸν Παῦλο. Ὅτι δηλαδὴ δὲν τοὺς στέρησε τὸ λόγο γιὰ τὸν Μελχισεδέκ, ἄκουσε τὰ ἑξῆς· ἀφοῦ εἶπε «γι' αὐτὸν εἶναι μακρὺς καὶ δυσκολοεξήγητος ὁ λόγος», πρόσθεσε· «γιατὶ αὐτὸς ὁ Μελχισεδέκ, βασιλιὰς δικαιοσύνης καὶ ἔπειτα βασιλιὰς τῆς Σαλήμ, ποὺ σημαίνει, βασιλιὰς τῆς εἰρήνης, χωρὶς πατέρα, χωρὶς μητέρα, χωρὶς γενεαλογία, χωρὶς οἱ ἡμέρες του νὰ ἔχουν ἀρχή, οὔτε ἡ ζωή του τέλος, ἐξομοιωμένος μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερέας παντοτινά[3]. Ἄραγε δὲν ἐνόχλησε τὰ αὐτιά σας μιλώντας γιὰ ἄνθρωπο καὶ λέγοντας ὅτι ἦταν· «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος»; Καὶ γιατί λέω γιὰ ἄνθρωπο; Γιατί, ἐὰν αὐτὸ λεγόταν γιὰ τὸν Υἱό, δὲ θὰ ἔδινε ἀφορμὴ γιὰ πολλὴ συζήτηση; Ἂν δηλαδὴ εἶναι χωρὶς πατέρα, πῶς εἶναι Υἱός; Καὶ ἐὰν εἶναι χωρὶς μητέρα, πῶς εἶναι Μονογενής; Γιατὶ ὁ υἱὸς πρέπει νὰ ἔχει πατέρα, ἐπειδὴ ἀλλιῶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι υἱός. Ἀλλὰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι χωρὶς πατέρα καὶ χωρὶς μητέρα. Χωρὶς πατέρα κατὰ τὴν ἐπίγεια γέννησή του, χωρὶς μητέρα κατὰ τὴν οὐράνια. Γιατὶ οὔτε στὴ γῆ εἶχε πατέρα, οὔτε στοὺς οὐρανοὺς μητέρα. «Ἀγενεαλόγητος». Ἂς τὸ ἀκούσουν αὐτοὶ ποὺ πολυεξετάζουν τὴν οὐσία του. Ἂν καὶ μερικοὶ νομίζουν ὅτι αὐτὸ τὸ «ἀγενεαλόγητος», λέχθηκε γιὰ τὴν οὐράνια γέννησή του.

Οἱ αἱρετικοὶ ὅμως οὔτε αὐτὸ τὸ θέλουν· γιατὶ καὶ τὴν οὐσία του τὴν πολυεξετάζουν καὶ τὴν περιεργάζονται. Οἱ πιὸ ἐπιεικεῖς ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς τὴν οὐράνια γέννησή του τὴν ἀφήνουν, καὶ νομίζουν ὅτι τὸ «ἀγενεαλόγητος» λέχθηκε γι' αὐτὴν τὴν ἐπίγεια γέννησή του. Ἂς ἀποδείξουμε λοιπὸν ὅτι καὶ γιὰ τὶς δύο γεννήσεις τὸ εἶπε αὐτὸ ὁ Παῦλος, καὶ γιὰ τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω. Γιατὶ καὶ ἐκείνη εἶναι φρικτή, καὶ αὐτὴ ἀπόκρυφη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἠσαΐας λέει· «τὴ γενεά του ποιός θὰ τὴ διηγηθεῖ;»[4]. Ἀλλά, λέει, ὅτι τὸ εἶπε γιὰ ἐκείνη τὴν οὐράνια. Τί νὰ ποῦμε λοιπὸν στὸν Παῦλο, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἀνέφερε καὶ τὶς δύο γεννήσεις, τότε πρόσθεσε τὸ «ἀγενεαλόγητος»; Γιὰ νὰ μὴ πιστέψεις ὅτι εἶναι ἀγενεαλόγητος μόνο ὡς πρὸς ἐκείνη τὴ γέννηση, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι

ἐστί, τὴν κάτω λέγω, ἀγενεαλόγητον εἶναι πιστεύσῃς· διὰ τοῦτο ἀμφότερα θείς, τότε εἶπεν, «ἀγενεαλόγητος». Καὶ γὰρ καὶ αὕτη ἡ κάτω ἀκατάληπτος, ἵνα πρὸς ἐκείνην μηδὲ παρακύψαι τολμήσωμεν. Εἰ γὰρ τὰ προαύλια τοῦ ναοῦ οὕτω φοβερὰ καὶ ἀπρόσιτα, πρὸς τὰ ἄδυτα τίς εἰσελθεῖν ἐπιχειρήσει;

Ὅτι ἐγεννήθη παρὰ τοῦ Πατρὸς οἶδα, τὸ δὲ πῶς, οὐκ οἶδα. Ὅτι ἐτέχθη ὑπὸ τῆς Παρθένου ἐπίσταμαι, τὸν δὲ τρόπον οὐδὲ ἐνταῦθα καταλαμβάνω. Ἑκατέρα γὰρ ἡ γέννησις ὡμολόγηται, καὶ ἑκατέρας ὁ τρόπος σεσίγηται. Καὶ ὅπερ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς Παρθένου, οὐκ εἰδὼς πῶς ἐκ τῆς παρθένου ἐγεννήθη, ὁμολογῶ ὅτι ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἀναιρῶ τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἄγνοιαν, οὕτω καὶ σὺ ποίησον ἐπὶ τοῦ Πατρός, εἰ καὶ οὐκ οἶδας, πῶς ἐγεννήθη, ὁμολόγησον. Κἂν εἴπῃ σοι ὁ αἱρετικός, 'Πῶς ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός;' κατάσπασον αὐτοῦ τὸ φρύαγμα εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰπὲ πρὸς αὐτόν· 'Κατάβηθι ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ δεῖξον πῶς ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ τότε ἐκεῖνα ὅρα'. Κάτασχε αὐτὸν καὶ περίστησον, μὴ ἀφῇς ἀποπηδῆσαι, μηδὲ ἀναχωρῆσαι εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ κάτασχε καὶ ἀπόπνιξον, μὴ τῇ χειρί, ἀλλὰ τῷ ῥήματι. Μὴ δώσῃς αὐτῷ διαστολὴν καὶ διαφύγῃ ὡς βούλεται. Ἐκεῖθεν γὰρ θόρυβον ἐμποιοῦσι τοῖς διαλεγομένοις, ἐπειδὴ ἡμεῖς αὐτοῖς ἀκολουθοῦμεν καὶ οὐ ἀπάγομεν ὑπὸ τοὺς νόμους τῶν θείων Γραφῶν. Περίθες τοίνυν αὐτῷ πάντοθεν τειχίον τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίας, καὶ οὐδὲ χᾶναι δυνήσεται. Εἰπέ, 'Πῶς ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου; Οὐκ ἀφίσταμαί σου, οὐδὲ ἀναχωρῶ'. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τὸν τρόπον ἡμῖν εἰπεῖν, κἂν μυρία φιλονεικῇ. Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀποκλείσῃ, τίς ἀνοίξῃ λοιπόν; Μόνῃ τῇ πίστει τὰ τοιαῦτα παραδεκτά.

Εἰ δὲ οὐκ ἂν ἔχοις, ἀλλὰ λογισμοὺς ἐπιζητεῖς, «ἐρῶ πρὸς σέ», ὃ πρὸς Νικόδημον ὁ Χριστός φησιν· «εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν τὰ ἐπουράνια εἴπω, πιτεύετε;». Περὶ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως εἶπον, καὶ οὐκ οἶδας, οὐδὲ χᾶναι τολμᾷς, καὶ τὴν οὐράνιον περιεργάζῃ; Καὶ εἴθε μὲν τὸν οὐρανὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Δεσπότην τῶν οὐρανῶν πολυπραγμονεῖς. «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε». Οὐκ εἶπεν, 'οὐ πείθεσθε', ἀλλ' «οὐ πιστεύετε», δεικνὺς

5. Ἰω. 2,12.

χωρὶς μητέρα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς αὐτήν, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι χωρὶς πατέρα, δηλαδὴ τὴν ἐπίγεια, γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀνάφερε καὶ τὰ δύο, τότε εἶπε «ἀγενεαλόγητος». Καὶ αὐτὴ δηλαδὴ ἡ κάτω εἶναι ἀκατάληπτη, γιὰ νὰ μὴ τολμήσουμε νὰ ρίξουμε οὔτε βλέμμα στὴν ἄλλη. Γιατί, ἂν τὰ προαύλια τοῦ ναοῦ εἶναι τόσο φοβερὰ καὶ ἀπλησίαστα, ποιός θὰ ἐπιχειρήσει νὰ μπεῖ στὰ ἄδυτα;

Ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ τὸ πῶς, δὲν τὸ γνωρίζω. Ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο τὸ γνωρίζω καλά, ἀλλὰ μὲ ποιό τρόπο οὔτε αὐτὸ τὸ καταλαβαίνω. Γιατὶ ἡ κάθε μιὰ γέννηση ὁμολογεῖται, ἀλλὰ καὶ τῶν δύο ὁ τρόπος ἀποσιωπᾶται. Καὶ ὅπως στὴν περίπτωση τῆς Παρθένου, χωρὶς νὰ γνωρίζω πῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν παρθένο, ὁμολογῶ ὅτι γεννήθηκε, καὶ δὲν ἀπορρίπτω τὸ γεγονὸς ἐξαιτίας τῆς ἄγνοιάς μου, ἔτσι κάνε καὶ σὺ γιὰ τὸν Πατέρα, ἂν καὶ δὲν γνωρίζεις πῶς γεννήθηκε, ὁμολόγησε. Καὶ ἂν σοῦ πεῖ ὁ αἱρετικός, Πῶς γεννήθηκε ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα;' πέταξε κάτω στὴ γῆ τὴν αὐθάδειά του καὶ πές του· Κατέβα ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ δεῖξε μου πῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ τότε πρόσεχε ἐκεῖνα. Κράτησέ τον καὶ φρούρησέ τον, μὴ τὸν ἀφήσεις νὰ δραπετεύσει, οὔτε ν' ἀναχωρήσει στὸ λαβύρινθο τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ κράτησε τον, πνίξε τον, ὄχι μὲ τὸ χέρι σου, ἀλλὰ μὲ τὸν λόγο. Μὴ τοῦ δώσεις εὐκαιρία καὶ διαφύγει ὅπως θέλει. Γιατὶ ἀπὸ ἐκεῖ κάνουν θόρυβο μ' ἐκείνους ποὺ συζητοῦν, ἐπειδὴ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τοὺς ἀκολουθοῦμε καὶ δὲν τοὺς ὁδηγοῦμε κάτω ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν θείων Γραφῶν. Τοποθέτησε λοιπὸν γύρω του ἀπὸ παντοῦ ὡς τεῖχος τὶς μαρτυρίες τῶν Γραφῶν καὶ δὲν θὰ μπορέσει οὔτε τὸ στόμα του νὰ ἀνοίξει. Πές του, 'Πῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο; Δὲν σὲ ἀποχωρίζομαι, οὔτε φεύγω'. Ἀλλὰ δὲν θὰ μπορέσει νὰ πεῖ μὲ ποιό τρόπο, ἔστω καὶ ἂν ἔχει μύριες ἀμφιβολίες. Γιατί, ὅταν ὁ Θεὸς κλείνει κάτι, ποιός μπορεῖ νὰ τὸ ἀνοίξει; Μόνο μὲ τὴν πίστη αὐτὰ γίνονται ἀποδεκτά.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστη καὶ ἀναζητᾶς λογισμούς, θὰ σοῦ πῶ αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Χριστὸς στὸν Νικόδημο· «ἐὰν σᾶς μιλῶ γιὰ τὰ ἐπίγεια καὶ δὲν πιστεύετε, πῶς θὰ πιστέψετε, ἐὰν σᾶς μιλήσω γιὰ τὰ ἐπουράνια;»[5]. Σοῦ μίλησα γιὰ τὴν γέννηση ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ δὲν γνωρίζεις, οὔτε τολμᾶς νὰ ἀνοίξεις τὸ στόμα σου, καὶ περιεργάζεσαι τὴν οὐράνια γέννηση; Καὶ μακάρι νὰ περιεργαζόσουν μόνο τὸν οὐρανό, ἀλλὰ ἐσὺ πολυασχολεῖσαι καὶ μὲ τὸν Δεσπότη τῶν οὐρανῶν. «Ἐὰν σᾶς μίλησα γιὰ τὰ ἐπίγεια καὶ δὲν πιστεύετε». Δὲν εἶπε, 'δὲν πείθεσθε', ἀλλὰ

ἡμῖν, ὅτι, εἰ καὶ τὰ ἐπίγεια πίστεως δεῖται, πολλῷ μᾶλλον τὰ οὐράνια. Καίτοι τότε τῷ Νικοδήμῳ περὶ τοκετοῦ διελέγετο πολὺ ἐλάττονος· περὶ τοῦ βαπτίσματος γὰρ ὁ λόγος ἦν καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς πνευματικῆς· ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ ταῦτα πίστει ἐστὶ καταληπτά. Ἐπίγεια δὲ αὐτὰ ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ ἐπίγειά ἐστιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ γῇ τελεῖται, καὶ τῇ συγκρίσει τῆς ἄνω γεννήσεως τῆς ἀπορρήτου καὶ πάντα ὑπερβαινούσης νοῦν, ἐπίγεια ταῦτά ἐστιν. Εἰ τοίνυν πῶς ἀναγεννώμεθα ἐκ τῶν ὑδάτων οὐ δυνατὸν εἰδέναι, ἀλλὰ πίστει μόνῃ παραδέχεσθαι χρὴ τὸ γινόμενον, καὶ τὸν τρόπον μὴ περιεργάζεσθαι, πόσης ἂν εἴη μανίας ἐπὶ τῆς ἄνω γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ λογισμοὺς ἀνθρωπίνους κινεῖν καὶ τρόπου γεννήσεως εὐθύνας ἀπαιτεῖν; Πῶς ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἱκανῶς ἀποδέδεικται, καὶ πῶς ἀγενεαλόγητος.

γ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοί, μὴ νοήσαντες τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καὶ μείζονα τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν εἶναι εἰρήκασι, καὶ συνεστήσαντο ἑαυτοῖς αἵρεσιν καὶ λέγονται Μελχισεδεκιταὶ καὶ φιλονεικοῦσιν ἡμῖν, δεῖξαι βουλόμενοι, ὅτι μείζων ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, προφέροντες τό, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», δεῖ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπαντῆσαι. Φασὶ γάρ· «πῶς οὐκ ἂν εἴη Χριστοῦ μείζων, οὗ κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν τάξιν ἱερατεύει Χριστός; Ἡμεῖς οὖν λέγομεν αὐτὸν ἄνθρωπον ὁμοιοπαθῆ ἡμῖν, καὶ οὔτε μείζονα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' οὔτε Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· «Μείζων γὰρ αὐτοῦ», φησὶν ὁ Χριστός, «ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἐγήγερται». Ἄλλοι δὲ πάλιν πλανηθέντες λέγουσιν αὐτὸν εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲ τοῦτό φαμεν. Ἐπεὶ τίς χρεία τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπῆσαι, ἤδη πάλαι τοῦ Πνεύματος ἀνθρώπου γεγονότος; Ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν μείζων Χριστοῦ, οὔτε δὲ πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰπάτωσαν ἡμῖν ἐκεῖνοι, ποίου χωρίου εἶναι αὐτὸν λέγουσιν· ἆρα οὐρανίου; ἆρα ἐπιγείου; ἢ καταχθονίου; Ἐὰν οὖν εἴπωσιν, ὅτι τῶν οὐρανίων ἐστὶν ὁ Μελχισεδέκ, ἢ ἄλλου τινὸς χωρίου, ἀκουσάτωσαν ὅτι καὶ αὐτὸς γόνυ κάμπτει τῷ Χριστῷ τῷ σαρκωθέντι ἐκ τῆς

---

6. Ψαλμ. 109,4.

«δὲν πιστεύετε», δείχνοντάς μας ὅτι, ἀφοῦ καὶ τὰ ἐπίγεια χρειάζονται πίστη, πολὺ περισσότερο χρειάζονται τὰ οὐράνια. Ἂν καὶ τότε στὸν Νικόδημο μιλοῦσε γιὰ γέννηση πολὺ κατώτερη· γιατὶ ὁ λόγος ἦταν γιὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση· ὡστόσο εἶναι φανερό, ὅτι καὶ αὐτὰ μὲ τὴν πίστη γίνονται κατανοητά. Καὶ τὰ ὀνόμασε αὐτὰ ἐπίγεια, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι ἐπίγεια, ἀλλὰ ἐπειδὴ τελοῦνται στὴ γῆ, καὶ σὲ σύγκριση μὲ τὴν οὐράνια γέννηση τὴν ἀπόρρητη, ἡ ὁποία ξεπερνᾶ κάθε νοῦ, αὐτὰ εἶναι ἐπίγεια. Ἐὰν λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίζουμε πῶς ξαναγεννιόμαστε ἀπὸ τὸ νερό, καὶ πρέπει νὰ παραδεχόμαστε αὐτὸ ποὺ γίνεται μόνο μὲ τὴν πίστη καὶ νὰ μὴ περιεργαζόμαστε τὸν τρόπο, πόση τρέλλα εἶναι νὰ κινοῦμε τοὺς λογισμούς μας στὴν οὐράνια γέννηση τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, καὶ νὰ ζητᾶμε ἐξηγήσεις γιὰ τὸν τρόπο τῆς γεννήσεώς του; Ἀποδείχτηκε λοιπὸν ἱκανοποιητικὰ πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι χωρὶς πατέρα καὶ μητέρα καὶ πῶς εἶναι ἀγενεαλόγητος.

3. Ἀλλὰ ἐπειδὴ πολλοὶ δὲν κατανόησαν ὅσα ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὸν Μελχισεδὲκ καὶ εἶπαν ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ συγκρότησαν μεταξύ τους αἵρεση καὶ ὀνομάζονται Μελχισεδεκῖτες, καὶ φιλονεικοῦν μὲ μᾶς, θέλοντας νὰ ἀποδείξουν ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστό, προβάλλοντας τό, «Σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος σὰν τὸν Μελχισεδέκ»[6], πρέπει νὰ ἀπαντήσουμε καὶ σ' αὐτούς. Γιατὶ λένε· Πῶς δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ ποὺ ἱερατεύει σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα καὶ τὸν τύπο τοῦ Μελχισεδέκ; Ἐμεῖς ὅμως λέμε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄνθρωπος ὁμοιοπαθὴς μ' ἐμᾶς καὶ οὔτε ἀνώτερος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ τὸν Βαπτιστὴ Ἰωάννη· γιατὶ «ἀνώτερος ἀπὸ αὐτόν», λέει ὁ Χριστός, «δὲν ἐμφανίστηκε μεταξὺ ἐκείνων ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ τὶς γυναῖκες»[7]. Ἄλλοι πάλι ἐξαπατηθέντες λένε ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα· ἀλλὰ ἐμεῖς οὔτε αὐτὸ τὸ λέμε. Γιατί, ποιά ἡ ἀνάγκη νὰ ἐνανθρωπήσει ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἤδη ἀπὸ παλιὰ τὸ Πνεῦμα εἶχε γίνει ἄνθρωπος; Ὅτι δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστό, οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἂς μᾶς ποῦν ἐκεῖνοι ἀπὸ ποιό τόπο λένε ὅτι κατάγεται· μήπως ἀπὸ τὸν οὐράνιο, μήπως ἀπὸ τὸν ἐπίγειο; ἢ μήπως ἀπὸ τὸν καταχθόνιο; Ἐὰν λοιπὸν ποῦν ὅτι ὁ Μελχισεδὲκ κατάγεται ἀπὸ τὰ οὐράνια ἢ ἀπὸ κάποιο ἄλλο τόπο, ἂς ἀκούσουν ὅτι καὶ αὐτὸς λυγίζει τὸ γόνατό του στὸ Χριστὸ ποὺ σαρκώθηκε ἀπὸ τὴ Θεοτόκο Μαρία. Γιατὶ ὁ ἀπόστο-

---

7. Ματθ. 11,11.

θεοτόκου Μαρίας. Λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι «αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ», καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰ οὖν πᾶν γόνυ κάμπτει, ὁ Μελχισεδὲκ ἐλάττων ἂν εἴη τοῦ Χριστοῦ· προσκυνεῖ γὰρ τῷ προσκυνουμένῳ Χριστῷ.

Εἰ δὲ οἱ ἄθλιοι καὶ τάλανες, καὶ τὸ ἑξῆς εἰρημένον σκοπήσωσιν· ἐπιφέρει γὰρ λέγων, «ἀφομοιωμένος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ»· οὕτω δεῖ νοεῖν, ὅτι, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν καὶ ὁμοίωσιν, οὕτω καὶ αὐτός. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ αὐτὸν λέγουσιν ἐκ πορνείας γεννηθέντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀγενεαλόγητον γενέσθαι· πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι κακῶς φατε. Καὶ γὰρ καὶ Σολομὼν ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου γεννηθεὶς γυναικὸς μοιχαλίδος γενεαλογεῖται. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Μελχισεδὲκ τύπος ἦν τοῦ Κυρίου καὶ εἰκόνα ἔφερε τοῦ Χριστοῦ, καθὼς καὶ Ἰωνᾶς, διὰ τοῦτο ἡ Γραφὴ παρέλιπεν αὐτοῦ τὸν πατέρα, ἵνα ἐν ἐκείνῳ, καθάπερ ἐν εἰκόνι τὸν ἀληθῶς ἀπάτορα καὶ ἀγενεαλόγητον Χριστὸν ἐνοπτρισώμεθα. Ἀντιλέγουσι δὲ καὶ τοῦτο ἡμῖν οἱ Μελχισεδεκιταὶ λέγοντες· 'Τί οὖν ἐστιν ὃ λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Πατήρ, «σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»;' Πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι οὗτος ὁ Μελχισεδὲκ ἀνὴρ δίκαιος γέγονε, καὶ ἀληθῶς εἰκόνα ἔφερε τοῦ Χριστοῦ. Προφητικῷ τοίνυν πνεύματι κινούμενος, τὴν μέλλουσαν προσφορὰν ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν προσκομίζεσθαι νοήσας, ἄρτῳ καὶ οἴνῳ τὸν Θεὸν ἐγέραιρε, μιμούμενος τὸν μέλλοντα Χριστόν. Ἐπειδὴ οὖν ἡ Ἰουδαίων συναγωγὴ ἐν τάξει τοῦ Ἀαρὼν θυσίαν προσέφερε τῷ Θεῷ, οὐκ ἄρτον καὶ οἶνον, ἀλλὰ μόσχους καὶ ἀμνούς, καὶ θυσίαις δι' αἵματος ἐδόξαζε τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς πρὸς τὸν μέλλοντα γεννᾶσθαι ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, βοᾷ καὶ λέγει· «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»· οὐ κατὰ τὴν Ἀαρών, τοῦ ἐν μόσχοις καὶ ἄρνασι λατρεύοντος, ἀλλά, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», ἄρτῳ καὶ οἴνῳ τὴν τῶν προσκομιζόντων προσφορὰν εἰς τὸ διηνεκὲς προσάγων, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λος λέει ὅτι «σ' αὐτὸν θὰ λυγίσει κάθε γόνατο» καὶ τὰ λοιπά[8]. Ἐφόσον λοιπὸν λυγίζει κάθε γόνατο, ὁ Μελχισεδὲκ εἶναι κατώτερος τοῦ Χριστοῦ, γιατὶ προσκυνᾶ τὸν προσκυνούμενο Χριστό.

Ἐὰν οἱ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι δὲν πείθονται ἂς παρατηρήσουν καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται· διότι προσθέτει καὶ λέγει· «ἐξομοιωμένος μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ», ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσουμε ὡς ἑξῆς· ὅτι, ὅπως ἐμεῖς δημιουργηθήκαμε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ αὐτός. Γιατὶ οἱ Ἰουδαῖοι λένε ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ πορνεία καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀγενεαλόγητος· πρὸς αὐτοὺς θὰ ποῦμε ὅτι κακῶς τὸ λέτε. Γιατὶ καὶ ὁ Σολομών, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴ γυναίκα τοῦ Οὐρία, ἡ ὁποία ἦταν μοιχαλίδα, γενεαλογεῖται. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ Μελχισεδὲκ ἦταν τύπος τοῦ Κυρίου, ἔφερε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως καὶ ὁ Ἰωνᾶς, γι' αὐτὸ καὶ ἡ Γραφὴ παρέλειψε τὸν πατέρα του, ὥστε νὰ βλέπουμε σ' ἐκεῖνον, σὰν σὲ εἰκόνα, τὸν πραγματικὰ ἀπάτορα καὶ ἀγενεαλόγητο Χριστό. Τὸ ἀμφισβητοῦν ὅμως καὶ αὐτὸ οἱ Μελχισεδεκῖτες λέγοντας· Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέει σ' αὐτὸν ὁ Πατέρας του, «σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος σὰν τὸν Μελχισεδέκ»[9]; Σ' αὐτοὺς λέμε, ὅτι αὐτὸς ὁ Μελχισεδὲκ ἦταν δίκαιος ἄνδρας καὶ ἔφερε πραγματικὰ τὴν εἰκονα τοῦ Χριστοῦ. Κινούμενος λοιπὸν ἀπὸ προφητικὴ διορατικότητα, κατάλαβε τὴν μελλοντικὴ προσφορὰ ποὺ θὰ γινόταν γιὰ τὰ ἔθνη, καὶ δόξαζε τὸν Θεὸ μὲ ἄρτο καὶ οἶνο, μιμούμενος τὸν μελλοντικὸ Χριστό. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ πρόσφερνε στὸ Θεὸ θυσία ὅπως καὶ ὁ Ἀαρών, ὄχι ἄρτο καὶ οἶνο, ἀλλὰ μοσχάρια καὶ ἀρνιά, καὶ δόξαζε τὸ Θεὸ μὲ αἱματηρὲς θυσίες, ὁ Θεὸς φωνάζει στὸν μέλλοντα νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λέει· «σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος σὰν τὸν Μελχισεδέκ»· ὄχι σὰν τὸν Ἀαρών, ποὺ λάτρευε μὲ μοσχάρια καὶ ἀρνιά· ἀλλὰ «ἐσὺ εἶσαι ἱερέας σὰν τὸν Μελχισεδέκ», ποὺ προσφέρεις παντοτινὰ τὴ θυσία, αὐτῶν ποὺ προσφέρονται, μὲ ἄρτο καὶ οἶνο. Μέσω αὐτοῦ ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα καὶ στὸ πανάγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

8. Φιλιπ. 2,10.
9. Ψαλμ. 109,4.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΟΙΑΝ ΤΩΝ ΝΙΝΕΥΙΤΩΝ

α'. Καὶ τὰς προλαβούσας ἡμέρας διδασκαλίας ἀπαιτούσας ὁρῶν καὶ ἐμαυτὸν διὰ τὴν ἀσθένειαν ἠνεγκασμένον σιγᾷν, ἠνιώμην καὶ ἐδυσχέραινον, καθάπερ τις πρόθυμος ἀθλητὴς κεκωλυμένος παρὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸ στάδιον. Ἑώρων ὑμᾶς τῆς λογικῆς ἐφιεμένους τροφῆς, καὶ ἐμαυτὸν χορηγεῖν οὐκ ἰσχύοντα. Ἑώρων τὸν χρόνον ἐμπορίας, καὶ ἐμαυτὸν οὐδὲν συμβόλαιον θέσθαι πρὸς ὑμᾶς δυνάμενον. Ἔβλεπον τὴν θήραν πολλήν, καὶ τὸν θηρευτὴν ἀτονοῦντα πρὸς τὴν ἄγραν. Ἀλλὰ καὶ λίαν ὀδυνωμένῳ ἐπὶ τούτῳ κάλλιον ἡγούμην ἐμαυτῷ τοὺς πόνους ἐπιμετρεῖν, ὥστε καὶ εἰς ἐκκλησίαν ἔχειν καθ' ἡμέραν ἐπιφοιτᾷν καὶ τῆς ἄλλης κοινωνεῖν ὑμῖν λειτουργίας, ἤ, δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας πλέον μόνον μοχθήσας, προσηλῶσθαι πάλιν τῇ κλίνῃ καὶ πάλιν ὑμῶν ἀπολελεῖφθαι. Διὰ τοῦτο τὰς καθημερινὰς ἐκλείπων διαλέξεις ἥκω σήμερον διὰ τῆς δεσποτικῆς χάριτος τὸ χρέως ὑμῖν καθήσων.

Δεῦρο δὴ οὖν τὸ σκάφος εἰς τὸ πέλαγος τῆς Νινευϊτῶν μετανοίας ἑλκύσωμεν. Ἄλλοι μὲν γὰρ ἄλλοις εἰσὶ τῶν ἀνθρώπων χρήσιμοι λόγοι, τὰ δὲ τῆς μετανοίας φάρμακα πᾶσιν οἶμοι ὠφέλιμα· ἐπειδὴ γὰρ οὐδεὶς ἁμαρτίας ἐλεύθερος, εὔδηλον ὡς οὔτε μετανοίας ἀνενδεής. Τοῖς δὲ χρήζουσι ταύτης ἀναγκαῖον τὸ παράδειγμα τῶν ἐκ μετανοίας σωθέντων τῷ ἴσῳ τρόπῳ κᾀκείνους πρὸς τὴν ὑγίειαν εἰσάγον. Ἴδομεν τοίνυν τοὺς ἐπὶ πονηρίᾳ βεβιωμένους ὀνομαστοὺς ἐπ' ἀρετῇ γινομένους. Ἴδομεν τοὺς θηρίοις ἐοικότας ἀγγέλων τάξιν μεταλαμβάνοντος. Ἴδομεν τοῖς ἔργοις τὴν πόλιν στρέφοντας, τρόπῳ φιλοσοφίας τὴν πόλιν ἀνορθοῦντας. Ἴδομεν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, φίλους τοῦ Θεοῦ γεγονότας, καὶ τὸν πάλαι κατήγορον Δεσπότην, συνήγορον ὕστερον κτησαμένους.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΣΤΗ ΜΕΤΑΝΟΙΑ ΤΩΝ ΝΙΝΕΥΙΤΩΝ

1. Βλέποντας τὶς μέρες ποὺ πέρασαν νὰ ἀπαιτοῦν διδασκαλίες καὶ τὸν ἑαυτό μου νὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ σιωπᾶ ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας μου, αἰσθανόμουν ἀνία καὶ δυσανασχετοῦσα, σὰν κανένας πρόθυμος ἀθλητὴς ποὺ ἐμποδίζεται κατὰ τοὺς ἀγῶνες του νὰ μπεῖ στὸ στάδιο. Ἔβλεπα ἐσᾶς νὰ ἐπιθυμεῖτε τὴ λογικὴ τροφή, καὶ τὸν ἑαυτό μου νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὴ χορηγήσει. Ἔβλεπα τὸ χρόνο κατάλληλο γιὰ ἐμπόριο, καὶ τὸν ἑαυτό μου νὰ μὴ μπορεῖ νὰ κάνει οὔτε ἕνα συμβόλαιο μαζί σας. Ἔβλεπα νὰ ὑπάρχει κυνήγι πολύ, καὶ τὸν κυνηγὸ νὰ μὴ ἔχει διάθεση γιὰ κυνήγι. Ἀλλ', ἂν καὶ ὑπέφερα πολὺ γι' αὐτό, θεωροῦσα καλύτερο νὰ προσθέτω στὸν ἑαυτό μου τοὺς κόπους, ὥστε καὶ στὴν ἐκκλησία νὰ σᾶς ἔχω νὰ ἔρχεσθε καθημερινὰ καὶ νὰ ἐπικοινωνῶ μαζί σας καὶ ὡς πρὸς τὴν ἄλλη λειτουργία, παρά, ἀφοῦ κοπιάσω δυὸ ἢ τρεῖς ἡμέρες μόνο, νὰ καρφωθῶ πάλι στὸ κρεβάτι καὶ νὰ σᾶς ἐγκαταλείψω. Γι' αὐτό, πραλείποντας τὶς καθημερινὲς ὁμιλίες, ἔρχομαι σήμερα μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ κάνω τὸ χρέος μου ἀπέναντί σας.

Ἐλᾶτε λοιπὸν νὰ ἑλκύσουμε τὸ σκάφος στὸ πέλαγος τῆς μετάνοιας τῶν Νινευϊτῶν. Γιατὶ γιὰ κάθε ὁμάδα ἀνθρώπων χρειάζονται διαφορετικοὶ λόγοι, ἀλλὰ τὰ φάρμακα τῆς μετάνοιας νομίζω πὼς εἶναι ὠφέλιμα σὲ ὅλους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κανένας δὲν εἶναι ἀναμάρτητος, εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ μὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ μετάνοια. Σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴν ἀνάγκη της, εἶναι ἀπαραίτητο τὸ παράδειγμα ἐκείνων ποὺ ἔχουν σωθεῖ, διότι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὁδηγεῖ κι αὐτοὺς στὴν ὑγεία. Ἂς δοῦμε λοιπὸν αὐτοὺς ποὺ ζοῦσαν στὴν ἁμαρτία νὰ γίνονται ὀνομαστοὶ γιὰ τὴν ἀρετή τους. Ἂς δοῦμε αὐτοὺς ποὺ ἔμοιαζαν θηρία, νὰ καταλαμβάνουν θέση ἀγγέλων. Ἂς δοῦμε αὐτούς, ποὺ μὲ τὰ ἔργα τους κατέστρεφαν τὴν πόλη τους, μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους νὰ ξαναχτίζουν τὴν πόλη. Ἂς δοῦμε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, νὰ γίνονται φίλοι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὺς ποὺ εἶχαν κατήγορο τὸν Δε-

Ἴδομεν κατακρίτους μετὰ τὴν ἀπόφασιν πρὸς τὸν δικαστὴν ἀγωνιζομένους καὶ τὴν ἀπόφασιν ἀποροῦντας. Ἴδομεν τὸν Θεὸν διὰ φιλανθρωπίαν ψευδόμενον.

Ἠκούσαμεν πρώην, ὅπως ὁ μὲν προφήτης ἐκήρυσσεν, ἡ δὲ πόλις ἐθορυβεῖτο, καὶ ὅτι καθάπερ εἰς πέλαγος πνεῦμα χαλεπὸν ταράττει, οὕτως εἰς τὸν δῆμον τῶν Νινευϊτῶν ἡ φωνὴ πεσοῦσα τοῦ Ἰωνᾶ πάντα ζάλης καὶ χειμῶνος ἔπλησεν. Ἠκούσαμεν ὅπως πιστὸν ἡγουμένη ἡ πόλις τὸ κήρυγμα οὐκ εἰς ἀπόγνωσιν ἔπεσεν, ἀλλ' εἰς μετάνοιαν ἔδρασεν· καὶ ἔτι θαρρεῖν περὶ τῆς σωτηρίας οὐκ ἔχουσα, θεραπεύειν καὶ καταλλάττειν τὸν Θεὸν ἐπεχείρει. Τίνα δὲ ὑπὲρ τῶν καταλλαγῶν τὰ πραττόμενα ἦν; Εἴρηται μὲν ἐν μέρει, δεῖ δὲ τὸν πάντα λόγον ὑμῖν ἀποδοῦναι· ἐκήρυξαν γὰρ νηστείαν καὶ ἐνέδυσαν τὸν σάκκον ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν καὶ ἕως μεγάλου αὐτῶν. Ὢ ξένου θαύματος, φοβεροῦ μὲν ἀνθρώποις, ἀγγέλοις δὲ ποθεινοῦ! Ἐννόησόν μοι τὰς πολλὰς μυριάδας ἐκείνας ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ παίδων σακκοφορούσας καὶ εἰς ταὐτὸ συνηθροισμένας· ἐπιτηδεύματα πάντα καὶ πράξεις πάσας ἀνθρωπίνας ἀργούσας, καὶ ἔργον μὲν οὐδὲν παρ' οὐδενὸς οὐδαμοῦ τελούμενον, οἰμωγὴν δὲ ὁμοῦ πάντων καὶ θόρυβον καὶ βοὴν εἰς οὐρανὸν πεμπομένην. Ἐννόησον δεσποτῶν καὶ δούλων ἀνωμαλίαν ἐκβεβλημένην, ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, βασιλέα μετὰ τοῦ ἴσου σχήματος παρόντα τοῖς πλήθεσι, καὶ καθάπερ πολιτικήν τινα παράταξιν τὴν λειτουργίαν τάττοντα τοῦ Θεοῦ. «Ἤγγισε» γάρ φησιν, «ὁ λόγος πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἐξανέστη τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ ἐξεδύσατο τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ περιεβάλετο σάκκον καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ σποδοῦ».

Ὢ σοφοῦ βασιλέως. Ἐξάρχει τῆς μετανοίας αὐτός, ὥστε τὴν πόλιν πᾶσαν σπουδαιοτέραν ποιῆσαι. Τίς γὰρ ἤμελλεν ἔτι μαλακίζεσθαι, τὸν βασιλέα ὁρῶν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἀγωνιζόμενον; Τὰ τραύματα τῆς ἁλουργίδος θεραπεύει διὰ τοῦ σάκκου· τὰς ἁμαρτίας τοῦ θρόνου διὰ τῆς ἐπὶ σποδοῦ καθέδρας ἐκπλύνει· τὴν νόσον τῆς ὑπερηφανείας τῷ ταπεινῷ τοῦ σχήματος ἐξιᾶται· τῇ νηστείᾳ τὰ ἕλκη τῆς τρυφῆς φαρμακεύει, καὶ δείξας ταῦτα διὰ τῶν ἔργων πρὸς τὴν ἴσην σπουδὴν πάντας διὰ κηρύγματος ἐγείρει. «Ἐκηρύχθη», γάρ φησι, «παρὰ τοῦ βασιλέως· οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ οἱ βόες καὶ τὰ πρόβατα μὴ γευσάσθωσαν μηδέν, μηδὲν νεμέσθωσαν, καὶ ὕδωρ μὴ πιέτωσαν». Καινὴ βασιλέως νομοθεσία· ἀσιτίαν τοῖς ἀρρώστοις ὡς ἰατρὸς ἐπιτάττει· μᾶλλον δὲ τὰς

---

1. Ἰωνᾶ 3,6. 2. Ἰωνᾶ 3,7.

σπότη, νὰ τὸν κάνουν ὕστερα συνήγορο. Ἂς δοῦμε τοὺς καταδικασμένους, μετὰ τὴν ἀπόφαση ν' ἀνταγωνίζονται τὸν δικαστὴ καὶ νὰ ἀναιροῦν τὴν ἀπόφαση. Ἂς δοῦμε τὸ Θεὸ ἀπὸ φιλανθρωπία νὰ ψεύδεται.

Ἀκούσαμε προηγουμένως, ὅτι ὁ προφήτης κήρυττε, ἐνῶ ἡ πόλη ταρασσόταν καὶ ὅτι ὅπως τὸ πέλαγος ὁ δυνατὸς ἄνεμος τὸ ἀναταράσσει, ἔτσι καὶ στὸ λαὸ τῶν Νινευϊτῶν, ἠχώντας ἡ φωνὴ τοῦ Ἰωνᾶ, γέμισε τὰ πάντα παραζάλη καὶ συμφορά. Ἀκούσαμε ὅτι πιστεύοντας ἡ πόλη τὸ κήρυγμα, δὲν ἔπεσε σὲ ἀπόγνωση, ἀλλὰ δραστηριοποιήθηκε στὴ μετάνοια· καὶ ἐνῶ δὲν εἶχε ἐλπίδες σωτηρίας, ἐπιχειροῦσε νὰ λατρεύει καὶ νὰ συμφιλιώνει τὸν Θεό. Ποιά ἦταν αὐτὰ ποὺ ἔκαναν γιὰ τὴ συμφιλίωση; Εἰπώθηκαν βέβαια μερικά, πρέπει ὅμως νὰ σᾶς ἀποκαλύψω ὁλόκληρο τὸν λόγο· διότι κήρυξαν νηστεία καὶ ντύθηκαν σάκκο ἀπὸ τὸν μικρὸ μέχρι τὸν μεγάλο τους. Πόσο παράξενο θαῦμα, φοβερὸ βέβαια γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, περιπόθητο ὅμως στοὺς ἀγγέλους! Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, τὶς πολλὲς μυριάδες ἐκεῖνες τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν νὰ φοροῦν σάκκο καὶ νὰ εἶναι συγκεντρωμένες στὸ ἴδιο σημεῖο· ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα καὶ ὅλες τὶς ἀνθρώπινες δραστηριότητες νὰ ἀργοῦν, καὶ νὰ μὴ γίνεται κανένα ἔργο ἀπὸ κανέναν πουθενά, καὶ νὰ στέλνεται στὸν οὐρανὸ θρῆνος ὅλων μαζὶ καὶ ταραχὴ καὶ βοή. Φαντάσου τὴν ἀνισότητα μεταξὺ κυρίων καὶ δούλων νὰ ἔχει καταργηθεῖ, καὶ μεταξὺ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, τὸν βασιλιὰ νἆ εἶναι παρὼν στὰ πλήθη μὲ τὴν ἴδια ἐμφάνιση καὶ νὰ ρυθμίζει τὴ λειτουργία τοῦ Θεοῦ σὰν μιὰ πολιτικὴ παράταξη. Γιατὶ λέει, «ἔφτασε ὁ λόγος στὸν βασιλιὰ καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὸν θρόνο του καὶ ἔβγαλε τὴ στολή του καὶ φόρεσε σάκκο καὶ κάθισε πάνω σὲ στάχτη»[1].

Πόσο σοφὸς βασιλιάς! Προΐσταται ὁ ἴδιος στὴ μετάνοια, γιὰ νὰ κάνει καλύτερη τὴν πόλη. Γιατί ποιός θὰ ἔδειχνε ἀδιαφορία πιά, βλέποντας τὸν ἴδιο τὸν βασιλιὰ νὰ ἀγωνίζεται γιὰ τὴ σωτηρία; Τὰ τραύματα τῆς ἁλουργίδας τὰ θεραπεύει μὲ τὸν σάκκο· τὶς ἁμαρτίες τοῦ θρόνου τὶς πλένει καθισμένος πάνω στὴ στάχτη· τὴν ἀρρώστια τῆς ὑπερηφάνειας τὴ θεραπεύει μὲ τὴν ταπεινή του ἐμφάνιση· μὲ τὴν νηστεία ἐπουλώνει τὶς πληγὲς τῆς ἀπολαύσεως· καὶ δείχνοντάς τα αὐτὰ ἔμπρακτα, τοὺς ξεσηκώνει ὅλους μὲ διάγγελμα νὰ καταβάλουν ὅλοι τὴν ἴδια προσπάθεια. Γιατὶ λέει, «κηρύχθηκε ἀπὸ τὸν βασιλιά· οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ τὰ βόδια καὶ τὰ πρόβατα νὰ μὴ φᾶνε τίποτα, νὰ μὴ βοσκήσουν καὶ νὰ μὴ πιοῦν νερό»[2]. Πρωτάκουστη νομοθεσία βασιλιᾶ· διατάζει νηστεία στοὺς ἀρρώστους σὰν νὰ εἶναι γιατρός· ἢ καλύτερα μιμεῖ-

ἀποστολικὰς μιμεῖται διδασκαλίας εὐσεβοῦς νηστείας ὁ τρυφητὴς νομοθέτης, καὶ τοῖς ἀνθρώποις κοινωνεῖν τὰ ἄλογα ταύτης κελεύει, διὰ τῆς ἀναμαρτήτου φύσεως εἰς οἶκτον μείζονα τὸν Θεὸν ἐπισπώμενος.

«Καὶ περιεβάλοντο σάκκους», φησίν, «οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη». Ὢ παρατάξεως οὐρανίας! ὢ φάλαγγος τῷ διαβόλῳ φρικτῆς! Ἑστήκει θρηνῶν ὁ διάβολος ὁρῶν αὐτοῦ τὴν στρατείαν πανδημὶ πρὸς τὸν Θεὸν μεταστᾶσαν καὶ πολεμοῦσαν τοῖς δαίμοσιν· εἶτα ταύτην τὴν μάχην καὶ παῖδες καὶ γυναῖκες, νήπια μετὰ ἀνδρῶν ἠγωνίζοντο· ἤδη δὲ ἡ τῶν κτηνῶν φύσις σύμμαχος εἰς τὴν παράταξιν παρελήφθη. Καὶ ἴδε καινὸν ὁ διάβολος θέαμα· βοσκήματα δικαιοσύνην συνεισφέροντα ἀνθρώποις, καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν κεκτημένων νηστεύοντα· «οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ βόες καὶ τὰ κτήνη μὴ γευσάσθωσαν μηδέν, μήτε νεμέσθωσαν». Τὰ τῆς ἀρχῆς ὁ βασιλεὺς σύμβολα ῥίψας, τὴν τῶν ἱερέων μετέλαβε τάξιν. Ἑστήκει δημηγορῶν καὶ φιλοσοφεῖν τοὺς Νινευΐτας παιδεύων.

Δεινά, φησίν, ὦ φίλοι, τὰ περιεστῶτα κακά. Τὴν οἰκουμένην χειρωσάμενοι πᾶσαν, ὡς πονηροὶ θείᾳ ψήφῳ φθειρόμεθα, καὶ βασιλεύοντες πάντων ἀνθρώπων, ὡς φαυλότεροι πάντων ξένῳ θανάτου κατεδικάσθημεν τρόπῳ, καὶ τῶν ἄλλων πάντων μακαρισθέντες, πάντων εἶναι δόξομεν ἀθλιώτεροι, καὶ μῦθος ἐσόμεθα τῷ βίῳ παντὶ καὶ διήγημα, τῆς προτέρας λαμπρότητος οὔτε λαθεῖν συγχωρούσης τὰ ἡμέτερα κακά. Πολλούς, ὦ Νινευῖται, πολέμους νικήσαντες, γενναιότερον νῦν ὑπὲρ τῆς οἰκείας ἀγωνισώμεθα σωτηρίας· πάλαι μὲν γὰρ ὅπως ἑτέρων γενώμεθα κύριοι, πάντα ἐπράττομεν, νῦν δὲ ἆθλον ἡμῖν τὸ μὴ μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων ἄρδην ἀπολέσθαι. Πρὸς ἐπανάστασιν ξένου πολέμου ξένως ἀγωνισώμεθα· τοξεύσωμεν τὸν οὐρανὸν ὑμνῳδίαις· ἀκοντίσωμεν ἀντὶ δοράτων ἐκεῖ ψαλμῳδίαις· προσευχαῖς τὸν Θεὸν σφενδονήσωμεν· δάκρυσιν ἀπαύστοις αὐτοῦ τὸν θυμὸν ἐκμειλίξωμεν· τῶν πονηρῶν πράξεων τὴν φάλαγγα ῥήξωμεν· τὰ τῆς κακίας ὀχυρώματα καταβάλωμεν· μεθ' ὅπλων ἀρετῆς μαχησώμεθα· θώρακα δικαιοσύνης βέλος οὐ τιτρώσκει· ἀσπίδα πίστεως κεραυνὸς οὐ δύναται φλέξαι· περικεφαλαίαν ἐλπίδος συντρίψαι ὁ Θεὸς οὐκ ἀνέχεται· ἡ ἄνωθεν ὀργὴ χιτῶνα σωφροσύνης οὐ σχίζει· ἀπειλὴ καταστροφῆς, ἐξομολογήσεως

3. Ἰωνᾶ 3,8.

ται τὶς ἀποστολικὲς διδασκαλίες γιὰ εὐσεβῆ νηστεία ὁ νομοθέτης ποὺ διάγει βίο ἀπολαυστικό, καὶ διατάζει νὰ συμμετέχουν σ' αὐτὴν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, ἀποσπώντας μὲ τὴν ἀναμάρτητη φύση σὲ μεγαλύτερη εὐσπλαχνία τὸν Θεό.

«Καὶ ντύθηκαν σάκκους», λέει, «οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη»[3]. Πὼ πὼ οὐράνια παράταξη! Πὼ πὼ φρικτὴ γιὰ τὸ διάβολο στρατιωτικὴ φάλαγγα! Στεκόταν κλαίοντας ὁ διάβολος, βλέποντας τὴ στρατιά του ὁλόκληρη νὰ ἔχει ἀποστατήσει πρὸς τὸν Θεὸ καὶ νὰ μάχεται μὲ τοὺς δαίμονες· καὶ στὴ μάχη αὐτὴ νὰ ἀγωνίζονται καὶ τὰ παιδιὰ καὶ οἱ γυναῖκες καὶ τὰ νήπια μαζὶ μὲ τοὺς ἄνδρες· ἀλλὰ καὶ ἡ φύση τῶν κτηνῶν κι αὐτὴ ἔγινε σύμμαχος στὴν παράταξη. Καὶ εἶδε ὁ διάβολος πρωτοφανὲς θέαμα· τὰ κατοικίδια ζῶα νὰ προσφέρουν δικαιοσύνη στοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ νηστεύουν γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἰδιοκτητῶν τους· «οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ βόδια καὶ τὰ κτήνη νὰ μὴ φᾶνε τίποτα, οὔτε νὰ βοσκήσουν». Ἀφοῦ ἀπέβαλε ὁ βασιλιὰς τὰ σύμβολα τῆς ἐξουσίας, ἀνέλαβε τὴ θέση τῶν ἱερέων. Στάθηκε μιλώντας καὶ φιλοσοφώντας, ἐκπαιδεύοντας τοὺς Νινευῖτες.

Εἶναι φοβερά, λέει, φίλοι μου, τὰ κακὰ ποὺ μᾶς περιτριγυρίζουν. Ἀφοῦ ὑποτάξαμε ὅλη τὴν οἰκουμένη, καταστρεφόμαστε μὲ θεϊκὴ ἀπόφαση ὡς πονηροί, καὶ ἐνῶ βασιλεύουμε σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καταδικαστήκαμε ὡς οἱ πιὸ φαῦλοι ἀπὸ ὅλους σὲ θάνατο μὲ τρόπο παράξενο, καὶ ἐνῶ θεωρηθήκαμε ὡς οἱ πιὸ ἄθλιοι ἀπὸ ὅλους, θὰ γίνουμε μῦθος σ' ὅλη τὴ ζωὴ καὶ διήγημα, γιατὶ ἡ προηγουμένη δόξα δὲν συγχωρεῖ τὶς κακίες μας. Ἀφοῦ νικήσαμε σὲ πολλοὺς πολέμους, Νινευῖτες, ἂς ἀγωνισθοῦμε τώρα πιὸ γενναῖα γιὰ τὴ σωτηρία μας· γιατὶ παλιότερα, γιὰ νὰ γίνουμε κύριοι τῶν ἄλλων κάναμε τὰ πάντα, τώρα ὅμως ἔπαθλό μας θὰ εἶναι τὸ νὰ μὴ χαθοῦμε μονομιᾶς μαζὶ μὲ τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά μας. Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουμε πρωτάκουστο πόλεμο, ἂς ἀγωνιστοῦμε πρωτάκουστα· ἂς τοξεύσουμε τὸν οὐρανὸ μὲ ὑμνωδίες· ἂς ρίξουμε ἐκεῖ ἀντὶ γιὰ δόρατα ψαλμωδίες· ἂς ρίξουμε μὲ σφενδόνες στὸ Θεὸ προσευχές· ἂς κατευνάσουμε τὸ θυμό του μὲ ἀσταμάτητα δάκρυα· ἂς σχίσουμε τὴ φάλαγγα τῶν πονηρῶν πράξεων· ἂς κυριεύσουμε τὰ ὀχυρὰ τῆς κακίας· ἂς πολεμήσουμε μὲ τὰ ὅπλα τῆς ἀρετῆς· τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης τὸ βέλος δὲν τὸν διαπερνᾶ· τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως ὁ κεραυνὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν κάψει· τὴν περικεφαλαία τῆς ἐλπίδας ὁ Θεὸς δὲν ἀντέχει νὰ τὴν συντρίψει· ἡ οὐράνια ὀργὴ δὲν σχίζει τὸν χιτώνα τῆς σωφροσύνης· ἡ ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς, δὲν μπορεῖ

τεῖχος καθελεῖν οὐκ ἰσχύει· ἀπόφασις ἀπωλείας μετάνοιαν σπουδαίαν ἰδοῦσα, ὡς καπνὸς εὐθὺς διαλύεται· ἂν οὕτως, ὦ φίλοι, καὶ μετὰ τοιούτων πολεμήσωμεν ὅπλων, ὥσπερ τῆς γῆς οὕτω καὶ τοῦ οὐρανοῦ κρατήσομεν. Θαρρεῖτε, Νινευῖται, θαρρεῖτε, φιλάνθρωπος βασιλεὺς ἡμῖν πολεμεῖ· ἀνικέτας μόνον τοὺς αὐτοῦ πολεμίους ῥίψας, εὖ θεὶς τὴν ὀργὴν εὐεργέτης γίνεται τῶν ἐχθρῶν.

Τοιούτοις μὲν παρακλητικοῖς λόγοις ὁ βασιλεὺς εἰς μετάνοιαν τὸν λαὸν ἠρέθιζε. Νινευῖται δὲ προθύμως ἐξετέλουν τὰ κελευόμενα· «περιέβαλον», γάρ φησι, «σάκκους οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ ἐβόησαν ἐκτενῶς πρὸς τὸν Θεόν». Οὐχ ὁ μὲν λόγος ἦν πρόχειρος, ὁ λογισμὸς δὲ μετέωρος· οὐχ ἡ μὲν γλῶσσα ἐφθέγγετο, ἡ δὲ διάνοια ἐρέμβετο· οὐχ ἡ φωνὴ προεφέρετο, ἡ γνώμη δὲ παρεφέρετο, ἀλλὰ συντεταμένως ἑκάτερα τὸν Θεὸν ἐλιτάνευε. Νὺξ ἐπιοῦσα καὶ τὸν φόβον αὔξουσα τὸν μὲν ὕπνον ἐδίωκε, σπουδαιότερον δὲ τὸν ὕμνον ἀνέπεμπεν. Ἡμέρα πάλιν ζοφερὸν δεικνύουσα τὸν οὐρανὸν καὶ ἀστραπαῖς ἀπαύστοις καὶ βρονταῖς κτυπουμένη εἰς τρόμον ἐξαίσιον καὶ βοὴν μεγίστην πάντας ἐκίνει. Ἡ γῆ σειομένη κλόνον πολὺν εἰργάζετο ταῖς ψυχαῖς. Τὰ νήπια πάντα τοῖς κόλποις ὑπὸ δέους προτρέχοντα τῶν μητέρων καὶ ταῖς ἀγκάλαις κλαυθμυριζόμενα ἄφατον ἐποίει θρῆνον καὶ ὀδυρμὸν τοῖς ὁρῶσι. Ἀγέλαι βοῶν καὶ προβάτων καὶ θρέμματα πάντα νομῆς καὶ ὑδάτων κεκωλυμένα καὶ διάφορον φωνὴν ἀφιέντα, εἰς κλαυθμὸν καὶ ἀδαμαντίνους ἐκίνει ψυχάς. Πανταχόθεν δὲ τῆς ἀπειλῆς καὶ τοῦ δέους ταράσσοντος, οὐκ ἠνέχοντο τὴν ἐλπίδα τὴν χρηστὴν ἀπορρίψαι. «Τίς οἶδε», γάρ φησίν, «εἰ μετανοήσει ὁ Θεὸς καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἀπολώμεθα;».

Ἐκ βαθυτάτης τοίνυν καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν ἀνεβόων· Βασιλεῦ, ζωῆς Κύριος καὶ θανάτου, ἡμεῖς μὲν ἧς ἠπείλησας ἀποφάσεως ἄξιοι καὶ δίκην τὴν ἐκάστην ὀφείλομεν, σὲ τὸν ἀληθινὸν Θεὸ ἀγνοήσαντες καὶ διεφθαρμένον ζήσαντες βίον. Αὐτὸς δὲ τῷ πελάγει τῶν σῶν οἰκτιρμῶν κεχρημένος παῦσον τὴν καθ' ἡμῶν τιμωρίαν· νίκησον τὸ μέσον δίκαιον ἀγαθότητι, τὴν δὲ ἡμῶν ἀγνωμοσύνην φιλανθρωπίᾳ· εἰ μὲν ἐξαίφνης ἐπήγαγες τὴν πληγήν, λόγος τὰ τῆς κολάσεως εἶχε, καὶ ἀλλο-

4. Ἰωνᾶ 3,9.

νὰ γκρεμίσει τὸ τεῖχος τῆς ἐξομολογήσεως· ἡ ἀπόφαση τῆς ἐξαφανίσεως, ὅταν δεῖ σοβαρὴ μετάνοια, διαλύεται ἀμέσως ὡς καπνός. Ἐὰν ἔτσι, φίλοι μου, καὶ μὲ τέτοια ὅπλα πολεμήσουμε, ὅπως κατακτήσαμε τὴ γῆ, ἔτσι θὰ γίνουμε κύριοι καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Ἔχετε θάρρος, Νινευῖτες, ἔχετε θάρρος, μαζί μας πολεμάει φιλάνθρωπος βασιλιάς· αὐτὸς ρίχνει χωρὶς ἱκεσία τοὺς ἐχθρούς του, ὅταν ὅμως μεταστρέψει τὴν ὀργή του, γίνεται εὐεργέτης τῶν ἐχθρῶν του.

Μὲ τέτοια παρηγορητικὰ λόγια καλοῦσε ὁ βασιλιὰς τὸν λαὸ σὲ μετάνοια, ἐνῶ οἱ Νινευῖτες ἐκτελοῦσαν πρόθυμα αὐτὰ ποὺ διατάσσονταν· γιατὶ λέει, «φόρεσαν σάκκους οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ φώναξαν παρατεταμένα στὸ Θεό». Δὲν ἦταν τὰ λόγια τους συνηθισμένα καὶ ὁ λογισμός τους μετέωρος· δὲν μιλοῦσε ἡ γλώσσα τους, ἐνῶ ἡ σκέψη τους ρέμβαζε· δὲν προφερόταν ἡ φωνή τους, ἐνῶ ὁ νοῦς τους περιφερόταν, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο παρακαλοῦσαν τὸν Θεό. Ὅταν ἦρθε ἡ νύχτα καὶ αὔξησε τὸν φόβο, ἔδιωξε τὸν ὕπνο τους καὶ ἔκανε τὴν ὑμνωδία πιὸ ἔντονη. Ἡ ἡμέρα πάλι δείχνοντας τὸν οὐρανὸ μελαγχολικὸ καὶ καθὼς χτυπιόταν μὲ ἀκατάπαυστες ἀστραπὲς καὶ βροντές, προκαλοῦσε σ' ὅλους μεγάλο τρόμο καὶ τοὺς παρακινοῦσε σὲ μεγάλη κραυγή. Ἡ γῆ ποὺ σειόταν προκαλοῦσε μεγάλη ταραχὴ στὶς ψυχές τους. Ὅλα τὰ νήπια ἀπὸ φόβο ἔτρεχαν στοὺς κόλπους τῶν μητέρων τους καὶ κλαίοντας στὶς ἀγκαλιές τους δημιουργοῦσαν ἀπερίγραπτο θρῆνο καὶ ὀδυρμὸ σ' ὅσους τὰ ἔβλεπαν. Ἀγέλες βοδιῶν καὶ προβάτων καὶ ζῶα ποὺ εἶχαν στερηθεῖ ἀπὸ κάθε βοσκὴ καὶ νερό, βγάζοντας διάφορες φωνὲς ἔκαναν ἀκόμα καὶ τὶς σκληρὲς σὰν διαμάντια ψυχὲς νὰ κλαῖνε. Ἐνῶ λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ ἡ ἀπειλὴ καὶ ὁ φόβος τοὺς συντάραζαν, δὲν ἐννοοῦσαν νὰ ἀποβάλουν τὴν καλὴ ἐλπίδα. Γιατὶ λέει, «ποιός ξέρει ἂν δὲ μετανοήσει ὁ Θεὸς καὶ ἀπομακρύνει τὸ θυμὸ καὶ τὴν ὀργή του, καὶ δὲν καταστραφοῦμε;»[4].

Φώναζαν λοιπὸν μέσα ἀπὸ τὰ κατάβαθα τῆς καρδιᾶς τους στὸν Θεό· 'Βασιλιά, Κύριε τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἐμεῖς βέβαια εἴμαστε ἄξιοι τῆς ἀποφάσεως μὲ τὴν ὁποία μᾶς ἀπείλησες καὶ ὀφείλουμε κάθε καταδίκη, ἐπειδὴ ἀγνοήσαμε ἐσένα τὸν ἀληθινο Θεὸ καὶ ζήσαμε ζωὴ διεφθαρμένη. Σὺ ὅμως, χρησιμοποιώντας τὸ πέλαγος τῆς εὐσπλαγχνίας σου, παῦσε τὴν ἐναντίον μας τιμωρία· νίκησε τὸ ἐνδιάμεσο δίκαιο μὲ τὴν ἀγαθότητά σου, καὶ τὴ δική μας ἀγνωμοσύνη μὲ τὴ φιλανθρωπία σου· ἐὰν βέβαια μᾶς ἐπέβαλες τὴν ποινὴ ξαφνικά, θὰ εἶχαν λόγο οἱ τιμωρίες σου καὶ θὰ μᾶς σκότωνες, ἀφοῦ ἤμασταν ξένοι καὶ

τρίους ὄντας καὶ φαύλους ἀπέκτενες· νῦν δὲ προθεσμίαν διὰ χρηστότητα δούς, ἂν μεταβληθέντας φονεύσῃς, οὐκ ἀλλοτρίους, ἀλλὰ σοὺς ἀπολλύεις. Ἀσεβοῦντας ἐφύλαξας, καὶ νῦν φθείρεις πιστοὺς γινομένους; πονηροὺς ὄντας διέσωσας, καὶ ἀγαθοεργοῦντας νῦν ἀναιρεῖς; εἰδώλοις ἀνακειμένην τὴν πόλιν ηὔξησας καὶ βασιλίδα πεποίηκας, καὶ καταστρέφεις σὴν γενομένην; Οὐκ εἰδότες σε διὰ σοῦ τὴν οἰκουμένην ἐκρατήσαμεν, καὶ προσκυνοῦντές σε νῦν καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐκβαλλόμεθα; Τοῦ σοῦ, Βασιλεῦ, ὀνόματος φεῖσαι, μὴ Νινευΐταις ἀπαιτῶν δίκας, φευκτὴν ὡς ἀνόνητον τὴν εὐσέβειαν ποιήσῃς· μὴ δικαίως ἡμᾶς κολάζων τῆς μετανοίας τοῖς ἀνθρώποις κλείσῃς τὴν θύραν. Εἰ μὲν γὰρ νομοθέτου καὶ διδασκάλων τυχόντες εἰς πολλὴν κακίαν προήλθαμεν, ἀπαραιτήτως διάφθειρον, ἱκετεύουσι συγγνώμης μὴ μετάδος, χαλεπωτέραν ἧς ἠπείλησας ἐπάγαγε δίκην· εἰ δὲ οὐ μαθόντες, οὐδὲ παιδευθέντες ἐν φαυλότητι καὶ ἀσεβείᾳ διετελοῦμεν, μὴ τοσοῦτον ὄλεθρον, Βασιλεῦ, τῆς ἀγνοίας ἡμῶν καταψηφίσῃ.

Κατακλυσμῷ τοὺς ἀνθρώπους διέφθειρας πάλαι δικαίως· διδάσκοντι γὰρ οὐ προσεῖχον τῷ Νῶε· προεῖπας τὴν ἀπώλειαν, καὶ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔφυγον. Σοδομίτας εὐλόγως ἀνέπρησας, δέξασθαι γὰρ τοῦ Λὼτ τὰς συμβουλίας οὐκ ἠθέλησαν. Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν εἰκότως μετὰ τοῦ Φαραώ, Μωσέως γὰρ διδάσκοντος οὐκ ἐπείθοντο πληγέντες πολλάκις, καὶ τῆς σῆς δεξιᾶς πεῖραν λαβόντες. Ἢ παρὰ τίνος ἀντειπεῖν ἐτολμήσαμεν; Ἕνα νῦν μόνον ἀπέστειλας πρὸς ἡμᾶς, οὐδὲ τοῦτον διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ κακῶν μηνυτήν, καὶ πιστεύσαντες πανδημὶ τὴν σὴν λατρείαν τιμῶμεν. Προθεσμίαν ἡμῖν μικρὰν δέδωκας, καὶ μεταβολὴν ἐν αὐτῇ μεγίστην ἐδείξαμεν. Ἀπωλείας ἡμῖν κηρυχθείσης, τὸ σὸν φιλάνθρωπον οὐκ ἀπέγνωμεν. Τοῦ προφήτου τὴν καταστροφὴν καταγγείλαντος, εἰς τὸ σὸν ἠλπίσαμεν ἔλεος. Μὴ ψεύσῃς ἡμῶν, ἀγαθέ, τὰς ἐλπίδας! Μὴ παύσῃς γλώττας ἀνυμνεῖν σου τὴν χρηστότητα βουλομένας! Μὴ ἀποκτείνῃς ἄνδρας κηρύξαι σου τὴν ἀγαθότητα πάντα σπεύδοντας! Μὴ κωλύσῃς ἡμᾶς διδασκάλους τοῖς ἡμετέροις πᾶσιν εὐσεβείας γενέσθαι! Μὴ διαμείνῃς ὁριζόμενος ὁμοίως πρὸς τοὺς οὐκέτι τοῖς αὐτοῖς διαμείναντας! Ἠλλάγημεν ἡμεῖς, διαλλά-

διεφθαρμένοι. Ὅμως τώρα, ποὺ ἐξαιτίας τῆς καλωσύνης σου μᾶς ἔδωσες προθεσμία, ἂν μᾶς σκοτώσεις, ἐνῶ μετανοήσαμε, δὲν θὰ σκοτώσεις ξένους, ἀλλὰ δικούς σου. Ὅταν ἀσεβούσαμε μᾶς φύλαξες, καὶ μᾶς σκοτώνεις τώρα ποὺ γίναμε πιστοί; Ἐνόσῳ ἤμασταν πονηροὶ μᾶς διέσωσες, καὶ μᾶς σκοτώνεις τώρα ποὺ κάνουμε ἀγαθοεργίες; Ὅσο ἡ πόλη ἦταν ἀφοσιωμένη στὰ εἴδωλα τὴ μεγάλωσες καὶ τὴν ἔκανες βασίλισσα, καὶ τὴν καταστρέφεις τώρα ποὺ ἔγινε δική σου; Χωρὶς νὰ σὲ γνωρίζουμε, μὲ σένα κυριέψαμε τὴν οἰκουμένη, καὶ τώρα ποὺ σὲ προσκυνᾶμε θὰ χάσουμε καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωή μας; Εὐσπλαχνίσου, Βασιλιά, τὸ ὄνομά σου καὶ μή, ἐπιμένοντας νὰ καταδικάσεις τοὺς Νινευῖτες, κάνεις νὰ ἀποφεύγει κανεὶς τὴν εὐσέβεια ὡς ἀνώφελη· μὴ κλείσεις στοὺς ἀνθρώπους τὴν πόρτα τῆς μετάνοιας, δικάζοντας ἐμᾶς δικαίως. Ἐάν, ἔχοντας νομοθέτη καὶ δασκάλους, φθάσαμε σὲ πολλὴ κακία, νὰ μᾶς σκοτώσεις ὁπωσδήποτε, νὰ μὴ μᾶς δώσεις συγχώρηση, ἂν καὶ σὲ παρακαλοῦμε, τιμώρησέ μας μὲ ποινὴ σκληρότερη ἀπὸ αὐτὴν μὲ τὴν ὁποία μᾶς ἀπείλησες· ἐὰν ὅμως χωρὶς νὰ διδαχθοῦμε, χωρὶς νὰ παιδαγωγηθοῦμε, ζοῦμε μέσα στὴ διαφθορὰ καὶ τὴν ἀσέβεια, μὴ καταδικάσεις τὴν ἄγνοιά μας, βασιλιά, μὲ τόσο μεγάλο ἀφανισμό.

Παλιὰ ἐξαφάνισες τοὺς ἀνθρώπους μὲ κατακλυσμὸ δικαίως· γιατί, ἐνῶ δίδασκε ὁ Νῶε, δὲν τὸν ἄκουαν· τοὺς προανήγγειλες τὴν καταστροφή, καὶ δὲν ἀπέφυγαν τὴν ἁμαρτία. Τοὺς Σοδομῖτες δικαιολογημένα τοὺς ἔκαψες, γιατὶ δὲ θέλησαν νὰ δεχθοῦν τὶς συμβουλὲς τοῦ Λώτ. Οἱ Αἰγύπτιοι σωστὰ καταποντίστηκαν μαζὶ μὲ τὸν Φαραώ, γιατί, ἐνῶ τοὺς δίδασκε ὁ Μωϋσῆς, δὲν πείσθηκαν, ἂν καὶ εἶχαν δεχθεῖ πολλὲς πληγὲς καὶ εἶχαν ἀποκτήσει πεῖρα τῆς δυνάμεώς σου. Ἢ μήπως τολμήσαμε νὰ ἀντιμιλήσουμε σὲ κανέναν; Ἕνα μόνο μᾶς ἔστειλες τώρα, καὶ οὔτε κι αὐτὸν νὰ μᾶς διδάξει, ἀλλὰ νὰ μᾶς φέρει κακὰ μηνύματα, καὶ ἀφοῦ πιστέψαμε, ὅλοι μαζὶ σὲ τιμᾶμε λατρεύοντάς σε. Μᾶς ἔδωσες μικρὴ προθεσμία καὶ δείξαμε μέσα σ' αὐτὴν μεγάλη μεταβολή. Ἂν καὶ μᾶς κηρύχθηκε ἡ καταστροφή μας, δὲν χάσαμε τὴν ἐμπιστοσύνη μας στὴ φιλανθρωπία σου. Ἐνῶ ὁ προφήτης κήρυξε τὴν καταστροφή, ἐμεῖς στηρίξαμε τὶς ἐλπίδες μας στὸ ἔλεός σου. Μὴ διαψεύσεις, ἀγαθέ, τὶς ἐλπίδες μας! Μὴ σταματήσεις γλῶσσες ποὺ θέλουν νὰ ἀνυμνοῦν τὴν ἀγαθότητά σου! Μὴ σκοτώσεις ἄνδρες ποὺ εἶναι πρόθυμοι νὰ κηρύξουν τὴν ἐπιείκειά σου! Μὴ μᾶς ἐμποδίσεις νὰ γίνουμε σ' ὅλους τοὺς δικούς μας δάσκαλοι τῆς εὐσέβειας! Μὴ παραμείνεις ἀμετακίνητος ὅμοια μ' ἐκείνους ποὺ δὲν παρέμειναν ποτὲ στὰ ἴδια. Ἀλλά-

γηθι σύ. Στῆσον τὴν ὀργήν, ὥσπερ τὴν πλάνην ἡμεῖς. Παῦσον τὴν τιμωρίαν αὐτός, ὥσπερ ἡμεῖς τὴν κακίαν. Ἐξεπαίδευσας ἡμᾶς ἱκανῶς τῷ φόβῳ, δὸς καιρὸν λοιπὸν ἡμῖν τὸ περὶ σὲ φίλτρον ἐνδείξασθαι.

Φεῖσαι θρεμμάτων διὰ λιμὸν μυκωμένων· φεῖσαι παίδων ἀναμαρτήτων ὑπὸ κλαυθμοῦ πνιγομένων. Φεῖσαι νηπίων ἀώρων ὑπὸ νηστείας ἐκλελυμένων. Μὴ συνδιαφθείρῃς τοὺς ἀναιτίους τοῖς αἰτίοις. Οἰκτείρησον μητέρας γάλα διὰ τὴν σὴν ὀργὴν τοῖς φιλτάτοις οὐ παρεχούσας· ἠρνήσαντο γονεῖς ἐκείνους ἐλέων, ἵνα τὸ σὸν ἔλεος ἐπισπάσωνται. Πάντες ἄνθρωποι τοῖς αὐτοῖς, οἷς καὶ ἡμεῖς, ἀνέχονται πονηρεύμασιν· ἂν ἡμᾶς μετανοοῦντας μὴ δέξῃ, τοῦ κόσμου παντὸς τὰς ἐλπίδας ἐξέκοψας.

Τοιούτοις παρὰ τὰς ἀρχάς, ὡς εἰκός, Νινευῖται λόγοις ἐχρῶντο· ἦν δὲ καὶ τὰ ἔργα τοῖς λόγοις ἐφάμιλλα, νηστεία, σάκκος, ἐκτεινὴς προσευχή, δάκρυα, πονηρίας φυγή. Ἀνεβόησαν γάρ, φησί, πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτενῶς, καὶ ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσὶν αὐτῶν. Ἅπτονται τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῶν ἄκρων αὐτῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν κορωνίδα τῆς ἀρετῆς κρηπῖδα ποιοῦνται τῆς ἀρετῆς· πᾶν γὰρ ὅ,τι κάλλιστον ἔργον καὶ Θεῷ προσφιλέστατον, τοῦτο ἕκαστος ἐπιτηδεύετο. Ἴδον πόλεμον οὐράνιον κατ' αὐτῶν ἐγειρόμενον, καὶ ὠχύρωσαν ἔργοις ἀγαθοῖς ἑαυτούς, ὥσπερ τείχει. Ἐνεδύσαντο θαυμαστήν τινα πανοπλίαν τοὺς σάκκους. Ἀντέταξαν κάτωθεν εὐχὰς καὶ δεήσεις τοῖς ἄνωθεν κεραυνοῖς φερομένοις. Τῷ πατάγῳ τῶν βροντῶν τὸν ἦχον τῆς ὑμνῳδίας ἀντέστησαν. Νηστεία πύργος αὐτοῖς γέγονεν ἐναργής. Κρουνοῖς δακρύων τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἔσβεσαν φάλαγγα. Φίλους ἐποιήσαντο τοὺς ἐχθρούς, ἵνα τὸν Θεὸν ἑαυτοῖς καταλλάξωσιν. Ἀφῆκαν αὐτοὶ τὴν ὀργὴν τοῖς λελυπηκόσιν, ἵνα τὴν κατ' αὐτῶν ὀργὴν παύσωσι τοῦ Δεσπότου. Ὀφλημάτων κάτω γραμματεῖον διέρρηξαν, ἵνα τῆς ἄνωθεν ἐπταισμένων ἀφέσεως τύχωσιν. Ἔδωκαν δούλοις ἐλευθερίαν, ἵνα λάβωσιν αὐτοὶ τῆς τιμωρίας ἐλευθερίαν. Προσέθηκαν τὰς κτήσεις τοῖς ἐνδεέσιν, ἵνα κτήσωνται βεβαίως τὰς ἰδίας οὐσίας. Τρυφὴν ῥίψαντες, ἐγκράτειαν μετεδίωκον. Ἀκολασίαν φυγόντες, σωφροσύνην ἠσπάζοντο. Ἀξιωμάτων ὄγκον μισήσαντες, εἰς ταπεινὸν καὶ πενθηρὲς σχῆμα ἅπαντες μετε-

ξαμε ἐμεῖς, συμφιλιώσου ἐσύ. Πάψε τὴν ὀργή σου, ὅπως ἐμεῖς σταματήσαμε τὴν πλάνη. Πάψε σὺ τὴν τιμωρία, ὅπως ἐμεῖς τὴν κακία. Μᾶς διαπαιδαγώγησες ἀρκετὰ μὲ τὸ φόβο, δῶσε μας λοιπὸν καιρὸ νὰ ἀποδείξουμε τὴν ἀγάπη μας σὲ σένα.

Λυπήσου τὰ ζῶα ποὺ ἀπὸ τὴν πείνα μουγκρίζουν· λυπήσου τὰ ἀναμάρτητα παιδιὰ ποὺ πνίγονται στὸ κλάμα. Λυπήσου τὰ τρυφερὰ νήπια ποὺ ἀπὸ τὴ νηστεία πεθαίνουν. Μὴ καταστρέψεις τοὺς ἀναίτιους μαζὶ μὲ τοὺς ὑπαίτιους. Σπλαχνίσου τὶς μητέρες ποὺ ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς σου δὲν προσφέρουν γάλα στὰ πολυαγαπημένα τους· ἀρνήθηκαν οἱ γονεῖς τὴν εὐσπλαγχνία σ' ἐκεῖνα, γιὰ νὰ προκαλέσουν τὴ δική σου εὐσπλαχνία. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀνέχονται τὶς ἴδιες μ' ἐμᾶς κακίες· ἐὰν δὲν δεχθεῖς ἐμᾶς ποὺ μετανοοῦμε, θὰ κόψεις ὅλου τοῦ κόσμου τὶς ἐλπίδες.

Τέτοια λόγια ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅπως εἶναι φυσικό, χρησιμοποιοῦν οἱ Νινευῖτες· ἦταν ὅμως καὶ τὰ ἔργα τους ἐφάμιλλα πρὸς τὰ λόγια τους, νηστεία, σάκκος, ἐκτεταμένη προσευχή, δάκρυα, ἀποφυγὴ τῆς κακίας. Φώναξαν, λέει, στὸ Θεὸ παρατεταμένα, καὶ ἐπέστρεψε ὁ καθένας ἀπὸ τὸν κακὸ δρόμο του καὶ ἀπὸ τὴν ἀδικία ποὺ εἶχε διαπράξει. Ἄρχισαν νὰ ἐφαρμόζουν τὴν συνετὴ ζωὴ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ καὶ ἔκαναν τὴν κορωνίδα τῆς ἀρετῆς θεμέλιο τῆς ἀρετῆς τους· γιατί, ὁ καθένας ἔκανε ὅποιο ἔργο ἦταν τὸ πιὸ καλὸ καὶ προσφιλὲς στὸ Θεό. Εἶδαν νὰ κηρύσσεται πόλεμος οὐράνιος ἐναντίον τους καὶ ὀχύρωσαν τοὺς σάκκους σὰν θαυμάσια πανοπλία. Ἀντέταξαν ἀπὸ κάτω προσευχὲς καὶ δεήσεις ἐναντίον τῶν κεραυνῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ἀπέναντι στὸν πάταγο τῶν βροντῶν ἔστησαν τὸν ἦχο τῆς ὑμνωδίας. Ἡ νηστεία ἔγινε γι' αὐτοὺς αἰσθητὸς πύργος. Μὲ τοὺς κρουνοὺς τῶν δακρύων τους ἔσβησαν τὴ φάλαγγα τῶν ἁμαρτημάτων τους. Ἔκαναν φίλους τοὺς ἐχθρούς, γιὰ νὰ συμφιλιώσουν τὸν Θεὸ μὲ τοὺς ἑαυτούς τους. Συγχώρησαν αὐτοὶ τὴν ὀργή τους ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τοὺς εἶχαν λυπήσει, γιὰ νὰ σταματήσουν τὴν ἐναντίον τους ὀργὴ τοῦ Δεσπότη. Ἔσχισαν τὸ γραμμάτιο τῶν ἐπίγειων χρεῶν, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴ συγχώρηση τῶν πταισμάτων τους ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἔδωσαν στοὺς δούλους ἐλευθερία, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὴν τιμωρία. Ἔδωσαν τὰ κτήματά τους σ' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀνάγκη, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κυριότητα τῆς περιουσίας τους. Ἀπέρριψαν τὴν ἀπόλαυση, καὶ ἐπιζητοῦσαν τὴν ἐγκράτεια. Ἀπέφυγαν τὴν ἀκολασία, καὶ ἀσπάσθηκαν τὴν σωφροσύνη. Μίσησαν τὰ μεγάλα ἀξιώματα, καὶ πῆραν ὅλοι ταπεινὴ καὶ πένθιμη ἐμφάνιση.

σκευάσθησαν. Ὠνίων καὶ συμβολαίων καὶ πάντων ἔργων σχολάσαντες, τὸν Θεὸν ἐθεράπευον. Οἱ κακοῦργοι τὰς ληστείας οὐδενὸς ἀναγκάζοντος ὡμολόγουν. Οἱ δικασταὶ τοὺς ὁμολογοῦντας οὐκ ἐπράττοντο δίκας. Ὡς τεθνεῶτες τοῦ βίου πάντες ὡμολόγουν. Ὁ πλοῦτος ἀφύλακτος ἔρριπτο, καὶ ὁ κλέπτης οὐδαμόθεν ἐφαίνετο. Χρυσὸς τοῖς ἐνδεέσιν ἐχορηγεῖτο, καὶ τὴν κτῆσιν ἕκαστος ὡς ζημίαν ἔφυγεν. Ἓν μόνον ἐσπουδάζετο πᾶσιν, ἡ σωτηρία. Εἷς δρόμος καὶ πλουσίοις καὶ πένησιν, ὁ περὶ τῆς ζωῆς προύκειτο πόνος. Πᾶν δὲ τὸ μὴ εἰς τοῦτο φέρον, ὡς ἀνόνητον καὶ φαῦλον ἐκβέβλητο. Ἄδηλος ἦν ἡ σωτηρία, καὶ ὡς ὁμολογουμένη παρ' αὐτοῖς ἐσπουδάζετο. Οὐκ εἶχον θαρρεῖν τῷ τέλει τῆς μετανοίας, καὶ ὡς ζησόμενοι πάντως ἀγαθῆς πάσης ἐπεμελοῦντο πράξεως.

Ὦ φιλοσόφων βαρβάρων! ὦ σοφῶν ἀπαιδεύτων! Ἔγνωσαν ἀδιδάκτως τὰ δέοντα, ἄνευ νομοθέτου μετερρυθμίσθησαν, ἄνευ διδασκάλων ἐσωφρονίσθησαν, ἐκ τῆς ἐσχάτης κακίας εἰς τὴν οὐράνιον πολιτείαν ἀνέδραμον. «Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου». Εἷς ὄμβρος ἀπειλῆς, καὶ μυρίων ἀγαθῶν φορὰν ἐβλάστησαν Νινευῖται· ἀνεχωνεύθησαν ὡς παλαιοί τινες ἀνδριάντες. Μετεσκευάσθησαν ἐκ τῆς μετανοίας· ἐξ ἁμαρτωλῶν γεγόνασι δίκαιοι, ἀγγέλοις ἐράσμιοι, Θεῷ ποθεινοί. Ἔστησαν σαλευομένην τὴν πόλιν, καταπίπτουσαν ὤρθωσαν, δονουμένην ἐστήριξαν. Μετεστράφησαν, καὶ οὐκ ἀντεστράφησαν· μετεβλήθησαν, καὶ οὐ διεφθάρησαν. «Ἴδε», γάρ φησιν, «ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπεστράφησαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν πονηρῶν, καὶ μετενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ᾗ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς». Ὦ παραδόξων πραγμάτων! Ἀνεδίκασε τὴν δίκην ὁ δικαστής, τὴν φονεύουσαν ἔλυσε ψῆφον, καὶ τὴν σῴζουσαν ἐψηφίσατο. Μετενόησαν Νινευῖται, καὶ μετενόησεν ὁ Θεός. Ἔσχισεν ἡ μετάνοια τῆς ἀπωλείας τὸ πρόσταγμα. Διέρρηξαν ἐκεῖνοι τὴν πονηρίαν, διέρρηξεν ὁ Θεὸς τὴν ἀπόφασιν. Ὦ πάντα δυναμένης μετανοίας! Ἐπὶ γῆς τελεῖται, καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς ἀναστρέφει.

Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὦ φίλοι, μετανοήσωμεν· οὕτω νηστεύσωμεν· ἀγαθὰς πράξεις τῇ νηστείᾳ συζεύξωμεν· πονηρῶν πράξεων ἀπεχώμεθα· τῆς γεέννης τὴν ἀπειλὴν φοβηθῶμεν· διὰ μετανοίας τὴν παρὰ Θεοῦ σωτηρίαν κτησόμεθα. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

5. Ἰωνᾶ 3,10.

Σταμάτησαν τὰ ψώνια καὶ τὰ συμβόλαια καὶ ὅλα τὰ ἔργα, καὶ λάτρευαν τὸ Θεό. Οἱ κακοῦργοι, χωρὶς νὰ τοὺς ὑποχρεώνει κανένας, ὁμολογοῦσαν τὶς ληστεῖες τους. Οἱ δικαστὲς δὲν καταδίκαζαν αὐτοὺς ποὺ ὁμολογοῦσαν. Σὰν πεθαμένοι ὁμολογοῦσαν ὅλοι τὴ ζωή τους. Ὁ πλοῦτος σκορπιζόταν ἀφύλακτος καὶ δὲν ἐμφανιζόταν κλέφτης ἀπὸ πουθενά. Δινόταν χρυσάφι τοὺς φτωχούς, καὶ τὴν ἀπόκτησή του ὁ καθένας τὴν ἀπέφευγε ὡς ζημία. Ἕνα πρᾶγμα μόνο ἐνδιέφερε ὅλους, ἡ σωτηρία. Ἕνας δρόμος ὑπῆρχε γιὰ πλούσιους καὶ φτωχούς, ὁ κόπος γιὰ τὴ ζωή. Κάθε τι ποὺ δὲν ὁδηγοῦσε σ' αὐτήν, τὸ ἀπομάκρυναν σὰν ἀνώφελο καὶ κακό. Ἡ σωτηρία ἦταν ἀβέβαιη καὶ ἔσπευδαν νὰ τὴν ὁμολογήσουν. Δὲν μποροῦσαν νὰ ἐλπίζουν στὸ ἀποτέλεσμα τῆς μετάνοιας καὶ γιὰ νὰ ζήσουν ὁπωσδήποτε φρόντιζαν κάθε πράξη τους.

Πόσο φιλόσοφοι βάρβαροι! Πόσο σοφοὶ ἀπαίδευτοι! Ἔμαθαν χωρὶς νὰ διδαχθοῦν αὐτὰ ποὺ ἔπρεπε, ἄλλαξαν τρόπο ζωῆς χωρὶς νομοθέτη, σωφρονίσθηκαν χωρὶς δασκάλους, ἀπὸ τὴν ἔσχατη κακία, ἔφτασαν σὲ οὐράνια πολιτεία. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλλοίωση ποὺ ἐπιφέρει ἡ δύναμη τοῦ Ὑψίστου. Ἔρριξε μιὰ βροχὴ ἀπειλῆς, καὶ οἱ Νινευῖτες παρουσίασαν μυρίων ἀγαθῶν καρποφορία. Ξανάλειωσαν σὰν νὰ ἦταν κάποια παλιὰ μεταλλικὰ ἀγάλματα. Μεταμορφώθηκαν μὲ τὴ μετάνοια· ἀπὸ ἁμαρτωλοὶ ποὺ ἦταν, ἔγιναν δίκαιοι, ἀγαπητοὶ στοὺς ἀγγέλους, ποθητοὶ στὸ Θεό. Στήριξαν τὴν πόλη τους ποὺ κουνιόταν, τὴν ἀνόρθωσαν ἐνῶ ἔπεφτε, τὴ στήριξαν ἐνῶ δονοῦνταν. Μεταστράφηκαν καὶ δὲν ἀντιστράφηκαν· μεταβλήθηκαν καὶ δὲν καταστράφηκαν. Γιατὶ λέει, «εἶδε ὁ Θεὸς τὰ ἔργα τους, ὅτι δηλαδὴ ἐπέστρεψαν ἀπὸ τοὺς πονηροὺς δρόμους τους, καὶ μετανόησε γιὰ ὅσα εἶχε πεῖ ὅτι θὰ τοὺς κάνει ἐξαιτίας τῆς κακίας τους»[5]. Τί παράδοξα πράγματα! Ἐπανέλαβε τὴ δίκη ὁ δικαστής, ἀκύρωσε τὴν καταδικαστική του ἀπόφαση, καὶ ἔβγαλε ἄλλη ἀθωωτική. Μετανόησαν οἱ Νινευῖτες καὶ μετανόησε καὶ ὁ Θεός. Ἡ μετάνοια ἔσχισε τὸ διάταγμα τοῦ ἀφανισμοῦ. Ἔσχισαν ἐκεῖνοι τὴν κακία, ἔσχισε καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἀπόφαση. Ὢ παντοδύναμη μετάνοια! Στὴ γῆ τελεῖται, καὶ ἀντιστρέφει τὰ οὐράνια.

Ἔτσι κι' ἐμεῖς, φίλοι, ἂς μετανοήσουμε· ἔτσι ἂς νηστέψουμε· ἂς συνδυάσουμε τὶς καλὲς πράξεις μὲ τὴ νηστεία· ἂς ἀπέχουμε ἀπὸ τὶς πονηρὲς πράξεις· ἂς φοβηθοῦμε τὴν ἀπειλὴ τῆς γέεννας· ἂς ἀποκτήσουμε τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὴν μετάνοια. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰ γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἁπλῶς στὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται.

1. Εὑρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

2. Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Ρ

Σ

Τ

Υ

Φ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α΄. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος 1ος *Ἐπιστολές.*
» 2ος *Ἐπιστολές.*
» 3ος *Ἐπιστολές.*
» 4ος *Ὁμιλίες στὴν Ἑξαήμερο.*
» 5ος *Ὁμιλίες σὲ Ψαλμούς.*
» 6ος *Ὁμιλίες ἠθικὲς καὶ πρακτικές.*
» 7ος *Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κές.*
» 8ος *Ἀσκητικὰ Α΄ (Ὅροι κατὰ πλάτος).*
» 9ος *Ἀσκητικὰ Β΄ (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).*
» 10ος *Δογματικὰ ἔργα.*

Β΄. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 1ος *Ἀπολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περὶ ἐναθρωπήσεως).*
» 2ος *Δογματικὰ Α΄ (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α΄-Β΄).*
» 3ος *Δογματικὰ Β΄ (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ΄-Δ΄).*
» 4ος *Δογματικὰ Γ΄.*
» 5ος *Ἑρμηνευτικὰ Α΄.*
» 6ος *Ἑρμηνευτικὰ Β΄ (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).*
» 7ος *Ἑρμηνευτικὰ Γ΄ (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).*
» 8ος *Ἱστορικοδογματικὰ Α΄.*
» 9ος *Ἱστορικοδογματικὰ Β΄.*
» 10ος *Ἱστορικοδογματικὰ Γ΄.*
» 11ος *Ἀσκητικὰ (Βίος Μ. Ἀντωνίου ...).*
» 12ος *Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.*

Γ΄. ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος 1ος *Προσωπικὲς σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Α΄.*
» 2ος *Προσωπικὲς σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Β΄.*
» 3ος *Ἀπολογητικὰ ἔργα.*
» 4ος *Δογματικὰ ἔργα.*
» 5ος *Ὁμιλίες.*
» 6ος *Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι.*
» 7ος *Ἐπιστολές.*
» 8ος *Ὁ Χριστὸς πάσχων καὶ Ἔπη δογματικά.*
» 9ος *Ἔπη Ἠθικά.*
» 10ος *Ἔπη Ἱστορικά.*
» 11ος *Ἔπη εἰς Ἑτέρους. – Ἐπιγράμματα.*

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Τόμος 1ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').*
» 2ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').*
» 3ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').*
» 4ος *Τριακονταετηρικὸς στὸ Μ. Κων/ντῖνο.– Στὸ Βίο Μ. Κων/ντίνου. Λόγος Μ. Κωνσταντίνου στὸ Σύλλογο τῶν ἁγίων.*

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Τόμος 1ος *Δογματικὰ Α' (Ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).*

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τόμος 1ος *Διάλογος Παλλαδίου.– Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.– Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.*
» 2ος *Ὁμιλίες στὴ Γένεση (Α' – ΚΓ').*
» 3ος *Ὁμιλίες στὴ Γένεση (ΚΔ' – ΜΑ').*
» 4ος *Ὁμιλίες στὴ Γένεση (ΜΒ' – ΞΔ').*
» 5ος *α) Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Γ' – ΙΒ'). β) Στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΑ' – ΜΓ').*
» 6ος *Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΔ' – ΡΚΓ').*
» 7ος *α) Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' – ΡΝ').*
β) Ὁμιλίες στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαούλ.
» 8ος *α) Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Α' – Θ').– β) Ὑπόμνημα στὸν Ἠσαΐα.*
γ) Ὑπόμνημα στὸν Δανιὴλ (Κεφ. Ι'–ΙΓ').
» 8α' *Ὁμιλίες σὲ πρόσωπα καὶ ρητὰ τῆς Π. Διαθήκης.*
» 9ος *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες Α'–Κ').*
» 10ος *Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες ΚΑ'–ΜΗ').*
» 11ος *Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες ΜΘ'–ΟΕ').*
» 12ος *α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες ΟΣΤ'–ϞΑ').*
β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες Α'–Δ').
» 13ος *Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες Ε'–ΛΑ').*
» 13α' *Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες ΛΒ'–ΝΔ').*
» 14ος *Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες ΝΕ'–ΠΗ').*
» 15ος *Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίες Α'–ΚΓ').*
» 16α' *Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίες ΚΔ'–ΜΔ').*
» 16β' *α) Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίες ΜΕ'–Ν').*
β) Στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλίες Α'–Ι').
» 17ος *Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλίες ΙΑ'–ΛΓ').*
» 18ος *Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες Α'–ΚΑ').*
» 18α' *Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες ΚΒ'–ΜΔ').*
» 19ος *Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες Α'–ΚΔ').*
» 20ος *α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες ΚΕ'–Λ')*
β) Στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλίες Α'–ΙΑ').

» 21ος *α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. ΙΒ΄–ΚΑ΄)*
β)Στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. Α΄–ΙΒ΄).
» 22ος *α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλίες ΙΓ΄–ΙΕ΄).*
β) Στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς, καὶ γ) στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α΄.
» 23ος *α) Ὑπόμνημα στὴ Β΄ Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλίες Α΄–Ε΄).*
β)Στὴν Α΄ Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες Α΄–ΙΗ΄).
β)Στὴ Β΄ Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες Α΄–Ι΄).
» 24ος *α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Τίτον (Ὁμιλίες Α΄-S΄), β) στὴν Πρὸς Φιλήμονα (Ὁμιλ. Α΄-Γ΄), γ) στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. Α΄-ΙΕ΄).*
» 25ος *α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλίες ΙS΄–ΛΔ΄),*
β) Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίες Α΄ – Ζ΄).
» 26ος *Ὁμιλίες Ἠθικὲς – Ἁγιογραφικές.*
» 27ος *Ὁμιλίες Ἁγιογραφικὲς – Ἑρμηνευτικές.*
» 28ος *Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α΄.*
» 29ος *Ἀσκητικὰ Β΄.*
» 30ος *Ὁμιλίες Κατηχητικὲς – Ἠθικές.*
» 31ος *Ὁμιλίες κατηχητικὲς καὶ ἠθικὲς Β΄.- Ὁμιλ. Περιστατικὲς Α΄.*
» 32ος *Ὁμιλίες Περιστατικὲς Β΄.*
» 33ος *Ὁμιλίες Περιστατικὲς Γ΄.*
» 34ος *Ὁμιλίες Περιστατικὲς Δ΄. α) Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας. β. Πρὸς Ἰουδαίους. γ) Περὶ εἱμαρμένης καὶ προνοίας, καὶ δ) Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.*
» 35ος *Ὁμιλίες δογματικές.*
» 36ος *α) Ὁμιλίες ἑορταστικές, β) Ὁμιλίες ἐγκωμιαστικὲς Α΄.*
» 37ος *α) Ὁμιλίες Ἐγκωμιαστικὲς Β΄. β) Ἐπιστολὲς πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα (Α΄-ΙΖ΄) καὶ Βίος τῆς ὁσίας Ὀλυμπιάδος.*
» 38ος *α) Ἐπιστολὲς Πρὸς Ἰννοκέντιο, β) Ἐπιστολὲς ΙΗ΄–ΡΜΒ΄.*

Ζ΄ ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

Τόμος 1ος *Δογματικὰ Α΄ α) Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες, β) Κατὰ εἱμαρμένης, γ) Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ δ) Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας.*
» 2ος *Δογματικὰ Β΄ (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α΄ – Β΄.)*
» 3ος *Δογματικὰ Γ΄ α) Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ΄. β) Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.*
» 4ος *Λόγοι Δογματικοί.*
» 5ος *Ἑρμηνευτικὰ Α΄ (α) Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου. β) Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἑξαημέρου. γ) Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως (Ὁμιλίες Α–Γ).*
» 6ος *Ἑρμηνευτικα Β΄ (α) Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν. β) Εἰς τὸν 6ον Ψαλμόν. γ) Περὶ τῆς ὀγδόης. δ) Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.*

» 7ος *Ἑρμηνευτικα Γ', Ἐξήγηση στὰ Ἄσματα.*
» 8ος *α) Ἑρμηνευτικὰ - Δογματικὰ ἔργα Δ'. β) Ἀσκητικὰ Α'.*
» 9ος *α) Ἀσκητικὰ Β'. β) Λόγοι Ἐγκωμιαστικοί.*
» 10ος *α) Ὁμιλίες δογματικές, β) ἠθικές, γ) ἑορταστικές.*
» 11ος *α) Ὁμιλίες ἐγκωμιαστικές, β) Ὁμιλίες ἐπιτάφιες.*

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

Τόμος 1ος *α) Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. β) Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ'. γ) Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαὰμ Α', Β'.*
» 2ος *Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων Λόγοι Α'-Γ'.*
» 3ος *Πραγματεῖες δογματικὲς καὶ ὁμολογιακές.*
» 4ος *Ἐπιστολές.*
» 5ος *Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Α'–Γ').*
» 6ος *Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Δ'–Ζ').*
» 7ος *Ὑπὸ ἔκδοση.*
» 8ος *Ὑπὸ ἔκδοση.*
» 9ος *Ὁμιλίες Α'–Κ'.*
» 10ος *Ὁμιλίες ΚΑ'–ΜΒ'.*
» 11ος *Ὁμιλίες ΜΒ'–ΞΓ'.*

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

Τόμος 1ος *Ἀποφθέγματα Γερόντων.*
» 2ος *Τὸ Λειμωνάριον.*
» 3ος Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ θείων ὀνομάτων, Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας, Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, Περὶ μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολές.*
» 4ος Θεοδωρήτου Κύρρου, *Φιλόθεος Ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ Πολιτεία.*
» 5ος Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, *Βίοι ἁγίων.*
» 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, *50 Πνευματικὲς Ὁμιλίες.*
» 9ος Διαδόχου Φωτικῆς, *Κεφάλαια Γνωστικά, Λόγος στὴ Ἀνάληψη, Ὁράσεις, Ἐρωταποκρίσεις.*- Ἰωάννου Καρπαθίου, *Κεφάλαια Παρακλητικὰ 100.*
» 10Α Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου *Ἐρωταποκρίσεις (Α' - ΣΚΘ').*
» 10Β Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου *Ἐρωταποκρίσεις (ΣΛ' - ΦΚΒ').*
» 10Γ Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου *Ἐρωταποκρίσεις (ΦΚΓ' - ΩΜ').*

» 12ος Ἀββᾶ Ἠσαΐα, *Λόγοι Ἀσκητικοὶ* - Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, *Κεφάλαια ὠφέλιμα* - Ἀββᾶ Δωροθέου, *Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολές*.

» 14ος Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία – Τὰ 400 Κεφάλαια Περὶ Ἀγάπης – Λόγος Ἀσκητικὸς – Τὰ 200 Κεφάλαια Περὶ Θεολογίας*.

» 19Α Συμεὼν τοῦ Ν. Θεολόγου, *Βίος Συμεὼν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια - Εὐχαριστίες - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ*.

» 19Β Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Βίβλος τῶν Θεολογικῶν Λόγων (Λόγοι Α΄–Γ΄) – Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Α΄–S΄)*

» 19Γ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Α΄) Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Ζ΄–ΙΕ΄) – Β΄) Κατηχητικοὶ Λόγοι (Λόγοι Α΄–Ζ΄)*.

» 19Δ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Κατηχητικοὶ Λόγοι (Η΄-ΛΔ΄)*.

» 19Ε Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Ὕμνοι (Α΄-ΚΖ΄)*.

» 19S Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Ὕμνοι (ΚΗ΄-ΝΗ΄)*.

» 22ος Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεία στὴ Θεία Λειτουργία - Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς*.

Ι΄ ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ΄ ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

Τόμος 1ος Ἰουστίνου, *Ἀπολογίες Α΄ καὶ Β΄ – Λόγος Περὶ Ἀναστάσεως,- Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα*.

» 2ος Τατιανοῦ, *(Πρὸς Ἕλληνας)*.– Ἀθηναγόρου, *(Πρεσβεία Χριστιανῶν καὶ Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν)*.– Θεοφίλου Ἀντιοχείας, *(Πρὸς Αὐτόλυκον Βιβλία Α–Γ)*.– *Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον*.

ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Τόμος 1ος *Ψαλμοὶ τοῦ Προφητάνακτα Δαυὶδ (Α΄-ΟΑ΄)*, σὲ κείμενο, ἀντίστοιχη ποιητικὴ ἀπόδοση, ἐκτενὴ μετάφραση καὶ διδάγματα.

Χ. Βουλγαρη, *Ὑπόμνημα στὴν Α΄ καὶ Β΄ Πέτρου*, τόμοι δύο.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Όφσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Άφοὶ ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανᾶ 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη